BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
12
2 K
8
4

Ex Bibliotheca
majori Coll. Rom.
Societ. Jesu
23. ∂
12
20
D
19

p

10.3.58

156

FRANCISCI VALLESII

DE IIS QVÆ SCRIPTA SVNT PHYSICE' IN LIBRIS SACRIS, SIVE de ſacra Philoſophia.

LIBER SINGVLARIS.

Cui, propter argumenti ſimilitudinem, adiuncti ſunt duo alij. Nempe LEVINI LEMNII *de plantis ſacris: Et* FRANCISCI RVEI *de Gemmis, antè quidem editi, ſed nunc emendatiùs expreſſi.*

Tertia hæc editio à mendis quæ prioribus irrepſerunt diligenti ſtudio repurgata eſt.

Collegij Rom. Soc. Jes.
Catalogo inscriptus

LVGDVNI,

IN OFFICINA Q. HVG. A' PORTA,
APVD FRATRES DE GABIANO.

CIϽ. IϽ. XCII.

12.2.K.8

FRANCISCVS VALLESIVS COVARRVBIANVS.

AD PHILIPPVM SECVNdum Hiſpaniarum, Indiarum Regem potentiſsimum dominum ſuum.

CVM tibi me meáque omnia debeam (Rex potentiſsime) non poſſum librum quempiam in lucem emiſſurus, de vllo alio patrono cogitare. Nam cum me tua maieſtas deterret, ea benignitas, & beneuolentia, quam in primis expertus ſum, inuitat. Tanto igitur nomini dicatum volo librum de ſacra Philoſophia. Videbitur certè, éſtque munuſculum tenue, tamen argumentum non indignum, eſt

enim de iis quæ in ſacris libris occurrunt, quæ ad Philoſophiam pertinent: quo ſolo nomine quæ tua eſt in res omnes ſacras pietas recipere non dedignaberis. Pondus meis humeris impar eſſe ſcio, tamen conatus tales haud quaquam poſſunt eſſe inutiles. Nam ſi quàm maximè videbor in re tanta parum præſtitiſſe, hac ipſa cauſa alios prouocabo vt in argumento optimo & nouo, tractato tenuiter laborẽt fœlicius. quod etiam mihi debebitur quodammodo, qui quam alij percurrerent, viam indicauerim. Ergo Rex potentiſſime & bonorum ſtudiorum vnicum præſidium faue his inceptis, atque, ſi res exiget, etiam auctoritate defende.

FRAN

FRANCISCI VALLESII

De iis, *QVAE SCRIPTA SVNT Phyſicè in libris ſacris, ſiue de ſacra Philoſophia.*

PROOEMIVM.

QVAmplurima occurrunt in libris ſacris ad naturam pertinentia, quę plerique ſic cenſent accipienda, quaſi ſanctiſſimus Dei ſpiritus, nihil ad naturam pertinens nobis voluerit interpretari; ſed omnia ad ſalutem animarũ referens, iuxta humanas ſententias, Philoſophorum, aut etiam vulgarium hominum, propoſuerit. Veterum Philoſophorum plerique, ad quorum manus ſacri hi libri peruenerũt, eos legebant velut alia quæuis Philoſophica monumenta: atque adeo ipſa Iudæorum & Chriſtianorũ dogmata, velut ſingularis cuiuſdam ſcholæ Philoſophorum, examinabant, certabántque de eorum probabilitate, conferentes cum aliis dogmatis: quæ fuerũt innumera. Ego diuina hæc eloquia, minimè ad naturæ interpretationem ſcripta eſſe, à viris Dei amicis, ſancto afflatis ſpi- *Sacri libri cur ſcripti.*

ritu,mihi perſuadeo. quia vt teſtatum reliquit Eccleſiaſtes c. 1. naturæ arcana noluit Deus reuelare nobis (quòd ad vitam æternam obtinendum, quam quis de natura teneat opinionem,indifferens eſt) ſed *hanc occupationem peſſimam,* Philoſophandi, *dedit Deus filiis hominum vt occuparentur in ea.* Tamen,cùm quædã in ipſo ſermonum ductu texantur naturalia,ea omnia veriſſima eſſe exiſtimo,vtpote quæ,à ſummè vero Dei ſpiritu,dictata ſint,& ab ipſo naturæ autore fluxerint, quẽ latere nihil potuit. Velut profectò , contexta ſunt in his libris quàmplurima, pertinentia ad hiſtorias, quæ & ipſa aliorſum ſpectant,quàm vt antiquiorum facta, & geſta prælia,homines noucrint.Nemo tamen pius, & catholicæ eccleſiæ filius , putauerit, vel latum vnguẽ à veritate deuiare,aut rem,aliter ac narretur , geſtam eſſe.Cur non ergo eodẽ modo cẽſeas de hiſtoria naturali?Noluit enim nos Deus naturales rerum cauſas,& ortus docere,vtpote quas, nos certò ſcire , non adeò referat ad æternam ſalutem:atque ob id , de illis ne edixerat , ſed cum obiter aliquid attingit, cur nos decipiat?Certè decipi non poteſt, neque decipere : ſi quidem ſummè ſapiens,& bonus eſt. Atqui naturales rerum cauſas ſcire, vt non eſt ad ſalutem æternam neceſſarium,ita neque quidquam lædit Quapropter, vt neque nobis Deum aperire, ita neque cælare fuit neceſſarium. Ob hæc ego mihi perſuadeo atque omnibus perſuaſum volo,vt omnem aliam doctrinam,quæ vera ſit, ita naturalem , in his diuinis libris contineri, adeo , vt diſciplinas omnes quàm plurimum iuuari poſſe ſperem,ſi doctiſſimi viri,aliis perluſtratis, in eis præcipuè laborent,ſua quique tractantes.Nam veterrimi Philoſophi,horum lectione ſunt plurimum adiuti. proinde ego , perfectis iam in omnes Auditorios

Ariſtote

Ariſtotelis de Natura,& quàm plurimos Hippocratis, & Galeni de re medica, libros, commentariis, quod Deus conceſſerit vitæ reliquum, ſtatui in his philoſophari. cùm quoniam nulla alia ratione cenſeo certi quippiam de naturalibus haberi poſſe: tum quia neſcio quo modo eorum lectio, etiam hiſtorica, aut phyſica, animum pietate imbuit latenter. Quare huic lectioni, conſecrare ſenectutem, æquum eſt putare, ſcripta eſſe mihi hactenus Philoſophica, ad opinionem, hæc autem ſcribi ad veritatem. Horum enim autor ipſe eſt Deus. qui quoniã totius naturæ eſt principium & cauſa: conſtat interpretationem naturæ non aliũde poſſe melius incipere, quàm ab ipſo. Volo tamen hæc in Dei gloriam potius, quàm mei nominis celebritatem, ſcripta, atque rei tantæ difficultatem, & humanæ mentis debilitatem agnoſcens, teſtor ante omnia, nihil me in hoc, aut vllo alio meorum operum aſſerere, niſi quatenus probetur à ſancta Romana Eccleſia, penes quam veritas eſt, & ſapientia. quæ, vt dicitur Prouerbiorum *9. miſit ancillas ſuas*, hoc eſt, naturales ſcientias, *vt vocarent in arcem.* vt me nunc naturalis Philoſophia vocat in arcem, & ciuitatis mœnia, hoc eſt, lectionem ſacrorum, in quibus tamen ita verſabor, vt à phyſicis quàm minimum recedam; mihi enim magnopere probatur illud: *ne ſutor vltra crepidas.*

Autoris edita volumina.

Autoris proteſtatio.

CAPVT PRIMVM GENESEOS.

IN principio creauit Deus cælum & terram. Terra autem erat inanis & vacua, & tenebræ erant ſuper faciem abyſſi, & ſpiritus domini ferebatur ſuper aquas. Dixitque Deus, fiat lux. Et facta eſt lux. Et vidit Deus lucē quòd eſſet bona: & diuiſit lucē à tenebris, appellauitque lucē diem, & tenebras noctem; factúmque eſt veſpere & mane dies vnus. Dixit quoque Deus fiat firmamentum in medio aquarum; & diuidat aquas ab aquis. Et fecit Deus firmamētum, diuiſitque aquas, quæ erant ſub firmamento, ab his quæ erant ſuper firmamentum. Et factum eſt ita. vocauitque Deus firmamētum, cælum; & factum eſt veſpere & mane dies ſecūdus. Dixit verò Deus congregentur aquæ, quæ ſub cælo ſunt, in locum vnum; & appareat arida & factum eſt ita. Et vocauit Deus aridam, terram; cōgregationéſque aquarum appellauit maria. Et vidit Deus quòd eſſet bonum & ait germinet terra herbam virentem, & facientem ſemen, & lignum pomiferum faciēs fructū iuxta genus ſuū cuius ſemē in ſemetipſo ſit ſuper terrā. Et factū eſt ita. Et protulit terra herbam virentē, & facientem ſemen iuxta genus ſuū, lignumque faciens fructum, & habens vnumquodque ſementem ſecundum ſpeciē ſuam Et vidit Deus quòd eſſet bonū, & factum eſt veſpere & mane dies tertius. Dixit autem Deus, fiant luminaria in firmamēto cæli, & diuidant diē ac noctē, & ſint in ſigna, & tempora, & dies & annos, vt luceant in firmamento cæli & illuminēt terrā; & factum eſt ita. Fecitque Deus duo luminaria magna; luminare maius vt præeſſet diei, & luminare minus, vt præeſſet nocti: & ſtellas. & poſuit eas Deus in firmamento cæli, vt lucerent ſuper terrā & præeſſent diei ac nocti, & diuiderent lucē ac tenebras. Et vidit Deus quod eſſet bonū; & factum eſt veſpere & mane dies quartus. Dixitque etiam Deus, producāt aquæ reptile animæ viuētis, & volatile ſuper terram ſub firmamento cæli, creauitque Deus cete grandia, &

dia, & omnem animam viuentem atque motabilem quam produxerant aquæ in ſpecies ſuas, & omne volatile ſecundum genus ſuum. Et vidit Deus quod eſſet bonum, benedixitque eis, dicens, creſcite & multiplicamini, & replete aquas maris; auéſque multiplicentur ſuper terram. Et factum eſt veſpere & mane dies quintus. Dixit quoque Deus, producat terra animam viuentem in genere ſuo, iumenta, & reptilia, & beſtias terræ, ſecundum ſpecies ſuas; factúmque eſt ita. Et fecit Deus beſtias terræ, iuxta ſpecies ſuas, & iumenta, & omne reptile terræ in genere ſuo. Et vidit Deus quòd eſſet bonum, & ait: faciamus hominem ad imaginem, & ſimilitudinem noſtram, & præſit piſcibus maris, & volatilibus cæli, & beſtiis vniuerſæque terræ, omnique reptili, quod mouetur in terra. Et creauit Deus hominem ad imaginem & ſimilitudinem ſuam; ad imaginem Dei creauit illum, maſculum & fœminam creauit eos. Benedixitque illis Deus, & ait, creſcite & multiplicamini, & replete terram & ſubiicite eam & dominamini piſcibus maris, & volatilibus cæli, & vniuerſis animantibus, quæ mouentur ſuper terram. Dixitque Deus, Ecce dedi vobis omnem herbam afferentem ſemen ſuper terram, & vniuerſa ligna, quæ habent in ſemetipſis ſementem generis ſui, vt ſint vobis in eſcam, & cunctis animantibus terræ omníque volucri cæli, & vniuerſis, quæ mouentur in terra & in quibus eſt anima viuens, vt habeant ad veſcendum, & factum eſt ita. Viditque Deus cuncta, quæ fecerat, & erant valde bona, & factum eſt veſpere & mane dies ſextus.

Nihil magis controuertitur inter veteres Philoſophos, quàm ſitne corporeus & aſpectabilis mundus, principio temporis carens, fuerítque ſemper qualis nunc eſſe conſpicitur itaque ſemper fuerint, hæc Luna, hic Sol, hæc Aſtra, & aliæ omnes mundi partes, quæcunque videntur eſſe incorruptibiles, reliquarum verò ſpecies, æterna viciſſitudine, ſeruatę ſint, & nunc

Philoſ. de mundi exordio opiniones.

ſeruentur: an aliquando inceperit, cùm aliquando omnino non extiterit. rurſum, an ab aliquo factus, inceperit, an per ſeipſum caſu conſtiterit. Atqui profectò, optimũ id mihi eſſe videtur totius phyſicæ exordium, ſi quis velit reſolutiuum tenere ordinem. qui diſcentium naturæ magis ſe accommodat, & petitionibus minus indiget, quia incipit à poſtremis, de quibus primum omnium naturaliter contingit dubitare. Nihil autem eſt, quod prius homines natura dociles, cùm primùm ex puerili ignoratione incipiunt emergere, dubitent, & per ſe ipſos dubitando contendant inueſtigare, Deo arbitror ita volente, quia nulla diſquiſitio citius fert in Dei optimi maximi, mundi ſcilicet opificis, cognitionem. Plato & Pythagoras, factum eſſe mundum hunc aliquando à Deo, cenſent. atque à nullo alio, quàm ab ipſomet Deo, à quo factus eſt, poſſe ad interitum deduci, interiturũ verò nunquam; ſed Dei voluntate perſeueraturum. ita tamen factum, vt non ex nihilo, ſed ex rudi quadam materia, in qua ſine ordine, omnia mundi huius exordia latitauerint. eam verò materiam factam eſſe nunquam, ſed extitiſſe ſemper, & aliquando exornatam eſſe. Ariſtoteles: vt nullus eſt futurus interitus mundi, ita nullum fuiſſe temporalem mundi ortum, ſed æternam quandam à prima cauſa emanationem, & dependentiam. Epicurus, cœpiſſe mundum, interiturúmque rurſum, atque vtrumque ſæpe, fortuitò, nunc coëuntib. aptè, nunc diſcedentibus corpuſculis. Anaxagoras, temerario etiam congreſſu, ſæpe diſſolutis, quæ ineptè coierant, aliquando aptè coniuncta eſſe corpuſcula homogenea, bonáſque rerum formas non amplius diſſolui, ſed ſucceſſiua generatione æternùm ſeruari. Deus optimus maximus, in initio eorum, quos per eos quos elegit

De mũdi ortu Philo. ſententia.

Mũdi perpetua emanatio.

elegit in Prophetas,ad homines habuit ſermones,nobis reuelat mundnm hunc à ſe factum eſſe, neque extitiſſe ſemper. vt piis iam hominibus dubitandi nullus relictus locus ſit. Vt verò naturalis etiam philoſophia,& ipſa per ſeſe humana mens,ad cōtemplandam Dei veritatem,ſuam exiguam conferat ſupellectilem, enitēdum nobis eſt eorum quæ in his libris videbuntur ad eam,aliqua ex parte,pertinere, naturales inuenire rationes. Præſtabo quod potero,certò ſciens,idipſum,quantuncunque erit,ab ipſo eſſe Deo. Sententia Platonis,hoc ſolum diſſidet à veritate:quòd ponit materiam æternam,à qua ſit factus mundus temporalis. Cætera enim omnia vera ſunt,& rationi cōgruentia,mundum ſcilicet hunc factum eſſe à Deo , ac proinde à nulla alia cauſa diſſolui poſſe , quàm ab ipſo Deo,ab eo verò poſſe,vt factus eſt,corrūpi. Plato dicit diſſolui in ea,ex quibus eſt compactus:nos verò dicimus poſſe à Deo in nihilum deduci , vt ex nihilo eſt factus. Itaque in principio,id eſt,cùm nondum vllum fuiſſet tempus , neque vlla rerū corporearū extitiſſet, Deus,hoc eſt,prima cauſa,æterna , & immutabilis,fecit ex nihilo cœlum,& terrā,hoc eſt, totum hūc mundi aſpectabilis,& corporalis, orbem ; qui etiam in nihilum reduci ab eodem Deo poſſet,ſeruabitur verò in æternum,eadē bonitate,qua factus eſt. Verùm quandoquidem multas cōtinet aſſertiones propoſitus ſermo, ſatius eſt ſigillatim diſputentur , Mundum hunc non eſſe ab æterno,ſed incepiſſe aliquādo,conſtare videtur poſſe. Nā eius ſunt partes duplices(de ſolis agitur hîc corporib. ne de inſenſibilib. diſputatio incertas reddat mōſtrationes) quædam natura incorruptibiles,quæque eodē numero perſiſtūt, vt cœleſtia corpora:quædam corruptibiles & quæ ſimiliū ſucceſſione ſer

Platonis & verita tis de mundi ortu diſcrimen.

Mundi partes duplices.

ne ſeruantur,alioqui defecturæ,vt homines, equi,arbores,ac denique omnia,quæ intra cœlum oriuntur. Res corruptibiles nõ poſſunt ab æterno eſſe; ſunt verò neceſſariæ mundi partes:ergo neque mundus omnino poteſt ab æterno eſſe.Propoſitio indicatur,quia res corruptibiles ſeruantur multitudine ſingularium ordine ſuccedentium:multitudo verò non poteſt eſſe infinita actu,ſed potentia; non poteſt ergo ea ſucceſſio ab æterno venire(poſſit verò ſi Deus velit in æternum abire) nam nullum corruptibile poteſt durare niſi tempus finitũ:ex finitis verò numero, & magnitudine,non poteſt conſtare niſi finitum:tempus verò ab æterno veniens,neceſſariò fuiſſet infinitum. Ergo neceſſe eſſet, quodcũq; corruptibile venire ab infinitis numero ſimilibus.fuiſſet igitur infinitus numerus ſingularium.numerũ verò infinitum eſſe actu, continet contradictionẽ;igitur fieri nõ poteſt, vt corruptibilium generatio veniat ab æterno. Vt verò in æternũ abeat,nõ repugnat,quia multitudo,adiectione finitorum,& ſi adiectio nunquã ceſſet, nunquam fit infinita,niſi potentia:hoc eſt,quod nunquã finiatur neque ceſſet adiectio: vt continuum poteſt diuidi diuiſione nunquam finienda; tamen congeſtione ſingulorum, nunquam poſſet eſſe congeſta multitudo infinita. Eadem ratione monſtratur, neque corpora cœleſtia ab æterno eſſe(niſi forte fuerunt æternùm quieſcẽtia, & cœperunt aliquãdo moueri)nam etſi neque oriantur, neque intereãt,mouẽtur ſemper ſucceſſiuis circuitionibus.adiectione verò circuitionum cõſtat earum numerus:quare eſſet iã numerus infinitus. Itaque conſtat poſſe dierum ſucceſſiua cõtinuatione, ordinẽ durare in æternum ſi velit Deus, tamẽ venire ab æterno non poſſe,continẽtque re vera contradictionẽ, æter-

Infinitum actu impoßibile.

Continui diuiſibilitas.

num

num & principio carens eſſe,quod vnquam mutabile ſit. Sed fortè quiſpiam monſtrationem non intelliget, & proteruiens dicet,non poſſe eſſe numerum certum & infinitum, tamẽ poſſe eſſe multitudinem incertam infinitam. aut rurſum,non poſſe eſſe infinitam multitudinem rerum ſimul exiſtentium,poſſe tamẽ eſſe ordine præteritarum. Ob hãc enim cauſam, ſunt qui dicant,repugnare,mundũ ab æterno eſſe, & hominum animas immortales,timentes ſcilicet, ne infinitæ iam animæ,æterna hominũ generatione,collectæ ſint. Sed hi debiliter admodum intelligunt, quã contradictionem contineat, numerum eſſe infinitum. nõ enim refert,res,quarũ eſt numerus,ſint,an fuerint, niſi forte cenſent, ob id nõ poſſe eſſe eam rerum multitudinem infinitam,quòd non ſit locus quo capiantur, aut quibus nutriãtur cibi. certè repugnantia in ipſius numeri natura eſt,qui ſi numerus eſt,nõ poteſt non eſſe numerabilis,par aut impar,atq; ob id finitus. neque poteſt eſſe numerus,qui non fiat adiectione vnitatis maior,infinito verò nihil maius. neque minus eſt numerus rerum præteritarũ, quàm præſentium. verè enim idem eſt numerus dierum præſentis anni, & ſuperioris. neque verò locus eſt dicendi, multitudinem eſſe quæ non ſit numerus. multitudo enim omnis diuiſibilis. & quanta: quãta verò quantitate diſcreta: quãtitas verò diſcreta, & numerus, eadem res eſt: quapropter,multitudo, & ſi mihi poſſit eſſe incerta & innumerabilis,ſimpliciter verò, & in ſeſe nulla poteſt eſſe, niſi certa & numerabilis. Verũ propter imperitos, & proteruos,mõſtretur hoc idẽ, ducẽdo ad incõueniẽs: hæc enim ratio facilius reuincit minus perſpicaces. Pone contrarium,putâ,ab æterno eſſe hunc Solem, & circa terram volutari, neceſſe eſt diem hodiernam ab infinitis

Infinito nihil maius.

infinitis diebus,ordine ſuccedentibus,fluere.quapropter à ſuperiorũ dierum aliquibus, diſtabit hęc,tempus finitum,ab aliquibus,infinitum. nam ſi ab omnibus diſtaret finitum,totus ipſe mundus habuiſſet initium : ab omnibus verò non diſtat infinitum (neque enim ab heſterna) ſi igitur fuerũt dies à quibus hæc diſtat,infinitum tempus,ab illarũ quacunq; incepit dierum numerus, qui additione vnitatũ factus fuerit infinitus. quare ſi ab ea die cœpiſſet fieri,ita vt ſingulis dieb. pars proportionalis decederet, perfecta iam eſſet continui diuiſio : ſiquidem facta eſſet diuiſio infinita.atque eadẽ ratione,qui ab hodierna die inciperet numerus, aliquando eſſet euaſurus infinitus, fierétque infinitum ex finito additione finitorum : & eſſet infinitum inter duos fines, hanc ſcilicet diẽ, & illam à qua hæc diſtabat infinitum. Dices, non poteſt indicari dies,à qua hæc diſtaret infinitum. à te certè non poſſit.ſed rogo,an fuerit aliqua?ſi enim nulla fuit,neque mundus fuit ab æterno. ſin autẽ fuit,ab illa incepit numerus.tam quæcunque vnitas, quæ non eſt vltima,inchoat numerũ.Dices : continent cõtradictionem hæc, atque ob id non poteſt intelligi dies quidam,à quo hic diſtauerit infinitum. Certè ſi fuerunt plures,in multis non potuit non eſſe aliquis. quare ſi poſito mundo ab æterno, fit neceſſariò vt plures dies fuerint,à quibus hic diſtet infinitum, & multis exiſtentibus fit neceſſariò, vt eorum quiuis fuerit, aliquis,à quo hic diſtet infinitum.& dato aliquo tali, ſequuntur abſurda,& contradictionem continentia, fit neceſſario, vt id quod primò ponebatur, putà mundum ab æterno exiſtere, contineat contradictionem, & cenſeatur impoſſibile. nam ob abſurdum, quod colligitur,tolli debet quod primum ponebatur, non

Mundum eſſe ab æterno cõtradicit.

quæ

quæ fiebant.nam ſi concedis id quod accipiebatur,& tollis aliquid eorum quæ fiebant, cogeris concedere duas aſſertiones contradicentes. quia nō potes non cōcedere,quod fit ex eo quod admittis;quia verò hoc idem tollis,cōcedes oppoſitum,& cōtradicens. Mundus igitur nō potuit eſſe ab ęterno.Sed hactenus proceſſit mōſtratio ex corruptibilib.mundi partibus, aut ſaltem mutationes aliquas ſubeuntib. Sed ſi quis affirmet ortus & interitus, atq; omnino omnes mutationes,aliquando incepiſſe,tamen fuiſſe ab æterno,& ante omnem mutationem,æterna cœlorum corpora, quieſcentia,aut etiam corpora elementorū, ob cœlorum quietē ab omni mutatione vacātia. itaque, præcipuas mundi partes,eſſe nunquam,moueri verò cœpiſſe aliquando, atque inde cœpiſſe initium ortus & interitus.qui,inquam, ita diceret; nunquid conuinci poſſet?poſſet certè,hac ratione. Aut corpora illa,quæ æternùm quieuerunt,fuerūt facta ab æterno, aut omnino non fuerunt facta: neutrum verò eſſe poteſt verum:ergo neque omnino potuerunt eſſe ab æterno. Nā ſi facta omnino nō ſunt,fit vt ſint per ſeſe ab æterno,& eſſe proprio exiſtentia. Quapropter nullum illorum ab alio pendeat,aut alio poſterius ſit,ſed per ſe ſint,& operentur ab æterno (cùm operatio procedat à cuiuſq; rei natura, & proprio eſſe) quare nulla illis prior cauſa ſit(ſi enim hæc effecta ab alio nō ſunt, nō ſit vlla eorū cauſa) quapropter mūdus hic vniuerſus, neque vnus erit,neq; totus,neq; perfectus, cùm non pēdeat totus ab vnica virtute & cauſa,neq; cauſę omnes in vnam omniū primam,referātur:ſed ſint multæ mundi partes,à quib.nōn procedatur ad vllam aliam ſuperiorem,& priorē,hoc verò fieri non poteſt. nam aut illæ partes habent aliquam naturā ſiue eſſentiam commu

Operatio procedit à natura & eſſe.

communem aut omnino habent nihil commune. Ex adeo diuerſis,vt nihil commune dicatur de illis,nulla ratione poteſt conflari vnum:nā neque ordo eſſe poteſt inter omnino diuerſa. ordo enim ſecundum aliquid commune eſt,dicimus enim inter Petrū & Franciſcum ordinem quendā eſſe.iunioris,& ſenioris,quà Doctores ſunt,quia hic antiquior,ille recentior eſt,& quà homines , quia hic iunior , ille ſenior,tamen quà Petrus homo,& Frãciſcus doctor,aut quà Petrus doctor,& Franciſcus Burgēſis , nullus ordo eſt.quia hominis,& doctoris:aut doctoris,& Burgenſis , non eſt vlla communis ratio.ſi igitur dicas,illas partes à nulla cauſa pendentes, neque vlla poſteriores nihil habere commune,tollis omnino mundum,quo ſublato,nihil eſt:nam mundus,neque vnitate cauſæ primæ , neque vnitate eſſentiæ,neque ordinis,erit vnus.ſi verò nulla ratione vnus eſt,neq; eſt omnino,quia ens , & vnum, conuertibiliter dicuntur.Si eò velis procedere ſtupiditatis,vt concedas mundū non eſſe ens, ſed entia diuerſa omnino,& æquiuocè dicta , mundū ponis rem omnium imperfectiſſimam:præterquam,quòd ſenſus ita dicere prohibet, cum vnica & omnium perfectiſſima totius figura,& partium poſitio ,eſſe cernatur. Si verò concedis partes illas mundi habere aliquā eſſentiam communem, conſtat, quandoquidem non ſunt omnino eadē,habere eas aliquid cōmune, & aliquid diuerſum.Eſt autem quod cōmune vnum:quæ diuerſa multa.illud ergo cōmune , prius erit illis omnibus diuerſis:ſi quidem ex eo conſtāt, hæc non:ergo erant illæ partes,ſuo quæque ordine,primæ cauſæ,ſed pendebant illæ omnes ab aliqua priori cauſa , à qua data erat eis communis illa eſſentia. Nullatenus ergo fieri poteſt, quin corpora omnia facta ſint. Si verò

facta

facta ſunt, non certè ab æterno tempore, ſed aliquando. nam quod fit, ex non ente fit, quod ergo factum, ex non ente eſt factum. Ergo antequam eſſet ens, fuit nō ens, ſeu nō fuit ens, nō ergo fuit ſemper, & ab ęterno ens, ſed aliquando ens aliquādo non ens. quod enim ſemper fuit, nunquā eſt factūm, quia quod fit nō eſt. Neq; certè aliud eſt facere, quā ei quod nō eſt, eſſe tribuere. Verùm hoc ita habere, hoc modo melius intelliges. Nemo dicet Solē nunc fieri à Deo, quia nunc Sol non fit. Si verò Sol ab æterno eſt, nunquā fiebat, magis quā nunc fit, quia nunquam erat minus, quàm nūc eſt. nullo ergo modo poteſt eſſe ab æterno, quod factum eſt. Siquidem ergo ſatis monſtratum eſt mundum eſſe factum, conſtat non eſſe ab æterno, ſed in principio temporis, ſimul ſcilicet cum corporibus incipiente motu, & cum motu naſcente tempore. Itaque in principio facta ſunt cœlum & terra. Si verò facta ſunt in principio, aut facta ſunt à ſe ipſis ſponte naturæ orientia, aut ab alio: à ſe ipſis non potuerunt: quia quod facit, eſt actu, quod fit, non eſt actu. nō magis ergo poteſt aliquid facere ſe ipſum, quàm eſſe ſimul & non eſſe. ſupereſt facta eſſe ab alio. illud verò aliud, aut erat factum, aut æternum. ſi factum, illud rurſum fuerit factum ab alio, & illud ab alio, peruenietur ergo ad aliquod æternum, à quo ſint facta omnia, aut ibitur in infinitum. Si permittis ire in infinitum, redibunt omnia argumenta, quibus monſtrabatur nō potuiſſe infinitas rerum generationes antecedere: ergo neceſſe eſt ponere ęternum aliquod, & primū, à quo facta ſint omnia, quæ facta ſunt. illud verò quia æternum, ſit primum, quia primum, ſimplex, & vnum, quod verò eiuſmodi, omnes homines Deū eſſe dicūt. Deus igitur eſt, qui in principio fecit cœlum &

Non ens, entis principium.

Cœlū & terra facta ſunt non à ſeipſis, ſed ab alio.

Latini di- cunt mũdum fuiſſe creatũ no factũ. terram. Sed quo pacto fecit? Latini nolunt legere, fecit, ſed creauit, ſignificãtes hoc verbo, feciſſe ex nihilo. quod etiã ipſum, videtur mihi monſtrari poſſe eiſdem argumentis. nam ſi fecit ex aliquo, aut illud aliquid factu fuit, aut nõ: ſi factũ fuit, rurſum rogabo an *Mundus ex nihilo factus.* ex nihilo, an ex aliquo: ſi ex aliquo, de illo rogabo rurſum, ibiturq; iterum in infinitu, & redibũt argumenta numeri infiniti: ſin aliquando cœpit rerũ fabrica ex nihilo, hoc eſt quod aſſeritur: ſi verò illud nunquã eſt factum, redeunt argumenta eadẽ quæ de incorruptibilibus mũdi partibus proferebantur. eiſdẽ igitur argumentis, quibus indicauimus, mundũ eſſe factũ, indicatur factũ eſſe ex nihilo. Adeo rídere lubet præſtá- *Philoſophorum ignorãtia de ortu mundi.* tiſſimos illos Philoſophos, qui ante mũdi ortũ, ponebant alij corpuſcula, quæ in immẽſo ſpatio ſine ordine volutarentur: alij hæc ipſa corpora, velut in cõturbata miſcella latitantia. quid hi faciebant lucri? vt ſcilicet mundus ab æterno fuiſſet deformis, & aliquãdo exornaretur. an minus eſt abſurditatis & repugnãtię, in infinita multitudine motionũ inordinatarũ, quàm ordine ſuccedẽtium, & in æternitate corporis deformis quàm pulchri? an nõ ſatius erat pulchrũ ab æterno ponere? nã perfectio & pulchritudo proprior eſt ipſi eſſe: imperfectio & deformitas, ipſi non eſſe. Ego *Laudatur Ariſtoteles ab Autore.* certè hac in re laudo Ariſtotelẽ, quòd cũ impoſſibilitatem (vt ita dixerim) æternorum motuum, & corporum, non præuiderit, maluit ab æterno eſſe pulchram hanc mundi faciem, quàm aliquãdo ex æterna deformitate emerſiſſe. oportuit verò ipſum æternitatẽ illam temporis meditari, reperiſſet ſiquidem, vt neque in corpore, neq; in loco (hæc enim ille demonſtrauit) ita neque in tẽpore infinitatem eſſe potuiſſe: ſi quidẽ eſt etiam tempus quantum, vt & corpus, & locus. ſi

igitur

igitur omnia quanta finita, tempus quoque totũ finitum eſt, & erit. quare factus eſt aliquando mundus ex nihilo. Porrò fieri aliquid album, eſt fieri quale, fieri ſeptipedale, eſt fieri quantum, huic loco accedere, eſt fieri hic, fieri verò hominem, aut equum, eſt fieri hoc: fieri mundũ, eſt ſimpliciter fieri, aut fieri ens: quia neque eſt fieri hoc aut illud, neque quãtũ, neque quale, ſed fieri ſimpliciter, vt ergo quale fit ex nõ tali, vt album ex non albo, quantum ex non tanto, vt tripedale ex nõ tripedali; ſic, ex non hîc exiſtente; velut Cõplutũ venit, qui erat Toleti: hoc aliquid, ex nõ hoc, vt homo ex non homine. ita neceſſe eſt fieri ſimpliciter, ex ſimpliciter non ente, atque ita ex nihilo. reſpondebis fortaſſe Platonicè, factũ eſſe mudum ex nõ ente ſimpliciter, non tamen proinde ex nihilo. Sed neque hoc dici poteſt. nã ſi ponis illud, ex quo mũdus eſt factus, quodque ab æterno erat, qualẽ materiã primam fingimus, ea ne intelligi quidẽ ſine omni forma poteſt, nedũ eſſe. Si enim ea, mera potẽtia, omni actu vacua erat, non poterat exiſtere actu (nulla enim exiſtentia ſine eſſentia eſt) ſed potẽtia, potẽs virtute diuina educi ex nihilo, vt ex ea corporales formæ virtute natu- rali educerentur: interim tamen, nihil exiſteret, pręter ipſum Deũ, qui in principio fecit cęlũ & terrã, ex nulla materia. Sed quo pacto fecit? iubẽdo fieri. Hoc quoque deridebãt ſummi illi, & admirãdi Philoſophi, cẽſentes Deũ, velut fabrũ quẽdã, aut figulũ eſſe, neque aliter, quàm quædã cõtorquẽdo, quædã producendo, quædã pinſendo, & alia quædã machinãdo, ſua opera effeciſſe: & quædã eorum per ſe, quædã per minores Deos. Verùm, ſi, vt mõſtratũ eſt, fecit Deus omnia ex nihilo, conſtat, Deũ ipſum per ſeſe feciſſe omnia, quia potentiæ infinitæ eſt, ex nihilo facere, & ob id nulli

Materia mera potentia.

Exiſtẽtia ſine eſſentia nulla.

Deus potentia infinitus.

finitæ virtuti poterat demãdari. non poteſt verò eſſe virtus infinita niſi vnica, eáque prima & ſumma, neq; enim in infinitis eſt maius. Si igitur fecit Deus ipſe per ſeſe omnia ex nihilo, nõ potuit facere aliter, quàm iubẽdo: nõ enim educendo ex materia vlla, neque aliquid machinando circa materiã, quæ erat nulla: neq; erat quod operi repugnaret; neq; quæ ſe minus ductilẽ præſtaret, materia, quã elaboraret. nihil aliud eſſe potuit, illud facere, quàm ex ſua infinita fœcunditate, bonitate, potẽtia, & ſapiẽtia infinita, quæ in eo vnica & ſimpliciſſima res eſt, iubere, vt res fierẽt. eſſe autem primæ cauſæ fæcunditatẽ infinitã; Hoc eſt facultatem faciẽdi ex nihilo; neque indigere, vt faciat, materia vlla; ídque ponere, ob ipſius mũdi integritatẽ & perfectionẽ, neceſſariũ eſſe, in Phyſicis quęſtionibus monſtrauimus: neque pigebit nunc repetere. Certè nõ eſt perfectus & pulcher mũdus, niſi omne quod ſit pulchrũ, ſit aliqua bonitas quæ velit; & omne quod ſcibile, ſit ſapientia quæ ſciat; & quod poſſibile potentia quæ poſſit. Nam quà aliquid poſſibile nõ potuit, aut ſcibile ignorauit, aut pulchrum noluit, vel inuidit, mancum & imperfectum exierit opificium. ipſum verò pulchrum, aut ſcibile, nemo definit ad bonitatem volentis, aut ſcientiam ſcientis. Sed pulchrũ eſt, quod rei cui accidit, ad propriam bonitatem obtinendam, perfectionem adiicit; & ſcibile, quod in ſeſe habet principium, vnde ſciri poſſit: igitur neque poſſibile, quod ſimpliciter dicitur & nõ ad aliquid, definiri debet ad potentiam. ſed ſimpliciter poſſibile, eſt illud, quo facto & poſito, nulla repugnantia ſit, aut contradictio. tunc enim res per ſeſe fuerit impoſſibilis, cùm in ipſa eſt (vt ita dicamus) impoſſibilitas. externũ verò quiddam fuerit, ſi ob id ſolum dicatur impoſſibilis,

Cauſa prima fæcũditas.

Mundi perfectio.

Poſſibile quid ſit.

lis,quòd non ſit cauſa quæ poſſit facere. Oportet igitur ſit in rebus cauſa aliqua,quæ poſſit, quidquid in ſeſe repugnantiam nullam continet. At verò fieri ex nihilo,non eſt ſimpliciter impoſſibile, ſed impoſſibile cuidam virtuti finitæ,putà naturali. qua virtute eſſe aliam ſuperiorem,& potentiorem, non eſt impoſſibile. Si igitur eſſe aliam virtutem maiorem omni natura,quæ poſſit facere ex nihilo non eſt impoſſibile,eſt poſſibile:Si verò eſt poſſibile,eſt etiam neceſſarium.quia, vt Ariſtoteles acutiſſimè dicit, in æternis idem eſt quod poſſibile & quod neceſſarium. neceſſe eſt igitur eſſe Deũ, cúmque per ſeſe feciſſe in principio temporis cœlum & terram, iubendo vt ex nihilo fierẽt.neque eſt quod quempiã perturbẽt aniles dubitationes,quid faceret Deus ſolus, in illa æternitate otioſus?cur nõ fecerat hæc corpora multò antea?nam qui omnia, habet intra ſe eminenter, nulla vnquam re caret,qui ſibi eſt ſufficientiſſimus,nunquã eſt otioſus.Iam verò mundus ſi quidem factus eſt in principio temporis, cùm in æternitate neq; ſit prius neque poſterius,non potuit fieri antequam factus eſt,niſi ab æterno fieret.fieri verò nõ potuit ab æterno,ob contradictionem, quam aperuimus. nõn eſt ergo quod queramur non eſſe factum antea. Sed relicta æternitate,accipies interrogationem à tempore, in quo eſt plus & minus,prius & poſterius,rogabíſq;, cur vt eſt nunc mundus ſex mille annorum, non eſt etiam decem mille, vt eſſet factus mundus quatuor millibus annorum,antequã factus eſt?ego te rurſum rogo, an ſi ita eſſet factus.nõ eſſet hæc tua dubitatio? neq; rogares cur non eſſet factus prius?certe eſſet eadẽ. quid ſi centum mille nunc eſſet annorum mundus, vt aliquando erit,niſi intercipiatur tempus? eſſet certè ea-

Fieri ex nihilo nihil a finito poteſt.

Deus quid ante mũdum.

Mundus cur non prius factus.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

dem. quid ſi centies millenis mille? tunc quoque.ſi igitur niſi ab æterno fieret,non poſſet abeſſe hæc dubitatio;ab æterno verò fieri non potuit, ad quem potius pertineret momentum creationis indefinitum definire,ad te qui dubitas,an ad Deum qui fecit? meritò ergo fecit in principio.idque temporis principiũ fuit,cum ipſo creationis. Videri poſſit, verbum illud, creare,non habere eam vim, quam diximus, ſed eſſe vtcunque facere.ſi quidem dicitur, creauit Deus hominem.at verò non fecit cum ex nihilo, ſed ex limo terræ. ſed neque alia viuentia fecit niſi ex terra, aut aqua.Diuus Auguſtinus cenſet, omnia eſſe creata ſimul eodem momento,ſeu in eodem nunc; illam verò partitionem dierum, non ſignificare partes temporis,ſed diſtinctionem, & gradus quoſdam naturæ rerum: atque factum eſſe hominem ex terra, non actu præexiſtente,ſed exiſtente potentia in ipſo,velut quiuis dicitur noſtrum, verè factus ex quatuor elemẽtis, tametſi nulla terra,aut aqua,erat actu id, ex quo facti ſumus,ſed ſemen & ſanguis. Itaque vt vnico intuitu tota facies,& eius omnes partes,in ſpeculo exprimũtur,ita vnica iuſſione Dei,conſtitiſſe,totam hanc corpoream molem, & in ea refulſiſſe illũ diuinitatis fulgorem, quem vocamus naturam. cæterùm quia non omnes Sancti hoc ita intelligunt, alia reſponſione eſt opus.De verbo,creare, ego ita cenſeo, creare duplex eſſe,alterum & præcipuum, ex nihilo facere:alterum ſine materiæ diſpoſitione facere. nam ſubſtantia non videtur aliter fieri poſſe,quàm generatione,aut creatione: generatio verò non eſt niſi in materia diſpoſita, quæ igitur ſine materiæ diſpoſitione eſt, creatio vocari debet. Quapropter ſiue ex nihilo omnia, ſiue ex nihilo quædam,quædam ex materia non diſpoſita, ſed

Creare quid.

Homo ex terra.

Homo ex elementis factus.

Creare duplex eſt.

Subſtãtia quomodo fiat.

ſed iubendo fecit, omnium eſt Deus effector & creator. Fecit verò Deus, omnia quæ fecit, valdè bona. id eſt, ſuis ſingula formis perfecta: quia ipſe valdè bonus eſt: & bonus omnia vult bona eſſe: quia nulla vnquam de re inuidia tangitur. voluit ergo omnia fieri valdè bona, quoniam bonus; ſciuit verò quæcunque voluit; & potuit quæcunque ſciuit & voluit, quia vt eſt ſummè bonus, ita & ſummè ſapiens & potens. Tria igitur ſunt omnium rerum principia; potentia, ſapientia & bonitas, quæ in prima cauſa vnicum, & idem principium eſt. Innumera alia continet præſcriptum caput, de quibus, quia ſcio non poſſe me pro dignitate dicere, tacere malo, ac relinquere enarranda Theologis, quib. dedit Deus, in hoc ſanctarum ſcripturarū paradiſo liberius verſari. Apponam verò quam mihi Deus dederit, ſex dierum enarrationem; hinc capto initio. *Vidit* (inquit) *Deus quod eſſet bonum, & ait, germinet terra herbam virentem, & facientem ſemen, & lignum pomiferum, faciens fructum iuxta genus ſuum, cuius ſemen in ſemetipſo ſit ſuper terram, & factum eſt ita. & protulit terra herbam virentem, & facientē ſemen iuxta genus ſuum, lignumq́, faciens fructum, & habens vnumquodque ſementem iuxta ſpeciem ſuam.*

Tria, rerū principia.

Videtur his verbis ſignificari, nullam omnino eſſe herbam, neque plantā, quæ ſemen nō proferat: ſiquidem omnia quæ terra producit, videntur eſſe creata à Deo. at verò nihil videtur Deus iuſſiſſe vt germinaret terra, præter ea quæ ſemen proferunt. omnia ergo quæ terra germinat, ſemen proferūt. at verò videtur, huic aſſertioni experimētum repugnare: ſi quidem in arborib. Salix, Vlmus, Populus, & Fraxinus, & huiuſmodi aliæ, nullū videntur habere ſemen. minutulæ & annuæ herbulæ, quibus prata omnia conueſtiuntur,

De plātarū ſeminibus quæſtio.

ſpontè naſcuntur ſine vllo ſemine,& fungorũ omnia genera,qui & ipſi nutrimentum & ortum ex terra capiunt.fiſici etiam nullus flos,nullus fructus eſt, teſte Dioſcoride,ſine quibus ſemen nullũ eſſe poſſit.Quid ergo,an hæc non ſunt creata à Deo? certè creata ſunt omnia à Deo, ſed vt arbitror (niſi tamen aliter ſancta cenſet Eccleſia, ita enim facile aſſentiar) non omnia eodem modo.nam rerum, quæ ortui & interitui ſunt obnoxiæ, quædã nõ aliter generari poſſunt quã à ſuo ſimili:vt homo ab homine:equus ab equo;quædã verò diſſimiliũ cauſarũ concurſu generãtur per accidẽs, vt quæ generantur per putreſcentiã,aut etiã per concoctionẽ,aut per alterationes quaſdã quarũ rerũ generationes,nõ tàm referũtur in vllã facientẽ cauſam, quæ proxima ſit,quàm in materiæ diſpoſitionem.velut aurum non gignitur ab auro, aut argentum ab argento, aut omnino metallorum vllum ab eiuſdem ſpeciei alio,neque lapis vllus à lapide. his enim rebus nulla ſeminalis virtus eſt, vt neque vllis earum, quæ vegetabilem non habent naturam. Plantarum etiam & animalium multis accidit,vt per accidens, neque a ſui ſimilibus generẽtur. atque in vtriſque(plantis inquam & animalibus) eſt triplex differentia.quædam enim(quæ ſcilicet ſunt perfectiſſima) nõ aliter quàm per ſe,& à ſibi ſimilibus generari poſſunt, vt homo, equus,bos,& elephas,& nux,prunus,& palma,& pomifera omnia:quædã(quæ ſcilicet ſunt viliſſima)ſemper generantur per accidens;vt pediculi,& vermes,& fungi, & alga. quædam ſunt inter hæc, perfectione etiam media,quæ cũ à ſimilibus, & ſeminali vi generentur,ſponte etiã naſci poſſunt;vt mures qui habent vtranque generationem,& veſparum, & locuſtarum, ac ſcarabeorum genera.Herbas etiam aliquas, earum quæ

Generatio à ſimili & diſſimili.

Generationis animaliũ & plãtarum triplex modus.

quæ ſemen afferunt, ſponte naſci, ac ſine ſemine poſſe, omnes exiſtimant, inde capto argumento, quòd quibuſdam in terris: viſæ ſint denuò, atque vbi nullæ vnquam tales fuerint innaſci. velut Theophraſtus, ca. 5. primi, de Cauſis plãtarum, narrat, laſerem aliquando in Apturea ortum eſſe ex imbre quodam craſſo, cùm in ea mundi parte fuiſſet nũquam: atque ibidem ſiluam quandam ingentem proſiluiſſe aliquando, vbi nulla antea fuiſſet. quanquam non deſunt, qui horum etiam euentuum quærunt ſeminalem cauſam, velut Anaxagoras, qui cenſet ipſum aërem deferre ex aliis in alia loca ſemina, hìncque fieri, vt hominibus id nõ ſentientibus, fiant generationes quædam alicubi, quæ videantur eſſe ſpontaneæ, cùm tamen non ſint. alij cauſantur inundationes confluxúſque aquarũ, dicentes amnium digreſſionibus fieri, vt ſemina ex aliis in alias partes deferantur. Sed & ſi hæc nõ ineptè dicantur, mihi videtur multo probabilius, ſi quidẽ in animalium genere ſunt nonnulla quæ vtrunque habent ortum, eſſe in plantis quàm plurimas. nam ex ſemine ſolùm poſſe conſiſtere, neque vllum habere accidentalem ortum, perfectioni tribuitur. at verò genus animalium perfectius multo, quàm plãtarum eſt. plantæ ergo plures habent naſcendi modos, neque tã tenentur conditione naſcẽdi ex ſemine, quã animalia. quod rurſus vel hoc argumento cõſtat, quòd animalia perfecta, non aliter quàm ex ſemine naſci poſſunt, plantę verò etiam hæ, quæ maximè ſemen proferũt, naſcuntur etiam inſitione, & plantatione, & germinatione, ſuntq; illis omnes hæ productiones per ſe. itaq; non eſt quod videatur inopinabile, plãtas pleraſq; earum, quæ ex ſemine naſcũtur, naſci poſſe ſpõtè ex terræ & aquæ fœcunditate ſolum, cùm id accidere videamus

Quædã herbæ naſcũtur ſine ſemine.

Laſeris ortus.

Ortus ingentis ſiluæ.

Seminalis ratio in plãtis.

animalium nó paucis.quin potius exiſtimo,quę omni careant ſemine,eſſe perpaucas:quæ poſſint ſpôtè naſci quàm plurimas,nam,vt Theophraſtus rectè cenſet latitare potius quàm nó eſſe ſeminis naturam, eſt arbitrandum.velut in thimo eſt ſemen,quod ſenſu percipi nequit,& in ſalice,& vlmo & eiuſmodi aliis.ſunt etiam quibus ſeminalis vis eſt in lachryma,vt iridi.atque generatim,vt Theophraſtus inquit,ea facilius,atque ex minori principio valent generari, quæ imperfectiora ſunt.quamquã ergo veriſimile ſit, quàm plurimas,& herbas & arbores,quæ carere videantur,habere ſemina,vt de ſalice,& vlmo,dicebamus : non tamen proinde,negandum,eſſe multas,quę omnino nó habeant & nonnullas earum,quæ habent,ſponte etiã oriri poſſe:cùm illa triplex naſcendi differentia notetur in animalibus,quę genere quidem ſunt perfectiora.ex dictis conſtat res quaſdam eſſe, quibus(niſi illas Deus in illo mundi exordio feciſſet) neceſſariò eſſet ſemper mundus cariturus,alias verò,quæ,& ſi à principio factæ nó eſſent,poſſent deinceps, ex ipſis mundi elementis naturaliter oriri. Nam elementorum,ſi vel vnum tollas, neceſſe eſt tolli omnia, ac cum illis etiam concreta corpora. quia cùm primæ contrarietates,primò inſint elementis,ſintque ipſæ elementorum naturæ,ſublatis elementis, tollerentur cõtrarietates primæ,atque his ſublatis tollerẽtur rerum omnium generationes.cùm hæ omnes agantur per alterationes mutuas, quæ naſcuntur à contrarietatibus, quòd verò ſublato eorum quocunque,neceſſe ſit tolli omnia elementa conſtat:quoniam ſi frigus omnino non eſt,neque calor ſit.ſiquidem ſi calfactio nulla eſſe poteſt, neque calor omnino eſt : at verò ſi omnino non frigus, neque calfactio vlla eſt : neque refrigeratio,

Thimi, ſalicis & vlmi ſemen.

Facta neceſſariò in principio.

Cõtrariis ſublatis generatio tollitur.

Frigore ſublato tollitur calor.

tio,niſi calor:ſi quidem omnes contrarij motus, ſunt inter eoſdem terminos,cõtrario modo: vt calfactio à frigido in calidum; refrigeratio à calido in frigidum. Neceſſe eſt igitur, quocunque eorum ſublato, alterũ tolli.eadẽ ratio eſt humidi & ſicci.Porrò hæ duę contrarietates,calidi & frigidi:humidi & ſicci relationem quandam habent ad ſeſe,ſunt enim primæ actiuæ,ſecundæ paſſiuæ. quapropter vtræque ſine aliis, ad generationes rerum eſſent otioſæ & inutiles.omnes ergo neceſſe eſt in mundi exordio extiterint: quare, & prima corpora,quorum primæ illæ, ſeu virtutes, ſeu qualitates,ſunt.neceſſariò ergo ſi modo futurus erat mundus,creata fuerĩt in initio elemẽta. quo autem modo poſtea dicemus. Iã verò cœleſtia corpora multo magis,& propter ſeſe;& propter alias mundi partes. propter ſeſe; quandoquidem niſi diuina virtute eſſent in initio creata, cùm nullum habeãt ortum aut interitum naturalem, nunquam deinceps oriri poſſent:propter alia verò, quoniam cum omnis aliarum rerum virtus ab illis gubernetur,nullæ prorſus naturalium mutationum ſine illis eſſe poſſent. Neceſſe etiam eſt fecerit Deus ab initio ea omnia animalia, atque omnino viuentia,quæ ex ſolo ſemine, aut germinatione generationẽ habent.niſi enim in initio diuina virtute eſſent facta, nũquam deinceps oriri poſſent.vt neque modò,ſi omnes homines, aut equi,aut leones morerẽtur,eſſet vnde rurſus oriri poſſent: nimirum nõ habẽt aliam generationẽ quàm ex ſemine. Ita etiam arbitror,ſi nuces omnes, cum toto nucum ſemine,perirent,mũdus eſſet in poſterũ ea planta cariturus.at verò metalla,& lapides,& ea, ſiue animantia,ſiue plantas, quæ putreſcentia quadam generari poſſunt non par neceſſitas eſt, vt Deus fęcerit ab initio:

Motus contrarij inter quæ.

Corpora cœleſtia quorſum.

Facta neceſſariò in principio.

tio:poſſent enim ipſa poſtea,ex rebus aliis naturaliter oriri.velut nunc gignutur mures & vermes, vbi nulli antea fuerint, atque metallum quodcunque, ſolis virtute,gignitur ex terra & aqua.quapropter, ne mūdus his careret, minus videtur neceſſarium fuiſſe, vt Deus creandi vim apponeret, cùm naturalis eſſet futura ſatis. atqui fortaſſe propoſitæ dubitationi iam reſpondimus,atque ob hanc cauſam, non ſimpliciter dixit Deus,*producat terra herbam virentem, ſed virentem, & facientem ſemen, & lignūn pomiferum faciens fructum iuxta genus ſuum*: ac repetiit, *cuius ſomen in ſemetipſo ſit ſuper terra*,hoc eſt, quod non aliter oriri ex terra poſſit,quàm ex ſuo ſemine. fortaſſe etiam hanc ob cauſam,in tota mundi creatione, nulla fuſilium, neque gemmarum,facta mentio eſt,ſed tantùm elementariū corporum,& cœleſtium,& animalium natantium,& volantium, & terreſtium, & plantarum, quarum ſemen in ſemetipſis ſit ſuper terram, ac poſtremò hominis:quaſi ex in initio creatis,reliqua eſſent naturaliter eruptura. neque verò huic ſententiæ repugnat, quod 18.ca.Eccleſiaſtici dicitur, *Deus qui ſemper eſt fecit omnia ſimul*.verè enim fecit omnia ſimul in illo mūdi initio,non tamen omnia eodē modo, ſed alia quidem ipſa per ſe ſe,alia in ſuis principiis. Extiterunt à principio omnes rerum formæ,aliæ quidem actu,aliꝗ potentia.quoniam iam inde omnes,aut erāt actu, aut poterant naturaliter oriri.neque quidem hoc durum videri cuipiam debet,quod in quibuſdā exemplis videtur poſſe demōſtrari.cùm enim ſint quædā animalcula,quæ non aliam,quàm ex hominis morbis,ac excrementis,generationem habent,vt pediculi, lentes, & acarus, animalculū inquam illud omniū minimū, quod ſcabiei eſt initium (aratorem vocant vulgò, & vulgares

Fuſilium & gemmarum nulla mētio in creatione.

Facta ſimul omnia.

Actu aut potentia ſemper formæ ſunt.

Animalia ex excremētis.

vulgares chirurgi ſyronem) & lūbrici, tam lati, quàm rotundi, & aſcarides vocati, & quædã alia animalcula innominata, quæ in quibuſdam abſceſſibus, & in oſſium carie reperta ſunt, conſtat ea ab initio non extitiſſe: cùm Adamus ſine vllo morbo creatus à Deo ſit, atque adeo perſtiterit vſque dum peccauit. quòd perfecta iam mũdi creatione, euenit. Itaque res quaſdam viliſſimas, & quæ putreſcentia tantùm fiunt, cuiuſmodi quæ dicta ſunt animalcula, & algam, quę putreſcẽte aqua in lacunis gignitur, quæque ſordes potius dicuntur quã res, vt inquit Ariſt. non dubito poſt exactam mũdi creationem pullulaſſe. an verò res aliæ, quæ adeo viles non ſunt, poterant tamen naturaliter oriri, vt metalla, lapides, & viuẽtia, quæ vtrunque ortum habent, ex ſemine inquã, & ſpontaneũ, intra ſex primos dies ornãdi mundi gratia extiterint, an nõ, ſed poſtea orta ſint: haud habeo quòd affirmẽ. Illud tamen mihi videtur probabiliſſimum, ea ſi in ipſo mundi initio extiterunt, non tam creatione, quàm properata generatione eſſe facta. nam receptiſſimum eſt illud Philoſophorum axioma, naturam (multo magis Deum) nihil fruſtra facere. fruſtra verò apponeretur creatio, vbi generatio naturalis eſſet ſatis. poterat verò Deus optimus Maximus, exornandi ſtatim, ac perficiendi mundi gratia, earum omnium rerum ortum, alioqui naturalem, properare adeo, vt ſtatim erumperent, cum creandis, & ſi non eodem ortus genere. neque verò proinde non eſſet ille naturalis ortus, quia aucta celeritas non mutat ſpeciem motus. ſi enim lapis deſcẽderet, eadem celeritate qua ſol fertur, aut etiam prima ſphæra, celeritas quidem illa, maior eſſet quàm pro lapidis natura, motus verò nihilominus naturalis. vt ergo tria rerum genera eſſe dixi

Adamus ſine morbo creatus.

Natura nihil fruſtra facit.

Motus celeritas nõ mutat ſpeciem.

Tria rerũ initia.

diximus,ita nūc tria earū initia ponimus.quædā enim initio creata eſſe,factáq; ex nihilo aut ſine materię diſpoſitione:quædam poſtea ſuccreuiſſe;quædam,inter hęc,extitiſſe quidē in initio:ortu tamen naturali.Moſes verò ea tantùm videtur narraſſe,quæ primo modo extiterūt,creata ſcilicet per ſeſe,ac non ſolùm per ſua principia. nam primo die fecit elemētorum corpora, & lucem.ſecundo fecit firmamentum, hoc eſt corpus illud totū cœleſte,quod conſtat multis orbibus: tertio ſeparauit aquā à terra,colligénſque aquā in locum vnum fecit maria, terráque detecta creauit omne genus plantarum,quę ex ſemine habent generationem: quarto fecit,Solē,Lunā,& Stellas, & poſuit in firmamento(ex eadem,arbitror, firmamenti ſubſtātia, non aliter ac hominem fecit ex terra)quinto fecit animalia omnia,natatilia & volatilia:ſexto terreſtria, cum quibus & hominē.At verò pręter hęc,cōſtat eſſe in mundo res quàm plurimas,quæ intra ſex primos dies non extiterunt.vinū enim non eſſet, cùm nulla anteceſſit vindemia:neque oleū,cùm nondū tuſæ oliuæ:neque mel,cùm nondum apes mellificaſſent. nimirum hęc, &huiuſmodi alia,creata ſunt in ſuis principiis,ex quibus deinceps orta naturaliter ſunt , vt etiā ex terra & aqua,fouentibus ea cœleſtibus corporibus, aut intra ipſos ſex dies,aut poſtea,orta ſunt metalla,& lapides, & bitumina,& herbæ ſpōte naſcētes , ac denique alia omnia,quæ non habent ſeminalem ortū, neque fiunt à ſimilibus , ſed concurſione aliarum cauſarum , per accidens,producuntur. Videtur neque ignis facta eſſe,in hac narratione , mentio. quapropter exiſtimare videtur quiſpiam poſſe , ne omnia quidem elementa facta eſſe in illo mundi exordio,ſed tria rātùm,ignem verò poſtea , concurſione aliarum cauſarum , ortum eſſe.

Creata ſex diebus

Creata in ſuis principiis.

Ignis an ſit & quā do creatus.

eſſe. Iuuabit hanc opinionem antiquitas, quæ, vt aliarum rerum quàm plurium, ita etiam huius, quærit inuentoré, quaſi ignis non ſit à principio in rebus, ſed alicuius hominis induſtria poſtmodũ factus: ſcilicet, vt & vinum. Plinius narrat, ignẽ è ſilice, primum inuentum eſſe à Pyrode, Cilicis filio: idẽ autor affirmat, primum eſſe inuẽtum in Pyrpile. Si igitur inuentum hominum ignis eſt, nõ videtur à principio mundi extitiſſe. ſed quo pacto potuit hic mũdus conſtare, præſtantiſſimo & efficaciſſimo carens elemẽto? Cùm ſint duæ mundi partes, altera humilior ac imperfectior, corporibus cõſtans ortui & interitui obnoxiis: altera ſublimior ac perfectior, conſtans corporibus incorruptibilibus. humilioré & ignobilioré, oportuit primò fieri, quaſi fundamentũ, & mundi exordiũ. natura enim ita cõparatũ eſt, vt principia ſint viliora, atque ad perfectiora, in cuiuſuis rei opificio, procedatur. atque illam quidem, oportuit primo fieri impolitam & incultam, poſtea exornari. ita enim & natura & ars procedit, ab obſcuris quibuſdam & rudibus delineamentis, ad exactiorem formã. neque verò non eſt hoc optimum argumẽtum: nam vt ars naturam imitatur, ita natura diuinitatem, à qua fluxit. vt ergo artificialia opera imitantur naturalia, ita eſt rationi conſonum, naturalia imitari diuina opificia. Quapropter ex eo ordine, quem rerum natura tenet, rationé diuini opificij volentes inueſtigare, haud quaquam errabimus: ipſe enim Deus eſt naturæ parẽs. Proinde primo die, facta eſt tota generabilium & corruptibilium ſphæra, conſtans elementorum corporibus, terra inquam, aqua, aëre, & igne: illis verò, neque puris, & ſynceriſſimas naturas retinentibus, neque ſeorſum poſitis, & ordine collocatis, neque illuſtratis vllo cœleſti lumine, ſed

Mundi partes duplices.

Ignobiliora primo creata.

Ars naturã imitatur.

Artis & naturæ progreſſus.

Elemẽtorũ impuritas.

Elemẽtorũ confuſio. ne,ſed intra obſcurum aërem aqua & terra permiſtis, atque intra hæc omnia,igne inuiſibiliter incluſo, qui inter cætera,fouebat aquas; reddebatque fluxiles, ne frigore concreſcerent,móxque,ac Cahos hoc extitit, fecit Deus lucem, per quam reddita ſunt corpora illa aſpectabilia,factúſque eſt dies primus. verùm vt hæc diſtinctius eloquamur,oportet quædam, de elemẽtorum naturis,enarremus. Elementa prima, principiis rerum naturaliũ, materiæ inquã & formæ adeo proxima ſunt;vt per ſeſe,& omni miſtione vacãtia, nullibi munda ſint,aut fuerint vnquã, aut etiam eſſe poſſint.nam cum eorum naturæ definiantur per ſummas qualitates,& conſiſtentia corporis,miſturam quandã deſideret,& contrarij miſturam,quia mera humiditas nullam conſiſtentiam haberet, mera ſiccitas nullam compactionem & continuitatem, nihil penitus ſyncerum exiſtere in corporibus poteſt.Quapropter elementa prima intelliguntur, definitis ſeorſum eorum naturis,ſúntque potentia in rebus concretis, actu vero nullibi. quod quia intellexit Galenus, in com.primi de natura humana, elemẽtis primis nullas formas ſubſtantiales attribuit,ſed pro his, qualitates primas, affirmans ea conſtare ex materia prima, & calore,frigore,humore,aut ſiccitate,aut harum binis qualitatibus. itaque terra hæc quam incolimus, & aqua qua vtimur,aërque quem inſpiramus,elementa mera non ſunt,ſed corpora,ſimpliciſſima eorum, quæ extant,& proxima elementorum naturis.quo factum eſt,vt eorum nomina dentur ipſis elementis, quæ mente potius intelliguntur,quàm re vera ſubſiſtunt. aut certe, ſi ſimplicium elementorum ſunt illa nomina, priora hæc corpora,quæ videmus,non ſunt appellanda hęc, ſed,vt Plato dicit in Timæo,talia.nimirum non terra, ſed

Qualitates elemẽtorũ formæ.

Elementa actu nullibi.

Elemẽtorum nomina.

ſed terreum corpus:non aqua,ſed aqueũ:ita & aërcũ, & igneum.ridiculum enim quod quidã pueriles Philoſophi affirmant,oportere,vt quodcunque elementũ ſit alicubi purum,in propriis ſcilicet regionibus.Vbi enim talis ſit aqua?an in mari, vbi ſalſiſſima, & piſcibus ſcatẽs? Elemẽta itaque prima,potẽtia ſunt in corporibus,actu nuſquã.neque verò expedit: ob cõcreta enim ſunt illa neceſſaria:per ſe ſe nihil eſſet inutilius. Verùm & ſi elementa actu nõ ſint, maximè viget eorum natura in his elementis,quibus vtimur, terra inquam,aqua,aëre,& igne, quæ ordinẽ cũ amant naturaliter, vt ſint craſſa ſub tenuibus. atque proinde, ſicubi confuſa ac cõturbata ſunt,mox in imũ mergitur terra,aërque emergit,& interfluit aqua. Ignis quoq;, vt maximè communis Philoſophorũ opinio fert, effertur naturaliter in ſupremũ locum, atque proinde proximum cœlo locum tenet:aut,vt ego exiſtimo, is ſolus inter omnia corpora,nullum potius locum præ alio amat,neque in vllum fertur,niſi per accidẽs,motu materiæ,quã occupat,aut tractus à lumine(ab hoc enim naturaliter trahitur) ſed velut quædã mundani huius corporis anima,totum occupat, permeans per omnia,vt omnia fœcũdet,ac quodammodo viuificet. Nam cum omnes naturales ortus agãtur cõcoctione quadam,quod caloris eſt opus,conſtat ſine eo omnia futura ſterilia:aquã præcipuè,quę ab omnib.ferè Philoſophis cẽſetur eſſe primũ frigidorum. vt verò ortus tribuũtur calori,vt efficiẽti cauſę,ita tribuũtur humidi craſſiori,qualis àquea eſt,vt materiæ. atque hac ratione efficitur,vt aqua ob humiditatem craſſam, qua abũdat,ſit velut mater omnis generationis: ignis verò pater per calorẽ.Rerum ergo generationes, maximè adſcribi debent aquæ ab igne fœcũdatæ. ita fit, vt

Ignis motus.

Ignis anima mũdi.

Concoctio àquo.

Aqua principiũ frigidorũ.

Aqua generationis mater,

Ignis pater.

niſi hæc duo adhibeātur principia, omnia ſterileſcāt: velut terra, niſi irrigetur primum, ac deinde concaleſcat. Ipſum quoque mare, quod omnium mundi partium eſt fœcundiſſimum, vt mirabilis rerum, tam viuentium, quàm vita carentium, quæ in eo gignuntur, differentia indicat, ſi calore deſtitueretur, futurū eſſet penitus generationis ineptum, & concretū frigore. quin & tota mundi aqua, niſi, à quo concaleſcit, igne funderetur, futura eſſet glacies. Si enim primum frigidorum eſſe recte dicitur, nulla frigiditas poteſt illi eſſe præter naturam. videmus verò eam aliquādo concreſcere frigore: haberet ergo id ſecundum naturā ſemper, niſi aliquid accederet, quod funderet. quid verò aliud potius ſit quàm ignis, qui caloris omnis principium cum ſit, fouet, atque fœcundat, facítque, animalium & aliarum rerum ortui & conſeruationi, idonea? atqui conſentaneum eſt cenſere, aquam per hyemem, abſentia ignis potius cōcreſcere, quàm præſentia frigidi aëris, vt putant, qui aërem ſtatuunt primum frigidorum: verùm in eā, adeo diſſidentē à communi ſenſu opinionem incidunt, quia hanc ignis, per res omnes delationem nō aſſecūtur, Ignis itaque per omnia permeat, alimētum ab illis accipiēs (quia ſunt illi omnia ſubſtrata vt materia, vt mirus dixit Ariſtoteles) aquæ verò ab eo accipiūt calorē genitalē, & motū, ac fluxilitatē. Itaq; igne fouēte & incubāte aquas, rerū omniū agūtur generationes. Hæc verò diſertiſſime docuit Hippoc. li. 1. de dieta his verbis. *conſtituūtur quidē igitur tū animātia omnia alia, tū homo ipſe, ex duobus,*
,, *differentibus quidem facultate, concordibus verò & commo-*
,, *dis vſu, igne inquam & aqua. hæc autem ambo ſimul ſufficien-*
,, *tia ſunt, tum aliis omnibus, tùm mutuo ſibi ipſis. vtriūuis ve-*
,, *rò ſeorſum, neque ſibi ipſi, neque vlli alteri ſufficiens eſt. vim*

Mare fœcundiſſimum.

Aqua principiū frigidorū.

Ignis per omnia fuſus.

Ignis eſt ſpiritus ille incumbes aquis.

Aqua cur fluxilis.

igitur

,, *igitur ac facultatem vtrumque ipſorum talē habet. ignis enim*
,, *omnia per omnia mouere poteſt, aqua vero omnia per omnia*
,, *nutrire. particulatim verò vtrumque ſuperat & ſuperatur*
,, *(hoc eſt pugnāt mutuo inter ſe, vtroque eorū partim vincen-*
,, *te, partim victo) ad ſummum ac minimum quantū eius fieri*
,, *poteſt, (hoc eſt plus aut minus, vt quodcūque eorum poteſt)*
,, *neutrum enim ſuperare penitus poteſt. hanc ob cauſam ſanè,* *Ignis neceſsitas.*
,, *igni quidem, vbi ad extremitatē aquæ peruenerit (hoc eſt vbi*
,, *penitus conſumpta humiditas eſt) deficit alimentum (ita eua-*
,, *neſcit ignis cū ventum eſt ad cineres) euertitur igitur eo, vn-*
,, *de nutriri poteſt (hoc eſt ſerpit in alias materias, quærens ali-*
,, *mentum) aqua verò vbi ad extremitatem ignis peruenit (hoc*
,, *eſt vbi penitus excluſit ignem) deficit motus (quia concreſcit*
,, *in glaciem, fitque immobilis.)* vides quam diſerte Hippocrates dicat, aquam accipere fluxilitatem, motum, ac fœcunditatem ab igne; ignem verò ipſum ferri per omnia, atque alimentum ex omnium humiditate capere, & generationes omnes his duobus principiis attribui. hoc idem eſt quod hîc inſinuatur his verbis, *Et ſpiritus Domini ferebatur ſuper aquas*, ſeu *incubabat aquis*, ambo enim hæc ſignificat dictio Hebraica. inſinuatur verò vtrumque, ignem ſcilicet ferri per aquas, eaſque fouere ac incubare. meritò verò ſpiritus appellatur, quia ignis, corporū omniū maxime, videtur ad ſpiritualiū ſubſtantiarū naturā accedere. eſt enim tenuiſſimus, & viſum ac omnino ſenſum fugiens, niſi cū, ob materię, quā occupat, dēſitatē, apparet, vt in ignito carbone, & fumo ardēte. In his enim ipſis, cū rareſcūt, diſparet, vt cū diſſipatur fumus. contrà, cū eius ignis, qui intra nubē inuiſibilis cōtinebatur, circūſtāti frigore denſatur materia, is emicat, abiēs in fulgur, aut etiā fulmē. itaq; eſt tenuiſſima quędā & inſenſibilis ſubſtantia, vt quædā eorū anima, per alia permeans

Vnde ignis alimētum capiat.

Ignis natura inſenſibilis.

Fulgur.

neque apparens,niſi cum denſatur cum materia.hanc ſubſtantiam à principio fecit Deus. cùm verò multo tempore homines igne non indigerent ſenſibili, vt pote neque carnibus veſcêtes, neque fructus aſſantes aut elixantes,eo caruerunt,vſque dum inuenerũt rationem retinendi eius in materia denſa, in qua appareret, fierétque vtenſilis. Meritò itaque inter corpora omnia hic maximè dicitur ſpiritus. Domini verò ob magnitudinem virtutis,& præſtantiæ:eſt enim phraſis diuinæ ſcripturæ,Domini,aut Dei vocari,quæ magna,aut præſtãtia.hic igitur ſpiritus,hoc eſt,hæc ſubſtantia tenuiſſima,ac perfectiſſima,ferebatur,incubãs & fœcundans aquas.per hunc ſpiritũ factæ ſunt aquæ fluxiles,alioqui futuræ,vt diximus,concretæ.in quam ſententiam dictum eſt illud Pſalmi, ***flabit ſpiritus eius, & fluent aquæ.*** ſed quia Phyſici nunquam acquieſcunt vllis dogmatis,ſine monſtratione, hanc adhibeamus oportet,quoad noſtra fieri poſſit, indicemúſq;, ignẽ, nõ habere vllã regionem, in quã ſeorſum feratur, ſeparatus ab aliis corporibus.Primum quidem illa,quã Hippocrates adhibuit,nõ leuis eſt, procedit enim ab experimento.ſiquidem videmus nullibi ignẽ manere, niſi illi ſuppetat materia vnde alatur,eaq; conſumpta ſtatim deficere,vt diſſipato fumo & conſumpto oleo, flammã;ſiccatis vſque ad cineres lignis,prunas.at verò in ſua regione ſeorſum ab aliis omnib. poſitus,omni alimento eſſet deſtitutus. ſed ex motu eius corporis,multò euidentius mõſtratur,quod propoſitũ eſt.ſi enim ſupremũ appeteret locũ,in eum ferretur naturaliter.ſi autem ferretur,efferret etiã ſecũ alia, quçcũque ei eſſent agglutinata:atque vt lignũ,quod ob naturalem raritatem,aëris nonnihil habet incluſum,aſcendit,per aquã,ita etiam quod ignitũ eſſet, aſcenderet per

Ignis vſus quando cæperit.

Aqua per ignem facta fluxilis.

Ignis nullibi ſeparatus.

Ligna cur ſupernatent.

Ignis natus.

ret per aërem(tanto enim læuior eſſet ignis aëre,quãto aër aqua(at verò non ita fit:euolarẽt enim ex prunariis aut foco prunæ omnes:vt ſcilicet magnæ etiam trabes emergunt è profundiſſimo flumine:tantũ autẽ abeſt,vt quæ ſunt imbuta igne,euolent,vt ne tãtillum illis ignis ponderis detrahat. fruſtum enim ferri aut lapidis ignitum,non minus deprimit lancẽ quàm frigens,niſi quid ſubſtantiæ deciſum illi ſit,dum vreretur. non ergo ignis ſurſum potius fertur quàm deorſum,ſed materiam ſequitur, atque cũ denſis,lapillis, ferro,aut carbonibus,deſcendit:cũ exhalatione ignita,qui fumus ardẽs eſt,aſcendit:cõparet verò dum dẽſam tenet materiam,ea extenuata,aut diſſipata,diſparet.ſed & ex vſu, in quẽ res omnes naturales ſemper diriguntur,conſtare videre poſſe,quod aſſerimus.quẽ enim rebus vſum præſtaret ignis, ſupremã mundi regionem tenens, ſeiunctus à reliquis corporibus? non enim calorem, cum media regio frigidior quàm infima eſſe cognoſcatur, actiones verò naturales contingant per mediũ:ſine calore verò nihil præſtare poſſit. at verò permeans per alia omnia,calefacit,&,vt dictũ eſt,liqueat,fundit,ac mouet:quędam alia denſat,concoquit,atque ad ortum deducit, atque in humoribus quos elaborat,omnis naturalis ortus parẽs eſt.At dices,id me falſo igneo calori tribuere,quod ſit ſolaris; igneum enim, potius vrere, ac per ſiccitatem in marcorem trahere omnia,& interitum.Ita eſt ſanè,ſolaris calor eſt qui hæc præſtat,ipſe verò ſolaris calor, nihil eſt aliud quàm calor ignis,ſolis fulgore, quo naturaliter trahitur,vt ita dixerim, modificatus. nã ſol, cum ſit corpus incorruptibile, neceſſariò ſit expers qualitatum corruptiuarum,caloris,inquã,frigoris, humoris,ac ſiccitatis,nõ poſſit ergo calfacere,niſi per aliud

Calor ſolis quid.

& accidente quodam. Quid verò ſit illud, cuius acceſſu calorem inferat, potiuſquam, quod à Philoſophis omnibus ſtatuitur, per ſe, ac primo calidum? Si enim Sol per accidẽs calidus eſt, ignis verò quòd primò ac per ſe, neceſſe eſt cauſam caloris illius, ad hunc referri. eſt verò hoc ipſius etiam ignis naturæ valdè congruens. Cùm enim inter elementaria corpora, igneum ſolum cœleſtẽ imitetur fulgorem: ipſum verò ita, vt plurimi veterum Philoſophorum, ob eam ſimilitudinẽ aſtra ignea eſſe ſuſpicati ſint, fit valde cõſentaneũ, vt ſimilitudinis illius cauſa, facile trahatur ignis cœleſti lumine: quod etiã veſtigiũ quoddam, diuinitatis eius corporis, eſt. Maxima ergo ignis pars, cũ lumine Solis circa terrã voluitur, comitatúrq; circumeuntẽ dẽm. quod, indicant illa verba capitis primi Eccleſiaſtes. *Oritur Sol, & occidit, & ad locum ſuum reuertitur, ibique renaſcens, gyrat per meridiem, & flectitur ad aquilonem. luſtrans vniuerſa in circuitu, pergit ſpiritus, & in circulos ſuos reuertitur.* His verbis apertè dicitur, ſpiritum illum, quem indicatum eſt eſſe ignem, circuire ſimul cum ipſo Sole: nam nomine ſpiritus, non eſt veriſimile, vocari Solem ipſum. nam præterquam quòd eſſet repetitio inutilis, vocari ita non poteſt: nã neque quòd tenuis, neque quòd inuiſibilis, neque quòd animatus & viuens, cùm nihil horum ſit. circuit itaque ignis, vt ipſe Sol, éſtque eius comes. Quo fit, vt dies, atque omnino lux omnis, calida: nox, atque omnino tenebræ, frigidæ ſint. hic ipſe igitur eſt ſolaris calor, qui cùm ad materiam accedit moderatus, coquit, ac nutrit: alioqui, ſi copioſus, atque deſtitutus humore accedit, etiam vrit; vt non rarò meſſes, ante tempus, ob pluuiæ inopiam, & defectum eteſiarum. Vnde rurſum conſtat, nõ eſſe aliam diuinitatem

Ignis ſolẽ ſequitur.

ſolari

ſolari calori, ſed eundem penitus eſſe & igneum. Ita multis iam argumentis probabiliſſimum effecimus, ignem eſſe illum ſpiritum domini, qui in ipſo mundi exordio, generationum præſtans initium, incubabat aquis. eſt verò ignis ſymbolum diuini amoris, qui Deus ipſe eſt. vnde ſublimior alius, qui ad me nõ ſpectat, naſcitur ſenſus. His poſitis, ad enarrationem primæ diei, videmur iam poſſe accedere. *In principio*, hoc eſt in ipſo temporis initio, *creauit* (hoc eſt fecit de nouo ex nullis præexiſtẽtibus) *cœlum & terram*. cœli nomen, tum in tota ſcriptura diuina, tũ in hoc ipſo capite, ſignificat aërẽ, aut incorruptibile illud & maximũ corpus quod ſuperſtat. Conſtat verò, ſiquidẽ dicitur, *dominamini piſcibus maris & volatilibus cœli*. non ſunt autem volatilia, niſi in aëre. & iterum, *vocauit Deus firmamentum cœlum*. Firmamentum verò non eſt aër, ſed firmum illud, æternum, & ſtabile corpus, in quo poſuit Deus duo luminaria, & ſtellas omnes. cùm autem duo hæc ſignificare poſſit ea vox, in narratione diei primæ ſignificat aërem, quia firmamẽtum fecit Deus in die ſecunda. Fecit itaque Deus in prima die aërem & terram, vt verò inſinuet, non hæc duo ſolùm elementa facta eſſe in illa die, neque hæc ante alia, ſed quatuor corpora ſimul, velut vnum Cahos: addit, *Erat autem terra inanis & vacua, & tenebræ ſuper faciem abyſſi*, hoc eſt aquarum: *& ſpiritus Domini*, hoc eſt ignis, *ferebatur per aquas*. itaque cùm primũ fecit cœlum & terram, fecit & abyſſum, & ignem, erántque ea in prima illa die adeo confuſa ac conturbata, vt terra commiſta, cum aqua intra ipſum aër eſſet. cum verò aquæ maior quàm terræ moles ſit, ſecundum ſuperficiem videbatur eſſe tota aqua, vt quoddam lutum atque ita erat terra inanis, hoc eſt nulla gignens ex ſeſe ani-

Ignis diuini amoris ſymbolũ.

Cœlum quid.

Firmamẽtum quid ſit.

malia,*& vacua*, hoc eſt nullis plantis ornata: *& erant tenebræ ſuper faciem abyſſi*, qui ſcilicet tenebat intra ſe totam terram:nam cùm eſſent iam corpora, quæ lucem poterant recipere,nondum habebant tamen,cõſtat eſſe tenebras. ignis verò inuiſibiliter permeabat per aquas,fœcundare iam inde eas incipiens, ac prohibẽs quominus concreſcerẽt,vt gelu.hæc cùm ita ha-

Lucis creatio.

berent,creauit Deus lucẽ,per quã ea corpora in conſpectũ venire poſſe cœperũt.diuiſitque Deus lucem à tenebris,quia nõ illuminauit totam eam molẽ æquè, ſed ab altera ſuperficie appoſito lumine, ab oppoſita corpus ipſum faciebat tenebras, vt & nunc. gyrante verò lumine totũ id corpus, factus eſt veſpere & mane dies vnus.In die ſecundo fecit Deus firmamentum, firmum inquam illud & ſolidum cœli corpus, neque diuiſionem, neque raritatem, neque omnino alterationem vllam recipiens corruptiuã: poſuítque illud firmamentum in medio aquarũ, fecítque vt diuideret aquas ab aquis,eas ſcilicet quæ ſunt ſub firmamẽto,ab iis quæ ſupra firmamentum.

Aquæ ſupra firmamentum.

De his aquis, quæ ſupra firmamẽtum ſunt, dubitatur quàm plurimùm. Sunt qui dicant aquas ſupra firmamentũ, vocari eas, quæ pluendo decidunt in terram,illáſque,ab his quæ ſupra terrã ſunt,ſeparari cœlo,hoc eſt aëre.verùm falluntur, quia & ſi cœli nomen de aëre, & de ſuperno illo & incorruptibili corpore dici poſſit, firmamenti verò non ita.ſed firmamentum illud ſolùm eſt in quo ſunt luminaria & ſtellæ.itaque haud dubiè ſupra cœlũ ſunt alię aquę.ſed quo pacto?ſupra cœlũ enim hoc, quod conſpicimus,nihil aliud eſſe poteſt,quàm ſedes Beatorum,quam quidem tãto præſtantiorẽ; & mutationis minus participẽ eſſe oportet,quàm cœlũ; quãtò cœlum ipſum quàm elementaria corpora. quare vt ele-

vt elementaria ſunt motus & alterationis participia, cœleſtia motus ſolius, ita ſedem Beatorũ eſſe oportet corpus puriſſimũ, & mutationis, & omnis motus expers. at verò ſi aqua eſſet, aut ex aqua, recipere poſſet alterationem atque à contrariis pati, ſiquidem frigus & humiditatem haberet naturaliter, & contrarias illis qualitates, poſſet, præter naturam, recipere: certè eodem argumento, quo Ariſtoteles monſtrauit, aſtra non eſſe ignea, monſtratur cœlũ illud ſupremũ aqueũ non eſſe. ſed vt fatemur, cœlum & aſtra ignea eſſe, igne quodam cœleſti, qui præſtantioris quàm elementaris eſt naturæ, fulgore ſolum referens illum, non etiã calore, & ſiccitate, ita dicemus, cœlũ illud, quod plurimi hanc ob cauſam vocant Cryſtallinum, aqueum eſſe, aqua quadam cœleſti, quæ puritate aquam referat, non tamen frigore aut humore. atqui nomen ignis & aquæ, non propriè dicuntur de vtriſque, ſed analogia quadã, vt ſit duplex ignis (non genere ſed ſecundum analogiam) elementaris & cœleſtis, & aqua quoque duplex. Vt itaque aſtra vocamus æthereos ignes, ita quod ſupra firmamẽtum eſt. vocamus cœleſtes aquas, aut aquas, quæ ſupra cœlos ſunt, quas in pſalmo inuitat Dauid ad laudes Domini. duobus itaq; diebus fecit Deus elementaria corpora, & totum cœlum: duobus ſequentibus exornauit: poſtremis duobus repleuit ea animalibus: exornauit verò prius eã mundi partem, quã prius fecerat (elementarem inquã) *dixit itaque Deus congregentur aquæ, quæ ſub cœlo ſunt in locum vnum, & appareat arida, & vocauit Deus aridam terram, & congregationes aquarum maria.* hæc congregatio aquarum in locum vnũ, ita vt terræ facies appareret, ac nũc appareat, celebratur plurimum in ſacris eloquiis quaſi argumentum maximum potentiæ Dei mirum.

Aſtra ignea.

Cœlũ cryſtallinum.

Duplex ignis.

enim eſt,vt quod ſupra naturam eſſe videatur,terram grauiorem multo & minorem aqua,ab ea non obrui, turgentéſque & elatiſſimos maris fluctus,intra certos fines ſe ſe continere,neque in totam terram quæ longo interuallo ſubſtare videtur,ſe ſe effundere. Verùm hoc æquè eſt argumentum ſapientiæ & potentiæ.non enim violentia cõtinet Deus terram ſupra aquas, aut cohibet aquas quominus fluant,ſed ita compoſuit ab initio,vt naturaliter eueniat, ſitque, niſi Deus diſponat aliter, in æternum citra violentiam, duraturũ.nimirum fecit,nõ quidem terræ ſolius globũ (hic enim neceſſariò aut innataret, aut ſub aqua totus mergeretur) ſed ex terra & aqua globũ vnicũ, cuius centrum, mundi etiam centrum eſt: non ita, vt eiuſdem globi medietas altera,aut pars tertia terrę ſit,reliquũ aquæ (ita enim etiã mergeretur terra ſub aqua) ſed terra & aqua ita ſe ſe continent mutuò, vt vtriuſque ſit idem centrum,quod & totius mundi.id verò fit terra integrum globum reddente, eum verò non ſolidum, ſed maxima parte interius, & ad ſuperficiẽ,cauũ:ampliſſimáſque illas cauitates replente aqua.quo fit vt terræ facies & maris,eiuſdem globi ſint ſuperficies. vt verò nõ corruat in ſe ſe tota terra,& in mundi mediũ ſubſidens,exprimat aquã,cùm ſit cauitatibus plena,cauſa eſt,lõgè maior ſoliditas,quam habet in profundis, quàm ad ſuperficiẽ.quod iis qui aperiunt puteos, aut defodiunt mineralia,liquidò conſtat: cũ multò infra ſpeciem ſentiatur lapideſcere. fecit ergo Deus in terra ingentes ſinus,intra quos colligi iuſſit aquas,vt appareret arida: atque vt id ita manere poſſet, iecit firmiſſima fundamenta terræ. Poſtea terram exornauit herbis virentibus,ac facientibus ſemẽ,& arborib.pomiferis,& omnibus quorum ſemen in ſemet ipſis eſt,

Aqua & terra globus.

vt

vt antea explicuimus, Die quarta fecit Deus duo luminaria, Solem ſcilicet & Lunã, & Stellas omnes, poſuitque aſtra ea omnia in firmamento, vt diuiderent diem ac noctem, & eſſent in ſigna, & tempora, & dies, & annos. Quoniam in firmamento poſita ſunt aſtra, conſtat facta eſſe ex ipſa firmaméti ſubſtantia: alioqui neceſſe eſſet eam firmaméti partẽ, quæ erat vbi quod cunque aſtrum poſitum eſt, redactam eſſe in nihilum, cùm cœli partes abſcedere non poſſent aliæ ab aliis, vt denuo naſcentibus aſtris loco cederent, & indiuiſibiles ſint natura, & neque dẽſitatem, neque rarefactionem recipere poſſint. at verò Deus, nihil vnquam eorum quæ fecit, redegit in nihilum. fecit ergo luminaria illa ex ſubſtantia firmaméti. Quoniam autem inquit, vt eſſent in ſigna & tẽpora dies & annos, qui Aſtrologiæ iudiciariæ ſunt ſtudioſi, accipere hinc tentant argumentum certitudinis, dicẽtes, Deum feciſſe aſtra vt eſſent in ſigna, hoc eſt ſignificationem præberent mortalibus imminentium caſuum. verùm, quia ea Aſtrologiæ pars vanitatis inſimulatur, à pleríſque piiſſimorũ & ſapientiſſimorũ, ſatius eſt intelligere, dictũ eſſe in ſigna & tẽpora, quaſi in ſigna temporum. nimirum motus aſtrorum, præcipue Solis & Lunæ, definiũt tẽpora. vt dies eſt circuitio ſolaris: hora, vigeſima quarta eius circuitionis pars, annus motus integer Solis per totum Zodiacum: menſis motus Solis per vnicum Zodiaci ſignũ, aut motus Lunæ per totum Zodiacum. tempora etiam quatuor anni definiuntur acceſſu & receſſu Solis nimirum tempus, vt Ariſt. docet, eſt numerus qui numeratur motu: motus verò eſt numerus, quo numeratur tẽpus. vt numerantur horæ per tranſgreſſiones gnomonis à lineis ad lineas; & dies per circuitiones Solis. nõ tamẽ quia fecit

Aſtrorũ creatio.

Cœli & aſtri differentia.

In ſigna facta.

Deus aſtra in ſigna temporum, ſtatuēdum eſt, vt vulgus Philoſophorum cēſet, tempus ipſum eſſe motum cœli. nam vt Plato inquit, tempus eſt imago æternitatis, in numero fluens. quod idem aliis verbis dixit Ariſtoteles, Aeternitatem eſſe nunc ſtans, tempus verò nunc fluens. ille verò fluxus, ſeu illa duratio, quod ipſum tempus eſt, non aliter numerari poteſt, quàm per motum. In motibus autem, nullus tā idoneus calculus eſt, quàm cœleſtis, ac præcipue ſolaris, quia maximè omnium regularis, & incommutabilis, vt minimè poſſit calculus fallere. omnibus etiam mortalibus idem conſpicuus, vt nullum aliud habere poſſit mundus totus, commune horologium. Scimus tamen numerari etiam vtcūque horas clepſydris: quin & menſes & annos horologio Ianeli. verum eſt, hæc omnia horologia ad primum illud referri, vtpotè ad priorem ſtabiliorem, & ſui ſimiliorem: atque niſi ad illud referantur, non poſſe eſſe certam computationem temporis: cùm alij omnes motus ſint irregulares, & in ſubiecto corruptibili. nihilominus in quocūque motu eſt duratio numerabilis, quod tempus eſt. Quapropter nullam repugnantiam continet, fuiſſe ante cœlum diem, & ante Solem, res. Sed ſi hæc vacantur luminaria, quaſi luminis fontes, factáque ſunt vt ſeparent diem à nocte, diuidántque in dies, quo pacto potuerit eſſe lux tres dies ante Solem? ipſi dies quo pacto potuerunt numerari? Quodquidem id fieri potuerit, nulli videri debet dubium, quia quæcunque poteſt Deus facere per cauſam ſecundam, facere poteſt per ſeſe. Si enim rectè monſtratum eſt antea (vt certè mihi videtur) factum eſſe hunc mundum ex nihilo, conſtat Deum à quo factus eſt, nulla, ad quidpiam faciendum, indigere ſecunda cauſa: ſiquidem neque

Cœli regularitas.

Lux ante Solem.

neque ad faciendum totum, indiguit vlla materia. At verò cur ita fecerit, ac non potius Solem principio, per eum lucem & dies, dignum conſideratione eſt. primùm quidem, pro hac dubitatione non eſt ſatis dicere, quod multi, iíque grauiſſimi ſacræ ſcripturæ interpretes, dicunt, omnes mundi partes factas eſſe ſimul in eodem inſtanti. Nam etſi ita eſſe concedatur, eſt neceſſe, hac ſerie narrationis, ordinem aliquem indicari naturæ. non enim temerè hæc dicuntur ante illa facta, cùm præcipuè etiam dierum numero diſtinguatur ille ordo. Si ergo quæ prius facta dicuntur, priora etiam eſſe natura oportet, nulla neceſſitas cogit affirmare, in eodem inſtanti facta eſſe, quin potius conſentaneum magis eſſe videtur, mundum in tempore futurum, temporalem habere creationem: atque in eam, hebdomadam vnam inſumi, quandoquidem omnia ſæcula, multitudine hebdomadarum, conſtant. vnitas ergo hebdomadis, meritò ſit principium multitudinis hebdomadarum, hoc eſt omnium ſæculorum. neque verò hoc vllam arguit primæ cauſæ debilitatem. non enim eam cauſam naturalem ponimus, quæque faciat ſemper quantum poteſt, ſed liberam & ſapientiſſimam, quæ facit vt maximè expedit, atque omnia pulcherrima & concinna, in numero, pondere, & menſura. Quapropter verba illa capitis 18. Eccleſiaſtici, *qui, viuit in æternum creauit omnia ſimul*, ego ita interpretor, Creata eſſe omnia intra illam hebdomadam, perfectúmque eſſe mundum, ita vt nulla eius pars princeps, quæque à creatione habitura eſſet initiũ, deeſſet. Nam vt initio capitis ſecundi dicitur, *perfecti ſunt cæli, & terra, & omnis ornatus eorum, compleuitque Deus die ſexta opus ſuum.* quibus verbis facilè refelli poteſt ſententia quorundam Aſtrolo-

Sol cur nõ primus creatus.

An totus mundus inſtanti.

Hebdomadarũ principium.

Deus cauſa libera.

ſtrologorum, qui ſtellam illam, quæ ſuperiori anno qui erat ſeptuageſimus tertius ſupra milleſſimum & quingenteſimum, aparere cœpit in genu Caſſiopeæ, durauítque per magnam pręſentis anni partem, affirmarunt eſſe nouam, creatamque denuo: non minus quam deceptus eſt Hipparchus, nouam ſtellam ſuo æuo ſe putans deprehendiſſe: quod narrat Plinius libro 2.cap.2.nōdum enim fuiſſet perfectus omnis ornatus cœlorum, ſi illa ſtella in hoc vſque ſeculu caruiſſet mundus, eſſetque iam mutilus nūc, ex quo deſiit apparere. Itaque fuiſſet nunc, & creatio, & anihilatio, cum ſcriptum ſit tertio capite Eccleſiaſtes, *didici quod omnia opera Dei perſeuerent in perpetuum.* duraſſet verò illa ſtella minus anno. Rem profectò fuiſſe admiratione digniſſimam, vel ex opinionibus, in quas viri doctiſſimi coniecti ſunt, intelliges. Cùm enim nullam ſtellam primæ magnitudinis, qualis ea eſſe videbatur, ibi vnquam extitiſſe ſcirent, videretur verò, quicquid id eſſet quod appareret, ſupra Solem eſſe, quod nullam haberet paralaxim: alij ſtellam quidem eſſe, eámque nouam, affirmabāt: alij (facilius hoc rati) eſſe cometam genitum intra ipſum cœlum, atque inde agnoſci, cœlum non eſſe alterationis incapax, vt cenſetur. ſed, quia hoc mihi duriſſimum videtur, illud prorſus falſum, cenſeo ſtellam illam à mundi principio ibidem extitiſſe, ac nunc extare, exiguam adeo, vt videri, niſi debiliter, nō poſſit: túncque viſam eſſe increſcere vſque ad primam magnitudinem, ob aliquā medij mutationē: quæ tandiu durauit: cùm enim cœli partes non ſint æquè craſſæ, vt via lactea, & Lunæ maculæ & ipſa aſtra indicant, fieri potuit, vt ea ſtella, per proprium ſtelliferi motum, inciderit in partem aliquam proximi cœli, denſiorem reliquis: per quam

Stella nulla de nouo.

Stella anni.

Via lactea.

ſatum lumen, maioris ſtellæ exhiberet ſpeciem, deinceps verò inde decedens, videretur eſſe minor. vt nunc quidem, aliquando videtur exigua, aliquando nulla, vt aër habet. Facta itaque ſunt omnia ſimul intra primam hebdomadã, ſed alia ante alia, vt ego exiſtimo, non natura ſolùm, ſed etiam tempore. cur verò lux ante Solem, rurſum dicere aggrediamur. Sol non illuſtrat totum hunc orbem, ſed eam ſolum partem, quæ motui ſubiecta eſt. nam quandoquidem in quarto orbe ſitus eſt, ſubſtantque illi tres tantum ſuperſtant verò plures: ſi quidem planetarum alij tres, inſuperque ſtellatus & nona ſphæra, atque qui his ſuperſtant, tanto ſunt craſſiores, quanto ſublimiores, conſtat Solis ſplendorem non poſſe ſedem Beatorum attingere, aut adeo languidum, vt illa futura eſſet obſcura. conſtat verò eam non poſſe eſſe lumine vacuam, quia cùm corpus luminis receptiuum ſit, eſſet in tenebris, ſi lumine careret. quid verò magis abſurdum, quam putare Beatorum ſedem tenebroſam eſſe, aut omnino parum lucidam, ídque lumine ab imperfectiori mundi parte emendicato? cum enim ſint tres mundi partes ſuprema, ima, & media: media tanto imperfectior eſt quàm ſuprema, quanto perfectior quàm infima. media eſt cœlum quod mouetur, corruptioni verò non eſt obnoxium; ſuprema verò eſt cœlum puriſſimum, & omni vacans motu, in quo ſunt etiam beatam ducentia vitam, vt Ariſtoteles dicit, abſurdum ergo illam aut lumine carere, aut ab imperfectiori emendicare. non eſt ergo ita, ſed tanto eſt fulgentior, quàm ſolaris orbis, quanto ſublimior: idque lumen à Sole non accipit, „ ſed ab ipſo ſupernæ illius ciuitatis rege Deo, vt ſcri- „ ptum eſt in capite penultimo, Apocalypſis vbi ita

Lux ante ſolem.

Solis lux quouſque pertingat.

habe

,, habetur.*Et ciuitas non eget Sole neque Luna, vt luceant in ea.nam claritas Dei illuminauit illam, & lucerna eius eſt agnus*.Sed neque in hoc mũdi orbe, qui ſubiacet mutationibus, eſt omnis lux à Sole. nam ignis etiam effundit lucem, & animalium etiam oculi præcipuè quorundam.hoc ſi ita eſt, conſtat lucem priorem eſſe natura Sole.quia non poteſt eſſe Sol ſine luce, poteſt tamen eſſe lux ſine Sole, vt in ſede Beatorum, & ab igne.Si igitur lux prior eſt Sole, & alterum ante alterum fieri oportuit, cõſentaneum erat fieri lucem ante Solem. oportuiſſe verò non fieri ſimul, hinc rurſum conſtabit.Conſentaneum eſt rationi,ídque ordo exigit,vt in omni ſtructura, ſeu opificio, procedatur ab imperfectioribus ad perfectiora. non decuit igitur Solem præſtantiſſimum huius corporei & mobilis mundi membrum, ante alia creari: quin potius, omnem corruptibilem partem, & cœlum ipſum, fieri prius.lucem verò in ipſa prima die oportuit. quia, vt dictum antea eſt, hæc tribuit rebus vitam ignem, generationum omnium parentem, per omnia circunducendo. Si ergo melius fuit, ab ipſo principio generationis,incipere aquarum fœcũditatem, ipſamque rerum naturam pullulare,quàm per tres dies eſſe omnia otioſa, tenebroſa, & Chaos, ſatius profectò fuit, in medio hebdomadæ fieri Solem, in medio aſtrorum, vt omnium regem collocandum, vt lucem tueretur, impertiretúrque aliis omnibus corporibus: lucem verò fieri à primo die, vt mundi vitam, dúmque nondum erat Sol, ab ipſo mundi parente pendére:non aliter ac in hominis cuiúſque ortu(qui non hac ſolum in re, ſed in multis aliis, ſimilis eſt ortui totius mundi)euenit, ante cor gigni vmbilicum & hepar, & in illis facultatem eſſe vitalem, penden

An omnis lux à ſole.

Lux cauſa vitæ.

pendentem à matre, tametſi in animali iam integro, non aliunde quàm à corde ea facultas eſſe poteſt. ita inquam, lux quæ in mundo iam perfecto, à Sole pendet, in illo inchoato, pendebat, á Parente. Vſque ad diem quartam, ita actum eſt. Creatis iam in quatuor primis diebus, omnibus quæ vita carent (dictum enim antea eſt, plátas eſſe virentes, non viuentes) proceſſum eſt ad viuentia: natantia, & volantia, die quinta: ſexta, ſerpentia, & progredientia. quorum vltimus factus eſt homo, vt omnium rector, & dominus; niſi ipſe paulopoſt, veri Domini imperium detrectando, è domino feciſſet ſeruum. Itaque duobus primis diebus fecit duas mundi partes, ſphæram hãc corporum corruptibilium, & illam incorruptibilium. neutram verò exornauit, neque perfecit. duobus ſequentibus exornauit eas, eodem ordine quo fecerat, corruptibilem, ſeparando elementa, veſtiendóque terram omni fruticum genere: incorruptibilem, luminaribus, velut gemmis, exornando. duobus vltimis creauit viuentium omnia genera: aquatilia primùm: deinde terrena atqui, quoniam primis duobus diebus, nihil fecit perfectum & exornatum, cùm in ſingulis ſequentium quatuor dicat Moſes, *& vidit Deus quòd eſſet bonum*, primo & ſecundo die id non dixit: ſcilicet, quod factum fuerat primo & ſecundo die, nondum erat bonum, id eſt, perfectum, & plenè exornatum, ſed imperfectum & inchoatum. Quoniam verò primo die fecit lucem, quæ, vt dictum eſt, natura prior eſt Sole, ac proinde nulla creatura corporali poſterior, ſed ſuo genere perfecta, hanc laudare oportuit. Proinde in primi diei narratione, Moſes non dixit, *vidit Deus quòd eſſet bonum: ſed vidit Deus lucem quòd eſſet bona.* reliquum verò eius diei opificium

Homo cur vltimus creatus.

d

non laudauit, neque omnino quòd factum eſt die ſecundo. Occurrere poſſit hîc dubitatio, cur vt totius mundi fabricam ab imperfectioribus inchoauit, non ita ſingulorum, & animalium & arborum, primum quidem ſemina creans, deinde ex illis ipſa naſci iubens. huius verò cauſa eſt, quòd ſemen generationis eſt cauſa, ipſum verò generare animalium perfectiorum (eadem eſt ratio arborum) eſt: quapropter naturalis ordo poſcebat, vt ſemina poſt perfecta fierent animalia. eſt enim homo hominis cauſa præcipua & effectrix, ſemen inſtrumentalis & materialis. naturaliter verò prior eſt cauſa præcipua, quàm inſtrumentũ: & effectrix quàm materia. Porro animal quodcunque, prius eſſe natura quàm ſuum ſemen, docet Ariſtoteles cap. 7. duodecimi Metaphyſicorum, his verbis. *ſperma namque ex aliis prioribus perfectis eſt, neque ſperma primum eſt, ſed quod perfectum eſt, veluti hominem dices priorem ſpermate eſſe, non illum qui ex eo generatur, ſed alium ex quo ipſum ſperma eſt.* hanc ipſam ob cauſam, factus eſt vir ante mulierem, vt capite vndecimo epiſtolæ primæ Pauli ad Corinthios dicitur. *Non enim vir ex muliere eſt, ſed mulier ex viro. etenim non eſt creatus vir propter mulierem, ſed mulier propter virum.* Videri poſſint alicui, verba hæc, Phyſicè conſideranti, improbabile aliquid, & iis quæ ſecundum naturam eueniunt aduerſum, continere. Siquidem non videtur rationi conſonum, idem eſſe, ex quo, & propter quod aliquid fiat. nam id ex quo, videtur pertinere ad materiam: propter quod, ad finem, & cuius gratia. materia verò & finis in cauſis, videntur plurimum diſſidere. alterum enim eſt quid imperfectiſſimum, putâ materia: alterum quid perfectiſſimum, optimum, & diuiniſſimum,

Animalia ante ſemina.

Vir ante fœminam quare.

Mulier propter virum.

niſſimum, putà finis. quomodo igitur colligit Diuus Paulus, vir ex muliere factus eſt, quia mulier facta eſt propter virum? imo verò videtur melius fortaſſe dicturus, vir factus eſt ex muliere, quia mulier propter virum: vt ſcilicet ligna congerimus propter ignem, quia ignis ex lignis fit. quapropter videtur, neque hoc dici ſatis phyſicè, neque ſecundum naturæ rerum conditionem effectum eſſe, quod cap. 2. Geneſeos narratur, vt ſcilicet vir fieret ante fœminam: ſed oportuiſſe, vt fœmina velut imperfectius quiddam conſtaret prius, ac deinceps opificio creſcente, & perfectionem conſequente, ex ea fieret vir. vt ſcilicet, fit prius embrio, & deinde ex illo homo. hæc certè fuit ſentẽtia Pythagoricorum, & Pſeuſippi, qui dictis argumentis, vt narrat Ariſtoteles duodecimo Metaphyſicorum, cap. 7. cenſebant ſemen natura prius eſſe animali aut plantæ, quæ ex illo fieret. quia, vt illis videbatur, quod optimum & pulcherrimum; non poteſt eſſe in principio, ſed potius ex tenuibus principiis inchoatæ res perfectiores euadunt. quapropter iuxta horum ſententiam, neque arbores, arbuſta, & herbas virẽtes, oportuit fieri in principio, ſed eorum ſemina, atque ex eis illa deinceps: neque virum ante fœminam, ſed fœminam primum, & ex ea virum deinde naſci. ſi enim alterum ex altero fieri oportebat, ac non ambos ſimul, vicem viri ſupplere Deum fœcundantem mulierem, vt naſceretur vir, erat magis conſentaneum, quàm fœminæ, vt ex viro naſceretur fœmina. hoc enim paſſionis & imperfectionis eſt, illud efficaciæ & perfectionis. Videtur huic opinioni facere, opificium totius mũdi, quod ab inanimatis ad vtcunque viuẽtia, & ab his ad ſentiẽtia, & ab his ad rationalem proceſſit creaturam, atque

De ſemine quid Pythagoras.

omnino ab imperfectioribus ad perfectiora. Cur non igitur perinde in ſingulis rerum generibus factum ſit?hæc videntur pro Pythagoricis & Pſeuſippo dici poſſe,& præſcriptis verbis Diui Pauli obiici. Nihilominus Ariſtoteles loco citato ex Metaphyſicis, contrariam ſtatuit aſſertionem, ſcilicet, quid optimum & pulcherrimum eſſe rerum principium. quod quidem primum in vniuerſitate manifeſtum eſt.quia non aliter quàm participatione boni, quod ineſt primo facta eſſe poſſunt reliqua omnia.nam, aut mundus hic totus ab æterno extat qualis nunc eſt, aut aliquando factus eſt, cùm antea non extiterit. non poſſe eſſe ab æterno quippiam,eorum, quæ commutationis,aut vtcunque motus alicuius ſunt receptiua, monſtratum antea eſt.ſupereſt ergo, aut omnino nihil ab æterno eſſe,aut ſolum principium aliquod impatibile, atque immobile. vt omnino nihil fuerit ab æterno, fieri non poteſt. quia nulla potentia, neque actiua neque paſſiua præexiſtéte, ne intelligi quidem poteſt,effectum eſſe aliquid. Quando igitur mundus hic corporalis,quem conſpicimus, eſt nunc, non eſt autem ab æterno, neceſſe eſt aliqua actiua, aut paſſiua; aut vtraque, ab æterno extiterint. paſſiua ſiue actiua neceſſe quidem poteſt, quia fieri non poteſt, quod nulla res poteſt facere. effectiuam igitur virtutem fuiſſe ab æterno neceſſe eſt, ſiquidem factus eſt mundus. illi autem virtuti nihil potuit eſſe coæternum extra ipſam, quia eſſent duo per ſe entia diuerſa natura:ita verò neque maneret mundi vnitas neque perfectio, neque omnino mundus. nulla ergo erat ab æterno futuri mundi materia, alioqui eſſet dualitas in principio, quod fieri non poterat. quia non poteſt eſſe dualitas,qua non ſit prior aliqua vnitas.

Principiũ rerũ quid optimum.

Æternũ vnum ſolum.

tas. omnium ergo primum fuit quod vnũ, ídque fuit virtus omnium effectrix, ſine vlla materia. nulla ergo ex re fecit, ſed ex ſe ipſo. conſtat verò quod non ex ſe vt ex materia, ſiquidem nihil habebat paſſiuæ potentiæ, ſed vt ex exemplari. vtraque ergo ratione conſtat illud principium eſſe quod ſummum bonum, & quia fecit omnia præcipuè ex nulla materia; & quia ex ſe ipſo vt exemplari. nam ſi fecit, habuit in ſeſe actu bona omnia, quæ reliqua poterant recipere. quod enim facit, facit quà actu habet id, quod accipit, id quod fit. ſi verò ex nulla materia, virtutis infinitæ erat. omnis enim finita, certæ cuiuſdam materiæ diſpoſitionis neceſſitate tenetur. Si igitur aliarum omnium rerum habuit perfectiones omnes, & virtute infinita eſt, certè nullam admittit imperfectionem. quia imperfectio omnis perfectionem aliquam excludit. vbi ergo nulla perfectio deeſt, nulla eſt imperfectio. illud ergo ex quo vt exemplari, & vt effectrice cauſa, facta eſt rerum vniuerſitas, omnium eſt optimum. ſi autem omnium optimum, neceſſe eſt, & omnium eſſe finem ſiquidem finis omnium in bono eſt, & ipſa bonitas eſt ratio finis, & cuius gratia. neceſſe eſt ergo illud ipſum exemplar ex quo facta ſunt omnia, feciſſe omnia propter ſeipſum, propter bonum ſcilicet. quod capite. 16. Prouerbiorum apertè dicitur, his verbis. *Finis omnium Deus.*

,, *Omnia propter ſeipſum operatus eſt Deus.* Siquidem
,, igitur ipſe ex ſeipſo vt ex exemplari, propter ſei-
,, pſum fecit, veriſſimè dicitur cap. 22. Apocalypſis, *Ego ſum α. & ω. principium & finis.* Itaque in vniuerſitate, conſtat principium eſſe quod optimum, atque inde reliqua deriuari. Sed in quocunque rerum genere perinde habet, éſtque, quod perfectius & melius, etiam prius. velut arbor & homo (eadem eſt *Perfectũ imperfecto prius.*

dem eſt ratio cuiuſcunque viuentis, ſeu virentis cuius eſt ſemen iuxta genus ſuum) prior eſt ſemine: ſemen verò poſterius quiddam. nam illud eſt generationis inſtrumentum, generatio verò eſt perfecti ſeu animalis, ſeu omnino vegetabilis, actio. Vt igitur natura prius eſt quod vtitur, quàm id quo vtitur, & artifex quàm inſtrumentum, ita ipſum animal quàm ſemen. hoc verò, vt poſterius quiddam, ex illo deciditur. ita etiam in ſexu euenit. mas enim vt perfectior, ita prior natura eſt quàm fœmina. nam cum eiuſdem ſint naturæ, ſolóque diſcreta ſexu, ſitque ſexus fœmineus, vt Ariſtoteles docet. 4. de generatione animalium, læſio quædam, & quoddam detrimentum, ſeu, vt quis dixerit, quædam mutatio virilis ſexus, conſtat fœminæ generationem eſſe velut mutilationem, & debilitationem viri. conſtat verò neceſſariò, quid integrum & perfectum, prius eſſe quam debile & mutilatum. quia quod mutilatum, fit integri mutilatione. vt ergo homo ſanus natura prior eſt quàm mancus: quia hic fit, illo hoc modo læſo; ita ſecundum naturam effectum eſt, vt ſi quod fuit totius generis initium, id eſſet à mare, illo verò percuſſo fœmina fieret, vt debilius quiddam, neceſſarium tamen propter ipſum virum. nimirum vir eſt quod firmum, & proinde efficax, fœmina quod debile, ac proinde receptiuum, & pati idoneum. finis autem eſt in eo quod melius. igitur fit, vt, velut in re quacunque natura conſtanti: materia propter formam eſt, forma verò cauſa efficiens & finis, ita in quocunque genere cuius eſt ſexus, mas ſit cauſa præcipuè effectiua & finis, fœmina verò, quà fœmina ſit, paſſiua. dixi *quà fœmina:* quia ſi quæ illi vis eſt & efficacia, id maſculinæ perfectionis ineſt participatione, vt fœminæ

Mas perfectior fœmina.

Forma & finis & efficiens idem.

minæ verò ſola debilitas, patibilitas, & mutilatio.nimirum mas & fœmina idem animal eſt,facit verò fœminam defectus,quare quà tali,nihil efficaciæ,ſed ſola paſſio ineſt.Cum igitur cauſarum omniũ,intentione prima ſit finis,effectionis autẽ ordine, quæ efficit, conſtat marẽ naturæ ordine eſſe priorẽ fœmina, quia efficit,& intẽtione,quia fœmina propter virũ.Si enim ſolis viris poſſet conſtare humanum genus,neque indigeret ſexu debiliori ad generationem,omnino nullæ factæ eſſent mulieres (niſi fortè per impotentiam vt monſtra quædam) illud enim noſtri principium, quod & ſummum bonum eſſe indicauimus,boni gratia ſemper operatur,bonáque omnia eſſe vult.ſi ergo fœmina facta eſt propter virum, vt propter optimum ſui generis, oportet verò principium eſſe quod optimum, conſtat appoſitiſſimè atque admodum philoſophicè dictum eſſe à Diuo Paulo, mulierem factã ex viro quia propter virum, maximéque congruere hæc cum Ariſtotelica doctrina ex.12.Metaphyſico. neque verò ex dictis difficilè ſit reſpondere Pythagoricorũ argumentis & Pſeuſippi.id enim quod dicunt principium ſcilicet rerum eſſe quod imperfectiſſimum & minimum) de materiali principio ſolùm verè dicitur, vt ſit panis ex frumento,& ex cemẽto domus.nos verò de principio effectiuo intelligimus & exemplari, quod idem indicatũ eſt eſſe finem & cuius gratia.homo ergo factus eſt ex viliſſimo principio vt materia, ex limo inquã terræ, tamẽ vt effectiuo ex diuino exẽplari,per quod, & cuius gratia facta ſunt omnia. fœmina verò ex viro,propter quẽ etiã facta eſt:quia non erat bonum eſſe eum ſolum, vtpotè periturum niſi per debilitatem mulieris,facta conceptione ſimilium conſeruaretur. eſt enim, vt loco citato Diuus Pau-

lus dicit, mulier ex viro, vir tamen non ſine muliere, ſed per mulierem. omnino enim & à principio, fœmina ex viro, deinceps autem per ſingulos, viri per mulieres ſeruantur. itaque hominis ortus (ita autem & aliarum rerum omnium natura conſtantium) ex viliſſimo principio materiali incepit, & effectiuo verè optimo & ſui generis præſtātiſſimo, à quo & propter quod factus eſt. ita & tota rerū vniuerſitas ab imperfectiſſimis ſuis partibus vt reliquorum omniū futura materia inchoata eſt, effecta autem eſt per optimū illud æternū & diuiniſſimū principium ex quo etiā vt exemplari, & propter quod facta ſunt omnia. Neque verò (vt obiiciebatur) ſi fecit Deus alterum ex altero, vt fœminam ex viro, neceſſe eſt alterius vicem ſuppleuiſſe. neque enim ex viri perfecti ſemine fieri mulierem voluit, vtpote quam non oportuit eſſe filiam viri (ne deinde ex turpi congreſſu inciperet generatio naturalis) ſed ex latere deciſam, vt ſociam, & alteram hominis partem, quaſi vir & fœmina eadem caro futura eſſet, & alter idem. vtrūque itaq; fecit ipſe Deus, non tamen æquè primò, ſed alterum ex altero, vt ex quodam principio perfectiori. & exēplari. nimirum. vt fecit virum ad imaginem & ſimilitudinem ſuam, ita mulierem ad imaginē & ſimilitudinem viri, atque p̄roinde, vt caput viri eſt Deus per Chriſtum, ita caput mulieris eſt vir: atque quoniam vir ex Deo, & fœmina ex viro ſuā accepit perfectionē, merito vir gloria Dei eſt, & fœmina gloria viri, vt ſcilicet filius patris, & diſcipulus magiſtri; & optimum quódque opificium artis; & cuiuſque imaginis pulchritudo, ſui exemplaris. cur igitur arbores, fructus, & herbæ, facta ſint antequā ſua ſemina, & vir ante mulierē, curq; mulier ex viri latere deciſa, dicta vtcūq; eſt naturalis cauſa non

Mulier non ex ſemine.

Vir eſt gloria Dei.

ſa.non enim ſpero me, vel minima ex parte conſequi poſſe, quæ in his & aliis ſacræ ſcripturæ locis latent, vel quæ ad ſolam naturam ſpectant arcana, de quibus ſolis eſt hæc commentatio.altiora enim quæ hic ſunt ſacramenta, perquirent Theologi, quorum altiſſimis cõtemplationibus humiliores has noſtras ſeruire volumus, vt viro fœminam.Succedit verò mox dictis dubitatio, cur ſiquidem monſtratum eſt, ſexum maſculinum natura priorem eſſe fœminino, quod hic velut ex illo mutilato fiat, non perinde Deus in aliis animátibus efficiendis ſe geſſit, atque in homine, maſculos ſcilicet efficiens prius, & ex illis fœminas, ſed nulla ſexus diſtinctione, aquis terræque imperauit dicẽs, *Pro-*
›› *ducant aquæ reptile animæ viuentis, & natatile & volatile*
›› *ſuper terram ſub firmamento cœli.* & rurſum, *Producat ter-*
›› *ra animam viuentem in genere ſuo, iumenta, & reptibilia, &*
›› *beſtias terræ, ſecundum ſpecies ſuas?* certè non in vno aut altero, ſed in omni genere viuentium, quibus eſt ſexus differentia, mas, vt perfectior, ita eſt natura prior quam fœmina. nimirum vt ſingulorum animalium ſunt duo latera, dextrum & ſiniſtrum, quorum dextrum & perfectius, & prius eſt quàm ſiniſtrum, (definitur.n. dextrum mouendi principio, ſiniſtrum fine) ita cuiuſque generis talis eſt duplex ſexus, maſculinus qui perfectior eſt & natura prior.neq; certè exẽplum eſt valde diſſimile. nam vt à dextro incipit animalis progreſſio, & ſiniſtro finitur, ita generatio à mare inchoatur. & perficitur in muliere.itaque vt dextrũ ſiniſtro, ita maſculinũ fœminino prius eſt. tamẽ ſatis fuit id in vnius, eiúſque præſtãtiſſimi animãtis ortu indicare, in aliis multo magis pręſtitit materialẽ ſignificari naturã, nihilque in illis eſſe Diuinũ, & ſupra corporalẽ eſſentialẽ ſeparabile, & immortale, vt in homine,

Dextri definitio.

ſed omnia,ſecundum ſe tota,educi de potentia materiæ.Hoc enim ſignificans dicit. *Producant aquæ reptibile,& natatile,& volatile ſuper terram,& terra producat iumenta,& reptilia,& beſtias.*hominem verò,etſi ex terra fecit, non tamen iuſſit terræ vt produceret, ſed ipſe apud ſeſe Deus ſtatuit illum facere, dicens. *Faciamus hominem.*vſque adeo habent magnam energiam verba ſingula. Sed hîc rurſum dubitatio alia ſubit. Cur volatilia ex aqua potius fecerit quàm ex terra, cùm præter quædam illorum genera, perpauca ſint quæ ſubmergantur aut natent, omnia verò terræ inſideant, cùm ceſſant à volatu,ibíque nidificent,dormiant,oua incubent,pullos excutiãt.ſi igitur inde animantia fieri oportuit vbi viuũt,ex terra potius quàm ex aqua videntur debuiſſe fieri volatilia, aut ſaltem ex aëre : ex aqua verò minimè, vtpotè in quam eorum plurima nunquam deſcendunt. maximè cùm plurima eorum victum ex terra capiant (perpauca enim eorum ſunt icthyophaga,vt aquilæ vnũ genus)Hippocrates. n. & medici omnes vno ore affirmãt,ex eiſdẽ nos fieri,quibus nutrimur.Præterea ſi ſubſtantiã eorum & temperiẽ cõſideres, videbuntur ex terra potius quàm aqua eſſe facta. tametſi enim magna ex parte tenuior ſubſtãtia eſt volatiliũ quàm terreſtriũ, tamen eorũ quædam duriorem & craſſiorem habere videntur quàm horũ multa,vt vultur & accipitrũ genera, quàm arietes,atque adeo omnia in commune,vt ſunt quàm terreſtria tenuiora, ita & ſicciora. ſiccitas verò plurimũ diſſidet ab aquæ natura,à terra non diſſidet.Sed quoniam terra vt ſicca,ita & craſſa eſt, quod tenue & ſiccũ igneum potius videtur. Congruit ergo volatilium natura cum igne maximè,cum terra aliquatenus,cum aqua minimè.facta ergo fuerint,ſi habitaculũ ſpectes,

Eſſe ex quibus. *Siccitas.* *Aues igneæ.*

ex

ex aere: ſi temperiem, ex igne: ſin minus, ex terra: cum qua vtraque ratione conueniunt ex parte: nimirum partim viuentia in ea, & partim illi temperie ſimilia, ſecũdum ſiccitatem ſcilicet: ex aqua verò nulla ratione videntur fuiſſe efficienda. Eſſe qualem diximus eorum naturam, ex Hippocrate licet diſcere, qui libro 6. Epidemicôn ſectione ſexta, inquit, *bilis vt dicebam de auibus, quod bilioſæ. quo pacto ergo potuerunt bilioſam naturam ex aqua recipere?* Medici quoque omnes, carnes volatilium cenſent eſſe tenuiores & ſicciores. quin & ganeones teſtimonium tali naturæ præbent, quidam enim eorum non ſatis aſſis veſcuntur, nulli verò niſi cùm ſunt pingues: vt ſcilicet læui aſſatione, & pinguedine, temperetur naturalis earum carnium ſiccitas. vnde ergo quis coniectet, aues eſſe ex aqua natas? Ariſtoteles capit. 4. libri 4. Meteororum indicauit, in igne aut aëre nullũ animal gigni, ſed in aqua aut terra omnia, eo quòd corpora omnia ſolida, ex ſicci & humidi craſſi cõmiſtione, generentur, quæ ſunt terræ: & aquæ, atque ita corpora omnia cõcreta, aut ad aquam, aut ad terrã pertinere, quod ad ſubſtantiæ modum attinet: Itaque tametſi ponantur elementa quatuor, corpora verò ſolida, ex craſſis eſſe: ex tenuibus, aëre inquã & igne, accedere illis tẽperamenta & virtutes. ſiquidem igitur ex quocunque quatuor elemẽtorum animalia fieri poſsẽt. a ri. vaga ex aëre fieri, fuiſſet cõſentaneum: cũ verò id aëris ſubſtantia non ferat, conſentaneum mox è duob. craſſis, ex quibus fiũt omnia, ex eo maximè facta eſſe quod aëri eſt proximum. eiuſmodi eſt aqua. Nolo nunc de aëris temperie diſſerere, neq; difficilem contẽtionem ingredi. Stoici enim affirmant eſſe ſummè frigidum. Peripatetici ſummè ferè calidũ. Mihi ſẽper viſus eſt nihil eſſe inſigniter, ſed

In aere nihil gignitur.

Aeris tẽperies.

tem

Aeris materia proxima. temperatum quiddam,& mediocre.ſed hoc nunc habeat vtcunque.commutandi facilitate proximam eſſe dico aquam aëri, ídque ob ſubſtantiæ modum. nam aqua in aërẽ abit extenuata,& aër in aquam denſatus, nulla intercedente generatione,niſi fortè vaporis.factã itaq; dicimus volucria in aërẽ euolatura ex aqua vt ex ipſius aëris materia futura. vt etiam ex aqua vapores, ipſius aëris proxima materia.ita enim euolant etiam ex aqua vapores,ipſius aëris materia futuri;niſi rurſum denſati in pluuiam præueniant deſcendere.

Aues in qua parte aeris volent Diuus Auguſtinus.lib. 2. de Geneſi.ad literam,addit, volatilia non volare per ſublimem aërem, qui ſerenus tranquillúſque eſt:ſed per hũc turbidum & craſſum,terræ proximum qui excipit vapores omnes terræ & maris, & in quo pluuiæ concreſcunt. ita vt ea eius pars,aqua potius extenuata,quàm aër eſſe videatur.atque ita principium ex quo ſunt factę aues,& habitaculum earum,ſimile ac ferè idem eſſe.inſinuat ergo Auguſtinus,natatilia & volatilia facta eſſe ex aqua: illa verò ex craſſa quæ in mari fluctuat; hæc ex tenui, quæ in aëre volitat. tamen corpulẽtia auium craſſum etiam deſiderat principium:iuxta id quod ex Ariſtotele accepimus. neque verò quia non ſunt volatilia temperie aquæ,non ſunt facta ex illa,non enim ex ſimilibus res fiunt,ſed ex contrariis,& ea non fiunt, ex manente tali,ſed ex alterata aqua.exemplo eſt ſal,qui non ſolum ex aqua fit, ſed etiam in eam facile emollitus ſoluitur, tamen temperie eſt ſiccus & calidus. Itaq; ex aqua facta ſunt natatilia & volatilia:illa verò

Piſcium temperamentum. ex minus alterata, hæc ex alterata magis: proinde piſces tẽperamento etiã ſunt ſimiles aquę.aues cõtrarię:tenuior verò ſubſtãtia quàm terreſtribus vtriſque eſt. Atteſtantur huic communi ortui multa, quæ piſcibus

ſcibus

ſcibus & auibus communia ſunt, quibus à terreſtribus diſcrepāt. vtraque enim ſunt ouipara (pręter pauca quædam natantium, quæ & ipſa intra ſeſe pariunt oua) hæc viuipara. vtraque etiam veſica carent, & partim nullo, partim exiguo potu vtuntur. terreſtria omnia habent veſicam, & mingunt, & vtũtur copioſo potu. Porro ſquamæ & plumæ ad aquam videntur pertinere, præ pilis, hi verò ad terram. generationem enim his tribuunt omnes, & Phyſici & Medici, ex fuliginibus quarum eſt terrea & exuſta natura: illis vero ex pituitoſis craſſiſque excrementis. argumento ſunt quidam morbi, per quos cruſtæ quædam ſquamis ſimiles, cuti adhærent. eæ enim in crudorum & craſſorum excrementorum circa cutem putreſcentiam, referuntur. ſquamarum vero & plumarum materiam eſſe aquam, quæ mingēda foret, autor eſt Ariſtoteles, vt multis aliis in locis, ita tertio de partibus animalium cap. 7. quod idem de alimento pennarum auium dixit pluries in eodem opere. Itaque non parum videtur cum rerum ipſarum naturis conſonare, vt volatilia & natatilia ex aqua facta ſint, velut terreſtria ex terra. Inanimatorum itaque & animatorum omnium ortus primus, ita conſtitit.

Veſica carentia.

Habētia.

CAPVT SECVNDVM.

¶ *Ex capite ſecundo Geneſeos.*

„ I S T Æ *ſunt generationes cæli & terræ,*
„ *quando creatæ ſunt in die quo fecit Domi-*
„ *nus Deus cælum & terram, & omne vir-*
„ *gultum agri, antequam oriretur in terra, om-*
némque herbam regionis, priuſquam ger-

minaret

minaret. His verbis, intelligit Philon Iudæus ſignificari rerum omnium ideas, & cauſas exemplares: quòd nō alioſum videatur poſſe dicere, virgultum agri antequam oriretur in terra, & herbam regionis antequam germinaret, niſi vt inſinuaret, factum fuiſſe virgultum antequam oriretur e terra, intelligibile ſcilicet & incorporeum, exemplárque huius materialis, quod poſtea è terra ortum eſt. ita etiã & res alias omnes, quæ corporeæ creatæ ſunt, extitiſſe antea incorporeas, at verò ſi virgultum antequam oriretur in terra, ſignificat virgulti ideam. videntur hæc verba ſignificare, feciſſe Deum virgulti (ita verò & aliarum rerum omnium) ideas, atque adeo totum mundum intelligibilem, antequam res ipſas ſenſibiles, deinde has, ab illis, velut ab exemplari, deduxiſſe id verò falſum eſt. nam ſi exemplares cauſæ factæ eſſent, earum oporteret eſſe alia exemplaria, & illorum rurſum alia, atque ita procederetur in infinitũ, aut perueniretur ad æterna, omníque carentia principio, exemplaria. quæ ſi ſunt, mox ab illis, citra aliorum exemplarium generationem, fieri, deducique poſſunt res ſenſibiles, & omnes mũdi partes. Ideæ ergo, & exemplares rerum cauſæ, extra Deum nullæ ſunt, ſed in ipſius Dei ſubſtantia. id quod Platonem quoque ſenſiſſe, haud dubium eſt, ſiquidem dicit, *Rurſus conſiderandum eſt, an mundi faber ſit imitatus exemplar: ad ne quod*
„ *ſemper idem & ſimile eſt, an id quod genitum fuerit, atqui ſi*
„ *pulcher eſt hic mundus, & opifex mundi bonus, ſempiternum certè exemplum maluit imitari: ſin ſecus, quod ne dictu quidem fas eſt, generatum exemplar, eſt, pro æterno, ſequutus.* hæc Plato. ex quibus conſtat, exemplar rerum, quæ factæ ſunt in ſubſtantia eſſe ipſius opificis. nihil enim Plato æternum eſſe cenſet, præter

ter Deum. nam minores Deos, & factos, & diſſolubiles, niſi benignitate Dei Optimi Maximi ſeruarentur, eſſe autumat. mundi igitur intelligibilis, nulla temporalis geneſis eſt, ſed tantum huius ſenſibilis. Quapropter, ponere vlla rerum exemplaria creata, abſurdum eſt. alioqui feciſſet Deus hominem, deinde Petrum & Ioannem. id verò fieri non poteſt, quia in definitione & eſſentia hominis, eſt, vt conſtet corpore & anima, ac ſine eis, ne intelligi quidem poteſt, nedum eſſe. vt neque ſimitas eſſe poteſt, vbi non ſit naſus, quia in definitione ſimitatis eſt naſus, cùm ſit naſi curuitas. quo pacto ergo homo, quin ſit animal? aut quo pacto animal, quin ſit corpus? corpus autem non Mathematicum, quia non eſſet ſenſitiuum: ſi autem corpus Phyſicum, certè & hoc: ſiquidem vniuerſalia per materiam fiunt hæc. non poteſt igitur eſſe homo, qui non ſit aliquis homo. ſed vniuerſale in rebus creatis, eſt ratio vniuerſalis in omnibus exiſtens, cogitatione ſeparabilis. exemplar verò ad quod facta ſunt ſingula, eſt æterna illa notitia rerum omnium, quam Deus ſemper apud ſe habuit, ab æterno conceptam, factam autem nunquam. Conſtat etiam ex verbis his capitis octaui Prouerbiorum *Dominus poſſedit me ab initio viarum ſuarum antequam quidquam faceret à principio.* ſi enim ea à Deo eſſet facta, quomodo poſſet à Deo poſſideri, antequã quidpiam fieret? eſſet enim ipſa facta. non eſt itaque facta. eſt tamen eadem ab æterno concepta, ſiquidem addit, *ab æterno ordinata ſum, & ex antiquis antequam terra fieret. Nondum erant abyſſi, & ego iam concepta eram,* & capite 24. Eccleſiaſtici dicit ipſa ſapientia, *Ego ex ore altiſſimi prodiui, primogenita ante omnem creaturam.* Itaque Dei ſapientia, per quam facta ſunt omnia

Exemplar mundi æternum.

Sapientia ab æterno.

nia quæ facta ſunt, facta eſſe non poteſt, concepta verò ab æterno, quæ eſt ipſum Dei verbum, Dei ſapientia. hęc verò in Deo (vt & alia omnia quę in ipſo ſunt) nullatenus accidẽtalis, ſed ipſamet diuina ſubſtantia eſt. hanc in Deo neceſſe eſt ponere. alioqui feciſſet Deus omnia, neſciens quid faceret, velut cæcutiẽs, & temere aliquid agẽs: factáque eſſent omnia caſu, præter intentionem agentis. hoc verò eſt impoſſibile. quia aut hæc faciens volebat alia facere, quæ non fecit, aut nihil volebat, ſed neceſſitate hæc fecit: ſi primum, Deus fuerit cauſa per accidens mundi. quod ſi ita eſt, nõ poteſt eſſe cauſa præcipua. quia omne quod fit per accidens, reducitur ad aliam cauſam per ſe. Mundi ergo eſſet, præter Deum, alia cauſa per ſe, & præcipua. illa ergo potius eſſet Deus. quapropter Deus non poteſt, ita feciſſe mundum. ſi verò neceſſitate fecit, nulla cauſa eſt quòd non fecerit ab æterno. at verò monſtratum antea eſt, mundum non eſſe ab æterno, igitur ſupereſt Deum ab æterno habere apud ſeſe notitiam rerum omnium creandarum, atque feciſſe tales quales agnoſcebat, illamque notitiam eſſe exemplar, per quod facta ſunt omnia. atque cum illamet notitia ſit ex ſubſtantia Dei, diuinitus enarrata eſt mundi creatio in Euangelio Ioannis, ducta ſcilicet ab exemplari cauſa, & æternis ideis. *in principio* (hoc
„ eſt Deo) *erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus*
„ *erat verbum, omnia per ipſum facta ſunt.* Præter hoc verbum nullæ ſunt ideæ, neque cauſæ exemplares mundi, neque in tota hac narratione mihi videtur Moſes, exemplaris cauſæ rei vllius meminiſſe, præterquam hominis, de quo inquit, ad *imaginem Dei creauit illum.* Propriè quidem, quia ad illud exemplar, quod eſt verbum Dei. id verò eſt imago ſubſtan-

tiæ Patris. hoc ipſum fuit exemplar aliarum omnium rerum, ſiquidem omnia per ipſum facta ſunt. fortaſſe ſatis fuit, hîc exponere cauſam exẽplarem hominis, vt eadem intellligeretur eſſe totius mundi. quandoquidem in ſubſtantia hominis ſunt omnes mundi partes, vt nihil verius à Philoſophis dictum ſit, quàm hominem eſſe microcoſmum. quod non ita intelligens Philon, commentatur illud eſſe dictum de anima hominis, illíque ſoli fuiſſe Deũ ipſum exemplarem cauſam, corpus verò atque reliqua corporalia, facta eſſe ad exemplaria creata. proinde in primo capite, creationem animæ, quæ præcipua hominis pars eſt, atque vt cenſet Plato in dialogo de natura hominis, & Auicenna in mahat, ſolo eſt homo, traditã eſſe, vbi dicitur, Ad imaginem Dei fecit illum: in hoc ſecũdo capite tradi corporis creationem, vbi nulla imaginis Dei fit mentio, ſed dicitur, formauit igitur Dominus Deus hominem de limo terræ, & inſpirauit in faciem eius ſpiraculum vitæ. Verba verò Philonis in libello da opificio mundi, ſunt hæc. *Quod autem in ani-*
» *ma quoque par inerat præſtantia, manifeſtum eſt. nullo enim*
» *creato exemplari, in ea facienda vſus videtur, ſed ſolo, vt di-*
» *ximus, ſuo ipſius verbo. ideóque narratur, effigiem & imi-*
» *tamentum fuiſſe, hunc hominem inſpiratum in faciem.* hæc Philon: quibus apertè dicit, hominem inſpiratum in faciem illius ſtatuæ, quæ ex luto conſtitit, eſſe animam, eámque ſine creato exemplari factam eſſe, effigiem & imitamentum Dei: corpus verò, atque adeo alia, facta eſſe ad exemplaria, quæ erant in vrbe intelligibili, quam primo die, de ſententia illius, fecit. neque verò non ita ſentit, quia paulò antea dixerat, mundum intelligibilem eſſe verbum Dei. nam non vtcunque id dicit, ſed mundum in-

Exẽplar hominis.

Microcoſmus.

An ſola ſit anima creata.

Philonis de mundi creatione ſomnia.

Vrbs intelligibilis à Philone.

telligibilem,eſſe verbum Dei iam facientis mundum; vrbem verò intelligibilem (hæ ſunt cauſæ exemplares) eſſe ratiocinationem Architecti , cogitantis iam vrbem mente conceptam, condere. Itaque ille ponit verbum Dei,ídque æternum:illud verò ,non ab æterno, ſed cum iam vellet mundum condere , (ita vt ſolent artifices) excogitaſſe intra ſe mundum quẽdam ſeu vrbem intelligibilem ,ad cuius exemplar condidit

Mundus intelligibilis.

„ hanc viſibilem. audiamus verò eius verba. *Quod ſicut* „ *libeat* (inquit) *apertioribus vti vocabulis , nihil aliud dixerit eſſe mundum intelligibilem , quàm verbum Dei iam mundum condentis , neque intelligibilis vrbs eſt aliud* „ *quid , quàm illa architecti ratiocinatio,cogitantis iam vr-* „ *ben,mente conceptam , condere.* Itaque ponit mun-

Iudæorũ opinio de ſapientia

dum intelligibilem , quod dicit verbum Dei iam condentis mundum , & in eo vrbem intelligibilem illam effigiem mundi tunc conceptam,cum iam conderetur, atque in ea vrbe fuiſſe exemplaria omnium, præterquam animæ , quæ non ad exemplaris vllius creati , ſed ad Dei ipſius imitamentum , facta eſt. Ex dictis naſcuntur duæ opiniones , quæ malè philoſophantium Iudæorum ſũt,vna, eſſe, ſapientiam quandam creatam,quæ ante mundi opificium facta eſt,atque per eam alia omnia , illam ſcilicet mente conceptam vrbem intelligibilem. Cui opinioni fauere videntur quàm maximè illa verba capitis primi Eccleſiaſtici , *Prior omnium creata eſt ſapientia,& fons ſapientiæ verbum Dei.* & rurſus , *Vnus eſt altiſſimus & creator omnium , omnipotens,& rex potens & metuendus nimis , ſedens ſuper Tronum illius , & dominans. Deus ipſe creauit illam.* Alia opinio eſt , mentem hu-

Anima an ex Dei ſubſtãtia.

manam , ſiquidem non ad exemplar creatum eſt facta , ex ſubſtantia eſſe ipſius Dei. in quam Philon

quoque

quoque detur lapſus, qui ita inquit. Omnis homo iuxta mentem, diuino verbo eſt cognatus, beatæ illius naturæ ſigillum, ſiue particula quædam, ſiue ſplendor, & quaſi radius. Verùm hæc omnia plena ſunt abſurditate. nam, vt monſtratum eſt, exemplares mundi cauſæ, non poſſunt non eſſe æternæ, vt Deus ipſe, ac proinde, neque aliud quàm ipſe Deus. quare nulla vrbs intelligibilis, nulla ſapiētia creata eſſe poteſt, per quam omnia facta ſunt, neque omnino quidquam, quod non ſit ipſum verbum. nam, præter dicta, ſi illa vrbs intelligibilis, aut illa ſapientia erat in verbo, neque ex ſubſtantia ipſius verbi, atque adeo ipſum verbum, erat profectò quiddam illi accidens, & tempore ſuperueniens. conſtat verò Deum incapacem eſſe alterationum. nihil ergo aliud fuit per quod omnia fierent, quàm ipſum verbum Dei. Atqui illa verba Eccleſiaſtici, de generatione æterna ſapientiæ diuinæ intelligi, etſi abuſiuè accipiatur nomen creationis, conſtat ex adiunctis. Hæc enim ſunt prima verba capitis, *Omnis ſapientia à Domino Deo eſt, & cum illo fuit ſemper, & eſt ante æuum.* de hac ſapientia dicuntur alia omnia. ſuper cuius thronum dicitur ſedere Deus dominās, ſuper thronum ſcilicet ſapientiæ illi coæternæ, & conſubſtantialis, quæ eſt ſuum verbum, per quod facta ſunt omnia. nam ſi velimus eo loco, nomine ſapientiæ creatæ, intelligere intellectualem ſubſtantiam angelorum, ne ita quidem quadrabunt reliqua. quadrarent enim fortaſſe illa, Prior omnium creata eſt ſapientia, ſiquidem ſpiritalis ſubſtantia cenſetur creata ante corporalem: Sed non illa, Ipſe creauit illam, & effudit illam ſuper omnia opera ſua, hoc eſt & creauit omnia opera ſua, effundens ſua bona ex æterno illo ſui theſauri promptuario, ſu-

Philonis reprobatio.

Spiritualis ſubſtātiæ creatio.

Dei Thronus.

Bonum.

per omnia illa. nimirum bonum eſt ſui ipſius diffuſiuum, atque ita ſummum bonum ſummè ſe effudit, effuſione igitur illius diuinæ ſapientię, quę ab ęterno eſt apud Deum, atque ipſe Deus, facta ſunt omnia. quapropter, vt neque animæ, ita neque corporis, neque omnino rei vllius creatæ fuit creatum exemplar, ſed omnium increata. vt verò imitamenta non fiunt ex ſubſtantia exemplarium; ſed ad ſimilitudinem illorum, ita neque anima facta eſt ex ſubſtãtia Dei, ſed ad imaginem & ſimilitudinem, vt & totus homo, & aliæ omnes res creatæ, ſuo quæque gradu, vt bonitas illa, quæ exemplariter erat in verbo, plus aut minus in quamcũque ſe effudit. itaque anima rationalis, atque humana mens, multo plus accepit illius bonitatis, quàm aliæ animæ, non tamen ex ſubſtãtia Dei eſt magis quàm illæ. atque ſapientia illa, quæ prior omnium creata eſſe dicitur, eſt per quam facta ſunt omnia. at verò per intellectualem, & incorpoream angelorum ſubſtantiam, nullæ res creatæ ſunt, niſi verò etiam placeat cũ Platone & Philone (ambo enim huius ſententiæ ſunt) illud colloquium, *Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram*, fuiſſe inter Deum Deorũ & minores Deos, hoc eſt angelos, alloquẽte illos Deo, atque ad hominis opificium prouocante. Id verò eſt abſurdum, quia cui eſſet communicata facultas creãdi, cõmunicata eſſet facultas infinita, nulli verò creaturæ infinita virtus cõmunicata eſt: atque an poſſit cõmunicari, meritò à Theologis dubitatur à probabiliori ſentẽtia negãte. Nulla igitur creatura cooperata eſt cũ Deo in creatione. quare ſupereſt, vt illud colloquium intra ipſum Deũ habitum ſit, apud quem erat verbum, per quod omnia facta ſunt, & infinita bonitas, ſeu amor, quo ſeſe effudit per omnia

Virtus infinita incommunicabilis creaturæ.

omnia

omnia opera ſua: Quod igitur ad cauſam exemplarẽ attinet, ita habet. neque in tota tractatione Moſes illius meminit; niſi in his verbis, quibus ad imaginẽ & ſimilitudinem Dei dicitur factus eſſe homo. neque „ vlla idearum, ſiue exemplarium, creatio, ſeu geneſis „ temporalis fuit, quidquid Philō velit. Interpretemur „ ergo, quid ſibi velint illa verba in initio huius capitis „ præſcripta. *hæ ſunt generationes cœli & terræ, quando creatæ ſunt, in die quo fecit Dominus cœlum & terram, & omne virgultum agri. antequam oriretur in terra, omnémque herbam regionis antequam germinaret.* Ariſtotelicorum omnium, & partis magnæ Platonicorum, opinio eſt, mundum hunc à Deo factum eſſe, ita tamen, vt nunquam fuerit, ſed factum eſſe ab æterno: quod ego antea refutaui, indicans fieri non poſſe, vt quod factum eſt, aliquando infectum non fuerit. huic opinioni occurrit Moſes, ac ne quis falleretur, putans, & ſi Deus fecerit virgulta & herbas, ác denique omnia, nunquam tamen non fuiſſe virgulta ex terra orta, & herbam germinantem, inquit, *fecit Dominus omne virgultum agri antequam oriretur ex terra, & omnem herbam antequam germinaret.* quaſi diceret, fecit Deus hæc omnia in mundi initio, cùm antea nunquam virgulta eſſent orta ex terra, neque herba germinaſſet. itaque cùm antea nunquam extitiſſent; niſi in exemplari, facta ſunt denuo omnia: & rerum omnium ſpecies, quę in priori illo ſeculo, hoc eſt in illa æternitate, erant in mundo intelligibili, inuiſibiles, viſibiles in hoc temporali ſeculo fecit Deus apparere, quod diſertiſſimè dixit Paulus capite vndecimo epiſtolæ ad Hebræos, his verbis, *fide intelligimus aptata eſſe ſecula verbo Dei, vt ex inuiſibilibus viſibilia fierent.*

Mundus æternus & factus.

CAPVT TERTIVM.

¶ *Capite ſecundo Geneſeos.*

Nomina an ſuis rebus congruentia.

LEGIMVS. *Omne enim quod vocauit Adam animæ viuentis, ipſum eſt nomen eius. appellauîtque Adam nominibus ſuis cuncta animantia.* quę verba non videntur oſcitanter pręterreunda, oritur enim ex illis, magna illa & antiqua dubitatio, an ſint rebus ſua nomina, eis naturaliter congruentia, an nulla ſint talia, ſed conſenſione hominum, atque ad colloquentium libitum conſtent omnia. ſi enim ſuis nominibus appellauit Adam cuncta, videntur habuiſſe nomina antequam appellarentur, alioqui non vocauerit illa ſuis nominibus, ſed dederit illis nomina. quod ſi antequam appellarentur ab Adam habebant nomina, nõ ſunt nata ex appellatione & vſu, ſed ex rerũ naturis: naturaliter ergo cõgruunt rebus ſua nomina, non voluntate hominũ, in hanc ſentẽtiam videtur multis argumentis ferri Plato in Cratylo, ſiue de recta nominũ ratione: Huic quæſtioni videtur eſſe coniuncta illa alia, an nominibus inſita ſit vis aliquid efficiendi, ſiue boni ſiue mali, an nihil aliud, quàm ſignificent. ſi enim ſunt naturales rerum imagines, non ſit inopinabile poſſe naturaliter aliquid efficere, vt & res ipſæ: ſi verò nihil eſt verbis cum rebus præter hominum placitum, nulla illis ineſſe vis naturalis poteſt, ſiuę facultas. ſi igitur indicari poſſit, vim ineſſe verbis aliquid efficiendi, indicatum etiam putari oportet, eſſe ea naturaliter coniuncta rebus, ſignificaréque non ex placito ſolum, ſed naturaliter, habere autem verba vim talem, authoritate medicorum eorum-

eorumdémque philoſophorum præſtantium conſta-
re videtur poſſe: qui,vt pharmacis, ita etiam verbis
quibuſdam, ad quoſdam morbos vti iubent: neque
verbis ſolum prolâtis,ſed & ſcriptis,ægroto alligatis,
aut ſuſpenſis.Plinius lib.28.Naturalis hiſtoriæ,cap.2.
quæſtionem hanc diſceptans, multa narrat ad hanc
partem pertinentia,velut Vliſſem(narrante Homero)
profluuium ſanguinis vulnerato fœmine, inhibuiſſe
carmine: Theophraſto autore ſanari iſchiadicos car-
minibus: autore Catone, laxatis membris auxiliari
„ carmen: Marco Varrone, podagricis. Aetius lib. 8.
„ cap. 50. ita inquit, *ad eductionem eorum quæ in tonſilas*
„ *deuorata ſunt ſtatim te ad ægrum deſidentem cõuerte,ipſúm-*
„ *que tibi attendere iube, ac dic, Egredere os, ſi tamen os, aut*
„ *feſtuca,aut quidquid tandem exiſtit*, quemadmodum IE-
„ SVS CHRISTVS ex ſepulchro Lazarum eduxit,
& quemadmodum Ionam ex ceto. atque appræhen-
ſo ægri gutture dic, *Blaſius martyr* CHRISTI *dicit,*
aut aſcende aut deſcende. Tralianus incantationes plu-
rimum poſſe iuuare aſſerens,cap.4. lib. 6. auctoritate
„ Galeni ſuam ſententiam confirmat,ita dicẽs. *præterea*
„ *etiam diuiniſſimus Galenus,qui ne eſſe quidem incantationes*
„ *putauit, longo tempore multóque vſu plurimum ipſas poſſe*
„ *deprehendit. audi igitur verba ipſius, quæ de medica Ho-*
„ *meri tractatione reliquit. habent autem ea in hunc mo-*
„ *dum. nonnulli igitur putant incantationes anicularum fabu-*
„ *lis eſſe perſimiles, quemadmodum ego quoque diu exi-*
„ *ſtimaui, temporis autem proceſſu ab ipſis, quæ euiden-*
„ *ter apparent par perſuaſus ſum, vim ipſis ineſſe. nam in per-*
„ *cuſſis ab ſcorpio adiumentum ſum expertus, nihilo autem*
minus in oſſibus gutturis infixis,quæ incantatione ſtatim ex-
puebantur:ac multa præclara ſingulæ habent incantationes,
cum inſtitutũ conſequuntur. hæc Tralian.ex Gal.qui licet

Morborũ ſuperſtitioſa curationes.

nunc non extet, extitiſſe tamen verè, autoritate Traliani comprobatur. Extat quidem in Galeno ſcriptis libellus quidam de incantatione, is verò non eſt genuinus, tamen eſt alicuius non contemnendi autoris. apud Quintum Serenum legimus inſcriptam modo quodam certo vocem hanc Abracadabra, & charta lino incluſa, atque collo ſuſpenſa, ſanare hemitriteum. multa alia huiuſmodi occurrent ſcripta & apud Græcos, & Latinos, atque apud Arabes medicos. Iam verò inter vulgares nihil magis vſu receptū, quàm quibuſdam recitationibus (Hiſpani vocāt *enſalmos*) morbos quoſdam, aut etiam omnes, curari. videtur autem hoc ita ſe habere, vel hoc argumento, quod ſi verba quædam ſunt noxia, aut etiā mortifera poſſint etiam eſſe alia ſalutaria. at verò omnes homines vidétur, naturaliter timere maledictiones, & imprecationes: & venefici vtuntur diris carminibus. multáque paſſim narrantur exempla morborum, per imprecationes, faſcinationes, venefica verba, & alia einſmodi, illatorum. poſſint ergo & medici vti verbis ſalutaribus, ac benedictionibus, non minus quàm pharmacis ad morborum curationes. ſi igitur verba vim habent efficiendi quippiam, velut ignis vrendi, non ſint tātum ex colloquentium placito ſignificantia id quod quiſpiam cogitet, ſed naturam quampiam habeant communem cum ipſis rebus, ob quam, & ipſis congruant naturaliter. his argumentis cēſent plurimi (in quibus Platonem etiam pono) nō temere his vocibus has, illas illis ſignificari, ſed naturaliter nomina rebus aptari ſuis: Non tamen omnia æquè, neque quæcunque, neque enim Hiſpana, neque Gallica, neque verò Latina, neque Græca quæcunque, ſed vt Plato cenſet citato Homero, quibus loquuntur Dij: &, vt alij, primæua

Hemetritei curatio.

Habraicarum vocum vſus in ſacris.

- mqua illa,quibus Adam putatur eſſe vſus,hoc eſt Hebræa.eam ob cauſam dicunt,in Eccleſiaſticis hymnis retineri ſemper verba quædam Hebræa, vt Alleluia, Oſāna,Sabaoth,Epheta,& alia eiuſmodi.quę ſanè dicunt)verterentur etiam in Latina, vt alia omnia, niſi vis quædam & efficacia illis naturaliter ineſſet. hanc ſequuti ſunt ſentētiam Magi,quorum princeps putatur fuiſſe Zoroaſtres rex Bactrianorum, Nini cōtemporaneus,quíque naturalem eſſe ſuam Magiā contēdunt, & inter Hebræos vocati Cabaliſtæ,qui ſuā doctrinam iactant à ſecretioribus Dei reuelationibus fuiſſe deriuatam, promittunt ſe verbis & characteribus miraculoſa quædam opera edituros. videtur autem his fidem etiam facere,de incātationibus,ſeculis omnibus concepta opinio.Si enim(vt ex Atali ſentētia narrat Plinius)prolata hac voce, *duo* ,viſus ſcorpio cohibetur, ne vibrare ictus poſſit.ſiq;(vt ait poëta) *frigidus in campis cantando rūpitur anguis*, quî poſſit negari naturalis verborū vis?aut cur non poterūt rectè, apud omnes gentes adhiberi ſalutares incantationes aduerſus morſus rabidorū canū,& venenatorum omnium ictus atque adeo aduerſus ipſas feras?Neque verò vanū eſſe videtur,quod de incantationibus fertur,

Zoroaſtres princeps magorum.

Cabaliſtæ.

,, ſiquidē Pſalm.57.ita cecinit regius vates. *furor illis ſe-*
,, *cundum ſimilitudinē ſerpentis,ſicut aſpidis ſurdæ & obturā-*
,, *tis aures ſuas,quæ non exaudiet vocem incantantium, & ve-*
,, *nefici incantantis ſapienter.* Ecce vt diuino oraculo confirmari videatur, vis, & facultas incantationum, & incantatoris ſapientia, & calliditas ſerpentis obturantis ſibi aures,ne audiat vocem incantatoris. adeo igitur naturalis eſt verborum potentia, vt etiam ab irrationalibus naturaliter agnoſcatur, atque aduerſus eam naturaliter ſeſe muniant.conſtat verò aduer-

Serpentis aſtutia.

ſus noxas,quæ naturales non eſſent, nō fuiſſe naturā beluas armaturam,neque daturam inſtinctum, quo ſe ab illis tuerentur.Hieremias quoque ca. 8. ita ſcripſit,*Ecce ego mittam vobis ſerpentes regulos, quibus non eſt incantatio.* videtur autem comminatio hæc innuere, aliis ſerpentibus eſſe incantationes. hanc ſententiam videtur etiam iuuare auctoritas Eccleſiæ, quæ iubet exorciſtas vti conceptis verbis, quaſi illis, dæmones fugandi virtus quædam præcipuè inſit. quo etiā ſpectare dicat quis illud Euangelij,*In nomine meo dæmonia eiicient.* non enim iam in ieiunio ſolum & oratione dicit,ſed *in nomine meo*,quaſi ipſa nominis I E S V prolatio,efficaciam habeat ingentem. præterea illa crebra recitatio,qua Eccleſia & fideles ſinguli vtuntur: illæ,nunc ter,nunc quinquies, nunc quinquageſies, nunc pluries repetitæ ſalutationes Angelicæ, aut dominicæ preces,quid aliud innuunt, quàm in ipſa verborum Sanctorum recitatione, vim quandam eſſe animæ ſalutarem? alioqui ſi non ob ipſorum verborum vim,ſed orandi Deum gratia recitarentur,quorſum recitarētur eadem pluries? videtur ergo his omnibus argumentis fieri ineſſe verbis ipſis vim quandam naturalem,partim noxiā, partim ſalutarem, idque nunc corporibus,nunc animabus,nunc vtriſque, atque ita analogiam habere cum rebus quarum ſunt, quod præſcripta Geneſeos verba innuebant. Verùm etſi tā multa congerant vani & ſuperſtitioſi,magi, & Cabaliſtæ & qui ſe putāt diuiniſſimos, Platonici,falſum eſt prorſus,& ab omni ratione alienum, vim eſſe per ſe vllam verbis, aut aliam, quàm ſignificandi ex hominum placito.Nam,vt eidem,cui illi, viæ inſiſtamus,ſi verbis ipſis nihil eſt commune cū rebus, neq; ipſa quippiam ſunt aliud,quàm ita diuerberatus aër, neque

Exorciſtæ & eorum virtus.

Angelica ſalutatio.

Magorū ex Cabaliſtarum reprehenſio.

neq; alia cauſa eſt,qua hęc has,illa illas,res ſignificēt, quàm hominum , ab eorundem voluntate profecta conſuetudo , nulla vis eſſe poteſt nominibus per ſe. Quid autem aliud eſt loqui, quàm per quaſdā linguæ motiunculas,res quaſdā innuere,vt inter colloquentes conſtitutum eſt?nimirum:vt quidam(multi pręcipuè)conſueuerūt, ſuas ſibi mutuò cogitationes aperire varia digitorum motitatione.hoc ſolùm intereſt, quod lingua,accommodatiſſima eſt omnium noſtri corporis partium,ad ſignificandum quod mente conceptum eſt,ob illam mirabilem mobilitatem, & quia in ipſa via ſpiritus poſita,eius diuerberatione,ſonitus edit multiplices,auditui hominis, etiam eminus , occurrētes.itaque,eſt hæc particula paratiſſima, ac maximè idonea,cui homines demandent munus innuēdi inuicem,quæ mente conceperint : quia nulla tot, támque varias motiunculas ſubire poteſt, eaque ſola voces effingit multiplices,vnde & aſpectabiles,& audibiles naſcuntur differentiæ. neque quidem caſu factum eſt,vt lingua ad hunc vſum extiterit accommodata,ſed ipſa natura ita eſt comparata,mollis ſcilicet, ac ſubſtantia volubilis , multis ad radicem muſculis prædita,ſuperpoſita laryngi,ſuppoſita palato , circūſepta dentibus,vt expiratum per laryngē aërem excipiens,& ad palatum & dentes multifariā allidēs,poſſet multiplices edere ſonitus,quibus pro ſuo arbitratu,poſſet homo homini ſignificare , incognoſcibiles alioqui cogitationes. accommodatior ergo multò eſt ad innuēdū lingua,quàm manus,aut pes , aut vlla alia particula,velut autē,vtcunq; tu moueas digitos,nihil intelliget alter,niſi inter ambos cōuenerit,vt hęc motiuncula huius, illa illius rei nota ſit,ita neq; vtcunq; crepas ore.neque enim Hiſpanus Gallum, neque hic

Linguæ vſus.

Germa

Germanum,neque ille Arabem,neque Latinus Græcum,neque Græcus Hebræum.loquentem intelligit. quia,ſcilicet,non ſunt docti eũdem ſermonem. nimirum ſermo non conſtat natura,ſed cõſuetudine.alioqui vt eſt omnibus gẽtibus vna eadémque natura,eſſet idem ſermo:ſed nõ ita eſt, quin potius multiplex, & vt cõſuetudo.falſum enim ac ridiculum, quod ſibi quidam philoſophiæ ignari perſuaſerũt,ſiquis ab infantia nullum omnino doceretur ſermonem, futurũ vt loquetetur Hæbraicè,ſermonem ſcilicet, innatum hominibus.Nam ſi ſine doctore, vt alia quã plurima, innaſceretur ſermo iſte hominibus,innaſceretur profectò, etiam ſi alium ſermonem diſcerent, eſſéntque omnes duplicis ſermonis. Si enim ſermo quem prius homo didicit,non prohibet quominus diſcat alium denuo,ſed ſciunt multi bifariam,trifariam,aut etiam quadrifariã loqui:multo minus prohiberi poſſet qui ex ipſa natura pullularet, ab eo qui eſſet comparatus ſtudio.quin potius,ſi vllus ſermo hominibus eſſet naturalis, non poſſent eſſe ad alios dociles. quia quod intus manet, prohibet extraneum. vt ergo natura fecit hominem prorſus inertem,vt eſſet ad omnes artes habilis,neceſſe eſt,fecerit omni ſermone carentem,vt poſſit omnes diſcere.videmus verò plures homines, ad alios multos ſermones habiliores, quàm ad Hebræum.quod quidem nullatenus fieri poſſet. nam in id quod naturale illis eſt,ſponte feruntur res omnes. Ex dictis igitur conſtat, loqui quidem naturale eſſe hominibus,quia natura vt ex ipſa linguæ formatione cognouimus,in hunc vſum eã deſtinauit.hoc autẽ aut illo ſermone vti,ſtudio ac doctrina euenit,& ipſa quidem idiomata,vſu ac tacita conſenſione hominũ, nata sũt:pręter ſeptuaginta illa,quę ad turrim Babel, in

Infans ſine doctore quo idiomate loquuturus.

Homo cur naturam. ers.

Sermo quomodo naturalis.

Idiomatum origo.

in diuiſione linguarum orta ſunt, quorum Deus ipſe voluit eſſe auctor & doctor, non quod illa potius, quã quæ deinceps vſu extiterunt, cognationem vllam haberent cum natura, ſed quod ad breuem & expeditam diſtributionem gentium, expediret eſſe multilingues. dilexit verò Deus, quæ ipſi placuit. ita cùm hominum vitæ nihil poſſet eſſe vtilius, neque iucundius, quàm ſuas ſibi inuicem cogitationes communicare, neque quidquam magis naturale, quàm ſcientię deſiderium, & ſcientia comparetur docendo ac diſcendo: docere verò ac diſcere nõ contingat aliter, quàm conceptionum mentis communicatione: ipſo naturæ impulſu feruntur in loquelam. quia, vt indicatum eſt, nulla neque potior, neque facilior, excogitari poteſt ratio innuendi. inuenerũt igitur primùm loquelam, quô verbis ſignificarent animi cõceptiones. *Loquelæ inuentio.* deinde, quia ſermo haberi non poterat, niſi ad præſentes, ac ſtatim ac emiſſus eſt, effluit, excogitata ſcriptura eſt, quaſi verba miſſilia, & permanẽtia, *Scriptura inuentio.* quibus & cum abſentibus, atque adeò cum poſteritate loqui contingeret. loqui, inquam, hoc eſt verba illis ſignificare, ac ſermonem præſentare. quoniam enim ſcriptura, inuentione poſterior eſt loquela, fit vt loquela per ſe ſignificet omnes conceptiones, & ſcriptura loquelam. nimirum hæ duæ Scripturæ, homo & ἄνθρωπος, eandem rem ſignificant, ſed non per eandem vocem, lectæ enim diuerſum admodum ſonant, per diuerſas enim voces ſignificant eandem rem, & ingerunt menti eandem notitiam. velut etiam per diuerſas Scripturas ſignificari poteſt eadem vox, vt per has, ἄνθρωπος & ἀνθρώπως. eodem igitur modo habent ſcripturæ ad voces, quo voces ad cogitata. *Sermonis & ſcripturæ cõparatio.* Atqui, neque hic ordo, vt ſermo diſcatur ante ſcripturam, atque proinde ſcriptura per

vocem

vocem ſignificet,potiuſquam vox per ſcripturam,neceſſitatem habet naturalem, ita vt nullatenus poſſit contrà fieri, Sed ob facilitatem potius ita euenit, & quia citius ſunt homines nullo ſenſu orbati, habiles ad loquendum,quàm ad ſcribendum. poſſe verò omnino contrà fieri,aperte indicauit Petrus Pōtius,Monachus Sancti Benedicti,amicus meus, qui(res mirabiles)natos ſurdos docebat loqui,non alia arte, quàm docens primùm ſcribere, res ipſas digito indicando, quæ characteribus illis ſignificarētur, deinde ad motus linguæ qui characteribus reſpōderent,prouocando.itaque vt audientibus à loquela,ita auribus captis, rectius incipitur ab ſcriptura. neutrum igitur habet neceſſitatem naturalem.Sed videtur ex rei natura eſſe eadem ratio ſermonis & ſcripturæ, præter maiorem loquendi facilitatē,in iis qui omnibus ſenſibus vtuntur.qui verò carent auditu habere poſſint ſcripturam loco ſermonis. accedítque illis rerum diuinarū notitia ex viſu, vt aliis ex auditu. cuius ego rei teſtis ſum, in diſcipulis illius amici mei. Itaque eſt ſermo, velut ſcriptura effluēs, & ſcriptura velut Sermo manens.at verò ſcribendi,nullam rationem conſtare natura,Sed vſu & arte,manifeſtum eſt.nā neque cuiuſque hominis eſt ſcribere, neque hominū omnino fuit ſemper, ſed poſt aliquot mundi ſecula excogitatum,diuerſum admodū apud diuerſos, vbique magno labore diſcitur. ita igitur de loquela & verbis cenſere conſentaneum eſt:nulla ſcilicet verba ſignificare aliter, quàm ad libitum, corū qui primùm eis vſi ſunt. quod(ſi nihil aliud) ipſa idomatum mutabilitas indicat.nullus enim eſt,qui nō,vel in ſuo ſeculo,videat,vbique gentium quædā verba antiquari, quædā nouari. vt facilè ſit intelligere,niſi ſcripturæ beneficio ſeruata eſſent,

Surdi loqui docti.

nul

nullum omnino verborũ quibus antiquiſſima ſecula vſa ſunt, ſuam ſignificationem fuiſſe retenturũ.nõ igitur eorum ſignificationes natura conſtant, ſed vſu. nam præter dicta,res omnes ab eiſdem ſeruantur cauſis,a quibus fiunt.ſeruantur verò ſignificationes verborum omnium,vſu, alioqui per obliuionem perituræ, igitur & natæ ſunt ex voluntate vtentium,non ex natura.neq; quidem obſtat, verba quædam, quibuſdam rebus,ob quaſdam cauſas,tributa eſſe(quod maximè facit Socrates in Cratylo) vt homo quia ex humo φωνὴ quaſi φῶς νόυς.nã deriuatiua deducũtur ex primitiuis; ipſa verò primitiua, & ſimplicia, non alia ex cauſa ſignificant res quarum ſunt,quàm ex placito auctorum. igitur & deriuatiuorũ & cõpoſitorum ſignificationes,referuntur ad voluntatem vtentium. quin & illa etiam nomina,quæ ob ſimilitudinem quandam ſonitus conficta ſunt (Grammatici vocant Onomatopeiã) vt clangor, tinnitus, bombus, βορβόρυγμος ſignificant ad libitum vtentium. quia ſi illa eadem nomina tributa eſſent rebus longè diuerſis,aut illis eiſdem rebus nomina longè diuerſa,valeret colloquentiũ vſus, nulla neq;ſimilitudine,neque diſſimilitudine obſtante.itaque & voces omnes & ſcripturæ ſignificãt ad libitum,quapropter ex ipſa natura nullam vim habent ſignificandi, nedũ efficiendi quippiam : ſed ſignificãt ſolum,quia ita conuenit inter colloquẽtes,plures,aut pauciores. Nulla igitur naturalis ratio eſt, qua verba aut characteres poſſint morbum inferre aut ſanitatẽ, aut aliud quippiam efficere, eorum quæ magi pollicẽtur,& Cabaliſtæ.quod ſi quædam nomina Hebræa,in Sacris hymnis retinentur incommutata, id quidem non fit, quod Deus Sabaoth, verbi gratia, maius quippiam ſit,quàm Deus exercituũ,Sed (vt Plinij vtar verbis)

Cõſeruatio rerum.

Deriuatiua.

Vocum ſignificatio.

Characteres nihil inferũt morbo nec ſanitati.

verbis) externa & ineffabilia verba audientium animos magis mouent,ſemper quid aliud immẽſum expectantes, ac dignum deo mouendo. itaque facit id Eccleſia,vt peregrinarum vocum recitatione, magis animus inflammetur,quia vulgares facilè cõtemnuntur.quo etiam fortaſſe conſilio ſanctiſſimus Papa noſter Gregorius decimus tertius, prohibuit horarias preces vulgari ſermone recitari, ne ſcilicet vulgares voces vulgus contemnat,quod inauditas ſolet demirari. hanc verò eſſe cauſam retinendi eas voces, non quòd Hæbreæ ſint,conſtat,Si quidem & Græcæ retinentur quàm plurimæ, vt Kyrie Eleyſon, ô Theos, Athanatos.Iſchyros, & alia eiuſmodi. certè nihil hoc aliud eſt,quàm, quod ſancta Eccleſia, omni ratione curat,ſecundum hominum conditionem,nos ad pietatem,& rerum diuinarum æſtimationem prouocare. alioqui verbis ipſis nulla naturalis vis ineſt. Quapropter incantationes vanæ ſunt,ac ſuperſtitioſæ, quæque de illis narrantur, falſa aut maligna: maligna dico,quę cacodemonis interuentu fiunt:falſa,quæ cùm non fiant, deluſa, ſibi perſuadet vulgi credulitas. falſum eſt igitur,cantando rumpi angues: falſum quoque eos ſibi obturare aures,ne audiant,quod vel Plinius per deriſum narrat dicens, non pauci etiam(credunt ſcilicet)ſerpentes ipſas incantari,& hunc vnum illis eſſe intellectum, contrahíque Marſorum cantu. Meritò ergo illa impoſtura damnatur diuinis oraculis, & interdicitur fidelibus. Deuteronomij decimo

Marſi & incãtatores ſerpẽtũ reprehenduntur.

,, octauo ita habetur. *Quando ingreſſus fueris terram,*
,, *quam dominus Deus tuus dabit tibi, caue ne imitari velis abominationes illarum gentium, neque inueniatur in*
,, *te qui luſtret filium ſuum, aut filiam, ducens per ignem,*
,, *aut qui ariolos ſciſcitetur, aut obſeruet ſomnia, atque auguria.*

,, *guria. neque ſit maleficus neq; incãtator, neque qui pythones*
,, *conſulat, neque diuinos, & quærat à mortuis veritatem, om-*
,, *nia enim hæc abominatur dominus, & propter iſtiuſmodi*
,, *celera deleuit eos in introitu tuo. Itaque abominatur domi-*
,, *nus incantationes, iuxta luſtrationes aliorum, & pythones.*
,, *vſque adeo, vt ob eas dicat ſe deleuiſſe illas gentes.* rurſus
,, Paralypomenon.2.cap.33.Manaſſæ crimina ita recen-
,, ſentur.*maleficis artibus inſeruiebat, habebat ſecum magos*
,, *& incantatores, multáque mala operatus eſt coram domino.*
,, Iſaiæ.47.*venient tibi*(alloquitur Babilonem)*duo hæc ſu-*
,, *bito in die vna, ſterilitas & viduitas. vniuerſa venerunt ſu-*
,, *per te propter multitudinem maleficiorum tuorum, & pro-*
,, *pter duriciem incantatorum tuorum vehementem.* hæc
,, Iſaias. Si verò vis talis data eſſet verbis à Deo, non eſſet profectò incantatorum ars abominabilis ipſi, magis quàm medicina. velut enim incantator nunc vtitur incantationibus aduerſus morbos & venena: nunc ad maleficia:ita & medicina, nunc componit medicamenta ſalutaria, nunc deleteria. non tamen proinde medicina eſt Deo abominabilis, ſed gratiſſima: quoniam ſcilicet poſſumus ea vtiliter vti. quandoquidem igitur incantatio eſt Deo abominabilis, naturalis non eſt, ſed, vt dixi, vana, aut maligna. Res ergo iam exigit, vt interpretemur carmina illa Pſalmi.57.quæ in ſubſidium, incantationum citata ſunt. Inter alios Philoſophandi modos quibus antiquitas ad notandum hominum mores, vſa eſt, non fuit in poſtremis, qui per confictas quaſdam fabellas, aliud quiddam allegoricè ſignificabant. quem tenuerunt Æſopus, & Cyprius, & Lybicus, & alij multi Philoſophi & Poëtæ, inter antiquos; inter iuniores quoque, omnes qui emblemata ſcripſerunt. multa verò, quæ ab antiquiſſimis illis, ad innuendum figurate

Incantationes.

aliud aliquid, confiста ſunt, incautè ſunt accepta à poſteris,& eorum ſane nonnullis eruditiſſimis, quaſi ſimpliciter,ac ſine vlla figura,dicerentur.velut,inquit Æſopus, caſtor præter cæteros quadrupedes in aqua durare fertur, & eius genitalia ad artem medicam vtilia eſſe. hic vbi videt ſe à venatoribus captum iri, ipſe genitalia præcidit,atque in ſequentes proiiciens, hoc modo euadit incolumis, hæc confiста ſint,ad ſignificandum,hominibus,prudentes ſi eſſe velint,pro adipiſcenda ſalute, nullam eſſe habendam rationem fortunarum:non defuerunt plurimi,qui affirmarent, eam eſſe,reuera, caſtori à natura inditam prudētiam. Ita etiam factum eſt in fabula de ſerpente & incantatore.cum enim antiquitus confiста eſſet, ad arguendam impietatem,eorum qui à veritate auditum auertunt,nollentes, neque conſiliis neque exhortationibus,ac multo minus repræhenſionibus aures præbere,non defuerunt qui opinarētur, id quoque eſſe verum,eámque eſſe ſerpentis naturalem verſutiem. verùm re,vt habet,intellecta, planéque perſpecta,dicet Philoſophus,hominē qui in naufragij periculo, merces veſteſque,& omnē ſupellectilem, mittit in mare, ſimilem eſſe caſtori præcidēti ſibi teſtes, cùm vrgetur à venatoribus.qui tamen Philoſophus arguendus nō eſt,quòd affirmet,caſtorem ſibi teſtes ſecare.nō enim affirmat, ſed per moralem fabulam docet homines prudentiam. tale etiam eſt quod in Pſalmo facit Dauid, ſcilicet interpretatus eſt parabolam ad arguendam pertinacem intemperantiam eorum, qui audire recuſant veritatem,neque quidquam audire ſuſtinēt, niſi quod ad ſuam voluptatem ſpectat,prurientes auribus,& ad ſua deſideria coacervantes ſibi magiſtros. fabulæ itaque moralis, ſeu parabolæ interpretationem,

Fabularū vtilitas.

Fabulæ morales.

nem, continent dicti Pſalmi carmina. nimirum intemperantes homines ſunt ſimiles ſerpentibus, quia obturant aures ſuas, ne audiant voces incãtatoris ſapienter incantantis, hoc eſt, concionatoris qui docet veram ſapientiam, & per hanc incantationem, incantat morbos animi. neque verò in hoc ſolum ſcripturæ loco, ſed in multis aliis occurrunt morales fabulę ſeu apologi ſeu parabolæ, ſeu vtcunque vocare lubet, quę allegoricè aliud innuunt, quàm litera ſonet. quinimo nullus eſt modus vtilis philoſophandi, eorum qui ab hominibus ad componendos mores excogitati ſunt, qui non reperiatur exactius in ſacris, quis enim vnquam acutius, aut eloquentius vſus eſt fabula, quam Ioatham ad Sichemitas ex montis vertice (narratur
,, cap. 9. Iudicum) vbi non ſolùm inducit loquentes be-
,, luas, vt Æſopus, ſed etiam arbores, dicens. *iuerunt ligna*
,, *vt vngerent ſuper ſe regem, dixerúntque oliuæ, impera nobis,*
,, *quæ reſpondit, nunquid poſſum deſerere pinguedinem meam,*
,, *qua & Dij vtuntur & homines, & venire vt inter ligna pro-*
,, *mouear. dixerúntque ligna ad arborem ficum, veni & ſuper*
,, *nos regnum accipe. quæ reſpondit eis, nunquid poſſum deſerere*
,, *dulcedinem meam, fructúſque ſuauiſſimos, & ire, vt inter cæ-*
,, *tera ligna promouear? loquutáque ſunt ligna ad vitem, veni*
,, *& impera nobis. quæ reſpondit eis, nunquid poſſum deſerere*
,, *vinum meum, quod lætificat Deum & homines, & inter cæ-*
,, *tera ligna promoueri? dixerúntque omnia ligna ad rham-*
,, *num, veni & impera ſuper nos, quæ reſpondit eis, ſi ve-*
,, *rè me vobis regem conſtituitis, venite, & ſub vmbra*
,, *mea requieſcite. ſi autem non vultis, egrediatur ignis*
,, *de rhamno & deuoret Cedros libani.* Significatur vero his verbis, iniqua promotio Abimelech in regem. Sunt alia his ſimilia exempla, quæ tamen præteriens, redeo ad penſum. Reprehendit itaque,

vt dixi, Dauid, duritiem ac pertinaciam eorũ, qui non ſubſtinent audire exhortationes, interpretatione allegorica moralis fabulæ, quam antiquiſſimi Philoſophi ad increpationem hominum, confinxerant. Vocari verò incantationes, diſputationes atque exhortationes prouocantes ad virtutem, etiam à Philoſophis; videre poſſis in Charmide, ſeu dialogo de temperantia, vbi Socrates narrans quæ audierat à quodam medico Thrace, hæc ſcripſit. *Animæ verò medelas eſſe dicebat incantationes quaſdam: eas præclaris rationibus contineri, quibus animæ temperantia tribuitur, qua inſerta, atque præſente, facile eſſe ſanitatem capiti, totique corpori tribuere.* ille igitur cum medelam incantationéſque doceret, iuſſit vt nullis precibus motus, alicui contra capitis dolorem remedium adhiberet, niſi prius animam incantationibus ipſis purgandam commiſiſſet. his verbis manifeſta ſatis eſt ſententia Socratis, morbos corporis non curari incantationibus per ſe, ſed morbos animi. Sed & vocari eos homines, qui magnis animi morbis teneantur, nominibus beluarum, conſonum eſt dictis Philoſophorum. Siquidem Plato (allegoricè fortaſſe alludens ad illud Pſalmi. 48. *Homo cùm in honore eſſet, non intellexit, comparatus eſt iumentis inſipientibus & ſimilis factus eſt illis.* & ad illud Prouerbio. 28. *Leo rugiens, & Vrſus eſuriens, princeps impius*) in calce dialogi de natura (præter plura quæ decimo de republica, ſiue de legibus, habentur) ita reliquit ſcriptum. Auium autem genus ex roſtro ita eſt aptè formatum, vt pro pilis pénas acciperet. in hoc illi homines tranſeunt, qui ſimplices & innocentes cùm ſint, leues tamen ſunt, & fruſtra in rebus ſublimibus curioſi, quique adeo fatui ſunt, vt oculorum iudicio confiſi, hæc, altiſſima quæque firmiter demonſtrari poſſe non dubitent.

Incantationes quid.

bitent, greſſilium verò ferarum genus ex his notum hominibus, qui à Philoſophia penitus alieni, ad cœleſtia nunquam penitus oculos erexerunt, eóque volutionibus illis quæ in capite peragi ſolét, nunquam vſi ſint, ſed illas animæ partes ſequuti, quæ in ventre & pectore dominantur. ex his vtique ſtudiis anteriora membra & capita, ob ipſam cognitioné humi penitus defixerunt, in longum productum, ac diuerſum corporis verticem tenuerunt: quãdoquidem ibi propter deſidiam ſingulorum colliſi ſunt & fracti circuitus, & ideo quòd quatuor pedum, ac etiá plurium eſt inſtituta figura, & inſipientioribus Deus, maiorem, ex pedibus multis, atque progreſſu, occaſionem præſtet, per quam magis etiam deflectãtur ad terram. eos autem qui horum inſipientiſſimi erant, corpúſque in terram penitus proſternebãt, quaſi niſi nihil vltra pedibus opus foret, in corpora carentia pedibus, & humi ſerpentia permutauerũt. His, & aliis quę deinceps ſequuntur, verbis, Plato diſſerit, homines per animorum vitia trãſire in corporum diuerſa genera. quod plerique allegoricè dictum exiſtimant. ſi verò id dicit allegoricè, quòd ſimiles facti ſint illis, conſtat beluarũ nominibus apertiſſimè ſignificari homines inſipientes, & improbos, atque adeo ſerpẽtiũ omniũ nequiſſimos, qui ne audire quidem ſuſtinent ſapientiũ conſilia, hinc igitur haud dubie nata eſt illa moralis fabula, ad quá alluditur in Pſalmo, ſerpenté obturare ſibi aures, ne audiat verba incãtatoris. Reuera auté incantationes nullá vim habẽt aduerſus naturales feras, aut ſerpẽtes, ſed aduerſus homines, qui ob ferinos mores, illis nominibus appellãtur: neque aduerſus corporis morbos per ſe, ſed animi. Atqui, nullus eſt, ex plebe, qui audiẽs Orpheum, ſua cythara ſolitũ, ſerpentiũ &

Animarũ tranſmigratio.

Orphei cythara.

feratūm omne genus ad ſe trahere,non intelligat,illū ſuis poëmatis,feros homines , &ſeorſum deerrantes, velut cicuraſſe,atque ad humanam ſocietatem,& oppida allexiſſe,cùm has veritates ſapientes fabulis obumbrarent, inſipiens vulgus non intelligens,in opinionem de morbis per incantacionem curandis,& fugādis aut necandis feris & ſerpētibus, lapſum eſt.impoſtores verò & circulatores.& vtentes in sua cōmoda indocti vulgi credulitate , multa ſe facere huiuſmodi profitentur. re vera tamen incantationū ad ſolos morbos animi vis eſt per ſe:atque ad hos curādos eis vtitur Eccleſia,cātionibus ſcilicet,& recitacionib. precum pluries repititis,velut euoluendis vocatis roſariis,& recitādis,ac canēdis hymnis , & horariis precibus.nimirum his pro more Eccleſiæ faciendis,præſtatur obſequium Deo, & auocatus ab aliis rebus animus,ad illum liberius euolat,ea verò vis non eſt verborum materialium,neque characterum,ſed quia rerum Sanctarum ſunt.vt neque ipſum ſanctiſſimū nomen,I E S V, quod ad omnia eſt efficaciſſimum , vim eam habet materialiter , ſed quia Deū ſignificat Saluatorem. de exorciſtarum etiam verbis pertnde dicendum:nō eſſe ſcilicet vim fugandi dæmones in illis, quà res quædam ſunt, aut ita ſonāt,aut talibus deſcripta figuris,ſed quia ita ſignificāt.neq; ea quidē verba fugare, torquere,aut premere dæmones vi vlla naturali,ſed Dei concurſu,cui placuit,in bonum hominū, ad fugādam hanc peſtem,ita inuocari,& vim talē initiatis impertiri.ex his autē omnibus nō fit, vt vlla vis naturalis ſit verbis, neque vt aliud quidpiam poſſint, quàm ſignificare,atq; id ex hominū placito . quapropter,ſi magi Pharaonis inſuſurrendo aliquid,aut characteres aliquos deſcribendo (vt nunc quoque qui ſe magos

Ieſu nominis efficacia.

Pharaonis Magi.

magos profitentur,& inter Iudæos Cabaliſtæ)fecerūt colubros & Ranas,& dęmonū ſciētiā,ad arcana quædam naturæ,potiuſquā ad verborum vim vllam, reſferri debet.quid quod tot, tamque docti medici,quin & Galenus ipſe,alioqui adeo rigidus Philoſophus,affirmant tot morbos verbis quibuſdam,& incantationibus cedere,idque ſibi eſſe longo experimento confirmatum?certè vt ex ignoratione veri Dei, retēta ſolum incerta quadam diuini cultus recordatione nata eſt idololatria, ita ex ignoratione moralium incantationum, quas fabulis obumbrauerāt antiquiſſimi ſapientes,retenta tantùm nominis memoria, natæ ſunt iſtæ ſuperſtitioſæ incantationes,atque hoc, cum aliis multis,errore diſſeminato, vſi ſunt homines ſæpe incantationibus aduerſus morbos,atque adeo cōfidentius non rarò quàm medicamentis.accedit, quod aliquando leuiſſimis hominibus,& qui admittūt incantatores, vtilis quodammodo eſt ſua credulitas, quia (vt inquit autor libelli de incantatione, qui eſt inter

Galenus deluſus.

De incātatione.

„ Galeno adſcriptos) *quando mens humana* (hæc ſunt ip-
„ ſius autoris verba)*rem amat aliquam,licet naturaliter non*
„ *iuuatiuam ſibi eam prodeſſe certificat. ex ſola autem mentis*
„ *intentione corpus res illa iuuat.verbi gratia, ſi quis incantationem ſibi prodeſſe confidat,qualiſcunque ſit, eum tamen iuuat.*hæc ille, quibus verbis innuit, incantationes aliquando prodeſſe ad pellendos morbos ob confidentiam infirmi.nimirum vt timor & mœſtitia, ac deſperatio, plurimos morbos augent, & ægrotos lædunt, ita confidentia & alacritas plurimos ſubleuant,& ipſa imaginatio per eos animi motus, morbos tollit, aut ſaltem minuit. aut cum minime, in eis qui vehementiſſimè confidunt,opinionem efficit ſanitatis.verùm hanc incantationum vtilitatem, conſtat ex acci-

Imaginationis vis ad morbos tollendos.

denti eſſe,ob affectus animi,eius qui curatur,non per naturalem verborum potentiam. nonnulli ergo ob inſcitiam,verè ac per ſe vtiles eſſe putantes:nonnulli verò etiam docti,& periti medici, hoc ægrorum ſtultitiæ concedentes(velut qui inſaniam) incantationibus vti permittunt,etſi eas per ſe nihil poſſe certè ſciant.Nomina itaque nihil habent cum rebus præter ſignificationem,quæ ex ſolo conſenſu,manifeſto,aut tacito ipſorum hominum naſcitur,neque ſunt nomina rebus alia ratione ſua.Adam verò dicitur appellaſſe res nominibus ſuis,id eſt,propriis & maximè congruentibus, non omnes, ſed viuentes, vt animalia omnia.quia,vt qui linguæ Hebrææ ſunt periti optimè norunt,indidit illis nomina, quæ proprietates & naturas eorum maximè exprimerent. quæ nomina conſtat deriuata eſſe ab aliis primitiuis, quæ ad placitum Adæ ſunt rebus data, & poſteritatis conſenſu recepta,atque huc vſque,vſu,& Sanctarum ſcripturarum beneficio, ſeruata. de faſcinatione ſeorſum dicetur alio loco.

Nomina ab Adamo poſita.

CAPVT QVARTVM.

Ex capitibus primo & ſecundo Geneſeos & trigeſimo ſeptimo Ezechielis.

CVM natatilium,volatilium, reptilium, & progredientium, irrationalium tamen, animalium creationem narraret Moſes,his vſus eſt verbis. *Dixitque etiam* ,, *Deus, producant aquæ reptile animæ vi-* ,, *uentis, & volatile ſuper terram, ſub firmamento cæli. &*

rut

„ rurſum, *Dixit quoque Deus producat terra animam vi-*
„ *uentem in genere ſuo, iumenta, & reptilia, & beſtias ter-*
„ *ræ ſecundum ſpecies ſuas*: cùm tamen ageret de hominis creatione, inquit, *formauit igitur Dominus Deus hominem de limo terræ, & inſpirauit in faciem eius ſpiraculum vitæ, & factus eſt homo in animam viuentem.* quæ verba magnum continent naturæ arcanum: indicant enim apertè, illud quod tantopere inter Philoſophos controuerſum eſt, hominis animam nõ eſſe eductam ex materiæ potentia & fœcunditate, velut animas rationalium, ſed extrinſecus acceſſiſſe, natura immaterialis participem: non quidem naſcentem intrinſecus ex materia, ſed diuina vi extrinſecus in illam immerſam, & mirabili quodã modo ei alligatam: & ſubſtantia quædam cùm ſit incorporea, potens per ſe ſubſiſtere, factam eſſe corporis formam. hac de re dubitant multi, in ſuam perniciẽ plus ſatis Philoſophi. niſi potius belluas dicere conſentaneum magis eſt, eos, qui ſe belluis hâc in re præſtare, nèque intelligunt, neque credunt. hinc pẽdet quæſtio de noſtrę animę immortalitate, de qua, etſi in commentariis, quæ in libros Ariſto. ſcripſi, dictum mihi ſatis eſt, tamen tentandum nunc quoque videre iuxta præſentis operis inſtitutum, quantum poſſit naturalis ratio conſequi, eius quod Deus Opt. Max. hoc loco reuelauit per Moſem, vt hac ſaltem ratione, ſi fieri poſſit bellui ni Philoſophi à ſua impietate incipiant auocari. porrò perpendere oportet hæc verba. *Inſpirauit in faciem eius ſpiraculum vitæ, & factus eſt homo in animam viuentem.* His verbis apertè indicatur, illud ſpiraculum quod extrinſecus inſpiratum eſt, non eſſe mentem ſolam, & vim intelligendi, aut in omnibus hominibus eandem, vt cenſent quidam Philoſophi, aut aliam in

Anima immortalis.

aliis,quæ ſuperueniat homini iam ſentienti & habẽti animam,ſed illud ipſum eſſe ipſam animã, qua homo ſentit,&viuit,itaque nõ duas ,ſed eandem eſſe in homine animam,qua ſentit & intelligit.nam qua intelligit eſt quæ extrinſecus acceſſit inſpirata, vocat verò eam ſpiraculum vitæ, & per eam dicit factum hominem in animam viuentem. tenemur itaque aſſerere, hominis animam neque fluxiſſe ex materiæ potentia,neque ab ea eſſe inſeparabilem,ſed ſubſtanſtantiam quandam incorpoream ſeparabilẽ,& impoſterum æternam eandémque eſſe corporis formã, & animam qua homo ſentit. nõ tamen propterea tenemur etiam dicere,eandem eſſe formam vegetabilem, non enim Moſes more Ariſtotelico vocat, ea etiam, quæ tantum vegetantur, viuentia, & eorum actum animã,ſed more Stoico, qui & communi hominum ſenſui propinquior eſt;ea ſolum viuentia vocat, quæ ſentiunt & mouentur,eorũ formam animam,reliqua vocat virentia,& producentia fructum, ac ſemen ſecundnm genus ſuum,non tamen viuẽtia. itaque Veritas Catholica non cogit nos aſſerere, ipſam animã qua ſentimus,mouemur & intelligimus,eſſe in nobis principium vegetandi,nedum & formam actúmque primum ipſarum partium corporis homogenearum, vt oſſium carnis,& neruorum,quod plurimi etiã affirmant,putantes abſurdum eſſe in eadem ſubſtantia multas formas ponere.Ego verò ſequutus quod & rationi magis conſonum, & diuinis etiam oraculis, vt ego exiſtimo,cõgruẽtius eſt,affirmo eſſe in nobis ante animam formas merè corporales homogeneorũ, quibus oſſa carnes & nerui differunt, nõ minus profectò (niſi me meis ſenſibus credere nolũt) quam aurum argentum & plumbũ:his bene tẽperatis accedere actum

Anima ex quo.

Formæ plures in vno.

Formæ animã præcedunt.

re actum quendam perfectiorem: corporalem cum quoque,& velut naturã quandã meliorem(ita. n. placet vocare,potius quàm animã)qua nutriuntur: omneſque hos actus educi ex potentia materiæ: his poſtremò accedere extrinſecus animam,quæ nobis vim ſentiendi & intelligendi præſtet.nõ enim intelligendũ eſt,illud corpus hominis, in quod ſpirauit Deus ſpiraculum vitæ, fuiſſe ſtatuam,quandã luteam,cámque acceſſione illius ſpiritus factam eſſe carneam & oſſeam, ſed corpus quoddam ex oſſibus neruis carne & cute,non quidem aridis, ſed floridis ac virentibus, immobile tamen adhuc & ſenſus expers:& hęc,accedente ſpiritu recepiſſe. Indicat id viſio Ezechielis c. 3 . cum enim vellet ei Deus oſtendere reſurrectionẽ mortuorum,dimiſit in medio campi pleni aridis oſſibus, quibus non ſtatim acceſſit ſpiritus, qui virorem & rèliqua omnia præſtaret, ſed primum quidem acceſſerunt oſſa ad oſſa, vnumquodque ad iuncturam ſuam,& ſuper ea nerui & caro aſcenderunt(vireſcentibus ſcilicet iam partibus) & extenta eſt eis deſuper cutis,& adhuc ſpiritum non habebant, vſquedũ ingreſſus eſt in ea ſpiritus,& reuixerũt, & ſteterũt ſuper pedes ſuos. Itaque eſſe oſſis,neruorum,& carnis, & cutis & earum partium viror,non præſtatur ab ſpiritu qui extrinſecus accedit,atque immortalis eſt,ſed à formis corruptibilibus & meré corporalibus,quæad animam quidem rationem habent diſpoſitionum materiæ,& ob id animæ acceſſione, non tollũtur, ſed ſimul cum ea manent. hac in re ſernientes illi, quòd ſeruant,quam ea deſiderat,in corpore temperiem, & formationem.Si autem hęc ſententia diuinis eloquiis eſt conſona,cur non putetur etiam eſſe conſona rationi?Cur vellemus miſeros Philoſophos à fide Catho lica

Adami ſtatua lutea.

Homo generũ ſor ma in homine.

lica deterrere, pluſquam veritas ipſa poſtulet imperantes credere:nihil enim eſt quod eos adeo conturbet,quàm ſubſtantiam ſeparabilem & incorpoream, eſſe actum corporis.nam actus rei eſt ipſa rei eſſentia, ſeu ipſum quod quid erat eſſe rei. Hoc verò vix intelligi poteſt,quo pacto ſit corporis, quod à corpore ſeparabile.conquieſcet hæc perturbatio,ſi his concedimus,animam nõ eſſe actum corporis quà corpus, ſed quà ſenſitiuum & intelligens. nõ enim anima corpori præſtat eſſe corpus, neque verò oſſi eſſe os, neque nutriri, quod materiale etiam eſt & elementorum imitatur naturam,ſed hæc per corporales formas habenti,præſtat ſenſum & intellectionẽ, quæ ſpiritalis videtur eſſe naturæ. neque ſanè Ariſtoteles animam finiens,actum corporis ſimpliciter eſſe dixit, ſed adiecit potentiam vitam habentis, quod eſt, actum eſſe corporis,non quà corpus,ſed quà poteſt vitales actiones edere. Colligimus itaque ex hoc ſacræ ſcripturæ loco duas aſſertiones, primam eſſe in nobis animam ſeparabilem,& nunquam interituram:alteram, hanc ipſam eſſe animam qua ſentimus & mouemur. Diſtinctioris doctrinæ gratia,vtrumque ſeorſum aggrediemur monſtrare. Socrates, vt licet videre in Phædone,ſecundam hanc non vertit in dubium,neque in id vſque tempus hominibus vlla ſubierat dubitatio, an eſſet in nobis eadem anima ſentiẽdi & intelligendi principiũ. Ariſtoteles primus cœpit ab anima mẽtem diſtinguere,animæ ſenſum, menti intellectũ tribuens,vnde accepta occaſione,poſteri de ea re acriter diſputauerunt,cẽſuerúntque quàm plurimi, animam & mẽtem res eſſe diuerſas numero, alterámque cum homine mori, alteram manere. quapropter, vt dixi, vtraque queſtio erit nobis ſeorſum examinãda.Primę quæſtio

Quorum principiũ.

quęſtionis Sacrates duos articulos eſſe fecit. primùm, an anima ſit a corpore ſeparabilis: alterum an ſit immortalis. quandoquidem Cebes dubitationem quandam ingeſſit, dicẽs, fieri poſſe, vt anima diuturnior viuaciórque eſſet quàm corpus, atque aliquãdo maneret à corpore ſeparata, fuiſſétque fortaſſe antè quã in corpus mergeretur, nõ tamen ob id eſſet omnino immortalis, ſed poſtremò aliquando etiam cum homine moreretur, ob hãc ſuſpicionẽ Cebetis. Socrates, poſtquam, vt ſibi videbatur, mõſtrauerat animam diuturniorem eſſe corpore, & ab eo ſeparabilem, denuo eſt aggreſſus monſtrare, eſſe immortalẽ, atque geminam quæſtionem eſſe fecit. quanquam ea, re vera, ſimplex eſt & vnica. Si enim anima ſubſtantia eſt à corpore ſeparabilis, immortalis etiam neceſſariò eſt. nam ortus & interitus naturalis, corporearum tantum rerum ſunt. quæ incorporeæ ſunt, non habent Phyſicã compoſitionem, ac proinde diſſolui non poſſunt, niſi ab eo ſolùm à quo ſunt colligatæ (vt inquit Plato) putâ ab ipſo Deo, ab eo verò per ſe ſummè bonus cùm ſit, nihil extinguetur, aut diſſipabitur: ſed eius voluntate perſeuerabunt in æternum, quæcunque ab eo ſolo facta ſunt. Hæc adeo vera ſunt, vt nemo iam ſit, quẽ timor corripiat Cebetis: quòd ſibi omnes perſuaſerint, animam ſi ſemel poſſit ſubſiſtere à corpore ſeparata, merè eſſe incorporeã (corpus enim nulla ratione eſſe poteſt alterius coporis actus) atque adeo immortalem. quare nobis hac de re ſimplex quæſtio erit. atqui Socrates cùm geminam fecerit, primam partem, putâ diuturniorem eſſe animam corpore, inſufficienter probauit alteram, putâ eſſe omnino immortalem, ei qui non conſiderauerit, procedere diſputationem propoſita priori aſſertione videbitur probare etiã ſophiſticè.

Cebetis de anima ſẽtentia.

De animæ immortalitate.

phiſticè. nam ſumma ratio monſtrationis primæ inde pendet, quòd noſtrum ſcire reminiſci quoddam ſit. quod, & ſi probabilitatem quandam præ ſe fert, falſum eſſe monſtrauit Ariſtoteles. Iam verò ſecunda eſt, quia corpus viuit per animã, & anima per ſe, neceſſe eſſe animam ſemper viuere, neque poſſe mori. Velut quia concreta corpora calida ſunt per ignem, ignis verò primo ac per ſe, neceſſe eſt eum ſemper calere, neque poſſe refrigerari. huic argumẽtationi, qui ex aduerſo aſſereret animam nullam ſubſtãtiam ſeparabilem eſſe, ſed formam tantum corporis viuẽtis, reſponderet negãs animam viuere primò ac per ſe, ſed ne viuere quidem, ſed eſſe vitæ cauſam vt formam, viuere verò hominem per animam, non vt eſt calidus per ignem, ſed vt ipſe ignis eſt calidus per calorem, qui tamen calor calidus non eſt, qui verò ſemel recepiſſet, eſſe animam ſubſtantiam quãdam corpore antiquiorem, potentem per ſe exiſtere, vt videbatur Socrates, cùm in eam argumentationem venit, indicaſſe, cogeretur profectò concedere, hominem viuere per animã per ſe primùm, atq; ideo eam mori nõ poſſe, meritò ergo diximus, vnicam quæſtionẽ eſſe hanc, & eius decitionem ex prima aſſertione pendere, puta animam hominis eſſe ſeparabilem à corpore. quod quia à Socrate non ſatis monſtratum eſt, quòd noſtrũ diſcere reminiſcentiã eſſe non probetur, aliis rationibus vtar, ſi quæ videbũtur eſſe firmiſſimæ, in iis quas produxerint iuniores, aut mihi nunc dederit Deus. Certe probabiles rationes ſunt excogitatę quã plurimæ, mõſtrationi verò proximę, ſi quę, ea eſt profectò; qua Ariſtot. eſt vſus, Scilicet homo actionẽ aliquam habet, ad quã nullo corporali organo vtatur, eius anima incorporea eſt, & ſeparabilis. nam cõſtat animam homi-

Ignis ſemper calidus.

Anima quomodo cauſa vitæ.

hominis eſſe eius formam: forma verò cuiuſcunq; rei eſt principium & cauſa actionum omnium eius. ergo anima eſt præcipua cauſa actionum omnium hominis, vtitur verò organis corporeis ad eas obeundas. ſi quam ergo habet homo, quæ ſine vllo organo corporali agatur, eam operatur anima per ſe. talis ergo eſt ea forma, vt poſſit aliquid agere, etiam ſi eſſet ſine corpore, ſi verò agere, & eſſe, ac viuere, poſſet ſine corpore. Dices fortaſſe, eſſe aliquid; quod anima exiſtens in corpore poſſit facere corpore non vtens, tamen extra corpus nihil poſſe facere, quia ne eſſe quidem poteſt. velut ego non vtor cerebro ad pulſum arteriarum, tamen ſine capite pulſare non potero, quia neque viuere. Itaque per accidens eſſe corpus neceſſarium ad eam actionem, quæ ſine organo corporali agatur, vt viuat ſcilicet anima. Verùm hoc de illis tãtum rebus dici poſſe conſtat, quę aliis indigent vt ſeruentur, aliis vtantur vt operentur: de anima & corpore non ita, ſed ſi anima corpore non eget vt operetur, multo minus vt ſeruetur: & argumentum ita rurſum procedit. ſi aliquid poteſt agere anima nullo vtẽs corpore, habet in ſeſe, ac præter corpus, naturam & principium agendi illud. omnis autẽ vis agendi fluit ex aliquo eſſe, ergo principium aliquod habet in ſe ſe exiſtẽdi, id ergo retinebit etiam ſi ſeparetur à corpore: ſeparari enim etiam poterit ſecundum illud. nam quod anima agit nullo vtens corpore, non agit qua forma corporis, forma enim rei nõ operatur quippiã per ſe, ſed eſt principiũ operãdi ipſi rei cuius eſt. ſi ergo anima agit aliquid per ſe, quà id agit nõ eſt corporis actus, ſed ſubſtãtia aliqua à corpore ſeparabilis, quare & incorruptibilis. erit igitur anima geminę quodãmodo naturę, quà corporales & per corpus exercet actiones,

Anima ſine corpore.

Natura gemma.

actiones forma corporis;quà ſpirituales & nullo vtēs corpore,ſubſtantia incorporea ſeparabilis & immortalis.ſi verò eſt in anima aliquid immortale, conſtat ipſam animam immortalem eſſe, atque ſeparatione corporis tantum priuari eis actionibus,quas obit per corpusvelut artifex priuatus inſtrumentis.Propoſitio ergo ſatis eſt euidens.videndum verò an re vera ſit aliqua actio hominis,cuius nullum ſit corporale organū.tales certè ſunt duæ,intellectus & voluntas.quod ita conſtat:euenit hominem intelligere atque cognoſcere contrarium, ei quod ſenſus omnes corporales, ſiue externi ſiue interni dictant, & velle contrarium ei, quod appetunt corporales omnes potentiæ: ergo neque intellectus, neque voluntas, ea ſcilicet,penes quam eſt librum arbitrium, eſt corporalis potentia. nam nulla potentia corporalis dictat,ſtellam eſſe maiorem terra:intellectus dicta eſſe maiorem: ergo intellectus non eſt corporalis. neque vllus vnquam appetitus corporalis appetere poteſt dolorem,neq; langorem;voluntas hominis ſæpè appetit hæc(nam ieiunia & verbera)ergo voluntas hominis non eſt corporalis.ad intelligendum ergo aut volēdum nullo corporali inſtrumēto vtitur anima.Porrò euenit aliquando diſputarede re,ſeparata omni conditione materiali,vt de homine,nulla ratione habita loci,magnitudinis, coloris aut figuræ, aut alterius cuiuſpiam conditionis corporalis & ſenſibilis, ergo potentia qua id agitur,nullo corporali organo vtitur. nā cùm cognitio agitur aliquo organo corporali, facultas nihil aliud percipit quàm organi paſſionem. organi vero corporalis paſſio, non poſſit eſſe ſine corporis conditionibus.quare neque facultas per eam perciperet, niſi accidētia corporalia:quę igitur percipit ſine corporeis

Liberum arbitriū.

poreis

accidentibus; incorporea eſt. Præterea, adeo videtur euidens eſſe in nobis aliquam ſubſtantiam incorpoream, ſeparabilem, & æternam, vt vel quia in dubium vertitur, & vocatur in diſputationem, neceſſarium ſit ita eſſe. nam ſi in nobis nihil eſſet niſi corporeum & caducum, vnde orta eſſet nobis ea dubitatio, aut omnino cogitatio de ęternis & incorporeis, magis quàm belluis? omnis enim cogitatio, aut ab obiectis orta eſt, aut interius ex nobis ipſis ſuppullulat. immortale & incorporeum nihil nobis obiici poteſt, dū in hac vita ſumus, nam ipſæ ſpirituales ſubſtantiæ, ſi quando hominibus volūt apparere, corporales ſpecies induunt. Si ergo in nobis nihil lateret tale, nullū omnino principium eſſet cogitandi de incorporeis & æternis: nam finge Deum feciſſe ab initio omnes homines ſine oculis, quis vnquā diſputaſſet, an color eſſet fulgor quidam, an ſuperficiei extremitas in corpore terminato? vel an calor eſſet viſibilis per ſpecies quas effunderet, an per facultatem, quæ ab oculis emitteretur? nunc vero diſputatur de incorporeis ſubſtātiis, & æternis, & de modo quo intelligūt & operātur: eſt ergo in nobis vis aliqua ea agnoſcendi, quæ non poteſt eſſe corporea, ſed incorporeum aliquid & æternum, cuius præcipuè ea facultas eſt, & vnde naturaliter ſuppullulat omnibus gentibus, diuinorum, immortalium, & incorporeorū cultus, & deſiderium, igitur haud dubiū eſt eſſe in nobis mentem immortalem. neq; locus eſt dubitādi, an Ariſt. ita putauerit, putauit enim proculdubio. An verò ea mens, & anima, per quam ſentimus & mouemur, ſint diuerſæ, hæc mortalis, illa immortalis, iuxta ſententiam Ariſtotelis, ac re vera, an ſint partes diuerſæ eiuſdem animæ immortalis, id videtur poſſe in dubium vocari. In qua diſputatione ita

Cogitationis principium.

Angelorū apparentia.

videtur procedẽdum. Aut illa mens (ſi non eſſet eiuſdem animæ, qua ſentimus pars) eſſet in omnibus hominibus eadem, aut in aliis alia. eadẽ numero in omnibus, non videtur poſſe. nam etſi idem homo ponatur in multis locis eſſe, non tamen poterit, idem cùm ſit, contraria habere ſimul, velut vno loco eſſe albus, alio niger ſecundum eandem partem, & eodem tempore, tamen humana mens quædam in hoc homine ſcit, quæ in alio ignorat, & eſt huic bona, illi mala mens: non eſt ergo eadem numero. Si verò eſt vnicuique ſua, quandoquidem ea nullo corporeo vtitur inſtrumento, non ſit corporis actus, neque ſit in homine vt forma in materia, ſed vt nauta in naue, vel vt intelligimus eſſe in orbibus cœleſtibus ſpiritales alias ſubſtantias. Si verò ita eſt, homo duo ſit ſuppoſita diuerſa, illud animal ἄλογον, ex corpore & anima ſenſitiua conflatum, vt equus, & bos: aliud ſubſtãtia illa per ſe quidem ſubſiſtens. quandoquidem ſi forma corporis non eſt, neque corpus eſt illi materia, ſed adeſt, velut cacodæmon aliquando tenet humanum corpus. non ergo erunt eædẽ vtriuſque, neque totius ex vtroque conflati eædem actiones, neque communes, ſed vtrique ſuæ. ſentiet ſane illud animal, intelliget illa mens, homo tamen non intelliget, magis quam ſues, in quos ſunt immiſſi dęmones. hęc autem omnia ſunt abſurda. non eſt ergo ita: ſed anima illa tota qua ſentimus, mouemur, & intelligimus, ſubſtantia eſt incorporea, æterna, & ſeparabilis. habet tamen mirabilem naturam præ aliis omnibus intelligentiis, quòd cùm ſit ſubſtantia potens per ſe ſubſiſtere, poteſt etiam corpori ita temperato & formato hærere vt forma, & per corporalia organa, eſſe illi principium ſentiendi & mouendi: atque intelligit, qua ſeparabilis, ſentit & mouet,

Animæ aſſylentus refutatio.

Anima quãdo imperfecta.

mouet, quà forma. quare cùm à corpore recedit, illud retinet, hoc amittit. atque ideo, à corpore ſeparata imperfecta quodammodo eſt, quia exercere non poteſt multas earum virium, quas natura habet, ſentiendi ſcilicet & mouẽdi. ſed dices, humanum corpus habet temperiem & compoſitionem meliorem, quàm aliorum animantium corpora, & ad viuendum accommodatiorem, ergo dum in vtero geritur, vbi primùm talem temperiem & compoſitionem attigerit, orietur neceſſariò ex materiæ potentia forma ſenſitiua, ita vt neceſſariò, etſi eo momento Deus nullam rationalem immergeret, eſſet futurum quoddam animal, ídque perfectius aliis irrationalibus. Si igitur ſenſitiua forma neceſſariò oritur ex illius materiæ potentia, fruſtra datur rationali animæ pars ſenſitiua. erit enim otioſa ſenſitiuarum altera, aut vtentur duæ eiſdem organis. Certè niſi Deus immergeret in humanum corpus rationalem animam, illud verò nihilominus temperiem & compoſitionem acciperet talem, oriretur naturaliter forma aliqua ſenſitiua: nunc verò non oritur, quia eodem temporis momento, quo commodam compoſitionẽ corpus conſequutum eſt, inſpirat in illud Deus ſpiraculum vitæ, quod ſimul ſenſitiua & intellectiua anima eſt, eo verò inſpirato, materia non profert aliud, vt neque vlla alia res producit, quod productum inuenit. Itaque non profert quam proferret formam ſenſitiuam, quia præuenit accedere illud ſpiraculum vitæ, quod non minus ſenſitiua anima eſt, quam quæ ex materiæ potentia oriretur. Monſtratum itaque eſſe videtur animam hominis eſſe incorpoream, & ſeparabilem, non ex materiæ potentia ortam, ſed extrinſecus accedentem, eandémque eſſe in nobis

ſentiendi & intelligendi principium, etſi non eodem modo. Conſiderare autem ſupereſt, an anima antiquior ſit corpore, vt Plato cenſet, atque creata prius, in corpus deinde immittatur, an in ipſo creetur corpore, neque vnquam antea ſit, quàm teneat corpus. Nullam eſſe arbitror naturalem rationem & viam, qua alterutrum monſtrari poſſit. quia, vt Ariſtoteles dicit, poſt mortem non reminiſcimur, hoc eſt ſcire nõ poſſumus, an noſtræ animæ præextiterint, & ſæpe ab aliis corporibus deceſſerint, quia etſi id factum eſſet, nõ poſſemus recordari, eò quòd omnium rerum corporalium in ſingulis deceſſibus eſſent deleta phantaſmata: itaque Ariſtoteles etiam exiſtimauit, præſentis dubitationis nullam nos poſſe monſtrationem comparare. Sequẽtibus verò nobis hac in parte, quod eſt probabile, videtur præter rationem, ponere animam antiquiorem corpore. nam anima quà anima, forma eſt. formæ verò quà forma, non eſt aliud eſſe, quàm eſſe formam. non eſt ergo conſentaneum eſſe prius animam quàm ſit forma, forma verò actu non eſt niſi in materia, ergo non eſt prius quàm ſit in materia, ſed in ipſa creatur. Porrò ſecundum naturæ ordinem prior eſt potentia, quàm actus, quia potentia via eſt ad actum, materia verò eſt potẽtia, forma actus, ergo materia generatim prior eſt quàm forma, & antiquior: igitur & hæc materia, quàm hæc forma, corpus inquam quàm anima. quoniam verò corpus omne diſſolubile, anima verò, vt mõſtratum eſt, immortalis, fit vt poſterius, corpore corrupto anima maneat, vſque dum, vi diuina, eidem, rurſus vnita, tribuat immortalitatem. hanc ob cauſam Moſes hominis ortum narrans, dixit. *inſpirauit in faciem eius ſpiraculum vitæ*, hoc eſt, dedit illi ſpiritum, quo viueret. Ezechiel verò

Anima antiquior corpore.

Potentia prior actu

cùm rationem Palingineſiæ, ſeu reſurrectionis exponeret, dixit iuſſu Dei quatuor ventis, *Veni ſpiritus & inſufla ſuper interfectos iſtos, & reuiuiſcant.* Iubet itaque mortuorũ ſpiritus, quaſi ſeparatos, & adhuc manentes, redire in ſua corpora, atque à quatuor ventis venientes congregari. Sunt itaque hęc eadem, quę diuina tradunt eloquia, partim naturali ratione indicata, partim confirmata probabiliter. Eſſe ſcilicet in homine vnicam animam (nam alendi principiũ animam non appello) eámque non oriri ex materiæ potentia, ſed à Deo inſpirari, nõ quidem ſeorſum factam prius, ſed creatam in ipſo corpore, ſeparabilem & æternam, atque manentem poſt interitum. ſed, quoniam huic contemplationi coniunctum eſt, de brutorum animis, quid ſacra innuant, adiiciamus.

CAPVT QVINTVM.

CAPITE nono Geneſeos dicitur. *omne quod mouetur & viuit erit vobis in cibum, quaſi olera virentia tradidi vobis omnia, excepto quod carnem cum ſanguine non comedetis, ſanguinem enim animarum veſtrarum requiram de manu cunctarum beſtiarum.* Rurſum decimo ſeptimo Leuitici, ter repetũtur hæc verba. *Anima omnis carnis in ſanguine eſt.* Rurſum 12. Deuteronomij, *hoc ſolum caue, ne ſanguinem comedas, ſanguis enim eorum pro anima eſt, & idcirco non debes animam comedere cum carnibus.* His verbis Philon, libello quod deterius potiori inſidietur, intelligit dici, animam eſſe ipſum ſanguinem. cuius ſententiæ fuerunt inter Philoſophos nonnulli, vt Critias, cuius meminit Ariſtoteles primo de anima. quoniam

verò ſecundo capite, Geneſeos dictum eſt, inſpiraſſe Deum in faciem hominis ſpiraculum vitæ, atque illud eſſe animam qua viueret: quibus verbis aperte ſignificatur, animam hominis eſſe ſpiritum illum inſpiratum à Deo, componens hæc duo loca, dicit, eſſe in homine duas animas: alteram carnis per quam homo animal ſit, hanc eſſe vt in brutis ſanguinem: alteram hominis quà homo eſt, hanc eſſe illud ſpiraculum incorporeum, ſeparabile, & æternum: ob idque dicere Moſem, inſpiratum eſſe in faciem, quòd id non ſit per totum corpus, & inſenſatiſſimas etiam partes diſperſum, vt ſanguis, ſed ſublimem corporis partem teneat, quo ſuperna cœleſtiáque contempletur. Sed cùm monſtatum antea ſit, eandem eſſe vnicámque in homine animam, qua ſit animal & homo, hoc eſt, qua ſentiat & intelligat, non poteſt nunc hæc Philonis interpretatio probari. neque verò dicere poſſumus, brutorum animas eſſe ſanguinem, hominum verò non. nam. 4. capite Geneſeos dicitur, *Vox ſanguinis fratris tui clamat ad me.* id verò dicitur de ſanguine Abel, quaſi anima Abel clamaret, & effuſus Sanguis. quid ergo dicemus? certe non videtur neceſſe intelligere, quia dicitur, *Anima omnis carnis in ſanguine eſt*, eſſentiam ipſam animæ eſſe in ſanguine, ſeu animam eſſe ipſum ſanguinem. neceſſe tamen eſt, ſanguini eſſe cum anima aliquid præ aliis corporis ſuccis: aut ſanguinem eſſe aliquid animæ quod alia quæ in noſtro corpore continentur, non ſint, cuius gratia dicatur, anima eſſe in ſanguine, potius quàm in vllo aliorum. id verò quid ſit oportet inueſtigare. Primum omnium ſanguis, anima carnis non eſt. Anima enim eſt forma corporis viuentis: corpus verò non poteſt

Anima duæ Philoni.

Brutorũ anima.

eſſe

eſſe forma corporis. forma enim & materia partes ſunt rei, vt principia, non vt partes quantæ. quapropter ex materia & forma conſtat res ſecundum ſe totam, neque qua forma & materia poſſunt eſſe ſeparabiles aut diſſitæ. Sed neque pars animantis propriè videtur eſſe poſſe ſanguis (dico verò partem propriè eſſe, quæ eſt animata, nõ vt capilli, & extremi vngues) nam ſanguis eſt alimentum commune partium omnium corporis, nulla autem partiũ videtur parte alia animantis nutriri. neque videtur conſentaneum rationi, vt inter eiuſdem animantis partes ea pugna ſit, vt aliæ alias conficiant. porrò ſanguis non eſt continuatus cum ſolidis partibus, ſed vt liquor quiuis alius in vaſe continetur. non facit ergo cùm illis vnum per ſe, & vnitate formę. Porrò nemo hominem, minorem fieri, aut mutilari putat, cùm ſanguis emittitur: oporteret verò ſi is eſſet pars. ſed ſi nihil horum eſt ſanguis, quid ſupereſt vt ſit aliud quàm alimentum? non enim eſt excrementum. ſed ſi id tantum, quid potius eſt quàm pituita, bilis, melancholia, lac, medulla oſſium, ſemen, communis ros, quæ etiam nutriũt? Certè in ratione alimenti præſtat plurimum aliis ſuccis ſanguis, quia ſolus poteſt nutrire partes omnes: alij verò ſucci, partim non niſi cum quodam ſanguine miſti, vt bilis vtraque, partim non niſi quaſdam partes, vt pituita pituitoſos, chylus vocatus vẽtriculum, lac mammas, medulla oſſa, ſemen teſtes. eſt itaque antonomaticè, ac ratione quadam potiori, ſanguis alimentum animalium, atque ideo cum nutritione ſeruetur eorum vita, videtur non ineptè dici, carnis animam, hoc eſt vitam, in ſanguine eſſe, hoc eſt, ſanguine ſeruari. Verùm cum nutritio non ſit animantium propria, ſed cõmunis cum his rebus quas Moſes

Sãguis nõ eſt pars viuentis.

Succi quo modo nutriant.

Sanguis alimẽtum eſt.

non vocat viuentes,ſed virentes , vt indicatum antea eſt,leue eſſe videtur nutritionis eſſe materiam,vt anima in eo eſſe dicatur:cōſentaneúmque eſt, aliud prætereaeſſe aliquid in eius natura, cuius gratia ita dicatur.Certè vt Galenus dicit, ſanguis non tantum præſtat corpori alimentum,ſed calor etiam naturalis perſeuerantiam in eo obtinet:quia fouet , ſeruatque naturalem calorem ſanguine prædìtorū. quod vel inde intelliges , quòd effuſione ſanguinis refrigerantur. quamquam hoc contradictionem videtur poſſe accipere.ſiquidem Ariſtoteles cenſet (atque Hippocrates alicubi videtur eiuſdem eſſe ſentētiæ) ſanguinem eſſe ſubiecto frigidum , calere verò calore cordis & ſpirituum.atque adeo Galenus ipſe, etſi ſubiecto calidum eſſe cenſeat , tamen eius feruorem calore cordis fieri concedit. ſi igitur ſanguis aut ſubiecto frigidus eſt, aut ſaltem minus calidus quàm cor , non ſeruat ipſe cordis calorem , niſi fortè per accidens , vt veſtes aut medicamenta,quæ recalfaciunt partes,à quibus calorem acceperunt.Atque hoc quidem, vt ego exiſtimo, cōſentaneè dicitur,& res ita habet, niſi ſanguinis nomine intelligamus ſanguinem vt in animantibus exiſtit,ſpiritu ſcilicet plenum,eiúſque admiſtione calentem,& fluentem.atqui oportet ita intelligere,ſemper enim intra ſua vaſa talis eſt, in arteriis quidem magis, in venis minus,vtrobique tamē ſpirituoſus.quia ſemper cum ſanguine ſpirituum copia effunditur, híſque euaneſcentibus concreſcit vbi effuſus eſt, niſi ſit corruptus. ſpirituoſus ergo eſt , ex quo caloris naturalis perſeuerātiam obtinet,& in quo anima, hoc eſt,vita, eſt.quia,ſcilicet,facultas vitalis , quæ viuentium propriaeſt(neque communis cum virētibus, vt nutritio) in naturali cordis calore cōſiſtit. hic verò ſanguine & ſpiri

Sāguis natura frigidus calorē ſeruat.

ſpiritibus ſeruatur. ſed dices, nondũ videri hęc eſſe ſatis vt anima in ſanguine dicatur eſſe, neq; ſanè prius videri eſſe poſſe ſatis pro dignitate explicata hęc verba quàm indicetur animam ipſam aliquo modo in eo eſſe. Certe hoc quoque indicari poteſt. nam niſi anima in ſanguine ſpirituoſo eſt, quo pacto poſſint in eo eſſe eius actiones? at verò ſunt. nam quid eſt, quod ferueat per iram, fugiat per timorem, per mœſtitiam pigreſcat, per gaudium effundatur, per pudorem in faciem occurrat, quam ſanguis & vitales ſpiritus? neceſſe igitur eſt animam, cuius ſunt hi affectus, in ſanguine eſſe aliquo modo, quo in nulla alia re, earum quæ ad corpus noſtrum pertinent: ſiquidem nulla alia ita mouetur per animæ affectiones. ſi verò vt indicatum eſt, non eſt ſanguis ipſa anima, non eſt in eo animæ eſſentia, vt humanitas in homine, atque ſi ne animatus quidem eſt ſanguis, non eſt anima in ſanguine, vt in corde, cerebro, & aliis partibus, vt inquam in ſubiecto proprio: ſubit verò ſanguis motus, qui primariò ipſius animæ ſunt, eſt igitur in eo anima vt in inſtrumento proprio ipſius. dico autem vt inſtrumento proprio ipſius: quia cùm ſint duplices motus in animante, quidam dicuntur eſſe corporis, vt ambulare, & clamare, quidam animi per ſe, vt iraſci, gaudere, mœrere, timere, & erubeſcere: horum eſt ſanguis cum ſpiritu fluens inſtrumentum proprium. atque ita anima in eo eſt modo quodam diuiniori, quàm in vllo alio inſtrumento: non quidem per informationem, aut per præſentiam, ſed per potentiam, & operationem, quia nulla alia in re manifeſtius quàm in eo operatur, quin potius videtur ipſe sãguis, animę proprias operationes operari, eſſéque velut alia quędam anima corporalis & manifeſta, exprimés ſuis actionibus,

Anima quomodo in ſanguine.

Motus animaliũ duplex.

illam primam & veram animam, quæ per ſe eſt nobis ignoſcibilis. Vrgebis rurſus dicens, fieri non poſſe, vt ſanguis moueatur motibus animæ per ſe, niſi animatus ſit, aut ipſamet anima, nunc verò videtur, motus illos ſubire per ſe. neque enim ſanguis ita mouetur, quod trahatur, pellatur, aut mittatur ab aliquibus corporis organis, ſed quod per ſeſe ſequatur imaginationem quaſi percipiens animæ ipſius conceptiones. Certè hæc admiranda ſympathia ſanguinis cum anima eſt, vt hæc percipit, ille mouetur. Indicat porrò ea res, diuinitatem quandam in anima animantium perfectorum, quæ ſanguine prædita ſunt, & illos habent animi motus, maiorem, quàm ſit in rerum imperfectiorum formis: poſſe ſcilicet mouere, vi imaginationis, materiam deiunctam, & cuius actus ea non ſit, illáque vti vt inſtrumento proprio ſuorum motuum. hanc fortaſſe ob cauſam, Auicenna maiorem adhuc virtutem (vt par eſt) rationali animæ volens tribuere, putauit, poſſe eam hoc idem in materia extra corpus longéque conſiſtente, citra omnem conſiſtente, citra omnem contactum Phyſicum, facere. Ea verò ſententia non probatur. neque ſanè ſanguis ab anima, ſine contactu mouetur, ſed Mathematicè tangitur à viuentibus partibus: Phyſicè, hoc eſt per virtutem ab anima: eſt enim, vt dictum eſt, anima in ſanguine per operationem & virtutem. hanc ob cauſam, volens Deus Optimus Maximus, homines quàm maximè à cædibus, & iniuriis abſtinere, curauit, vt à ſanguinis effuſione ſuper terram & eſu, abhorrerent. éſtque hoc quodammodo ſimile ſymbolis Pythagoricis, quibus præcipiebatur aliquid, vt aliud inſinuaretur, velut iubebat ille abſtinere à fabis, quo abſtine-

Sanguinis & animæ ſympathia.

Animæ vis.

ſtinerent à comitiis. voluit verò Deus, vt ſanguinis effuſione, tantum vterentur ad expiationem animarum: vt, quò ad fieri poſſet, anima pro anima redderetur. nimirum ſanguis eſt quodammodo altera anima, vt explicatum eſt. Ex dictis facile conſtat (de quo Theologi ſolent dubitare) animal neque perfectum, neque integrum ſine ſanguine futurum. quia erit in eo anima, impos actionum vitalium, vt potè propriis orbata inſtrumentis, ſanguine inquam & ſpiritu. his de anima dictis, non intempeſtiuè, de corporis nutritione, & vitæ tutela, diſſeremus. *Animal non perfectum ſine ſanguine.*

CAPVT SEXTVM.

CAPITE tertio Geneſeos ita habetur, *nunc ergo, ne fortè mittat manum ſuam, & ſumat etiam de ligno vitæ, & comedat, & viuat in æternum. emiſit eum Dominus de paradiſo voluptatis, vt operaretur terram, de qua ſumptus eſt.* his verbis apertè ſignificari videtur, ſi Adamus veſci potuiſſet fructu arboris vitæ. futurum vt viueret in æternum. An verò id vlla ratio phyſica ferat, examinandum. Viuentia omnia nutritione ſeruari, niſi nutrirentur, mox interitura, nutritionémque capi ex alimentis, adeo notum eſt experimento, vt dubitent phyſici, an poſſit, eorum ſalua vita, nutritio intercipi, vel momentum temporis. Atqui, nutritio eſt nouæ ſubſtantiæ repoſitio, pro ea quæ continenter abſumitur. quæ cauſa ſit eius abſumptionis, non adeo conſtat. Plurimi enim Philoſophi, naturalem calorem cauſantur, eundem ſcilicet qui nutritionis eſt cauſa: Ego calorem igneum, *De ligno vitæ diſputatio.*

qui

qui in nobis,leuibus ex cauſis,frequenter accenditur & externas cauſas,quæ nos perpetuò afficiunt, conſumptionem noſtri, facere affirmo: naturalem calorem contrà,ſeruare & augere. verum de hac quæſtione alibi eſt mihi diſputatum.modo nihil intereſt.ſiue enim naturalis calor veterem ſubſtãtiam abſumit, & nouã reponit:ſiue ſiccant corpora extremæ cauſæ, & naturalis calor ſubſtantiam reponit,ſtat eadem dubitatio. Aſſerendum enim eſt,corpora viuẽtia,acceſſione eius ſubſtantiæ,quam accipiũt ex cibis,ſeruari: & cibos alios aliis eſſe meliores,plus ac melius nutrientes:alios deteriores,ac nutrientes minus: & meliorũ vſu diutius ſeruari corpora,deteriorum verò, venire citius ad interitum. An verò cibi vllius bonitas ſufficere poſſit,quò vllum viuentium,ſine interitu,ſeruetur in æternum:an ſemper viuere, viuentium ex alimento naturæ repugnet:vel quòd eorum mortali vitæ,mori intimum,ac neceſſariũ ſit: vel quod ipſa ratio alimenti vim tantam non admittat, id eſt,quod vertitur in controuerſiam. ſi enim hoc natura rerum non fert,dicemus benedictionem fuiſſe in ligno vitę, vt qui eius fructu vteretur,in ęternũ viueret.aut illud æternum,longum potius ſignificare, quàm nũquam finiendum,tempus.ſin autem fert,dicemus fuiſſe naturam primùm quidem,ipſi viuentium naturæ non videtur repugnans,carere interitu. nõ enim niſi quia genita ſunt.mõſtrauimus verò antea, totum quoque mundum factum eſſe, & poſſe ſine interitu ſeruari. porrò Galenus, qui in Phyſicis magnæ auctoritatis cẽſeri debet,genitum omne aliquando interiturum, nullam monſtrationem habere poſſe,affirmat,ſed ſola inductione probari.id verò ſi ita eſt,non repugnat ipſi geniti rationi, non mori. alioqui, illa ipſa ratio,

Ciborum differẽtia.

quà

quà non mori repugnaret, poſſet eſſe medium monſtrationis, quà colligeretur moriturum. Galenus meminit ſophiſtæ cuiuſdam Aegyptij, qui aſſerebat, homines non mori neceſſitate naturali, ſed ignorantia faciẽdorum, atque de ea re ſcribere librum cœperat, quaſi quis nunc affirmaret, fieri poſſe naturaliter, vt homines ſeruarentur in ęternum, ſi fructus ligni vitę daretur copia, mori verò, quòd is fructus ignoretur, aut iuſſu Dei, à Cherubim interdicatur. Multo minus videtur hoc repugnare naturæ alimenti: quia alimentum nomen eſt materię, atque vt Ariſtoteles dicit, rei victæ, non effectricis cauſæ. non enim cibus nutrit, quòd faciat aliquid, ſed quòd mutetur in ſubſtãtiam nutriti. in materia verò non deſideratur virtus, neque facultas vlla, ſed diſpoſitio & copia. velut igitur ignis, ſi ſuppeditentur ligna ardere apta, nunquam deficiet, nec elychni flamma extinguetur, ſi ſuppetat oleum, ita viuere poſſit animal, ſi abundet idoneus cibus, aut ſaltem mortis cauſa nõ in ipſo cibo ſit. ab hoc enim quid petas aliud, quàm vt ſit materia? Nihilominus videtur manifeſtum, naturaliter non poſſe nõ mori, quod viuit ex alimento, quocũque vtatur, vel hoc ſolo argumento, quòd nullum talium vnquam extitit, quod non moreretur, nam ſi nunquam extitit, neque erit quidem, nam circulo ſemper redeunt tempora, & cum circulari mutatione totus ſemper agatur mundus, eadem continenter abeunt & redeunt, neque eſt quippiam eorum, quæ naturaliter fiunt, quod non fuerit antea. quod diſertiſſimè dixit Eccleſiaſtes, his verbis, *Quid eſt quod fuit? ipſum, quod futurum eſt. quid eſt quod factum eſt? ipſum quod, faciendum eſt. nihil nouum ſub ſole, neque valet quiſquam dicere, ecce hoc recens eſt, iam enim præceſſit in ſeculis, quæ fuerunt*

Genita nõ neceſſe eſt interire.

Mortis neceſſitas.

ante

Futura nūquam. *ante nos*. Itaque quod nunquam factum eſt, ne erit quidem) id intelligo de rebus conſtantibus natura, non enim perinde eſt de caſu, aut arte factis, quod verò nunquam fit, neque poteſt fieri naturaliter. nulla enim eſt naturalis potentia, quæ nunquam ad actum deducatur. igitur Philoſophi vel hac ſola ratione tenentur concedere, fieri non poſſe, vt quod viuit ex alimento, non moriatur, quòd nunquam factum eſt: atque eodem argumento conſtat, nihil, eorum quæ naturaliter oriuntur, poſſe non perire. neque quidquam obſtat quod de mundo dicebatur. mundus enim non eſt naturaliter ortus, ſed factus à Deo, cauſa infinitæ virtutis, & libera, à qua extingui poteſt, ſeruabitur tamen eius bonitate. Natura verò, nihil eorum quæ facit, ſeruare poteſt, niſi tempus certum, quia finitæ virtutis eſt, neque libera cauſa. cæterum hoc argumento, poſteriori ſolum, vt dicunt Dialectici, indicatur, non poſſe fieri id de quo quæritur: qua tamen cauſa id fieri non poſſit, non explicatur. Quapropter, vt hoc quoque, ſi fieri poteſt, explicetur, aliunde petendum principium eſt. Non videtur autē aptius peti poſſe, quam ab eo, quod in obiectione quęrebatur. Cur ſcilicet ignis acceſſione materię poſſit in æternum ſeruari, atq; ab eo, quantum agitur in eius natura, creſceret in immenſum, homo autem & planta nō poſſit, vtcunque potiatur cibo, ſeruari, niſi certum quoddam & finitum tempus, neq; comparare, niſi certam & definitam molem. Huius ſi inuenta idonea ratio fuerit, ſimul habebitur & monſtratio a priori, neceſſarij interitus, eorum quæ genita ſunt. Conſtat verò, eius rei cauſam eſſe, indifferentia nutritionis viuentium, & ignis. Ea eſt, ignem, & alia inanima, neque augeri, neque nutriri, niſi ſecūdum partes

tes materiales:viuentia verò ſecundum formales:hoc eſt,illa nutriri acceſſione partium magnitudinis, diuerſarum,& diſſitarum à præexiſtentibus: hæc verò non ita,ſed alimento ita in prçexiſtentes aſſumpto & commutato,vt non afferat nouas, ſed ſeruet veteres, aut etiam augeat.Atqui,per illam impropriè vocatam nutritionem, non tam ſeruatur idem corpus, quàm gignitur aliud & aliud,neq; aliter exiſtẽs idem, quàm fluuius:per nutritionem verò propriam durat idem. quapropter in ęternum ſeruari non poteſt,ignis verò poteſt.vt homo ſpecie idem,ſeruatur ſucceſſione multorum. ſed cur idem exiſtens, vt hic homo, aut hæc morus,non poteſt propria nutritione in æternũ ſeruari,nondum diximus.incipiamus verò ab ipſius nutritionis ratione,ea eſt, reparatio naturalis humidi quod intus perit,ex alimento, quod & commutatur, & penitiſſimè in partes alendas aſſumitur diſtributum,& affigitur.itaque humiditas naturalis continẽter diſſipatur,alioqui non indigerent corpora alimẽto:non ambigitur autem an indigeant,ſed an id ſufficiat, vt nõ moriantur.Itaque indigent aliméto,& ſiccãtur, ſiue à ſuo ipſorum calore,ſiue ab externis cauſis,maximéq; ab aëre,qui,aut calore abſumit humorem, vt in æſtate, aut frigore exprimit calidum, cum quo abit & humor,vt areſcunt arbores præ frigore in hyeme, & res omnes flante Borea ſiccantur. vtcunque de hac quæſtione cenſeas, concedes ſiccari ſemper viuentium corpora,alimento verò fieri,ne areſcãt cito,velut quæ deciduntur,& radicibus abſtracta,alimento priuantur,ligna,ea enim videmus, humi iacẽtia,breui ſiccari,adeo,vt non poſſint germinare rurſus,& ſi humi figantur:quod eorum mortis indicium eſt,moriuntur ergo deciſa ligna, breui ſiccata, non alia

Nutritio quorũ ſit.

alia cauſa, quam quòd priuentur alimento. non enim iugulantur, vt truncati homines, aut aliquid aliud patiuntur, quod eis moriendi cauſa ſit (viuunt enim rami ſinguli, & germinant, ſi ante ariditatem figantur) ſed areſcunt, quòd priuentur alimento. alimentum ergo, reparando humidam ſubſtantiam, facit, ne areſcant corpora, alioqui breui, præ ſiccitate, interitura. ſi igitur humectatio ab alimento accedens, æqualis eſſe poteſt ſiccationi, quæ ab aliis cauſis, obſtare vtique poterit, quominus corpus ſiccetur: ſi maior, facere vt etiam euadat humidius: ſi verò neceſſariò eſt maior motus, quem ſubit corpus ab externis, eo quem à cibo, neceſſariò ſiccabitur corpus ſemper, ac poſtremò morietur: alimentum verò, tantummodo obſtabit, ne tam cito. Atqui, maiorem motum eſſe quem cient externa, primùm quidem, experimento cõſtat, quia multo citius ſiccatur deciſum lignum, & homo cibo priuatus, quàm reficitur rigatum, & cibatus. deinde, multis etiam rationibus videtur id eſſe neceſſarium. nam cùm eueniat, duobus modis alterare corpus, aut ſimpliciter alterando, aut gignendo ſubſtantiam alteram, conſtat illud facilius eſſe, ac citius fieri, hoc difficilius, & fieri tardius. nã facilius ſicces corpus, admouens tapſiam, aut euphorbium, aut ignem, quàm iubens vti cibis aſſis, & milio, aut eruo: & humectes citius balneo aquæ, quàm eſu lactis aut ptiſanæ: cum ergo ſiccẽtur ſemper corpora externis, non ob ſubſtantiæ repoſitionem, ſed alterata, humectentur verò à cibo, non aliter quàm repoſitione ſubſtantiæ, neceſſe eſt lentiorem motum cieri à cibo, quàm ab externis. porrò motus, qui incipit ab eodem ipſo quod mouetur, non poteſt non eſſe tardior, quàm qui ab ipſa mouente cauſa incipit. quia cùm id quod

Corporis exſiccatio.

Alteratio duplex.

Tapſia.

quod mouet principium mouendi accipit, ab eo ipſo quod mouendum eſt,operoſior, & difficilior eſt motio.velut facilius eſt corpora calfacere igne,quàm tapſia:quia tapſia non poteſt vrere,anteaquam à re ipſa vrenda calfacta ſit:ignis verò nihil aliunde recipiens, ſtatim vrit.Externæ cauſæ pleræque vi propria,& quà actu tales,ſiccant:alimenta non humectant, niſi conficiantur prius ab ipſo viuẽtis corpore.neceſſe eſt igitur humectationem à cibo tardiorem motũ eſſe , ſiccatione ab externis,atque ob id,citius aut tardius,tamen poſtremò viuentia omnia mori. Certè hæc,quæ propoſuimus,veriſſima ſunt , putà , maiorem & celeriorem eſſe motum , qui alterando agitur , & principium accipit à facultate,quę actu ineſt cauſę mouẽti, quàm qui repoſitione ſubſtantiæ,& initium ducit ab ipſius patientis actione,ſi cõferãtur æquales mouẽdi cauſæ:ſi verò cõferantur inæquales,aliter poteſt euenire.nam magis caleſcet corpus affricata tapſia,quàm ſi moretur in tepente ſole : & humectabitur magis, multo eſu recentiũ vuarum,lactis, piſcium , & lactucæ,quàm modica lotione.nimirum conferuntur magnæ cauſæ cum exiguis.verùm ſi conferrentur æquales,eueniret ſemper,quod propoſitum eſt.Vnica igitur ſupereſt dubitatio,An poſſit cibus vllus eſſe tãto potentior humectando , quàm cauſæ omnes externæ ſiccando,vt eius motus illarũ poſſit motui prępualere, atque ita ſeruari animal ſine interitu : & an talis fortaſſe fuerit fructus ligni vitæ.non certè. nam externæ cauſæ,ſiccãdo abſumunt partẽ ſubſtãtię humidæ,neceſſe eſt ergo vt dum abſumũt tantam reliquã alterẽt ſecundum qualitatẽ , reddantque ſicciorem & duriorem : cibus ergo aut reponet ſolùm ſubſtantiam humidam,aut reliquas etiam,& quæ ſuperſunt,alterabit

Motus difficultas & facilitas.

Ciborum differẽtia.

ſecúdum qualitatem. ſi ſubſtantiam tantùm reponit, quantumuis reponat copioſe, reddẽtur in dies ſicciores partes animantis, atque ita quoque ibunt in interitum (vt certè fit) ſecundum molles partes, & quæ abundanter reficiuntur, aliquando factæ humidiores ſecundum ſolidas verò, quæ ob ſiccitatem & ſoliditatem naturalem, ſiccãtur multùm, & reficiuntur exiguum, ſemper ſicceſcentes. ſin autem cibus non reficit ſolùm, ſed qualitati etiá obſiſtit, non nutrit, ſolùm ſed etiam alterat, neque alimentú ſolùm eſt, ſed etiá medicamentum, ſi verò eſt medicamentum, corpori ſano morbum faciet, morbum verò faciens, mortem attulerit citiorem: ſin auté corpus morboſum fuerit, ita quoque morietur. nulla igitur ratio eſt naturalis, qua poſſit corpus, cibus quiſpiam in æternú a morte liberare. Quid ergo dicemus de homine ſéper victuro, niſi peccaſſet: & de fructu arboris vitæ, quo qui veſceretur, in æternum viueret; Certè homo niſi peccaſſet, nũquam fuiſſet moriturus, ſi quidem per peccatú intraſſe mortem ſacra canunt eloquia. tamen, & ſi nó peccaſſet, fuiſſet mortalis non enim idem eſt; neq; per peccatú factus eſt mortalis qui mortalis non eſſet, ſed moriturus, qui mortalis iam eſſet. Sed quo pacto non eſſet moriturus, qui eſſet mortalis? certè volũtate Dei, ſicut de toto orbe, etiam ex ſententia Platonis dicebatur, extingui poſſe, & redigi in nihilum ex quo eſt factus, tamen voluntate Dei ſemper perſeueraturum. ita quoq; homo qui mortalis erat, & redigi naturaliter poterat, in ſuum cinerem, voluntate Dei viueret ſemper, niſi peccatum obſtitiſſet. nó eſt itaq; per peccatum factus mortalis, ſed qui cùm erat innocens voluntate Dei ſeruabatur, ob peccatum traditus eſt ſuæ mortalitati. quo modo mortalis cùm eſſet à morte præſerua

Cauſarú externarú vis.

Immortalitatis argumentú.

præſeruabatur,Deus ſcit, non poſſum apertè dicere. magnam verò partē eius præſeruationis fuiſſe in fructu ligni vitæ, ipſe dicit.duorum igitur alterum videtur conſentaneum, aut fructum illum fuiſſe ciborum omnium,qui vnquã extiterint,præſtãtiſſimum, atque vim hubuiſſe naturalem ſeruãdi homines diutiſſimè, diutiuſque,quam poſt peccatũ, voluerit eos Deus viuere(ſignificabit verò ita illud , in æternum , tempus longum,vt in multis alijs locis)Deúmque antequã id expleretur tempus,fuiſſe eos in vitam æternã , tranſlaturum:aut habuiſſe vim tribuendi vitam æternã,habuiſſe verò eam non natura , ſed benedictione. nam cùm antea monſtratum ſit, Deum habere vim infinitam,& nullis naturę legibus teneri,atque adeo ipſam naturam nihil aliud eſſe,quàm exiguum quendam diuinitatis fulgorẽ,quid obſtat,quominus poſſit , ſi velit,ipſis corporibus quibus dedit naturã , facultatem aliam tribuere ſuperiorem:vtrumuis igitur facere potuerit Deus,vtrũ videatur magis cõſentaneum,diſputent Theologi. excedit enim id meum inſtitutũ. Hactenus mihi de mundi opificio,animę immortalitate, & hominis,aliorumq; omniũ viuentiũ interitu dictũ eſt:quod ad naturales vitæ fines ſpectat , adiiciamus.

Æternũ pro longo.

CAPVT SEPTIMVM.

CApite ſexto Geneſeos. *Non permanebit ſpiritus meus in homine in æternum, quia caro eſt, eruntque dies illius centum viginti annorum.* his verbis videtur ſignificari, à temporibus Noë hominũ vitam, Dei præcepto, quod oportet eſſe inuiolabile, ad centum viginti annos eſſe contractam. reclamat verò vita Abrahæ, qui vixit

centum ſeptuaginta quinque;& vxoris eius Saræ,quę vixit centum viginti ſeptem, & eorum filij Iſaac,qui vixit centũ octoginta,& nepotis Iacob,qui vixit centum quadraginta ſeptem,ac multo magis eorum qui inter Noë & Abraham,vixerunt fere 400.annos omnes.hanc ob cauſam quidam, verba illa capitis ſexti Geneſeos, interpretantur dicta, non de ſingulorum hominum vita,ſed de totius mundi duratione vſque ad diluuium:itaque verba illa dicta eſſe ad Noë, centum viginti annos ante diluuium, prædicíque, non quantum poſſet vita cuiuſque hominis produci, ſed quantum ſupereſſet, vſque ad totius carnis internecionem hoc eſt, vſque ad diluuium. Mihi verò non probatur ea interpretatio, ſed dixerim potius, vſque ad diluuium,hominũ vitas,Dei voluntate,fuiſſe multo longiores:in poſterum,eiuſdē pręcepto,fuiſſe contractas ad centum viginti annos. neque verò hoc debet Philoſophos deterrere,neque cenſendũ,aut hanc breuitatem eſſe naturæ morbum, aut illam vitæ longitudinem,fuiſſe ſupra naturam.ſi enim, vt ipſi multis argumentis,neque ineuidētibus confirmant,Deus eſt actionum omnium naturaliũ cauſa prima, neceſſe eſt naturã rerum plus aut minus poſſe,vt ei Deus aſpirat. Cur autem illa verba non poſſint, ad diluuium pertinere,dicamus.primum quidem, quia non eſt reuelatum Noë tanto prius.Iam enim habebat Noë filios, qui cum eo ſunt ingreſſi in arcam, putâ, Sem, Cham,& Iaphet, cum ei eſt reuelatio facta. ſiquidem hæc ſunt Dei ad illum verba. *Ecce ego adducã aquas diluuij ſuper terram,& interficiam omnem carnem, in qua ſpiritus vitæ eſt ſubter cælum, & vniuerſa, quæ in terra ſunt conſumentur, ponámque fœdus meum tecum, & ingrediens arcam tu, & filij tui, vxor tua, & vxores filiorum tuorum tecum.*

Explicãtur verba ſupradicta.

ſecum. itaque cùm reuelatio eſt facta, habebat iam filios, qui etiam duxerāt vxores. at verò erat quingentorum annorum Noë, cùm genuit Sem, Cham, & Iaphet, cœpit verò fieri diluuium ruptis fontibus & apertis cœli cataractis, anno ſexcenteſimo vitæ Noë. non ergo eſt prænuntiatum diluuium centum viginti annis antequam fieret. quapropter non eſt illa legitima interpretatio, ſed eum finem ſtatuī hominum vitæ. Confirmatur hoc verbis Moſis, capite trigeſimo primo Deuteronomij, qui cauſam reddens qua illum mori oporteret, neque poſſet amplius viuere, dicit, Centum viginti annorum ſum hodie, non poſſum vltra egredi & ingredi. Eſt itaque Dei iuſſu centeſimus vigeſimus annus vltimus clymactericorum, & quo longiſſima vita hominis concluditur. ante hunc eſt centeſimus, clymactericus etiam ipſe, nam decimo octauo capite Eccleſiaſtici dicitur, *Numerus dierum vitæ hominum, vt multum, centum anni.* neque immeritò dixi longiſſima, eſt enim alia vitæ productio, vt plurimis communis, ita longè breuior, cuius clymactericus vltimus eſt octogeſimus primus, qui numerus conſtat nouies nouem. Breuiorem & pluribus communem vitæ periodum expoſuit Dauid, dicens, *Vita hominis ſeptuaginta anni, in potentatibus octoginta.* amplius labor & dolor quos eoſdē vitæ fines, ſeptuageſimum ſcilicet, & octogeſimum ſtatuiſſe Solonem, Diogenes Laërtius narrat. longiſſimam itaque periodum vitæ deſcribit, quod modo enarramus, diuinum oraculū. Annos clymactericos, id eſt, ſcalares, vocauit antiquitas, quoſdam, quibus, obſeruatum, eſt, plurimorū vitas finiri, quòd ſint illi anni, velut gradus quidam ſcalæ humanæ vitæ. hi ſunt quaſi fatales moriendi fines, non abſimiles diebus decretoriis morborum. nimi-

Anni clymacterici

Morborũ ætas. rum vt Plato in dialogo de Natura docet (quod ab eo accepit etiam Galenus) habent morbi ſuas ætates, ſimiles ætatibus hominum, atque ſuos etiam naturales fines. vt ergo ſunt duplices morbi: alij acuti: alij chronici: quorum vtrique habent ſuos decretorios, nõ tamen eoſdem, ſed acutorum decretorij ſunt dies impares, præcipuè ſeptennarij: chronicorum vigeſimi, vt ſexageſimi, octogeſimi, centeſimi: ita ſunt duplices vitæ productiones, quædam plurimis communes, quædam paucis, iiſque viuaciſſimis, contingentes. vtræq; habent ſuos clymactericos, ſeu mauis dicere decretorios annos, prioribus quidem ſunt, qui per ſeptennia numerãtur, & per nouẽnia. quorũ præcipui ſunt, quadrageſimus nonus, qui cõſtat ſeptẽ ſeptẽniis: & ſexageſimus tertius, qui conſtat nouẽ ſeptennijs: poſt huc ſeptuageſimus, quia decẽ ſeptennijs: poſtremus octogeſimus primus, quia conſtat nouẽ nouennijs. poſterioribus ſunt decretorij, qui numerantur per decẽnia, vt centeſimus, quorũ poſtremus eſt vigeſimus ſupra centeſimũ. neque certè huic numero exigua vis ineſt, neque vanum eſt in naturalibus rebus (& ſi quibuſdã videtur) numerorum habere rationem: ſiquidem fecit Deus omnia, in numero, pondere, & menſura. dignitas verò dicti numeri inde eſt, quòd conſtat tribus quadragenariis: quadragenarij verò quaternis decenniis: ternarius verò eſt primus numerus perfectus qui rationem habet, formæ, & maris, & generationis, ac perfectionis, & indiuiſibilitatis. quaternarius continet denarium, quia continet ternarium, binarium & vnitatem; vno verò & duobus & tribus & quatuor fiunt decem, decem autem ſunt omnia. nulli enim hominum ſunt. qui vltra decem numerẽt. itaque & quatuor ſunt omnia. quare quaternarius denariorũ, hoc eſt,

Margin notes: *Dies decretorij.* — *Duplex vitæ productio.* — *Ternarij perfectio.* — *Quaternarij vis.*

eſt,quadragenarius,fit, totum cum toto coaleſcente. totum verò eſt quod perfectum.hoc ergo ter redeunte, complectur perfectiſſimum tempus, tribus perfectiſſimis numeris conflatum ternario,& quaternario, & denario.neque verò non indicat ſatis apertè diuina hiſtoria, hanc eſſe præcipuam perfectionē huius numeri,quòd conſtet tribus quadragenariis,in vita Moſis.Ea enim hos habuit tres articulos. Ná quadraginta annos moratus eſt in Ægypto, totidem fuit in Madian, totidem duxit populum per deſertum. poſtremus itaque finis viuaciſſimorum eſt vigeſimus ſupra cēteſimum: minus viuacium octogeſimus perfectus, qui finitur octogeſimo primo. Non ita tamen ſunt hi humanæ vitæ fines,vt neceſſitate naturali moriantur in illis omnes,neque poſſint vllo modo vlterius viuere.ſed quod plurimi intra eos moriantur,atque pauci quidam vlterius viuentes nullis iam rebus gerendis ſint idonei.hoc verò ita eſſe intelligendum conſtat ex ipſis diuinis eloquiis. Pſalmo enim dicitur. *vita hominis ſeptuaginta anni in potentatibus octoginta, amplius labor & dolor.* Moſes quoque loco citato, haud dixit *centum viginti annorum ſum hodie*, non poſſum amplius viuere,ſed *non poſſum vltra ingredi & egredi*, hoc eſt, laborare,& militiam exercere. itaque Deus dicēs,erunt dies illius anni centum & viginti,haud quaquam ineuitabile moriendi tempus ſanxit, ſed viuendi fines. quaſi qui iam gerendis rebus idoneus non ſit, non amplius viuat, ſed cum labore & dolore moriatur. neque verò quia non eſt ſtatim à diluuio contracta adeo vita,ſed qui inter Noë & Abraham vixerunt,fere omnes quatercentum, negandum eſt eam legem de vita non vltra 120. annos producenda, latam eſſe tunc.lata enim eſt reuera, obſeruatúrque,atque ob-

Pauci extra 80. annū ſunt rebus gerēdis idonei.

ſeruabitur ſemper,quandiu homines naſcētur, & interibunt. non tamen ſtatim lata obſeruari cœpit, ſed ob mundi neceſſitatem, vſque dum in eā multitudinem,quæ replere poſſet terram creuerunt, diſpenſatione diuina vixerunt diutius.vbi mūdi neceſſitati factum eſt ſatis,lapſa eſt natura in conſtitutos à Deo fines. itaque verba illa. *erunt dies illius centum viginti annorum.* naturalem viuendi legem continent. illa vero, *Creſcite & multiplicamini & replete terram.* benedictionem, & legis illius diſpenſationem,quà, mundo iam hominibus pleno,ceſſante, manet, perſiſtitque natura,in illa viuendi lege, neque ea in re ab antiquis illis ſeculis mutatio fit.vt ſine vlla dubitatione conſtare poteſt,legenti Hebræorum,& Romanorum,& noſtrorum monumenta.eædem enim omnino ætatis,& iidem vitarū fines. antiquum verò eſt homines ſuum interitum deplorantes, cenſere cum ſuo ſeculo deterius agi, & ſuperioribus inuidere. eſt verò hoc vt antiquum, ita & vulgare. nam eorum qui nullius manifeſti morbi vi intereunt, perpauci non attingunt 70.annum: plerique talium attingunt octogeſimum, rari quidam,nunc quoque ſuperant centeſimum.

CAPVT OCTAVVM.

,, CAPITE ſexto Geneſeos. *Cum cœpiſ-*
,, *ſent homines multiplicari ſuper terram,*
,, *& filias procreaſſent,videntes filij Dei fi-*
,, *lias hominum quòd eſſent pulchræ, acce-*
,, *perunt ſibi vxores ex omnibus quas elege-*
,, *rant.*(& paulò pòſt) *Gigantes autē erant*
,, *ſuper terrā in diebus illis. poſtquā enim ingreſſi ſunt filij Dei*

ad

ad filias hominum, illæque genuerunt, iſti ſunt potentes à ſeculo, viri famoſi, Aliç ſunt loci huius enarrationes non ineptæ, mihi verò multo magis arridet, vocari hic dæmones filios Dei. nam hæc eſt phraſis ſacrarum literarum. ſiquidem capite primo libri Iob ita habetur. *Quadam die, cùm veniſſent filij Dei, vt aßiſterent coram Domino aſſuit inter eos etiam Sathan.* Itaque haud dubiè vocantur in ſacris filij Dei, qui apud Platonem, Dij minores, aut dæmones. ita enim inducit Plato alloquentem Deum in Timæo, *Dij Deorum, quorum opifex & pater ego ſum.* itaque dæmonum patrem ſe vocat apud illum Deus, & illos conſequens eſt, vocare filios Dei. quid ergo? confirmamus ea quæ in ſacris habentur libris verbis Platonicis, ceu antiquioribus & potioribus? abſit. ſed ſuſpicamur, Platonem, multos ſacrorum libros legiſſe, indéque tranſtuliſſe multa in ſuam Philoſophiam, eorum pleráque non benè intelligens (neque enim poterat) illam ergo filiorum Dei appellationem, arbitror eum ex his locis accepiſſe: vt verò induceret Deum alloquentem filios ſuos de rerum opificio commendantémque illis, animalium, & hominis maximè, formationem, deceptum eſſe illis verbis capitis primi Geneſeos. *Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram.* Videtur enim illìc Deus alios alloqui, hortarique ad hominis fabricam. quæ tâmen verba diuiniſſimum continent ſacramentum, quod ille non eſt aſſequutus. intellixit tamen, vt mihi videtur, benè dæmones vocari filios Dei. ſed ſi ita eſt, non exiguam dubitandi occaſionem præbet hic locus. nam qui poterant dæmones adamare mulierum pulchritudinem, & cum illis congredi? An eſt illis ea natura, vt tanquam homines poſſint mulieribus potiri, & formoſis delectari, magis quàm defor-

Dæmones cur dicantur filij Dei.

An dæmónes mulieres amant & congrediâtur.

mibus? quid verò & homines poſſunt talibus cógreſſibus generari? aliena quidem videntur eſſe hæc omnia ab ſpiritali & incorporea ſubſtãtia,& natura adeo diſſidente. videntur verò affirmare eloquia diuina nó ſolùm natos eſſe homines ex illis congreſſibus, ſed eos quidem potentes Gigantes, & à ſeculo viros famoſos, quaſi Diis genitos. Omnis etiam Gentilitas celebrauit Heroas, Hoc eſt, ſemideos, natos ſcilicet ex fœminis & Diis, aut viris & Deabus. atqui, quoniam, durabat adhuc in memoria hominũ illorum, qui non longè aberant à diluuio Gigantum fama, viros omnes egregios cenſebant eſſe ab aliquo Deo, aut Dea genitos, vt Herculem à Ioue, Achillem à Tethyde, à Venere Æneam, deinceps & Alexandrum ab Hamone. hinc tàm multæ fabulæ. hinc tàm multa adulteria ad Deos referebantur. quæ, quandoquidem dęmones illi colebant pro Diis, cósque vocabant Tethydem, Phorcim, Saturnum, Rhœam Iouem, Iunonem, Cupidinem, & Venerem, vt apud Platoné legimus in Timæo, ſiquidem congredi cum mulieribus, & generare poſſunt, fortaſſe nó erant prorſus fabuloſa, & eméntita: ſed ex certis rerum euentibus orta. Multis etiam publicis teſtimoniis conſtat certiſſimò, hoc etiam ſeculo deprehenſas eſſe mulieres, quæ dæmonibus ſub hominum ſpecie familiariſſimè vtebantur, qui cum illis rem habebant congrediebantúrque frequenter, vt cũ propriis vxoribus: viros quoque quibus fœminea ſpecie ſuccumbebant dæmones: vocãtúrque hác ob cauſam tales dæmones alij quidem incubi, alij ſuccubi, quos quidé ego vt dixi ſuſpicor tàm multis fabulis inter gentes dediſſe principiũ, & incubos, quidem Deorum, ſuccubos Dearum peperiſſe opinioné. ſed quo pacto fieri poſſint hæc cõſiderãdũ. Platonici cenſe-

Gigãtum ortus.

Heroes.

Dij gentium.

De dæmonibus incubis & ſuccubis.

cenſebant,dæmones animalia quædam rationalia & immortalia eſſe,corporum tenuium,& aëreorũ, morum verò humanis ſimilium,iraſci enim & placari,atque amicitias inire,& odia cum hominibus exercere. eſſe enim cẽſet Apuleius(in quem Auguſtinus inuehitur.8.de ciuitate Dei)dæmones quorundam hominum oſores, quorundam amatores , animo paſſiuo, hoc eſt,non tanquillo iudicio , ſed ea animi affectione,quam vocamus amorem.vnde fit vt iuxta illa Philoſophorum placita, ſint laſciui , & delectentur ludis ſcenicis,& exoptent muliebres amplexus, & cantilenas amatorias,quibus ſua ipſorum crimina decantẽtur. horum ſi vera eſſet opinio , ſublata eſſet è medio prima dubitatio,diceremus enim,tales cùm eſſent,captos eſſe amore pulchrarum mulierum,atq; hominũ more,potitos earum amplexibus, & voluptate quam inde caperent. ſupereſſet ſolùm altera dubitationis pars,quî potuerint generare homines, homines cùm non ſint. Cęterum Apulei ſententiam veram nõ eſſe, neq; Philoſophiæ conſonam,vel ex primis eius rudimentis facilé intelligi poteſt. nam infra cœleſtes orbes,nulla corpora eſſe poſſunt , ſecundum ſe tota incorruptibilia.dicũt verò illi,degere dęmones in aëre. præterea,ſi dæmones, vt illi affirmant,habẽt corpora ex puriſſimo aëris,& ſereno elemento coalita , nihil terrenæ ſoliditatis habẽtia,non poſſint frui voluptatibus venereis. quia voluptas venerea ad tactum pertinet,tactum verò Plato æquè ac Ariſto. & Empedocles,& Galenus,& alij omnes Philoſophi, attribuunt terrę,vt auditũ aëri,guſtatũ aquę,viſum igni,iuxta illud citatiſſimũ Empedoclis carmẽ,ſentimus terrá tellure,liquore liquoré,aëre aëream ſubſtantiam,ignem quoq; cernimus igne. quod igitur corpus nihil habet terrenæ

An dæmones generare poſſint.

Voluptas venerea.

terrenæ ſoliditatis,neque tactu ſentire poteſt, neque capere venereas voluptates.Si qua voluptate,ea maxime videntur potiri poſſe,quæ ex muſico accedit concentu,quòd is ſenſus ad aërem pertineat. quapropter videri poſſit alicui conſentaneum, ob id Saulem, vt narratur primo libro Regum,cùm à dæmone diſcerperetur,pulſante Dauide cytharam,iuuari, quòd dæmon ſuauitate concentus placatus miteſceret. cæterùm neque hoc eſt Philoſophiæ cóſonum,neque dæmones frui poſſe vlla alia voluptate corporali. nam fieri nó poteſt auditio,quin verberatio aëris externi, in partem aliquam ſubſtántiæ ſentientis tranſmittat (quid enim refert innumeros colores eſſe oppoſitos, niſi cryſtallino humore recipiantur?aut quid intereſt illo humore recipi,an calceo,an vnguibus extremis, aut pilis,niſi illa pars noſtri eſſet, haberétque in ſeſe ſentiendi principium) quod ſi quæ pars ſubſtátię dęmonis vérberationem ab aëre reciperet, diſtrahi vtique ea,diſcerpíque poſſet,quare & corrumpi.non ergo ſecundum ſe totos eſſent incorruptibiles dæmones,quin potius eſſent iam olim corú plurimi ſurdi, ob patiendi aſſiduitatem, & excellentiam multorum ſenſibilium:atque cùm tandiu vixerint, fortaſſe iam eſſent ſurdi omnes. quare neque ita potiri iam poſſent ea voluptate. Dæmones itaque nulla corporali voluptate frui poſſunt,neque omnino ſentire.corporum enim corruptibilium eſt omnis ſenſus : maxime tactus, cuius obiecta ſunt qualitates commutatrices rerum omnium natura conſtantium,calor inquam & frigus.quidquid enim tactú habet, vim habet diſcretricem calidi & frigidi.non poteſt autem caloré ſentire,quod non caleſcat,neque frigus,quod non frigeſcat.caleſcere autem aut frigeſcere nihil poteſt,quod cor-

Dæmones nulla corporali voluptate fruuntur.

corruptibile non ſit.quia mutatio temperamenti via eſt ad interitum. & ea ſolùm pati poſſunt intemperiem, quæ ex talibus ſunt concreta:concreta verò ex contrariis actiuis, diſſolubilia ſunt. Animalium ergo immortalium natura(ſi quę eſſent talia)lõgiſſimè abeſſet a voluptatibus corporalibus, maxime à Venereis.nõ poſſent ergo dęmones talibus tangi,ne ſi corporales quidem eſſent,vt Platonici putauerunt:maxime cùm omnino ſint ſine corporibus,vt alio loco huius operis,concedente Deo, indicabimus. quid ergo ſupereſt ex hac diſputatione? Certè, nullos magis, quàm Platonicos,à dæmonibus eſſe,deluſos:qui non intelligentes eorum vafriciem, quod in nequitiam oportebat referri,in eorũ naturã, præter omnes Philoſophiæ leges,referebant,& putantes vera eſſe, quæ dæmones mentiuntur, in falſas de eorũ natura opiniones incidebãt. nimirum, dæmones neque his neque illis figuris videri vnquam poſſunt, neque vllos mortalium amant,neque vlla corporalis pulchritudinis ſpecie capiuntur,neque muſicis concẽtibus delectantur,neque congredi poſſunt cũ mulieribus,multóque minus generare. tamen hæc omnia ſimulant, miriſque modis ementiuntur,vt nobis ſeſe inſerãt, & ita à veri Dei cultu,& legum,tùm diuinæ, tùm etiam naturalis,obſeruatione,homines auertant. qua arte, ante diluuium,totum ferè hominum genus redditerũt beluis immanius,& abſurdius. mulieres enim dæmonum factæ ſunt concubinæ, & *omnis caro corruperat viam ſuam,* oblitique, vt ſuſpicor, homines naturalis legis,præpoſtera congrediebantur.Sed & nunc, omnes malefici,necromantici,& maleficæ illæ, quæ ſtyges,ſeu lamiæ vocantur (Hiſpanè *bruſas*) tenentur hoc infami crimine,conuictus cum dæmone. ineunt enim

Intemperantes.

Platonici à dæmonibus deluſi.

Lamiarũ cũ dæmonib. familiaritas.

enim cum dæmonibus amicitias,(proh dolor) renuntiantes gratiæ Dei, & ignorantiſſimi hominum, figmentis delectantur, & ſordidiſſimæ mulierũ ex diabolicis illuſionibus quærunt carnales voluptates. ſed quo pacto hæc mentiantur dæmones, nondum, aperuimus. præbent ſe conſpiciendos his aut illis formis, pulchris quidem aut turpibus, vt ex vſu illis eſt, ad eas quibus tunc temporis parant technas, corporibus hinc inde cõquiſitis ex circumfluo aëre, aut, quæ, in illo voluuntur, corpuſculis: ac nonnunquam etiam ne id quidem faciunt, ſed corporis ſpeciem, in ſolis hominis intuentis oculis cõfingunt, vt re vera homo nullum corpus videat, ſed ſibi videatur videre. vt autem congrediatur ac coëat, perinde facit, fictitia conflat corpora, aut, velut oculos, ita tangendi organum deludit, paſſionem illi inferens talem, qualem à veris obiectis ſolet ſubire. ita verò, conſtat mulieris corpus eaſdem voluptates capturum, ac ſi veriſſimus eſſet corporum congreſſus. res enim ipſæ non ſentiuntur, neque animam attingunt, niſi per paſſiones propriorum inſtrumentorum ſenſuum. has paſſiones ſi emẽtiri ſciat dæmon, nihil refert ad ſenſus voluptatem, verarum an falſarum rerum obiectu id fiat. ſed quo pacto generant? certè non generant, neque id dicitur in ſacris eloquiis, ſed, ingreſſi ſunt filij Dei ad filias hominum, & illæ genuerunt. itaque illis ad eas ingreſſis, ipſæ genuerunt, & ex proprio ſemine, & ex ſeminibus hominum, quæ cùm petulanter in illa totius carnis corruptione effunderentur, receptabãtur à ſuccubis, & in vteros earum, quæ ſeſe illis ſubdebãt, immittebantur, ea celeritate, vt genitiuus ſpiritus nõ diſſiparetur. iam verò, vt homines potentes, famoſi pariter ac ſuperbi, & nequiſſimi, ex turpibus illis congreſſi-

De cõgreſſu dæmonum cum mulieribus.

greſſibus, naſcerentur, naturali etiam cauſa, arbitror, eueniſſe. Ea verò eſt, quòd cùm dæmones mendaciſſimi, hanc de ſeſe opinionem ſtuderēt ingerere, quòd generarent, curabant omni arte, vt grandes, robuſtiſſimi, ferociſſimi ſuperbiſſimi, ac nequiſſimi naſcerentur, vt parentum ſimilitudini imputaretur. prætерquam quòd tales illi vellent eſſe omnes homines. quà verò id arte efficere poſſent, dicam: immittebant in vteros, neque qualecunque, neque quantulumcunq; ſemen, ſed plurimum, craſſiſſimum, calidiſſimum, ſpiritibus affluens & ſeri expers. id verò erat eis facilè conquirere, deligendo homines calidos, robuſtos & abundantes multo ſemine, quibus ſuccumberent: deinde & mulieres tales, quibus incumberent: atque vtriſque, & viris inquam & fœminis, voluptatem ſolito maiorem afferendo. tanto enim abūdantius emittitur ſemen, quanto cum maiori voluptate excernitur. poterant verò illi voluptatem augere, & titillando plurimùm, & imaginationi plurima ad rem facientia repræſentando. maxima enim pars venereorum motuum ab imaginatione fluit. quo fit vt religioſi viri, & Deo adeò diditi, vt imaginationem etiam compeſcant, eiuſmodi motus non perſentiſcāt. robuſti ergo & grandes vt naſcerentur, ita poterant dæmones procurare. vt verò eſſent peſſimi, poterant magica arte corrumpere ſemen, atque id eam temperiem transferre, vt cum robore corporis, in omne vitiorum genus pareret propenſionem. nimirum, receptiſſimum ab omnib. illud Galeni, Animi mores corporis ſequi temperaturam. his addiderint nugaces Aſtrologi, potuiſſe dęmones ad illos cōgreſſus obſeruare quoſdam aſtrorum cōcurſus & aſpectus, qui tales homines nati eſsēt gignere. Theologi fortaſſe dixerint,

Quale ſemen dæmonum.

Venerei motus vnde.

Gigantes cur peſſimi.

rint, denegaſſe Deum gratiam ex adeo nefandis criminibus natis. mihi ſatis ſit dixiſſe quæ ad Phyſicam ſpectant.

CAPVT NONVM.

» CAPITE nono Geneſeos. *Arcum meum*
» *ponam in nubibus, & erit, ſignum fœderis in-*
» *ter me & terram: cùmque obduxero nubibus*
» *cœlum, apparebit arcus meus in nubibus, &*
» *recordabor fœderis mei vobiſcum, & cum*
» *omni anima viuente, quæ carnem vegetat, & non erunt vl-*
» *tra aquæ diluuij ad delendam vniuerſam carnem*, Videri poſſit alicui hæc legenti, ante diluuium, & initum fœdus cum Noë, nunquam fuiſſe eum cœli arcum, quem Iridem appellant, ſed tunc primùm, in ſignum fœderis, poſitum eſſe. Dei iuſſu in nubibus. atque eo magis, quòd capite tertio Eccleſiaſtici dicitur, *vide arcum, & benedic ei qui fecit illum. valde ſpecioſus eſt in decore ſuo. gyrauit cœlum in circuitu gloriæ ſuæ. manus excelſi aperuerunt illum.* quibus verbis videtur ſignificari, ipſius Dei eſſe opificium, potiuſquam naturæ. Ego verò non ita cenſeo, ſed apparuiſſe etiam ſæpe ante diluuium (neque enim deerat vlla naturalium cauſarum eius, cùm eſſent ſolares radij, & oppoſitæ nubes) Deum verò, cùm iniret fœdus cum Noë; & eius poſteris, ac paciſceretur, non futurum iterum, vnquam diluuiũ, quo inundaretur tota terra, Iuſſiſſe Iridem ſignum eſſe: deſignaſſe verò eam potius, quàm aliud quippiam, eorum quæ in nubium regione apparent, vocantúrque meteora, quia ea naturaliter miteſcentium imbrium nota eſt. neque verò quia ipſa, per ſeſe, ac ſua natura talis erat, nõ erat apta,

De Iride multa.

An Iris ante diluuium fuerit.

vt

vt ſignum talis fœderis ſtatueretur, à Deo, quinimò hac ratione potius fuit ſtatuenda. Cum enim Deus autor ipſius naturæ ſit, atque adeo ea tota fluxerit ab eius voluntate,atque ea virtus,quam vocamus naturã (vt alibi diximus) ſit in rebus corporalibus quoddam velut veſtigium diuinitatis,nihil magis conſentaneũ, quàm vt vtatur Deus ad faciendum,aut ſignificãdum aliquid, naturalibus, atque hæ cum eius voluntate & præceptis conſonent. ipſe enim à principio futura omnia præuidens,ſuo verbo totam condidit naturam. quid ergo mirũ,ſi naturalia eo ſemper ductu decurrentia quo ab illo principio dirigebantur,in illius præcepta & iuſſiones ſemper incidant? atqui, hic eſt plerunque ſuauiſſimus & ordinatiſſimus diuinarum iuſſionum concentus. tametſi aliquando (rarò quidẽ) vt euidentius hominibus ſuam diuinitatem oſtendat, præter earum naturam, aliquid imperet rebus. nunc verò iuxta illius naturam iuſſiſſe, vt Iris ſignum eſſet mundi nunquam amplius imbribus delendi, ex eius naturalibus cauſis erit apertiſſimum. De cuius generatione, vt licet videre apud Galenum libello de hiſtoria Philoſophica (hic liber Galeni eſt) non admodum diſcrepant Philoſophorum ſententiæ. Nam etſi quodammodo euarient, omnes tamen poſtremò in hanc veniunt, eſſe colores quoſdam apparentes, miſtione ſplẽdoris Solis & opacitatis obiectæ nubis: apparere verò circulari figura, ob figuram Solis ipſius. ſemper enim apparet Iris ex aduerſo Solis, repercuſſis ſcilicet eius radiis ab oppoſita nube: apparere verò tres illos colores, puniceum, viridem, & rubrũ, quòd ex ſplendido cum maiori opaco fiat rubrum, cũ minori viride, cum minori adhuc puniceũ. Igitur in exteriori ac ſuperiori parte Iridis, quę ad extremitatẽ, ac

Quomodo Iris generetur.

Tres Iridis colores quando fiant.

peripheriam nubis ſpectat, puniceum apparere: quod ea parte tenuior ac minus opaca nubes, radios minus repellat, & melius penetretur, in interiori & inferiori contrarias ob cauſas apparere rubrum: inter hæc, ob mediocres cauſas, viridē: abſolui verò hic meritò totā hanc colorum differentiam triade, vt alia quæuis maioris & minoris differentia, principio, medio, ac fine. Metrodorus cùm Solis radij nubem intrarint, nubem viridem, radios purpureos apparere dicit. Sed hoc dicat vt lubet. illud inter omnes cōuenit, fieri radiis ſolaribus nubem aliquatenus penetrantibus, aliquatenus repercuſſis. neceſſe eſt ergo apparere, vbi apparatus quidā eſt pluuiæ (alioqui aut nullæ ſint nubes, aut eæ adeo tenues, vt more aëris penetratæ radios non repellant) is verò nō adeo magnus, neque pluuiæ ingentis. Si enim totum cœlum eſſet nubibus obductū, neque vlla parte pateret Sol, nulli radij in oppoſitam cœli partē abirent: neque ſi nubes obiecta, eſſet denſa admodū, penetraretur à radiis aliquatenus, ſed tota appareret atra ob oppacitatem. fit ergo Iris ab aduerſo Sole: mittente radios in nubem non denſam. ſignificat ergo naturaliter, quod & Iuſſu Dei, imbrem nequaquam obruturum mundum. quî enim poſſit, cùm neque cœlum totum obductum nubibus ſit, neque quæ adſunt, ſunt valde denſæ? verba Eccleſiaſtici ſuo loco enarrabuntur.

CAPVT DECIMVM.

„ CAPITE decimo octauo Geneſeos. *Erant*
„ *autem ſenes prouectæ ætatis, & deſierāt Saræ*
„ *fieri muliebria.* de Abrahamo & Sara cùm genuerūt Iſaac, dicūtur hæc verba, quibus ſignificatur, eius cōceptionē fuiſſe

porten

portentoſam. ratio verò qua hoc ita habet, naturalis eſt. nam ita eſt natura comparatum, vt neque ſenes generationi ſint idonei, neque mulier, cui mẽſtrua fluere deſierint. rectè autem dicitur, *erant autem ambo ſenes prouectæ ætatis, & deſierant Saræ fieri muliebria.* Si enim alter ſenex eſſet, vir ſcilicet, mulieri verò nõ deſiiſſent fieri muliebria, aut & ſi deſiiſſent, nõ eſſet vetula, ſed iuuenculæ adhuc deſiiſſent præter naturam, & ob morbum, nõ eſſet mirabile gignere. nam ſenes ex iuuenculis gignere, quotidie euenit, & ſi vetulas ex iunioribus, non ita. mulieres enim quibus per ætatem defecerunt menſtrua, cõcipere, neque ex ſenibus, neque ex iuuenibus poſſunt. quibus verò defecerũt per morbos, euenit non rarò ſeneſcentes concipere, antequam appareant. ergo ſenex centenarius ex muliere nonagenaria, non poterat naturaliter generare. eius verò cauſa non erat in viro (ille enim plures poſteà filios genuit ex Cetura) ſed in fœmina, cui ob ſenium defecerant menſtrua. hæc ergo omnia Phyſicè dicuntur. eorum verò ratio pendet ex menſtruorum natura, & eorum cauſis. Menſtrua vocantur euacuationes ſanguinis, quæ ſingulis menſibus fluunt ex vulua. dicuntur hęc ipſa muliebria, quia ſolis mulieribus inter omnigenas fœminas fluũt: aut quia (vt inquit Ariſtoteles) nullis æque atque his. huius cauſam eſſe cõſtat, quia nullum animal æquè ſanguineum eſt, atque homo. nã & inter ipſas mulieres, quæ maximè ſunt ſanguineę, illis maximè abũdãt. quòd verò homo ſanguine magis abundet, meritò euenit, quandoquidẽ optimam præ cæteris habet tẽperiẽ, & ideo optimo ſucco generãdo maximè idoneã. cauſa itaq; talis euacuationis ſanguinis redũdãtia eſt. vt autem ſanguis in fœminis, plus etiã quàm in viris redundet, duplex eſt cauſa.

Saræ ſterilitas.

Mulieres quãdo cõcipere deſinant.

Menſtrua quid.

Duplex cauſa cur ſanguis plus in mulieribus redundet quàm in viris.

altera neceſſaria, altera quæ poſita eſt in fine. neceſſaria eſt, temperies frigida & humida, cutis denſitas, & vita otioſa. temperies frigida, non quidem quod ea plus eius ſucci generet quàm calida, ſed quòd minus diſſipet, humida cum humoris redundantia ſemper coniuncta eſt. meritò ergo humida, & frigida (quæ tamen non admodum frigida ſit) habet redudantiam quæ non diſſipetur, ac proinde euacuatione indigeat manifeſta. denſa autem cutis, & otioſa vita, tollũt diſſipationem ſuccorum, & corpora replent. Cauſa quæ poſita eſt in fine, eſt bonum prolis. nimirum oportuit talem eſſe mulieris naturam, vt redundaret ſanguine, qui ſatis eſſet gignendo fœtui, & nutriẽdo infanti. ea enim eſt materia generationis fœtus, quæque ſola, vt cenſet Ariſtoteles, eius materia eſt, viro vim tantũ & efficaciam præſtante per ſemen: vt verò cenſent Medici? quorum ſententia hac in parte videtur probabilior, non ſola, maxima tamen ac præcipua: quia ea & ortum primum præbet partiũ carnoſarum, & nutritionem deinceps omnium. atque vt vir præſtat efficacię plurimum, ita materię minimum. fœmina contrà, vt minimum efficaciæ, ita materię plurimum; præſtat verò ea minimum, præter ſanguinem. ſanguis igitur muliebris totam ferè præſtat generationis materiam, & ob hanc præcipuè ſunt illæ fœcundæ. hoc ita eſſe apertè conſtat, quia neque gerẽtibus vtero, neque lactantibus fluunt euacuationes menſtruæ. his, quia ſanguis qui alioqui redundaret, abit in lac: illis, quia inſumitur in fœtus generationem. neque enim cauſari poſſumus in gerentibus vtero, viarum defectum. ſunt enim, præter eas, quæ alimentum fœtui deferũt, aliæ quædam venæ, in os vteri ſubeuntes, per quas citra fœtuum læſionem, raris quibuſdam fluunt, etiam

Materia generationis.

Generationis efficiens.

Menſtrua quibus ſiſtantur.

etiam vtero gerentibus, vel quòd ipſæ redūdent plurimo ſanguine, vel quòd fœtus, ſint debiles. itaque fluunt mēſtruæ euacuationes, quibus ſanguis redundat, & ea ipſa redundantia facit vt ſint generationi aptæ. hinc fit neceſſariò, vt eo vitæ tēpore ſolùm fluāt, quo ſunt aptæ concipere; atque vt concipere aptæ nō ſint, quibus fluere deſierunt. nimirum incipiunt fluere mulieribus in initio pubertatis, quatuordecimo, quindecimo, aut vſque ad decimum ſeptimū annum. quibuſdam etiam citius, aut tardius. Ita etiā deſinunt non omnibus eodem tempore, ſed ferè inter quadrageſimum & quinquageſimū annum. incipiūt itaque, cùm incipiunt ſanguine redundare: deſinunt, cùm ob ſenium incipiunt laborare ſanguinis penuria. vt ergo antequam fluere incipiant, concipere non poſſunt, quòd materiæ copiam nondū habeant: ita neq; poſtquam ceſſauerunt, quòd iam careant. eādem ob cauſam videmus, viragines quaſdam, mulieres ſcilicet, tēperamento viris ſimiles, quibus ob id mēſes, aut parciſſimi, aut nulli fluunt, ſteriles eſſe. quanquam profectò, ne hæ quidem adeo abſunt à concipiendi potētia, quàm ſenes, quibus naturaliter fluere deſierunt. quia iuuenes in humidius transferri poſſe temperamentū quodāmodo, monſtrant Medici: ſenes verò non poſſe reiuueneſcere, plus ſatis conſtat. neque certè alia ratione, cui ceſſauerunt iam naturaliter menſtrua, concipere poſſent; quàm reiuueneſcens. nam præter cauſas infœcunditatis puellarum, & ſenum, quas in materiæ penuria poſuimus, ſunt aliæ nihilo minores, in ipſorum vterorum affectione. nimirum quibus nondum fluxerunt, nondum vterus dilatatus & ſatis capax eſt; quibus ceſſauerunt, ſiccus iam, contractus & durior: eſt verò pars neruoſa, quæ naturaliter neſcit

Tēpus mē ſtruorum.

Viragines mulieres.

reuireſcere.igitur haud dubiè fieri non poteſt, vt cui naturaliter deſierũt muliebria,naturaliter concipiat. dico autem naturaliter deſiiſſe, cui fluebant anteà (quibuſdam enim viraginibus, vt dixi nunquam fluxerunt)neque ob morbum vllum,ſed ob ſenilem ſiccitatem, deſierunt fluere. talem porrò fuiſſe Saram, cum ſingulari Dei beneficio concepit Iſaac, conſtat cùm annorum eſſet nonaginta.

CAPVT VNDECIMVM.

TRIGESIMO capite Geneſeos. *Tollens ergo Iacob virgas populeas virides, & amygdalinas, & ex platanis, ex parte decorticauit eas, detractiſque corticibus, in iis quæ ſpoliata fuerãt, candor apparuit. illa verò quæ integra fuerant, viridia permanſerunt, atque in hunc modum color effectus eſt varius. poſuitque eas in canalibus vbi effundebatur aqua,vt cùm veniſſent greges ad bibendum, ante oculos haberent virgas, & in conſpectu earum conciperent. factúmque eſt,vt in ipſo calore coitus,oues intuerentur virgas, & parerent maculoſa & varia,& diuerſo calore reſperſa. diuiſitque gregem Iacob, & poſuit virgas in canalibus ante oculos arietum, vt in earum contemplatione conciperent. quando verò ſerotina admiſſura erat,& conceptus extremus, non ponebat eas. factáque ſunt ea quæ erant ſerotina, Laban, & quæ primi temporis, Iacob.* Mirabilem quendã euentũ continent verba hæc,quæ duarũ nobis dubitationũ occaſionem prębent. prima eſt,quam ob cauſam contẽplatio virgarũ variegatarũ in ipſo calore coitus,fœtus variegatos eſſe fecerit: ſecunda,cur Iacob virgas eas gregi oppoſuerit, in matutino

in matutino potius congreſſu quàm veſpertino. An quòd in matutino congreſſu, quàm in veſpertino cōtemplatio rerum oculis obiectarum plus valeat ad ſimilium fœtuum ortum: an quod is congreſſus fœcundior ſit, an ob vtrumque. Nullus Philoſophorum vnquàm, huius euentus cauſam, in ipſum intuitum reiecit, ſed in imaginationem. neque ob id factum eſſe, quiſquam putat, quod in virgas oculorum acies intēta eſſet, ſed quod viſio internos moueret ſenſus, atque gregis coëuntis imaginatio circa illa variegata verſaretur. Itaque cēſent omnes, vel hoc vnico exemplo (quanquam multa alia narrantur his ſimilia) imaginationem rei cuiuſpiam in ipſo congreſſus tempore vim magnam habere, vt fœtus ei ſimiles fiant. eius verò cauſa nō eſt dictu facilis. Si enim eiuſdem facultatis eſſet de re aliqua cogitare, & generare, aut ad eādem corporis partem pertinerent, fortaſſe tolleretur aliquid admirationis: nunc verò facultas cogitandi ad animam pertinet ſentientem, generandi verò, aut ad aliam animam, aut ad aliam animæ partē, aut vt Stoici dicebant, ne ad animam quidem, ſed ad naturam. porrò, facultas cognoſcendi à Medicis omnibus collocatur in cerebro, gignendi in teſtibus, partibus adeo diſſitis. itaque quod cognoſcitur, concipitur ſenſibili animæ parte, cuius ſedes cerebrum eſt, quod gignitur, vterè. quid habent hæc commune, vt iuxta mentis, aut ſenſuum internorum cogitationem, generatio veriet? Imprimis conſtat imaginationem & generationem eiuſdem eſſe animantis actiones, ſiue ab eadem anima fluant, ſiue à diuerſis. atqui, quia facultates, à quibus fluunt eiuſdem ſunt ſuppoſiti, ad quod actiones omnes referuntur primo, tanta ſympathia eorum eſt (vt & aliarum omnium faculta-

Imaginationis vis ad formādū fœtū.

Facultatum ſympathia.

tum, quibus gubernatur animal) vt mutuò ſeſe ad actiones permoueāt,& paſſiones. hinc fit, vt cùm genitales partes ſemine redundāt, imaginatio libidinoſis ſcateat phantaſmatis,ob corporis vitium: rurſum etiam, vt cùm ob morbum animi imaginatio in rebus libidinoſis volutatur, genitales partes, & ſi alioqui non redundarent,turgeant,& irritētur. tantus eſt imaginationis & genetricis facultatis conſenſus. Porrò anima,quæ nihil aliud eſt, quàm eſſentia corporis animati, vt Ariſtoteles dicit ſecundo de generatione animalium,quę inquam tantum eſt actus corporis,ab eo inſeparabilis, cuiuſmodi eſt quæ ſenſitiua vt nihil poteſt agere ſine corporali inſtrumento, ita neque pati. Si enim ipſa per ſeſe aliquam haberet ſiue actionem, ſiue paſſionem, ſecundum eam ſeparari poſſet: nunc verò non poteſt:ſed vt formæ ligni, aut lapidis, nihil euenit agere, aut pati, ſed ligno ipſi: ita neque formæ equi,aut bouis,ſed equo,aut boui. tametſi ergo dicimus,animā equi cogitare, imaginari, aut omnino ſentire:abuſiuè quodammodo id dicimus, quia ex anima id potius quā ex materia fluit. propriè tamē dicitur,equum cogitare, imaginari, atque ſentire & mouere ſeſe.ſentire,atque,vtcunque cognoſcere,iuxta eam Philoſophorum ſentētiam, quæ maximè probatur, quoddam pati eſt. id verò pati, nihil eſt aliud, quàm animam ipſam quodammodo fieri illud ipſum, quod agnoſcitur:quapropter anima quodāmodo omnia eſt,quia cum omnia poſſit agnoſcere,omniū quodammodo ſpeciem poteſt recipere. non quidē recipit, ipſa per ſeſe,ſed cum corpore: vt neque ſentit per ſe ſed cum corpore. ſiquidem monſtrauimus, nullam eam habere per ſe,neque actionem neque paſſionem. igitur ipſum animal quod agnoſcit, fit quodammodo,

Anima inſeparabilis.

Brutorū opera.

Anima quodāmodo omnia.

modo, ſecundum partes etiam corporales, ſimile ei quod agnoſcitur:non quidem ſecundum partes corporales,quà corporales,materialéſque ſunt, ſed quà ſunt formaliter(vt dicunt)inſtrumenta ſenſuum.non enim oues ipſæ cùm contemplarentur variegatas virgas,fiebant variegatæ corporaliter.vt cernentibus tales viderentur,fiebant tamen quodammodo (quà ſcilicet ſecundum ſenſuum organa, actu cognoſcebant) variegatæ.itaque animal actu cognoſcens, ſecundum organa corporalia,fit ſpiritaliter ſimile rei quę agnoſcitur.quod autem gignit, facit ſibi ſimile. nam hoc ipſum eſt gignere.ſi ergo quod actu agnoſcit aliquid, eſt ei actu ſimile,& quod gignit ſimile ſibi facit,quod ſimul contēplatur aliquid,& gignit,gignet aliquid ſimile ei,quod contemplatur, quia tale eſt ipſummet. hoc autem vt eueniat, neceſſe eſt vt contempletur in ipſo calore coitus,vt ſimul & generet & contempletur.non enim animal generat ſimile ſibi, ſecundū id quod fuit,aut erit, ſed quod eſt tunc actu. ſed dices, corporales ſpecies,quę in animali cernūtur,vt magnitudinem,figuram,& colorem,meritò deferri cum ſemine,vt potè materiali principio. iſtas verò,ſiue ſpecies,ſiue ſimilitudines ſpiritales, etſi in corporibus ſint,non videri poſſe ita deferri. certè iſtæ ſpecies, ſiquidem in organis corporalibus recipiuntur,vt indicatum eſt,non poſſunt eſſe omnino ſpiritales,ad ſpiritalium verò naturam magis accedunt, quàm quæ cernūtur,quia ſunt ſenſibilium quędam inſenſibiles effigies,atque cum ſpiritualiter quodammodo in generante ſint,in eo quod gignitur,ob diuinam vim ſeminis,corporaliter imprimuntur. Ea vis eſt, vt Ariſt. dicit accedendi ad omnia.quod nihil aliud eſt, quàm ſemen eſſe, quod vim habet efficiendi membra om-

Cognoſcentis & cogniti ſimilitudo

Semē quodammodo anima.

nia,animãtis cuius eſt. veluti in ſemine humano,potentia ſunt partes omnes hominis, quia omnes natũ eſt facere,aut ex ſanguine fœmineo,aut ex ſe ipſo: in equino eadé ratione ſunt omnes partes equinę. neq; ſolum eſt differentia ſeminum, ſecundum differentiam generis,vt ex equino equina;ex humano humana fiant,ſed & ſingulorum, vt ſemen Petri ad partes Petri natum ſit accedere, potiuſquàm alterius. eam vim accepit ab anima generantis ,potiuſquàm à corpore. factiuæ enim omnes facultates à forma fluunt, paſſiuæ à materia. quod ergo effectiuum in ſemine, eſt ab anima,& quod generat, ſecũdum animam potius generat, ſiquidem id facere eſt : generari verò à corpore formando primùm incipit, ſiquidem id pati eſt,& accipere. transfert ergo vim effectiuam generantis,quæ animæ præcipuè eſt, in corpus rei generandæ.Cõſentaneum eſt ergo vt ea potius deferat ex generante,quæ illi ſecundum animam inſunt, quàm quæ ſecundum corpus ,eaque in corpus potius rei generandæ transferat,quàm in animam. Igitur conſentaneum etiam, vt in corpore geniti corporaliter fiat,quod in generante erat ſpiritualiter. quapropter fiet,vt ab albo animali,nigrum cogitante nigrum generetur, potius quàm à nigro, cogitante album. Ex dictis facilè conſtat, vim hanc & efficaciam cogitationis,in brutis potius eſſe quàm in hominibus. hominum enim mens diuina cùm ſit, & ſeparabilis, multa meditatur ſine inſtrumento corporali atque cum corporali inſtrumento vtitur, vt illi minus hærens,minores illi infigit affectiones.itaque hanc imaginationis vim in prole permutanda, multo magis licet experiri in animantibus mutis, quàm in nobis. quo fit,vt quod de ouibus, animalibus inſenſatiſſimis,

mis,narratur,ſit naturę rerum maximè cōforme. Animaduertendum verò, eam vim, non maribus ſolùm aut fœminis,ſed vtriſque ineſſe, & tunc maximè tale aliquid euenturum,cùm contigerit vtrūque, marem dico & fœminam,in ipſo calore coitus, de eadem re efficaciter cogitare, vt tunc contigit. Ita enim dicitur. *Et poſuit virgas in canalibus ante oculos arietum, & ouium, vt in earum contemplatione conciperent.* Eſt verò hoc valde conſonum illi Philoſophorum ſententiæ, quæ maximè probatur, & ſtatuit, vtrumque parentem efficientem vim & materiam cōferre ad generationem.vterq; ergo cùm vim faciēdi pręſtet,& amborum congreſſu vna quædam potentior cauſa fiat, vis permutandi imaginatione fœtum, vtrique inerit aliquatenus, euidenter tamen ea permutatio non fiet fortaſſe,niſi cùm contigerit ambos, in eo congreſſus momento,eandem rem imaginari. Vt ergo exempla euentuum huic ſimilium,multa nō ſint, duplex videtur eſſe cauſa. Altera quod vtrunque in eadē imaginatione fortiter hærere, nō niſi fortuitò & rarò accidit. Altera,quòd hoc in animalibus mutis, potiuſquā hominibus,natum eſt fieri: quæ non poſſunt nobis ſuas imaginationes narrare.ſunt nihilominus nōnulla exempla.Diuus Auguſtinus decimooctauo de ciuitate Dei,capite quinto,in hanc ipſam cauſam refert, quod apud Ægyptios nunquam deficeret bos quidam,maculis quibuſdam candidis inſignitus, quem Apim vocabant.& pro Deo colebant. Cēſet enim dęmones id feciſſe, ad decipiendos Ægyptios phantaſiam talis tauri, quam ſolam cerneret, vaccæ concipienti oſtentantes. vt libido (inquit)eius attraheret, quod in eius fœtu iam corporaliter appareret.quibus verbis nihil aliud poteſt Auguſtinus innuere, quàm quod

Generationis efficiens.

Apis taurus.

quod ego explicui. nam libidinem vaccæ attrahere, quod in eius fœtu deinceps corporaliter appareret, quid aliud ſit,quàm vaccá in ipſo feruore coitus ſpiraliter concipere formam, & ſpeciem , quæ deinceps in fœtu corporaliter exprimeretur? Galenus quoque libello de theriaca ad Piſonem,narrat,mulierem quãdam intuitu pulcherrimæ picturæ , pulchrum infantem ex deformi parente concepiſſe.viſu (inquit) opinor,naturæ imaginem tranſmittente, quæ verba obſcura admodum ſunt : non enim explicat , quomodo viſus imaginem tranſmittat naturæ. ſed mihi dictum iam eſt. Quod ad alteram dubitationis partem attinet,his dictis,facilius ſit explicare. videtur haud dubiè Iacob,vtraque cauſa,virgas in cõgreſſu matutino, potiuſquàm veſpertino,gregi obieciſſe: quòd ſcilicet eo cõgreſſu copioſior cõceptio fiat,& quòd imaginatio in eo ſit efficacior.naſcuntur ambo hæc,& ex animalium victu,& ex natura temporis. Ex animalium victu,quia natura comparatum eſt,vt animalia omnia (præter pauca quędam,in quibus,quia contrà faciũt, contrà etiam eueniet,quod nunc dicimus)noctu dormiant,interdiu veſcantur , & laborent. Coitus ergo matutinus eſt à ſomno , ante cibũ : veſpertinus à cibo ante ſomnum. quapropter mane ſemen concoctius eſt , & cerebrum in quo imaginatio præcipuè viget, expeditius,liberius,& magis fulgẽs. Sõnus enim cõcoctionem ciborũ maximè iuuat , & cerebri vapores abſumit,vigorémq; præſtat animali vocatæ àMedicis facultati,cuius opera ſunt,ſentire & mouere.igitur & ſemen,ob concoctionem meliorem, erit fœcundius; & imaginandi vis,ob recentem refectionem ſpirituũ (reficiuntur enim ſomno) & deonerationemcerebri, erit efficacior.veſperi contra.ſemen(vt neq; alius ſuc-

Cõgreſſus matutinus.

Somnij vtilitates.

cus

cus)concoctionem tantam non acceperit, caput vaporibus ex ventre multis & craſſis grauatum,& velut obtenebratum ſit, & facultas longa iam vigilia defatigata. euenient ergo contraria. Ex natura etiam temporis naſcitur hoc idem. Nam vt veterrimis etiam Philoſophis,& qui ante Hippocratem fuerũt, eſt celebratiſſimum,& rationi maximè conſonum, temporum differentia plurimùm valet ad mouendum animaliũ corpora, atq; adeò res omnes alterationi ſubiectas. atque cùm aſtrorum motus,acceſſúſq; & receſſus tempora varient, Sol præcipuè id facit. vnde euenit, vt diei cuiuſq; partis quatuor, mane, meridies, veſperum,& nox media, quatuor anni partibus reſpondeant, veri, æſtati, autumno,& hyemi quia vt motum, quem Aſtrologi vocant proprium, toto anno complet Sol, ita quem vocant motum raptus, complet ſingulis diebus: atq; vt motu illo accedit & recedit ſecundum cœli amplitudinem, ita hoc ſecundum longitudinem: & vt hyeme plurimùm à nobis abeſt, ita nocte media: & vt æſtate proximus, ita in meridie: & vt autumno abit, ita veſperi,& vt vere venit, ita mane. eſt ergo matutinum tempus verno, & veſpertinum autumnali ſimile. vt ergo corpora degunt vere ſaluberrimè,& maximè valent, autumno inſaluberrimè degunt,& languent maximè. ita etiam ſummo mane, optimè: veſperi, peſſimè habebũt, ad omnia quidem, maximè verò ad generationem. nam vere omnia oriuntur, autumno tabeſcunt, & intereunt. anima itaque & corpus ſunt mane vegetiora. quare & imaginatio erit fortior,& ſemen fœcundius. veſperi contrà.

Anni partes.

Anni partiũ cũ diei partib. cõparatio.

CAPVT

CAPVT DVODECIMVM.

TRigeſimo quarto capite Geneſeos. *Et ecce die tertio, quando grauißimus vulnerum dolor eſt, arreptis duo filij Iacob, Simeon & Leui fratres Dinæ, gladiis, ingreßi ſunt vrbem.* Cur vulnerum dolores, ſoleant eſſe tertio die grauiſſimi, ad Medicum pertinet conſiderare. Dubitet verò hoc loco quiſpiam, an vniuerſum ita habeat, ſitque omnis vulneris dolor die tertio grauiſſimus: an illorum tãtum vulnerum, de quibus eo loco agebatur, præciſi inquam preputij: atque alterutrum horum ſit, cur potius tertio quàm ſecundo aut primo, aut ſequentium aliquo. Hippocrates libello de fracturis, iuxta Galeni diuiſionem commentario tertio, ita reliquit ſcriptum. *tertio & quarto die vulnera omnia minimè ſunt exagitanda, & vt in ſumma dicam. ſpecilli quoque omnes admotiones vitandæ his diebus ſunt, omniáque alia quibus vulnera irritantur: in totum enim tertius & quartus dies in pleriſque vulneribus exacerbationes parit, & quæ in inflammationes & ſordes incitantur, & quæcunque in febres tendunt. vnde magni admodum momenti, ſi quod aliud, documentum hoc eſt. nam quæ ſunt in medendi arte grauiſſima, quibus id non ſit commune? non enim pertinet ad vlcera tantum, ſed ad alios quoque morbos complures.* His verbis Hippocrates ſatis apertè docet, non in his aut illis, ſed omnibus etiam vlceribus ſolere dolores tertia & quarta die fieri grauiores, nam de vlceribus, quæ cum fracturis fiunt, agens ad omnia vlcera, quin etiam ad omnes morbos ſermonem tranſtulit: ſignificans, vlcera omnia magna & notatu digna (exigua enim vlcera nulla ſolent afferre exacerbationes) ſolere diebus, tertio & quarto,

Vulnerum dolores tertio die grauißimi.

Specilli quãdo vitandi.

Dolores cur die tertia grauißimi.

to, fieri grauiora. Cauſam verò huius rei proximam ipſe inſinuauit, dicens, *Et quæ in inflammationem, & ſordes incitantur, & quæcunq; in febres tendunt.* nimirum, quia inflammationes & fluxiones, & febres, diebus tertio & quartò ſolent vulneratis partibus ſuperuenire. prima enim die, qua quis vulneratus eſt, dolor tantum eſſe ſolet ex ipſa carnis diuiſione, dum vulneratur, aut particula tractatur Chyrurgi manibus, à curatione verò cito conquieſcit, ceſſante ſcilicet dolendi cauſa. quia dolor non fit cùm ſecta iam eſt pars, ſed cùm ſeccatur. Cùm enim dolor ſit ſenſus rei corrumpentis, moueat verò ſenſum non facta iam, ſed quæ fit paſſio, mox ac ceſſat externa cauſa, manet pars ſine dolore, atq; (niſi in paucis quibuſdam, quos contigit eſſe paratiſſimos) ſine febre, vſque dum noua alia cauſa dolendi, aut febricitandi accedat, vſque dum ſcilicet, conuocata ad partem malè affectam fluxione, ſuccreſcat inflammatio, aut ſordes multa, atque ob hæc nonnunquam etiam febris. proxima itaque dicti euentus cauſa hæc eſt. cur autem non ante tertiũ ſuperueniat fluxio, aut non diutius protrahatur (quæ prima propoſitæ dubitationis pars eſt) non dum diximus: neque verò Hippocrates dixit, neque Galenus in commentatione appoſuit. niſi fortè eam Hippocrates inſinuauit dicens. *Non enim pertinet ad vlcera ſolùm, ſed alios quoque morbos complures.* Nimirum eadem eſſe videtur cauſa in vlceribus, & in aliis omnibus morbis pendentibus ex materia; & habentibus exacerbationes (cum vlcera, non ob ipſam propriam eſſentiam, ſed ob fluxiones exacerbentur) ea eſt, natura humorum, qui commoti, & exagitati, morbos faciunt, & augent. fiunt enim morborum circuitus, ſiue quotidiani, ſiue tertiani, ſiue

Vlcerũ exacerbationis cauſa tempus

Morborũ circuitus.

ſiue quartani, cùm ſunt in corpore partes quædam paratæ recipere, quædã mittere. apparatus recipientium eſt, dolor, aut debilitas: mittentium, multitudo ſuccorum, aut vitioſa qualitas. vlcerata ergo particula parata eſt recipere, debilis enim eſt neceſſariò, neque ſine dolore. niſi ergo corpus reliquum vacuatiſſimum & puriſſimum eſſe contigerit (ita enim fortaſſe nunquam redibunt magni dolores) nihil deeſt ad humorum influxus. ipſis verò ſeruantibus ſuas naturas, influet die ſecundo pituita, ſuccus mitis, moderatus, miniméque irritans; tertia die bilis flaua, ſuccus acer, mordax, & impensè calidus, cum quo ob dolorem quem infert & calorem, neceſſariò accurrit ſanguis, parítque phlegmones & febres, quę cùm miteſcere intra diem non poſſint, ſed cùm citiſſimè intra viginti quatuor horas, vt quæ à cauſis externis ortum habent, neceſſario incidunt in diem ſequentem, qui eſt quartus ab accepto vulnere. hæc itaque eſt cauſa, qua vulnerum dolores ſolent die tertia exacerbari. atque eadem cauſa chyrurgi, vt Hippocrates monet, poſt primam, ſeu admotionem labiorum, ſeu conſutionem (vt res exiget) non debent vſque ad diem quartum vlcera irritare, neque aliter tangere, quàm leuiter, quæ inflammationem arcent, admouendo.

CAPVT DECIMVM TERTIVM.

CAPITE quadrageſimo ſexto Geneſeos. *Cunctæque animæ quæ ingreſſæ ſunt cum Iacob in Aegyptum, & egreſſæ ſunt de femore illius, abſque vxoribus filiorum eius ſexaginta ſex.* Hæc eadem verba repetuntur in initio Exodi. Egreſſos eſſe ex femore Iacob

Iacob dicit filios & nepotes, qui ab eo geniti ſunt. Cauſam habet ea phraſis naturalem, in hominum & genitalium partium compoſitione. nimirũ vaſa ſeminalia, quæ meliorẽ ac puriorem deferunt ſanguinẽ in teſtes vt in ipſis ſemen fiat, ſunt venæ quædã, quæ ortæ ex venis, quæ in lũbis diſciſæ in crura iam deſcendunt, antequã in tres ramos, qui per crura decurrũt, diſtribuãtur, recurrũt per femora in teſtes in viris, & in mulieribus in vterum. nã venæ quæ ex caua eo ferè loco quo ſiti ſunt renes mittuntur in teſtes, ſiniſtra quidem venit ex emulgente vocata, quæ ſeroſum ſanguinem in renem defert, atque ob id ipſa quoque ſeroſam materiam in teſtem transfert: dextra verò non multò poſt exortum emulgentis. quare ne ipſa quidẽ ſatis expurgatũ defert ſanguinẽ, ſaltẽ non adeo, ac venæ, quæ multo poſt ortæ, ex ipſis femoribus recurrũt. quas ob id eſt veriſimile, & ſi nõ adeo multã materiã atque ſuperiores, quia minores multò ſunt, tamẽ pręſtare vtiliorem ad generationẽ fœcũdi ſeminis. meritò ergo in ſacris eloquiis generatio ad femora refertur. vt & Iacob in Iudæ benedictione dixit, *nõ auferetur ſceptrum de Iuda, neque Dux de femore eius*. & hanc ipſam ob cauſam quinto capite Numerorum, inter adulterę maledictiones, illud præcipuè pręcipiebatur ſacerdos dicere. *ingrediantur aquæ multæ in ventrem tuum, & vtero putreſcente putreſcat femur*. vt ſcilicet, *per quæ quis peccat, per eadem puniatur*. vt dicitur 11. cap. Sapientiæ.

Generatio ad fæmora refertur.

Seminis differẽtia.

Adultera maledictio.

CAPVT DECIMVMQVARTVM.

CAPITE tertio Exodi, ait Moſes ad Deum. *Ecce ego vadam ad filios Iſraël, & dicam eis, Deus Patrum veſtrorum miſit me ad vos. ſi dixerint mihi, quod eſt nomen eius? quid dicam eis? dixit Dominus ad Moſem, Ego ſum qui ſum, & ſic dices filiis*

Dei nomenus. *Iſraël Qui eſt, miſit me ad vos.* Itaque rogatus Deus quod ſit nomen ſuum, reſpondit. *Qui eſt.* Dauid quoque ſecundum eundem ſpiritum Deum alloquutus inquit Pſalmo 92. *à ſeculo tu es.* atque adeo I E S V S ſeruator noſter, diuina auctoritate, qua & deturbauit eos, reſpondit quærentibus ſe, *Ego ſum.* ſed cur potius dicitur Deus eſſe, *qui eſt*, quàm qui bonus, ſiquidem vt ipſemet dicit in Euangelio, *ſolus Deus bonus eſt?* aut quàm qui ſapiens, aut quàm qui fortis, ſiquidem hæc omnia eſt æque infinitè, & æquè primò? Certe huius rei cauſam a nullo melius accipies, quàm à Diuo Dionyſio, capite quinto de Diuinis nominibus, quod inſcribitur de ente. illi ergo volo accepta refferri, quæ à me dicētur in hac quæſtione. *Eſt dupliciter dicitur.* Cum dicitur, *qui eſt*, duo licet nobis intelligere, aut ſimpliciter qui eſt, aut qui ſemper eſt. vtrouis modo intelligas, eſt maximè conſentaneum, vocari Deum, qui eſt, potiuſquam aliud quiduis. primò quidem modo, quia cùm Deus definiri, *Deus indefinibilis.* aut nominari non poſſit ſecundum ſubſtantiam & eſſentiam propriam, quia ea à nullo viuentium agnoſci poteſt, neceſſe eſt nominetur ex bonis, quæ creaturis communicat: quæ quidem omnia, quandoquidem creaturis non ſunt ſimpliciter, ſed quodammodo, neceſſe eſt eſſe in Deo modo quodam eminentiori. quoniam autem, & ſi ſint in Deo omnia æquè perfectè, & primò, non tamen omnia æquè cōmunicantur omnibus, ſed quædam pluribus, quædam paucioribus, æquum eſt nomen tribui Deo, ab eo quod cōmunicat omnibus: illud verò tātum eſt, eſſe. nā intelligere tribuit paucis, ſentire aliquanto pluribus, nutriri & creſcere pluribus adhuc: eſſe verò omnibus. ſecundo autem modo dicitur Deus, *qui eſt*, hoc eſt, qui ſemper eſt, quia cùm alia omnia creatis rebus

tribuat

tribuat habere aliquatenus, omnia enim & ſunt, & bona quodammodo ſunt, tamen æternum eſſe nulli accidit niſi ſoli Deo, vt monſtratum mihi eſt in initio huius operis. Coniunctis ergo vtriſque, dicitur Deus, *Qui eſt*, quia eſſe omnibus rebus tribuit, & eſſe ſemper, ſibi ſoli habet, nam aliud quiduis eſt aliquando ens, aliquando non ens, ſolus verò Deus ſimpliciter ac ſemper ens. hoc etiam aſſequuti videntur Philoſophorum optimi. nam Ariſtoteles capite quarto libri tertij de Phyſica doctrina, Diuinum & Deum, aſſerit dixiſſe plurimos Philoſophos, quod æternũ, immortale, & nulli interitui obnoxiũ. Plato quoque in dialogo de Natura, ita diſſerit de diuina eſſentia. *dicimus de illa, eſt, erat, & erit, ſed illi re vera ſolum eſſe competit.* Quapropter garrulitatem eſſe puto Platonicorum quorundam, affirmare, ex ſententia Platonis, vnum & bonum eſſe priora ente, atque adeo Deum non dici ens. quia ſcilicet Plato in Parmenide, in ſuppoſitione prima dicit. *nullo igitur modo eſt ipſum vnum.* & rurſum. *non itaque ita eſt vt ſit vnum, eſſet enim iam ens & eſſentiæ particeps.* verùm quandoquidem ipſemet Plato loco citato ex Timæo dicit, *illi re vera ſolum eſſe competit*, conſtat illum cenſere Deum eſſe re vera, non autem eſſe vt reliqua, quæ non re vera, ſed quodammodo ſunt, in tempore ſcilicet, & compoſita. Deus verò modo quodam eminentiori, & per ſe eſt extra omne tempus, & citra vllius eſſentiæ participationem, ſed vnum & ſimpliciſſimum. quod nihil aliud eſt, quàm quòd noſtri Theologi dicunt apertius, ens dici analogicè de Deo & creaturis. ita verò dicuntur & alia omnia eius nomina. Vnum, verum, & ſapiẽs: quia ſecundum nullum illorum habet vllam cõmunem eſſentiã cum re alia extra ſe, neque cõtinetur in vlla entis Ca-

Ente qua priora.

Ens est analogum.

tegoria. Omnia enim illa dicuntur de Deo æquè primò, & eminenter. quinpotius ſunt in eo ea omnia vnum. verùm dictis de cauſis, quas ex Dionyſio accepimus, ſatius eſt Deũ nominari per ipſum eſſe, quod ipſius Dei teſtimonio hoc loco conſtat. Eſſe verò legitimam Platonis enarrationam, eam quem diximus, cuiuis legenti dialogum illum patebit. non enim ille aliam cauſam adhibet, qua vnum non dicatur eſſe, quàm quòd eſſe tempus præſens contineat, & quòd ens participatione alicuius eſſentiæ fiat. illa verò duo non congruunt Enti vt vnum eſt, ſed vt multa, quæ creata ſunt. itaque Deus nõ eſt, vt ſunt hæc: atque ipſum eſſe, vt de his & illo dicitur, non eſt vniuocum. vt verò Deus eſt, non accidit illi prius vnum & bonum quàm Ens, alioqui nulla ratione minus eſſet vnum, quàm habens quædã alia aliis priora. ſed in Deo adeo non eſt prius & poſterius, adeo omnia illa nomina ſignificant vnum, vt, ne ratione quidem differant, nedum poſſint prioris & poſterioris ratione differre. ita mihi videntur multi Platonicorum facere, ne intelligendo, vt nihil intelligant, qui parum abeſt quin dicant cum inſipiente, non eſt Deus.

CAPVT DECIMVMQVINTVM.

" EXODI decimo quinto. *At ille clamauit ad Dominum, qui oſtendit ei lignum,*
" *quod cùm miſiſſet in aquas, in dulcedinem*
" *verſæ ſunt.* Cùm hoc legimus magna
" ſubit dubitatio, An lignum in aquas miſſum, naturali quapiam facultate dulcedinem intulerit, an id voluntate Dei, & miraculo effectum ſit, in figuram maioris cuiuſpiam ſacramenti.

De ligno in aquas à Moſe miſſo.

menti.atqui pleriſque hoc videtur probabilius. primùm quidem, quia nemo, neque Medicorum, neque qui naturalem hiſtoriam ſcripſerunt, talem facultatem vnquam videtur agnouiſſe. neque facilè videtur dici poſſe, aut excogitari, quam paſſionem inferret id lignum aquæ, vt amaritudinem eleuaret, cùm præcipue in Hiſtoria ſcholaſtica, ex ſententia Hebręorũ, dicatur id lignum fuiſſe amariſſimum. & mortiferum. deinde, neque ſi talem vim habere poſſet lignũ, poſſet e ainmagnum flumen, aut ingentem locum vtr. habet enim modum quendã facultas omnis naturalis, cúmque ſecundum magnitudinem eius quod facit, & accipientis. non enim ſi magnes trahere poteſt ferrum, continuò poſſit trahere mõtem ferreum, neque ferri exiguum quantuluſcunque lapis, ſed tantus tantum. omnes autem naturæ fines videtur excedere tantam aquę molem, à ligno nõ maiori, quàm vt à Moſe poſſet apprehendi, & in aquas mitti, tantam recipere alterationem. nihilominus videtur neceſſariũ fateri, ſecundum naturalem aliquam facultatem, illud eſſe effectum. quandoquidem capite 38. Eccleſiaſtici, in cõfirmationem operum medicinalium, & virtutum medicamentorum, & commendationem artis dicitur, *nõne à ligno indulcata eſt aqua amara?* niſi autem naturali aliqua ligni facultate id factum eſſet, quale obſecro eſſet argumentum? certè tale, ac ſi diceres: magna vis medicinæ eſt quia infuſio aquæ benedictæ, & admotio Crucis, & reliquiarum Sanctorum, ad omnes morbos prodeſt. immo verò ob hoc ipſum dicent multi, opus nõ eſſe medicina: quòd ſcilicet vita & mors, ſanitas & morbus, penes Dei voluntatem eſſe videatur, non penes artem vllam. Reſpondent à contraria ſententia Eccleſiaſticum proferre illud exemplum, vt ex *De medicina.*

eo quod miraculosè Deus fecit per lignum, indicaret omnia etiam illa, quæ naturaliter efficiũtur per creaturas, ad Deum eſſe referenda. Mihi verò videtur id exemplum indicaturum, non ſolùm à Deo eſſe tributas rebus virtutes, ſed ſuſpitionem etiam illaturum, nullas omnino eſſe naturales ipſarum rerũ, ſed à Deo ipſo effici quiduis, vt immiſſo ligno in aquas factæ ſunt dulces. quapropter cẽſendum potius videtur, naturali aliqua ligni virtute effectũ eſſe illud. iuuat plurimùm hanc ſententiam, quod Hæbraicæ linguæ periti dicunt, iuxta ſuum idioma legẽdum potius fuiſſe, *clamauit ad Dominum, qui docuit illum lignũ*, quod quid aliud eſt, quàm docuiſſe illum ligni facultatem, & virtutem? Certè cùm Deus oſtenderit Moſi lignũ, quo aquas dulces efficeret, neceſſe eſt indicaſſe illi lignum tali præditum facultate, aut ſimul indicaſſe lignum, & illi talem facultatem indidiſſe, cùm eam nullatenus haberet antea, aut nulla facultate data ligno, ipſummet Deum, cùm iniectũ à Moſe eſt, aquas reddidiſſe dulces. hoc vltimum nihil penitus haberet cũ medicina, neque vllum argumentum in artis laudem, aut fidem, capi poſſet. nám mera Dei voluntate res eſſet acta. ſuperſunt igitur priora duo. Rurſum, ſi lignũ tali præditum erat facultate, aut tali tantáque erat præditum, vt naturaliter, nihilque denuò apponente Deo, poſſet tantam, adeo amaram aquam, reddere potui aptam, aut eam Deus, naturalem alioqui, ligni vim, nouo quodam intuitu auxit, atque fortiorem fecit. Quod horum fecerit Deus, non poſſum vlla mõſtratione indicare. nam his omnibus modis ſolet in homines beneficia conferre. atque qui dicet, Deũ tribuiſſe ligno facultatem, qua antea caruerit, argumentum fidei artis medicę, ita concludet. quandoquidem

Aquarũ dulcedo.

dem Deus tribuere potuit ligno facultatem adeò mirabilem, alterandi ſcilicet magna flumina, non eſt diffidendum, quin herbis lapidibus, ac metallis, alterandi noſtra corpora dederit vires, vt, ſcilicet, argumentum ſit à maiori. multo autem firmius argumentum, & ad rem ipſam propiùs accedens, ſit, ab exemplo. ita ſcilicet, non eſt contemnenda medicina, quaſi magnā vim non habeat transferendi ægrotantium corpora in priſtinam ſanitatem. maximas enim vires habent res quàm plurimæ, multis modis afficiendi res alias. Exemplo eſt lignū, quod aquas in Mara reddidit dulces. ob hæc mihi videtur magis conſentaneum, lignum illud naturali vi aquas feciſſe dulces. atque de ea facultate dixerim ego duorum alterum, aut eſſe ſecretricem aquæ, & exuſtæ terræ, ſimilem ei qua acetum findens lac, ſerum ſecernit (nulla enim ratione melius poſſit aqua ex ſalſa dulceſcere, quàm ſecreto ſale, atque ita neque ex amara, quàm ſecretis terræ valdè exuſtæ partibus. talium quippè admiſtione fit amarus ſapor) aut eſſe tractricem partium amararum, gratia ſimilitudinis (ſi modo credimus dicētibus fuiſſe amariſſimum lignum) atque alliciendo ad ſeſe, imbibendóque amaras aquæ partes, illam dulcem & potui aptam reddidiſſe. Crediderim ſanè eam facultatem, quæcunque in ligno fuerit, plus ſolito tunc, annuente Deo valuiſſe: velut medicamenta exiſtimo nonnūquam, pluſquàm aliàs, valere, ob gratiam Numinis. nimirum Deus prima cauſarum eſt, quare aliarum quæcunque ita mouere poterit, vt ipſe exordietur motum. ita enim euenit, in cauſis omnibus, quæ ordine poſitæ ſunt.

CAPVT DECIMVMSEXTVM.

CAPITE ſecūdo Leuitici. *Omnis oblatio, quæ offertur Domino, abſque fermento fiet, neque quidquam fermenti ac mellis adolebitur in ſacrificio.* Paulò infrà, *Quidquid obtuleris ſacrificij ſale cōdies.* & rurſum. *in omni oblatione offeres ſalem.* Mirum eſt, ſolenne fuiſſe, non ſolum in veri Dei, ſed etiā falſorum Deorū ſacrificiis, ſale vti, quod quidē intelliges ex Plinio libr. 31. capite ſeptimo, vbi de ſalis laudibus agens, inquit, *Maximè autem in ſacris intelligitur eius auctoritas, quando nulla conficiuntur ſine mola ſalſa.* quapropter ſuſpicor eam conſuetudinem fluxiſſe à primis illis naſcentis mundi ſacrificiis, quæ Deo Optimo Maximo offerebantur, & inde in omnium gentium ſacros ritus deriuatam eſſe. conſentaneum enim eſt cenſere, falſos illos ſacrorum miniſtros, à veris ſacerdotibus accepiſſe eam conſuetudinem, Dæmonibus id poſcentibus, quoque maximè fieri poſſet, diuina ſibi offerrentur ſacrificia: potius quàm veri Dei cultores, falſorum ritus eſſe imitatos. Verum itaque eſſe fatemur, quod Plato in dialogo de Natura dicit. *Sal Deo amicum corpus.* quod cum præſenti loco maximè congruit. poſcit enim Deus in omni oblatione offerri ſibi ſalem, quaſi ſibi gratum & amicum corpus. ſed quo pacto poteſt ſalis corpus eſſe gratum, & amicum Deo, potiuſquàm fermenti & mellis (quæ tamen duo reſpuit Deus) aut alterius cuiuſpiam rei? videri poſſit alicui, eſſe vllam cauſam naturalem, velut fortè aliquam ſympathiam, aut antipathiam diuinæ naturæ cum his, aut illis corporibus, ob quam, his delectetur, ab illis abhorreat. quia & dæmones, qui ſunt etiā incorpo

Salis vſus in ſacris.

corpo

corporei,quibuſdam corporibus allici,quibuſdam fugari,quaſi experimento confirmatum affirmat omnis antiquitas.quin & vocati exorciſtę,ſuffitu rerum fœtidarū,vt caprini ſtercoris,& admotione rutæ, & hypericonis,quæ ob hanc cauſam fuga dæmonū appellata eſt,vtuntur.Tobias quoque ſuffitu exuſti iecoris fugauit dæmonem,ídque præcepto Rophaelis,eò vſque procedunt nonnulli eorum, qui de dæmonibus ſunt Philoſophati,vt eorum quoſdam affirmēt rebus quibuſdā delectari,quas alij habeāt exoſas itaq; multorum ſentētia eſt,eſſe rebus incorporeis cum corporeis familiaritatem,aut diſſidium. vnde fieri videtur poſſe,vt Deus quibuſdā corporibus, pluſquàm aliis, delectetur. cùm præcipuè quædam alia loca ſacrarum ſcripturarum,hoc idem videantur innuere.nam in libro Iudicum capite nono ita eſt ſcriptum. *Nunquid poſſum deſerere vinum meum,quod lætificat Deum & homines?* itaque innuunt ſacra eloquia delectari Deū ſale & vino,offendi verò fermento,& melle.quid ſibi volunt hæc?aut quæ eſt cauſa?Dæmones quidem, ob hæc, & his ſimilia, cenſebāt omnes Platonici,corporeos eſſe, & alios terreos, alios aqueos,alios igneos, aëreos alios : quod illi huic, alij illi corpori, habeant naturam propinquiorem,& eo maximè delectentur. fiet ſanè neceſſariò ex horum ſententia, vt quia cum elementis his aut illis habent naturalem familiaritatem,cum concretis etiam quibuſdam habeāt ſympathiam,aut antipathiam.quandoquidē cócretū quodcūq; corpus,ad hoc aut illud elemētū pertinet,vt multis in locis,præcipuè quarto libro meteorωn indicatū eſt.Ariſtotelis quoque placitis mihi videtur conſonū, nihil eſſe in rebus quod per ſe ſubſiſtere poſſit omnino incorporeum, præter primam cauſam. quia ille

Exorciſtarum vis.

Deus quibus delectari dicatur.

aſſerit omne,quod mouet,moueri, vſque ad primam cauſam,quæ ſola mouet & non mouetur;& nihil moueri quod non ſit diuiſibile & corporeum.Ex quibus aſſertionibus fit,vt prima ſolùm cauſa ſit incorporea. Nam ſi omnis cauſa præter primam mouetur,& omne quod mouetur eſt corpereum,omnis cauſa prærer primam corporea eſt.Omnium ergo Philoſophorum placitis videtur cóſonum, Dæmones eſſe corporeos: quanquam id profectò verum non eſt. Nam aut haberent corpora elementaria,hoc eſt naturæ corporalium elementorum(terræ dico, aquæ, aëris, & ignis) participia,aut cœleſtia, velut Ariſtoteles innuit ſecundo de Generatione animalium capite tertio, de animabus,quas velut ſubſtantias quaſdam ſeperabiles eo loco imaginatur, diſſerens his verbis. *Sed enim omnis animæ ſeu virtus, ſiue potentia, corpus aliud participare videtur,idque magis diuinum, quàm ea quæ elementa appellantur. Verùm prout nobilitate aut ignobilitate animæ inter ſe differunt, ita & natura eius corporis differt. Ineſt enim in ſemine omnium, quod facit vt fœcunda ſint ſemina, videlicet, quod calor vocatur, idque non ignis, non talis facultas aliqua eſt, ſed ſpiritus, qui in ſemine ſpumoſóque corpore continetur, & natura quæ in eo ſpiritu eſt, proportione reſpondens elemento ſtellarum.* hæc Ariſtoteles. Sed, ſi dæmones elementaria haberent corpora, pati quidem poſſent ab his corporibus quæ penes nos ſunt, & voluptate ac dolore ab illis affici: Si verò hæc, & corrumpi, eſſéntque natura ſua mortales, quod cuiuis videatur eſſe abſurdum? ſin antem haberent corpora cœleſtia, aut cœleſtib. hac in re ſimilia, quòd immortalia eſſent, eſſent ita quoq; inalterabilia, & voluptatis & doloris incapacia, quia dolor & voluptas ſenſus quidam eſt, ille triſtis,hæc iucundus:ſenſus

An Dæmones habeant corpora.

ſus verò actus, ſine ſenſorij alteratione non eſt. igitur ponere corporales dæmones, niſi etiam ponas mortales, quò delectentur aut doleant obiectu rerum corporearum, ſuperuacaneũ eſt, & inſufficiens. quapropter Apuleius libello de Deo Socratis, cuius meminit Diuus Auguſtinus octauo de ciuitate Dei, contradictionem inuoluit in dęmonum definitione, dicens, eos eſſe genere animalia, animo paſſiua, mente rationalia, corpore aërea, tempore æterna. genere enim animalia eſſe dicit, quòd corporibus conſtent & animis, animos verò eorum paſſiuos, quòd iraſcantur iniuriis irritati, & donis placentur, & gaudeãt honoribus, ac deniq; eiſdem, quibus hominum animi, perturbationibus agitentur. ſi verò animalia ſunt, atq; ira, timore, mœſtitia, & gaudio afficiuntur, non poſſunt non habere etiam corpora patibilia. nam motus huiuſmodi corporales ſunt feruétq; cor per iram, contrahitur per timorem & mœſtitiam, effunditur gaudio. quòd ſi dicas in homine eſſe has paſſiones corporales, in dæmonibus verò pertinere ad ſolũ animum, eſſéq; aliud genus, iræ, timoris, mœſtitiæ, & gaudij, fit vt illorum animi nullas actiones per corpora exerceant (quas enim potiúſquam has?) quare non magis erunt illorum corporum actus, neque animalia efficient, quàm animę intra teſtaceas ollas concluſæ: neque ex illis corporibus & animabus conſtarent ſuppoſita. cùm actiones non eſſent totius cõpoſiti: ſed animæ ipſæ per ſe, eſsẽt ſuppoſita, corpora verò ferrẽtur ab animabus, vt vaſa fictilia quę ab incluſis animalculis transferũtur. prætereà, ſi ſunt corpore aërea, non poſſunt non habere contrarietatem cum terreis, & cum omnibus elementis. ac concretis corporibus communem materiã. quare & corruptibilia neceſſe

Sententiæ Apuleij de dæmonibus.

neceſſe eſt ſint. quòd ſi hîc quoque fingas aliud aëris genus,à corruptibili hoc quo ſuffundimur,diuerſum, primùm quidem non eſt iuxta ipſius Apulei mẽtem, ſiquidem quia aërei ſunt dęmones,affirmat in aëre & infra cœlum ipſos viuere.huius igitur aëris,quem incolunt,habebunt naturam,non alterius,quem nõ incolunt. hic verò corruptibilis eſt, & quæcunque eo conſtant, neceſſe eſt eſſe corruptibilia. Porrò, ſi alio aëre impatibili conſtant,nullum habent ſenſum:quia ſenſus nullus agi poteſt,quin proprium ſentiendi inſtrumentum patiãtur à ſenſibilibus: inſenſibilia verò corpora non ſint animalia,neque problematum,quę proponebantur, quî ſcilicet fiat vt quibuſdam rebus delectentur,alias habeant exoſas,reddita eſt vlla cauſa.ſatius ergo eſt exiſtimare,incorporeos illos eſſe, vt ſunt natura indiſſolubiles. quare Diuus Auguſtinus (vt hoc quoque dicã obiter octauo de Ciuitate Dei, capite. 15. vbi ita ſcripſit. *Abſit vt iſta conſiderans animus veraciter religioſus, & verò Deo ſubditus, ideo arbitretur dæmones ſeipſo eſſe meliores, quòd habeant corpora meliora.* vbi,inquam,hæc dicit Auguſtinus,ne putetur concedere dæmones habere corpora meliora,ſed negare hanc conſequutionem,habent corpora meliora, ergo ſunt meliores. porrò in verbis illis Pſalmi centeſimi tertij, *Qui facis angelos tuos ſpiritus, & miniſtros tuos ignem vrentem,* nomina illa ſpiritus, ſeu aër, & ignis, ſignificant Metaphoricè ſubſtantias incorporeas magnæ virtutis,ac potentiæ,non tamen quòd verè aërei aut ignei ſint. nam præter dicta,quantum, non eſt in ratione ſubſtantiæ, ſed accidens quoddam illius.vt igitur eſt in rerum vniuerſitate ſubſtantia quanta,ſit etiam aliqua non quanta.ea autem non ſit ſolùm quæ incorporea & infinita; nam inter cor-

poreum

poreum finitum & incorporeum infinitum, medium eſt incorporeum finitum, aut corporeum infinitum. Corporeum infinitum eſſe omnino non poſſe, multis euidentibus argumentis indicauit Ariſtoteles. ſupereſt igitur vt ſit incorporeum finitum. Eſſe verò Deum virtute infinitum, indicatum mihi eſt in hoc ipſo opere, ſupereſt ergo præter ipſum, eſſe ſubſtantias aliquas incorporeas, eáſque finitas. Itaque cenſendum non eſt angelos eſſe corporeos, neque ſuffitu torqueri, aut bonis odoribus allici, aut rei cuiuſpiam naturalis contactu dolere, aut delectari (nihil enim horum ſine contactu fert natura: contactus verò corporum tantùm eſt) ſed vanum eſſe ac ſuperſtitioſum quidquid eiuſmodi moliuntur exorciſtæ, mẽdaciſſimóſque dæmones hominibus illudentes, ea omnia mentiri. Multo minus quiſpiam poſſit cenſere, Deum Optimum Maximum vlla voluptate ſenſus affici, aut vllo dolore: ſiquidem omnium Philoſophorum conſenſu eſt incorporeus, & omnino immobilis, nullámque mutationem ſubiens. quà autem opera ſua ſunt, omnia amat, & nihil eorum, quæ fecit odio habet; quia omnia ſunt valde bona, vt primo capite Geneſeos & 38. Eccleſiaſtici ſcriptum eſt. Quid ergo dicemus de ſale, corpore adeo Deo amico, & de vino quo lætatur, & de fermento & melle quæ interdicit in ſacrificiis, & de multis aliis corporibus, quæ in libris ſacris dicuntur, alia gratum, alia ingratum Deo odorem expiare? Certè nihil aliud, quàm ſubſtantias has corporales, res alias quaſdam nobis indicare, quas partim adeſſe, partim abeſſe, oportet in ſacrificiis. Nimirum ſal ſymbolum eſſe videtur integritatis, & incorruptionis, ac proinde innocentiæ: contrà fermentum, corruptionis & impuritatis: vinũ, charita-

Dæmones quibus allicιũtur.

Grata & ingrata Deo.

Sal cuius rei ſymbolum.

Mellis vſus. charitatis:mel, voluptatis & deliciarum. quia ſal, vt experimento cõſtat,atq; Ariſtoteles 26.ſectione problematum docet,ſiccat,ac proinde incorrupta ſeruat quæcunq; eo condita reponimus. *Fermentum.* fermentum verò nihil eſt aliud,quàm maſſa facta acidior : conſtat verò cum saporé ex rebus anteà integris,debilitatione naturaliscaloris,& acceſſione caloris alterius pręter naturam fieri,quæ alteratio corruptio eſt. Fit itaque ex maſſa fermentum,vt ex vino acetum,atq; ita fermentat maſſam,augeri & rareſcere faciens,vt acetum fermẽtat terram:quod opus refertur ad partes illas, quæ calorem præter naturam contraxerunt in illa corruptione.Adiicit præterea fermentum pani ſaporis gratiam, quod aciditatis illius moderatæ miſtione facit, velut idoneo quodam condimento.Rectè hæc explicuit Plinius libro 18. capite vndecimo dicens, *Fermentum fit ex ipſa farina quæ ſubigitur, priuſquàm addatur ſal,ad pultis modum decocta, & relicta donec aceſcat. vulgò verò (hic eſt hodie vſus) neque ſubferuefaciunt, ſed tantum pridie aſſeruata materia vtuntur.* hæc Plinius. quibus docet fermentum acore & corruptione maſſæ, ſeu pultis fieri:ſalis verò admiſtione, prohiberi eam corruptionem, vt certè aliam omnem putreſcentiam. Meritò ergo id, cuius natura & eſſentia conſtat corruptione,ſymbolum peccati eſt:quia corruptio & putreſcentia via eſt ad naturalem cuiuſuis corporis interitum,vt peccatum animi; & quod natura aptum eſt cohibere omnem putreſcentiam, ſymbolum eſt iuſtitiæ,quæ tollit peccata : oportétq; hoc adeſſe ſacrificiis,illud abeſſe. Huc ſpectat quod Deus dixit ad Aaronem capite 18.Numerorum, *Pactum ſalis.* *pactum ſalis eſt ſempiternum coram Domino tibi, ac filiis tuis.* Vocat enim pactum ſalis,pactum ſacrificiorum, quo pepigerat ſcilicet

cet

cet Deus, in æternum ſe daturum ius offerendi ſacrificia Leuitis, vocat verò id pactum ſalis, id eſt, ſacerdotij, quia à nulla ablatione aberat ſal: aut, vt alij interpretantur, pactum ſalis, id eſt, pactum perpetuum, quia ſal tollit corruptionem, porrò mel ſymbolum deliciarum eſſe, ob dulcedinem, conſtat. delicias verò ingratas eſſe Deo, & delicioſos homines non præſtare Deo grata ſacrificia, conſtat etiam, quia vt Ariſtoteles inquit ſecundo Ethicorum capite tertio. ob voluptatem res improbas agimus, & ob dolorem res poſthabemus honeſtas. vnde fit, vt qui Dei ſit futurus amicus, voluptatis contemptor, & doloris patiẽs eſſe debeat, aut contemptor vtriuſque, ad amplexandum dolorem, & dimittendam voluptatem. amant ergo ſacrificia ſalis incorruptionem, & mordacitatem: reſpuunt verò fermenti corruptionem, & ſuauitatem mellis. hæc itaque Deus verus, has ob cauſas, circa ſacrificia ita diſponebat: Cacodæmones autem, vt diuinitatem ſimularent, Dei æmulatores in rebus quibuſdam efficiebantur: non tamẽ in omnibus: quia non ferebat eorum nequitia, quin atrocia quædam à ſuis miſerrimis mancipiis poſtularẽt, velut hominum cruorem, & viſcera. Sed neque quod Tobias fecit, vt iecoris odore dæmon fugaretur, cenſeo eſſe naturale, ſed eam benedictionem datam à Deo Iecori, vt nunc datur aquæ. Contigiſſe verò illud etiã in figura, vt ſignificaretur, exurendam eſſe concupiſcentiam in ſanctis connubiis. Iecur enim ſymbolum concupiſcentiæ eſt. huiuſmodi ſunt omnia legis antiquæ præcepta: ſignificant enim in ſenſu allegorico, aliud quàm in literali quem modum docendi imitati ſunt multi veterum Philoſophorum, pręcipuè Pythagoras, cuius adhuc extant ſymbola multa. quale eſt illud quod ad præ-

Mel cuius rei ſymbolum.

Dæmones quibus fugantur.

Iecur cuius rei ſymbolum.

Pythagorica ſymbola.

præſentem diſputationem facit, *ſalem apponito.* nimirum in rebus gerendis ſemper apponi iubebat ſalem, hoc eſt prudentiam, & integritatem. Hyerogliphica etiam ratio ſcribendi, quam Ægyptij ſacerdotes tenuerunt in ſacris, ſimilem continebat ſapientiam. quam etiam in veri Dei cultu quadamtenus retineri videmus. nam eſt in templis Dei multus vſus ignis & aquæ;quia, arbitror, hæc hyerogliphicè mundiciem indicant. cauſa verò qua indicent eſt, quòd hæc duo ſint, quæ corpora omnia à ſordibus mundent. quia verò emundandi corpora habent vim naturalem,benedictiones quoque emũdatorias animorum, his præcipuè Deus tribuit,igni dico & aquæ. corporeis verò & incorporeis ſubſtantiis nulla naturalis eſt ſympathia:nedum aliis rebus cum Deo:cui nihil cum illis eſt commune in eſſentia.

Ignis & aquæ vſus in ſacris.

CAPVT DECIMVM SEPTIMVM.

CAPITE vndecimo Leuitici ita ſcriptum eſt, *Et ſus qui cum vngulam non diuidat,non ruminat.* quatuordecimo autem Deuteronomij, *ſus quoque quoniã diuidit vngulam, & nõ ruminat,immunda erit.* Quodquidem multũ diuque me torſit,non intelligentẽ,qui fieri poſſet, vt ſus diuidere & non diuidere vngulam diceretur,vſque dũ apud Ariſtotelem reperi apertiſſimam huiuſmodi diſſolutionem.Ille ſiquidẽ capite primo libri ſecundi de Hiſtoria animalium,hanc animaliũ differentiam ſtatuẽs ita inquit. *Quadrupedum autem,quæ ſanguine conſtant,eadémque animal generant, aliæ multifidæ ſunt, quales hominis manus pedéſque habentur. ſunt enim, quæ multipli-*

ci

ci pedum fiſſura digitentur, vt Canis, Leo Panthera; aliæ biſulcæ ſunt, quæ forcipem pro vngula habent, vt oues, capræ, cerui, equi fluuiatiles: aliæ infiſſo ſunt pede, vt quæ ſolipedes nominantur, vt equus, mulus. genus ſanè ſuillum ambiguum eſt Nam & in terra Illyricorum, & in Peonia, & nonnullis alijs locis, ſues ſolipedes gignuntur. Hæc Ariſtoteles. Ex quibus apertè conſtat, ſues partim quidem findere, partim non findere vngulam, vtroſque tamen, & qui findunt inquam, & qui ſecus, eſſe immundos, quia neutri ruminant. Alij igitur vtraque ratione immundi ſunt, & quia neque ruminant, neque findunt vngulam, de quibus vndecimo Leuitici agitur, ſúntque Illyrici ſues: alij altera tantum, quia ſcilicet & ſi findant vngulam, non ruminant. de quibus agitur 14. Deuteronomij, ſúntque noſtrates ſues. *Suũ differentia.*

CAPVT DECIMVMOCTAVVM.

„ CAPITE duodecimo Leuitici, *Mulier, ſi*
„ *concepto ſemine pepererit maſculum, immun-*
„ *da erit ſeptem diebus, iuxta dies ſeparationis*
„ *menſtruæ. Et die octauo circuncidetur infan-*
„ *tulus; ipſa verò triginta diebus manebit in*
„ *ſanguine purificationis ſuæ. Omne ſanctum non tanget, neque*
„ *ingredietur in ſanctuarium, donec impleantur dies ſuæ purga-*
„ *tionis. Sin autem fœminam pepererit, immunda erit duabus*
„ *hebdomadibus iuxta ritum fluxus menſtrui, & ſexaginta ſex*
„ *diebus manebit in ſanguine purificationis ſuæ. Cúmque ex-*
„ *pleti fuerint dies purificationis ſuæ pro filio, ſiue pro filia, de-*
„ *feret agnum,* &c. Capite decimo quinto Leuitici, *Mu-*
„ *lier, quæ redeunte menſe patitur fluxum ſanguinis, ſe-*
„ *ptem diebus ſeparabitur.* Mos circuncidendi Iudæis ſo-

Circunci-ſio. lum erat antiquitus, niſi etiam fortaſſe ſacerdotibus Aegyptiorum, vt Orus Apollo Niliacus in hyerogliphicis inſinuat, dicens, Cynocephalum fuiſſe notam ſacrificij, quia naſcitur circunciſus. circunciſionem verò ſacerdotes (inquit) magno ſtudio peragebant. Quod quidem ſi ita erat, haud dubiè Aegyptij acceperunt ab Hebræis. Non enim Hebræi ab Aegyptiis, ſed à pacto quod fecit Deus cum Abrahamo capite decimo ſexto Geneſeos. Niſi etiam fortaſſe naturalis legis ſacerdotes, vt ſigno quodam pietatis, circũciſione vtebantur, atqui Abrahami circunciſio noua non fuit, ſed à Deo denuò probata, & ſanctificata. Vtcunque hoc habeat, conſuetudo imponendi nomina die octauo plurimis aliis gentibus fuit. Cauſam naturalem reddit Ariſtoteles, capite vltimo libri ſeptimi de Hiſtoria animalium, his verbis. Plurimi, antequam exactus ſit dies ſeptimus intereunt, & hanc ob cauſam tunc nomina imponuntur, tanquam ſaluti iã pueri magis credamus. Itaque imponũtur nomina die octauo, quia antequam exactus ſit ſeptimus, parum conſtat an fœtus ſit perfectus & vitalis, an imperfectus, abortiuus, neque vitalis. exemplo fuit filius primus Dauid ex Berſabee, qui die ſeptima mortuus eſt, vt ſecundo Regum narratur. Magnam vim eſſe hebdomadæ, in iis quæ ad fœtuum intra vterum formationem, & in lucem iam editorum vitam pertinent Hippocrates probat multis in locis, maximè autem libello de carnibus, multis argumentis, ſtatuens hanc aſſertionem, Vitam hominis ſeptem dierum eſſe: primùm quidem quòd ſeptima dies certam firmámque iam perfectę conceptionis notam præſtet. Quia vt Ariſtoteles capite tertio libri nuper citati dicit, ſi in ſeptimum diem intus (hoc eſt intra vterum) permanſerit ge

Ortus Apollo.

Nominis octauo die imponẽdi ratio.

Septenarij ratio in vita.

rit genitura, conceptum iam eſſe certum eſt. Atque vt Hippocrates loco citato affirmat, quod conceptũ eſt, ſi intra ſeptem excidit dies, nullam per ſe fert delineationem. ſi verò poſt ſeptem in aquam immiſſum, oculorum, oris, & pudendorum quandam non in euidente declinationem oſtendit. Hanc ob cauſam dicit Ariſtoteles, qui intra ſeptem dies fiunt, non vocantur aborſus, ſed effluxiones. Nam antè ſeptimum nę fœtus quidem, neque embrio putatur eſſe, ſed ſemen. Itaque conceptio certa ſeptem dierum eſt, & quod immiſſum in vterum, in certam firmamque conceptionem non peruenit, intra ſeptem dies effluit, & perit. Ita etiam recens natos dies ſeptima probat. nam plurimi eorum qui vitales non ſunt, intra hebdomadam pereunt. Adultis etiam hominibus eſt vita ſeptem dierum, quia vt dicit Hippocrates libello de carnibus, Si quis ſeptem diebus nihil edere, aut bibere velit, pleríque quidem in ipſis moriuntur, ſunt tamen qui illos tranſmittunt, & tamen moriuntur. Ieiunum enim inteſtinum in his diebus concreuit, moriuntúrque etiã illi. Hanc ob cauſam ergo iudico, miſiſſe Deum die ſexta cibum Danieli in lacu Leonum exiſtenti, ne ſcilicet, ſi ſeptimam attingeret, periret fame. Nam etiam in his quæ miraculoſe agit, habet Deus rationem aliquam naturæ, ne plura quam opus ſit eueniant miracula. Itaque & conceptio, & argumentum vitalis ortus, & duratio vitæ hominum ſine refectione ſeptem dierum eſt, vt certe mundi totius fabrica ſeptimo die eſt concluſa. In quamplurimis enim rebus, hominis ortus mundi creationem imitatur. nimirum eſt microcoſmos. Merito ergo, atque iuxta hominum naturam, iuſſit Deus pueros die octaua circumcidi, quaſi iam victuros. Interim iubet mulierem

Sine cibo quouſque vita duret.

Homini ortus quid imitetur.

quæ peperit maſculum, immundam eſſe ſeptem diebus iuxta dies ſeparationis menſtruæ: hoc eſt, continere ſeſe ſecundum legem eius cui menſtrua fluunt, quæ capite decimo quinto huius eiuſdem libri ſcripta eſt his verbis, *Mulier, quæ redeunte menſe, patitur fluxum ſanguinis, ſeptem diebus ſeparabitur.* Hoc quoque ſecũdum rei ipſius naturam præcipitur. Quia hic etiam eſt finis fluxionis menſtruæ naturaliter euenẽtis. Quæ enim vltra hebdomadam prorogatur, ſymptomatica eſt, & morbi ſoboles. Quamquam enim, vt libello de ſuperfœtatione dicit Hippocrates, multis tẽpus eius purgationis tres ſunt dies: pleriſq; tamen, vt ipſemet dicit, multo plures, duplũ ſcilicet, hoc eſt vſque ad ſeptimum, quo ea ceſſat, velut morbi etiam acutiſſimi. Neque ſanè vltra tres vel quatuor dies prorogari præter naturam eſt, niſi etiam vltra ſeptẽ prorogetur, tametſi multo ſalubriores & fœcũdiores ſint quibus non vltra tres durat. eſſe verò poteſt etiam naturale, vſque ad ſeptem, & ſi minus vtile. ſed eſt etiam in naturalibus plus aut minus bonum. Hoc verò ita habere, Hippocrates libro primo de morbis muliebribus docet, dicens. *Quibus verò in natura eſt, vt plures quàm quatuor dies purgentur, & menſes valde multi prodeunt, hæ tenues ſunt, & fœtus earum tenues, & emarceſcunt.* Itaque optimus menſtruorum finis, duorum, aut trium, aut ad ſummum quatuor dierum eſt: naturalium verò vltimus, ſeptem. Meritò igitur mulier, quæ redeunte menſe, patiebatur fluxum ſanguinis, ſeptẽ diebus ſeparabatur, & ob hãc ipſam cauſã quæ pepererat maſculum, ſeptem diebus quaſi immunda eſſe iubebatur. Circũcidebatur verò puer die octauo, quaſi exactum iam eſſe ſeptimum, magnam vim haberet ad vitæ ſecuritatẽ: poſt ſeptenariũ verò,

maximam

maximam vim habent, in affectionibus fœtuum qui geruntur vtero, & infantium recens in lucem editorum, quadragenarij: atque vt intra ſeptem dies fieri diximus effluxiones ſeminis, cum conceptio non perficitur: ita intra quadraginta plurimi fiunt abortus, ac corruptiones. Quod Ariſtoteles capite tertio, ſeptimi de Hiſtoria animalium, his verbis dicit, *Effluxiones vocantur, quæ intra ſeptimum diem corruptiones fiunt, abortiones autem quæ intra quadrageſimum.* Et quidem plurimi fœtus intra tot numero dies deprauantur. Hippocrates quoque libello de partu ſeptimeſtri ita ſcriptum reliquit. *Dicunt autem & abortus plurimos in primis quadraginta diebus fieri, ſed & reliqua conſcripta his accidere in quadragenariis.* rurſus paulò infra in eodem libello. *At verò quadragenarij primùm in fœtibus iudicant. quiſquis enim primos quadraginta dies tranſmiſerit, abortus effugit ex omni cauſa contingentes. plures autem fiunt in primo quadragenario abortus, quàm in aliis omnibus.* Itaque ex ſententia Hippocratis & Ariſtotelis, quos hac in re ſequutus etiam eſt Galenus, vt intra ſeptem dies fiunt ſeminis effluxus, ita intra quadraginta abortus: atque vt recens nati ſolent intra ſeptem dies perire, ita qui hos effugiunt, alium, eúmque proximum periculi finem habent, quadraginta dies: atque vt ſupra ſeptem dies contentum intra vterum ſemen eſſe, certa eſt conceptionis nota, cùm verò tranſit prægnationis quadrageſima dies, abortus periculum maximum receſſit: ita cùm recens natus (reſpondent enim vitæ principia principiis generationis) attigit octauum diem, homo iam vitalis eſt: cùm quadrageſimum, robuſtior, viuacior, & ſapientiæ iam particeps eſt. Indicio eſt, quòd eorum qui euaſerunt ſeptimum, multi moriuntur intra

Quadragenarij numeri in fœtu.

Abortus quando fiant.

quadrageſimum, à quadrageſimo verò incipiunt iam pueri ridere, quaſi firmiores iam facti, & ſapientiæ quædam exordia oſtentantes. Docet hoc Hippocrates in calce libelli de partu ſeptimeſtri. Meritò ergo, atque vt natura ipſa poſcebat inſtitutum eſt, vt puer die octauo circuncideretur, mater verò ingrederetur in ſanctuarium, illum Deo oblatura quadrageſimo. Nimirum circuncidebatur die octauo, vt qui iam non imperfectus fœtus, ſed homo vitalis eſſe cognoſceretur: deferebatur in templum quadrageſimo, vt qui magnum recens natorum periculum euaſiſſet, & roboratus iam eſſet, & ſapientiæ inditia præ ſe ferret: interim, vt mater ante diem circunciſionis immunda eſſet, iuxta dies ſeparationis menſtruæ, dies ſeptem iubebatur, quia id tempus eſt naturale menſtruæ purgationis, ita inter diem circunciſionis & delationis in templum, iubebatur manere in ſanguine purificationis ſuæ dies triginta, quia tot dies ſolet durare expurgatio iis quæ mares pepererunt. Quod facilè intelliges ex his Hippocratis verbis, quæ libello de natura pueri ſcripta ſunt. *Atque hæc mihi de hoc dicta ſint, & factus iam eſt puer, & ad hoc peruenit, fœmella quidem quadraginta & duobus diebus vt longiſſimè, primam coagmentationem ac coarticulationem accipiens: maſculus verò vt longiſſimè in triginta diebus. vt plurimum enim hoc tempore, aut paulò breuiori, aut paulò longiori articulatio ipſis contingit. Nam & purgatio fit à partu vt plurimum in fœmellis quidem diebus quadraginta & duobus, atque hæc tardiſſima eſt, & perfecta: vacauerit autem periculo etiam ſi in viginti quinque diebus purgetur: in maſculo verò purgatio fit diebus triginta, atque hæc tardiſſima, & perfecta, citra tamen periculum fuerit mulier, etiam ſi in viginti diebus purgetur.* hæc Hippocrates. quibus docet tempus

Fœtus formationis tempus.

Expurgatio à partu.

tempus formationis pueri reſpondere tempori purgationis matris;atque quia mares in vtero citius formantur quàm fœmellæ, proinde & eas quæ mares pepererunt, purgari citius, eſſéque tempus formationis pueri, & purgationis eius quæ marem pepererit triginta dies. Quod attinet ad purgationem eius quæ marem pepererit veriſſimum eſt, & iis quæ in lege Domini dicuntur maxime conſonum. Quod verò attinet ad tempus formationis maris & fœmellæ, & ad æqualitatem temporis formationis fœtus & purgationis matris, neque admodum firmum, neque certum eſt,ſed contingit ita,& aliter. Neque hoc latuit Ariſtotelem aut Hippocratem. Nam Ariſtoteles capite tertio libri citati,ita inquit. *Purgationes autem accidunt plurimis cum conceperint ad tempus quodam ſcilicet triginta dierum, maximè ſi concepta fœmina eſt, quadraginta ſi mas. A partu etiam purgationes eodem numero dierum conſequi volunt, quamquam non æquè ita diligenter eueniunt.* hæc Ariſtoteles. Locus haud dubiè corruptus eſt, legendum enim *triginta dierum, maximè ſi conceptus mas eſt: quadraginta ſi fœmina.* Nam dicit tempus expurgationis à partu, æquale eſſe tempori expurgationis, quæ fit initio conceptionis. conſtat verò iuxta omnium ſententias longiorem expurgationem eſſe à partu fœmellæ, quàm maſculi. At verò Ariſtoteles non admodum certam eſſe, eam expurgationis cum expurgatione æqualitatem, dicit: Quare neque formationis fœtus cum expurgatione à partu, adeo exacta erit æqualitas. Videtur enim tempus expurgationis, quæ initio conceptionis fit, reſpondere tempori formationis. quamquam neque hîc erit adeo certa æqualitas, vt neque in tempore toto præ-

Expurgationis à partu maris & fœmellæ differentia.

gnationis muliebris, neque in vllis eius partibus firmum quidquam ac certum eſt. Quapropter Ariſtoteles paulò infra inquit. *Mares magna ex parte circa quadrageſimum diem, dextro potius latere mouentur: fœminæ ſiniſtro, circiter nonageſimum. Nihil tamen certi in his affirmare licet. Sed enim hæc, & reliqua huiuſcemodi, vt differunt eo quod magna ex parte, & eo quòd magis ac minus accidit, ſic accepimus.* hęc Ariſtoteles. Hippocrates quoque libello de alimento, cùm recenſuiſſet multa variáque partus tempora, & formationis, motus, & editus tempora & eorum, proportiones, adiecit, *Non eſt, & eſt:* inſinuans nihil eorum eſſe perpetuum, ſed quodcunque fieri poſſe, ita aut aliter. verba verò Hippocratis ſunt hæc. *Ad figurationem ſoles triginta quinque, ad motum ſeptuaginta, ad perfectionem ducenti & decem. Alij tradunt, ad formam quadraginta quinque, ad motum ſeptuaginta ſex, ad exitum ducenti & decem. Alij ſic, ad formam quinquaginta, ad primum ſaltem centum, ad perfectionem trecenti. Alij ſic, ad diſcriminationem quadraginta, ad tranſitum octoginta, ad elapſum ducenti quadraginta. non eſt, & eſt.* his verbis Hippocrates, vt in commentatione eius loci explicuimus, narrat multas Medicorum ſententias de tempore partus naturalis, & de temporibus quibus fœtus formationem acciperet, inciperet moueri, & exiret in lucem, ac de proportione temporum, quibus illæ mutationes inſignes contingerent, eíſque narratis, dicit, nihil in illis eſſe perpetuum, ſed poſſe fieri quodcunque illorum & non fieri. Hoc idem docuit libro ſecundo de morbis popularibus ſectione tertia, eaſdem ſententias narrans. Nimirum, vt Ariſtoteles dicit, capite quarto citati iam ſæpè libri; cùm cætera animalia omnia, ſingulari ac ſimplici modo partum ſuum perficiant certum

Quo tépore fœtus in vtero mouetur.

tum enim pariendi tempus ſtatutum eſt ſingulis generibus,homini vni datum multiplex. Nam & ſeptimo menſe,& octauo,& nono parere poteſt, & quod plurimum decimo, nonnullæ etiam & vndecimum tangunt. Itaque conſenſu probatiſſimorũ auctorum conſtat,neque partus muliebris, neque mutationum inſignium quæ fœtui accidunt, formationis dico, & motus, eſſe ſimplex & ſtatutum tempus, ſed varium & multiplex. Neque ſolùm homini non eſt certum tempus horum, ſed neque ſexui vlli. Nulla enim eſt ſexui naſcendi differentia,ſiue in quã mas ſit,ſiue fœmella. Nam tametſi Ariſtoteles dicit, fœminã ſæpius in vndecimum menſem incidere quàm marem, hûcque ſæpius fieri ſeptimeſtrem, tamen experimentum repugnat:adeóque minus certi quidquã eſt in his rebus quàm veteres putarunt,vt noſtro ſæculo nata ſit fœmella haud dubiè quinquemeſtris, quæ adhuc viuit,pluſquàm duodecim iam annos nata,cuius gracilitas ac tenuitas,maior quàm mulieribus eſſe conſueuerit,indicat certam eſſe de eius ortu fidem, prætterquam quod multis domeſticis, neque ineuidentibus argumentis conſtitit:vſque adeò in Phyſicis alterationibus vix quidquã eſt omnino aut impoſſibile, aut neceſſarium. Quid ergo,an nihil eſt in rebus quæ ad fœtus & puerperas ſpectant certum,ac firmum?ſanè nullum eſt tempus certum. quo mas aut fœmina figurã accipiat in vtero, neque quo moueri incipiat, neque quo in lucẽ exeat,neque quo mulier vtero gerens,ſtatim à conceptionis initio expurgetur, neque quo expurgetur quæ peperit, ſiue marem ſiue fœminã:ſed hæc omnia tempora,multiplicia & varia ſunt. Illud tamen certum eſt, mares citiùs figuram recipere,& mouendi vim quàm fœminas,& eas quæ mares

Vario tempore mulier parere poteſt.

Puella quinquemeſtris.

conceperunt breuiores habere expurgationes, & eas quæ prægnationis initio fiunt (quamquam has non omnes mulieres habent),& eas quæ à partu. Horum omnium eadem eſt cauſa, humidior ſcilicet, frigidior, & excrementoſior natura fœminæ. Quoniam enim talis eſt: ex frigidioribus , & humidioribus principiis gignitur. Humidiora verò principia, ineptiora ſunt ad recipiendam figuram propriam, quàm ſicciora: frigidiora verò quàm calidiora ineptiora ſunt ad motum. Neceſſe eſt ergo fœminæ quàm mares tardius accipiant figuram. & moueantur: non tamen proinde & tardius edantur in lucem, ſed eiſdem temporibus quibus mares: Quia quanto tardius accipiunt figuram & mouentur, tanto poſtquam formata ſunt citius veniunt ad incrementum. Quod Hippocrates docuit ſecundo Epidemicon, & rurſum ſexto. Sunt verò eius verba in calce ſectionis tertiæ libri ſecundi. *Quod citius diſcretum & motum eſt, augetur rurſus ſegnius, & in longius tempus.* In calce ſectionis ſecundæ libri ſexti dicit, *Concretum eſt, conſtitit citiùs, poſtquam motum eſt, deſinit & tardius augetur, & pluri tempore.* Ariſtoteles hoc interpretatur de eo incremento, quod mares & fœminæ recipiunt æditi iam in lucem vſque ad conſiſtendi ætatem. Monſtratum verò à me eſt in eius operis commentariis, de eo etiam incremento intelligi quod intra vterum accipiunt, poſtquam moueri cœperunt, vſque dum vtero exeunt. Quod vel ipſa auctoris verba apertè ſonant. Itaque etſi æquale tempus gerantur vtero, fœminæ verò tardius accipiunt figuram, & mouentur dictam ob cauſam. Atque ob eandem, quæ fœminas pepererunt diutius ſunt immundæ, & longiores habent purgationes. Nam cùm mulieres humidiores & excrementoſiores ſint quàm

Cur mulieres quæ fæmellã pepererunt diutius ſũt immundæ

quàm viri, & earum principia quàm ex quibus viri fiunt, conſtat ab iis etiam mulieribus concipi, quæ aut natura ſint, aut tunc fortè contigerit eſſe ex-crementoſiores. Indigebunt igitur tales expurgatione diuturniori. Cùm verò non ſit idem ſtatutúmque tempus expurgationis omnibus, neque quæ mares, neque quæ fœmellas pepererint, ſit verò periculoſum minus durare expurgationẽ quàm natura poſcebat, & morboſum durare plus, neceſſe eſt tempus aliquod eſſe vltra, & citra quod naturalis non cenſeatur expurgatio. Id rectè dicit Ariſtoteles eſſe in ea quæ marem peperit, à viginti vſque ad triginta dies. Nam & experimentum ſubſcribit eius ſententię. Scire tamen expedit, iis quæ pepererunt duplicẽ ex vtero vacuationem ſuccedere, primam ſanguinis copioſè fluentis, vt ſingulis menſibus mulieribus ſolet: ſecundam aliorum excrementorum cum exiguo ſanguine fluentium paulatim. vtraque eſt ei quæ marem peperit, breuior. Eſt verò ſecunda cùm longiſſima triginta dierum, prima ſeptem. Hanc ob cauſam iuſſit Deus eam quæ peperit marem, eſſe immundam diebus ſeptem, & octauo circuncidere puerũ, vt iam vitalem, mox triginta diebus expurgari: iis exactis ingredi in ſanctuarium, & offerre Deo puerum. Sed euenit hîc dubitare. Si ſeptem ſolum diebus erat futura in ſeparatione quæ marem peperiſſet, deinde triginta in purificatione, mox itura in templum, & puerum oblatura, quî fieri poterat, vt oblatio pueri non ante quadrageſimum à partu diem ageretur? Videtur enim futura die trigeſimo & ſeptimo. At verò conſueuiſſe eſſe quadrageſimo communis omnium ſententia eſt, & Eccleſia Sancta id teſtatur, feſtum purificationis MARIÆ celebrãs ſecũdo Februarij, qui eſt quadrageſimus

Puerperarũ vacuatio.

Feſtũ purificationis

geſimus à natali Domini. Quidam reſpondent rationem computandi eſſe, vt dies primus detur partui, ſeptem ſequentes ſeparationi, mox alius circuncifioni, deinde triginta expurgationi, his exactis alius oblationi pueri, atque ita fieri quadraginta. Verùm hoc non eſt conſentaneum. Primum quia circuncifio incideret in diem nonum, atque circũciſionis feſtum ſecundo Ianuarij celebraretur, potius quàm primo: deinde quia pueri circũciſio non prohibet matrẽ eadem die expurgari. In Græcis codicibus iuxta verſionem ſeptuaginta interpretum, quam ſequutus eſt Diuus Auguſtinus, legitur. *Ipſa verò manebit triginta tribus diebus in ſanguine mundo ſuo.* Quæ lectio eleuat dictam dubitationem. nam ſeptem & triginta tribus fiunt quadraginta. Atqui quoniam Philoſoqhi, vt ex dictis conſtat, triginta dierum cenſent eſſe maximè legitimum tempus expurgationis ei quæ peperit marem, dicemus præcepiſſe Deum vt mulier antequam in templum domo abiret, & puerum deferret, maneret domi ſeptem dies ob expurgationem primam, triginta, ob ſecundam, tres inſuper propter infantem: ne ſcilicet ante quadraginta exiret domo puer. Iuxta verſionem autem diui Hieronymi dicemus, mulieres quidem manere ſolitas domi dies triginta tres poſt ſeptem primos, quo compleretur ante pueri oblationem primus quadragenarius, Moſem verò præcepiſſe manere diebus triginta, inſinuantem illos eſſe purificationis, reliquos tribui pueri incolumitati. Nimirum quadragenarius primus dierum celebratiſſimus eſt ab omnibus Medicis, cenſetúrque habere vim magnam ad retinendos in vita pueros. Eam quæ peperit fœminam, explere voluit Deus duos quadragenarios antequàm in ſanctuarium ingrederetur, vt pote du

te duplo longiori indigentem expurgatione. Ob idque dedit expurgationi primæ duas hebdomadas, ſecundæ dies ſexaginta ſex, vt coniunctis vtriſque fierent octoginta, qui duobus conſtant quadragenariis: qui numerus imperfecto & fœmineo ſexui maximè congruit, vt vnitas virili. Quia vnitas perfectio & forma eſt, binarius principium diuiſionis, & materia. Ego itaque diuinam ſequutus auctoritatem, eam quę marem pepererit, profluuio muliebri vocato, aut vllo alio morbo teneri hanc ob cauſam non cenſeo, niſi diem quadrageſimum euacuatio ſuperauerit, neque eam quæ fœminam, niſi octogeſimum. Etiam ſi Hippocrates loco citato libelli de genitura, & rurſus libro primo de morbis muliebribus dicat, longiſſimam expurgationem eius quæ pepererit marem eſſe dierum triginta, & eius quæ fœminam quadraginta duorum.

Vnitatis perfectio. Binarij imperfectio.

CAPVT DECIMVM NONVM.

De Lepra.

CAPITE decimo tertio Leuitici. *Loquutúſque eſt Dominus ad Moſen & Aaron dicens, Homo in cuius cute & carne ortus fuerit diuerſus color, ſiue puſtula, aut quaſi lucens quippiam, id eſt plaga lepræ, adducetur ad Aaron ſacerdotem, vel ad vnum quemlibet filiorum eius, qui cum viderit lepram in cute, & pilos in album mutatos colorem, ipſámque ſpeciem lepræ humiliorem cute, & carne reliqua, plaga lepræ eſt, & ad arbitrium eius ſeparabitur. Si obſcurior fuerit lepra, & non creuerit in cute, mundabit eum, quia ſcabies eſt. Lauabitque homo veſtimenta ſua &*

mundus

tes & morbi nihil lædunt. Hippocrates libello de affectionibus ita inquit. *Lepra, & pruritus, & ſcabies & impetigines, & viteligo, & alopecia à pituita fiunt. ſunt autem talia turpitudo magis quàm morbi.* Itaque hanc ob cauſam lex hæc lepræ lata eſt. Vitia cutis quæ fœditatem afferunt, ſunt in triplici genere: maculæ enim ſunt, aut vlcera aut aſperitates, aut duo horum, aut omnia ſimul. Vitia coloris ſeu maculę, vocantur Gręcis leucę, & alphi, Latinis viteligines ſeu morpheæ, Arabibus guada ſeu alguada. Hæc cum ſummam tenent cutem, nihil adiiciunt aliud, ſed ſunt ſolum maculę, alba, aut nigra: vocatúrque viteligo alba, aut nigra: cùm altius partē tenent, mox adiiciūt aſperitates exiguas furfuri ſimilęs, & vocatur pſora, Latinis ſcabies: aut maiores ac velut ſquamas, & vocatur Græcis lepra, Arabibus barràs, ſeu albarràs, & hæc quoque eſt alba aut nigra, vt fit à pituita ſalſa, aut à melancholia. & propriè quæ nigra eſt vocatur lepra, quæ alba lychen ſeu impetigo. quæ eadem vocatur aliis lepra volatilis, quia ſerpit, videtúrque volare per partes. Si non ſolùm tenetur cutis altiuſcule, ſed etiam venæ & caro, fit morbus qui vocatur Græcis elephas. Arabes verò, & vulgus, vocant hunc lepram, albarras nigrum. dicunt lepram antecedere. Elephantem verò vocant Arabes hunc eūdem morbum cum tenet crura, vt ſæpe ſolet. Itaque leucæ ſeu alphi, ſeu viteligo, ſeu morphea, ſeu guadà, & ſcabies ſeu pſora, & lychenes, ſeu impetigines, ſeu volatilis lepra, ſeu barras album, & lepra ſeu barras nigrum, & elephas ſeu lepra vulgo vocata, & Arabibus, vitia & turpitudines externi corporis habitus ſunt, fiúntque alia ex aliis, intentione & remiſſione diuerſa. naſcunturque ex redundantia pituitæ, aut melancholiæ. Hæc omnia

Viteligo.

Scabies.

alij: & eſt cutis magis depreſſa, & vehementius defoſſa quàm cutis reliqui corporis. paucis interpoſitis in eodem capite dicit, *Quoniam de morphea (hæc eſt vitiligo, ſeu guada) quædam eſt vehementis elongationis à colore corporis, & de ea eſt quæ eſt propinquior ei, & eſt magis ſalua. Et in ea quæ eſt ſubmerſa & non rubet, neque ſanguinem emittit (hæc ſunt ſigna peſſimæ vitiligi*is, & lepræ iam malitia æqualis) & eſt vehementis dilatationis capiens locum magnum, non eſt ſpes, & ſimiliter illa quæ omni hora incipit in additione.* Ecce vt Auicenna deſcribat his eiſdem ſignis peſſimum albarras album, hoc eſt malignos lychenes, ſeu album, ſeu lepræ quoddam genus, & malignam morpheam, aut leucem, quæ in malignitatem lepræ iam abiit. Porrò lucidum candorem notam eſſe lepræ, conſtat ex verbis vltimis capitis quinti libri quarti Regum, vbi dicitur, *Egreſſus eſt ab eo leproſus quaſi nix.* Cauſas horum non eſt difficile inuenire. Cum enim lychenes illi maligni à ſalſa pituita naſcantur, ſola vel cum atrabile miſta, neceſſe eſt vbi partis temperies admodum labefactata eſt, & in ipſius excrementi naturam velut mutata, ſalitam admodum eſſe cutem, & ac proinde ſiccam & contractam, ac reliqua cute quæ ſana eſt humiliorem. Porrò, cum orta atteſtentur iis ex quibus oriuntur, vbi cutis ob pituitam ita erit facta candida, vt ipſum ſubſtantiæ modum mutauerit in candidiorem, pilos quoque ex ſeſe naſcentes cãdidos reddet. Quòd morphea, ſeu vitiligo maligna creſcat, eadem cauſa eſt quam Auicẽna quoque poſt nuper citata verba appoſuit, ita dicens. *Et ſimiliter illa quæ omni hora incipit in additione, quoniam complexio eius eſt fortis, conuertens illud quod ad eam vadit ad ſuam ſimilitudinem, & propter illud eſt mala valde.* Ex dictis facilè intelligentur præ-

ſcripta verba, poterúntque explicari phyſicè. Afferri iubet ad ſacerdotem quemcúque cui mutatus ſit cutis color, aut innatæ puſtulæ aut quaſi lucens quidpiam, quaſi ſcilicet fulgétes furfures, aut ſcammæ. Ná hæc omnia poſſunt eſſe initia vitij abeuntis in malignum, & in aliquod lepræ genus. Iubet etiam cum viderit ſacerdos in cute lepram talem, vt pili qui inde naſcantur, in album mutati ſint colorem, & ipſa lepræ ſpecies ſit humilior cute & carne reliqua, ſeparari hominem, quia plaga lepræ eſt: nimirum maligni lychenes. Sin autem fuerit tantùm lucens quidam candor in cute, neque tamen cutis fuerit humilior carne reliqua, & pili adhuc retineát colorem priſtinum, nondum conſtat malignum eſſe vitium. Verùm quia ſæpe ab iis initiis proceditur in malignum, non vult eum mox dimitti vt mundum hominem, ſed recludi hebdomadam, eáque exacta ſacerdotem conſiderare, an vltra creuerint, & maculę dilatatę ſint: ſíque non creuerint, rurſum recludi aliam hebdomadam, qua rurſum exacta, ſi obſcurior fuerit lepra, neque creuerit in cute, hoc eſt non ſe dilatauerint maculæ, & ſigna lepræ facta ſint obſcuriora, ſcire iubet lepram veram non eſſe, ſed pſoram, ſeu ſcabiem, ac proinde dimitti hominem lotis veſtimentis. Múdus enim eſt, hoc eſt, non eſt leproſus, ſed ſcabioſus ſolùm, quod leue eſt, & *Scabiei remedia.* ſolo veſtium mundiſſimarum, linearum & lanearum, vſu, & probo victu liberabitur. præmiſſa, ſi opus ſit, aliqua corporis euacuatione. additur dictis.

Quod ſi poſtquam à ſacerdote viſus eſt, & redditus munditiæ, iterum lepra creuerit, adducetur ad eum, & immunditiæ condemnabitur.

Peſſimum eſt cùm morbi alicuius exordia ſeſe inſinuauerint antea, quæ poſtea deſtitiſſe viſa fuerint, homi

hominem in eum ipſum morbum incidere. Nam iteratus morbus, magnum corporis apparatũ, & in eum propenſionem ſignificat, ſubeſſéque in vitioſa corporis natura morbi velut radicem. Morbus verò in quẽ corpus valde propenſum eſt, facile abit in habitum. Meritò ergo immũdus & leproſus cenſetur, cui mundato iam ſemel, lepra redit. Quia veriſimile eſt, id non ex prauo victu, quo paulò ante vſus fuerit, homo, aut leui aliqua occaſione, ſed ex firmata in corpore Cacochymia naſci. Itaque vt incrementum macularum, ita & repetitio, ſuſpectum & malum ſignum eſt, cenſetúrque meritò, quæ ſemel repetiit, ſæpè repetitura lepra, neque vnquam futurus homo tutus ab immunditia. quare immunditiæ condemnabitur. *Racidiua malum.*

Plaga lepræ ſi fuerit in homine, adducetur ad ſacerdotem, & videbit eum, cúmque color albus in cute fuerit, & capillorum mutauerit aſpectum, ipſa quoque caro viua apparuerit, lepra vetuſtiſſima iudicabitur, atque inolita cuti. Contaminabit ergo eum ſacerdos, & non recludet, quia perſpicuæ immunditiæ eſt. Si autem effloruerit diſcurrens lepra in cute, & opperuerit omnem carnem à capite vſque ad pedes, quidquid ſub aſpectum oculorum cadit, conſiderabit eum ſacerdos, & teneri lepra mundiſſima iudicabit, eo quod omnis in candorem verſa ſit, & idcirco homo mundus erit. Quando verò caro viuens in eo apparuerit, tunc ſacerdotis iudicio polluetur, & inter immundos reputabitur. Caro enim viua, ſi lepra aſpergitur immunda eſt. Quod ſi rurſum verſa fuerit in alborem, & totum hominem opperuerit, conſiderabit eum ſacerdos, & mundum eſſe decernet.

Duo alia præter dicta deſcribuntur hîc lepræ ſigna: alterum vetuſtiſſimæ & incurabilis, ac proinde perſpicuæ immunditiæ: alterum mundiſſimæ *Duo alia ſigna lepræ.*

ac facillimæ ſolutu. peſſimum in lepra eſſe dicit, *ſi caro viua ſit aſperſa lepra*, hoc eſt, ſi non ſolum in cute ſit macula alba, aut lucés cum ſcammis, & ea ſit humilior reliqua cute, ſed etiam ipſa caro viua ſub cute ſit ſimiliter infecta, ſit ſcilicet alba, & modum ſubſtantię carneæ amiſerit. Id verò lepræ vetuſtiſſimę & cuti insolitæ eſſe conſtat, quia non ſolùm ſit pituita ſalſa excreta ab expultrice vi in cutem, ſed ſubiecta etiã carne in vitioſi ſucci naturam mutata. Grauius ergo eſt hoc quàm cutem humilioré reliqua cute fieri, & capillos candidos. Quia ea infectione ſolius cutis fieri poſſunt, grauius verò eſt infectam etiam eſſe ſubiectã & viuam carnem. Hoc an ita habeat, an inquam ipſa ſubiecta caro ſit leproſa, iubet Auicenna citato capite explorare puncta acu carne. *Si enim* (inquit) *punctura acu extrahit ſanguinem, eſt guadà (ea eſt vt diximus leuior affectio) ſi non ſanguinem, ſed humiditatem aquoſam eſt barrás, & hoc* (inquit) *non ſanatur.* Rurſum explorare iubet fricatione, dicens, *Et iterum quæ rubet poſt fricationem, eſt ad ſpem decliuis, & ad hoc vt ſit morphea: & quæ non rubet per eam, eſt mala.* Nimirum vbi ſubiecta caro eſt munda, acu ſanguis extrahitur, & fricatione allicitur in cutem: vbi verò ipſa viua caro eſt ſecundum ſuæ ſubſtantiæ modum mutata, velut etiam in iis qui vocantur Leucophlegmatici, extrahitur Ichor quidam, ſeu ſanies aquoſa, & cutis fricata non rubet. Talem dicit Auicenna non ſanari, qui hoc loco dicitur eſſe non recludendus, quaſi qui ſaneſcere facile poſſet, ſed contaminandus, hoc eſt ſeparandus, quaſi contaminatus, quia apertæ immunditię eſt. Hoc idé docuit Paulus Aegineta libro quarto capite quinto, docens diſtinguere leucem medicabilé ab immedicabili. qui locus mihi videtur eſſe corruptus, & ex dictis

Exploratio lepræ.

Leucophlegmatici.

dictis facile poſſe reſtitui. Ita enim legitur. *Huius notæ & ſignificationes ſunt huiuſmodi: Acu pungito in ſuperficie cutis leucem non vltra cutem, quod ſi non ſanguis exeat, incurabilis non eſt morbus: ſin lacteus quidam humor profluit, curationem non admittit. Vel laneo paniculo aſpero ipſam perfrica: quòd ſi rubicundior fiat, curari poteſt: ſi in eodem colore manet, incurabilis eſſe cenſenda eſt.* Vides vt Paulus eadem dicat de leuce, quæ Auicenna de guadà & morphea. legendum verò eſt haud dubiè, vbi, *quod ſi non ſanguis exeat*, quòd ſi ſanguis exeat. Nam curationem admittentis lepræ eſt exire ſanguinem: non admittentis, exire lacteam, aut aquoſam humiditatem. Eſt autem in Græco facillimus lapſus, & emendatio etiam. nam pro εἰ μὴ legendum εἰ μὴν. Hæc eadē ſigna curabilis & incurabilis alopeciæ ſcripſit Galenus primo de compoſitione ſecundum locos. Rectè autem monet Paulus, ne multum figatur acus vltra cutem: ita enim nulli nō exierit ſanguis, ſed ſatis magnum ſignum erit firmatæ iam lepræ, transfixa cute ſanguinem nullum exire. Auicenna itaque hac in parte ſequutus eſt Paulum. Vterque autem hac in re mihi videtur errare, quòd velut leuius quiddam & minus malum commemorent, ſanguinem puncta acu à cute non exire, quàm pilos fieri albos: cùm tamen hîc Propheta Moſes grauius eſſe oſtendat, dicens, *Cum color cutis mutatus fuerit, & capillorum mutauerit aſpectum, ipſa quoque caro viua apparuerit.* Commemorat enim hoc poſtremò velut omnium grauiſſimum: atque in initio capitis, eos quibus cutis alba, & humilior reliqua, & dealbati eſſent capilli, ſeparari iuſſit ad arbitrium ſacerdotis: nunc verò adiiciens, *Et caro viua apparuerit*, dicit, *Contaminabit eum, quia aperta eſt immunditia*: tanquam grauius quiddam dicens. Pau-

lum verò & Auic.cõtrarium, inſinuaſſe,conſtat, quia infixa acu ſanguinem non exire tribuit Paulus leuce, Auicenna guada & morpheę:capillos albos fieri Paulus tribuit alpho & Auicẽna barras conſtat verò leucem quam alphum apud Paulũ,& guadà quam barràs apud Auicennã, leuiorem eſſe morbum : atque leucẽ Pauli eſſ guada Auicennæ , & alphum barràs. Nos verò ſequuti veritatem dicimus,in his omnibus vitiis cutis,quæ hoc loco lepræ nomine intelliguntur , minus eſſe graue mutari colorem ſolius cutis, quàm capillorum etiam.grauius verò quàm vtrumque, ipſam iam viuam carnem lepra reſperſam eſſe,ita vt transfixa cute ſanguis non exeat, & fricata cute nõ appareat rubor.Mundiſſimæ lepræ ſignum eſſe dicitur,cùm lepra diſcurrens per totum corpus , operit totam carnem à capite vſque ad pedes,quidquid ſub aſpectum oculorum cadit.Quod ſanè , vt eſt veriſſimum,ita naturali quoque rationi eſſe conſentaneum facile intelliget , quicunque medicinæ tantillum deguſtauerit. Nam quanto excrementa abũdantius extrorſum per cutem emittunutur,tanto internas partes minus poſſunt lædere, & tanto maior naturalis facultatis potẽtia ſignificatur.In vitioſis ergo corporum diſpoſitionibus & cacochymiis, exigua quædã in cute effloreſcere,ſignum malum eſt , quia imponentia expultricis ſignificantur,& vt cauſa,parum confert,parum enim eſt quod corpore exit. Quare merito timetur malè partibus altioribus. Vbi verò contrà , plurimum eſt quod extra cutem traditur vndique à capite ad pedes , totũ interius corpus manere purũ eſt conſentaneum. perinde accidit in vocatis variolis,& morbilis,ſcabie, & aliis quibuſuis exãthematis. Nihil enim potius cẽſent medici , quã vt pro multitudinis ratione aut cacochymiæ,

Excremẽta quando debeãt eſſe copioſa.

cochymiæ, abundanter erumpant. In hanc ſententiam ſcripta ſunt quamplurima ab Hippocrate multis in locis apertiſſimè verò, & quod ad locum præſentem maximè facit, ſcriptum eſt libro ſecundo Epidemicôn, ſectione ſecunda his verbis, *Sed & quæ ſub cutem abſcedunt foras tubercula, velut putreſcentia & quæ ſeparantur aut vlcus, aut eiuſmodi puſtulæ, aut ſcammæ, aut defluuium capillorum viteligines, lepræ aut eiuſmodi, quæ abſceſſus ſunt aceruatim fluentes, & non ſemirepentes.* His verbis Hippocrates docet, has omnes excretiones excrementorum in cutem eſſe debere copioſas, non ſemifientes, quia per copioſas excretiones manet mundum interius corpus. Vides vt hæc omnia præterquam quod morborum animi curationi rectè accommodantur, ſunt etiam phyſicè ſcripta, vt etiam quæ ſequuntur.

Caro autem & cutis in qua vlcus natum eſt, & ſanatum, & in locis vlceris cicatrix alba apparuerit, ſiue ſubrufa, adducetur homo ad ſacerdotem: qui cùm viderit locum lepræ humiliorem carne reliqua, & pilos verſos in candorem, contaminabit eum: plaga enim lepræ orta eſt in vlcere. Quod ſi pilus coloris eſt priſtini, & cicatrix ſubobſcura, & vicina carne non eſt humilior, recludet eum ſeptem diebus, & ſiquidem creuerit, adiudicabit eum lepræ: ſin autem ſteterit in loco ſuo, vlceris eſt cicatrix, & homo mundus erit. Caro autem & cutis quam ignis exuſſerit, & ſanata albam ſiue rufam habuerit cicatricem, conſiderabit eam ſacerdos, & ecce ſi verſa eſt in alborem, & locus eius reliqua cute eſt humilior, contaminabit eum, quia plaga lepræ orta eſt in cicatrice. Quod ſi pilorum color non fuerit immutatus, neque humilior plaga carne reliqua, & ipſa lepræ ſpecies fuerit ſuobſcura, recludet eum ſeptem diebus, & die ſeptimo contemplabitur: ſi creuerit in cute lepra, contaminabit eum:

ſin autem in loco ſuo candor ſteterit non ſatis clarus, plaga combuſtionis eſt & iccirco mundabitur, quia cicatrix eſt combuſturæ.

Nihil hic aliud dicitur noui, quàm ſolere in iis qui parati ſunt ad lepram, occaſionem præſtare gignendę illius vlcera, ſiue quæ ſponte ſint nata, ſiue quæ inuſta, eo quòd ſoleat cicatricibus innaſci. Neque mirũ, quia ſponte naſcuntur vlcera in partibus debilibus, ob prauos ſuccos in eas miſſos, & quæ ſemel vlceratæ ſunt, etſi cicatrice obducantur, manent debiliores. Quapropter & ipſa vlcera ſolẽt ſæpe in ipſis partibus nouari, & materia lepræ in eandem partem emergere. Orta verò lepra eaſdem notas habet quas in reliquis partibus: nimirum macula ſerpens, & profundior reliqua cute, & pili mutati in candidũ, veræ, ac malignæ lepræ notæ ſunt: contraria, mundæ ſcabiei. Quanquã enim in magnis profundorum vlcerum cicatricibus nullus pilus oriri ſoleat, eo quòd non cutis, ſed velut cruſta & callus innaſcatur: tamen in ſponte naſcentium vlcerum cicatricibus tenues cutes fieri ſolent, taléſque vt, niſi corpora ſint cacochyma, nullæ maneant maculæ, & omnia vlcerum veſtigia euaneſcant. Quare talibus cicatricibus innaſcitur villus, vt cuti reliquæ. Conſiderandum vero hactenus, cùm notas lepræ ſcriberet, non niſi candidæ maculæ meminiſſe, nunc verò dicere, Et in loco vlceris cicatrix alba apparuerit, ſiue ſubrufa. Illud nomen ſubrufa, omnes interpretantur quaſi dicatur ſubrubra: atqui macula lepræ in reliqua cute candida fit, in cicatrice vero relicta ex vlceribus ſponte ortis fit aliquando ſubrubra, eo quòd ſanguis quo pars nutritur, male ob eius debilitatem mutetur, quæ cauſa macularum eſt.

Notæ lepræ.

Cicatrix depilis.

Cicatrix rubet.

Vir ſiue mulier in cuius capite aut barba germinauerit lepra,

lepra, videbit eos ſacerdos, & ſi quidem humilior fuerit locus carne reliqua, & capillus flauus ſolitóque ſubtilior, contaminabit eos, quia lepra capitis ac barbæ eſt. Sin autem viderit locum maculæ æqualem vicinæ carni & capillum nigrum, recludet eos ſeptem diebus & die ſeptimo intuebitur. Si non creuerit macula, & capillus ſui coloris eſt, & locus plagæ carni reliquæ æqualis, reddetur homo abſque loco maculæ, & recludetur aliis ſeptem diebus. Si die ſeptimo viſa fuerit ſtetiſſe plaga in loco ſuo, nec humilior carne reliqua, mũdabit eum, lotiſque veſtibus mundus erit. Sin autem poſt emundationem rurſus creuerit macula in cute, non quæret amplius vtrum capillus in colorem flauum ſit commutatus, quia apertè immundus eſt. Porrò ſi ſteterit macula, & capilli nigri fuerint, nouerit hominem ſanatum eſſe, & confidenter eum pronunciet mundum.

Eadem ratio eſt dignoſcendi malignam lepram ab ſcabie munda in capite & barba, & in aliis corporis partibus: Nimirum quæ humilior eſt reliqua cute, & capillorum mutata ſpectũ, & ſeſe effundit ac ſerpit, maligna eſt aut etiam quæ cùm videretur eſſe munda, rurſum emergit, redit, & ſerpit. Quæ contraria prorſus habet, nullatenus eſt maligna, vt certe de alia etiam lepra dictum eſt. Illud ſolum intereſt, quòd in reliquis partibus, lepra affectæ cum ſunt, pili mutantur in albos, in capite & barba in flauos & tenues. Huius cauſa eſt, quod capitis lepræ innaſci ſolent achores, & ceria vocata, medicis vulgò ac quibuſdam etiam Arabum medicorum vocatur tinea. ſunt verò vlcuſcula quædam manantia ſuccum quendam liquidiori melli ſimilé: quod apertè indicat tali etiam ſanie imbutam eſſe illis capitis cutem. Merito ergo tales inde capilli naſcuntur, tenues inquam & flaui, vt certe è reliquis partibus quæ ſalſa pituita imbutæ

Indicium malignæ lepræ.

Achore.

ſunt naſcuntur albi. Cauſa illius ſaniei, eſt bilis flauæ tenuis cum ſalſa pituita permiſtio, aut etiam cum portione aliqua atræ bilis. Res eſt certè experimento cognita, iis mulieribus præcipuè quæ tinea laborauerint, auro ſimiles capillos oriri.

Vir ſiue mulier, in cuius cute candor apparuerit, intuebitur eos ſacerdos, ſi deprehenderit ſubobſcurum alborem lucere in cute ſciat non eſſe lepram, ſed maculam coloris candidi, & hominem mundum.

Viteligi-nū à lepra differētia. Hic ſtatuitur differentia inter maculam ſimplicem coloris candidi, eam ſcilicet quam viteligiuem albam vocant Latini, & Arabes guada, & inter lepram, aut deteriorem corporis infectionem, hoc eſt, prauos lychenas, lepram particulariter vocatam, & elephantem, qui lepra eſt deterior, & achora: nimirum vbi nihil aliud eſt quàm candor quidam ſubobſcurus, lucens in cute, neque ſcilicet humilior eſt plaga reliqua cute, neque pili enaſcuntur albi neq; tenues & flaui, neq; ſerpendo creſcit, hæc eſt viteligo & non lepra, & homo mundus eſt.

Vir de cuius capite capilli fluunt, & caluus & mundus eſt, & ſi à fronte ceciderint pili, recaluaſter & mundus eſt: ſin autem in recaluitio, ſiue in recaluatione, albus vel rufus color fuerit exortus, & hoc ſacerdos viderit, haud dubiè eum lepræ condemnabit, quæ orta eſt in caluitio.

Caluities. Caluities quædam naturalis diſpoſitio eſt, quædam præter naturam & ex morbo orta. Quæ naturalis eſt, fit ob ſiccitatem cutis tegentis ſynciput. Velut enim ex arida terra, & duris lapidibus nullæ herbæ naſcuntur, ita neq; ex dura cruſtæ ſimili facta cute naſcuntur, vlli pili. Et ij ipſi qui inerant deficiente humore areſcunt extenuantur ſecundum radices, & excidunt. Eam verò eſſe cauſam naturalis caluitiei

conſtat,

conſtat,ſiquidem contraria cauſa nunquam calueſcunt neque pueri, neque mulieres, neque eunuchi, quibus ſcilicet humiditatis temperamenti redundat. Cauſam qua quibuſdam ea cutis pars ſicceſcit, Hippocrates ſexto Epidemicôn ſectione tertia, reiicit in cerebrum,quòd ſcilicet quibuſdã extenuetur eo loco conſiſtens ſubſtantia cerebri, fiátque minor quàm vt tangere poſſit oſſa, & id accidere poſſe iuxta frontem,vbi anguſtior cerebri pars eſt:in aliis capitis partibus non ita. Atque ob id ſecundum ſynciput fieri caluitiem. Certè probabile eſt,quibus exterior anterioris capitis pars ſiccior eſt, eſſe etiam & interiorem ſicciorem, ac proinde contractiorem,& oſſa minus attingere, atque ea rurſum cauſa fieri oſſa,& per ea cutem aridiorem:non tamen neceſſarium eſt.Mille enim inæqualitates temperamenti, ſecundum exiguas etiam & proximas particulas fieri euenit. Eſt tamen ſemper naturalis caluitiei cauſa, naturalis ſiccitas, & durities cutis ſyncipitis. Ob id, quibus ea pars ſiccior eſt,ſeneſcentibus fit caluitium. nimirum ſeneſcentibus naturaliter ſubrepit partium ariditas. Quæ verò fit præter naturam,& ex morbo, aliquando quidẽ vocatur à medicis caluities, velut in aphoriſmo trigeſimo quarto libri ſexti,vbi dicitur, *Quibus caluis varices fiunt magnæ, ij rurſus capillati fiunt.* Ibi enim de præter naturam caluis ſermonem haberi conſtat,vt Galenus docet in commentario, quia caluitium naturale curationem non admittit. Rarò verò vocatur id caluitium, ſed alopecia, aut ophyaſis. Alopecia quidem ſi ſecundum ampla loca, ophyaſis,ſi circulatim excidant pili. Fiunt hæc ob vitioſos ſuccos corrumpentes radices capillorum. Atqui in malignitate,aut abundantia eorum ſuccorum magna diffe-

Caluitij non obnoxij.

Alopecia.
Ophyaſis.

differentia eſt ſecundum magis aut minus. Eſt aliquãdo tanta, tamque maligna ibi cacochymia, vt inter lepræ ſpecies annumeretur alopecia, ea verò cacochymia, nulla potius nota ſignificatur, quàm maculis in depili parte obortis albis vel rufis. Ea enim ſignificãt cutis infectionem à ſalſa pituita, aut à bile ea quę ſolet facere achoras, quas in lepris etiam eſſe diximus. Has ipſas notas cacochymiæ in alopecia recẽſet Galenus primo de compoſitione pharmacorum ſecundum locos capite primo, quod eſt de alopecia, caluitie & ophyaſi, his verbis. *Quales autem ſint corrupti humores, ex colore cutis capitis cognoſces: aliquibus mutata albior apparet, aliquibus nigrior, aut palidior.* Duobus ergo modis fieri poteſt vt homo caluus ſit, & immundus aut quod ipſemet ſuccus prauus qui lepram parit, capillos corruperit, quod in malignis alopeciis euenit, vt videmus nonnullos ex achoribus factos caluos; aut quòd in caluitio, alioqui naturali orta ſit lepra. Vtrumuis fiat, ſignificabitur, maculis cutis. Quod itaque hoc loco dicitur, eſt, eum cui à capite excidant capilli, nullo alio accedente vitio, caluum eſſe hominem, atque ſi ſolum excidant à fronte vocari recaluaſtrum, non tamen ob id immundum eſſe: ſi verò in caluitie, aut recaluatione albus vel rufus color ſit exortus, lepræ eſſe ſignum, quæ orta ſit in caluitio.

Duob. modis homo ſit caluus.

Quicunq; ergo maculatus fuerit lepra, & ſeparatus eſt ad arbitrium ſacerdotis, habebit veſtimenta diſſuta, caput nudum, os veſte contectum, contaminatum ac ſordidum ſe clamabit. Omni tempore quo leproſus eſt ac immundus, ſolus habitabit extra caſtra.

Hoc idem reperies præceptum apud Paulum libro quarto capite primo, vbi de victu agit laborantium ele

elephante, quæ quidem eſt peſſimæ lepræ ſpecies, cuius hæc ſunt verba: *Quoniam autem in contagioſis eſt hac paſſio non minus quàm peſtis, habitandum iis eſt longiſsimè ab vrbibus, in mediterraneis, & frigidis, & parum habitatis locis. Atqui ſi fieri poßit, etiam inde tranſeundum in loca proxima, & ob ſe ipſos, & ob alios, qui, vt par eſt, ibi erunt cum minori malo. Nam & ipſi conuenientiori fruentur aëre, & non communicabunt aliis malum.* Hęc Paulus. Quibus præcipit, vt qui immundi ſunt ab vrbibus in vicos, ſeu villas quæ loca ſunt minus frequentia habitatoribus recedant. Atque adeo ſi fieri poſſit, etiam inde abeant in proximos agros, ídque faciant, ſui & eorum quos eis eſt neceſſarium adeſſe gratia. Nimirum morbus eſt contagioſus non minus quàm peſtis. In locis verò hominibus vacuis, & frigidioribus, vbi limpidiores perflant venti, ipſi fruuntur meliori aëre, & malum iis qui illis neceſſario adſunt (non enim poſſunt ab omnibus deſtituti viuere) minus communicant. Hoc eodem conſilio in peſtilenti tempeſtate, homines primum recedunt à frequentiſſimis vrbibus, deinde etiam per apertos campos vagantur, ſeorſum alij ab aliis. Huc etiam ſpectant quæ Moſes hoc loco præcipit. Nimirum, quædam horum oportet leproſos agere ſui gratia, quædam aliorum, quædam vtrorunque. Sui quidem gratia habere veſtes diſſutas, & nuda raſáque capita, vt expirarent putidi vapores: gratia verò aliorum, habere os contectum veſte; & clamare ſe contaminatum, & ſordidum. quia nullo modo magis poteſt hominem inficere homo immundus, quàm expiratione quæ per os agitur. Admoniti ergo clamoribus, alij non accedent, ſi qui verò accedent, tecto ore minus inficientur: vtrorumque verò gratia, habitare extra caſtra.

Veſtendi & viuẽdi ratio.

Veſtis

Veſtis lanea ſiue linea, quæ lepram habuerit in ſtamine, atque ſub tegmine, aut certè pellis, vel quidquid ex pelle confectum eſt, ſi ſit alba vel rufa macula fuerit infecta, lepra reputabitur, oſtendéturque ſacerdoti. Qui conſideratam recludet ſeptem diebus, & die ſeptimo rurſus aſpiciens, ſi deprehenderit creuiſſe, lepra perſeuerans eſt. pollutum iudicabit veſtimentum, & omne in quo fuerit inuenta & idcirco comburetur flammis: Quod ſi eam viderit non creuiſſe, præcipiet, & lauabunt id in quo lepra eſt, recludétque illud ſeptem diebus aliis, & cum viderit faciem quidem priſtinam non reuerſam, nec tamen creuiſſe lepram, immundum iudicabit, & igne combure. eo quòd infuſa ſit in ſuperficie veſtimenti, vel per totum lepra. Sin autem obſcurior fuerit locus lepræ, poſtquam veſtis eſt lota, abrumpet eum, & à ſolido diuidet. quod ſi vltra apparuerit in his locis, quæ prius immaculata erant lepra volutilis & vaga, debet igne comburi. ſi ceſſauerit, lauabit aqua ea quæ pura ſunt ſecunda, & munda, erunt.

Si verè dictum eſt à Paulo, lepram, in morbis contagioſis eſſe non minus quàm peſtem, ſiquidem videmus peſtis ſeminaria, veſtibus, domibus & cubilibus, & etiam ſupellectilibus quibuſcunque hærere cõſueuiſſe (per hæc enim omnia accidit fieri infectionem) conſtat & lepram poſſe, & veſti hærere & domui, eſſeque poſſe, & domum, & veſtem, vt peſtilentem, ita & leproſam. Verum domum aliquam duobus modis euenit eſſe peſtilentem. Aut enim ipſa ex ſe ſeparata eſt ad gignendum eum morbum, læditque incolas, velut domus malè perflabiles, & quæ ſimiles ſunt ſuffocatis tuguriis: aut ipſa quidem domus, ab aliquo, aut aliquibus incolarum qui laborauerint peſte vitiata eſt, & poſtea ipſa alios qui in ipſam ſuccedant, lædit, Itaque aut domus per ſeſe eſt ſalubris, aut quòd

Cõtagis.

quòd inquinamenta,ſeu ſeminaria contagionis receperit. An & leproſam veſtem & domum fieri euenit duobus his modis, an altero, & quo eorum oportet inueſtigare. Non enim aliunde rectius videmur poſſe ad præſcriptæ orationis enarrationem procedere. Eius verò diſquiſitionis hoc eſt principium. Morbi contagioſi ſunt,quos qui habent aliis communicant: conſtat verò eam morbi communicationem nō poſſe fieri ſine contactu,vt neque vllam omnino naturalem paſſionem: contactus verò eſſe poteſt ſine medio, aut medium aliqua alteratione tranſmittente. Contactus ſine medio,partium ſolum externarum,& quæ ad cutem pertinent eſſe poteſt.Alteratio nō poteſt tranſmittere per medium,quæ vim generandi ſimilem morbum habeat, quin ex corpore malè affecto ſubſtantia aliqua in corpus inficiēdum deferatur. Nam ſi medium tantum aut calefcat,aut refrigeretur, ſiccetur,aut humectetur,aut aliam quampiam qualitatem nudam,ac ſine ſubſtantia ſuſcipiat, alterabitur ſimiliter proximum corpus, non tamen proinde ſuſcipiet morbum corporis longè poſiti. Hanc ob cauſam Galenus,non ſolum cùm homo ab homine læditur,ſed & cùm prouincia,à prouincia dicit id fieri delatis peſtilētiæ ſeminibus per aërem, hoc eſt malignè putreſcentibus vaporibus,ſeu corpuſculis.Itaq; cùm contagione inficitur corpus quodpiam non proximum, neceſſe eſt à corpore in corpus putidū aliquid deferri id verò poteſt tranſmittere,aut per reſpirationem,altero inſpirante quod expirauerit alter, aut per inſenſilem illam euaporationē, quæ ex toto corporis habitu plus minus ve ſemper fit. Hinc ſequitur morbos omnes qui ad cutē pertinēt, aut ad reſpirationis inſtrumenta,ſi cum aliqua maligna ſuccorum quali-

Morbi cō tagio contactu aliis cōmunicatur.

tate

tate & putreſcentia ſint, eſſe contagioſos, quia cutis cõtactu proximo, & inſenſili euaporatione inſtrumẽta reſpirationis, reſpiratione facile inficiunt. Ob hæc cõtagioſa eſſe oportet omnia ſcabiei & lepræ genera, & exanthemata omnia malignitatis aliquid habentia, vt morbillos, & variolas, atque phtyſim, ſed & peripneumoniam, & pleuritidem, ac grauedinem quoque nonnunquam: cùm ſcilicet, cum maligna aliqua materiæ qualitate conſiſtunt. Sunt etiam contagioſi alij, qui etſi neque ad cutem, neque ad inſtrumenta reſpirationis ſpectent, tamẽ ob malignam ſuccorum intra corpus putreſcentium qualitatem, faciunt malignos vapores & expirari, & exhalari per corpus. Huiuſmodi eſt febris peſtilẽs, & morbus vocatus Gallicus, per quem aliquando nullum in cute vitium eſt. Itaq; contagio omnis reſpiratione aut exhalatione fit. Id verò nonnunquam euenit, vaporibus qui expirantur aut exhalant, mox occurrentibus homini alteri, aut rei alteri, in qua aſſeruantur. Atque ita quidam homines inficiuntur ab hominibus, quidam à rebus alijs quæ ab hominibus inquinatæ ſunt, velut a veſte, à cubili, à domo à ſede, à poculo, poculum quidem, & domus, & ſedes, non adeo ſolent lædere atque veſtis, quapropter eis vti non eſt adeo periculoſum: veſte verò periculoſiſſimum, cùm in alijs, tùm vel maximè in vitiis cutis. Nam veſtis excipit ſudorem, & inuiſibilem expirationem ſere totam, ac per eam effunditur in ambientem aerem, per quem & cubili occurrit, & ſedi & parietibus domus; veſtis verò non ſolum recipit hæc, ſed etiam aliquando in cutis vitiis, inquinatur ſanie & ſordibus. Fieri ergo hoc pacto veſtem lepra infectam facile eſt, nimirũ ſi putridam ſaniem eluerit à leproſo, quam alteri affricando, ſimilẽ infectionem generet.

Morbi contagioſi

Veſtium infectio.

ret. Hoc idem videtur poſſe accidere domui, quanquã tenuius, quàm veſti. Atqui veſtis inquinata, non ſolũ ſeruabit inquinamenta, ſed ſed etiam putreſcet, eodẽ modo quo leproſi hominis cutis, nimirum putreſcere poteſt vt & cutis, & putreſcentia nõ diſſimili. Quapropter præter rationem non eſt, maculas in veſtibus ſimiles fieri, & creſcere putredine ſerpente, vt creſcit etiam in eis tinea, vbi ſitu obſitæ ſunt, & non ventilãtur. ſi verò indicatũ eſt, poſſe veſtẽ ita putreſcere mutuato putreſcẽdi principio ab hominis cute; itaq; veſtẽ & cutẽ poſſe putreſcere eodem modo. quid prohibet quominus & ab eadem cauſa poſſint affectionis principium recipere, ſi modo eſt aliqua cauſa quæ vtrique poſſit admoueri? certe eſus leguminum, aut aliarum rerum praui ſucci, parere poteſt elephantem aut lepram in cute, non tamen in veſte, niſi per cutem. *Legumi-nũ noxa.* in Epidemialibus verò conſtitutionib. per quas morbi aliqui tales populariter graſſantur, & efficiẽs morbum cauſa eſt aëris intemperies, cur non poſſit veſtis putreſcentiam accipere ab aëre ipſo, quam accipere poſſe diximus à cute? Tametſi enim res adeo diuerſas, differre naturis ac temperamentis opus ſit, atque ita paſſiones earum ab eadem cauſa non ſint omnino ſimiles: tamen ob communem naturam, qua ſunt omnia, & animata, & inanimata putredini obnoxia, poſſint accipere putreſcentias non omnino diſſimiles, ſed analogas. Neque vero nouum eſt in tẽpeſtatibus inſalubribus, & magnis aëris intemperiebus, inanima etiam corpora multifariã putreſcere, & ex multiplici rerum putreſcentia imminentis peſtis accipi ſignificationem, ax aquarum fœtore, veſtium tinea, vinorum aceſcentia & animalculorum quæ putredine generantur magno prouentu: veſtes verò & ligna, atque

Auſter. adeo & parietes, aëris alterationes ſentire res eſt no-
Aquilo. tiſſima. Nam flante Auſtro hæc omnia putreſcunt, Aquilone à putredine liberãtur:adeo hæc eſt res manifeſta, vt mulieres ad flantem Aquilonem ſoleãt veſtes ſuſpenſas diſtendere, vt ſeruentur incorruptæ. Itaque haud eſt rationi aduerſum in veſtibus, domus lignis,aut lapidibus,putreſcẽtiam aliquam analogam hominum lepræ generari:præcipuè per magnas ambientis aëris intemperies, & morboſas cõſtitutiones. Atqui ita affecta ſeu veſtis,ſeu domus, noxia erit hominibus,& paſſionem eam afferet vtentibus, quæ eius infectioni eſt analoga. Atque ita poſſit eſſe veſtis aliqua leproſa, etſi ea nullus anteà leproſa vſus ſit, atque ſit domus aliqua non ſolum inſalubris, ſed & hunc aut illum morbum nata parere, vt leproſa domus,quæ incolas afficiat lepra,ſúntque vt morbi qui-
Morbi pa dam proprij quibuſdam opidis, quos vocent Medici
trij. patrios,ita & proprij quibuſdam domibus,quos licet appellare domeſticos. Quare vbi in domo quapiam morbi frequentes fiunt, ſeu idem morbi genus repetit, aut apprehendit plures, conſultum ſit domum mutare, vt vrbibus etiam exeunt, qui in eis degunt inſalubriter. Quod verò ad veſtes attinet, nihil certè melius neque potius ad omnia cutis vitia, quàm vti mundiſſimis, nouis, aut lotis crebrò : vſque adeo vt ſola mundities ſoleat eſſe ſatis ad curationem:vt contra qui ſordidis,& putreſcentibus iam veſtibus vtuntur,rarò ſunt liberi ab ſcabie,& pediculis,& immunditiis eiuſmodi,etiam ſi nullus vnquam ſcabioſus eiſ-
Mundi- dem veſtibus ſit. Nimirum poteſt vt veſtis à cute, ita
ties vis. & cutis à veſte infectionem recipere, & vtrunque ſeorſum putreſcere, & ambo ſordida cùm ſunt, computrefaciunt ſeſe mutuò. Vitare ergo oportet veſtes

putreſ-

putreſcentes, ſordidas atque maculatas. Poſſunt enim veſtes putreſcere, & variis quidem putreſcendi modis, vt varia vitia, noſtræ cutis vitiis analoga, in eis oriri poſſint. Hinc fit vt rationi etiam conſonum ſit, fieri in veſte ſiue lanea, ſiue linea, ſiue pellicea lepram, & habere eaſdem notas, quas in hominis cute, maculam ſcilicet albam, vel rufam, non ortas ſcilicet, ob liquores aliquos qui infuſi ſint, velut lac, aut ius, aut oleũ, ſed ſponte & ſine cauſa manifeſta, & creſcere eodem modo, ac cætera habere, vt cutem; & ſimilem eſſe rationem dignoſcendi. Nam præter dictas, eſt in laneis aut pelliceis quædã peculiaris cauſa ob morbos animalium, ex quibus lana, aut pelles detractę ſunt. Nam ſcitum eſt illud, veſtes ex lana morticinorum pediculos facere, ita vero & morbidorum alias infectiones. Qui verò alias fœlicitates aut infœlicitates in domibus aut veſtibus ponunt, & aſpectus aſtrorum cauſantur quibus ſunt factæ, nugantur haud dubie: dictæ verò ſunt naturales cauſæ.

Veſtium putredo.

Pediculorũ generatio.

CAPVT VIGESIMVM.

LOCVTVS *eſt Dominus ad Moſen & Aaron, dicens, Cum ingreſſi fueritis terram Chanaan, quam ego dabo vobis in poſſeſſionem, ſi fuerit plaga lepræ in ædibus, ibit cuius eſt domus nunciãs ſacerdoti, & dicet, quaſi plaga lepræ videtur mihi eſſe in domo mea. At ille præcipiet vt efferantur vniuerſa de domo, priuſquam ingrediatur eam, & videat vtrum leproſa ſit, ne immunda fiant omnia quæ in domo ſunt. intrabitque poſtea, vt conſideret lepram domus, & cùm viderit in parietibus ipſius quaſi valliculas*

pallore ſiue rubore deformes, & humiliores ſuperficie reliqua, egredietur oſtium domus, & ſtatim claudet illam ſeptem diebus, reuerſúſque die ſeptimo conſiderabit eam: ſi inuenerit creuiſſe lepram, iubebit erui lapides in quibus lepra eſt, & proiici eos extra ciuitatem in locum immundum: domum autem ipſam radi intrinſecus per circuitum, & ſpargi puluerem raſuræ extra vrbem in locum immundum, lapidéſque alios apponi pro his qui ablati fuerint, & luto alio liniri domum. Sin autem poſtquam eruti ſunt lapides, & puluis elatus, & alia terra illita, ingreſſus ſacerdos viderit reuerſam & lepram, parietes reſperſos maculis, lepra eſt perſeuerans, & immunda domus: quam ſtatim deſtruent, & lapides eius ac ligna, atque vniuerſum puluerem proiicient extra oppidum in locum immundum. quod ſi introiens ſacerdos viderit lepram non creuiſſe in domo poſtquam denuò lita fuerit, purificabit eam reddita ſanitate.

Diſputatum paulò antea eſt de lepra quæ veſti, & domui, & rebus aliis inanimatis accidere poteſt, indicatúmque non eſſe id à phyſica ratione alienum: ſed nũc quoque aliquid, vt res intelligatur melius, addetur. Cõſtat res omnes corruptioni obnoxias, cõmunẽ habere naturam cum animatis (atque adeo cũ hominibus) & communem rationem patiendi. Nimirum conſtant eiſdẽ elementis, iiſque cõtrariis: quamquam præter communem, habeat vnumquódque ſuã naturam, & præter elementa prima, habent animalia ſanguine prædita alia elemẽta minus multis cõmunia, & poſteriora, putâ quatuor ſuccos: ſanguinem dico, pituitam, bilem, & melancholiam. & ſingulæ animaliũ partes, præter naturam communem, qua communicant inter ſe, & cum rebus omnibus corruptibilibus, habent ſuã quæuis, qua & ab aliis partibus differt, & à rebus inanimis. hæc natura eſt in proprio cuiuſque

Succi quatuor.

tempe

temperamento, & compoſitione. Atque, vt agere poteſt res animata & quæcunque eius pars, quędam quà viuens: vt ſentir, & mouetur libere animal, cor pulſat, ventriculus coquit, quà animalis pars: quædã, quà res quædam eſt, vt alia quæuis, velut cadit ab alto præcipitatus homo, non minus quàm lapis, aut lignum: & manus aut pes hominis refrigerat, aut calefacit rem aliam cui admouetur, nõ certe quà hominis pars, ſed vt fomentum: ita pati etiam euenit animal, aut quamcunque eius partem, quædam quà animal eſt, aut animantis pars, quædam qua res quædã, vt alia quæcunque corruptibilis. Nam delirat homo qua rationalis, conuellitur aut reſoluitur quà motiuus: faſtidit cibos qua ſenſitiuum quoddã animal: vritur verò igne, madeſcit aqua, duratur frigore, vt & lignum, & coriũ, & lutum ſeu teſta. Cum igitur paſſiones quædam accidant animantibus non quà animantia ſunt, cõſtat eas omnes pati poſſe etiam res alias quæ animantes non ſunt. Febrem ergo non patietur domus, neque veſtis, neque cubile, neque menſa, neque ſedes, quia cordis paſſio eſt, ea verò cor non habent. quare neque linquentur animo, neque patientur ſyncopẽ, neque ſanè laborabunt phrenitide, neque lethargo, quia neque mentem habent, neque dormire poſſunt: neque tenebuntur fame, aut faſtidio, cum ſenſum nõ habeant alimenti. neque pleuritide aut nephritide tentabuntur, cum neque latus habeant, neque renes: neque omino laborabunt phlegmone quæ ſanguine carent, quia phlegmon a ſanguine fit: at verò ſcindi, perforari, vri, ac putreſcere, non minus poteſt pellis, pannus, linteus, lignum, lapis, & res quæuis eiuſmodi, quam hominis os, caro, & cutis. Cum ergo ſcabies, & lepræ, & macularum genera omnia, quæ, (vt nuper eſt me-

Actiones & paſſiones motus.

Febris.

Phlegmõ.

dicorum veterum ſententia diximus) non tàm ſunt morbi quàm deformitates, ſeu putreſcentiæ quædam cutis, ſeu putreſcendi modi, non eſt quod non poſſint in rebus etiam inanimatis apparere, præcipuè vbi à cauſa aliqua communi gignũtur, & populariter graſſantur. aër enim, qui ſolus communis populariũ morborum poteſt eſſe cauſa, vt in initio commẽtariorum primi Epidemicôn Hippocratis indicaui, tangit vndique atque circunſtat inanima æquè atque animata. Non ſanè erit omnino eadem affectio ab aëre, animatorum & inanimatorum. quia nõ erit idem vtrorunque apparatus: ſed neque ipſa animata patiuntur eodem modo: Differentia enim nonnulla erit lepræ hominis, bouis, ouis, & ſuis: nimirum hæc omnia facit euariare (etiam cùm efficiens cauſa eadem eſt) diuerſus rerum apparatus. Erunt tamen eæ earum omnium rerum affectiones, analogæ & propinquæ, adeo vt animatorum diuerſæ naturæ & inanimatorum cum animatis poſſit eſſe contagium. Meritò ergo paſſionum propinquarũ ſimiles ſint dignotiones, & curationes quo reſpiciens Moſes eandem adhibere curam, & rationem dignoſcendi iuſſit, ſiue lepra ſit humanæ cutis, ſiue veſtis, ſiue parietum domus: nimirum id vitium non viuentium ſolum eſt, quia non tam morbus quã putreſcentia quædã eſt. Et ægrotare quidem ſola viuentia poſſunt, putreſcere verò omnia præter ignem, vt docuit Ariſtoteles. Hactenus de lepra.

Ignis imputribilis.

CAPVT VIGESIMVMPRIMVM.

„ LEVITICI vigeſimo quinto capite. *Numerabis quoque tibi ſeptem hebdomadas anno-*
„ *rum, id eſt, ſepties ſeptem, quæ ſimul faciunt an-*
„ *nos quadraginta nouem, & clãges buccina menſe*
„ *ſeptimo,*

ſeptimo, decima die menſis, propitiationis tempore, in vniuerſa terra veſtra Sanctificabisque annum quinquageſimum, & vocabis remiſſionem cunctis habitatoribus terræ tuæ. ipſe eſt enim Iubileus.

Cum vellet Deus ſeculorum ordine decurrentium fines quoſdam ſtatuere, vt diuenditæ poſſeſſiones ad priores dominos deuoluerentur, redirént que alia poſt alia ſecula, per quinquagenos annos computationem eorũ fieri voluit, quia quinquageſimus continet, & finit ſeptem ſeptenarios annorum, qui ſunt quadraginta nouem, Qua in legẽ magna naturæ ratio habita eſſe videtur. Nam cùm mundus totus nullas naturales habeat ætates, ſiquidem neque interitum habet naturalem: habent tamen res omnes in mundo quaſdam viciſſitudines & mutationes, ſecũdum quas mundus ipſe ætates habere dicitur. Hæ ætates partim ſunt fatales, partim legales. fatales ſunt mutationes quædam contingentes articulis, & momentis à Deo deſtinatis, completo ſcilicet eo annorum numero quem Deus Optimus Maximus apud ſe habebat, veluti regna, & imperia diuerſarum gentium, & viciſſitudines imperandi & ſeruiendi, inceperunt ac deſierunt certis quibuſdam annis. quorum numerus ab æterno erat apud Deum, diſpenſante omnia eius prouidentia. Legales velut hæ repetitiones rerum omnium diuenditarum, quas per quinquagenarios annos fieri ſemper, lege ſancitum erat. Mirũ verò quòd & in numerãdis fatalibus mutationibus, & in cõdendis legibus ad annorũ curricula pertinẽtibus, videtur in ſacris literis (in quibus nihil non eſt perfectum & cõcinnum) ſemper habita ratio ſeptenarij numeri. Nimirum ſeptimanis dierum redeũtibus tota vita, & ſecula omnia, ac totus mundi decurſus conſtat: & heb-

Iubilei cõſideratio.

Mũdi ætates.

Septenarij ratio in vita.

domadibus annorũ redire voluit Deus & terræ ſabbata,& hebdomadarum hebdomadibus, annos Iubilei: hæc verò omnia ſunt legalia. Sed & fatale tempus aduentus Domini noſtri IESV CHRISTI, à tempore quo Cyrus edicto iuſſit reædificari templum, aut quo Iſaias reædificandũ prophetauit, numeratum eſt per hebdomadas annorum, Danielis nono. Atqui hęc fatalia & legalia, reſpondent etiam naturalibus. Nam vt mundus totus ſeptem diebus cõſiſtit, ita homo ſeptem diebus formatur, & vſque ad ſeptem dies ſine refectione durat, & ætates hominum per ſeptennia recipiunt mutationes, & tota hominum vita ſeptenniis numerâtur. Vnde ſolenne fuit antiquiſſimis Philoſophis clymatericos, ſeu ſcalares annos vocare quoſdã, quibus frequẽtius quã aliis mori homines ſoleant: ij verò ſunt qui ſeptenniis claudũtur: in quibus præcipuè quadrageſimus nonus, & ſexageſimus tertius: quòd primus cõſtet ſeptem ſeptẽniis, ſecundus nouem ſeptenniis. Vocabant veteres (tetigit hoc Plinius libro ſeptimo capite 49. atque nos quoque antea ſuper ſexto capitulo Geneſeos diximus) hos annos ſcalares, quòd vita hominis, velut per ſcalæ cuiuſdam gradus aſcẽderet: gradus verò eſſent ipſa ſeptennia, & ſingulis gradibus, in ipſis inſignibus vitæ mutationibus, cõtingeret multos decedere, velut in mortẽ præcipitatos; nouis illis articulis vitæ occurrẽtibus morbis, præcipuè verò ex ſeptimo & nono gradibus. Ac proinde celeberrimi clymatericorũ eſſe dicũtur quadrageſimus nonus, & ſexageſimus tertius: & experimento dicitur cognitum, his temporibus plurimorũ hominũ vitas concludi. Quare conſonum naturæ etiã fuit, hunc eundem finem ſeculi vnius ſtatui, & numeratis quadraginta nouem, quaſi iam finito vno ſeculo,

Hebdomadarũ principium.

Clymaterici dies.

res nouas redire, & diuendita reſtitui ſuis familiis. Chymacerici etiam numeri videtur obſeruata lex in Danielis Prophetia: ita enim dicitur. Poſt hebdomadas ſexaginta duas (puta ſexageſima tertia hebdomada) occidetur CHRISTVS. Magna profectò pulchritudo & perfectio eſt in numeris, atque Deus vt fecit omnia in pondere & menſura, ita & gubernat, quod capite vndecimo Sapientiæ dicitur, quo in loco (ſi Deus conceſſerit), plura de hac re, & de philoſophia Pythagoricum diſputabuntur.

CAPVT VIGESIMVM SECVNDVM.

CAPITE vigeſimo ſeptimo numerorum. *Prouideat Dominus Deus ſpirituum omnis carnis hominem, qui ſit ſuper multitudinem hanc.*

Philoſophi omnes qui palingineſiam afferebant, cenſentes animantium omnium eſſe communes animas (in quibus fuere Pythagorici, atque vt ego cenſeo, Platonici, & vt ex Auicenna libello qui Arabicè inſcribitur Almahat, accepimus, nunc quoque ſunt omnes Mahometani) locum hunc in ſuam ſectam traherent, affirmantes eſſe ſpiritus communes omnis carnis, hoc eſt animalium omnium, atque omnibus eſſe ſpiritus, hoc eſt ſpiritales quaſdam animas, ſeparabiles, & valentes inde migrare, ſiquidem Deus eſſe dicitur ſpirituum omnis carnis. carnē enim vocari in ſacris eloquiis, non humanam ſolū, ſed belluinam etiam cōſtat: ſiquidem capite nono Geneſeos dicitur. *Omne quod mouetur & viuit erit vobis in cibum, quaſi olera virētia tradidit vobis omnia, excepto quod carnē cum ſanguine non comedetis.* Ibi carnis nomine caro ani-

Spiritualiū cōſideratio.

malium, quæ homini in cibos data ſunt intelligitur. videtur ergo hîc quoque affirmari, omnium carne pręditorum animantium eſſe communes ſpiritus, aut ſaltem ſi non communes, ſingulis generibus eorum ſuos, omnibus tamen ſpiritus aliquos, ſeu ſpiritales animas quibus viuant. verùm hæc omnia falſa ſunt,

Differentia animæ hominis à brutorũ.

& abſurda. Animas enim quæ ſimul & actus corporis, & ſpiritus quidam ſeparabiles ſunt, ſoli habẽt homines: reliquorum animæ nihil ſunt aliud, quàm actus corporum ſanguine viuentium. Hoc autem loco, *Omnis carnis*, nihil aliud eſt, quàm ſi diceretur, omnium hominum, vt apud Iſaiam, *Et ſciet omnis caro, quia Ego Dominus ſaluans te*: & rurſum, *Videbit omnis caro ſalutare Dei noſtri.* & in Pſalmo *Ad te omnis caro veniet.* Neque alicubi videtur, omnis caro, ſignificare aliud, quàm omnes homines. Nomen verò ſpiritus in ſa-

Spiritus pro dono.

cris literis ſæpiſſimè ſignificat ſpiritalia animæ dona, velut capite vndecimo libri Numerorum dicebatur, *Deſcenditque Dominus per nubem, & locutus eſt ad eum, auferens de ſpiritu qui erat in Moſe, & dans ſeptuaginta viris.* non enim abſtulit à Moſe partem animæ, ſed tranſtulit ad eos ſpiritum Prophetiæ. Hoc etiam ſignificato, dicitur ſpiritus ſapientiæ, intellectus, & timoris Domini. Hoc etiam modo petebat Eliſeus dari ſibi ſpiritum Eliæ, non enim animam. Dicitur ergo, vt ego exiſtimo, *Deus ſpirituum omnis carnis*, quia diſtribuit omnibus hominibus ſpiritalia dona, vt vult. nugaciſſima verò palyngeneſia, nullum hinc accipere poteſt adminiculum.

CA

CAPVT VIGESIMVMTERTIVM.

CAPITE quarto Deuteronomij, *Ne fortè decepti facietis vobis ſculptam ſimilitudinem, aut imaginem maſculi vel fœminæ, ſimilitudinem omnium iumentorum quæ ſunt ſuper terram, vel auium ſub cœlo volatilium, atque reptilium quæ mouentur in terra, ſiue piſcium qui ſub terra morantur in aquis.*

Eadem verba ſcripta ſunt capite vigeſimo Exodi. Euenit dubitare, cur piſces dicantur eſſe ſub terra, ſi ſunt in aquis, cùm aqua iuxta Philoſophorum ſententiam, vt eſt tenuior ac leuior, ita & ſuperior quàm terra. Certè ſi aqua ſuper terram ſita eſſet, inundaret totam terram, effluens & quærens partium ſuarum æqualitatem: ſin autem terra ſupra aquam locata eſſet, rueret, & ita ſub aqua ſeſe mergeret (nam quo pacto terræ pondus ſupra aquam ſubſtentaretur?) atque terra non poſſet aqua irrigari, quod ad generationes rerum eſt apprimè neceſſarium. Nulla ergo alia ratione potuerunt terra & aqua ad ſeſe mutuo aptari, vt generationi ſubſeruirent, quàm ex ambabus ſeſe mutuo ſecundum magna ſpatia penetrantibus, vnico conflato globo, & eadem vtriuſq; exiſtente rotunda ſuperficie, ita vt neutra ſub ſit neque ſuperſtet, & vtraque contineat & contineatur. Ita enim neq; terram in aquam ruere, neq; aquam terram euenit inundare: ſed irrigare ſolùm, & fœcundare: partîmq; patet Soli aqua, vt copioſus inde eleuetur vapor, denſatus poſtea in aquam deſcenſurus: partim terra, generationi ſpirantium animalium, & vitæ idonea. ſi verò hoc ita habet, vnicuſque globus cõſtat terra

Piſces an ſub terra.

Terra globus.

terra & aqua, vt vel vmbra indicat in eclypſibus lunæ, & eadem eſt terræ & aquæ ſuperficies, conſtat, quæcunque intra aquam degunt, eſſe ſub terra: quæ repentia adhærent terræ, eſſe in terra: quæ vero cruribus hærentia per terram gradiuntur, eſſe ſuper terram. piſces igitur morantur ſub terra. cùm præcipuè ſub ipſa aqua, intra terræ cauernas ſe recondant.

CAPVT VIGESIMVM QVARTVM.

CAPITE vigeſimo tertio Deuteronomij. *Non intrabit eunuchus attritis vel amputatis teſticulis, & abſciſſo veretro in Eccleſiam Domini.*

Eunuchi. Antiquitus vtebantur Principes eunuchis ad euſtodiam mulierum, vnde & nomen illis datum eſt, εὐνοῦχος enim Græcis eſt idem, quod Latinis cubilium cuſtodia, ſeu cuſtos. Hanc ob cauſam multi proprios filios tenellos adhuc, eunuchos faciebant, quo ſcilicet ſeruirent principibus. Paulus libro ſexto docet modum faciendi, quem Græci vocabant Eunuchiſmum. *Erant verò faciendi multi modi. Quidam enim fiebant exciſione teſtium, quidam veretri etiam cum teſtibus, qui mingebant fiſtula ænea, vt nunc quoque quibus ob morbum ea pars eſt ſecta, quidam fiebant teſticulorum attritione. ea verò erat, Puello in balneo demiſſo, paulatim teſticulos atterere, vſque dum velut diſſipati euaneſcerent, atque contorquere, vt vena quæ alimentum illis defert, velut nodo interciperetur, atque ita illi tabeſcerent. Itaque erant eunuchi teſtibus exciſis ſolis, aut etiam cum veretro. Et contritis,* *Thlibæ.* *qui propterea vocabantur Thlibæ:* Hoc dicit Paulus, præſtare exſectos contritis, quòd hi appetere venerem non deſinant. Hos omnes prohibebat Moſes Eccleſiam

cleſiam ingredi,quaſi mutilatos , & imperfectos homines. Alij ab his ſunt, qui vocantur ſpadones. hi enim nullius partis patiuntur mutilationem , ſed naturale quoddam vitium : quod qui habent, congredi poſſunt,& erigunt,& inſtigantur ad venerem:ob flexuram verò,aut cõniuẽtiam viæ, non poſſunt emittere,atque ideo neque generare. *Spado.*

CAPVT VIGESIMVM QVINTVM.

VIGESIMO ſecundo Deuteronomij. *Si duxerit vir vxorem, & poſtea odio habuerit eam, quæſieritque occaſiones quibus dimittat eam, obiiciens ei nomen peßimum, & dixerit, vxorem hanc accepi, & ingreſſus ad eam non inuenit virginem: tollent eam pater & mater eius & ferent ſecum ſigna virginitatis eius ad ſeniores vrbis qui in porta ſunt, & dicet pater, filiam meam dedi huic vxorem, quam quià odit, imponit ei nomen peßimum, vt dicat, non inueni filiam tuam virginem, & ecce hæc ſunt ſigna virginitatis filiæ meæ. expandent veſtimentum coram ſenioribus ciuitatis.*

Ex his verbis conſtat,apud Hebræos fuiſſe in more poſitum,vt mulieres viris deſponſatæ, abſtinerent ab eorum congreſſu, vſque dum ab eis ducerentur, túncque ſubſtrato linteo coirent,quo virginitatis ſignum,hoc eſt virginis corruptione profluẽs ſanguis, in illo colligeretur:atque id linteum daretur puellæ parentibus,quod illi acceptum(nõ arbitror ſine multis teſtibus)aſſeruarent,vt virginitatis filiæ, vſque in nuptialem diem aſſeruatæ teſtimonium. Sed euenit hoc loco dubitare , quid interſit inter virginẽ & corruptam:quę ſint illa clauſtra virginitatis,quorum dilacera

De virginitate mulier.

Virginis explorãdi ratio.

laceratione ſanguis effluat. ſi enim nulla ſunt, haudquaquam videtur neceſſarium, vt corrumpenda virgine ſanguis effluat: ſin autem neceſſarium non eſt, fallax & periculoſa erat ea ratio diiudicandi, qua explicato veſtimento, ſeu linteo, in quo primum coierant, vti iubebant ſenes. Certe vt cuiuis diſſectionis perito conſtare poteſt (quamquam ſunt quidam diſſectores, qui eſſe in ore vteri virginibus membranam quandam annuli forma affirmant) nulla pars eſt in vteri ore, aut ceruice, quæ virginitatis cuſtodia ſit, & in corruptione pereat, ſed anguſtia tanta, & ſymphyſis, ſeu coaleſcentia labiorum tanta, vt ſine dilaceratione partium quæ ſymphyſi coierant, admittere virile membrum non poſſit: Quare neceſſe eſt ſanguis effluat. Atqui tanta coaleſcentia earum partium, vt ſine dilaceratione id non admittat, naturalis eſt: Multis verò per morbos, aut vitioſam naturam tanta eſt obturatio, vt corrumpi facile non poſſint, aut ſi corrumpantur quatenus poſſint concipere, non tamen deinde dehiſcant adeo eis vteri vt poſſint parere, niſi aperiantur ab obſtetrice. Nonnullæ adeo magnam adſtrictionem eius partis habent, vt vel menſtruæ expurgationi impedimento ſit. Obturantur verò ſeu clauduntur vteri ora, vel ſymphyſi (vt dictum eſt) magna, vel oborta ibi re aliqua præter naturam, vt caruncula, aut membrana. Adnaſci enim ſolent multa ori vteri, quę exciſione indigent, vt vocata Nympha, & vocata Sarcoſis, caro ſcilicet inde prominens, in modum caudæ: & thimi: & condylomata, Horum exciſiones, & clauſas aperiendi rationem, docet Paulus libro ſexto: horum verò nunc meminimus, vt diceremus, concluſiones has omnes quæ re aliqua ibi orta, ſiue carne, ſiue membrana, quæ adeo dura quibuſdam mulieribus ibi eſt, vt ſit quaſi

Virginis aperiendæ ratio.

Nympha virginea.

Sarcoſis vteri.

quæ

quædam cartilago, ſiue tubercula, vitia eſſe naturæ, ſiue morbos: virginitatem verò, in naturali quadam, & ſatis ſuperabili partium adſtrictione, & ſymphyſi, ſeu coaleſcentia eſſe, ob eámque corrumpenda virgine, ſanguinem neceſſario effluere. Hinc fit, vt eſſe poſſint, ſintque re vera medicamenta ad ementiendam virginitatem. quæ adſtringunt ſcilicet, & corrugant partem nouæ nuptæ. Ergo vbi primum cum viro coiiſſet, non erat præter naturam lintea contemplari, atque vbi ſanguine eſſent infecta, velut virginitatis indicia aſſeruare. Vt enim nihil haberent ſanguinis, duorum alterum eſſe in cauſa poterat, vel quòd mulier corrupta ad thalamum acceſſiſſet, vel quòd ob vteri nimiam clauſuram, aut etiam ob viri frigiditatem corrumpi non potuerit, Túncque huius rei periculum eſſet faciendum, oſtentata muliere obſtetricibus, & chyrurgis, vt conſtaret, an tunc quidem, an antea fuiſſet corrupta. Hæc ita habere facile intelliges, ſi perlegeris libellum Galeni de diſſectione vuluæ, ac multo magis diſſectionem virginalis vteri faciens.

CAPVT VIGESIMVMSEXTVM.

" CAPITE trigeſimo Deuteronomij. *Si ad*
" *cardines cœli fueris diſſipatus, inde te retrahet*
" *Dominus Deus tuus, & aſſumet.*

His verbis nihil aliud ſignificatur quam ſi diceret, ſi ad extremas terræ regiones, quæ ſub polis Arctico, & Antarctico ſitæ ſunt relegeris, inde te in tuam patriam reuocabo. Sunt enim duo mundi poli, puncta cœli quieſcentia, in quibus, & circa quæ, velut cardinibus quibuſdam voluitur cœlum totum. *De mūdi polis.*

Con

Conſtat homines diſſipatos, non mitti in cœlum, neque in ipſos polos cœli, ſed cardinū cœli, ſeu polorū nomine, ſignificari regiones ſub illis ſitas. Hæc verba antiquitas omnis putaret dicta per hyperbolem: quādoquidem tota ſibi perſuaſerat, è quinque orbis regionibus, quarum duę extremæ ſub polis eſſent, circulis arctico, & antarctico, finitæ, alia media inter tropicum Cancri & Capricorni, aliæ duæ mediocres, hæc ſcilicet quam incolimus inter tropicum Cācri & circulum arcticum, & alia ei reſpondens inter tropicum Capricorni & circulum antarcticum: duas tātum has mediocres, eſſe hominum habitationi idoneas: tres alias inhabitabiles. mediam æſtu, extremas frigore. His addebant Chriſtiani, ne eam quidem quæ noſtræ regioni reſpondet, vltra Capricornum, ſita habitari. cū enim ab vno Adamo omnes homines fluxerint, ſi permediam illā regionem, quæ ſub Zodiaco eſt inter tropicos penetrare nullo modo poſſent, fieri non poſſet vt vltra & citra illam homines eſſent, ſed ea tantū mundi in parte in qua Adamus creatus eſſet. Hanc ob cauſam Diuus Auguſtinus putauit, omnino nullos eſſe antipodas. ſi igitur quinque mūdi partium, aut vnica, aut duæ tātum hominibus eſſent habitabiles, nulli poſſēt habitare ſub polis, quare neque ad cardines cœli relegari, neque reuocari inde. Quaproter antiquitas verba hæc, *Si ad cardines cœli fueris diſſipatus, inde reducam te*, nō aliter acciperet dicta, ac illa, *Si aſcendero in cœlum illic es, ſi deſcendero in infernum ades.* non ſcilicet quod poſſint homines traiicere ad cœli cardines, magis quam in ipſum cœlum aſcendere, ſed per hypotheſim impoſſibilem, vt ita ſignificarentur, quā eſſet Deus paratus populum ſuum reuocare: quòd ſcilicet vel ex mundi cardinibus eſſet reuocaturus, ſi eò poſſet

Quinque orbis regiones.

Antipodæ

poſſet

poſſet diſſipatus mitti. Tempus verò rerum omnium magiſtrum, euidenter indicauit illum antiquitatis errorem, neque vllam mundi partem cœli cauſa inhabitalem eſſe, ſed omnia coli, vltra, citra, & inter tropicos, ac citra circulos arcticum & antarcticum: neque hominũ diſperſitionem intra tam anguſtos fines ſtetiſſe, ſed in vniuerſum terræ orbem, eſſe factam: atque quamquam alij aliorũ ob magna locorũ diſſidia ſint obliti, tamen Dei prouidentiam, eos, more eius qui ſeminat, hâc & illâc, quoquo verſus diffudiſſe, ita vt nulla pars hominibus alendis idonea, ſine Adami ſemine relinqueretur. Hãc diſſeminationem, nulla neq; memoria hominũ, neque hiſtoria cognitã, nobis in hoc ſeculo, velut digito indicauit, ſecundi Adami, hoc eſt, IESV Domini noſtri ſeminis, hoc eſt, verbi Dei diſſeminatio. Iam enim Chriſticolę, Dei prouidẽtia omnia machinante, perluſtrarunt orientem & occidentem: tranſilierunt vtrunque tropicum, viderunt antarcticũ polum: ac penetrauerunt verſus arcticum nauigantes, arcticum circulum; quo pertingunt, vt nobis referũt, in extremo Nouergię, Finmachia, & ſub ipſomet polo, Simachia auctor eſt Olaus Archiepiſcopus (videruntque hæc omnia ab hominib. habitari: quibus & Euangelium plurimis iam in locis prædicauerũt. Itaque iam fieri incipit, (quod verbis præſcriptis inſinuabatur) vt qui diſſipati, ac ſegregati à conuictu populi Dei ſub cœli cardinibus habitabant, nunc ad veram fidem, & Eccleſiæ vnitatem reuocentur: ſperamúſque breui futurum, vt cum magna IESV CHRISTI gloria, ſanctiſſimum eius nomen vbique colatur, & vt videant omnes gentes ſalutare Dei noſtri. Neque certè omnes antiquos latuit habitari poſſe totum orbem. Nam Auicenna, vt erat Philoſophus eximius, intel-

Orbis totus habitabilis.

lexit fen ſecunda primi, doctrina ſecũda,capite octauo,locum ſub linea æquinoctiali , habitationi hominum longe opportuniorem eſſe , quam qui ſub tropicis : duobus argumentis. Primo,quod ſol citius recedat à capitibus ibi habitantiũ,biſque in anno,nunc in hoc,nunc in illud latus:à capitibus vero habitantiũ tropicos tardius multo , ac in anno ſemel. cauſa verò celeris receſſus ab æquinoctiali,eſt aſcenſus obliquus zodiaci;tardi verò à tropicis,aſcenſus rectus.Hinc fit, vt minori tẽpore fiant maiores dierum in longiores, & breuiores mutationes , circa ęquinoctia quã circa ſolſtitia. Atque adeo hinc nomẽ ſolſtitiis datum eſt, quod in illis ſtare videatur Sol,vt declinat lentè.Secũdo,quod in eo loco nunquã eſt dies nocte maior , ſed æqualis ſemper;quare cũ ſit dies ſplẽdoris & caloris, nox tenebræ & frigoris mater , in cauſarũ æqualitate erit omniũ mediocritas & tẽperies.Cũ igitur ſint tres caloris cauſæ,vicinia,rectitudo,& mora Solis,rectitudo & mora multo plus poſſunt,quàm vicinia.Omnes enim Aſtrologi norunt,in æſtate longius abeſſe à nobis Solem,quia eſt in auxe,quàm in hyeme,quia eſt in oppoſito auxis:tamen quia rectitudo radiorũ, & dies maior eſt, calent tanto magis omnia per æſtatem. Cũ ergo ſub æquinoctiali citius ac pluries declinet Sol,& dies nunquã ſint longiores noctibus,cõmodior multo ſit ibi habitatio quã ſub tropicis , atq; adeo omniũ cõmodiſſima : quod noſtri iã habẽt perſpectiſſimum.

Tres cauſa caloris.

Æſtiui caloris cauſa.

Simili etiam argumento ſuaderi poteſt(etſi id nondũ ſit adeo perſpectum) ſub ipſiſſimis polis poſſe homines habitare. Eſt enim in eo loco totus annus dies vnica , quãdoquidẽ æquinoctialis linea, eorum orizon eſt.habent ergo conſpicuum Solẽ menſes ſex,& totidẽ latentẽ. itaque & in mundi medio , &in extremis, æter

æternum æquinoctiũ eſt,tamẽ hoc intereſt, quod ſub polis nunquam recedit Sol ab orizonte vltra viginti gradus, ac proinde nox tota crepuſculi ſunt(nam & apud nos vſque dũ triginta gradus mergitur ſub orizonte Sol, crepuſculum eſt)ac licet dicere ibi nullam eſſe noctem,ſed tempus totũ Solis,aut crepuſcula. cũ ergo ea regio vincat proximas,ac reliquas Septẽtrionales,plus dierum longitudine, quàm rectitudine radiorũ vincatur,& viciniã multo minus frigida, & habitationi opportunior ſit, quam ille. Qua cauſa mihi perſuadeo,vt quæ eſt ſub æquinoctio,commodior eſt quam quę ſub tropicis,ita eas quę ſub polis,commodiores eſſe iis quæ ſub circulis arctico & antarctico. Quod ſi mediã & extremas regiones habitationi idoneas eſſe indicatum eſt, conſtat totũ terrarũ orbẽ habitabilẽ eſſe.duas enim reliquas,& mediocres conſtat habitabiles eſſe,ſi quidẽ earũ altera eſt hæc quã incolimus,cui reliqua,& quinta ſimilis prorſus eſt, niſi igitur pars quępiã ob ſoli incõmoditatẽ eſt inhabitabilis ob cœli tamẽ & Solis poſitũm,nulla eſt in toto orbe. Lubet hoc loco admirari Dei Opt. Max. ſapientiã,ex Solis corporis omnium quæ vita carent pręſtatiſſimi, poſitu & curſu.Eo enim illum loco aptauit,& eũ curſum inceſsãter tenere iuſſit,quo ſolo poterat oẽs mũdi partes habitationi facere idoneas,& vtriq; mũdi lateri virtutẽ ſuã iuſtè ac æqualiter impertiri. Fertur enim Sol per mũdi mediũ inter duos cardines, non ita tamẽ,vt per eandẽ lineam ſemper latus, æqualiter ab vtroq; ſẽper diſtẽt;ſed latus obliquè, nũc in hoc,nũc in illud inclinet:ita tamẽ vt inęqualis illius diſtãtię ęqualitas,tẽporũ æquabilitatẽ quandã faciat. Ita fit vt omnib.virtutes largiatur,per viciſſitudines rerũ generationi neceſſarias.Si enim Sol citra,aut vltra ęquino

De ſole multa.

ctialem lineam ſemper conſiſteret, oppoſiti poli partibus nuquã illuceſceret. Quapropter, ſub æternis tenebris, haud quaquam eſſe poſſent hominibus alẽdis & ſeruandis aptæ & poli alterius partibus nunquam occultaretur, quare alterum mundi latus neſciret noctem, alterum diem. Neutrũ verò amat hominũ vita, neque terræ natura, quæ luminis & vmbræ, caloris & frigoris viciſſitudine fæcundatur. Præter hæc, ea medietas mundi intra quam Sol ſe ſemper cõtineret, vrgeretur calore, multo plus, ac ſecundum partes longè maiores quã oppoſita altera frigore: neq; partes mũdi æque diſtantes à polis & à mundi medio, æqualibus gauderẽt diebus & noctibus. Quapropter haud quaquã Sol mundi partibus omnib. virtutes ſuas impertiretur, ſecundũ æquabilitatẽ, & iuſtitiã, vt nunc facit: quam tamen iuſtitiam diſtribuẽdi virtutes æqualiter ſecũdum latera, ſi, vt Galenus animaduertit, adeo natura ſeruauit in formandis, regendíſque humani corporis partibus multo magis ſeruari in maioris mundi formatione oportuit. Si verò Sol per ipſam lineã æquinoctialẽ ſemper ferretur, ita vt neq; in hoc neq; in illud latus inclinaret, nulla ratione deterius poſſet mũdo & hominu vitæ ſeruire, quia partes ſub polis ſitæ, neque diẽ neq; noctẽ haberẽt vllã, ſed in orizõte Solem ſemper, cuius dimidiũ ſpectarẽt, quod parũ omnino abeſt ab æterna nocte. Neque Sol in orizonte ſemper volutatus, poſſet ſatis calefacere, ac fæcundare terras, quas núc cũ viginti tres gradus ſupra orizontẽ eleuetur tamen calefacit tenuiter. Ia verò terra mũdi media, rectũ ſemper ſupra ſe Solem ſuſtinere nõ poſſet, ſed vreretur: atque hæ & aliæ omnes mundi partes, cũ nullis potirẽtur viciſſitudinibus, ſed eodẽ modo ſemper afficerentur, nequaquam poſſent generationi

tionibus eſſe aptæ.Non enim poteſt idẽ, & eodẽ modo habens tempus,ſementi & meſſi,neque vindimię, & putationi eſſe aptum. Nimirũ vt omnis generatio eſt ex contrariis in contrariũ, ita inter contrarias verſari cauſas debet,quia contrariorũ cõtrarias eſſe cauſas neceſſe eſt: Niſi igitur Sol per mundi mediũ ferretur obliquè,nunc in hoc , nunc in illud latus nutans, nequaquã eſſet mũdus hic idoneus generationibus. Quid ergo ſupereſt,an vt obliquitas Solis minor eſſet aut maior quam nunc eſt:ſed ponamus primum eſſe minorẽ,velut verbi gratia , receſſus Solis ab æquinoctiali,quam nunc ſunt viginti trium graduum , eſſe ſi placet tantum decem , quid fieret ? Primum quidem oportet Zodiaci ipſius amplitudinem, quæ nũc duodecim graduum eſt,ad proportionẽ contrahi:in tanta autem Zodiaci anguſtia , duplo plures congrederentur Planetæ in eclyptica, ac duplo plures fierẽt Eclypſes:& virtutum cœleſtiũ ſubtractiones. quod nõ videtur citra noxam accidere. Præterea , quanto minor eſſet Zodiaci obliquitas,tanto eſſent minores temporum viciſſitudines,& tanto minus tẽpora à tẽporibus diſſiderent.quapropter ſub æquinoctiali , vbi parum nunc tempora diſſident,haud quaquam eſſet ſufficiẽs ad generationes viciſſitudo,ac ferè perinde eſſet, atq; ſi per æquinoctialem ſemper volueretur:ſi verò obliquitas eſſet maior quàm nũc eſt , vt ſi verbi gratia,receſſus Solis ab æquinoctiali qui nũc eſt viginti trium graduum,eſſet quadraginta, illæ ſolum mundi partes quæ ſub Zodiaco eſſent,coli poſſent:reliquæ ſuſtinere non poſſent,partim tantã tẽporum diuerſitatẽ,partim tantũ Solis receſſum. Natura enim animantiũ cũ nihil quod ſit nimiũ ſuſtinere poſſit , omniũ minimè ſuſtinet cauſarũ contrarietatẽ. quare ſi extrema Moſ-

Generatio in quo.

couiæ pars multo fieret frigidior quàm eſt,haud eſſet habitationi idonea.maius enim eſſet id frigus, quã vt viuere quidpiã in eo poſſet.Sed neq; Africa,ſi vt nunc æſtate æſtuans,hyemes haberet quales Germania,habitari poſſet,quia tantam mutationẽ aëris haud quaquam poſſent homines ſuſtinere. ſi verò Sol recederet gradus quadraginta ab æquinoctiali, nũc in hanc, nunc in illam partem, gentes quæ ſub cancri tropico degerent,aut viginti gradus diſtarẽt à tropico,æſtuarent vt nunc Africæ intima, ac nihilominus hyemes haberent quales Germania:recederet enim ab eis Sol centum gradibus,ipſi verò Germani, ac multo magis qui ſub circulo eſſent arctico, haud quaquam poſſent hyemis frigus ſuſtinere,quia recederet ab eis Sol multo magis,nunc verò male ſuſtinent. Cum igitur quæ habitationi ſunt futuræ idoneæ mũdi partes indigeãt mutationibus,non quibuſuis,ſed quibuſdã,ſi Sol per anguſtiorẽ verſaretur circulum, minores eſſent viciſſitudines temporum,quàm vt generationi rerũ eſſent ſatis:ſi per ampliorẽ,maiores quã vt ſuſtineri poſſent. Deus verò hæc exactiſſimè computauit, vnde argumentum accepit gloriæ Dei Dauid Pſal.9.dicens. *Cœli enarrant gloriam Dei.* & rurſum, *In ſole poſuit tabernaculum ſuum, & ipſe* (Sol ſcilicet) *tanquam ſponſus* (hoc eſt pulcher & ornatus)*procedit de thalamo ſuo, à vertice cœli exultauit vt gigas ad currendam viam,*hoc eſt,fertur citra defatigationem mirabili celeritate à ſummo cœlo, hoc eſt ab oriente egreſſio eius,& occurſus eius vſque ad ſummum eius,hoc eſt vſque ad occidentem, *neque eſt qui ſe abſcondat à calore eius.* hoc eſt, eum tenet curſum, & eo ſemper circulo voluitur, vt nulla mundi regio ſit quam non illuſtret, calefaciat,& fœcũdet faciátq; plus aut minus,ſatis tamen habitationi idoneã.

CAPVT VIGESIMVM SEPTIMVM.

CAPITE nono Iudicum. *Nunquid poſſim deſerere vinum meum, quod lætificat Deum & homines.* rurſum Pſalmo 103. *Vt educas panem de terra, & vinum lætificet cor hominis, & panis cor hominis confirmet* capite 35. Prouerbiorum, *Date ſiceram mærentibus, & vinum iis qui amaro ſunt animo, bibant & obliuiſcantur egeſtatis ſuæ, & doloris ſui non recordentur amplius.*

Vinum, quod eſt Noë inuentũ, eſt ſuccus vuæ maturatione perfectus. Ita dico, quia recẽs expreſſus, neque per eam ebullitionem quam ciet naturalis ipſius calor perductus ad perfectionem, muſtum potius eſt, & potui minimè aptum, ac ſi quis potet, noxiũ. Multæ aliæ potiones ſunt illi nõnihil ſimiles quib. in penuria homines pro illo vtũtur, vt quæ noſtris Cantabris vocatur Sydra, quæ Ceruiſia Belgis, quæ Germanis Medo. quæ omnes potiones vno nomine Hæbreo vocari poſſunt Sicera. Id enim nomẽ tribuebatur potioni omni, quæ poteſt inebriare vini more. Atque ob id datur mœrentibus & in magno aliquo labore conſtitutis vinũ, aut ſicera ad obliuionẽ ægeſtatis & doloris. Quatenus hoc faciendum aut cauẽdũ ſit, Theologis mitto dicendum, ad me tantùm ſpectat, quod pertinet ad naturam. Itaque potiones ſunt multæ, ex multarum rerum ſuccis paratæ, & ſimplices & cõpoſitæ; ſola tamen ea quæ ex ſucco fit vuæ, vocatur vinũ. Ita etiã antonomaſticè, ac propriè vocatur panis, qui paratur ex farina triticea ſubacta cũ aqua: qui vero paratur ex aliorum frumentorũ, aut leguminũ (nã ex his omnibus parari ſolent in caritate anonæ) farinis, aut

De vino multa.

Potionum genera.

Panis.

cum alio ſucco, dicetur panis cum adiecto, vt panis ordeaceus, typhaceus, fabaceus, aut apud Indos ex mayz (ita illi vocant quoddam genus frumenti, ex quo parabant ſibi panes) aut panis dulciarius, aut lacticinus: panis verò ſimpliciter, eſt qui ex triticea fit farina cum aqua. Inter ea omnia quibus veſcuntur homines, panis & vinum tenent primas, quia alij omnes cibi dati ſunt hominibus ad delicias, & ad abundantiam: hi verò ad neceſſitatem & ſufficientiam, & his maximè vtuntur homines. Nullis cum maiori malo carere poteſt, & nullis magis contéta eſt natura: quia ſunt omnium optimè parabiles, mortalibus ómnibus maximè communes, optimè omnium nutrientes: non tamen panis & vinum eodem modo, neque eiſdem de cauſis, ſed panis, quia ſubſtãtiam habet benè craſſam, boni ſucci, & cum ſubſtantia noſtra benè agglutinatur, habétque tanto plus alimenti, quanto medicamenti minus, cum ſit moderatum quiddam, neque calidum, neque frigidum, neque humidum, neque ſiccũ, neque facultate vlla medicamentoſa, vt expurgandi, aut ſiſtendi, aut laxandi, aut aliud eiuſmodi faciẽdi, ſed ſi quid tantillum, inclinat in calidum, quo natura gaudet & fruitur. Itaque eſt panis pro omnibus cibis, quia mediocritatem tenet omnium, & tenuium & craſſorum, & facultatum medicamentoſarum maximè expers, vt ſit merè alimentum. Has ob cauſas ſymbolum eſt omnis eſcæ, ac totius nutritionis, petentéſque huic corpori neceſſaria aliméta, ſolum panem iubemur petere, quem quotidianum vocamus, quia corpora indigent quotidiana refectione, Neque ſatis eſt; ſi quantum corpulentiſſimus athleta ſanguinis habeas, & ſuccorum intra venas repoſitum, niſi recenti refectione quotidie vtaris.

Mayz.

Panis benè moderatus.

quæ

quæ quidem neceſſitas, ex ſpirituum facili diſſipatione naſcitur. Has ob cauſas Heliæ fame pereunti, panem quidem ſolum eumque quotidie mittebat Deus per coruum. Vinum non nutrit tam firmiter quàm panis, tamen multo citius. quia non eſt tam aptum in denſam, ſolidam, firmamque ſubſtantiam abire, tamẽ abit citiſſimè in vitales ſpiritus, ac ſatis cito in ſanguinem tenuem & calidum. Hinc fit, vt optimè maximéque ſecundum eorum naturas, dicatur panis confirmare cor hominis, & vinum lætificare. quia euenit his quod & aliis cibis, vt ſcilicet quò citius nutriunt, eo citius diſſipetur quã præſtiterint ſubſtantia: cõtra quò tardiõr, eò firmior refectio ſit, & diutiùs duret; in eam enim ſententiam ſcriptum ab Hippocrate eſt, Eorum quæ celeriter nutriunt, celeres quoq; fiunt excretiones. Quæ ergo tardius nutriunt, ſolidius præſtant robur, potéſtq; qui eis vſus ſit, diutius ſine alia refectione perſiſtere, pugnare, arare, aut aliud quiduis laboris ſuſtinere: quæ verò nutriũt cito, præſtant alacritatem, refectione illa facili ſpirituum, reuocant ab exolutione & deliquio, ſi quod eſt: itaq; exhilarant, robur verò & ad ſuſtinendos labores vim non præſtant, etſi quis impleatur, quia diſſipãtur facile. Igitur quod maximè firmat, roboratq; ſi modo vnicus cibus capiendus ſit, eſt panis (quo ſpectat illud Capitis 28. primi Regũ, *Et robur non erat in eo, quia non comederat panẽ tota die illa:* nimirũ, vt dictum eſt, ad robur indigemus pane, eóque quotidiano:) quod maximè exhilarat, vinum: exhilarat verò cũ ebrietatẽ affert, quia obliuiſci facit paupertatis & doloris, deniq; omnes moleſtias, curáſque facit deponere. Nam vt Hippocrates libello de flatibus inquit, *Ebrij fiunt præſentium malorum obliuioſi, ac futurorum bonorum fœcunda ſpe beantur*, Vnde conſtat hilaritatem

Vini natura.

maximam ex vino, initium quoddam ebrietatis eſſe. Tametſi, etiam citra vllam ebrietatis, ſeu dementiæ partem, lætitiam afferre poteſt mediocrem, Nam capite 31. Eccleſiaſtici dicitur: *Vinum ad iucunditatē creatum eſt, & non ad ebrietatem initio*, Eſt igitur iucunditas ex vino citra omnem ebrietatem, cauſæ verò illius ſunt, dicta ſpirituum vitalium refectio, quorum penuria quia laborant melancholici, triſtes eſſe conſueuerunt: & quòd calefacit, laxat, funditq; cor: quem eundem motum illud per lætitiam ſubit. Vt enim per triſtitiam contrahitur, & torpeſcit, ita per lætitiam laxatur & titillat. cuius motus, calor ſuauis accōmodatiſſima cauſa eſt. Quòd ergo vinum lætificet. has habet cauſas manifeſtas, prętcr indicibilem quampiam ſympathiam, quam fortaſſe habet cum corde, quæ in eius ſubſtantiæ modo cōſiſtet, cum ad iucunditatem creatum ſit ab initio. Quòd lætificare Deum quoque dicitur, maius aliquod ſuſpicor habere ſacramentum, enarrandum Theologis: Mihi illud occurrit, quandoquidem dicitur Deus in initio Geneſeos, vidiſſe cūcta quæ fecerat, delectatúſque quod eſſent valde bona, conſonum eſt, vt tanto intuitu rei cuiuſque magis delectetur, quanto ea eſt melior: aut (vt melius dicam) tanto res quæcunque ſit potior, quanto Deo magis placuerit. quapropter perinde ſit dicere, rem aliquam lætificare Deū, & eſſe optimam: eſt verò vinum optimum, niſi quis eo vtatur ad ebrietatem. facit enim ad iucunditatem, & ad ſanitatem animæ & corporis. & ad vitæ æquitatem, & bonos mores. Ita enim dicitur capite nuper citato Eccleſiaſtici, *Exultatio animæ & corporis vinum, moderatè potatum, & ſanitas eſt animæ & corporis ſobrius potus*. & rurſum: *Aequa vita eſt hominibus, vinum in ſobrietate*. nimirum, vt cap. 30. eiuſdē libri dici

Melancholici cur triſtes.

Cur vinū lætificet.

dicitur, *Multos occidit triſtitia.* His cauſis Seneca libro de trãquillitate vitæ, ad eam obtinendam, ebrietatem laudat. exemplo Catonis, Solonis, & Archeſilai, qui illi indulſerunt. ſunt verò illius hæc verba, *Nonnunquã & vſque ad ebrietatem veniendum, non vt mergat nos, ſed vt deprimat curas. eluit enim curas, & animo animum mouet, vt morbis quibuſdam, ita triſtitiæ medetur.* Hæc ille. Nobis tamen neque ſanitatis, neque hilaritatis cauſa procedendum vſque ad ebrietatem vnquam eſt, neque quæ ad mores ſpectant, petenda à Medicis neque Philoſophis; niſi quatenus cum diuina conſonant ſapientia, quæ tantum permittit vinum in ſobrietate.

Ebrietatis ex antiquis cõmẽdatio.

CAPVT VIGESIMVMOCTAVVM.

CAPITE 16. primi libri Regum ita eſt
,, ſcriptum, *Ecce ſpiritus Dei malus exagitat*
,, *te, Iubeat Dominus noſter, & ſerui tui qui*
,, *coram te ſunt, quærent hominem ſcientem*
,, *pſallere cythara, vt quum arripuerit te ſpiri-*
,, *tus Domini malus, pſallat manu ſua, & leuius feras.*

Duplex hic occurrit naturalis dubitatio. prima, An Dæmones poſſint morborum, qui alioqui in ſuccorum & temperamentorum, aut etiam compoſitionis vitia referantur, eſſe cauſæ: Deinde. An eadem auxilia deſiderẽt illi morbi, ac cum ſine Dæmonis opera orti ſunt. Nã ſi Saul melãcholia morbo tenetur, haud dubiè cõſultum eſſet, iuxta medicinæ præcepta tibicines quærere & Citharedos, qui muſica inſtrumẽta pulſando animũ illi demulcerẽt. nam cũ metus & triſtitia ita ſint huius peſſimi morbi accidentia, vt etiã fiant illius augendi cauſa, nulla ratione melius ſuccurritur quàm omni

Morbi à dæmonibus quomodo curandi.

Melãcholiæ remedia.

omni genere delectamenti; abigendo mœſtitiam, & euocando mentem à rerum terribilium conſideratione: vſque adeo vt cùm morbus nondum eſt admodum inueteratus, neque ſuccus plurimum redundat: ſola iucunda viuendi ratio ſoleat eſſe ſatis ad recuperandam ſalutem: pręſtare verò muſicam magnam animæ hilaritatem, Eccleſiaſticus dicit ter aut quater, cuius in capite quadrageſimo ſunt hæc verba. *vinum & muſica Lætificant cor.* meritò igitur muſica mœſtis, quales maximè ſunt melancholici, naturaliter ſuccurrit. ſi verò Saul non humore agitabatur melancholico, ſed Dæmone, quæ cauſa eſſe poſſit, vt cytharæ pulſatione iuuaretur? & leuius eam exagitationem ferret? An Dæmon miteſcit muſica? Hanc ob dubitationem, plurimi nihil hic cenſent fuiſſe naturale, ſed diuina vi effectum, vt pulſante Dauide cytharam abigeretur Dæmon, non tam ob ſoni numeros, quàm ob diuinos hymnos quos ille cantando recitabat. Itaque diuinis pſalmis, vt exorciſmis abigit Dæmonem. Ego quidem hoc non nego, neque dubito illa ratione, vim verbi Dei, & Dauidicæ prophetiæ ſignificatam eſſe: nihilominus cenſeo, naturalem quoque cauſam cum diuina illa coniunctam eſſe, atque admirandum illum effectum, in vtramque referendum fuiſſe. Hoc indicabo facilè, productis in medium quibuſdam Auicennæ verbis, ex capite 18. fen. primæ, tractatus quarti, quod eſt de Melancholia, ea verò ſunt hæc. *Et quibuſdam Medicorum viſum eſt, quod melancholia contingat à Dæmonio, ſed nos non curamus, cum phyſicam docemus, ſi illud contingat à Dæmonio, aut non contingat, poſtquam dicimus, quod ſi contingat à Dæmonio, tunc contingit ita vt conuertat complexionem ad choleram nigram, & ſit cauſa eius propinqua cholera nigra, deinde ſit cauſa illius*

Muſices vis.

Dæmo

Dæmonium. aut non Dæmonium. His verbis Auicenna inquit, nihil referre ad curationem ſiue Dæmon ſit qui melancholica inferat accidētia, ſiue non: eo quod non poſſit ea inferre, aliter quā per ipſos melancholicos ſuccos. Itaque cauſam proximam ſemper ad ipſos ſuccos deuolui, atque cum ablatione cauſæ proximæ, neceſſe ſit tolli morbum, vtentibus nobis naturalibus auxiliis, & cauſam tollentibus, neceſſe erit tolli morbum, etiam ſi Dæmon eum excitauerit. Ratio ſanè hæc, partim quidem rectè procedit, partim tamen deficit, quandoquidem, vt morbus qui pendet ex cauſa, niſi ſublatione cauſæ proximæ non tollitur; ita neque ipſa cauſa proxima, niſi ſublatione prioris: etiam ſi ſit externa, modo nō receſſerit. velut ſi Sol bilem excuſſit, atq; ita febrem fecit, tolli non poſſit febris niſi bile euacuata, aut conſumpta; ſed neque hæc penitus euacuari aut conſumi, niſi ægrotus à Sole recedat, & in frigidiorem locum ſe transferat. ſi verò iam receſſit, ſolum ſupereſt vt euacuetur bilis. Igitur eodem modo, ſi quis Dæmon, melancholicum ſuccum agitando & augendo, melancholica intulit ſymptomata, iam receſſit, ſolum ſupereſt, vt naturalibus agatur auxiliis, aduerſus morbum & cauſam humoralem: ſi verò adhuc immanet, neceſſe ſit ſimul vti remediis quæ Dæmonem abigant, & quæ melancholicum ſuccum euacuent, & compeſcāt. Effectum itaque hac ratione eſt, nō vt omnino ſit indifferens, ſiue ſit morbi cauſa Dæmon, ſiue ſecus, vt volebat Auicenna; tamen, vt quæcunque auxilia naturalia curare poſſunt morbum, cū is à Dæmone non pendet, poſſint etiam aliquatenus ſubuenire cum pendet. Si ergo cantilenæ, & muſicorum inſtrumentorum concinnus ſonitus, placare naturaliter poſſunt melancholicorū ſæua ſymptomata,

cum

cum eo morbo quis laborat, poſſint certè eodem modo,& eadem prorſus cauſa,cum eius morbi auctor Dæmon eſt. Verum hoc ipſum quod aliquatenus videtur iam eſſe demonſtratum,euadet longè, euidentius, ſi hæ dubitationes prius explicatæ ſint. Prima an malus Dæmon poſſit morborum cauſa eſſe? ſecunda,quomodo? tertia,an ſint aliqua naturalia remedia, quæ per ſe, ipſos abigant Dæmones,an non, ſed ſpiritalibus ſolùm agendum aduerſus eos ſit,vt Ieiunio, & Oratione? His enim deciſis, facilè eo quo volumus perueniet diſputatio. Antiquiſſimas eſſe has dubitationes, neque Chriſtianis ſolùm aut Iudæis, ſed & Mahometanis & Idololatris agitari ſolitas conſtat. Primum quidem ex eo Auicennæ loco quem produximus,deinde & ex libro de morbo ſacro,qui nomine Hippocratis circumfertur. toto enim eo libro diſputatur aduerſus affirmantes,Epilepſiam ad Dæmonem referri, & eos, qui eo malo teneantur, ſolere in domum fugere,aut aliter à multorum conſpectu ſe ſubtrahere, perſentientes inuadi ſe ſe à Dæmone, atque adeo contendentes eiuſmodi, non medicinalibus auxiliis, ſed expiationibus eſſe curandos. cenſet vero is autor,eam opinionem non aliunde, quàm ex ignoratione naturalis epilepſię cauſæ naſci: plauſibilem verò eſſe vulgo,eò quod morbus videatur eſſe mirabilis,& ab aliis diuerſus: atque quòd expiatio minus moleſta curatio eſſe videatur quàm quæcunque medicinalis, aut chyrurgica. Atqui profectò, vt qui philoſophiæ ſunt ignari,ob multarum rerum naturaliũ ignorationem fieri ſolent creduli, & ſuperſtitioſi: ita qui phyſicæ plus ſatis ſunt dediti,rebus omnibus quæ corpora nõ ſint,aut eorũ motus,periclitantur diffidere. Nunc verò cùm de Dæmonibus tam multa à Philoſophis diſpu

Epilepſia

diſputata ſint, non video cur quiſpiam quantumuis rigidus Philoſophus eſſe velit, tollat è medio Dæmones, nullamque cauſæ rationem in morbis excitandis & torquendis corporib. eos habere cenſeat. Nam hæc cōſecutio nihil valet, poteſt melācholia & epilepſia vt quiuis alius morbus, citra Dæmonem fieri, ob ſuccos ita aut aliter motos aut vitiatos: ergo non poteſt fieri per Dæmoné. At verò neq; hæc, Quiuis morb. talis fit ab humore & cauſa naturali, ergo nullus fit à Dæmone, quia is ipſe morb. qui fit à Dæmone, fit per cauſam naturalē, ſi Dæmon nō aliter quàm per ipſos humores, infert tales morbos: habetq; Dæmon vicem cauſæ externæ, vt dictum eſt. niſi verò negetur, Dæmonem poſſe mouere ſuccos: at verò moueri corpora ab ſpiritalibus ſubſtantiis, neq; Ariſt. quidem, qui minimè de Dæmonibus eſt philoſophatus, negauerit. Ille enim cauſas omnes corporū motrices reducit, vſq; ad indiuiſibilem & incorpoream. Itaq; poſſe fieri, vt Dæmonis præſentia morbos excitet, neq; quippiā in hac aſſertione Philoſophorū placitis eſſe repugnans indicatum eſt. At verò eſſe re vera ita, ſupereſt indicemus. Primū quidem literarū ſacrarum teſtimonio, deinde & arguméto ab ipſis rebus accepto. Diui Lucæ capite octauo, ita ſcriptum eſt. *Occurrit illi vir quidam, qui habebat Dæmonium iam temporibus multis, & veſtimento non induebatur, neque in domo manebat, ſed in monumentis* (& paucis interpoſitis) *multis enim temporibus arripiebat illum, vinciebatur cathenis, & compedibus cuſtoditus, & ruptis vinculis agebatur à Dæmonio in deſerto.* Ex hac narratione facilè conſtabit cuiuis, qui vel ſummis labiis deguſtauerit medicinam, hunc hominem laboraſſe ea maniæ ſpecie, quæ vocatur à Medicis Lycanthropia, ſeu lupina inſania. His enim præcipuè acciden

An morbi per dæmones excitentur.

Lycanthropia.

accidentibus definitur is morbus. quòd ita affecti domi contineri non poſſunt, ſed circa ſepulchra frequẽter vagantur. Iam verò eum, cuius mentio fit nono capite Marci, conſtat fuiſſe epilepticum, ita enim dicitur. *Et attulerunt eum, & cum vidiſſet eum, ſtatim ſpiritus conturbauit illum, & eliſus in terram volutabatur ſpumans.* conſtat verò elidi in terram, ac volutari, & neri ſpumã circa os, certiſſimas notas eſſe Epilepſiæ. Quin etiam (quod aliquanto videtur rarius) conſtat decimo tertio capite Diui Lucæ, puellam quandam conuulſionem ſpinæ accepiſſe à Dæmone: qua laborauit decem & octo annos. Manifeſtum ergo eſt, quanto in errore ſint, qui quòd indicauerint, eum qui defertur ad exorciſtas, teneri epilepſia, aut catocho, aut melãcholia (iis enim morbis frequẽter tenentur) aut alio quouis morbo, putant ſe iam indicaſſe, non eſſe id à Dæmone: cum his exemplis conſtet, eos morbos quandoque fieri à Dæmone. Neque verò cùm Dominus noſter inter mortales ageret, vexabant hominum corpora Dæmones, ac non etiam nunc vexant. Non enim ſancta Eccleſia, quæ diuino regitur ſpiritu, vteretur exorciſmis, ac crearet quotidie exorciſtas, niſi vexarẽtur nunc quoque hominum corpora à Dæmonibus. ſed & ex his quæ homines fide digni, & verbis, & ſcriptis teſtantur, facile indicatur, eſſe etiam hoc tempore talium malorum cauſas immundos ſpiritus. Nam ferunt, horum multos reſpondere, appoſitiſſimè loqui linguis alioqui ignotiſſimis, vt ruſticũ & ignoratiſſimum Latine, Græcè, aut Chaldaicè: pręterea iuſſos ac coactos ab exorciſtis, ſignificationes de ſe euidentes prębere immundos ſpiritus, & homines ab eis detentos multa diuinare, & narrare, quæ in remotiſſimis mundi partibus agantur. quæ ſane conſtat nullatenus habe

Epilepſiæ ſigna. *Catochus.* *Exorciſtarum vis.*

habere poſſe phyſicam cauſam. Veriſſime enim dictũ eſt illud ab Ariſtotele, ſiquid aliud, intellectum hominis nõ poſſe aliter intelligere, quam phantaſmata intuentem; atque adeo nihil in eo eſſe poſſe, quod prius non fuerit in ſenſu. Cum igitur anima ruſtici nullum, ne minimum vnquã conceperit Græci ſermonis phãtaſmata, vnde poſſit eius intellectus nunc abſtruſiſſimas phraſes eius idiomatis, haurire? Eſt certè intellectio, animæ rationalis actio propria, quáque citra organa corporea poteſt exercere, vnde & ſeparabilis eſſe cognoſcitur: ea verò, & ſi per ipſiſſimam mentẽ citra organa agatur corporalia, non tamen dum anima in hoc corpore eſt, citra corporalia phãtaſmata. Illud enim intelligere, eſt de vniuerſalibus, & à materia ſeiunctis cogitare: ſeiungũtur verò à corporalibus phãtaſmatis, vi intellectus agentis. Quorũ ergo nulla vnquã cõcepta ſint phãtaſmata, nulla poteſt eſſe intellectio. Iã verò vt intellectio eſſe non poteſt eorũ, quorũ nulla fuerũt phantaſmata, ita neq; recordatio, quorũ nõ fuerit imaginatio, neq; imaginatio, quorũ nõ fuerit ſẽſus. Ergo quę alibi agãtur certò cognoſcere nullus poteſt: per nullã enim internarũ potentiarum, cũ talium nullus anteceſſerit ſenſus. Dixi verò certò cognoſcere, quia temerè, caſu quodam aliquid prædicere, aut, præcogitare, garrulis euenit, & iis qui variis imaginationibus æſtuant, vt mare. Scio quoſdam Philoſophos minus exactos, & qui admirationi magis ſtudent quam veritati, cenſuiſſe admirandas has vires eſſe humoris, melãcholici, fieríque poſſe, atque adeo ſolere, vt quidam (in quibus ſcilicet is ſuccus abũdat) loquantur linguis ignotis, diuinent, quin etiam citra contactũ moueãt aliena corpora, cogant pluuias, excitent procellas, atque adeo eo vſque procedunt qui-

Intelligẽdi modus.

Phantaſmata.

Melãcholia vis.

dam,vt in neſcio qua naturali quarundam animarum præſtantia,vim mirabiliora opera efficiẽdi conſtituãt. Verum ex dictis conſtat, horum aſſertiones deuolui ad aſſertiones illas Platonicas, Intelligentem animã non eſſe corporis actum, & vt Ariſtoteles loquitur, entelechiam,ſed aſſiſtere vt intelligentiam cœlo:Noſtroſque animos ſciuiſſe quidem antea omnia,diſcere verò nihil aliud eſſe quam recordari. Ita enim,quandoquidem intelligens anima neque corpus naturale ſit,neq; natiralis corporis actus, nõ teneatur legibus cauſę naturalis,ſed poſſit mouere ſine cõtactu,& quia prius omnia nouerat,poſſit extra materiam diuagata, aut quietem agens per ſomnum ſubtrahẽnſque ſeſe à ſenſuum perturbationibus,vt illi philoſophantur,per ſeſe ſcire, quę à nullo ſenſuum acceperit. Verũ dictas aſſertiones conſtat ſapientium omnium conſenſu cẽſeri iam abſurdas,& eſſe dogmatibus eccleſiaſticis diſſonas.Igitur qui vaticinãtur,ſiue per ea inſomnia quæ vocantur diuina, ſiue vigilãtes, qui ignotis antea loquũtur linguis,ope ſpiritus cuiuſpiã id faciũt ſiue boni,ſiue mali.Cnm verò torquere hominũ corpora ad immundos potius ſpiritus ſpectet,cõſtat eos qui torquentur ſimul & tale quippiã faciũt,teneri à ſpiritib. immundis atque ſpiritus immundos taliũ morborũ cauſas eſſe.Sed quo pacto eſſe poſſint dicamus.Dęmõ cauſa eſt externa morborum.Non enim intra corpus ipſum latenter naſcitur,ſed extrinſecus accedit morbos illaturus,eos igitur qui pendẽt ex materia, nõ aliter infert,quàm aliæ cauſæ procatharticæ,puta mouendo internas, vt melancholiam morbum,augendo melãcholicum ſuccũ, & eum qui inerat cõmouendo, deferendóque in cerebrum,& internorũ ſenſuum ſedes vapores nigros. Augere verò poteſt melancholiã

Vaticinia vnde.

eam

eam quæ naturaliter generatur, detinendo ne expurgetur; aut quaſcunque exurentes cauſas admouendo: Epilepſiam verò, Apoplexiam, Paralyſim, aut Catochum, deferendo craſſos ſuccos, ac per eos cerebri vẽtres, aut ipſas neruorum radices obſtruendo: Cæcitatem, aut ſurditatem eodem modo, excremẽta ad oculos, aut aures aceruando: quãquam hæc duo mala ſine interna cauſa facere per ſeſe poſſit, neruos viſorios aut auditorios cõprimendo, quominus per eos facultas ſentiendi tranſmittatur; aut cæcitatem quidẽ humorẽ aquæ, qui chryſtallino oppoſitus eſt agitando: ſurditatem, detinendo aërem congenitũ (hunc enim exiſtimo proprium eſſe audiendi inſtrumentum, vt & Ariſtoteles) quominus moueatur. Vt enim niſi humor chryſtallinus colorum fulgoribus intinguatur, agi nõ poteſt viſio: ita neque niſi internus aër externi excipiat motitationẽ, auditio. Itaque aqueũ humorẽ trãquillum eſſe expedit, vt rectè agatur viſio, & aërẽ internum agitari, vt auditio. Multa alia mala ſunt huiuſmodi, quæ aut per ſe ipſum poſſit Dæmon facere, aut per internas cauſas. quapropter ad tollẽdum ea mala, quæ per ſeſe faciet, ſolis exorciſmis ſit ſatis vti: ad ea verò quæ per internas cauſas, medicinalibus pariter auxiliis vtendum erit. Non ergo erit ſemper ſatis fugaſſe Dęmonem, niſi morbũ etiam cures (vt neq; ſatis ſemper ſit ad tollendã febrẽ quã peperit ira aut labor, miteſcere, aut quietem agere) neque vnquàm ſatis ſit naturalibus inſtare remediis, niſi Dæmonẽ fuges. quo fortaſſe reſpiciens Hippocrates in prognoſtico dixit. Si quid etiam eſt in morbis diuinũ, illius quoq; oportet diſcere prouidentiam. Nimirũ refert ad curationẽ, & ne hoc ignorãs, & ſolum naturalem cauſam ſuſpicatus, ineptè prædicas. Sed an ſint aliqua naturalia re-

Humoris Chryſtallini agitatio viſum impedit.

media,quæ per ſeſe in ipſos Dæmones ferantur, & illis naturaliter aduerſentur, dignum eſt conſideratione. Videtur enim conſentaneum, in ipſis naturalibus rebus eſſe quaſdam Dæmonibus gratas, quaſdam ingratas,& quibuſdam allici,quibuſdam fugari naturaliter(vt capite ſeptimo,& quindecimo huius libri diſputare cæpimus)ſiquidē inter omnes gentes , qui expiationibus curare morbos huiuſmodi tētauerūt,res quaſdā cauere iuſſerunt,& quibuſdam vſi ſunt,idque diuinitatis ipſius morbi cauſa dicentes ſe facere. Nam Hippocrates in illo libello de morbo ſacro (nimirum erant etiā inter idololatras qui expiamētis tentarent curare) ita ſcripſit aduerſus expiatores. *Cæterùm qui primi* (loquitur de epilepſia) *hunc morbum ſacrum pronunciarunt , tales mihi hi fuiſſe videntur , quales etiam nunc ſunt magi,& expiatores , & circulatores, qui ſe vehementer pios eſſe ſimulant,& amplius quid ſcire.* Hi itaque conſilij ac mentis inopes prætexentes diuinitatem,cum nihil haberent quod exhibitum prodeſſet, vt ne manifeſta fieret eorum ignorantia, ſacram hāc eſſe affectionem pronunciarunt , & rationibus idoneis collectis curationem cōſtituerunt ſibi ipſis ſecurā, expiamenta offerentes , & incantamenta,& à balneis abſtinere iubentes,& à cibis multis,velut ex marinis quidē à mulo & melanuro,mugiliq;, ac anguilla:ex carnibus verò à caprina,ceruina,ſuilla , ac canina : ex volucribus autem,à Gallo,ac turture,ac otide ex oleribus à menta,allio, & cœpa.pallium præterea nigrū habendū nō eſſe,neque in caprina pelle decumbendū,neque eandem geſtare oportere, neque pedem ſupra pedem habendum eſſe,neque manum ſupra manum. Hæc illo in loco,Ex quibus intelligimus , Magos illos ſiue expiatores qui inter gentes verſabātur , cū morbum diuinum

Expiationis inuētio.

uinum, hoc eſt à Dæmone eſſe cenſeret, res quaſdā interdixiſſe, vt naturaliter noxias iis, qui ita laborarent: Quin etiā hoc tēpore ſcimus, multos exorciſtas ſolere ſuffitu quarundā rerū vti, vt ipſi dicūt, ad torquendū fugandumque Dæmonē ipſum. Nimirum dicunt, eū moleſtiſſimè ferre ſuffitum cornu caprini, & cuiuſuis ſtercoris, præcipuè humani, & ruta, ac hypericone (quē ob id fugam Dęmonū appellāt) fugari. Sed quod maioris momenti eſſe videtur, & eius quod propoſitum eſt maiorē fidē facere, Tobias iunior ſuffitu iecoris cuiuſdā piſcis, iuſſu Sancti Raphaëlis, fugauit Dæmonē, qui ſeptē viros illo priores interfecerat. Videtur itaq; his teſtimoniis effectū, pro ipſomet Dęmone fugādo, eſſe naturalē quādā curationē. Nihilominus vt nuper citatis capitibus indicauimus, ſi Dęmones penitus ſūt incorporei, vt certè ſunt, nullam à corporibus naturaliter paſſionē poſſunt accipere: ſed neque ſi corporei eſſēt, (niſi etiā eſſent corruptibiles) voluptate aut dolore affici poſſent: quia neutrū horum poteſt eſſe ſine ſēſu, neque ſenſus eſſe poteſt, niſi cū organis, habentibus cōmunem naturam cū ipſis ſenſibilibus. Quapropter corruptibilium rerum ſenſitiua, corruptibilia eſſe corpora neceſſe eſt. Niſi igitur Dęmones corporei & corruptibiles ſint (quales certè non ſunt) neque voluptate neque dolore affici poſſunt naturaliter ab vlla qualitate corporali. dixi naturaliter, quia prima cauſa, quā nullis naturæ legibus teneri in phyſicis fuſius demōſtraui, poteſt corporibus præſtare vim attingendi etiam incorporea, ea vero vis non fuerit naturalis, ſed ſuperior, vt igni torquendi diabolū & angelos eius, & benedictæ aquæ eoſdē fugādi & abluēdi mentes. Huiuſmodi quandam virtutē tributā eſſe hepati illius piſcis, quo Tobias vſus eſt crediderim

Quas res dæmō fugiat.

Aliorum verò quæ propoſita ſunt, aliæ ſunt cauſæ. A

Balnea quibus interdicta.

balneis ſuſpicor circulatores illos arcere ſolitos ægrotantes, quo ſublata maxima ac notiſſima talium morborum curatione, maior expiationibus auctoritas accederet. Nimirum melancholici morbi, quales ſunt plerunque quos Dæmon ciet, nullo auxilio magis quàm balneo curari ſolent, atque eo magis quam vllo alio medici vtuntur. Tollebant ergo hoc, vt viderentur tollere totam curationem naturalem. Cibos illos omnes interdici ægrotis idoneum erat ob ipſos morbos, quandoquidem ob craſſitiem, aut melancholicum ſubſtantiæ modum, aut acrimoniam erant noxij. Imponebant verò illi hac in re vulgo, id quod erat naturale ad diuinam cauſam referentes. Nigro indui

Pallij nigri vſus interdictus.

pallio, ad melancholicas paſſiones non eſt vtile: manum habere ſupra manum. aut pedem ſupra pedem, otioſi & cogitabundi eſt, quod etiam melancholicis obeſt: indui pelle caprina, aut in ea decumbere, proprietate quadã eſſe noxiũ epilepticis Tralianus capite proprio tradidit. At verò quòd ſuffitu cornu caprini, & ſtercoris torqueatur Dæmon dicunt cauſam eſſe, quòd contemni ſe nõ ferat, cum ſit ſuperbiſſimus. Ego verò exiſtimo, ventum eſſe illis in eam opinionẽ quia vt Medici omnes teſtantur, illarum rerum ſuffitu epilepſia manifeſtatur. ſtatim ergo ac epilepticus illis ſuffitur, corripitur paroxiſmo, aut ſi paroxiſmo tenetur, ingraueſcit. illi verò putant irritari Dęmonem.

Hypericon.

Rutam & hypericonem ſalutares herbas eſſe ad dictos morbos, res eſt apertiſſima: cuius præcipua cauſa eſt, quòd flatus abſumunt, atque ita humores ſedant, qui magna ex parte flatuum agitatione perturbantur, vt libello de flatibus probat Hippocr. ſi modo ipſius eſt ille liber. Itaque vtuntur quibuſdam rebus,

quas,

quas,(cum ad morbos illos curandos conferant) cenſent conferre ad fugandos Dæmones:& aliis quibuſdam quæ nocent, hac ratione putantes ſe torquere Dæmonem,cum torqueant potius miſeros ægrotantes.Hæc cùm ita ſe habeant, conſtat ex his omnibus quæ dicta ſunt, veriſimile eſſe, plurimos eorum, qui Dæmonis opinione ad exorciſtas deferuntur,Dæmonem non habere;ſed morbis aliquibus eorum qui dicti ſunt,teneri & præ inopia conſilij,cum tentatæ ſint aliæ curationes antea,neque ſufficiant, defferri ad illos, id quod merito ab Hippocrate libro de morbo ſacro reprehenditur:eſſe tamen etiam aliquos,quibus talium morborum cauſa eſt Dæmon,illiſque curationem naturalem non eſſe ſatis, conferre tamen, non ipſos Dæmones per ſe,ſed ob morbos ipſos,aut eorũ ſymptomata, aut internas cauſas, quas Dæmon ciet. Exemplo eſt Saul, qui cum à Dæmone torqueretur ſuauitate Dauidicæ cytharæ delinitus mitius ferebat; nimirum,vt melancholico occupatus morbo. Neque enim eſt quòd quiſquam ſibi perſuadeat, Dæmonem eſſe qui muſicæ ſuauitate captus miteſceret, atque adeo illũ torquere ſineret, Hoc enim refutatum iam antea eſt, diſputatúmque de ea re aduerſus quoſdam Platonicos capite 16. huius operis, in explicatione cap.2.Leuitici quod bis iam citaui.Solum fortaſſe ſupereſt,quod hoc loco quiſpiam dubitet, qua ratione fiat, ſi Dæmones nihil habent commune cum vllo corpore, vt melancholicos homines magna ex parte inuadant, aut melancholicos ipſi morbos inferant. Mihi quidem videtur ad eorum nequitiam referendum,non ad naturam:nimirum melãcholicus ſuccus, maximè omnium paratus eſt in inſaniam & deſperationem adigere, quæ illi nequam maximè exoptant.

Dæmones quos inuadant.

Saulis morbus.

CAPVT VIGESIMVMNONVM.

LIBRO tertio Regum capite primo ita habetur. *Et rex Dauid ſenuerat, habebátque ætatis plurimos dies, cum operiretur veſtibus non calefiebat. dixerunt ergo ei ſerui ſui, quæramus domino noſtro regi adoleſcẽtulam virginem, & ſtet coram rege, & foueat eum, dormiátque in ſinu ſuo, & calefaciat dominum noſtrum regem. Quæſierunt igitur adoleſcētulam ſpecioſam in omnibus finibus Iſraël, & inuenerunt Abiſag Sunamitidem, & adduxerunt eam ad regem. erat autem puella pulchra nimis, dormiebátque cum rege, & miniſtrabat ei. rex verò non cognouit eam.*

Veſtium vſus. Cum quis ſatis veſtibus operiatur non calefieri, naturalis caloris defectum ſignificat, quia veſtes non calefaciunt calore proprio, quo actu ſint, vt ignis, neque quo potentia vt medicamenta, ſed ſolum retentione, ac quodam repercuſſu caloris noſtri: nimirum noſtri caloris vi, expirat ſemper vaporoſum quiddam ac calidum ex noſtris corporibus, *Calidū effluuium.* quod vocat Galenus calidum effluuium. illud veſtes detinent, ac circa noſtram cutem geminatum, faciunt ſiſtere, atque ita calefaciunt, præterquam quòd externum frigus arcent, vt & domus parietes, & tecta. Cùm igitur corpus non caleſcit veſtibus, non poteſt alia eſſe cauſa, quàm quòd non eſt calidum effluuium, atque eo magis, quòd externum frigus ſemper arcent, vtcumque habeat corpus. Igitur ſi ne ſic quidem caleſcit, conſtat corpus eſſe valde frigidum, ac nihil, aut quam minimum calidi ſpirare. Vt autem hoc eueniat duplex poteſt eſſe cauſa. aut enim ipſum innatum calidum affectum eſt, vt per magnum

magnum rigorem euenit, etiam valde calido iuueni, aut per ſeſe eſt tenue & exiguum. in ſene verò, neque rigore, neque horrore occupato, neque alia vlla paſſione præter naturam, conſtat ab exiguitate & tenuitate caloris naturalis, quæ ipſius extremæ ſenectutis comes naturaliter eſt, naſci. cum verò Dauid tanta caloris naturalis penuria laboraret nullum ſalubrius conſilium excogitari potuit, quàm quod ſerui eius ceperunt, quærentes virgunculam formoſam, quæ in ſinu eius dormiret, videbantúrque legiſſe Galenum libro ſeptimo Methodi, vbi imbecillitatem frigidi cum ſiccitate ventris curans, inquit, *Ex iis verò quæ extrinſecus applicantur, boni habitus puellus vnà ſit accubans, vt ſemper abdomen eius contingat.* Multo itaque melius illi conſuluerunt, quàm ſi eum magna veſtium mole oneraſſent, aut multo igne lectum concalefeciſſent, aut inuoluiſſent ſenem totum linteis igne concalefactis, aut oleis calidis inunxiſſent, aut etiam ſinapiſmis aut rubrificantibus; ac multo magis quàm ſi vino meraciori ingurgitauiſſent: quia nullus calor naturali noſtro magis conformis, aut eſſe, aut excogitari poteſt, quàm qui feruet in pueruli aut adoleſcentulæ corpore: nimirum humanus ille eſt, & ob ætatem vigens. Itaque perinde eſt ac ſi ſenſili corpori puerilem calorem manu admoueas, cuius ſolum defectu illud laborabat. nulla ratione potius videaris tribuere illi quod deeſt. Verum hoc vt apertius indicemus, quid interſit calorem ſimpliciter dicas, an naturalem calorem, oportet explicare.

Corporis frigus.

Senes calefaciendi ratio.

Nam Stoici (vt apud Ciceronem lib. 2. de Natura Deorum videre eſt) cenſuerunt (quorum etiam ſententiam hac in parte multi ſecuti ſunt) vt duplex à Platonicis ignis ſtatuitur, cæleſtis & elementaris, ita

Ignis duplex.

Duplex calor. etiam eſſe in rebus duplicem calorem, alium, quidem cœleſtem vt ſolaré, qui omnia generet, foueat, & ducat incrementum: alium igneum qui omnia diſſipet atque abſumat. Atque in primo quidem genere eſſe calorem naturalẽ rerum omnium viuentium in altero calorem ignis quo vtimur. *Caloris vis.* Solis enim calore foueri terram. & fruges omnes tum naſci, tum duci ad incrementum, igne verò admoto cõſumi omnia: ita calore noſtro ac naturali coctiones omnes agi generaríque, ac nutriri omnes in nobis partes, alieno verò & præter naturam, vt febrili, ad tabem deduci eſſéque hos calores, (quandoquidem adeo efficiant cõtraria) longè diuerſos, alterum quidem natura cœleſtem, alterũ elemẽtarem. *An ſit calor cœleſtis.* Ego vero cœleſtem calorem nullum eſſe exiſtimo, niſi eſt etiam frigus aliquod cœleſte, quod nullus ponit. Omni enim calori frigus contrariũ eſt: neque minus admota niue refrigerantur, quæ à Sole quàm quæ ab igne ſunt concalefacta, Quod ſi nõ minus ſolari quàm igneo contrarium frigus eſt, niſi illi idem eſt calor, frigus duo habet contraria: ſin autem alterum frigus etiam eſt, idque cœleſte, certè cœlum non minus ſit corruptibile quàm aër, cum contrariorum ſit capax, & vtrumuis ſecũdum naturam habeat, alterum præter naturam pati poſſit. Non igitur eſt calor vllus cœleſtis, ſed vt omne frigus ex elementis eſt, ita & calor omnis. quin potius hæc eſt ratio cœleſtis ignis, quòd lucidus ſine calore eſt. Itaque cum ignis ſtatuatur duplex, lux communis vtrique eſt, differentia verò in calore & eius vacuitate. Atqui profectò calor quem Sol infert, ad elementarem ignem refertur (vt aliis locis diximus) qui ſplendoris analogia allectus, cum Sole circumfertur. Nam præter dicta, ſi calor naturalis non eſt igneus, ſed à cœlo tributus

omnis

omnis calor naturalis talis etiam ſit,neque ſolum humanus,ſed & qui omnium animalium;neque horum ſolùm,ſed & omniũ ſtirpium, neque certè harum ſolum,ſed & omnium quæ ſuo calore ſeruantur, & admoto igne corrumpi poſſunt,cuiuſmodi eſſe videmus ſuccos omnes,vt lac,vinum,mel, oleum, florum omnium ac herbarum ſuccos,ſiue deſtilatione,ſiue compreſſione extractos.Quod enim horum non corrumpitur,cum proprius calor tabeſcit:aut non poteſt admoto igne penitus abſumi? Igitur his quoque eſt calor cœleſtis,quandoquidem ab eo ſeruãtur, cum corrumpi poſſint ab externo,atq; adeo tanto citius,quãto habent proprij minus. Vinum enim natura robuſtum & calidum ſuſtinet magnum aëris calorem ſine corruptione:frigidũ verò & languidum vel à tepente aëre vertitur in acetum. Quod ſi inanima & fluentia habent cœleſtem calorem,cur non & ſolida,vt metalla,& gemmæ, ac denique quacunque vi frigoris & caloris poſſunt deduci ad interitum? ſi enim vi frigoris interire poſſunt, proprij caloris retentione ſeruantur:ſi autem ſeruantur proprio, & corrumpuntur alieno calore,proprium habent à cœlo.hæc enim erat cauſa,qua naturalis cœleſtis ſtatuebatur. At verò vt vi frigoris & caloris intereant,neceſſe eſt accidat omnibus quæ concreta ſunt ex vocatis elementis. Nam quod calidi & frigidi contemperatione cõſtat, vtriuſque exceſſu neceſſe eſt interire, quia mediocritatem vterque exceſſus corrumpit.Fit igitur ex dictis,vt rerum omnium concretarum naturalis calor ſit cœleſtis. Vnde rurſus fit, vt ignis elementum non ſit, ſiquidem in miſtis non ſeruatur virtus eius, quæ enim niſi calor? quod ſi ignem è numero elementorum tollis, neceſſe eſt tollas & aquam, alioqui miſtio

Vini robur.

An ignis ſit elemẽtum.

non

non fiet, ſed corruptio, quia erunt duo frigida, aqua ſcilicet & terra contra vnum calorem aëris; & duo humida, aqua ſcilicet & aër contra vnam ſiccitatem terræ: non ergo erit mediocritas, neque attemperatio. Quod ſi aquam tollis quoque, neceſſe eſt tollas omnia, quia terra & aër non ſunt bene miſcibilia ſine craſſa aquæ humiditate. Neceſſe eſt igitur calorem proprium rerum omnium igneum eſſe, aut elementa, & miſtionem è rebus penitus tolli, ac longè aliter de natura rerum ſtatuere, atque hactenus ab omnibus Philoſophis qui in pretio fuerunt. Quæ igitur eſt differentia caloris naturalis, & præter naturam, ſi vterque eſt elementaris? certè quæ frigoris naturalis & præter naturam: ita etiam & humiditatis & ſiccitatis, quòd ſcilicet proprius eſt aut alienus, éſtque cuicunque rei proprius calor, qui ſecundum naturalem eius miſtionem moderatus eſt, qui mediocritatem exceſſit, iam eſt alienus. Atqui calor internus rei, ab exterius accedente quopiam aliquando corrumpitur, aliquãdo iuuatur: Atque vt iuuetur facit ſimilitudo duplex: altera quæ in eius intenſione eſt, vt ſcilicet non valde excedat, altera quæ in ſubiecto, vt ſcilicet ſimilis ſit ſubſtantia corporis quod admouetur. Si enim aridioris, aut humidioris admodum ſubſtantiæ eſt, & ſi nõ ſupereſt intenſione, alter vret, alter putrefaciet: vtráque ergo ratione fit, vt nihil vtilius poſſit admoueri quibus calor naturalis extinctus pene eſt, quam corpuſculum pueruli aut iuuenculæ calidioris. Nam is calor in ſubſtantia eſt ſimillima, & niſi eueniat febricitare, humani caloris gradum non ſuperat. Neque quidem præter rem erat ſpecioſam quæri, quandoquidem iucundiores fierent ita amplexus, abeſſétque omne tedium, atque ita foueretur magis ſenex: non aliter

Caloris differẽtia.

Caloris auxilia.

aliter ac eliguntur ſuauiores cibi, ac medicamenta minimè inſuauia, ne venter reſpuat. Quod ſi frigidum iam ſenem multis veſtibus obruas, onerabis quidem plus, calefacies verò nihilo magis: quia veſtes parum calefaciunt, niſi ſit internus calor quem cohibeant. Si verò linteis calidis inuoluas, aut lectum ipſum admoto calefacias igne: primum quidem is calor cum ſiccior ſit, ſiccitatem auget ſenilem, & calorem alioqui exiguum diſſipat: deinde cùm is calor præter naturam inſit ipſis linteis, cito deficit, ſimúlque cum illis refrigeratur rurſum corpus: ſi verò oleis calidioribus, aut aliis medicaminibus admotis velis calfacere, nec ſic quidem proficies multum, quia medicamenta proſunt quatenus ab ipſo naturali ac proprio nobis calore deducuntur ad actum: id verò niſi calor poſſit, medicamenta nihil efficiunt, aut etiam refrigerant. Quod ſi multa affricatione, aut igne fiant actu calida, eadem ac maiora afferent incommoda, quæ & calefacti ad ignem lintei. Iam verò nihil arbitror ſtultius, quàm ſenibus caloris augendi gratia, vinum abundanter, meracum præcipuè indulgere. Quanto enim vinum calidius eſt per ſeſe, tanto maiori ventris ac viſcerum omnium calore opus eſt vt ſuperetur: alioqui à minori aceſcit, crudúmque ſuccum auget, vnde & calorem naturalem ſuffocat, & morbos innumeros parit, ac mortem properat: Quare vinum eſſe lac ſenum, non valde probo; cenſeo potius ſenibus ſenſim eſſe dandum dilutius, vſque dum in extremo ſenio conſtitutis toto vino detracto, detur pro eo mulſa aut decocta aqua. ſatius enim eſt permittere calori naturali ſenſim venire ad naturalem interitum, quàm vino obruere, & ſenectam facere miſerabiliorē, & breuiorem. Rectè itaque procuratus calor eſt Dauidi ſeni: quod

Vinum ſenibus interdicitur.

ni: quod præcipuè ea in ætate effectum eſt, qua non potuerit virginem agnoſcere: alioquin multo magis læſiſſet congreſſus, quàm contuliſſet admotio.

CAPVT TRIGESIMVM.

LIBRO quarto, Regum capite 3. dicit Eliſeus Propheta. *Nunc autem adducite mihi pſaltē: cúmque caneret pſaltes facta eſt ſuper eum manus Domini, & ait. Hæc dicit Dominus, facite alueum torrentis, &c.*

Itaque facta ſuper eum manus Domini, hoc eſt correptus ſeu afflatus diuino ſpiritu, vaticinatus eſt. Id *De vaticiniis mul ta.* verò vt fieret, poſtulauit adduci ſibi pſaltem, ad cuius cantum facta eſt ſuper eum manus Domini. Quæ ſanè verba magnam habent contemplationem. Si enim cantus & muſicus concentus vim quampiam habent ad vaticinandum, ipſa vaticinatio naturalis eſt, hoc eſt ex naturalibus procedens cauſis. Nam concentus, naturalis quædam ex cauſa. Videntur itaque ſpiritus vaticinij naturaliter allici concentu, aut anima per cantum naturaliter ad vaticinandum diſponi. Quod ſanè ita eſſe, Quintus frater in primo libro de Diuinatione Ciceronis, ex ſententia grauiſſimorum Philoſophorum quam eo loco tutabatur, iis verbis aſſeruit. *Ergo & ij quorum animi ſpretis corporibus euolant, atque excurrunt foras ardore aliquo inflammati, atque incitati, cernunt illa profectò quæ vaticinantes pronunciant, multiſque rebus inflammantur tales animi qui corporibus inhærent, vt ij qui* *Carmina phrygia.* *ſono quodam vocum, & Phrigiis cantibus incitantur.* Maximi ergo momenti fuerit, rigidiſſime examinare v habet hæc res, atque adeo totam de diuinatione doctrinam; quandoquidem maxima ſacrorū librorum pars prophetia cōſtat. quod maximum eſt fidei noſtræ firmamen

mamentum, iuxta illud 2. Petr. 1. *Habemus firmiorem propheticum ſermonem, cui benefacitis attendentes.* Si vero vaticinandi vis naturaliter hominibus accideret, qua ratione fidei, quæ de ſupernaturalibus habetur, argumentum eſſe poſſet? Vniuerſim de diuinatione plurimum diſputatum eſt à veteribus Philoſophis, Stoicis aſſerentibus eſſe re vera omnia ea diuinationum genera, quibus gentes omnes vtebantur, adeo vt neque auſpicia, auguria, neque ſortes, neque iudiciariam aſtrologiam, quam ſcientiam Chaldæorum vocabant repellerent. Epicurei ea omnia deridebant, putabántque eſſe impoſturas quaſdam, per credulitatem, & timiditatem hominum inuentas. Diogenes à quo fluxerunt Cynici, cum intueretur vitæ gubernatores, medicos, atque philoſophos, dicebat animalium omnium ſapientiſſimum hominem eſſe: cum autem inſpiceret ſomniorum interpretes, coniectores, & vates, & huiuſmodi, dicebat nihil ſe ſtultius exiſtimare homine. Itaque & Cynici deridebant hæc omnia. Peripatetici quædam negabant, quædam aſſerebant. Quod vt apertius exponamus, ab ea partitione incipiemus, qua Cicero vtitur in libris de Diuinatione. Omnia diuinationum genera, quibus homines vti tentauerunt ad duo rediguntur: vnum quod ad artem quampiam videtur pertinere, alterum quod arte caret, videtúrque potius conſtare natura. In primo genere ſunt auguria, & auſpicia, & obſeruationes portẽtorum, & aſtrologia iudiciaria, & miſſiones ſortium, & prognoſtica medicinæ, & phyſionomia, cuius chyromantia pars eſt. In ſecundo genere ſunt inſomnia, vatum furores, & oracula, & Pythonum ex ventre reſponſa, & omnis necromantia. Rurſum horum quæ in ſecundo genere continentur, quædam extrinſecus petun

De diuinatione multa.

De diuinatione opiniones.

Diuinationũ genera.

petuntur,vt oracula,& pythonum,& mortuorum reſponſa:quædam in ipſa noſtra anima eſſe videntur, vt inſomnia,& furores vatum.Porro ipſi ſomniantes aut furentes, vocentur Platoni Vates; qui verò interpretantur vocantur Prophetæ,itaque vates nõ intelligere quæ dicunt: prophetas verò exponere quæ dicunt vates; quanquàm in ſacris libris hic nominum vſus non ita obſeruatur,ſiquidẽ Cayphas dicitur prophetaſſe,cum neſciret quid diceret.Ergo nos quoque nũc indiſtinctè vocamus,ſiue vaticinari,ſiue prophetare,præſentire,aut prædicere quæ futura ſunt.Stoici vt dicere cœpi,nihil horum repellebant,ſed omnium gentium hac in parte credulitati fauentes, cenſebant & auſpicia,& auguria,& portenta,& ſciẽtiam magorum,& ſortes,aliquid continere in ſeſe certi & firmi, atque adeo vanum non eſſe eis vti,& auſpicato quidnis aggredi, quod in vita eſſet magni momẽti, aut inire prælium,vxorem ducere,aut aliud quiduis facere: Itaque non niſi præter rationem dimitti poſſe, contemplationem dextri & ſiniſtri volatus auium, lugubris,aut hilaris cãtus,& extorum in ſacrificiis. Præter hęc etiam,eſſe vim quandam quibuſdam hominibus, & in quibuſdam locis vaticinandi, nunc dormientibus,nunc furore percitis:eſſe quoque Deorum de futuris rebus reſponſa.Primum quidem argumentum, & quod vniuerſum de omnibus concludebatur,accipiebant ex communi omnium gentium conſenſu,qui (vt alibi dicit Cicero)lex eſt naturæ. Vix autem reperiri poterat gens vlla, ad quam Romanorum nomen perueniſſet, quæ non haberet eas omnes prædicendi artes, & apud quam non narrarẽtur fuiſſe vlla vaticinia. De ſingulis verò ita argumentabantur, (eligam quæ videntur firmiſſima) primum quidem auſpices,

Stoici vaticinia habuerunt.

augu

augures, & portentorum, & aſtrorum obſeruatores, & ſacerdotes qui conſiderabant exta, nõ temere proferebant quidquam; neque niſi conſideratis quibuſdã ſignis, vtentéſque quibuſdam artibus, non aliter ac medici, cõſideratis in facie, & ſpiritu, & decubitu noctis, prędicunt hunc moriturum, victurum illum: atque agricolæ conſideratis volatu auicularum, & ranarum cantu, & grunitu ſuum, præſentiunt pluere, & nautæ, piſciũ conſideratis ſaltibus, & maris colore, inſtãtem procellam. Vt ergo nemo eſt qui hæc præſenſionum genera vt naturalia non recipiat, ita nemo eſſe debet qui illa repellat. Nihil enim videtur intereſſe, præterquàm quod eorum cauſæ videntur ignorari. Si verò (inquiunt) experimento res conſtat, vt omnium gentium videtur vſu probari, etſi ignoretur cauſa, non eſt detrahenda fides, ſed cenſendum omnino eſſe aliquã, quia nihil ſine cauſa fit. Iam verò diuinationem illam aliam, quæ verius diuinatio dicitur, quæque ſine vlla arte intra nos eſſe videtur. dormientes, aut furentes, aſſeritur exemplis multis. quia præter vetera quę narrantur quàm plurima, vix vllus incidet in hãc lectionem, qui non audiuerit multa ad hanc rem pertinentia. Poſt exempla verò addebat Cratippus hoc argumentum, quod ſibi perſuadebat eſſe firmiſſimum.

De diuinatione per ſomnia.

Quodcunque animal vel ſemel in tota vita vidit cælum, aut omnino colorem, fulgoremue aliquem, etiam ſi centies millies videre nequiuerit, aut videndo deerrauerit, neceſſe eſſe habeat vim facultatémque cernendi: nam quod ea omnino orbatum eſt, nunquàm videre poterit. Ergo & quicunque homo, vel ſemel præſenſerit diuinaueritque futura, etiam ſi errauerit ea in re pluries, habet in ſeſe facultatem diuinandi. At verò nemo neget plurimos ſomniaſſe aliquando, aut etiam vigilantes

dixiſſe res futuras, quæ verè conſequutæ ſunt. Porrò (dicunt) vt naturaliter tributa eſt animæ vis quædam ſentiendi præſentia, quæ dicitur ſenſus, & alia ſentiendi præterita, quæ eſt memoria, ita oportet tributam eſſe aliã futurorum, puta vim diuinandi. Collocant itaque ſenſum, & imaginationem, quæ ſine ſenſu temporis eſt, inter memoriam & diuinationem. His argumentis, & aliis multis (quæ vt minus naturalia ſciens prætermitto) affirmabant eſſe in humanis mentibus vim quandam diuinandi, quæ plerumque langueret, nonnunquàm verò excitaretur vehemẽter, aut calore quodam intrinſecus excitato, vel vehemẽti motu, vel lino, vel flatu aliquo diuino talem habente naturam, eúmque vel ex terræ quibuſdam locis non continenter, ſed ex temporibus quibuſdam exhalare, ac ſeſe, non in omnes, ſed in natura magis paratas mentes inſerere, illíſque diuinationis, velut quædam, citra eum calorem vel flatum, obturata foramina reſerare: ab eius quoque facultatis vſu mentem, præſentia rerum externarum, inter quas verſamur ſemper, interturbari, proinde tunc maxime poſſe, cum externis relictis rebus per ſe mouetur, vt in ſomnis, aut cũ eleuata eſt, vt cùm muſico concentu detinentur. Licet tibi hæc legere, vt multis aliis in locis, ita apud Plutarchum libello de defectu oraculorum; Quibus plurimum videtur adſtipulari factum Eliſei, ſiquidem petiit adduci ſibi pſaltem, vt vaticinaretur. Epicurei omnia diuinandi genera deridebant, cenſentes nihil eorum quæ omnino non ſint ſciri poſſe, futurorum verò nullum eſſe adhuc. ſed quoniam neque præterita iam ſunt, melius videtur ratio hæc ita concludi poſſe. Quæ neque ſunt, neque fuérunt vnquàm, nullo modo ſciri poſſunt; Nam neque per ſe vt quæ actu ſunt, neque

Epicurei diuinationes deridet.

que

que per ſui ſpecies, ac velut veſtigia quæ reliquerint vt quæ præterierunt: nulla eſt igitur diuinandi ratio. Cenſebant ergo, eorum quæ præcognita prædictâue per quoduis diuinationis genus eſſe narrantur, plurima eſſe vulgi ineptias, aut ſacerdotū impoſturas: imperitæ verò multitudini, prætextu pietatatis & religionis facile perſuaderi: nonnulla caſu euenire, vt ſcilicet euenire potuit aliud quiduis. Neque enim neceſſariò nō euenit quod prædictū eſt, ſed & cum nō euenit, potuit euenire. Peripatetici, vt Cicero refert, omne id genus diuinationum, quod artis alicuius erat particeps, tollebant, vt Epicurei; id verò quod arte caret, vt diuinationem dormientium, & furentium, & eorum qui morti proximi ſunt, concedebant vt & Stoici. Plato, vtrunque mihi videtur recepiſſe, alterius verò cauſam reieciſſe in Dæmones, alterius in naturam. Nam in conuiuio ſiue de Amore, diſſerens de natura Dæmonum, quos inter homines & Deos cenſet intercedere, inquit. *Per hanc vaticinium omne ſacerdotúmque diligentia circa ſacrificia, expiationéſque, & incantationes, & diuinatio omnis, atque magica.* Idem in dialogo de Natura, vaticinium ſtatuit, in iecore, cenſens ſcilicet diuinandi vim tributam eſſe hominibus à natura, & ea vi tunc maxime eos vti, cùm minime vti poſſunt prudentia: ſunt verò eius hæc verba. *Quod autem dementiæ humanæ Deus diuinandi vim dederit, illud argumento eſſe poteſt, quòd nemo dum ſanæ mentis eſt, diuinum & verum vaticinium vllum aſſequitur, ſed cùm vel ſomno prudentis vis præpedita eſt, vel oppreſſa morbo, vel diuino aliquo raptu à ſua ſede dimota fieri diuinatio ſolet.* In Apologia idem Plato Socratis nomine, dicit eos qui proximi ſunt morti ſolere diuinare. Pythagoram narrat Laërtius diuinatione per

Peripatetici quid de diuinatione.

Opinio Platonis.

auguria eſſe vſum, & inter ſymbola ſcripſiſſe, *diuinationem omnem honora.* Ariſtoteles quoque ſectione. 30. problematum, cauſas quibus Sybillæ & bacchantes, & vates fiunt, reiicit in calorem quem in mentis ſede ciet atrabilis, eius verò ſunt hæc verba. *Multi etiam propterea quòd ille calor ſedi mentis in vicinio eſt. morbis veſaniæ implicantur, & lymphatici fiunt; vnde Sybillæ, & bacchantes, & diuino ſpiritu afflati fiunt, cum non morbo, ſed temperie naturali fiunt.* Ex his verbis conſtat, Ariſtotelem cenſere, vel ſaltem eo loco affirmare (nam vt hoc obiter dicam, eius viri ſententia propria male petitur ex problematis, quia in eorum diſſolutione ſæpe vtitur alienis placitis) eſſe in hominum mentibus naturalem facultatem futura præſentiendi; eam verò incitari calore, in quibuſdam quidem morboſo, cóſque dici maniacos, phreneticos, aut lymphaticos: in aliis verò naturali, quòd ſcilicet atrabile, eaque calida, naturaliter iuxta mentis ſedem, hoc eſt in cerebro abundent, eáque cauſa fieri Sybillas & vates, atque adeo prophetas. ſed & in libro de mundo ad Alexandrum, extant hæc Ariſtotelis verba, quæ plurimum dictis de naturali diuinatione videntur fauere. *Atque etiam per multa ſpirituum genera pleriſque in locis terræ oſtia pátefacta ſunt, quorum quidem ſpirituum alÿ aduentantes inſtigant, alÿ inediam tolerare faciunt, & alÿ vaticinari, vt in Delphis & in Lebadia.* Itaque conſtat philoſophos omnes, præter Epicureos, qui non adeo ſunt à multis exiſtimati ſapientes, cenſuiſſe eſſe aliquam diuinandi facultatem, hominum mentibus inſitam naturaliter, etiamſi ea facultas non niſi in raris quibuſdam eſſet conſpicua. Nam etſi de artibus illis diuinatoriis, aruſpicum ſcilicet, & augurum, ſortilegorum, Chaldeorum, & magorum, & ſacerdotum, & ſimilibus diſſentirent,

Ariſtoteles.

Lymphatici & Sybilla.

Diuinationẽ eſſe cenſent Philoſophi.

tirent, aliis has quoque habere aliquid naturale putantibus, aliis eſſe vanas prorſus, & nihil habere certi, retineri verò propter mores patrios, ne tollantur ſimul leges, Platone aſſerente ea quoque diuinandi genera, non tamẽ naturales habere cauſas, ſed fieri Dæmonum interuentu; tamen de ea diuinatione, quæ citra omnem artem in nobis ipſis ſita eſſe videtur, quales Sybillarum, prophetarum & ſomniantium, omnes præter dictos, conſentiebant, naturaliter eſſe in ipſis noſtrûm mentibus. Ex ſacris eloquiis dubitare merito poſſes, quam ſententiam colligas. Nam capite 23. Numerorum, Balaam afflatus diuino ſpiritu, & laudes populi Iſraëlitici commemorans: inquit, *Non eſt augurium in Iacob, nec diuinatio in Iſraël.* itaque quaſi augurium & diuinatio omnis ſint vana, aut malorũ Dæmonum interuentu fiant, dicit, non eſſe horum quippiam inter fideles. Hanc ob cauſam Saul, dum bonum ageret coram Deo, eraſit è terra Iſraël magos, & ariolos, & habentes pythones in ventre interfecit. Itaque omnes qui vtebantur artibus diuinatoriis, aut magos & ariolos è terra relegauit: admittentes verò malos Dæmones intra ſeſe, interfecit. Hæc itaq; omnia partim ſunt cenſenda vana, partim praua, quod partim ſunt impoſturæ, partim agantur interuentu malorum Dæmonum. quod idem vel ex noſtris legibus conſtare poteſt, quibus impoſtores omnes, qui vtcũque diuinationem profitentur, relegari iubentur, vtẽtes autem diaboli opera, vel cõburi, iuxta id arbitror quod Saul initio ſui regni feciſſe narratur. capite 28. primi Regum. itaque videtur omnis diuinatio populo Dei eſſe interdicta. Alia tamen ex parte videri poſſint, non minus, ſed plus etiam quàm gentes vſi omni genere diuinationis. Nam in ſecundo genere (vt ab hoc nunc

Diuinatio populi Dei inter dicitur.

incipiam) eſſe videntur viſiones omnes propheta-rum & prædictiones, quæ non ſemper & vtcunque, ſed afflatis numine quibuſdam occaſionibus fiebant, velut cum Sauli obuius fieret cuneus prophetarum, inſiluit ſuper eum ſpiritus Domini, & prophetauit in medio eorum: itaque velut furens repentè ſe coniecit medium inter prophetas, prophetauitque cum illis; cuius rei nouitas prouerbium peperit, *Saul inter prophetas*, vt narratur capite decimo primi Regum.

Augurij vſus in ſacris. Eliſeus loco citato ad cantum pſaltis prophetare cœpit. In hoc genere etiam erant ſomnia, & ſomniorum interpretationes, Ioſeph, & Danielis. In primo genere eſſe videbantur miſſiones ſortium, quæ quàm maximè videntur probari in ſacris, ſiquidem 16. prouerbiorum dicitur, *ſortes mittuntur in ſinum, ſed à Deo temperantur.* Ioſue, capite ſeptimo ſuæ hiſtoriæ habetur, mittens ſortes primum per tribus, deinde per domos, poſtremo per ſingulos, reperit Acham filium Chaim, eſſe anathema. Diuus quoque Mathias electus eſt in apoſtolatum miſſis ſortibus inter eum & Ioſeph: vt narratur capite primo Actuum Apoſtolorum. Augurio videtur etiam vſus Eliſeus, qui lethaliter iam ægrotans, prophetauit Ioë regi Iſraël, fore vt vinceret Syriam ter, eo quod terram iaculo ter percuſſiſſet: ſi autem pluries percuſſiſſet, fuiſſe deuicturum eam vſque ad conſumationem. Itaque ex numero iaculationum videtur præſenſiſſe numerum victoriarum: non aliter ac Calchas Agamemnoni narratur, ex numero paſſerum prædixiſſe numerum annorum belli Troiani. Sed & quadrageſimo capite Geneſeos ſcriptum eſt, Ioſephum ſolitum eſſe augurari in ſcypho, in quo bibebat: atq; ideo ipſemet dixit, *An ignoratis, quòd non ſit ſimilis mei in augurandi ſcientia?* Necromantiæ

mantiæ etiam exemplum eſſe videtur in ſacris, Nam Saul cùm conſultus Deus ei non reſponderet neque per ſomnia, neque per ſacerdotes neque per prophetas curauit vt Pythoniſſa ſibi ſuſcitaret Samuelem, quem conſuleret. Obſeruationis etiam auium & inſpectionis extorum, formam videtur præ ſe ferre, illud quod Deo imperante fecit Abrahamus quod narratur capite 15. Geneſeos his verbis. *Et reſpondens Dominus, Sume inquit, mihi vaccam triennem, & capram trimam, & arietem annorum trium, turturem quoque & columbam. qui tollens vniuerſa hæc, diuiſit ea per medium, & vtraſque partes contra ſe altrinſecus poſuit, aues autem non diuiſit: deſcenderúntque volucres ſuper cadauera, & abigebat eas Abraham, cumque Sol occumberet, ſopor irruit ſuper Abraham, & horror magnus & tenebroſus inuaſit eum dictúmque eſt ad eum. ſcito prænoſcens, quod peregrinum futurum ſit ſemen tuum in terra non ſua, &c.* Videtur ſanè in hoc oraculo, & inſpectionem extorum fuiſſe, ſiquidem diuiſit per medium tria illa animalia, & eorum partes contra ſe altrinſecus poſuit, auium quoque habitam rationem, ſiquidem deſcenderunt ſuper cadauera: porrò acceſſiſſe diuinatione ex inſomnio, ſiquidem poſt ſoporem dictum eſt ei quod ſemini eius erat euenturum: Arti quoque Chaldæorum, hoc eſt Aſtrologiæ iudiciariæ, fauere videtur illud, quod capite quinto libri Iudicum ſcriptum eſt, De cœlo dimicatum eſt contra eos, ſtellæ manentes in ordine, & curſu ſuo aduerſus Siſaram pugnauerunt. Si enim ob infelicem ſtellarum in cœlo manentium ordinem Siſara deuicta eſt, potuit certè præuiſo eo ſtellarum ordine ſuam calamitatem præſentire. Sed & chyromantici habent in ſacris, quo ſe tueantur: ſiquidem capite 37. libri Iob ita habetur. *Qui in manu omnium ho-*

Necromantiæ exemplũ in ſacris.

De aſtrologia iudiciaria.

minum ſignat, vt nouerint ſinguli opera ſua. Iam verò oraculis nulli homines videntur magis vſi quàm Iſraëlitæ. Nam Dauid conſuluit Deum, capite quinto libri ſecundi Samuelis. *Si aſcendam contra Philiſtæos & tradas eos in manus meas? qui reſpondit, non aſcendas contra eos, ſed gira poſt tergum eorum, & venies ad eos ex aduerſo pirorum.* Conſulebant etiam per prophetas. nam capite decimoſexto ſecundi Paralipomenon, dixit Ioſaphat ad regem Iſrael, *Conſule obſecro in præſentiarum ſermonem Domini. Congregauit ergo rex Iſraël prophetarum quadringentos viros, & dixit ad eos. In Rhamoth Galaat, ad bellandum ire debemus, an quieſcere?* poſtea horum reſponſo non contentus, accerſiri iuſſit Micheã. Quæ igitur diuinatio non erat in Iſrael? Certè primæ de diuinatione quæſtioni, An ſcilicet ſit vlla diuinatio, nullus locus relictus eſt. Eſt enim re vera diuinatio aliqua, vſique ea ſunt non tantum populus Dei, ſed & aliæ gentes. nam vt fuerunt prophetæ inter Hebræos, fuerunt & inter Græcos, & Latinos Sybillæ, & Balaam prophetauit inter gentes, & reſpõſa accipiebant Idololatræ à ſuis Diis. nam præterquàm quòd nimis eſſet proteruum, negare omnia quæ de Ammone Ioue, & Delphico Apolline celebrauit antiquitas, rex Ochozias miſit nuncios ad Belzebub Deum Acharon conſulendum de ſua ſalute, quaſi ſcilicet ad reſpõdere ſolitum. Quapropter faceſſat ſtulta Epicureorum deriſio, qui omnia ſiue de ſacrificiorum inſpectione, ſiue de diuinatione ex inſomniis, ſiue de prophetis, ſiue de oraculis, ac prorſus de quõuis diuinationis genere, vbi terrarum eſſe dicebãtur, cenſebant eſſe meras nugas, ac non ſolum non eſſe vllam diuinationem naturalem, ſed ne eſſe quidem: qui hac vna cauſa mihi videntur laudandi, quod ſcirent, quid

Epicureorũ deriſio arguitur.

ex

ex ſuis placitis eſſet conſequens. Nam illi nullam vim naturalem diuinandi eſſe cenſentes,cũ & nullos Deos qui rebus humanis proſpicerent eſſe putarent, ſed(vt rectè Cicero intelligit) per deriſum dicerẽt,eos eſſe imagines quaſdam per aërem vagantes,non poterant vllam diuinationem recipere. Nos ergo quibus ex tam multis teſtimoniis doctiſſimorum ac grauiſſimorum auctorum, ac quod firmiſſimam fidem facit,ſcripturæ ſacræ,conſtat eſſe re vera, fuiſſeque ſemper inter mortales futurarum rerũ præſenſiones, diſputãdũ eſt, quæ diuinatio ſit(poſita enim ſunt plurima illius genera)atque quæcunque eſſe probetur, quã habeat cauſam, an naturalem, an diuinam. Diſputetur primùm quidem vniuerſim, deinde per ſingula genera, hinc ſupto initio. Quicunque futura tentant prædicere,aut ex conſideratione cauſarum, ſignorum ve procedunt,aut non,ſed ſine vllis ſignis aut argumentis,quaſi res ipſas per ſe videãt id faciunt: illud pertinet ad coniecturam,hoc ad diuinationem. Rurſum, coniecturarũ quædam ſunt coniunctę cum vera prudentia,quædam ſunt vanæ,vt,ſcilicet ipſæ,ſiue cauſæ, ſiue notæ,ex quibus ratiocinatur. ſunt vt coniecturæ quibus,imperator in bello,& ciuilis vtitur in adminiſtranda republica, & medicus in curandis morbis, & nauta in ſoluenda à portu, aut retinenda naui, & agricola in mittendis ſeminibus,coniunctæ ſunt cum prudentia,quia cum naturali ratione,aut diuturna experientia,rerum ſecundum naturam contingentium. Quibus verò vtuntur Auſpices,aut augures,aut extorum inſpectores,aut pullarij, aut obſeruatores portẽtorũ,vt videtur pleriſque, vanæ ſunt. Neque in volatu auium, neque in extis hoſtiarum, neque in paſtu pullorũ, neque in caſu contingentibus portentis, vi- *Vanæ diuinationes.*

videtur poſſe eſſe vlla naturalis ſignificatio exitus bellorum,aut vitæ,mortiſve principum, aut eiuſmodi aliarum rerum,quarum gratia hæc obſeruabantur.

Diuinatio non eſt merè naturalis. Diuinatio propriè vocata, aut vaticinatio, aut prophetia, nulla eſſe poteſt (quidquid grauiſſimi illi Philoſophi dicant) merè naturalis; cur dicam merè explicabo poſtea. Nam qui diuinat, aut tunc primum illud didicit, aut antea quoque ſciebat. non animaduerterat tamē: tunc quidem diſcere non potuit,quia cùm non didicerit colligēs ex præexiſtenti aliqua cognitione cauſarum,aut ſignorum, aut cuiuſpiam corporalis paſſionis quam acceperit, neque omnino collegerit ratiocinando ex aliis aſſertionibus (id enim non diuinare, ſed vt diximus coniectare eſſet) oportet ex ipſius obiecti præſentia ſcientiam comparauerit: at verò quod neque omnino eſt neque fuit, non poteſt eſſe præſens obiectiuè: igitur ſupereſt, vt qui diuinat, eius quod diuinat notitiam ſemper apud ſe habuerit: id vero nulli finitæ facultatis menti contingere poteſt. Neque igitur vlla poteſt eſſe naturalis diuinatio. Nam facultas diuinandi ſi quæ eſt, non eſt quorundam, ita vt aliorum non ſit; neque futurorum quædam diuinari poſſunt, quædam non poſſunt: ſed ea facultas erit per ſeſe omnium futurorum, vt memoria eſt per ſe omnium præteritorum, & quantum in ea agitur, quidquid futurum eſt diuinari poſſit. Neceſſe eſt ergo. ſi quæ diuinandi facultas naturaliter ineſt humanæ menti,in ea eſſe rerum omnium futurarum ſpecies, & notitiam.

Quoniam verò præſentia omnia & præterita aliquando fuerunt futura,tuncque pertinuerūt ad diuinandi facultatem,neceſſe eſt ea quoque ſint in anima

quæ

quæ eam habeat potentiam: ergo neceſſe eſt habeat humana mens in ſeſe ſpecies & notitiam rerum omnium, præſentium, præteritarũ, & futurarum: id verò fieri non poteſt, neque per infuſas rerũ ſpecies, neque per participationẽ idearũm, neque aliter, cùm ſit finitæ ac certæ virtutis. Nã vt qui non eſt potẽtiæ infinitæ, non poteſt omnia facere, ita neque qui nõ eſt infinitæ ſapientiæ, poteſt omnia ſcire: ſit ergo, vt nõ poſſit eſſe in homine vlla naturalis facultas diuinandi. Ponere enim calorem quendam, ſiue bilis atræ, ſiue flatus cuiuſpiam, auræve talis, quæ incitãdo mentem inſtiget ad diuinationẽ, niſi prius explices, qua ratione poſſit mens ipſa diuinare, an euoluendo quas in ſe habet notitias, an recipiẽdo quæ accedãt extrinſecus, inutile eſt. Si enim ipſa diuinatio eſſe nõ poteſt, neque vlla ſit in mente diuinandi vis; ea verò ſi non eſt, calorem vel afflatum ponere, vt diuinetur, perinde eſt ac ſi quis putet hominẽ natura cæcum, cuiuſdã ſplendoris acceſſione poſſe videre. Quidam neoterici hoc argumentum ſibi videntur effugere, ponẽtes humanam mentem per ſe, ac niſi corporeis impedimentis teneretur, omniſciam eſſe, ac proinde cùm aliquando dimiſſis rebus corporeis, quaſi vinculis ſoluta euagatur, per ſeſe etiam ſine vllis obiectis res alioqui occultas, aut futuras agnoſcere. Sed hi conditionem animæ alligatæ corpori non norunt, quæ niſi quæ per ſenſus receperit, agnoſcere nullo modo poteſt: & ipſam humanæ cognitionis rationem tollunt, quæ nihil eſt aliud quàm quodammodo ab obiectis pati. Præterquàm verò quod tam multa receptiſſima à Philoſophis placita perdunt, non vident ſe finitæ formæ perfectionẽ adſcribere infinitã. Scire enim præcipua mẽtis perfectio eſt, & quo plurium eſt ſcientia, eo maior,

quæ

quæ ergo omnium,infinita. ea cùm non niſi in prima cauſa(quam infinitæ potentiæ,ſapientiæ,& bonitatis eſſe alibi prius , & in hoc ipſo opere monſtraui) eſſe poſſit, conſtat neque ſcientiam futurorum poſſe eſſe, niſi penes primam,& infinitæ ſapientiæ intelligentiã, penes quam,vt inquit Plato , *neque eſt,erat , & erit, ſed eſt.* Igitur neque certa,neque ambigua prædictio rerum futurarum,taliúmque,vt earum non potuerit eſſe vlla certa coniectura ex rebus ſenſibilibus , neque eæ poſſint ſecundum aliquam corporalem paſſionem ſignificari, euidenter atteſtantur primæ veritati, quæ penes primam intelligentiam eſt,neque minus quàm miracula confirmare eam poſſunt apud homines: imo plus etiam,quia multo melius poſſet Cacodęmones ſenſibus noſtris illudendo miracula ementiri, quàm certo & ſine fraude,futura prędicere.Sine fraude dico, quia hac etiam in parte tentauerunt imperitiſſimæ rerum diuinarum gentilitati imponere,& veri Dei opera vtcunque imitari : nimirum , vt ille reſpondebat ex propitiatorio,vera,certa,& omni fraude vacantia verba,& veris prophetis vera ſuggerebat;ita illi aut ex idolis , aut per pſeudoprophetas reſpondebant nunc ambigua,& quæ in vtramuis partem flecti poſſent , nunc nugas,nunc mendacia. Ambigua , vt quidquid eueniret illi prædixiſſe putarentur ; quale eſt illud, *Aio te Aeacida Romanos vincere poſſe :* nugacia vt quæ ipſis manifeſta eſſe poſſunt, & hominibus occulta reſpondẽtes, ipſos in admirationẽ rapiebãt,putantes quòd ſcirent occulta, poſſe,etiam ſcire futura. quod tamen longè differt.huiuſmodi eſt illud. Cum quidam ad oraculum miſſus eſſet,tenens manu plicatã ſyngrapham , in qua ſcripta erat hæc interrogatio, *Vtrum mauis tibi bouem immolari , album , an nigrum?* ipſi neque

Futurorũ cognitor ſolus Deus.

Dæmones Dei ſimiæ.

Dæmonũ reſponſa.

neque interroganti quidquàm, neque vero ſcienti quid manu gereret, bis ad aurem reſponſum eſt, *album*: quæ res magnam Amoni auctoritatem conciliauit, quaſi potenti de quacunque re conſuleretur, reſpondere. ea verò res nihilo maiorem admirationem afferre debuit, quàm ſi aperta voce interroganti, qualem vellet immolari bouem, reſponſum eſſet, *album*. Cur enim Dæmonum natura ad agnoſcendas voces, quàm literas cenſeatur eſſe aptior, cùm nó magis auribus, quàm oculis præditi ſint? mendacia ſuggerebāt pſeudoprophetis ad decipiendum. Exemplo eſt id quod euenit Achac rēgi Iſraël, cui quadringenti ferè prophetæ, ſpiritu mendacij inſtigati, reſponderūt, fore vt debellaret, & bello caperet Ramoth Galaad, cùm tamen ille bello illo eſſet caſurus, & eius exercitus diſſipandus. Itaque vera & certa futurorum prædictio, ac prophetia, inſpirationis à ſummo Deo, per ſe, aut per bonos Angelos factæ, euidens argumentum eſt. falſa verò, aut incerta, aut pertinens ad res præteritas, occultas tamen, vt furtorum, aliorum facinorum detectio (hanc enim etiam vocant diuinationem, quin & prophetiam, vt conſtat ex capite decimotertio Lucæ vbi dicitur, *velauerunt eum & percutiebant faciē eius, & interrogabāt eum dicētes, prophetiza quis eſt qui te percuſſit*) hæc inquam inſpiratione fieri poteſt prauorum Dæmonum. cuius inſpirationis, non nunquàm ipſi diuinatores ſunt conſcij, vt cùm conſulto, & præ impietate cum illis pepigerunt: nonnunquàm ipſi etiam ignorant. Atque ignorantium, nonnulli putant ſe à Deo Optimo Maximo inſtigari, velut quadringenti illi prophetæ, qui deceperūt Achab: nōnulli neq; an extrinſecus veniat vlla inſpiratio, an intrinſecus in ipſis orta ſit ea præſenſio, norūt. atque bene

An facultas diuinādi ſit naturalis in hominibus.

hi præcipuè ſunt,per quos ſibi multi philoſophorum perſuaſere, eſſe hominibus ſecundum naturam vim aliquam & facultatem occulta & futura diuinandi. Cum enim diuinationem videant, & inſpirationem non agnoſcant, cauſantur naturam. Certe longe facilius,ac ſuaſibilius eſt, Dæmonem racitè rem quampiam phantaſiæ repreſentare, quàm eſſe vim naturalem agnoſcendi futura, quæque nondum ſint, & occulta, quorum formæ per organa ſenſuum non ſubierint, cum hoc adeo naturæ ipſius animæ, & conditioni humanæ cognitionis indicatum ſit repugnare; illud verò ſit perfacile: Agitatione enim ſpecierum rerum præteritarum, quæ in memoria ſunt repoſitæ, poſſunt fieri futurarum rerum, aut occultarum ſpectacula: id vero niſi raro & caſu quodam fiat(in pleriſque enim eorum quæ narrantur, caſus & credulitas pepererunt diuinationis opinionem) à Dæmone fit. Itaque omnis proprie vocata diuinatio, quæque nullam habet adiunctam coniecturam,fit à Dęmone bono aut malo, neque eſt in hominibus vlla naturalis facultas diuinandi,neque vllus ſenſus futurorum.

Argumentum verò,cui Cratippus maxime fidebat, nullius momenti eſt. Si enim nemo,neque dormiens neque vigilans quidpiam futurorum præſētit, neque prædicit(præter afflatus Dęmonum)niſi caſu, nō certè quia prædicit, prædicendi facultatem cognoſcetur habere.quod enim fit caſu,fit per accidens,quod à facultate,fit per ſe:non ergo à facultate quod caſu.Caſu vero fieri raras illas quę narrantur diuinationes,conſtat, quia, quod per ſe & à facultate, fit ſēper aut plerūq;:quod caſu,fit raro,aut ſemel:male ergo ille colligit, ſi vel ſemel prædictū ſit quod poſtea eueniat, eſſe facultatē nobis diuinandi. Neq̃e illud aliud quod de memoria,

memoria,cui facultatẽ diuinãdi volunt opponi, rectè cõcluditur. Neque enim quia præſentium & præteritorum eſt ſẽſus;oportet vt & futurorum ſit,cùm præſẽtium,& prçteritorum ſit vnde accipiãtur certæ ſpecies,fururotum non ſit,niſi per accidens,ex ipſis præſentibus,& præteritis. Non eſt itaq;vera diuinatio naturalis:nihilominus habet etiam in diuinatione partẽ aliquã natura,idque duobus modis:vno quidẽ, quòd quædã vocatæ diuinationes ſunt meræ naturales : altero, quod ipſa etiã propriè vocata diuinatio , & prophetia , ob naturales quaſdam cauſas , accidit potius huic quàm illi,hoc aut illo tẽpore,hoc aut illud agẽti, hoc aut illo modo diſpoſito. primus ergo modus primùm explicetur, deinde alius. De Aſtrologia & Phyſiognomia , cuius Chyromantiæ prædictio pars eſt, quandoquidem artium quarundam eſſe vidẽtur, certum eſt ſeorſum diſputare,an fide aliqua ſint dignç,an prorſus ſint vanæ, vt etiam de Necromantia , ne tam multa vno capite inuoluamus. Superſunt auguria,ſeu auſpicia,& extorum inſpectiones,& portentorum interprçtationes,ſortes,& inſomnia. Augurij & auſpicij nomẽ propriè dicitur de diuinatione,quç ex cãtu,aut volatu, aut paſtu auium,procedit:latius vero patente nomine,etiam de ea quæ ex aliis quibuſuis rebus caſu incidentibus, vt quòd hoc aut illud nomẽ auditũ eſt, quod talis aut talis homo occurrit, agenti iter , quòd hinniuit equus,aut ceſpitãs cecidit , quòd in mẽſa ſal excidit,aut vinũ effuſum eſt, quòd iactus baculus bene in terrã cecidit aut male,&innumera alia,quæ neq; vlla conſtãt ratione,neq;eadem apud omnes ſunt,ſed quæ ſibi quiſque fingit. Extorum inſpectionibus vtebantur ſacerdotes in ſacrificiis idolorũ,vtq; animaliũ quæ immolabãtur,erãt viſcerã integra,aut vitioſa, ita

bene

bene aut male ominabantur iis quorum gratia ſacrificia fiebant. Vtraque horum erant prorſus vana, ac ex ſuperſtitione hominum profecta; ſi quid verò maius in his eueniebat, quàm vt caſu fieri cenſeri poſſet, id omne (vt Plato etiam autor eſt loco quem citauimus) Dæmonum interuentu fiebat: ideoque merito datum laudi eſt Sauli, quod eraſerit à terra Iſrael omnes ariolos, ſimul cum magis, & pythonē habentibus. Nihil occurrit in ſacris quod augurij aliquā ſpeciē præſe ferat, niſi fortè illud quod Eliſeus reſpondit Ioë regi, victurum ſcilicet ter: quòd terram ter percuſſiſſet iaculo: id verò non ita oportet interpretari, quaſi triplex iaculatio triplicis victoriæ augurium pręſtiterit, ſed quod Eliſeus eam recepiſſet reuelationem à Deo, fore vt Ioë toties vinceret Syriam, quot ab eo iuſſus mitteret iacula: hæc verò diuinatio non ex augurio, ſed ex diuina reuelatione proceſſit. Iam verò quòd Abraham vaccam, capram, & arietem per medium ſecuit, ſacrificium fuit, non extorum inſpectio. abigebat verò volucres non augurium captans, ſed ſacrificij reuerentia. Iam verò Ioſeph putabatur ab Ægyptiis augurari in ſcypho, cum tamen ille re vera nihil tale faceret, ſed eſſet & prudentiſſimus coniectator, & propheta. ipſe vt ſe magis diſſimularet apud fratres, ad opinionem Ægyptiorum interrogauit, *An ignoratis quod non ſit ſimilis mei in augurandi ſcientia?* nihil ſanè affirmans, ſed illos terrens, ac fingens eſſe alium. Portentorum interpręstationes vanas omnino non eſſe, conſtat: ſi quidem Deus Optimus Maximus, gubernationem rerum humanarum penes ſe eſſe, vbi magnæ aliquæ earum mutationes inſtant, portenta quædam faciens indicare ſolet. Velut cùm placeret Domino transferre imperium Aſſyriorum in Medos, facta eſt

Scyphus augurationis.

Portenta.

eſt portentoſa illa viſio manus ſcribentis in pariete, *Mane, Thecel, Phares*, quod interpratatus eſt Daniel, non certè aliter quàm per propheticum quem habebat ſpiritum. Porrò cum mundi ageretur redemptio, & reconciliatio hominum cum Deo,& mutatio ſeculorum,ac filius Dei moreretur,tenebræ ſunt factæ ſuper vniuerſam terrã horis tribus; & velũ templi ſciſſum eſt,& lapides collidebantur mutuo,& ſurrexerũt plurimi à monumentis:quorũ interpretatio per ſanctum ſpiritum facta eſt Eccleſiæ. Porro interpretatio illa portẽtoſi illius eclypſis Apollophanis Philoſophi in Heliopoli agentis (vt narrat Diuus Dionyſius in epiſtola ad eundẽ Apollophanẽ)minimè fuit vana,qui interrogatus quid de ea re iudicaret reſpõdit. *Diuinarum rerũ viciſſitudines.* qui mihi videtur maius quiddã, quàm humana ſapientia cõſequi poſſet dixiſſe,ac fortaſſe prophetauit hic quoque, neſciens quid diceret: dixit verò rem veriſſimam. Nunquàm enim tanta rerum diuinarum viciſſitudo facta eſt, quàm tunc, cùm ceſſare cœpit ſcripta lex, & idolorũ cultus cadere,atque omnia cadere legi gratiæ,initiúmque accipere regnum Dei. Quoniam vero Deus non Chriſtianarum rerum ſolum, ſed humanarum omnium prouidẽtiam habet,& gubernationem, vt ex eo quod contigit Balthaſari regi palàm fit,non eſt quòd fidem abrogemus iis,quæ de Romanorum, & aliarũ gentium portentis narrantur,vt neque iis quæ Ioſephus accidiſſe narrat paulò ante excidium Ieruſalem, cùm præcipuè libro ſecundo Machabæorũ capite quinto, ante illud tẽpli & Ieruſalem excidium,quod fecit Antiochus, dicátur quadraginta diebus apparuiſſe per aërem tam multa portenta.Verum in hoc quoque prᴂſenſionis genere, ſunt innumera vana,& falſa.Vana quidẽ,quoniam ea

Interpretatio eclypſis. Apollophanis.

quę vt portenta narrantur, leuia ſunt, vel caſu facta, & quæ non tunc primum, aut ſolum accidunt, ſed tunc conſiderantur, quòd nouæ aliquæ res cōſequutæ ſint. velut narrant Bæotios Thebaidæ vidiſſe ex magno ac denſo cantu gallinaceorum victoriā eſſe Thebanorū. fuiſſet verò, vt ſcite dicit Cicero, portentum, ſi cecinniſſent piſces: falſa verò plurima ſunt eorum, quæ in Principu obitu narrātur accidiſſe: ea enim, vt & diuinos titulos & honores, largita eſt illis adulatio. Itaque portenta, & eorū interpretationes, etſi magna ex parte non tamen omnino vana ſunt, quandoquidē vt indicatū eſt, nonnulla ſunt portēta diuina. diuina voco, quæ voluntate Dei, aut interuētu Dæmonū fiunt. ſunt enim etiam multa huiuſmodi; vt quæ faciebant Magi Pharaonis cōcertantes cū Moſe, quos tamen cōfudit Deus in Ciniphib. re omniū viliſſima. vt inde palàm fiat hominibus, Dæmones ne minutula quidē poſſe, niſi Dei permiſſione facere; Quoniā verò Deus in ſuę prouidentiæ, & gubernationis argumentum facit aliquando portēta, illi ſuperbiſſimi, Dei quo ad poſſunt æmuli, nōnunquā in aere tumultus cient, voces emittunt, aut phantaſmata fingunt, cū vident aliquid noui inſtare: præſentiunt verò id per coniecturas, vt ſunt quàm nos perſpicaciores. Huiuſmodi eſſe puto, quod auis dicitur clamaſſe ad Romanos, vt à Gallis cauerēt. ſunt itaque eorū quæ de portentis dicūtur, quædā vana (cōiungo nunc cū vanis falſa) quædā diuina. Sed & naturalia etiā ſunt portenta, quorū eſt etiam naturalis aliquādo interpretatio. vocātur enim portēta ea etiā, quæ & ſi naturaliter fiāt, ob raritatē admirationē aliquā faciunt, velut mulæ partus, & fœtus mōſtruoſus. Hæc omnia cenſet vulgus hominū ſignificare res nouas, velut dicunt Zoroaſtrē dentatum exiſſe in lucem, ac mox

Victoria cātu gallinaceorū.

Dæmones Dei æmuli.

Roma auis clamare ſer mula.

ac mox riſiſſe, qui magicæ inuentor dicitur fuiſſe. Verum hoc quod de Zoroaſtre ferũt, neſcio, vt habuerit: monſtruoſos verò & portentoſos partus, ſiquidẽ cauſas habẽt naturales, cõſtat, ob neceſſarias potius cauſas circa materiam contingentes fieri, quam vt quippiam futurorum ſignificent: naturales verò interpretationes ſunt naturalium portentorum, velut Pherecydes magiſter Pythagoræ prædixit fore terræmotus, eo quod defeciſſet aqua in iugi puteo, & ſimilibus his portentis admonitus Anaximander, dicitur Lacedemoniis prædixiſſe inſtare magnos terræmotus, quod ita re ipſa conſequutum eſt, vt vrbs corruerit tota. Ita etiam inſolitus ranarum, muriũ & reptilium prouentus, præmonſtrant peſtem. Tamen re vera hæ & eiuſmodi aliæ præſenſiones, nõ magis diuinationes ſunt, quàm quibus medici, agricolæ, & nautæ vti ſolẽt. Sortes nihil poſſunt habere naturale, quia ipſa ratio benè mittendi ſortes, in eo maximè conſiſtit, vt tollatur omnis cauſa ſiue naturalis, ſiue volũtaria, ita aut aliter cadendi, ſed res tota, aut caſui, aut occulto motori, eique diuino cõmittatur. Si enim quis in vas mittens pillulas, aliquam facit aliis maiorẽ, aut parũ verſat, vt poſſit extrahere quã velit; aut ſi qui ſpoponderit cuius calculus prius cadat, faciat ſuum grauiorẽ, hæc nõ ſortes, ſed impoſturę ſunt: ſi verò omnis naturalis motus, & deliberationis cauſa abſit, verè ſors eſt. Igitur per ſortes nihil futurorũ poteſt præſentiri, neque occultorũ agnoſci naturaliter: poteſt verò Deus per has, vt multis aliis modis ſenſibilibus, quarũ velit rerũ ſignificationem præſtare, vt præſtitit Ioſue, & Petro eũ cõſulentibus: tũcq; veriſſimũ eſt quod in prouerbiis dicitur, *ſortes à Deo temperari*. Hoc quoque ſunt imitati mali Dæmones, reſpõdentes iis qui eos cõſulunt per

Terræmotus prædicti.

Peſtis prænuntiationes.

Sortium conſideratio.

ſortes. Ex dictis cōſtat ſortes mittēdas nō eſſe, niſi cū Deus ſe ita reſpōdere velle reuelauerit, quod ſanctiſſimis illis viris accidiſſe credo; aut cùm nullū humana prudentia locum habet. Nam tunc quoque veriſimile eſt, ſi res ſint magni momenti, Deū qui humanas res non negligit, niſi peccata obſtent, ſortes temperare: alioqui vanæ aut ſuperſtitioſæ ſunt, quia imprudētiſſimæ fortunæ, aut nequiſſimis Dæmonibus cōmittuntur. Dormientibus fieri poſſunt futurorum, & eorum quæ occulta ſunt reuelationes, ac fortaſſe etiam magis quàm vigilantibus, vt poſteà dicemus. Sed & citra has, eſt quædam naturalis diuinatio ex inſomniis, de qua ab omnibus ferè Philoſophis diſputatum

Inſomnia eſt, atque à me nunc iuxta illorum placita, eſt agendū. Res quarum per ſomnum poteſt præſenſio fieri, quædā à nobis ſunt agendæ, aut ſuſtinēdæ, quędā omnino extra nos futuræ ſunt, neque in nobis vllū ſui principium habituræ. Noſtri quidem actiones aut paſſiones ſunt, velut ſi ego iturus ſum Romam, Rex futurus, febricitaturus, aut moriturus: extra nos ſunt, vt ſi futurum eſt nauale bellum, occupanda quæ nunc obſidetur Goleta, aut fugandi Turcæ, aut futura ingens procella, aut largus imber. Porrò eorū quę extra nos ſunt, quædam talia ſunt, vt cum eorum cauſis nullā habere poſſimus cōpaſſionem, aut talia, vt poſſimus. Atqui vt nō poſſimus cum eorum cauſis compaſſionē habere, aut ex natura rerum naſcitur, aut ex tanta diſtantia, vt

Præſenſionis ratio. nullus cōtactus eſſe poſſit (ſcimus enim actiones nullas naturales ſine cōtactu fieri) vt à cauſis futuræ cras hîc pluuię, poſsū ego pati humectatus, emollitus, atq; vexatus fluxionibus, quòd palā faciunt podagrici, & qui hernia laborant: tamen à cauſis futuri belli, aut interitus Pontificis, aut fugæ Turcarum, ob ipſarū rerum

ram naturam, nullam ego poſſim accipere paſſionem corporalem. Neque certe Madriti agens à cauſis futuræ Romæ pluuiæ, aut futuræ hîc ſed anno ſequenti, ob diſtantiam loci, aut temporis, rerum huiuſmodi à quarum cauſis nullam accipere poſſumus paſſionem, nulla neque dormientibus, neque vigilantibus eſſe poteſt naturalis præſenſio, niſi per coniecturas. Sed cùm euenit quempiam vigilantem cogitare, aut dicere, vel dormientem ſomniare, aliquid quod poſtea re vera fiat, duorum alterum neceſſe eſt; aut id fortuito fieri, non aliter ac cum nobis de aliquo homine loquentibus ille ſuperuenit, aut à Deo cui omnia futura conſpicua ſunt, aut à ſagaciſſimo coniectore Dæmone factam eſſe reuelationem. Aliarum verò rerum quarũ principium intra nos eſt, aut à quarum cauſis pati poſſumus, præſenſio multo melius ac facilius accidit dormientibus, quàm vigilantibus. Nam duplex ratio eſt, qua res tales præſentimus, quid facturi ſimus, conſultando quid facere nos poſtea expediat: quid paſſuri, ſentiẽdo in nobis exigua imminentiũ paſſionũ initia. Primo modo admonemur ſæpè per inſomnia quid ſimus facturi. Nam ſæpè de rebus agẽdis cœpta interdiu cogitatio, per ſomnum continuatur, inueniuntúrque tunc temporis accommodatiſſima ad finem media, quæ cum expergefectis placent, opere exequimur, putantes nos à Deo admonitos quid facto opus ſit. cauſa verò talis euentus eſt naturalis. Nam vtrunque dictorum, conſultatio ſcilicet & ſenſus minutularum paſſionum, melius multo accidit dormientibus quàm vigilantibus, ſi modo ſomnus placidus ſit, neque multis craſsíſque vaporibus conturbetur: tunc enim velut, in agitata conturbatáque aqua, multæ variæque redduntur rerum imagines, nulla verò certa

Duplex præſenſionis ratio.

ac cōſpicua. Cum verò ſomnus eſt moderatus, neque perturbatus multis animi motibus, aut morboſo apparatu, aut crapula, dicta illa accidunt melius, quia anima intro ſe colligens, & nullis externis ſenſibilium motionibus diſtracta, melius ac perſpicatius cōſulit. Argumento eſt, quòd qui de rebus maximis cogitare volunt, in ſilentio, obſcuris, cōcluſiſque cubilibus, & ſæpè etiam oculis id faciunt. Nimirum ſubtrahunt ſeſe ab externorum ſenſu, vt cogitationi vacent. Conſtat verò nulla ratione magis animam vacare ab externis ſenſibus, quàm dormiendo. non verò ita vacat ab internis, ſiquidem ſomniat, quod Hippocrates libello de inſomniis ſignificauit his verbis. *Cum corpus dormit, anima vigilat*. Eandem fere ob cauſam fit, vt minutulæ paſſiones, quæque vigilantes latent, à dormientibus ſentiantur, videantúrque illis eſſe multo quàm ſint, maiores: nimirū ſomnus habet ad vigiliam rationem, quam nox ad diem, tenebræ ad lucem, ſilētium ad clamores: at verò conſtat, noctu & ſilentibus cunctis, ſtrepitus vel exiguos videri magnos; interdiu, & vbi eſt magnus ſtrepitus, magnos etiam latere. adeò vt qui iuxta Nili ortum ſunt, dicantur eſſe ſurdi. Horum verò cauſa eſt duplex. In ipſa anima, quòd ſenſus cōiunctus ſemper eſt cū imaginatione, quę cū animaduerſione operatur, diſtrahitur verò ob aliorū ſenſibiliū magnitudinē aut potētiā: In ipſo organo, quòd vbi multę recipiūtur figuræ, alię alias obſcurant, velut in aqua indicatū eſt. Itaque anima per ſomnū attētius cogitat quàm per vigiliā, & minutulas paſſiones maiores eſſe iudicat. Sūt verò hæ paſſiones, & à cauſis internis, vt ab humorib. & flatib. & ab externis, vt ab aëris intēperie. Hinc fit, vt ex inſomniis poſſimus multa de imminentibus morbis, aut latentibus morborum cauſis,

Ratio ſomnij ad vigiliam.

cauſis, præſagire; nõnulla etiã de externis, vt de procel lis, imbribus, & eiuſmodi. Porrò ſcire oportet, velut cũ vigilãtes loquimur aut cogitamus, aliquãdo id faci mus per proprias appellationes aut notiones, aliquã- do per figuratas, velut per ſimilitudines, & allegoricè; ita etiã ſomniare: atque ita aliquãdo opus non eſt in- terprete ſomniorũ, ſed illud ipſum quod ſomniatur ſignificatur, vt ſi quis ſonniat ſe febricitare, eſt quod timeat febrẽ; & qui eſurit ſomniat ſe cõmedere; & qui ſitit, bibere; vt dicitur Iſaiæ 29. Aliquãdo opus eſt in- terprete, qui calleat ſimilitudines, & trãſlationes, ve- lut ſi quis ſomniet terrã vri, aut præ vſtione findi, eſt quod timeat febrẽ; ſi quis ſomniat ſe eſſe lãguidiſſi- mum, eſt quod timeat paralyſim; ſi ſomniat ſibi fieri crus lapideũ, cruris paralyſim timebit. Perinde etiã accidit in externis: ſiquis ſomniet largũ imbrẽ, neq; in ſeſe catharrũ, aut illius agnoſcat exordia, imbrẽ præſa giet. Hoc idem præſagiet, ſi ſomniet ſe videre multos qui latè terram irrigẽt. Neque mirũ videri debet, plu- uiam ſomniare ſignum eſſe pluuiæ. ſi enim videmus imminentem pluuiam cornicem, delphinos, ſues, ara- neos, & innumera alia animalcula ita afficere, vt ex eo rum cãtu; ſaltu frequẽti, grunitu, & errabũdis motib. facile eam prænoſcamus, quid mirũ eſt noſtra corpo- ra aliquatenus etiam affici, affecta verò ita; vt hume- ctata, quid mirũ de pluuia ſomniare? vt ſcilicet redun- dante ſemine ſomniãt de venereis, redundãte bile de prælis? & quib. plena veſica eſt, de lacubus, & flumi- nibus, cogitante anima quæ appetit aut fugit? ſi verò mirũ non eſt ſomniare de pluuia, cũ ea imminet, neq; impoſſibile ſit, vigilãtẽ imaginari (tametſi rarius hoc ſit, quia vt dictũ eſt minutulas paſſiones dormientes ſentimus, magis quàm vigilãtes) vnde factum eſſe ar-

Sõniorũ interpretatio.

Pluuiam qua prænunciant.

bitror, vt Auicenna, & ſi qui alij eius ſententiæ ſunt, quod vim hãbet ſigni, vim cauſæ habere putantes, aſſeruerint animam hominis vim habere mouendi externa, & quæ longè poſita ſunt: nonnullos enim cogitantes de pluuia, eam feciſſe: cùm tamen iuxta dicta veriſimilius ſit, illos quod inſtaret pluuia, de ea cogitaſſe. Ecce modos & cauſas diuinationis naturalis ex inſomniis, quę vt in reliqua vita alicuius, ita in medicina maximi momenti eſt. Plerúnque enim internæ illæ paſſiones ex quibus naſcuntur inſomnia, morborum aut ſymptomatum initia ſunt. Inſomnia etiã diuina, quæ eſſe diximus rerum quæ in nobis principium nullum habere poſſunt, neque nobiſcum vllam ſympathiam, ſunt plerunque allegorica: atque ita ratio ea interpretandi, eadem eſt quæ & naturalium allegoriarum: Nimirum per enodationẽ allegoriæ, velut explicari ſolent enigmata. Atq; vt in his explicandis ſunt alij aliis prudentiores, ita & in interpretãdis inſomniis. Quo fit, vt ſit ſæpè ſomniũ diuinum, interpretatio verò naturalis: nonnunquàm interpretatio quoque diuina: cùm ſcilicet eadem diuinatione opus eſt ad interpretationem, atque ad inſomnium. Velut inſomnia Ioſeph videntis manipulum ſuum conſurgere, & fratrum manipulos coram illo cadere: & iterum Solem & Lunam & vndecim ſtellas adorare illum, diuina fuerunt haud dubiè; interpretatio verò facilis, & quæ mox ſuccurrit. primi quidem fore vt fratribus imperaret: ſecundi, vt ab illis & patre & matre adoraretur, quod multo poſt euenit. Diuina etiã fuerunt inſomnia præpoſiti pincernarũ, & principis piſtorum Pharaonis (capite 40. Geneſeos) & inſomnia ipſius Pharaonis: interpretationes verò nõ eſt neceſſe per reuelationem, ſed per prudentem cõiecturam eſ-

Symptomata morborum.

ſe fa

ſe factas. tametſi prudentiam illam Ioſeph dono Dei habuit, vt & Salomon ſapientiam gubernandi: atque illo loco Geneſeos cóiector vocatur Ioſeph, non propheta, Daniel verò non potuit Nabuchodonoſor reſpondere (capite 2. Danielis) niſi per diuinam inſpirationem, quandoquidem reuelauit ei ſomnium quod exciderat, & appoſuit interpratationē quod euidentiſſimum fuit argumentum reuelationis diuinæ, vel ipſis Magis Nabuchodonoſor aſſerentibus, qui ita reſponderunt. *Sermo quem tu quæris rex grauis eſt, neque reperietur quiſquam qui indicet illum in conſpectu regis, exceptis Diis, quorum non eſt cum hominibus conuerſatio.* hoc eſt nemo poteſt cogitationes hominis, & ſomnia ſcire niſi Deus Optimus Maximus, ac per illum boni ſpiritus, qui non conuerſantur cum hominibus huiuſmodi, cum Magis ſcilicet, & Ariolis, itaque iſta reſponſio eſſe non poteſt niſi prophetæ ſummi Dei; atque ita Daniel oratione impetrauit à Deo reuelationem, quam nocte accepit per viſionem. Somnij etiam ipſius Danielis, quod capite ſeptimo narratur, interpratatio diuina fuit, vt ex ipſa conſtat narratione. Itaque duplex ratio eſt diuinandi ex inſomniis, quædam naturalis, quæ duas habet cauſas, eſtque re vera quædam coniectura procedens ex naturalibus ſignis, quæ præſtātur in ſomniis: quædam diuina, quæ ex reuelatione procedit, atque cum ea reuelatio Dei eſt per ſe, aut per bonos Dæmones, eſt verè prophetica. Multi etiam ſunt, qui præter hęc putantur ex ſomniis diuinare, eo quod aliquando cóſequutum ſit, id quod futurum eſſe ſomniauerint, nónunquam ita, vt euentus maximam afferat admirationem: tamen re vera illud caſu fit, euenítque hominibus ſomniabundis, cuiuſmodi ſunt multi atrabiliarij: nimirum illi cum plu-

Duplex diuinandi ratio.

rima eáque varia ſomnient,fit caſu,vt aliquãdo in res, quæ futuræ vere ſunt incidant,vt(inquit Ariſtoteles) qui diem totum iaculatur,aliquãdo collimat, etiam ſi iaculandi peritus nõ ſit.Neq; ſane adeo mirũ eſt,cùm tam multi homines ſemper ſomniẽt, aliquẽ aliquãdo incidere in rem futurã. Neq; minus haberet admirationis,ſi nullus vnquã incidiſſet.Neq; minori diſquiſitione indigeret,cur nõ poſſet fieri id quod ab aliquo ſomniatu eſſet.Cur igitur nunc miramur, ſi aliquãdo fiat?itaque vere diuinandi,hoc eſt prænoſcẽdi futura citra coniecturam,& quæ nullã in nobis habere poſſint paſſionem ſui indicatricẽ, nulla facultas naturalis in nobis eſſe poteſt:tamen diuinandi quodãmodo, per inſomnia quidem magis,ſed & per vigiliã aliquatenus eſt in nobis quædã facultas:ea verò male a Platone collocatur in iecore. Nam cum diuinare quodã modo ſit contrarium ipſi memorari, ad eandẽ animæ partem pertinere neceſſe eſt,putà ad ſentientem,quã Plato(vt & omnes Medici)in cerebro ponit:in hepate verò,aut nullius principiũ eſt, aut appetẽtis ſolũ:atq; & ſi appetitiua pluriũ inſomniorũ principiũ, & cauſa ſit,velut cũ quis cibi laborans penuriã,ſomniat ſe comedere affatim multa,& ſemine redundãs,cõgredi cũ mulieribus,inde tamẽ nõ fit, vt eiuſdem ſit facultatis aut partis;appetere & ſomniare,ſed vt facultatũ & partiũ animæ ac corporis tãta ſit ſympathia,quę, vt hoc, ĩta multis aliis argumẽtis aſſeritur. Sed redeamus ad penſum. Cũ ergo per omnia genera indicatũ ſit,diuinationes quaſdã eſſe vanas,quaſdã naturales , quaſdã diuinas:Vanis quidem,non vtebatur Iſraël,vt Balaam prophetando dixit,naturalib.vtebatur vt aliæ gentes, diuinis melius multò quã alij omnes:etiã ſi aliis quoque populis dedit Deus veros Prophetas,qui aduentũ ſuum

Animæ & corporis ſympathia.

ſuum illis, & alia quàm plurima demonſtrabant; vt Græcis & Romanis Sibyllas: oriẽtalibus populis Balaam. Verum hoc intererat, quòd Iſraël (niſi cum adulterabatur) non vtebatur pythonibus, neque oraculis cacodæmonum, neque eorũ prophetis, ſed ſolùm Dei Optimi Maximi reſponſis, & inſpirationibus per viros ſanctos. Proinde auguriis non vtebantur niſi peccantes (quod acriter repræhendebant prophetæ, vt certè Hoſee capite 4. dicens. *Populus meus in ligno ſuo interrogauit & baculus eius annunciauit ei*) neque extorũ conſideratione, quia hęc vana ſemper ſunt, aut praua, multo minus pythonibus, aut omnino necromantia, quia hæc praua ſemper ſunt. Vtebatur verò reſponſis Dei, & prophetiis ſanctorũ, atque eorundẽ inſomniis, & interpretationibus, ac nonnunquã ſortibus; his verò nõ leuiter, & vtcumque (ita enim eſſent vanæ) ſed accedẽte ſemper diuina inſpiratione, in re iuſta, & magni momenti. De primo itaque modo, quo poteſt diuinatio quædam eſſe naturalis, hactenus dictum ſit. Supereſt ſecũdus, quo ſcilicet in ipſa vera, ac prophetica diuinatione, partem aliquam habet natura. Certè quòd diuinetur propriè, ac verè nulla naturalis cauſa eſt ſatis, quandoquidẽ indicatũ eſt, nullã eſſe in nobis facultatẽ naturalẽ diuinãdi, ſed effectiuũ principium externũ eſſe ac ſpiritale: tamen poteſt eſſe in ipſo qui talẽ accipit inſpirationẽ naturalis quæpiã diſpoſitio, magis aut minus accõmodata ad accipiendum. Nõ ita quidẽ vt ea diſpoſitio cauſa ſit inſpirationis neceſſaria, neque qua præſẽte neceſſario fiat, neque ſine qua fieri non poſſit. Si enim Deus Optimus Maximus eſt; principiũ efficiens verę prophetię, vt monſtratũ eſt is, cũ ne ad creationẽ quidẽ adſtrictus ſit cauſę vlli neceſſariæ, multo minus ſit in largiẽdis his donis: ſed cũ is (quæ

Diuinationũ diſpoſitiones.

(quæ ſua eſt bonitas)ſoleat diſponere omnia ſuauiter, in his quoque quæ ſupra naturã facit,quoad fieri poteſt rationem ſeruat naturæ, velut & miraculorum exemplis pluries iam indicatum eſt. Quandoquidem diuinatio non naſcitur in nobis vt reliquæ ſenſationes ab obiectis (hæc enim nondum ſunt) ſed à diuinitus factis repræſentationibus,cõſtat eam fore accommodatiſſimam diſpoſitionem, per quam maxime vacat a motibus, quos cient ſenſibilia. Nam vt nuper diximus, vt in aqua quieta facile redditur quæcumque figura,in agitata vero non poteſt reddi, ita & in quieſcente à ſenſibilibus animo, repræſentatio quæcumque:ab eo verò qui plurimum volutatur circa ſenſibilia,excluditur omnis inſpiratio.Hanc ob cauſam, qui orationi volunt vacare,eligunt ſilentium,quietem, & tenebras, vt ſcilicet audiant quid loquatur in illis Deus.Itaque qui minime vtitur ſenſibus, is maximè valebit diuinatione.qua de cauſa Plato & Ariſtoteles, diuinationem in fatuis ac ſtupidis eſſe dixerũt, in quibus ſcilicet minimè eſt prudentia (quod mihi videtur fabula, vt multa alia, adumbraſſe antiquitas, dicens, Tyreſiam cùm donaretur facultate diuinandi factum eſſe cæcum) & in furẽtibus magis quàm ſanæ mentis hominibus, & dormientibus magis quàm vigilantibus.Eadem quoque ratio eſſe videtur, quod moribũdis magis quàm per reliquam vitam. Verùm ne hæc tumultuarie prætereamus, ſed expendamus ſingula, quod fatui diuinationem habeãt pro prudentia; contra,prudentes hanc pro diuinatione, videtur conſentaneum, quia vt ſe habent bruta ad hominum genus, ita inter ipſos homines fatui ad prudentes: at verò vt homines prudentia, ita bruta videntur valere diuinatione.Nam piſces multi ſolent incautis præmonſtrare nautis

Fatuorũ diuinationes.

Brutorũ præſentiones.

nautis tempeſtem; vt auiculæ agricolis, armenta bubulcis:& minores greges aliis paſtoribus, & mures in proximam confertim abeuntes, dicũtur præmonſtrare incolis ruinam domus. Multa etiam alia his admirabiliora narrantur de brutorum præſentione, quam illis velut inſtinctum quendam videtur dediſſe natura, pro prudentia. Ita igitur & inter ipſos homines, imprudentibus datam eſſe diuinationem eſt conſentaneum. Sed vt hoc quatenus verum ſit conſtare magis poſſit, operæ prætium fuerit dicere, quæ cauſa ſit magnæ illius præſentionis quæ in brutis conſpicitur. Ea certè eſt, maior brutorum compaſſio cum cauſis corporalibus, Cum enim hæ ſenſus afficiant, brutorum animæ(vt quæ mente carent)ſenſibilibus magis afficiuntur: quapropter exordia futurorum motuum ſenſus brutorum magis afficiunt. Itaque vt qui carent oculis audiunt exactius, ita quę mente carent animalia exactius ſentiunt. Adeo conſpicuum eſt, quod rationalis contemplatio detrahit ſenſui, vt qui intentius diſputant, meditantur, aut orant, ſoleant plurima quæ coram fiunt, aut dicũtur, neque videre, neque audire, ac nonnunquam ſenſuum munere priuari, quam vocant extaſim, vt Socrates, qui(vt narrat Alcibiades in Conuiuio,)in medio exercitu aliquando, vno gradu diem & noctem ſtetit, vſque ad Solis exortum cogitabundus. eadem ratione euenit plerumque, vt qui exactiſſimos habent ſenſus, ſint ad factorias artes aptiſſimi, ad contemplationẽ non adeo: contra, qui in hac valent plurimum, ſint ad res tractandas parum idonei. Conſtat ex dictis eam diuinationem quæ in brutis & hominibus rudioribus præcipuè eſt, in eo eſſe genere diuinationis, quod naturaliter ineſt per compaſſionem cum cauſis, aut per exordia rerũ futurarum.

Bruta cur præſentiãt.

Extaſis.

Illa igitur nullatenus eſt vera diuinatio, quæ & prophetia dicitur: Sut alij homines, imprudétes illi quoque non tamen fatui aut ſtupidi, ſed dementes, inſani, & furentes, aut naturali vitio aut morbo. hos dicunt plus aliis omnibus futura prædicere, quod nonnulli in atræ bilis, quæ furori eſt cauſa, naturam referút per ſe, qua ſi ſcilicet ea ſit eius ſucci vis naturalis, quia talis ſubſtantia, aut quia calida & ſicca. veru hoc falſum eſſe conſtat. Nam nullam omnino eſſe poſſe naturalē vim diuinandi, generatim iam mõſtratum eſt: ſi autem nulla eſſe poteſt, certè neque in hoc neque in illo téperaméto, neque in hoc neque in illo ſucco: non igitur atræ bilis eſt ea vis per ſe, ſed per accidēs, quia ſcilicet atrabiliarij ſomniabundi ſunt & loquaces, fit vt nonnunquam incidant ſomniando aut loquendo, in id quod futurum eſt, velut qui ſæpe iaculādo aliquādo collimat, vt nuper quoque diximus. Fit verò vt loquātur quiduis, & quia imaginationibus denſis, & calore inſtigantur, & quia cū ſint inſani, non habent (inquit Cicero) quā prudentia ſolet afferre timiditatē, hoc eſt nihil diſſimulant, ſed omnia effutiunt. quid ergo mirū ſi aliquid exit quale futurū eſt? hæc verò lōgiſſimè abeſt à vera diuinatione. Aliā quoque cauſam habent melancholici diuinationis, atque eā etiā per accidēs, nimirum Dæmones facilius apprehendunt hos quàm alios homines, quia plus habēt imaginationū, & minus prudentiæ. Cacodæmon verò vbi adeſt, quandam oſtentat diuinationis ſpeciem: nimirum affectat ſemper opinionem diuinitatis, ad quam ſolam ſcit pertinere veram futurorū, per ſe, & nō per præſentes cauſas ac notas, præſenſionem. Parati etiam hi videntur ad inſpirationes, quia cū ſint alienati mēte, minus intēti ſunt corporalibus paſſionibus. Adeo enim verū eſt

Somniabūdi.

Melācholicorum diuinatio.

eos qui mente laborant,ſenſibus non eſſe intentos,vt dicat Hippocrates eos ne dolores quidem ſentire:argumento vero eſt, quòd videmus tales, & plagas, & vulnera,& nuditatem, & famē,& paſſiones alias quaſcumque ſenſibiles facilius tolerare : tales ergo paratiores ſint ad inſpirationes recipiendas. At verò rectè videtur cenſere Ariſtoteles libro de inſomniis, indignum eſſe, putare Deum cum hominibus demētibus colloqui, præteritis bonis & ſapientibus. Plato quoque diuinam reuelationē amicis Dei fieri putat: nam *maiora iis quæ humana mens conſequi poteſt, ſcit* (inquit) *Deus,& qui Dei ſunt amici:*amicos verò Dei, quis dixerit alios, quàm probos & ſapientes? Hoc argumento videtur Ariſtoteles velle tollere omnem diuinam prophetiam:illi verò ſolùm concedimus,quod & ipſe dicit, diuinationem illam melancholicorum diuinam non eſſe,ſed naturalem,aut dæmoniacam:Diuinas verò inſpirationes, quas prophetias vocamus, fieri per viros prudentes,atque magna ex parte optimos,dico magna ex parte,quia aliquādo etiam locutus eſt Deus per improbos, vt conſtat exemplo Balaam, qui & ſi aſtutus,ac ſuo modo prudēs,erat nequam. Indignum certè loqui Deum per ſtultos & imprudentes homines : digniſſimum loqui per prudentiſſimos, & optimos.Ne verò meritis,potius quàm dono Dei prophetiæ ſpiritus cōtingere cuiquàm putaretur, datus etiā aliquando eſt impio,vt & alia dona,vt certè ſanitatis. Igitur atrabiliarij,& mēte moti,prę multitudine imaginationum & inſomniorum,& loquacitate,videntur aliquādo diuinare:atq;eoſdē nonnunquàm occupant Dæmones. Nec ad veræ prophetiæ ſpiritū recipiendū oberit eius ſucci aliquid,cū neq; tātus,neque talis eſt. vt aliquam pariat inſaniam.Nā dictas ob cauſas,quod

inſa

inſanientibus accidit, dæmoniacum potius eſt quàm diuinũ: irruit verò etiam diuinus ſpiritus in quoſdã, qui præ mentis extaſi,quæ ex contemplatione rerum diuinarum fit vidētur inſanire, vt Saul cùm ſe conie-
Furor diuinus. cit in medios prophetas.Hic vocari poteſt furor diuinus, eſtque re vera cõiunctus cum maxima ſapientia, etiam ſi interim tollit prudentiam huius ſeculi. niſi enim hanc tuliſſet non impuliſſet Dauidem, depoſita regia ſeueritate ſaltare coram populo. Itaque mentis eleuatio ab humanis curis & ſolicitudinibus,maxima diſpoſitio eſt ad propheticam captandam inſpirationem:eaque naturalis, quia rerum humanarum curæ, plurimum auocant ab omni rerum ſuperiorum contemplatione. Quæcumque ergo naturaliter reddunt animum vacuũ a talibus curis, naturaliter etiã diſponunt,& ad diuinorum contemplationem, & ad prophetiam, etiam ſi ipſa prophetia ſupernaturale donũ
Prophetarũ ad vaticinandũ præparationes. eſt,& veritatis diuinæ euidens argumētum. Hanc ob cauſam prophetæ variis modis ſe præparabant ad recipiendum ſpiritum:nunc ſe conuertebãt ad ſomnos, vt Ioſephus & Daniel,vt in illa requie mentis & tranquillitate,ſine ſtrepitu externorum ſenſibilium,viderent viſiones (qui prophetandi modus inſinuatus eſt illis verbis Ioēlis, capite ſecundo. *Senes veſtri ſomniabunt,& iuuenes veſtri viſiones videbunt.* quod impletum eſt vt in aliis multis, ita vel maximè in Ioſepho viro ſanctiſſimæ MARIÆ, & in Magis) nunc quoque ſe præparabãt oratione,vt in mentis ad Deũ eleuatione, melius reciperentur eius inſpirationes: præparabant
Muſices vſus in ſacris. etiam ſeſe muſico cõcentu, quia hic quòque mentem erigit,&à ſenſib. abſtrahit.Hæc cauſa fuit. vt Eliſeus rogatus diuinũ reſponſum, peteret accerſiri ſibi pſalem. Hac eadem, ſancta Eccleſia quæ diuino regitur

ſpiritu,

ſpiritu,in celebrandis ſacris vtitur muſicis cãtibus, & ſuauibus ſonis,iuxta exhortationem Dauidicam. *Laudate eum in tympano & choro: Laudate eum in cordis & organo: Laudate eum in cimbalis benè ſonantibus omnis ſpiritus laudet Dominum.* Itaque muſica facit plurimum ad demulcendum animum,ac deponendas humanas ſolicitudines: his ita diſpoſitis multo facilius is transfertur ad diuina.Qui proximi ſunt morti, ſolent prophetare, velut Iacob, qui iam iam moriturus vocauit filios ſuos dicens,*Congregamini vt annunciem quæ ventura ſunt vobis in nouiſſimis diebus*: hoc idem fecit Moſes, cum eius inſtaret obitus, tribubus Iſrael: nimirum nunquam verius à ſolicitudinibus huius ſeculi auocatur animus. Sed & illud eſt optimè ſic natura comparatum, vt illa hora extinctis ſenſuum motibus, & depoſito omni animi circa res ſenſibiles affectu, mẽs ad eorum quę verè ſunt ad contemplationẽ conuerſa, veritatem eo clarius intueatur, quo neglectis caducæ huius vitę voluptatibus,ad futuram eamque æternam aſpiret auidius:& quæ ſuperiori vita,dum adhuc ſenſus vigerent,vel ſola mortis recordatione terrebatur, tunc nihil niſi peccata pertimeſcat. *Moribũdi prophetant.*

CAPVT TRIGESIMVM PRIMVM.

CAPITE quinto libri Iudicũ ſcriptum eſt. *De cœlo dimicatum eſt contra eos,ſtellæ manentes in ordine & curſu ſuo aduerſus Siſaram pugnauerunt.*

Quamquam alia nonnulla ſcripturæ ſacræ loca, ſoleant in ſuum vocare ſubſidium, qui iudiciariæ Aſtrologiæ ſunt addicti, nullo tamen mihi videntur melius, quàm hoc vti poſſe. Nam quod ex

ſ

Aſtrologia iudiciaria reprehenſio. primo Geneſeos adducunt, facta eſſe aſtra in ſigna, atque proinde ſignificare poſſe futura, interpretatum mihi illic eſt, ita vt nihil ad Aſtrologiam. nimirum eſſe aſtra ſigna temporũ, velut gnomon in horologio ſignum eſt horarum: itaque Cœlum totum eſſe chronologium, aſtra verò ſigna temporũ. Quod adducunt ex pſalmo 19. *firmamentum annunciat opera manuum eius.* hoc eſt (vt illi interpretantur) quæ Deus factu us eſt firmamentum annunciat, longe potiorem enarrationem accipit; pulchritudinem ſcilicet cœli, & firmamenti quod cõſpicitur, quodammodo nobis indicare poſſe pulchritudinem operũ Dei, quæ conſpici non poſſunt. tamen quod dicit, de cœlo dimicatum eſſe cõtra eos, & ſtellas manentes in ordine & curſu ſuo aduerſus Siſaram pugnaſſe, plurimum videtur aſtrologiæ fauere. Nam quo alio potius modo, victoriæ cauſam in aſtra reiiceret, diceretque curſum & ordinem, quem eo die tenuerunt ſtellę, fuiſſe Siſarę infauſtum, & exitioſum? ſi igitur quia ſtellæ eum ad ſeſe tenuerunt ordinem Siſara periit, potuiſſet is per aſtrologiam periculum prȩuidere, atque adeo (niſi vel inuitos fata trahunt) deuitare. quod ſi ita eſt, poſſunt quidam aſtrorum curſus, & ordines eſſe fauſti & infauſti: atque adeo iidem quibuſdam fauſti, & quibuſdam infauſti. is enim aſtrorum ſiue ordo, ſiue aſpectus fuerit Siſaræ infauſtus, Hebræis fauſtiſſimus. ſi vero ita habet, prudenter ſanè eo die Siſara timuiſſet cœlum, ac deuitaſſet præliũ. Cur ergo Dominus, Hieremiæ cap. 10. præcipit, dicens, *à ſignis cœli nolite metuere, quæ timent gentes?* Neque verò ibi (quod aliquis forte interpretetur) vocat ſigna cœli, tonitrua, fulgura, *Signa cœli.* aut fulmina, aut cometarum omne genus, & quæcumque homines vocant portenta: ſed idem eſt quod hic

hîc prohibet,& apud Aſaiam 47.deriſit,dicens Babyloni, *Defeciſti in multitudine conſiliorum tuorum: ſtent & ſaluent te augures cœli, qui contemplabantur ſydera, & ſupputabant menſes,vt ex eis annũciarent tibi vẽtura.* Itaq; vocat Aſtrologos augures:horũ ergo diuinationes vt & alias omnes, par eſt, intelligas prohiberi fidelibus, c.19.Leuitici,vbi dicitur,*Non augurabimini:* & Numerorũ 23.Deuter. 18. & Iſaię 47. Cõſtat Dei populũ ab hac diuinationis ſpecie, qua Chaldæi maximè omniũ vſi ſunt,vt & ab omni alia præter verã prophetiã, abſtinuiſſe,ſiquidẽ Numerorũ 23.dicitur.*Non eſt auguriũ in Iacob,neque diuinatio in Iſraël.*quid eſt ergo quod nũc Debora ſtellarũ curſui,& ordini,imputat victoriã populi Dei?Mihi nõ eſt hæc quęſtio,vt neque alia vlla in hoc opere,tã diſputãda Theologicè,quam iuxta conditionẽ argumenti,Phyſicè.Quapropter videndũ eſt, an ea aſtrologia diuinatrix,quã veteres vocabãt,vt videre eſt apud Ciceronẽ,ſcientiam Chaldæorũ, ſit ars quæpiã naturalis,an potius impoſtura quædam.quod examinauit diligentiſſimè,atque vt mihi videtur magna ex parte veriſſimè, Picus Mirandulæ comes. Ego verò mihi hanc quæſtionẽ ſuſcipio, non quidem tam diffusè,quàm ille,ſed preſſius,meo more, tractãdam. Duas partes habebit diſputatio:altera verſabitur circa ipſam naturam cœli & aſtrorum, altera circa ipſos Aſtrologos.& videtur quidem hæc ex illa pendere: ſi enim aſtrorum, pro mira quam habent varietate, ac pro ſua innumerabili multitudine, ſunt etiam pluri-mæ eęque mirabiles virtutes,quibus inferna hęc moueant,videntur Aſtrologi laudandi, qui nõ patiantur eas latere mortales:ſin autem non ſunt plures quã apparẽt cuiuis è plebe, damnãdi ſunt, quod tam leuiter illis tribuant multa quibus carent; Hanc ob cauſam

Aſtrologia diuinatrix quid.

De Aſtrologia diſputatio

Aſtrorũ vis. Picus, acerrimus aſtrologorum impugnator, affirmat aſtris nihil eſſe præter motum & lumen, & motu mouere, & lumine calefacere, calore, vt ille putat, quodã viuifico, à calore elementari & igneo, natura diuerſo. Aſtra itaque hæc ſolũ facere, atque omnia idem, plus aut minus: multiplices verò illas rerum mutationes, & affectionum differentias imputari materiæ. Diſputat multa hinc inde, vt detractis cœlo omnibus virtutibus, præter motum, & lumẽ, effecta tueatur. In duas verò præcipuè, pro illis omnibus fertur reſponſiones, ſcilicet, aut alias omnes paſſiones, præter motũ & calefactionem, fieri per accidens à calore aſtrorum; aut calorem illum eſſe cauſam vniuerſalem, ac proinde effectiuam per ſe multorum, atque adeò cõtrariorum, concurrendo cũ multis, & contrariis naturis particularibus. Hæc arbitror ſumma eſt totius libri tertij Pici, qui ſolus eſt phyſicus. alij enim partim ſunt Theologici, partim aſtrologici. Mea verò hac in parte, plurimũ diſſidet ab illius ſententia. nam motus cœlorũ, qui *Cœli motus.* circulari eſt, haud quaquam poteſt motuũ, qui in aëre cõtingunt eſſe cauſa. Concedit Picus Ariſtoteli, ſi cœlũ quieſceret, futurum vt nihil moueretur: cœlum igitur circumeundo mouet hæc inferna: aut ergo motu ſuo per ſe id facit, aut per accidẽs. per ſe dico, ſi cœlũ id facit tantũ quia mouetur: per accidẽs, ſi quia mouẽdo cõmunicat facultatem mouẽdi reliquis: velut ſi quis manu admouet ſtupæ candelã, manus motu ſuo mouet candelã, & cõburit ſtupã, illud per ſe, quia non aliter mouet candelã quàm mouẽdo manũ, hoc per accidẽs, quia mouẽdo manũ ac candelã, admouet ignẽ, qui vrit per ſe. Si igitur cœlum ſuo motu facultatẽ aliquã immittit rebus, qua adiutæ mouentur, habet iam vim aliã mouẽdi præter ſuũ motũ: ſin autẽ nullã mittit, ſed

tit,ſed mouet ſolũ quia mouetur, perinde eueniret, ſi cœlum ligneum,aut æneum,aut lapideum eſſet,atque ita vt nunc circumferretur : non eueniret autem.Cur enim ſi lignea ſphæra ſuperiori loco ferretur circulo, hîc apud nos ferretur recta lapis & fumus , ille deorſum,hic ſurſum? nã quidquid mouendo mouet aliud, id quidem facit impellendo,aut trahendo, volutãdo, aut vehẽdo:at verò lapis cadẽs,neque trahitur,neque pellitur,neque portatur à cœlo , neq; verò volutatur, cùm feratur recta:concurrit ergo cœlum cum iis quæ ferũtur,virtute aliqua motiua quã immittit,quæ motus non eſt. ſed neque lumen (quanquàm id ille concedit,ſatius verò ſit indicari)nam lumen illuminat;illuminando verò non poteſt per ſe mouere , ſed per aliud, hoc eſt per illuminationẽ immittẽs vim mouẽdi.quod ſi ita eſt,habet cœlum,quã communicet vim aliã à motu & lumine , ſed quod accepimus ita patet. *Lumen cæleſte cauſa.* Si lumine moueret , non eſſet latio primus omnium motuũ,ſed alteratio:nam cœli lumẽ non pẽdet à motu,luceret enim Sol quieſcens,non minus quàm latus (conſtare id potuit pugnante Gedeone)penderẽt verò lationes aliarum omnium rerum ab illuſtratione, quæ alteratio quædã eſt : non eſſet ergo latio primus motuũ,quod Ariſtoteli cõcedit Picus.Neque verò eſt quod tã apertè ſubuertat eius ſententiã, quam id quo maximè ſe tueri vult.*vt*(inquit)*cor ſuo motu mouet alias omnes corporis partes, ita cœlum alias mundi.* conſtat verò cõr non ſolum alias partes,quæ ad illud non ſpectant, ſed neque arterias mouere ſuo motu , ſed facultate pulſandi,quam illis mittit, quam & vitalẽ Medici vocant.Niſi quidem moueretur non moueret,id vero eſt per accidens , quia ipſum extingueretur , neque poſſet aliis virtutem demandare : eſt itaque cœlo virtus *Localis locus primus.*

qua mouet hęc inferiora,præter motũ.cõceſſum ſanè, quod niſi mouendo,eam mouendi vim non communicaret : nihilominus virtus illa mouendi , aliud eſt quàm motus:vel hoc ſolùm argumento, quod facultas ſeu virtus nomen eſt immanentis qualitatis ; motus,paſſionis cuiuſdam.Iam verò neque quod lumine calefacere dicit, probare poſſum , neque quod calorẽ quem cœlum gignit ſpecie differre dicit ab eo quem ignis. Nam quæ maximè cœleſtem fulgorem vidẽtur participare,vt ſpiritus in nobis, qui ſenſibus ſeruiũt, neque calidi ſunt,neque calorifici,ſed ſine calore fulgidi,vt hoc modo differat,auctore Galeno ex ſententia Platonis, quem maximè ſequitur Picus, ignis cœleſtis ab elementari , quòd ille ſit ſine calore lucidus, hic calidus & lucidus.Exemplo cõſtat id oculi,qui ad ignem refertur ob fulgorem ſpirituum,ad illum è cerebro venientium confertim , alioqui verò eſt ſubiecto frigidus , & plenus aqua : quod ferre natura non poſſet, ſi is fulgor eſſet caloris effectiuus:nõ igitur illud lumen calorem rebus affert per ſe,ſed per aliquod accidens. Atque eum calorem quem Sol vt cũque facit,ſpecie non differre ab igneo conſtat,cùm inciden tes in eandem ſubſtantiam,vnicam reddant intenſionem. quid enim ? Si quis à Sole ſimul & igne calefit, duos concipit calores,ac non potius vnum intenſiorẽ duabus cauſis in idem opus incumbentibus? Si vnicum, non different ſpecie, qui ſeſe augentes conflant vnum numero:porrò ſi duo, vterque excludit frigus: vtrique ergo erit frigus contrarium. quod ſi vtrique ęquè , non ſunt illi diuerſi , ſed idem , quia vnum vni contrarium , eſt. Non igitur ſolaris calor vrit minùs quàm igneus alia ratione , quàm quod moderatior , neque certè coquit & vegetat magis , niſi ob

Calor cœleſtis.

Oculi natura.

De ſole multa.

ob eam moderationem, & coniunctiſſimas quaſdam benigniſſimas influẽtias. quas, quid ſe putat Picus facere contra Aſtrologos, referens omnes in motum & lumẽ? certè facit nihil etiã ſi concedantur omnia. dicit enim, ſtellis eſſe nihil aliud quam motum & lumen. Quid, quod calefaciunt, quid aliud eſt quàm illuminare? Reſpõdet, vt cœlum eſt cauſa vniuerſalis, ita & eius virtutes eſſe vniuerſales & eminentes, ac proinde poſſe facere multa, ac varia atque adeo cõtraria etiã. Quid ergo intereſt ad Aſtrologiam, ſiue per plures, ſiue per pauciores facultates poſſit cœlum facere multa eáque varia, ſi modo poteſt? concedet tibi Aſtrologus, vt vitet rixas, cœlo nihil eſſe præter motũ & lumẽ, id verò lumen cœleſte, quia cauſa vniuerſalis eſt, eminẽter cõtinere virtutes omnes rerum mutabiliũ, atq; ita poſſe hæc, & illa, quantacúmque ſcilicet, volet cõfingere. Vſque adeo falſum eſt, omnia quæ facit cœlum, facere motu & lumine, & ad propoſitam diſputationẽ nihil intereſt. Neq; verò ego (vt hoc obiter dicam) propter calorem ſolũ, dico cœlũ vires habere alias quàm mouendi ſeſe, & illuminãdi. Nam vt alibi indicaui, cœlo nõ eſt vis calefaciẽdi, ſed lumine gignit calorẽ, id verò non per ſe, ſed ob analogiam, & ſimilitudinẽ naturæ, alliciẽdo ad illuminatũ aërem eum ignẽ, qui per hanc corruptibiliũ ſphærã permeat. Itaque calor non cogit nos affirmare, eſſe in cœleſtibus corporibus alias virtutes à motu & lumine: ſed lationes potius horum inferiorũ, quas à motu cœli pẽdere cũ omnib. Philoſophis fatemur: non tamẽ ob ipſum motũ per ſe, ſed ob aliquas virtutes, & influẽtias motrices, quas motu immittere, hîc, & alibi antea probauim⁹. neq. ſolũ eas virtutes in cœlo, eiuſq; partib. eſſe exiſtimo, ſed innumeras alias indicibiles, quib. omniũ mutationũ, q̃ hic pe-

nes nos aguntur,in efficientis genere cauſæ ſunt priores quidem iis,quæ ipſi materiæ ſunt proximæ,poſteriores verò quàm aliæ quæ ſuperiores ſunt, & ordine quodam poſitæ,vſque ad primam:quæ omnium,quæ vbi mundi,ſiue inferioris,ſiue ſuperioris agũtur,cauſa eſt. Neq; verò puto,omnibus cœli partibus omnes eas virtutes ineſſe eodem modo : ſed vt lumen quod conſpicimus, videmus alias aliis partibus conferre,vt Solem Lunæ (ne de quibus dubitatur affirmemus quidquam) ita alias quoque virtutes,quas neque nominare poſſumus , neque ſentire , eſſe alias in aliis aſtris,aut ſolis,aut præcipuè, & aliis ab aliis demandari,ita vt ne minima quidem ſtella ſit,quę non cõferat peculiarem aliquam commoditatem , & toti mundo, & reliquis partibus. Quorſum enim Deus tot in firmamento ſtellas , neque plures neque pauciores , & hoc ordine,& his interuallis, vt hæ Çoronæ, illæ Canis,aliæ Buccinæ, aliæ Currus redderent figuram?cur omnes & fixas & errantes, has hac,illas illac,tãto has tempore,tanto illas facit circuire,ita certa lege,vt nulla per innumera ſecula,vel latum vnguem poſſit declinare?An caſu horum quippiam,vel fruſtra,ita vt aliter fieri,vel quod minutulum in eis eſſe videtur,poſſet citra mundi læſionem ? minimè. Si enim informatione hominis tanta eſt operis perfectio,& elucet formatoris ſapientia,vt ne minimæ quidem particulæ addi detrahi ve poſſit quidpiam,magnitudini,numero, figuræ , aut poſitioni , vt Galenus toto opere de partium vſu ſapiẽtiſſimè indicauit, ſed neque in mure aut formica,ſed ſunt vnicuique iuxta ſuam naturam accommodata omnia organa , vt nulli vllum aliter melius, quanto magis id cenſere æquum eſt,de perfectiſſimis & pulcherrimis illis corporibus ? profectò qui in numero

Influẽtiæ cœleſtes.

mero

mero pondere & menſura fecit omnia ſapientiſſimè, non fecit illum ornatum cœlorum caſu, velut lapillos multos ſparſim proiiciens, vt quiuis fortè cecideretit: ſed pro numero virtutum fecit aſtra; & ſingulorum à ſingulis diſtātiam iuxta certam proportionem dimēſus eſt: atque ex ea proportione natæ ſūt multiplices illæ figuræ. Ea verò proportio interuallorum nō fuerit, quæ maximè ſpectantium oculis placere poſſet, ſed quæ communi mundi vſui maximè accomodaretur, vt ſcilicet diſtarēt ſingula, à ſingulis, vt maximè poſſent virtutes ſibi communicare mutuo in vtilitatē totius. Hæc eſt enim veræ pulchritudinis lex, partium nempè omnium ad vtilitatem totius accommodatiſſima compoſitio. Vtilitati verò huic accedit harmonia ſecundum perfectiones Arithmeticas, & viſui grata pulchritudo. Nimirum illa, vt & alia omnia quæ facta ſunt, fluxerunt à perfectiſſimo & pulcherrimo exemplari. Vt verò hæc quæ commemoraui, pulchritudinem operis, & artem opificis indicant; ita, ſi vnius aut duarum virtutum facta eſſet tāta corporum multitudo, nullam neque ob diſtantias, neque mutuos aſpectus, neque varios motus afficiendi habēs differentiam, eſſet ſanè & opus minimè pulchrum, & opifex inertiſſimus. Non eſt igitur ita: ſed fateri oportet, eſſe in cœleſtibus corporibus multas mirabilésque virtutes. Nā quod dicunt, multiplicis mutationis cauſam referendam eſſe ad materiam, nihil obſtat: ſiquidem mutationum & alteritatum in materia, tātùm eſt paſſiuum principium: effectiuum verò eſt in formis rerum proximarum, ac multò prius in ſuperioribus cauſis: per quas ordine quodam priorum & poſteriorum, deriuatur virtus primæ vſque ad res ſingulas. Si igitur (quod ad ſecundam diſputationis partem attinere

Harmonia cœleſtis.

Mutationis multiplicis cauſa.

Aſtrologia iudiciaria reprehenditur. attinere iam incipit)ita habet,cur Aſtrologia iudiciaria,à viris doctis deridetur vt inanis,à cordatis exploditur vt inutilis:à diuinis legiſlatoribus & vatibus interdicitur, ac ſecundum idololatriam vituperatur vt impia,atque adeo multis Pontificum decretis, & Imperatorum etiam, quorum extant adhuc multa edicta,de Aſtrologis vrbe pellẽdis? Sub Claudio(authore Cornelio Tacito) de Mathematicis Italia pellẽdis, factum eſt Senatus conſultum atrox & irritum.

Mathematici Italia pulſi. Nam neſcio quo magno malo,aut quo Dæmonum aſtu fit,vt cùm vbique gentium decretis expellantur, nunquam tamen extingui poſſint,immo neque deterreri, quod ſanè nouum non eſt. nam idem Tacitus in libro decimoſeptimo de Mathematicis dicit,*genus hominum petentibus infidum, ſperantibus fallax, quod in ciuitate noſtra,& vetabitur ſemper, & retinebitur.* Sed videamus quod ſit eius impoſturæ principium. hoc certè. Eſſe multiplices virtutes aſtris, quibus omnia quæ hic geruntur gubernãtur, atque pro differentia aſpectuũ ad ſeſe & ad res infernas,varias naſci affectiones, quod videmur recepiſſe,atque cõfirmaſſe:itaque quia videtur habere virtutes multas,& habere has & illas colligunt temere.quæ temeritas eſt certè,& inanis,& noxia & parum pia.quæ diſtinctioris doctrinę gratia, ſeorſum indicabũtur. Ac primum eſſe inanem,hoc eſt vanam,nullius veritatis participẽ,atq;omnino ſcientiam non eſſe,neq;artem,ſed impoſturam, & figmentũ.idq; eo maius aliis figmentis quod illis ſolẽt impoſtores alios homines decipere,ipſi nequaquã decepti: hoc verò ipſis etiã impoſtoribus imponitur. nõ enim arbitror, omnes qui hãc fictitiam artem profeſſi ſunt (nã tametſi ea fluxit ab idololatris, qui adorabãt cœleſtia corpora,& à Iudæis,& Mahometanis magna ex

parte

parte aucta eſt, inciderunt tamen in eam nonnulli ex noſtris non parum docti & probi præ vafritie & malignitate voluiſſe vulgaribus imponere ſed eorum nō paucos prę curioſitate, qui nō exiguus animi morbus eſt, in eam credulitatem incidiſſe, & quæ hominum eſt fragilitas) cum multis eſſe deceptos: ſatis arbitror conſtat, me non vituperare eam Aſtrologiam, quæ in cognoſcendi cœli motibus verſatur, cùm ea nihil eſſe certius in humanis poſſit. neque iis quæ circa propriam illius materiam fiunt præſenſionibus: nō enim minus certum eſt, futurum poſt viennium eclypſim Lunæ, quàm futuras in menſe Iunio breuiſſimas noctes. nā niſi quis ſupputando decipiatur, eadē vtriuſque ſcientia eſt. Illam vitupero diuinationem, quam quondam vocauerunt ſcientiam Chaldæorum, nunc vocant Aſtrologiam iudiciariam quam qui profitentur annuatim nobis prænunciant futuras aëris tēperies, & temporum cōſtitutiones, ſalubritatem aut inſalubritatem, abundantiam frugū aut penuriā, otium aut bella, & eorū exitus triſtes, aut fortunatos, Principū incolumitatem aut mortē. hi ipſi electiones faciūt horarū fœliciū aut infœliciū, pro quibuſvis negotiis ſuſcipiendis: per interrogationes, quas illi vocant reſpondent de re quacūq; interrogati: velut quis furatus fuerit quod domi deeſt; quo fur abierit. Iā verò per natales horas diuinātfuturos hominis cuiuſq; mores, eiuſque fortunā, viuendi & moriēdi ſortē. Hæc omnia vana ſunt, etſi non omnia æquè. nā cum mutationes omnes corruptibiliū corporū ad calidū, frigidū, humidū, & ſiccū referātur, & hæc in cœlis habere cauſas priores & ſuperiores quæ per influētias cōmunicantur cōceſſerimus, pluuias quoq; ac ſerenitates, flatus & trāquillitatem aëris cauſas illic habere cōſequens

Chaldæorum reprehenſio.

quens

quens eſt. Si autem hæc, & fructuum prouentus boni aut mali, & morbi, & ſalubritas; horum enim cauſæ maximè ſunt in temporum conſtitutionibus, quæ in calida vel frigida temperie aëris, pluuiis aut ſerenitate, flatuum abundantia aut vacuitate ſpectantur, vt apud Hippocratem videre eſt alibi ſæpè, & maximè in Epidemicis. in his ergo bonam cauſæ partem videntur habere poſſe aſtra. poſt hæc ſecundo etiam loco nonnullam & informandis moribus hominū. ſi enim ad temperiem alterabilium omnium faciunt, & temperies ad mores, vt libello proprio indicauit Galenus, poſſint etiam nonnihil aſtra ad mores. Ad fortunam verò quid poſſunt aſtra? nam hoc ipſum caſu, aut fortuna aliquid fieri, eſt nihil aliud quàm ſine cauſa certa & per ſe fieri, ſi Ariſtoteli credimus. contradictionem ergo inuoluit, cauſas eſſe in aſtris eorum quę caſu contingant, aut fortuna, vt, quòd illo prætereunte lapis deciderit, & quod fodienti illi vineam theſaurus inuētus ſit: nihil enim minus fortuna aut caſu fieret, quàm illud quod cauſam haberet certam in incorruptibilibus & æternis. Quæ fortuita ergo ſunt, vt quòd ille ſit à latronibus occidendus, quod alius ruina, alius fulmine moriturus, quod alius domi, aliūs in agro, quod exeunti ab vrbe furi verſus orientem prætor longè viſus ſit, ac proinde ad occidentem deflexerit, nullam cauſam habere poſſunt in aſtris, ſed neque in vniuerſa rerum natura per ſe, ſed ex accidenti quodam: vtpote quæ caſu aut fortuna fiunt: ſunt verò hæc in quibus maxime gloriātur. Hoc ergo genus præſenſionum, quod ſpectat ad fortunam, & caſum, phyſica ratione pœnitus excludetur: illud quod ſecundo loco memorauimus, pertinetque ad mores hominum: ſiquidem pro moribus, de faciendis etiam feratur iudicium,

Aſtris nihil cū fortuna.

cium,pœnitus erit vanum : vt ſi cum eſſet dicendum, mulier hæc erit libidinoſa,aut ne ita quidem,ſed calida,dicas erit meretrix,aut infidelis viro : aut cùm dicendum,erit auarus , aut ne ita quidẽ, ſed natura pro penſus,dicas furabitur:alterius enim cauſa partim in educatione eſt,partim in natura,alterius vero in arbitrio,quæ plurimum diſſident.ſi qui vero aſtra neceſſitatem putant arbitrio ponere, hi humanam tollũt libertatem,& rationem omnem boni aut mali, meriti aut demeriti. Supereſt ergo ſolum primum genus, quod ad aëris pertinet alterationes,& in hoc ſecundo exigua quædã particula. Sed & in his ipſis incertitudo ſumma,ob cauſarum implicationes, ea verò apertius conſpicietur in eo quod pertinet ad mores. nam ſit ita,faciat Mercurius fures , an cùm hic naſceretur, erat ſolus Mercurius in cœlo?habes aliorum omnium perſpectas naturas,omniumque ſubduxiſti rationem quantum ſcilicet ſingula annuerent?non (dicunt) ſed quorundam. quid ergo ? omnia reliqua ſcis eſſe neutra?ſed ſint,aut habueris omnium rationem , atque iã non Mercurius ſolus , ſed cœlum totum illa hora faciat fures. An non per temperamentum principiorũ, & materiæ generationis , id fieri dicebamus ? ad eam ergo temperiem, parentum temperies non minus facit quàm cœlum,non ſunt verò parentes omnes, qui eadem hora coëunt eiuſdem temperamenti. oportebit ergo te iam videre,non ſolùm natalem horam huius,ſed & ſuorum parentum, & auorum , ac denique omnium à quibus in hũc poteſt aliquis naturalis motus deriuari : ſcimus verò aliquando ſimilitudines etiam ab atauis. Sed noueris maiorum omniũ ſecundum vtramque partem temperies, ſcis etiã victus rationes,atque quid cõgreſſuri eſitauerint,piſces,an alia?

Aſtra nõ neceſſitãt.

Mercurius facere fures creditur.

lia?nam ad ſeminis temperiem plus facient hęc,quam Mercurius aut Venus.interrogaſti quibus cibis vſa ſit prægnans? o quam exigua manet iam cauſæ portio in iſtis ſchematis aſtrorum,quæ pro natali hora faciunt. Sed ſit hæc quantulacunque,an nō erit maior in hora conceptionis?dicunt ſe vtriuſque horæ rationem habere, atque ex hora ortus horam conceptionis agnoſci.omnes igitur eadem hora nati,eadem etiam cóceptı ſunt.non ergo poſſunt naſci ſeptimeſtres, & noue meſtres,& decimeſtres ſimul.at verò quacumq; hora poteſt naſci ſeptimeſtris , ergo nunquam poteſt naſci vllus nouimeſtris.quod ſi non quacumq; hora poteſt naſci eorū quilibet , ſint quædam horæ ſeptimeſtriū, quædam nouimeſtrium,quædā decimeſtrium:at verò nullæ tales definitæ ſunt ab eis , non poſſunt ergo ex hora ortus ſcire horā conceptionis;neq; igitur ex naturalib.figuris poſſunt quippiā præſentire.Quid ergo ſupereſt?vt prædicāt nobis pluuias,aut ſerenitatē,flatus aut tranquilitatē,frigora,aut æſtus,ac per hæc, de morbis & eorū curationib.etiā quædam.itaq;ſupereſt ſolum Aſtrologia agricolarum,nautarum,& medicorū, quæ perexigua eſt. nā agricolę & nautæ metereologicis ſignis magis vtuntur, quàm æthereis : medici paucorum admodum aſtrorum conſiderant ortus & occaſus,Pleiadū ſcilicet & Arcturi:aſpectus verò Lunæ & Solis:atque hæc quoq;multi doctiſſimorū cenſent eſſe ſuperſtitioſa.Sed huic præſenſioni nō admodum repugno, quāquam ei quoq; obſtāt duo , magni momēti.Primum quidem,multipliciū cauſarū cócurſio,quarum neq;perſpecta eſſe poteſt natura,neq; haberi ratio.Alterū quod in phyſicis indicauim⁹, quodque omnem ex cauſis naturalib. diuinandi rationem eleuaret , etiam ſi omniū virtutes eſſent perſpectiſſimæ,

Aſtrologia agricolarū nautarum & medicorū.

mæ, atque ob oculos poſitæ, videlicet, primum motorem non ſolùm mouere primum mobile, ac per illud alia ordine quodam vſque ad vltima, ſed præter commune hoc mouendi principium, quod ſimul æquè prębet omnibus, cooperari immediatè (quid vetat ita dicere?) cum ſingulis eſſeque cauſam liberá, quę ſingula deflectit, non quo cœlum trahit, ſed quo ipſe vult. neq; verò ſolũ miraculosè, ſed naturaliter, & cũ magna ſuauitate. cur enim miraculum hoc ſit, magis quàm ſi mea me mens trahit aliò, quàm cœlum aut natura impellunt? præterea neceſſe eſt ſcientiam omnem reſolui in principia quæ per ſe nota ſint, aut in alia ſcientia demonſtrata, aut cognita experiméto, aut à prima veritate reuelata. Aſtrologiæ verò Iudiciariæ principiis nihil horum accidit. ea ergo non eſt ſcientia, ſed inanis impoſtura (exceptis minutulis illis) nihilominus quàm ſortilega. Primum quidem ea non eſſe per ſe cognita, neque in alia ſcientia demonſtrata, ipſi dabunt: reuelatam eſſe dicunt eorum quidam, alij ab angelo Adæ, alij Enoch, alij à Raphaële Thobiæ, ipſis verò Aſtrologis quis reuelauit factas eſſe antiquis iſtas reuelationes? Certè ipſi ſibi. Nam quæ Eccleſia? quæ ſacra ſcriptura? dicunt, Traditio eſt. per quos Apoſtolos? Non igitur eſt maior fides illarũ reuelationum, quàm ipſorum Aſtrologorum autoritas. hęc verò eſt, quæ in dubium nunc vocatur. non eſt ergo ſuorum principiorum fides. Supereſt vt ſint experimento cognita: hoc vt perſuaderẽt Chaldęi, Grę cis, & Romanis dicebã (vt primo libro de Diuinatione licet apud Ciceronẽ legere) ſe obſeruationes horũ feciſſe per quater centum ſeptuaginta mllia annorũ, ac rectè quidẽ dicebãt. nam tot ac multo plurib. erat opus, vt ſingularum figurarum tenerentur perpaucę obſeruationes. Nam

Diſputatio de Aſtrologia iudiciaria.

Nam ſi toto anno magno quem quadraginta nouem millibus annorum eſſe dicunt,cœlum totũ nunquam ad eandem penitus redit figuram,totis quatercentum ſeptuaginta millibus, rediiſſet minus quàm decies. eorum verò quibus per experimentum fides debet adhiberi, teneri debent multæ obſeruationes: paucæ enim caſui poſſunt imputari,vt & capite primo Metaphyſicorum dicitur,multæ eiuſdẽ rei memoriæ vnius experientiæ vim habent. Illi igitur mentiebãtur conſentaneè:multo impudẽtius noſtri, qui cum credant, mundi totius nondum eſſe exactos ſeptem mille annos, & multis iã miriadibus iactari iſtas impoſturas, dicũt nihilominus experimẽtis cognita eſſe tot, quot vel fingendis miror mundum fuiſſe ſatis. Quod verò Thaletem Mileſiũ primo Politicorũ, capite ſeptimo dicit Ariſtoteles per Aſtrologiã proſpexiſſe vbertatem oliuarum futuram,nõ admodum curo; præuiderit enim ille per incipientis iam anni cõſtitutionẽ, vt agricolæ,aut medici;ac præuidiſſe per aſtrologiã,fuerit inanis fama.eſt enim, vt indicatum eſt, inanis hæc aſtrologia.Quod verò ſi inanis,ſit etiã noxia facile cõſtare poteſt:quãdoquidẽ multis credulis & puſillanimis,quæ prænunciata fuerunt dira,præ timore totius vitæ ſuauitatẽ abſtulerũt,ingerẽtia melãcholiã,atque adeo verã inſaniam;& (quod grauius quidem eſt)non nullis nimium cautis, ipſe timor facit certa eſſe pericula.velut ſi timet à muliere,ipſa Zelotipia:ſi ab hoſtibus,aſſidua,armorũ geſtatio:ſi ab aqua,pauor pontes anguſtos prætereũdo: denique à quibus quiſque timet,in ea videmus facilius incidere; vel permittente ita Deo.ita enim legimus capite vltimo Iſaiæ: *Vnde & ego eligam illuſiones eorum & quæ timebãt adducã eis*: & capite decimo prouerbiorũ. *Quod timet impius, veniet ſuper*

Oliuarum vbertas prædicta.

ſuper eū. Atqui hęc ſanè fuerit vna cauſa, qua quę ominantur, aliquando eueniat. Si igitur prænunciant mala, hoc modo nocent: ſi verò bona, quod inani ſpe ſeducentes, multa impellunt fruſtra tentare, atque interim magnis ſe exponere periculis, aut certis aliis ſeſe priuar bonis. tam etſi enim fieri poſſit, vt quiſpiam ſpe inaniter cōcepta, tandem compos fiat leuiter ſperati boni, multò tamen p ures fuerint, qui ſpe cadentes, magna ſint experti pericula, vt qui imperij concepta ſpe, factus prædo, periit in furca: aut certa bona amiſerint, velut qui theſauri inueniendi, aut chymica arte faciendi aurū ſpe allecti, laborauerunt: quoru vix quiſpiam eſt, qui non rem totam perdiderit, quidam verò qui non quęrebant, inuenerut theſaurum. Satius ergo multo ſit vt inuenias, vineam tuam fodere, quàm de theſauro cogitare. ita, vtilius multo ſit hominibus, vitam prudenter inſtitutam agere, quā vlla diuinatione agi. Sed neque ſatis piam eſſe, pręter ſacræ ſcripturæ loca quæ produximus, hæc indicant, quod facit periclitari fidē de Dei prouidentia, & de libero arbitrio. tametſi enim præfari ſemper ſoleant, ſe illa imprimis ſalua eſſe velle: ſunt vero adeo nimij narrando tā multa & ſtupenda, vt latenter de neceſſario fato, ſacrilegā audientium animis ingerant opinionem. Huc accedit multos huius prætextu, Necromātiam exercere, Dæmonéſque vt quæ commemorauimus mala accidant mortalibus, & hac via nōnulli à fide deerrent, exequi quo ad poſſunt illorū prænunciata, quæ alia cauſa eſt, vt eueniant, operéque comprobētur nōnulla. Præter dictas verò duas cauſas alterā ab affectibus eorū quibus prænūcientur, alteram à Dæmone, eueniūt quædā caſu. nō ſunt autē tam multa quę non mentiuntur, vt dictæ tres cauſæ (ſi modo caſus in cauſis eſt) nō poſ- *Necromantia.*

t

ſint eſſe ſatis. Eorũ mendacitatẽ facetè admodũ notauit Seneca, in ludo de morte Claudij Cęſaris, inducẽs Clothum ita loquentem. *Patiar aliquando Mathematicos verum dicere, qui illum poſtquàm princeps factus eſt, omnibus annis, omnibus menſibus efferunt.* Accedit etiam, eam credulitatem coniunctam adeo eſſe cum Idolelatria, vt Babyloniorum religio nihil fuerit aliud, quàm ipſa ſcientia Chaldæorum. nam eadem Deorũ & aſtrorũ nomina, & eadem canebant de Diis in ſacrificiis ſacerdotes, quę prædicabant de aſtris Aſtrologi. nimirũ illi furatum eſſe boues Mercurium: hi ſub Mercurio natos eſſe fures: & alia omnia eodẽ modo. & merito quidem nam perſuaſi bona maláque omnia ab aſtris venire, neque quod amarent, neque quod timerẽt habebãt aliud, quàm aſtra. Proinde ſimul cũ ido olatria dãnatur hæc Aſtrologia loco citato ex Hieremia, his verbis. *Iuxta vias gentium nolite diſcedere, & à ſignis cæli nolite metuere, quæ timent gentes, quia leges populorum vanæ ſunt.* Vide vt leges gentium coniungit cum timore aſtrorũ. Peccant etiã Aſtrologi in ipſa aſtra, imputantes illis tam multa. nam cum facta ſint omnia à ſummo bono boni gratia, vt ſcilicet gignant, foueant, & augeãt, in mortes, in crimina, in bella, nullum factum eſt, neque quidquam inde malignũ venit, niſi ex accidenti quodã. Quo pacto ergo ſtellæ pugnauerũt contra Siſaram? nullo certe. quis enim congredientiũ ſimul hominum, poſſet illis eſſe delectus, vt Hebræos tuerentur, & debellarent Chananæos? ſed ſtellarum nomine haud dubiè illic vocantur angeli, qui iuuerũt populũ Dei aduerſus impios. Dicuntur vero manere in ordine ſuo, quod ſuo quiſque eſt ordine cœleſtis illius hyerarchię? qua nihil eſt in reb. creatis pulchrius, aut ordinatius. Curſus vero Angelorũ, dicitur aſſidua illa

Stellarũ nomine Angeli.

Angelorũ curſus.

illa & continens cooperatio, qua homines cuſtodiũt, & gubernant. Angeli igitur cuſtodes Hebræorũ, quorum princeps Michaël, ſuo quiſque ordine perſiſtentes in defendendi munere, pugnauerunt contra Iabin regem, & ducem exercitus Siſaram. atque hic eſt ſenſus literalis huius loci. non aliter ac duodecimo capite Apocalypſis dicitur *cauda draconis illius trahebat tertiam partem ſtellarum cœli, & miſit eas in terram.* quo loco ſignificatur literaliter tertia pars angelorum. vnde cõſtat, nihil hîc habere Aſtrologiam iudiciariam quo ſe tueatur: ſed oportere, vt cõtemptis his vanitatibus bene ſemper ſperemus, & actiones noſtras prudenter inſtituamus, dantes gloriam Deo.

CAPVT TRIGESIMVMSECVNDVM.

CAPITE 37. libri Iob ita habetur. *Qui in manu omnium hominum ſignat, vt nouerint ſinguli opera ſua.*

His verbis ſolent ſeſe munire, qui Chyromantiã profitentur, diuinantes ex lineis manuũ, neque minora neq; pauciora, quàm Aſtrologi ex ſchematis ſtellarum. itaque intelligunt verbis his Iob ſignificari, Deũ cuicumque depinxiſſe in manu, ſigna eorũ quæ facturus eſſet: illi verò prædicunt, & quæ perpeſſurus, ſiue ab internis cauſis, ſiue ab externis, ſiue propè, ſiue longe poſitis, ſiue naturalibus, ſiue fortuitis. qui cũ hæc ſibi perſuaſerint, poſſunt etiã in ſubſidiũ trahere locũ alium ex 13. Exodi, quo ita dicitur. *Erit igitur quaſi ſignũ in manu tua.* Ariſtoteles quoq; auctor nunquã contẽnendus ca. 15. primi de Hiſtoria animaliũ, ita dicit. *Pars interior manus volã dicitur carnoſa eſt, & ſciſſuris vitæ indicib. diſtincta, longioris ſcilicet vitæ ſingulis, aut binis ductis per totã; breuioris binis quæ non lõgitudinem totã deſignẽt.* Operæpretiũ ergo erit

Chyromantiæ examen.

hoc loco conſiderare, An ſit aliqua ex forma manus naturalis ſignificatio, an omne id ſtudium vanum ſit. Eatenus verò, vt mihi quidem videtur, naturalis ars, & certitudinis aliquid habens cēſeri debet, quatenus referri poſſit in naturales aliquas cauſas, habeatque principia, aut per ſe nota, aut alibi demonſtrata, aut procedat ex certis experimentis: quatenus verò nihil habet horum, vana. Qui igitur palmas, fictis quibuſdā lineis in partes quaſda diuidūt, ſingulaſque tribuunt ſingulis planetis, & naturaliter innatas lineas, ſecundum conceptā vulgo opinionē de naturis planetarum interpretātur, nihilominus vani ſunt quam ipſi Aſtrologi iudiciarij. immo eo plus, quo plures poſitiones accipiunt gratis, & ſine vlla monſtratione. Illi enim gratis accipiunt, hoc aſtrum hæc facere ſub illo natis, illud illa: hi addunt, manus hāc aream eſſe Iouis, illam Veneris: & rurſum hæc illa ſignificare. quæ autē horū mōſtratio? aut quæ naturales cauſæ? experimēta verò iactare poſſint, vt ipſi Aſtrologi, caſu quodam, rariſſime verarum pronūciationum. vani igitur ſunt, qui ita procedunt, multo verò magis, cum non ſolum procedunt ad interpretandos mores hominis, ſed & fortunas, & quæ non in eo cuius contemplātur manus, ſed in lege poſitis, cauſas habent. velut dicūt, hæc nubet ter, hic percutietur capite. Id verò mihi videbatur cōiectandū ex manibus maritorū, & eius qui percuſſurus eſt. nam quo pacto cōnubia poſſint habere cauſas in nubentium altero, cùm ad ambo pertineāt? ac percuſſio in percuſſo ſolo, ac non potius in percutiente? Quid ſi primus maritus habet lineā vitæ longiorem quàm mulier? quo pacto poterit nubere illa pluries? percuti verò non pōt hic, niſi quis percutiat, aut lapis tegulave cadat. cauſa enim percuſſionis percutiēs eſt, aut

Chyromātici Aſtrologis vaniores.

aut ruina:igitur eadẽ cauſa eſt linearũ manus Petri & iræ Ioannis,aut caſus tegulæ:niſi enim referantur ad eandẽ cauſam,nõ poſſit alterũ alterius eſſe ſignũ,neq; alterũ cauſa eius quod alterũ ſignificat. At verò cauſa linearũ manus. intra ipſum hominẽ eſſe videtur, & ex illius natura fluere,intra Petrũ itaq; eſt cauſa caſus tegulę è tecto:at hoc abſurdũ.Dicunt,in eodẽ aſtro cauſam eſſe harũ linearũ, & caſus. redeunt eadẽ argumẽta,quæ aduerſus Aſtrologos,& illud maxime,quòd ſi naturalia,vt lineę manuũ,& fortuita,& caſus & ruinę eaſdẽ habent cauſas,nihil eſt fortuitum,cũ omnia habeãt cauſas per ſe.hoc longe abſurdius. nam vt cadat tegula,cauſa eſt qui tollit fulcrũ, vt verò cadat in Petrũ,nulla eſt per ſe,ſed eædẽ cauſæ,quæ per ſe faciunt lapidem cadere,& Petrum tranſire,faciunt ex accidẽti quodam,& fortuito,lapidem incidere in Petrũ.Hactenus igitur vana eſt Chyromantia:neq; video quæ poſſit non eſſe talis,niſi fortè ea,quæ ſubalternata Aſtrologiæ non ſit,ſed pars quædã Phyſiognomiæ.Nimirũ Phyſiognomus non ſolùm conſiderat faciẽ(quamquã eam maximè vt quæ ſenſuum organis conſtat, & mẽtem maximè prodit)ſed aliarum etiam partium cõſtitutionẽ:nam capitis totius,& pectoris,& dorſi,& vocalium,& genitalium,& pedũ;ita verò & manus contemplatur: atque adeo poſt faciẽ, magis quã alia omnia:nã manus humana organũ organorum eſt,auctoribus Ariſtotele & Galeno, atque vt facies intellectiuas virtutes, ita manus factiuas maximè poteſt indicare, habẽtque manus ad rationẽ, vt inſtrumentũ ad artẽ,quia vt ratio eſt ars ante omnes artes, ita manus organũ ante omnia organa. Nihil igitur in homine, ea quæ ſpectant ad rationẽ præcipuè factiuam, æquè poterit indicare ac manus.Igitur ea manuum cõtem-

Phyſiognomia cõſideratio.

platio, quæ Phyſiognomiæ fines non tranſgreditur, Phyſiognomiæ pars eſt,& parẽ cum ea habet auctoritatem: quã ergo habere debeat Phyſiognomia, hoc loco videndum eſt. Non eſſe profecto omnino vanam, vel illud vnum argumento eſſe poteſt, quod Ariſtoteles, auctor minime vanus, librũ proprium dedit ei doctrinæ,& ſparſim ſcripſit de ea multa in libris de Hiſtoria animaliũ. ſed & Hippocrates, qui iudicio omnium eſt ſeueriſſimus, ſparſim ſcripſit multa ſpectantia ad Phyſiognomiã, quale eſt illud libri ſecundi de morbis popularibus. *Quicũque rufi, naſo acuto, oculis paruis, mali. Quicũque rufi, ſimi, oculis magnis, boni.* Et rurſum, *magni, calui, balbi, gracili voce præditi, boni rurſum, Caput magnum, oculi parui, balbi, iracundi ſunt.* Et rurſum, *Oculi non nictantes, iracundi.* Et iterum, *Magnum caput oculi nigri & magni, naſum craſſum & ſimum habentes, boni.* Sed & legibus etiã ciuilibus, in quibus iniquũ ſit cenſere eſſe aliquid futile, aut vanũ, cautũ eſt, vt ſi duo homines inciderint in criminis ſuſpitionem, is primũ torqueatur qui ſit aſpectu deformior. Cuius legis ratio eſt in Phyſiognomia. Eccleſiaſticus etiam capite 13. bonam faciem vocat veſtigium boni cordis. ſed & experimẽto probat Ariſtoteles eſſe artem Phyſiognomicam: quia quicumque plurimum inter animalia cuinſpiam generis verſari ſunt, ſciunt ex forma dignoſcere bona & mala, velut equites equos venatores canes. neq; in hac dignotione falluntur, ſed ſemper, aut magna ex parte euenit vt illi iudicãt. Eſt igitur aliqua Phyſiognomia. Verũ eſt, multo certiorẽ fore eã quę verſetur in dignotione brutorũ, quàm quæ hominũ, quia illa nihil habent præter ipſam naturã: in hominibus verò plurimum ad formandos mores educatio, & diſciplina, & quod his omnibus maius eſt, Dei gratia.

Phyſiognomia ars.

Sed

Sed neque hæc penitus eleuãt Phyſiognomiæ facultatem, vt neque naturã. Notæ quas Phyſiognomi obſeruant accipiuntur primum à ſimilitudine cum aliis animalibus; vt qui paruis ſunt oculis timidi, vt ſcilicet & ſimiæ: qui magnis ſtupidi, vt & boues & aſini. deinde & cùm diuerſarum nationum aut ſexus hominibus, vt qui valdè nigri, ſũt timidi, vt Ægyptij & Ethyopes: Qui valdè candidi, timidi etiam vt mulieres. deinde ab ipſis paſſionibus, quale erat illud Hippocratis. *Qui oculis non nictant, iracundi*: quia & qui irati ſunt ſolent immotis oculis & palpebris intueri. Poſt hęc loca argumentorũ. habent etiam præcepta conferendi ſigna cũ ſignis, & colligendi quædã ex quibuſdã: velut (dicunt) ſi quis eſt iracũdus & triſtis & prauus, neceſſe eſt ſit inuidus. Sed nũc nõ eſt anim⁹ hãc artẽ perſequi, ſed hæc ſũma eius capita attingere, vt videamus quo in naturales cauſas referri poſſut. Inter omnes Philoſophos conuenit omnibus animantibus data eſſe inſtrumenta, ſuis moribus accõmodatiſſima; velut leoni tauro & apro, vt potè ferocibus, vngues & dẽtes validos, aut cornua, aut exertos dentes: equo, vt potè veloci, & generoſo ſuperbo & calcitrãti, vngulas fortes, lõga crura, & ornamẽtũ iubæ: timidis verò & fugacibus vt lepori & ceruo, pro armis dedit artus ad celeritatẽ comparatos. ita& alia omnia circa animaliũ ſingulorũ partes fabricata eſt natura: quod mihi nũc ſatis ſit pro re prę ſenti attigiſſe, tractat diffuſè Ariſtoteles in libris de partibus animaliũ. Dubitatũ eſt à veteribus an animalia talia ſint, quia talia habẽt inſtrumẽta, an talia habeãt inſtrumenta, quia talia ſunt. velut, an taurus, quia cornua habet ſit ferox: an quia ſit ferox, habeat cornua: lepus quoque an quia eſt inermis ſit timidus, an quia timidus, ſit inermis, Anaxagoras, vt dicit Gal. pri- *Organorũ conſideratio.*

mo de vſu partium, affirmabat animalia talia eſſe, quia talia habent inſtrumenta, quaſi animæ ipſæ omnes ſint eædem, aut ſimiles, ſed pro differentia inſtrumentorum varios induant mores. Galenus contra cenſet, animas ipſas per ſe differre moribus, & vnicuique data eſſe inſtrumenta accommodata. Mihi verò vtrumque videtur verum, & animalibus data eſſe talia organa, quia ſunt talia; & eſſe talia, quia habent talia organa. Nã & homo, quia audax eſt, arripit enſem: & quia enſem habet fit audacior: ita vitulus, antea etiã quam ei exorta ſint cornua, ipſo naturæ impetu inuadit, quaſi velit cornu ferire: idem verò taurus iam factus, ſi ferrentur cornua, ferocitatem deponit: ſcilicet ipſa organorum vacuitas facit diffidẽtiam. Sed etſi inſtrumentorum commoditas mores illos augeat, ſi quidẽ non vnica ea eſt cauſa eorum, neque à principio facit, neceſſe eſt vt ſit alia cauſa differentiæ morum prior ipſis organis: hæc verò, vbi fuerit niſi in animabus quæ diuerſæ ſint, aliæ audaces, aliæ timidæ, aliæ agreſtes, aliæ cicures, aliæ ſolitariæ, aliæ gregales.

Morum di[ff]erentia vnde. Quid ergo, ipſæ animæ per ſe ante talia corpora ſunt tales? nõ certè. nam brutorũ animę ante corpora ne ſunt quidem, cùm educantur dę potentia materię, & ſint nihil aliud quàm ipſi corporum actus. Quid ergo fit? Certe vt in ipſis corporibus ante organa ſit aliquid, quod & morum, & organorum cauſa ſit, hoc verò eſt tẽperies, ſeu natura, quæ facit eſſe ſubſtãtiam hoc aliquid, id verò in brutis eſt ipſa anima, atque adeo in hominibus, ſecundum partem ſentiẽtem, perinde eueniũt omnia, ac ſi anima ipſa corporis temperies ſit: non enim ob hanc partem agnoſcitur anima noſtra eſſe ſeparabilis, ſed ob mentem. Cum ergo morum differentia non ex mente ſit, ſed ex iraſcibili, & con-

concupiſcibili,& internis ſenſibus,quæ conſiſtunt in organis corporalibus, quod ad hoc attinet, perinde de nobis ac de brutis cenſere oportet. Igitur ſi tẽperies parit hos aut illos mores,& his talia aut talia ſuccedunt organa, profectò temperies prior eſt organizatione, & cauſa illius: quod ſi temperies cauſa eſt morũ,& compoſitionis,certè compoſitio ſignificatiua ſit morum, quia referuntur ambo ad eandem cauſam:atq; adeo,vt Sextus Philoſophus inquit, *etiã corpus ſit quædam animi imago.* Ratio verò agnoſcendi,quæ figura quos indicet mores, nulla potior ſit, quàm ex obſeruatione figurarum quæ tales mores ſolent comitari,tranſlata ratione ab aliis in alia: ſiquidem indicatum eſt,hac in re eſſe omnium eandem rationem. Cur igitur notæ morum à figura rectè capiãtur,& tales rectè transferantur ab aliis animalibus ad alia,hęc eſt cauſa. Quòd verò & ab ipſis paſſionibus rectè accipiantur (quem tertium argumentorum locum eſſe diximus)ex dictis etiam conſtare facile poteſt. indicatum enim eſt, animalia quædam ad quaſdã paſſiones eſſe propenſa naturaliter,vt hæc ad iram,illa ad timorem, ad mœſtitiam alia, alia ad gaudium. Porrò per has paſſiones,non viſcera ſolùm, & in eis inhabitantes ſpiritus,& ſucci,ſed & externæ partes modo quodã permouẽtur.Non enim difficile eſt, ex facie agnoſcere iratum,timentem, hilarem, & triſtem. cùm igitur omnia ſponte ferantur,etiã ſine vllo externo motore in quæ propenſa naturaliter ſunt, incidẽt per ſeſe quoruncumque hominum vultus,etiam cũ de nulla re cogitant,in eas diſpoſitiones,in quas vergũt naturaliter,vt vultus iracundi in toruum aſpectum,etiã cum non erit iratus:triſtis in demiſſionem quandam, etiam cùm non mœrebit.Huc ſpectat, Phyſiognomi-

Temperies quid & quorum cauſa.

Exempla phyſiognomia.

cùm illud, duodecimi capitis primi Paralipomenon. *Sed & de Gadi transfugerunt ad Dauid cùm lateret in deſerto, viri robuſtiſsimi, & pugnatores optimi tenentes clypeum & haſtam, facies eorum quaſi facies leonis.* Eſt igitur agnoſcere animi robur ex facie, per ſimilitudinem aliorum animalium: ex paſſionibus verò ſeu ex paſſionum vacuitate eſt phyſiognomicum illud, Eccleſiaſtes capita octauo. *Sapientia hominis lucet in vultu eius*: Et illud Prouerbiorum, *Cor gaudens exhilarat faciem.* Et illud, *In facie prudentis lucet ſapientia, oculi ſtultorum in finibus terræ.* Nimirum, vt à facie quã à reliquo corpore, ita ab oculis plura quàm à reliqua facie capiuntur argumẽta: quia velut feneſtræ animæ ſunt, atque inter cætera à modo intuendi. Nam recta deſpicere, oculis parum demiſſis, verecundi, immotis neque nictantibus, impudentis & iracundi: plurimũ nictare, timidi aut inſanire parati: obliquè intueri, vt cum ſit è regione, habeat oculos in finibus terræ, eſt ſubdoli & deriſoris, quem ſtultum vocant diuina prouerbia. Poſt faciem, in manibus potius quàm in vlla alia parte, dictis de cauſis locum habent ſigna huiuſmodi. Manus ergo bene magna, Multis lineis deſcripta, neque omnino glabra, neque piloſa, & longi digiti, ad naturalem proportionem inæquales, qui facile & adducantur, & abducantur, ſapientiã indicant, & bonos mores. maximè enim humana eſt talis manus. Curtam verò, rotundam, breuibus digitis, & æqualibus, glabrã nimis, aut valdè piloſam qualis erat Eſau, aut vngues habentes incuruos & longos, & nullis aut pauciſſimis lineis eſſe diſtinctam: hæc omnia beluina ſunt, & ad aliqua brutorum genera referuntur. Quare piloſa manus ſignificabit hominem agreſtem, & ferum more vrſi, vngues incurui, rapacem more

Manus conſideratio.

more accipitris, rotunda ac breuis ac ſine lineis, ſtupidum qualia quadrupedum plurima. Ita etiã & à paſſionibus: qui contractas ſemper gerunt manus, timidi & auari eſſe dignoſcuntur; contra qui extentas, audaces & liberales; qui pendentes aut dimiſſas, aut aliam ſuper aliam, deſides: qui elatas aut mobiles, ſoliciti, & negocioſi: qui ad faciem aut os adducunt cogitabundi. Ex his conſtat chyromantiam, niſi vltra phyſiognomiæ fines ſe effundat vanam non eſſe, niſi verò intra illos ſe contineat vaniſſimam, velut & ipſa phyſiognomia ſuos egreſſa fines, vana ſit: vt cùm Phyſiognomi, non ſolum naturales cuiuſque mores, & ingenium volunt dignoſcere, ſed & fortunam prænunciare, dicentes alios eſſe Iouiales & fortunatos, alios Saturninos & infœlices. Nimirum ſi rectè antea monſtratum eſt, Aſtrologiam Iudiciariam. cùm præcipuè de fortuitis agit, vanam eſſe, neceſſe eſt omnes eas artes quæ ad illam referuntur vanas eſſe, vt Phyſiognomiam, quæ Martes, Ioues, aut Saturnos nominat; & Geomantiam, quæ loca planetarum deſcribit in terra: multo autem magis & Hydromantiam, & Pyromantiam & innumera alia figmenta futiliſſima: quæ omnia ſunt merè ludicra, aut adiunctam habent operam Dæmonum. Cum ergo Chyromãtiam bona ex parte receperimus, licebit verba illa Iob, *Qui in manu omnium hominum ſignat, vt nouerint ſinguli opera ſua*, chyromanticè interpretari. Verũ occurrit mihi alia interpretatio, quæ multo magis arridet, nimirum vt Galenus loco citato ediſſerit, data manus eſt homini, vt rationali ac ſapientiſſimo animali. Nam æquum erat, habenti artem ante omnes artes, hoc eſt rationem, dari organum ante omnia organa, hoc eſt, manus. vt igitur fabrum dolabra & ſerra

Geomantia.

Hydromãtia & Pyromãtia quid.

ſerra;agricolam ligo & falx,ſui muneris faciũt recordari:ita manus,hominu humani officij. Ergo vel ſuas ipſius manus intuẽs homo,agnoſcet ſe eſſe natum ad omnes artes exercendas,ad adorandum Deum,ad erigendas Deo aras,ad ſacra faciendum,ad ſcribendum, docendumque omnem ſapiẽtiam etiam poſteros, dicent Pythagorici ad numerandum ; quandoquidem calculi numeri denarij , qui omnes continent numeros , in ipſis digitis poſiti ante oculos ſunt. Signauit igitur Deus in manu omniũ,vt nouerint ſinguli opera ſua,hoc eſt,quæ eos facere oporteat,& ad quæ nati ſint:nimirum admonent nos aures,natos nos eſſe audire,nares odorari,lingua guſtare, oculi videre. Hæc verò omnia,opera noſtra non ſunt,ſed cum pleriſque communia:manus verò ſapientiæ,& diuini cultus, & rationis numerandi,& exercẽdarum omnium artium nos admonent;quę ſua hominis opera ſunt.Quod decimo tertio Exodi dicitur,*Erit igitur quaſi ſignum in manu ſua*,nullatenus pertinet ad Chyromantiam, ſed alludit ad conſuetudinem hominum,qui cùm rẽ quampiam volunt memoriæ commendare,ſignum aliquod alligãt digitis,quòd ſcilicet manus ob oculos verſentur ſemper. Eum verò eſſe legitimum ſenſum verborum ſequentia indicant , *Erit igitur* (inquit) *quaſi ſignum in manu tua,& quaſi appenſum quid ob recordationem ante oculos tuos*. Quod Ariſtoteles primo de hiſtoria animalium dicit , ſciſſuras manus longioris aut breuioris vitæ notas continere , non tam eſt à ratione alienum , quàm fortuitorum euentuum ſignificationes inde peti , quod ſciſſuræ illæ ad formationem ſpectant, & formatio ad temperiem rationem habet, bonúſque aut malus corporis habitus naturalis , qui compoſitione conſtat & temperie,longioris aut breuioris

Vita longitudo.

uioris

nioris vitæ, & eius interitus qui ab intrinſecis cauſis cietur, præcipua cauſa eſt. Tamen neque hoc mihi, vt verum fatear, admodum arridet: multis enim experimentis confirmanda foret eius aſſertionis fides. Neque me ſane plurimum mouent Ariſtotelis eo loci verba, ibi enim non Philoſophum, ſed Hiſtoricum agit: longe autem minorum hiſtoricorum, quam philoſophorum auctoritas eſt.

CAPVT TRIGESIMVM TERTIVM.

De Necromantia.

NECROMANTIA, vt ipſum præ ſe fert nomen, eſt diuinatio quæ procedit ex conſultatione mortuorum, cùm ſcilicet Necromantici, incantationibus, & characteribus, aut certis quibuſdam per actis, velut expiationibus, aut ceremoniis, mortuos acceſſunt, quos de occultis aut futuris rebus conſulant: cui rei magnam videtur auctoritatem conciliare, quod eueniſſe Sauli narratur capite 28. primi Regum. cui, opera cuiuſdam mulieris pythoniſſę, hoc eſt familiaritate Dæmonis vtẽtis, inuocatus ſuſcitatúſque Samuel, finem ſuum imminentémque illi, ac filiis ſuis à Philiſtæis, indicauit. Si enim in ſacris legimus, per mu lierculam Necromanticam ſuis magicis artibus vtentem, prophetam adeo Deo charum ſuſcitatum eſſe, & Regi veriſſimum futurorum reddidiſſe reſponſum, cur non putemus magicis incantationibus, characteribus, ac reliquis ſignis, facultatem aliquam ineſſe, aut naturalem, quæ vim etiam poſſit ipſis ſpiritalibus ſub ſtantiis inferre, aut diuinam dęmoniacis illuſionibus

De necromantia multa.

Pythoniſſa.

longe

longe ſuperiorem? Non enim videtur dici poſſe, non fuiſſe verè Samuelem, aut eius animum, eum qui reſpondit Sauli; ſiquidem in capite 46. Eccleſiaſtici, de Samuele, poſt alia eius acta, ita ſcriptum legimus. *Et poſt hoc dormiuit, & notum fecit Regi, & oſtendit illi finem vitæ ſuæ, & exaltauit vocem eius de terra in prophetia, delere impietatem gentis.* Quid enim aliud indicant hæc verba, quam quod illo loco narratum eſt, Samuelem poſtquam dormiuerat, rurſum exaltaſſe vocem de terra, & notum feciſſe Regi finem vitæ ſuæ in prophetia? quod certè non alias fecit, quàm cùm à Pythoniſſa eſt excitatus. Scio de hac re diuerſas eſſe Theologorum opiniones, aliis dicentibus fuiſſe verè Samuelem qui indicauit Regi finem ſuum, aliis eius imaginem, quas nolo ego aliter examinare, quam dicens quod mihi videtur probabiliſſimum: quandoquidem Eccleſiaſticus narrans Samuelis geſta dicit, poſtquam dormiuit notum feciſſe Regi finem ſuum, & exaltaſſe vocem de terra in prophetia, non dubito quin fuerit ipſe Samuel. non dico ipſe Samuel ſuſcitatus, ſed illius anima apparens in corpore aëreo, vt ſolent Angeli. Neque enim mihi pro aſſerenda Eccleſiaſtici veritate (tametſi id dicat vir ſanctiſſimus æquè ac doctiſſimus Auguſtinus) videtur eſſe ſatis dicere, vocari Samuelem, Samuelis imaginem: videndum enim quorſum hæc narret Eccleſiaſticus: nõ certè aliorſum, quàm vt narret geſta Samuelis, & illius laudem. quam autem laudem meretur Samuel, quòd Dæmõ eius imaginem induens, pro illo reſponderit? aut quomodo quiſpiam hoc inter illius rectè geſta iurè commemoret? accedit quod ex Eccleſiaſtici verbis conſtat, illum non ſimpliciter prænunciaſſe Regi finem ſuum. (hoc enim malus etiã Dæmon poſſet fortaſſe facere, aut coniectura,

Samuel an verè ſuſcitatus.

aut

aut à Deo per bonos angelos accipiens)ſed concionatum etiam eſſe aduerſus idololatriã, quod malus Dæmon non feciſſet.ita verò inquit Eccleſiaſticus,*Et exaltauit vocem eius de terra in prophetia, delere impietatem gentis.* Exiſtimo itaque vere fuiſſe Samuelem. Monſtratum verò mihi alibi eſt,nullam vim naturalem eſſe verbis, neque characteribus. Porrò monſtratum etiam eſt,nullam Dæmonib.eſſe cum corporalib.ſympathiam,neque antipathiam: Vnde fit, nihil penitus poſſe Necromantiam niſi ex pacto:ſiquidem vim naturalem inferre ſpiritalibus ſubſtantiis nullam poteſt: neq; quidem ex pacto ſine Dei permiſſione,ſiquidem non annuente prima cauſa, ne eſſe quidem quiſpiam poteſt,nedum operari.Quid igitur ſupereſt?certe Necromantiam nihil eſſe aliud, quàm Dæmonis illuſionem,hominum vero infidelitatem, qui cacodæmoni ſe deuouent.Quoniam autem neq; Dæmon poteſt ex pacto reſpõdere ſine Dei permiſſione,fit nonnunquã vt Deus Dæmones coërceat, ipſe verò aliquid in illorũ qui ſe deuouent pernitiem fieri permittat,atque vt dicitur capite vltimo Eſaiæ, *Eligat illuſiones eorum, & quæ timebant adducat eis.* Velut nunc in pernitiem Saulis, qui volens ac ſciens defecit à Deo, atque ad Dæmonem ſe contulit,permiſit vt Pythoniſſa Dęmoniacas artes exercente, appareret Samuel, & illi finem ſuum indicaret, & maiorem fraudi fidem adhibẽs induraretur,& adductus in deſperationẽ, periret in peccato ſuo.Cenſere verò aliquid præter nequitiã eſſe in Necromantia,hominum eſt indoctiſſimorum pariter ac leuiſſimorũ.Nõ deſunt,qui aſſerẽtes nõ fuiſſe phãtaſma dæmoniacũ,ſed ipſum Samuelẽ,exiſtimẽt aſſũpſiſſe Dęmonẽ Samuelis corpus,atq; ex illa reſpõdiſſe,atq;vocari Samuelẽ,vt cuiuſq;hominis cadauer ipſius

Necromãtia quid.

ſius

ſius nomine dicimus : hoc verò ſine ōni probabilitate,neque ſine Prophetæ iniuria,videtur dici. nam lōge facilius erat Dæmoni aëreum corpus effingere,aut videntiu oculis illudere , quàm diſſolutum iam in ſepulchro corpus,in formam priſtinam, vel apparenter reſtituere. Quod autē maius opprobrium fieri poterat Prophetæ corpori, quàm à Dæmone aſſumi ? hoc igitur minimè eſt probabile:quare ſupereſt, id ſolum quod dictum eſt,permiſſu Dei veniſſe animā Samuelis , atque aſſumpto corpore aëreo Sauli reſpondiſſe. Neque verò vellem hinc augeri credulitatem indocti & ſuperſtitioſi vulgi,de reditu animarum hominum vita iam defunctorum. Verum quia redeant an non,nihil habet cum naturali Philoſophia, neque ad huius operis ſpectat argumentum. De his hactenus.

CAPVT TRIGESIMVMQVARTVM.

QVARTO Regum. capite ſecundo. *Dixerunt quoque viri ciuitatis* (Hyericontis ſcilicet)*ad Eliſeum,ecce habitatio huius ciuitatis optima eſt, ſicut tu ipſe domine perſpicis , ſed aquæ peſſimæ ſunt , & terra ſterilis , at ille ait , afferte mihi vas nouum , & mittite in illud ſal. quod cum attuliſſent , egreſſus ad fontem aquarū,miſit in illum ſal,& ait,hæc dicit Dominus ſanaui aquas has.& non erit vltra in eis mors , neque ſterilitas,ſanatæ ſunt ergo aquæ vſque in diem hunc, iuxta verbum Eliſei,quod locutus eſt.*

Non dubium eſt hoc quoque , vt alia pleraque cōtigiſſe populo illi in figura,vt teſtatur diuus Paulus,& aliquam aliam aquarum emundationem ſignificaſſe, factumque eſſe ob aliquod ſacramentum:an verò hic

quo

que aliqua naturę ratio habita ſit, præſentis operis eſt examinare. Dictum enim non ſemel eſt, atque indicatum, etiam in efficiendis miraculis, plerũque vti Deũ aliqua naturali cauſa, idque multis atque optimis rationibus, quas, vtpotè alibi dictas, nõ eſt nunc animus repetere, ſed id præſtare ſolùm quod propoſitum eſt. Quandoquidem terræ ſterilitas curatur in aquis, cõſtat nihil aliud inſinuari, quàm aquas fuiſſe tales, vt earum vitio irrigata terra ſterileſceret. Id vero vitiũ, videtur rationi conſentaneum fuiſſe ſalſuginẽ, & quia id ſolet eſſe frequens in aquis, ex quo quàm plurimæ fiunt ad potandum inutiles, & quia id ſolet omnium maxime ſterilitatem afferre. Quo factum eſt, vt ab antiquiſſimis ſeculis venerit in conſuetudinem, vt ſolo, quod ob patrata ibi facinora, & proditiones deuouetur, ſal inſpergatur: quod feciſſe legimus Abimelech deleta vrbe Sychimorum, capite nono libri Iudicum: quin & Pſalmo 106. ita dicitur, *Poſuit terram fructiferam in ſalſuginem, à malitia inhabitantium in ea.* itáque ſalſugo maxima cauſa eſt ſterilitatis terrę, & inſperſus ſal ſterilitatem indicit, & maledictionem. Si autem ſalſæ erant aquæ Hyericontis, atque ideo hominibus erant ad potum inutiles, & terræ afferentes ſterilitatẽ, quæ vis naturalis eſſe poterat in ſale ad ſanãdũm eas? cum præcipuè Diuus Iacobus in ſua epiſtola capite 3. dicat, *Nunquid poteſt fratres mei ficus vuas facere, aut vitis ficus?* ſic neque ſalſa dulcem poteſt facere aquã. Neque dubium, cum ſint contraria contrariorum remedia, quin ſimilibus augeantur rerum vitia. Alterum igitur duorum dicendum eſt, aut in illo Eliſei miraculo nullam eſſe habitam naturæ rationem, ſed adhibitam eſſe rem prorſus aduerſam & noxiam, maioris portenti cauſa (nam hoc quoque nonnunquam legimus fa-

Miraculorũ ratio.

Aquæ ſalſæ monumenta.

Sal cur terris aſpergatur.

V

factum)aut vitium illud aquæ, non fuiſſe ſalſuginem, ſed corruptionem putridam, & olidam. hæc enim vt aliis omnibus in rebus, ita etiam in aqua, ſalis admi-

Aqua ſale mixto curata.

ſtione corrigitur. nam ſal calidæ & ſiccæ naturæ cum ſit,& facilè cum aqua diſſolutus commiſceatur,putres in ea ſiue vapores,ſiue partes abſumit,& putredinem emẽdat, atque integritatem facit diutius retinere. teſtantur enim nautæ,aquas nonnihil ſalſas, aptas verò adhuc potui,vtiliores eſſe nauigantibus,quòd diutius incorruptæ ſeruari poſſint,ac proinde ſe eas ex puteis mari vicinis ſolere haurire. Quin etiam qui naturas rerum diligenter ſcrutantur, affirmant puteos malè olentes,& prauo aliquo ſapore infectos,nulla ratione melius expurgari,quàm ſale in eos iniecto:iniici verò ſolitam quartam partem modioli in ſingulos. quamquam non poteſt hoc eſſe in omnibus ratum,ſed plus aut minus debet iniici, vt in ipſis puteis ineſt aquæ. hoc igitur videtur maxime conſentaneum quia præter dicta,ob putreſcentiam, & graueolentiam euenit aquas eſſe mortiferas,magis quàm ob ſalſuginem:ſed & ſteriles,quia ſalſugo niſi omnino ſit maxima, vt in

Salſugo.

mari Sodomæ (quod quia nihil viuum generat, ac ſi quid in ipſum incidat necat,mortuum appellatur)neque lethalis eſt,neque fœcunditati officit:quin potius cum ſine putreſcentia eſt,& intra quandam mediocritatem,vt in mari,ipſas aquas facit fœcundiſſimas:nullibi enim mundi adeo luxuriatur generandi facultas,

Aqua ſalſa fœcundiſſima.

neque eſt tam multiplex generatio. Atqui profectò,vt ego exiſtimo,ille ipſe Dei ſpiritus, qui aquas incubauit initio (quem ego ignem eſſe cenſeo)tales reddidit craſſas inquam,& ſalſas; atque ita multiplici rerũ generationi, aptiores multò quàm dulces. Iam verò irrigata aqua,non vtcumque ſalſa officit plantis,neque

æquè

æquè omnibus;sed ſunt quædã plantæ,quę gaudent etiam quadam ſalſugine, & puteales quæ ſalſugine aliqua plerũque participant deſinunt prius eſſe aptæ potui, quàm irrigationi. nimirum in potu inſuauiſſima eſt ſalſugo, quia ſitis humidi & frigidi appetitus eſt, irrigati verò aliméti magis rationem quàm potus habet, nutrit enim plantas, atque ita non ſtatim officit,neq; enim niſi cùm multa eſt,vt ſi muria, aut marina rigétur plãtæ,aut inſpergatur ipſe ſal. facit verò, ſi qua vlla in re,in ſale maximam,ipſum plus, aut minus differétiam.multa enim ſalis irrigatio aut inſperſio,ſiccat omnes plantas, & ſolum ipſum vrit ac facit ſterile:moderata,quibuſdam plantis eſt amica, nullis plurimum nocet. Animantia omnia à maxima ſalſugine,qualis maris mortui eſt, necantur (vtuntur enim) moderatiori, qualis reliqui maris ,generantur quàm plurima,& in molem ingentem augentur,ac maximè fruuntur ſalubritate, & mortua etiã aſſeruari poſſunt diutius:tametſi nonnulla ne tantam quidem ſalſuginẽ ſuſtinent,neque conſiſtere poſſunt, neque viuere, niſi in dulcibus aquis:& alia etiã quædam vtranſque vitam ſuſtinent:tanta naturarum varietas eſt. Iam verò hominibus & reliquis animãtibus multi ſalis vſus eſt morbidus, quia ſanguinem ſalſum facit, & ſterilitatem infert ſiccando vehementer, & acrius efficiendo ſemen:moderati verò, facit ſalacitatem, & irritationem,& pruritum augés, ac proinde ad generationem confert. Quare indiſtinctè mihi videntur altercari nonnulli, partim dicentes ſalem ſterilitatem inferre ac mortem, ac proinde ſolitum inſpergi in ſolũ quod deuouetur: partim fœcunditatem & incorruptionem, ac proinde fabulatos eſſe Poëtas, Venerem natam eſſe in mari, decidentibus in illud cœli veren-

dis, atque ab ſpuma vocatam ἀφρόδιτον. Nam re vera non ſunt hæc tam propria ſalis, quàm conſiſtunt in vtendi modo, eſtque verum, ſalis nomine hyeroglificè ſignificari plurima. nã & ſterilitaté, & ſalacitaté, & ſapiẽtiam, & incorruptionem, & ſuauitaté, & mordacitatem: quibus verò cauſis ſingula, oportet Philoſophos diſtinguere, vera ſalis natura perſpecta, ac neque laudando neque vituperãdo eſſe nimios. Cum enim, vt Hippocrates mirè dixit, ſint omnia ad aliquid bona & mala, de ſale videtur id multo melius poſſe dici: eſt enim ſæpe ac plurimis rebus noxius ac ſterilis, plurimis etiam aliis non raro vtilis eſt, & fœcundus: putida vero corruptio ſemper eſt mortifera & ſterilis cum contraria ſit omni naturali ortui, veniántque res omnes, teſte Ariſtotele, per putredinem ad interitum. Cum igitur hæc mortem & ſterilitatem afferre nata ſit reb. omnibus, & ſalis admiſtione naturaliter emẽdetur. conſentaneum eſt id fuiſſe vitium aquarũ Hyericõtis, &. Eliſeum in earum curatione naturalem ordinẽ tenuiſſe, Deo interim adiiciente plurimũ facultati; quam ſali ab initio indiderat. alioqui enim, neque tam multæ aquæ expurgandæ fuiſſet ſatis, tã modicus ſal, neque ea ſanitas duraſſet in hunc vſque diem.

Sal hyeroglificè quid.

Plantis qua aqua noceant.

CAPVT TRIGESIMVMQVINTVM.

Reſuſcitatus ab Heliſeo.

LIBRO quarto Regum capite 4. ita habetur. *Ingreſſus ergo Eliſeus domum, & ecce puer mortuus iacebat in lectulo eius: ingreſſúſque clauſit oſtium ſuper ſe, & ſuper puerum, & orauit ad Dominum & aſcendit, & incubuit ſuper puerum, poſuitque, os ſuum ſuper os eius, oculos ſuos ſuper oculos eius, & manus ſuas ſuper manus eius:*

eius: & incurauit ſe ſuper eum, & calefacta eſt caro pueri, at ille reuerſus deambulabat domi, ſemélque huc atque illuc, & aſcendit, & incubuit ſuper eum & oſcitauit puer ſepties, aperuitque oculos.

Siquidem per ſanctam Eccleſiam Romanam, penes quam veritas eſt, licet dicere non fuiſſe puerum hunc penitus mortuum, ſed lictum animo, atque adeo ſyncope correptum (ſyncope eſt grauiſſimum deliquium) dicíque iacere mortuum, vt dicere conſueuimus de apoplecticis & catalepticis, ac denique de omnibus qui ſine & ſenſu & motu iacent quaſi inanimes, atque adeo dici Eliſeum ſuſcitaſſe puerum Sunamitidis, quòd illũ à grauiſſima ſyncope liberauerit, res ſanè ſit facillima, ac expeditiſſima, reuocaríque facillime poterit ad naturales cauſas. nam ſyncope correpti extinctione naturalis caloris periclitantur mori, ſoléntq; fotu, & calefactione reuocari. nulla verò calfactio ad eam rem vtilior, atque accommodatior, quàm alterius hominis, cui calor adhuc viget admotio, & calidi anhelitus inſufflatio. is enim calor cõgener eſt, & vitalis: ſcimúſque nonnullos, qui viderẽtur omnibus qui aderant extincti, hac ratione eſſe reuocatos. Vt autem refrigerati hominis caro alterius calentis admotione caleſcit, ita cuiuſque calor nulla ratione excitatur melius ac ſalubrius, quàm exercitatione: hæc enim non effert extrinſecus alterationem, vt ignis, aut Sol, aut medicamenta, ſed inſitum & proprium, quaſi ventilando excitat. Igitur Eliſeus admouendo ſuam puerculi carnem calefaciebat & per domum huc & illuc diſcurrens ipſe caleſcebat, vt ita magis puerũ recalfaceret. prima itaque admotione caleſcere cœpit pueri caro, ſecunda verò, poſtquam Eliſeus motu magis incaluerat, maior facta eſt

Syncope quid

Curandi ratio ſymptomata.

puero caloris acceſſio,cœpit oſcitare, atque oſcitauit ſepties,calore iam incipiente flatum agitare,ac diſcutere:creſcēte vigore, & ſpiritibus animalibus moueri cœptis,oculi ſunt aperti, ac deinde aliorum omnium ſenſuum inſtrumenta,& puer reuocatus eſt. neq; verò,quominus ita putetur factum,obſtat incepiſſe Eliſeum orare Deum, quaſi res non eſſet naturaliter agenda.Nam neque naturales morborum curationes aliunde quàm ab oratione rectè incipiunt, vt idē Dei ſpiritus teſtatur, capite 38. Eccleſiaſtici. Si tamen ita non licet cēſere, ſed puerum verè mortuum atque ab Eliſeo ſuſcitatum eſſe, dicendum, (quæ magis communis & verior erit ſententia) miraculosè peractam eſſe rem hanc,ita tamen, vt & in hoc miraculo habitus ſit naturæ honor, adhibita mortuo ea curatione, quæ ad ſyncopem, quæ integra ferè extinctio naturalis caloris eſt,ac velut mortis initium, ſolet adhiberi, vt his cauſis,naturalis caloris velut igniculū adhibentibus,ac Deo peragente id,quo ipſe non poſſunt pertingere,ageretur ſuſcitatio,velut quędam reuocatio à deliquio aut ſyncope.Quibus autem rationibus, velit Deus cauſas naturales,etiam in peragendis miraculis adhiberi,alibi dictum eſt.Eſſe autem vt dicimus, atq; adeo in miraculis etiam maximis edendis, vti ſolere Deus naturalibus cauſis,non adeo magnis,innumeris conſtat exemplis. nam vel ad ſiccandum vna nocte mare vſus eſt vento vehementi,& vrente, vt narratur capite 14.Exodi.Quem autem ventum, aut quā vrentem putes fuiſſe ſatis ad ſiccandum vna nocte mare niſi Deus, naturalem alioqui eius potentiam, vehementer & ſupra naturam auxiſſet?

CAP

CAPVT TRIGESIMVMSEXTVM.

LIBRO quarto Regum capite quarto *Et egreſſus eſt vnus in agrum, vt colligeret herbas agreſtes, inuenitque quaſi vitem ſilueſtrem,& collegit ex ea Colocynti das agri, & impleuit pallium ſuum, & reuerſus conſcidit in ollam pulmenti,neſciebat enim quid eſſet. Infuderunt ergo ſociis vt comederent: cúmque guſtaſſent decoctionem, clamauerunt dicentes,mors in olla vir Dei: & non potuerunt comedere.at ille,afferte inquit,farinam:cúmque tuliſſent, miſit in ollam, & ait,infunde, turbæ vt comedant, & non fuit amplius quidquam amaritudinis in olla.*

Nonnulli ſuſpicãtur alias colochyntidas fuiſſe has, quas Eliſeus immiſſa farina adeo emendauit vt dulces & eſui aptas reddiderit, à medicamentoſis illis, quibus ad vehementer expurgandum vtuntur medici. Sed meo quidem iudicio falsò: nam præterquam quod nomen id præ ſe fert,deſcriptio quoque, & notæ indicant.nam re vera colochyntis herba ſarmenta profert & folia viti ſilueſtri non diſſimilia. dicit præterea Meſue colochyntidam vocare ſolitos Perſas cucurbitam deſerti: quid autem aliud eſt dicere colochyntidas agri, quàm cucurbitam deſerti? eſt verò adeo amara, vt fel terræ ab eiſdem vocaretur: & Dioſcorides dicat fructum eius eſſe vehementer amarum. quo guſtato, exclamauerunt dicentes, *mors in olla*, non potentes comedere. Nam ob amaritudinem id contigiſſe, ſequentia illa verba declarant, *Et non fuit amplius quidquam amaritudinis in olla.* Sed quo pacto (dices) fieri potuit, vt vera

Colochyntidos natura.

Cucurbitã deſerti.

Fel terra.

colochyntis, quæ non amara ſolũ eſt, ſed adeo perni-
tioſa, vt ſi ſupra quatuor obolos, etiam emendata ſu-
matur, poſſit ſuper purgationes, & exulcerationes vẽ-
tris, & mortem afferre, atque adeo admota exterius
enecet fœtus, ſolius farinæ ſiue triticeæ, ſiue hordea-
ceæ immiſtione emendari adeo, vt mox daretur turbę
abundanter pro cibo. Non certè id naturaliter & citra
miraculum effectum eſt, cùm præcipuè inter agreſtes
Culturæ vis. herbas collectæ illæ colochyntides ſint. cultura enim
hortenſes effectæ, non parum fortaſſe miteſcerent,
agreſtes verò, præcipuè quæ non inter alias, ſed ſeor-
ſum naſcuntur, pernitioſiſſimæ ſunt. itaque miraculo
effectum eſt, vt dulceſcerent, & noxam deponerent;
ita tamen, vt hic quoque, velut in aliis pleriſque, mo-
dus quidã naturalis operationis retentus ſit. Nã Me-
dici omnes inter emẽdantia colochyntidẽ, recenſent
ea quæ lenta ſunt & glutinantia, cuiuſmodi eſſe con-
ſtat amylũ, quod ex tritico cõficitur, atque poſt hoc,
etiam farinam triticeã, hæc enim ſuæ ſubſtantiæ mo-
do lento & glutinoſo, & ſapore grato, atque vt ita di-
xerim, cibali, præſentem iam dyſenteriam ſanant, &
imminentem anteuertunt, eiúſque cauſis & efficien-
tibus, & iã paratis obſiſtunt, mordacitatem & amari-
tudinẽ, aut acrimoniã hebetantia, & mẽbranas inter-
Amyli vtilitas & farinæ triticeæ vis. nas ventris obliniẽtia. Haud dubiè igitur amylum &
farina triticea, in emẽdantibus colochyntidẽ nõ in-
ſtrenuè ſunt. nõ ita tamen, vt tantũ tã citóque valerẽt,
niſi plus ſolito illis aſpiraſſet prima cauſa, quæ, vt re-
rum naturam à principio fecit, ita vtitur ea vt vult.

CAP

CAPVT TRIGESIMVM SEPTIMVM.

Capite ſexto libri 4. Regum. *Accidit autem, vt cum quidam materiam ſuccidiſſet, caderet ferrum ſecuris in aquam, exclamauitque ille, & ait, heu heu heu domine mi, & hoc ipſum mutuò acceperam. dixit autem homo Dei, vbi cecidit? at ille monſtrauit ei locum. Præcidit ergo lignum, & miſit illuc, natauitque ferrum, & ait tolle, qui extendit manum, & tulit illud.*

Res eſt experimento compertiſſima, multa quæ in aqua quieta ſubſident, cum conturbatur, agitata aut ligno aliquo, aut re aliqua eiuſmodi in eam iniecta, emergere, efferríque in ſublime, & innatare: non quidem id accidere ſolet ferro, aut grandioribus lapidibus, aut denique rebus grauioribus quàm vt agitatæ aquæ impetu moueri poſſint, ea præcipuè agitatione, quæ immiſſum in eam lignum poſſit ciere. nam per maiores ac violentiores aquæ perturbationes, vt fluminibus violenter decurrentibus, & volutari in aqua videntur magni lapides, & euelli grandes pontes. hîc verò non potuit immiſſione ligni commota aqua, ſecuris ferrum vſque ad ſummum eleuare. Nequè ſanè ſuſpicor id fuiſſe certum aliquod lignum, quod extrahẽdi ferri virtute valeret (quod enim eſſet?) ſed quodcunque occurrit: neque denique aliud quidpiam eſſe appoſitum ad eleuationem ferri, quàm aquę commotionem: ea verò cùm ſatis non eſſet pro tanto pondere, ſupereſt rem non eſſe ſine miraculo tranſactam, ita tamen vt commotio aquæ appoſita ſit, & Deus ferro pódus detraxerit, adeo vt agitata aqua valuerit ſuble- *Ferri natatio.*

uari, arenularum more. Cur autem putemus Deum velle adeo leues cauſas, naturales tamen adhiberi, cùm ipſe nullis indigeat adiumentis? certè, vt ego exiſtimo (dictæ verò alibi aliæ etiam cauſæ ſunt) quo intelligamus, quantopere deerrent, qui nullam in rebus ſuis adhibentes operam cùm poſſint, tantùm orant Deum, quem vidẽt ne miracula quidem perficere, niſi rariſſimè, citra vllam naturalium cauſarum admotionem; nedum ea, quæ naturalem habent prouidentiam.

CAPVT TRIGESIMVM OCTAVVM.

CApite quinto libri 4. Regum narratur, Naaman Principem militiæ Syriæ mundatum eſſe à lepra, quòd iuſſu Eliſei ſepties in Iordane ſe lauerit: contemnebat verò vt ibidem legitur, hanc curationem vt leuem, neque pro tanto morbo futuram ſatis: atque ob hanc diffidẽtiam, niſi à ſeruis ſuis perſuaſus eſſet, penitus dimiſiſſet: *deſcendit verò ſepties in Iordanẽ, & mundata eſt eius caro, factáque vt pueri paruuli.* haud dubiè in ſeptena illa lotione, eaque per Iordanis aquam facta, magnum aliquod latebat arcanum & diuinorum ſacramentorum ſignificatio, eóque diuina virtute factum eſt, vt quæ (ſi res ſoli naturæ committeretur) leuiſſima fuiſſet curatio, pro tanto & tam inueterato morbo, fuerit ſufficientiſſima ac perfectiſſima: non tamen ita fuit diuina ac miraculoſa curatio, vt non etiam velut initium quoddam habuerit naturalis. Nam deſcendere in fluuiales aquas crebro, innataréque, præcipuè ad rapidos aquarum vortices,

Fluuialium aquarum vis.

tices, plurimum facit ad eluendam omnem cutis immunditiam, atque ſanandum omne genus ſcabiei: neque quidem ſolum ſcabiei ſimplicioris, ſed etiam lepræ, & lychenum. nam cùm hæc ſint cutis quædam ſordities, naſcuntúrque à ſalſa pituita, aut vſta melancholia, lotio eluendo fortiter expurgat, atque adeo epidermidem ipſam ſeu cuticulam euellit ſæpè: aqua verò ipſa humiditate & frigore, & naturali illa dulcedine, temperat & ſalſuginem pituitæ, aut aciditatem atræ bilis diluit & diſſoluit. At qui profectò ſi lepra illa fuiſſet recentior, nec ſubiectæ carnis temperies eſſet iam mutata, & recens expurgatum eſſet corpus Naaman, ne intra illud ſubeſſent praui ſucci, fortaſſe pura natatio pluries repetita ſuffeciſſet: quoniam verò res non ita habebat, ſed multo tempore, multa lepra perſperſus fuerat, neque vlla tunc temporis præmiſſa eſt corporis expurgatio, miraculoſa fuit curatio lepræ, qua ſe tunc temporis Deus gentibus dedit agnoſcendum, atque in poſterum venturæ Eccleſiæ, ſuæ immenſæ miſericordiæ præſtitit ſignificationem.

CAPVT TRIGESIMVM NONVM.

QVARTO libro Regum capite 20. Cum Ezechias ægrotaret vſque ad mortem, Deo ita iubente, ſanatus eſt ab Iſaia, admota maſſa ficorum. Verba verò ſunt hæc.

Dixitque Iſaias, afferte maſſam ficorum: quam cùm tuliſſent, & poſuiſſent ſuper hulcus eius, curatus eſt. hæc eadem

eadem verba ſcipta ſunt capite 38. Iſaiæ. Morbi qui miraculosè ſunt curati, vel ab ipſo Deo cùm inter mortales ageret, vel diuina virtute à viris Dei amicis, partim curati ſunt citra rei vllius admotionem ſolo verbo, vt Dominus ſanauit leproſum, ſolum dicens, *volo, mundare*, & cæcum imperans vt reſpiceret: vel oratione, vt orante Abrahamo ſanauit Deus Abimelech, & vxorem eius: aut tactu, velut per manuum impoſitionem: quin & per tactum veſtimenti, atque etiam vmbræ. nam capite ſexto Lucæ dicitur, *& omnis turba quærebat eum tangere, quia virtus de illo exibat, & ſanabat omnes.* exemplo eſt mulier, quæ cùm fluxu ſanguinis laboraret decem annis, tangens fimbriam veſtimenti eius ſanata eſt, Porrò. 5. Actuum Apoſtolorum narratur, ſolitos deferri ægrotos ad vmbram Petri, vt ſanarentur partim verò curati etiam ſunt multi horum, admotione quarundam rerum quaſi medicamentis quibuſdam, velut hîc Ezechias ab Iſaia admoto cataplaſmate ex maſſa caricarum, & Tobias à cæcitate, infuſa in oculos bile, & Naaman à lepra, lotus ſepties in Iordane. Sed an hæc quæ Dei iuſſu ſanandis corporibus admouentur, re vera ſint medicamenta, eáque natura prædita, vt per ſeſe nata ſint eos morbos curare, an non, ſed ea in re præcipua ſit ratio miraculi, quod earum rerum admotione, quæ nullatenus id ſint natæ facere curentur morbi, dignum eſt conſideratione, & ſpectat eius rei examen ad Phyſicum. Quod ad Tobiam ſpectat, & ſi quæ alia eiuſmodi ſunt, ſuo quodque loco declarabitur: de curatione quoque Naaman dictum eſt antea: nunc quod propoſitum eſt enarremus oportet. Caricæ, vt videre eſt apud Dioſcoridem & Galenum, atque adeo vt inter omnes Medicos cōſtat, vim habent extergendi, & calefacien

Miraculoſa curationes.

Caricarũ vires.

faciendi ordine primo,aut etiam initio ſecundi,idque cum partium tenuitate: quapropter diſcutere poſſũt tumores paratos diſcuti & emollire ſcirrhos & ad ſuppurationem perducere,ſi quæ ſunt ad ſuppurationem parata:maximè verò efficient hoc aut illud,vt hoc aut illo modo parãtur: nam decoctæ & cum triticea farina contuſæ,mouent plus;cum hordeacea diſcutiunt. Neque verò quia loco citato tãtum dicitur Iſaias admouiſſe maſſam ficorum, neceſſe eſt ſolis ficubus factũ eſſe cataplaſma.nã etſi acciperet caricarũ & farinę (ſiue hordei,ſiue tritici,vt res poſceret)ęquales partes contuſas & commiſtas cum decocto caricarum,vocaretur merito maſſa ficorum. Galenus ſecundo de arte curatiua ad Glauconem capite ſeptimo,ad eos tumores, qui neque facile ad ſuppurationem perueniunt, neque facile diſcuti poſſunt,iubet vti cataplaſmate ex caricis, docetque ibidẽ eius cõpoſitionẽ. Sed ob hæc omnia nõ videtur ea maſſa potuiſſe ſanitati reſtituere Ezechiã.nã ille laborabat vlcere: vlcera exterſionẽ & deſiccationẽ poſtulãt, haud quaquã diſcuſſionẽ,emollitionem,aut ſuppurationem.hæ enim tumorum curationes ſunt,non vlcerum. Certè vlcera, qua vlcera, & per ſeſe,nihil aliud deſiderant,quàm agglutinationem. Cùm enim vlcus ſit partium deciſio & ſeparatio, quæ alia eius curatio ſit, quàm vnitio & agglutinatio? atque ita vlcera ſimplicia ſola agglutinatione curãtur etiam ſi oſſium fracturæ, nedum ſciſſuræ carnis. Cum verò ſimplicia non ſunt,ſed alias habent adiunctas affectiones, vt ſi cum ſciſſura eſt etiã excauatio,& carnis defectus, aut ſi vlceris labia ſunt inflammata,aut dura,callo aut ſcirrho obſeſſa, aut ſubiectæ partes corruptæ, aut vehementer interperatæ ſint, fruſtra quis vtetur agglutinantibus, antequam, adiunctis

Caricarũ cataplaſma.

Vlcera quid deſiderent.

Vlcerum curatio.

adiunctis affectionibus occurrat. Cum verò cum ea affectione, cuius curationi inſiſtimus, aliæ aut aliæ affectiones copulantur, cùm multa variáque ſint auxilia quæ expetuntur, ordine quidem opus eſt, vt illis quis rectè vtatur. Eius autē ordinis triplex ratio eſt, vt Galenus docet. Prima quidem & quæ aliis omnibus præfertur eſt, vt ſi quid eſt quod ita vrgeat, vt curationem legitimam non expectet, ei ante omnia occurratur: velut ſi cum vlcere tantus etiam dolor ſit, vt penè exanimet, ac per ſeſe in mortis adigat breue periculum, admouenda ſunt ſtatím anodina, hoc eſt dolorem ſedantia, aut etiam ſtupefacientia, etiam ſi ipſi vlceri ea obſint. Secunda, vt ibi ſublata fuerint vrgentia, ſi quid ſit quod rationem habeat cauſæ ſine qua non, hoc eſt, quo non ſublato morbus qui curatur tolli non poteſt, ei occurratur ſtatim: velut ſi in vlcere eſt labiorum tumor, aut calus, detrahi debet antequam curetur vlcus, quia calus & tumor labiorum prohibet partium vnitionem. eadem ratione, ſi eſt in vlcere cauitas, & ſubiectæ partis intemperies, repleri debet priuſquam vniatur: quia quî poſſint vniri, quæ propter deffectum carnis deſſident? ſed & temperari antequā repleatur? quia ſine partis attemperatione, non poſſit generari caro quæ repleat. Tertia, vt vbi nullum adſit impedimentum, videatur tamen an ſit aliqua cauſa quæ faciat, & ea tollatur: ea ſublata tunc demum rectè acceditur ad ipſius præcipui morbi curationem: velut cùm pars exulceratur à fluxione bilioſa aut ſalſa, ea fluxio tollenda eſt, & eluendum id ſordium quod influxit. Hanc ob cauſam vlcera pleráque amant exterſionem: omnia verò ſiccationem, vt rectè curentur, & agglutinationem humiditas non prohibeat. Quandoquidem Ezechias

Triplex ratio vlceris curandi.

pro

proximus erat morti,conſentaneum eſt eius vlcus,ſiue internum,ſiue externũ eſſet, neque benignũ fuiſſe,neque ſimplex,ſed malignum & cõplicatum:malignum quidẽ ob peſſimũ ſuccum quo imbutum eſſet; complicatũ verò cum inflãmatione. fieri ergo poteſt, vt à coniuncta inflãmatione magis, quã ab ipſo vlcere periclitaretur.ita enim euenit, vt ob coniunctã inflammationẽ trahantur partes principes in cõpaſſionem,maxime cerebrum;& ob vlcus partiũ anteriorũ, cum delirio;poſteriorũ,cum conuulſione homo moriatur.Si igitur dicto modo Ezechias periclitabatur, nulla ratione melius illi ſubueniri poterat, quàm admoto cataplaſmate ex carne caricarũ cum farina hordei,ſi reſolutionem admittebat inflãmatio; ſin minus cum farina tritici, vt facta ſuppuratione miteſcerent febres,& reliqua accidẽtia.Sed ſi hoc ita eſt, quid habuit hæc curatio miraculo?habuit certè aliquid. nam etſi eſt,indicatum,ficus, vim medicamentoſam habere ad illius morbi curationem accommodatã:tantam verò non habent,vt qui ægrotabat vſque ad mortem, die tertia poſſet ſanus in templũ aſcẽdere,vt Ezechiæ euenit, niſi Deus peculiari auxilio, & ſolito maiori eius medicaminis vim auxiſſet. Vnde facile cõſtat nõ tam eſſe fidendũ medicamentorũ facultatibus,quàm gratiæ Dei, qui his ipſis aſpiret. neque mirum. Cum enim Deus rerum omniũ quæ ſunt, quæque fiũt,prima cauſa ſit,nihil aliorũ mouere poſſit,niſi quatenus ab eo moueatur:Quod itaq; medicamẽta etiã mediocria fauẽte numine plurimũ poſſint,argumẽto eſt Ezechias:quod verò illo non fauente tota medẽdi ars nihil poſſit,argumẽto eſt Aſa rex, qui ex podagra mortuus eſt intra trienniũ, neque exceſſit quadrageſimũ primum ætatis annum, quia vt dicitur capite 16. ſecundi

Vlcerũ & inflãmationis malignitas.

De medicinis.

cundi paralipomenon, *neque in infirmitate ſua quæſiuit Deum, ſed magis in medicorum arte confidit.* Ita ergo fidendum arti eſt, vt Deum potius quæras: ita verò orãdus Deus, vt artem non contemnas, quandoquidem & ſancti Dei viri medicamentis vtebantur ſcilicet, vt commendaretur apud homines medicina vt ſanctum Dei donum.

CAPVT QVADRAGESIMVM.

SECVNDO libro paralipomenon capite 21. mors regis Ioram ita deſcribitur. *Et ſuper hæc omnia, percuſſit eum Dominus alui langore inſanabili. cúmque diei ſuccederet dies, & temporum ſpatia voluerentur, duorum annorum expletus eſt circulus, & ſic longa conſumptus tabe, ita vt egereret etiam viſcera ſua, langore pariter & vita caruit.* Hoc exemplo, vt ex aliis multis, conſtat morbos diuinos, hoc eſt à voluntate Dei pendentes, habere etiam cauſas naturales, & eandem eſſentiam cum aliis affectionibus: velut hîc Ioram, non tam profectò quòd prauis cibis eſt vſus, quàm quòd auertit populum à lege Dei, & occidit fratres ſuos, correptus eſt alui langore inſanabili: tametſi nihil obſtat, quin & ex vitioſo victu is morbus ſit natus. ſed ſi ipſe populum non auertiſſet à Deo, neque occidiſſet fratres, aut minus erraſſet victu dirigẽte eum Domino, aut ab eodem victu minus læſus eſſet, Deo ita volente. nimirum Dei voluntas prior eſt aliis omnibus cauſis, naturales verò non tollit. Morbus hic haud dubiè fuit diarrhæa, ſeu alui profluuium, adeo diuturnum & malignum, vt ad tabem hominem deduxerit, & mortem: non quidem ad eam, quæ peculiariter à

Morbi diuini.

Diarrhæa maligna.

Me

ter à Medicis vocatur Phthyſis,ſeu tabes, quæ ſcilicet eſt conſumptio ex pulmonis putreſcentia ortum habens,ſed quæ communi appellatione:ad colliqueſcētiam ſcilicet,& conſumptionem totius corporis. Euenit verò hoc non raro per malignam diarrhæam: nimirum tabes naſci ſolet ex maligna putredine ſuccorũ, ob quã retineri non poſſunt,ſed egerũtur aſſiduè; ſerpente verò ea malignitate, & aliis ab aliis ſuccis infectis, euenit nõnunquàm nihil manere integrum, ſed ipſum etiam partium rorem malignè putreſcere, & cum aliis egeri ſuccis,& fieri deiectiones colliquatiuas,ipſáſque partes, primum deſtitutas ab alimento tabeſcere, deinde & computreſcere cum ipſis ſuccis,& in ſaniem ſolutas egeri,eas præcipuè quæ velut ex concreto ſanguine ſubſtantiam habent,vti lienem, & hæpar,quod euenit miſero huic Regi, & in multis eorum, qui ex diarrhæa mortui ſunt vidimus. Eſſe enim ipſum hepar aut lienem diſſolutum ac putre quod egeritur,modus ipſæ ſubſtantiæ qui conſpicitur in deiectione oſtendit: vt & renis etiam ſubſtantia aliquando diſſoluta mingitur. diuturnus verò eſt hic morbus,niſi cum coniũgitur cum febre continua,atque ita durauit huic integrum biennium. *Phtyſis.* *Renes mingũtur interdum.*

CAPVT QVADRAGESIMVM PRIMVM.

TOBIÆ capite octauo ita ſcriptum eſt. *Tunc Raphael angelus apprehendit dæmonium, & religauit illud in deſerto ſuperioris Aegypti.* Cùm diſputatum alibi, atque indicatum in hoc ipſo opere ſit, angelos nullatenus eſſe corporeos, ſed ſine omni magnitudine merè incorporeas ſubſtantias magnam dubi-

An Angeli ſint corporea ſubſtãtia. tationem ingerunt hæc Tobiæ verba. Nam quî fieri poſſit,vt alter alterum appræhendat,religet, & certo quodam loco ligatum manere cogat?nam ne eſſe quidem in loco poteſt quod corporeum non eſt. cum enim locus æqualis ſit locato quarto phyſicorum, æquale verò & inæquale tantum dicitur de magnitudine, conſtat quod nulla eſt magnitudine, non poſſe eſſe in loco: ſi autẽ in loco eſſe non poteſt, neque moueri loco poſſit:ferri enim eſt fieri in loco:non poteſt autem fieri quod eſſe non poteſt:quanto ergo minus poſſit apprehendi, & religari? Innumera loca ſunt in ſacris, tam veteris quàm noui teſtamenti, in quibus dicuntur angeli alicubi eſſe,& moueri,mitti,ac currere,ſtare,obſiſtere,& multa alia eiuſmodi facere & pati,quorum omnium cauſa,dicendũ eſt,quid ſecũdum naturales contemplationes videatur conſentaneum. Angeli ſunt ſubſtantiæ ſine corpore,non tamen ita,vt vniuerſalia ſeparata intelligimus, quorum nulla neque actio,neq; paſſio eſt per ſe;ſed vt ſuppoſita quædam, & ſingularia. omnis enim angelus eſt angelus quidam, & hic, vt & quiuis homo. Neque proinde non ſunt eiuſdem ſpeciei multi angeli,quòd non ſint ſinguli ſuppoſita quædam indiuidua,ſed quòd ſingulorum ſpecies multiplicari non poſſint,ſed ſeruentur in ſingulis indiuiduis,vt ſpecies Lunæ & Solis, Hoc verò ita habet in omnibus rebus incorruptibilibus, ſiue corporeæ ſiue incorporeæ ſint.quia non ſeruatur in multis,niſi quod non poteſt ſeruari in ſingulis ob corruptionem,quę proinde defectum ſuum ſimilium compenſat generatione, quorum verò interitus non eſt, neque generatio eſſe poteſt, neque multiplicatio, ſed ſpecies ſeruantur in ſingulis. *Angeli quid ſint.* Itaque angelus eſt ſuppoſitum quoddam ſubſtantiæ incorporeæ,

non

non igitur vt vniuerſales naturæ dicuntur eſſe, quia eſſentiæ quædam ſunt, non tamen exiſtere alicubi, aut aliquando, ſed omnes aſſertiones, quæ de illis dicuntur, ſunt abſolutæ à tempore & loco, vt dicimus humanitas eſt natura, ratio, ſeu quod quid eſt hominis. nemo tamen interrogat, vbi exiſtit, aut quando niſi per accidens, vt eſt in ſingulis: quia humanitas nullibi eſt ſeparata, neque vllo potius tempore eſt quod eſt. eſſe enim dicuntur talia, non exiſtere: non inquam, ita angeli, ſed cùm ſint ſubſtantiæ quædam ſingulares, & ſuppoſita, accidet eis quædam agere, & pati. Atqui, quoniam virtutis finitæ ſunt, non poſſunt agere vbique & ſemper, vt Deus, ſed alicubi, & aliquando. & quoniam ſine corpore ſunt, non poſſunt eſſe in loco vt corpora, ſed quoniam alicubi operantur, neceſſe eſt ſint alicubi, modo aliquo nobis ob inexperiētiam paſſionum inſenſibilium, non ſatis intelligibili. Itaque intelligimus angelos eſſe alicubi; quia alicubi operantur: An verò ipſum alicubi eſſe, aliud ſit quàm alicubi operari, magna eſt dubitatio.

Mihi quidem videtur fieri neceſſario, vt ratione ſint diuerſa, quia in his orationibus; Raphaël eſt in deſerto ſuperioris Aegypti, & Raphaël ligat Dæmonium, prædicata pertinēt ad diuerſas cathegorias, alterum enim ad vbi, alterum ad agere: quapropter ratione ſaltem non poteſt eſſe idem. Verùm Angelus non poteſt eſſe in loco propriè, nam ſiue locus ſit extremitas immobilis corporis continentis, vt fert plurimorum opinio: ſiue id ſpatium quod locati corporis dimenſionibus occupatur, vt ego exiſtimo, quod corpore caret, in loco eſſe non poteſt,

Angelus propriè nō eſt in loco

quia neque extremitate circumſcribitur;neque dimẽſiones habet;ſed eſt vbi operatur per præſentiam virtutis. vnde fit, vt angelus in maiori aut minori loco per ſe nõ ſit, quia per ſe nullam extenſionem habet, ſed per accidens,per magnitudinem ſcilicet corporis in quod operatur. Quia enim non poteſt operari in quantuncunque corpus, non poteſt quantuncunque locum tenere; ea verò limitatio non naſcitur ex corporis magnitudine,ſed ex operis difficultate.nõ enim quia Angelus non poteſt tantopere extendi,cũ nullatenus extendatur;ſed quia non poteſt tanti operis difficultati ſufficere, cùm finitæ virtutis ſit, atque alius alio maioris aut minoris. Quærere verò an ſit minimus locus quẽ poſſit quiuis Angelus tenere,ita vt nõ poſſit eſſe in minori, & an poſſit eſſe in puncto indiuiſibili,debilis dubitatio eſſe videtur: quid enim obſtare poteſt incorporeo,quominus ſit in loco minori? an quod non poteſt adeo ſeſe contrahere,aut alas adducere? Dicere verò venire poſſe Angelum ad adeo exiguum locum,vt operari in minori, ſit maioris difficultatis,inane etiam eſt. Nam aut illa difficultas naſcitur ex operis magnitudine,aut ex applicatione virtutis ad corpus: ex opere minimè, quia poni poteſt, immo verò plerunque erit,minus opus in loco minori:ſi verò ex applicatione,non poteſt eſſe alia difficultas,quàm quod amplior, latior ve ſit ea virtus, quàm vt poſſit ad tantas anguſtias contrahi. Hoc verò abſurdum eſt cenſere, vbi nulla magnitudo eſt; non tamen proinde poteſt eſſe Angelus in puncto indiuiſibili, quia vt in controuerſiis Phyſicis ad tyrones indicauimus, punctus re vera nihil eſt, vt neque linea, neque ſuperficies, ſed hypotheſes quædam vtiles ad doctrinam.Eſt igitur Angelus in loco,ſed quia modo alio

Quomodo Angelus eſt in loco.

alio quàm corpora, maior an minor ſit locus ad eum nihil facit niſi per accidens, quia maius aut minus ſit corpus circa quod operatur, aut quòd non poſſit mouere tantum, quantum capit tantus locus: exiguitatis loci in quo eſſe poteſt, neque per ſe neque per accidens eſt vllus finis. Hinc etiam fit, vt præter rationem negetur poſſe eſſe duos, aut etiam plures in eodem loco, cur enim ita? An quia quæ ſunt in loco vt corpora non poſſunt in eodem loco eſſe, neque quæ ſunt vt ſubſtantiæ incorporeæ poſſint, Quid illis obſtat? corporibus enim obſtant dimenſiones, & repletio; at Angeli non excludunt corpora, cur excludunt incorporea? quia (dicunt) duæ cauſæ completæ nõ poſſunt eſſe immediatæ vnius, & eiuſdem rei: non video tamen cur Angelus ſit neceſſariò cauſa completa eius actionis quam obit, ac non potius poſſint duo, tres, ac etiã plures, in eandem actionem cõſpirare, velut eundem mouere lapidem, non ſecundum diuerſas partes lapidis, ſed ſecundum eaſdem & totas. Dicunt, vt fieri nõ poſſet vt duæ lucernæ in eodem exactè loco exiſtẽtes vna non fierent, ita neque duos Angelos, vt pote duas virtutes, poſſe in eodem exactè loco exiſtere. Mihi tamen videtur res longè diuerſa: nam Angelus facultatem habet mouendi lapidem, non tamen eſt ipſa mouendi facultas; ſed ſubſtantia quædam & eſſentia, ſecundum quam non numero ſolùm differũt, vt lucernæ, ſed etiam ſpecie, præterea, neque duos Angelos, qui in eodem exactè ſint loco, eſt neceſſe eiuſdem actionis eſſe cauſas: poſſent etiam contrarias actiones obire, & in eodem eſſe loco: velut ſi Angelus ſtatuam Apollinis euertere, & Cacodæmon hanc ipſam ſuſtẽtare contendat. Itaque neque hæc conſequutio valet, Sunt in loco, ergo ſunt cauſæ completæ; neque hæc,

An duo poſſint eſſe in eodẽ loco.

Sunt in eodem loco,ergo ſunt eiuſdem rei cauſæ, neque ſi hæc valeret,eueniret quippiam abſurdum, aut impoſſibile. Cenſeo itaque multos Angelos poſſe eſſe in eodẽ loco,vel hoc argumento,quòd corpora noſtra poſt reſurrectionem poterunt in eodem loco eſſe multa, quia exuta impedimenta corporalia conditionem induunt ſpirituum. Quanto ergo magis id poſſint ipſi ſpiritus?nimirũ verò ſi multitudo illa ingens Dæmonũ , quam vnico ex corpore expulit Dominus (narratur Marci quinto)per diuerſas particulas oberrabat,vt alius in pupilla,alius in palpebra, ſub vngue alius ſe contineret.Dicendum quoque eſſe maximam dæmonum multitudinem,quam vnumquodque corpus poſſit capere;atque adeo pomilionem non capere tot dæmones, quot procerum hominem. Hæc verò quæ neceſſitas cogit dicere ? quid verò impediet mox dicere,eſſe angelos palmares,& cubitales, & vlnares?Ob hæc omnia mihi videtur,quod & antea dictũ eſt,angelos eſſe in locis per ſe,quia alicubi operãtur,in tantis autem,aut tantis per accidẽs, ob magnitudinem corporum in quæ operantur. Locorũ verò magnitudinem quam tenere poſſunt,nõ diffiniri magnitudine corporũ,ſed operis quod exercent difficultate,vt explicatum eſt:vnde multò magis euenit, vt ſi corporis & loci magnitudo ad eos nihil facit,niſi operis augeatur difficultas,multo minus faciat loci figura,ſiue in longũ porrectus ſit,ſiue quadratus,ſiue alia quacunq; figura:non tamẽ quia dictum eſt poſſe eſſe multos angelos in eodẽ loco, cenſendũ etiã poſſe eũdẽ eſſe in multis locis:Nã longe alia ratio eſt,quia tametſi angelorũ nõ eſt magnitudo,eſt tamẽ numerus, ẽſtq; eorũ quiuis vnus, proprius etiã quàm quodcũque corpus , ac proinde non niſi in vno loco eſſe poteſt;

teſt; eius verò nullam magnitudinem occupat per ſe, ſed ſolum per accidens vt explicatum eſt. De modo igitur quo ſunt angeli in loco, hæc videntur probabilia. De modo quo mouētur, ſuccedit ſtatim dubitatio. *De motu Angelorum.* conſtat enim, quandoquidem neque ſunt vbique, neque nullibi, neque eodem ſemper in loco, non eſſe omnino immobiles, quoniam verò ſunt ſine magnitudine, non poſſunt moueri propriè, ita enim moueri paſſio corporū eſt: ſupereſt ergo eos non moueri per ſe, fieri tamen in alio & in alio loco, aliquo alio modo quàm corpora. Qui ſit is modus, difficile ſanè poſſit à nobis intelligi, cùm nō poſſimus cogitationem à corporalibus phantaſmatis ſemouere: at verò poſſumus ita diuinando procedere. Quoniam non mouentur per ſe vt corpora, ſupereſt, vt moueantur per accidens, aut aliter mutentur: moueri per accidens dico, quæ mouentur motu alterius rei, velut quæ naui vehitur: mutari verò, quæ in alio & in alio loco fiunt; nō tamen per ſucceſſiuam illam, & continuatam loci cōmutationem, quam motum vocamus. Primo modo *Quo modo mouētur.* mouētur angeli, cùm volunt humanas actiones imitari, ac cum hominibus conuerſari, vt Raphaël cum Tobia, aut cum Abrahamo, qui ad delēdam Sodomā properabāt, & Gabriel cum miſſus eſt in Nazareth al loquuturus Deiparam virginem, & Hyeroſolimā, Zachariam: nimirum aſſumunt tūc temporis tenuia corpora, ex aëre aut igne, mouéntque illa vt volūt, atque cum illis vtpotè quibus hæſerūt, mouētur per accidēs, ſine corporibus verò poſſunt fieri in alio. ex alio loco, neque inſumentes in eam mutationē tempus neq; dimētientes ſpacium, ſed mutatione non quanta, vt ipſorum ſubſtantia eſt. At verò neceſſe eſt, quò in alio fiant loco, vt in priori eſſe deſinant: ſiquidem nō poſ-

Angelus non poteſt eſſe in duobus locis ſimul.

ſunt eſſe in duobus locis ſimul, vt dictum eſt: incipiunt verò eſſe in loco per primum eſſe, & deſinunt per primum non eſſe, iuxta conditionem formarum omnium, quæ comparantur inſtantaneè, ac ſine ſucceſſione. Itaque primum inſtans quo angelus eſt Romæ, verbi gratia, eſt primum quo nō eſt Madriti. Fieri verò etiam poteſt, vt hæc angeli mutatio ſucceſſiua ſit, & continuata, ac tempus inſumat, non quidem per ſe, & ob ipſius mutationis modum, ſed ob cōtinuitatem ſpacij, cùm ſcilicet angelus partes omnes medij commouere vult, velut ſi hinc Romam abiens, partes omnes aëris in via poſitas cōmoueat. Fiet enim tunc temporis continuata, & neque momentanea, neque interciſa mutatio: vt generatio etiam ſubſtantiæ nonnunquam fit ſucceſſiua ob materiam; vt cùm admota vni extremitati ſcintilla, decurrit flamma per totam ſtupam. Aliter verò non videtur mihi, temporalem & continuatā mutationē efficere poſſe angelus. Si enim rectè Ariſtoteles dicit, quodcunque corpus ferretur per vacuum, latum iri in inſtanti, quia omnis tarditatis, ſeu moræ cauſa eſt in reſiſtentia, cur non etiam incorporeum per plenum? Nam cur magis poſſit plenum incorporeum, quàm vacuum corpori reſiſtere? ſi cui verò ob rei difficultatem videtur inopinabile eſſe, à re quapiam quæ virtutis finitæ ſit, fieri mutationem inſtantaneā, is tenebitur meo iudicio dicere, angelos nunquam moueri poſſe niſi aſſumptis corporibus aut commotis omnibus ſpacij partibus. Quæ hæſitationes magnæ illæ quidem, tam multos, atque adeo inſignes Philoſophos impulerūt dicere, dæmones omnes eſſe corporeos. Verum quandoquidem multis aliis argumentis indicatum anteà eſt, eos corporeos non eſſe, ſolum ſupereſt opinemur, angelos dictas

dictas habere mutationes, inſtantaneas per ſe, & ſucceſſiuas per accidens, aut nullatenus moueri poſſe niſi per accidens, & aſſumptis corporibus, aut agitatis omnibus medij partibus, quæ in via poſitæ ſunt. vtrũ horum potius ſit Deus nouit. Ego enim vel de rebus ſenſibilibus vix quidquam affirmo, nedum de his quę tam longè à ſenſibus poſitæ ſunt: vtcumque verò hoc habeat, quandoquidẽ poſſunt vno eſſe in loco, atque eo relicto in alium tranſilire, cohiberi etiam poſſunt imperio Dei quominus loco exeant, quod quidem eſt firmiſſimo vinculo religari. Nam tametſi diabolus imperium Dei quo ad poteſt detrectet, tamen neque loco exire, neque aliud quippiam facere, neque omnino eſſe poteſt niſi Deus eius actionis, aut vitæ velit cauſam primam ſe exhibere. Nolle igitur Deũ illum inde exire, inſuperabile vinculum penitus eſt: Tale igitur imperium Domini exequutus Raphaël, appræhendit dæmonium, & religauit in deſerto ſuperioris Ægypti. Poſſunt etiam ipſi dæmones ſeſe continere in palla annuli, & vitreo vaſe, & vbi alibi: atqui peracto mundi iudicio, omnes detinebuntur in horrendis illis cauernis à quibus exire virtute Dei in æternũ prohibebuntur. Huiuſmodi ſunt omnia quæ de angelorum, ſiue motu, ſiue viſibilibus miniſteriis, legimus in ſacris eloquiis. Honor & gloria ſit angelorum opifici. Amen.

Dæmones includuntur.

CAPVT QVADRAGESIMVM SECVNDVM.

TOBIÆ capite ſecundo ita ſcriptum eſt. *Contigit autem, vt quadam die fatigatus à ſepultura, veniens in domum ſuam, iactaſſet ſe iuxta parietem, & obdormiſſet, & ex nido hirundinum dormienti illi calida ſtercora*

inciderent ſuper oculos eius,fierétque cæcus.Rurſum capite vndecimo ita habetur,*Tunc ſumens Tobias de felle piſcis, liniuit oculos patris ſui, & ſubſtinuit dimidiam ferè horam,& cœpit albugo ex oculis eius quaſi membrana oui egredi:quam appræhendens Tobias traxit ob oculis eius, ſtatimque viſum recepit.*

His verbis narratur cauſa externa ſeu occaſio cæcitatis Tobiæ, & ipſius affectionis ſpecies, & curatio: conſtare verò facile poteſt, & ſi hæc Deo ita permittente, maioris cuiuſpiam vtilitatis cauſa acciderint facta eſſe ſecundum naturam. Primùm quidem iuxta naturam eius auiculæ contigit is euentus: nam ſemper nidificat hirundo ſuper domorum parietibus, & vt naturales narrant,cacat ſemper extra nidum auerſo podice,atq; perinde facere docet ſuos pullos. Itaque meritò euenit, vt iacenti ſupino iuxta parietem, ſtercus hirundinis inciderit in oculos:ſed & vt excæcaretur.Nam videmus oculos partem eſſe adeo delicatam, atque tàm leuibus de cauſis nónunquam hos morbos cõttahere,vt admirationis nihil præſtet,ſtercus hirundinum calens actu, in ambos ſimul oculos incidens,albuginem feciſſe; non quidem(vt arbitror) quòd vlla proprietas illi ſtercori ſit, eo modo oculis aduerſa,ſed ob qualitatem manifeſtam.

De hirũdinis ſtercore.

Sunt qui proprietaté occæcãdi tribuant excrementis eius auiculæ:idque duobus argumentis. & quia is morbus familiaris illi eſt,à quo illa cenſetur ſuos pullos liberare vſu chelidoniæ herbæ,quæ ab illa nomen traxit:& quia cinis capitum eiuſdem commédatur ad extergendum oculorũ albugines & cicatrices, & vocata pterygia.Non videntur auté hæc duo argumenta omnino leuia.Nam morbi contingunt animãtibus ſecundum naturam ſuccorũ quibus aluntur:alimenta verò

verò ſymbolum habent cum excrementis. Porro nihil magis cognitum experimento, quàm animalium partes vtiles eſſe ad eos morbos curãdos, quos ſua excrementa efficiunt, ſiquidem curamus carnibus viperæ, quos ea momordit, & ſua ſaliua infecit: & demorſis à cane rabido cẽſetur auxiliari, iecur canis qui momordit: & ictos ab ſcorpione ſanat ipſe ſcorpio ſuper poſitus. Verum ego vbi manifeſta eſt cauſa nõ libenter confugio ad iſtas occultiores. Nimirũ ſtercus earum auicularum calidum ſatis eſt & ſiccum, accedentéque calore actuali, vim habet rubrificandi, atque nõ nihil exurendi, vt & ſtercus columbinũ, Incidens ergo in oculos, partem ſenſus adeò acris, exuſſit nonnihil extremam membranæ ſuperficiem, & conuocata præ dolore fluxio eſt & genita albugo. Eſt enim albugo, quædam cicatrix in ipſa oculi extra mẽbrana orta. fit verò cicatrix, aut curanda ruptura, aut per vſtionem (relinquuntur enim etiam cicatrices ex inuſtionibus) ita igitur facta in oculis albugo eſt, quæ hominem excæcauit. *Albugo quid.*

Hanc ſententíam iuuant illa ſacri contextus verba, *cum calida ſtercora inciderent in oculos eius*. innuũt enim id feciſſe ſtercora potius quia calida, quàm quia talia. Ego certè non ſolum non crediderim excrementa hirundinis proprietate excæcare, ſed putauerim, ad extergenda quæ pupillæ innaſcuntur eſſe vtilia in colyriis. ſiquidem & columbinũ ſtercus commendatur, & lacertiniũ, quia vim habent valde extergentẽ, & nonnihil exedentem: quę etiã ineſt fimo hirũdinis, & turturis, & ſimilium auicularũ. Putauerim ergo ſtercora hirũdinis, quę calida incidẽria in oculos hominẽ excæcarũt, potuiſſe adiumẽto eſſe, ſi tenuiſſimè trita in cote, & diluta aqua, eſſent oculis admota, vt colũbę ſtercora *Oculis medentia.*

cora

cora ſolent: vt etiam hæc ſi calida in oculos inciderent ſine vlla lotione, atque omnino ſine correctione, excæcarent. Sanatus verò eſt illito felle cuiuſdam piſcis. Qui piſcis fortaſſe fuerit, qui vocatur Græcis Callionymos, id eſt, pulchri nominis, qui idem, vt Plinius autor eſt, vocatur Vranoſcopus, quòd habeat oculum in ſignem in capite quo cœlum ſpectat; aut Hyena, quia cùm ad extergendas albugines inueteratas nihil magis à Medicis omnibus celebratum ſit, quàm fel, inter omnia eius genera omnium maximè commendatur, datur fel Callionymi piſcis, & mox Hyenæ. Galenus decimo de ſimplicium medicamentorum facultatibus capite duodecimo ita inquit. *Porro quorundam animalium ſingulariter bilis à Medicis extollitur, tanquam aciem exacuat oculorum, & ſuffuſionum initia digerat, velut piſcis quem vocant Callionymum, Hyenæ, & ſcorpÿ marini, tum galli & perdicis.* Itaque primas defert Gal. hac in re bili Callionymi piſcis, ſecundas Hienæ. Plin. quoque cap. 7. lib. 32. ita ſcripſit. *Callionymi fel cicatrices ſanat, & carnes oculorum ſuperuacuas conſumit nulli hoc piſcium copioſius vt exiſtimauit Menander in comediis.* Itaque dicit Plin. & ex ſua, & Menandri auctoritate huic piſci fel eſſe copioſius, quàm vlli aliorum idque albugines ſanare.

Callionymi piſcis natura.

Hyena & ex ea remedia.

Felis vires.

Idem dicit Ælianus, idem & Odo ardus Oxonienſis, qui diligétiſſimè ſcripſit nuper de animalium differentiis. Ælianus libro decimotertio, capite quarto, ex Ariſtotelis ſententia dicit Callionymo piſci in iecore magnum fel ſitum eſſe. quod etiam confirmat ex ſententia Mænandri, & Anaxippi. Veriſimile itaque eſt hunc eſſe quem Tobias è Tigride flumine traxit, & exenterauit: quandoquidem, vt iidem auctores narrant eſt voraciſſimus, & carniuorus, aſpectu

Callionymi forma.

aſpectu immanis, nam eſt ſerratis dẽtibus, oculos habens in ſummo vertice, & os inter oculos ſitũ. Quapropter non mirum ſi puer rerum inexpertus, territus eſt ignotæ formæ intuitu piſcis irruentis quaſi ad deuorandum: nam impetebat vt voraciſſimus & carniuorus. Huc accedit, quod vt Ariſtoteli placet, eſt littoralis & ἡμεροκοίτης, hoc eſt, die dormiens, nocte exiens & oberrans. Cum ergo totam diem egiſſent iter, prima manſione ad noctem manſit iuxta Tigrim, & cùm tũc vellet defatigatus ex itinere pedes lauare in littore, exiens irruit immanis & littoralis piſcis vt voraret. Neque obſtat quod Opianus Pelagium vocat, neque quòd Plinius in marinis ponit, quominus eſſe poſſet in præmagno fluuio, quia id non adeo conuenit inter auctores, & quia etſi marinus ſit, potuerit refluere ex mari, cùm præcipuè Plinius dicat, Euphratem & Tigrim mirum in modum ſtagnare: per ſtagnantem verò fluuium facilius retroceditur. Controuertitur etiam an ſit eſculentus, aliis dicentibus, aliis negantibus: verum ſi hic eſt quem appræhendit Tobias, eſculentum eſſe magna auctoritate probatur, ſiquidem aſſarunt, & ſalierunt, vt eo veſcerentur in via. Sed ſiue hic fuerit, ſiue alius (hoc enim certô ſcire nõ poſſum) non dubium multorum piſcium, ac fortaſſe omnium, fel vtile eſſe plus aut minus (non enim omniũ æquè) ad extergendas albugines. Nam vt dicit Galenus loco citato, à cuius ſententia nullus Medicorum hac in parte diſcrepat, ſuccus hic vim habet valenter extergendi, qua facultate & albugines, & vocata pterygia, ſeu vngues exedit. Plinius libr. 23. capite 11. de ocularium morborum curatione agens inquit. *Ad omnia autem inueterata fel efficacius putant.* Itaque omnia hæc per naturales cauſas euenerunt Tobiæ, permiſſu

tamen

tamen Dei,qui primum quidem virum ſanctiſſimum morbo tanto probari voluit,deinde medicamen idoneum,cùm ſibi placitum eſt reuelauit, & in maiorem ſui gloriam auxit vires medicamenti:vt hinc euidenter conſtet, eam etiam ſanitatem quam Medicorum induſtria recipimus,eſſe in Dei benignitatem referendam, qui illis pro re præſenti idonea indicat medicamina.

CAPVT QVADRAGESIMVM TERTIVM.

CAPITE octauo libri Iudith,Mors Manaſſe mariti Iudith,ita narratur. *Vir eius fuit Manaſſes, qui mortuus eſt in dieb. meſſis hordeaceæ.inſtabat enim ſuper alligantes manipulos in campo,& venit æſtus ſuper caput eius,& mortuus eſt.*

De Manaſſis morte. Tametſi neque cauſa externa,neque omnino cauſa vlla poteſt interficere per ſe, neque lædere quidem actiones,vt maxima ac præcipua pars Medicorũ cenſet,ſed morbum inferendo,à quo actionum læſiones primùm,deinde & mors proueniat, cùm tamẽ ea maxima eſt,& nimis diligens ſermo intempeſtiuus,dicere ſolemus ab ea mortuum eſſe hominẽ,vt Aſclepiadẽ ſcalarum lapſu, Anacreontem multo vino: ita hunc Manaſſem multo Solis æſtu. Verum & ſcalarum lapſus,& vini potus,& longa mora in Sole,lethales illis hominibus morbos intulerunt:primum quidem mora in Sole fecit calidam capitis intemperiem, id enim ſignificant illa verba, *Venit æſtus ſuper caput eius*.Conſentaneum verò eſt cenſere, eam non fuiſſe quam Medici vocant nudam intemperiem, ac ſine ſucco

Aſclepiadis & Anacreontis mors.

Æſtus noxa.

ſucco, non enim fuiſſet adeo lethalis, ſed cum ſucco, natúſque fuerit ex calore morbus alius vt Phrenitis niſi fortè mortuus eſt repente, (vt vidimus nonnullos afferri ex meſſibus) fuerítque facta Apoplexia, obſtructis meningibus & toto cerebro à conuocato in caput confertim ſanguine. Quantum verò poſſit qui in corporibus præerat apparatus, vt externæ cauſæ plurimum obeſſe poſſint, aut minimum hinc diſces, quòd cùm eorum qui alligandis manipulis inſudabant læſus fortaſſe fuerit nullus, hic qui illis tantum præerat mortuus eſt.

CAPVT QVADRAGESIMVM QVARTVM.

IOB capite ſeptimo. Dominum ita alloquitur. *Quare me poſuiſti contrarium tibi, & factus ſum mihimetipſi grauis.*

Quæ verba hominis naturam quā poſt corruptionē primi peccati habet, optimè declarant: ſiquidē conquæritur eſſe ſe poſitū contrarium Deo, hoc eſt ſentire ſe (vt inquit Paulus) aliam legem in membris ſuis, repugnantem legi Dei, & ob hanc ipſam cauſam, eſſe ſibimet grauem, ac moleſtum. Igitur eſt homo naturaliter cōtrarius Deo, & ſibi ipſi, quod ſi ita eſt, conſtat eſſe hominē Deo ſimilē, & contrarium: nō poſſunt autē cōtraria ineſſe eidem ſecundum idem, inſunt ergo ſecundum diuerſa. Sunt ergo in homine duæ partes, altera ſecundum quam in bonum fertur naturaliter, atque ſecundum legem Dei operari expetit, altera quæ naturaliter etiam fertur in malum, & Dei legi repugnat, videtúrque *Hominis & Dei cō trarietas & ſimilitudo.*

quiuis

quiuis homo hanc repugnantiam in ſe ipſo experiri. Nam optimus quiſque habet ſtimulũ carnis, quo colaphizatur; malus verò neque ipſe eſt ſpontè malus, ſed vt dicitur Prouerbiorum 13. *vult & non vult piger.* Vterque autem, & bonus inquam & malus, vult, & non vult, bonus quidem bonum vult, quodammodo autem nõ vult: malus vult malum, quodammodo autem neque ipſe vult. Quo pacto autem poteſt velle, & non velle, niſi habeat duplicem voluntatem? habet ergo homo voluntatem duplicem, alteram naturaliter propẽſam in bonum, & honeſtum, alteram in delectabile, & ſi ſit inhoneſtum. expetit verò voluptates, omne quod dolorem refugit. Nam ipſa voluptas in doloris exolutione habet eſſentiã: refugit verò noturaliter dolorem totum corpus, atque omnis agnitio corporalis. Omnis ergo corporalis agnitio capitur voluptate: Igitur honeſtatis & iuſtitiæ, atque diuini cultus cura, eſt in alia parte præſtantiori, & minime corporali, quare & incorruptibili, quia generatio & corruptio paſſiones corporum ſunt, ſicut & motus. Porrò, quandoquidem ſunt in homine duæ partes, & voluntates duæ, neceſſe eſt alteram eſſe altera præſtãtiorẽ, alioqui nihil potius ſequeretur homo, ſed diſcerperetur ſemper, eſſétque non vnũ verè, ſed quaſi hominem bicipitem intelligas: atque contineretur ſemper in perplexitate, neque cõſultaret, ſed vtraque ferretur in ſuum obiectum, neutra alteri cedens: nunc autem eſt verè vnum, & conſultat, éſtque alius bonus, alius malus. Neceſſe eſt ergo vt vtraque aut altera potentia libera ſit, vt poſſit ſi velit alteri cedere, aut non cedere: alioqui neque bonus neque malus eſſet quiſpiam, ſiue hæc vinceret, ſiue illa, ſi neutra libenter cederet. Nam ob ea quæ inſunt nobis natura, neque laudamur

Voluntas duplex.

Voluntatis libertas.

damur, neque vituperamur:nunc autem & laude, & vituperio, & pœna & premio inueniuntur omnium hominum conſenſione,qui digni ſint:igitur eſt altera aut vtraque voluntas libera. Vtraque quidem eſſe nõ poteſt,quia eueniret ſæpè,vt neutra vellet alteri cedere, aut vtraque alteri: Vtrumuis horum fieret, non eſſet pænes hominẽ libertas,neque poſſet ſequi, hoc, neque illud,eſſéntque multæ actiones earum, circa quas vitium & virtutem eſſe omnes homines fatẽtur, in quibus neque laudari,neque vituperari homo merito poſſet: at vero non ita eſt, ſed talia omnia liberè gerit,& de omnibus eiuſmodi actionibus laude & vituperio dignus eſſe iudicatur,dum ſanus eſt,& mente conſtat: igitur & naturaliter & per ſeſe (ſi quidem in bene naturaliter diſpoſito)altera dictarum voluntatũ libera eſt. Neceſſe eſt autem eandem eſſe liberam & dominã,alterã verò ſeruam,ſiquidem hoc ipſum, nõ poſſe aliter facere ac facias, dominationi repugnat. Igitur neceſſe eſt dictarum voluntatum præſtantiorẽ eſſe liberam,& natura dominam,deteriorem verò eſſe natura ſeruam:atq; ſi homo velit, trahi poſſe. Hac cauſa, & quia homo hac libertate arbitrióque differt ab aliis animantibus,Plato in dialogo de hominis natura,parti illi præſtantiſſimæ, & penitus incorporeæ, quæque dominatur corpori,& illo vtitur, potéſtque id bene aut male exequi pro ſuo arbitratu, quam nos mentem vocamus)nomẽ hominis tribuit: corpus vero,& corporea omnia,non hominẽ,ſed hominis quędam eſſe dicit. Nos verò mentem eſſe dicimus præſtantiſſimam hominis partem, per quam à brutis ſeparatur, fitque liber, & ſuarum actionum dominus, virtutis & vitij capax, & diuinarum rerum contem-

Liberum arbitriũ.

plator. Hanc humanæ naturæ dignitatem indicauit Deus ipſe Cain (capite quarto Geneſeos) his verbis. *Nonne ſi benè egeris recipies, ſin autem malè, ſtatim in foribus peccatum tuum aderit? ſed ſub te erit appetitus eius, & tu dominaberis illius.* Appetitum peccati vocat eam hominis partem, ſecundum quam conqueritur Iob, eſſe ſe poſitum contrarium Deo, & ſibi ipſi grauem; & quam Paulus dicit ſentire ſe in membris ſuis, legem repugnantem legi Chriſti: nimirum lex Chriſti vocat nos in amorem contemptus, & vilitatis, & inopiæ; & laborum: appetitus peccati in ſuperbiam, faſtus, abundantiam, & voluptates. Hũc appetitum peccati, edicit Dominus Cain ſub ſua eſſe poteſtate, eſſéque eum illius dominum. Secundum alium igitur appetitum præſtantiorem, rationalem ſcilicet, quæ ipſa mens eſt incorporea, ſeparabilis, & æterna.

Appetitus peccati.

Bruta libertate carent.

Conſtat ex dictis, penes bruta nullam libertatem eſſe poſſe, ſed moueri ſemper pro ratione obiecti quod ſeſe offert. quod ſi quando videntur quod præſens eſt deſpicere, & quaſi præſtantius aliquid cogitantia ad aliud conuerti, id quidem ex deliberatione & arbitrio non naſcitur (etſi nonnunquam ita videtur intuenti,) ſed euenit, quia obiecit ſeſe terriculũ aliquod in memoria, vt fortaſſe verberum, aut iucundius irritamentum in immaginatione; vt prædæ: neq; enim hæc priuauit Deus internis ſenſibus, per quos & memoria præteritorum, & ſpe futurorum commouentur; ſed ſapientia, quæ diuinarum & humanarum rerum eſt ſcientia, cum virtute neceſſariò coniuncta: quare & cũ libertate. Cum igitur Medici animales motus appellant actiones voluntarias non quaſi liberas intelligendum eſt, ſed quaſi ex appetitu cum ſenſu profectas

ctas. Dico cum ſenſu, quia in rebus inanimis appetitum quendam ponunt Phyſici, quem vocant naturalem, quem naturalem impetum videntur mihi melius appellaturi. Itaque differentia propria hominis, eſt ſapientiæ eſſe capacem: atqui quoniam ſapientia cum vera virtute coniuncta neceſſario eſt, & hæc cum Dei timore, omnium optimè definiuit hominem Eccleſiaſtes in verbis vltimis ſuæ concionis, dicens, ***Deum time, & mandata eius ſerua, hoc eſt enim omnis homo***: quod nihil aliud eſt dictu, quàm homo enim eſt animal capax ſapientiæ veræ, quæ in timore Dei & legis eius meditatione conſiſtit. quanto autem propius accedat ad hominis eſſentiam differentia hæc quàm rationale, inde intelliges, quod vt alibi indicauimus bruta omnia, rationabilia etiam quodam modo & circa quædam ſunt, & intelligentiam quandam habent; ſapientiæ verò nullatenus ſunt capacia: itaque hominem eſſe animal ſapientiæ capax, multo cum minori ambiguitate dicitur, quàm animal rationale. Quare propriam hominis naturam, definitio hæc continet. Vita verò eius qua homo eſt (qui eſt ſecundus eius actus, & qui ex propria natura fluit) eſt militia ſuper terram. Nam ſecundum ſapientiam operari, ſeu ſapienter agere, eſt irrationalibus affectibus repugnare, atque appetitum peccati, ob quem conquæritur Iob factum ſe eſſe ſibi ipſi grauem, coërcere, vt rebellem ſeruum: qui enim contra facit, ac libertate ſua abutens illi obedit, fit ſimilis iumentis inſipientibus, ac comparatur illis, quia viuit vt illa. Neque tamen ob hæc nos cogunt argumenta Platonis fateri, hominem nihil eſſe aliud quàm animam, corpus verò non hominem, ſed hominis aliquid: ille enim in Alcybiade pri-

Hominis differẽtia propria.

Bruta quomodo rationabilia.

Homo an ſola anima.

mo,ſiue de natura hominis,ita argumentatur. *Neceſſe eſt aliud ſit id quod vtitur, & aliud quo vtitur, & aliud quod imperat, & cui imperatur; vt aliud eſt cerdo qui inciſorio vtitur, & aliud inciſorium quo vtitur; aliud quoque dominus aliud ſeruus. vt verò cerdo, & inciſorio dicitur incidere & manibus: vt manus autem, ita & pes, & oculus, atque corpus totum, eſt res qua homo vtitur: homo igitur, & eſt aliud à corpore, ſiquidem corpore vtitur, & eſt res illa quæ corpore vtitur: at verò anima vtitur corpore, homo igitur ipſa anima eſt.* Nam (inquit) *homo eſt anima, aut corpus, aut ambo ſimul. corpus non eſt, quia corpore vtitur, homo verò eſt qui vtitur: ſed neque ambo, quia ſi duorum alterum non vtitur, neque ambo vtuntur: ſupereſt vt homo anima ſit.* Eodem modo concluditur hoc argumentum, ſiue dicas vtitur, ſiue imperat, ſiue dominatur: nam ipſum vti imperio agitur, imperat enim cerdo manui, & inciſorio, hæc verò obſequuntur tracta. Itaque Plato ob hæc cenſet, hominem animam ſolam eſſe re vera, & in dialogo dicto, & 12. de legibus, dicens re vera vnumquemque noſtrum animam immortalem eſſe, corpus verò aliquid illius, vt veſtem, aut loricam, cui conſonum etiam eſt poſſe commutare corpora, fierique vt quæ anima humano vſa eſt corpore, in palynginesia (quam ille vt Pythagoricus profitetur) induat equinum, leoninũ, ſuillum, aut piceum, quodcũque accommodatum ſit moribus, quibus ſeſe in ſuperiori vita imbuit: non aliter ac ſi cerdo, à ſutoria arte per negligentiam vacans, in fabrili ſe exerceret, deponeret poſtremo acum & inciſorium, acciperétque ſerram & malleum. nimirum conſtat quibuſcumque moribus aſſueſcat, fieri animi ad eos propenſionem, vſque adeo, vt quanto diutius aſſueuerit, tanto difficilius poſſit ſe quiſpiam ad alios trans-

Palyngineſia.

transferre, & illa libertas qua hominem natum eſſe diximus, videatur perire. Qua cauſa Stoici homines, atque adeo & omnes Philoſophi, (etſi non omnes æquè) affirmauerunt, ſtultos eſſe ſeruos, & ſapientes liberos. atque Dominus noſter dicit, hos ſeruire mammonæ. Idémque octauo Ioannis, *Qui facit peccatum ſeruus eſt peccati.* ſunt innumera alia oracula in ſacris, quæ hoc ipſum innuunt. cùm ergo videatur anima cõſuetudine mutare naturales appetitus & propenſiones, atque vnicuique videatur animantiũ tributa corpora ſecundum ſuos mores (rapacibus enim vngues acutos, firmos & curuos: voracibus, dentes & capacẽ ventrem, & inteſtina minimè flexuoſa? ferocibus cornua dura; fugacibus longiora crura) conſentaneũ cẽſet Plato, & mutatis animabus, quas ſolas homines eſſet cẽſet, commutari corpora, atque hanc cenſet eſſe brutorum generationem in Timæo: & decimo de Republica, ſiue de Iuſto cenſet hanc eſſe impiorum pœnam quò quidem videtur ſpectare illa comminatio Pſalmi trigeſimi primi, *Nolite fieri ſicut equus & mulus quibus non eſt intellectus,* & illa imprecatio. *In chamo & freno maxillas eorum conſtringe, qui non approximant ad te.* Verum hæc omnia Platonis dogmata plauſibilia magis ſunt quàm vera, & Poëticè magis quàm Phyſicè colliguntur. nam habitus longe alia res eſt quam natura: facítque habitus propenſiones contrarias, natura manente. Neque quidpiam tam diſſentaneum, quàm hominum brutorúmque eaſdem eſſe animas, aut animarũ ipſarum, in alias animas fieri mutationes. non eſt ergo ita, ſed quantumuis habitus difficultatem ingerat efficiendi contrarium, vt auaritia erogandi, luxuria continenter agendi, tamen quia natura non mutatur, quia natura liber, & ſuarũ actionũ

Stulti ſerui.

Habitus & naturæ differentia.

dominus effectus eſt homo, liber neceſſariò manet, potéſtque ſeſe in alios trāsferre mores, ſi velit; tametſi difficilius multo eò, quam niſi deterioribus aſſueuiſſet. Atque peccati vocatur ſeruus, non quòd non poſſit illi imperare, ſed quia obedit voluptate deuictus. quia (vt dicitur in ſecunda epiſtola Petri) *à quo quis deuictus eſt, eius eſt ſeruus*, appellationes verò belluarum accipit, non ob naturæ vllam mutationem, ſed quia ob bellunos mores comparatus eſt iumentis, & ſimilis factus eſt illis. Pſalm. 48. Neque ſane homo ipſa anima eſt, ſiquidem eſt animal, quapropter & corpus tale, animatum ſcilicet. neque quidquam habet abſurditatis, idem imperare ſibi ipſi, & vti ſe ipſo, & eundem à ſe ipſo domari, vinci, & coerceri, eundémque ſibi ipſi repugnare. nam & lapides quoque & metalla, & inanima omnia corpora, per ſeſe mouētur, quo illa ſua fert natura, grauia deorſum, leuia ſurſum, vt alibi mōſtrauimus. neq; ſunt hæc abſurda, quia etſi inſunt hęc eidem, non ſecundū idē, ſed ſecundū animum alia, alia ſecundū corpus, ex corpore verò & animo conflatum animal homo eſt, qui ſe pro ſuo arbitratu gerit. nam tametſi anima imperat corpori, & ratio appetitui, proprius autem dicitur homo imperare, quia actiones ſuppoſitorū ſunt; vt tametſi oculus videre dicitur, proprius autem ac prius, homo videt. Itaque & mens imperat corpori, & homo: mens tamen homo non eſt, ſed pars hominis, per quam ille imperat: Vt homo videt & oculus videt, non tamē oculus homo eſt, ſed pars hominis, per quā videt: ita etiam corpus repugnat rationi, ſed & homo ipſe repugnat rationi ſecūdum corporalem appetitū. quapropter multo melius, ac exactius quàm Plato dixit Iob, factum ſe eſſe ſibi ipſi grauem. Nimirum

Serui peccati.

homo ſecundum duplicem, qua eſt naturam, pugnat ſecum & reſiſtit ſibi ipſi. Pulcherrima eſt illa cōparatio, quam Ariſtoteles innuit capite vltimo primi Ethicorū. Nimirum duo animæ appetitus, ſunt vt duo corporis latera, atque vt cū quis remiſſe vnū mouet in alterū fertur, ita qui remiſſe vtitur ratione incōtinēter fertur in appetitiones, & qui remiſſe appetit, fit continēs: eſt verò ratio vt latus dextrū firmius, fortiúſque, & quod ſi velit contendere, poteſt alterū trahere. Adhuc etiā videri poſſit alicui appetitus peccati, neque ſub mente, neque ſub homine eſſe, neq; hominem poſſe illi dominari cùm eſt malus; ſed neceſſitate quadam, vbi quis malus fit, in deteriora ferri. Eam (dicunt) vt febris phrenitis, & hydrops morbi ſunt corporis, ita luxuria, iracūdia & auaritia, morbi ſunt animi vt ergo non poteſt qui ægrotat corpore morboſos appetitus cohibere, vt ſitim febricitās aut hydropicus, & furorem phreniticus: ita neque qui ægrotat animo, poſſit cohibere appetitus irrationales, qui peccatorum appetitus ſunt, alioqui (dicunt) non ægrotet. neque igitur (dicunt) pœna quiſpiā dignus ſit ob peccata ſed perinde ſit furem verberare quod furetur; ac ſi febricitantē verberes quod febricitet, vtrūq; enim inuitò ineſt, & per morbum, illud animi, hoc corporis, Hæc videri poſſint leuiter conſideranti, probabilia: ſunt tamē ſophiſtica & inepta. recipio enim, luxuriam, auaritiam, & iracūdiam, morbos eſſe animi, non minus quàm febrem, hydropem, phrenitidem, corporis: atque adeo vt ex his, ſitim & amentiam, ita ex illis libidinem, iram, & aliarum rerum cupiditatem naſci. atque adeo non magis poſſe luxurioſum non prurire libidine; & iracūdum ira intumeſcere: & auarum appetere aliena, quam febricitantem, & hydropicum

Dextri perfectio.

Morbi animi & corporis.

non ſitire,& phreneticum non inſanire. Quid tũ poſtea? an proinde non eſt dominus ſuarum actionum vterque?abſit. Nam & febricitans & ſitiens poteſt nõ potare, & auarus & concupiſcens res alienas, poteſt non furari.quapropter merito fur verberatur nõ quia auarus,ſed quia furatur,vt febricitans repræhenditur non quia ſitit,ſed quia intempeſtiuè potat,Peccatum verò non eſt in concupiſcẽtia,ſed in facinore,aut certa voluntate committendi.nõ enim laude dignus minus eſt,qui cùm ſit natura libidinoſus,non agit quippiam petulanter, quàm qui talis non eſt: imo magis etiam fortaſſe aliquãdo, quia *virtus in infirmitate perficitur*,vt inquit diuus Paulus,ſecunda ad Corinthios, & virtus verſatur circa difficilia, vt inquit Ariſtoles ſecundo Ethicorum. Eſt igitur in noſtra poteſtate, non ille irrationalis appetitus,qui naturaliter exurgit ex noſtræ naturæ corruptione;quam ſæpè ipſa elemẽtorum & humorum temperies auget,ſed qui verè eſt appetitus peccati,hoc eſt, vera & certa deliberatáque voluntas aliquid contra Dei Optimi Maximi legem committendi, quapropter vbi in decalogo dicitur, Nõ cõcupiſces res alienas,nõ ita eſt accipiendũ, quaſi qui concupiſcentiam habet rerum alienarum in peccato ſit, etiamſi ſi nolit quamquam poſſit, furari, ſed is ſolus qui vult furari ſi poſſit:hæc enim voluntas eſt appetitus peccati. ille prior appetitus ſine culpa eſſe poteſt,quia ex morbo naſcitur,vt ſitis ex febre. Vt igitur febricitanti nullus medicus imperet, noli ſitire, ſed noli potare etſi ſitias:peccat vero in medicum nõ qui ſitit,ſed qui potat,aut vult potare quidquid medicus iubeat;ita in Deum, non qui vtcumque concupiſcat aliena (nam quî poſſit non concupiſcere aurum inops,aut auarus?) ſed qui velit furari ſi poſſit, quid

Concupiſcentia non eſt peccatum.

quid

quid Deus imperet. vnde conſtat, nos natura dominos eſſe appetitus peccati, etiam cùm mali ſumus, etiam ſi vitio & culpa ſimus ſerui peccati. cõſtat quoque totam benè viuendi normam eo redigi, vt Deum timeamus: quandoquidem tota boni iuſti quod regula, in Dei, vtpotè rerum omnium Domini, voluntate conſiſtit peccatum verò in auerſione, ſed (vt hęc apertius eloquar) poteſt quiſpiam eſſe libidinoſus, aut iracundus natura, aut habitu, atq; vtcũque ſit talis, propenſus erit ad venerem, aut iram. Intereſt verò multum, nam quorum natura tantum eſt talis, neque pœna, neque repræhenſione dignus eſt, quia neque vituperari, neque laudari quiſpiam debet, ob id quod natura illi ineſt, quin potius ſi rectè agit talis cũ ſit, maiori eſt dignus præmio: qui verò talis eſt ſecundũ habitum, repræhenſione & vituperio dignus eſt, quia in ſua poteſtate fuit eius habitus principiũ, ſed ſi ne tũc quidem exerceat venérea, aut iraſcatur, nõ eſt dignus pœna, quia peccatum in actione eſt, in habitu vitium ſolum. poteſt verò iniuſtus non iniuſtè agere, etiam ſi non ſtatim ac vult poteſt habitum commutare, ſed longa aut magna exercitatione opus eſt. Culpa itaque iniuſti, quod talis ſit, ſolum eſt in principio, quòd iniuſtè agat in ipſa volũtate, quæ actiones noſtras ſemper comitatur. Quòd diſertè docuit Ariſtoteles capite quinto, tertij Ethicorum dicens, *Verum non ſimiliter noſtra ſponté actus ac habitus fiunt: actuum enim à principio ad finem domini ſumus ipſa ſingula cognoſcentes, habituum verò principium.* Igitur punitur fur non quia fur eſt (quanquam hoc quoque ſi habitu conſtat eſt vituperabile) ſed quia furatur: vt neque repræhenditur febricitans, quia febricitat, neque quia ſitit (tametſi vituperatur etiam ſi ob prauum victum in eum

affectum incidit) repræhéditur verò, quod potet cùm nõ expedit, atque adeo iure poſſet puniri, ſi ſit ſeruus, itaque peccata ex animi naſci morbis, nihil obſtat quo minus ſponte committãtur, ſitque penes nos liberum arbitriũ, & mens appetitus ſit natura domina.

CAPVT QVADRAGESIMVM QVINTVM.

CAPITE decimo ita Iob Deum alloquitur. *Memento quæſo, quòd ſicut lutum feceris me, & in puluerem reduces me. Non ne ſicut lac mulſiſti me, & ſicut caſeum me coagulaſti.*

Quæ verba non ſunt oſcitanter prætereunda Phyſico, neque quaſi non explicent naturalẽ hominis ortum exactiſſimè; prima enim verba cõtinent primam hominis formationem ex primis elementis, ſecunda generationem ſingulorum hominum ex ſemine. Quę vt apertiora euadant, præfari oportet, quàm plurimas fuiſſe Philoſophorum ſententias de rerum corporearum elementis, antequam in illam vnam peruentum omnibus eſt, de calido & frigido, humido & ſicco, ſeu terra aqua aëre & igne. plurimi enim cenſuerunt, elementa corporum eſſe corpuſcula indiuiſibilia, nonnulli ſubſtantias homogeneas, atque horum vtrique nihil errabant in notione elementi. alij enim principij & elementi rationem non diſtinguentes, dicebãt elementa rerum omnium eſſe litem, & amicitiam, alij raritatem & denſitatem, alij craſſitiem & tenuitatem: alij alia. Cæterum, ſi quæ rerum naturalium elementa ponenda ſunt, nulla æquè probabilis atque illa ab omnibus rectè philoſophantibus (nam & ab Stoicis,

De elemẽtis.

& Academicis,& Peripateticis)recepta opinio,quę ab Hippocrate fluxit, eſſe rerum omnium corporearum elementa,terram,aquam, aërem, & ignem, quia horum præcipuè corporũ eſſe videmus qualitates, q̃uarum mutua pugna fiunt ortus & interitus. quædam enim fiunt ex quibuſdam creſcente calore, quo aliquando extincto,hæc eadem abeunt in alia:ita etiam, ſiccata quædam intereunt, & alia humectata nimis:nihil autem interit,quin aliquid aliud ex illo fiat? itaque fiunt omnia dictarũ qualitatum actione, quare & miſtione illorum corporum quorum illæ qualitates ſunt primo,vidētur generari,atque adeo(ſi quę) illa eſſe corporum aliorum elementa. Cæterum neque hoc videtur mihi (quando non iam cum tyronibus agitur)leuiter prætereundum, ſed examinãdum, an verè Philoſophi corporum naturalium elementa prima ponant.at ſit hæc hypotheſis, vt multæ aliæ in ſcientiis.ſi enim,vt Ariſtoteles ſecundo de ortu & interitu multis contendit, rerum omnium generatio agitur circulo,non generantur omnia ex quibuſdam, ſed ex quocumque quodcumque.Quare nulla re vera ſint aliorum elementa. Porrò monſtratum alibi eſt, nulla eſſe ſimplicia elementa in rebus:atque adeo digito monſtrari poteſt.quæ enim terra?an hæc,quæ nitro,ſulphure,argento viuo,& metallicis omnib. concretionibus eſt interſita, & alicubi eſt gypſus, alibi calx,creta alibi?Quæ aqua?an marina,quæ hic intolerabiliter ſalſa, alibi etiã eſt amara?Qui aër?an hic turbidus,qui vapor aut nebula,aut nubes, aut ignea exhalatio,aut horũ quædam confuſio eſſe videtur?Quis ignis? an carbo, qui terræ multis generibus eſt craſſior? an flamma, quæ nihil eſt niſi fumus ardens? quod ſi nullibi vnquam elementa ſimplicia ſunt, ne eſſe

Elementorũ impuritas.

eſſe quidem poſſunt, vel hoc argumento (tametſi aliis etiam non ineuidentibus eſt à me monſtratum alibi) quòd in æternis idem eſt, quod eſt & quod poteſt. æterna verò eſt naturaliter hæc mundi facies. quod ſi nulla ſunt elementa ſimplicia, quorum miſtione generentur reliqua, ne miſtio quædam eſt vlla. Quorum enim eſt miſtio? niſi miſcibilium? quòd ſi miſtio non eſt re vera, ſed conficta; neque reſolutio ſit in ſimplicia. nihil igitur fit ex elementis, neque finitur in elementa, quare neque elementa ſunt omnino in rebus; niſi enim orationes in dictiones, & dictiones in ſyllabas, & ſyllabæ in literas reſoluerentur, à quibus coagmentatis extiterunt, haud quaquam diceremus literas eſſe verborum elementa. non igitur ſunt alia aliorum elementa, ſed fiunt alia ex aliis mutuo, & circulo quodam, vt ex pruno prunum, ex hoc nucleus, ex hoc prunus: & ex ſemine ouum, ex ouo pullus, èx pullo ſemen. his argumẽtis fieri videtur, nulla eſſe rerum elementa. Nihilominus eſt quod reſpondeamus, veram ſimul de elementis ſententiam ſtatuentes. tametſi enim verè dicatur rerum generatio eſſe circularis, nõ tolluntur elementa. Non enim fiunt omnia ex omnibus eodem modo: ſed quædam ex quibuſdã compoſitione; alia ex aliis reſolutione. quis enim non videt lignum ex miſcella terræ & aquæ, quã radicibus hauſit eſſe nutritum, atque ita ex illis effectũ, reſolui verò ignis vi in aquam, quæ inuiſibiliter abit in vaporem, & cinerem terreum qui ſupereſt? fit haud dubiè ex ligno cinis reſoluendo, quia deponendo quædam, ex terra lignum componendo, quia aſſumendo aquã. Sed quàm ſint res omnes multarũ compoſitione factæ, ipſa reſolutio indicat. quotæ enim quæque res ſunt, ex quibus non ſeparet ratio deſtillandi terreas fæces

Reſolutio.

Diſtillādi ratio.

feces,& partem aqueā, & oleoſum quiddam, abeunte interim fumo? haud dubiè igitur ſunt rerum ex rebus compoſitiones,& rerū in res reſolutiones. Quapropter cùm ex aliis in alia procedatur reſoluendo, neceſſe eſt eſſe rerum eleméta prima.quia cùm poſteriorum natura naſcatur ex prioribus, ſi nulla ſtatuerentur prima,ſed abiretur reſoluēdo in infinitū, vt in diuiſione continui, nō eſſet vnde inciperet compoſitio,neque vnde flueret rerum natura,quare neque eſſet illarum vlla natura. Neceſſe eſt igitur ponere aliqua corpora,quorum natura per ſe inſit illis,neque ab aliis emendicata corporibus, illa verò ſunt elementa prima:quæ quidē,pura & inalterata, ne eſſe quidem, neque ſi eſſent,videri poſſent:quādoquidem ſenſibiles omnes qualitates præter primas,à temperamentis fluunt,temperamenta verò miſtione conſtant.Supereſt igitur vt ſint in hac vniuerſitate alterata eleméta: ea verò ſunt,ſi grandes hæ mundi partes,terra,mare, & circunſtās aër,& qui per alia omnia penetrat ignis. Hæc enim minimam omnium quæ in mundo ſunt miſtionem habent, & omnium maximè accedunt ad quatuor illas naturas corporeas & ſimplices, quas actu quidē nullibi, potentia verò in omnib.eſſe dicimus,neq; proinde falſum eſt,aut tantum hypotheſis, eſſe hæc eleméta.Sūt enim re vera,vt dicimus,potētia ſcilicet,velut re vera eſt in theriaca opiū, & caſia. Neque minus hæc in theriaca eſſent, etiā ſi totum mundi opium eſſet in eā inſumptum,neque alicubi maneret actu:vt nunc in mundū inſumpta ſunt tota, aqua, terra,aër,ignis,vt nihil illorum iā ſuperſit, ſed aquea, terrea,aërea, & ignea corpora. Sunt itaque quatuor elementa,quorum naturæ in his aſpectabilibus mūdi partibus,terra,inquam,aqua,aëre,& igne præcipuè ſe exerunt:

Elementa prima.

exerunt,atque hæc quidem alterata elementa,ſunt re vera actúque in mundo,& conſpiciuntur:illa, inalterata & ſimplicia,ſunt re vera, non tamẽ actu:atque vt ſunt,ita miſtione generant.Nimirũ alterata hæc,præexiſtentia actu cõmiſcentur,& generãt:inalterata illa, nunquam præexiſtunt actu, ſed potẽtia ſemper ſunt, & in ipſa miſtione & in miſtis.Horũ quatuor elementorum,duo præcipuè(aqua inquam & terra)præſtant corporibus craſſis,& ſolidis,vt lapidibus , metallis,& arborum atque animalium partib.corporaturam:duo reliqua admiſcẽtur propter temperiem, & facultates: & primo quidem omnia neceſſe eſt conſtiterint horum concretione,poſterius verò quædã , vt quæ præſtantiora cum ſint reliquis , præſtantiorem etiam habent ortum,fiũt virtute ſeminali,& maturatione,elementorum miſtione latitante,& in ipſo ſemine , & in eo quod oritur. Nam ipſa maturatio nihil aliud facit, quàm perfectiorẽ,ex imperfectiori,elemẽtorũ miſtionem.itaq; imperfectiora corpora,& quæ neq; viuunt, neque vegetantur,eodem penitus modo neceſſe eſt à principio mundi conſtiterint quo nunc, concretione quadam elementorum,quadam proportione coëuntium.quod in lapidib. apertè cõſpicimus:qui aqua & terra deſuper commiſtis,& dureſcentibus , augentur. Iis verò quæ ſeminali virtute generantur , neceſſe eſt duplicem tribuere ortũ,alium quo cõſtiterint ab initio;alium,quo nunc oriantur:oriuntur nunc ex ſemine , ex quo quidem à principio fieri non potuerunt, cùm ſemina poſteriora ſint natura, & tempore rebus ipſis:ſiquidem fructus ipſarum rerum ſunt ,vt anteà ſuper caput primum Geneſeos indicatum eſt. Igitur cùm à principio facta ſunt ſimul omnia , in illa communi omnium geneſi facta ſunt ex communibus prin

Elementorum diuerſitas.

principiis, hoc eſt, ex elementis: poſterius verò ſingula ex propriis principiis, & ſuo quódque modo. Igitur homo à principio factus eſt ſecũdum corpoream molem ex terra & aqua commiſtis, vt ſcilicet fit lutũ, atque adeo ex limo terræ, hoc eſt ex terræ, & aquæ miſtura, atque inde fluimus omnes: illámque naturam nobiſcum differimus. hanc primam rerum omnium geneſim obumbrauerunt Poëtæ connubio Pelei & Tethidis, id eſt, luti, (πήλος enim lutũ eſt) & aquæ. quibus nuptiis dicebant Deos omnes interfuiſſe, præter diſcordiam. Quia ſcilicet, virtutibus cœleſtibus & diuinis coniungentibus, & in concordiam trahentibus elementa, orta ſunt omnia. nunc verò noſtrum quilibet à parentum genitalibus emulgetur in ſemine ſicut lac, & in vtero coagulatur, ſicut caſeus. Eſt verò appoſitiſſima & maximè naturalis comparatio. nam conuenit ſemini cum lacte materia & conditionibus, & generationis modo, & officinis quibus fiunt, & vſu. Vtrunque enim fit ex ſanguine, maturatione quadam, alterum in teſtibus, alterum in vberibus, partib. ſubſtantiæ modo valdè ſimilibus, ſúntque ambo ſucci albi & craſſi. vtitur verò natura, altero ad generationem, altero ad recẽter genitorũ nutritionẽ, vt alimẽto ſcilicet parũ euariante ab ipſo generationis principio. Ipſum igitur ſemẽ veriſſimè dicitur eſſe, vt quoddã lac: ipſa verò prima embrionis generatio, coagulatio eſt, vt caſei ex lacte. nã Ariſtoteles capite 21. de generatione animaliũ ita inquit, *Velut in lactis coagulatione corpus quidẽ ipſum lac eſt, ſuccus autẽ coagulũ quod principium habet coagulãdi, ita quod à viro in muliere ſecernitur.* Cõſtat ex dictis quãta proprietate ſanctus Iob vtrũque hominum ortum recenſuerit, & eum qui primo fuit omnium, & eum qui deinceps eſt ſingulorum.

Homo ex quo primum.

Pelei & Tethidis connubiũ.

Lac ex quo & quomodo generetur.

CAP

CAPVT QVADRAGESIMVM SEXTVM.

CAPITE quatuordecimo Iob ita inquit. *Lignum habet ſpem, ſi præciſum fuerit rurſus vireſcit, & rami eius pullulant, ſi ſenuerit in terra radix eius, & in puluere emortuus fuerit truncus illius, ad odorem aquæ germinabit, & faciet comam, quaſi cum primum plantatum eſt: homo verò, cum mortuus fuerit nudatus atque conſumptus, vbi quæſo eſt?*

Hîc deplorans Iob humanæ vitæ conditioné, quæ tàm facile pereat, atque cùm ſemel perierit, adeo ſit irrecuperabilis, confert hominem cum ligno, dicẽs, miſérabiliorem eſſe hominis conditionem, quia lignum etiamſi præciſum ſit, poteſt rurſum reuireſcere, atque adeo germinare, & infixũ in terra in arborem integrã abire, atque adeo in arboré etiã diuerſi generis inſeri, inſitionéque producere copioſos ramos, & multum fructũ, quin etiã ſi ſenuerit in terra radix, & truncus eius emarcuerit, mortuúſque ſit, ſi ſumma eius pars, & rami mucro infigatur in terram ad odoré aquę (hoc metaphoricè dicitur) hoc eſt, ſi adſit aqua, vt ex aqua cum terra miſta, alimentũ capiat, germinabit, & mucro ille radices proferet in terrã, & ſurſum faciet comam, itaque & nouam integrámq; arboré. His modis agricolæ & vineas renouãt, nimirũ inſitione, plantatione, & germinatione, vt quiuis rei ruſticę vel exiguũ peritus ſcit, & Theophraſtus docet primo de hiſtoria plantarum. Homo verò nihil tale habet, ſed quæcumque pars illi abſciſſa ſit emoritur ſtatim, nullã neque plantationé neque inſitionem recipiẽs, neque omnino vllam habet rationem reuiuiſcẽdi. Iam verò ſi homo

Arborum ortus.

mo mortuus ſit, nulla eius pars viua manere poteſt, ex qua re vireſcat vt arbor. In primis hoc explicemus vt habeat mox naturalē cauſam apponamus. Homini quidem emori poteſt pars vna aliqua antè alias, vt digitus, auricula, pudēdum, aut etiam pes, manus, crus, aut brachium, vt per gangrenam emoriuntur nonnūquam, aut Eſthiomenum; tamen mortuo homine, hoc eſt corde, quod vitæ radix eſt, nulla ne minima quidē neq; extima pars manere poteſt viua, vt arbori; cui exciſa, & exuſta penitus radice, manere poſſunt virentes ramuli, atque mucrones, quibus in terram infixis, arbor renaſcatur. Verum neque arboris ſemel ſiccata & emortua pars, poteſt amplius vlla ratione reuiuiſcere, magis quàm mortuus homo. hac enim in parte eadem ratio eſt. marcor enim & confirmata ſiccitas, in omnibus vegitabilibus eſt irremediabilis. Neque ſolum non poteſt, ſemel emortuum lignum, ſecundum eandem partem qua emortuum eſt reuireſcere, ſed neque qua parte conſenuit, poteſt (vt ita dicatur) reiuueneſcere. habent enim etiam ſuas ætates, vt animantia, quas (mortalia cùm ſint) neceſſario percurrunt, neque datur à poſterioribus ad priores retrocedere. Euenit verò aliis partibus ſenio confectis alias recentiores eſſe, & aliis emortuis, alias adhuc viuere & germinare, & euulſa arbor poteſt rurſum terra condi, & renutriri; niſi verò condatur, ſed maneat euulſa, ſine ſpe vlla moriatur, vt & homo ſi omni alimento deſtituatur, quia arbor ex terra capit alimētum per radices. Nam & ipſe Iob cap. 7. dixerat. *Quaſi euulſæ arbori abſtulit ſpem meam.* Quę verba videri alicui poſſint præſcriptæ orationi repugnantia. non ſunt tamen, quia hic in præciſo ligno, & radice ſeneſcente in terra, ſpem eſſe dicit, ſi ad odorē aquæ rurſus plantetur:

Cor vitæ radix.

Marcor irremediabilis.

z

illic ſpẽ negat eſſe in euulſa arbore,ſi auulſa perſiſtat, neq; rurſum terra condatur.nihil euenit tale homini: ſed partes omnes conſeneſcunt & cõmoriuntur cum præcipuis,neq; eſt ratio ſemel è vita euulſum traſplãtandi. Quod,etſi miſeriæ eſſe videtur, non eſt tamen imperfectionis, quia vnitas & indiuiſibilitas in rebus omnibus comes eſt perfectionis, multitudo & diuiſibilitas imperfectionis. Proinde cùm multi ſint viuentium gradus, qui perfectione & imperfectione diſtinguuntur, quò quidque eſt perfectius, eò partes eius maiorem habent vnitatem, minúſque viuere poſſunt niſi in toto:quare ſeparatæ moriuntur. nimirum gubernantur,non ſingulæ ſeorſum ac per ſe, ſed omnes ab vno principio: quò quidque imperfectius, eò minus vnũ,ſed vt vnita conglutinatáque multitudo,ac proinde partes eò magis ſeparari poſſunt,ac ſeparatæ viuere, & germinare: quod per gradus viuentium fit manifeſtum. Plantarum enim partes diſſectæ viuunt,& quæcunque ſeorſum in terram infigãtur,ſiue in hanc ſiue in illam partem viuunt,& germinant, atque hoc inter ipſas plantas,vilioribus ineſt pluſquã præſtantioribus:adeo vt quarundam rami,in longum defoſſi,ſecundum multas partes germinantes,multas producant plantas.nulli hoc contingere poteſt, eorũ quæ alimentum,non radicibus ſed ore capiant, tamẽ eorum viliſſima diſſecta in multas partes viuunt (vt in reptilibus videre eſt) quantum poſſunt durare ſine alimento,quaſi partes non accipiãt vitam à partibus, ſed ſingulæ viuant per ſe,aliæ aliis agglutinatæ, qua cauſa & inſecta vocantur. Alia ſunt his præſtantiora, quæ non tantam patiuntur partiũ ſectionẽ ſuperſtite vita,tamen præciſo capite,& extracto corde volutantur,& ſubſultant aliquandiu, vt galinæ:grandiora verò ani

Vnitatis & indiuiſibilitatis perfectio.

tò animalia(atque minime omniũ homo)cum à principibus membris accipiãt vitam & motum, omnémque gubernationem,illis præciſis, ne momento quidem temporis viuunt, ſed ſecundũ ſe tota moriũtur, vt ad vnitatem , & perfectionem naturæ magis accedentia.

CAPVT QVADRAGESIMVM SEPTIMVM.

CAPITE vigeſimoſexto libri Iob. *Qui extendit Aquilonem ſuper vacuũ, & appendit terram ſuper nihilũ Qui ligat aquas in nubibus ſuis vt non irrumpant pariter deorſum. Qui tenet vultum ſolij ſui,& extendit ſuper illud nebulã. Terminũ circũdedit aquis,vſque dum finiantur. Lux & tenebræ. Columnæ cæli contremiſcunt,& pauent ad nutum eius. In fortitudine illius repentè maria congregata ſunt,& prudentia eius percuſſit ſuperbum. Spiritus eius ornauit cælos, & obſtreticante manu eius eductus eſt coluber tortuoſus.*

Propoſuerat in initio capitis Iob,Dei ſummam potentiam & ſapientiam,exprobrans amico ſuo Baldad, quòd videretur illi patrocinari,quaſi imbecilli & imprudenti , his verbis. *Cuius adiutores? nunquid imbecillis? & ſuſtentas brachium eius qui non eſt fortis? cui dediſti conſilium? forſitan ei qui non habet ſapientiam.* Quaſi dicat , Deus tuo patrocinio aut conſilio non eget, fortiſſimus enim eſt , & ſapientiſſimus. Hanc igitur nunc potentiam & ſapientiam Dei celebrat. producens mirabilia eius opera in cœlo & in terra. Quæ, tametſi naturaliter effecta ſint , nihilominus di-

uinæ virtutis & ſapiētiæ maxima ſunt argumēta,quę, ita mundi partes omnes aptauit, eáſque illis naturas tribuit, vt mirabiliter conſtiterint. Miratur primùm quòd extenderit Aquiloneum ſuper vacuum,hoc eſt, eam cœli partem quæ ſpectat ad polum,ac nobis imminet ſuper aërem. Nam nomina vētorum illis etiam mundi plagis tribuūtur,& cœli partibus à quibus flāt velut apud Ezechielem cap. 20. dicitur, ***comburetur in ea omnis facies ab Auſtro vſquè ad Aquilonem***, hoc eſt à meridionali parte vſque ad ſeptentrionalem. nō enim probo (tametſi id doctiſſimis videtur interpretibus) Aquilonem vocari hæmiſpherium quod nobis imminet,& Auſtrū alterū quod ſubſtare videtur,ac nos latet,eo quod polus hic noſter ſit Aquilonaris,altérque illi oppoſitus Auſtrinus.Nam etſi per ignorationē alterius hæmiſpherij,& putātes nihil illius eſſe habitabile,ita loquebantur antiqui,& philoſophi & poëtæ, tamen re vera non ita eſt, ſed à polo verſus meridiem flat Aquilo,à meridie verſus polum Auſter.Quare in altero etiam hæmiſpherio perinde fieri cenſendū eſt, eſſe,ſcilicet,ventum noſtro Aquiloni reſpondentem, qui à ſuo polo feratur ad meridiem,ſuúmque Auſtrū, qui à meridie ad polū.quapropter Aquilonis nomine nō totum hęmiſpherium in ſacris,ſed ſeptentrionalis cœli pars ſignificabitur. Quod vel ex Ezechiele conſtat:Cum enim comminaretur terræ Iſraël,quæ haud dubiè vtrumque hæmiſpheriū non attingebat·Dixir, *comburetur in ea omnis facies ab auſtro vſque ad Aquilonem*, non certè intelligens à polo ad polum,ſed à meridionali eius parte ad ſeptentrionalē vſq;. igitur ſi hoc loco Aquilo cœli partem vllam ſignificat, non aliā certè quàm ſeptentrionalem, ac per ſynedochem totum cœlū.Significat etiam nomen Aquilo cœli partē ca. 1. Eccle-

Aquilo.

Auſter.

Eccleſiaſtis, vbi de ſole dicitur, *gyrat per meridiem, & flectitur ad Aquilonem*. miratur itaque cœlum extẽtum eſſe ſuper aërem, Vocari enim vulgo, quod ſolo aëre plenum eſt vacuum, eo quod ſolidiori corpore plenũ non ſit, Ariſtot. etiam annotauit. cap. 6. de phyſica doctrina. Miratur quoque appenſam eſſe terrã ſuper nihilum, hoc eſt, ita locatam, vt cùm nulli alteri corpori innitatur, ſed in medio ſit aëris quaſi pendens, neq; in hác neq; in illã partem inclinet. Itaque miratur, quòd duæ hæ mundi partes, quæ ſolidiſſimæ ſunt, terra inquam & cœlum (cœlum enim ſolidiſſimum eſſe, quaſi ex aëre cõſtet, poſterius dicetur) firmę in ſuis locis maneant, non coherẽtes. ſed diſſitę interſtite aëre tenuiſſimo. Hæ autem admirationes naturaliter ſubrepunt omnibus qui philoſophiæ ſtudent, atq; adeo hæ & huiuſmodi aliæ dubitationes, initiũ dedere philoſophiæ quin potius earum dilutio, ipſa naturalis philoſophia eſt, Ariſt. c. 13. ſecũdi de Cœlo inquit irrationalis eſſe & amentis non mirari cur tota terræ moles in medio aeris quieſcat, cùm vel exigua eius particula, ſi eleuata dimittatur, ruat. neque verò dubitatio adeo eſt leuis, quin fuerint de ea re multæ varięque ſentẽtiæ veterũ, vt Xenophanis, & Empedoclis, Thaletis, Anaximenis, Anaxagoræ & Democriti, quas illîc ipſe narrat & refutat. De cœlo quoque cur non ruat, cùm nullo ſuſtẽtur corpore ſolido, ſed extentũ ſit ſuper vacuũ multæ veterum narrantur opiniones c. 1. ſecundi de Cœlo, quas omnes ego, vt pote illis locis ſatis vocatas in examen, & ab Ariſtotele ipſo, & à me in cõmentariis, nunc præteribo, breui dicens, cauſam dictarũ dubitationum eſſe, quòd terra nõ eſt aliter nata moueri quã ad medium, neque cœlũ quã circulo, quapropter neque terra, vndecumque in illud ferretur, poſſet mũdi

Vacuum vulgo quid.

Mundi ſir mitas.

centrũ præterire.neq; in illo ſemel firmata,poteſt inde exire(ita firmauit Deus orbem terræ,*qui nõ commouebitur*, vt dicitur in pſalmo) neque cœlũ vllam aliam in partem nititur,ſed ſuo tãtum loco volutatur. Vulgus verò imaginatur,illud, vt ſoliditate eſt pluſquam adamantinum, ita eſſe & natura quaſi argenteum, aut lapideum. Re vera autem illud eſt omnis & leuitatis & ponderis expers,circulo ſolum natũ ferri, cuius circuitionis finalis cauſa eſt in mundi totius indigentia,effectrix verò, in ipſius natura. Mirabilis verò Dei ſapientia & virtus,eas ſingulis mũdi partibus naturas tribuens, quibus maxime totius vſibus ſeruire poſſint.Addit,*Qui ligat aquas in nubibus ſuis,vt nõ erumpãt pariter deorſum.* Admiratione etiã videtur dignum, aquam,cùm pluit,in gutulas diſperſam, adeo æqualiter decidere, & late patentem terræ faciẽ irrigare, ac non potius totã confertim cadentẽ obruere,aut inæqualiter aliã partem aridã relinquere, in aliam corriuare.Mirũ itaque eſt,quàm aptè quamque ex ipſarum rerũ vſu pluuiæ fiant,vt videatur Deus ligatas habere aquas nubibus, neque dimittere eas niſi vt expedit, nimirũ guttatim, quaſi per cribrũ,aut irrigatoriũ vas percolatas. hoc celebrat ſanctus Iob,dicens, *Qui ligat aquas in nubibus ſuis, vt non erumpant pariter deorſum.*

Pluuiarũ conſideratio. Quæ autẽ ſit naturalis,ac neceſſaria eius euentus cauſa,dicendum eſt.Nã vt ſæpe iã diximus,Deus quę fieri expedit,facit per naturales cauſas,atque cum in ſacris eloquiis dicitur iubere aliquid,aut legem ponere,aut nũc alligare aquas nubibus,atq; alibi cõcludere mare aut arena cingere,aut huiuſmodi alia,quæ volũtatem Dei ſignificãt,ſignificatur certè Deũ talia voluiſſe boni gratia,ac feciſſe quidẽ:id verò nõ prohibet,quominus per naturales ac neceſſarias cauſas fecerit, quinpotius,

potius,illud velle,iubere,ac legem ponere,atq; aquas alligare & mare coërcere, nihil aliud eſt quàm eas rebus naturas tribuere,vt quæ fieri expedit,fiant.atque hoc quidem ita habet ſemper,prçterquam vbi agitur de mundi creatione.Ea enim cùm nōdū eſſet natura, ſolius diuinæ virtutis opus fuit.Neque ſane quod dicimus,Dei laudibus quippiam detrahit. Si enim non aliter quàm ſua volūtate faceret, vt aqua guttatim deſcenderet,& mare ſeſe intra ſuos carceres contineret, laudaretur eius potentia,nunc verò laudatur & ſapiētia;fitque hinc,vt quę circa Deum habetur pietas,nullatenus eleuet ſtudium philoſophiæ; quin potius, vt ego exiſtimo,augeat quàm plurimum,& promoueat. Quæ igitur ſtillarum pluuiæ cauſa ſit,dicamus. vt dicitur ca.3.Prouerbiorum,*nubes rore concreſcunt.* Quod quidē nihil aliud eſt,quàm eandē eſſe materiā roris & pluuiæ,puta vaporem,atq; rorem fieri cōcretione vaporū circa terrā manentiū,vt pluuia concretione nubium, quæ quidem ſunt vapores qui altius efferūtur. Itaque pluuia fit vaporibus cocreſcentibus atq; concretione abeūtibus in aquā,vbi autē ſemel facta aqua ſit ferri ſuper aëre nō poteſt, cū illo adeo craſſior ſit: neceſſe eſt igitur vt mox ac concreſcit,cadat.Non poteſt autē nubis ſimul cōcreſcere tota, ſed neceſſe eſt à minimis partibus incipientē concretionē,ad maiores & ad totius cōmutationem procedere : neque igitur ſpectare poteſt donec cadat tota,ſed neceſſe eſt, concretas à nondū concretis particulis decidi,ac ſeorſum cadere. Quod verò nō poſſit ſecundū ſe totā ſimul & æqualiter concreſcere nubis,eudēs cauſa eſt.Nā ſiue alterationē eā cēſeas fieri ab aëre,vt Stoici qui ponebāt aërē eſſe primū frigidorū ſiue ex accidēti per antipariſtaſim,vt Ariſt.fieri non poteſt,vt vel exigua eius

Quomodo pluuia diſtillent.

quod patitur pars æqualiter admota ſit agenti: conſtat verò ex admotione agentis ad id quod patitur naſci citiorem aut tardiorem commutationem. dicens, tunc fieri, vt guttulæ momentaneæ magnitudinis eſſe non poſſint, ſed quibuſcunque debeant eſſe minores, quia quantulaſcunque indices, concretæ fuerint earum medietates ante totas, quare & deciderint. cùm ergo nullæ ſint moles indiuiſibiles, fiet vt ne pluere quidem poſſit omnino, propter infinitam continui diuiſionem. Concedimus nullam in nubis commutatione, quæ concretione agitur, eſſe primam aquæ partem, antequam ſcilicet non fuerit pars alia minor, velut, & cùm ad extremitaté admota flamma ignis ſerpit per ſtupam, Verum nõ decidũt deciſſæ à nube, niſi cuiuſdam magnitudinis guttæ: euia antequam illis minores decidantur, anticipant aliæ particulæ generari, accedentéſque prioribus, conflant cũ illis guttas. Nimirum & deciſſio, & ipſa per partes generatio tempore quodam aguntur. quantum ergo aquæ generari poteſt, antequam genita portiũcula deciſſa cadat, tantum accedit guttularum magnitudini. Hinc fit merito, vt quanto celerius agitur nubis in aquam commutatio tãto cadant maiores guttæ. Quapropter aliquãdo cadunt minutulæ, guttæ, aliquãdo copioſi imbres. Itaque naturalis cauſa diſtributionis pluuiæ in guttas, æqualíſque illius, atque fœcũditati terræ accõmodatiſſimę irrigationis, eſt nubis paulatim procedẽs cõcretio. Conſiderans hũc motũ & huiuſmodi alios, qui ſcilicet, agũtur, eo quod res aliquæ mutationẽ propriæ ſubſtantiæ recipientes, factæ ſint craſſiores, aut etiã tenuiores ſolito (craſſatæ enim deſcendũt vt pluuia; extenuatę aſcendũt vt ſapores) dixit Ariſtote. 8. de phyſica doctrina, grauia & leuia moueri à generante,

aut

aut à remouente prohibens,à generante,vt pluuia,ab eo quod denſat vapores, à remouente prohibens , vt cadit tegula detracto fulcro. Nimirum,quia quod inanime eſt,non poteſt motum ſuum incohare per ſeſe, ac ſine opera externi alicuius , externa illa dicit eſſe quæ mouent,quia ſunt à quib. incipit motus. Moueri verò poſſunt inanima,aut vt grauia aut leuia,aut vt corpora quædam moueri poſſunt ab impellente , vt à neruo baliſtæ:aut à trahente vt ab hamo:aut à vehente,vt à iumento:aut à volútate,vt à vento, aut rota:vt grauia verò aut leuia,nō poſſunt in motum agi antea quieſcentia, aliter quàm à remouente prohibens , vt tegula à detrahēte fulcrum,aut à generante,vt pluuia à frigido quod denſat.Quod non intelligentes multi, alioqui doctiſſimi Ariſt.interpretes , venerūt in ridiculam ſententiā , omnia grauia & leuia moueri ſemper ab eo à quo genita ſunt.Itaque vim & efficaciam mouendi ea corpora , eſſe in illo quod plerūque nuſquam eſt.Sed quoniam ea mihi alibi refutata ſatis eſt, neque nunc niſi obiter,ob pluuiæ caſum eius cōtigit meminiſſe,procedamus. *Qui tenet* (inquit) *vultum ſolij ſui, & extendit ſuper , illud nebulam*, hoc eſt , qui cœlum operit nebula , quominus videri poſſit. Dauid quoque in Pſalmis laudi Deo dat , quod extendit nebulam per aërem mirabili quodam modo. Nam Pſalmo 147.ita cecinit.*Qui dat niuem ſicut lanam,nebulam ſicut cinerem ſpargit.* Spárgens nimirum nebulam ſicut cinerem,operit vultum ſolij ſui , tenétque quominus videatur.Nubes & nebulæ,eadē res eſſe videtur , hoc ſolum differens,quod nubes effertur in mediam aëris regionem,quę quia neque vicina Soli eſt vt ſuprema, neque reflexis à terra radiis potitur vt ima , frigidior illis eſt,& ad aquæ generum,hoc eſt pluuiæ , niuis,&

Inanimatorū motus.

Nubis & nebulæ differentia.

grandinis generationem accommodatior, nebula circa terram conſtitit. Quapropter vt quidã fumus, cœli aſpectum prohibet, in aquas verò non concreſcit, quin potius ſerenitas, magis quã pluuiæ, nota eſt, quia eſt vt Ariſt. inquit, velut nubis ſterilis. Sterilitatis cauſam eſſe dicit Ariſt. quia eſt velut excrementum concretionis nubis. Quare vt excremẽtum ſanguinis nutrire nõ poteſt, vt ille, ita neque nebula aquam gignere vt nubes. Verum hoc expoſitione indiget. Excrementum propriè eſt, quod ſecernitur per concoctionem, vt inutile; nubis verò nõ eſt concoctio, ſed concretio. At verò analogia dicitur excrementum nubis quod ſecernitur ex nubibus, quaſi concreſcere nõ potens, & mutari in aquã Itaq; ex Ariſt. ſentẽtia, nebula ex ea nubis parte, quæ quia mutari in aquam idonea non erat, excreta eſt, conſtat. Nõ explicat autem Ariſt. (quamquam id profectò expediebat quàm plurimum) cur ea pars idonea non eſſet in aquam abire. Quod magnam diſſidij occaſionem eius interpretibus præſtitit, aſſerentibus aliis ob tenuitatem, aliis ob craſſitiem eſſe talem. Mihi dicendum erit quod veriſimile. Nam monſtrationem hic locus nõ admittit. Si nebula excernitur ex nubibus, veriſimilius eſt, craſſiorem eſſe earum partem, quàm tenuiorem, quia ſi eſſet tenuior, excerneretur ſurſum, excernitur verò deorſum, ad terram vſque pulſa. Præterea ſi eſſet tenuior reliqua, quæ in aquam mutatur, in aëris aut ignis naturam inclinaret. Ob aëream verò naturam non eſſet inepta abire in aquam, ſiquidem communis omnium eſt conſenſus ac peculiariter Ariſt. in eodem cap. primi Meteor. mutatione aëris in aquam fieri nubem: igneam ſi haberet, haud eſſet adeo frigida, vt certè eſt, ſed fulgurum & cometarũ materia, vt reliqua exhalatio.

Excrementum quid ſit.

tio. Supereſt igitur vt inclinet in terram, eámque minime exuſtam vt quæ vocatur exhalatio, eſtque vt fumus vſtæ terræ. Nimirum cùm vapores ex aqua cum terra miſta eleuentur, fieri non poteſt quin aliquid ſecum efferant terreum, id, ob diuerſum ſubſtātiæ modum non facilè abit in aquam, neque ſanè per concretionem abire poteſt, cùm terra quàm aqua concretior ſubſtantia ſit. Proinde deorſum humidis vaporũ partibus concreſcẽtibus, terreæ & tenues (vt ad reliquam ſcilicet terram) ſecretæ deſcendũt, volutantúrque circa terram. vſque dũ vi Solis diſſipatæ fugantur. Quod Hippocrates quoque libro de aëre, locis & aquis teſtatur. Hæ igitur pluuiis ſuccedentes, meritò ſerenitatem indicant futuram, quia & diſſolutas iam eſſe nubes in pluuiam & nebulam. Euenit verò nõnunquam vt nullis præcedentibus pluuiis fiant. Quæ, ſiquidem ſint quæ propriè vocantur nebulæ, Græcis ὁμίχλαι, ac non potius tenues quædam nubes, tunc quoque ſiccioris temporis, & impluuij ſunt notæ: quia inutile eſſe, & infœcundum indicant, totum quod euaporat ex terra. Siquidem tale eſt quod effumat ex ipſa, quale quod ſolet ex nubibus excerni. Sunt quidem aliæ, caligines potiuſquã nebulæ vocatæ Gracis ἀχλὺ. Quæ ob nubes multas & tenues fiunt, quæ quidẽ pluuiam ſolent præmonſtrare: illæ verò, vt dixi, propriè vocatę nebulæ nõ ſunt. Hæ enim ſunt quales diximus. Vnde conſtat, quanta cũ proprietate dictũ in Pſalmo ſit. *Nebulam ſicut cinerem ſpargit.* Nimirum illud ſpectare poteſt, & ad ſimilitudinẽ ſparſi cineris quam præ ſe fert, & ad naturam, ſi quidem vt terreus quidã puluis eſt, ac excrementum terreum, vt cinis. Neque quidem his obſtat, ſolere ex fluminibus, & hyberno maximè tempore nebulas naſci. Nam vt ex nubibus, ita etiam ex fluuia

Caligines aquæ.

fluuialibus aquis excerni illud nebuloſum poteſt, & quod purioris vaporis, ac tenuioris inde naſcitur, euolat ſurſum, latũ in nubiũ regionẽ, quod verò craſſius, & impurius, conſiſtit inferius, volitans circa ipſa flumina. Atque quoniam per hyemẽ omnia concreta ſunt, neque facile ob frigus ſecernuntur quæ ſunt diuerſa, excrementoſus vapor magna ex parte exhalat, qui nebula fit: per æſtatem verò tenuior ac limpidior eleuatur vapor, qui aut concretus in regione media fit pluuia, aut antequam illã attingat extenuatus in aëre mutatur, Itaque nebulam ſpargit Deus, vt quemdam cineris polinem tenuiſſimum, extendénſq; nebulam operit vultum ſolij ſui, ſed de nebulis ſatis. Deſcendens ad mare, addit Iob. *Terminum dedit aquis, vſque dum finiantur lux & tenebræ.* Maximum argumentum mirabilis Dei potentiæ, atque omnino facultatis alicuius præſtantioris, quàm ſit ea quæ vocatur natura, ad quam philoſophi referunt omnia, quòd cùm videamus ita eſſe natura comparatũ, vt vbi duo craſſitie diuerſa corpora congrediuntur tenuius emergat in ſublime, craſſius ſubſideat feratúrque in profundum, terra tamen tota non ſubmergatur in mare. factum verò id à Deo eſt, quia niſi terræ facies appareret, haud eſſet animalium perfectiſſimorum generationi locus, qua verò ratione id fecerit explicuimus in expoſitione cap. primi Geneſeos, vbi Deus dixit, *congregentur aquæ omnes in locum vnum* Cuius præcepto, vt hîc dicitur, repente maria congregata ſunt, tanta eſt eius fortitudo. Non quidem vt Anaximenes, & Ariſt. cenſent; Sol, abſumens locis quibuſdam aquas, facit terræ ſuperficiem apparere. Nam haud quaquam ſub polis, & in partibus mundi frigidiſſimis, eſſe poſſent ampliſſimæ terræ partes, detectæ & habitabiles, qua-

les

les ſeptẽtrionales eſſe ſcimus,latiſſime patente Oceano inter tropicos,& ſub ipſo ſole.nõ igitur,quod aliæ partes ſub aqua latent,aliæ detectæ ſunt, in Solis calorem referri debet, ſed in terræ ſtructuram, quam ipſi dedit Deus à principio. Nimirum eſt rotunda, & in medio mundi poſita, maximis vero partibus excauata, & anfractuoſa, quas omnes cauitates replente aqua,fit ex vtriſque terra inquã & aqua, globus vnicus,cuius centrum,& aquæ & terræ,& mundi totius, idem eſt:conſtat verò neceſſe eſſe, vt ad centum terra ſit pluſquam adamãtina.talem igitur terram efficiens, concluſit Deus in terræ foueis aquas, quæ alioqui eſſent totam ſubmerſurę,atque ipſa eſt terminus quem circũdedit aquę.atqui,etſi ita ad ſeſe terra,& aqua poſitæ ſunt,dicitur verius terra continere aquam ac cohibere,quàm aqua terram:quia quod ſiccum eſt, facile continetur termino proprio,humidum verò nõ niſi alieno.non tamen proinde violenter eſt aqua ita locata(nihil enim violentum ſimul & naturale)quia neque quippiam craſſius illi innatat,neque illa imminet vlli corpori tenuiori. Quoniam autem hæc non aliorſum ita machinatus eſt Deus, quàm vt in terræ facie agi poſſent generationes (alioqui enim feciſſet totam ſecundum ſe totam compactam & vnitam terram, & ſine vllis cauitatibus) cõſtat duratura ſolum quandiu durabũt ortus & interitus rerũ.Hi verò durabũt quãdiu Sol circulo feretur,ac ſua circulari latione ſucceſſiuã hãc viciſſitudinẽ faciet,lucis & tenebrarũ, hoc eſt, dierũ & noxiũ.circũdata erit ergo aqua dictis carceribus,vſq; dũ finiãtur lux & tenebrę,ceſsãtib.ſimul,cœli motu & rerũ generationib. Tũc verò vnita atq; cõgregata,(vt par erat)tota terra vnicumq; cõflãs per ſe globũ,in aqua ſubmergetur.Quod dicitur Columnæ

Terra cur partim latens partim detecta.

cæli

cœli contremiſcunt & pauent ad nutũ eius, & rurſum, *Prudentia eius percuſſit ſuperbũ*, ad angelos bonos & malos pertinet, haud quaquã ad res vllas naturales. Illa quoque verba quæ dictis ſuccedunt. *Spiritus eius ornauit cælos, & obſtetricante manu eius eductus eſt coluber tortuoſus*, referunt plærique ad bonos ſpiritus & Satan. Mihi verò videntur pertinere poſſe ad opus quarti Dei, ad creationem ſtellarũ inquam. Nimirũ ornatus cœli vocatur. cap. 1. Geneſeos illa innumerabilis multitudo ſtellarum. Coluber verò tortuoſus mihi ſonat per periphraſim, magnũ illum latúmque cœli circulum obliquè poſitũ in ſphæra, per quem ſemper feruntur planetæ, qui vocatur Zodiacus. Videtur enim ille poſitionis gratia volui in ſphæra, vt conuolutum colubrum. non tranſigunt quidem leuiter philoſophi ſtellarum, naturam, & ſubſtantiam. Mihi verò dicetur de ea paulo poſt, vbi & de ſubſtantia cœli.

CAPVT QVADRAGESIMVM OCTAVVM.

CAPITE 28. Iob. *Qui fecit ventis pondus, & aquas appendit in menſura.* Dictum iam antea eſt, non ſemel, celebratiſſimũ eſſe in ſacris, non ſine magna Dei ſapientia effectum eſſe, vt aqua non obruat terrã totam, atque ſub ſe mergat, nullo ita vſui futuram ad generationem animalium. hoc idem hîc Iob inſinuat dicens, *& aquas appendit in menſura:* quaſi dicat, aquam certa quadam dedit menſura, ne ſi magis abundaret, ruptis fontibus regurgitaret ſuper terram, vt in tempore Noë: & eam aquæ menſurã, ita ad terræ molem aptauit, atq; ita appẽdit, & librauit, vt naturaliter decurrens quo ſua eam natura fert, & quã amat partium

Terra ſub mergenda tota.

æqualitas,terram nõ occuparet.Nũc addit aliud Iob dicens. *Qui fecit ventis pondus.* Nimirũ vt miratur,quod aqua non redundet ſuper terrã totam,ita etiam quòd venti non ferantur ſurſum per totum aërem,ſed quaſi quodam pondere depreſſi ferãtur circumcirca terram. Cuius rei naturalis cauſa poſcit,vt de pödere : & leuitate differamus,quid vtrumque ſit. Vbi enim hoc fuerit indicatum,facile ea innoteſcet. Cõmunis philoſophorũ ſententia eſt,vt calor,frigus,humor,& ſiccitas,ſunt qualitates actiuæ elementorum,ita pondus & leuitatem eſſe motiuas, pondúſque ſeu grauitatem eſſe virtutem eundi in medium , leuitatem , à medio. Itaque vt ignis virtute quadam,quã calorem dicimus, calefacit , ac commutat accedentẽ quamcunque materiã:ita leuitate moueri ſurſum:aquã vt frigore refrigerat,ita pondere ire in mediũ : Atque vt calor & frigus primò ſunt elementorum , deinde & concretorũ corporũ,ita pondus & leuitatẽ.Mihi verò nunquã viſum eſt ita:ſed corpus quodcũque per ſeſe,ac ſine vlla qualitate,abire in eum locũ quem naturalis ordo poſcit. Naturalis vero ordo eſt, vt craſſa ſint ſub tenuib. Velut igitur aqua frigida rem accedentẽ frigore refrigerat,ſeipſam verò vbi calefacta eſt, non alio refrigerat frigore (alioqui eſſet in ea duplex frigus , & vt ita dixerim,frigus frigoris)ſed ſuaptè natura, ac ſine vllo inſtrumento redit eò, vnde violenter extracta eſt ab externa cauſa,ita quæcunque res vim habet mouendi aliam loco nõ per accidens,qualitate quapiã,quæ facultas eſt ita efficiẽdi,id facit,vt magnes ferrũ mouet; quæ verò ſeipſa mouent. neque per rem vlla extra ſe, niſi per accidens,vt quæ dicuntur grauia & leuia, Ea, præter naturam propriam , nulla qualitate indigent, vt ita ferantur : redeunt enim in id quod ſua natu-

De grauitate & leuitate.

Locorum naturalis ordo.

ra amat,vt aqua frigeſcens.Quare opus non eſt,vt apponatur vis vlla alia, ſed ſolum vt remoueatur quod prohibebat.Itaque opus non eſt,pondus & leuitatem vt qualitates quaſdam rerum ſtatuere, neque putare eas aliud quippiam eſſe, quàm craſſitiem & tenuitatem;ſed ita cenſere, rem quamcunque cùm rectè locata eſt ad res proximas,quieſcere,cùm malè, moueri,ſiue ſurſum,ſiue deorſum,vt res exigit, quo naturæ ſuæ congruentem ordinem conſequatur. Id verò ita eſſe in phyſicis commentationibus indicauimus. Nunc verò etiam hoc adiiciemus argumẽtum. Si grauitas & leuitas quædam contrariæ qualitates rerum eſſent,ineſſent quidem ſingulis ſecundum certos gradus: vtque eſt res primo,aut ſecundo, denique certo quodam gradu candida aut nigra,ita eſſet grauis, aut leuis.Itaque eſſet res quædam pendẽs libram. alia vnciam, alia drachmam: at verò non eſt hoc vlla in re verum ſimpliciter,ſed ad aliquid, hoc eſt ad mediũ.Si enim ſuſpendis in bilance ſubſtantiarum diuerſarum,auri exempli gratia & argenti æquale pondus, mutato medio mutatur pondus.Nam ſi in aquam immittas bilancem, fit vt quod ſubſtantia eſt craſſius detrahat quod tenuius,etiam ſi in aëre neutrum alterum detraheret.Nemirum, vt monſtrat Archimedes, licétque cuiuis experiri,aqua detrahit ponderi,quantum aqua quam res excludit ex vaſe pendet.Atq; cùm craſſiora minori quantitate penderent æquale, fit vt minus aquæ excludant, & ita ad proportionẽ amittãt minus ſui ponderis.Igitur fieri poteſt,vt quod in aëre pẽdebat æquale,nulla alia mutatione facta quàm medij,pendat minus, atque etiam quod pendebat antea plus.Atqui profecto eadem ratione fit,vt ipſius etiam aëris mutatio in ſerenum aut turbidum, nulla re

adie

adiecta aut detracta lanci, mutet põdera. Nulla igitur res certa eſt pondus, ſed impetus internus maior aut minor, vt maior aut minor eſt rei cuiuſque deordinatio, non enim res vlla fit dulcior aut acrior, candidior aut nigrior, calidior aut frigidior, vtcunque res aliȩ omnes mutentur, ipſa nullatenus mutata. Ipſũ igitur pondus aut leuitas nõ eſt abſolutum quippiam, ſed ad aliquid, vt ipſum ordinatum aut inordinatum eſſe. Fecit igitur Deus rei cuique pondus, vt craſſitiem, neq; aliud eſt dediſſe pondus, quàm naturalem appetitum ſubſtandi tenuioribus. Hócque in omnibus ſubſtãtiis perinde euenit. Quare quodcunque corpus eſt altero craſſius, eſt & grauius illo. Ventorum materia fumus eſt, ſeu exhalatio, vt videtur Ariſtoteli, qui turbido, & vaporibus pleno aëre ſit tenuior, limpido verò & puro craſſior: quare ex terra in primam hanc regionem quæ vſque ad nubium locum pertingit, naturaliter effertur, à ſuperiori verò limpidioris aëris regione, ſuo ipſius pondere retrahitur, ac cùm neque deſcendere per craſſiorem, neque aſcẽdere per tenuiorem aërem poſſit, neque loco capiatur, fit vt feratur in latera, ferátque ſecum vndatim, & aërem & nubes. Fecit itaq; Deus ventis pondus, neque minor eſt craſſitiei & tenuitatis, ac proinde & ponderis & leuitatis differẽtia (etſi id minus conſpicuum ſit) in ſpiritalibus, quàm in aqueis, & in duris corporibus.

Terræ & aquæ cõſideratio.

CAPVT QVADRAGESIMVM NONVM.

CAp. 28. Iob. *Habet argentum venarum ſuarum principia, & auro locus eſt in quo conflatur. Ferrum de terra tollitur, & lapis ſolutus calore, in æs vertitur.* rurſum cap. 37. *Ab Aquilone aurũ venit.* capi. 19. *Quis mihi tri-*

gnoſcitur verò communis metallorũ omnium natura, ex iis paſſionibus quæ communes omnibus ſunt, cuiuſq; propria, ex paſſionibus ſingulorũ. Quia enim metalla omnia liquabilia ſunt vi caloris, conſtat frigore eſſe cõcreta, cùm neceſſe ſit contrariorũ contrarias eſſe cauſas, & quæ calore ſoluũtur, frigore eſſe cõcreta, quod vel ſenſu ipſo deprehẽditur. liquatũ enim, ſiue aurum, ſiue argẽtum, ſiue plumbum, amoto igne concreſcit rurſus, detracto ſcilicet calore; caloris autẽ priuatio frigus eſt. Hînc etiam fit, vt ad aquam potius pertineant, quàm ad terram, aquam enim cõgelat frigus & ſoluit calor; terrã verò calor durat, & aqua diſſoluit. Eſſe itaque metalla omnia aquea, & concretione generari, ex his conſtat, nõ tamen vt glacies, cuius concretio non finitur in aliam formam, & eſt nihil aliud, quàm aquæ alioqui inalteratæ cõcretio. Metalla enim, prætérquàm quòd liquabilia ſunt, ſunt etiã nõpreſſilia, & tractilia, quorum neutrum glaciei accidit; quia aquę partes friabriles ſunt, & nullo participãt lẽtore, quo vt citra fuſuram comprimantur, aut trahantur in modũ maſſæ partes indigent. Non itaq; metalla ſunt ſimpliciter cõcretæ aquæ, ſed aquæ genera, ideſt, aquæ modo quodam alteratę factę ſcilicet, tales, vt cũ concretione retineant ſubſtantiæ modũ, quo cõprimi poſſint, & trahi, quod idẽ eſt, ac ſi dicas, metalla eſſe corpora concreta, pertinẽtia præcipuè ad aquã, liquabilia, cõpreſſilia, & tractilia. Cõpreſſilitas, & tractilitas, paſſones ſunt quæ ex lentore naſcũtur, lẽta enim cõprimuntur (niſi actu ſunt liquida) & trahũtur: lẽtor verò naſcitur ex magna humidi cũ ſicco permiſtione. Nã & maſsã ex aqua & farina, & quęcũq; medicamẽta emplaſtica, plurimũ verſando, ac miſcendo reddimus lenta, & eam habemus notam magnæ miſtionis, quòd

lenta ſunt,quia ſeorſum exiſtentia humidum & ſiccũ facilem partium à partibus ſeparationẽ faciunt,quam vocamus fabrilitatem,paſſionem contrariam lentori. Permiſtionem itaque habet humiditas metallica ſicci non multi(præualet enim aqua)ſed magnam, tametſi differunt alia ab aliis & miſtionis perfectione,& ſicci quantitate, vt ſunt nobiliora aut viliora. Ea ſiccitatis permiſtio magna,prębet illis vt liquata & fuſa nõ madefaciant res,per quas diffluunt, neque imbibãtur vt aqua.Nam & emplaſtris euenit,vt cũ lẽtorem cũ quadã ſoliditate cõparauerint,tractata, manus non coinquinent.Nimirũ coërcet humiditatem, valdè permiſta ſiccitas.Metallorum itaque omnium,quę in quinque genera redigimus hæc eſt natura,quã dictę nobis indicãt paſſiones , quibus diſſident ab aliis ſubterraneis,vt à terræ generib.& à lapidib.lapides enim frangi ac cõminui,ac illorum nonnulli findi poſſunt,non

De lapidibus. tamẽ liquari,comprimi,aut trahi in longũ. Vnde cõſtat aliam eſſe lapidum gemmarúmque generationem,& naturam,à metallicis longè diſſidentem:lapidúmque ſubſtantiam pertinere ad terrã,& concretionem habere ab vtroque,à calore ſcilicet ſiccante,& à frigore cõſtringente,vt fictile.Siquidem neque diſſoluuntur liquati à calore, neq; diſſoluti ab aqua. Atqui hanc eſſe vulgarium lapidũ naturã & ſubſtantiã, ſatis eſt manifeſtum.De fulgentiũ ac precioſorũ lapidũ,ſeu

De gemis. potius gemmarum natura , dubitare cogit fulgor, & trãſparentia, an terra ſit:videtur enim terra opaca admodũ eſſe,atque tãtæ pulchritudini obſtare.Quapropter multi illas cœleſtis ignis participes eſſe cenſent vnde ſine euidenti calore fulgorẽ recipiãt)& cœleſtis aquę,vnde Chryſtallinam diaphanitatẽ recipiant,ſine liquabilitate. Verùm hæc Platonici audient libenter,

Ariſto

Ariſtotelici minimè, ſed quia ad inſtitutum præſens non faciunt redeo ad metalla. Dictum eſt ea omnia à lapidib.& terræ generib.differre, quòd admoto igne liquari poſſint,& ex hac ipſa paſſione agnoſci eorũ generationem eſſe concretionẽ à frigore. Videntur ergo illa Iobi verba. *Et lapis ſolutus calore, in æs vertitur*, & naturæ lapidũ, & generationi metallorũ repugnare. Quia neque lapis poteſt liquari, neque æs generatur calore. Certè metallorum omniũ generatio eſt, vt diximus: verba illa non tam continent naturalem æris ortum, quàm chymicum, quod ipſa res palã facit. Metalla omnia generantur (vt ego exiſtimo) ſub terra, atque illæ ipſæ aureæ arenulæ quæ in fluminibus inueniuntur, vt in Gange, aut Tago, de montibus deciſæ ſunt, quos raptim præterfluentes lambunt. Atque ſi quæ auri genera in montibus reperiuntur, non quidem ſupra ipſam terræ faciem genita, ſed tempore detecta ſunt. Experiméto enim cõſtat ea extrahi de terræ viſceribus, atque adeo profundiſſimis fodinis. Rariſſimè reperitur quodpiam metallum purum, ac citra vllam artem perfectũ, ſed confuſa alia cum aliis, ac cum lapidibus,& quibuſdã terræ generibus, vnde vt ignis in fornacibus, deſtillat quodcumque ſeorſum relictis lapidibus,& terra. quæ res adeo eſt nota, vt hînc nomen nacta ſint, vocentúrque metalla μέταλλα, quaſi μετὰ ἄλλα γεγινημένα, hoc eſt, iuxta alia genita; adnaſcuntur enim alia aliis, vt aurum argento,& hoc plumbo, ac nonnunquam æri, ac ferro. Concreſcunt circa lapides nonnunquã quidem prętioſos, vt aurum circa Adamantem, ac crebrius circa lapidẽ Lazuli, crebrius multo circa alios viliores lapides. Illæ igitur fodinę in quibus generantur metalla, aliquàndo altiſſimè ac lõgiſſimè, decurrunt & vocantur metallorũ venæ: quæ

Ganges, Tagus auriferi.

quidem principia quædam habent & fines, atque in ipſa terræ facie qua ſunt venarum principia notas quaſdã naturales, eius rei peritis cognitas, quibus in illis inueſtigandis vtuntur. Significanter verò dictum eſt, Argentum habet venarum principia, & auro locus eſt in quo conflatur, quia multo magis videtur argẽtũ in venis gigni quàm aurum, illud enim vno ductu cõtinuatum reperitur à venæ principio, hoc autẽ nõn niſi fruſtatim & minutatim. Eſt verò eadem generationis materia metallis ſub terra, & meteorologicis in aëre. Nimirum hæc generantur ex vaporibus, & exhalationibus ſurſum latis; illa ex his eiſdem intra terrã cohibitis, ac iuxta lapides, aut eiuſmodi alia concreſcentibus, ac concretione firmiſſima, & paulatim facta, mutatis in ſubſtantias adeo ſolidas. Neque mirum, denſati enim vapores in aquam abeunt, & exhalationes in exuſtam terram, quibus plurimum permiſtis, ita tamẽ vt aqua vincat, quæ frigore concreſcens terram cohibeat, metalla generantur. Hinc meritò fit, vt chymiſtæ ad imitandam generationem metallorum, argẽto viuo, & ſulfure vtantur: illud enim plurimum habet vaporoſæ naturæ, hoc fumoſæ, qualis exhalationum eſt. Hinc etiã naſcitur corroſiua illa qualitas, quæ cum quadam aſtrictione coniuncta eſt in pleriſque metallis. Nimirum non conſtant ſimplici ac inalterata terra, ſed exuſta, in qualem denſata exhalatio abit. Atqui vt verum vero conſonet, & meteorologica eiuſmodi habent qualitates, & nix abradit inteſtina, & pluuiali aqua vtimur ad eadem, ad quæ calybeata, ad ſiccandum ſcilicet, & extergendũ ventrem & viſcera. Metallorum ergo in commune hæc eſt natura; ſingulorum verò propriam oportet dicere. Aes, plumbum & ferrum, terræ habent plus

Metallorũ venæ.

Chymiſtæ

quam

quàm aurum & argentum,quod ærugo & ſcoria indicant,quæ maximè redundant in ære & ferro, & pondus plũbi,quod multæ terræ eſt.Aurum & argentum aquę ſunt genus,excoctum,ac perfectionem magnam adeptum,& optimam miſtionem. Duo accidentia videntur repugnare dictis, facilis liquabilitas plumbi, quæ aquæ magis quàm terræ eſſe videtur;& auri pondus,quod videtur eſſe terræ. Nam cùm aqua quã terra ſit leuior,quod terrę habet minus,videtur futurum minus graue.Sed liquabilitas plumbi non naſcitur ex pauciori terra(nam præter grauitatem, vri etiam poteſt,apta autem vſtioni ſunt terrea)ſed ex imperfectiori miſtione,ob quam quod in eo eſt aqueum facilè effluit:auri verò pondus naſcitur ex denſitate ſubſtantiæ, ſunt enim leuiora quæ rariora, etiãſi aliquanto craſſiora ſint,quia in ſeſe aërem admittũt,velut ligna. Omnia enim quæ denſiſſima non ſunt, etſi ſunt ſubſtantia terrea,efferuntur in aqua,vt itaque raritas cauſa leuitatis eſt,ita denſitas ſit põderis,aurum verò maximè denſum ac ſine poris eſt,proinde graue eſt,& ſonitum non edit;contra ac æs,quod cùm ſit poris plenum, ſonorum eſt, & minus graue etſi ſit magis terreum.Efficientem cauſam metallorum eſſe Solem, vt & aliarum omnium rerum generabilium,dubium nõ eſt, neque obſtat frigore concreuiſſe; non enim quia frigore cõcreuerunt,frigore genita ſunt.Neque enim concretio eſt eorum ortus,alioqui liquatio eſſet interitus;nõ eſt tamẽ,cũ non minus ſit aurũ quod liquatũ effluit,quã quod cõcretũ cõſiſtit,nã rurſus concreſcẽs vt eſt re vera & apparet idem. Calor ergo Solis excoquens,ac commutans, ex aquæ vaporibus cum exhalationibus generat interim hanc ipſam ſubſtantiam aquæ, quæ ita alteraſcit conſtringente frigore,

Metallorũ miſtio.

Sol cauſa efficiens metallorum.

Neque mirum ſimul à calore ſecundum ſubſtantiam commutari,& conſtringi à frigore.Nã non niſi maximo calore ſoluitur metallorum ſubſtantia, ac proinde minimo frigore conſtringitur,adeo vt conſtrictum iam conſiſtat,& tangi non poſſit præ calore:non ergo frigus quod poteſt conſtringere, excludit calorem qui veleat commutare. Rectè igitur metallorum ortus tribuitur cœleſti calori, etſi conſiſtentiam à frigore recipiant. Neque verò quia cœleſtis cauſæ meminimus,referri volumus certa metalla in certa aſtra, cum quibuſdam Platonicis, vt aurum in Solem argẽtum in Lunam, ferrum in Martem, Aurichalcum in Venerem, electrum, in Iouem, plumbum in Saturnum,æs in Mercurium:Nam hæc, & alia huiuſmodi quæ ſola conſtant diuinatione,ſunt quidem apud vulgus plauſibilia, re vera tamen neniæ, aut ſeniles fabulæ,quę in philoſophiam per vaniloquos irrepſerũt. Cum itaque metallorũ generatio ſit qualis dicta eſt, atque circa lapides, atque adeo intra lapides concreſcant,vix vnquam reperitur alicuius eorum portio inſignis per ſeſe,ac pura:ſed ex fodinis extrahuntur & lapides, & terræ quædam genera eius rei peritis cognita, ex quibus ignis vi in fornacibus diſtillant metalla, iiſque extractis reliquum exuſtum ſupereſt, ſcilicet quod terreum, aut lapideum. Cadmiæ nomen datur duabus rebus,vocatur enim Cadmia, lapis ex quo in fornacibus ſecernendo fit æs. Vocatur etiam fauilla quædam,quæ dum ſecernitur æs,vi ignis eleuata,fornacis parietibus adhæret.Id explicat omnium optimè Plinius.libro 34.cap.10.dicens, *metalla æris multis modis inſtruunt medicinã, vt pote cùm vlcera omnia ibi ociſſimè ſanentur:maximè tamen prodeſt Cadmia.Et ſine dubio hæc,& in argenti fornacibus candidior, ac minus ponderoſa, ſed nequa*

Cadmia.

nequaquam comparanda ærariæ. Plura autem genera ſunt. nam ipſe lapis ex quo fit æs, Cadmia vocatur, fuſuris neceſſarius, medicinæ vtilis. Sic rurſus in fornacibus exiſtit, aliamque ſui nominis originem recipit. Fit autem egeſta flammis atque flatu, tenuiſſima parte materiæ, & cameris, lateribúſve fornacum, pro quantitate leuitatis applicata. Hæc Plinius. Ex quibus conſtat, æs ex lapide quodam Cadmia vocato fieri. Galenus idem aſſerit, dubitat tamen an Cadmia illa lapis vocari debeat, an terra, lib. 9. ſimpl. medic. dicẽs. *Cadmia fit vbi in fornacibus æs paratur. nempe tota terra illa ex qua æs generatur in fornacibus, in altum egerente velut fuliginem quampiam, vel fauillam, ſiue vtcunque appellare licebit.* Atſi non terram, ſed lapidem nuncupare velis, ex quo in fornacibus ſecernendo partim fit æs, partim Cadmia, partim diaphriges, nihil ſanè retulerit. Ecce vt Plinio & Galeno teſtibus, fit æs ex lapide. Pyritidis etiam lapidis eſt quoddam genus, ex quo fit æs, teſte Dioſcoride, libro quinto, capite decimo. Igitur hoc idem dicitur in præſcripta dictione, his verbis. *Lapis ſolutus calore in æs vertitur, non quidem quod lapidoſum eſt liquatur (neque enim poteſt) ſed totus lapis, ſiue nuncupatus Cadmia, ſiue pyrites calore ſoluitur, liquato metallo quod intra ſe continet, reliquo redacto in exuſta excrementa.* Quod ab Aquilone venire aurum dicit, non ita eſt accipiendum, quaſi non aliunde: nam & ab Oriente, & ab Occidente venit quamplurimum, ſed quaſi inde quoque. Id verò experimento cognitum eſt, quandoquidem omnes qui de metallis ſcribunt, Panoniam, Bohemiam, & Auſtriam, & Citeriorem Germaniam, inter feraces auri prouincias commemorant. Illud porrò. *Quis mihi det, vt exarentur, ſermones mei ſtilo ferreo, & plumbi lamina*: non quaſi quippiam quod fieri non poſſet, aut non etiam ſoleret

Aes ex lapide.

Pyrites lapis.

Aurifera prouincia.

dicit, ſed potius ſecundum antiquiſſimi illius ſeculi

Libri plũbei. conſuetudinem. Solebant enim veteres, vt Georgius Frabricius annotauit, ex plũbeis tabulis libros componere, quales in antiquis ſepulchris repertos Neapoli ipſe teſtatur. Sed pro conditione huius operis, ſatis de his dictum eſt.

CAPVT QVINQVAGESIMVM.

EX libri Iob. cap. 37. *Tonabit Deus in voce ſua mirabiliter, qui facit magna & inſcrutabilia.* Extollere volens Eliud Dei Opt. Max. potentiam & ſapientiam, ab illius operibus quę dicit eſſe magna & inſcrutabilia argumentum capit, atque præcipuè à ſublimibus rebus & meteorologicis, & ipſius cœli mentionem facit, vtpotè quæ hominibus videri ſolent admirabiliora. De tonitruis ergo agens nunc, dicit, *Tonabit Deus in voce ſua mirabiliter.* Nam & Poëtis vocatur Deus ob hanc mirabilem hominibus ſublimium paſſionem, Altitonans. De tonitruum naturalib cauſis, non eodem modo ſenſerunt veteres philoſophi. Nam Stoici colliſu nubiũ fieri putabant, vt cum apud nos aqua ad aquam colliditur, vt in torrentibus. Anaxagoras eſſe crepitum qui editur, cùm ignis qui intra nubem incluſus eſt, à circumfuſa aqua extinguitur, vt & apud nos crepitus editur immiſſa aqua inflammam, aut prunas: ignem verò illũ deſcendere ex æthere, hoc eſt, ſuperno igne, & ab accidẽtibus vaporib. intercipi. Anaximãder, & Metrodotus, atque Ariſt. cenſent fieri ex nubis ſciſſura, à flatu intercluſo, ac fortiter erumpente, nõ aliter ac crepant, cum ad ignem rumpuntur

Tonitrus conſideratio.

De tonitrus cauſis.

puntur

puntur glandes aut Oua, ex tormentis bellicis erumpente igne editur tonitruum. Nimirum in his omnib. rebus finditur, ac per fiſſuram verberatur vehementer aër, vnde vehemens naſcitur ſonitus. Cum flatum qui erumpit ex nube, exhalationem igneam cenſet eſſe Ariſt. quæ nó ex æthere detruſa eſt, ſed ex terra aſcendit, non minus quàm vapor, qui eſt nubis materia. quę ſane ſententia dictarum omnium eſt probabiliſſima, nam collidi adeo vehementer non poſſunt nubes, niſi contrariis ac vehementiſſimis incurſantibus ventis, quod quidem fieri, cùm tonitrua eduntur, nó experimur, ſed plerunque aut vnico flante, aut nullo conſpicuè. Porro non licet torrentibus conferre nubes, cum indicatum nuper ſit, eas dum ſublimes manent, nihil aquæ continere, ſed ſimul in aquam mutari craſſeſcente vapore, ac deſcendere. Si verò dirumpenda nube à concluſo igne aut fumo, aut denique flatu edito tonitruum aſſerendum, certè illum inferne ex terra aſcendere, per partes effumãte terra vi ſolis, vt aſcendit vapor euaporãte aqua veriſimilius, quàm ab æthere deturbari. Nam inde, neque pondere cadere poſſet, cùm longe tenuior aëre ſit, neque violentia vlla deturbari, cùm pars cœlo proxima ſit ſummè tranquilla, & circulari ſolum agatur motu, cœli comes. Cum præcipuè mihi, & in huius operis initio, & in aliis prius, indicatum, multis neque ineuidentibus argumentis ſit, nullam eſſe ignis regionem ſuperiorem, ſed totum quod inter nos & cœlum intereſt, aëre plenum eſſe, cœlum verò ipſum non eſſe igneum, talem præcipue vt diſcerpi ac fruſtatim cadere poſſit, paulô poſt diſſeremus. Supereſt igitur veriſſimum eſſe id quod communis nunc opinio fert, tonitruum edi ruptura nubium, & proximi aëris, ab erumpente violen

violenter igne, qui ex denſata exhalatione gignitur. Velut enim flamma rareſcens in fumum abit, ita fumus denſeſcens, vbi non ſimul refrigeratur, abit in ignem. Verum hoc ad corruſcationum & fulminum cauſas iam ſpectat, ad tonitrua illud ſolū eſt ſatis, fieri rupta nube, erumpente quadam ſpirituoſa ſubſtantia. Addit Eliud, *Qui præcipit niui vt deſcendat in terram, vt hyemis pluuiis, & imbri fortitudinis ſuæ.* Pluuias moderatiores, & mediocri impetu cadentes, & caliginoſas, vocat hyemis pluuias, quia tales per hyemem cadere ſolent; largas verò & impetuoſas, quales per æſtatem plerunque fiunt, vocat imbrem fortitudinis ſuæ, hoc eſt, fortitudinis Dei, quod eſt fortitudinis magnæ. Nam frequentiſſima phraſis eſt in ſacris literis, dici Dei, quæcunque magna, vt mons Dei, quaſi mons magnus. Extollit itaque Dei potentiam, quod eius præcepto deſcendant in terram nix, & pluuiæ hyemales, & imbres æſtiui fortiſſimi, & maximo impetu cadentes, qui medicis vocari conſueuere temporales, quaſi æſtiui: quia ea pars anni vocatur peculiariter Græcis ὥρα hoc eſt tempus. Niuem grandinem, & pruinam, à maiori frigore fierique pluuiam rorémque conſtat; primum quidem ex ea analogia quam habent, cum gelu, quod apud nos frigore fieri experimur: deinde, & ex ſolutione; quod ſcilicet, ea omnia calore ſoluuntur in aquam. Fieri etiam aquam ex vapore denſato frigore, & antea dictum eſt, & eodem argumento conſtat, quòd ſcilicet videmus calore reſolui in vaporem aquam. Monſtratum etiam antea eſt, pluuias copioſiores & guttarum grandiorum, à maiori frigore fieri quàm contrarias; quia cùm aqua ſimul vt gignitur cadat, tanto grandiores fiunt guttæ, quanto celerius nubes in aquam mutatur. Si autem

Fulmina.

Niuis grādinis pruinæ generatio

autem frigus eius mutationis cauſa eſt,celerioris mutationis cauſa ſit maius frigus,vbi nulla in materia differentia ſtatuitur.Grandinem etiam, quã niuem cenſet Ariſt.eſſe maioris frigoris ſobolem , argumento à maiori ſoliditate ac duritie accepto. Nos id definire curabimus,vbi ſermo inciderit de grandine , nunc illud vnum intereſt ſcire,cur æſtate fiant largiores imbres quàm hyeme,ſiquidẽ maioris frigoris ſunt. Habet verò hæc illam dubitationem priorem,cur in media aëris regione (ñeque eñim iuxta terrã neque iuxta cœlum)hæc fiant,& quæ ibi ſit talium generationis cauſa,Stoici qui ponebant aërem natura ſua frigidiorem eſſe aqua,atque adeo primum frigidorum , dicerent,vapores & aquam denſationes illas pati ab aëre, vtpote frigidiori,illo verò potius loco ; quod ibi maximè aër naturam ſuam retineat,neque à rectis radiis adeo alteratus,quàm ſublimior,neq; à reflexis,quàm humilior. Ariſt. qui aërem natura calidum eſſe putat, abit in antipariſtaſin,dicẽs, regionem eam aëris frigidam fieri ob circunſtantiam calidiorum.Verum Stoici non videntur poſſe dicere,cur æſtate fiant illę concretiones maiores quàm hyeme,dicunt enim rectè,illas concretiones ibi fieri,quia aër eſt frigidus, cur verò ſit æſtate frigidior non dicunt. Ariſt. hoc quidem rectè dicit , nam cùm non ponat aërem per ſe frigidum , ſed ex accidenti , ob contrariorum circunſtantiam,conſequens eſſe videtur,vt cùm quæ circunſtant contraria,ſunt maiora , ſit & aër eo in loco frigidior. Sed vellem diceret Ariſt.cuius ſubſtãtiæ eſt illud frigus,quod per antipariſtaſin , hoc eſt contrarium niſum,augeſcit,an aëris, an ipſorum vaporum & aquæ. Si enim aëris , neceſſe eſt aërem frigidum ponere per ſe cum Stoicis:ſi vaporum & aquæ, ſit vt vapores ſuo

Imbres æſtate largiores quã hyeme.

ſeipſos

ſeipſos frigore refrigerent, & præter ſuam naturam denſent, quod fieri non poteſt. Siquidem nulli dubitatum eſt illud phyſicæ principiũ, omne quod præter naturam alteraſcit, aut omnino mouetur, ab alio id pati. Quapropter vel his argumẽtis, probabiliſſimum fit, quod & alibi, & in hoc ipſo opere probaui, cõcretionem non eſſe aquæ præter naturam, quin potius totum aquæ genus, ſi ab eo igne qui per omnia vagatur dimitteretur, concretum iri. Nam ſi aqua eſt primum frigidorum (vt certè eſt maximè conſentaneum) nullum frigus eſt illi præter naturam. Quid enim poſſit eſſe maius ſummo? Si autem concretio illi naturalis, fuſio ab aliquo externo ſit. A quo autem alio quã à contrario, hoc eſt, ab igne? concreſcit igitur, cùm ab igne deſtituitur: ignis verò fulgorẽ naturaliter ſequitur ob naturæ ſimilitudinem, atque ita abundãs circa cœlum ob vigorẽ radiorum ſolarium, & circa terram ob eorundem reflexionem, regionem mediam deſtituit, velut & terrę penetralia, idque facit ęſtate magis, quia magis dictis in locis abundat. quo fit vt ſponte naturæ in medio aëris (alioqui vt mea fert opinio tẽperati) vapores concreſcant, in aquam, niuem, aut grandinem, idque æſtate magis quàm hyeme fiat. Dicta igitur eſt cauſa cur pluuiæ hyemales, fortes verò imbres æſtiuales ſint. De niuis natura poſtea dicetur. Verba illa. *Qui in manu omnium hominum ſignat vt nouerint ſinguli opera ſua*, explicata mihi ſunt, vbi de chyromantia egi, nunc iis præteritis procedamus, *Ab interioribus* (inquit) *egredietur tempeſtas, ab arcturo frigus*. Dictum antea eſt, imbres fortes cum tonitruis, fulguribus, & fulminibus temporales vocari: illud idem vocatur nunc tempeſtas, quæ quia per fortes æſtus fieri conſueuit, vt etiam diximus, ei vt contra-

nium opponitur frigus. Arcturus eſt id aſtrum quod vocatur vrſa maior,vnde & nomen accepit. nam ἄρκτος vrſam ſignificat. Inde etiam accepit nomen Polus arcticus,iuxta quē voluitur,ac proinde nobis eſt ſempiternæ apparitionis. Eandem igitur partem cœli vocat nunc,nomine illius aſtri,arcturum,quam nomine venti inde veniētis, antea vocauerat Aquilonem,eam inquam quæ eſt ad Polum,quæ & Septētrio vocatur: Quæ quidem extrema cœli pars eſt,& ad ipſum polū, ſuper quo voluitur totum, ſita. Cui oppoſita eſt alia per totum mundi diametrum diſtans, alter ſcilicet Polus,qui vocatur antarcticus.Pars mundi quæ inter duos illos polos eſt,ab eis æque diſtās, & ad medium diametri ſpectans,quæ vocatur Meridies, dicitur eſſe interior mundi pars,quaſi inter extremitates, in quibus poli ſunt media.dicit igitur, *Ab anterioribus egredietur tempeſtas,& ab arcturo frigus,* hoc eſt, à meridie, vtpote calidiſſima mundi parte, & vnde flat Auſter, calidus ventus, venient tempeſtates, & procellæ, & à ſeptentrione frigus, quia inde venit Boreas ventus frigidiſſimus.Horum cauſas,hoc eſt, quòd tempeſtas veniat ab interioribus, & frigus ab arcturo, referens in ventos, addit, flante Deo concreſcit gelu, & rurſum latiſſimè funduntur aquæ. Ventum vocat flatum Dei,hac phraſi indicans vt aliarum rerum omnium, ita & ventorum eſſe primam & præcipuam cauſam Deum.Id ergo dicit,quòd flante Aquilone concreſcit gelu, & rurſum flante ei oppoſito vento funduntur, quæ concretæ erant aquæ,latiſſimè.Qua autem cauſa Auſter calidus,& Boreas frigidus nō ſit antea dici poteſt,quàm de ventorum ſubſtantia ſit diſputatum.Inde enim & vtriuſque venti tēperies,& ratio,qua alter fundit,alter concretionē facit,innoteſcet.Multi veterum

Arcturus quid.

Poli mūdi.

Tempeſtas.

Gelu.

Ventus quid ſit.

rum philoſophorum putauerunt, ventum nihil eſſe aliud, quàm aërem motum, eandémque ſubſtantiam, quietem vocari aërem, motum ventum, ita vt ventus eſſet, velut aëris vnda, neque ab eo differret vlla alia ratione, quàm motu. Hãc ſententiã multis argumentis refutauit Ariſt. in cap. 4. ſecundi libri Meteorôn, nullum autem mihi videtur eſſe potius, quàm quòd oporter agitandi aëris aliam cauſam aſſignari, in qua venti eſſentia probabilius conſtitueretur, quàm in ipſo aëre. nam aër qui quietus nunc ſit, quî poſſit vndatim fluere, à nulla alia re quæ interfluat agitatus? quod ſi quæ alia ſubſtantia tenuis, ſiue vapor, ſiue exhalatio eum impellit, ea potius ſit venti ſubſtantia, quàm ipſe aër. Haud enim dubium eſt, cùm flat ventus aërem moueri, at verò niſi ipſe ſe ipſum mouet, (quod, cùm neque ponderis neque leuitatis ſit is motus, neque replendi vacui neceſſitate factus, impoſſibile eſt) conſtat neceſſario impelli ab alia ſubſtantia; ea verò, ſiquidem nõ apparet, fuerit tenuis & ſpiritalis. Quid igitur prohibet eam appellare ventum? ventus igitur non eſt ipſe agitatus aër, ſed flatus aliquis aërem agitans, ac per ipſum decurrens. Hoc poſito, cũ duplex ſit euaporatio, alia aquea, frigida & humida, quæ vocatur vapor, alia calida, & ſicca, quæ vocatur exhalatio, ſeu terræ fumus, & vapor, materia pluuiæ, roris, niuis, grandinis, & pruinæ ſit, conſtat ventorum exhalationẽ eſſe cauſam, quia magna ex parte ſolent accidere multi flatus, cum ſcaloribus, & pluuiis ſuperuenieñtibus venti conquieſcere, quaſi ex contrariis naſcentibus cauſis, ventis & pluuiis. Hãc ob cauſam, hoc eſt quia pluuiæ & venti ex contrariis fiunt, dicitur capite octauo, Geneſeos, cùm Deus voluit, vt ceſſarent pluuiæ diluuij, adduxit ventum ſuper terram,

ram, *adduxit* (inquit) *ſpiritum ſuper terram, & imminutæ ſunt aquæ, & clauſi ſunt fontes abyſſi, & cataractæ cæli, & prohibitæ ſunt pluuiæ de cælo.* Velut igitur fumus qui è fornace aliqua, occurſu vēti efflūit, diſſipatus hâc aut illâc, ita exhalatio, quæ vrendæ terræ fumus eſt, occurſu frigidioris, ſeu vaporis, ſeu aëris, qui in media regione præcipuè eſt, repulſa, cogitur ferri circumcirca terram, quæ ita lata dicitur ventus. Conſtat verò quandoquidem pars quæcunque terræ poteſt effumare, iſque fumus verſus quaq; repelli, vt hinc aut illinc occurrit frigidior, & denſior vapor, poſſe vētum ex quacunque mundi parte in quamcunque ſpirare: neque eſſe certam vllam, vnde, aut in quā feratur. Atque ita veriſſimè dictū eſt illud 3. ca. Euangelij Ioan. *Spiritus vbi vult ſpirat, & vocem eius audis, neque ſcis vnde venit, neque quo vadit.* Nimirùm vndecunque terra effumet fieri poteſt, & quouſque eius impellendi ceſſet impetus, ferri: tantum audimus ſonitū & ſibilum, quē aëris verberatione edit. Nihilominus vēti, & differentias accipiunt & nomina, à partibus ex quibus & in quas ferūtur. Iis qui ſunt in ſphæra recta ſub æquinoctiali, quatuor mundi præcipua puncta ſunt ſecundū duos diametros diſtātia, Oriens, Occidens, & duo Poli; arcticus ſcilicet, & antarctitus. qui illis ſunt in Orizonte. Erunt igitur illis duo Aquilones, à duobus polis venientes, & Eurus veniens ab Oriēte, & Zephirus ab Occidēte, & innumeri alij inter hos, vocati laterales. Nobis verò qui hāc regionē incolimus, inter tropicū Cācri & circulum arcticū conſtitutā, quā ſolā cum alia ei oppoſita, vltra aliū tropicū, cenſuit antiquitas habitari poſſe, nihil cum polo antarctico: ſed ſunt alia quatuor pūcta maximè diſtātia, ſecūdū duos diametros noſtri huius mundi, quē Ariſt. dixit habere *Sphæra recta & obliqua.*

B

figuram tympani, habentis verò longitudinis quā latitudinis fere duplum. Ea ſunt Polus arcticus & Meridies, Oriens, & Occidens, nam à Polo venit Aquilo: à meridie Auſter; Eurus ab Oriente: Zephirus ab Occidente. Tametſi plerique Ariſtotelicorū, decepti quibuſdam eius auctoris verbis c.4. lib.2. Meteorón, quæ minus attentè fortaſſe ſcripta ſunt, dicunt Auſtrū vtpote Aquilonis contrarium venire à contrario polo, putâ ab antarctico, & proinde Aquilonem, totū hoc hemiſphœrium, quod videmus; meridiem, contrariū & huic oppoſitum: non animaduertentes Ariſtotelē ipſum ca.5. lib.2. Meteorôn ita dicere, *Auſter quidem à ſolſtitiali fertur ſigno, neque ab alteris ſeptentrionibus.* Quod admodū congruit cum præſcriptis verbis Iob, his ſcilicet. *Ab interioribus egredietur tempeſtas, & ab arcturo frigus.* In quē errorē video incidere etiā geographos, qui typos totius orbis terrarum nūc faciunt. Cū enim & partes vltra & citra meridiē, hoc eſt, vltra & citra Zodiacum deſcribant, tamen ſuos typos quatuor punctis notant, Oriente, Occidente, Septentrione, & Meridie, cùm deberent potius finiri, Oriente, & Occidente, Arctico, & Antarctico Polis. Nā faciunt Chile, & pſitacorū regionē, & alias quæ vltra tropicū Capricorni ſunt, & earū quædā nō longè à Polo, meridionales eſſe, præ Quito, quæ in ipſa meridie eſt, ſub æquinoctiali. Sed & re ipſa probatur habere vt diximus. Nō enim ſolū Boreas eſt, qui ab ipſo venit Septētrione, hoc eſt, à terrā ſub ipſo polo ſita, ſed quicūque verſus meridiē flat, dicitur à Septētrione venire, & in meridiē ferri, etiā ſi lōge citra circulū arcticū exortus ſit, & lōge ante tropicū deſinat, ſed quia eius initium ſpectat ad Septētrionē, vt finis verſus meridiē. Eadem ratio eſt aliorū. Nimirum ex quacunque terræ parte inci

Chile & Pſitacorū regio.

Boreas.

incipere poteſt effumatio,neq; opus eſt, cũ Hiſpania perflatur à Borea,perfletur etiã Germania, neq; vt cũ ab Auſtro,perfletur Lybia, ſed poſſunt illæ tranquillitate frui,nondum in illis exortis ventis.Si igitur hoc ita habet,inopinabile eſt,Auſtru quid nos attingit,ab arctico polo venire poſſe,& præter rationẽ,tã longinquũ illi principij ſtatuere terminũ;ac nõ potius in interiori illa mundi parte,quæ vocatur meridies, quam percurrunt Planetæ.Cum præcipuè ſiquis flatus inde hûc penetraret,in ea regione eſſet naturã permutaturus,atq; eo vſq; futurus Aquilo,laturúſq; frigus,inde iam futurus Auſter, & laturus tẽpeſtates, cũ ab interioribus egrediatur tẽpeſtas,& ab arcturo frigus. Verũ his de differentia ventorũ ſecundũ loca enarratis, ſupereſt dicamus,quod ad eorũ tẽperamẽta pertinet, & ad rẽ præſentem maximè facit; quandoquidẽ ventorũ differentias non accipimus ex materia,ſed vnicã omniũ ponimus, puta exhalationẽ fumo ſimilẽ, conſtat ob aliud quippiam fieri, vt non eadem omniũ tẽperies ſit,ſed Aquilo ſit frigidus & ſiccus, Auſter calidus & humidus,Eurus & Zephirus inter illos medij, & inter ſe quam minimum diſſidentes. Id verò non poteſt eſſe aliud, quàm illud vnde accipitur differentia,loca nempe à quibus,in quæ feruntur,ob quę merito euenit, vt Aquilo & Auſter inter ſe diſſidẽãt plurimum, Eurus,& Zephirus minimũ, quia Septentrio & Meridies plurimum diſſidẽt,cùm alter calidiſſimus alter frigidiſſimus locus ſit:Oriens & Occidẽs quàm minimum diſſident, cùm ad vtramque partem æque Sol accedat,& qui aliis Oriens, aliis Occidẽs ſit. Diſſident verò hi duo ab Auſtro,nõ tam ob locũ ex quo, quàm in quem feruntur.Illi enim ferũtur à ſimilibus in ſimilia,ab Oriente in Occidentem,& ab Occiden-

De ventorum tẽperie.

te in Orientem; hic à contrario in contrarium, putà à Meridie in Septentrionem: verum hæc generatim dicta ſunt, accedamus proprius. Siquidem indicatũ eſt, Boream non ſemper venire à Septẽtrione, neque Auſtrum à Meridie, ſed vndecunque poſſe incipere quẽcumque vt contigerit hûc aut illûc ferri, cõſtat differentiã non accipi à loco ex quo primo, ſed à loco verſus quem, atque adeò poſſe Aquilonem & Auſtrum oriri ab eodem loco, vt ſi flare incipiat à Carpẽtania, & feratur in Beticam, Boreas ſit, ſi ab hac ipſa, & feratur in Cantabriam, ſit Auſter. Quæ igitur cauſa ſupereſt, qua alius frigidus & ſiccus, alius calidus & humidus fiant? Dictum iam mihi pluries eſt, ignem elemẽtarem non eſſe vno quodam loco vt reliqua elemẽta, ſed permeare per omnia, ſequi verò magna ex parte Solis lumen, atque ideo vbi plus luminis eius, eſſe etiam plus caloris. Conſentaneum mox eſt, vt ad Meridiẽ ſit copioſiſſimus, & inde ad mundi latera ſeſe effundat: nimirum vt ipſum lumen Solis. His poſitis, fit vt ventus qui contra meridiem fertur, ignẽ à reb. quibus occurrit abigat, illi contrarium motum ſubiens, qui verò fertur contra Septentrionẽ ignem adducat, ſimilem illi motum ſubiens qui verſus Orientem aut Occidentẽ, neq; admodũ hoc faciat neque illud, quia neque ſimilẽ, neque contrariũ motũ ſubit, ſed tranſuerſum. Hinc rurſus fit, vt qui flat verſus Meridiẽ refrigeret fugans ignem, qui verſus Septẽtrionem, calefaciat eũ adducens: Rurſum, qui refrigerat ſiccat quoque idq; duplici de cauſa, & quia ipſe ſiccus eſt vt fumus, & quia refrigeratio denſationem facit, & expreſſionem humidi, vt in refrigeratis herbis & arboribus conſpicitur: qui calefacit humectat non per ſe (ſiccus cum ſit) ſed quia calore facit humorẽ fundi, qua cauſa

& in

& in hominibus ciet multas fluxiones Auſter.

Qui flant ad Orientem aut Occidentem, nihil horum faciunt inſigniter, ſed temperant modicè, vt aër per ventilabrum circa faciem motitatus. Similis etiā cauſa eſt, qua Boreas fertur vehementius, Auſter lentius, Eurus & Zephirus mediocriter. Nimirum qui contra ignē fertur, fertur à frigidiori ad calidiorem, à denſiori ad rariorem aërem, quare inde magis expellitur, hûc facilius recipitur, fertúrque vt quod indecliue cōtra quod fertur in frigidiorem & denſiorē quod in accliue: quæ feruntur in ſimilia, vt quæ per planum & mediocriter. Hęc eadē cauſa eſt, qua qui nauigāt in meridiem, citius multo illûc pertingant, quā inde hûc remeent: quod non intelligentes, qui ab Hiſpania ad noſtras Indias feruntur contēdunt, mare illā in partē eſſe decliue. Neque mirum, cū ob eandem ignorantiā viſum ſit plurimis veterum philoſophorum, & cœlū & terram imminere magis ad Septētrionalē plagam, ad meridiem verò inclinatum eſſe orbē, qui & excogitauerunt plurimas eius ſitus cauſas. Diogenes & Anaxagoras factū iam orbem ipſamet prouidentia, à qua erat factus, fuiſſe inclinatum in meridiem magnæ cuiuſpiam vtilitatis cauſa. Empedocles vento refugiēte verſus ſeptentrionem impetum Solis, diſtenta eſſe cœli latera, & vrſas eſſe loco motas, & eleuatas, atque auſtrinas partes depreſſas, atque ita totum mundū illo inclinaſſe. Leucippus procubuiſſe terram ad meridiē, quòd partes mundi meridionales rariores ac ſolubiliores ſint ob calorem, ſeptentrionales denſiores & magis renitentes. Democritus augeri omnia ad meridiē ob generantē Solē, atque ideo terrā ea parte grauatam frugibus, & auctu, procubuiſſe. Sed hæ omnes ſunt ineptię infantilis illius philoſophię. Non mundā

Venti ad Orientem & Occidentem flantes.

totum perfectam ſphæram eſſe euidenter indicant Aſtronomi, quia omnes cœli partes diſtāt cētro æquè quare non eſt alia elatior,alia demiſſior,neq; terra habet aliam vllā mundi partem ſe humiliorem,in quam grauata inclinet,neq;aliorſum nititur quā in ſuū centrum.Cauſa verò ob quā illæ opiniones inter primos illos naturę inueſtigatores,ac nūc inter vulgares ortæ ſunt eſt,vt diximus,in aëre qui ad meridiē tenuior eſt, & in ventis,qui vt Ariſto.quoque ſecundo Meteorôn animaduertit,magis flant à mundi lateribus,ac fortaſſe etiam accedit,quibuſdam in locis, copia maiorum fluminum qui confertim irruentes in mare , per ſatis magnum ſpatiū remorantur nauigia. Id verò ſentitur in quibuſdam Iſthmis,vt in Ponto,& in Occidentalibus Indiis,iuxta recentem vocatam Carthaginem.Ex dictis facile conſtare pōt,cur ab interioribus, hoc eſt, à meridie,oriatur tempeſtas,hoc eſt,æſtiuales imbres, cū fulguribus,fulminibus,& tonitruis. Nimirū, ſunt hæc omnia magni caloris,qui inde trahit originē,vnde ignis hûc agitur flante auſtro:frigus verò ab arcturo,vnde venit Boreas.In eadē ſentētia perſtans Eliud, addit , *Flante Deo concreſcit gelu , & rurſum latiſſimè funduntur aquæ.* Ventum appellat flatū Dei , hac ratione innuēs quod Pſal.134.His verbis dicitur. *Qui producit ventos de theſauris ſuis* , hoc eſt ſua infinita virtute & omnipotentia.Quæ verba facile nobis indicāt,quā ſit mirabilis ventorū natura , cū de eorū creatione Deo tanta accedat gloria.Quapropter non tantū mihi tribuo,vt exiſtimē me,vel hui⁹ leuiſſimæ rei cauſam inueniſſe,ſed vt in aliis omnibus quæ pertinēt ad naturā, ad probabilitatem vſque diſputaſſe. Ergo, inquit, *flāte Deo*(per Boreā ſcilicet,quia exprimit ignē,) *cōcreſcit gelu. Rurſum Deo flante* (per Auſtrum , quia adducit

Tempeſtas ab meridie oritur.

citignem) *latiſſimè funduntur aquæ*. Addamus reliqua *Frumentum*(inquit) *deſiderat nubes,& nubes ſpargũt lumen ſuum,quæ luſtrant cuncta per circuitum,quocunque eas gubernantis voluntas duxerit, ad omne quod præcipit illis ſuper faciem orbis terrarum,ſiue vna tribu, ſiue in terra ſua, ſiue in quocumque loco miſericordiæ ſuæ,eas iuſſerit inueniri.* Omnes qui benè philoſophati ſunt,conuenerunt in hanc ſententiam, nihil omnino eorũ quæ natura conſtant factum eſſe caſu, aut temere, aut fruſtra, ſed omnia alicuius gratia, atque adeo primam omnium rerum cauſam eſſe in fine cuius gratia fiunt.Si igitur hoc, de ea natura quæ coniuncta rebus eſt rectè dicitur, & vſque adeo nihil eſt fruſtra ab ea factũ,vt vel ipſis excrementis quæ neceſſitate potiuſquam vtilitate videntur generari,animalium natura vtatur ad commoditates non exiguas, vt in libris de vſu partium Galenus conſpicuè indicat,quanto magis ita de Deo Opt. Max.ſentire oporteat,qui cum ſit Optimus, nihil fecerit niſi bonũ; bonum verò eſſe non poteſt ſine vlla vtilitate;cum verò ſit Sapientiſſimus,atque potẽtiſſimus, nulla neceſſitate cogeretur facere quod nulli vſui futurum eſſet.Hac ratione Eliud,cum nubium & aliorum meteorologicorum generationem, vt in facientem cauſam retuliſſet in Deum, qui vt eſt prima omniũ quæ fiunt,& facta ſunt cauſa, aliàs omnes cõtinet,apponit etiam & finẽ,& cuius gratia fiũt. Quaſi diceret,neq; quidẽ fruſtra aut oſtentãdæ ſuæ poteſtatis cauſa Deus,nubes fecit, ſed magnæ cuiuſdã beneficentiæ, ſiquidẽ frumentũ,ex quo fit panis qui confirmat cor hominis deſiderat nubes, quandoquidem illis ſpargentibus lumen ſuum,& pluentibus, fruitur neceſſario humore. *Nubiũ lumen.*

Nubes ſpargere lumen ſuum, nihil eſt aliud

quam pluere, quod ideo dici videtur, quod diſſipatis pluendo nubibus, ſpagitur lumen quod ab illis intercipiebatur: perinde ac ſi illæ lumen & aquam continerent, ac vtrumque demitterent, ac ſpargerent, cum tamen illæ reuera neutrum contineant, ſed in aquam mutentur, & diſſipatæ, diffundendo lumini locũ dent, ſed ex eo quod ſenſui apparet, nata phraſis ea eſt, qua rurſum ſtatim vtitur. *Nunquid ſcis quando præcepit Deus pluuiis, vt oſtenderent lucem nubium?* Itaque dicit, *frumentum deſiderat nubes, nubes ſpargunt lumen ſuum:* quaſi dicat deſiderat frumẽtum nubes, quia nubes pluũt. Neque verò ſolum non ſunt factæ temerè nubes, ſed ne mouentur quidem temerè, nam luſtrant cuncta per circuitum quocumque eas gubernantis voluntas duxerit, vbicumque ſcilicet velit Deus pluere, ſiue in vna tribu, ſiue in alia, ſiue in terra ſua, hoc eſt ſeruorum ſuorum, ſiue in aliena & inimicorũ, ſiue in quocunque loco miſericordiæ ſuæ eas iuſſerit inueniri: Nimirum *pluit ſuper iuſtos & iniuſtos* (Matthæi capite quinto.) Et hæc eſt vera & perfecta ſcientia viarum nubium, ſcire ſcilicet eas in Dei voluntatem & prouidentiam referri, de qua ſtatim ſubdit, *Nunquid noſti ſemitas nubium, magnas & perfectas ſcientias?* Nimirum, qui conſiſtunt intra cauſas naturales, non reſoluunt vſque ad primas, ac proinde non habent perfectas ſcientias, ſed illi ſolùm qui naturalibus non dimiſſis (id enim inſipientiæ eſt) procedunt vſque ad primæ cauſæ bonitatem, quod principium omnium eſt.

Pluuiæ niuis roris & pruinæ vtilitates.

Sed nubes quidem, atque per has pluuiæ, & nix, & ros, & pruina, quia etiam & venti, haud præſtant obſcuras commoditates: omnia enim hæc ſuis temporibus, & per quaſdam viciſſitudines, terræ iuuant fœcunditatem. At verò quædam alia nulli prorſus

ſus

ſus vſui eſſe videntur, quibus id quod de omnium rerum vtilitate dictum eſt videtur redargui. Quid enim commodi eſt ex grandine? Quid ex fulguribus? Quid ex fulminibus? Certè hoc nullus philoſophorum poſſit dicere, quin ſuperiores rimetur cauſas, neque aliter effugere, quin cogatur concedere factum eſſe aliquid fruſtra, quàm conſcendendo in iudicia Domini, ac de illis philoſophando, iuxta illud quod proximo cap. dixit idem Eliud, his verbis, *Per hæc enim iudicat populos, & dat eſcas multis mortalibus*; quæ verba ſignificant, vti Deum his rebus, partim ad mortalium eſcas, partim ad iudicandos populos. Sunt igitur horum pleraque ad vtrumque vtilia, nam pluuię, & venti maximi ſunt vſus ad frugum prouentum: iudicauit verò per pluuias apertis cœli cataractis mundum, & euertit quotidie in mari triremes, & in terra tecta & domos, vt vel domum in qua epulabantur filij Iob, & integras vrbes impetu ventorum. Nonnulla etiam ſunt quibus ſolum vtitur Deus ad iudicandos populos, vt grando & fulgura, & multo magis fulmina. Quod etiam dominus ipſe cap. 38. huius libri dicet his verbis. *Theſauros grandinis aſpexiſti, quæ præparaui in tempus hoſtis, in diem pugnæ & belli*, vt vel ex his poſſint homines, ſi prudentes ſint, agnoſcere, eſſe qui res humanas conſideret, & populos diiudicet. Quod ille etiam Ethnicus poëta optimè inſinuauit, dicens, *Iupiter optime aſpicis hæc? Ante pater cùm fulmina torques, ne quidquam horremus?* Itaque nubium, & plurimarum in aëre prouenientium rerum, vtilitas magna eſt ad fruges, quibuſdam verò earum tantum vtitur Deus ad iudicandos populos. Eadem ratio eſt peſtis, atque adeo morborum omnium, mortis & eorum quę nihil aliud quàm venena ſunt: quæ complexus eſt Eccleſ.

cap. 39. his verbis. *Ignis, grando, fames, & mors omnia hæc ad vindictam dicata ſunt, beſtiarum dentes, & Scorpij, & ſerpentes, & romphea vindicans in exterminium impios.* Vbi ignis nomine intelligo. Fulmina & reliquos ignes meteorologicos, aut æternum paratum diabolo & Angelis eius, nam vſualis ignis longè maxima vtilitas eſt. His dictis, redit Eliud ad naturam ventorum, dicens. *Nonne veſtimenta tua calida ſunt, cùm perflata fuerit terra Auſtro?* quæ verba ex dictis habent facilem interpretationem. Nam indicatum antea eſt, Auſtrum allicere ignem, ac proinde calefacere & calore aquam fundere. Hinc euenit, vt veſtęs eo flante caleant, atque calore externo vincente, tinea exedantur: quod perſpectum habentes quibus illę curæ ſunt, flante Auſtro veſtes recondunt, cōtra ad Aquilonem ſuſpendunt. Perinde contingit in aliis omnibus rebus quæ aſſeruantur, vt in vino, & eduliis, & omnib. frumenti generibus: ea enim omnia ad Aquilonem ſeruantur diutius, ad Auſtrum computreſcunt breui. Verum hoc dictorum nuper corollarium eſt, vt & illud quod paulò poſt dicit. *Subitò aër cogetur in nubes, & ventus tranſiens fugabit eas.* diximus ſiquidem iam, ventos & nubes ex contrariis cauſis fieri, atque ideo magna ex parte ſeſe mutuo tollere, atque ſuperueniente pluuia extingui ventos & ſuperuenientibus his fugari nubes. Quòd nubium generationem nunc tribuit denſationi aëris, non repugnat iis quæ nuper diximus, putâ eſſe ex vapore. nam vapor ſubſtantiam habet inter aquam & aërem. Quaptopter aqua in aërem, & aër in aquam per vaporem, illa extenuata, hìc craſſeſcens. Nubes ergo fient ex vapore, qui partim aſcendit ex aqua extenuata, partim ibidem generabitur ex aëre craſſeſcente, ſecundum, quam partem

Meteorologicorum vtilitas.

verſ

veriſſimè aër cogetur in nubes.

CAPVT QVINQVAGESIMVM. PRIMVM.

EX capite trigeſimoſeptimo Iob. *Tu forſitan cum eo fabricatus es cælos, qui ſolidiſſimi quaſi ære fuſi ſunt.* De ſubſtantia cœli, eius in quo, aut cum quo volutantur aſtra, quem veteres omnes vocauerunt æthera, ἀπὸ τοῦ θεῖν ἀεὶ (interpræte Ariſtotele) hoc eſt, à perpetuo curſu, dubitatum eſt plurimum à philoſophis: ſi quidem nonnullis veterum viſum eſt rationi conſonum, eam mundi partem, vt eſt ſuprema, ita eſſe tenuiſſimam, ſiquidem & in aliis omnibus, de quibus vtpote viciniorib. poſſumus iudicare, ita fieri conſpicimus, vt quo ſuperius eſt aliquid, eo ſit & tenuius. Itaque eſſe regionem quandam, ſubſtantia alia, aëre longè puriori & tenuiori plenam, per eamque ferri aſtra omnia per ſeſe, quaſi volantia. Pleriſque tamen atque adeo optimis (nam Pythagoræ, Parmenidi, Platoni, & Ariſtoteli) viſum eſt, cœlum ſubſtantia quadam conſtare firmiſſima & ſolidiſſima, adeò vt penitus neque diuiſionem, neque diſtractionem recipere poſſit, & aſtra partes eſſe ipſorum orbium, ac cum illis ferri, haud quaquam proprio concitata impetu. Ex eo vero quod de motu aſtrorũ quis ſentiat, pendet, & quod de cœli ſoliditate ſit conſentaneum. Si enim aſtra feruntur per ſe pet cœlum, illud certè eſt tenuiſſimũ, & facillime cedens: nõ enim tanta poſſet eſſe aſtrorũ celeritas medio reſiſtente. Si autem illa feruntur cum orbib. conſtat orbes tanto ſolidiores

De cælo multa.

De aſtris præclara.

diores eſſe adamante, vt penitus diuidi non poſſint. Nam alioqui, ſi ferrentur velut impulſa à ſubſtantia aliqua vehementer concitata, & diſſipabili, vt quæ à ventis impelluntur, haud quaquam poſſent ferri eadẽ ſemper celeritate, neque eidem viæ ſemper inſiſtere, ſed iactarentur temerè, vt quæ à ventis: nũc autem videmus regulari ferre latione, & à certiſſimo tramite ne latum quidem vnguem vnquam declinare: igitur ij orbes cum quibus feruntur, nullam partium diſtractionem accipiunt vnquam, ſed ferũtur toti ſimul firmiſſime. Neque hoc aliter fieri poteſt: quapropter eorum ſubſtantia neque diuidi, neque diſtrahi poſſit, ſit igitur ſolidiſſima. At verò probabilius multo eſſe, aſtra deferri cum orbibus, quàm in illis per ſe moueri, multís argumentis probat Ariſt. acceptis ab aſtrorum figura & ei accommodatis motibus & ab eorum celeritate, & ab aliis eorum paſſionibus. Mihi verò videtur illud firmiſſimum, ſi quis velit recipere quod mihi in phyſicis monſtratum eſt, putâ raritatem & denſitatem conſiſtere in anguſtia aut amplitudine polorum. Si enim aſtra ferrentur per cœlum neceſſe eſſet illud ſecundum partem anteriorem aſtri denſari, & ſecundum poſteriorem rareſcere, ſi verò rareſceret & haberet poros, eos ergo aut vacuos, aut plenos ſubſtantia alia tenuiori: eſt igitur vacuum, aut ſubſtantia alia cœlo tenuior. Illa verò ſi tenuior, ſit & cœlo ſuperior, de illa rurſum ſciſcitabor, an raritatem accipiat, atque ita peruenire neceſſe erit ad ſubſtantiam tenuiſſimam nullam raritatem aut denſitatem recipientem, aut abire in infinitum. Si autem in talem vllam ſubſtantiam peruenire neceſſe eſt, cur non ſit ſtatim cœlum eiuſmodi? Neceſſe eſt igitur aſtra cum cœlo ferri, ac non per cœlum, aut dari

An aſtrorum ſubſtantia ſit tenuior cœlo.

dari vacuum. Præterea ſi Sol, Luna, & alij planetæ per ſe mouerentur, non poſſent moueri regulariter, ſed nunc celerius, nunc tardius, quia eodem tempore, putà die naturali, deſcribunt circulos nunc maiores, nunc minores, vt accedunt ad æquinoctialem circulum, aut recedunt: at verò Ariſtotel. multis argumentis probat ſecundo de cœlo motum cœleſtium corporum eſſe regularem: non igitur mouentur per ſe aſtra, ſed cum cœlo, quod eſt vt mundi murus vt dixit Parmenides, ſolidiſſimum. Cui ſententiæ plurimum atteſtantur præſcripta verba Iob. *Solidiſſimi quaſi ære fuſi.* Quibus conſonant & hæc Homeri ὄυρανος πολυχάλκος, id eſt, multi æris cœlum. Multæ autem hinc quoque videntur oriri dubitationes, nam ſi cœlum ſolidum eſt, non videtur eſſe corpus ſimplex, ſed compoſitum ex elementis, vt quæ penes nos ſunt, quod ſi eſt, erit vtiq; & corruptibile vt hæc, ſi autem corruptibile illud eſſe admittimus, nihil euenit incommodi, etiam ſi tenue eſſe illud recipiamus, & dirumpi à percurrentibus aſtris, quare ita quoque videtur fieri rurſum, vt non ſit opus illud ſolidum ponere. Quod verò fiat vt ſi ſolidum eſt, conſtet elementis his, docet Plato in dialogo de Natura, his verbis. *Sine igne videri nihil poteſt, nihil ſine ſolido tangi, ſolidum ſine terra nihil.* Hinc apertè fit, vt cœlum duobus his elementis conſtet, ſi ſolidum eſt, nam & videntur aſtra, quæ eiuſdem ſubſtantiæ cuius & ipſum cœlum eſſe inter optimos conuenit philoſophos: ſi autem habet hæc duo, putà ignem & terram, habet certè & reliqua duo, putà aquam & aërem, duo enim illa per ſe vniri non poſſunt, nam ſicci & ſolidi partes, vt putà terræ, non cohærent niſi humido aqueo agglutinentur, ſicco enim igneo penetratæ magis dehiſcunt. Igitur

tur

tur vt ad ſoliditatem terra,ita ad continuitatem indiget aqua:aqua verò & ignis male aptabuntur ſine medio aëre, neque ſine eo habebit diaphanitatem. Si igitur cœlum eſt ſolidum compactum, diaphanum, & aſpectabile,conſtabit terra,aqua aëre,& igne.Rurſum, cœli partes non ſunt omnino ſimiles, ſed aſtra aſpectabiliora, & minus diaphana (quodcũque enim intercurrat,occultat aliud quodcũque)reliquum cœlum diaphanum magis, ſed minus venit in conſpectum, non poteſt ergo eſſe cœlum omnino ſimplex ſubſtantia.Nam vnde naſcerentur illæ contrarietates? contrarietatis enim admiſtionem habet omne quod dicitur ſecundum minus : in ſimpliciſſimo verò non poteſt eſſe vllius contrarietatis,ne tenue quidem,initium. Concedendum itaque videtur,cœlum ſimplex omnino corpus non eſſe, ſed conſtare ex elementis. Concedendum certè, vt mihi videtur hoc Platonicis, dictis argumentis : non tamen ex iiſdem penitus, ex quibus quæ penes nos ſunt, ſed ex homonimis, ex igne inquam cœleſti,& aqua cœleſti, & terra aëreque cœleſtibus,vt in Geneſeos enarratione diximus. Sed cur vocentur ignis,aqua,terra,& aër ſi non ſunt qualia hæc?certè ob analogiam:quia quod ad ſubſtantiæ modum attinet,habent præſtantius etiam quàm illa, tametſi contrarietate qualitatum actiuarum, caloris inquam,frigoris,humoris & ſiccitatis carent.Hinc fit, vt cœlum fulgentius atque aſpectabilius, & ſolidius, & compactum diaphanúmque magis ſit, quàm alia omnia corpora,incorruptibile tamen, neque diſſolubile,quia caret principiis naturalis corruptionis, puta calore,frigore, humore & ſiccitate. Sed neque rarum neque denſum eſt,quia poros nullos habet : neque craſſum,neque tenue,quia neque in parua neque in ma

Cœlũ incorruptibile.

in magna comminui poteſt,ſed fulgẽs ſine calore, ſolidum ſine ſiccitate aut craſſitie;compactum,ſine humiditate,diaphanum,ſine poris. Non igitur differunt aſtra à reliquo cœlo maiori craſſitie,neque denſitate, ſed miſtionis modo, quódque habent ſui ignis plus, & ſui aëris minus. Verum etſi quia actiuis qualitatibus caret, naturaliter corrumpi non poteſt cœlum, eſt tamen(cõpoſitum cùm ſit)diſſolubile, & commutabile, ab eo videlicet à quo compactum eſt, puta à Deo. *Omne ſiquidem quod vinctum eſt*(vt inquit Timæus) *ſolui poteſt*, ac fortaſſe etiam diſſoluetur, & permutabitur, cùm ſiſtetur hic cœli motus, & finientur lux & tenebræ, velut & omnes aliæ mundi partes. Elementa quidem reddentur puriora; cœli vero in meliorem ſubſtantiam mutabuntur. Nam Marci decimotertio, dicitur, *Cœlum & terra tranſibunt*, & Pſalmo centeſimo primo, *Opera manuum tuarum ſunt cœli, ipſi peribunt, tu autem permanes, & omnes ſicut veſtimentum veteraſcent, & ſicut opertorium mutabis eos, & mutabuntur.* Et in tertio capite epiſtolæ ſecundæ Petri, *Nouos verò cœlos & nouam terram, & promiſſa ipſius expectamus.* Iob quoque capite decimoquarto, inquit. *Homo cùm dormierit non reſurget, donec atteratur cœlum, non euigilabit, neque conſurget de ſomno ſuo.*

Cœli interitus.

Ex quibus verbis conſtat cœlum atterendum eſſe ante reſurrectionem mortuorum. Neque certè philoſophiæ diſſonum eſt cenſere, ſi cœlorum motus ceſſaturus in æternum eſt, mutandam quoque eorum ſubſtantiam in aliam, cuius natura motum non ſpectet, quo in æternum ſit caritura, ſed gaudeat quiete,quam ſit ſemper actura.Neque enim perpetuum

petuum quippiam quod violentum. Sed de hoc iterum diſputabitur.

CAPVT QVINQVAGESIMVM SECVNDVM.

CAP. 38. Iob. *Vbi eras quando ponebam fundamenta terræ? indica mihi ſi habes intelligentiam, quis poſuit menſuras eius ſi noſti? vel quis tetendit ſuper eam lineam? ſuper quos baſes illius ſolidatæ ſunt? aut quis demiſit lapidem angularem eius? quis concluſit oſtiis mare, quando erumpebat, quaſi de vulua procedens, cum ponerem nubem veſtimentum eius, & caligine illud, quaſi pannis infantiæ obuoluerem? Circundedi illud terminis meis, & poſui vectem, & oſtia, & dixi. vſque huc venies & non procedes amplius, & hic confringes tumentes fluctus tuos.*

Hæc verba ſunt Domini ad Iob. Quibus illum inſcitiæ & ignorationis rerum naturalium arguens, vult ad ſui cognitionem trahere. Diſſeremus in hoc ipſo opere, enarrantes locum quendam Eccleſiaſtes, nullum eſſe maius compendium ad cognitionem ſapientiæ Dei, quàm ſenſum noſtræ ignorantiæ, quod & illud etiam in ſuperiori capite tetigi, dicens. *Memento quod ignores opus Dei de quo cecinerunt viri* (hoc eſt naturam rerum de qua ſcripſerunt plurimi philoſophi, & ante Platonem omnes in carminibus) *omnes homines vident eum* (hoc eſt aliquatenus agnoſcunt ex ſuis operibus) *vnuſquiſque intuetur procul*, quaſi diceret, nullus tamen accedit ad ipſius veritatis cognitionem, quia omnes intuentur procul. Ecce Deus magnus vincens noſtram ſcientiam. Hoc eodem argumento adducit

De Dei cognitione.

nunc

nunc Dominus Iob, ad ſuæ ſapientiæ contemplationem,ponens illi ob oculos mirabilia, quorum cauſas nullus philoſophorũ inuenire ſatis potuit,neque nos quidem poſſemus, niſi magno Dei beneficio, per diuina oracula eſſemus docti.Primũ igitur maiores mũdi partes,hoc eſt,elemẽta & cœleſtia corpora,percurrit:de inde animaliũ quorũdã omnis generis hiſtoriã attingit : de quibus omnibus diſputatum ſatis à philoſophis eſſe conſtat, nihil autẽ perfectè eſſe traditũ, cõſideranti paſam fiet.*vbi*(inquit.)*eras quando ponebam fundamenta terræ*? fundamenta terræ nullus philoſophorũ vnquã ſomniauit(niſi fortè Pythagoras duplicẽ cõſtituens terram, marẽ & fœminam) neque enim terram ex diuerſis partibus conſtitiſſe,vt domum aut templum,ſed vt ſimplex quiddam & homegeneũ eſſe corpus,ſui ſimile ſecundũ omnes, neq; eſſe alias aliarũ fundamenta.Re vera tamen non ita eſt.Neq; enim terra,eũ quem nunc ad aquam ſitum tenere poſſet, ſi qualis ſecundum faciẽ hãc quã terimus,tota foret:aut enim aquæ tota moles extremitatẽ ſolum terræ lambet,ſecundum eã eius partẽ quæ tecta eſt, vt nunc videtur(ſi quidẽ nulla parte videtur mare leuca profundius,vt teſtantur nautæ) aut præter hanc aquæ molẽ, eſt intra terræ profundiſſima viſcera magnus abyſſus. longe maximam ipſius terrei globi partem occupans. Si primum,fieri non poteſt vt aqua ſit centeſima pars terræ,nedum terra ſit decima (vt cenſetur)pars aquæ. Si autem hoc vltimum,quî fieri poſſet,vt interior terræ pars non eſſet humore diſſoluta,& tota ſubſediſſet in ſeſe,in aquam merſa, niſi fundamentis firmiſſimis inniteretur?Innititur ergo haud dubiè,conſtátque ex iis quæ conſpicimus,imam terræ partem eſſe pluſquã adamantinam, atque adeo, Deum feciſſe hunc terræ

De fundamentis terræ.

globum quem incolimus, verſus centrum ſolidiorem vt in omni ſecundum rationem conſtituto ædificio fieri debet; ad ſuperficiem verò friabiliorem, vt teri, ac ſulcari,& humore miſceri potẽs,rerum generationi eſſet vtilis. Non eſt igitur (dices) in ſuo loco ſimplex, neque elementum. Certè eſſe in ſuis locis pura elementa,pueri putant,& qui nondum ære labantur: doctorum verò nullus non videt, nihil non eſſe alteratum,neque verò eſſe poſſe. Ariſt. in auditoriis libris qui re vera ſcribebantur ad inducendos tyrones,multa dicit quæ prouectiores debent accipere vt hypotheſes,velut, eſſe corpora ſimplicia quatuor,quæ reuera neq; ſunt neq;eſſe poſſũt,ponũtur verò ob quatuor naturas,quas in cõcretis ſentimus,ſecũdũ quas fiunt rerum cõmutationes,calidum,ſcilicet,frigidum, humidum & ſiccum. Plato hoc docuit elegantiſſimè, dicens, *Sic de illis verba facimus, eáque mundi primordia conſtituimus,cùm ne ſyllabarum quidem,ne dum elementorũ vicem tenere, apud homines mentis quoquo modo compotes debeant.* Itaque ſimplicitas terræ non obſtat quominus Deus fundamenta terræ iecerit, quibus partes eius ſuperiores inniterentur. Addit. *Quis poſuit menſuras eius ſi noſti?* vt in vndecimo capite ſapientiæ ſcriptum eſt, *omnia diſpoſuit Deus,menſura,numero,& pondere.* Nimirum, mundus opificium eſt pulcherrimum, ſiquidem optimi artificis,ad pulcherrimum exemplar. Ad pulchritudinem verò ſpectat, vt neque quantæcunque magnitudinis ſint membra, neque ad ſe mutuo ſine certa proportione,ſed ſingula certæ cuiuſdã magnitudinis, & ad ſeſe elegantiſſimã habentia proportionẽ,ſimúlque ad totius vtilitatem maximè accõmodatam.Neque terram igitur,neque aquam,neq; aërẽ, neque orbium cœleſtium vllum, ſed neque aſtrorum omnium

Mundi pulchritudo.

omnium minimum fecit Deus negligenter,ſed omnia magnitudinis cuiuſdam,ad mundi totius,& ad cuiuſque alterius partis magnitudinem,pulcherrimam habentes rationem,quam tamen agnoſcere,ac explicare apertè,eius eſt ſolius qui fecit ac penes quem eſt illud æternum exemplar,cuius imitatione effecta ſunt. Tametſi enim Pythagorici (quos ego viros proſequor magna admiratione) in hac contemplatione plurimũ laborauerunt,& pro captu hominum plurimum aſſequuti ſunt,tamen intuiti etiam illi ſunt procul:longe autem magis Xenophanes qui infinitæ magnitudinis eſſe inferna ex parte eſt opinatus. Aſtrologi ſeptẽ mille leucarũ Hiſpanarum eſſe dicunt totius terrei globi peripheriã,vt ſunt illorũ rationes euidẽtiſſimæ,nõ ad modũ poteſt hoc à certa eius menſura declinare. Quę autẽ huius certæ menſuræ in terra condẽda fuerit ratio,ſcit mu ndi opifex:conſtat tamen dictis argumẽtis eam fuiſſe diuiniſſimam,& ad totius pulchritudinem (cũ qua vtilitas neceſſario cõiuncta eſt)ſpectaſſe. Addit. *Vel quis tetendit ſuper eam lineam?* Terra in mundi medio ita ſita eſt, vt eius centrũ totius quoque mundi ſit, atque ita rotunda, vt omnes extremitatis eius partes æquè à centro diſtent, & tota terra æquè ab omnibus cœli lateribus,hæcque omnia tam exactè,ac ſi mundi opifex à polo ad polũ lineã tetẽdiſſet,& medio lineæ pũcto alligaſſet terræ medium,eámque circino quodam rotundã effeciſſet. Quod quidem Plato animaduertit in Timæo, dicens, *Terram autem altricem noſtram circa polum per vniuerſum extenſum circumuolutam,diei noctiſque effectricem,& cuſtodem eſſe voluit.* Tanta igitur opificij perfectio ſapientiæ artificis maximum argumentum eſt quo redarguuntur omnes qui caſu ita cadentibus corpuſculis,factum eſſe mundum

Mundi menſura.

C 2

affirmabant. Quæ enim dementia eſt ſibi perſuadere, immenſitatem inſectilium corpuſculorum, tã aptè cecidiſſe caſu, vt nihil ineptum in toto mundo extiterit, ſed omnia ita, vt ne minimam particulam eorum quæ coierint fortuito, ſapientiſſimi cuiuſpiam arbitrium poſſit emendare? aut cuiuſpiam ſani hominis menti perſuaſibilius videatur, ante mundum conditũ extitiſſe, nullo faciente, immenſam multitudinẽ viliſſimæ materiæ, quàm ſapientiſſimã quampiã, & optimã cauſam? An vt vitioſa hominum voluntas facilius expetit quod malum, ita vitioſus intellectus facilius credit quod falſum, vt vel hoc arguméto verũ ſit qđ bonum, melius autẽ multo eſt ab optima cauſa in ſapiẽtia eſſe facta omnia, quã ex viliſſima caſu extitiſſe. Tantã igitur Dei ſapientiã, vt Iob ex terrę fabrica admiretur & ſuſpiciat, dicit Dominus. *Quis tetendit ſuper eam lineam?* Addit. *Super quo baſes illius ſolidatæ ſunt*, baſes terræ ſunt ipſa terræ fundamenta, quæ vt ex nihilo effecta ſunt, ita ſuper nihilo ſolidata, ſed ſuper ſe ipſis, omnibus terræ partibus nitentibus ad centrum, quod velut angularis lapis totius ædificij eſt, ad quem partes omnes firmiter alligantur: videretur autẽ omni humanæ ſapiẽtiæ, ſi in conſultationẽ de formando terræ orbe à ſummo rerũ opifice vocata eſſet, fieri haud quaquam poſſe, vt nulli innitens corpus, in medio ſpatioſiſſimi vacui firmiter maneret. Quæ hæſitatio Xenophanem Colophoniũ putare coëgit, terrã ab inferna parte velut in radicẽ infinitã produci. Empedoclẽ quoq; canere, infinitam eſſe profunditatem terræ. Thaletem Mileſium, terram aquæ innatare vt lignum, Anaximenẽ, Anaxagorã, & Democritum, cauſari terræ latitudinẽ, non enim diuidere poſſe aërẽ lata cum ſit. Neque ſane verũ eſt, quod multi dixerunt, & Socrates etiam ſibi per-

Baſes terræ quid.

perſuaſit in Phædone, terrã manere in ſuo loco firmã; quòd rotũda cùm ſit, & in rotũdi cœli medio collocata, non poteſt magis in hãc quã in illã partẽ inclinare. Nã vt rectè inqt Ariſt. ſi inde ferri nata eſſet, etſi nullã in partẽ poſſet ferri tota, ferretur diuiſa in multas partes: non eſt igitur ita, ſed præcepto Dei manet ibi firma. Nimirũ vt in Pſal. 92. dicitur. *Firmauit orbem terræ, qui non cõmmouebitur?* Sed quo pacto firmauit? tribuens certè rebus omnibus corporeis hãc naturã, vt ad ſeſe mutuo ita expetant collocari, vt craſſa ſint ſub tenuibus: terrã verò omniũ craſſiſſimam ſub aliis omnibus ſtatuens, quaſi mundi cemontum. His dictis de terra, tranſgreſſionẽ facit ad aquã, in ſui etiam inde admirationem trahens Iob. *Quis* (inquit) *concluſit oſtiis mare, quãdo erũpebat quaſi de vulua procedens, cũ ponerẽ nubẽ veſtimentũ eius, & caligine illud quaſi pannis infantiæ obuoluerem? Circumdedi illud terminis meis, & poſui veſtem & oſtia & dixi, vſque huc venies & non procedes amplius, & hic confringes tumentes fluctus tuos.* Hæc verba enarrata ferè ſunt ſuper cap. primum Geneſeos. Ibi enim explicuimus, qua ratione Deus effecerit, vt aquæ in vnũ locũ congregatę terram totã non obruant, ſed bonam eius partem, animãtium generationi & vitæ, detectam relinquant. Nimirum, & ſæpe iam diximus, vnum ex ambobus corporibus terra, inquam, & aqua globum efficiens, quò cùm amborum extremitatem eiuſdem ſphæræ partes ſint, neutra ſuperſtet aut ſubſtet alteri: fecit verò Deus terram cum tantis cauitatibus, vt caperet abyſſum immenſum, & maria, atque ita caperet, vt neque abſorberetur illa aquæ moles, neque redũdans inundaret terram, ſed tantum eius relinqueret detectũ, quantũ ipſi rerum opifici viſum eſt. Itaq; tantæ magnitudinis efficiẽs cauitates, fecit vt mare quo-

Cur terra ab aquis non obruitur.

uſque ipſe voluit procederet, neque inde tranſgredi poſſet, vel tantillum, etiã ſi arena cingatur ſola, aut etiã molliſſima alga. Illæ igitur terræ partes quæ prominẽt,atq; ad globi illius extremitatẽ emergunt,ſunt vectis & oſtia,quibus cóclusit Deus mare,& his vſus, circũdedit illud Deus terminis ſuis, hoc eſt poſuit fines quos ſibi placuit, vt alibi dicitur, *Poſuit legẽ aquis quas præterire non potuerunt*: legem verò hanc poſuit, dicens, *vſque huc venies & non procedes amplius, & hic confringes tumentes fluctus tuos*. Hoc quod de tumentibus maris fluctibus dicitur, Regius etiam vates cecinit,in admirationẽ Dei nos vocans,in Pſal.92.his verbis. *Mirabiles elationes maris, mirabilis in altis Dominus*. Quaſi dicat, vel ex elationibus maris videas quam ſit mirabilis qui in altis habitat Dominus. Omnibus gẽtib.admirationi fuiſſe fluxus & refluxus maris, intelliges facilè ex illis Plinij verbis quæ ſunt prima ca. 79.lib.ſecũdi.*De aquarũ natura cõplura dicta ſunt,ſed æſtus maris,accedere,& reciprocare, maximè mirum pluribus quidem modis*. Ac rectè quidem dicit pluribus modis mirabiles eſſe fluxus & refluxus maris;ſunt enim re vera tales ob raritatem,quia etſi id in maris litoribus,quotidie videtur bis, atque in quibuſdã pluries, nihil tamen ſimile eſſe videtur in tota rerum vniuerſitate, cuius cõparatione tollatur admiratio:deinde & quia cauſa tanti euentus non ſatis intelligitur: ſed & quia illi non eodem modo vbique marium fiunt, ſed variè in multis,neque in eiſdem ſemper eodem modo, ſed pluribus modis mirabiles,nã quocunque die naturali,qui viginti quatuor horis conſtat, bis creſcit & decreſcit mare,ab exortu Solis vſque ad meridiẽ creſcit, inde decreſcit,vſque ad occaſum, inde rursũ augeſcit vſque ad mediũ noctis,ex quo vſque ad ſummũ mane

Fluxus & refluxus maris conſideratio.

decreſcit

decreſcit rurſum, ídq; in Oceano multo magis atque euidentius fit, quã in mediterraneis, neque hoc exactè ſed cuiuſdã horę partis facta detractione. Porro hi maris æſtus, per ſeptenos dies inſignes habent mutationes ſepté enim primis à Luna noua modici ſunt, reliquis ſepté vſq; ad pleniluniũ increſcũt manifeſtè, inde minui incipiũt, tertio ſeptenio afferẽte etiã inſignem mutationem. In equinoctiis etiã ferunt eſſe maximos æſtus præcipuè in autũnali: in ſolſtitiis verò minimos, præcipue in æſtiuali. Aiunt etiam obſeruatũ eſſe octauo quoque anno redire æſtus maris ad paria incrementa, quòd octo annis centum numerentur Lunæ circuitiones: ego verò crediderim horũ pleraque non tam conſtare certo, quàm leuiter credi. Ferunt etiã eſſe vbi in die ſepties reciprocet æſtus ille, vt in Eubæa: ſunt etiam putei in Bætica quorũ in Hiſpali vnus, qui augentur etiam quotidie ac minuuntur: contra autẽ ac mare; ſiquidẽ eo creſcente decreſcũt, & creſcũt decreſcẽte. in Gadibus alius, qui æſtum quidẽ habet non tamen eiſdẽ tẽporibus ſemper, ſed aliquando contrariis. & cũ hæc omnia mirabilia ſint, illud verò multo magis fieri, hæc tã ſtata & firma lege, vt vltra ſolitum nunquam progrediatur mare, ſed certò ſciãt litorales quotidie quouſque mare ſit exundaturũ, neque tranſuerſum pedem errantes, vt euidenter cõſtet eam legẽ poſuiſſe Deũ aquis ne vltra procederent, ſed illîc cõfregerint tumentes fluctus ſuos, Non tamen proinde dicimus, id naturali cauſa deſtitutum ſolo cõſtare Dei præcepto; imo verò ex præcepto Dei fluxiſſe rerũ omnium naturas: Quapropter cum in Dei pręceptũ referimus quippiam, nihil prohibet naturales eius cauſas inueſtigare. Vt mare exũdet influátq; in litus, indéque refluat, nõ quidẽ ob maris in quãpiã partẽ fluxũ eue-

Maris æſtus.

nit,ſed quia augetur tumefactũ & quaſi feruens:Quapropter,vt feruẽs aqua olla exit,non alia cauſa, quàm quòd calore rarefacta,vaſe non capiatur, ita mare tumeſcens exundat in litora,contra,detumeſcens ſubſidet, & velut abſorptum redit in alueum. Hanc verò eſſe eius rei rationem inde conſtat, quod circa litora magis quàm in altum deprehenduntur hi motus,ſcilicet in alto non decurrit aqua, ſed ſenſim intumeſcit, ad littora currit,quia non capitur:fieret verò contra ſi influeret mare more fluminũ:multo enim magis ſentiretur motus vnde ageretur, quam vbi finitus ceſſaret.Ex his palam fit, maiori proprietate appellari tumorem fluctuum, & elationem maris, quàm fluxum & refluxum: re vera enim non fluit niſi ex accidenti, quia tumeſcens non capitur loco:æſtus verò mihi videtur per analogiam vocari,quia perinde videtur mare pati,ac ſi æſtu caloréque ferueat.Huius intumeſcẽtiæ cauſas lõge diuerſas philoſophi reddiderũt. Ariſt. & Heraclitus (referente Plutarcho) à Sole fieri cenſent, pleróſque enim flatus ſua illum circuitione ſecum trahere,quibus ingruentibus,& protrudentibus mare Atlãticum,ipſum intumeſcere, & æſtum efficere,ſopitis deinde flatibus mare ſeſe colligere, idq; eſſe reciprocationem.Pythias Maſſiliẽſis maris acceſſus Lunæ incremento fieri,decremẽto receſſus. Plato cuiuſdam ſpecus maximi intra terram hiatu ſuſtolli aquas,& latè effluere,ſubindéque eodem refluere.Timæus cauſatur flumina irrumpentia in Atlanticum. Seleucius flatum dicit irruere in Atlanticum, eum verò motu terræ (hanc enim etiam moueri putat) & Lunæ agitari. Tam multas opiniones tantæ rei difficultas peperit:at mihi videtur, quæ ex his fere omnibus colligitur eſſe probabiliſſima,nã quia adeo certus

Mare Atlanticũ.

con

conſtitutúſque eſt ille motus,& numerum quendam horarum,dierum, hebdomadarum , menſium ac fortaſſe etiam annorum obſeruet , probabiliter refertur in ſuperiores,æternas,ſtabiléſq; cauſas, inferna enim omnia temere agitantur cum præcipuè reſpondere videantur aptiſſimè illius circuitus Solis Lunæque motibus. Nam diurna per ſenas horas repetitio diurno Solis , aut Lunæ motui reſpondet , quæ verò per hebdomadas fit mutatio menſtruo Lunæ : mutatio etiam per ſolſtitia & æquinoctia ad Solem refertur: quia verò multi & fontes & putei,aut ſimul cum mari,aut contrariis temporibus creſcunt & decreſcunt, conſtat motum illum non ad ſupremam extremitatem aquarum cieri,ſed intrinſecus à maximo illo barathro quod intra terræ viſcera eſt ; vnde copioſius erumpens flatus aquas inflat , ac ſubſidens iterum facit detumeſcere , Veriſimile eſt enim quibuſdam puteis (ſiquidem alij omnes expertes illius paſſionis ſunt) ampliores eſſe ductus vſque ad maximas illas terræ cauitates ipſis maríque communes. Vt verò quidam tumeſcente mari detumeſcant , & detumeſcente tumeſcant , cum alij moueantur vt ipſum mare , cauſa eſt in ipſorum pororum quibus cum mari communicant longitudine,figura,& poſitu,amplitudine,aut anguſtia,qui enim coniuncti & mari ſecundum breues & rectos, amplóſque & expeditos poros ſunt,implentur cum ipſo,qui verò contra ſecundum locos anguſtos,& in contrarium tortuoſe ductos,his aqua abſorbetur ab ipſo intumeſcente mari;nó aliter ac in corporis noſtri venis euenit,vt magnarũ ſciſſione,quæ cóiunctę ſunt tractione repleantur,quæ contra poſitæ,inaniantur reuulſione, qui mediocriter ad mare habent,nó nunquam ſimul cum mari,nonnun-

quam cõtra patientur vt hûc aut illûc flatus ille à barathro contigit moueri: qui verò non habent(huiuſmodi ſunt omnes qui refluunt vſq; ad mare)illos poros vſque ad barathrum perpetuos,& ſecundum omnem lõgitudinem expeditos,ſed multis in partib. intercíſos,& obturatos interſtite(dura quidem vt obſiſtat,rara verò & percolãdæ aquæ peruia)terra:aut per reciprocos flatus expulſi, & ſupra naturam ſuam acti ſurſum, à reliqua aqua deciſi pendent, nullam talem paſſionẽ ſubeunt,ſed ſine æſtu perſeuerant vtcunque moueatur mare.Itaque proxima mouendi maris cauſa eſt flatus intra terræ cauernas concluſus:prima verò fortaſſe, duo luminaria, quæ generant flatum, & commouent,tametſi & in ipſo flatu eſt mouendi cauſa,quod aqua põdere ſubſidens præmit illum,is præſſus erumpit & violenter extollit aquas,eo impetu ſedato rurſus aquæ ſubſident,atque ita alternis vicibus agitur vtrumque.Figura verò & magnitudo cauernarum, non vbique eadem ſed valde diſſidens, facit vt quædam maria ſimul creſcant,quædam contra, quædam bis,quædam pluries,quædam hûc,quædam illûc verſus,vt lacus Meotis in Pontum: hic in Propontidem,non contra.Itaque horum omnium, quæ difficillima quidem ſunt, intra terram eſſe videtur cauſa, vt verò hæ inundationes accommodentur illis horarum,menſium,& annorum articulis opus eſſe videtur aſtris,atque vtrarúmq; cauſarũ copula veritas rei huius conſtare.Hæ cũ ſint exundationis maris cauſæ,earum modus & certa facultas efficit,vt paſſionis quoq; eius,ſiue motus certa ſit menſura.Nimirũ Lunæ, Solíſque eadem ſemper ſuíque ſimilis eſt facultas,regulam tenens æternam,acceſſus & receſſus,ac circuitionum,Abyſſi etiã illius ingẽtis, & humoris halituúmque

Motus maris cauſa.

Maris [illegible] munus.

que incluſorum, ad totius maris molem eſt certa ratio & menſura, vnde fit, vt ſit certus quidam modus intumeſcentiæ illius maris, ac proinde & fluxus & refluxus. Atqui qui modum eum cauſarum poſuit, is quoque legem poſuit mari, dixítque. *Vſque huc venies, & non procedes amplius*. Neque vero quia quædam loca mari ſubmerſa ſunt ſuperiorib. temporibus, ac nunc etiam alia periclitantur mergi, niſi obſtaculis quibuſdam obſiſteretur mari, vt in Olādia, & Zelandia, quod de certa aquarum lege dictum eſt, redarguitur: magna enim ex parte illîc, nō tam detinetur quominus conſtitutos ſibi fines excedat mare, quàm ab illis finib. arcetur, obſtaculis quibuſdam ab incolis factis: atque cum aliis inſularum partibus arceatur, nō poteſt aliàs inuadere: atque ita factum eſt, vt pagos quidem & villas occupauerit, aliis verò non minoribus partib. ceſſerit, hominum ad has mutationes induſtria iuuante, præterquam quod legem quā poſuit Deus aquarum fluctibus, noluit ipſemet Deus adeo eſſe impermutabilem, vt quam Soli Lunæ & reliquis aſtris. Illa enim ita iter peragunt imperatum, vt ne latum quidem vnguem eſſent hûc aut illûc declinatura, ne ſi infinitum quidem tempus duraturus eſſet mundus: mare verò non ita, ſed tam lentas effecturū mutationes, vt conferentibus nobis quæcunq, ab antiquiſſimis coſmographis ſcripto mādata reperimus, cū iis quæ conſpicimus, nullæ prorſus fieri videātur, eadem enim menſura, eadem figura, cōtinentis, & inſularum omnium: ſi verò in mille myriadas annorum eſſet mundus hîc duraturus, non dubiū quin permutanda forēt omnia, commutandáque loca terræ & aquæ. hinc exeſa terra, illûc cōgeſtis arenis, adeo tamē lentè, vt nullis hominum ſeculis agnoſci poſſit vlla inſignis mutatio, ſed quan

Lex maris.

quantumuis vterentur ſcriptis, eſſent omnes putaturi, nihil eſſe vnquam permutatum. Neque quidem (vt dixi) hoc dictam aquarum legem tollit, hac enim ipſa conditione lex à Deo data eſt. Nimirum, eſt naturalis conditio rerum corruptibilium omnium, vt ſemper ſecundum ſe totas, aut ſecundum partes recipiant alterationes, Retenta igitur hac naturali rerum conditione, imperauit Deus mari, *non procedes amplius*, non ſcilicet ita procedes, vt animantibus terrori ſis aut eorum generationem tollas, ſed hîc confringes tumentes fluctus tuos, tam perſeueranter, vt nullam ſæcula vlla ſentiant inſignem permutationem. Quapropter quod de Atlantidis inſula mari ſubmerſa Plato narrat in Timæo, falſum prorſus eſt, atque impoſtura Chaldæorum, qui antiquitatis opinione, multa eiuſmodi mendacia narrabant Græcis, dicẽtes ſe (vt refert etiam Cicero) plus quàm quadraginta mille annorum hiſtoriam habere.

Chaldæorũ reprahenſio.

Sed quanta his impoſtoribus idololatriæ, & præſtigiarum omnium parentibus, fides habẽda ſit, multis iam locis indicauimus. Quod verò Ariſt. dicit, alternis viciſſitudinibus mutari mare, & terras, quaſdámque inſulas diſparere, alias emergere, non eſt hiſtoricè accipiendum, ſed philoſophicè, cùm enim ille putaret mundum ab æterno extitiſſe, neque finem habiturum, merito colligebat, non ſemel ſed infinities mutanda omnia, ſecundum partes quæ ortui & interitui ſunt obnoxiæ. At verò id factum cùm nondum ſit, neque fortaſſe antequam ſiſtatur cœli motus ſit efficiendum, hiſtoria conſtare non poteſt, ſed ſtat firma lex, quam Deus poſuit aquis. Atque conditione naturali ſeruata ſtabit, vſque dum eam ipſe legiſlator, cui vt nuper dixit Eliud, *nullus ſimilis eſt in legiſlatoribus,*

bus,& ſimul cum hac mundi forma ſoluat. Quod igitur ad maris fluctus attinet, ita habet. Illud ſupereſt interprætemur. *Quando erumpebat quaſi de vulua procedens,cùm ponerem nubem veſtimentum eius,& caligine illud quaſi pannis infantiæ obuoluerem.* Videtur enim hoc aliud eſſe quàm quod in Geneſi dicitur à Moſe, vbi maris generationem ita tradidit. *Dixit verò Deus congregentur aquæ quæ ſub cœlo ſunt in locum vnum, & appareat arida.* Quæ verba ſignificant haud dubiè, in initio delituiſſe totam terram ſub aqua, hanc deinde præcepto Dei ſeceſſiſſe in locum vnum, & detectam eſſe eam terræ partem quam incolimus: præſentis verò loci verba videntur innuere,factam eſſe aquam ſub terra, atque cùm inde velut ex vulua magno impetu erumperet cohibitam eſſe præcepto Dei, & concluſam oſtiis, quominus totam terram occuparet: hæc verò longè diuerſa ratio mundi efficiendi eſſe videtur. Quæ non alio quam hoc modo cenſeo componi poſſe. Initio fecit Deus rudem quandam congeriem elementorum, quam dixere Chaos. *Chaos.*

Erat verò quoddam lutum ex tota terra aquáque commiſtis,quod circunſtabat moles magna nebuloſi & omni luce carentis aëris, denſiſſimis Ægypti tenebris ſimillimi, mox vt ſeparari hæc cœperũt,ſubſidẽs fecis more terra expreſſit aquam, quæ ita ex terra erumpebat velut ex vulua procedẽs. Rectè enim terra mundi vuluæ cõfertur,ſiquidem in ea concepta, ex ea naſcuntur omnia,aqua verò rationem habet ſeminis communis,per eam enim fæcũdatur terra, neque ſine ea procedere ex ſeſe quippiam poteſt. Accõmodatiſſima ergo comparatione,exitus aquarum è terra eruptio ex vulua vocatur, ſeminis ſcilicet communis ex communi matrice. Et tunc quidem aqua nebuloſo

& ea

& caliginoſo aëre erat(recens à terra nata) velut pannis infantiæ obuoluta,tenebris ſcilicet,quæ erant ſuper faciem abyſſi aqua ſeparata, & vt par erat ſuperſtante formauit Deus terram qualis nunc eſt, confirmans eius fundamenta, præparánſque in ea foueas immenſas & cauitates,iuſſit aquas in illas ſecedere,& fecit ex terra & aqua vnicum orbem.

CAPVT QVINQVAGESIMVM TERTIVM.

CAP. 38.Iob. *Per quam viam ſpargitur lux, diuiditur æſtus ſuper terram?* Ariſt. libro ſecundo, de anima capit.7. repræhendit Empedoclem,quod dixit,lumen ſeu fulgorem eſſe quiddam, quod feratur, & extendatur inter terram & cœlum(itaque per aërem) verum eam lationem & effuſionem nos latere, fortaſſe quòd tenuiſſima res ſit,& celerrimè feratur, hoc inquam repræhendit Ariſt. quia ferri & extendi corporeæ ſubſtãtiæ ſolum eſt, lumen verò nihil eſt aliud, iuxta illius ſententiam, quàm quædam patibilis qualitas,per prę ſentiam rei lucidę genita,per quam quod erat potentia diaphanum, fit actu diaphanum. Quæritur verò à domino hoc loco,per quam viam ſpargitur lux,quaſi ſcilicet ſpargatur, ſpargi verò genus quoddam lationis ſignificat, quapropter & corporea ſubſtantia eſſe videtur,talis verò ſi eſſet,haud quaquã poſſet replere totum aërem ſine corporum penetratione,niſi forte aër,vt hoc argumento viſum eſt multis philoſophis, poris vacuis abundat:ſi verò vacuum nihil eſt,haud poterit per totum aërem ſubſtãtia alia ferri, quantumuis ſit tenuis. Accedit quòd ſi ex Sole

Lucis definitio.

le continéter efflueret illa ſubſtátia, iam pridem eſſet abſumptus totus, aut ſaltem eſſet aliquando totus illuminatione abſumendus, conſtat verò illuminationem lucidis corporibus nihil detrahere, quapropter corpus nõ eſt, quare neque ſpargi videtur poſſe. Mirabile verò etiam, ſi corpus non eſt quo pacto radiis ſtet, qui recta ferantur, reflectantúrque & incidant ad angulos rectos, acutos, & obtuſos, & mille modis cõgrediantur. Nam ſi corporea ſubſtantia nõ eſt, ſit ſane accidens, aut ſubſtantia incorporea, at verò neutrum horum videtur illa pati poſſe, nã flecti, & ad hos aut illos angulos incidere, & rectũ eſſe aut curuũ, figuræ quædam ſunt: figura verò nõ eſt niſi in corpore, quare in incorporea ſubſtátia, vt in mente, nullatenus, in accidenti corporali, non niſi per accidens, hoc eſt per ipſum corpus cui ineſt: velut candorem nemo dicet triangularem, aut quadratũ, niſi quia papyrus hac aut illa figura, eſt, ita neque nigritiem, niſi quia litera. Eadem etiam ratio, ác fortaſſe etiam maior ſit de aliis omnibus qualitatib. quis enim audeat dicere, dulcoré aut caloré, rectũ aut curuũ, triãgularẽ aut quadratum? non igitur poſſet lumẽ, niſi ſubſtátia quædã corporea eſſet, reflecti niſi cũ aëre illuminato: at verò reflectitur in vmbra, nullatenus reflexo aëre, non enim vt Echo fit repercuſſo aëre, ita vmbra, ſed ipſo quàm maximè quieſcente, reflectitur: ergo lumen nõ vt accidens, ſed per ſe, vt corporalis ſubſtantia quædã quæ per aërem ſpargitur. Sed quæ eius via? corpori enim non poteſt eſſe per corpus via, ſi verò quãtum eſt lumine plenum in aëre, erat vacuum, totus cum illuminatus ſit, nullus relinquebatur aëri locus, præter quã quod vacuũ nõ eſſe, nulli iã video eſſe dubiũ. Mirabilis profecto eſt lucis natura, adeo vt à quibuſdã Philoſophis

loſophis corporalis Dei pars appellata ſit, cuius anima eſſet veritas, Deus ipſe Opt. Max. primo ſtatim generationis die, ipſam fecit, ſingulariter commēdauit, videns lucem quod eſſet bona. Videtur eſſe res ſui generis, neque corporalibus rebus, neque penitus ſpiritalibus annumeranda, quæ difficilis ſane cognitu eſt, neque ſcio an vlli ſatis perſpecta, qui non eius originem in æterno exemplari cōtemplatus ſit. Nos interim pro noſtro captu eius conditiones perpendentes, quod Deus dederit diſſerimus. In primis ſubſtantia videtur eſſe non poſſe, quandoquidem neque corporea neque incorporea: corporea quidem, quia non poſſet aërem penetrare, quem tamē totum illuminatum eſſe videmus: incorporea quia videri non poſſet, lumen verò videri conſtat, quia ſenſus organū ita afficit vt corrumpat etiā aliquando, velut excellens ſenſibile. Quo pacto autem eſſet excellēs ſenſibile, quod omnino ſenſibile nō eſſet? eſt igitur ſenſibile, alioqui quomodo in ſolum aërem intendentes viſum, dignoſceremus diem eſſe aut noctem. Neque verò videtur horum alterutrum priuatiuè cognoſci, ſed vtrumque per veram paſſionem viſus, à lumine quidem diſgregati à tenebris congregati. Sed, etſi dicamus tenebras priuatione cognoſci: Vtrumque tamen non poteſt: cū enim contraria ſint, nō poſſunt ambo priuatione fieri: lumen igitur per ſe videtur, quare non eſt ſubſtantia incorporea, vt Deus, aut mens. Sed neque accidēs incorporeum eſt, vt notitia intellectiua, aut quippiam tale, quia ne ſic quidem ſentiri poſſet: viſorium enim organum corporeum cùm ſit, ab ſpiritali paſſione affici nō poſſet, ſupereſt igitur vt ſit accidens corporale, hoc eſt affectio aut paſſio corporis cuiuſpiam. Eius igitur quod illuminatur, hoc eſt diaphani dicitur enim,

Lux non eſt ſubſtātia.

Lux eſt accidens corporale.

enim, éſtque re vera mediũ actu diaphanum ſeu trãſ- parens, cum illuminatũ, atque hac cauſa tranſlucens etiã vocatur quod tranſparens, quaſi idẽ ſit, actu traſ- parens & tranſlucens: quod vero tenebroſum eſt diaphanum potentia, capax enim lucis & ea carens. Hac cauſa Ariſt. dicit lumen & tenebras eandem rem eſſe numero, puta ipſum diaphanũ, ratione differre: quod enim potentia diaphanũ, tenebræ: quod actu, lux eſt. itaque quod prius erat tenebra. fit deinde lux. Quem loquendi modum ad ſpiritalem transferens lucẽ, Paulus, ad Epheſios dixit, *eratis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino.* hoc etiam ſignificato acceptum eſt tenebrarum nomen cap. 10. Exodi, vbi dicit, *Extẽde manum tuã in cœlum, & ſint tenebræ ſuper terrã Aegypti tam denſæ, vt palpari queant.* Nimirum aër illuminatus rareſcit, quia lumẽ ignem conuocat, lumine priuatus craſſeſcit excluſo igne: per ſummas ergo tenebras fieri poterat adeò dẽſus, vt palpari poſſet, hócque eſt tenebras palpari, hoc eſt aërẽ lumine priuatũ. Ita quoque fieri poterat tenebrarũ catena, vt dicitur 17. Sapientiæ, Verum in his omnibus locis, nomen lucis & tenebrarum materialiter accipitur. Vt & ab Ariſtotele: formaliter enim conſtat aliud quippiã eſſe vtrumque ab ipſo aëre, ſeu ab ipſo diaphano. Si enim quod erat potentia diaphannm, fit actu diaphanũ, illa ipſa Entelechia actu diaphani, ſeu forma, ſeu ratio, qua actu diaphanum fit, ſit formaliter lumen: itaque lumen ſit Entelechia, ſeu actus diaphani; tenebra eius Entelechiæ vacuitas, coniuncta cum potentia, & potentia autem & actus eſt diaphani, quare vt dictũ eſt, ſit lumen affectio aut paſſio corporis cuiuſpiam. Quo pacto igitur ſpargitur, & recta producitur, & reflectitur? Nunquid hæc accidunt lumini materiali, hoc eſt

Diaphanũ quid.

illuminato aëre, an formali, hoc eſt Entelechiæ actu diaphani? Certè huic, nam per aërem quieſcentem ſpargitur, rectáque producitur & reflectitur lumen. Quomodo ergo hæc verè dici poſſunt de paſſione? nō ſanè propriè, & vt ea verba lationem quādam ſignificāt, ſed analogice. Quia ipſum illuminari, ſeu lucidum fieri, phantaſiam prębet taliū lationum, re vera autem fieri videtur, vt nūc dicam. Illuminatur aër, cùm fit ex potentia diaphano actu diaphanum: fit verò tale ſola pręſentia corporis lucidi, vt Solis, aut ignis, itaque lux eſt facultas quædā, ſeu virtus quod potentia diaphanū eſt, efficiendi actu tale, per ſolam ſuam præſentiam. Quonìam igitur corpus lucidum illuminare non poteſt, niſi illud medium inter quod & ipſum nullū intercedit opacum (quia hoc cum non ſit potentia diaphanum, non eſt capax luminis) fit vt lumen fieri non poſſit, niſi in ea medij parte, ad quā ex corpore lucido duci poteſt linea recta nulli opaco occurrens, ob id ſecundum lineas rectas ferri dicitur lumen: etiam ſi reuera, non ſit res quæ feratur.

Lux totū ſpatiū non æqualiter illuſtrat.

Porro lux, vt maior aut minor eſt, ita maius aut minus medium poteſt illuſtrare, atque illud ipſum illuſtrare, magis aut minus, neque æqualiter quidē totum ſpaciū, ſed proxima pars illuſtrior fit ſenſim langueſcēte lumine, vt à lucido corpore receditur, tāto enim quæuis pars minus afficitur, quātò longius abeſt à facultate, vt ferrū tantò lentius trahitur, quantò lōgius diſtat à magnete. Cum igitur lumē, antequā omnino ſit exoluta facultas lucis incidit in opacū, quæ antrorſum per aërem erat alteratio producenda, retrorſum producitur: ídq; vocant reflecti lumen, tametſi non ſit flexile quippiam, ſed horſum aut illorſum acta alteratio. Eadem autem ratio eſt luminis, & viſibilium ſpecierum

cierum colorum omnium, nam lumen nihil aliud eſt quàm lucis ſpecies per diaphanum effuſa, per quam & lux videtur, & ipſum diaphanum actu fit, vt ſpecies colorum omnium per illud tranſmittat. Vt igitur à lucido corpore lumen, ita ſpecies colorum à coloratis per diaphanum, ſola præſentia producuntur, hoc intereſt, quod lumen facit diaphanum actu, reliquæ ſpecies id non valent facere, ſed per diaphanũ actu producuntur: nimirum indicatum mihi alibi eſt, colores lucis participatione innaſci corporibus, eſſéque flammulas quaſdã lucis æmulas, ſunt ergo genere ſimiles, minus autem poſſunt. Vt igitur lumen eſt Entelechia actu diaphani, ita reliquæ omnes ſpecies actu diaphani paſſiones quædam. Mirabile igitur eſt, quod cũ videantur per aërem ſpargi lumen & colorum omnium ſpecies, nihil tamen ſpargitur, neque penetrat, aut pulſat aërem, vt Empedocli videbatur, ſed aër ipſe mirabilibus quibuſdam alterationibus, induit omnium corporum quæ adſunt formas. Hæc quo pacto fiant, nullus hominum poteſt diſtinctè eloqui, neque cogitare, tametſi fieri quidem omnino probabiliter diſſeruimus. Proinde humanam ignorantiam arguens Dominus, interrogat Iob, *per quam viam ſpargitur lux?* addit, *diuiditur æſtus ſuper terram?* Aeſtum ſuper terram fieri à cœleſtibus corporibus, notius eſt quàm vt vt quiſpiam poſſet dubitare, tamen illius cauſam referre in motum, maximus atque apertiſſimus error eſt Ariſtotelis: non enim minus aut tardius mouetur Sol noctu quàm interdiu, ſed minus illuminat.

Luminis definitio.

Aeſtus conſideratio.

Quare cùm id quo præsẽte fit, & quo absẽte ceſſat affectio, cauſam eſſe omnes homines cenſeant, conſtat ad lumen debere referri æſtum, non ad motum: lumen verò proprietate quadam eſſe effectiuum calo-

ris,in materia quæ poteſt calefieri,etiam ſi Sol & alia aſtra eius paſſionis expertia ſint, vulgares philoſophi affirmant:quod probabilius dicitur, quàm cælorum motu fieri, longè autem probabilius quod ſæpe iam diximus,igné qui per omnia permeat,ſequi Solis fulgorem,ob analogiá tractum,atque ideo quæ à Sole illuminantur à ſubſequēti igne calefieri. Diuiditur ergo æſtus ſuper terram, vt ignis hanc aut illam partem magis occupat,hócque euenit,vt hæc aut illam magis ſpectat Sol.Calefacit ergo magis partem quam magis illuſtrat,eóq;,& quam rectius aſpicit,quia ab ea parte reflectitur lumen,vt explicuimus: geminata ergo illa paſſione fit maior illuſtratio,& maior ignis conuocatio,& calefactio maior.Iuxta luminis igitur intenſionem diuiditur æſtus ſuper terram:minimo quidē exiſtente in ea parte,quam Sol nō intuetur:maiori in ea quam obliquè:multò, in ea quàm recta plurimum ad calefactionem iuuante mora, quia cum lumine ignis quoque immoratur. Via autem æſtus occulta eſt, nimirum pori aëris, quia rareſcit penetratus à corpore tenuiori.

Hæc de lumine,& comite illius æſtu.Eſt quoddam aliud ſuperius lumen hoc noſtro quod conſpicimus, corporale illud etiam, in ſede beatorum, quo Solis facultas non pertingit, ſolius agni præſentia conſeruatum,velut, & hîc apud nos tribus primis Geneſeos diebus ſeruabatur; tantò præſtantius hoc,quantò ſupremi illius cœli corpus,aëris in quo viuimus corpore. Eſt aliud longe diuiniſſimum, minimè corporale, quo non paſcūntur beatorum oculi, ſed illuſtrantur mentes, quod vocant lumen gloriæ:hoc verò agnoſcere non pertinet ad philoſophum, ſed ipſe Deus annuntiat de eo amico ſuo, quòd poſſeſſio eius ſit, vt

capite

capite trigeſimoſexto dixit Eliud, quæ verba valde conſonant cum illis Platonis in dialogo de Natura.

Superiora verò his horum principia Deo nota ſunt, atque ei qui Dei ſit amicus: vſque adeo Ethnicus ille, hac certè cauſa ſapiens, diffidebat ſcire ſe poſſe prima & certiſſima rerum naturalium principia, niſi Deo reuelante: neque ſanè de humilibus & incertis poſſe, niſi ad probabilitatem aliquid diſputare. Vt liceat mirari quorũdam Chriſtianorum temeritatem ad credendum, qui eorum quæ opinantur, nihil non putant ſe certiſſimè ſcire, quo fit, vt ad credendum quæ non intelligunt ſint duriores, quia opinione ſapientiæ fiũt ſtulti, cùm tamen Deus ipſe toto hoc capite hominibus indicet ſuam, rerum etiam quas vident, & quibus viuũt ignorationem. Mihi mea ignorantiæ opinio præſto ſit, & humilitas, Per hác enim (arbitror) viam ſpargitur lux. Deo gratias.

CAPVT QVINQVAGESIMVM. QVARTVM.

CAP. trigeſimo octauo, Iob, *In ſimilitudinem lapidis aquæ durantur, & ſuperficies abyſſi conſtringitur.* De grandine videntur dici illa verba priora *In ſimilitudinem lapidis aquæ durantur.* & de glacie quæ apud nos fit, poſteriora illa, *Et ſuperficies abyſſi conſtringitur.*

Nimirum grando & glacies eadem res eſt, aqua ſcilicet præ frigore cõſtricta. Figura ſolum differt, quod ſcilicet, grando orbiculares quidam lapilli ſunt, ex pluuiæ cadentis guttulis geniti, glacies verò fit ex cõ- *Glaciei conſideratio & grãdinis.*

tinuata aqua, ſiue in fluminibus, ſiue mari, ſiue fontibus, ſiue in ſtagnis, aut vaſis quibuſuis concreſcente, & ipſius aquæ quæ concreta eſt figuram retinet, tametſi ſphærulæ illæ nomen peculiare habēt, dicitúrque Latinis grando, Græcis κάλαζα tamen communi nomine dicitur vtraque glacies, & Græcis κρυςάλλος. Atque ita de grandine dicitur in Pſalmo centeſimo quadrageſimo ſeptimo. *Mittit cryſtallum ſuum ſicut buccellas, ante faciem frigoris eius, quis ſuſtinebit?* de graciei verò generatione dicit, *Conſtringitur facies abyſſi*, quia concretio aquæ ſemper incipit à ſuperficie, & procedit verſus imum, atque adeo ſuperuehitur in aqua, atque ſi violentia demergatur in profundum, ſponte effertur, itaque ſemper occupat abyſſi ſuperficiem: cuius rei cauſa pendet ex ipſius glaciei generatione. Dictū enim mihi iam eſt non ſemel, aquam ſuo naturali frigore concreſcere, per ignis, & calidarum exhalationum abſentiam. Quia ſi affectionem vllam frigidam præter naturam ſuam pati poſſet, eſſet aliud quippiam natura frigidius: cùm verò neceſſe ſit quod eſt primò, eſſe etiam ſummè tale, neceſſe eſt aut aquam non eſſe primum frigidorum, aut nullum frigus eſſe illi præter naturam. Cùm igitur quando recedente Sole, ignis eius aſſecla ex propinquo aëre fugit, vapores frigidi eius loco in aërem ſe effundant, & exhalationes calidæ in profundum terræ ſe condant, neceſſe eſt & à ſuperficie abyſſi recedant priuſquam ab aqua profundiori, atq; ita inde incipiat glacies. Qua etiam cauſa ſeſe frigidis tēporibus piſces in profundo recondunt, quo ad vitam indigēt calore potituri, vitaturíque mortiferum frigus. Glacies itaque hac cauſa gigni incipit à ſuperficie abyſſi. Grando quoque videtur quibuſdā fieri ex nubibus, primū qui

dem

dem in glaciem duratis, deinde ventorũ frigore comminutis in fruſtula, aut etiam calore Solis. Itaque eſſe grandinem fruſtula deciſæ glaciei, ea verò fieri in ipſo deſcenſu rotunda, longo illo præcipitio velut conuoluta. Fuit hæc ſententia inter antiquos philoſophos Epicuri, inter Chriſtianos Diui Iſidori Hiſpalenſis, cui videntur ſuffragari illa verba capitis 43. Eccleſ. *In magnitudine ſua poſuit nubes, & confracti ſunt lapides grandinis.* Hæc enim apertè videntur innuere, confractis lapidibus (ex glacie ſcilicet) factam eſſe grandinem. Cæterum Ariſt. euidenter ſatis refutauit hanc ſententiam, capite duodecimo primi Meteororum his verbis, *Abſurdum præterea ſuſpicari, aquam ſuperiori in loco congelaſcere, quandoquidem fieri non poteſt vt id conſequatur antequam reddatur aqua, neque vllo tempore aqua ſuſpenſa permanere poteſt.* Hæc Ariſt. Ex quibus palam fit, ex nube aquæ guttas fieri prius, his deinde ſeorſum cadentibus, & gelaſcentibus, fieri grandinẽ, & ipſarum guttarum figurã retinere. Illud verò Eccleſi. ita intelliges, confractos eſſe lapides grandinis, hoc eſt, deciſos ex nube, nõ quidẽ gelata prius, ſed per particulas in guttas abeunte: verum enim ita etiam eſt, lapides grandinis ex nube eſſe deciſos, & ſi non ſint deciſi facti iam lapides, ſed poſt deciſionem lapidauerint.

CAPVT QVINQVAGESIMVM QVINTVM.

CAPITE 38. Iob. *Quis poſuit in viſceribus hominis ſapientiam, vel quis dedit gallo intelligentiam? quis enarrauit cælorum rationem, & concentum cæli quis dormire faciet?*

Quando fundabatur puluis in terra glebæ compingebantur? Nunquid capies leænæ prædam & animam catulorum eius implebis, quando cubant in antris, & in ſpecubus inſidiantur? Quis præparat coruo eſcam ſuam, quando pulli eius clamant ad Deum vagantes, eo quòd non habeant cibos? & cap. 39. *Nunquid noſti tempus partus Ibi cùm in petris, vel parturientes ceruas obſeruaſti? Dinumeraſti menſes conceptus earum, & ſciſti tempus partus earum? Incuruantur ad fœtum, & pariunt & rugitus emittunt. Separantur filij earum, & pergunt ad paſtum. Egrediuntur, & non reuertentur ad eas, Quis dimiſit onagrum liberum, & vincula eius quis ſoluit? Cui dedit in ſolitudine Domum, & & tabernacula eius in terra ſalſuginis. Contemnit multitudinem ciuitatis, clamorem exactoris non audit. Circunſpicit montes paſcuæ ſuæ, & virentia quæque perquirit. Nunquid volet rhinoceros ſeruire tibi, aut morabitur ad præſepe tuū? Nunquid alligabis rhinocerota ad arandum loco tuo aut confringet glebas vallium poſt te? Nunquid fiduciam habebis in magna fortitudine eius, & derelinques ei labores tuos?*

Nunquid credes illi quoniam ſementem reddat tibi, & aream tuam congreget? Penna Struthionis ſimilis eſt pennis Herodij, & Accipitris. Quando derelinquit oua ſua in terra, tu forſitan in puluere calefacies ea? obliuiſcitur quò pes conculcet ea, aut beſtia agri conterat. Duratur ad filios ſuos, quaſi non ſint ſui. Fruſtrà laborauit nullo timore cogente, priuauit eam Deus ſapientia, neque dedit illi intelligentiam.

Cum tempus fuerit in altum alas erigit, deridet equum & aſcenſorē eius? Nunquid præbebis equo fortitudinē aut circundabis collo eius hinnitum? Nunquid ſuſcitabis eum quaſi locuſtas? Gloria narium eius terror, terram vngula fodit, exultat audacter, in occurſum pergit armatis.

Contem

Contemnit pauorem, neque cedit gladio ſuper ipſum, ſonabit pharetra, vibrabit haſta, & clypeus. Feruens, & fremens, ſorbet terram, neque reputat tubæ ſonare clangorem. Vbi audierit buccinam dicit Vah, Procul odoratur bellum, exhortationem ducum, & vlulatum exercitus. Nunquid per ſapientiam tuam plumeſcit accipiter, expandens alas ſuas ad auſtrum? Nunquid ad præceptum tuum eleuatur Aquila, & in arduis ponet nidum ſuum? In petris manet, in præruptis ſilicibus commoratur, atque inacceſſis rupibus. Inde contemplatur eſcam, & de longè oculi eius proſpiciunt. Pulli eius lambunt ſanguinem, & vbicunque cadauer fuerit ſtatim adeſt. hæc Iob.

Vt corporearum ſubſtantiarum præſtantiſſimæ ſunt, quæ vocamus animalia, ita ex naturæ eorũ contemplatione, maximè erigitur humana mẽs in altiſſimi Dei contemplationem. Nimirum optimum opificium optimi opificis argumẽtum eſt. Proinde Dominus recenſitis quamplurimis quæ ſpectant ad mundi partes ſenſu carentes, attingẽs per capita, quæ ſpectãt ad animalium hiſtoriam, diſputationem claudit. Nihil autem mirabilius eſt in animalium genere, quàm id quo à reliquis corporib. differt, putâ cognitio: in hac verò mirabilis tanta differentia, vt alia ſint ſtupidiſſima, alia ſagaciſſima, alia audaciſſima, alia timidiſſima, alia prolis amantiſſima, alia negligentiſſima. Porro mirabilis eſt compoſitio ſingulorum corporũ, & partium omnium ad mores accõmodata ſtructura. Mirabilis quorundam animi vigor poſtremò & corporis moles. Quæ omnia atteſtantur quàm maximè ſapientiam, potentiam, & bonitatem Dei: quandoquidem fieri non poteſt, vt animantia, vi cognoſcendi, & ſapientia plus aut minus participent, & prima rerũ omnium cauſa quæ ipſa fecit non ſit intelligẽs & ſapiens. *Animaliũ cognitio.*

Ad hoc argumentum ſpectant verba illa Pſalmi nonageſimitertij, *intelligite inſipientes, & ſtulti aliquando ſapite. Qui plantauit aurem, non audiet, aut qui finxit oculum non conſiderat?* Quod quidem argumentum firmiſſimum eſt, ſi ſemel concedatur, hominem vt & quodcunque aliud animal Dei eſſe opificium. Non enim poſſet Deus audiendi aut videndi organum formare, ipſum audire, aut videre non agnoſcens, Neque cum adhuc nihil eſſet extra ipſum, poterat niſi in ſe ipſo agnoſcere, quare neceſſe eſt ipſi præſtantiori modo eſſe ea omnia, cognoſcere videlicet & ſapere. Neque aliter poſſit quiſpiam id negare, quàm negans hæc à Deo quopiam eſſe facta, ſed ſponte conſtitiſſe talia, vt & ipſe Deus per ſeſe eſt. Hoc igitur refutans Dominus exorſus eſt hanc diſputationem ab illis verbis. *Vbi eras quando ponebam fundamenta terræ?* & paulò infra in hoc ipſo cap. dicit, *Sciebas tunc quod naſciturus eſſes, & numerum dierum tuorum noueras?* quaſi dicat, tu ipſe tibi conſcius es, te nullibi tunc fuiſſe, ac ne fuiſſe quidem omnino, nihil igitur habes ex te ipſo, ne ipſum quidē eſſe, ſed ab alio es factus, à quo neceſſe eſt acceperis quæcunque tibi naturaliter inſunt. Neque ſanè ſit ſatis dicere, à parentib. nam illi etiā paulò ante te facti ſunt, quapropter eadem eſt dubitatio, eundúmque in infinitum, aut poſtremò conſiſtendum in aliquo qui nunquam non fuerit, à nullo factus, à quo facta ſint omnia, cuius ſint per ſe bona omnia, quę reliquis omnibus communicauerit. Si igitur non ſemper fuimus, vt nos ipſi nobis teſtes ſumus, neque fecimus ipſi nos, ipſe profectò fecit nos, qui ſemper, ac per ſe eſt, quapropter quidquid in nobis, aut alijs vllis rebus eſt boni, in illo neceſſe eſt ſit eminentius. Ad hoc argumentum etiam pertinent prima illa verba

præ

præſcriptæ orationis. *Quis poſuit in viſceribus hominis ſapientiam? vel quis dedit gallo intelligentiam*? quaſi dicat,neque homo accepit ſibi ſapientiam præ reliquis animantibus, neque eam quam habẽt intelligentiam illis impertitus eſt. Neceſſe eſt ergo tributa eſſe hæc & alia omnia bona quib. participiant, tum hominib. tum reliquis animantib.tum etiã reliquis omnib. rebus quæ natura cõſtant,ab vno aliquo ente ante omnia entia,& bono ante omnia bona , cum quo nullus homo poſſit cõtendere:videbatur enim Iob velle cõtendere cũ Deo,vt exprobrabatur ei ab amicis.Dubitatũ eſt à philoſophis de ea quæ brutis ineſſe videtur intelligentia:pleriſque negantibus eſſe illis vllam rationis vim, ſed ſenſum ſolum , aliis etiam non paucis aſſerentibus,præter ſenſum ineſſe illis quãdam mentẽ.De qua quæſtione Plutarchus libello de animaliũ induſtria,optimè mihi videtur diſputaſſe.Negant vllã eſſe vim rationis brutis, hoc præcipuè argumento, quod omne animal eſſet rationale.Videtur autem rationale differẽtia animalis eſſe , quapropter vt in aliis contrariis euenit,ita in hac quoq; oppoſitione,neceſſariò ſi vnum eſt,ſit etiam alterum, vt ſi quodpiam eſt animal rationale,ſit etiam aliquod irrationale. Quare ſi homo animal rationale eſt , ſit quod non eſt homo, animal rationis expers.His alij reſpondent, rationale & irrationale differentiam animalis non eſſe ſed corporis, numero quidem eãdem cum ſenſibili & inſenſibili,eo quod rationale ſeparari non poſſit à ſenſibili.Stratonẽ phyſicum referunt libellum quendã ſcripſiſſe,quòd ſenſus ſine mẽte eſſe nõ poſſit, quod pręcipuum eſt fundamentum eorum, qui plus aut minus cenſent animalia omnia ratione participare.Itaq; hûc cõtrouerſia vertitur, an poſſit eſſe ſenſus ſine mẽte: ſi enim

Bruta quomodo intelligãt.

Nota hãc diſputationem.

enim nõ poteſt,neceſſe eſt animantibus omnib.mentem concedere,aut brutis etiam ſenſum denegare.Videtur autem non poſſe mens ſeparari à ſenſu, quandoquidem vt Hippocrates dicit,qui parte aliqua corporis dolentes dolorem non ſentiunt, iis mens ægrotat.Si igitur cùm mens ægrotat alienatáque eſt, ita vt ſenſuum organis intenta non ſit,etiã ſi dolendi accedat cauſa non ſentitur, multo minus ſentiri poſſit res vlla alia earum quæ minus violenter ſenſum pulſant, niſi adſit mens,quod etiam in nobis ipſis experimur. Nam cum de re alia attẽtius cogitamus, plurima obuerſantur ob oculos,& aures, quæ neq; videmus,neque audimus.Si igitur animantia mente prædita, cùm mẽs nõ attendit nõ ſentiũt,multo minus ſentire poſſent quæ penitus eſſent amẽtia.Quòd ſi amentia ſentire nõ poſſunt,neque ſenſum poſſunt habere.Nõ poteſt igitur ſenſus eſſe ſine mẽte. Ex hac,etſi natæ ſunt duæ longè diuerſæ aſſertiones. Pleríque enim eorum qui eam recipiunt,colligunt omnia animalia,plus aut minus eſſe mentis,& intelligẽtiæ participia. Quidam noſtratium nuper,ne brutis concederet rationem, timens(arbitror)ne & immortalitatem cogeretur concedere,ſenſum etiã abſtulit,negauítq; vlli præter hominem eſſe ſenſum,ſed quæcunq; à brutis ſenſu quodam agi viderentur,ſympathia quadam & antipathia potius agi,& naturæ magis quàm animæ eſſe opera.Si itaque dicta theſis recipitur, duorum alterum fit,aut nulli præter hominem eſſe ſenſum, aut animantibus omnibus eſſe mentem,& rationem,quibus vtrumque videtur eſſe abſurdum, negabunt non poſſe eſſe ſenſum ſine mente.Qui ſoli homini ſenſum tribuit,difficilem poſſit adhibere interpretationem multorum quę in ſacris ſcripta ſunt.Nam de equo dicitur,***vbi audierit***

Senſus an ſine mẽte.

dierit buccinam dicit, Vah, procul odoratur bellum, exhortationem ducum, & vlulatum exercitus. Rurſum de Aquila. *inde contemplatur eſcam, & de longe oculi eius proſpiciunt.* Neque ſolum Aquila & equus, ſed & bos & aſinus ſtupidiſſima animalia, agnoſcunt poſſeſſorem ſuum, & præſepe Domini ſui, cap. 1. Eſaiæ. Sed & opinio ipſa per ſe eſt abſurda: nulla enim fides haberi poteſt ſenſibus noſtris, procedítque dubitatio vſque ad inſaniam, ſi quæ cernimus intuitu quarũdam rerum perterrita fugere: rurſum quibuſdam rebus allici, pulſata vociferari, amicitiæ & inimicitiæ leges obſeruare, ſenſum vllũ habere negauerimus. Proinde hac aſſertionis parte, quæ non longè abeſt à delirio dimiſſa, alteram cõſideremus. An ſcilicet brutis ratio vlla inſit. *An ratio ſit brutis.* Videtur quidem ineſſe nulla, quia ratio cõſenſu philoſophorum, deſtinatur ad virtutem: virtutis verò & vitij non videntur bruta eſſe capacia, igitur neque rationis. Alij contra, his obiiciunt, multa animaliu tam terreſtrium quàm marinorũ, quàm etiam volatilium opera, quæ eadem ſi qui hominum faciunt, cenſentur prudentiſſimi, quin etiam homines ipſos, quamplurima eorum ob quæ maximè laudantur, facere cœpiſſe illorum imitatione. Quo pacto igitur (dicunt) non ſit iniquum illis eam laudem detrahere, quam nobis ex eorum imitatione aſſumimus? Præterea ad eandem facultatem pertinet benè & malè aliquid facere. Non enim euenit malè videre aurib. aut malè audire oculis, ſed vtcunque videre oculorum eſt, & audire aurium. Igitur deſipere, aut inſanire, eiuſdem eſt cuius ſapere, & bene ratiocinari. Nemo enim vocat lignum inſipiens, quia ſcilicet ſapere aptum nõ eſt. Videntur autem bruta nõnunquam decipi, quod quidem facit artem venandi iucũdiſſimam, quia multis modis illis

impo

imponitur, etiamſi non paucis illa vtantur ſtratagematis ad vitandum inſidias. Videntur etiam aliquãdo inſanire, nam ſimiæ ebrietate corripiuntur, & vt alios morbos quàmplurimos, ita hydrophobiã, ſeu rabiem pati ſolent canes maximè, ſed & equus, bos, & aſinus, & Camelus, quem morbum medici ponũt in maniæ generib. Si igitur bruta poſſunt delirare, poſſint & ratiocinari. nam delirium læſio rationis eſt. Cum igitur ex hac parte adeò vrgeãt hæc, videãturq; animalia ratiocinari, ſuo quodque gradu, & alia plus aliis (quis enim neget aſinum ſtupidiorẽ eſſe vulpe, & Struthionem perdice?) alia verò ex parte videatur à dignitate generis humani plurimũ abhorrere, ratiocinandi vim cum omnibus animantibus habere commune quid de hac quæſtione ſtatuendum ſit videamus. Certè rationem aliquã eſſe brutis negare non poſſumus citra proteruiam: alioqui non ineptius denegatur illis ſenſus, nam quæ alia ratio eſt agnoſcendi facultates quã per actiones, aut actiones quàm per opera? Vt igitur, quia clamoribus terreri, ac fugari videmus capreos, concedimus eas audiendi facultate eſſe præditas, ita videntes lepores metu imminẽtis periculi transferre ſuos fœtus, & canem ſpe capturæ, & cibi nondũ præſentis inſidias ſtruere, neceſſe eſt cõcedamus prudentiæ quandam vim illis ineſſe. Nam ipſum prouidentia vti nihil aliud eſt, quã nondũ præſentia pericula præcauere, & quæ euenire poſſunt bona, mediis appoſitis procurare. Senſus enim præſentium ſolum eſt, multis tamen conſtat argumentis, hanc brutorũ rationẽ lõge diuerſam eſſe ab humana mente, neq; maioris vel minoris ſolũ ratione differre, ſed ipſo rationis eſſe, atque ita vt rationis & rationalis nomen de vtriſq; non vniuoce dicatur, ſed analogicè. Primũ quidem, quia mens humana,

Quæ animalia rabiem patiantur.

Bruta quo à noſtra ratione differant.

humana,natura ſua & ex ſeſe nata eſt ratiocinari ſimpliciter,& circa quiduis. Studio enim & exercitatione fit hic ſtrenuus medicus, ille imperator, alius venator,alius agricola, faber alius: rurſum hic phyſica meditatur,ille mathematica,ille etiá theologica, poſſet qui nunc medicus, ſi didiciſſet,eſſe nõ minus ſtrenuus theologus, & qui nunc theologus, imperator, aut agricola.Nimirũ ingenij acies eſt, auctore Plãtone,velut oculus tornatilis,mẽtis in quam oculus, qui ſe poſſit quoquò velit vertere,brutorum verò nullum ratiocinari natum eſt,niſi circa quiddam, quò ſcilicet naturali quodam inſtinctu fertur. Scit enim canis leporem quærere,& perdici inſidiari,ſed neſcit lectum ſternere,aut ſpecum fodere:lepus contra, lectũ ſternere, & cuniculus non ſine magna arte domum ſibi facere ſubterraneam,neuter verò ſcit ex venatione viuere,neque ſanè hoc canis,aut illud lepus,doceri vlla ratione poteſt:igitur homo ſimpliciter rationalis eſt, brutorum quodcunque circa quidpiam: quapropter non ſimpliciter,ſed quodam modo, & analogia quadam.Præterea homo deliberat & conſultat de iis quę facit, non enim ſolùm cogitat, quo modo poſſit hoſtem interficere,ſed prius etiã, an expediat interficere, reliquorum verò animalium nullum. Nunquam enim fe is cõſultauit de ignoſcẽdo muri, aut canis de innocentia circa felem,nimirum nullũ horum operatur ex arbitrio,ſed ex naturali propenſione. Vnde(dices)noſti inde certè, quod quæ eiuſdem generis ſunt, omnia ſunt ſui ſimilia,faciúntq; eadem. Non enim vt hominum alius eſt cruetus, alius innocens,atque idẽ homo hodie mitis,cras crudelis,hodie iuſtus,cras iuſtitiæ cõtẽptor,ita felis hic mures ſectatur,ille tuetur, aut hodiè eis veſcitur, cras illis ex ſuo tribuit,ſed idẽ

ſemper

ſempérque faciunt omnes,quod euidenti argumento eſt,no ex libertate vlla,aut arbitrio, ſed ex natura eorum operationes,& intelligentiam fluere. Nimirum natura eadem eſt,ſimilibus,atque eiſdem ſemper,voluntas non eadem.Huc reſpexit Hippocrates dicens, naturam nullo doctore vti.Nimirũ quæ natura fiunt, neque ex doctrina,neque ex meditatione procedunt, ſed ex quadam propéſione,quapropter qui ab homine tollit liberum arbitriũ, nihil aliud quàm belluam ipſum facit.Cum igitur propriè ratiocinari nõ ſit, vtcunque facere aliquid cum pręſenſione finis,ſed conſultare cum electione mediorum,& aliorum cum aliis collatione,idque brutis non inſint,conſtat hominem ſolum,eſſe rationale animal propriè, raliqua non niſi analogia quadam. Præterea nihil eorum de quib.ratiocinatur aliorum animaliũm vllum eſt incorporeũ, aut æternum,ſed omnia ſenſibilia,& caduca, nam de quærendo victu, de ineundo coitu, de nutrienda,& conſeruanda prole,de fugiẽdo dolore, de vita valetudinéque tuenda,de incorporeis verò, & diuinis, aut de immortalitate,nulla illis ſubeſt cogitatio.Quî ſcis? dices quia nullus illis Dei cultus, nulla cura iuſti & æqui,nihil faciunt ad adipiſcendam immortalitatem, ſed ſolùm ne tunc moriantur. Sed & hoc quî ſciam? interrogabis. Quia nullis ea videmus nominibus inclinari,nulla vindicta criminum vti, nùllis virtutum præmiis.Neque verò poſſent ſine communibus legibus,neque ſine legum peritia,neque hæc ſine ſermone quem videmus illis negatũ eſſe à natura, qui ſane natura eſt adeò coniunctus cum ratione, vt merito Græci idem nomen vtrinque dederint, λόγον vocantes,& rationem & ſermonem. Non igitur belluæ ratiocinantur ſimpliciter,ſed quodammodo,de ſenſibilibus

Bruta quomodo rationabia.

bus ſolum & caducis. Vnde fit, vt etſi animalia omnia quodammodo ratiocinētur, immortalitatis verò participem animam ea ſolū habeant, quibus de immortalibus cogitandi naturale principium eſt. Non enim poſſet ille impetus ferēdi in immortalia, naſci ex meris mortalibus. Quapropter ignorantiſſimi ſunt qui timent, ſi ſenſum cum quadam ratione brutis tribuant, ne illa donent immortalitate, & qui, quia bruta ratione quadā pollent, vocant in diſcrimen humanæ mētis immortalitatē. Non enim quia ratiocinātur vtcūque, immortales eſſe homines cognoſcūtur, ſed quia de incorporeis, æternis, & diuinis. Atqui profectò niſi belluinā haberent ſtupiditatem, vel ex hoc ſolo quòd de immortalitate diſputāt, agnoſcerent eſſe in ſibi ipſis aliquid immortale. Nā quî poſſet magis quod mortale agnoſcere immortalitatē, quàm oculus ſonos, aut colores auris? Num igitur homines ſi omnes eſſent ſine oculis nati, in dubitationē vocare poſſent, an eſsēt illi colores? an differt minus incorporeorū & immortaliū natura à corporeis & caducis, quā colorū natura à ſonis; & odoribus? Itaq; bruta quandā habēt ratiocinādi vim, ſecundū quā poſſunt benè & malè operari, atque adeò delirare, longè autē abeſt, vt quia delirare poſſunt, rectē colligas habere mentē hūmanæ ſimilē: nā ne homines quidē delirāt ſecundū eā mentē quæ illos ſeparat à brutis, ſed ſecundū internos ſenſus quos cū illis habēt cōmunes, imaginationē inquā, & ſenſitiuā rationē, quā nonnulli vocant cogitatiuā, alij æſtimatiuā. Nā cū phrenitis & melancholia morbi ſint, corporales affectiones, non poſſunt per ſe lædere niſi facultates corporales, mentē verò læſio nō attingit niſi ex accidenti, quia ſcilicet dū in corpore eſt, ſenſib. vtitur. Delirare itaque poſſunt bruta ob imaginationē & ob

Immortalitatis argumentū.

Phrenetis

E

eam quam habent rationem,quoniá eam quę propriè ita nuncupatur; & liberam deliberandi vim non habent,neque virtutis neque vitij ſunt capacia,neq;pœnæ neque præmij digna:nimirum operatio ſecundum virtutem ex deliberatione procedit. Hanc ipſam ob cauſam neque veram ſapientiam habere poſſunt,quia vera ſapientia nunquam ſeparatur à virtute.Eſt enim ſapientia,vt in ſexto Ethicorum, & primo Metaphyſicorum dicitur, ſcientia rerum honorabiliſſimarum, huiuſmodi ſunt quæ diuina,ęterna,& verè bona,quapropter qui circa hęc non fallitur,is ſapiens eſt.Quod cú homini niſi Dei beneficentia contingere non poſſit,conſtat ſapientiam à domino Deo eſſe, vt in initio Eccleſiaſtici dicitur atq;vt in tertio ca. eiuſdem, filios ſapientiæ eſſe eccleſiá iuſtorum.Vera itaque ſapientia eſt quæ per veram fidé comparatur diuinarum rerum notitia cú meditatione diuinæ legis. Quandoquidem igitur,vt eſt indicatú,brutorú natura horú capax non eſt, non ſine magna proprietate dicitur in præſcripta oratione.*Quis poſuit in viſceribus hominis ſapientiam, vel quis dedit gallo intelligentiam?* Nimirum animaliú ſolus homo ſapientiæ eſt capax, quia is ſolus habet delectum boni & mali,& rerum diuinarum cognitionem reliqua intelligentiam quandam rerum minimè diuinarum,de quibus vt indicatum eſt, naturaliter etiam ratiocinantur, non tamen conſultant cum deliberatione.Volens igitur Deus in ſui cognitionem trahere hominem interrogat. *Quis poſuit in viſceribus hominis ſapientiam?*hoc eſt in humana mente notitiam diuinorum,& ſcientiam boni & mali?vt ſcilicet homo intelligat,non alium quàm Deum feciſſe hæc,eadem enim eſt interrogatio,& illa Pſalmi quarti. *multi dicunt,quis oſtendit nobis bona? ſignatum eſt ſuper nos lumen vultus*

Quis ſapientiæ capax.

Sapientia quid.

tui

tui domine.Hoc eſt,multi dubitantes interrogant,quis oſtendit nobis bona,hæc inquam eſſe bona & facienda,illa mala & vitanda,aut quæ eſt regula dignoſcẽdi bonum & malum?Re vera regula & ratio eſt volũtas Dei. nam cùm is ſit primum & ſummum bonum , nil poſſit in hac vniuerſitate bonũ eſſe , niſi quod ei ſit conforme. Porrò cùm Deus ſit primũ principiũ omniũ nihil poteſt eſſe bonũ quod nõ ametur à Deo antequã ab alio quopiam,amor igitur Dei eſt regula bonitatis veræ, & nomine vultus Dei ſignificatur æterna eius voluntas. *Lex naturalis quid.* Naturalis verò Lex , eſt ſignificatio diuinæ voluntatis , quã Deus ipſe noſtris mentibus inſeuit , vocatúrque proinde lumen vultus Dei: atque hoc ipſum eſt , ponere in viſceribus hominis ſapientiam. Itaque Deus poſuit ſapientiam in viſceribus hominis , ſignans ſuper nos lumen vultus ſui: Gallo verò & reliquis animantibus dedit intelligentiam. *Galli gallinacei natura.* Hanc galli naturam mirati ſunt omnes qui de animalium hiſtoria ſcripſerunt. Plinius cap. 21. libri 10.ita inquit. *Proximè gloriam ſentiunt,& hi noſtri vigiles nocturni, quos excitandis in opera mortalibus , rumpendóque ſomno natura genuit , norunt ſydera , & æternas diſtinguunt horas inter diu cantu : cum Sole eunt cubitum , quartáque caſtrenſi Vigilia ad curas laboréſque reuocant , neque Solis ortum incautis patiuntur obrepere , diémque venientem nuntiant cantu : ipſum verò cantum plauſu laterum : imperitant ſuo generi , & regnum in quacunque ſunt domo exercent , dimicatione paritur hoc quoque inter ipſos , velut ideo agnata tela cruribus ſuis intelligentes. Neque finis , ſæpè commorientibus. Quod ſi palma contingit , ſtatim in victoria canunt, ſéque ipſi Principes teſtantur : victus occultatur ſilens , ægréque ſeruitium patitur.*Hæc Plinius de galli intelligentia,qui (res

mirabilis) videtur habere ſenſum gloriæ, & principatus, & notitiam motus cœli, ac ſyderum, ſiquidē ternis horis canit interdiu, & quarta vigilia caſtrenſi, hoc eſt, exactis tribus noctis horis, & iterum iam iam aduentante die. Indicat mox dominus, nō poſſe eſſe aliū quam Deum, qui hanc intelligentiam dederit gallo, dicens, *Quis enarrabit cælorum rationem, & concentum cæli quis dormire faciet?* quaſi diceret, conſtat non potuiſſe tribuere gallo hunc ſenſum temporum, niſi qui perſpectum haberet exactè cœlorum motū, hunc aūt quis habebit? *aut quis enarrare exactè poterit rationem motus cælorum?* quaſi dicat nemo, niſi qui eis rationem poſuit, quique poterit ſedare eius cōcentum cū volet, quem ſcilicet ipſemet excitauit in ipſa mundi creatione, quando fundabatur puluis in terra, & glebę cōpingebantur. Ex his facile eſt intelligere, quàm arroganter Aſtrologi, quæ ad rationem illorum motuū ſpectant affirment, quaſi ipſos nihil eorū quæ ibi geruntur lateat, cùm tamen vt abſunt illa longe à noſtris ſenſibus, difficilimū ſit vt inquit Ariſtoteles, quippiā de ipſis pronunciare. Laudandi tamen ſunt ob eximiam diligentiam, qua cùm Mathematicarum peritia tam multa ſunt aſſequuti, vituperandi verò niſi intelligant eſſe longè plura quæ ignorentur, neque exactè illorum quippiam ab alio cognoſci poſſe, quàm ab eo ipſo qui (vt Platonis vtar verbis) *dies & noctes, & mēſes, & annos, qui ante cælum non erant, tunc naſcente mundo naſci iuſſit.* Quod vel inde facile eſt intelligere, quod annorū alia eſt ſupputatio apud Ptolomæū, alia apud Alfonſum regem, alia apud Copernicum, quaſi peritiſſimis eorum exactam computationē motus Solis, qui cœleſtium omniū videtur eſſe regulariſſimus, & euidentiſſimus, nondū tenētibus, aut ipſis

Annorū ſupputatio.

annis

annis non ſemper æqualibus, ſed inuicem ob cauſas nondum perſpectas variantibus. Vix vlla ætas eſt, qua non inducát Aſtrologi nouam aliquam hypotheſim, & motum alium, aliudve corpus ponant, quod euidẽs eſt argumentũ incertitudinis. Quid ergo nũ veriſimile eſt gallum noſſe ſydera, & ternis horis diſtinguere eorum motũ? Nõ ſanè, nam etiam ſi, vt ibidem inquit Plinius, ea ſolà volucrum cœlum aſpiciat crebrò, minimè tamen notare ſydera poteſt, cùm eat cubitũ cũ Sole, ſed neceſſe eſt naturalem habeat aliquam cum cœlo ſympathiam, qua ternis horis ita afficiatur, vt latera ſua pulſet, & cantet. Quãtò verò ipſe minus poteſt quos diſtinguit cœli motus agnoſcere, tantò maioris ſapientiæ eius qui fecit argumentum eſt. Magis enim miramur gallos quarta hora caſtrẽſi excitari ad cãtum, quàm monachos media ſemper nocte, tametſi hi multo minus à ſua hora deerrẽt. Verùm in his agnoſcimus ſtudium, & curam, in illis ſine vlla inſtitutione ſolam naturæ vim. Quare cùm illorũ peritiam non agnoſcamus, ſupereſt vt ad peritiam authoris referatur velut quòd horologium motu gnomonis, & pulſatione cymbali, metiatur & diſtinguat noſtra tempora, refertur ad peritiam artificis. Vel ex hoc igitur conſtat, eũ qui dedit gallo hanc naturam, rationẽ cœlorũ, & motus ſyderum exactè tenere. Is cum eſſe non poſſit niſi qui fecit cœlũ & terrã, conſtat eũ vt maximũ, & optimum, ita eſſe & ſapientiſſimũ. Quapropter nemo poſſit cum illo cõtendere. Quod dicitur, *concẽtum cœli quis dormire faciet?* ad Pythagoræ dogma videtur ſpectare, cẽſentis cœli motu cieri maximum eunque ſuauiſſimũ & pulcherrimum concentum. Verum quia (niſi quid hîc eſt, quod non intelligam) cœlorum motu nullus ſonitus cieri poteſt, cũ is paſſio aëris ſit, *Harmonia cœleſtis.*

ſatius eſt nomen concentus (vt placet Diuo Thomæ) accipere metaphoricè pro motuum illa mirabili proportione. His dictis, tranſgreditur ad alia. *Nunquid* (inquit) *capies leænæ prædam?* quod quidē & multa alia quæ ſequuntur, bonitatis & prouidentiæ Dei circa animalia præſtāt argumentū quæ (quia in iis quæ maxima præmūtur indigētia, aut maxime deſtituta ſunt, aut minime proprio vel alieno cōſilio iuuari poſſunt præcipuè agnoſcitur, talium profert Dominus exempla. Leo voraciſſimum animal eſt, tamē cū libere deerrat, & diuagatur per ſiluas, nos eſt adeò mirū prædā capere quę ſibi poſſit eſſe ſatis: tamen leænę cū cubat in antro, ne catulos ſuos deſerat, quis poteſt eſcas ſuppeditare, quibus ejus & catulorum (qui etiam ſunt valdè voraces) impleātur animæ & ſatientur? Nūquid (inquit) tu capies leænæ, quā præſtes, prædam, & implebis animam, hoc eſt, ſatiabis appetitū catulorum eius? quaſi dicat, non. Sed illud eſt opus prouidentiæ Dei, qui dat eſcā omni carni, & implet omne animal benedictione & abundantia. Addit aliud exemplum appoſitiſſimum, eorum qui deſtituti ſunt, dicens, *Quis præparat coruo eſcam ſuam, quando pulli eius clamant, vagantes eo quòd non habeant cibos?* quod idem in Pſalmo 146. ita eſt ſcriptum. *Qui dat iumentis eſcam ipſorum & filijs coruorum inuocantibus ſe.* cuius loci interpraetes narrant, coruos pullos ſuos adhuc deplumes deſtituere, in nido, neque nutrire vſque dum nigreſcant, quòd ſuos eſſe ante ignoſcant. vel, vt alij exiſtimant, quod ſint adeò obliuioſi, vt redire in nidū non recordētur. Interim ergo illos, omni deſtitutos ope clamare quaſi Deū inuocātes, & nutriri cœleſti rore, aut prę teruolantibus muſcis, aut vermiculis in nido genitis. Cęterū quia nō inueni hoc apud veteres naturalis hiſtoriæ

Leonis natura.

Corui nidificatio & de eius pullis multa praeclara.

næ ſcriptores (etiamſi id dicat Diuus Gregorius in Moralibus) & quia illa vox, vagãtes, in eiectos iam nido magis fertur, quàm in eo manentes, exiſtimo hîc innui, quod Ariſtot. & Plinius, & Aelianus teſtantur; coruos in locis arctioribus, & vbi nõ ſatis cibi ſit pluribus, duos tantũ habitare; atque pullos ſuos vbi primũ volandi poteſtas eſt, nido eiicere, ac regione tota expellere, cũ tamen reliquæ volucres, aliquandiu poſt quam volare cœperint cibos ſuis pullis præſtẽt, infirmioribus ſcilicet adhuc quàm vt ipſi ſibi comparare poſſint. Quoniam igitur coruorum filij infirmi, & venandi imperiti fugantur, & deſtituũtur, nihil poſſunt aliud, quàm hũc & illũc vagantes, querulos clamores in aërem fundere, quòd nihil eſt aliud, quàm ipſum rerum omniũ parentẽ Deũ naturaliter inuocare. Cuius qua in re poteſt benignitas illucere magis, quã quòd ne corui quidẽ animalis infauſtiſſimi & deſpicatiſſimi, pullos in tãta conſtitutos inopia perire ſinit. Hoc fortaſſe dixit Dominꝰ Iob, ne tametſi fortunis omnibus priuatus, & orbatus filiis, & oppreſſus grauiſſimo morbo, & à familiaribus deſtitutus, ab amicis etiã & vxore ludibrio habitus, de diuina ope dubitaret, aut ſe putaret penitus derelictum. Addit. *Nunquid noſti tẽpus partus Ibicum in petris? vel parturientes ceruas obſeruaſti, dinumeraſti tempus conceptus earum?* & cętera. quę etiã vt priora ſpectãt ad prouidẽtiã Dei. Hãc vt homini indicet, profert in medium animalia agreſtia, & quæ per ſeſe vitam agunt liberam in abruptis montiũ præcipitiis, aut ſecretiſſimis ſaltibus, quibus tamen neque ad generationem, neque ad alimentum deeſt quippiam, profert verò hæc potius, quia equorum, iumentorũ, & domeſticorũ ſuũ, & gregaliũ animaliũ cura & procuratio, ad hominem videtur pertinere, vt ad hip-

parchos, muliones, agricolas, & paſtores: ibicum verò, ceruorum, onagrorum, & rhynocerotum, nulla eſt humana procuratio. Neque enim habent admiſſarios ad ineundum coitum, vt equi & aſini, neque à paſtoribus adiuuantur cùm pariũt, vt oues ac capræ, atque cùm opus eſt, vaccæ, neque præſepia illis, vt his parantur. neque aguntur ad paſcua, tamen nihil illis deeſt. Quapropter cum ἄλογα ſint, neceſſe eſt fateamur illorũ vitam & prolem, ad aliã cauſam quæ ſit prudétiſſima pertinere. Cuius quidem diuina prouidentia eò nobis mirabilior videri debet, quò nõ vno, ſed pluribus, atque adeò contrariis nonnunquam modis proſpicit, Quibuſdam enim intelligentiã tribuendo, aliis hanc ipſam detrahendo, atque vtroque modo vtrorumque conſulit incolumitati, ita vt vtrunq; ſummæ ipſius ſapientiæ argumentũ ſit. nã ibici & ceruę intelligentiam tribuit, illi quidẽ, vt in ſummis montiũ cacuminibus & inacceſſibilibus petris pareret, huic, vt receſſus feris habitatos relinquẽs ſemitas veſtigiis humanis tritas nõ caueret, & vtraq; ſuo modo ſibi proſpiceret, ibis quidẽ conſcendẽdi difficultate homines æquè ac feras vitãs, cerua, vt ſecúri ſint à feris hominis benignitati ſuos cõmittẽs fœtus, Neq; harũ alterutra facit inſipièntes, ſed vtraq; quod ſibi magis ex vſu eſt. Ibices enim ſunt tãtę pernicitatis vt quæ ſunt aliis inacceſſa poſſint facile occupare, de quibus Plinius hæc ſcripſit, *Sunt ibices pernicitatis mirandæ, quamquam onerato capite vaſtis cornibus, gladiorumque vaginis, in hæc ſe librant vt tormento aliquo rotati in petras potiſſimum è monte aliquo in alium tranſilire quærentes, atque receſſu pernicius quò libuerit exultant.* Cerui agnoſcunt hominum clemẽtiam, (& vt idem ſcribit Plinius) vrgẽte vi cani, vltro confugiunt ad hominem. eadem prorſus cauſa eos

Ibicũ natura.

Ceruorũ induſtria.

ſa eos minus timent, ad quos & confugiunt, proinde eorum veſtigia pro fœtibus ſuis non deuitant, tametſi eorum quæ ad partum ſpectant & prolem, fœminæ ſunt prouidentiſſimæ. nam & ante partum ſeſe herba Seſeli vocata purgant, faciliore ita vtentes vtero (Dioſcorides de Seſeli ſcripſit, capris, cæteríſque pecudib. datur in potu, quo facilius ſuos fœtus enitantur) & à partu habent duas herbas, Aron & Seſelim quib. paſtę redeunt ad fœtus. Narrat Plinius & ante illum Ariſt. editos fœtus exercent curſu, & fugam docent meditari, (qua ſcilicet animal natura timidũ maximè indiget) ad prærupta ducunt, ſaltúmque demonſtrant. Itaque duob. his generibus, intelligentia prouidit Deus: Struthiocamelo autem ſtupiditate, & obliuione ſui partus. Id animal cùm pennas habeat non minus quã Herodius, ſiue Ardea, quæ in adeò ſublime volatu ſe extollit, tamen volare omnino non poteſt, quia tanta corporis mole eſt, vt magnitudine æquet equum & inſidẽtem ei hominem: vtitur verò alis velut explicatis velis ad currẽdum, quod facit tanta pernicitate, vt concitatiſſimum etiam equum prætergrediatur, qui videtur vtraque ratione equum & aſcẽſorem deridere, quòd ſcilicet citra volatum, ſuis pedibus inſiſtens, & magnitudine & celeritate vincit. Eſt verò hoc adeò glorioſum animal, & formationis adeò raræ, vt ambiguum ſit ad volatilium an greſſilium ſpectet genus, exiguo capite, cerebro penè omnino caret: vt autẽ cerebro, ita & intelligentia, eſt enim in procuranda prole (quæ maxima eſt alogorum intelligentia) adeò ſtupidum, vt derelinquat oua ſua in terra, & obliuiſcatur quod pes hominis poſſit conculcare, ea & beſtia agri poſſit conterere, Duratur ad filios ſuos quaſi non ſint ſui: ita enim illorum obliuiſcitur crudelis ſcilicet

Partus innantia.

Struthiocameli natura.

in prolem(nam & cap.4. Threnorum Hieremiæ dicitur,*Filia populi mei crudelis quaſi ſtruthio in deſerto*)neque recordatur laboris quem pariendo ſubiuit, ſed quaſi fruſtrà laborauerit,deſtituit nullo timore cogente ad eorum cuſtodiam.Nihil enim præ ſtupiditate & obliuione & crudelitate filiis ſuis timet,neque cauet,quapropter fruſtra quidem laboraſſet,niſi Deus omnium parens,ſua prouidentia ſeruaret. Hæc cum(Deo ipſo aſſerente) vera ſint,conſtat falſum eſſe quod multi affirmant, Struthiocamelum ardentiſſimè amare ſuam prolem:oua verò ſub arena Lybica relinquere Solis calore fouenda,neque ipſam more aliarum auium incubare,ne mole corporis comminuat, grádior multo cum ſit,verum crebrò reuerti,atque eò verſus ſpectare ad cuſtodiam ouorum.Nam quo pacto hoc non ſit falſum,ſiquidẽ præ obliuione illa deſtituit. Neq; minus mihi videtur eſſe falſum, quod Ælianus de eius captura narrat,immittere inquam ſeſe in ſpicula acuta expanſis alis,præ ardenti pullorum amore.Nã quo pacto adeò ardens amor pullorum ferre poſſet tantã obliuionem,& crudelem negligẽtiam ouorum?Putauerim potius,ſi quando ita capitur,& in ſpicula vltro impingit,præ ſtoliditate id facere,quia priuauit illam Deus ſapientia,neque dedit illi intelligentiam. Quid vero,nunquid nõ ſatius eſt oua in ardẽte arena deponere,quam demiſſa,in illa tanta mole frangere? ſatius certè.Id verò non eſt ſapientiæ Struthionis, Sed Dei, qui vt nuper dixi,illius animalis prouidit proli,illi detrahẽdo intelligentiã,& amorẽ,Struthione enim prę ſtupiditate, crudelitate, obliuione, & veluti vterno quodã,deſtituẽte prolẽ,euenit quod illis ex vſu eſt, vt Solis colore extrudãtur pulli,neq; matris ſuę corpore onerãtur.tanta eſt Dei Opt.Max.ſapiẽtia, vt quorundam

dam etiam ſtupiditate & crudelitate, in eorundẽ cuſtodiam vti ſciat. Deinde profert Dominus exemplũ intelligentiæ inſignis & fortitudinis, equum ſcilicèt cuius tãta eſt belli intelligentia,tanta audacia, tantus furor,vt fortiſſimè irruat,& iubæ,quá habẽt circũdatã collo erectione, & hinnitu,ac fremitu,per turmas irruẽtes vt locuſtæ,& inflãtes nares, hoſtes deterreãt: terram vngula fodiunt,exultãt audacter, pergunt armatis in occurſum,neq; pauent, neq; cedunt gladio. Sonantibus ſuper ipſius pharetris & haſtis vibratis, & fulgentib.clypeis,nõ ſolùm nõ terrentur, ſed multò magis irritati,feruẽtes,ac fremẽtes, ſorbẽt narib. terram,neque reputãt tubæ ſonare clangorẽ, hoc eſt, neque clangore tubarum quæ ab aduerſo ſonant,terrentur,intelligentiã habent belli, & audiẽtes buccinã quæ ipſos ad prælium vocat,dicunt Vah,hoc eſt exultant,& odorantur procul bellum, & intelligunt ducũ exhortationem,& vlulatũ exercitus. Hæc valde conſonant cum iis quę Ælianus his verbis ſcripſit.Equus cum fræni crepitum, & ſtrata, & cætera ornamenta videt,tunc fremit,& exultans vngularum ſupploſione obſtrepit,& eorum conſpectu, quaſi furoris aflatu ad iter incenditur,voce equiſonis excitatur, & aures erigit, & naribus inflatis celerem feſtinationem anhelat, quodam incredibili curſus ſtudio ad currendi memoriam rediens. De docilitate corũ ad prælia,inter alia multa hæc inquit Plinius.Docilitas tãta eſt, vt vniuerſus Sybaritani exercitus equitatus,ad ſymphoniæ cantum ſaltatione quadam moueri ſolitus inueniatur. Videtur ergo quod in præſcripta oratione dicitur. *Nunquid ſuſcitabis equum quaſi locuſtas*, referri poſſe ad motum hunc cum quadam ſaltatione, & ad copioſas turmas. Vtrunque enim locuſtis congruit. *Equi natura.*

Rogat

Rogat ergo Dominus. *Nunquid præbebis equo fortitudinem, aut circundabis collo eius hinnitum? nunquid ſuſcitabis eum, quaſi locuſtas?* quaſi dicat, non ſanè tu illi hăc belli intelligentiam, & fortitudinem præſtare poſſes, neque ipſe ſibi accipere potiuſquam bos, aut aſinus, aut ceruus, ſed neceſſe eſt referas hæc ad vnum omnium conditorem, qui vt eſt primum ac ſummum bonum, omnibus ſua cuique bona impertitus eſt, atque virtutum omnium ſymbola in diuerſis expreſſit naturis, dedítque omnibus intelligentiam. Quæ cuique

Accipitrũ natura. maximè eſſet ex vſu. Exemplo ſunt præter dicta, accipiter, & Aquila. Accipiter ab accipiẽdo dicitur. Quapropter omnibus auium generibus, quæ ex raptu viuunt, videtur id nomen congruere, vt & Aquila etiam & Miluus, & aliæ omnes rapaces eo poſſent gaudere.

Aues rapaces. At vero vſu effectum eſt, vt non omnibus, ſed cuidam auium generi detur, quod, autore Ariſtotele non minus quam decem habet differẽtias, vt autem antiqua nomina (hæc ſunt, Triorchis, Æſalo, Circus, Aſterias, Pernes, Phaſonus, Subuteo, Chalchis, Ptinx, Chẽcris) non facile ſingulis accommodatur, nũc vbique, (quod de ſolis quibuſdam, & cuiuſdã Thraciæ partis hominibus, ab Ariſtotele traditur) communi cum hominibus inita ſocietate aucupantur. His enim ad aliarum auium capturam homines vtuntur, & predæ particulam illis communicant, vocantur vulgaribus nominibus, Alcyones, Primulæ, Alcotani, Torſeli, Gerifalti, Vafarces, Capallani, & alia eiuſmodi. Velle ſingulis ſua nominã ex antiquis reddere coniectando, operoſum eſſet & ambiguum, & ad noſtrum inſtitutum minime neceſſarium, illud ſolùm præſentis loci eſt, noſſe eas aues verè plumas commutare, ac ea commutatione quodammodo iuueneſcere, vt & ſerpẽtes commutata

mutata pelle, & cerui commutatis cornibus, ac ferè iumenta omnia pilis. Cum igitur accipitres oporteat ſingulis annis deplumeſcere, illi à natura ipſa docti, eo ipſo tempore expandũt alas ſuas ad Auſtrum: quia (arbitror) is ventus laxat corpora, contra ac Aquilo, qui denſat: laxata igitur cute, amplioribúſque factis poris, facilius excidunt plumæ. Aquilarum quoque cẽſentur multa genera, ſex ab antiquis, inter quæ Halietos quæ clariſſima pollet oculorum acie, librans ex alto ſeſe, & viſo in mari piſce, pręceps in eum ruit. Hęc eadem Aquila, implumes etiamnum (vt teſtatur Plinius) pullos ſuos percutiens, ſubinde cogit aduerſos Solis radios intueri, & quem conniuentem nictantémque animaduertit, nido eiicit tanquam adulterinum, & degenerem. Neque verò ad piſciculum ſolùm ſeſe dimittit, ſed ad lepores, cuniculos, & alia animalcula quæ diripit, ac deuorat. Pulli verò eius lambunt ſanguinem: ipſæ vero Aquilæ ad cadauera congregantur, vt & corui, & quæ ex Aquilis videntur degenerare, Oſſifragæ. Ex mirabili ergo etiam Aquilæ natura, volens Dominus omnium agnoſci, inquit. *Aquilarum genera.*

Nunquid ad præceptum tuum eleuabitur Aquila, & in arduis ponet nidum ſuum? in petris manet, & in prærupt is ſilicibus commorabitur, atque inacceſſis rupibus, inde contemplatur eſcam, & de longè oculi eius proſpiciunt. Pulli eius lambunt ſanguinem, & vbicunque eſt cadauer ſtatim adeſt. Quod quidem carniuoris omnibus eſt commune, omnium tamen maximè generi coruorum congruit, quæ ob eam cauſam habebitur infauſta auis, vt ſcilicet demortui corporis indicium. *Aues infauſtæ.*

CAP

CAPVT QVINQVAGESIMVM SEXTVM.

De cœleſti harmonia cõtra Pythagoram.

ILLA verba Iob. capite trigeſimo octauo. *Quis enarrabit cœlorum rationem & concentum cœli quis dormire faciet.* videntur plurimum adſtipulari illi Pythagoricæ ſententiæ de cœli concentu, & muſico ſonitu. Videbantur enim Pythagoræ cœlorum orbes moueri ad numerum, atque mira quadam proportione choreas agere, inde ergo veriſimile eſſe, diuinum quendam ſuauiſſimúmque concentum naſci, eò (arbitror) quòd omnia ſint in hac vniuerſitate facta in numero, ac proinde pulchra: omnium autem corporum pulcherrima eſſe videantur cœleſtia: pulchritudo verò poſt illa quæ in conſpectum cadunt, in concentu maximè reperiri poſſit. Hanc ſententiam ſequutus etiam eſt Cicero in Somnio Scipionis. Quam tamen Ariſtotel. capite nono, ſecundi de Cœlo refutauit non temere, ſed in medium productis Pythagoreorum rationibus, réque vtrinque ſatis examinata,

Pythegorica harmoniæ cõfutatio.

illis (inquit) *videbatur neceſſarium, tantorum corporum tam celeri latione ſonitum edi, eò quod minorum corporum minus celeri latione hîc apud nos ſonitus cieatur. ſi autem omninò editur cœleſtibus motibus ſonitus, cùm ſint corpora magnitudine adeo diuerſa, & celeritate, proportione tamen quadam, neceſſe eſt edi diuerſos acutie & grauitate ſonitus cum quadam proportione, vnde neceſſe eſt oriri quendam concentum.*

Hæc quidem opinio plauſibilis eſt, ſiquis tamen rem exactè perpendat, minus vera. Nam ſi ſonitum edunt cœli, eum oportet eſſe maximum, cur ergo non audimus? reſpondit Cicero, quia obſurdimus

præ

præ ſonitus magnitudine, vt qui habitant ad Nili or-tum. Ariſtotel. pro illis reſpondet acutius, quoniam ex quo naſcimur, hic ſonitus citra vllam intermiſſio-nem comitatur, non poteſt dignoſci. Nam contra-rium agnoſcitur ex contrario, atque ſonitus ex ſilen-tio, & ſilentiū ex ſonitu. Sed cur audimus aliud quip-piam? cur non tam excellens ſenſibile corrumpit pe-nitus ſenſum? Neque ſolum hoc, ſed cur non præter ſenſum nos quoque totos atterit & perdit? quin & alia omnia corpora? Nam tonitrua ſæpe (quæ tamen illi ſono nunquam poſſunt comparari) domos faciunt tremere, atque ſolo proſternunt, frangunt lapides, & robuſtiſſima quæque corpora ſcindunt: nō igitur cœli ſonitum illum edunt. Præterquam quòd, neque ſi aliter conſideremus, videtur fieri poſſe. nam ſonitus eſt paſſio diuerberati, aut diſcuſſi aëris, vel corporis ſpiri-talis, & tenuis, at verò orbes cœleſtes nullu inter ſeſe aërem habent quem comminuant, nullum igitur ſo-nitum ſuis circuitionibus poſſunt edere. Ipſa verò ſtellarum corpora, ſiquidem per ſe non feruntur, ſed cum orbibus quibus affixa ſunt, multo minus. Nullus igitur ſonitus edi poteſt à cœleſtibus corporibus ſi cœli ipſi, velut antea indicauimus, ſolidiſſimi ſunt & leues, nihílque aëris, aut omnino ſubſtantiæ alienæ recipiunt, aſtra verò vt quædam eorum partes, fe-[illegible] illis. Sed neque ſi cœlorum ſubſtantia te-nuis eſt, ac velut fumus quidam vt aliis placet, ſonitus vllus ſit, ſi aſtra cum illis feruntur, quæ enim ita fe-runtur, quia medium non ſecant, ſonitum nō edunt. Solum igitur ſupereſt, fieri poſſe vt ſonent, ſi cœli ſubſtantia tenuis eſt, & quieſcit, atq; per eā quieſcen-tem ferūtur aſtrorū corpora prægrādia & ſolida: hoc verò

Surdi ex vehementi ſonitu.

An corpora cœleſtia ſonitū edant.

verò fieri non poteſt, niſi etiam cœlorum ſubſtantia ſit ortui & interitui obnoxia: findetur enim, denſabitur, rareſcétque ſed hoc ſi ita haberet, ederetur profectò ſonitus ſecundum corporũ magnitudinem, & lationum celeritatem, tantò omni alio eorum qui apud nos nunquam auditi ſunt, quanto illæ, & magnitudines & celeritates, his ſunt maiores. Diſſiparentur ergo hæc ab illis, nõ ſolùm noſtri ſenſûs corrumperentur. Itaque conuertentes argumẽtum dicimus, quandoquidem, talis ſonitus non editur ab aſtris, ea non moueri per ſe in æthere tenui: ſed vnico eodémq; argumento conſtare, & cœlos eſſe ſolidos & aſtra cum illis ferri, & nullum à cœleſtibus corporib. edi ſonitum, quare neque concentum. Quod ſi ita eſt, conſtat concentum vocari in libro Iob à Domino (eius enim ſunt illa verba) per metaphoram: illam motuum maximè concinnam proportionem. Nimirum in ipſis motibus, vt & in ſonitib. ſunt concinnæ quædam & aptæ proportiones inuicem cõparabiles. vt videre licet in iis qui ſaltãt ad numeros, cantus, & muſicos ſonitus. Illas igitur aptiſſimas cœli choreas vocat Dominus concentũ, quem ipſe dormire faciet, cùm ſcilicet faciet poſt temporalem huius ſeculi volubilitatem, cœlum in æternum quieſcens.

CAPVT QVINQVAGESIMVM SEPTIMVM.

PSALMO ſeptuageſimoſeptimo, ita ſcriptum eſt. *Mandauit nubibus deſuper ianuas cœli aperuit. Pluit illis manna ad manducandum* (paucis interpoſitis) *tranſtulit Auſtrum de cœlo, & induxit in virtu*

virtute ſua Africum Et pluit ſuper eos ſicut puluerem carnes, & ſicut arenam maris volatilia pennata. Et ceciderunt in medio caſtrorum eorum circa tabernacula eorum. Et manducauerunt,& ſaturati ſunt nimis, & deſiderium eorum attulit eis, non ſunt fraudati à deſiderio ſuo. Adhuc eſcæ eorum erant in ore ipſorum, & ira Dei aſcendit ſuper eos. Et occidit pingues eorum, & electos Iſrael impediuit.

Multi cẽſent aliud fuiſſe illud quod filijs Iſraël pluit in deſerto, ab eo medicamine quo expurgandi gratia vtimur aëreo vocato melle & manna,cuius prouẽtus maximus eſt quotãnis in Calabria,& in locis quibuſdam Hiſpaniæ etiam raris annis gignitur, quãdoquidem cenſent fieri non poſſe vt illo veſcerentur,& nutrirentur, quin dilluerent potius penitus diſſoluti ac laxati.Cæterũ, ex deſcriptione mihi videtur cõſtare, eandem omnino rem eſſe,nam,vt dicitur cap 11.Numerorum,*deſcendebat noctu in caſtra cum rore.* Atque(vt cap. 16. Exo.) *apparuit in ſolitudine minutum, & quaſi pilo tuſum in ſimilitudinem pruinæ ſuper terram*: conſtat verò hanc eſſe ipſiſſimam generationẽ mannæ,qua ad expurgationes vtimur.Tametſi enim quidã putauêre eſſe potius gũmi genus, quod exſudaret ex arboribus aut lachrymã,alij opificiũ quoddam veſparũ,aut apũ, aut muſcarũ quarundã:intuenti tamen conſtare facile poteſt,eſſe rorem quendã craſſiorẽ, maturationem quandam à Sole recipientem,& concretionẽ à noctis frigore pruinæ more, veſpas verò & animalcula eius generis multa,allici eius dulcedine, potiuſquã efficere,ſi quid vero inciſis corticibus deſtillat,id imbibitũ ligno eſſe rorem. Quod verò in Exodo dicitur minutum,& quaſi tuſum,& in ſimilitudinẽ pruinæ,in Numerorum libro, *Erat quaſi ſemen Coriandri coloris bdelij,*

Mannæ conſideratio.

Manna diuerſitas. nihil eſt aliud quam quod Meſues etiam dicit,his verbis, *Diuerſificatur autem ſecundum diuerſitates rerum ſuper quas cadit, cadens enim ſuper lapides eſt ſicut guttæ paruæ quæ congelantur, & fiunt ſicut germen, & cadens ſuper plantas ſuſcipit de virtute plantarum, & eſt cum permixtione particularum foliorum & florum. Ex ea quæ ſuper lapides cadit,melior eſt quæ eſt ſicut ſemen album, & dulcis, & eſt recens: poſt iſtam vero in bonitate eſt,quæ eſt ſubcitrina.* Ex his verbis conſtat duplex eſſe genus mãnæ, alterum cadens ſuper frondes, alterum ſuper lapides (& terram ſcilicet) inter hæc verò præſtantius eſſe quod cadit ſuper lapides, quia alterum ſuſcipit de virtute plantarum (tametſi vulgo præcioſior eſt quæ de fronde vocatur, quod quàm ſit verum ad præſens inſtitutum non refert) porro conſtat quod ſimile eſt ſemini,eſſe quod ſuper lapides, idque eſſe grandioribus partibus quàm alterum, atque ſi ſimul album ſit, eſſe optimum: parum verò ab hoc deficere quod *Bdelium.* ſubcitrinum,ſcilicet colore bdelij. Eſt enim Bdelium colore vnguium,hoc eſt ab albo vergens in citrinum. Quod igitur vigeſimo ſexto,Exodi deſcribitur minutum quaſi pilo tuſum in ſimilitudinem pruinæ ſuper terram, eſſe quod optimum:alterum verò quod quaſi ſemen coriandri,coloris bdelij, ſecundum tenere bonitatis gradum, conſentaneum autem eſt rationi in tanta copia,eſſe vtriuſque ſatis multum.Si autem hoc ita habet,vt ſanè videtur,quî fieri poterat, vt non laxatis ac diſſolutis corporibus perirent? profectò ipſi ſentiebant hũc cibum eſſe leuem. Nam vigeſimo primo Numerorum ita conquerebantur,*anima noſtra iam nauſeat ſuper cibo iſto leuiſſimo:* at verò cibos leues, & qui ſolidam ſubſtantiam corporibus non tribuunt, medicamenta etiam eſſe, atque expurgare, Hippocrates

crates teſtatur libello de medicamentis expurgantibus, & fieri quidem poteſt, vt principio is cibus illis contulerit vt medicamentum, ad deponendam caco chymiam, quam ex eſu cucumerum, peponum, porrorum, cæparum, & aliorum, quibus multo tempore in Aegypto erant cibati contraxerunt: expurgatis verò iam, conſuetudo fecit idoneum, & ſuauem cibum. Si enim conſuetudo vel ex venenis poteſt cibum efficere idoneum, quantò magis ex cibis medicamētoſis, accedente præcipuè Dei concurſu quo non cibus ſolum, ſed ſuauiſſimus etiam, & delectamētum omne in ſe ipſo habens efficiebatur. Neque enim hunc eleuo, cum naturales rerum cauſas inueſtigio, ſed laudo infinitam eius ſapientiā, qui ita omnia diſponit, vt etiā quæ ſunt portentoſiſſima, videantur bona ex parte ſecundum naturalem rerum ordinem eueniſſe. *Cōſuetudinis vtilitas.*

Vt & cū populus querulus carnes poſceret ad veſcendum, arreptas trans mare coturnices detulit, auiculas ſcilicet, maximo agmine trans mare impelli ſolitas vento vehementi, atque volantes circa terram altitudine tantum duorum cubitorum, vt ita facile ab omnibus caperentur. Vt autem transferret, abſtulit Deus Auſtrum de cœlo, & in virtute ſua induxit Africum, ventum ſcilicet vehementem, & procelloſum. De quo Virgilius primo Aeneidos, Vna Eurus notúſque ruunt, crebérque procellis Africus, eſſe verò hæc omnia coturnicum naturæ & paſſionibus conformia, naturales quoque cognouerunt. Nam Plinius capite vigeſimotertio, libri decimi, ita inquit, *Coturnices ante etiam ſemper adueniunt quam grues, parua auis, & cum ad nos venit terreſtris magis quàm ſublimis, paulò poſt Auſtro non volant: aura tamen vehi volunt propter pondus corporis.* *Coturnicū natura*

Rurſum paulò poſt, *Aquilone ergo maximè volant.* Sed cur(dices)non induxit Deus Aquilonem, ſed Africū? quia (arbitror) Africus vehementia eſt proximus Aquiloni, ſitu verò eſt proximus Auſtro, cu ſit inter hunc & Zephirum,amat verò ſuauitas diſponendi rerum cauſas, minimas commutationes. Accedebat ſitus locorum:ſi enim Africus qui trāſuerſum flat iuxta Auſtrum coturnices in caſtra impulit,Boreas qui eſt è regione oppoſitus,expuliſſet potius.Hucúſque igitur nulla vis eſt illata naturæ,ſed ſecundum eius ordinem diſpoſita omnia,velut etiam cum Deo viſum eſt, populum ob pertinaciam punire, ille ipſe carnium eſus, quem tantopere expetiuerant, attulit perniciem tam multis,vt vocatus is locus ſit Sepulchra concupiſcentiæ.Nam cum illi deſueti iam cibis ſolidis, auidiſſimè ſeſe carnibus repleuerint,comedentes vſque ad ſacietatem, vt odor carniū per nares expiraret, lethalibus morbis correpti ſunt. Neque ſanè parum ipſa carniū malignitas ad illorum perniciē effecit, coturnix enim venenis veſcitur, vnde malignitatem aliquam cōtrahit,atque vt Plinius loco citato dicit, eam ob cauſam eas damnauêre menſæ. Narrat etiam Galenus in Doride Bæotiæ,& Theſſalia, atque etiam Athenis, multos conuulſione correptos eſſe, eſu coturnicum quæ veratro veſcebantur. Raſius quoque & Iſaac in ſuis dietis, & Auicenna ſecundo canone, & alij omnes medici qui illos ſequuntur,maximè vituperant: adeò vt Aponenſis dicat,carnes coturnicum omnium volatilium carnibus eſſe peiores.Id quod iam dicunt, non ob heleborum ſolum,ſed per ſeſe.

Coturnicū monumenta.

Coturnicū cibus.

Orus Apollo Niliacus narrat eam fuiſſe Aegyptiis de coturnicibus opinionem,vt in hyerogliphicis eam omnis immundiciei & nequitiæ ſignum eſſe fecerint. Itaque

Coturnices hyerogliphicè.

Itaque hæc omnia, Dei voluntate cauſas naturales dirigente, effecta ſunt. Quæ ſanè nos admonent, ne cum quidpiam nobis, ſiue commodi, ſiue damni accidit, in Dei voluntatem referre recuſemus, etſi naturales rerum eiuſmodi cauſas agnoſcamus. Quoniam omnia ſeruiunt illi.

CAPVT QVINQVAGESIMVM OCTAVVM

PSALMO nonageſimotertio, ita dicitur. *Qui plantauit aurem non audiet? aut qui finxit oculum non conſiderat?* Verba hæc continent argumentum quoddam aduerſus eorum ſententiam qui Deum eſſe omnino negabant, aut ſi cui rei id nomen tribueretur, eam non eſſe intelligẽtia præditam, neque omnino vlla cognitione, ſed vt Solem, & Lunam, & Stellas, & ipſum primum mobile eſſe intelligimus, cauſas quidem eorũ quæ in hoc generabiliũ & corruptibilium orbe geruntur, ipſas verò per ſeſe nihil horum quæ efficiant intelligentes, efficientes enim nulla electione, aut voluntate, ſed naturali quadam vi, aut potentia. Fuerunt verò in hac ſẽtẽtia (ne quis aliter putet) plurimi philoſophorũ. Nam vt refert Plutarchus libello de Placitis capite ſeptimo, Diagoras Mileſius, Theodorus Cyrenenſis, Euenerus Teagetes, Deos prorſus nullos eſſe cenſuerunt. Euripidem quoque fuiſſe eiuſdẽ opinionis inquit, diſſimulaſſe verò metu Areopagitarum, inducẽtem in tragœdiis Syſiphonem eius ſententiæ autorem. Plinius quoque eiuſdem ſententiæ fuit, ſiquidem caput ſeptimum libri ſecun-

Deũ eſſe probatur.

di, quod eſt de Deo, poſt multa alia, non ſine magna impietate, his verbis claudit. *Per quæ declaratur haud dubiè naturæ potentia, idque eſſe quod Deum vocamus.* Lucianum quid commemorem, qui nullis non modis deridet omnes de Deo ſermones, ſed & Stoici omnes videntur mihi, & ſi Deum nominent nulli tamen intelligenti cauſæ id nomen tribuere. nam cenſent Deum eſſe ignem artificem, via procedētem in mundi creatione, vniuerſas ſeminales rationes intra ſe complectentem per quas omnia è facto fiunt. Inſuper Spiritum per vniuerſum mundum penetrantem: appellationes autem identidem mutantē, per vniuerſæ naturæ quam peruadit confinia. His verbis nil aliud mihi videtur ſignificari, quam Deum eſſe, quem ego appello ignem permeantem per omnia, & ſpiritū Domini vocari in ſacris, interpretatus ſum ſuper primo capite Geneſeos. Epicurei (vt Cicero mihi videtur rectè cenſuiſſe) nihil de diis ſerio affirmarunt. Sceptici verò de Deo an ſit, vt de re alia omni dubitant, vt videre eſt apud Sextum philoſophum capite primo, libro tertio, Pyrrhonicarum hypotheſeōn. Argumenta verò omnia negantium Deum eſſe qui prouidentiam habeat rerum humanarum, fere mihi videntur in hæc tria redigi, quæ apud Plutarchum reperies loco citato. Primum, quódque Plinius maximi facit, ſi Deus eſt, nihil eſt ei factu impoſſibile, at verò (inquit Plinius) *non eſt Deus qui poſſit omnia, quia no npoteſt ſibi mortem conſciſcere: &* ſi velit, neque mortales æternitate donare, aut reuocare defunctos, neque facere vt qui vixit non vixerit, qui honores geſſit non geſſerit, neque vt bis dena viginti non ſint, neque habet vllum in præterita ius, niſi obliuionis, fit igitur (inquit) vt Deus nihil aliud ſit quàm ipſa natura, ſiquidem

Tria argumenta philoſophorū negantiū Deū eſſe.

dem Dei potentia nulla eſt, niſi naturalis, non eſt igitur vllus Deus, qui voluntate & cognitione operetur. Secundum, ſi Deus eſt, is eſt omni ex parte beatus, ſi tamē curas gereret rerum humanarum, haud dubie ſuſtineret magnam moleſtiám & angeretur. Tertium, ſi Deus eſt, & curam gerit rerum humanarum, quam ob rem cum peſſimo quoque fortuna præclare agere ſolet, contrà cum præſtátiſſimo quoque peſſimè? hoc argumentum Sextus philoſophus ita præmit, Siquidē Deum eſſe & prouidere dicunt, aut prouidet omnibus aut aliquibus, ſiquidē omnibus prouideret, nō eſſet neque malū vllū, neque vicioſus vllus, neque vllum vitium: at verò vitio plena eſſe pleráque videntur, nō ergo omnibus prouidet Deus. ſin autē aliquibus prouidet, aut vult & poteſt prouidere omnibus, aut vult quidem, ſed nō poteſt, aut poteſt quidē, ſed non vult, aut neque vult neq; poteſt. Si vellet & poſſet prouidere omnibus, omnibus prouidet, ſi vult ſed non poteſt, eius vires ſuperabit ea cauſa, ob quam nō poteſt prouidere illis quibus nō prouidet, ſi tamen poteſt prouidere omnibus & nō vult, inuidus eſſe exiſtimari poſſit: quod ſi neq; vult neq; poteſt, fit & inuidus & debilis. Hæc autē omnia incidūt in maiorē impietatem. Non eſt igitur Deus qui prouideat, ſed aut nullus Deus eſt, aut is eſt prima cauſa ſine vlla cura, quin & ſine vllo rerū aliarū ſenſu: His adeo ſtultis cogitationibus, quas vnico illo carmine Pſalmi ſeptuageſimi tertij complexus eſt Dauid, *Dixit inſipiens in corde ſuo, non eſt Deus.* occurrit nunc idem vates dicens. *Qui plātauit aurem non audiet, aut qui finxit oculum non conſiderat?* quaſi dicat, quandoquidē non omnia quæ ſunt, ſunt entia per ſe, ſed alia ex aliis, & ab aliis fiunt, & in iis quæ fiunt. ſunt quædam ſenſus expertia, quædam ſen-

Deus omnia emnīē ter continet.

ſu prædita, neceſſe eſt eam cauſam à qua quę ſenſu participant ſunt effecta, ſentiẽtem etiam eſſe, alioqui dediſſet virtutẽ qua careret effeciſſẽtque aliquid ſe præſtantius, quod rerum naturæ repugnat. Nullum enim inter phyſicos magis receptum axioma, quàm nihil operari poſſe vltra gradum ſuæ perfectionis. Si igitur ſentiendi facultas eſt in poſteriorum quibuſdam, neceſſario ſit & in prima cauſa. Quapropter fieri nõ poteſt, vt qui plantauit aurem non audiat, & qui fecit oculum, non cõſideret. Porrò, auris & oculus, & quæcunque alia noſtri corporis organa, maximè verò hæc quæ ſenſuum ſunt, ita ſunt compoſita, & ad actiones proprias accommodata, vt nulla vel excogitari poſſit aptior compoſitio. Quæ res haud dubiè, niſi ſtupidis, euidenter indicat, ea non caſu, ita aut aliter cadentibus corpuſculis, aut elementis, conſtitiſſe, ſed in ſumma ſapientia effecta eſſe. Nullatenus ergo à facultate cognitionis experte, ſed ſapientiſſima. Licet apud Galenum octauo libro de vſu partium, mirabilẽ ſapientiam in effingẽdis audiendi & videndi organis legendo meditari. Quis hominum dubitet anfractuoſum illum aurium porum, tortuoſumque, neruo quodam quartæ coniugationis eorum qui naſcuntur ex cerebro, ſubſtratum, & cute præterea duriuſcula contectum, & in oſſe duriſſimo formatum, non temerè effectum eſſe, ibi, & talem, ſed audiendi gratia? ſi enim neque alia in parte, neque aliter effici poſſet, vt eſſet tranſmittendis in animam ſonis adeò aptum, euidens coniectura eſt, ab aliqua ſapiente cauſa eſſe aptatum. Nam præterquam quòd ad ſecuritatem & tutelam cerebri, vt Galenus indicat, facit illa flexuoſa meatus figura, ad ipſos ſonos qui aëris motitatione conſtant excipiendos præcipuè eſſe factam, indicant mihi euidenter

Aurium conſideratio.

denter choncę quæcunq; illam et figura cauæ, flexuoſæ ſcil.cet, & contortæ. Eæ enim auribus admotæ, ex eo ſolo quem intra ſe continent aëre, etiam nullo extrinſecus accedente motu, tinitum edere continenter ſentiuntur, adeò facit illa figura vt aër incluſus ſonet. Porus ergo ille accommodatiſſimus effectus eſt, vt illam ab aëre paſſionem excipiat, neruus verò quorſum eò venit ex cerebro, niſi vt deferat facultatem quæ percipiat? vt certè ad oculos primi veniūt ex cerebro molliores, & rariores, copioſiores ſpiritus quibus ad videndum erat opus excepturi. Iam verò in ipſis oculis humor vocatus chryſtalinus, rotūdus quidem, ſed ſecūdum faciem externam habens peripheriam maioris circuli, quid aliud eſt, quam ſpeculum cryſtalinum, colorum fulgoribus, ſeu ſpeciebus recipiendis, accommodatiſſimum? Tunica cornea totum oculum extrinſecus finiens, quid aliud quam laterna cornea, ad recipiendum externos, & reddēdum inter nos fulgores? adeò mihi vidētur hac in parte homines non ſolū quod ad figuram attinet, ſed in ipſa materia ſpeculorum & laternarum deligenda, imitati ſapientiā noſtri formatoris. Mitto dicere mirabiles vſus tunicæ vueæ, cuius media perforatione conſtat pupilla, & circulo varicolore iridem refert: Retiformis etiam arachnoydis, & cōiunctiuæ, & humorum aquei & vitrei: quin & palpebrarum, & ciliorum, & ſuperciliorum, atque adeò ipſorum oſſium, integro enim ad recenſendum libro opus eſſet, neque eo exiguo. Vnico verbo indicabo hæc omnia atque eorum ſingula ſapientiſſimè, & magnæ cuiuſdam vtilitatis gratia eſſe ita aptata. Deme aut muta quodcunque horū, vel pilos ciliorum, aut ſuperciliorum velle: manifeſtam noxam inferes viſioni. Nihil igitur horum effectum eſt, *Oculorū fabrica.*

hoc,vel tale,fruſtra, neque ornatus ſolum gratia, ſed propter ipſam viſionem, aurium etiam, & auricularum eadem ratio eſt. Quo pacto ergo poſſit qui fecit hæc,intelligentia eſſe orbatus? ac non potius ſapientiſſimus? effecta verò eſſe ab aliquo neceſſe eſt, ſiquidem vt in huius operis initio monſtrauimus effecta ſunt,& non à ſe ipſis.Nunquid igitur,qui fecit aurem non audiet? aut qui finxit oculum, non conſiderat? Rurſum ſi auris ob auditum eſt, vt re ipſa conſtat, ac nemo ſanus neget, ob auditum certè effecta eſt, is ergo qui fecit,ob auditum fecit. Si enim non cōſtitit caſu, neque præter intentionem agentis conſtiterit. Præuidit ergo qui fecit aurem, à principio auditionem, ſiquidem finis eſt quod primum in intentione. Vidit ergo aut in ſeipſo,aut extra ſe. Extra ſe quidem non potuit, quia ante aures non poterat eſſe auditio: vidit ergo in ſeipſo,quapropter neceſſe eſt, vt qui ab initio fecit aurē & oculū,audiendi & videndi habuerit in ſe facultatem, & aures, & oculos. Quia ſi hæc omnino nō fuiſſent,neque ſciri, quare neq; fieri omnino poſſent.Igitur hac ratione euidēter conſtat, fieri non poſſe vt quis fecerit aurem, & non audiat, & oculum & non conſideret.Vt igitur ſolùm des(eſt verò id antea indicatum) hæc effecta ab aliquo eſſe,neque conſtitiſſe per ſe ab æterno,conſtat, eum qui fecerit, & videre, & audire, & conſiderare res humanas.At dices,ſi videt & audit omnino ſentit, patitur certè à ſenſibilibus, nam vt Ariſtotel. indicat, ipſum ſentire pati quoddam eſt: neque ſanè ſine paſſione corruptiua agitur, nam comitantur ſenſum voluptas & dolor, quorum alterū cum corruptiua agitur paſſione, alterum verò alterius eſt comes, vt & reliqua contraria. Si igitur ſentit (dices) poteſt & voluptate

frui

frui & dolere. Si autẽ hoc, & alterari & corrumpi: hęc verò aliena admodum ſunt ab eo quod æternum, igitur & ſentire alienũ ab eo eſt. Porrò dices, non ſolùm noſtro argumento fieri, vt vim habeat percipiendi ſonos & colores, ſed & aures, & oculos, & nares, ac denique alia omnia quæ fecit, ſiquidẽ neceſſe eſt præuiderit quæ fecit, non autẽ extra ſe. Ita eſt profectò, habet in ſeſe omnia, non tamẽ vt extant extra illum, ſed præſtantiori quodam modo, atq; vt in æterno exemplari, quod anteà etiam vel ex ſentẽtia Platonis indicauimus, Itaq; audit, & videt, nõ tamẽ vt nos, ſed præſtantius multò, ac citrà omnẽ paſſionẽ vnica ſimpliciſſimáq; noticia agnoſcẽs omnes, ſiue ſonos, ſiue colores ac deniq; omnia quæcunq; ſunt, fuerunt & futura ſunt. Non igitur fieri poteſt, vt qui fecit aurem non audiat & qui fecit oculum nõ conſideret, neque enim quia perfectius videt, & audit, negãdum eſt videre, & audire quin potius aſſerẽdum videre & audire omnia, atque eſſe ſapientiſſimũ, & prouidentiſſimum, atque vt nihil ſine eius potentia, ita neq; ſine eius ſapientia & bonitate geri. Neque verò atheorum argumentis reſpõdere difficile eſt. Pro primo dicimus eos rectè aſſerere, ſi Deus eſt, eum eſſe omnipotentem: at verò falsò aſſumere, non eſſe qui faciat quippiam ſupra naturæ vires. Confirmauit enim Deus Optimus Max. quam de ſe voluit haberi fidẽ, innumeris neque ineuidentibus miraculis, ſiquidẽ ſuſcitauit mortuum quatriduanum, & quod eſt multò maius, ipſe etiam triduanus ſurrexit à mortuis. Dices, hoc ipſum negabit Atheus. Dicet igitur multos, eóſque alioqui optimos viros, neque pecuniarum, neque gloriæ cupidos, adeò nihil ſibi inde aucupantes, vt omnes, nullo fere excepto, in cõfirmationem fidei mortẽ & tormẽta libenter

Deus omnia in ſe habet.

Reſpõdetur argumẽtis Atheorum.

benter ſubierint, eóſque per vniuerſum orbẽ diſperſos, vno ore, pro amico, multò antè contumelioſè necato, mentitos eſſe, hîſq; ipſis iam occiſis, innumeros poſteà ſapientiſſimos, grauiſſimos, & ſanctiſſimos viros, rebus omnibus poſt habitis, vſque ad ſanguinis effuſionem leuiter credidiſſe. Quæ poteſt eſſe aut excogitari, maior perfidia? petet Atheus, vt illi indicem hæc ita eſſe effecta, vt narrãtur. Nõ poſſum aliter, quã teſtimonio ſacrarum literarum, & cõſenſu mundi totius, atque multorum ſeculorum, & (quod eſt maximum) cõſonantia omnium teſtimoniorum veteris & noui teſtamenti, & conſenſu hiſtoriæ prophanæ cum ſacra. Quæ argumenta diligentiſſime perſecutus eſt Diuus Auguſtinus in libris de Ciuitate Dei, & poſt illum Diuus Thomas contra gentes. Sed quo pacto indicat mihi Atheus, nihil horum effectum eſſe? quia (inquit) fieri non poteſt. Sed cur non poteſt fieri? quia (inquit(nihil tale effectum eſt vnquam. Quid ſi effectum eſt? nõ eſt (inquit) itaque probat idem per idem, atque vt dicunt, vtitur circulo, petítque credi ſibi ſoli ſine vllis teſtimoniis, potiuſquam nobis cum tam multis. Longè ſtultius eſt putare, non eſſe Deum omnipotentem, quia non poteſt ſibi mortem conciſcere. Nam cum mori pati ſit, non agere, nõ poſſe mori, roboris ſit non debilitatis. Iam verò non habere ius in præterita, hoc eſt, non poſſe facere, vt quæ facta ſunt, facta non ſint, & neque in præſentib. poſſe facere, vt non ſit, quod ſit, cum eſt, quia hæc omnia continent contradictionem. Id verò quod contradictionem continet, nihil eſt, quia negatio tollit affirmationem, & affirmatio negationem: igitur qui poteſt omnia quæ contradictionem non continent, nihil eſt quod non poſſit, & qui in his næniis hærent, non mihi

Deus omnipotens.

hi videntur vt ſapientes dubitare, ſed vt quiuis ex indocta plebe. Veniamus ad reliqua. Miſerum dicunt futurum Deum, ſi quis ſit qui rerum omnium humanarum gerat curam. Vtinam in miſeriis ponerent homines rerum gerendarum ſolicitudinem, ne eſſent adeò ambitioſi. Vt verò homo qui multarum rerũ curam habeat, ſit miſer, Deus tamen minimè miſer ſit. Miſeria enim nõ eſt in prouidẽtia, ſed in defatigatione, Deus verò defatigari non poteſt, ſiquidem nullo labore rerum notitiã conquirit, nullius obliuiſcitur, ſed omnia, præſentia, præterita, & futura, vno intuitu videt, ipſe exiſtẽs ſimpliciſſimus, & nullius alterationis capax. Quantum autem faciat ad indolentiã ſimplicitas, philoſophi optimè intellexerunt, nam vel ipſum hominem dicit Hippocrates libello de natura humana, ſi vnum eſſet, hoc eſt, vno conſtans elemento non doliturum, nedum Deus, qui non phyſicę ſolùm, ſed & metaphyſicæ compoſitionis eſt expers. Quid ergo ſtultius, quam timere ne prouidentia fiat miſer, qui nullatenus poſſit defatigari? Quid addunt præterea? Non videri Deum prouidentiam habere rerum humanarum, quandoquidem cum deterrimo quoque videtur fortuna optimè agere, & cum præſtantiſſimo quoque peſſimè. Argumentum hoc tractauit diſertiſſimè Dauid Pſal. 72. his verbis. *Et dixerunt, quomodo ſcit Deus, & ſi eſt ſcientia in excelſo? Ecce ipſi peccatores & abundantes in ſeculo obtinuerunt diuitias. Ergo ſine cauſa iuſtificaui cor meum.* Reſpondet verò mox ipſemet huic dubitationi, dicens, *Exiſtimabam vt cognoſcerem hoc: labor eſt ante me donec intrem in ſanctuarium Dei, & intelligam in nouiſſimis eorum.* Quaſi diceret, non poſſis intelligere quantumuis labores, quæ ſit cauſa qua impij in hoc ſeculo proſperè agant, niſi in-

Atheorũ reprehenſio.

Impij cur proſperẽtur.

tres

tres in conſiderationem diuinorum myſteriorum, & intelligas quæ fient in nouiſſimis eorum. Sed quæ ſunt hæc? *quia ecce*(inquit) *qui elongant ſe à Deo peribunt, & perdet Deus omnes qui fornicantur abs ſe.* Poſt nouiſſima ſcilicet,& in futuro ſeculo. Itaque hoc argumento non fit,vt Deus non prouideat rebus humanis,ſed, quandoquidem aliis argumentis conſtat prouidere, ac nihilominus in hoc ſeculo ſæpe agitur melius cum deteriorib.fit,vt teneamur ſperare aliud ſeculum, in quo reddatur vnicuique ſecundum opera ſua. Itaque hoc argumentum non tollit de prouidentia Dei fidem,ſed excitat ſpem futurorum bonorum,quia vt in hanc ipſam ſententiam inquit diuus Paulus 1.ad Corinthios cap.15. *Si in hac vita tantum à Chriſto ſperantes ſumus,miſerabiliores ſumus omnibus hominibus.* Non eſt autem conſentaneum,vt qui meliores, ſint miſerabiliores,cùm Deus ſit optimus,videátque & audiat omnia: Speramus igitur non in hac vita tantum, ſed in futura potius,in quam boni reſurgent induti immortalitate,mali autem in æternam perditionem. Itaque quia videmus ſeculi huius bona magna ex parte eſſe collata in deteriores,nõ negamus Dei prouidentiam, ſed intelligimus fines bonorum & malorum non eſſe in hoc ſeculo,& quia alicubi eſſe oportet, excitamur in ſpem poſt mortem futurorum, interim ſuſpicientes Dei bonitatem infinitam, qui in malos etiam eſt bonus, hæc qualiacunque bona illis tribuens, bonis verò verè bona,& nunquam interitura reſeruãs, quorum, hic inopia exercens, reddit digniores. Hoc eodem modo concludit Plato decimum librum de Rep. ſiue de iuſto, hoc eodem argumento confirmans, & Deos habere prouidentiam, & animas noſtras aliud ſeculum manere.

CAP

CAPVT QVINQVAGESIMVM. NONVM.

PSALMO nonageſimoſecundo, ita ſcriptum eſt. *Etenim firmauit orbem terræ qui non commouebitur.*

Ariſt.cap.decimotertio, libri ſecũdi, de Cœlo inquit. *Mẽtis eſt ratione carentis non admirari,cur nam parua terræ gleba, ſi elata dimittatur, fertur, quieſcerẽque non valet, & quò eſt maior eò celerius fertur,vniuerſa autem terra,ſi quis ipſam ſublimẽ eleuat ámque dimittat,ferri non poteſt.* Nunc verò tantum pondus quieſcit. hoc eſt, miretur quiſpiam quo pacto fiat,vt tantum terræ pondus quieſcat in mundi medio,nulli rei innitens,nullis firmioribus cementis fundata, ſed in aqua & aëre vndique pendens, cum præcipuè videamus, minimi etiam ponderis fruſtulum ſi dimittatur in aëre,nulla alia re ſuſtẽtatum,decidere,neque manere poſſe.Hæc dubitatio plurimum torſit veteres philoſophos,coniecítq; in ſolutiones longe diuerſas, quarum tamen pleræq; vt belliſſimè dicit ibidẽ Ariſtoteles,abſurdiores ſunt ipſa dubitatione. Nam Empedocles infinitam eſſe terræ profunditatem,ideóque quieſcere,quaſi radicibus infinitis firmatã.Thales innatare in aqua vt lignum quodam,Anaximenes,Anaxagoras,& Democritus amplã eſſe, & ob latitudinem quieſcere, quòd ſubiectum aërem ſecare non poſſit, conſtat verò hæc omnia abſurda eſſe. Nã terrã rotundam eſſe,certæ cuiuſdã magnitudinis, æquidiſtantem à cœlo ſecundũ totam ſuperficiem, experimẽto conſtat,quare infinita nõ eſt, neque latitudinem planam habet, neque hoc hemiſpherium illi magis innititur, quàm illud huic,ſed in centrum nituntur omnia.Porro ſi

Falſa philoſophorũ opinio de terra.

rò ſi terra ampla eſt,& figurã habet tympani, ac proinde non poteſt ſecundum latiorẽ ſuperficiem ſecare aërem:cur tamen ſecundum ſuperficiem anguſtiorem non findit & elabitur:cur enim potius nitatur in hanc cœli partem, quàm in illam? Iam verò ſi terra aquæ innatat, ipſa aqua quo ſuſtentatur?quòd ſi aqua pendere poteſt in aëre, poſſit & terra, quæ enim maior dubitatio? neque igitur ſuper aqua, neque ſuper radicibus,vel cementis infinitis firmauit Deus orbem terræ,ſed vt inquit Iob.26.*ſuper nihilum appendit*. Certè ex hoc,vt ex aliis multis,quæ in natura rerum eueniunt mirabilia, nos prouocant ſacra eloquia in Dei Opt. Max. admirationem. Nam & Iſaias capite quadrageſimo, ita inquit, *Quis appendit tribus digitis molem terræ?* & rurſum paulò infrà. *Nunquid non intellexiſtis fundamenta terræ?* rurſum capite quadrageſimoſecundo,inquit,*Hæc dicit Dominus Deus creans cœlos,& extendens eos,firmans terram.* Itaque gloriatur Dominus Deus, quòd ſine vllis fundamentis, ſed ſuper nihilo firmauerit orbem terræ, qui non commouebitur. Nimirum Dei imperium firmius omni fundamento eſt. Sed quoniam Deus omnia diſponit ſuauiter, neque vlli rei æternam infert violentiam neceſſe eſt, ita ſit terra ſuper nihilo firmata Dei iuſſu, vt ipſa non repugnet. ſed ita ei obſequatur, vt verè ſecundum ſuam naturam locata ſit.Inueſtigãnda igitur nihilominus cauſa eſt naturalis, qua terra ita locata quieſcit,neque vnquam cõmouebitur. Plato in Phædone ita inquit,*Perſuaſum mihi quidem eſt primò ſi eſt terra neceſſitate eiuſmodi,vt nunquam decidat, ſed ad eam ſuſtinendam ſatis id eſſe, quòd & cœlum vndique ſibi ipſi ſimillimum eſt omnino,& terra vndique æquilibris. Res enim æquilibris in ſimilis alicuius medio poſita, neque magis neque*

Terra immobilis.

minus

minus poteſt in partem aliquam inclinari, cumque ſimiliter ſe habeat, ab inclinatione erit aliena. Hæc Plato. Cuius opinio plurimis arridet, videtúrque optimam & facillimam cauſam reddere, cur non ruat terra, nimirum quia non eſt cur hûc quàm illûc potius rueret, rotunda cùm ſit, & in medio poſita. Ad hanc etiam opinionem alludit Ouidius dicens; *Ponderibus librata ſuis.* Sed ſi ea eſſet verè cauſa, fieret, vt ſi extra centrum mundi poſita dimitteretur, rueret in eam cœli partem quam haberet propius, ideo enim non ruere dicebatur, quòd in medio ſita in nullam potius partem inclinet. Deinde fieret, vt ſi terræ figura deficeret ab ſphærica, & in alteram partem, vt in Septentrionem verbi gratia extaret, in eam cœli partem rueret, velut deficiente æquilibrio, & in eam partem potius inclinante pondere. At verò abſurdum eſt vtrũque horum, nam quoquo rueret, pondere rueret: pondus verò non fert in cœlum (qua enim ratione pōdus ferat quò leuitas?) ſed in contrarium. Leuitas autem fert verſus cœlum, ergo pondus ad partem à cœlo remotiſſimam, putâ ad centrum mundi. Ergò terra ſiue extra centrum poneretur tota, ſiue mutata figura in alteram partem extaret, rueret eo vſque, vt centrum ponderis ſui in mũdi centro collocaret. Dico autem centrum ponderis, quia ſi mutata figura extaret, non eſſet idem centrum ponderis & magnitudinis, ſiſteret verò in mundi medio ponderis mediũ, quia pondus cauſa deſcenſus eſt. Si verò non mutata figura, ſed à medio mundi aliquatenus pulſa emineret in alteram partem, rueret ſanè tunc quoque, & medium ſuæ magnitudinis, & mundi totius idem eſſe faceret, quia nũlla alia ratione poteſt aliis omnibus elementis ſubſtare. Amat verò id eius natura, quia eſt omnium craſſiſſima: eſt verò is

naturalis omnium corporum ordo, & cuius comparandi gratia mouentur per ſe ipſa, hoc eſt, neque pulſa, neque tracta, neque portata, neque volutata, ſed ſpontè naturæ, vt craſſa ſint ſub tenuibus: eſt autem in vniuerſa infimus locus, qui & intimus, putà centrum, ſupremus qui & extimus, putà cœlum. Quia vniuerſi partes nõ poſſunt ad aliud quodpiam extra ipſum referri, vt in corporibus ſingulis, velut in ouo vitellus eſt pars intima, non tamẽ eadem infima, quia eſt quædam albuminis pars inferior, quæ ſcilicet, longius abeſt à cœlo: in ipſo autem orbe non ita, quia non eſt extra illud aliud ad quod eius partes referantur, ſed eſt infrà, quod continetur, ſuprà verò quod cõtinet, continetur verò ab omnibus quod in centro ſitum eſt, cœlum autem omnia continet,

Centrum locus infimus.

Hæc igitur cauſa eſt, qua terra extrà centrum acta, aut altera ex parte eminens, rueret in centrum, & eadem, quia non ruit à centro. Nam quo pacto poſſit à centro, & ad centrum naturaliter ferri, contrariæ cùm ſint tales lationes? neque certè re ita perſpecta, vlla ſupereſt dubitatio. Nam particula terræ in aëre dimiſſa, non fertur vnquam in eam cœli partem cui eſt propior, ſed verſus centrum, neque ſi iuxta ipſum cœlum dimitteretur, maneret, quamuis cœlum firmum, & velut ex aëre fuſo eſſe indicatum anteà eſt. Non ergo quærit ruens, rem firmam cui adhereat, ſed ordinem quem naturaliter expetit, ne ſit, ſcilicet ſuper re tenuiori, ſed tenuioribus omnibus ſubſtet. Terra ergò tota, cùm ita locata ſit, non poſſit vnquam ruere: igitur firmauit Deus orbem terræ, non aliter, quàm rectè, ac ſecundum eius naturam collocans, hoc eſt, in mundi medio, qui idem eſt locus infimus. Verum quia, vt diximus, ſi

alteram in partem extaret, velut ſi nunc ad Aquilonem aut Auſtrum tuberculum magnum terræ aliquod innaſceretur, rueret, non quidem in cœlum eò verſus (vt timere videbatur Socrates in Phædone) ſed in ſeſe ipſam, vſque dum centrum ſui ponderis teneret mundi medium, neceſſe eſt vt hunc quoque caſum Deus prouideret, efficiens ne aliquam in partem terra extet potius, ſed omni ex parte ſit æquilibris: hoc autem æquilibrium, ſiquidem terra eſſet perfectè ſphærica, & ſecundum omnes partes æquè craſſa, nulla alia ratione indigeret, nam eſſet ita idem centrum magnitudinis & ponderis: verum ob aquarum diſtributionem, & alias neceſſitates, oportuit vt terræ partes eſſent aliæ aliis altiores, ac nihilominus, vt firmiter quieſceret, oportuit vt nullæ partes potius quàm ſibi oppoſitæ extarent, aut vt illa eminentia oppoſitarum partium craſſitie penſaretur ad æqualitatem.

Neceſſe eſt igitur vt Deus montes, & colles, ac denique omnia terræ tubercula, ad æqualitatem ponderis terræ partibus diſtribuerit, æqualia æqualibus opponens, ne alia ex parte grauior facta terra, rueret in ſe ipſam aliud centrum quærens, quòd eſſet ſui ponderis, etſi non eſſet ſuæ magnitudinis, velut de iis quæ vehuntur in aqua monſtrat Archymedes. Iuſtam hanc partium orbis terræ diſpenſationem, optimè cecinit Iſaias dicens, *Quis appendit in tribus digitis molem terræ? & librauit in pondere montes? & colles in ſtatera?* ob hanc igitur æqualem diſtributionem partium, & quia in medio collocatus eſt terræ orbis, non commouebitur.

Montium & colliũ inæqualitas.

Neque verò illa æqualitas partium, eſt extra id quod amat rerum natura, immo eſt quoddam natu-

ræ bonum, non in vniuerſo ſolùm, ſed in vnoquoque ſpectabile. Galenus enim multis commendat, in opere quod de vſu partium ſcripſit, hanc partium æqualitatem in corpore humano, licet verò eandem contemplari in muſca & culice, & arbore, & arbuſto, & herbula,& re quacunque integra, vſque adeo fecit Deus omnia in pondere, & menſura. Itaque ne terra per aërem in quo videtur pendere, rueret, prouidit Deus, illam ſub aliis omnibus mundi partibus collocans: ne rueret in ſe ipſam, aut commoueretur, prouidit, librans in pondere montes; & colles in ſtatera. Duplici ergo ratione firmauit orbem terræ qui non commouebitur.

CAPVT SEXAGESIMVM

CAP. 25. Prouerbiorum. *Acetum in nitro qui cantat carmina cordi peſſimo.* Comparat Salamon carmina ſalutaria, decantata homini qui ſit corde peſſimo, aceto in quo diſſolutum ſit nitrum. Quæ quam ſit appoſita comparatio, quiuis facile intelliget, perſpectis iis quæ de talibus carminibus à philoſophis, & de nitro in aceto à veteribus medicis ſcripta ſunt. Plato in Charmide in perſona Socratis multis verbis docet, morbos animi curari incantationibus, atque animi morbis ſublatis, plerunque ſalutem in corpus redundare, tollíque capitis dolorem, & multa alia mala, incantationes verò præclaris ſermonibus contineri, quibus animæ temperantia tribuatur. Itaque ſunt hæ incantationes, ſeu decantata carmina exhortationes, increpationes, ac denique diſciplinæ omnes, quæ ad Dei timorem, & virtutum cul-

tum

tũ nos alliciunt, Maximæ ſcilicet ægri animi medelæ, quæ ſanè à ſapiẽte, & qui ex Deo, eſt libentiſſimè ſuſcipiũtur, ei verò qui corde eſt peſſimo, aceto in nitro, ſeu nitro diſſoluto in aceto ſimiles occurrunt. Principio enim moleſtæ ſunt, & mordent acriter, poſtea verò extergunt & eluunt ſordes animi, niſi quis iam eſt immedicabilis. Talis enim ſemper auerſatur, & reſpuit, læditúrque omni curatioae magis. De nitro verò à Dioſcoride capite 89. lib. 5. ita ſcriptum eſt: Purulentas aures & ſonitus earum ſanat; ſordes expurgat cum aceto inſtillatum. Galenus quoque tertio de cõpoſitione medicamentorum ſecundum locos, ex Archigenis ſententia cõmendat ad aurium ſonitus, acetum cum nitro. Vt itaque nitrum cum aceto inſtillatum in aures, earum eluit ſordes, & ſonitus, ſeu tinitus earum ſanat, ita exhortationes ſanctæ ſæpius inſtillatę in aures, etiam peſſimis, ſordes animi eluũt, & varias perturbationes, quaſi ſonitus aurium prohibentes audire veritatem, ſonant. Mordent verò, neque ſine magna moleſtia ab ægro animo ſuſcipiuntur, non aliter ac acetum & nitrum. Vtrunque enim per ſe, ac ſimul ambo, vbi in purulentas, & exulceratas aures inſtillatur mordet, durátque ea mordicatio, vſque dum pars ſaneſcit, & cute obducitur.

Aceti in nitro ſoluti vis.

Aures purgantia

CAPVT SEXAGESIMVM PRIMVM.

IN eodem 25. Prouerbiorum. *Sicut frigus niuis in die meſſis, ita legatus fidelis ei qui miſit eum animam ipſius requieſcere facit.* Et paulò infrà in eo. c. 1. in eandem ſententiam dicitur, *Aqua frigida animæ, ſi-*

animæ ſitienti,& nuntius bonus de terra longinqua. Itaque coniunctis ambobus locis facile intelligimus,potum aquæ refrigeratæ admota niue in die meſſis , hoc eſt, in æſtate,facere requieſcere animam potantis,vt nuntius ſeu legatus miſſus è terra longinqua cùm eſt fidelis , facit requieſcere animam eius qui miſit eum. Quoniam ſcilicet , fiduciam habet in nuncio fideli is qui miſit eum,ac proinde requieſcit animus eius.Poſſit hîc phyſicus pro potu niue refrigerato teſtimonium accipere,atque tempus vtendi illo diſcere, non minus quàm à Galeno : Siquidem verba illa, *Animam ipſius requieſcere facit* , vſum innuunt , illa verò , *In die meſſis*, tempus vtendi.Nimirum anima phyſicè pleriſque vocatur ipſa reſpiratio, ſeu qui reſpirando attrahitur ſpiritus.Atqui Diogenes,vt tradunt, qui de eius placitis ſcripſerunt,in eo aëre animæ eſſentiã eſſe putauit. Sed vtcunque de animæ eſſentia ſentiat phyſicus, quia reſpiratu vita ſeruatur ipſam reſpirationem animam vocat,atque huius ipſius facilitatem,ſeu trãquilitatem , animæ requiem. Itaque facere animam requieſcere,eſt phyſicis,reſpirationem facilem reddere,id verò fit , igneum calorem extinguendo , atque hominem attemperando. Quod , cum febris calor igneus ſit , conſtat , vt poſſit à multis febribus liberare , atque ita eſſe vtiliſſimum , cùm tempeſtiuè adhibetur. Intempeſtiuus enim eius vſus multorum malorum cauſa eſſe poteſt. Quæ Hippocrates ferè colligit in Aphoriſmo dicens , *frigida velut nix & glacies , pectori inimica ſunt , tuſſes mouent, ſanguinis eruptiones , ac defluxiones faciunt.* Rurſus in alio Aphoriſmo. *Frigida inimica oſſibus, dentibus, neruis cerebro,ſpinali medullæ,* & rurſus, *Frigida conuulſiones, antrorſum , ac retrorſum , diſtentiones , nigrores , rigores febriles.*

Aqua frigida potus

Oppor

Opportunitas verò, eſt, vt Galenus libello de cibis boni & mali ſucci inquit, *In æſtate non quibuſuis, ſed iis tantum qui exercentur dare; ne, ſcilicet æſtu forti & exercitatione inflammati, in cauſones incidant.* Quorum generationem Hippocrates in libris de ratione victus in acutis, his verbis docet. *Febris autem ardens fit, cùm reſiccatæ venulæ tempore æſtiuo acres ac bilioſos ichores in ſe ipſas trahunt.* Fit autem plerunque ex longo itinere, & longa ſiti, cùm reſiccatæ venulæ acres & calidas fluxiones in ſe ipſas attraxerint. Cum igitur hæc ſit cauſonis generatio, & his cauſis fiat, conſtat nulla ratione poſſe præcaueri melius, quàm eo tempore, iis qui in talibus verſantur cauſis, dato potu frigido, foréque vt venæ refrigeratione temperentur, & ſpiritus, qui æſtu & exercitatione redditur difficilis, requieſcat, fiátque facilis ac moderatus. *Cauſonis generatio.*

Facit igitur talis potus, animam requieſcere in die meſſis, hoc eſt in æſtate & labore. Quo enim potius vteretur, quo ſignificaret æſtum & laborem, quàm meſſis? non autem ſolis meſſoribus, ſed & omnibus hominibus negotioſis, qui per æſtatem non poſſunt ſe horis meridianis domi continere, & iter agentibus vtilis is potus eſt, ſi quidem inde febres ardentes ſolere cieri Hippocrates auctor eſt. Neque verò tunc omnibus vtendum tali potu eſt, ſed quibus nulla pars earum quæ eo lædi ſolent inſigniter eſt debilis; thorax dico, pulmo, cerebrum, nerui, ſpinalis medulla, aut etiam inteſtina, aut veſica. Quibus ergo talis quæpiã eſt debilitas, exercitationes & inſolationes per æſtatem deuitentur penitus ne neceſſario incidant in alterutrum, ardentes dico febres, aut illas alias noxas. Vt verò præſcripta verba Salomonis continent com-

mendationem frigidi potus,ita innuunt, ne in æſtate quidem niſi exercitatis vtendum eo eſſe: in aliis verò temporibus nulli. Non enim ſimpliciter dicit, frigus niuis requieſcere facit animam, ſed in die meſſis; nimirum aliis temporibus, aut etiam in æſtate vacantibus hominibus,animam ſedat ipſa aëris inſpirati temperies,aut otium. Verum de tali potu alibi mihi dicta ſunt plura.Hîc pro meo inſtituto dictum eſt ſatis.

CAPVT SEXAGESIMVM SECVNDVM.

CAP.1.Eccleſiaſtæ. *Generatio præterit, & generatio, aduenit, terra autem ſemper ſtat. Oritur Sol & occidit, & ad locum ſuum reuertitur, ibique renaſcens gyrat per meridiem, & flectitur ad Aquilonem. Luſtrans vniuerſa in circuitu pergit ſpiritus, & in circulos ſuos reuertitur.*

De circulari motu. Hoc quod Eccleſiaſtes obſeruauit, nihil aliud eſt, quàm quod Ariſt.in duobus vltimis capitibus ſecundi de ortu & interitu diſertè tradidit,putâ circularem eſſe rerum omnium mutationem, & hinc pendere mũdi æternitatem,quoniam,ſcilicet,ſola mutatio circularis poteſt eſſe perpetua. Partes ergo mundi quæ per ſe ſunt perpetuæ, vt Solem & alia corpora cœleſtia,nullam mutationem ſubſtantiæ ſubire, ſed circulo volui,accederéque & recedere, eadẽ numero ſemper redeuntia: quæ verò corruptibilia ſunt,fieri ſemper ex ſe ipſis circulo naſcentia & intereuntia, numero ſemper alia,ſed ſpecie eadem,vt ex aëre fit aqua,& ex aqua aër.Hunc generationum abeuntium & redeuntium circulum, quo mũdus ſeruatur innuit Eccleſiaſtes

ſtes dicens, *Generatio præterit & generatio aduenit.* Conſiderandum verò triplicibus rebus cōſtare mundum hunc, quibuſdam enim incorruptibilibus, vt cœleſtibus: quibuſdam ſecundum ſe totas corruptibilibus, vt ſingulis brutis & arboribus: aliis corruptibilibus per partes, vt terra, mari, & toto aëre, horū enim nullum ſecūdum ſe totum corrumpi poteſt, corrumpitur verò ſecundum partes ſingulas. Corruptibilia primi generis, non aliter ſeruantur, quàm ſucceſſiua generatione ſingularium, generatione ſcilicet prætereunte, & generatione adueniēte. Terra autem & mare & eiuſmodi ſemper ſtant, etiam ſi ſecundum particulas præ ſua mole inſenſibiles, recipiant acceſſiones. Sol, & reliqua corpora cœleſtia, ſecundum ſe tota & partes omnes inalterata, tantum mouentur circulo, qui motus ad aliorum corporum mutationes, rationem habent cauſæ. Quia enim hæc circulo voluuntur, illa circulari mutatione, hoc eſt, eiſdē ſpecie rebus abeuntib. & redeuntib. oriuntur & intereunt. Neque ſane illorum cœleſtium corporū virtus æquè accedit ad omnia, quæ in generabilium & corruptibilium regione ſunt, ſed in his ipſis eſt ordo vt loci, ita & virtutis. Súntque alia aliis efficaciora & perfectiora, mutátque cœlum ipſum alia per alia, velut per tenuiora & ſuperiora, quæ craſſiora & inferiora ſunt. Proindéque dictum eſt Empedocli, terram & aquam materiam eſſe generabilium corporum, vt farinam & aquam, aërem verò & ignem efficientia magis quàm accipientia eſſe, & virtutes præſtare magis quàm corpora rebus generandis. Hæc igitur conſentaneum eſt accipere propius à cœleſtib. vim, quàm in humiliora tranſmittant. Argumento eſt, quòd cùm inferiora, & denſiora, ſtent in ſuis locis firma (multóque magis

Mundi partes triplices.

De elementis.

terra) ſuperiora illa & tenuiora cum cœleſtibus voluuntur, & illorum proſequuntur motum. Aërem enim ſupremum,& qui iuxta cœlum eſt, circulo volui quotidiè vt ipſum cœlum, indicant cometæ, qui quaſi in ipſo eſſent cœlo,videntur aliquando circuire, ignem verò qui & per aërem & per reliqua omnia penetrat, vt omnium tenuiſſimum motum ipſius Solis tenere & cum illo circuire, indicat calor qui lumini accedit ſemper,& tenebroſa deſerit, quaſi luminis comes indiuiduus. Id enim eſt, quia ignis eſt aſecla Solis. Vt igitur Solis circuitio cauſa eſt circuitionis huius ſubſtantiæ ſpiritalis, aëreæ inquam & igneæ,ita & hæc ſpiritus circuitio, cauſa eſt generationum, & corruptionum, eorum quæ circa terram,& mare oriuntur & intereunt, atque in his, maximè ignis,huic enim,vt Ariſtoteles inquit, ſubſtrata ſunt omnia vt materia illéque ſuo calore efficit omnes naturales ortus, éſtque vt in hoc ipſo opere antea interpræta ti ſumus, ſpiritus qui ferebatur ſuper aquas, & fæcundabat omnia. Breuiſſimè igitur Eccleſiaſt. complexus eſt totam de ortu & interitu tractationem, dicens, mundi huius perpetuum ductum ſeruari,aliis ex aliis rebus circulo genitis,& generatione ſucceſſiua rerum numero diuerſarum,ſpecie ſimilium, itaque generatione prætereunte & generatione adueniente: cauſas verò huius commutationis rerum eſſe, quod terra ſemper ſtat in medio mundi firmata (intelligitur verò terræ nomine, totus eius globus, qui terra & aqua conſtat) & circa eam voluuntur circulo cœleſtia,& ſpiritualia tenuiáque corpora,his enim (cœleſtibus inquam & ſpiritalibus) facientibus, & illis (craſſis ſcilicet elementis) recipientibus, ortus & interitus fiant. Vt verò

Aeris motus circularis.

hæc

hæc recipiant, & illa faciant, nihil magis conſentaneum, quàm vt illa circumeant, & hæc firma ſtent, ſiquidem efficientem cauſam oportet accedere ad materiam, nulla autem ratione acceditur melius quàm materia quieſcente, & effectrice cauſa accedente omnem in partem, omnem verò in partem non aliter acceditur, quàm circumeundo.

Quapropter faceſſat iam hinc quorũdam veterum ſententia, & Copernici argutiæs, terra enim ſtat, & Sol circuit. Neque verò ipſa cœleſtia corpora, & tenuia elementa, æquè pertinent ad effectiuas cauſas, ſed cœleſtia efficiunt ſolùm, elementa tenuia efficiunt multò magis quàm craſſa, ita tamen vt accipiant nonnihil, materiáq; ſint, alioqui non eſſent elementa. Neque ipſa cœleſtia inter ſeſe, neque tenuia elemẽta habent pares efficiendi vires, ſed in illis Sol, in his ignis præcipua ortuum & interituũ cauſa eſt, proinde Eccleſiaſtes patiendi principium in terra quieſcẽte, efficiendi verò in Sole, & ſpiritu hoc eſt igne, circulo lactis poſuit. Eã verò eſſe vtilitatem circularis lationis, vt effectrix cauſa ad omnes materiæ partes accedat, apertè inſinuant illa verba, *Luſtrans vniuerſa in circuitu pergit ſpiritus.* Nihil eſt enim aliud, quàm ſi diceret, in circuitu pergit, vt luſtret vniuerſa. Porrò nos antea, ſuper capite trigeſimonono Deuteronomij, ex loco & motu Solis, Dei ſapientiam commendauimus, & admirati ſumus, qui ita illũ cœlo locauit, eúmque motum tenere iuſſit, vt nulla ſe mundi pars abſconderet à calore eius.

Copernici reprehenſio.

Verũ quod de Solis motu hoc loco dicit nõ exiguã ingerit difficultatẽ. Nã, inquit, *gyrat per meridiem & flectitur ad Aquilonẽ.* Videtur autẽ hoc non ita habere. Nã Aquilo eſt ea cęli pars à qua flat Boreas, qui & Aquilo dici

Solis circuitiones.

dicitur. Ea verò eſt vbi ſitus eſt polus, Sol verò circuit circa polum, ita vt polus centrū ſit eius circuli quem Sol deſcribit, non poteſt ergo verſus polum flecti, ſiquidem circuli partes omnes diſtant à centro æqualiter. Neque verò hîc poſſis dicere quod Diuus Thomas Aquinas ſuper Iob dicit, Aquilonis nomine ſignificari hemiſphærium quod ſupra noſtrū Orizontem eſt, & huic oppoſitum dici Meridiem. Quinpotius, meo iudicio, hinc conſtat, non eſſe illam legitimam interpretationem. Nam quis non dicit Solem gyrare per Meridiem, cùm horas nobis exhibet meridianas: conſtat verò horis meridianis ſupra noſtrum Orizontem eſſe Solem. Meridies igitur pars noſtri hemiſphærij eſt, non quid huic oppoſitū. Quid ergo dicas? quo pacto flectitur ad Aquilonem? Videtur ſanè hoc dictum iuxta ſententiam quorundam veterum, qui, vt Ariſt. cap. 1. ſecundi Meteor. narrat, cenſebant totum mundum ſecundum Septentrionalem partem in ſublime aſſurgere, ſecundum meridionalem verò demiſſum eſſe, idque non ſolum in cœleſti, ſed in terreno etiam globo. Itaque habere terreum globum ad Septentrionalem partem, velut giberum quendam prægrandem, extare enim ad eam partem, & ad meridionalem nutare, Solémque non ſub terram, ſed circum terram, & hūc Septentrionalem locum circumferri. Itaque diem eſſe cùm per meridiem circuiret, noctem verò cùm deflectens ad Septentrionem, illo velut terræ gibero occultaretur. Videtur itaque illi ſentētiæ locus hic fauere. Sed & quod ponant, aliíque quamplurimi veteres putauerunt, Septentrionalem cœli partem aliis omnib. eſſe ſuperiorem, videtur ex ſacris poſſe recipere confirmationem, ſiquidem Iſaiæ decimoquarto capite ita dicitur, ex perſona ſuperbiſ-

ſimi.

ſimi. ***In cœlum conſcendam, ſuper aſtra Dei exaltabo ſolium meum, ſedebo in monte teſtamenti in lateribus Aquilonis,*** quaſi ſcilicet, Aquilo excelſior cœli pars ſit. Verumtamen hoc falſum eſſe, neque vllam mundi partem eminere aliis, eò quod in perfecta ſphæra omnes extremitatis partes diſtent æquè à medio, indicatum antea eſt ſuper capite trigeſimoſeptimo Iob. Porrò dicere Solem illo modo circuire, hominum eſt ignorantiſſimorum aſtrologiæ. Nam cùm Sol moueatur motu diurno cum toto cœlo, niſi moueretur qua nos dicimus, ſupra & infrà terram, non poſſent poli eſſe, vbi eſſe nunc ponuntur, ſed mutato circulo mutari oporteret polos, at verò polum eſſe vbi nunc ponitur declarant ſtellæ omnes fixæ, quæ quò longius abſunt ab illo puncto eo maiores deſcribunt circulos, & quò accedunt propius, minores, adeò vt ſint nonnullæ æternæ apparitionis. Itaque falſum eſſe illud dogma, ex dictis apertè depræhẽditur: quapropter nõ licet ſecundũ illud ſacra verba interpretari, ſed quæ ex Iſaia produximus verba ſunt regis præ ſuperbia inſanientis, affectantiſq; ſedes æthereas, ac ſoliũ ſuum collocare in Aquilone, quæ pars deſpectanti à terra videtur eſſe ſummus cœli apex, quia in medio aſtrorũ omnium eſt, & circum quam Sol, & Luna, ac reliqua Aſtra omnia tam errantia, quàm fixa, videtur choreas ducere, non tamen proinde excelſior eſt aliis, neque quidem poteſt in corpore perfectè ſphærico. Quo pacto autem vera ſint præſcripta nunc de Solis circuitione verba, iam dicamus. Certè illa in ſphæra recta & ſub æquinoctiali vera non eſſent, ibi enim Sol aut per ipſam lineam fertur æquinoctialem, neque in vllam mundi partem flectitur: aut vltra citráve eam lineam, ita tamen vt quotidiana circuitione eam non interſecet,

cet,non interſecans autem in contrariam mundi partem flecti non poteſt. At verò in ſphæra obliqua,qualis eſt hæc quam incolimus , & Syria , vbi hæc ſcripta ſunt,quinimmo & vbi inter tropicum Cancri & circulum Arcticum(vltra quos fines nihil habitabile putabat antiquitas)veriſſimum eſt, quotidie Solem gyrare per meridiem,& flecti ad Aquilonem. Nam quacunque die conuertat homo faciem ad eam partem qua oritur Sol,& inde ducens per ſuum Zenit lineam, deſcribat circulum magnum , & imaginatione ſecet mundum in duas partes æquales, eam mundi medietatem ad quam ſpectabit ſua dextra , vocabit meridiem , ad quam ſiniſtra ſeptentrionem , aut Aquilonem,quia habebit polum à ſiniſtris,& à dextris meridianum motum Solis:quotidie autem Sol, poſtquam gyrauerit per meridiem , interſecans illum magnum circulum(qui eſt linea longitudinis) flectetur ad oppoſitam cœli medietatem,quare flectetur ad Aquilonem. Interſecare autem eam lineam quotidie,conſtat, quia Sol cùm fertur per æquinoctialem deſcribit magnum circulum , duo autem circuli magni non poſſunt non interſecare ſeſe per medium : cùm verò recedere ab æquinoctiali non poſſit Sol niſi per triginta gradus , & obliquitas ſphæræ dictis in locis maior ſit (quod eleuatio poli ab Orizonte indicat) fit vt nunquam percurrat Sol circulum, qui non interſecet circulum illum magnum , & ſi non per medium , & in partes æquales. Si autem interſecat , certè flectitur antequam perficiat diurnum motum ad oppoſitam medietatem , & quæ ſpectat ad Aquilonem. Veriſſimè ergo Sol ex quo naſcitur,gyrat per meridiem, & deflectens ad Aquilonem redit in locum ſuum. Quòd verò omnis locus citra tropicum Cancri habeat

Duæ mũdi partes.

beat obliquitatem maiorem, quàm ſit ſummus Solis receſſus à linea æquinoctiali, conſtat quia duo tropici æquè diſtant ab illa linea, & circuli Arcticus & Antarcticus à polis, habebit ergo regio quæcunque tantò plus obliquitatis quàm id ſpatium ſit, quantum diſtat ab ipſo tropico, quod omnino ſit aliquid, ſi citra illun ſita eſt.

CAPVT SEXAGESIMVM TERTIVM.

IN eodem primo cap. Eccleſiaſtæ ita habetur. *Omnia flumina intrant in mare, & mare non redundat: ad locum vnde exeunt flumina reuertuntur, vt iterum fluant.*

Antiquam hæſitationem vocat Ariſto. in ſecundo cap. ſecundi Meteororum, cur mare non redundet, neque verò ſentiatur augeri, tametſi multitudo ingens tantæ magnitudinis fluuiorum in ipſum continenter influat. Nimirum inde licet intelligere, eam quæſtionem ab antiquiſſimis etiam philoſophis agitatam eſſe, cuius deciſionem conſtat pendere ab ea opinione, quam quis habeat de fluminum generatione, & hãc à generatione fontium. Siquidem videmus (neque dubium) flumina à fontibus incipere & acceſſione fontium & riuulorum augeri.

Mare cur non creſcat.

De fluminibus.

Qui igitur cenſebit fontes ex ingẽti illo barathro, & aquæ (vt ita dixerim) immẽſitate, quę intra terrã eſt regurgitare, partim per patentes quoſdam poros, velut per quoſdam cuniculos, partim per ſolidam ipſam terram excolatos, dicet, (quod in præſcripta oratione legimus) mare nõ redũdare, quia quantũ alia parte accipit, tãtundẽ alia dimittit. Cuius ſentẽtiæ Plato eſt in

Phædo

Phædone, vbi differens de magno illo barathro, inquit. *In hoc vtique receptaculum omnia confluunt flumina atque inde rurſus effluunt.* Ariſt.verò qui de generatione fontium aliter ſtatuit, putat illos non ex vno communi principio fluere, ſed noua aliqua generatione fieri, ſuo in loco vnumquemque, merito videtur refutare eam quæſtionis antiquę deciſionem, & excogitare aliam. Nimirum ipſe cenſet in terræ cauitatib. gigni aquam, aëris, & vaporũ qui illîc ſunt copioſi, congeſtione, ibíque multarum guttularũ continenti concurſu, riuulos gigni, qui per meatus aliquos erũpentes, fontes dicantur, quorum rurſus coitione fiant flumina quæ per terram decurrant vſque ad mare: hoc verò ob ſuam vaſtitatem, non videri acceſſione fluminum augeri, eſſe enim perinde ac ſi per ampliſſimã menſam effundas aquæ cyathum. Differendum igitur in primis videtur de fontiũ generatione, vtro dictorũ modo fiant, & an eodem modo omnes, deinde ad antiquę dubitationis, ſolutionem, veniendum, Ariſtoteli videtur fieri non poſſe, vt fontanæ fluuialéſq; aquæ effluant ex mari, cum in illud influant, quia cum aqua moueri nullo modo poſſit, niſi ab editiori in humiliorem locũ, fieri non poteſt, vt in eundem locũ influat à quo effluxerit, quia erit idem locus ſe ipſo eminẽtior, & humilior. Quæ cauſa eſt, vt nõ poſſint arte fieri vlli fontes perpetui, pręcipuè nõ accedente vacui neceſſitate, quæ certè in terræ cauitatib. non accederet, quia poſſent facile repleri aëre. His poſſis addere tam inſignem aquarum fontanarũ à marina differẽtiã. ſi enim ex mari vt ex communi alueo omnes fluerent, videntur, & ſui, & maris futuræ ſimiles, nunc autem, & à ſeipſis diſſidẽt multum, & à mari quamplurimum, cùm paucæ ſalſæ ſint. Cum igitur hic modus generationis fontium

Fontium generatio.

Differentia aquarum.

fontium his argumentis videatur tolli, ſupereſt alter, ex vaporibus ſcilicet,& aëre dēſatis intra terræ cauernas generari denuo aquam, quæ per quoſdam hiatus exiens fons dicatur, atque deinde aliorum acceſſione increſcens, etiam fluuius. Quā ſententiam confirmat Ariſt. dicens hac cauſa ad radices montium oriri ſemper fontes, neque in media planicie humilium valliū, neque in ſummis montium cacuminibus, quod ex ſublimium partium cauitatibus ad humiles guttatim deſtillet aqua, atq; ſtillarū concurſu colligatur. Cęterum ſi quis rectè conſideret, videat argumenta quæ contra aliam ſententiā dicuntur eſſe ſolubilia, & quæ in huius confirmationem communia. Nā primo illo (quod & maximum eſſe videtur) non fit, vt non poſſit aqua influere in eundem locum à quo effluat, ſed vt nō ſecundum eādem partem. Quid autem prohibet mare, adeo vaſtum cùm ſit, & immenſæ profunditatis ſecūdum aliam partem recipere influentes aquas, ſecundū aliam demittere effluentes? nimirum in arte factis fontibus machinari conantur, vt idem aquæ congius circulo quodā influat, & effluat. At verò in mari non ita euenit, neque eadem aqua quam in mare deponit Tagus, redibit inquam in eiuſdem fluminis exortum, ſed in mare deponit, & ex barathro illo immēſo, quod intra terram eſt, exhaurit. Sed dices, quo pacto exhaurit? certè vt in hominis corpore, magna ſāguinis copia in hepate eſt, & corde, decurrit verò inde per totum corpus per quoſdam anguſtos canales, quos vocamus venas, ita intrà terram maximæ quædam cauitates ſunt aqua plenæ, indéq; per quoſdā cuniculos, ſeu mauis, per quaſdam venas decurrit per totam terram, vſque ad eius extremitatem, atque vbi euenit venarū aliquā ruptā eſſe, aut hiare, fons fit, maior aut minor, vt ipſa

eſt vena, aut hiatus. Neque enim putandum eſt, Moſem cum in deſerto lapidem virga feriens, potauit ſiti iam pereuntem populum, feciſſe vt quæ anteà non erat aqua, gigneretur denuò, ſed vt quæ ſuberat rupto meatu erumperet; velut chyrurgus venam ſcindens, ſanguinem fluere facit. Atqui hoc ita ſe habere, apertè indicant verba illa capite ſeptimo
Abyſſus. Geneſeos, *Rupti ſunt omnes fontes abyſſi*, hoc eſt, omnes fontes, qui ex ingenti aquæ abyſſo (hoc eſt quod poëtæ barathrum vocant, ſeu tartarum) procedunt, ruptis venis eruperunt, & ita effuſa aqua abyſſi inundauit terram, vt ſi quis ruptis vbique venis exhauriat ſanguinem hepatis, ac totam corporis cutem commaculet. Sed dices perſtans adhuc in primo argumento, quandoquidē ex terra & mari vnicus cōſtat globus, fieri nō poſſe, vt aqua per illos mea tus, ſiue canales, ſupra globi illius extremitatē, ſeu ſuperficiē efferatur, ferretur enim ſurſum ſublimior fiēs toto mari à quo naſcitur: nullatenus igitur efferri poteſt in montes, & mari & reliqua terræ planicie ſublimiores, at verò plerique fontes deſcendunt ex ſupremis mōtibus, decurrúntque in terræ planiciem, ac per eam in extimam ſuperficiem maris, nō igitur ex mari veniunt, ſed in ipſis montibus generationem habent, non aliter ac pluuiales aquæ in nubium regione. Non eſſet (arbitror) quod reſpondere poſſemus, ſi mare, & tota aquæ moles in ſuo loco cōſiſteret firmiter, vt terra, neque agitaretur hâc & illâc ab vlla alia cauſa, quæ accederet. Nūc autem non ita fit, quinimmo videmus mare aſſiduè agitari, nunc quidem ſtato quodam ordine tumeſcens, & detumeſcens, nunc temerè per tēpeſtates inſanas vſq; ad nubes elatum, & rurſum ſubſidens, quos motus, vix dubitare quiſpiam poſſit, ad

conclu

concluſos intra terram,& aquam flatus referri. Nam aduentāte tempeſtate, antequam per apertum aërem ventus reflet,ſentitur intrinſecus aqua agitari,& cum ipſo maris æſtu quotidie aduentat aura quædam, ex aqua impetu interni flatus agitata, erūpens. Quale igitur hoc eſſe videmus, circa hanc extimam ſuperficiem, tale quiddam neceſſe eſſe intra terram in contrarias partes fieri: agitari igitur interius aquam à flatu,& à barathro per terræ cuniculos in partes mari etiam ſublimiores efferri, partim quidem ab impellente flatu pulſam, partim etiam ab erumpente, quærentéque exitum tractam, vt eſt ſcilicet via. Cum igitur hoc ita habeat, putandum eſt, eſſe in ſupremis terræ partibus cauitates quaſdam, quæ cum aqua agitata eo vſque pertingit, replentur superne, & cum reliqua aqua retrocedit quæ eas repleuerat, manet velut in vtribus quibuſdam ſenſibilibus, à quibus per terræ rimulas defluens, in mare iterum recurrit. Neque verò non erunt hoc modo fontes perennes, nam inundationes illæ ſubterraneæ tam repetunt crebro, aqua nunquam manente,ſed ſemper agitata,vt antequam ventres illi ex hauriantur, anticipent repleri. Sunt verò flatus, & aqua ſibi mutuo cauſa agitationis,nam aqua deorſum cadens illum præmit denſátque, ille plus ſatis compreſſus,& quærens laxamentum,illam trudit, híſque mutuo fientibus ſunt intra terram magnæ turbationes,vt & in animalium ventre, (vt in dicta perſtemus cōparatione) euenit, humores & flatus ſúſque déque verſari, quia & craſſiſſimas fœces à flatu ſolent vſque ad ſupernum ventriculū,ab imo vētre efferri.Hac igitur terræ maríſque diſpoſitione,ſapiētia Dei librabat fōtes aquarū,hoc eſt,ita aquas diſponebat alias partes

Mare cur agitetur.

Flatus agitationis cauſa.

eleuans ac ſuſpẽdens,alias deprimens,vt nu nquã ceſſaret fontium fluminúmque decurſus, quibus, velut vberibus,terra omnium mater, animantia omnia potaret,& ſatis omnibus, ac fonte naſcentibus alimenta præberet,vt inquit Philon.

De hac aquarum diſpenſatione gloriatur ipſa Sapientia capite vigeſimoquarto, dicens, *Ego ſapientia effudi flumina. Ego quaſi trames aquæ immenſæ de fluuio. Ego quaſi fluuius Dorix, & ſicut aquæductus exiui de Paradiſo.*

Dixi, Rigabo hortum meum plantationum, & inebriabo prati mei fructum. Et ecce factus eſt mihi trames abundans, & fluuius meus appropinquauit ad mare.

Hæc verba haud dubiè innuunt dictam aquarũ diſtributionem. Quod ipſarum ſit tam ampla differentia,facit percolatio.Nam & Ariſtoteles ipſe dicit, demiſſis in mare vaſis cereis extrahi dulcem aquam,tamen quod percoletur quod dulce,& potulentum eſt, ſalſis & terreis extra relictis.Quin & terrea,ac lapidea quædã vaſa ſunt,per quæ excolata aqua redditur melior, ex corpore verò per quod permeat, ſemper aliquid trahit. Quid ergo prohibet hoc idem excolanda per terram aqua fieri? Accedit, fontes nõ exire ex maris conſpicua parte, ſed ex barathro, quod quia intra terram reconditum eſt,neque ita à Sole exuritur, minus erit ſalſum.Hæc igitur argumenta debilia ſunt.Illud verò cõmune,naſci plerũque fontes ad montium radices.Dico autem commune,quia ſecundum vtranque opinionem idem euenit,nam cùm aqua naturaliter feratur deorſum,etiam ſi rumpatur vena, non decurret per terram,niſi rumpatur in montibus, neque quidem in ſuprema eorum planicie, ſed qua iam declinant. Alioqui ruptura venæ in locis planis fiunt putei.

Fontes vnde.

putei. Hæc igitur Platonis ſententia quæ adeo conſonat ſacris oraculis,nihil videtur admittere incommodi. An vero & Ariſtotelea adeo probabilis ſit, expendendum,nō enim videtur.Nam ſi fontanæ aquæ perinde generarentur in terræ cauernis, vt pluuiales in nubium regione,eueniret certè in illis,quod & in his, ſcilicet,neque eſſent perennes,neque eiſdem in locis ſemper fierent,ſed,vt pluuiæ in certis fierent temporibus & locis.Præterea nubes fiunt ex aëre & vaporibus loci frigiditate craſſeſcentibus,cauernæ verò terræ non ſemper frigidæ ſunt, ſed in æſtate ſolùm, quare in hyeme cùm ſunt calidiſſimæ, vt & animalium ventres non manarēt fontes,ſed ſolum in æſtate,euenit verò contrà omnino,per hyemē enim fluūt abundantius,per æſtatem extenuantur omnes, & areſcunt plurimi. Quod ſi dicas non gigni eam aquam craſſeſcente aëre à frigore, ſed congeſtione vaporum à calore reſolutorum, vt in operculis ollarū ex aqua feruente,eueniret contrà,vt per æſtatē nulli fontes fluerent, cùm totus calor ſit extra terram, at verò fluunt plurimi,iíque frigidiſſimi, ac nonnulli etiam ſunt qui obturati per hyemem, fluunt æſtate ſolum. Quod ſi dicas, æſtate fieri refrigeratione, hyeme congeſtione reſolutæ calore aquæ, præterquam quod videtur figmento ſimile, non eandem eſſe toto anno fontis perennis generationē,eueniret vt Vere & Autumno minus,tenuiúſque fluerent quàm hyeme & æſtate, cùm ſcilicet neque frigus eſſet tantum,vt craſſitiē inferret, neque tantus calor vt ſolueret aquā in vapores,itaque haberent fontes quotannis duo incrementa & totidē decrementa.Tamen nō ita euenit,ſed vniuerſum cùm ignis abundat,decreſcit tota aquæ moles,cū extenuatur ignis,abūdat aqua.Quapropter cùm fontes ac flu- Putei.

mina, ex tota aquæ mole, & ingenti illo barathro (quod nihil aliud eſt quàm recondita maris pars) decidantur; tabeſcunt cùm præualent calor & ſiccitas, abundant cùm contrariæ virtutes hoc eſt frigus & humor præcedunt. Conſtat igitur ex dictis, veriſſimum eſſe quod ſacra teſtantur eloquia, fontes aquarum naſci ex abyſſo. Quid verò magis conſpicuum in quibuſdam & fontibus & puteis, qui cùm ipſo mari ſentiunt fluxum, & refluxum, quem æſtum dicimus? cur autem non omnes, & cur eorum qui vt mare æſtuant, quidam augeſcente mari augeſcunt, ſubſidente ſubſident, quidam intumeſcũt detumeſcente, & tumeſcẽte detumeſcunt. Dictæ ſunt cauſæ ſuper caput trigeſimum octauum. Iob, nunc illud vnum dicimus, conſentaneum admodum eſſe putare, eos fontes qui ſimul cum mari mouentur, ab eodem principio impelli, haberéque cum mari partium continuitatem, quam niſi per barathrum, habere nequaquam poſſũt. Porro, quod in quibuſdam fontibus euidenter agnoſcitur, de omnibus æquum eſt putare, exire ſcilicet, ex communi aquarum principio, mari. Neque verò hoc verum non erit, etiamſi excolatæ per terram aquæ ex mari, acceſſio aliqua fiat ex vaporibus, ſiue denſatis, ſiue congregatis, nam & vapores ipſi ex aqua fiunt. Vt igitur deſtillantem ex alambico aquam, nemo negat exire ex herbis quæ in illius fundo ſunt, etiam ſi intercedat reſoluti congeſtio, ita ne illam quidem aquæ partẽ, quę fontibus & fluminibus accedet, ex vaporibus genita, ſiue intra terram, ſiue in nubiũ regione, negandũ à mari exire, illud enim eſt totius humiditatis prõptuariũ. Fatendũ ergo omnia flumina à mari exire, & in illud reuerti, quod, præter dicta, vel facilis expeditáq; antiquę dubitationis dilutio indicat, nimirum

Fontium & puteorum æſtus

rum mare,& ſi in illud flumina intrent omnia,non redundat quia ab illo etiam exeunt.Nam quam Ariſto. reddidit cauſam,minus probari poteſt.Quia enim vaſtiſſimum eſt mare, & influentia flumina non vna in parte aceruantur, ſed diffunduntur per illud extenſa, putat latere,neque ſenſibilem vllam molem poſſe addere.Quod quidem ſi vno tãtum die, aut vno menſe, aut etiam vno anno,aut, ſi placet annis centum fieret probabiliter diceretur, ſi tamen infinito iam tempore(vt illemet auctor putat)influxerũt, neceſſe eſt plus aquæ quàm totum ipſum contineat mare, ingeſſiſſe, atque ita redundaſſe iam multò ante in totam terram Neque ſi dicas, mare Solis vi ad meridionalem plagam aſſiduè abſumi, pluſquam acceſſione fluuiorum poſſit augeri,effugies dubitationem,non enim minus augetur ipſum per ſe mare ſub polis, quàm extenuatur ſub Zodiaco,quapropter illis exæquatis,redundabit quod ex fluminibus accedet,denuo genitum.Non igitur illa cauſa eſt, qua mare non redundat, ſed quia ad locum vnde exeunt flumina reuertuntur, vt iterum fluant.

CAPVT SEXAGESIMVM QVARTVM.

CAPITE I. Eccleſiaſtæ. *Ego Eccleſiaſtes fui rex Iſraël in Hieruſalem, & propoſui in animo meo quærere, & inueſtigare ſapienter de omnibus quæ fiunt ſub Sole. Hanc occupationem peſſimam dedit Deus filiis hominum, vt occuparentur in ea.*

Cap.3.eiuſdem,ita habetur.*Cuncta fecit bona* (Deus ſcilicet) *in tempore ſuo, & mundum tradidit diſputa-*

tioni eorum vt non inueniat homo opus quod operatus eſt Deus ab initio vſque ad finem.

Rurſus in calce capitis octaui eiuſdem libri. *Et intellexi, quòd omnium operum Dei nullam poſſit homo inuenire rationem, eorum quæ fiunt ſub Sole, & quantò plus laborauerit ad quærendum, tanto minus inueniat, etiam ſi dixerit ſapiens ſe noſſe, non poterit reperire*, & rurſum. *Cunctæ res difficiles non poteſt eas homo explicare ſermone.*

His oraculis duę continētur aſſertiones:altera;Studium philoſophiæ naturalis,& deſiderium agnoſcendi rerum cauſas, inſitum eſſe naturaliter hominibus, neque fluere ex aliquo vitioſo affectu, vt multas rerum prauarum appetitiones, ſed ab ipſo Deo rerum omnium,& naturæ parente,& auctore,illis eſſe tributum. Siquidem hanc occupationem peſſimam, id eſt, maximam,& laborioſam,nō,inquit, ipſi ſibi à natura declinantes conquiſiere, ſed dedit Deus filiis hominum,& mundum tradidit diſputationi eorum:itaque cupiditatem philoſophandi illorum animis inſeuit, mundum verò poſuit illis ob oculos, velut quod dam Enigma,& prima quidem aſſertio hæc eſt. Altera. Homines,quantumuis ſtudio philoſophiæ inſudent,fieri non poſſe,vt aliquādo inueniāt rationes & cauſas eorum quæ fiunt ſub Sole,ſed neceſſe eſſe, vt omnes in earum inueſtigatione, dum ſint in tenebris ſenſuum, horum,plus aut minus hallucinentur,& de iis etiam quæ ſibi videntur probabiliſſima, niſi ſe ipſos velint fallere,dubitent.Non enim, inquit, dedit Deus hanc occupationem, hominibus inueſtigandi ſapienter de omnibus quæ fiunt ſub Sole, vt cōſequuti certam eorum notitiā fiant ſapientes, ſed vt occupentur in ea, ſapienter inueſtigantes.Nimirum homines, non tam

Mundus Enigma dicitur.

dici

dici debent ſapientes, quod ſciant, quàm quòd inueſtigent non ineptè. Qui proinde mihi videntur vocari philoſophi, id eſt, amatores ſapientiæ, potiuſquam σοφοὶ, id eſt, ſapientes. Nõ enim tam ſciunt, quàm ſcientiæ amore capti inueſtigant. Propoſitæ itaq; ſunt duæ aſſertiones. De prima quidem omnes conſentiunt, ſiquidem eum appetitum omnes perſentiſcunt in ſeipſis. Vnde quidam naturam ſequuti, philoſophiæ vacant, alij eam naturam in vitium commutantes, in curioſitatis peccatum incidũt, vana & ſuperſtitioſa conſectantes. Veriſſimè itaque dictum eſt illud ab Ariſt. *Omnes homines naturaliter ſcire deſiderant.* Vt itaque vitam & fœlicitatem (quamquàm de ea variè ſentiunt) omnes naturaliter exoptant, ita & ſcientiam naturæ quam in parte fœlicitatis etiam ponunt, iuxta illud Poëtæ. *fœlix qui potuit rerum cognoſcere cauſas.* Obiiciet fortaſſe aliquis Socratem, qui hanc philoſophiam videtur ſpreuiſſe, & eam ſolùm probaſſe, quæ ad mores formandos pertineret. Cæterum, ſi conſulamus Galenum in libro de hiſtoria philoſophica, intelligemus facile, eum virũ, non neglexiſſe eam philoſophiæ partem, quam melius etiam, quàm multi aliorum excoluit, ſed damnaſſe ſuperiorũ philoſophorum inſtitutum, qui in ea ſuorum ſtudiorum ponebant finem, & vni philoſophiæ parti phyſicæ, cui ſoli illi vacauerãt, duas adieciſſe, rationem ſcilicet, & moralẽ. ipſe etiam Eccleſiaſtes in initio capit. ſeptimi videtur arguere philoſophos, dicens, *Quid neceſſe eſt homini maiora ſe quærere, cùm ignoret quid conducat ſibi in vita ſua?* tamen re vera non vituperat ſobriam philoſophiam, ſed (vt ipſiuſmet verbis vtar) verba plurima, multam in diſputando habentia vanitatem. De ſecunda aſſertione plurimum altercatum eſt. Nam cùm fuerint pe-

Philoſophia naturalis deſiderium.

Philoſophorũ ſecta. penè inumeræ philoſophorum ſectæ, quæ in tres primas differentias diſtributæ ſunt Dogmaticorum, Academicorum, & Scepticorum, in Dogmaticis fuere Peripatetici, Stoici, Epicurei, Pythagorei, & alij innumeri. Academici, Socrates, Plato, Clitomachus, & Carneades. Sceptici, Pyrrho, & Zenocrates, & Anaxarches Abderita, & multo poſt, Sextus, in ea ſecta nobiliſſimus, qui eam etiam auxit, Galenus addit duplices alios philoſophos, Contentioſos, ſcilicet, & Mixtos. Contentioſos, dicit, fuiſſe eos, qui nihil aliud quàm ſuperiores eſſe cauillis contendebant: in his dicit fuiſſe Euclidem, Menedemum, & Clitomachum. Mixtos eos, qui partim Sceptici, partim Dogmatici fuere, vt Xenophanes, qui ſolum aſſerens omnia eſſe vnum, & Deum eſſe finitum immutabilem, & ratione præditum, de aliis omnib. dubitauit: & Democritum, qui nulla alia de re ſuam ſententiam tulit, quàm de atomis, vacuo, & infinito. Cæterum Cõtentioſos, ſatius eſt à numero philoſophorũ reiicere, & Sophiſtas appellare: Mixtos verò intelligere cum prioribus. Cum itaque fuerint triplices philoſophi, Dogmatici, Academici, & Sceptici. Soli dogmatici affirmare quędam auſi ſunt, atque ſua placita quaſi certa & ſtabilia pronuntiare.

Academici, nihil certo ſciri poſſe, ſed ad veriſimilitudinem quandam, & probabilitatem poſſe procedere diſputationes. Sceptici nihil de vlla re affirmantes, neque negantes, de omnib. æquè dubitant. Atqui, ne illud quidem, an ſciri poſſet quippiam, an nõ affirmabant, aut negabant, ſed in ore ſemper habẽtes illa familiariſſima verba, Nihil definio, & nihilo magis, & *Epoches.* fortaſſe, & fieri poteſt, & ἐπέχω quaſi ſubtraho iudicium, aut vtentes aphaſia, & acriſtia, hoc eſt, taciturnitate,

nitate,& incertitudine, iudicare recuſabant. Verum enim verò ſi quis conſideret,quos illi vocabãt modos epoches, ſiue cauſas ob quas retineri ſemper debeat aſſenſus,facilè intelliget,Scepticos, multo etiam magis quàm Academicos, deſperaſſe aliquid ſciri poſſe. Modi enim illi Epoches,ſunt argumentorum genera, quib.indicatur,nõ ſolùm nullius rei comparatam adhuc eſſe ſcientiã,ſed ne fieri quidem poſſe deinceps. Veterrimi Sceptici decẽ modos Epoches excogitauerunt,poſteriores adiecerunt quinque.Quibus rurſum alij,alios duos.Quos omnes licet videre in libro Pyrrhonicarum hypotheſeôn Sexti philoſophi,& in Pyrrhonis vita apud Diogenem Laërtium. Mihi ſatis ſit eorum nonnullos proferre, quib. maximè quod propoſitum eſt indicetur.Redigunt illi, omnes illos modos in tres,quos eſſe dicunt, à cognoſcente, & ab eo quod cognoſcitur, & ab vtroque : in modis à cognoſcente eſt differentia organorũ ſenſuum, quæ eorundem ſenſibilium facit adeo diuerſas phantaſias,vt nequaquam conſtare poſſit,quid rei inſit verè,quid tantum appareat.Differentia verò ſenſuum, eſt in differentia multiplici animalium, & ipſorũ hominum inter ſe,& affectionum multiplicium, quibus eiuſdem hominis eadem pars variè ſemper afficitur.Nam cùm experiamur,mel videri mihi album & dulce, icterico flauum,& amarum, & eidem homini eundem cibum,nunc eſſe ſuauem,nunc ingratum, quod homo affectus morboſa diſpoſitione ſit, ſed & ſine omni præter naturam affectione,quòd eſuriat, aut ſatur ſit: cúmque eadem res appareat illi rotunda,huic oblonga,huic ſimplex,illi gemina,quod pupillæ figura mutata ſit, aut quod altera ab altera pupilla deſciuerit, conſtat futurum, vt neque omnibus animanti-

bus

bus re appareant eædem,ſed quæ aliis albæ,aliis palidæ,aliis rubræ:quæ aliis rotundæ, aliis angulatæ, ita etiam dulces,amaræ,ſalſæ,aut acidæ.Nimirū eſt compoſitio & temperies animalium multiplex, atque adeò organum viſus,qui putatur eſſe perſpicaciſſimus ſenſus, & ad conſequendam certam rerum notitiam optimus,habet miram varietatem, quotuplices enim ſunt colores oculorum:Si igitur differētia organi ſenſus facit eiuſdem rei diuerſam phantaſiam, animalia verò omnia differunt ab aliis omnibus,compoſitione & temperie omnium organorum, & ſinguli etiā homines ab aliis omnibus nonnihil, & ſinguli bene valentes ab ægrotantibus,& ipſimet bene valentes à ſeipſis nondum ægrotantibus, ſed naturaliter mutatis, per ætates,per animi motus, per caſu incidētes cogitationes,per corporales motus,vt quòd ambulauerit, aut ſederit, comederit, aut biberit,aut abſtinuerit, dormiuerit,aut vigilauerit, ſine vllis autē mutationibus,ne minimū tempus poteſt homo perſiſtere, certè nihil poteſt, vniuſmodi apparere, neque diuerſis animantibus,neque hominibus multis, neque eidem alio tempore,ſed quod huic animali tale,illi alterum, huícque homini & illi,ſed & huic hodie & cras,atque adeo veſperi & mane.Vt autem hoc in externis ſenſibus,ita habet in internis.Nam non minorem eſſe differentiam iudiciorū quàm ſenſuum conſtat, cùm vix duobus hominibus eadem res placeat,ſed quod alius probat,alius maximè deteſtetur, & eadem de re alius lætetur,alius mæreat,alius iraſcatur. Quin & idē homo eiſdem verbis nunc iraſcitur, quibus nuperrimè placabatur. Atque adeò de eadem re interrogati,vt an hoc honeſtum ſit, an turpe, vix duo homines eadem reſpondeant,non ſolum è vulgo,ſed & ex iis qui cenſentur

Tēperies multiplex.

cenſentur ſapientiſſimi : & quod magis mirere, idem homo nihilo factus doctior, aut indoctior, eadem de re mutat ſententiam, ſine nouis nonnunquam argumentis, ſed quòd ipſi eadem prorſus, nũc diſpliceant, quæ placebant antea. vſque adeò videntur in nobis omnia continenter mutari & rerum earundẽ mutare phantaſias. Igitur à natura cognoſcẽtis accepto argumento, videtur nullius rei certam & ſtatutam haberi poſſe notitiã, ſed cenſeri omnia qualia apparent, qualia autem ſint vera, nos ſcire haud poſſe. Ab eo etiam quod agnoſcitur, capitur ſimile argumentum. Eadem enim res, ſecundum ſubſtantiam prorſus non mutata, ſed quod alio modo obiiciatur, eidem homini & eodem tempore, videtur diuerſa. Nam res quamplurimæ alio colore eſſe videntur integræ, alio cõminutæ. Argenti certè fruſtum cãdidum videtur, eius verò ramenta nigra. Aqua etiam quæ nunc nigra, nunc decolor eſſe videtur, concreta in glaciem fit candidiſſima. Lapis quoque Tenarcus eſt viridis, & cõminuti particulæ albæ. Sed & citra comminutionem ſunt quamplurima, quæ hûc aut illûc verſata, aliò & alio apparent colore, ſed & ſaporem etiam mutãt multa quòd integra aut cõminuta, hócque in maiores aut minores partes, deguſtentur: quædam etiam, alium admota, alium affricata, alium comminuta odorẽ præſe ferunt, quamquam inde, neque ſubſtantiæ, neque verarũ qualitatũ (ſi quæ ſunt tales) mutatio vlla fiat. Ergo & ob id etiam quod agnoſcitur, fit, vt nullus poſſit iudicare, quales re vera res ſint, ſed quales appareãt. Ad vtrumque, id inquã, quod agnoſcit, & quod agnoſcitur pertinent miſtiones, quæ plurimum etiam detrahunt exactæ agnitioni. Nã & ob naturales miſtiones rerum omnium (cum exactè ſimplex nulla ſenſibiliũ ſit)

Tenarcus lapis.

ſit)& ipſum organorũ, & medij, quod vtriuſq; gratia (cognoſcentis inquã & cogniti) in iis quæ per mediũ aguntur eſt neceſſariũ euenit, vt nihil occurrat ſenſui ſimplex, Nam guſtabile nihil eſt, quod non cõſtet diuerſis, ac non etiam aliquando contrariis partib. Iam verò in ipſa lingua cùm ſaliua miſcentur, vnde, vt ex aliis omnib. conditurijs, ſaporẽ variare neceſſe eſt. Colores quoq; cum coloribus miſcentur in medio. Quo fit vt aliæ iuxta alias res poſitæ colores mutent, & in vmbratili loco & in Sole. Sed & varij illi oculorũ colores, qui ſecundum iridem, corneam & coniunctiuã tunicam ſunt, & inter ſe inuicem, & cum extrinſecus ſubeuntibuus ſpeciebus miſcentur variè. Nihil ergo ſyncerum ad ſenſum venit ipſum, quare neque exacta rei cuiuſquam notitia haberi poſſit. Si enim vnicum idemque ſemper eſſet, & nullam prorſus mutationem ſubiẽs ſenſus qui agnoſceret, ipſum verò ſenſibile mutationes ſubiret ex modo obiiciendi, aut etiam ſi ne ipſum quidem ſenſibile mutaretur, cauſa autẽ medij, aut eorum quę neceſſario accedũt, ſimplex ſyncerúmque non occurreret, nulla prorſus notitia poſſet eſſe exacta, quãtò magis cum organorũ ſit tanta varietas, & eorundem tam multiplices affectiones, & ipſa ſenſibilia nunquam non alio & alio modo mutentur, & miſceãtur, omniáque & interna & externa, & ad ſenſum & ad ſenſibile ſpectantia, phãtaſiam permutent. Hęc & alia multa huiuſmodi ſunt Scepticorum argumẽta, quæ cõſtat nõ eo tendere, vt indicent notitiam certam rerũ comparatam hactenus nõ eſſe, ſed ne cõparari quidem poſſe, ob naturam & cõditionem ſenſuũ & ſenſibiliũ. Igitur cùm tres fuerint primæ ac capitales ſectę, vnica cauſa eſt affirmare, ſe quippiã ſcire. Duæ negãt ſciri aliquid poſſe. Quib. plurimũ viden-

De ſcientia opinionis.

tur

tur adſtipulari præſcripta verba Eccleſiaſtici. Atqui ego ita ſtatuo. Nullius ſubſtãtiæ habere poſſumus per ſeſe notitiam quam vocant intuitiuam, quia nulla via eſt ad intellectũ niſi per ſenſus, ſenſus verò patibiles tantũ percipiunt qualitates. Accidentiũ haberi poteſt notitia per ſe, ſed ob inſtabilẽ ſenſuũ & ſenſibiliũ naturam, & ſentiendi modum, nunquã exacta. Porro aſſertiones, quædã ſunt per ſe notæ, quarũ aſſenſus natura nobis inſitus eſt, aliæ verò ſunt quarũ ex primis mõſtratoriæ colligũtur. Primarũ habetur ſciẽtia naturalis, aliarũ verò ratiocinando conquiſita. Huiuſmodi ſunt pleræq; Mathematicarũ theſeõn, quia de immaterialib. prorſus rebus enuntiantur. Eorum verò quæ in opinione verſantur, cuiuſmodi ſunt omnia phyſica problemata, conſtat nullũ prorſus ſciri poſſe, quia ſi quodpiam illorũ ſciretur, accedẽte ſcientia tolleretur omnis opinio, ſublata omni obſcuritate, & incertitudine, quæ nõ poſſunt abeſſe ab opinione. Nõ ſolũ autem nõ eſt hactenus cõparata ſciẽtia phyſicarũ aſſertionũ, ſed ne cõparari quidẽ poteſt, quia phyſicus non abſtrahit à materia. Materialium verò notitia cũ pertineat ad ſenſus, non poteſt vltra opinionẽ procedere. Scientia enim eſt vniuerſaliũ & intelligibiliũ. Itaque phyſicus, quantumuis laboret, non poteſt ſuarũ theſeõn ſcientiam comparare. non tamen proinde debet more Pyrrhonicorum dubitare de omnibus, ſed probabiliorib. aſſentiri, Magna enim ſtupiditas eſt, putare omnium orationum cõtrariarum eſſe parem vim, etiamſi vbi probabilis eſt contradictio, neutri licet citra dubitationem aſſentiri. Sed dices, ſi non poteſt homo rerum naturalium ſcientiam aſſequi, quorſum eum appetitum Deus illi inſæuit? an tantum vt cupiditate, cum deſperatione torqueretur? non quidem, ſed

Phyſica cur ignorentur.

ſed primum ſane (vt in præſcriptis oraculis legimus) vt occuparentur in ea, vt ſcilicet honeſta & laborioſa occupatione detenti, minus vacarent criminibus. Deinde & ob aliam quoque longè potiorem vtilitatem, ſcilicet vt nō inueniat homo opus quod operatus eſt Deus ab initio vſque ad finem. Itaque datus eſt homini is naturalis appetitus, mundíſque in diſputationē, vt ſemper quærens, nunquā inueniat cauſas operum Dei. Sed quæ hinc vtilitas? maxima. Ex nulla enim cōtemplatione potius quàm hac, venire poſſit homo in cognitionem Dei, & futurorum bonorū, neque aliunde capitur melius argumentum. Cum enim homini ſit ſciētiæ de natura appetitus naturalis, talis verò appetitus non poſſit eſſe impoſſibilium (quia omnis talis naſcitur ex priuatione & potentia) conſtat eum talem ſcientiam cōſequi poſſe omnino. Quare ſi in hac vita, ac ſenſuum horū miniſterio, non poteſt, fit vt illū maneat vita alia beatior, in qua, à perpetua qua in hac torquetur ſiti, ſit ſatiandus: cū ſcilicet apparuerit gloria Dei. Simile etiam argumētum accipitur à beatitudinis naturali appetitu, & vitæ huius neceſſaria miſeria. Eadē enim ratione fit, vt ſeculū aliud beatius debeat expectari. Plurimum itaque cōfert phyſica contemplatio ad cognitionem (vt diſertiſſime dixit Diuus Paulus, inuiſibilium Dei idque duob. maximè modis. Nam & per ipſarum rerum natura conſtantium pulchritudinem, & ob cauſarum quibus conſtāt ignorationem, à Nicolao de Cuſa doctam ignorantiam appellatam, cum ſcientiæ appetitu cōiunctam. Quorum illud vocat nos in cognitionem Dei, hoc futuræ vitæ, in qua optatam & tranquillitatem, & ſcientiam, Deo concedente, conſequemur. Argumētum à pulchritudine rerum cœperunt etiā philoſophi. Nam Galenus capite

Phyſicorū vtilitas.

Scientia appetitus.

vigeſimoſexto de hiſtoria philoſophica, inquit, *Dei verò cognitionem habuimus, ex pulchritudine quam cælo ineſſe ſpectauimus.* Nihil enim temerè aut caſu pulchrũ oritur, ſed artificis alicuius opera. Plato quoque pulchritudinem mundi huius quam cóſpicimus, pulchritudinis cauſæ exemplaris, quæ eſt ipſe Deus, argumẽtum eſſe affirmat. Sed in ſacris eloquiis occurrit paſſim hoc argumentum. Quid enim aliud eſt illud Pſalmi. *Cæli enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annuntiat firmamentum?* & illud Cantici, *Benedicite Sol, & Luna Dominum, benedicite ſtellæ cæli Dominum, benedicite imber & ros Dominum?* & iterum illud Pſalmi. *Laudate eum Sol & Luna.* Et iterum *laudate Dominum de terra dracones & omnes abyſſi, ignis grando, nix, glacies, ſpiritus procellarum, quæ faciunt verbum eius. Montes, & omnes colles, ligna fructifera & omnes cedri.* Quorſum enim inuitantur ad Dei laudem irrationalia, & inanima? aut quo pacto poſſunt laudare? certè non aliter quàm ſuo factori arte ſtantia, atque potentiæ, bonitatis, & ſapientiæ, illi teſtimonium perhibẽtia. Eo quod ſuo quodque genere, valde bona, & pulchra ſunt & perfecta, ita vt non poſſimus quidquã addere aut detrahere iis quæ fecit Deus, vt timeatur capite tertio Eccleſiaſt. Innumera alia huiuſmodi teſtimonia ſunt in ſacris ſcripturis, pro noſtro autem inſtituto, ſatis ſit nunc vnum aut alterum protuliſſe. In ſecundo etiam argumento, quod ab ignoratione cauſarum naturalium accipi diximus, verſatur maxima pars eius diſputationis quę habetur in libr. Iob. Nihil enim aliud innuunt illa verba cap. trigeſimi ſexti, quibus Eliud ita affatur ipſum Iob, vt ſuo loco explicatum eſt, *Memento quòd ignores opus Dei, de quo cecinerunt viri. Omnes homines vident eum. Vnuſquiſque intuetur procul. Ecce*

Cæli inuocatio.

Deus magnus vincens noſtram ſcientiam. Alia etiam multa ſunt huiuſmodi, quorum pleraque propriam habent diſputationem in hoc libro. Illud verò in commune pro quam plurimis ſciri oportet, non ſine magno ſacramẽto nos paſſim ſacris eloquiis admoneri, nunc noſtræ improbitatis, nunc debilitatis, nunc inſcitiæ, quia ex horum cognitione naſcitur firmiſſimũ argumentũ infinitæ bonitatis, potentiæ & ſapientiæ Dei. Quicunque enim concedet, hominẽ neque poſſe velle, neque facere, neque ſcire omnia quæ amari, fieri & ſciri poſſunt, ſed quædam velle, quædam inuidere, quædam poſſe, quædam nõ poſſe, quædam ſcire, quædam ignorare cogetur neceſſario concedere, eſſe aliquam in rebus præſtãtiſſimam naturam, quæ velit, poſſit, & ſciat, quæcunque amari fieri & ſciri poſſunt. Nã quod ſimpliciter eſt poſſibile aut ſcibile, huic autem non eſt, neceſſe eſt ſit alteri. Alioqui eſſet ſcibile, & à nullo ſcibile, quod quidem repugnantiam continet, quia paſſiua potentia refertur ad actiuam. Ergo quod ſcibile eſt & ab homine ſciri nõ poteſt, ſciri poteſt ab alio. Porro ab illo alio, aut omnia ſciri poſſunt, aut quædam etiam neceſſario ignorantur. Si primum, id eſt quod quærimus, ſin ſecundum, erit rurſus alius cui illa patere poſſint, atq; ita in infinitum ibitur, aut peruenietur tandem in naturam præſtãtiſſimã, & omniſciam, ita verò & omnipotentem, & bonitatis infinitæ. Igitur agnitio noſtræ improbitatis, debilitatis & ignorãtiæ, naturalis via eſt ad agnitionem Dei. Merito ergo Deus Optimus Maximus tradidit mundum diſputationi hominum, ita tamen, vt non poſſit inuenire homo opus quod operatus eſt Deus ab initio vſque ad finem. Vnde conſtat non ipſam philoſophiã, ſed philoſophiæ præſumptionẽ, & inanem fallaciam eſſe

Mundi diſputationi datus.

eſſe quæ decipiat, & à veritate ſeducat eos qui ſe opinantur eſſe ſapientes. Quod optimè inſinuauit Paulus ad Coloſſenſes capite ſecundo dicens, *Videte ne quis vos decipiat per philoſophiam, & inanem fallaciam.*

CAPVT SEXAGESIMVM QVINTVM

ECCLESIASTES capitulo quarto dicit, *Didici quod omnia opera quæ fecit Deus perſeuerent in æternum.* Quæ verba optimè videntur congruere cum Platonis ſententia, ſtatuentis, nihil eorum quæ à ſummo Deo per ſeſe, neque interueniente vlla naturalium cauſarum effecta ſunt, interitum vllum habitura. Inducit verò ille in dialogo de Natura ſummum Deum, ita alloquentem Deos minores. *Dij Deorum quorum opifex ego & pater ſum, hæc attendite. Quæ à me facta ſunt, me ita volente indiſſolubilia ſunt. Omne ſiquidē quod vinctum eſt ſolui poteſt, ſed mali eſt, quod pulchrè compoſitum eſt, ſéque habet bene, velle diſſoluere: quapropter, quia generati eſtis, immortales quidem & indiſſolubiles omnino non eſtis, neque tamen vnquā diſſoluemini, neque mortis fatum ſubibitis, nam voluntas mea maius præſtantiúſque vinculum ad vitæ cuſtodiam, quàm nexus illi, quibus eſtis tunc, cum gignebamini, colligati.* Sed nunc *iam quid iubeam cognoſcite. Tria adhuc genera mortalium nobis generanda reſtant. Abſque horum generatione cælum imperfectum erit. Omnia enim animantium genera ambitu ſuo non continebit, contineat autem oportet, ſi eſt mundus perfectus omnino futurus. Hæc verò*

Creata an erunt æterna.

ſi à me fiant ſolo, vitáque donentur, diis adæquabuntur. Quapropter accedite vos ſecundum naturam ad animalium generationem, ita vt vim imitemini meam, qua in ortu veſtro ſum vſus. Atque eius quidem animalis, quod in ipſis tale futurum eſt, vt cum immortalibus appellatione conueniat, diuinúmque vocetur, principatúmque teneat, & iuſtitiam ſimul ac vos colat, ego vobis ſemen & initium tradam, vos cætera exequi par eſt, vt immortali naturæ mortalem attexentes, faciatis generetiſque animalia, ſubminiſtrantéſque alimenta augeatis, & conſumpta rurſus reficiatis. Ex hac oratione conſtat, Platonem cenſuiſſe, Deum Optimum Maximum, rerum cognoſcendi facultate præditarum, nullam præter Angelos feciſſe per ſeſe, hominem verò & reliqua animalia feciſſe per Angelos. Non quidem quod Angelis vim creandi, (vt noſtri Theologi loquuntur) hoc eſt efficiendi ex nihilo, communicauerit, hanc enim vix eorum vllus tribuebat vel ipſi Deo, nedum vt poſſent Angeli illius eſſe capaces; ſed quòd animalia omnia mortalia ab initio facta ſint cócurſione cauſarum naturalium, has verò angeli inter ſeſe commiſerint. Ita enim inquit, *Quapropter accedite vos ſecundum naturam ad animalium generationem, hoc eſt, accedite, & cauſas cauſis admouentes, accipientes, ſcilicet, ex elementis iam creatis, idoneas cuiuſque naturæ portiones, atque vt cuique congruit miſcentes, facite, vt homo, ac reliqua oriantur animalia.* In quem errorem ſuſpicor Platonem inductum eſſe illis capitis primi Geneſeos verbis (quis enim dubitet Platonem eſſe verſatum in ſacris?) *Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram.* Olfeciſſe ſanè videtur Plato, non immerito diuinus appellatus, neſcio quid de diuinis perſonis, cū ſcribens ad Hermiam dicat, teſtando Deum rerum omnium

Angeli creatores Platoni.

omnium Ducem, præſentium & futurarum, ac ducis & cauſæ patrem Dominum. Quid enim ſibi vult Deũ rerum ducem, & Dominum, Ducis patrem nominãs? cum tamen ſacratiſſimum ſanctiſſimæ Trinitatis myſterium non ſatis aſſequeretur (quis enim hoc in philoſopho requirat?) ſuſpicatus eſt, Deum efficiendi hominis curam, angelis demandaſſe. At verò non ſatis attendit Plato oraculo diuino: *Faciamus* enim, inquit, *hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram.* Ipſe verò putat humani ſolùm corporis curam efficiendi, eſſe angelis demandatam, mentes autem eſſe factas ab ipſo Deo. Conſtat verò hominem ſecundum mentem eſſe Deo ſimilem, non ſecundum corpus. Quapropter efficiendi hominem ad Dei imaginem & ſimilitudinem, non potuit cura demandari iis qui in mentium effectione nihil poſſent. Niſi verò hîc Plato cum Epicuro cẽſebat, Diis etiã eſſe humanas figuras. Sed præter hæc conſtat, neque hominis, neq; rei vllius earum quæ à Philoſophis vocantur perfectæ, ortum primum potuiſſe eſſe naturalem. Nam nulla talium rerum, ortum naturalem habet, niſi à ſibi ſimili, neque hominem vlla naturalis cauſa efficere poteſt, præter hominem. Primus igitur, ante quem non fuit alter, non potuit naturaliter oriri. Niſi quis imaginetur, primum effectum eſſe naturaliter, ſed per accidens, hoc eſt, nõ à ſimili, ſed aliarum cauſarum permiſtione, vt aurum & argentum chymicum fingunt. Cõſtat verò conſenſu omnium philoſophorum, talem ortum perfectis animalibus denegari. Quod ſiquis plus ſatis Platonicus malit id dicere, quàm Platonẽ eſſe loquutũ diſſentanea, cogetur tamen fateri iuxta illius ſententiam, omniũ hominũ imperfectiſſimũ, & ſuo genere, viliſſimum, fuiſſe primum illum, móxque illi proximum,

Qualem Deum eſſe cenſebat Plato.

ſensímque recedentes à primis factos eſſe meliores, Quod, primùm quidem, diſſidet ab ea quã de primis hominibus omnes conceperũt, opinione, deinde etiã repugnat verbis Moſis, & ipſiúſmet Platonis. Ille enim dicit, *Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona*, hic verò dicit, delectatum eſſe Deũ opere. Sed in præſcripta oratione dicitur, curaſſe Deum vt mundus totus perfectus fieret, non eſſet autẽ talis, ſi præſtãtiſſimum animal adeò imperfectum euaſiſſet. Fieri verò ex dictis conſtat, quia poſteriores facti eſſent à cauſis propriis, & per ſe, primi verò ab alienis & per accidẽs. Non ergo ſecũdum naturam, neque à Diis minoribus factus eſt homo, ſed creauit illum Deus ad imaginem & ſimilitudinem ſuã, vt ſacrum eloquiũ teſtatur. Non tamẽ in altera placiti ſui parte, perinde errat Plato, ſed veriſſimè affirmat, quod & Eccleſiaſtes. Omnia quæ à Deo Opti. Maxi. per ſeſe facta ſunt, æterna eſſe, & interitu caritura, nõ quidem natura ſua, ſed volũtate diuina: quæ verò naturaliter oriũtur omnia habere interitum naturalem. Primũ enim Plato, nõ minus quã Ariſt. ſed diſtinctius etiam docet, omnia quæ vtcũque facta ſunt interitũ habere poſſe, ac diſſolui, ab eadem ſcilicet cauſa, à qua facta ſunt. Nã quia Angeli non ſunt à natura facti, nõ poſſunt à naturali quapiam cauſa extingui, non minus autem poſſunt à Deo in nihilum redigi, quàm potuerunt ex nihilo fieri. Atqui quod natura factum eſt, neceſſe eſt naturaliter intereat, non tamen perinde eſt neceſſe, vt quod à Deo creatũ eſt, aliquãdo ab eodẽ redigatur in nihilũ, quia natura cauſa neceſſaria eſt, ac proinde neceſſitate quadã fit aliquãdo quidquid naturaliter fieri põt. & corrumpitur quod corrũpi. Deus vero nulla tenetur neceſſitate, ſed liberrima cauſa eſt, atq; vt vult poteſt, ſiue fa

Deus liberrimus agens.

ut facere ſiue diſſoluere,atque quia fecit poteſt etiam extinguere,ſed quia liber,poteſt etiam in æternũ ſeruare.Eſt verò vt liberrimus ita & optimus,ac proinde efficere quidem voluit,extinguere verò & in nihilum redigere nunquam volet. Quæ verò ipſe per ſeſe fecit, nulla alia cauſa valebit diſſoluere,ipſe verò nunquam volet. Nunquam igitur eſſe deſinent quæ ab ipſo Deo per ſeſe effecta ſunt, ſed omnia opera Dei perſeuerabunt in æternum.Huiuſmodi ſunt Angeli,& corpora cœleſtia. Quid vero?an non de corporibus cœleſtibus ſcriptum eſt, *Ipſi peribunt, & ſicut veſtimentum veteraſcent. Mutabis eos & mutabuntur.* Atque alibi, *Erit cœlum nouum,& terra noua.* Præterea, nõ hæc ſolũ creauit Deus,ſed & terram,cuius nomine elementa intelligo omnia quæ tamen conſtat eſſe naturali interitui obnoxia.Sed & Adamus , qui vt dicitur in Euangelio Lucę,fuit Dei,naturalem habuit interitum.Sed & ipſe Dominus & Deus noſter,ſecũdus Adamus, qui natus eſt de Spiritu Sancto,mortuus eſt.Multis igitur rationibus videtur falſum,omnia opera Dei perſeuerare in æternum , interitum nunquam ſubeuntia. Ego quidẽ cœleſtia corpora ita exiſtimo innouáda, vt hæc quę modo ſunt intereãt,aliáque pro his & ex his oriãtur potiora,vt ex embrione animal,hæc ergo non delenda ſed perficienda, donandáque meliori ſpecie , & natura ,exuẽdáq; volubilitate,quę ab imperfectione, rerum ortui,neceſſaria naſcitur,donandáque æternæ, naturaliſque quietis appetitu,æternitati illi,& rerum omnium Sabbato magis congruente. Dicitur verò hoc cœlum periturum,non quòd eſſe deſinet & in nihilum abibit,Sed quod deſinet eſſe tale,abiens in ſubſtantiam perfectiorem. Iam verò terra,& reliqua elementa,vt facta ſunt à Deo in initio,ita perſeuerabunt

Quomodo cœlum & terra peribunt.

in æternum, citra interitum (mutata vero ipſa in pulchriorē ſpeciem) hoc eſt ſecūdum ſe tota. Vt vero naturaliter oriuntur, ita & naturaliter intereunt, hoc eſt ſecundum partes. Tota verò terra ſemper ſtat, vt in Pſalmo dicitur. Porrò neque hominem, neque vllum aliud animalium, fecit Deus ex nihilo, ſed ex terra & aqua (nam ex limo terræ) quapropter non fecit per ſe ſolus, ſed cooperantibus elementis. Vt & Sanctiſſimū Ieſu corpus ab Spiritu Sancto, cooperante verò etiam mātre formatū eſt, vnde habuit vt mori poſſet, & animalia omnia protoplaſta habuerūt vnde interirent. Hoc verò intererat inter hominem & reliqua, quòd in brutis nihil non eſt effectum ex terra, hominis verò pars præcipua, hoc eſt mens, nō potuit ex terra fieri, ſed ab ipſo ſolo per ſe Deo, dicentibus, vt Moſe, ita etiam & Platone. Qua propter conſentaneū eſt, eam partē interitu carere, atq; adeò propter illius bonum, alteram aliquando ad vitam reuocari. Itaque nihil eorū quæ fecit Deus per ſeſe, ac citra alterius cauſæ concurſionem, videtur interitum habiturum.

Vt vel hinc accipi poſſit immortalitatis humanæ mentis argumentum, quòd neq; ex corporalibus elementis, neque niſi ab ipſo per ſeſe Deo fieri potuit. Quod quidē Plato conſentaneè loquens, diſertiſſimè explicauit, poſt præſcriptam orationem, his verbis. *Hæc fatus in eodem rurſus cratere, in quo mundi totius animam permiſcens temperauerat, ſuperioris temperationis reliquias miſcendo perfudit, modóque quodam eodem, non tamen perfectas ſimiliter, ſed & ſecundo & tertio gradu à primis deficientes. Denique cum vniuerſum conſtituiſſet, Aſtris parem numerum diſtribuit animarum.* Hæc Plato: qui apertè docet, Deum cùm minoribus Diis formandi corporis humani curam demandaſſet, ipſum

per

per ſeſe humanas animas confinxiſſe, eadem ratione qua fecerat ipſos Deos, ſeu Angelos, & Animā mundi, atque eadem natura, etſi non æquè perfecta, ſed paulo inferiori. Secundo (inquit ille) & tertio gradu à primis deficientes. In Pſalmo verò octauo dicitur, *Minuiſti eum paulo minus ab angelis*. Itaq; hac in parte congruit diuinum oraculum cum Platonis placito. Ille enim dicit temperaſſe Deum in eodem cratere, ſuperioris temperationis reliquias permiſcendo (quæ verba innuunt ſimiles eſſe naturas) ac effeciſſe animas humanas modo eodem, non tamen æquè perfectas. Diuinus verò vates dicit Deum minuiſſe hominem paulò minus ab angelis. Quod quidem conſtat non ob corpora dici (ob hæc enim beluis ſimillimus eſt, non angelis) ſed ob animas, quas vt quoſdam angelos, & ſi ordinis aliquātò inferioris ipſe per ſeſe Deus efficit, & diuino quodam modo, neque homini ſatis intelligibili immittit in corpora, nullo quidem tempore, antequam in corporibus ſint exiſtentes. Ita verò ſe habere rem, cuiuis qui philoſophiæ ignarus non ſit, videtur ſuaderi facile poſſe. Nihil enim philoſophis magis receptum eſt, quàm ſentiendi facultatem quancunque cum eo quod ab ea ſentiri poteſt habere ſimilem naturā, indeque naſci (ſimilium ſcilicet concurſione) ſenſum actu, & ipſarum facultatū differentiam. Atqui profecto in hoc video, in aliis ferè omnibus placitis diſſentientes ſectas conſentire. Nimirum vt ex Empedocle libentiſſimè recipiunt, Plato, Ariſto. & Galenus, & poſt illos alij omnes. *Sentimus terram tellure, liquore liquorem, aëre aëream ſubſtantiam, ignem quoque cernimus igne.* Eſt ſcilicet quædam naturę communio, ſenſibili, ſenſui, & ſentiendi organo. neque aliter res cognoſcibiles ſubeūt in animam, quā vnaquæque

Senſus ſenſibilis & organi cōmunio.

per ſibi ſimile, ignea per igneum, aërea per aëreum, aquea per aqueum, terrea per terreū. Si igitur in homine eſt (vt quiuis, niſi ſtupidiſſimus, in ſe eſſe agnoſcit) facultas cogitandi de rebus incorporeis, & incorruptibilibus, conſtat eſſe etiam ſubſtātiæ partem aliquam incorpoream, & incorruptibilem. Mirum verò, eſſe multos qui ſe doctrinæ nomine iactāt, qui acerrimè diſputantes de diuinis, de incorporeis, de vno, ente, & bono, putāt nihil in ſeipſis eſſe tale, quaſi verò ſi omnes homines eſſent nati ſine oculis, poſſet inter ipſos oriri vlla dubitatio de colorib. Itaque quandoquidem humana mens ſubſtantiarum incorporearum habet ſenſum aliquem, incorporea eſt, & aliquid habet aliud quam vt ſit corporis actus. vnde etiam fit, vt ex nulla materia facta ſit, & à ſolo Deo per ſeſe. Nam vim ex nihilo faciendi penes ſolum Deum eſſe poſſe, antea indicatum eſt: ſi igitur à ſolo Deo eſt facta, vel ob hoc æterna eſſe cognoſcitur, ac velut Angelus Dei. Quoniam verò non eſt Angelis par, ſed paulominus perfecta, neſcio quā habet analogiam, cum corporeis, ob quam ſeparabilis cùm ſit, poteſt eſſe etiam actus corporis, & organorum ſenſus, ratio, forma, eſſentia, & Entelechia, quod corporei, & incorporei arctiſſimum vinculum, hominis naturam facit adeò mirabilem. Qua dignitate indigniſſimæ mihi videntur illæ belluæ (quo enim alio potius nomine appellabo eos, qui tanto ſtudio tales eſſe contendunt?) dicentes cum ſtultis (quos Eccleſiaſtes capite tertio, inducit) *vnus eſt interitus hominis & iumentorum, & æqua vtriuſque conditio. Sicut moritur homo, ſic & illa moriuntur, ſimiliter ſpirant omnia, & nihil habet homo iumēto amplius. Cuncta ſubiacent vanitati, & omnia pergunt ad vnum locum, de terra facta ſunt, & in terram pariter reuertuntur. Quis*

nouit

nouit ſi ſpiritus filiorum Adam aſcendat ſurſum, & ſi ſpiritus iumentorum deſcendat deorſum? hæ ſunt inſipientium voces.

Quorum inſipientia duplici mihi videtur conſtare errore, altero, quod in quæſtione de re incorporea, & inſenſibili, vtuntur ſenſus teſtimonio, dicentes, *Sicut moritur homo, ſic & illa moriuntur, ſimiliter ſpirant omnia,* quaſi ſenſu exploranda ſit res hæc: altero, quod negant fieri, quia quomodo fieri poſſit non intelligunt. Quaſi rationem aliorum omnium, quæ ſecundum naturam euenire non negant, apertè intelligant, aut valeant inuenire quidpiam eorum quæ operatus eſt Deus ab initio vſque ad finem. Deberet eos potiùs, ſi modo eſſent ſobrij, propriæ ignorationis conſcientia, dociles reddere ac ſuaſibiles.

CAPVT SEXAGESIMVM SEXTVM.

CAPITE duodecimo Eccleſiaſtes ſiue concionatoris.

Memento creatoris tui, in diebus iuuentutis tuæ, antequam veniat tempus afflictionis, & appropinquent anni, de quibus dicas, non mihi placent. Antequam tenebreſcat Sol, & Lumen, & Luna, & Stellæ, & reuertantur nubes poſt pluuiam. Quando commouebuntur custodes domus, & nutabunt viri fortiſſimi, & otioſæ erunt molentes in minuto numero, & tenebreſcent videntes per foramina, & claudent oſtia in platea in humilitate vocis molentis, & conſurgent ad vocem volucris, & obſurdeſcent omnes filiæ carminis. Excelſa quoque timebunt & formidabunt in via, florebit amygdalus, impinguabitur locuſta, & diſſipabitur capparis. Quoniam

ibit

ibit homo in domum æternitatis ſuæ, & circuibunt in platea plangentes. Antequam rumpatur funiculus argenteus, & recurrat vita aurea, & conteratur hydrea ſuper fontem, & confringatur rota ſuper ciſternam, & reuertatur puluis in terram ſuam, vnde erat, & ſpiritus redeat ad Deum qui dedit illum. Hæc verba, continent optimam ſenectutis ingruentis, & ad extremum vſque procedentis, atque adeò ipſius interitus, periphraſim. Metaphoricis enim loquutionibus ſignificantur ſenum labores & miſeriæ. *Memento* (inquit) *creatoris tui in diebus iuuentutis tuæ, antequam veniat tempus afflictionis*, hoc eſt, ſenectus, *& appropinquent anni, de quibus dicas, non mihi placent.* Sane anni ſenectutis diſplicent. Nam & ipſi ſenes diſplicent ſibi, vſque adeò vt ſciamus, vel ob hanc cauſam in extrema ſenectute conſtitutos, ſolere libenter à vita diſcedere, non aliter, ac qui longiſſimo, & inſanabili ſunt confecti morbo. Talis enim re vera eſt ſenectus, hoc ſolùm à morbo diſcrepans, quod eſt ſecundum naturam. Quod idem eleuat penitus ſpem euadendi, aliter quàm per mortem. Cenſeo autem hîc ſacrum concionatorem, nomine iuuentutis appellare, non ſolum eam quam Medici ad trigeſimumquintum annum produci dicunt, ſed primam etiam ſenectutẽ, quam illi conſiſtentiã appellant, eſtque vſque ad quadrageſimum quintum, Nam ad hoc vſque tempus durant pleríſque vires, haud quaquam inſigniter labefactatæ, neq; hebeteſcunt ſenſus, neq; cani abũdè proueniunt. Multo minus aliæ notæ quas concinator recenſet, dicens, *antequam tenebreſcat Sol, & lumen, & Luna, & Stellæ.* Hoc eſt antequã debilitari viſus incipiat, & effugiat lucem, neque lumẽ ſuſtinere poſſit. Significat vero Sol diurnum lumen: nocturnum, Luna & Stellæ. *Et antequam reuertantur nubes poſt pluuiam.* Hæc verba

Senectutis deſcriptio & quæ excellẽs declaratio.

verba ſignificant perpetuas & incoctiles valde ſenum coryzas. Nimirum coryza ex vaporibus crudis, à ventre aut corpore toto aſcendentibus, primum quidem, vt nubes quædam caput occupat, deinde denſata abit in deſtillationem, vt quædam pluuia. Cùm ergo aſſiduis quis conflictatur catharris, ſucceſſiuis vicibus citra intermiſſionem, nunc deſtillantibus, nūc recrudeſcentib. perinde eſt, ac cùm mox à pluuia aliæ nubes reuertuntur. Quoniam ergo, vt Hippocrates in aphoriſmo auctor eſt, coryzæ valdè ſenibus non coquuntur, fit vt ob caloris naturalis debilitatem, & ciborum incoctiones, aſſiduè cōflictentur, núncque grauentur crudis, ac difficulter ſpirent, nunc denſatis, excreent multa, & emungant. Et tunc eandem ob cauſam *commouentur cuſtodes domus, & nutant viri fortiſſimi.* Hoc eſt, ſenſus debilitantur, & crura præ corporis pōdere vacillant. Nimirum exhauſtis ſpiritibus animalibus, cerebróque refrigerato, & ſecundum propriam ſiccato ſubſtantiam, multis verò excrementis obruto, neceſſe eſt exiguū facultatis influere in neruos motus, & ſenſuum organa, atque ea per ſeſe eſſe inepta, & ad facultatem excipiendam & ad exequenda ſua munia. Cum ergo ſenſus & motus ad eandem animæ partem ad animalem ſcilicet, & ad eādem corporis partem putâ ad cerebrum ſpectent, neceſſe eſt patiantur ſimul. Magna autem proprietate vocantur ſenſus, cuſtodes domus, & crura viri fortiſſimi. Nam huic noſtri corporis domui dati ſunt ſenſus ad cuſtodiam, vt ſcilicet accedentium rerum perceptis noxis, poſſit animal ſibi cauere, Quacunq; enim alia facultate polleret animalis corpus, niſi ſentiret, cauere ſibi non poſſit, ſiue vreretur, ſiue ſecaretur, ſiue pateretur aliud quiduis. Propriè ergo ſenſus ſunt cuſtodes. Mouendi verò inſtrumenta

Coryza quid.

Senſus cuſtodes corporis.

menta fortiora multò ſunt,vtpote quorum munus in actione,& corporis tranſlatione conſiſtit,non autem in paſſione,vt ſentire.Hanc ob cauſam affirmat Galenus,etſi eadẽ facultas ſit qua ſentimus, & mouemur, maiori tamẽ opus eſſe ad mouendũ.Nimirũ pars quæ mouet,apponit robur,quę ſentit,patitur tantũ.Atqui vel ex ipſo hominum ſermone conſtat:Dicimus enim robuſta eſſe crura, aut brachia, aures verò aut nares nemo dicit robuſtas,ſed expeditas,aut perſpicaces,ita etiam & oculos & alios ſenſus. Si quando enim dicimus fortes aut robuſtos ſenſus, trãſlata loquutio eſt, aut nõ tam ob agendi vim,quàm ob diſpathiã, quàm ſcilicet fortia obiecta ſuſtineãt, neque facile corrumpantur.Mouentia verò membra non ita,ſed ob tranſferendi,aut portandi vim.Cùm verò fortitudinis epithetum partib. omnibus, quib. eſt vis mouendi congruat,multò magis crurib. quæ tota vita totam corporis molem ſuſtentãt,& transferunt.Hæc verò ſenibus vacillant,qua de cauſa baculis vtuntur.Porro his ipſis ſunt molares dẽtes perpauci,& ij ipſi qui ſuperſunt otioſi ſunt, neq; quæunt ſuo munere rectè fungi,cùm ob maxillarum debilitatem,tum etiã ob eandem ipſorum raritatem. Incidẽs enim in ſpatia vacua cibus male cõteritur.Hoc ergo eſt quod dicit, & *otioſæ erunt molẽtes in minuto numero.* Dentes ſoli inter omnes noſtri corporis partes nunquam nobiſcum naſcuntur,ſed innaſcũtur iam ortis,& raro vſque ad naturalem interitum comitantur, ſed excidunt prius.Illud quidem vtilitate,hoc neceſſitate euenit. Nõ enim naſcũtur nobiſcum,ne lac è mammis ſugere, alimentum vtile ei ætati adeò,impediãt,excidũt verò non ſine hominis damno,ſed ob radicis ſiccitatẽ, & alueolorum quibus clauorũ ritu infixi ſunt amplitudinem, quam

Cur dentes obiſcum non naſcantur.

quam defectus nutritionis maximæ, & ipſorum dentium affert. Diximus ſenibus cuſtodes domus commoueri,hoc eſt, ſenſus extingui. In his verò oculi & aures ſolent noxam inſignem pati,*obtenebreſcunt* enim aſpicientes per foramina,hoc eſt,oculi,*& obſurdeſcunt filiæ carminis*,hoc eſt,aures. Vtriuſque cauſa eſt debilitas facultatis eius quæ in cerebro reſidet,& in vtranque partem per neruos mittitur, & inſtrumentorum ineptitudo.Nimirũ ſiccitate,& excrementorum congeſtione craſſeſcunt ſenib.ſucci oculorũ, & membranæ anteriores dureſcunt,& corrugantur. Vnde(accedente præcipuè, ſpirituum inopia) fulgor amittitur. Nõnullis etiam obturantur nerui optici, Auribus ſimile quiddã contingit, & tabeſcit internus & congenitus aër.Sed videamus quod intereſt.*Claudẽt*(inquit) *oſtia in platea in humilitate vocis molentis.* Vocatur platea,humani corporis ipſa facies,quia illic ſunt omnes ſenſus,& omnis ad ſentiẽtem animam pertinens negociatio.omnéſq; cordis affectus facies declarat,nam timorem mæſtitiam,& hilaritatẽ. Quo reſpiciẽs Poëta ille dixit. *O quam difficile eſt, crimen non prodere vultu.* Salomon quoque quinto Prouerbiorum inquit, *Cor gaudens exhilarat faciem.*Eccleſi.quoque 13.ait, *Cor hominis immutat faciem eius, ſiue in bona ſiue in mala.* Certè cùm totum corpus anima teneat, in facie multò euidentius ſe prodit. Quo fit,vt merito cẽſeatur adeo contumelioſum in faciem cedi,quandoquidem in ipſos ſenſus atque adeo in ipſam animam videtur illata plaga. Qua eadem natura, cùm quippiam irruit extrinſecus,accurrunt partes omnes in faciei cuſtodiam ſeipſas periculis obiicientes. Senibus vox eſt humilis ob debilitatem facultatis quæ thoracem mouet, quia ad edendam vocem vehementi expiratione opus eſt.

Cur oculi in ſenectute tenebreſcant.

Facies platea corporis.

Qua

Quapropter non temere centurio,qui ex aduerſo ſtabat, (vt dicitur Marci capite decimoquarto.) videns quia ſic clamans expiraſſet,dixit,*Vere filius Dei iſte*.Nimirum qui ſunt morti proximi,ne edere quidem poſſunt vocem præ debilitate, nedum clamare voce magna.Præter facultatis autem debilitatem, facit ſenib. humilitatem vocis,dentiũ defectus. Quia is ipſe ſpiritus qui expiratur,nõ repercuſſius,effluit, quare minus ſonat. Cui malo vt ſuccurrant , comprimunt introrſum labia,quaſi vacua dentiũ loca ita obturaturi. Quare oſtia plateæ claudũt. Nimirum labia ſunt oris oſtia,os vt porta plateæ.Claudunt ergo oſtia in platea in humilitate vocis molentis,hoc eſt,ob humilitatem vocis,quam faciunt rari molentes. Accidit quoque ſenibus peruigilium,ob cerebri ſiccitatem, & non raro ob dolores aſſiduos , cùm aliarum partium , tum vel maximè viarum vrinæ,& ob deſtillationes,& excreatum. Quo fit,vt nunquam totam noctem dormiant, ſed plerunque ſurgant ad vocem volucris , hoc eſt,ad galli cantum:expergiſcuntur enim,atque ſi dolore vrgentur,etiam ſurgunt noctu aliquoties,atq; adeo eorum plerique antelucano tempore,aut ſaltem ſummo mane exurgũt.Nimirum eius ætatis eſt, cito ire cubitum diurno motu defatigatos,& cito etiam exſurgere non dormientes , neque minus defatigatos iacendo. Adeo nulla illis requies eſt , & merito vita diſplicet. Hoc eſt quod dicit , *& conſurgent ad vocem volucris*. De cantu galli , vt qui ternis horis cantare ſoleat , quaſi motus cœli rationem habeat , vtqui quibuſdam gentibus , & in exercitibus maximè , ad excubias noctis pro horologio ſit, dictum antea eſt in hoc ipſo opere. *Excelſa quoque* (inquit) *timebunt in via*. Hoc eſt , mens quoque terrebitur , vbi ſe ire in mortem præcipitem homo

Senes cur cõprimãt labia introrſum.

homo ſentient. *Florebit amygdalus*, hoc eſt, caneſcet quoque caput & barba, vt floreſcens amygdalus. Nimirum hæc arbor omnium citiſſimè candeſcit. Cauſa caniciei eſt, redundantia pituitæ in alimento proprio, partium circa cutem, ob debilitaté naturalis caloris. Addit, *impinguabitur locuſta*. Quod de marina locuſta intelligi debet, ea eſt in animalibus oſtracodermis, hoc eſt teſtacea cruſtâ tectis. Senibus obſiccitaté ſiccatur dureſcitque cutis, ac proinde locuſtis conferũtur, perindéque eſt dicere, impinguabitur locuſta, ac ſi diceret, creſcet calloſa duricies in cute, quaſi locuſtę cruſta fiat. Addit, *Et diſſipabitur capparis*. Quidam interpretantur, capparis nomine intelligi generãdi potẽtiam, & ſtimulos veneris atq; adeo ipſas venereas partes, quod (vt auctor eſt Auicenna ſecundi libri capite centeſimo ſecũdo,) cappari venerem inſtiget. Intelligunt itaque hoc quoque eſſe extremi ſenij indicium, marceſcere genitalia ſine generandi cupiditate & potentia: fit verò id emoriente virtute in parte, & vitali calore, *quoniam ibit homo in domum æternitatis ſuæ*, hoc eſt, morietur, incipit verò mors à facultatũ extinctione, huius verò ante alias, quia pluri ſpiriu indiget, & ad propriam vitam tuẽdam minime eſt neceſſaria, ſed ad prolem. *Et circuibunt plangentes in platea*. Hoc dicunt ſignificare lachrymas inuoluntarias, decurrentes ex oculis per faciem. Quod ſignum in ægrotantibus acutè eſt lethale, in ſenibus verò debilitatis naturalis oculorum, quod extremos iam ſenes ſolet comitari. Non eſt parum congruens hæc enarratio. Mihi verò ob illa verba quæ interiecta ſunt. *Quia ibit homo in domum æternitatis ſuæ*, magis placet, illa verba. *Et diſſipabitur capparis, & circuibunt plangentes in platea*, deſcriptionem eſſe mortis ipſius, & funeralium, quàm ſenij:

Caniciei cauſa.

Capparis virtus.

quaſi dicat,eò res veniet tandem per ſenium, vt diſſipetur capparis,hoc eſt,aperiatur ſepulchrum, *& circumeant plangentes in platea*, hoc eſt, circa domum plangant, qui lamentis ſunt proſequuturi funeralia, Eligiaci ſcilicet,aut Præficæ,vt erat antiquitus in more.Hæc verò fient, quia ibit homo in domum æternitatis ſuæ. De cappari ſcribunt naturæ hiſtorici, naſci ſolere in ſepulchris, cùm deerret ſcilicet per campos, vbi quondam, tam Iudæorum quàm Gentium, erant ſepulchra. Neceſſe ergo erat, quo ea aperirentur,capparim diſſipari.Nam Ariſtot.ſectio. vigeſima, problem. duodecima interrogat quid cauſæ ſit, quod capparis locis cultis non gaudeat,ſed inculta & inuia proſequatur, & maximè ſepulchris adhæreat. His de obitu per præoccupationem dictis,redit rurſus ad ſenij noxas,dicens,*antequam*(ſupple recordare creatoris tui) *rumpatur funiculus argenteus, & recurrat vitta aurea.* Funiculus argenteus vocatur magna proprietate ſpinalis medulla, cum neruorum qui ex ea oriuntur diſtributione. Neruis enim, vt quibuſdam funiculis alligantur, & firmantur omnes corporis partes. Eſt verò ſpinalis medulla, & ipſa neruorum ſubſtantia, colore argentea. Vitta aurea vocatur menynx tenuis, ſiue cerebri inuolucrum. Ea enim, vt vitta quædam, totum cerebrum ambit, conſtringit, & continet. Vocatur verò ea non ob colorem aurea, ſed ob vtilitatem, quaſi precioſa. Eſt enim adeò, vt multi medicorum cenſent, non ſine magnis argumentis,ad illam potius,quàm ad cerebri ſubſtantiam pertinere ſentiendi principium. Ea adhæret adeo indiſſolubiliter cerebro, vt eo ſiccato atque imminuto,vt in ſenibus euenit,contrahatur ac corrugetur. Qua cauſa ſit, vt cerebrum,

Eligiaci & Præficæ.

Spinalis medulla.

Menynx.

brum,& menynx recurrant à craneo,neque illud cõtingant. Hinc illud areſcit, & præ eius ariditate excidunt pili,vt herbæ arefacta terra,fitque caluitiũ.Porrò ad neruos pertinet ſenſus voluntarius, qui obitur per muſculos,cùm laxãtur quaſi funes dirupti,euenit membra,in quæ ſubeunt reſolui,ac paralyſim pati,ſiue linguam,ſiue brachium,ſiue crus.Quæ paſſio ſenibus familiaris eſt ob neruorum debilitatem, & redũdantiam ſuccorum crudorum.Dicit ergo,*antequã rumpatur funiculus argenteus*,hoc eſt,antequam fias paralyticus, & recurrat vitta aurea,hoc eſt, cõtrahatur menynx cum cerebro, ac fiat caluitium, *& conteratur hydria ſuper fontem,& confringatur rota ſuper ciſternã.* Hæc omnia pertinẽt ad vrinam, quæ primum quidem exit guttatim, quaſi ex rupta hydria, cum ſenex laborat ſtrãguria,deinde ſupprimitur omnino, quaſi rota cõfracta ſuper ciſternam,fitque iſchuria vocata, & tunc nihil ſupereſt,niſi vt *reuertatur puluis in terram ſuam,vnde erat,& ſpiritus* reuertatur in eũ qui dedit illum,hoc eſt,homo moriatur.Quod vt intelligas,ſcias renes inceſſanter trahere ſerum ex vena magna & hepate, vt rotam quandam quæ continenter haurit ex ciſterna: hoc rurſus,quod traxerunt mittere in veſicam, velut in hydriam quandam: hăcque mittere in colem, vt in fontem ex quo aqua manat. Itaque fons eſt ipſa via per quã emanat aqua:hydria veſica quæ illi ſuperſtat, rota ren, ciſterna vena caua. & merito quidem quia ex caua hauritur.Ren verò rota, quia inde extrahit.Veſica potius hydria, quia non trahit, ſed recipit quod in eã mittitur.Primũ ergo ſenibus accidit,ſtrãguria debilitata retentrice veſicæ, quod eſt, eſſe hydriam ruptam.Deinde ceſſat penitus mictio,corrupta tractrice facultate renum, quod eſt, confractam eſſe

Paralyſi obnoxy.

Mictio quandiu carere cõtingat.

rotam, túncque citiſſimè moriuntur. Quendam vidi per eam affectionem attigiſſe diem vndecimum, alium nonum, alium ſeptimum tantum, quatuordecimum memini attingere nullum. Neque mirum, diſtribuitur enim ſerum cum ſanguine per totum corpus, quod calorem naturalem partium extinguit & impedit nutritionem, quia adeò dilutum alimentum non affigitur. abit ergo puluis in terram ſuam, ex qua ſumus.

CAPVT SEXAGESIMVM SEPTIMVM.

CAP. 7. Eccleſiaſtis. *Noli eſſe iuſtus multum.* Non videtur facile intelligere, quis iuſtus multum poſſit vocari, aut quę iuſtitia poſſit vituperari. Nã vt ab Ariſtotele accepimus, libro quinto Ethicorũ, ad Nicomachum, iuſtitiæ nomen dici poteſt, de eo quod legitimum eſt, in quo omnes virtutes continentur, (quia in repub. perfecta omne bonum erit ſancitum lege, & omne vitioſum ac turpe prohibitum) aut de eo quod æquum, ſiue æquale, quo ſignificata eſt iuſtitia virtus quædam peculiaris, quæ verſatur in quærenda æqualitate, vbi inter aliquos iniquitas quępiam interceſſit, ſiue in commutationibus faciendis, ſiue iniuriis inferendis. Sunt verò huius iuſtitiæ, partes tres. Diſtributiua, commutatiua, & punitiua. Nulla harum videtur poſſe eſſe nimia, neque vituperabilis. Nam primum omnium, vt tota virtus eſt, non ſit nimia. Nam ipſi virtutis rationi repugnat quod nimium, cùm in eius eſſe ſit, in mediocritate conſiſtere. Multo autem minus, vt eſt virtus quædam pe-

Tres iuſtitiæ partes

dam peculiaris. Omnis enim eius pars verſatur in quærenda æqualitate. Equalitas verò eſt res impartibilis, quare in ea non poſſit eſſe nimium. Quod ſi quam maximè velimus intelligere, per abuſum dari nomen virtutis, vitio quod conſiſtit in exceſſu, velut dicimus aliquando, nimis liberalem eſſe eum qui eſt prodigus, & nimis temperantem eum qui eſt inſenſibilis: tamen id cùm in aliis virtutibus fieri poſſit, in ea iuſtitia nullatenus videtur poſſe. Quia vt Ariſt. inquit cap. 5. lib. citati, iuſtitia non conſiſtit in medio vt aliæ virtutes, ſed modo quodam alio, quia non vt illæ, eſt inter contraria vitia conſtituta, ſed verſatur inter duo inæqualia, inter lucrum, ſcilicet, & damnum, ſeu inter iniuriam facere & pati. Quærítque inter hæc æqualitatem, & medium, & quò propius accedit ad exactũ, eò melior eſt, quare per iuſtitiam nunquam itur ad exceſſum. nulla igitur iuſtitia vituperãda, neque quiſquam eſſe poteſt nimis iuſtus. Atqui profectò ita eſt. Nullus re vera eſt nimis iuſtus, ſed neque nimis temperans, aut prudens, aut fortis, quia virtutes nullam recipiunt vitij admiſtionem. Nihilominus cum nimis adiicitur, ſignificant ea nomina non virtutes ipſas, ſed vitia quæ fiunt per exceſſum. Velut calor (vt conferamus phyſica cum Ethicis) eſt ea virtus qua generamur, viuimus, nutrimur, & augeſcimus, ſi tamen dicas, calor nimius, febrem ſignificabis: ita nimis fortis dicitur audax, ſeu temerarius, nimis temperans inſenſibilis, nimis prudens callidus. Nimis iuſto nõ video quod nomẽ datum ſit. Eſt fortaſſe anonimum, vt multa alia in morum ſcientia, eſt tamen etiam qui nimis iuſtus vocari poſſit, deficiátque hac ratione à vera iuſtitia, ſitque vitioſus in hoc morum genere. Id quod indicare me poſſe exemplis ſpero per ſingulas iuſtitiæ

Aequalitas.

partes,Punitiuam inquã,Diſtributatiuam,& Cõmu-
tatiuam. Nam iudex, qui ſcelerum, & iniuriarum eſt vindex,deficere põt à Iuſtitia,minus aut plus puniendo:minus quidem,quia cùm iuſtitia nõ ſit virtus ad ſe ipſum,ſed ad alios,non eſt in eius poteſtate ſitum,alterius iniuriam condonare;neque ſi ſit crimen alio in genere(non enim omnia crimina iniuriæ ſunt) eſt ille aliud quippiam,quàm miniſter legũ:quare ne ſic quidem poteſt pœnam remittere vt lubet,non minus tamen peccare poteſt, ſi nullam vnquam æquitatẽ adhibeat, ſed ſemper iudicet ex Scripto. Nã etſi iuſtum legitimum ſit,quod lege ſtatutum eſt,quia tamen leges non poſſunt eſſe de ſingularibus,vt neque ſciẽtia vlla,neq; ars,quia hæc ſunt infinita,quotidiéque naſcuntur,& intereũt,vniuerſale verò non poteſt nõ deficere in multis ſingularium,neceſſe eſt,vt iudex inquã multis adhibeat æquitatem quæ nihil eſt aliud, teſte Ariſt. quã emendatio legis in eo quod deficit ob vniuerſale,hoc eſt,detrahere aliquod ei quod lege ſancitũ eſt ob circunſtantiã aliquam quam legiſlator non præuidit.Qui igitur nullam vnquã æquitatẽ adhibet, prætextu iuſti legitimi exequẽdi incidit in vitiũ,quod eſt in exceſſu.Iam verò diſtributiua iuſtitia cõſiſtit in tribuẽdo,cuique pro ſua dignitate, éſtque hoc modo iuſtus,qui in honorũ diſtributione æqualitatẽ ſeruat. Quã æqualitatem dicit Ariſt.debere eſſe nõ arithmeticã,ſed geometricã,quia nõ debet tantundẽ tribuere omnibus, ſed habita ratione dignitatis cuiuſque, vt, verbi gratia,Achylli 8.Aiaci 4.Peccare igitur contingit in hoc genere duobus modis.Non enim ſolũ peccabit qui tribuit minus digniori, ſed & qui tribuet plus indigniori,ſi ſit materia iuſtitiæ (nã vbi locũ habet gratia,non pertinet ad iuſtitiã)velut ſi quis tribuit

Nimis iuſtus quis.

Aequalitas geometrica in iuſtis.

vtrique

vtriq; Achylli dico & Aiaci 4.peccat,quia Achylli tribuit minus,ſi vtrique 8.quia Aiaci tribuit plus.vtroq; autem modo deficit ab æqualitate,peccátque, etſi nõ eodem modo: Quia qui tribuit plus iniuriam non facit,vt qui minus,ei ſcilicet cui tribuit,eſt tamen nihilominus vitioſa & iniqua actio. Velut(ſatius enim ſit apertioribus vti exemplis) in ſuffragiis ferendis pro conſequẽda dignitate,aut auctoritate in Repub. non ſolùm peccat qui denegat digno aliquando etiã multò magis qui tribuit indigno. Tametſi nõ vterque iniuriam facit, quia qui digno denegat tribuens minus boni aut plus mali,quàm meretur,iniuria eum afficit qui tribuit indigno non ita,quin potius in cõtrarium incidit vitium,quia tribuit boni plus,aut mali minus eſt tamen hoc quoque rem iniuſtam facere.Iam verò in iuſtitia commutatiua, iuſtus eſt qui ſibi & aliis tribuit æquale. Aequale verò nõ geometricum, vt in diſtributiua, ſed arithmecum vt centum pro centum, decem pro decem. Nulla enim in commutationibus haberi debet ratio dignitatũ,ſed rerũ. Igitur peccare quis poſſit in hoc genere duobus modis & tribuẽs ſibi pluſquã alteri & tribuẽs alteri pluſquã ſibi. Iniquè enim cõmutat, qui pro re quæ valet centum,tribuit quinquaginta,iniquè etiã ſi tribuit bis centũ,vbi non habet locũ liberalitas.Vbi verò liberalitate id agitur, nõ habet rationem cõmutationis,ſed largitionis, quę commutatio autem, vitioſa erit. Non tamen eodem modo peccabũt hic & ille.Quia qui tribuit minus,iniuria afficit vendentem,qui plus nullam iniuriam facit (niſi forte reipublicæ)vitioſè tamen cõmutat. Sũt igitur hîc quoque duo vitia,alterum in defectu alterũ in exceſſu, atque vtroq; modo agitur res iniuſta, etſi non vtroque infertur iniuria.His argumentis nõ poſ-

ſum hac in parte probare ſententiam Ariſtotelis, dicentis iuſtitiam non eſſe inter duos exceſſus, vt alias virtutes, ſed modo quodã, quia verſatur inter duo inæqualia, vt inter lucrum & damnum. Quin potius ex ipſius Ariſt. ſententia, mihi videtur euidens argumentum capi, aduerſus eundẽ. Nã ſi iuſtitia verſatur inter lucrum & damnum, neceſſe eſt vtriuſque poſſe adhiberi plus & minus, & duplices eſſe actiones circa duplicẽ materiã, augendã aut minuẽdã, vtraſq; deficiẽtes ab æqualitate, ac proinde vtraſq; vitioſas. Quare cũ habitus naſcãtur ex actionibus, duplices etiã habitus male operãdi circa iuſtitiã poſſint animis innaſci, ſitque iuſtitia cõſtituta inter duo vitia, vt virtus alia quæcũque. Verbi gratia, iuſtè cõmutat, qui ſibi & alteri tribuit æquale lucrum & damnum, iniuſtè verò qui ſibi lucrum & alteri damnum, vel ſibi lucri plus, aut damni minus quàm alteri: & qui alteri lucrum & ſibi damnũ, aut alteri lucri plus, aut damni minuſquã ſibi. Nã etſi pleriſq; videtur hic nõ peccare, quia nulli facit iniuriã (ſibi enim nullus poteſt iniuriã facere quia ea nõ fit volenti) tamen non bene commutat, atque ea actio ratione largitionis, & ob liberalitatem poſſit eſſe ſtudioſa, quæ commutatio verò vitioſa eſt. Conſtat igitur, iuſtitiam, vt alias omnes virtutes morales, in mediocritate cõſiſtere, quin etiam multo apertius quam alias, quia verſatur in quærenda mediocritate inter exceſſum & defectum. Quapropter ſapientiſſimè monet Eccleſiaſtes, *noli eſſe iuſtus multum*, ſiue, inquam, iudex es à Deo cõſtitutus, ne ita te geras, vt nullam adhibeas, æquitatem: ſiue emolumenta præmiáque diſtribuis, caue tãtopere timeas digno denegare, vt tribuas etiã indigno: aut cõtra, dũ times tribuere indigno, deneges etiã digno: ſiue cõmutas, caue tãtopere timeas alte

Iuſtitia in mediocritate conſiſtit.

alteri ſatis lucri non tribuere, vt tibi inferas damnum, Nam etſi non vtroque modo eris iniurioſus, vtroque eris iniquus, atque aliquando ſimul damnum patieris, & iniuria remp. afficies. Quandoquidẽ ergo virum bonum præcipuè ciuilem, oportet omnia cùm, & vt oportet, agere, atque omnia in commmune primùm bonum, deinde ſuum, cõferre, cauere debet, ne in materia iuſtitiæ quippiam agat, nimis: neque verò in vlla alia. Inſinuant ſe profectò aliæ interprætationes eius loci, non ineptæ. Poſſunt enim verba ſcripta eſſe in hypocritas, qui videri ab hominib. iuſti volunt nimis. Quaſi diceretur noli nimis in conſpectu hominum eſſe iuſtus. Poſſunt etiá dici in ſuperſtitioſos, qui prætextu pietatis, in multas impietates incidunt, & ſeruili timore peccandi, multa ſibi fingũt, in quæ etiam incidunt, peccata. Verum prior interpretatio, philoſophica magis eſt, & meo inſtituto accommodatior.

CAPVT SEXAGESIMVM OCTAVVM.

CAPITE quarto Sapientiæ ita habetur, *Faſcinatio nugacitatis obſcurat bona.* Paulus etiam capite tertio Epiſtolæ ad Galatas, ita eos alloquitur, *O inſenſati Galatæ, quis vos faſcinauit, non obedire veritati?* quibus in locis videtur faſcinationis facta mentio, tametſi plerique viri docti vanam eſſe cenſent de ea opinionem. Quapropter haud erit abs re, neque præter præſentis operis inſtitutum, de ea tantiſper diſſerere. Haud ſcio vnde melius poſſimus incipere, quàm ab iis quæ de faſcinatione vulgus cenſet inde illius comparata notione, examinemus, an re vera quidpiá *Faſcinatio.*

ſit in reb. tale,an aliud aliquid. An omnino nihil, ſed meræ nugę. Audio quàm plurimos affirmare,fieri nõnunquam,vt qui bene valent, ab alio quopiam tantũ conſpecti,repente ac multum lædãtur, eóſque qui ita læduntur,faſcinatos vocant,quib.verò vis ea maligna in oculis ſit, (neque enim omnibus eſſe æqualem) Faſcinatores. Hos verò ipſos faſcinare (hoc eſt in tuẽdo lædere) cum quadam animi affectione magis, vt cùm attentè intuentur cum quadam inuidentia. Proinde hoc periculũ multò magis ſubire pulchros quàm deformes, & cum laude magis quã cum vituperatione. Vnde religio nata eſt, bene imprecandi, ei quem cum admiratione & cum laude intuearis, alioqui(dicunt)faſcinetur. Alij faſcinationis timorem, ad alias etiam quaſcunque inuidentiæ cauſas, extendentes,ſi quid comedunt auidè,quod alium quempiam vident intueri, metu percuſſi partem cibi ſtatim porrigunt, ne faſcinentur. Porrò dicunt hanc paſſionem in puſillos incidere potiuſquã in grandiores, quo teneriores ſint,&(vt ipſi dicunt) leuiori ſanguine, hoc eſt(vt arbitror)minus fæculento & melãcholico, tametſi pulchræ etiam mulieres & quæ ſe tales eſſe præſumunt, ſibi cauent. Quin etiam ad animalia cætera dicunt hanc affectionẽ pertinere. Nam & gallinas, & agnos, & equos,ferunt faſcinatos aliquando cecidiſſe. Ex his omnibus quæ de faſcinatione circunferuntur,fieri videtur, vt, etſi modo & ſubiecto variet, illud tamen cõmune omni faſcinationi ſit,oculis & intuitu inferri. Itaque videtur eſſe læſio oculis illata, non tamen hoc ſolùm. Nam ſi, qui ophthalmia laborat obuium quempiã inficit,atque ophthalmia facit laborare, nemo vnquam dixerit faſcinaſſe. Quidã addunt læſionẽ illam illatam oculis,oculis etiã concipi, vbi is qui faſcina

Oculorũ faſcinatio.

ſcinatur & qui faſcinat, ſeſe mutuo intuentur attentè. Itaque ponunt in ratione, ſeu notione faſcinationis, duplicem oculorum reſpectum, & inferri, & concipi oculis. Alij ponunt hæc ſeorſum, quaſi duplex ſit ratio faſcinationis, aut illata, aut concepta oculis paſſio. Quapropter erit multò verius faſcinatio, cui vtrunque accidet, & inferri, inquam, & cōcipi oculis. Sed neq; hoc vtcunque, nam & ophthalmia per contagionem genita, infertur & concipitur oculis, neque vlla ratione potius, quàm ſi qui primaria laborabat, & qui inficitur, ſe mutuò intueantur. Sed neque ſi quis peſtilenti affectus febre, aut etiam ſine febre, defferens ſecum peſtis ſeminaria, alium intuens intuentem inficiat, dicitur faſcinaſſe, ſed peſte affeciſſe. Quid ergo aliud poſſimus adiicere ad integram faſcinationis rationem? certè nihil (vt videtur) aliud, quàm timorem illum ſuperſtitioſum, & ſuſpitione inuidentiæ, vt ſi pulcher puſillus ſit, intueatur verò maligna anus, quæ pulchritudinem miretur, & oderit. Hanc enim ob cauſam duobus occurritur remediis, vt ſigno aliquo contemptus, vt implicatis digitis (ficam noſtri vocant) aut bona precatione, alterum enim horum indicat, eum qui intuetur, non admirari, neque laude dignum magnopere cenſere, ſiquidem contemnit, alterum, non odiſſe, ſiquidem precatur bona. Ita etiam ſi quis comedens aliquid intuenti auidè, non porrigit, timet faſcinationem, quia intuenti expetentíque eſt inuidioſus, inuidiæ enim obiectum eſt, ingratum bonum. Videtur itaque faſcinatio eſſe paſſio oculis illata & cōcepta, profecta ex quadam affectione animi eius qui intuetur. Quapropter rationē aliquā pulchri, aut expetibilis eſſe oportet in eo quod faſcinetur, & malignitatis in faſcinatore.

Faſcinationis reprehenſio. tore.Si autem hæc eſt faſcinationis ratio,quiuis facile intelliget faſcinationem eſſe ſuperſtitioſum quendam timorem ex ſtulta credulitate profectũ,eiuſmodi ſunt quamplurima alia in hominum vita. Argumento eſt, quòd mulieribus magis quàm viris, & viris indoctis magis quàm peritis probatur ea opinio. Tametſi video in ipſis etiam doctis eſſe quoſdã, qui quadã ambitione,omnia quæ vulgus miratur, tueri curẽt ſubtilitatis magis quàm veritatis,amatores; vnde iudiciarij,Magi,Præſtigiatores,& ſecretorũ periti haberi volunt;quorum ingenia ego nunquam faſcinabo.At dices,faſcinationis opinio neq; vulgaris eſt, neque noua, ſiquidẽ antiquiſſimi & probatiſſimi autores; ſcripſere multa illius remedia: ſi verò nulla re vera eſſet faſcinatio,vanum eſſet prorſus eius remedia recenſere. *Satyrion Orchis.* Plinius lib.26. cap.10. inquit, *altera Satyrion Orchis cognominata, fœmina eſſe creditur. diſtinguitur internodiis & ramoſiore frutice,faſcinis vtili*: idem lib. 28. cap. 4.*repercuti faſcinationes deſpuitione affirmat.* Inuentæ itaque iam ſunt tres faſcinationis præcautiones: fica, & benedictio in eo qui cernit: ſpuitio in eo qui cernitur. *Faſcinationis remedia.* Idem commendat libro decimotertio, capite quarto, contra faſcinationes oſſicula quædam palmarum lunata,& dente,neſcio qua religione,polita.Idẽ corium frontis hienæ faſcinationib. reſiſtere affirmat lib. 28. cap.8.Ariſt. quoque ſectione 20. problematum dicit, rutam antidotum eſſe faſcinationum.Non aliter profectò,ac nunc puſillis collo ſuſpẽditur Gagates. *Gagates lapis.* Non videtur ergo figmentũ eſſe faſcinatio,cuius tam multa remedia inuenta ſunt. Nam naturalium remediorum cognitio,non aliter conſtat quàm experimento: non poteſt autem eſſe auxilij, quin ſit ipſius etiam paſſionis experimentum: id verò ſi eſt, certè & ipſa

faſcinatio

faſcinatio eſt in rebus. Quod aliis etiam antiquorum dictis confirmatur. Nam & Virgilij eſt illud carmen. *Neſcio quis teneros oculus mihi faſcinat agnos.* Plinius quoque libro 7.capit. 2. *in Africa*(inquit)*eſſe familias quaſdam faſcinantium, Iſogonus & Nymphodorus tradunt, quarum laudatione intereant prouata, areſcant arbores, emoriantur infantes. Eſſe eiuſdem generis intribalis, & iliriis adiicit Iſogonus, qui viſu quoque effaſcinēt, interimántque quos diutius intueantur, iratis præcipuè oculis. Quod eorum malum facilius ſentire puberes.* Vides vt multi antiquorum faſcinationem aſſeruerunt. Atqui & illa verba Eccleſiaſtici trigeſimo primo, *Nequius oculo, quid creatum eſt?* aliquibus ſonant faſcinationem. Præterquam quòd & in ſacris extant duæ illæ quas præſcripſimus orationes, quibus faſcinationis mẽtio fit. Verum de præſcriptis orationib. poſteà dicemus, reliquis occurramus. Atqui (vt incipiamus ab vltimis) Virgilius non induxit ita loquentem Socratem, aut Ariſtotelem, ſed opilionem vt debeat merito obloquentem perſonam cenſeri id dicere, non ex ſua ſententia, ſed ex vulgi opinione, qua nihil eſt incertius. Plinij verba, & Iſigoni ac Nymphodori autoritas, non indicant eſſe verè vllam effaſcinationem, ſed ſi figmẽtum eſt, nouum non eſſe. Porrò Eccleſiaſticus, oculi nomine inuidentiam damnat. Quæ de antidotis dicuntur optimè interpretatur Ariſtotel. loco nuper citato, dicens rutam cenſeri faſcinationis remedium, quia tunc ſe putant homines faſcinari, cùm voraciter edunt, aut incommoditatum aliarũ tenentur ſuſpicione, aut perturbãtur ipſa faſcinationis opinione, vt ſi animaduertant alium intueri in cibum quem capiunt. Ob voracitatem ergo, aut perturbatum eſum repleri flatibus, à quibus angantur aut vomant, rutam verò tunc

tempo

temporis prodeſſe,quia flatus abſumit, atque id non
Ruta vis. intelligentibus,videri faſcinationē tollere. Certe ruta commēdatur aduerſus dæmones, & faſcinationes, ac denique aduerſus omnes paſſiones, quæ cenſentur eſſe ſacræ,vt aduerſus terribilia inſomnia,phantaſmata, & nocturnos timores: huius verò cauſa eſt. quod abſumit flatus,& ſiccat,extinguítq; ſeminis redūdantiam.Pleraque verò eorū quæ in Dæmones vulgus refert,naſcuntur ex dictis cauſis,vt facile diſces ex Hippocrate libello de flatib.& de morbis virginum. Hoc
Orchis herba. idem dicimus de radice Orchidis, præterquam quòd ea radix ſemen expellit,potius quàm abſumit. Gagates lapis fortaſſe comparauit eam autoritatē,quia recreat vuluę ſtrangulationes.Iam verò oſſicula palmarum bunata ſuperſtitioſum remediū eſſe, vt, ab errore conceptum,potiùs quam verum malū, conſtat vel ex ipſis Plinij verbis.Ipſe enim dicit, religione quadā politum.Illa verò religio ſuperſtitio eſt, multo magis ſuperſtitioſum eſt, expuitione repellere faſcinationē, atque hoc ipſo remedio teſtari videntur homines, faſcinationem nō eſſe vllā à naturalib. cauſis illatā noxā,ſed ad veneficia & Dæmones pertinere.Nā hac ipſa religione videas nūc ruſticos, vbi Satanæ abrenuntiant,nominato eo ſemper ſpuere,eadem ſcilicet religione,qua contra faſcinationes.Eidē vanitati atteſtatur remedium quod quæritur ex fica, & ex deprecatione.Naturalia enim non eſſe hæc, ſed ſuperſtitioſa, quis non videat? Sed &, his dimiſſis, ipſa per ſeſe res vana eſſe conſpicitur. Quid enim facit (ſublata eius qui ſe lædi putet,imaginatione)placeas, an diſpliceas ei qui te aſpicit?oderit,an amet? niſi forte placet opinio Auicēnæ 9.Metaphyſicæ,qui hominis animam,ea dicit vi pollere,vt poſſit imaginatione ſola permouere ma

re materiam longè poſitam,ac diſſitam. Ea verò opinio nulli ſanæ mentis homini probatur, ac tunc quoque imaginationis eſſet faſcinatio,non oculorum.Faſcinationis itaque nomen antiquum eſt,atque ſecundum antiquã ſignificationem , nullũ naturalem morbum ſignificat,ſed ſuperſtitionẽ vanã , ex vulgari natam opinione.atque ideo neq; Hippocrates neq; Galenus,neq; veterum medicorum quiſquam(quod ego ſciam)faſcinationis meminit,neq; inter morborũ differentias,neque inter eorum cauſas.Vnde rurſus non parum probabile accipitur argumentũ eius vanitatis. Neotericòrum quidã,vt aſſerant faſcinationẽ,tollunt ab eius ratione affectionem animi eius qui intueatur, inuidentiam inquam illam,quia ea ſola videtur efficere faſcinationem ſuperſtitioſam, dicũtq;,faſcinationem eſſe infectionem quandã malignam oculis illatam.Alij addunt,& oculis cõceptam.Aiũt igitur multo magis quàm partem vllam aliam noſtri corporis, poſſe virus quodcunq;iaculari in alium,ob rectitudinem illam radiorum viſualium,ſecundu quam, vt per ſpectiui monſtrant,viſio agitur.Deferri igitur virus,ſi quod ineſt,cum radiis illis viſoriis,atq;in rem conſpectam firmiter infigi. Porrò addunt à corde in oculos habere id virus expeditiſſimam viam:argumẽto,quod cordis paſſiones,citiſſimè oculis ſeſe inſinuãt:ab oculis verò emiſſum,oculis eius qui contrà ſpectet,quàm vlla alia parte recipi faciliùs , ob ſimilitudinẽ, quę parit ſympathiam:atque eadem ratione receptum oculis facilime tendere in cor , vtpotè à corde veniens. Deinde ex Galeni ſententia , quæ multis non ineuidentibus argumentis confirmatur , dicunt , intra noſtra corpora gigni poſſe vera venena : multos enim repente mori conſtat , cum eiſdem omnino ſignis, quæ accepto

Faſcinatio eſt vana ſuperſtitio.

accepto veneno ſolent apparere, tametſi liquido conſtet acceptum non eſſe. Id etiam venenum poſſe non exiguum tempus intra corpora latere, nulla interim illata euidenti noxa, indicant, qui à cane rabido morſi ſunt, quorum nonnulli etiam anni dimidium ſolent, ſine conſpicua affectione tranſigere. ita etiam mulieribus menſtruatis virus quoddam verè venenoſum agitari, agitatúmque emitti per oculos, & hauſtum aliorum oculis, maximè puerulorum, qui & teneriores ſunt; & incautius reſpectant, tranſmittere in cor, atque lethalem inferre noxam. Neque id videri debere mirum, ſiquidem Ariſt. 3. de Hiſtoria animalium capite decimonono cùm ſanguinem vitiatum eſſe affirmat. adeo autem vitiatum eſſe cenſent, vt dicat Plinius capite decimoquinto libri ſeptimi. *Nihil facili reperiri mulierum profluuio magis monſtrificum. acceſcunt enim* (inquit) *eius ſuperuentu muſta, ſterileſcunt tactæ fruges, moriuntur inſita, exuruntur hortorum germina, fructus arborum quibus inſedere, decidunt. Speculorum fulgor aſpectu ipſo hebetatur, acies ferri perſtringitur, eboriſque nitor, aluei apum emoriuntur, æs etiam ac ferrum rubigo protinus corripit, odórque dirus aëra, in rabiem aguntur guſtato eo canes, atque inſanabili veneno morſus inficitur.* Plura etiam non minus mirabilia, dicit ibidem, lib. 7. cap. 2. Ex his videtur fieri probabile, mulieres menſtruatas, quibus tantum virus intra corpus agitatur, ſolo intuitu poſſe lethaliter inficere: atque vt hæ ſecũdum naturam colligunt mõſtrificum virus, ita poſſe eſſe homines quibus naturaliter veneficum quippiam inſit, quod per oculos, cùm intuentur recta, ſimul cum radiis viſoriis emittatur, quorum ſit periculoſiſſimus aſpectus, hoſque eſſe faſcinatores: quorum etiam ſcribunt notas, dicentes, his eſſe in oculis ambobus, aut altero binas pupil

Mẽſtruorũ malignitas.

Faſcinatorũ notæ.

pupillas; aut in altero oculo pupillas duas, in altero effigiem quandam equi, aut canis. Vt verò quidam homines ſint tales, ſunt qui cauſentur temperamenti proprietatem, ſunt qui ſubſtantiæ modum, ſunt etiam qui putreſcentiam ſpirituum: qui verò ſunt eorum ſapientiſſimi, natale aſtrum. En quæ maximè videntur abeſſe à præſtigioſis fabulis, eorum quæ de faſcinatione dicũtur. Quæ tamẽ omnia, ſi animi affectũ, eius qui effaſcinet tollas, minimè videntur dici debere effaſcinationes, ſed infectiones venenoſæ: neq; venenoſi illi homines faſcinatores, ſed venenoſi, vt viperæ, & ſcorpiones, bufones, ac multo magis baſiliſci. Itaq; vt illa animantia effaſcinantia nemo vocat, ſed venenoſa, ita neque tales homines eſt quod voces faſcinatores. Si enim ſtudes opinionem de ea re vulgarem aſſerere; nomen quidem retinet, notionem autem eius minimè. fuiſſe enim ab antiquiſſimis illis ſeculis, in faſcinationis notione, iram, aut inuidentiam, præter verba, quæ ex Plinio produximus, & Ariſtotele, ipſum nomen Græcum facile indicat. Vocatur enim Græcis faſcinatio Βασκανία, & faſcinare βασκαίνειν. Significat verò hoc idem verbum, inuidere. itaque Βασκανία eſt inuidẽtia, & faſcinatio: quaſi faſcinatio ſit læſio cũ quadam inuidentia illata. neceſſe igitur eſt dicere, illos ipſos venenoſos homines, tunc magis inficere, cum aſpiciunt cum quadam inuidentia. Non quidem ob ipſam inuidentiam per ſe (ne in Auicennæ apertè falſam opinionẽ incidatur) ſed ex accidenti, quod is animi effectus attentius faciat intueri; atque tunc propriè eſſe faſcinationem quãdam vt à Baſiliſco. Sed tũc quoque hęc de faſcinatione ſententia, ponit viſionem agi exeuntibus viſoriis radiis, cum his ſiquidẽ deferri vapores venenoſos: quam tamen minor pars philoſo-

Faſcinatorũ nota.

Baſiliſcus

phorum recipit.itaque iam ea opinio non poterit eſſe omnibus philoſophis communis, ſed peculiaris Platonicorum. Deinde veriſimile non eſt, poſſe cuipiam homini ſecũdum naturam eſſe vim alteri homini venenoſam. Nam vt animal animali ſit venenoſum, facit *Saliuæ vis* magnum naturæ diſſidium,& contrarietas. Vt vipera homini,& homo viperę habet ſaliuã venenoſam. Sed neque vipera viperæ, neque homo homini adeo aduerſam poteſt habere naturam. Nempe cauſæ omnes quas reddunt, partim futiles, partim ineptæ ſunt. Primum quidem quod de natali aſtro dicunt, mihi riſum mouet (tametſi eſt grauiſſimorum hominũ ſententia, hominum tamen) neceſſe enim eſſet, omnes qui illa ipſa hora eſſent nati, eſſe faſcinatores. Sed de huius aſtrologiæ vanitate (ſi modo aſtrologia dicenda, ac nõ potius diuinatio Chaldæorum) in hoc ipſo opere diximus multa. Temperiei aut ſubſtantiæ diſſimilitudo, non poteſt eſſe tanta in rebus eiuſdem naturæ & ſpeciei. Siquidem ex differentia temperamenti naſcitur differentia naturæ. Certè neque quod de baſiliſco dicunt, poſſum adduci vt credam eſſe verum, ſed fabuloſum, vt alia innumera. nedum vt ea natura in hominem transferatur aduerſus alios homines. Conſentaneum multo magis ſit, baſiliſcum interimi hominis aſpectu, ſi modo eum ipſe necat, vt de ſaliua hominis & viperæ dicebamus. Neque quidem argumenta cuiuſquam momenti ſunt. Nam quæ de menſtruo ſanguine affirmãt, falſa eſſe ac fabuloſa, ipſum indicat experimentum. Verſamur enim quotidie cũ mẽſtruatis citra vllam noxam, à quibus tamen ſi vera illa eſſent, neque lapides neque ipſa duriſſima metalla illæſa eſſe poſſunt. At verò menſtruus ſanguis eſt ipſemet quo mulier nutritur. Qui nonunquam ob ſolam redundan

dantiā, citra vllam prauitatem emittitur, aliquandò etiam ob malam qualitatem, qualis tamen eſt in reliquo ſanguine: nimirum quam Hippocrates iubet cōtemplari in colore, quia ſi ſunt alba, ſint pituoſa, ſi flaua, bilioſa. Quæ cum apparent nullis incantationibus aut præſtigiis iuuet occurrere, ſed neq; alexipharmacis, quibus venena franguntur, ſed medicamentis expurgātibus, quibus ſoluūtur cacochymiæ. Itaque mēſtruus ſanguis vitioſus plerunque eſt, quia expultrix virtus ſemper fertur in id quod deterius, minime tamen venenoſus, ſed qualis eſſe ſolet in corporibus cacochymis. Iam verò quod poſſint in noſtris corporibus gigni venena, nihil ad faſcinationem. Gignuntur enim præter naturam, faſcinatores verò eſſe tales natura dicunt. Quid ergo ſupereſt? nunquid ſatis illis ſit, Si cōcedamus, & ſi naturaliter faſcinatores nulli ſint, tamē eos qui ſunt præter naturam affecti, & morboſi, multo magis poſſe per oculos inficere, quàm per aliā partem? Certè quàm per aures ego conceſſerim, non tamē quàm per os aut nares, malim enim me aſpiciat, qui peſtilenti tenetur apparatu, quàm ſpiritum in me emittat: Nam & putridi aëris veniet multò plus, & ab ore in cor, per arteriam aſperam, eſt longe expeditior via, quàm ab oculis. Oculi (dicunt) mittunt facile ſua mala in alios. Quæ? nunquid rixas? an ſuffuſiones? an nubes? minime, ſed ophthalmias. Eſt itaque ophthalmia morbus cōtagioſus. Quid ad faſcinationē? manus quoque ſcabies cōtagioſa eſt. Faſcinamus ergo manibus. Vnde ergo (dices) nata eſt inter omnes homines hæc opinio de faſcinatione, ſi ea adeo nihil eſt? ex leuium (arbitror) hominum credulitate. Diuus Baſilius cognomento Magnus, in homilia de Inuidia, ſpreta vulgari hac de faſcinatione ſententia, vt muliebri,

Oculorum vires ad mala inferenda.

Ophthalmia contagium.

dicit ſenſere ſe dæmoſtes vti inuidorum hominum oculis ad lædendum,vt inſtrumento quodam. Itaque non humanos per ſe, ſed dæmones per eos lædere infantes,& inde natam eam opinionem eſſe.Sed quoniã hæc cauſa phyſica non eſt, ad me non ſpectat, neque ad hoc opus. Quam ego habuiſſe occaſionẽ ſuſpicer, audi. Pueros ſolito nitidiores,& craſſiores, pulchriores etiam eſſe,res eſt comperta ſatis.neque minus hoc ſolere ſæpiſſimè,occurrentes,& viros & mulieres,admirari,laudare,atque attentè intueri, & vlnis geſtare, motitare, ac denique cum illis ludere. Scitum etiam eſt illud Hippocratis *habitum qui ad ſummum bonitatis attingit, periculoſum eſſe*, & illud Celſi, *Qui nitidiores ſolito ſunt, ſuſpecta bona ſua habere debent.* Cum ergo puſilli ob natalem habitum, non rarò ſoleant, cum viderentur habere optimè,in magna pericula repentè incidere,vulgus cauſam non intelligens,in laudatorũ, quales illi quotidie habent quamplurimos,oculos,& inuidentiam,reiicit. Illos(quæ eſt hominum, leuitas) ſequuti ſunt viri alioqui eruditi,&,vt eſt talium ignorantia diſerta, proceſſit paulatim res ad agnos,ad gallinas,ad equos,ad ſegetes,ad arborum fructus,ad ipſa metalla,ad ſpecula,ad lapides.Rubigine obducuntur, hebetantur,franguntur, comminuũtur. mẽdacia mera.Iam eſt cauſa in ſubſtantiæ proprietate,in venenoſa natura, iam in aſtris. meræ nugæ. Neque verò Diuus Paulus faſcinationem aliquam naturalem eſſe aſſeruit, ſed quaſi prouerbio quod ex vulgi opinione natum eſt, vtens dixit, *Quis vos faſcinauit recedere à fide?* hac loquutione inſinuans,illos temerè ac ſine vlla cauſa receſſiſſe à fide, cum viderentur in ea profeciſſe quàm plurimum. Iam verò faſcinatio nugacitatis vocatur in ſacris,quod à Diuo Ioanne in Epiſtola prima,con

Pueri faſcinationi obnoxij.

ma concupiſcentia oculorum, hoc eſt auaricia, & cupiditas rerum alienarum. quia enim is morbus concipitur oculis, vocatur per allegoriam faſcinatio, dicitur verò nugacitatis, quia bonorum fallacium, iuxta illud Pſalmi quarti. *Filij hominum vſquequo graui corde, vt quid diligitis vanitatem & quæritis mendacium?* hoc eſt, vana & mendacia bona. Itaque concupiſcentia oculorum, eſt faſcinatio nugacitatis. Hæc obſcurat bona, quia vt dicitur in Epiſtola prima ad Timotheum, *cupiditas radix eſt omnium malorum.* & vt ibidem ſapientiæ dicitur, *Inſtantia cupiditatis tranſuertit ſenſum ſine malitia.* Itaque loquutio illa Sapientiæ de faſcinatione, allegorica eſt. Allegoria verò accipitur à vulgari opinione. Neque mirum. indicatum enim eſt antea multis exemplis, in ſacris etiam eſſe morales fabulas, & allegorias à fabulis tranſlatas, non aliter atque in moralibus philoſophorum libris. Velut & in ea ipſa de re qua diſſerimus, interprætantur nōnulli Platonici ſuper cōuiuio, ſiue de Pulchro, amorem, ſiue furorem amatorium eſſe faſcinationem, quòd ea paſſio, eius quæ adamatur oculis plærunque videatur illata, concepta verò oculis eius qui amat ſemper (niſi forte quandoque concipitur auribus, rariſſimè tamen ſolis) & oculis concepta in cor illabitur, cuius affectione corpus tabeſcit, ſine vllo alio morbo manifeſto. Vide quàm congruat hæc allegoria, quæ tamen ex vulgari, & falſa de faſcinatione ſententia nata eſt. Ita igitur, ſi quis placens Deo, factúſque ei dilectus (qualem illic deſcribit autor Sapientiæ) & viuens inter peccatores, per concupiſcentiam oculorum mutetur, & amittat intellectum, dicetur appoſitiſſimè faſcinatus, quia cū valeret optimè, per oculos valde læſus eſt, & in grauiſſimum conie-

Furor amatorius.

ctus periculum,quod pertingit cor per oculos.Nã ita dicitur Hieremiæ 22. *Tui autem oculi, & cor, ad auaritiam.* ob has itaque cauſas is animi affectus dicitur faſcinari.Hæ verò ſunt metaphoricæ locutiones,ad formandum animum comparatæ: verus ſit is ſermo vulgi vnde ſunt acceptæ,an non,nihil refert. Veræ enim ſunt ipſæ metaphoricę loquutiones. Velut ſi adulatores Syrenes eſſe dixeris;non mentieris, tametſi Syrenes reuera nullibi ſint.

CAPVT SEXAGESIMVM NONVM.

CAP. 11. Sapientiæ. *Non enim impoſſibilis erat omnipotens manus tua,quæ creauit orbem terrarum ex materia inuiſa, mittere illis multitudinem vrſorum., aut audaces leones.*

Mundus ex materia inuiſa creatus.

Mirari euenit hoc loco,cur dicat Salomõ,ex inuiſa materia creaſſe Deum orbem terrarũ, ſiquidẽ creauit ex nihilo.Quapropter neq; ex vlla materia, ſiue viſa, ſiue inuiſa.Hãc dubitationẽ facile deuitabũt,aſſerẽtes mundũ hunc factũ eſſe ex quadã cõgerie rerũ omniũ, citra vllũ ordinem commiſtarũ, quam vocant chaos, vt Plato; aut ex atomis, vt Anaxagoras, Empedocles, & Epicurus. Hi enim omnes huic rerum vniuerſitati ortũ aliquẽ tribuentes,materiã ex qua conſtitit faciũt æternam. Mihi verò in ipſo huius operis initio monſtratum eſt,nihil omnino eſſe in rebus æternũ,præter illud quod vnum, & primum, ac per ſe ens, hoc eſt, Deũ.Illud igitur nunc ponentibus, vidẽdum quid de præſenti dubitatione dicamus. Certè ſi quam habet mundus totus materiam,quæ eadem ſit rerũ omnium crea-

creatarum, aut certè corporearum, dicere poſſimus Deum feciſſe terrarum orbem ex illa materia, nõ quidem præexiſtenti, ſed concreata cum formis. Velut ſi nunc repente Deus creet ſtatuas humanas, aliam cedrinam, aliam abietinam, aliam quercinam dicemus aliam factam eſſe ex cedro, aliam ex abiete, aliam ex quercu, tametſi non prius cõſtiterint illa ligna, quàm ſtatuæ. Quod ſi hoc ita habet, conſtat materiẽ illã cõmunem rebus omnibus, eſſe per ſeſe inuiſam atque adeo inuiſibilem: quãdoquidẽ ſi per ſe videri poſſet, haberet qualitatem aliquam aſpectabilem, vt candorem, lucem, aut nigritiem: quodcũque autem illorum haberet, nõ poſſet eſſe materia contrariorum. vt ſi eſſet candida nigrorum, ſi nigra candidorum, ſi lucida luce carentium. Nam aut materia candida, nigrorũ induens formam. maneret candida aut candorem deponeret: ſi maneret, fieret res eadem ſimpléxque candida & nigra: ſi deponeret, eſſet iã illa, materia vtriuſque contrarij, eius videlicet quod deponeret, & eius quod reciperet. Quapropter vtrunque contrarium rationem haberet formæ: forma enim formam excluderet non materiam: Quare ille candor non eſſet materiæ per ſe, ſed per formam. Ipſa igitur materia aſpectabilem qualitatẽ per ſe habere non poteſt. Eodem argumento fit, vt neque audibilem, neque odorabilem, neque tangibilem, ſed neque omnino vllam rationem aut formã, ſiue ſubſtantiæ, ſiue accidentis habere poſſit. Itaque neque dici poſſit per ſe hoc, neque tantum, neque tale, neque ad aliquid aliud, ita aut aliter habens. Hac ratione Ariſtoteles communem ac primam rerum omnium materiam ponens, dicit eſſe merã potentiam citra omnẽ actũ. Plato qui diſertiſſimè de ea diſputauit, ita inquit. Intelligendum eſt quòd cum

eſſe debeat effigies rerum omni formarum varietate diſtincta, nũquam illud ipſum formationis huius gremium bene erit præparatũ, niſi informe ſit, & ſuapte natura omnibus formis quas recepturum eſt, careat. Nam ſi erit alicuius eorum quæ in ſe recipit ſimile, cum contrariam eius cuius ſimile eſt naturam, aut aliam prorſus ſuſcipiet, nequaquam eius ſimilitudinem, & effigiem exprimet, cum per ſe tulerit ſuã. quo fit vt nullam ſibi propriam habeat ſpeciem, quod eſt omnia genera ſuſcepturum. Hæc & alia multa eodem ſpectantia ſcripſit Plato in Dialogo de Natura, quę vt in commentariis de phyſica doctrina indicauimus, nullatenus diſcrepant a ſententia Ariſtotelis: ambo enim cenſent, vt & cum ipſis omnes nunc philoſophi materiam per ſe nullum ens eſſe, neque omnino rem vllam, quia ſcilicet omni actu caret: ſed neque nihil eſſe, quia eſt principium immanens omnium rerũ. Meo igitur iudicio, cum hac in parte nulla illis philoſophis diſſentio ſit, libuit Ariſtoteli de nomine altercari cum Platone, quòd dixerit eſſe ſimpliciter non ens, quaſi ſimpliciter nõ ens, idem ſit quod nihil. Plato verò nõ ita intelligit, ſed quod non ſit ens, niſi quodammodo. Iuxta hanc itaque ſententiam, quę communis nũc eſt omnium philoſophorum, dicemus feciſſe Deum orbem terræ ex materia inuiſa, & omnino inſenſibili, atque adeo per ſe penitus informi, hoc eſt, ex materia prima. Quoniã verò quæ in libris ſacris ſcripta ſunt, non oportet ad cuiuſpiam opinionem interprætari, ſed veritatem, videndum eſt quàm certa, atque firma ſit de materia prima aſſertio, atque ſi eius monſtratio ad probabilitatem procedit ſolum, aliam quæ omni careat dubitatione, præſentis loci interprætationem adhibere. Certè eſſe rebus omnibus corporeis vnam

Materia prima.

com

communeḿque materiam facile dicitur, non ita tamen intellectu facile eſt, ſi quis conſideret exactius. nam vt antea indicauimus, neceſſe eſt per ſeſe omni careat forma, quod primum omniũ intelligi non poteſt. Nam quod non eſt aliquid, & ens, cur non ſit nihil. porrò quo pacto poſſit nó ens (ita enim illam vocat Plato) eſſe principium ex quo immanés entis? nam ſi Ariſtoteles rectè probat in quarto de phyſica doctrina cap. 1. elementa corporum nó poſſe eſſe incorporea, cum tamen cenſeat (quod eſt veriſſimum) non manere elementa prima in rebus actu, ſed potétia ſolùm, multò minus poſſit eſſe corporum incorporea materia, ſiquidem ea qualis qualis ſit, maneat actu in rebus neceſſe eſt. non poteſt autem illa eſſe corporea per ſe, ſed per formam, alioqui quantitas illi per ſe ineſſet, quare nó eſſet mera potentia. Rurſum ſi ea corporea per ſe non eſt, quæ maior neceſſitas, vt corporeæ ſubſtantiæ materia cõſtent, quàm vt Angeli. Hos verò omnes immateriales appellant, quaſi magnitudo materiæ ipſius ſit per ſe, atque per hác fiant res quantæ. Ob has & alias huiuſmodi dubitationes, veteres philoſophi, partim poſuerunt vnam omnium materiam, eámque ſubſtãtiam quandam re vera quantam, alij aquam, alij aërem, alij ignem, alij etiam terram, alij ſubſtantiam mediam tenuitate & craſſitie: partim nulla generationis ſucceſſiuæ rerum poſuerunt materiam, ſed ſeparatione & congregatione rerum ſimilarium prius exiſtentium, oriri & interire res putabant diſſimilares, vt Empedocles, Anáximander, & Anaxagoras. Qui omnes principium materiale ab elementis non diſtinguentes, rerum omnium reſolutiones perducebant vſque ad ſimpliciſſimas aliquas ſubſtantias, Empedocles ad ignem, aërem, aquam, & terram. Ana-

Corpus ex incorporea materia eſſe nequit.

xagoras & Anaximander ad ſimilaria, vt carnem, os, neruum, & innumera alia eiuſmodi. Alij ad vnum aliquod quatuor primorum corporum, quodcunque eis videbatur reliquis eſſe prius. Horum omnium ſententiæ hoc vnico argumento refutari videntur, quòd neceſſe ſit illud quod primũ eſſe ponitur, ſiue vnum ſit, ſiue multa, carere generatione & corruptione, atque ſolum recipere cõgregationem & ſeparationem, ſecundum ſententias Empedoclis, Anaximandri, & Anaxagoræ: vel denſationem, & rarefactionem, vel extenuationem, & incraſſationem, ſecundum priores ſententias. At verò reipſa videtur conſtare illud eſſe falſum. Nam videmus fieri aërem ex aqua, & ex illo ignem, & ex pane ſanguinem, atque ex hoc carnem, ac deniq; ſimpliciſſima omnia fieri alia ex aliis. quod ſi ita eſt, videtur Ariſtoteli neceſſario fieri, vt ſit illis alia prior communíſque materia, quæ per ſe nihil illorum ſit, ſed formarum omnium expers. Illi verò reſponderẽt, haud quaquam fieri res illas verè vt putamus, ſed ſeparatione apparere quæ deliteſcebãt, cõgregatione deliteſcere quæ apparuerant. Quod ſi cui videatur confictum ad reſpondẽdum, neque adeo dignum fide, atque ob id nullã dictarum eſſe probabilem ſentẽtiam, poſſit fortaſſe dicere, rerum compoſitarum materiam eſſe res ſimplices, vt hominis carnem & oſſa: & earũ quæ ſimplices primo intuitu apparent, alias ſimpliciores quæ latitant: verè autem atque exactè ſimplicium nullam eſſe materiam: ſed factam eſſe illarum quancunq; ex materia, vt ignem ex aëre: non verò in materia, vt ſigillũ effigiémve in cera: itaque fieri res ſingulas etiã ſimpliciſſimas ex materia aliqua, vnam verò eandémque omnium nullam eſſe. quę enim neceſſitas, vt quod ex alio fit, immanẽtem

tem habeat materiam? quoniã (dicunt) res artificiales nos manu ducunt, vt intelligamus, nihil niſi in quadã materia fieri, vt ſcilicet lectus & arca ex immanente ligno, ſigillum ex cera. Dicat verò fortaſſe quiſquã ex aduerſo, hoc artificialium rerũ eſſe proprium, naturalib. verò non perinde accidere, quia res artificiales fiũt ex naturalibus, naturales verò nõ poſſunt fieri niſi ex ſeipſis mutuò; quia non vt arte natura prior eſt, ita ipſa natura aliud quippiam. Cum verò fiunt res ex rebus non vt immanentibus, velut lectuli ex nuce, & cedro, fieri; ſed vt deſinentibus, velut mẽſa ex arca. Quapropter non videtur opus eſſe ponere primã materiam rerum naturalium, ſed fieri alias ex aliis mutuò, atque ita eſſe circularẽ rerum generationẽ, & infinitam; nõ finitam & rectam. Quid ergo diceret hæc ſententia de primis rerum principiis? an eſſe nulla? nõ certè, ſed eſſe formam, & potentiã proximam, & priuationem: eam verò potentiã & priuationem, eſſe nõ in vlla materia cõmuni genito & corrupto, ſed in eo ex quo res fit. Cur enim fit potius caro ex ſanguine, quàm ex vino aut melle? an quia ſanguis potentiam proximam habet ad formam carnis, vinum verò non habet proximam. Illa ergo potentia proxima cum priuatione, quæ neceſſario adeſt, & forma quæ ingruit, prima principia ſunt rerum ſimplicium. Compoſitarum verò principia ſunt, res ſimplices, vt materia, & forma totius. Atqui profectò (quamquam pleriſque aliter videbitur) ego exiſtimo hanc eſſe ipſiſſimam ſententiam Ariſtotelis & Platonis. Nam vt in commentariis capitis ſeptimi ſecundi libri de phyſica doctrina, & iterum capitis quarti, ſecundi de Anima (tametſi cum hæc ſcribo, commentaria in libros de Anima, ſcripta multis ante annis, nondum ſunt in lu

Forma nomina.

in lucem emiſſa) indicaui, apud Ariſtotelem. hæc omnia nomina, forma rei, & id quod res eſt, & eſſentia, & ipſum rei eſſe, & quod hoc eſt, eandē prorſus rem ſignificant. Quia re vera, rei naturalis forma, nihil aliud eſt, quàm res ipſa qua hæc & talis. Id verò falſum eſſet, ſi præter formam eſſet in re materia prima immanēs, non enim eſſet rei forma, ipſa res actu qua talis, quia forma materiam nō habet, res haberet. Plato quoque in Dialogo de Natura hominis multis argumētis cōtendit, hominem eſſe ipſam hominis animam quod, cùm hominem animal eſſe, ac proinde corporeā ſubſtantiam, toties ipſemet Plato dixerit, verum eſſe aliter non poterat, quàm ſi ipſa hominis anima eſſet nihil aliud quā ipſius eſſentia, eſſentia verò ipſum quod quid erat eſſe hominem, hoc eſt, ipſe homo quia actu talis & perfectus. Tametſi hoc (vt rē totā apertè explicem) nō tā exactè dicitur de heterogeneis ſubſtantiis. Quis enim ſepararet ignis formā ab ignis corpore, aliter quàm ratione? nimirum ignis forma eſt ipſe ignis actu talis, & perfectus: corpus, hic idem qua ignis formam, rationem, & entelechiam, ſeu perfectionē conſequutus, quod quidem eſt res eadem numero, rationes duæ quarum coitione fit ipſum ignem eſſe. Quæ cogitans Plato, poſuit illa tria rerū principia, idem, & alterum, & eſſentiā. Quæ eadem principia Raymundus Lulus vocauit, tiuum, bile, & are, hoc eſt factiuum eſſe, factibile eſſe, & facere: hæc tria intelligens, non quidem effectiuè, vt videntur ſonare, ſed formaliter. & hæc quidem Platonicè. Maxime verò mihi videtur errare, quod diuinam naturam cum creaturis ineptè & arrogāter coniungat, ſed de illius doctrina agere loci huius non eſt. Illud ſolum interfuit dicere, ſua illa tria principia, tiuum, bile, & are, eadem eſſe prorſus cum

De Raymūdi Luli doctrina.

ſus cum

ſus cum Platonicis, eodem, altero, & eſſentia. Quæ omnia cùm iuxta Ariſt. & Platonis ſententiam ratione potius ſeparari, quàm re ipſa, & numero indicauerimus, conſtat eſſe cõſentaneum, iuxta illorum placita, niſi heterogeneorum, materiam nullã, velut alteram rei partem actu immanentem poni, ſed doctrinæ ſolum gratia intelligi primam materiam, & formam homogenei, vt quædam ratione diuerſa. ſi quid verò his amplius de communi & prima materia dicitur, hypotheſim quandam eſſe ob rudiores confictam, & expeditiorem progreſſum philoſophiæ, qua & ego in phyſicis auditoriis vſus ſum. nunc verò cum ad reconditiora philoſophiæ eſt peruentum, æquum eſt aperire prouectioribus veriora. Quandoquidem ergo aſſertio de materia prima, per ſeſe formarum omnium experte, adeo vacillat, neceſſe eſt aliam loci præſcripti interpretationem inuenire. Ea certe nõ eſt difficilis, neque aliunde petita quàm ex ſacris. Conſtitit enim in initio Geneſeos, antequam Deus diceret *fiat lux*, extitiſſe quatuor elementorum corpora, confuſa, & deliteſcẽtia ſub tenebris, quæ futurorum omnium materia tenebroſa, ac proinde inuiſa ante orbẽ terrarũ facta eſt, ex qua deinceps ille. Neque igitur ob hæc diuini oraculi verba opus eſt communem materiam ponere, in qua omnes corporũ formæ recipiantur, tametſi fieri nihil niſi ex materia poteſt. nihil enim fit ex nihilo; ſed quoduis ex alio, vt ex ligno ignis, ex ſuo alimẽto lignũ, & ita aliud quodcũq;. Sed quæ (dices) neceſſitas, vt quoduis ex alio fiat, ſiquidem nullam ex corrupto accipit manentem materiam, id quod gignitur: certe quia nulla naturalis via eſt ad generatiouem, niſi per alteratiõẽ, atque neceſſe eſt generationem alteratio præcedat, alteratio verò alicuius

ſubſtan

ſubſtantiæ neceſſario ſit: neque ſane alterius quàm eius quæ corrupta in aliam ſubſtãtiam commutatur. Nam alteratio immodice producta in corruptionem neceſſario finitur, quia naturale rei temperamentum tollit. Vt igitur res aliqua oriatur, neceſſe eſt aliam interire; non quidem vt ab ea mutuetur materiã, ſed ob contrarietatem. Vt autem hoc ita fiat, hæc eſt cauſa. Rerum ſingularũ naturæ nihil ſine inſtrumentis agere poſſunt extra ſeſe, quapropter neque generare: inſtrumenta verò earum ſunt elemẽtorum virtutes, calor dico, frigus, humor, & ſiccitas. Non poteſt autem ignis, verbi gratia calore vti, aliter quàm calefaciẽdo, neque aqua frigore quàm refrigerando, nõ poteſt autem calfacere, neque refrigerare, niſi ſit quod calefiat aut refrigeretur, non calefiet autẽ ignis qui nondum genitus eſt, neque refrigerabitur quæ nondum eſt aqua. Calefiat ergo neceſſe eſt vt ignis ab igne fiat, aliud quod ignis nondum eſt, futurus autem ſit, vt lignum; aut refrigeretur, quod aqua nondum eſt, futura autem ſit, vt aër. Quapropter rectè antea dictum eſt, non poſſe quidpiam, niſi ex aliquo fieri, quia generatio omnis ab alteratione incipit. Data autem eſt rebus à naturæ parente ea contrarietas, & neceſſitas pugnandi ad generationem: non ob communem materiam, ſed quia, ſi aliter quàm per pugnam generare poſſent, neque talem repugnandi vim haberent, aut nihil generaretur, aut generatio rei cuiuſq; procederet in infinitum. Nihil enim eſſet quod modum poneret rei cuiuſpiam productioni, niſi omnia ſibi ponerent mutuo, mutuo repugnando. Dices fortaſſe; locus modum poneret. Omnes igitur res generarent ſibi ſimile, dum eſſet vbi caperetur, & generare deſinerent, cùm non eſſet. Igitur mox, atque vno impetu

Generationẽ antecedit corruptio.

petu proceſſiſſent rerum omnium generationes, vſque ad ſummam totius orbis repletionem; atque ſtatim generatio omnis eſſet ſublata. Vt igitur rerum generabilium ſucceſſiua geneſis ſeruetur per æuum, vt ipſe rerum parens voluit contrarietatem indere, & res alias ex aliis fieri, velut aliæ aliis loco cedunt. eáque contrarietas neceſſitatem affert, vt res ex rebus fiant, ſi & communem materiam non habeant. Igitur neque hæc dubitatio cogit primam rerum materiam ponere, ſed vt dictum eſt. Porrò iuxta hãc ſententiam conſequens erit dicere, principium quod vocant indiuiduationis, non eſſe materiam, ſed magnitudinem, quod vel per ſeſe eſt valdè conſentaneum. Nam eſſentia rei per ſeſe indiuidua eſt, quapropter vna & tota, in multitudinem nõ poteſt abire, niſi ſecundum diuiſibilitatem. Diuiſibilitas verò neq; formæ neque materiæ eſſe poteſt, niſi per quãtitatem (quanti enim propria eſt diuiſibilitas) igitur multitudo in eadem ſpecie, quantorum ſolùm, atque ob quantitatem eſt. Qua ſanè cauſa, & qui eam ad materiam referunt, intelligentes non eſſe in materiæ per ſe, addunt ſignata quantitate; id verò vix intelligi poteſt. Si enim materiæ ipſi per ſe nullum ineſt accidens, certè neque ſignatio, neque quantitas. Veriſimilius ergo refertur ad quantitatem ratio indiuidui, quàm ad materiam. Et tota rerum vniuerſitas proprius diuiditur in corpoream, & corpore carentem ſubſtantiam, quàm in materialem, & immaterialem, niſi quis his nominibus eaſdem res intelligat. Sic enim de nominibus altercari minime expediet. Nihil igitur prohibere videtur, quin dicamus materiam primam eſſe nihil, non ſolum non ens ſimpliciter, vt dicit Ariſtoteles aut ſimpliciter non ens, vt dicit Plato. Quorum virorum ſenten

Indiuiduationis principiũ.

ſententias ab hac quam nunc ſtatuimus, nihil cenſeo re vera diſcrepare. Non enim eſt, quod non eſt ens.

CAPVT SEPTVAGESIMVM.

De Philoſophia Pythagorea.

SAPIENTIÆ vndecimo Ca. *Omnia, menſura, & numero & pondere diſpoſuiſti.* & Quarto lib. Eſdræ Cap. 4. *Quoniam in ſtatera ponderauit ſeculum, & menſura menſurauit tempora, & numero numerauit tempora.*

Vt Plato dicit in dialogo de Natura fas non erat, quidquam niſi pulcherrimum facere eum qui eſt optimus. Cum enim ipſe ſit ſimpliciter pulcherrimus & optimus, feceritque omnia, vt in mūdi geneſi indicauimus, ad imaginem & ſimilitudinem ſuam, neceſſe eſt, vt fecerit omnia ſuo quodque genere pulcherrima, & optima, vt ſane ipſi viſa ſunt. Cùm igitur omnis pulchritudo ſenſibilis in proportione & concinnitate ſit partium, neceſſe fuit mundum hunc ſenſibilem, ſecundum ſuas partes, quæ ſenſibiles etiam ſunt, proportionem quandam tenere certam, & totum ad partes ſingulas, & eas omnes inter ſeſe. vnde neceſſe eſt, mundum finitæ & certæ eſſe magnitudinis, & eius omnes partes præcipuas. Nam in rebus diuiſibilibus, quod infinitum, aut incertum, imperfectum eſt & deforme. Quapropter, non ſolùm ſi quampiam præcipuarum partium eleuares, vt ſtellam, ſed etiam ſi cuiuſpiam illarum, etiam deſpectiſſimæ quantitati adiiceres aliquid, aut demeres, officeres mundi machinæ, &

& eius pulchritudini. Quia nihil temere in eo factum eſt, ſed omnia ad menſuram, numerū, & pondus, iuxta proportionem quam habebant in diuino exemplari. Huius rerum pulchritudinis rationem aggreſſi ſunt Pythagorei inueſtigare. Res prorſus diuina, humanis verò viribus impar, neque vlli (arbitror) præter ipſum Deum ſatis cognita. Illorum verò conatum quis non laudet, & ſuſpiciat? qui nō ſolum aggreſſi ſunt, ſed per numerorum etiam ſcientiam, pro hominum captu, aſſequuti ſunt multa. Mihi nunc non eſt animus, totam hanc philoſophandi rationem perſequi; quia neque id pro dignitate efficere poſſem, neque ſi poſſem, ad meum inſtitutum eſt admodum ex vſu. Sed id ſolum indicabo, quod propoſitum eſt, Omnia ſecūdum certam rationem, & proportionem, eſſe facta, & primam omnium menſurarum eſſe numerum; deinde & earū rationem recte transferri ad inſenſibilia, & totam rerum naturam factam eſſe ad numerum, atque exēpli gratia adiiciam de numeris, quæ neceſſe erit, nō quaſi omnium numerorum naturam perſequar, ſed vt viā à longe indicem, cui Pythagorici inſtiterunt, mirabilem quidem illam, & veriſſimam, neque vlla in parte philoſophiæ Ariſtotelicæ, quæ merito nunc omnium maximè probatur repugnantem, quod vbi factum fuerit, grauitas ſentētiæ verborum quę præſcripſimus & aliorum quæ ſparſim in libris ſacris ſcripta ſunt, eluceſcet. Deum quidem omnia feciſſe ſecundum certam rationem, & proportionem, facile ſuaderi poteſt, conſideranti Deum omnia opera artificialia, quæ fieri iuſſit, ad normā certam, menſurámque ab ipſomet traditam, fieri iuſſiſſe. Quare qui in artificialibus, certam commenſurationem adeò amauit, eam in naturalibus, cuius ipſemet per ſeſe eſt effector, non

Pythagoricorū dignitatum examen.

M

deſpexerit. Sed quę ſunt artificialia, quę nos in cognignitionem ſtructuræ rerum naturalium, velut manu ducunt? Iuſſit Noë vt ædificaret Arcam. An qualis & quanta illi videretur? non ſane. Sed, trecentorum (inquit) cubitorũ erit longitudo arcæ, quinquaginta cubitorum latitudo, & triginta cubitorum altitudo illius. feneſtram facies in arca, & in cubito conſumabis ſummitatem illius. Exodi 25. dicitur monſtraſſe Deus exemplar, ſecundum quod faceret tabernaculum, & omnia ad illud ſpectantia. Omnium vero eorum definiuit ipſemet Deus, magnitudinem, numerum, & pondus. Arcam teſtamenti habere iuſſit longitudinis duos cubitos cum dimidio. Latitudinis & altitudinis cubitum cum dimidio: Menſam panum propoſitionis: longitudinis duos cubitos, latitudinis cubitum, altitudinis cubitum cum dimidio: candelabrum ſeptẽ calamos procedentes ex haſtili vno, & ſingulos calamos ternas ſphęrulas, ternos ſcyphos, & terna lilia: altare quinque cubitos longitudinis, totidem latitudinis, & tres altitudinis, atrium lõgitudinis cubitos cẽtum, latitudinis quinquaginta, altitudinis quinque. Mitto innumera ad horum ornamentum, & ſacra deſtinata, quæ omnia certis, numero, & menſura, iuſſit Deus fieri. Iam verò ſtructuram templi, quod ædificauit Salomon, longum eſſet recenſere. Licet legere tertio libro Regum cap. ſexto. In explicandis harum ſtructurarum, & numerorum ad quos factæ ſunt ſacramẽtis, multi fœliciter laborauerunt, mea nunc nõ referret, niſi ſolum animaduertere, omnes has, ad certum numerum & menſuram eſſe factas, vt conſtet multò magis, in magni huius templi, quem mundum dicimus, ſtructura, certam rationem ſeruatam eſſe, quàm tamen ad amuſſim tenet ſolus ipſe architectus.

Arcæ teſtamenti. Stuctura

Con

Conferri quidem res corporales alię cum aliis ſecundum plus, aut minus, aut æquale, non poſſunt aliter, quàm numero, pōdere, aut menſura: numero quidem vt denario, aut centenario: pondere vt libra, aut vncia: menſura vt cubito, aut palmo. Porrò menſura duplex eſt: altera enim conſtat extēſione, vt vlna, aut digitus: altera capacitate, vt congius, vrna, modius, & ſemodius. Secundum omnes has menſuras, ſeruata eſt ratio quædam in mundi ſtructura. Nam eſt certus numerus partium omnium. Primum quidem maximarum ternarius: regio enim ima corporum mobilium & corruptibilium: & media mobilium ſine corruptione: & ſuprema incorruptibilium & immobilium quæ ſedes eſt beatorum, & cœlum cœli. In prima eſt quaternarius elementorum: In ſecunda, ſeptenarius orbium errantium ſtellarum, & denarius omnium. In ſuprema veriſimile eſt eſſe vnitatem, ſiquidem principium eſt omnium corporum, & ſedes deſtinata ei quod verè eſt vnum. Iam verò menſura eſt quædam certa partium ſingularum, & aliarum ad alias proportio quædam. Decuplo maius eſſe cenſent philoſophi elementum quodcunque continens, eo quod continetur: velut aquam terra: & aërem aqua; & aëre ignem. Iam verò quod ad cœleſtium orbium menſuram attinet, cenſet Plato, primum orbem æqualis craſſiciei, ſeu altitudinis eſſe, cum eo ſpacio inani quod eſt inter terram & cœlum: ſecūdum orbem duplo craſſiorem primo, ſiquidem æqualem cū toto ſpatio aëris & primi cœli: tertium orbem eſſe quadruplo craſſiorē ſecundo, quia duplum totius ſpatij aëris, & duorum orbium: quartum ad tertium habere proportionē quadruplam ſeſquialteram, vt 36. ad 8. quintum orbem ad quartum habere proportionem decuplam ſeſqui-

Menſura quid.

nonam,vt 384. ad 36, ſextum ad quintũ proportionẽ nonam,vt 3456.ad 84.ſeptimum ad ſextum trigeſimã primam ſuper partientem medietatem, vt 108864.ad 3456. Iam verò & ſphæræ ſolidæ quæ intra dictos orbes continentur,proportione quadam conſtant magnitudinum. Dicũt enim maximas fixarum ſtellarum

De magnitudine terræ & aſtrorum.

centies & ſepties continere terræ molem:Iouem nonageſies & quinquies,Saturnum nonageſies & ſemel: Martem terra eſſe maiorem ſeſquialtera tantum proportione: Solem verò maiorem terra centies ſexageſies ſexies:Venerem verò eſſe partem vigeſimã terræ: Mercurium quoque minorem eſſe Luna: & hanc triplo minorem terra: terram autem totam (cum qua & aquam intelligo, quia vnicum conflant globum) eſſe 252000.ſtadiorum,quæ conflant ſeptem millia leucarum Hiſpanarum.Hac verò magnitudine,neq; maiori,neque minori conſtitiſſe terram,non caſu,ſed ſumma Dei ſapientia, conſtat ex illis verbis capitis trigeſimi octaui Iob,quibus illum Deus ita affatur.*Vbi eras quando ponebam fundamenta terræ? indica ſi habes intelligentiam, quis poſuit menſuras eius, ſi noſti.* Ponderis quoque habita eſt ratio in mundi ſtructura. Ita enim terræ centrum ad centrum mundi aptatum eſt, vt non poſſit eius globus in hanc aut illam partem inclinare,ſed firmata quieſcat,aquæ verò partes terræ partibus interiectæ,ita vt non poſſunt ſeorſum abire, ſed omnibus fontibus, qui velut ex venis quibuſdam erumpunt, pondere latis ad æqualitatem, vnicam cũ terra reddant ſuperficiem:quod dicitur illis ſapientiæ verbis. *Quando librabat fontes aquarum.* Itaque menſura & numero & pondere diſpoſita ſunt omnia.

Tria menſuræ genera.

Cum verò ſint hæ tres menſuræ,quæ ſcilicet peculiariter vocatur menſura, éſtque quantitatis cõtinuæ:& nume-

numerus,qui per ſe eſt quantitatis deiunctæ : & pondus,quod eſt ſubſtantiç corporeç & craſſæ:videtur ex rei natura, menſura prima eſſe videri : prior quidem pondere,quia magnitudo poteſt eſſe ſine pondere, & in tenuibus elementis & cœli corpore,pondus tamen non poteſt eſſe ſine magnitudine:numero verò, quia numerus fit diuiſione continui,quare cõtinua,quantitas,prior eſſe videtur quàm deiuncta, ac proinde & menſura,quàm numerus. At verò ſi quis exactè cõſideret, videat rem non ita ſe habere, quin potius numerum priorem eſſe omni menſura. Nam diuiſione fieri ex vno corpore multa,& quod actu erat vnum,& potentia multa, fieri actu multa, veriſſimum eſt. At verò non proinde verum eſt, numerum omnem fieri continui diuiſione:nam angelorum numerus ſine vlla magnitudine conſtitit. Nihil ergo minus eſt in ratione numeri,quàm fieri ex cõtinui diuiſione,ſed euenit aliquando, neque id quidem ſecundum rationem & formã numeri,ſed ſecundum materiã. Si enim tripedale erat corpus, quod in tria pedalia diuiſum eſt, habebat etiam antequam diuideretur,ternarium:alioqui non fuiſſet tripedale. Nam quid aliud eſt eſſe tripedale quàm habere tres pedalitates, & duodecim palmos, & quadraginta octo digitos, & centum nonaginta duo grana?Tot igitur habebat id corpus partes,non quidem ſeparatas, cùm nõdum eſſet diuiſum ſed coniunctas. Tamen nihil obſtat coniunctas eſſe, quominus ſint tres pedalitates, alioqui neque proportionem habet vllam corpus ad corpus. Cur enim tripedale ad bipedale proportionem habet ſeſquialteram,niſi quia hoc duas,illud tres pedalitates habet? Si autem neque illud tres,neque hoc habet duas,quia ſeparatas non habent,fit vt neque proportionem ha-

beant ad ſe vllam:habent verò;ergo & numerum.Itaque indicatum eſt,quæcunque ad ſeſe proportionem habent vllam,conſtare certis numeris.Habent autem aliquam magnitudines omnes, ſiquidem nulla eſt infinita.Ergo nulla magnitudo eſſe poteſt ſine numero, eſt verò numerus ſine magnitudine,vt indicatum eſt; igitur numerus prior eſt quàm magnitudo : quare & quàm menſura:eſt verò menſura prior quam pondus, quia menſura eſt magnitudinis,pondus craſſiciei.Magnitudo verò prior eſt craſſicie,cùm craſſicies non inſit niſi quantis. Igitur numerus prior eſt omni alia menſura,atque omnis proportio naſcitur ex numero. Neque id ſolum ſpectatur in corpore quanto , ſed & in aliis omnibus quantis,vt in motu,& voce, & aſpectabilibus figuris. Nam cantat hic ad caracteres quos intuetur in charta , ille ſaltat ad cantum. Quod fieri non poſſet, niſi ſingula haberent proportiones quaſdam , & omnia ad ſe mutuo proportionalitates quas vocant , hoc eſt ſimilitudines proportionum. Ergo ſunt & in ipſis figuris, & motu ſaltantis, & in canentium vocibus, numeri ac proportiones. Neque in his ſolum,quæ etſi non omnia eodem modo , quanta tamen ſunt,ſed & in qualibus quæcunque ſecundũ magis & minus dicuntur, eſt numerus. Nam & calidum & album eſt aliud alio duplo magis tale, & triplo , & quadruplo:in ratione verò dupli,tripli, & quadrupli, ſunt duo,tria,& quatuor. Nam ne definiri quidem ſine his poſſunt.Sed hactenus indicauimus,numerũ intrinſecum eſſe rebus omnibus ſecundum partes magnitudinis,aut intẽſionis, ſecundum id inquam,quo, tanto aut tãto,maiųs aut minus,magis aut minus, tale dicitur quidpiam. Eſt autem etiam ſecundum partes eſſentiæ numerus in rebus. Quod in accidentibus

Numerus omniũ prima menſura.

De numero in rebus.

bus primum, deinde & in ipſis ſubſtantiarum formis, tentandum eſt indicare: in tranſeuntibus quidem ex ipſis definitionibus, cùm tẽpus, teſte Ariſt. ſit numerus qui numeratur in motu: motus verò numerus, quo numeratur tempus. Secũdum Platonem verò, tẽpus eſt æternitatis in vnitate manẽtis imago in numero fluens. Sed & immanentes conſtare numeris facile intelliges. Figuræ quidẽ omnes habẽt eſſentiã in numeris: Nam planæ in vnitate aut multitudine linearum, ſolidę ſuperficierum. vt circulus in vnitate lineæ: ſphæra in vnitate ſuperficiei: triangulus in ternario linearum; cubus in ſenerario ſuperficierum. Ita & aliæ omnes. Ipſa verò linea in vnitate dimenſionis, ſuperficies in binatio, corpus in ternario. Sed & relationes eorum quæ dicuntur ad aliquid, habent in numero aut vnitate eſſentiam, quia ſecundum ſimilitudinẽ aliquam aut diſſimilitudinem referuntur. Similitudo verò vnitas quædam eſt rationis alicuius, diſſimilitudo pluralitas. Ipſæ quoque patibiles qualitates, variis eſſentiis ad numerum quendam conflatis conſtant: ſeu potius in numero quodam formarum in vnam conſpirantium habent propriam eſſentiam. quod ex diffinitionibus colorum apud Platonem facile intelliges, *Splendidum*(inquit)*albumque rubeo miſtum, flauum procreat. Rubeum cum albo nigróque, purpureum generat. Fuluum flaui fuſcique temperatione producitur: fuſcum verò albi & nigri confuſione. Palorem albi flauique copula generat. Ceruleum cum albo, glaucum. Fului nigrique temperie color viridis naſcitur.* Hæc Plato. Vnde conſtat, ſingulas colorum ſpecies in copula quarundam eſſentiarum, ad proportionem quandam, & certos numeros, habere eſſentiam. Conſtat enim non ſolum fieri colores quoſdam ex quibuſdam, ſed

Miſtio colorum.

cum certa quadam proportione. Non enim ſi albi duplum cũ vna nigri proportione miſceas, idẽ extat color atque ſi contra apponas nigri duplum. Nimirum ſola proportionis euariatio mutat eſſentiam : velut compoſitorum medicamentorum vires, & naturam mutatio proportionis ſimplicium, manentibus eiſdem. Conſtant verò, vt mixta corpora corporibus ad numerum coëuntibus, ita eſſentiæ eſſentiis, vt colorum exemplo indicatum eſt: conſtátque omnium eſſentia certa menſura & numero (indicatum enim antea eſt non poſſe aſſe menſuram ſine numero) etiam ſi nobis nota eſſe non poſſit ſingulorum menſura: Proinde dixit ibidem Plato. *Quo autem menſuræ modo ſingula ſingulis miſceantur, etiam ſi quis nouerit, narrare prudentis non eſt, præſertim cùm neque neceſſariam, neque veriſimilem de his rationem afferre vllo modo poſſit.* His verbis ſignificat, etiam ſi nos eum numerum definitè neſciamus in ſingulis, omnia tamen facta eſſe ex rebus ad numerum quendam cõpoſitis, vt corporea ex corporibus, ita eſſentias ex eſſentiis. atqui ipſa compoſitio corporũ, vtpote apertior, manu ductio eſt ad formarum compoſitionem. Cum enim pictores, com mixtis certa quadã proportione liquoribus fuluo & nigro viridem reddant, conſtat verum virorem fuluicie nigriciéque ad numerum aptatis conſtare (dicitur corporum compoſitio Phyſica, formarum Metaphyſica) ſimplices verò omnino, ſiue res, ſiue formę corporeæ nullæ ſunt ſeorſum, ſed in ipſis compoſitis, vt vnitates in numeris. Producentes autem amplius hãc ratiocinationem facile intelligemus, nõ ſolum accidentium formas, ſed ſubſtãtiarum etiam eſſentias, ita cõſtare: ſiquidem aliæ alias, vt numeri numeros continent. Scitè enim illud dictum ab Ariſtotele eſt, vege-

tatiuum in ſenſitiuo eſſe,vt trigonũ in tetragono, ſcilicet vt ternarium in quaternario (nam figurarum differentias numeros eſſe, antea eſt indicatum) vt verò hæc,ita alia omnia ad ſubſtantiarum formas ſpectantia,habent. Nimirum eſſentiales vocatæ perfectiones, ſunt in aliis plures, in aliis pauciores, vt vnitates in numeris,& ab eminentiorib. inferiores continentur, vt numeraria numeris. Iam verò & in rerũ principiis primis,eſt ratio numeri. Nam forma vnitas eſt, materia pluralitas, quia forma per ſe omnia quib. ineſt facit vnum; materia plura, cùm participatione ſpeciei omnes homines ſint vnus homo, ob materiam verò vnũ hoc animal adeo multiplicetur. Indicatum ergo videtur ſatis, omnia corpora, ac corporales affectiones, & formas, ac eorum principia, feciſſe Deum ad numerum, atque eis omnibus eſſe numerum natura intimum. Quod ſi ita eſt, haud dubiè multò verius id dicatur de incorporeis ſubſtantiis, quandoquidẽ perfectiori quadam, & eminẽtiori participant natura, ac proinde pulchriores ſint,& magis concinnæ,fuerintque proprius illæ factæ ad numerum,in quibus nulla alia menſura ſit,cùm neque magnitudinem vllam habeant,neque pondus: illarum ergopriùs ac propriùs eſt numerus, quàm corporearum. Quoniam verò in tota rerum vniuerſitate ſingula facta ſunt ad numerum, & omnia ad quendam concentum, & harmoniam reſpondent ſpiritalia corporalibus, atque vt hi cœli aſpectabiles nouem ſunt qui circulo voluuntur, ita inuiſibilium & mobilium per accidens, qui etiam in ſacris ſanctis interpratibus vocãtur cœli, ſunt nouem ordines. atque vt ſupra nouem orbes mobiles eſt alius immobilis,quam dicimus eſſe ſedem beatorum, ita ſupra omnia inuiſibilia,eſt illud vnum,primum ac

Numerus in primis principus.

Cœlorum numerus.

optimum,nulla ratione mutabile. Ariſtoteli quidem conſentaneum videtur, motib. cœlorum ſubſtantias illas incorporeas,ac per ſe immobiles præficere, non verò eas eſſe putat ſupra numerum eorum, ſed ſingulis aptat ſingulas: mihi verò videtur plurimum detrahi gloriæ & ſplendori rerum omnium domini,per tantam miniſtrorum penuriam,Quapropter non nouem ſolum ſubſtantias,ſed nouem earum ordines eſſe cenſeo.Non quidem ita, vt nouem ſint ſpecies, & magna multitudo ſingularium. Cum enim magnitudine careant, quam diximus eſſe principium indiuiduæ multitudinis,non poſſunt eſſe multæ perfectione pares, ſed inæquales omnes,vt numeri. Itaque vt quiuis numerus ab alio quouis ſpecie differt,ita quæuis incorporea ſubſtantia ab alia quacunque. Nihil tamen prohibet eſſe nouem ordines velut nouem genera. Nam tametſi ſingularia ponere ratio prohibet, quia in magnitudine non eſt earum forma vt corporearum, tamen ſpecies & genera nihil vetat, cum habeant etiam ſuam compoſitionem eſſentialem. atque(vt inquit Plato) ex quibuſdā eſſentiis colligatæ ſint, ab eodem à quo ſunt colligatæ diſſolubiles. alioqui eſſet earum ſubſtantia penitus ſimplex, quod niſi primæ non euenit.Itaque ſunt illæ ſubſtantiæ compactæ ex eſſentiis, quas nouit is qui compegit,non tamen coierint temere, & vtcunque, ſed ad numerum, pro ſingularum perfectione. Si enim certam ſeruatam eſſe rationem, & proportionem in viliſſima etiam rerum conſtitutione indicatum eſt, quo pacto illæ præſtantiſſimæ & pulcherrimæ ea caruerint? itaque omnia & viſibilia & inuiſibilia, facta ſunt ad numerum. Quod ſi ita eſt, cum non ea fecerit Deus,& qualia tunc cum faceret meditando excogitaue

tauerit,ſed ad æternum exemplar quod apud ſe habebat,quod eſt eius verbum, cõſtat in ipſo omnium parente Deo eſſe vnitatem & numerum. Si enim omnia ad numerum facta ſunt, apud Deum erat numerus. Quod ſi numerus & vnitas(vnitas enim eſt principiũ numeri)igitur in Deo primum quidẽ vnitas erat, deinde & infinita illa fœcunditas per quam ex nihilo fecit tam multa. Quoniam verò ea erat initium producendæ multitudinis,rectè vocetur dualitas,accedente verò vnitate ad dualitatem, velut vtriuſque copula, neceſſario eſſet ternarius. Nemo autem, arbitror,intelliget,ita à me dici eſſe in Deo vnitatem, aut dualitatem,aut ternarium,quaſi accidentia quædã, cum in primo non poſſit eſſe accidens:neq; eſſe tria,quaſi diuerſis prædita naturis, quia quod primum neceſſario eſt vnum. Neceſſe eſt ergo illis tribus vnitatem accidere,vnde fit quaternarius,qui cõtinet omnes numeros.Erat igitur in æterno exemplari omnis numerus, ad quem facta ſunt omnia. Philoſophi, qui ob amorem ſapientiæ nomen id conſequuti ſunt, rerum omnium naturam & eſſentiam, pro ſua virili conati ſunt agnoſcere exactiſſimè. cum verò id nulli hominum contingere poſſit, dum huius corporis vtitur miniſterio, & horum ſenſuum, qui nihil agnoſcunt præter accidentia, quaſi ſubſtantiarum vmbras, per quaſdam rerum analogias, ſeu ſimilitudines, conati ſunt prope veritatem accedere,quaſi circum circa verſantes. Velut Pythagoras, ea omnia quæ de numeris diximus,atque alia multa, vt erat perſpicaciſſimus,contemplatus, omnium rerum cauſas, & naturalium problematum ſolutiones, redegit in rationes, primum quidem geometricas, deinde arithmeticas. Nimirum intelligens, quandoquidem omnia certa

Numerus apud Deum.

Philoſophorũ de numero conſideratio.

men

menſura, & numero facta ſunt, ſuo quodque genere pulcherrima neceſſe eſſe vt omnium harmonia quædam & concentus, atque phyſica reſpódeant geometricis,& hæc arithmeticis. Atque quoniam,vt indicatum eſt, numerus eſt omnium prima menſura, ſint arythmeticæ rationes quaſi omniũ prima principia. Plato hanc ipſam rerum cócinnitatem admiratus eſt, numerorum naturas ſuſpiciens, nihilominus intelligens(arbitror)numeros aliquarum rerum eſſe numeros,vt denarium ouium,boum,& caprarum;ac proinde oportere vt in ipſis rebus aliquæ naturæ ſint ſubiectæ numeris,quæ ipſæ analogiam aliquam cum numeris habeant rationem quam numerorum (alioqui non differret ſeptenarius Vergiliarum & Planetarum. non enim qua numerus cum idem ſit) vtranque rationem philoſophandi coniunxit, & eam quæ ad numerorum perfectiones omniũ cauſas redigit, & eam quæ conſiderat phyſica principia. Simul enim mundi omnes partes numeris adaptauit, & de forma atque materia,motu & tempore,& elementorum qualitatibus diſputauit, modúmque agendi & patiendi, per quem rerum mutationes, ortúſque & interitus,cum violenti tum etiam naturales contingunt, perſequutus eſt. Quod quia non fecerunt Pythagorici, ſed ſolis definitionib. per numeros latis contenti ſunt, ſimplicitatis notantur ab Ariſtotel. Metaphyſicorum capite quinto, Ipſe verò Ariſtot. numerorum magna ex parte depoſita cura, & ſenſibilium magis conſiderationi ſermonem accommodás,corporearum ſubſtantiarum principia, per analogiam cum rebus artificialibus interpretatus eſt, & elementorũ & rerum compoſitarum virtutes, non aliter quam per ipſas actiones,in his diiudicandis fidem ſenſibus non derogans.

Nimirum,vt videmus,quæcunque res arte fiat, vt arca,menſa,aut lectus, fieri materia aliqua formam aliquam recipiente, & quancunque formam cum alia communi;ita vt,quicquid fit hoc aut tale,ex non hoc, aut non tali fiat, velut menſa ex ligno quod non erat menſa,ſed arca,aut aliud quiduis : ita(inquit)cenſendum eſt in naturalibus,ponendúmque neceſſariò,tria eſſe rei cuiuſque principia,formam, materiam,& priuationem.Et vt arca fit ex ligno per hanc formam ſeu figuram, à fabro lignario ad prandendum, ita rerum quoque naturalium quadruplices eſſe cauſas : fieri enim quiduis ab aliquo,ex aliquo, per inſitam formam,alicuius boni gratia. Siquidē nihil fruſtra: effectrices verò cauſas commutationum naturalium eſſe virtutes elemētorum,calorem, ſcilicet, frigus,humorem,& ſiccitatem,quas non,vt Plato,per figuras corpuſculorum,ex quibus elemēta ſint coagmentata exponere ſtudet, ſed per ſenſibiles paſſiones, vt quod fundit & liquat,calidum,quod cogit & denſat, frigidum,quod emollit,humidum,quod indurat, ſiccum. Non tamen quia philoſophorum principes, diuerſis adeo viis inſtiterunt, neceſſe ſit eorum aliquem aliquóſve deerraſſe, aut cōtraria repugnātiáve dogmata tradidiſſe,quin potius reſpicientes ad diuerſa,diuerſis viis ad eandem veritatem iter feciſſe, vt is eius plurimum videatur eſſe cōſequuturus, qui ea dogmata rectè coniunxerit. Quod vno aut altero exemplo præſtiterit indicare,vt videntes conſonare ea, vt verū vero:atque effectis Arithmeticas,Geometricas, & phyſicas cauſas rectè quadrare, aliquid deguſtemus illius concētus,& harmonię,ac pulchritudinis, quam diximus, intelligamúſque veriſſimum dictum eſſe illud Sapientiæ, *Omnia menſura, & numero, & pondere diſpoſuiſti.*

Tria rerū principia.

Cur ſint quatuor elementa. *ſuiſti.* Dubitatur de numero elementorum, cúrque ea quatuor ſint. Reſpondet Ariſtot. quia ſunt quatuor qualitates actiuæ, per quas agũtur omnes ortus & interitus. aut igitur ſingulis elementis dabuntur ſingulæ, atque ita erunt elementa quatuor: aut binæ (ternæ enim non poſſunt, quia inerunt contraria) & cum ex quatuor qualitatibus habẽtibus duas contrarietates, quatuor ſolum poſſint conſtitui coniugia qualitatum non contrariarum, ita quoque erunt quatuor. Plato reſpondet, quia cum mundũ oporteret habere, non latitudinem ſolum, ſed altitudinẽ quoque, & eſſe ſolidum, neceſſe fuit ipſa quoque elementa ſolida eſſe. Fecit ergo Deus duo ſolida, ſupremum & infimum. Illa verò oportuit, quò ex extremis fieret vnum, medio aliquo colligari. At verò ſolidis nõ eſt ſatis ad bonam coaptationem vnum medium, ſed duobus indigent; contra ac latis, quibus ſufficit medium vnicum. Velut in numeris, in quibus qui fiunt ductu ſolius vnitatis, vocãtur lineares, quia vt linea fit ſolius puncti ductu, ita illi vnitatis, vt ternarius, quinarius & ſeptenarius. Qui fiũt bis replicato eodẽ numero dicuntur plani, nimirum vt planicies habẽt duas dimenſiones, ita illi duo latera, vt quaternarius, qui fit ex bis duobus, & nouenarius ex ter trib. qui fiunt ter replicato eodem numero, dicũtur ſolidi. Quia ſolidũ in magnitudinibus fit ex tribus dimenſionibus, vt octonarius fit ex bis duobus bis, & 27. fiunt ex ter tribus ter. inter numeros ergo planos, eſt inuenire vnicum medium, qui ſecundum eandẽ proportionẽ illos colliget, hoc eſt, eadem proportione ſuperet minorem, qua ſuperetur à maiori. Inter ſolidos verò id fieri non poteſt, per vnicum, poteſt tamen per duos medios. Vt inter quatuor & nouem qui ſunt primi plani ſunt

ſex,

ſex,eadem exiſtente proportione à nouem ad ſex,quę à ſex ad quatuor. in 8.tamen & 27.qui ſunt primi ſolidi,nullus talis eſt numerus, ſunt autē duo 18. & 12. eadem enim eſt proportio à 27.& ad 18.& à 18.ad 12. & ab hoc ad 8.ita igitur, vt duæ ſolidæ magnitudines apte colligarentur,opus fuit duob.mediis, vnde quatuor elementorum corpora conſtitere. Hæc Plato.In qua ratiocinatione vides rationem phyſicam redigi ad geometricam,& geometricam ad arythmeticam: quia elementorum ſubſtantiæ indicantur per magnitudines, & magnitudines per numeros. Conſtat verò,hanc rationem nō eleuare illam Ariſtotelicam, neque ab ea eleuari.Simul enim conſiſtunt,quia neceſſe eſt elementa,& alias omnes mūdi partes prędıtas eſſe idoneis facultatibus,ſimúlq; idonea menſura magnitudinis eámq, proportionem (quæ in numeris habet eſſentiā,& indicatū eſt antea)ad alia omnia habere,& eo eſſe numero,vt in omnib.ſit,& ſecundū ipſas ſubſtantias & ſecundū propria accidentia, perfecta quædam pulchritudo,& ad numeros,ac muſicā harmoniā videantur eſſe facta. Quapropter neceſſe eſt, ipſas etiam rationes philoſophandi conſonare,& eam quæ principiorum, & elementorū naturas conſiderat per ſe,& quæ magnitudinum proportiones & numerorū quaſi concentus. Omnia enim inſunt. Atqui profecto vtram vtri præferas, haud facile ſit dictu. Nam illa ſenſui magis ſe accommodat, ac propius accedit ad materiam,hæc verò diuinior eſt,haud dubie, quia magis fert in contemplationem diuini exemplaris.Et hoc etiam præſtat, quòd multorum reddit elegantiſſimas cauſas quorum illa alia philoſophia ne tentet quidem dicere vllas.velut cur ſint ſeptē Planetę,quid dicant qui non habent rationem numerorū? illi verò *Planetæ cur ſint ſeptem.*

dicunt

dicunt quaternarium corporibus ortum & interitum habentibus, atque genitis & generãtibus: ſeptenariũ verò accommodatiſſimum numerum eſſe corporibus ingeneralibus, neque ſimilia ſibi generantibus eiuſmodi ſunt cœleſtia. Quia quaternarius primus numerus eſt qui generetur ab alio, & aliũ generet, fit enim à duobus bis, & generat acto, acceptus bis. Septenarius ſolùs eſt intra decem (hi autem ſunt omnes numeri) qui neque generatur ab alio neque aliũ generat. Atqui quoniã linearis eſt, fitque ex vnitatib. illis maxime congruit corporib. incorruptibilibus, quæ ſingula ſuo quodque orbe vnum, conſiſterent. Verum exempli gratia, hæc dixiſſe ſatis ſit. licet cuiuis legere huiuſmodi innumera, quæ plurimum arrideant apud Platonem, & Philonem, & Diuum Auguſtinũ, & inter iuniores apud Marſilium Ficinum, & Auguſtinũ Eugubinum, & Picum Mirãdulæ, & innumeros alios, ex quibus perſpicuè agnoſcet mundi huius aſpectabilis pulchritudinem & numerorum, eo quod omnia facta ſint ad menſuram numerum, & pondus. Quamquam ſatis certò ſcio exactè id agnoſcet nemo, vſque dum videat diuinũ illud exemplar, cuius imitatione facta ſunt omnia, & ſine quo factum eſt nihil, quod factum eſt. Reliqua adiiciamus. Non ſolum res omnes viſibiles & inuiſibiles fecit Deus certis menſura & numero, & pondere, ſed & ipſa ſecula ita diſpoſuit, atque vt dicitur 4. Eſdræ cap. 4. (quamquam is liber eſt apocriphus, neque quid in illo diceretur curarem, niſi hæc plurimum cum aliis ſcripturæ locis congruerent) *in ſtatera ponderauit ſeculum, & menſura menſurauit tempora, & numero numerauit tempora.* Quod nihil aliud eſt, quam vt totius mundi moles infinita non eſt, neque ex infinitis, ſed certa quædam, ex certis conſtituta numero,

Sæcula & tempora numerantur.

nero, atque ſingulas habet partes proportione quadam conſtantes, ita neque totius mundi decurſum, & durationem, ex quo tempus ſimul cum motu cœli natum eſt, vſquedum eo ceſſante finiatur, infinitũ fore, ſed certum quendã, cuius partes omnes, vt ſæcula, generationes, annos, menſes, dies, & horas, habet Deus in numerato, factáque eſſe ſingula, foréque in poſterum quæ ſuperſunt, ſuo quodque tẽpore. Vt hoc quoque ſenſu veriſſime dictum ſit illud Salomonis *Omnia tẽpus habent.* Ita ſanè omnes inſignes mutationes mũdi, vt in primis illa humanæ creaturæ quaſi renouatio per diluuium: initia imperiorum, & fines, rerum diuinarum, ac legum mutationes, certa quadam temporũ menſura, ac numero diſtant, habẽntque tempora ad tempora proportiones quaſdam, & in illis quoq; ſeruatur ratio quædam harmonica numerorum. Quod cum ſint plurima in ſacra ſcriptura quæ indicent, nihil tamen vt illa Diui Matthæi in Euangelio, cura diſtribuendi per quatuor denas generationes omnes ab Abraham ad Ieſum. inquit enim, *Omnes itaque generationes, ab Abraham vſque ad Dauid generationes quatuordecim: & à Dauid vſque ad tranſmigrationem Babylonis generationes quatuordecim: & à tranſmigratione Babylonis vſque ad Chriſtum, generationes quatuordecim.* Quod certum eſt non temere, vt neque aliud quippiam ab Euangeliſta dictum eſſe, ſed vt indicet tres mutationes inſignes fuiſſe populi Dei, perque his ſeptem generationes accidiſſe. Nimirum ab Abraham cœpit ſeparari à gentibus, gubernari per duces, & à Dauid cœpit regalis proſapia. In trãſmigratione finitũ eſt regnũ, cœpitq; regi populus per ſacerdotes. Si igitur non caſu quodã & temere ita euenit (neque enim animaduertiſſet Matthæus) ſed Deo ita diſponente, vt

Genealogia Chriſti.

eſſet tẽporum ratio quædã, & proportio:certè & ipſa ſecula certo quodã numero diſpoſita ſunt. Quod verò Matthæus ab Abraham vſque ad Chriſtũ quadraginta & vnum tantum recenſens,inter quatuordecim diſtribuit,cum tamen ter 14.conflẽt 42. ſimile eſt cõputationi medicorum, qui ex ter ſeptem conflant viginti,quatuordecimo bis numerato,vt fine ſcilicet ſecundæ,& initio tertiæ ſeptimanæ.Ita Iechonias in illa computatione,finis ſecundi ſeculi,& initium tertij eſt.Neque ſane hoc ratione vacat. Nam Ioſias nõ fuit pater Iechoniæ ſed auus, interfuit verò Ioachim , qui fuit partim Rex,partim priuatus. Pro hoc recenſetur filius eius Iechonias,velut duplex perſona.Longè autem difficilius eſt. Cur dicantur à Dauid vſque ad Iechoniam fuiſſe quatuordecim generationes,cum fuerint reuera(præter reginam Athaliam)reges decem & ſeptem,cum fuerint inter Iorã , & Azariã ſeu Oziam, Ochoſias,Ioas,& Amaſias.quos reor quidem prætermiſſos eſſę , quod nõ compleuerint in pace dies ſuos, ſed occiſi ſint gladio,velut in mędiis generationibus intercepti. Reclamat verò Amon , qui tametſi annumeratus aliis , eſt occiſus à ſeruis coniuratis in domo ſua. Neque verò probare poſſum fuiſſe quidẽ plures his generationes , numerorum verò gratia præteritas eſſe aliquot à Diuo Matthæo,vt indicaretur numerorum dignitas ipſa narratione. Si enim re vera nõ fuiſſent quatuordecim , quæ vis numerorum indicaretur?præteritis enim quibuſdam,facile eſt in quoſlibet numeros redigere quælibet,inciderẽtq; ſacra in notam,quam Ariſt.1.Meta.ca.5.Pythagoræ ridendo inurit.Dicens,*ſi quid alicubi deerat, ſupplebant , vt totus eius tractatus eſſet conſentaneus*. Eadem verò fictio eſſet, cum redundarent detrahere , quæ cum deeſſent ſupplere.

plere. Non igitur ita eſt, ſed reuera fuerunt ab Abrahamo vſque ad Chriſtum dominum, quadraginta & vna generationes, qua id ratione viderint Theologi. Ego enim, & ſi quæ potui cõmentaria in eum locum vidi, & multum diúque cogitaui, non intelligo, quantò autem intelligo minùs, eò magis credo, & arcanam numerorum dignitatem magnifacio, Deique Optimi Maximi in numero diſponentis ſecula, ſuſpicio ſapientiam, & veneror. Non abſimile eſt illud Danielis, cui tempus Chriſti Ieſu, ab ædificatione ſecunda templi, ſignificatum eſt per ſeptuaginta ſeptenarios, numeros quidem, ſiquis conſideret rationes harmonicas, ambos inſignes. Quandoquidem ſeptimus cenſetur diuiniſſimus numerus, quia neque producitur neque producit, ſed eſt vnicus per ſe ex vnitatibus, alioqui continens duos primos perfectos, ternarium, & quaternarium. Maxime verò eſt is numerus tempori numerãdo accommodatus, quia tempus quod vnà cum cœlo natum eſt, vt inquit Plato, ſeptem corporum Planetarũ motibus numeratur primo. Septuaginta verò eſt ſeptenarius denariorum, quare cum decem omnes numeri ſint, ſeptenarius, cuius vnitates ſunt (vt ita dicatur) perfectæ totalitates. Iuxta eundem numerum deſtinati ſunt Hæbrei ſeruituti regum Babylonis, per ſeptuaginta annos. Quibus exemplis, & innumeris aliis, quę per totam ſcripturam ſacram occurrunt, maxime in Daniele, & Eſdra, quibus multæ temporum reuelationes factæ ſunt, ſed & in Apocalypſi Ioannis (ſi quis intelligat) apertè indicatur, quod verbis præſcriptis dicitur, in ſtatera ponderatum eſſe ſeculum, & menſura menſurata tempora mundi. Itaque, vt mundi huius aſpectabilis partes, omnes, indicatum eſt proportionem quandam ſeruare in-

Ab Abrahamo ad Chriſtum generationes

ter ſeſe,& conſonantiam cum ſubſtātiis inuiſibilibus ita & cum toto mundi tempore, & eius partibus, ſiquis hiſtoriæ valde peritus & numerorum acriter cōſideret,concētum mirabilem inueniat. velut enim alterabilis partes mundi quatuor ſunt,ita ſecularis potentiæ toto mundi decurſu,ſunt quatuor Monarchię, quas Daniel Prophericè deſcripſit,Prima Chaldæorū vſque ad Baltaſar, Secūda Mædorum vſque ad Dariū, quē expugnauit Alexander, à quo incepit tertia Græcorum vſque ad Cæſares,à quibus incepit quarta Romanorum, cuius imperium quia coaluit cum Eccleſia, durabit vſque ad finem temporis. Itaque conſtat tēpus quatuor Monarchiis,vt mūdus alterabilis quatuor elementis. Porrò vt tota mundi moles triplici machina,corruptibilium,tantū mobilium, & penitus immobilium: ita & totum tempus tribus ſeculis,naturæ,legis,& gratiæ.Res verò diuinę,velut cœleſtium orbium lumina,ſeptenariis computatur, vt exemplo generationis Ieſu,& reuelationis factę de eius aduētu indicatum eſt, & conſtare etiam poteſt per ſeptē renouationes Diuinæ legis, & mandatorum Dei, quas recenſet Eſdras Cap.3.lib.4.primam in ipſo Adam,ſecundam in Noë, poſt diluuium; tertiam temporibus Abrahæ,Iſaac,& Iacob: quartam per Moſem data lege:Quintam per Dauidem & Salomonem pro tabernaculo,ædificato templo;Sextam in tranſmigratione Babylonis,renouatis omnibus,& reędificato templo: Septimam,eámque perfectam, & in ſecula ſeculorum duraturam,per Ieſum Dominum. Quæ quidem ſeptē mundi ætates ſunt. Itaque vt mundus viſibilis & inuiſibilis factus eſt ad numerum,ita & eius duratio.

Monarchiæ.

Septē diuinæ renouationes.

Factaque ſunt ea omnia ad normam quæ erat in exēplari. atque vt mundus factus per quoſdam gradus fert

fert in id quod æternum, ita tempus per quoſdã curſus certos,labitur in æternitatem. Non autem ſolùm mũdi totius ætates,certo quodam numero ſunt apud Deum computatæ, ſed & ſingulorum hominum vita & ætates, vt ex iis quæ de clymatericis annis ſcripſimus ſuper cap.ſextum Geneſeos,conſtare poteſt. Sed adhuc vidẽtur verba illa Eſdræ maiori indigere enarratione,Nam quomodo menſurentur & numerentur tempora facile eſt intelligere.Siquidem menſurari poteſt tempus cum ſit continuum & quãtum;numerari verò cùm ſit numerus,qui numeratur in motu,vt per Solis circuitiones ſiue annuas,ſiue diurnas,& per circuitiones mẽſtruas Lunæ, atque adeo per lineas quas percurrit gnomon in horologio,& eiuſmodi alia:põderari verò in ſtatera quomodo poſſit? haud dubie hoc per metaphoram dici neceſſe eſt,cum tẽpus nullum habeat pondus, vt poſſit ſuſpendi in ſtatera, ſed quid ſignificet ea metaphora,iam explico.Prima cauſa,qua hæc hoc,illa illo tempore fiant,eſt voluntas & præſcientia Dei,qui ita mẽſura menſurauit, & numero numerauit tempora.Nimirum vt creationis, ita & durationis,& operationum rerum omnium, ac denique omnium quæ fiunt Deus eſt prima cauſa, neque ipſe ab vlla alia extra ſe mouetur, vt ita aut aliter velit,aut intelligat. Quod innuit Ioannes in Euangelio ſæpe dicens, *factum eſt hoc, Vt impleretur quod dictum eſt per prophetam.* Quæ phraſis apertè indicat, non quia ita erat futurum, prædictum fuiſſe à Deo per prophetam, ſed ita eſſe factum, quia prædictum erat à Deo,& vt impleretur quod Deus prædixerat. Nimirum Deus eſt rerum omnium efficiens cauſa & finis. Omnia fiunt ab illo & propter illũ,quia eſt α.& ω.hoc eſt principium & finis.Siquidem omnia fecit propter

Quomodo tempus põderetur

ſe ipſum, vt dicitur 16. Prouerbiorũ. Igitur quia Deus prædixit euenir, & vt impleatur, & glorificetur Deus. igitur eueniunt omnia eo tẽpore, quo deſtinata ſunt à Deo, cum in principio numerauit tempora. Neque eſt qui ea tempora mutare poſſit, aut aliter diſponere quàm à Deo diſpoſita ſunt. Quod innuunt verba illa Danielis cap. 7. vbi futuri tyranni ſuperbia, his verbis depingebatur. *Sermones contra excelſum loquetur, & ſanctos altiſſimi conteret, & putabit quod poſſit mutare tempora.* His verbis ſignificatur, fruſtra illum per ſuperbiam putaturũ, quod fieri nequit, vt ſcilicet mutentur tempora. Hoc etiam innuunt illa Saluatoris verba, *Nondum venit hora mea*, & illa, *Hæc eſt hora veſtra, & poteſtas tenebrarum.* Nimirum cùm Deus à principio numerauerit omnia ſecula, omnes annos, dies omnes, & omnes horas, & temporũ momenta, nihil geri poteſt, niſi tempore à Deo definito. Verum & ſi hoc ita ſit, non tamen ita diſpoſuit Deus tempora, vt nulla alia cauſa ſit, qua tunc fiãt, quàm quòd ita ipſe diſpoſuerit: ſed ſunt etiam omnium quæ fiunt aliæ cauſæ effectis proximæ. Velut temporibus Noë accidit diluuium, quia, tunc corrupit omnis caro viam ſuam. Temporibus Abrahæ cõbuſta fuit Sodoma, quia eouſque creuerat tunc eius abſurditas, vt ne decem quidem in populoſis vrbibus inuenti ſint iuſti. Tempore Ieſu Naue, Deus Amorrheos, & alias gentes deleuit, quia conſumata tunc eſt iniquitas Amorrheorum. Ciuitatem Sanctam Hieruſalem deleuit Romanus exercitus, quia tũc deſiit eſſe eius populus, qui Chriſtum negauerat. Poſtremo toti mundo finem impoonet Deus, quia tunc erit impletus numerus iuſtorũ. Igitur cùm ita res ſe habeat, diſpoſuit ita Deus omnia ſecula, vt in deſtinata tempora inciderent ſimul

Sodomæ interitus.

Hieroſolymitarum excidium.

mul res gerendæ & earum cauſæ, atque tãquam Deo in bilãce ponderãte mutationes rerũ & cauſas, in idẽ tẽpus deſtinauit ſingula, in quod pondere cauſarũ trahebantur: atque aptare cauſas effectis, eáque in tẽpora certa deſtinare, eſt in ſtatera ponderare ſeculum. Quod quidẽ apertum fit ex c. 5. Danielis, vbi narratur, qua nocte interfectus eſt Baltaſar Rex Chaldeorũ, & regnũ eius occupatũ à Dario Medorũ rege, viſam illi eſſe manũ ſcribentẽ in oppoſito pariete, *Mane, thecel, phares.* Quã ſcripturã Daniel ſic eſt interpræ tatus. *Mane, numerauit Deus regnũ tuũ, & cõpleuit illud. thecel. appenſus es in ſtatera, inuentus es minus habẽs.* His duobus verbis cõtinentur fere omnia quæ diximus. Nã inſtabat finis regni Baltaſar iuxta numerũ annorum quos Deus dederat regno illi; atque adeo toti Monarchiæ Chaldæorum. Cauſa verò vt tunc finiretur fuit, quòd Baltaſar cum appenderetur in ſtatera, hoc eſt, eius merita & demerita velut in bilance appenderẽtur, inuentus eſt habens minus meriti, quam vt dignus poſſet eſſe diuturniori regno. Numero ergo, menſura & põdere, diſpoſuit Deus illam tranſlationem regni à Chaldæis in Medos, vt & alias omnes rerũ viciſſitudines. Huic interprętationi cõſona eſt illa, de Michaële cõcepta ab Eccleſia opinio (minime quidem vana, vt quibuſdam impiis videtur) quem depingunt altera manu enſem, altera habentem ſtateram. Enſem quidem, vt indiceetur eum fuiſſe principem militiæ Dei aduerſus Satanam, quem & vicit, & cœlo deturbauit. Stateram verò, quia cum ſit princeps populi Dei, ad eum præcipuè ſpectat fideliũ animas Deo præſentare, & earũ merita, velut in ſtarera appendere, iuxta id quod Baltaſari denuntiatium eſt. Diximus itaq; vt Deus omnia in numero, pondere, & menſura diſpoſuerit hac ra-

Monarchiæ trãſmutatio.

Michaëlis archãgeli pictura.

tione mundum pulcherrimum efficiens,ac ſecundum harmonicas proportiones conſtituẽs; & ipſa quoque mundi tempora,ex quo cœpit moueri adhuc naſcens, vſquedum moueri deſinat,velut in ſtatera ponderata eſſe,& numero numerata,& menſura menſurata: atque in hac quoque temporum diſpoſitione habitam eſſe rationem numerorum,& concinnæ proportionis quaſi mutationibus ipſis ſeculorũ cadentibus ad numerum.qua de re eius qui mouet mundum hunc,tanquam appoſitiſſimè cytharam pulſet, ſapientia commendatur. Vnica videtur ſupereſſe dubitatio. Videtur enim fieri,vt neceſſariò eueniant omnia cum fiunt,ſiquidem mutari non poſſunt tempora: ſi autem omnia neceſſario, nihil videtur fieri ex deliberatione. Certè hæc dubitatio non eſt propria huius loci,ſed communis omni doctrinæ de prædeſtinatione, neque aliter nobis hic, quàm illic Theologis reſpondendum. Nimirum in ſenſu cõpoſito, omnia fieri neceſſario cum fiunt:in ſenſu autem diuiſo,ac ſimpliciter, poſſe tunc fieri aut non fieri, quæcunque pendent ex electione. quod(vt dicam apertius)nihil eſt aliud quàm futurum neceſſario tunc, ſi Deus tunc fieri præſciuit: id verò fieri poſſe vt non fiat tunc:quòd ſi nõ fiat, neq; Deus præſciuerit.velut fieri non poteſt, quin currat Petrus ſi eum ego currere video, poteſt verò ille non currere,atque ſi non currit, neque ego viderim. At dices, longe intereſt.Ego enim video currere,quia currit,ac Deus non præuidit quia erat curſurus,ſed hic potius currit,quia Deus præuidit,& voluit. Nam à Ioue principium.ita eſt profectò,ſed hoc eſt immẽſæ, indicibiliſque ſapientiæ Dei argumentum,ita rerum omnium cauſas diſpoſuiſſe, & aliarum ex aliis ductum, quem Stoici vocabant Fatum,vt cum nulli liberæ cauſæ de-

Neceſſaria nõ omnia.

tra

trahat deliberandi, atque eligendi facultatem, omnia tamen ſint futura, cum, & vt ille diſpoſuit. quæ eſt altitudo diuitiarum Sapientiæ, & ſcientiæ Dei: cui honor & gloria in ſecula ſeculorum. Amen.

CAPVT SEPTVAGESIMVM PRIMVM.

CAP. 27. Eccleſiaſtici. *Senſatus homo in ſapientia manet ſicut Sol, ſtultus ſicut Luna mutatur.*

Hæc verba videntur innuere, inſenſatos & ſtultos, denique eos qui non ſint ſana mente, per viciſſitudines, & mutationes Lunæ habere grauiùs, eóſque proinde vocari lunaticos, quam ſententiam iuuat, quod capite quarto Matthæi legimus. *Obtulerunt ei omnes male habentes: variis languoribus & tormentis comprehenſos, & qui dæmonia habebant, & lunaticos, & paralyticos.* & rurſus capite decimoſeptimo: *Domine miſerere filio meo, quia lunaticus eſt, & malè patitur, nam ſæpè cadit in ignem, & crebrô in aquam.* Ex his Euangelij verbis conſtat, haud dubiè epilepticos dici lunaticos. Conſtat quoque ex multis veterum locis, & ex communi hominum ſententia, lunaticos vocari maniacos. Cuius tamen appellationis non omnes eandem rationem reddunt. ſed genethliaci, ſeu iudiciarij qui natiuitates obſeruant, dicunt inde eſſe, quòd qui in interlunio naſcuntur, aut luna malè collocata, ſunt plerunque epileptici. alij, cenſent, & furores & epilepſias mutationes accipere cum Luna, itaque increſcente creſcere, & decreſcente minui. Alij verò dicunt nó ob aliud appellari hos lunaticos quàm quod teneantur morbo cerebri, membri

Lunaticorũ conſideratio.

adeo humidi, Luna verò humiditatibus præeſt. Verum ſi Luna humiditatibus præeſt, hac eadem cauſa augebit eas, & minuet, quare & morbos ipſos, quod ſi fit, quam potiùs ob cauſam appellentur lunatici, qui ita ſunt affecti? augere vero Lunam humiditates, & veterum & recentium conſtat teſtimoniis. Nam Plinius capit. 41. lib. 2. ita inquit. *Iam quidem lunari poteſtate oſtrearum, conchyliorúmque. & concharum omnium corpora augeri, ac rurſus minui.* Hoc quoque fatetur Ariſtot. 4. de Generatione animalium, Omnes etiam qui de agricultura ſcripſere, nullo excepto, decreſcente luna putari arbores iubent, quod tunc minus humiditate redundent, & ea ipſa cauſa, ligna eo tempore deciſa minus ſentire cariam affirmant. Itaque communis omnium hominum ſententia eſt (cui ſine proteruiæ nota non poſſemus repugnare) cum Luna humorem omnem augeri & minui. Quod ſi ita eſt, cum dicti morbi ex humore pendeant, vt & alij plerique, non mirum ſi ij, & aliorum multi ſecundum Lunæ mutationes, ipſi quoque mutentur. Sed cur Luna humiditates augeat, aut, ſi nō auget, cur illi, aliique ſimiles morbi mutentur cum Luna, non omnes eodē modo dicunt. Quidam enim cenſent Lunæ naturam eſſe frigidam & humidam, vt Saturnum frigidum & ſiccum, vt & Martem calidum & ſiccum, ac Iouem calidum & humidum. Itaque Lunā quia humida eſt, augere humiditatem túncq; maxime cum eſt valentior, increſcentem ſcilicet. Ariſt. Lunam calfacere & ſiccare cenſet, vt ipſum Solem, tantò autē minus quātò repercuſſum quam rectum lumen debilius eſſe par eſt. Augere verò Echinos & teſtacea in pleniluniis, quòd calore & lumine adiuta, fœlicius nutriantur: humiditatē verò excremētitiā, in decremēto & interlunio redundare

De Luna multa.

Morbi ſecūdū Lunæ mutationes.

dundare magis ob defectum caloris, ac proinde muliebria decedentibus menſib. potius fieri. Vide caput quintum de partib. animalium quarti, & Secundum quarti de Generatione animaliũ. Itaque videtur conſequens, vt iuxta priorem ſententiam, dicti morbi, creſcente luna creſcant, iuxta poſteriorem verò, de creſcente. Alij autem quib. fortaſſe nihil horum placet, cẽſent lunaticos ſolùm fuiſſe, quos Dæmon præmeret. Diabolum verò lunaria ſeruare tempora, vt creaturam infamet, in blaſphemiam creatoris. Omnia quæ ad iudiciariã, ſeu Chaldæorũ vanitatẽ ſpectant, refutata mihi ſeorſum ſunt in hoc ipſo opere, præcipue ſacrorum autoritate. Quapropter licet tunc intacta, repellere quæcunque genethliaci dicunt: neque minus quæ de temperamẽtis Aſtrorum leuiſſimi homines effutiunt, cum nulla confirmentur monſtratione. Certè Luna plena à vacua ſolo differt lumine. Nã cætera eadem habet. id verò lumen eſt ſolare, à Sole enim accipit. Solem vero ipſum nõ aliter quàm lumine calfacere, indicatũ mihi antea eſt. Lumine quidem non per ſe, ſed ex accidenti. quod ſcilicet luminis comes eſt ignis ob analogiã. Lumini ergo, pręcipuè Solari, & ſi per accidens, ſemper tamen accedit vis calfaciendi. Quandoquidem verò per ignem qui ſe exhibet comitem, conſtat quòd & ſiccandi. Conſtat ergo haud dubie, noctes plenilunij calidiores & ſicciores eſſe quàm interlunij, atque adeo Lunam eadem præſtare quæ Solẽ, & ſi debilius, atque vt Sol per annum, ita Lunam per menſem ſuam æſtatem facere & hyemem. quod Ariſt. affirmat. 4. de Generatione animaliũ cap. 2. quod idem euidenter confirmatur verbis illis Pſal. 120. *Per diem Sol non vret te, neque Luna per noctem.* Vrit ſcilicet per noctem Luna, vt per diem Sol. Nimirum

Lunæ plenitudo.

Lunæ lumen.

mirum eſt Solis vicaria,lumen ab illo accipiẽs, vt pro illo præſit noctí,vt ille diei. Luna ergo per lumen habet vim calfaciendi & ſiccãdi,quare ea diminuta, aut omnino deficiẽte, merito euenit augeri humiditates, defectu ſcilicet ignis.Cum tamen ita ſit , nihil prohibet , ipſam etiam plenam humidas paſſiones augere, nõ quod frigida & humida,vt vulgus putat, ſed quod reflexio luminis tepidus ſit calor.Talis enim ſolet humiditates plus fundere quam reſoluere, atque ita augere,& mouere,vt tepidum balneum, & vernus calor fluxiones mouet.Hinc fit,vt qui deſtillationibus ſunt oportuni,ſentiant ſe lædi à Luna , quod ſcilicet tepidus eius calor humores fundat. Leduntur verò minus aliquando à Sole , quòd hic calidior cum ſit.non plus fundat quàm abſumat. Quod quidem Plinius capit.9. lib.2 . explicuit, de Luna differens his verbis. *Ideo mollior & imperfecta vi ſoluere tantum humorem , atque etiam augere , quem Solis radij abſumant.* Eſſe igitur morbos qui Luna creſcente,aut decreſcente augeantur,& eos qui ita laborent,vocari lunaticos , nihil habet rationi diſſonum , ídque ſiue dæmone exagitante fiat,ſiue aliter.Nã dæmones ipſi vtuntur ad torquendos homines ſuccis , eorundem obſeruata natura, vt iam antea indicatũ eſt. Porrò tales præcipuè eſſe epilepſias,& inſanias,rationi quoque eſt cõſonum , quia cerebrum eſt membrum redundans multa humiditate,quę aut in plenilunio fundi,aut in interlunio augeri poſſit. Vtro verò potius Lunæ tempore patiantur lunatici,& an vtroq;,an alij in alio,res exigit vt explicemus. Quandoquidẽ duplex ratio eſt,qua Luna humiditates auget,cõſtat,neque omnes , neque eoſdem lædi vtraque,ſed quoſdam hac, quoſdã illa. Nam qui vtraque ratione æqualiter efficientur ſemper (quod ad

Quo tẽpore luna patiantur lunatici.

ad Lunam attinet) æqualiter ægrotabunt, qui altera afficientur grauius, ad alteram videbuntur habere leuius. Quoſdam autem hoc, quoſdam illo tempore habere deterius, & melius conſentaneum eſt. Nimirum quibus fuſio humiditatis inexiſtētis fiet maior quàm acceſſio nouæ, lædentur plenilunio, quibus contra gignetur potius noua, quàm fundetur priſtina, lædētur interlunio. Quæ autem erit vtrorumque differentia? certè quæ humorum. Horum enim quidam ſunt concreti, frigidi adeo, vt niſi magno calore, qualis Lunæ non eſt, non fundantur; frigore verò moderato maiori, magnopere augeantur, huiuſmodi ſunt pituitoſi & vitrei: Alij ſunt calidi adeo, vt vel moderato calore fundantur, frigore verò non augeantur, ſed compeſcantur, & ſedentur, huiuſmodi ſunt bilioſi & exuſti. Eos ergo qui huiuſmodi ſuccis abundant, veriſimile eſt deterius habituros in plenilunio, qui verò illiuſmodi in interlunio. Ergo maniacis omnibus, & epilepticis ex atra bile, creſcet malum cum ipſa Luna: Epilepticis verò ex pituita & crudis ſuccis, decreſcente creſcet, & vrgebit maxime in interlunio. Natos verò eſſe homines in nouilunio aut plenilunio, meo iudicio, nihil refert. Refert fortaſſe potius, quo tempore vtero eſſent concepti. Sed pro aliis rebus, & aliis ſuccis eſt diſtinctio alia. nimirum quidam ſucci ſunt alimenta; quidam excrementa. Alimenta ſemper auget Lunæ lumen: moderatum enim calorem cùm afferat rebus, nutritionem auget, quare & alimentis replet: excrementa verò nō ſemper. Nam quæ per incoctionem generantur, decreſcente potiùs augentur. Hinc fit, vt plantæ omnes, & natura illis proxima cōchilia, creſcāt magis in plenilunio, & ea humiditate qua nutriuntur abundent: ac proinde periculoſius putentur:

Epileptici quādo maxis afficiātur.

men

ta, victus ſalubriter inſtituendi, ratio. Vocant verò has res, non naturales, quia neque naturales ſunt & ſemper vtiles, neque præter naturam & ſemper noxiæ, ſed eædem bonæ, & malæ pro vtendi modo. Itaque ſi quis illis rectè vtatur, vtiles fiunt, ſi malè, fiunt cauſæ morborum, atque etiam mortis. Sunt verò hæ, quæ vocantur cauſæ externæ ſeu procatharticæ. Hæc igitur Eccleſiaſtici verba, quibus affectus animi moderatio conſulitur, partim pertinent ad tractationem de cauſis morborum, partim ad tuendam valetudinem, priora illa, *Multos occidit triſtitia, & non eſt vtilitas in illa*, ad morborum cauſas: vituperatur enim triſtitia, vt quæ morbos & mortem inferat: poſteriora verò, ad tuendam valetudinem, quia vituperatur ſolicitudo, vt quæ vitam contrahat, & canos ante tempus afferat. Perpendamus ſingula, & apponamus cauſas. Videtur triſtitia penitus vituperari, quaſi ſemper noxia, & in qua nulla vnquam ſit vtilitas, ſæpe verò etiam occidat. Si autem hoc ita eſt, primum quidem malè ponitur à medicis in cauſis non naturalibus, ſed potius in iis quæ præter naturam, ac ſemper noxiæ. Deinde gaudium ſemper eſſet vtile, & quantumcunque. At verò non eſt: quin potius, vt Galenus docet primo de ſymptomatum cauſis, ex ingenti gaudio nonnulli puſillanimes periere͂t, ſúntque multæ de ea re hiſtoriæ & antiquæ & recentes. Non igitur ſemper gaudium vtile eſt, quare neque triſtitia ſemper noxia, ſed eſt huius quoque, vt & aliorum animi motuum quædam moderatio ſalutaris. Atqui profectò ego ita cenſeo. Conſultum enim fuiſſet mulieri, quæ viſo filio quem mortuum crediderat exanimata eſt, aduentum filij, cum triſti aliqua narratione prænũtiaſſe, vt, ſcilicet, triſtitia gaudium temperaret.

Cauſæ procatharticæ.

Triſtitia.

Gaudio mortui.

Haud

Haud dubiè procuranda nonnunquã quædam triſtitia eſt,non minus quàm alij animi motus, velut certè & ira,quæ Hippocrate autore conſulto eſt in frigidis naturis & affectib.excitanda augendi feruoris gratia; & gaudium,quod tam multis machinamentis melancholicis procuratur:& vt etiam timor:quem nonnulli in quibuſdam paſſionibus incuſſerunt, & furentib. ſæpe incutitur ad cohibendam iram.Nihil enim iram æquè frangit,ac timor.Nõ tamẽ proinde magna triſtitia,quæque plus,quàm profuſi gaudij temperatio eſt, vnquam prodeſt.Quinimo talis ſemper nocet, & poteſt aliquando occidere.Non quidẽ repente, vt timor & gaudium(autor Galenus loco citato)ſed paulatim, & multo tempore.Quia per gaudium affatim, & ſine vllo fræno effunditur totũ calidũ, quare in puſillanimis totum exhalat. In timore magno affatim accurrẽs ad cor,ſuffocatur.Motus ſimilis eſt triſtitia timori, non tamen vehemens,vt ille,ſed natura ſua lentus,ac proinde paulatim facit vitalem calorem marceſcere, & nutritionem partium minui, atque ita deducit ad tabem. Quod aperte ſignificãt illa verba Prouerb.17. *Spiritus triſtis exſiccat oſſa.*Itaque triſtitia repente nullum fortaſſe occidit,vt & timor gaudium, lente verò ac paulatim quàm plurimos. Illa verba & *non eſt vtilitas in ea,*duplicem ferunt ſenſum,naturalem & moralem.Naturali quidem ſignificãt, triſtitiam nihil conferre:nam neque ad pellendos morbos,neq; ad tuendam valetudinem (id verò conſtat ex dictis, intelligi debere de magna triſtitia,& quæ omnem excludit hilaritatem) morali verò, continent exhortationem quandam, ad pellendum ex animo triſtitiam. Quaſi dicatur, vita triſtitiam, quia multos occidit, & nihil confert ad recuperandũ id cuius gratia doles. Neque enim

Morbi ex triſtitia.

enim lachrymis defunctum vita maritum ſuſcitabis, neque filium, neque amiſſam inuenies pecuniam, neque incendio conſumptam reficies domum. Huc pertinent illa verba cap. trigeſimi octaui, vbi de lamentatione mortui agitur. *Ne dederis in triſtitia cor tuum, ſed repelle eam à te, & memento nouiſſimorum, & noli obliuiſci.* Neque enim eſt cõuerſio (a morte ſcilicet ad vitam) & huic nihil proderis (mortuo ſcilicet) & teipſum peſſimabis. Hactenus de prima præſcriptæ orationis parte. Altera quā pertinere diximus ad tuẽdam valetudinẽ, vituperat zelum & iracundiā, & aſſiduum cogitatum, quòd minuant dies, & ante tempus adducant ſenectam. Videntur autem mihi illa omnia, vnico ſolicitudinis nomine ſignificari. Solicitos enim eſſe dicimus eos, qui plus ſatis curãt, quid agatur, quod futurum ſit. Tales enim ſunt zelatores, ac proinde iracundi, & cogitabundi. Quæ omnia excludunt ab animo hilaritatem. Quare ſi vere dictum eſt 17. cap. Prouerbiorum *Animus gaudens ætatem floridam facit*, merito euenit, vt, quæ gaudium excludit ſolicitudo, afferat intempeſtiuam ſenectutem. Verum autem illud eſſe conſtat, ſiquidem indicatum antea ęſt, ſpiritũ triſtem exſiccare oſſa: exſiccat ergo & ea paſſio cuius triſtitia comes eſt, puta ſolicitudo, & nimia cura vt vero exſiccat, ita refrigerat, quia vt nuper diximus, ſiccat imminuta nutritione, per vitalis caloris & ſpirituum conſumptionem. Refrigeratio verò naturalis cũ ſiccitate, ipſum eſt ſenium. vnde efficitur, vt ſolicitum eſſe, ac proinde iracundum, & cogitabundum, adducat ante tempus ſenectutem. Neque res vlla experimento magis cognita eſt. Neque quidquam iis, qui priuatam agunt vitam conſultiùs, quàm nulla de re eſſe ſolicitos, iis verò qui Reipub. tenent gubernacu-

Solicitudo vitanda.

la,qui id non poſſunt, tamen interponere gaudia curis,& animum tantis ſolutum curis,crebro laxare, ac locum dare cibis & exercitationi, ne ſemper animo ad cogitationem tranſlato,corpus tabeſcat.

CAPVT SEPTVAGESIMVM PRIMVM.

ECcleſiaſtici cap.31.*Vigilia, & cholera, & tortura, viro infrunito: ſomnus ſanitatis in homine parco. Dormiet vſque in mane, & anima illius cum ipſo delectabitur. Et ſi coactus fueris in edendo multum, ſurge è medio & vome: & refrigerabit te, & non adduces corpori tuo infirmitatem. Audi me fili, & ne ſpernas me: & in nouiſſimo inuenies verba mea. in omnibus operibus tuis eſto velox, & omnis infirmitas non occurret tibi.* & rurſus cap.37.*In multis eſcis erit infirmitas, & auiditas, & appropinquabit vſque ad choleram. Propter crapulam multi abierunt, qui autem abſtinens eſt, adiiciet vitam.* Plurimum gloriatus eſt Hippocrates primo libro de Dieta (ſi modo eius eſt is liber) & in initio libri de Ratione victus in acutis, ſe rationem victus inſtituendi inueniſſe,quam antiquiores, aut omnino non attigiſſent, aut tractaſſent negligentius, quam tamẽ artis partem magnopere laudat,& merito quidem.Si quidem reliqua medicina,tam quæ pharmacis vtitur, quàm quæ adhibet manuum operam(his enim tribus tota medicina continetur)ad præſentes tantum, aut iam iã imminentes morbos eſt vtilis, quæ verò victum inſtituit etiam ante omnem morbi ſuſpicionem, ne vnquam fiant.Sed & ad multos morbos præſentes facit nõ minus victus,quàm pharmaca,& chyrurgia,& ad quoſ-dam

Dietæ vtilitas.

dam multò plus, atque adeo ad nonnullos ſola ſufficit, cùm ad nullos ſit ſatis reliqua medicina, ſine vlla victus cura. multis itaque rationibus præſtat reliquis medicinæ partibus, hæc cuius inuentione gloriatur Hippocrates. Eſt profectò tanti momenti, vt ad animi æque ac corporis medicinam ſpectet. nullus enim error in victu committitur, qui non æque vtranque partem hominis lædat. Ebrietas enim vt caput grauat, ita mentem lædit, cibi & potus ingeſtio nimia, vt replet ſuccis corpus, ita facit hominem libidinoſum. Otium facit corpus excrementoſum, & animum mollem, ac deſidem. Cibi abſtinentia nimia, extenuat ac debilitat corpora, animũ facit meticuloſum: Vini potus (cui aqua erat ex re) fluxiones multas ciet, & iracundiam affert: potus aquæ (cui vino erat opus) cruditates parit, & triſtitiam. Si igitur, vt ad tuendam corporis valetudinem humores oportet eſſe compoſitos ita ad valetudinem animi, affectus; & vtroſque modo aliquo turbat, quicunque error in victu: conſtat idoneam victus inſtitutionem, ad totius hominis valetudinem, corporis inquam & animi eſſe neceſſariam. Cũ præcipuè non ſolum talis error vtroſque per ſe turbet, ſed & alterutros per alteros. vtcunque enim turbentur ſucci, euenit turbari affectus, & vtcunque turbentur affectus, humores quoque. Quaptopter veriſſime dictum eſt à Galeno, medicinæ partem eſſe philoſophiam morum, non ſolum quæ ad Reipub. pertinet conſtitutionem, ſed quæ ſingulorum moribus componendis ſe accommodat. Hæc enim affectus temperat, quæ vna quidem pars eſt (neque ea maxima) totius victus: cum hic, vt medicis omnibus conuenit, ſex conſtet rebus, cibo & potu; motu & quiete: ſomno & vigilia: aëre animi affectibus: &

Ebrietatis incommoda.

Medicinæ pars Ethica.

excretione,aut retentione quorundã,Haud dubie igitur, ea philoſophia quæ affectus temperat, medicinæ pars eſt,non minus quàm quæ modum ponit cibo & potui.Neque abs re Galenus,aut extra chorum ſaltãs, ſcripſit, de cognoſcendis, & curandis animi morbis, neque Plutarchus de ſanitate tuenda,neque igitur ſine cauſa in ſacris,ac pręcipuè in moralibus(cuiuſmodi ſunt liber hic Eccleſiaſtes, & omnes libri qui extãt Salomonis,aut Salomoni attributi,præter Cantica)tã multa ſcripta ſunt medicinalia,& ad victus inſtitutionem pertinentia. Cum verò multa ſint, præſcripta oratio cõtinet præcipua totius victus capita,& plurimum congruit cum Hippocratis præceptis. Nam tametſi victus dictis ſex conſtat rerũ generibus, modus cibi,& exercitationis, primum ac ſummum rei caput eſt,& ad hęc referũtur alia omnia.Omnes enim morbi, teſte Hippocrate, additione aut detractione conſtant.Atqui præcipua additio & detractio,repletio & inanitio eſt.Repletionem facit cibus,inanitionem exercitatio. Conſtat verò quod repletionem natum eſt facere, inanitionem tollere, quod inanitionem facit, tollere repletionem. Cibus igitur & exercitatio, non vt expedit ſuſcepta, morbos omnes nata ſunt facere, &, vt expedit,tollere.Reliquæ verò omnes cauſæ,his ſeſe adiungunt ſocias,quia aut replent, aut inaniunt. Proinde maxima pars dieticæ partis eſt,modu ponere cibo & exercitationi. Modus autem quem ponit Eccleſiaſticus eſt, ne quis ſit infrunitus, hoc eſt,intemperans in capiendo cibo, ſed parcus:& vt in ſuſcipiẽdis laboribus ſit velox,quę eadem ſentẽtia ſcripta eſt ab Hippocrate lib.6.Epid.ſectione quarta his verbis. *Exercitatio ſanitatis eſt, citra ſatietatem cibum capere, & impigrum eſſe ad labores.* Quæ aſſertio quam ſit eadem,

Parſimoniæ vtilitas.

quæ

quę & Eccleſiaſtici, quiuis videt. Parcũ enim eſſe, quid aliud interpræteris, quàm citra ſaturitatem vti cibis; eſſe velocẽ in ſuſcipiendis laboribus, quid aliud, quã eſſe impigrum ad labores? Verum Eccleſiaſticus, non contentus ſimpliciter præcipere, apponit etiam incõmoda, quæ temperanter facientibus eueniũt, & commoda quæ temperantibus. Explicat verò vtraque per notas quaſdam, & ſigna affectionum, quæ medici ſymptomata appellant. *Viro* (inquit) *infrunito accidet vigilia, & cholera, & tortura. Somnus autem ſanitatis in homine parco.* Nihil magis experimẽto cognitum, quàm eum qui ſe cibis impleuit vſque ad ſatietatem, non poſſe dormire, ſed aut totam noctem vigilare, hûc & illûc ſe iactantem, neque poſſe loco cõſiſtere: aut dormire ſomnum grauem, cum multis horrendíſque inſomniis, neque eum lõgum, ſed crebro interruptum, ac cum cholera nonnunquam & tortura, hoc eſt, cum anxietate ventriculi & vomitibus cibi corrupti, aut nauſeis, & ructibus nidoroſus (hic affectus vocatur Hippocr. cholera ſicca) & cum torminibus inteſtinorum. Illud quidem ob cibos corruptos, qui adhuc in ventriculo hærent, hoc ob eos qui in inteſtina deſcẽderunt: eum verò, qui parce aut citra ſaturitatem cœnauit, dormire vſque in mane, & animam eius cum ipſo delectari, hoc eſt magnam ex ſomno voluptatem capere, & expergiſci alacrẽ, & expeditum: quod quidem ſignum optimè peractæ concoctionis, atque adeo bonæ valetudinis eſt. Ob hæc igitur iubet, parcum eſſe, & præterea, in omnibus operibus eſſe velocem. *Et omnis* (inquit) *infirmitas non occurret tibi.* Quod non ita accipiendum eſt, ac ſi nullo poſſit morbo penitus corripi, ſed quòd nullis morbis eſſe poterit valde obnoxius, ſed raro, ac leuiter tentabitur: niſi caſu læda-

Repletionis mala.

tur à cauſis, quas medici vocant non neceſſarias, vt enſe, aut igne, aut lapidis iactu, aut domus ruina, aut contagio. Nam præter hæc, & ſi parcum atque exercitatum hominem reliquæ quatuor victus partes lædere poſſint, aut ira aut Sol, hæc tamē ipſa rarò magnopere lædent. Quāquam nō nego poſſe etiam grauiter lædere aliquando, præcipuè eorum quædam, vt ſi forte, qui parcus atque exercitatus ſit, vtatur multa Venere, fortaſſe enim læderetur pluſquā ſi viueret in otio. Supereſt igitur, vt illud, *Omnis infirmitas non occurret tibi*, intelligatur ita, vt explicui: quaſi, inquam, diceret, rarò grauiter ægrotabis, quia ſcilicet, præcipua, ac maxima pars rectę victus inſtitutionis, eſt hæc, quamque Hippocrates antonomaſticè vocauit exercitationem ſanitatis. Verum expedit, eum qui nollit ex rectè dictis anſam peccandi accipere, hoc loco ſcire. non ita eſſe vtilem cibi parſimoniam & exercitationem, vt quātò minus quis accipiat & plus ſe exerceat, tantò cenſeatur ſuæ ſanitati melius conſulere. non enim ita eſt, ſed ambo fieri debent intra modum quēdam, quia vt in Aphoriſmo dicitur. Neq; ſatietas, neq; fames, neq; aliud quiddā, quod naturæ modum excedat, bonum eſt; habet certe vterque exceſſus, & cibi & laborum, ſuas noxas, atque haud facile ſit dicere vter maiores. nam vt cibus ſupra modum ingeſtus morbū facit, ita & nimis tenuis. dictum enim ab Hippocrate eſt. Morbos ex repletione, ſanat inanitio, & ab inanitione repletio. Porro, vt otiū vituperatur, ita & defatigatio, quā interdicens Hippoc. ſcripſit, *vbi laſſari cœperit corpus, quieſcere ſtatim remedium eſt.* Cur (igitur dices) Eccleſiaſticus tenuem victum & labores commēdat, ac non potius mediocritatem eorum? certè intra mediocritatis fines intelligēdum eſt, hæc laudari.

Exercitationis vtilitas.

Modus in omnibus adhibendus.

neque

neque verba aliud ſonant. Nam parcus non eſt qui fame ſe macerat, ſed qui non eſt infrunitus, hoc eſt, inutiliter cibos ingerens, aut vt referã Hippocratis verba, *qui non accipit ad ſatietatem.* Velox non qui præcipitatus, ſed qui non piger. Itaque harum; vt & aliarũ omnium cauſarum quæ nos alterant, eſſe debet modus. quia omne nimium eſt naturæ inimicum. modus verò cibi & exercitationis, definiri primum debet ad ipſum hominem, ſeu ad eius facultatem, deinde alterius ad alterum, quia exercitatio eſſe debet pro modo cibi, & cibus pro modo exercitationis. Nam Hippocrat. in Aphoriſmo dicit, *vbi fames, laborandum non eſt.* Atque ita conuertenti licet dicere, vbi laborandum, fames ſuſtinenda non eſt, ſed capiendus cibus, atque eadem ratione colliges, vbi otiũ, cibus capiendus non eſt, niſi parciſſimè: & vbi multum accipiendum ſit cibi, non vtcunque, ſed multum exercendus eſt homo: quia vt ipſemet dicit libro primo de Dieta, *homo comedens & non laborans non poteſt eſſe ſanus.* appoſuit verò ibidem cauſam omnium eorum quæ diximus, his verbis. *Contrarias enim inter ſe vires habent cibi & labores.* Verum inter ſe mixti conferunt ad ſanitatem. Labores enim ea quæ inſunt conſumere ſolent, cibi autem & potus ea quę euacuata ſunt explẽt. Itaque modus eſt, vt vterque ad alterum accommodetur, quia contrarias cum habeant facultates, neutrum oportet alterum ſuperare, neq; cibum vnquam, neque laborem: mutuò enim ſeſe corrigunt, alterum cùm repleat, alterum cùm inaniat. Igitur ſi cui laborandum neceſſariò plus ſolito, eſt adiiciendus cibus: ſi veſcendum pluribus, exercendus etiam plus. Igitur ne nimio indigeas motu, conſultius ſit parcè vti cibo. Neque tamen ſemper, vbi ſolitam cibi copiam au-

xeris, ſatis ſit augere exercitationem, neque vbi ſatietas magna fuerit, quia & ſi cibus & labor contraria ſunt, non tamen vterque poſt alterum commodè adhibetur; ſed, vt Hippocrat. inquit, *labor cibum præcedere debet, non ſubſequi.* Neque quidquam periculoſius, quàm pleno ventre aut toto etiam corpore pleno aut impuro vehementer exerceri, antequam magna pars copiæ aut cacochymiæ, manifeſta euacuatione ſit depoſita. Quia exercitatio diſtrahit per corporis habitum, quæ intra ventres ac cauitates recondita ſunt. è pleno igitur ventre cruda ditrahit in partes alias omnes: quare, & capitis, & pulmonis, & hepatis, & viſcerum omnium facit obſtructiones, atq; fluxiones multas in eas ipſas partes, & in veſicam & in articulos, & totum corpus, vnde innumeri naſcuntur morbi. Igitur maximè ac primùm curandum eſt, ne vnquam cibum capias niſi parcè, vt ab illo placidè ac longum dormias, & à ſomno alacriter experrectus impigrè exercearis, vt omnem effugias infirmitatem. Si quãdo verò coactus ſis, ita vt fit in conuiuiis (tametſi id vir temperans, & fortis, quique ruſtico pudore non laboret, pati non debet) in edendo multum, conſultiſſimum ſit, multitudinem cibi primum deponere, deinde dormitum ire, vt concoquatur reliquum, poſtea exercero, vt extrudantur excrementa. Optima autẽ ratio ventriculi vacuandi in vomitione eſt, ſecunda ab hac in deiectione. Vomitio enim eiicit ex ipſo ventriculi ore, antequam deſcenderint cibi, ſuccurrítque citiſſimè, & maximè, ſine aliarum partium noxa. Deiectio ex inteſtinis, quæ iam deſcenderunt. Vtendum ergo, ſi modò facere id homo poſſit, vomitione ſtatim. ſi autem quiſpiam eorum ſit qui vomunt difficillimè, vtendum. aliquantò poſt alui ſubductione; tunc

Exercitatio poſt ſatietatem mala.

Vomitus vtilitas.

tunc ſcilicet, cùm tormina, aut diſtentionem inferioris ventris cœperit ſentire. Optimè igitur, ac ſecundum Hippocratis & Galeni præcepta, vt libro ſeptimo methodi medendi licet videre, præcepit Eccleſiaſticus. *Si coactus fueris in edendo multum, ſurge è medio* (his verbis ſignificat ſtatim id eſſe faciendum, antequam cibi copia noxæ aliquid afferat) *& vome: & refrigerabit te* (hoc eſt, ſubleuabit te) & non adduces corpori tuo infirmitatem.

CAPVT SEPTVAGESIMVM QVARTVM.

CAPITE trigeſimooctauo Eccleſiaſti. *Honora medicum, propter neceſſitatem: etenim illum creauit Altiſſimus, à Deo eſt enim omnis medela, & à Rege accipiet donationem. Diſciplina medici exaltabit caput illius, & in conſpectu magnatum collaudabitur. Altiſſimus creauit medicinam de terra, & vir prudens non abhorrebit illam. Nonne à ligno indulcata eſt aqua amara? Ad agnitionem hominum virtus illorum, & dedit hominibus ſcientiam altiſſimus, honorari in mirabilibus ſuis. In his curans mitigabit dolorem, & vnguentarius faciet pigmenta ſuauitatis, & vnctiones conficiet ſanitatis, & non conſumabuntur opera eius. Pax enim Dei ſuper faciem terræ. Fili, tua infirmitate ne deſpicias te ipſum. Sed ora Dominum, & ipſe curabit te. Auerte à delicto, & dirige manus, & ab omni delicto munda cor tuum. Da ſuauitatem, & memoriam ſimilaginis, & impingua oblationem, & da locum medico. Etenim illum Dominus creauit: & non diſcedas à te, quia opera eius ſunt neceſſaria. Eſt enim tempus quando manus illorum incurras. Ipſe vero Dominum deprecabuntur, vt dirigat requiem eorum, & ſanitatem propter* De medicina.

conuerſationem illorum. Qui delinquit in conſpectu eius qui fecit eum, incidet in manus medici. Hactenus Eccleſiaſticus.

Qui medicinam dum ſani ſunt vilipendunt, neque pauci ſunt,neque ignobiles,imprudentes tamen ſunt haud dubie, vt hoc loco teſtatur Eccleſiaſticus. Nam inquit. *Vir prudens non abhorrebit illam.* neque de ſpirituali hîc agit (huc enim confugiunt) medicina, ſed de ea quam creauit Altiſſimus de terra, tribuens ſcilicet virtutes ſalutares herbis, lapidibus, ſuccis, & terræ generibus, & metallis. Eorum igitur qui medicinæ detrahunt, quidam ipſas medicamentorum facultates negant,quòd nihil poſſint inſigne, ſed opinione magis conſtent medicorum,quàm reipſa:Quidam eſſe quidem re vera, hominibus verò nō haberi certam de iis ſcientiam, atque adeo neque ipſam medicinam ſcientiam vere eſſe, ſed incertas & inſtabiles opiniones,& coniecturas non ſatis firmas:argumento,quòd multæ fuerint,naſcantúrque quotidie medicorum ſectæ,& abeant,& redeant ſemper per quaſdam viciſſitudines,quaſi nihil certum in eis ſit, fallantúrq; quotidie medici,quaſi nihil habentes ſcientificū. Quidam etiam calumniantur, defeciſſe iampridem, temporis diuturnitate,medicamentorum vires,neque eſſe qualia antiquitus, ſed elanguiſſe omnia. Alij ſtulta quadam religione affirmant, medicinæ opera neceſſaria non eſſe,quòd ſanitas,& morbus,vita & mors, penes Dei voluntatem ſint, ita vt nulla arte poſſit vitare homo,quod de eo Deus Opt.Max.decreuerit,& apud ſeſe habuerit ſtatutum. Hæc omnia ſigillatim refutat Eccleſiaſticus, præcipítque honorem haberi medico, duplici de cauſa,& quòd neceſſaria ſint eius opera, & quod creatus ſit ab altiſſimo.Explicat verò quem honorem

Variæ de medicina opiniones.

Medici honor.

norem illi haberi præcipiat dicens, *à Rege accipiet donationem, & in conſpectu magnatum collaudabitur.* Nimirum his duabus rebus conſtare debet honor medici, copioſa donatione, hoc eſt, ampla mercede, atque laudibus. Nam his duobus euadet honoratior. Cùm enim ex Peripateticorũ ſententia, quæ à noſtris etiam Theologis receptiſſima, rei familiaris amplitudo ſit in bonis honorabilibus, hæc ipſa accedens ex arte efficiet artificem honoratiorem. Laudibus verò comparatur bonum nomen, quod melius etiam eſt quam diuitiæ multæ. Cum verò duo hæc honorare adeo, poſſint medicum, tunc maximè, cùm à regibus, & magnatibus præſtantur. Nam cùm honor, teſte Ariſtotele, ſit in honorante, is maximè honorare poteſt, qui eſt honoratiſſimus. Proinde Eccleſiaſticus, tum omnibus in commune mortalibus, præcipit honorem medico habere; tum maximè Regibus & magnatibus. Atqui profectò ipſa natura, cuius medicus miniſter eſt, id omnes gentes docuit. Nulla enim tam barbara aut fera eſt, aut vnquam extitit, vt nulla penitus vteretur medicina. Neque ſanè ſolùm natura quæ eſt hominibus omnibus communis, à qua naturale ius fluit, ſed ea etiam quæ eſt illis communis cum beluis (quam naturæ impetum, ius verò vocari non vellem) medicinæ vſum ingerit cum ab irrationalibus putentur medici multa, neque ea quidem parum vtilia, didiciſſe. Quæ verò gentes humanioribus vſæ ſunt legibus, omnes quidem publicè decreuerunt medicis multos honores, immunitates, ac priuilegia & inter eos quidam, Regiis, longè ampliſſimos: præſtantiſſimis verò medicis, etiam diuinos honores tribuebat antiquitas. Romani Imperatores certatim largiebantur medicis & ipſam artem ac medicamentorum *Medicorũ præmia.*

torum

torum affluentiam, magnis ſumptibus augēdam procurabant. Nulla potius ratione mortalibus vtiles ſe eſſe poſſe iudicantes. Quod, vt alia omnia, quæ ad Regia pertinent officia, omnium optimè nunc Philippus ſecundus Dominus meus exequitur, multam pecuniam impendens medicamentis conuehendis, ex America, & vndique terrarum, & medicinalib. viridariis excolendis, & de naturali hiſtoria rerum Americarum commentariis componēdis: quo ſtudio hauddubiè, de tota hominum poſteritate optimè merebitur, vt de nobis merita eſt antiquitas: quæ hanc artem maximi fecit. Quin, vt ego exiſtimo, in magna illa antiquitate, medici requirebantur, vt reliquis hominibus imperarent, ac Reges fierent. Quod non obſcurè indicant illa verba Iſaiæ capite tertio, *Apprehendet enim vir fratrem ſuum, domeſticum patris ſui, & dicet, veſtimentum tibi eſt, princeps eſto noſter. Ruina autem hæc ſub manu tua. Reſpondebitque in die illa dicens, non ſum medicus, & in domo mea non eſt panis, neque veſtimentum, nolite conſtituere me principem populi.* Hæc Iſaias: conſtat verò illa verba, *non ſum medicus*, excuſantis ſeſe eſſe, quod non poſſet eſſe princeps populi. Nunc verò eo res deuenit, tanta eſt hominum imprudentia, tam præpoſterúmque fertur de rebus honorabilibus iudicium, vt licet nobis aliud dignitatis artis huius argumentum accipere, quod hoc ſeculo vilipenditur. Sed quia locum hunc multi Iuriſperiti tractauerunt diſertiſſimè, & meus fortaſſe affectus ſuſpectus habebitur, continendus mihi impetus orationis eſt, condonandáque inſcitiæ Plinij ſua Grammaticalis garrulitas, mendaciis plena: & Catonis pulchra magis & procax, quàm grauis ſententia dimittenda: & ſigillatim enarrandæ ſingulæ præſcriptæ dictionis partes. Ab altiſſimo

dicit

dicit creatam medicinam ob neceſſitatem. Haud dubie ab altiſſimo, ſi neceſſaria eſt. Deus enim non deficit in neceſſariis: neceſſariam verò eſſe medicinam conſtat, ſi modo ſunt morbi: maximè ſi ſunt morbi quos non poſſit ipſa per ſeſe natura ſuperare, poſſit verò accedente artis miniſterio. Hocquidem ſi eſſe indicetur, nemo neget eam artem eſſe neceſſariam. Omnino enim ſalute opus eſt ad vitam retinendam: eſſe verò ita, facilè monſtrari poteſt. Nam eſſe morbos quoſdam, & alios aliis maiores, ac maligniores, quiuis libenter concedet. Porrò minores ac benigniores facilius, maiores & maligniores difficilius vinci quis neget? Porrò nos admotione, aut ingeſtione rerum quarundã poſſe lædi, refrigeratos aut exuſtos, aut aliter affectos ſi quis negat, admoue illi niuem aut glaciem, aut ignitũ ferrum, aut nudum hyeme ſub dio dormire, aut diem totũ per æſtatem tranſigere in Sole coge. Quod ſi lædere poſſunt hæc & alia huiuſmodi, poſſunt etiam prodeſſe: nõ enim omnia eodem modo lædunt, ſed per contrarias alterationes. Quare quibus alia nocent, alia erunt vtilia, atque quia non omnes homines eodem modo affecti ſunt, eadem aliis noxia, & aliis erũt vtilia. Hæc ſolum ſi receperis, neceſſe eſt concedas reliqua. Si enim ad quaſcunque intemperies ſunt res aliquæ vtiles, quæ ſcilicet inducunt cõtrarias alterationes: conſtat, naturam idoneo adhibito medicamento, morbum quemcunque facilius ſuperaturam, quàm nullo. Si igitur ſunt morbi alij aliis ſolutu faciliores, alij difficiliores, neceſſe eſt ſint aliqui adeo difficiles, vt omnino vinci non poſſint, & alij adeo faciles, vt ſine vllo medicamento vincantur. Hęc duo facile dabis. Nam ſi neges, fiet vt nullus morbus poſſit ſine medicamento ſolui, aut

Medicina eſt neceſſaria.

aut vt omnis poſſit cum medicamento, atque vtrumuis horum fiat, erit ars longe magis neceſſaria. Si verò ſunt illa duo, neceſſe eſt, ſit etiã inter illa mediũ morbi ſcilicet, qui medicamento ſolui poſſint, ſine illo nõ poſſint, ob quos conſtat, medicinã eſſe ſimpliciter neceſſariam. Dico autem ſimpliciter: nam ob quoſdam etiam aliorum erit vtilis. in illo enim genere morborum, qui ſine medicamento ſolui poſſunt, ſunt qui facile, & qui difficile: ob eos verò, qui etſi à ſola natura vinci poſſint, difficile autem ſoluũtur, vtilis eſt medicina, vt interim natura minus laboret, & minus in poſterum relinquatur noxæ: ob alios verò qui nullatenus ſine eius ope ſoluuntur, eſt omnino neceſſaria. Rurſus, ſunt nõnulli morbi, qui errore ipſius naturæ conſtant, & augẽtur: quique proinde nõ niſi ſolius artis opera, etiã natura repugnante curationi, ſolui poſſunt. Quos ſi ſolui ad tuendam vitam neceſſarium eſt (eſt profectò aliquando) conſtat medicinam eſſe ſimpliciter neceſſariã. Nam pone, carnem (ita vt fit quotidie) creſcere in vrinæ meatu niſi diſſoluatur, nõ magis viuere poſſis, quàm ſine mictu. Non eſt autem quod expectes naturæ medelam, quia ipſamet natura eſt quæ auget, éſtque ille morbus, & præter naturam auctæ, ſubſtantiæ verò naturalis incrementũ. Sola igitur arte curari poteſt, ferro ſcilicet, aut exedente medicamento. Eſt igitur tũc ſolius artis curare id, quo non curato, viuere non poſſis omnino. Igitur ars eſt ſimpliciter neceſſaria. Ad multa itaque vtilis eſt, & ad quædam neceſſaria. Vtilitatis adſcripſit Eccleſiaſticus duo exempla, dicens. *Curans mitigabit dolorem, & vnguentarius faciet pigmenta ſuauitatis.* Nam hæc duo pertinent ad meliorem tolerantiam morbi, & quandam facultatis refectionem, vt ſcilicet per anodias vnctio

Medicina vtilis ad multa.

ctiones dolor miteſcat,& per ſuauia pigmenta voluptas concilietur. Addit vero, *& vnctiones conficiet ſanitatis*,quaſi dicat,alias quoque conficiet vnctiones neceſſarias,quibus non ſoluat ſolùm dolorem,aut voluptatem conciliet,ſed morbum ipſum demoliatur,dolores aliquando etiam augens. Hæc igitur ita habent. Si vero medicina eſt ad multa vtilis,& ad quædam neceſſaria,conſtat datam eſſe hominibus à Deo, alioqui deficeret Deus in neceſſariis. Neque hoc quoſpiã latuit mortaliũ. Omnes enim gentes medicinæ inuentionem in ſuos Deos retulerunt,aut illos ipſos homines qui putarentur inueniſſe,retulerunt in numerum Deorum : quaſi medicina non poſſet eſſe niſi Dei inuentum. Auxerunt quidem illam pręſtantiſſimi quidã viri præceptis & experimentis:& ſecundum Dialecticæ leges, methodo conſtituerunt. At vero primo,ab ipſo rerum opifice data hominib.eſt,neque prius fuerunt ægroti quàm medici, neque vnquam ſine medicis. Illos enim ſex centum annos quibus Roma caruit arte hac,Senatuſconſulto dãnata, mẽdacium eſſe merum,ipſa annorum computatione conſtat. Nam venit Romam(teſte eodem Plinio) Archagatus,anno ab vrbe condita 530. qui honorificẽtiſſime receptus eſt, & poſt illum ſemper plurimi ſubſequuti. Si igitur pluſquam 600.ante annis,damnauerat artem,Roma pluſquam 70.annis antequã conderetur. Futilia itaque dicteria ſunt hæc omnia. Eſtq́ue medicina Dei inuentũ, quo nullo vnquam tempore caruit,aut omnino carere potuit, hominũ genus. atqui profecto ita oportet. Nam eiuſdem eſt,domũ facere, & labentem reficere, ita & veſtẽ,& calceum,& rem quamcunq;. Cum ergo ad Deũ ſpectet humani corporis formatio, & temperies,ad eundẽ ſpectet neceſſe eſt,eius cõſeruatio & refectio.

Quando cœperit medicina.

fectio. à Deo igitur eſt omnis medela. Quid igitur honorabilius ea arte, quæ neceſſaria eſt, & à Deo fluxit. At dicunt non eſt tanta vis medicamentis, neque experimento probãtur quamplurima eorum, quæ ab iis qui de illorum facultatibus ſcripſere, dicta ſunt. Ita eſt profecto, faciléque conceſſerim, nulla de re magis medicos nugari quàm de medicamentorum viribus, ſingulis tribuẽtes innumera, quorum multis experimenta non reſpondent, aut non euidenter. Sed nugentur illi quantum lubet, ſunt nihilominus plurimæ, atque mirabiles medicamentorum vires, tametſi illi de quibuſdam nugentur per leuitatem, alias exploratas non habeant per inertiam. Sed ſunt etiam per omnia ſecula nonnulli prudentes docti & exercitati medici. Quid autem non ſperes, fieri poſſe circa humanum corpus, per naturalis cuiuſpiam rei admotionem, cum Moſes iniecto in eos ligno quodam, magnos aquę fontes, ex adeò amaris, vt neque à valde ſitientibus poſſent deguſtari reddiderit dulces? Id quod naturali quapiam virtute effectum eſſe, ſuper caput quindecimũ Exodi diſputauimus. Cõſtat verò ex hoc loco. Niſi enim naturali facultate id feciſſet lignũ, nõ bene in medicinæ confirmationem accommodaretur. Sed de hoc ſeorſum egimus, nũc procedamus. Dicũt alij. Sint quidem multæ virtutes tributę rebus naturalibus earum vero cognitio non eſt hominibus tributa. His reſpondet Eccleſiaſticus, dicens, *ad agnitionem hominum virtus illorum* (ſcilicet peruenit) *& dedit illorum ſcientiam hominibus altiſſimus, honorari in mirabilibus ſuis*, hoc eſt, vt honoraretur in mirabilibus ſuis. Quod eſt argumentum à fine. Quorſum enim feciſſet Deus, niſi eorum cognitio eſſet ad homines peruentura? quę enim vtilitas accederet hominibus? aut quæ gloria Deo? neceſſe eſt

ergo

ergo dederit Deus in ipſo mundi initio facultatum talium ſcientiam. quam fortaſſe, quia exoleſcebat; poſtea dedit Salomoni, qui ſcripſit de omnibus ab Hyſopo vſque ad Cedrum. Ex cuius ſcriptis multa arbitror deriuata eſſe ad Græcos, & ad Latinos, & Arabes & ad nos vſque. Dicunt alij. Ah deficit iam plurimorũ medicaminum vis. Ipſa quoque terra velut defatigata; & tabeſcens, minus profert efficatia. Non eſt iam ea virtus rebus, quæ antiquitus. Cui ſententiæ fauere vidẽtur verba illa capitis quinti Eſdræ, vbi de terræ totius & mundi ſenio agitur. Verba verò ſunt hæc, poſt multa alia facientia ad inſtitutum idem. *Conſidera ergo & tu, quoniam minori ſtatura eſtis, præ his, qui ante vos, & qui poſt vos, minori quàm vos, quaſi iam ſeneſcentes creaturæ, & fortitudinem iuuentutis prætereuntes.* Ceterum neque hic quartus Eſdræ liber recipitur à Theologis inter ſacros: neque mihi hæc ſententia vnquam probari potuit. Habet enim mundus ætates ſecundum diuinas ordinationes, & rationem temporum, quã Deus apud ſe habet, non tamen ſecundum naturam, cũ neque naturalis extiterit eius ortus, neque interitus futurus ſit. Fieri quidem poteſt, vt vna aut altera terræ particula, longa cultura & aſſidua ſeminatione defatigata, languerit, vt tamen tota, terra minime. Neque enim vnica particula langueſcit vnquã, velut quę verè ſeneſcunt, vt non poſſit, ſcilicet, vnquam inpoſterum vires reſumere, ac velut reiuueneſcere. Immo circulo quodam abeunt & redeunt omnia, ſecundum omnes & ſingulas partes. ſecũdum omnes quidẽ per viciſſitudines, aliis debilitatis, aliis fœcũdioribus redditis: ſecũdum ſingulas autem, ſingulis debilitatis, & refectis alternatẽ. Quapropter fieri poteſt, vt quæ aliũde antiquitus deportabãtur medicamenta, veniũt

An eadẽ virtus ſit medicamẽtis quæ antiquitus.

nunc aliunde potiora ac contra:vt verò omnia vbique debiliora effecta ſint,fieri non poteſt.Atqui profectò nunc medicamenta non valent minus quàm antiquitus. Quinimo video medicos nunc multò magis illorum potentiam formidare,ac de doſibus antiquis magnam partem detraxiſſe. Quod facultatum nõ imminutarum argumentum eſt.Iam vero copiam medicamentorum habemus longe maiorem,quæ noſtræ Indiæ,& orientales abũde ſuppeditant.Haud dubie igitur (vt inquit Eccleſiaſticus) *non conſummabuntur opera eius*, hoc eſt, medici. *Pax enim Dei ſuper faciem terræ*, hoc eſt, quia ſemper Dominus dabit benedictionem, & terra dabit fructum ſuum,alimènta ſcilicet, & medicamenta.Dicunt alij,imprudenter,vt dixi pij, morbos & ſanitatem,vitam,& mortem, voluntate Dei diſpenſari,neque rationem vllam eſſe euadẽdi, cũ Deus morti homines deſtinauerit, aliqui verò ipſos per ſeſe ſaneſcere:quapropter ea arte opus non eſſe, quæ ſolum nõ morituros. Huic abundè cõtradiximus nuper,indicantes artis neceſſitatẽ, atque adeo eſſe morbos quoſdam,qui arte quidẽ poſſint,ſine ea verò non poſſint ſuperari. Verum nunc aliter procedamus, vt hic locus poſtulat. Non dubiũ eſt morborum cauſas aliquando eſſe in peccatis.nam hoc ipſum præſcriptæ orationis verbis vltimis teſtatur Eccleſiaſticus, dicẽs, *qui delinquit in conſpectu eius qui fecit illum incidet in manus medici*: itaque ex peccatis naſcuntur morbi, vt & aliæ omnes miſeriæ.*Neque eſt in ciuitate*(vt inquit Propheta) *malum quod non fecerit dominus*. Atque ipſa Eccleſia Catholica, penes quam prima ac ſumma auctoritas eſt, id teſtatur dicens, *Cum infirmitas corporalis nonnunquam ex peccato proueniat*. Nihilominus habent, etiam illi eidem morbi naturales, circa noſtra

Morbi ex peccatis naſcũtur.

cor-

corpora conſiſtentes, cauſas. Nam ipſemet Eccleſiaſticus explicuit multas tales, inter quas, multum eſum dicens, *Si coactus fueris in edendo multum, ſurge & vome, & non adduces corpori tuo infirmitatem.* Neque quidem Deus cum in morbum hominem ob peccata conieciat, vult niſi rariſſimè & maximis de cauſis per ſeſe liberare, ſed per hanc digniſſimam artem, quam in humanæ ſalutis cuſtodiam, & reparationem creauit. Nimirum hac ratione efficiens quod præcepit, honorem inquam tribuens medicinæ. Ipſemet Deus vulnerat & ſanat, neutrum tamen niſi per naturales cauſas, ſiue enim morbos infert, in vindictā, aut caſtigationem, aut probationem, ſiue ſalutem miſeratus noſtri largitur, cauſis vtitur ſecundis. Velut Tobiam excæcauit ſtercore hirundinū, & ſanauit Calionimi piſcis felle. Si igitur morbi duplicem habēt ortum, alium diuinum, alium naturalem, quid expediet ægrotos agere? certè pariter placare Deum, & medicationē adhibere. Si enim ad Deum cōfugiens, curationem paruipendas, peccas ob imprudentiam in ipſum Deum, qui poſt expiationes iubet locum dare medico, quia ipſe creauit eum propter neceſſitatem, Quare falſa pietatis ſpecie, incidis in impietatē, parui pendens illius opera: ſi verò oblationibus, & precib. derelictis, ſolis medicinæ confidas operibus, pecces grauius, aliquid ſine Deo rerū naturā pręſtare poſſe, cōfidens. Ob quod peccatū (permittēte Deo) rex Aſa dolore pedum vehementiſſimo vexatus per bienniū, mortuus eſt, vt narratur ſecūdo Parali. ca. 16. itaque infirmus placare debet Deū, & medicū adhibere in curationē. Quoniā verò, vt inquit Hippocrates, in ipſo totius artis prohemio, non ſolum ægrotus ſe debet præſtare opportuna faciētem, ſed & medicus, hunc quoque oportet

Duplex moborum ortus.

perinde facere, adhibere, ſcilicet, curationem, & dominum deprecari, vt dirigat opera ſua, Requirendus igitur eſt, vt res bene cedat, medicus doctus pariter ac probus, vt poſſit vtrunque præſtare curationem inquam idoneam, & preces. Huic verò habendus honor eſt, & ſui gratia, quia eius opera ſunt neceſſaria, Dei verò præcipuè, à quo creatus eſt propter neceſſitatem noſtram. Hæc omnia adeo ſunt rationi conſentanea, vt niſi ei qui de Deo malè ſentiat, aut nullam omnino notitiam habeat rerum naturaliũ, dubia eſſe non poſſint. Quæ his verbis complexus eſt Eccleſiaſticus, *Fili in tua infirmitate ne deſpicias te ipſum* (ſine vlla ſcilicet procuratione manens, vt iumentum) *ſed ora dominum & ipſe ſanabit te.* Non fit tamen ſatis orare, ſi in peccatis maneas, *ſed auerte à delicto, & dirige manus*, reſtituens ſcilicet ſi quid rapueris, ac inſuper tribuens pauperibus. *Et ab omni delicto munda cor tuum*, hoc eſt, neque ſolum non exequaris opere, ſed neque concupiſcas malum. *& da ſuauitatem & memoriam ſimilaginis & impingua oblationem*, hoc eſt, offer abundanter munera Deo grata, túncque (placato ſcilicet Deo) *da locum medico, etenim illum Deus creauit* (vt ſcilicet per illum largiretur ſalutem, quibus vellet) *& non* (inquit) *diſcedat à te, quia eius opera ſunt neceſſaria: eſt enim tempus, quando in manus illorum incidas.* nimirum, omnia tempus habent, & tempus ægrotandi, & tempus vtendi medicis. *ipſi verò*, præterquàm quod idonea adhibebunt medicamenta, *dominum deprecabuntur, vt dirigat requiem eorum, & ſanitatem*, hoc eſt, vt tribuat ægrotis ſanitatem, & ipſis requiem animorum, impetrato eo, quod vehementer exoptant, & ob hanc ipſam cauſam, quæ Dei eſt bonitas, exaudientur, & tribuet Deus ſanitatem ægrotis ob conuerſationem, &

con

conuictum eorum. Haberi igitur debere honoré medico,& naturæ lege(quandoquidem gentium omniũ de re aliqua confirmata opinio lex eſt naturæ, vt inquit Cicero) & Diuino præcepto, iam conſtare videtur. Poſſunt verò ex philoſophorum placitis nonnullę etiã oriri obiectiones, quas dilui ſatius ſit, quàm diſſimulando præterire. Videtur enim ſcientiæ cuiuſpiã dignitas, male neceſſitate extimari, ſiquidem Ariſtot. Cap. 2. primi Metaphyſicorum, de prima philoſophia diſſerens, inquit, *Cæteræ, itaque omnes magis ea neceſſariæ ſunt, nulla verò melior.* Itaque dicit artium omnium, aut ſcientiarum, eam eſſe optimam, quæ minimè neceſſaria, ſit etiã viliſſima, quare & minimo honore digna, quæ maximè neceſſaria. Neque profectò dubium eſt, longè aliud eſſe in rerum omniũ generibus, quod honorabile, & quod neceſſarium. Quis enim neget naturales actiones, vt eſſe, bibere, egerere, & mingere, neceſſarias magis eſſe ad vitam tuendam, quàm rationales, vt meditari, conſultare, & diſputare? conſtat verò quam ſint hæ honorabiliores. Ita igitur dicere poſſis, medicinam artem eſſe maximè neceſſariam, vilem tamen, cum dignitas alia potiùs ratione ſit extimãda, quàm neceſſitate. Dicit enim Ariſt. primo Politicorũ. Cap. 6. *Sunt enim operationes illæ artificioſiſſimæ, in quibus minimum eſt fortunæ: illæ ſordidiſſimæ in quibus maximè inquinatur corpus: illæ ſeruiliſſimæ, in quibus corporis eſt vſus plurimùm: illæ verò ignobiliſſimæ, in quibus minimum requiritur virtutis.* Ignobilis quidem hac ratione non ſit medicina, non enim minimum virtutis cum eius recto vſu coniunctum eſt. Quin potiùs, vt nuper diximus, probus æquè ac doctus eſſe debet medicus: Videri non poſſit, ſordida ac ſeruilis, quia non poteſt, ſine magno corporis labore exerceri, cùm opus

Scientiã optima quæ.

ſit ægrotos viſere, & non raro medicus inquinatur, contrectátque partes inūctas, aut per ſeſe turpes, præcipuè cum Chyrurgia non minima pars medicinæ ſit. ſed neque admodum artificioſa videri alicui poſſit, cū in ea minimum putetur valere fortuna. Quis igitur honor haberi debeat arti ſeruili ac ſordidæ, ſi præcipuè neque admodum artificioſa eſt, ſed fortuna plena? his obiectionibus facturi ſatis, de neceſſitate dicamus primùm. Nam & ad rem ipſam maximè expedit & ad verborum Eccleſiaſtici enarrationem. Certè neque quo ſcientia eſt minus neceſſaria eſt ignobilior (alioqui eſſet prima philoſophia, quā vocamus Metaphyſicam omnium ignobiliſſima) neque quo minus neceſſaria nobilior. Nā agricultura eſt, quàm mercatura nobilior, & multo magis neceſſaria. Et in ipſis mercaturæ generibus, quæ fæneratur eſt ignobiliſſima, eadémque quàm quæ emptione, & vēditione, cōſtat merciū, multominus reipublicæ neceſſaria. Quia agricultura, cum qua, & pecuaria intelligitur, ſecundum naturam eſt, mercatura mercium, prętter naturā, fæneratio verò, etiam contra naturā, quia facit, vt pecunia pecuniam pariat, quæ tamen, natura ſterilis eſt (auctor eſt Ariſtoteles primo Politicorum Capite ſeptimo) igitur neque quo magis neceſſaria, eo nobilior ars quæpiam cenſenda eſt. Neque id dicit Eccleſiaſticus, ſed medicinam eſſe honorabilem, quia eſt neceſſaria. Non tamen hinc fit, vt omnis honorabilis ſit neceſſaria, ſed vt omnis neceſſaria, quà neceſſaria ſit honorabilis. Dico autē quà neceſſaria, quia cū nō vnica honoris cauſa ſit neceſſitas, poteſt ob alia multa eſſe quæ neceſſaria, ignobiliſſima, vt carnificis opera, qua fortaſſe in republica paucæ ſunt magis neceſſariæ & nulla vilior; non tamen eſt ob neceſſitatem vilis.

De Medicinæ neceſſitate.

vilis. (Nam ob hanc ſolùm tollerabilis) ſed ob alia multa. Neceſſitas igitur, cum accedunt alia, nobilitatem auget, ſola verò non valet efficere. Conſideranda igitur alia quæ ad medicinam ſpectant, videndumque an ob ea etiam ſit honore digna Intereſt, vt apud Ariſtotelem legimus. ſecundo. Ethicorum Capite duodecimo, laudabile quid dicere, aut honorabile. Laus enim debetur virtuti, quia eſt boni alicuius effectiua, honor verò poſterius quiddam ac præſtantius eſt) quod debetur ob dignitatem, per operationem perfectæ virtutis comparatam. Itaque proprie laus eſt eius, quod boni cuiuſpiam eſt effectiuum, honor verò eius dignitatis, quam virtus peperit. Ita mihi fieri videtur, vt laudabile merito nihil ſit, quod non ſit etiam honore dignum (dignitas enim neceſſario ſequitur virtutem) honorabilia verò nonnulla quæ laudem nullam merentur, quia laus eorum ſolum eſt quorum & virtus, honor verò etiam attingit poſteros. honoramus enim viros maiorum virtute, & rebus bene geſtis nobiles, idque merito, neque ſine iniuria poſſumus illos eo honore priuare. Quia cum fortunæ poſterũ ad defunctos pertineãt ſuorum maiorum id debetur virtuti: atque, etſi virtus non poſſit, dignitas tamen poſſit eſſe hæreditaria. Nemo tamen qui mentis ſit compos eos laudet, quòd tam bonis parẽtibus nati ſint, magis quàm quòd Romæ nati, aut pulchri, aut proceri, quia nulla eorũ virtute id effectum eſt, ſed naſcendi ſorte. Qua quidem in re præſtant homines noui iis qui veteri gaudent nobilitate: quod hi honorandi ſolum, illi verò etiam laudandi ſint, niſi tamen virtute propria augeant veterem nobilitatem, ita enim, & laudem habent propriam, & honorem duplicem. His itaque conſti-

Laudabile quid ſit.

tutis,conſtat medicum laudari debere,quia medicina virtute comparatur, & exercetur, éſtque boni magni effectiua, quod ſi laudari, certè & honore haberi ac tanto maiori, quanto maioré dignitatem conciliat. Naſcitur verò dignitas ex nobilitate ſubiecti,& finis: ſubiectum verò circa quod verſatur eſt humanũ corpus, corporearum omnium ſubſtantiarum haud dubie præſtantiſſima,finis verò ſanitas,ſummum bonorum omnium quæ ad corpus ſpectãnt.quæ enim ſanitate ſunt meliora, pertinent ad animam. Iure igitur medicis in omni bene conſtituta Rep.honores magni legibus decernuntur, & illorum poſteris: quòd hæc ars,vt & ciuilis,& bellica honorabiliſſima ſit. Neque quæ ex aduerſo obiecta ſunt, habent quippiam momenti. fortuna enim fieri, quæ in medicina bene cedunt,vulgi,& imperitorum ſententia eſt, qui ſi dato medicamento expurgãti, ſuccedit expurgatio copioſa, facilis, & vtilis; aut ſecta vena ceſſat dolor,aut ſoluitur ſtatim febris,bonę medici fortunę id imputant, cum deberent arti.Nihil enim eſt minus quàm fortuna.Nam hæc ſolum eſt,cùm quid rectè euenit præter intentionem agentis. ſi verò medicus vt expurgaret, dedit medicamentum expurgans,& expurgauit, artis eſt recte adhibitæ,non fortunæ:neque enim quia potuit decipi,& arte male vti,fortunæ eſt non eſſe deceptum,ſed artis, vt decipi eſſet erroris,& inertiæ. Habet quidem fortuna etiam in medicina locũ aliquem vt in alia arte quacũque,cũ ſcilicet artifice aliud procurãte,aliud ídque melius quàm expetebatur,euenit. Vt ſi cùm pharmacum expurgandi per aluũ gratiam dederit,menſes qui erant ſuppreſſi erumpant,aut vomica aliqua puris in aliquo viſcere, vel in ipſo ventre latitans rumpatur, & expurgetur,aut calculus è rene

Medicinæ ſubiectum & finis.

detru

detrudatur, & miᶜtu erumpat. Verùm hæc perpauca ſunt præ illis quæ ex arte, atque ex medici inſtituto fiunt. Atque ea ipſa fortuita ſunt huic medico, potiuſquam ipſi medicinæ, quia nō ſine naturali cauſa fiunt, quam alius fortaſſe medicus intelligens, illud ipſum auxilium direxiſſet, in id quod euenit. Nam ipſemet Hipp. 6. Epidem. ad calculos renum iubet vti pharmaco expurgāti, ſciens certè illius vſu ſolere detrudi. minimus igitur locus ſupereſt fortunæ in medicina, quo fit vt ſit artificioſiſſima. Multo profectò maiorem locum habet in re bellica, in qua nonnunquam euenit, qui ſe parabant ad fugam, videri inimicis velle prælium inire, illiſque ob id fugientibus prius, victoriam fortuna manere, apud eos qui iam cœperant fugam capere. Artificioſior ergo multo eſt medica ars, quàm militaris. Neque mirum. hæc enim vſu non adeo longo comparatur mediocriter, illa nō ſine philoſophiæ ſtudio, & multis lucubrationibus, ac longo inſuper vſu. Haud dubie igitur eſt per ſe artificioſiſſima. nunc verò ab optimis auctoribus adeo eleganti methodo conſtituta, vt mihi videatur nulla artiū cum illa poſſe de methodo, & conſtitutione contendere. Iuris enim peritia, quam hominum ambitio omni ex parte medicinæ anteponit, aliis quidem cauſis fortaſſe vincit, vt mox explicabo, methodo vero longo ſpacio à medicina relinquitur. Iam vero medicis nullus labor corporalis, niſi ex accidenti: quia ſcilicet, non poſſunt ægroti ob debilitatem ad eos adduci, alioqui cōſtat eos non curare viſendo, ſed conſulendo. non aliter ac cathedræ moderator, docere non poteſt, niſi quotidie abeat in Lyceum, eius vero officium docere eſt, non abire. neque peripatetici officium erat deambulare, niſi per accidens, quia deambulans diſputabat.

Iuriſprudentia & medicinæ comparatio.

Nobilitas verò artis non expectatur ab eo, quod per accidens,ſed quod per ſe facit,aut patitur artifex:nobiliſſima enim eſt ars imperatoria,quia eius eſt imperare,& ſi non poſſit id ſine magnis laboribus exequi. Iam verò elegantior medicinæ pars,à qua Chirurgia, & pharmacopæia ſaparatur,ſolum medetur victus inſtitutione, & ex ſyngrapha pharmacis, & ſine omni ſordicie tractari poteſt. Quinimo mundicies omnis, & ornatus ſplendidus,decet admodú medicos,vt licet videre apud Hipp.libello de medico, vbi cóſulit medicum veſtitu decoro, & vnguentis odoratis vti. Neque ſi quid,humanæ neceſſitatis cauſa, admittit ſordiciei,vt frequenter cótemplari vrinam,ac,vbi neceſſitas poſcit, etiã feces,haberi id debet turpitudini,aut ignobilitati,quin potiùs virtuti. Condonandúmque, id eſt ſubiecti dignitati. Neque verò quod ſuæ operæ mercedem accipiant,nobilitati detrahit.nam & milites merent, & duces, & ipſi Imperatores. Neque ad nobilitatem intereſt mercedem recipias an non, ſed ex qua arte recipias. Neque medicus lucratur quà medicus,ſed cum idem ſit medicus & paterfamilias,quia medicus medetur, quà pater familias victum quærit familiæ, ex arte honeſta & nobili. Nam cum victus quærendi induſtria ad æconomicam pertineat,ſitque muneris patris familias,& ea tribus conſtet, agricultura mercatura,& arte:victum ex agricultura quærere,nobile certè eſt,& maximè ſecundum naturam,ex mercatura eſt præter naturam, & niſi accedat magna opulentia(quæ tamen,raro iuſta eſt) ignobile: ex arte verò,nunc nobile,nunc ignobile,vt ipſa eſt ars. Medicinam verò ex aliis indicatum eſt,eſſe nobilem: quare victum ex ea comparare, ignobile non eſt Sed quo honoris loco ſit habéda,ſupereſt explicemus, nequid deſi

deſideretur in hac lucubratione. Multis medicis videtur, eiſdem argumentis effici, hanc artem honore magno eſſe dignam, & eſſe omnium digniſſimam, atque præferendam Iuris peritiæ, & aliis omnibus diſciplinis. Quorum ſententiæ videtur fauere Ariſtotel. Capite quinto, libri primi Rhetoricorum, qui recenſens omnes honoris cauſas primo loco ponit facultatem benefaciendi, in iis, quæ pertinent ad ſalutem, vitámque tuendam. Mihi verò videntur multis modis falli, neque rem ad exactum ducere: quod mihi nunc agendum eſt, republ. in omnes ſuas partes diſtributa, & cōſiderata ſingularum dignitate. Tria mihi eſſe videntur totius reipub. membra principalia vt & hominis. Ea ſunt in republica agricultura, res bellica, & litteraria: in homine Iecur, in quo reſidet facultas naturalis, ad quam ſpectat omnis nutritio: Cor, in quo facultas vitalis, & iraſcibilis: & cerebrũ in quo mens, & tota cognitio. vides quæ cui reſpondeat. Agricultura enim naturali, quia alimenta ſuppeditat ciuitati; bellica ars iraſcibili, quia repellit ſi quid inferatur violentiæ; aut impedimenti; literarum ſtudium cognitiuæ facultati, quia ſpectat ad intelligentiam. porro vt præter tria membra, quę principalia vocantur ſunt in homine alia multa minus principalia externáque vt manus, & crura: ita in Repu. præter dictas tres partes, ſunt aliæ externæ & minus nobiles, vt mercatura & artes mechanicæ. Ex dictis haud dubie fit, vt primus honoris gradus debeatur Republicæ rei literariæ, ſecundus bellicæ, ſintque duæ hæ viæ ad nobilitatem: poſt has verò agriculturæ debeatur honor antiquitatis, & naturæ. ea enim fuit prima mundi ars, & maximè naturalis, quam hoc nomine commendat Eccleſi. Cap. 7. dicens. *Non oderis laborioſa opera, & ruſticationem creatam*

Honoris gradus in repub.

creatam ab altiſſimo. Manet etiã mechanicas artes ſuus honor. maximum enim dedecus in inertia. Conſtat verò rem literariam honorabiliorem eſſe bellica, quia bello nihil eſſet magis ferinum niſi compararetur ad tuendam pacem, & vt vacent homines ſapientiæ, in qua eſt omnis veri, & boni cõtemplatio, & verus Dei cultus. ipſa igitur ſapientia, & intelligẽtia præſtantior multò eſt quàm bellum. quia propter vnum quódque tale eſt, illud magis tale eſt. Cum verò id dicimus, ſecundum genus, intelligimus. Habet enim vtraque pars Reip. & bellica inquam, & literaria, partes multas dignitate diſpares. Neque omnes literarias, bellicis omnibus anteponimus (neque enim grammaticum imperatori) ſed præcipuas præcipuis, mediocres mediocribus, & infimis infimas. Porrò res literaria tres habet diſciplinas principes, ex quibus aliæ inferioris notæ miniſtrant, hæ ſunt Theologia, Iuriſperitia, & medicina. Miniſtrant his tres ſermocinales, Grammatica, Rhetorica, & Dialectica: duæ philoſophiæ naturæ, & morum: mathematicæ vocatæ ſcientiæ. In tribus primis, haud dubium eſt, primũ & ſummum honorem deberi Theologiæ. Quia vt Ariſtoteles Capite ſecundo, primi Metaphyſicorum dicit, *quæ diuiniſſima eadem, & honorabiliſſima eſt: ea verò eſt, quam maximè Deus habet, & quæ maximè diuinorum eſt.* Hæc Ariſtot. quæ Theologiæ congruunt. Ea enim eſt ſcientia rerum diuinarum, quæ quidem principia ſua penes Deum habet, & mentes beatorum. Huic itaque non eſt quod vlla alia certet: tametſi audiui quoſdam ſciolos, volentes huic quoque ciuilem artem præferre, hoc argumento, quod vt aliis omnibus artibus, ita etiam Theologia videatur ars ciuilis vti. Non enim minus videtur cautum legibus, & ad ciuilem ſpectare, ne in

Diſciplinæ quæ principes & miniſtra.

Theologiæ & Iuriſprudentiæ cõparatio.

ne in Rep.ſacra deſint,quàm vt iuſtæ,& ſalubriter viuatur, & artium omnium miniſteria exerceantur, vt oportet.ſi igitur(dicunt)ciuilis Theologia vtitur,præſtabilior quàm illa eſt.hic vero optimè occurrit Ariſtoteles in calce capitis vltimi ſexti Ethicorum, diſſerens de prudentia,his verbis.

At verò neque ſapientiæ præeſt, neque præſtabilioris eſt partis,ſicut neque ars medendi præſidet ſanitati.non enim vtitur ipſa,ſed videt, vt fiat. illius igitur gratia, non autem illi iubet. Præterea ſimile eſt, ac ſi quiſpiam facultatem ciuilem principium eſſe Deorum, ſiue diuinorum dicat, propterea quod præcipit de omnibus quæ aguntur in ciuitate: His verbis, Ariſtoteles docet, eos qui prudentiam ſapientiæ præferunt, aut ciuilem facultatem ei quæ de diuinis eſt, perinde errare, ac ſi quis dicat medicinam eſſe potiorem ſanitate: quia vt medicina non vtitur ſanitate, ſed medicamentis propter ſanitatem, ita neque prudentia ſapientia,ſed mediis prudenter inuentis ad conſequendam ſapientiam. Et ars ciuilis non vtitur peritia rerum diuinarum, ſed legibus, vt rebus diuinis ciuitas vacet. Itaque in diuinis eſt finis rerum omnium diuinarum, Theologia vero eſt de rebus diuinis,ac proinde omnibus ſcientiis ſine contentione præferenda.Solùm igitur ſupereſt agitatiſſima illa inter medicos, & iuriſconſultos controuerſia, illis dicentibus,ſe non de fideiuſſione, ſtipulatione, & iure hæreditario, quæ ſolum pertinēt ad tuendam rem familiarem, agere, ſed de propulſandis morbis, tuenda valetudine,ac denique ſeruanda vita, qua nihil eſſe mortalibus prætioſius:his contra reſpondentibus, ſe non ſingulorum hominū, ſed totius reipublicæ vitam tueri,ac ſanitatem, hoc eſt, Iuſtitiam. Quam ego contro *De cōtrouerſia inter medicinam & iuriſperitiam.*

controuerſiam citra inuidiam dirimam. Satis enim mihi eſſe videtur, ſi mea ars ſit in præclaris, quin ſit omnium præſtantiſſima. Iuriſperitia duas habet partes, alteram ciuilem quæ verſatur in gerenda Repub. alteram litigioſam quæ in agendis cauſis, Prima haud dubie medicinæ præferenda eſt. Nam Ariſtoteles 2. ethicorum Capite decimotertio, ita inquit, *Facultas ciuilis honorabilior medicina eſt, atque præſtabilior.* Cauſa verò eſt, quòd medicus de ſeruanda ſolius corporis valetudine agit, atque ſi quando de temperantia, & cohibendis animi affectibus, id quoque refert in corporis valetudinem: ciuilis verò de formandis moribus, & continendis omnibus in officio. Quod quanto ſit præſtabilius quàm bene valere, ſatis conſtat. Alteram etiam partem, & litigioſam, præfert medicinæ hominum auaritia, & inſcitia, tamen hanc immeritò fortaſſe.

Quia hæc, non, vt ciuilis agit per ſe de Reipu. conſtitutione, & bonis moribus, ſed de ſingulorum Iure, vt neque medicus de hominis ſalute, ſed huius, & illius. Eorum verò quæ lite poſſunt detrahi, aut tribui, nihil eſt cum vita conferendum de eripiendis enim animi bonis (quæ ſola rectè vitæ præferuntur) nunquàm eſt inter homines orta lis. Præſtabilior igitur eſt ea ars quæ curat ne homo ante fatale tempus intereat, quàm quæ ne illi quippiam ſuorum bonorum iniuria detrahatur. Honore igitur dignam eſſe medicinam, & quo honoris gradu dictum eſt.

CA

CAPVT SEPTVAGESIMVM QVINTVM.

ECclesiastici 33. *Et ſic intueri in omnia opera Altiſſimi: duo contra duo, & vnum contra vnum.* Vſurpatiſſimum eſt peripateticis omnibus Axioma illud Ariſtotelicum, Vnum vni eſt contrarium. Vnde fit, vt duo aut plura nõ poſſint eſſe contraria vni, quare neque vnum duobus aut pluribus, ſed neceſſario contra vnum, & duo contra duo, & plura contra plura. Quod euidenti monſtratione videtur confirmari poſſe, poſita definitione contrariorũ. Nam contraria ſunt, quæ ſub eodem genere poſita longiſſimè diſtant: at verò ab vno non poſſunt in eodem genere plura æqualiter diſtare, neceſſe eſt igitur vt vnum ſit, quod diſtet longiſſimè, nõ poſſe autem duo diſtare æqualiter, conſtat. Nam aut illa duo diſtant loco, aut magnitudine, aut ratione aliqua. Si loco, aut ſecundum eandem lineam, aut ſecundum diuerſas. Si ſecundum diuerſas diſtant duo æqualiter ab vno, neceſſe eſt illud vnum ſit centrum duarum linearum, & illarum extremitatum, atque ita non poteſt illud vnum eſſe quod longiſſimè diſtet ab illis duobus. Nam productis vltra centrum ambabus lineis erunt duæ aliæ extremitates longius diſtantes à duabus primis quàm illud medium. igitur illud vnum neutri eſt contrarium, nedum ambabus. Si verò duo illa ſecundum diuerſas lineas diſtant inæqualiter ab vno, non diſtant ambo longiſſimè, ſed alterum. quare ſecundum diuerſas lineas, non poſſunt eſſe contraria vni, duo aut plura. Multo autem minùs ſecundum eandem

Contra quæ.

eandem lineam. Nam aut verſus eandem partem, aut verſus oppoſitam: Secundum eandem lineam, & verſus eandem partem, non poſſunt duo ab vno æqualiter diſtare. nam neque duo puncta eiuſdem lineæ, quę ducatur à centro ad peripheriam, poſſunt æqualiter diſtare à centro. Si autem non diſtant æqualiter, non diſtant ambo longiſſimè ab vno, ſed alterum longiùs. Si verò ponis duo illa diſtare ab vno ſecundum eandem partem, tunc à neutro diſtat illud vnum longiſſimè, quia longiùs diſtat alterum ab altero. Nullo igitur modo poſſunt ſecundum locum diſtare duo ab vno longiſſime, ſed vnum ab vno, vt ſupremum ab imo, & duo à duobus, vt ſupremum, & dextrum ab imo, & ſiniſtro: magnitudinis eadẽ omnino ratio eſt, quæ & loci. Quæ ratione aliqua, aut natura, aut forma (nihil enim refert) diſtant, ea etiã neceſſe eſt eſſe tantum duo, ita vt & vni vnicum ſit contrarium. Nam ſi duo diſtant ab vno, aut ſecundum eandem rationem, aut ſecundum diuerſas. Secundum eandem non poſſunt duo ab vno diſtare æqualiter. nam ſi illa ratio diſtandi æqualiter participatur, ſecundum illam rationem, vnica fit ſpecies non duæ, velut à candore non poſſunt diſtare duo calores æqualiter, ſed quæcunque à candido recedũt æqualiter eodem calore ſunt, quia colorum differentia, ſolo maiori aut minori receſſu conſtat. Igitur quod ſummæ recedit vnicum eſt. Si vero duo illa ab vnico recedunt æqualiter ſecundum diuerſas rationes, iam non ſub eodem genere ſunt, ſed ſub diuerſis. nam illa ratio ſecundũ quàm diſtãt contraria, genus illorum eſt. Velut color eſt genus quo, & conueniunt & diſtant candida, & nigra. Si vero diuerſis generibus communicant duo vni, illud vnum ad duo pertinet genera, quà autem ad duo genera perti-

net

tinet, non vnum, ſed duo eſt, vt lac, album, & dulce. Neque enim quia dulce, & candidum ſunt in eodem lacte, non ſint duo, & duobus contraria, puta nigro & amaro. Vnum igitur vni, & duobus duo ſtatuere contraria, neceſſe eſt. Neque dictis obſtat, videri auaritiæ eſſe contraria duo, puta liberalitatem, & prodigalitatem: ita verò, & in aliis virtutibus, & vitiis. Cum enim autore Ariſtot. virtus in mediocritate, atque inter duo vitia ſtatuatur, videbitur virtus contraria eſſe vtrique vitio, & vitia ipſa inter ſe. Quare & virtuti, & vitiorũ vtrique erunt contraria bina. Nam virtuti duo vitia, & vitiorum vtrique virtus, & vitium alterum. Nõ inquam, hoc dictis obſtat. Non enim liberalitas contraria eſt auaritiæ neque prodigalitati, ſi exactè loquivo lumus, ſed liberalitas illiberalitati, atque ſub illiberalitatis genere, auaritia prodigalitati. itaque liberalitas & illiberalitas ſunt ſpecies cõtrariæ, ſub eodẽ genere, puta ſub habitu animæ pertinenti ad largitionem, hic enim habitus liberalitas, aut illiberalitas eſt, hæc rurſum auaritia, aut prodigalitas. Atq; ita ego non cõcederem virtutẽ vllam in medio vitiorũ eſſe, quia quod in medio eſt participat vtroque extremo, nihil autem diſtat magis à vitio quàm virtus. Neque ſanè prodigus tantum diſtat ab auaro, quã liberalis, quia hic habet cum Iuſtitia coniunctam liberalitatem. Illorum vterque abeſt à iuſtitia: quare facile vterque furatur, conueniuntque ambo in vno genere illiberalitatis, quo liberalis differt, ab vtroque. Potiùs dixerim virtutem omnem contrariam eſſe certo cuidam generi vitiorum, ídque genus diuidi in duo contrarià vitia, quorum vtrunque moderatur virtus, non vt medium illorum, ſed vt contrarium eorum generi. Itaque illa duo ſunt vni virtuti contraria, non quà duo, ſed quà

Vitia duo an vni virtuti contraria.

Prodigalitati contrarium.

vnum genus. Mox verò ac duo fiunt, eſt alterum alteri contrarium. itaque in eis quoque euenit, vt ſit vnũ vni contrarium. Videtur dictis repugnare ſaporum genus, quandoquidem Ariſtoteles dulce, & amarum, dicit eſſe contraria, Galenus acerbum, & amarũ. Quæ ſi vera ſunt, conſtat amaro eſſe duo contraria, dulce & acerbum. Verum hæc non eadem ratione, neque ſecundum eandem conſiderationem dicuntur, nam revera, quà ſapores, dulce & amarum contraria ſunt, quia longè diuerſas paſſiones inferunt guſtandi potentiæ, alterum voluptatem, alterum magnam moleſtiam. Verùm quà alterationem aliquam noſtris corporibus afferũt, quæ talibus qualitatibus ſunt affecta (quod ad conſiderationem medicam magis ſpectat) acerba, & amara ſtatuuntur contraria, quia illa aſtringunt, & refrigerant, hæc calefaciunt & diſſoluunt, ac dilacerant. conſtat verò has eſſe conſiderationes diuerſas. Vtcunque verò conſiderentur res vno modo, eſt vnum vni contrarium. Sed quoniam Eccleſiaſticus iubet intueri in omnia opera altiſſimi, ſermonem vlteriùs producamus. Non ſolum quod diximus verum eſt in iis, quæ propriè vocantur contraria, ſed in naturalibus etiam rerum antipatiis. Nimirùm animalia non omnia cum omnibus exercent inimicitias, atque cum multa alicui videantur aduerſari, non tamen æque omnia illa, ſed eſt quod aduerſetur pręcipuè cuicunque quoddam certũ. Velut Leporẽ Canis inſectatur, non ita Lupus, aut Leo, neque ita felem, aut murem. felis murem, non ita aliud quodpiam animal. In inanimis quoque rebus perinde euenit: cum enim ſint quædam antidota, & ſimplicia, & compoſita, quæ cẽſentur pluribus venenis aduerſari, vt lapis bezahar & Theriaca, tamẽ ſunt ſingulis venenis ſingula antidota

Saporum contrarietas.

Antipatia naturalis.

Bezahar lapis.

dota propria,quia eſt quod cuiq; peculiariter ac propriè aduerſetur, velut aconito ruta, opio generoſum vinum,lepori marino lac.Itaque ſunt quædam ſimpliciter antidota, quædam quorundam. atque deteriorũ generi aduerſatur genus alexipharmacorũ,vnũ vni (eſt enim quodãmodo etiam vnum genus omne) cuicunque venenoſum antidotum.Porro naturalem hãc contrarietatis legem imitari videntur etiam hominũ ſimultates,& odia. quæcunque enim inter plurimos, ſiue in vna domo,ſiue in ciuitate, ſiue in regno, ſiue etiam inter multa regna,oriãtur,diſſidia, mox omnes ad quos illorũ cauſa vtcunq; pertinet,ferũtur in duas factiones. adeo diuiſioni accõmodatus numerus, eſt dualitas.Itaq; vidẽtur odia omnia,ſiue naturalia,ſiue volũtaria,exerceri per binarios,vt neceſſe ſit,vnũ eſſe cõtra vnũ,duo cõtra duo,& ita deinceps. Habent verò hæc omnia cauſam nõ valdè diſſidentẽ à priori.Nimirùm vnũ quiddã eſſe ſemper id ſecundũ quod aduerſari contingat:ſecundũ vnũ verò non poſſe diſtare longiſſimè niſi duo. Nam antipatiæ naturales, ex naturali quapiam diſſimilitudine naſcuntur,diſſimilitudo verò eſt ſimilitudinis vacuitas : ſimilitudini verò cuicũque eſt vnum ſubiectum. igitur & diſſimilitudo omnis eſt ſecundum vnum aduerſitas.Iam verò cauſa omnis diſſidij,quod naſcitur inter homines,redigitur ad affirmationẽ,aut negationẽ.Quare neceſſe eſt abeant primũ in duas ſententias,tametſi illarũ quęcunq; poſſit deinceps abire in alias diuiſiones. Præter dicta videtur etiã præſcripta oratio Eccleſiaſtici, continere dogma quoddam Epicuri de vocata illi ἰσονομία,ſeu,vt interpretatur Cicero primo de natura Deorum, æquabili tributione,ſeu æquilibritate.Annotauit enim Epicurus non ineptè, eam eſſe naturam rerum, vt

Simultatum contrarietas quãdo ad vnum renocetur.

Aequalibritas.

omnia omnibus,paribus paria reſpondeant,& ſimilia ſimilibus,& contraria contrariis,& oppoſita.ita vt in omnibus,& ſingulis ſeruetur æqualitas,& reſpondētia,quædam. Velut,totidē eſſe quę conſeruent,& quæ interimant:atque corporeorū,& corpore carentium, mortalium,& immortalium,& aliorum omnium quę ſecundum oppoſitionem dicuntur, eſſe quandam æquabilitatem. Quam Galenus quoque in mēbris hominis, quæ ſecundum oppoſita latera ſita ſunt, dextram,dico,& ſiniſtram partem animaduertit,mirúmque in modum celebrauit, iuſtitiam naturæ appellās. Nimirùm nulla pars eſt in vllo laterum,cui non in altero ſit oppoſita æqualis altera. Nā aut geminæ ſunt, éſtque altera in altero latere oppoſita,æquabilitatem etiam ſitus obſeruans,vt oculi,aures,narium foramina,renes,teſtes,manúſq; & crura,& eorum digiti:aut ſimplices eæq; in medio ſitæ,vt cerebrū, cor, pulmo, vētriculus,veſica,& vterus;inter externas,frons,os,& colis, aut ſecundum latera contrapoſitæ ad æqualitatem vt hæpati opponitur lien.Duæ tantum particulæ videri poſſint ἰσονομίαν corrumpere,vena quæ vocatur ἄζυγος, hoc eſt ſine coniuge, quia ea ſola inter omnes, non oritur gemina, & inteſtinum vocatum Cæcum, quod in dextra ſolum parte ſitum eſt ſub rene. Verū neque hæ, rectè conſideranti, citra æqualitatem eſſe videbuntur,quia vena,mox ac oritur ex ſiniſtra reflectitur ad dextram partem,vt hactenus, neque dextra neque ſiniſtra eſſe videatur, ſed tranſuerſim poſita in medio.Mox repit deorſum,æquales ramos emittēs in oppoſitas partes per ſingula ſpatia intercoſtalia, vſq; dum inſumitur tota in modum ſpinæ cuiuſdam.Iā vero Cæcum inteſtinū,totius inteſtini pars eſt,vt & Colum,appenditur verò ea pars,qua inteſtinum vocatur cæcum

Corporis partes trina.

Vena azyges.

Inteſtinū cæcum.

cæcum, maiori coli ad partem oppoſitam amplitudine. Itaque & ſecundum genera ſimilium, oppoſitorum,& cõtrariorum,& ſingulas ſpecies,& partes ſingularum rerum retinet natura æquabilitatem, & vocatam Epicuro ἰσονομίαν. atque vt inqnit Eccleſiaſticus, *In omnibus operibus altiſſimi duo contra duo, & vnum contra vnum.*

CAPVT SEPTVAGESIMVM SEXTVM.

CAP.42.Eccleſiaſtici. *Omnia duplicia, vnum contra vnum, & non fecit quidquam deeſſe.* Poſtquam Eccleſiaſticus Capit. hoc percurrerat plurima, & præclariſſima operum Dei, poſtremò paucis his verbis, totius vniuerſitatis rerum rationem complexus eſt. Verè enim tota rerũ vniuerſitas, & tota eius perfectio hac ratione conſtat. *Fecit Deus omnia duplicia, & vnum contra vnum & non fecit quidquam deeſſe*, eorum quæ ad perfectionem vniuerſitatis ſpectant. Sed quo pacto ſunt omnia duplicia?an eſt duplex Sol?& Luna duplex?aut etiam terrarum orbes duo?Immo verò videntur præcipuè mundi partes eſſe ſimplices, vnica enim terra,mare vnicum:res verò quæ multiplicitate conſtant,haud ſcio an vllæ ſint geminæ,ſed multæ:vt multi homines,ſtellæ multæ, angeli quoque, aut ſua ſpecie ſinguli,aut quacũque plurimi. Quæ ſunt igitur hæc duplicia? In microcoſmo certè quædam ſunt gemina,vt renes,teſtes oculi,nares,aures, manus ac pedes:quædam verò ſingula,vt veſica,vẽtriculus,caput: quędam multiplicia,vt digiti,& dentes:quomodo ergo ſunt duplicia omnia?certè non ſunt res omnes ge- *Creata duplicia.*

minæ.Immo verò non eſt numerus, quem non alicui rerum generi aptare poſſis, & ſi incipias ab vnitate. Nam eſt vnicus mũdus,& vnicus mũdi rector,& vnicus Sol, ſunt duo luminaria magna, duo ſexus, Tres mundi corporalis partes,ſeu regiones, corruptibiliũ, tantum mobilium, & immobilium. tres corporis dimẽſiones,tres diuinę perſonę.Quatuor elemẽta,quatuor eorũ virtutes,quatuor anni partes,totidẽ cõcretorum corporũ tẽperamenta. Quinque ſenſus, quinque vocalia elemẽta,quinq; digiti; Sex apparent pleiades:Septem planetæ,vt & triones: Octo orbes ſtellati;Nouem angelorum ordines:Decem rerum genera.Quo pacto ergo ſunt omnia duplicia?Certè ſecundum contrarietates: quia rerum multiplicitas formalis,naſcitur ex diuiſione generũ,& diuiſiones fiunt per differentias contrarias, vni verò nõ eſt niſi vnum contrarium: & non facit Deus quidquam deficere, quia tota rerum vniuerſitas opus perfectũ eſt, ac proinde in quocunque rerum genere,ſi vnum contrariorum eſt, neceſſe eſt alterum omnino eſſe. Velut quoniam eſt numerus aliquis par, neceſſe eſt eſſe etiã aliquem imparem,ſi res aliqua calida,neceſſe eſt eſſe aliquam frigidam. atque ſi candida, aliqua etiam ſit nigra.Alioqui manca eſſet,& inſufficiens rerum vniuerſitas:niſi inquam eſſent omnia rerum poſſibilium genera, & omnium generũ differẽtię omnes.Non enim eſt perfectum, & integrum cui aliquid deeſt. tametſi verò ſunt quorundam generum differentiæ multæ, omnes tamen illæ ad duas rediguntur, aut duarũ miſtura conſtant.Velut animalium differentiæ rediguntur ad rationale,& rationis expers; & colores omnes conſtant miſtura albi & nigri; & ſapores dulcis, & amari; ſoni grauis, & acuti. Itaque omnia genera rerum

rum quibus conſtat hæc vniuerſitas ſunt duplicia ſecundum differentiarum oppoſitionem, quia vnum vni contrarium eſt,& non fecit quidquam deeſſe: Cõſtare verò totam rerum vniuerſitatẽ rebus geminis, & multitudinem omnem fluere à binario, conſtat primum hac ratione. Ipſum Ens, primùm quidẽ duplex eſt, alterũ enim ſemper ens, alterum non ſemper ens: rurſus ipſum non ſemper ens, duplex. nam alterum eſt per ſe exiſtens, alterum alicui accidens. Rurſus quòd per ſe exiſtit alterum corporeum, alterum incorporeum. Porrò ens corporeũ alterum generabile,& corruptibile, alterum ſine ortu,& interitu. Rurſus quod ortui,& interitui obnoxium, ſimplex, quod & elemẽtum vocamus, aut miſtum. rurſus miſtum; viuens, aut vita carẽs,& quod viuit, ſenſu præditum aut ſine ſenſu,& quod ſentit, rationale eſt, aut irrationale. Porrò elementum duplex, alterum actiuum alterum paſſiuum, etiam vtrunque horum duplex, nam alterum calidum, aut frigidum: alterum humidum, aut ſiccum. Alia omnia horum miſtura conſtant. cuiúſque quoq; corporis, ſiue ſimplicis inquã ſiue compoſiti, duplex eſt principium, forma,& potẽtia. Genera quoque omnium, quæ miſtione conſtant, ſunt diuiſione duplicia vt de viſibilibus, guſtabilibus, & audibilibus indicatum eſt. eadem autem eſt ratio omnium patibilium Qualitatum. Itaque conſtat omnia eſſe in hac vniuerſitate duplicia aut ad duo redigi, quia cuiuſque generis prima diuiſio eſt, in duas differentias oppoſitas. Hoc tamen non prohibet eſſe quinque digitos,& ſeptẽ Planetas & Stellas fixas innumeras,& huiuſmodi alia. quia illa duplicitas non eſt in cuiuſque ſpeciei ſingulis, ſed in ipſis generum differentiis. Quoniam ergo genera omnia diuiduntur per oppoſita, &

Binarium rerũ principium.

Generum oppoſita.

vnum eſt vni contrarium, conſtat (ſiquidem mundus perfectus eſt) fieri non poſſe, vt quidquam deficiat, eorum quæ verè exiſtentibus oppoſita ſunt, verbi gratià, quandoquidem eſt aliquid aliquando ens, aliquãdo nõ ens, neceſſe eſt eſſe aliquid ſemper ens. & quoniam eſt aliquid alteri accidens, neceſſe eſt ſit aliquid per ſe ſubſiſtens. & quoniam eſt aliqua ſubſtãtia corporea, ſit etiam aliqua incorporea. & quoniam eſt aliquod corpus corruptibile, ſit etiam aliquod incorruptibile, & quia generabilium quædam ſunt miſta, ſint neceſſario quædam ſimplicia, atque in his ſi ſunt actiua, paſſiua quoque ſint, vt & in ipſis rerũ principiis. Et quoniam calidum, & frigidum contraria ſunt, ſi res quædam ſunt calidæ, neceſſariò ſint aliæ frigidæ. & ſi enim omnes hę, & alię huiuſmodi cõſequutiones habent peculiares alias neceſſitates, omnes tamen illam communem, quod non fecit Deus quidquàm deeſſe. Nimirum inſufficiens, & imperfecta, atque, vt ſic dicam, manca & mutila eſſet rerum vniuerſitas, atque adeò ne vniuerſitas quidẽ eſſet, niſi haberet vniuerſa. Nam hæc eſt ratio totius, vt nihil deſit. Dices hinc fieri, vt neceſſariò ſint in mũdo animalia immortalia (cuiuſmodi eſſe Deos, & cœleſtia corpora multi philoſophorum putauêre) ſiquidem ſunt mortalia: at verò nõ fit, quia mortale, & immortale non ſunt differentiæ animalis, immo alterum repugnat, alterum neceſſario ineſt animali. non enim poteſt eſſe animal quod nõ ſit ſenſitiuum, neque ſenſitiuum quod nõ paſſiuum corruptiuè, neque hoc quod non mortale. Ergo mortale, per quædam media, eſt in ratione animalis. Non poſſunt ergo eſſe animalis differẽtiæ mortale, & immortale. velut ergo nemo dicet, quia eſt homo rationalis, eſſe hominem irrationalem, ita neque quia eſt animal

mor

mortale, ſit animal immortale, ſed quoniam ipſe mortalis, & immortalis rationes cõtrariæ ſunt, & ſunt res quædã mortales, ſint neceſſario aliæ res immortales. Itaque (vt reſumentes ſermonem dicamus) ſunt rationes rerum omnium duplices, & neutra ex parte claudicat vniuerſitas. ſingula tamen, vt homines, equi, & ſtellæ, innumera, omnis tamen multitudo rerum quarumcunque, multiplicatur per dualitatẽ, vt animalia per duplicem ſexum. & quæ ſexu carent per duplex principium, materiam, & formam, ſeu potentiam & actum. Nec ſanè quidquam eſt, quod omninò careat dualitate, præter id, quod perfectiſſimè eſt vnum per ſe ac ſemper ens, à quo facta ſunt omnia, & non fecit quidquàm deeſſe, cui honor, & gloria in æternum.

CAPVT SEPTVAGESIMVM SEPTIMVM.

Capite quadrageſimotertio, Eccleſiaſtici legimus, *Gelu ſicut ſalem effundet ſuper terram.*

Quæ verba nonnulli referunt ad ſalis naturam, dicentes ſalem concreſcere vt gelu à frigore, haberéque ſimilem illi generationem. Quod tamen facillimè redarguitur, quia celebratiſſimum eſt apud omnes phyſicos, à contrariis diſſolui remq́ quamcunque, iis à quib. compacta eſt, Sal à nulla cauſa minùs diſſoluitur, quàm calore, quia ad ignẽ ſiccatur ac vritur, diſſoluitur verò ab aqua, vt quæ conſtructa ſunt calore. Neque verò dici poteſt, cõſtrictum eſſe ab vtroque, vt fictile, eſſet enim illiquabile vt illud, nõ eſt tamen, ſed facillimè liqueſcit, vbi quippiã accedit humiditatis. Illud igitur quod de ſale, hoc *De ſale copiosè.*

loco dicitur,non ſpectat ad illius naturā,ſed ad phantaſiam, & id quod apparet. Nimirū nomine gelu, hic pruina deſignatur, quæ aſpectu quidē ſali per terram ſparſo eſt ſimillima,adeo vt ſi procul aſpicias,non valeas diſcernere.res verò adeo ſimiles aſpectu,diſcrepāt natura plurimùm. Nam pruina eādem habet cum niue generationem, hoc ſolum diſcrepans, quod circa terram conſiſtit, habet enim ad niuem pruina, vt ad pluuiam ros,& ad grādinem glacies. Hæc verò omnia ſunt aqua concreta, exiguis differentia conditionib. Sal autem inſignē habet naturam, vix vlli alteri ſimilem.Siquidē neque in metallis eſt,quia nō diſſoluitur calore,neque in lapidibus,quia diſſoluitur aqua, neque in terræ generibus, quia totus diſſolutione abit in aquam,non quidem in ea ſubſidens, ſed ſolutus in aquam craſſiorem.neque verò eſt aqua, quia non abſumitur ab igne, ſed vritur potius, vt terra.quid ergo illum eſſe dicas,niſi αὐτόζενον, hoc eſt,ſui generis?quod ſit autē id genus,ſeu qui modus miſtionis,inueſtigandum.Primùm quidem,ſalſum saporē remiſſione amari fieri, & amarum fieri terræ vſtione, apertè indicat Galenus,nam exuſtis rebus ſupereſt cinis,qui nihil eſt aliud,quàm terrea exuſtarum rerum pars,ignitionem retinens.Hic amarus ſentitur, qui depoſita in aquam ignitione fit frigida terra, aquā verò vertit in ſalſum lixiuium.itaque amarū fit maxima terræ vſtione: ſalſum hoc ipſo adiectione humoris,aliquatenus attemperato. Sal vero eſt illud terreum vſtum, quod cum aqua permiſcetur facile,permiſtum verò ipſam reddit ſalſam. Id apertè percipitur, quia ex aqua ſalſa, quæ colligitur,ſiue ex mari,ſiue ex ſalinis,per deſtillationē ſeparatur ſal,& fit ſuccus potui aptus:quādo,quidem igitur ſeparatione ſalis dulceſcit, permiſtione illius

erat

erat ſalſa,éſtque ſal terra illa exuſta,quæ cum aqua facilè permiſcetur, nó eſt autem vſta vſque ad amaritudinem,ſed infra.argumẽto, quod vbi vſtio plurimum creuit,mare ipſum pro ſalſo eſt amarũ, vt quod mortuum appellatur. Non eſt autem ſal, terra vtcunque exuſta,neque qualiſcunq;,ſed talis;nimirùm quę ſenſim vrenda exhalatione,atq; cum aqua miſcẽda, conſtitit.neque priùs eſt ex terra facta,deinde in aquã demiſſa,aut ex terræ ſordibus,vt quidã dicunt, in mare congeſta, ſed ſimul vi Solis eleuata, vſta, & immiſta, vnde illud miſti corporis genus,vix vlli ſimile conſtitit,maxima ex parte terreũ, & graue(nam & Eccleſiaſticus ſalem cõfert cum arena,& ferro, quod ad pondus attinet)facilè verò miſcibile cum aqua, neq; ſubſidens,ſed retinens miſtionem,vt primæ ſuæ generationi congruentem.per minutulas quoque partes;intra exuſtam terrã concluſit flatũ,vnde vt ſpuma quædam eſt,& candorem habet. Qua etiã in re ſimilis eſt niui,& pruinæ:qua cauſa,& ab igne reſilit, extenuato ſcilicet flatu,qui cócludebatur, vt & in aliis omnibus rebus flatuoſis,velut caſtaneis, & glandibus, euenit. Itaque ſal ad terram pertinet,modo quodã alteratam, & nactam quandam ſympathiam cũ aqua ob primam generationem,ob quam non ſolum in aqua, ſed & in aëre humidiori,vt cum inſtat pluuia,emollitur:ob redundantiã verò terræ,& vritur,& eſt adeo grauis. incluſus enim flatus nõ adeo detrahit pondus reb. cum appenduntur in aëre,quàm cum in aqua. Quod indicant ligna,quæ cum ſint in aëre importabilia,in aqua fluitant,ac ſuperuehũtur:hanc ob cauſam ſal, cum in aëre æquè grauis ſentiatur ac terra, in aqua nõ ſubſidet,vt terra,ſed cómiſtus pendet cũ aqua. Ob dictam quoque naturã euenit,ſalẽ ſiccare ſimul, & extergere, ſiccita

Ligna cur ſupernatent.

ſiccitatem præſtante terra vſta, & exterſionem ipſa ignitione, quia verò hanc minorẽ habet, exterget ſolùm. Nam amara etiam corrodunt. Atque ſal quidem ſolus, eandem ob cauſam, linguæ moleſtus eſt, admiſtus verò pinguibus, aut inſipidis, moleſtiam & faſtidium tollit, & gratiam addit: acida verò, cõtrarij cauſa, retundit, liberant verò vtraque & ſalſa, & acida inquam, à putredine, abſumendo humiditatem, quia hæc cum frigore, illa cum calore ſicca ſunt, putredinis verò cauſa eſt redundans humiditas cum languido, & alieno calore, ſalis igitur natura vtcunque explicata eſt, quæ non adeo ſimilis eſt pruinæ, quàm aſpectu, & forma, præcipuè cum effunditur ſuper terram in ſalinis.

CAPVT SEPTVAGESIMVM OCTAVVM.

De irridi multa.

CAPITE quadrageſimotertio, Ecclecleſiaſtici. *Vide arcum & benedic eum, qui fecit illum. valdè ſpecioſus eſt in decore ſuo. gyrauit cœlum in circuitu gloriæ ſuæ, manus excelſi aperuerunt illum.*

Multis in locis ſacræ ſcripturæ cõmendatur Iridis pulchritudo. Nam & in Cap. quinquageſimo huius libri in Oniæ laudem dicitur. *Quaſi arcus reſulgens inter nebulas gloriæ, & quaſi flos roſarum in diebus vernis, & quaſi lilia, quæ ſunt in tranſitu aquæ.* Et meritò quidem, pulcherrimis enim colorib. eſt, puniceo, ſcilicet, viridi, & rubro. quapropter plurimũ nos vocat in laudem Dei, vt & aliæ omnes res pulchræ in laudem opificum. non minimum autem auget pulchritudinem eius, illa magnitudo, qua cœlum videtur

gyra

gyrare, hoc eſt in circulum comprehendere. Nunquàm enim ſuperſtat hemiſpherio, niſi circuli medietas, quaſi pars ſit circuli maioris, ac totum cœlum ambientis, atque altera pars ſub terra ſit in altero hemiſpherio. Cuius quidem cauſa eſt, ab oppoſito Sole fieri, velut in terram diſpectante, ac ſecundum peripheriam, refractione radiorũ in denſo aëre reddente circulum, qui terram in medio contineat. quò fit, vt quo Sol ſit humilior, atque occaſui propinquior, eo ſit arcus pars quæ ſpectatur ſublimior, & quo ſuperior Sol, eo arcus demiſſior. Nimirum eſt illi oppoſitus, & velut per totum cœlum diſtentus. Miratus ergo Eccleſiaſticus illam tanti arcus extenſionem, vt quod videtur, pars circuli maioris appareat, dicit, Manus excelſi aperuerunt illum. De Iridis cauſis dictum iam antea eſt, ſuper Geneſim. Nunc hoc ſolum dicere refert.

CAPVT SEPTVAGESIMVM NONVM.

CAPITE 6. Baruch. quod eſt Epiſtola Ieremiæ ad abducendos in Babiloniã, ita dicitur. *Quaſi poßint ſentire, qui non habent motum.* quibus verbis, Ieremias indicare vult Idola ſentire non poſſe, quandoquidem motũ proprium non habent: non poſſunt autẽ ſenſum habere, quæ motu carent animali. contra autem videtur, motũ ſine ſenſu eſſe nõ poſſe, ſenſum vero eſſe poſſe ſine motu. Quandoquidem præſtãtioris facultatis, & ordinis eſt motus. ſiquidem Ariſt. quatuor animalium gradus ſtatuit hoc ordine, vegetatiuum, ſenſitiuum, loco motiuum, & in

Senſus an ſine motu.

& intellectiuum. vt ergo intellectiuum à motiuo ſeparari non poteſt, motiuũ verò ab intellectiuo ſeparatur in brutis, ita motiuũ ſine ſenſitiuo eſſe nõ poſſit, licet ſenſitiuum ſine motiuo aliquando ſit. Nimirum valet argumentum à maiori ad minus, non contrà, Galenus quoque libello de cauſis ſymptomatum affirmat, in parte præter naturam affecta poſſe perire motum manente ſenſu, non tamen hunc, manente motu: quandoquidem vehementiori facultate opus ſit, ad transferendũ membrum, quàm ad ſentiendum ſolùm. Igitur, & in toto animali, & in parte quacunque, videtur ſeruari poſſe ſeorſum ſenſum ſine motu, non tamen motum ſine ſenſu. Præterea, ſenſus cauſa eſt vnde incipit motus per appetitũ, aut phantaſiam: appetitus enim eſt qui mouet animal (is verò fluit à ſenſu) motus verò nullo modo cauſa ſentiendi eſſe videtur: igitur motus neceſſariò cõiunctus ſit cum ſenſu, vt cum ſua cauſa, ſenſus verò non neceſſario cum motu. Quapropter à motu rectè videatur quis argumentari ad ſenſum, dicẽs, ſi quid mouetur ſentit etiã, non tamen è cõtrario, ſi ſentit mouetur. Videtur ergo Propheta non ſatis indicare, Idola non ſentire, quòd non moueantur, fuiſſéque rectius dicturus, non moueri, quia nõ ſentiunt. Nihilominus Prophetæ verba ſecundum cõmunem hominum ſenſum prolata ſunt. nulla enim alia ratione agnoſcimus animal mortuum eſſe ac ſenſu vacuum, quàm quòd neque reſpirat, neque aliter mouetur. Sed & in ipſo ortu, quod nondum ſenſum aſſequutum eſt, neque viuit vita animalis, non poteſt aliter dignoſci ab eo, quod iam ſentit, quàm quod moueatur, aut ſecus. Atque adeo Eccleſia ipſa ita procedit, abortiuos enim fœtus niſi motus alicuius ſpeciem præ ſe ferant, non baptizat', quaſi animæ

Gradus motus.

Baptiſmus abortiuorum.

animæ præſentia, non aliter quàm per motũ agnoſci poſſit, neque ſenſus, vbi motus non ſit. Atqui profectò, præterquã quod reipſa, & cõmuni omnium hominum ſententia videtur conſtare, argumẽtis multis indicari poteſt, non poſſe ſenſu eſſe præditum, quod moueri nõ poſſit. Nã medici multis neque ineuidentibus indicant, ſenſum & motum ab eodem principio fluere, putâ à cerebro, eiuſdémque animæ partis eſſe (quàm vocant facultatem animalem) & eiſdem inſtrumentis deferri, & exerceri, putâ neruis, & muſculis. Quæ igitur actiones, neque differentia facultatis, neque principij, neque inſtrumentorum poſſunt ſeparari, neceſſe eſt ſimul in ſint. meritò autem ſi inſunt ſimul, motus nota ſentiendi eſt, potiuſquàm ſenſus mouendi, quia motus ſenſibile quoddam eſt, ſenſus autem non eſt ſenſibilis per ſe ab alio, quàm ab eo cui ineſt. Cum igitur ſignum notius quiddam eſſe debeat, neceſſe eſt ſenſum ex motu venemur, vt ex re notiori, ſimul autem exiſtente. Præterea, cui motum denegaſſet natura, fruſtra ſenſum conceſſiſſet. Quorſum enim dediſſet voluptatis atque doloris occaſionem, niſi proſequendi, & fugiẽdi dediſſet potentiam? nihil certè conferret animali ad ſui cuſtodiam, ſi neque cibum, quẽ cum voluptate olfaceret, capere poſſet, neque ab igne à quo vreretur ſe ſubtrahere. Fruſtra igitur dediſſet ei ſenſum. Sed neq; fruſtra ſolùm, ſed etiam crudeliter. Quod cum tam longè abſit à diuina bonitate, vbi natura eſſet perficienda, non punienda culpa, conſtat fieri non poſſe, atque adeò conuertibiliter dici de re quacunque ſenſum & motum: neque poſſe alterum ſine altero ineſſe, in aliquo toto, & ſecundum naturam habente: velut in animali quopiam bene valente.

Senſus & motus ab eodem.

Quare

Motus à ſenſu non ſeparatur.

Quare rectè conſideranti, motiuum à ſenſitiuo nó recte ſeparari videtur ordine, & gradu, ſimul enim inſunt, & æqualiter, generibus omnibus. æque inquam perfectè, aut imperfectè. Quibus enim omnes ſenſus, & imaginatio bona, ea & progrediuntur; quæ verò affixa tantùm contrahuntur ac dilatantur, vnum, aut duos tantùm habent, guſtum ſcilicet, & tactum cum imaginatione læuiſſima. Non igitur ineſt cuipiam alterum ſine altero. Dixi in toto & ſecundum naturam habente, quia in vna quapiam particula haud dubie ineſt ſecundum naturá ſenſus ſine motu, velut in neruis omnibus qui in nullos muſculos inſeruntur, cuiuſmodi ſunt optici, & alij complures, qui ea cauſa vocantur à medicis nerui ſenſus. Præter naturam verò & per morbos, & in toto animali, & in parte, poteſt perire motus manente ſenſu, in toto quidem vt per catalepſim; in parte verò, cùm paralyſis non procedit vſque ad ſenſus ſublationem. Maiori enim noxa perit ſenſus, quia vt dictum eſt, minori facultate obiri poteſt. Vnde fit, vt non ſtatim ac ſentiri deſinit omnis motus, ſciri certo poſſit obiiſſe hominẽ, ſed expectandum non raro ſit, vſque dum refrigeratio integra ſubſequatur, præcipuè in quibuſdam mortis generibus. Rectè igitur Propheta argumentatus eſt, dicens, *quaſi poßint ſentire qui non habent motum*, non habent ſcilicet, motum naturalem, vt animalia. Nó enim poteſt quippiam, quod totum ſit atque integrum, & ſuam naturam retineat, tali motu carens, habere ſenſum.

In quibus ſenſu ſit ſine motu.

CAPVT OCTVAGESIMVM.

CAP. 4. Libri Danielis. *Eadem hora ſermo completus eſt ſuper Nabuchodonoſor, & ex hominibus abiectus eſt, & fœnum vt bos comedit, & rore cœli corpus eius infectum eſt, donec capilli eius in ſimilitudinem aquilarum creſcerent, & vngues eius quaſi vngues auium.* Videtur Nabuchodonoſor, in beluam verſus per annos ſeptem, ſiquidem & figura illi mutata eſſe dicitur ab humana, & cor à corde hominis. Nam paulò ante præſcripta verba ita dicitur in eodem capite. *Cum feris pars eius in herba terræ, & cor eius ab humano commutetur.* Porro paulò infra in eodem capite dicitur, *In ipſo tempore ſenſus meus reuerſus eſt ad me, & ad honorem regni mei, decorémque perueni, & figura mea reuerſa eſt ad me.* Quaſi ſcilicet, & figuram hominis amiſiſſet, & ſenſum. Cæterum conſtat apertè non fuiſſe hanc metamorphoſim aliud, quàm morbum eum, quem medici vocant melancholiam, morbum, quo qui laborant, inſaniunt non eodem modo omnes, ſed multifariam, vt ſunt eius morbi multæ, ac longè diuerſæ ſpecies inter alia inſaniæ genera, illa ſunt celebratiſſima, quòd ſe in aliorum animalium formas mutatos eſſe imaginantur, faciúntque, & patiũtur omnia quaſi re vera ita eſſet; alij in Canes, & latrant; alij in Gallos, & cantãt, & concutiũt latera; alij in Lupos, & exeũt noctu domo quærúntque ſepulchra, & verſantur libenter cum cadaueribus. Adeò ſunt celebres hæ inſaniendi differentiæ, vt ab illis indita ſint morbis nomina. Vocatur enim canina melancholia, & Lupina, Græcis λυκανθρωπία, Arabibus Cutabut. Verum plures ſunt inſaniendi modi, quàm morborum no-

Nabuchodonoſoris metamorphoſis.

Melãcholicorum genera.

mina. Non enim vllum peculiare nomen eſt eius inſaniæ, qua ſe quis eſſe gallum putat, aut aſinum, aut bouem. eſt tamen omnibus his commune nomen inſania ex melãcholia. Quem morbum inſinuauit Ariſt. 7. Ethicorum Ca. 1. dicens, *Ferus atque immanis eſt inter homines raró, maximè verò inter nationes barbaras eſt.* Fiũt autem quidã tales, & ob morbos læſionéſque principij. Vocat Ariſt. læſiones principij, ipſa inſaniæ genera, quia ſunt læſionis partis principis in qua eſt mẽs. Hic Nabuchodonoſor haud dubie neq; Canem ſe, neque Lupum eſſe imaginabatur, ſiquidem fugiens ſemper homines, vitam agebat in ſiluis, & veſcebatur herbis, quod neque Canum, neque Luporum eſt, ſed Onagrorum, aut boum: aliquid igitur tale eſſe ſe ipſe putabat, appetebátque belluinam vitam, & victum, quod eſt, factum illi eſſe cor ex humano belluinum, alioqui & figura ipſi mutata eſt, non quidem penitus in belluinam, ſed in magnam deformitatem, & faciem ab humana diuerſam, corporis tota cute durata, & infecta a rore cœli, cum verſaretur nudus, ortíſque pilis craſſiſſimis, vt quodammodo imitarentur plumas. quod ſane ab eiuſdem morbi cauſa fiebat, à copioſa ſcilicet fuligine craſſiſſimę melancholiæ: vngues quoque illi creuerunt, factique ſunt vt rapacium auium, ob copiam craſſi terreíq; alimenti, & ob tam longam intermiſſionem amputandi. Durauit morbus hic annos ſeptem. Quod tempus multis morborum lõgiſſimorum eſt fatale, & decretorium, ob vim ſeptenarij.

Pilorũ & vnguium materia.

Anni decretorij.

CAP

CAPVT OCTVAGESIMVM PRIMVM.

CAp.14.Danielis.*Tulit ergo Daniel picem & adipem, & pilos, & coxit pariter, fecitque maſſas, & dedit in os Draconis, & diruptus eſt Draco.* Hæc ratio interficiendi Draconem, qua Daniel vſus eſt, non fuit miraculoſa, ſed naturalis. Quia & ſi neque pici, neque adipi, neque pilis, vis vlla deleteria ſit, ac proinde neque illorum miſturæ, tamen ſunt alia ratione mortifera. Nimirùm, quæ deuorata mortem afferunt, quædam ob ipſius ſubſtantiæ proprietatem, quæ accipientis animalis naturæ aduerſa eſt, (non enim eadem ſunt omnibus venena, ſed alia aliis) id faciunt, ſúntque illis venena: quædam cum ſint alioqui medicamenta, in vſus quoſdã vtiliſſima, quòd intempeſtiuè accipiãtur aut doſi nimia, mortem afferunt: quædam ob quandam incommoditatem, quam à ſubſtantiæ modo, aut figura habent, & ſi per ſe nulla vehementi qualitate polleant, velut aciculæ latenter intra maſſam, aut panem deuoratæ, aut fruſtula vitri, aut adamãtis, huiuſmodi ſunt quę Hiſpani vocant, çaraças. in hoc genere eſt, quod Daniel obtulit deuorandum Draconi. Nam pici nulla pernicioſa qualitas eſt, neque adipi, cũ præcipuè non fuerit pernicioſi cuiuſpiam animalis, ſed vt veriſimile eſt, cum ſimpliciter dicat adipem, nullius animalis facta mentione, hirci, aut arietis, aut bouis, aut alicuius alterius familiariſſimi. Sed neque pilis talem vim ineſſe agnoſces, quia ſi in puluerem comminuti propinētur, nihil aliud, quàm ſiccãt. Tamē cõſtat (mihique id contigit aliquãdo videre) pilos humanos

Draco diruptus.

Deleteriorum diuerſitas.

deuoratos,magnam ventriculo inferre noxam atque adeo choleram morbum lethalem. Cuius cauſam eſſe exiſtimo,quòd ob illam flexibilitatem, nauſeam mouent,ipſi verò ob tenuitatem,& implicabilitatem nõ reiiciuntur,ſed continenter hærent,irritant. Iam verò pix,& adeps cum ſint glutinoſa,& emplaſtrica,obturare viã cibi nata ſunt,implicata verò pilis multò hærebunt tenaciùs.quapropter meritò factum exiſtimo, vt boli ex ea maſſa dati,hęſerint firmiter anguſtiſſimę ventris viæ,eáque penitus,obturata,nullóq; exitu dato,neque deuoratis,neque flatui, dirũperetur Draco,

CAPVT OCTVAGESIMVM SECVNDVM.

LIBRO primo Machabeorum Cap. 6, ita legitur.*Elephantis oſtenderunt ſanguinem vuæ,& mori,ad acuendos eos in præliũ.* his verbis conſtat,Perſas qui Elephãtis vtebantur in præliis, conſueuiſſe illos ritare,poſito ob oculos ſucco vuæ,& mori. Atque eiſdem verbis inſinuatur,illos ob ſimilitudinem ſanguinis cenſuiſſe,Elephantos ſuccis illis irritari, quaſi cõſpectu ſanguinis ſæuientes. Nam dicitur, *oſtenderunt ſanguinem, vuæ, & mori,* hoc eſt, ſuccum vuæ, & mori ſanguini effuſo ſimilem. an verò vana eſſet hæc conſuetudo,an ratione fulciatur naturali,dignum eſt cõſideratione,Certè multarum gentium opinione conſtat, pugnaces feras intuitu rerum rubrarum irritari, nam & in Hiſpania qui tauros agitant, rubris tunicis induti in forum proſilire conſueuerunt,quaſi illos ita magis irritaturi. Atque quod multarum gentium con

Elephas cur viſo colore ſanguineo irritetur.

conſtat conſenſione,æquum eſt cenſere eſſe ita,atq; vt confirmatum experimento recipere,& cauſam inueſtigare,eam eſſe vulgus cenſet,quòd ſanguinis intuitu ad ſanguinis effuſionem prouocentur. Mihi verò ea cauſa non placet.Nam ira eſt feruor ſanguinis, quem ciet appetitus vindictæ.Quæ autem cauſa eſt,vt ſanguinis effuſi phantaſia, appetitum inferat vindictæ? Hunc enim appetitum nihil,niſi imaginatio contemptus,vel acceptæ iniuriæ,in animantibus quibus honoris eſt ſenſus aut doloris illati,vel prohibitionis rei expetitæ,in omnibus inferre poteſt.In obiectu autem ſanguinis nihil horum eſſe videtur,quapropter multò magis placet ratio alia, quæ non incipit ab imaginatione, ſed à propria ſanguinis natura. Nimirùm ſanguis intuitu rerum rubrarum commouetur, is commotus,præſenti præcipuè iræ cauſa,vt in præliis,facile feruet.Quo feruore,accedente eo quē præſens irritatio ciet, veriſimile eſt primum iras increſcere. Agitari verò ac commoueri ita ſanguinem, receptiſſimū eſt à medicis omnibus, qui proinde, ſpuentem, aut fundentem ex naribus ſanguinem, vetant ipſum ſanguinem,& res alias omnes rubras intueri, & ad cerulea,aut nigra potiùs iubent oculos conuertere. Contra exanthematis ſecundum cutem laborantes, iubēt rubris indumentis operiri,atque cubili in quo decumbunt parietes rubris tapetibus tegi, vt ſcilicet rubra deſpectent. In illis quidem timentes, ne ſanguis amplius agitatus erumpat, in his ſperantes fore, vt ita abundantiùs ad cutem emergat. Gelenus libello de ſub figuratione empyrica ita inquit. *Præterea color rubeus ſanguinem expuentes irritat, in reliquis verò paſſionibus, & ſymptomatibus, ipſa etiam experientia atteſtante planè inutilis, & ſuperuacaneus eſt.* itaque Gale-

Colorē rubeo cur ſanguis moueatur

nus eo loco dicit, experimento conſtare irritari ſanguinem conſpecto colore rubro, cauſam verò qua irritetur non dicit, quia arbitror, illic de Empyrica ſubfiguratione diſſerebat, opus eſt ergo vt à me dicatur. Hanc ergo arbitror præcipuè eſſe in ſpiritibus. Nam hi tenues, & maximè mobiles cũ ſint, adeò vt ab Hippocrate idcircò vocentur impetum facientia, & in venis, & in arteriis cum ipſo ſanguine miſti abundẽt, faciántque eum fluxilem eſſe, alioqui concreturum, atque vt Ariſt. cẽſet futurum etiam frigidum, ni ſpiritibus caleſceret, conſentaneum eſt, eos allici ſplendore illo ſimili ſplendori ſanguinis, in quo volutantur naturaliter; ad oculos præcipuè, quæ partium omnium externarũ maximè ſpirituoſa eſt, deinde, & ad totam cutem accurrere, & per quancunque venæ, aut arteriæ rupturam, aut laxitatem effluere. Cùm præcipuè, vt medicorũ opinio fert, ſpiritus vitales ex ſanguine, & animales (duplices enim ſpiritus eſſe autumant, niſi etiam triplices) ex vitalibus generentur. Omnes ergo hæ ſubſtantiæ, ſanguis dico, & duplices ſpiritus, proximam habẽre naturã eſt neceſſe, atq; adeo ſpirituum naturam fulgorem cum fulgore rubro ſympathiam, ob quam illo alliciantur, ſecúmque ſanguinem commoueant. Sunt certè alia quamplurima, quæ lõgè occultiores habẽt ſympathiæ cauſas, in quibus tamẽ acquieſcunt Philoſophi; aliis euidentioribus destituti. quapropter non videtur mihi eſſe hæc valdè lõgè petita. Vtcũq; verò de cauſa ſentias, res certè ipſa multis neq; ineuidẽtibus conſtat experimẽtis. Noui quẽdam qui oculos in rem quampiã cum rubore ſplendẽtem aliquantiſper attentius intendens, nõ aliter oculis ac toto vultu afficiebatur, ac ſi vino æſtuaret, aut eryſipelate corripi inciperet. Id verò quoniã nõ æquè accidit

Spiritus duplices.

dit omnibus,conſtat accidere magis,quibus ſint cum ſanguine ſpiritus agiliores (ob hæc ſymptomata dicit vulgus eſſe quibuſdam ſanguinem leuiorem)aliquanti ſper verò accidere omnibus, nam & qui faciei eryſipelate laborant,& qui ophtalmia,vel ſuffuſione cruenta,ſplendoris rubei conſpectu plurimum lęduntur. Mulieres vero quibus pulchritudinis eſt cura, ſiquidem albidæ ſunt, purpureis vtuntur indumentis,& ſpectri, non ſolùm quod ſpecierum attemperatione apparens quidam rubor exoriatur, ſed etiam quod hunc apparétem inſequatur verus color incitatis ſpiritibus, ac cum eis ſanguine. quæ eadem eſt cauſa furoris excitandi in belluis, vbi alioqui eſt præſens iræ occaſio.

CAPVT OCTVAGESIMVM TERTIVM.

LIBRO 2.Machabeorum Capite ſeptimo, ita alloquitur mater filium ſuum minimum.

Fili mi miſerere mei, quæ te in vtero nouem menſibus portaui, & lac triennio dedi. Dubitare hîc poſſit phyſicus, cur dicat, nouem méſibus te portaui in vtero, cùm Cap.7.Sapientiæ, dicat Salomon, *Decem menſium tempore coagulatus ſum in ſanguine, ex ſemine hominis, & delectamento ſomni conuenienti.* Deinde, cur dicat triennio lac dedi; an id factum eſt iuxta naturæ ac medicinæ rationem, an nimium fuit infantem triénio lactare. Primam quidem dubitatiunculam facile dilues quandoquidem vt Ariſtotel. dicit. Capite quarto, Septimi de hiſtoria animalium, *Cum alia omnia animalia ſingulari, ac vno mo-*

Veri geſtationis exacta cōſideratio.

do partum ſuum perficiant (vnum enim, ſtatutum eſt pariendi tempus omnibus) homini vni multiplex datum eſt. Nam & ſeptimo menſe, & octauo, & nono, parere poteſt, & quod plurimum decimo: nonnullæ etiam vndecimum tangunt. Hæc Ariſt. Autor libelli de carnibus, qui inter Hippocraticos eſt, affirmat poſtremum finem, quo mulier parere poſſit, decimum eſſe menſem, neque vllam vltra id tempus poſſe parere deceptaſque eſſe omnes, quæ ſe vndecimo affirmāt peperiſſe, menſium ſuppreſſione anticipante conceptionem: infra illum verò finem, eſſe alios plures. Libello etiam de alimento, Hippocrates multos varióſque pariendi fines connumerás, poſtremum ſtatuit tercētum dies, quos conſtat decem menſes perfectos eſſe. Ariſt. nonnullas vndecimum attigiſſe affirmat. quod mihi non videtur inopinabile, tametſi rarum ſit, quandoquidē vix quidquam eſt in rebus huiuſmodi, quę ad naturam ſpectāt, impoſſibile, aut neceſſarium, adeo mira rerum varietate natura luxuriat. Itaque ſunt & qui recenſentur ab Ariſtotele pariēdi fines, & plures adhuc: inter eos autem omnes, qui maximè videntur, iuxta id quod depræhenditur experimento, & Hipp. doctrinam naturales ſunt dies ducēti & ſeptuaginta, qui complēt nouem menſes Gręcos, hoc eſt vulgares, & cōſtantes triginta diebus, & ducenti & octoginta, qui decem dies accipiunt decimi menſis, & trecenti qui decem integri mēſes ſunt. Nam Hippocrates lib. 2. de morb. vulgaribus ſectione tertia, ita inquit. *A menſium fluxu numerandi ſunt nouem menſes, aut à conceptione, & ad ſeptuaginta ad ducentos dies Græci menſes fiunt.* porro libello de partu ſeptimeſtri, maximam vim tribuit quadragenariis dierū, affirmās eos qui quinto aut ſeptimo edantur quadragenario, vitales eſſe, ſunt verò ſeptnes

Partus multiplicitas.

pties quadraginta, dućēti octoginta. Iam vero tercentum dierum finem eodem loco, & in eis quos citauimus ex libello de alimento & de carnib. & alibi pluries, ſcribit. Cum ergo optimi ac perfectiſſimi ſint naſcendi fines, nouem, & decem menſes, dicere poſſis vtriuſque in ſacris factam eſſe mentioné, neque poſſit quiſpiam inficias ire. Ego verò magis adducor vt credam, vtrobique intelligi idé tempus, putà menſes nouem. is enim, & Hippocratis teſtimonio, & omnium hominum experimento creditur eſſe maximè naturalis, & communis naſcendi terminus. Sed quia nomen menſis non de eodé dierum numero ſemper dicitur, ſed nũc de Græco, qui, vt diximus, triginta dieb. conſtat; nũc de Lunari qui Græco ſemper eſt minor, fit vt qui nono méſe Græco exit vtero, exeat decimo lunari. itaque ſi Lunæ circuitiones numeres naſcũtur homines decimo menſe, ſin vulgares méſes. perfecto nono tempus idem eſt. Et hæc quidem quæſtio phyſica eſt, illa verò medicinalis; An expediat integrũ triennium lac dare infantibus, an priùs ſint ad cibos ſolidiores transferendi. eſt verò non ſolùm medicinalis, ſed etiam practica. Scire autem in primis expedit, velut earum mutationum, quæ pueris natura contingunt, cuiuſmodi, ingreſſus, loquelæ, détitionis, primæ & ſecundæ nulli ſunt certi iidémque omnib. fines, ita neque eorum, quæ arte circa illos fiunt, velut extrahendi brachia, erigendi in pedes, contrahendi veſtes admiſcendi cibi aliquid cũ lacte, & omnino ablactandi. Nimirum vtraque, & quæ natura inquam, & quæ arte fiunt, cauſam habent in natura. naturarũ verò eſt mira varietas. Verùm quia incerta cadere nó poſſunt ſub arté, facit medicina quod & aliæ artes, hác irregularitatem redigens ad regularitatem, & ſtatuens cer-

Lac ſugere quãdiu pueri debeant.

tos quoſdam fines, quaſi ſint omnib. iidem qui tamen ſunt plurimis communes à quib. deflectere, niſi exiguum non liceat. Galenus primo de tuenda valetudine iubet lacte ſolo vti, vſque dum exeant dentes anteriores, ſeu inciſorij, poſtquàm autem prodierint aſſuefacere infantem cibo craſſiori, dare verò nihilominus lac *μέχει το τριτον ἔτος*, hoc eſt vſque ad terriū annum. Dubitare poſſis in Galeni verbis, an ſpectāda eſſet integra eruptio dentium anteriorum, ad primā ſolidioris cibi oblationem, & an tertius quoque annus eſſet tranſigēdus ante ablactationē. vtrunque expoſuit eius interpres Auicenna, ſen. tertia primi, lib. dicens, *naturale tempus lactandi eſt tempus duorum annorum*, & rurſus, *poſtquam duales* (vocat Duales anteriores, quia naſcuntur bini, ſupra & infra) *apparere cœperint dentes, ipſe adnutriens mouendus erit ordinatè, quod ſit fortius*. Itaque vt aſſuefacere incipias puerum craſſiori cibo, Galeno autore, & interprete. Auicenna, ſatis eſt, ſi anteriores dentes incipiant apparere: ad ablactandum autem ſi duos annos tranſegerit, itaque lac acceperit, vſque ad tertium. Eandem ſententiam ſequuti ſunt Oribaſius, & qui ab illo mihi videtur hæc, & multa alia tranſcripſiſſe Paulus. Dicunt enim. Satis erit biennium lacte nutrire. eadem quoque eſſe videtur Aetij ſententia, qui cum frumentaceum cibum (hoc eſt panem) intrepidè accipit, ablactandū cenſet infantē, quod (inquit) circa vigeſimum menſem plerunque accidit. tunc ergo paulatim ab vbere deſueſcat. Eadem inquam penitus mihi videtur eſſe ſententia. Nam in illud paulatim inſumuntur quatuor mēſes, qui vſq, ad integrū biennium reſtāt. ergo & quod mater Machabeorum dixit, *triennio lac dedi*, ita eſt intelligendū, ac ſi diceret, vſque ad tertium annum. Non eſt autem res parui momenti, ne

Ablactationis tēpus.

ti,neque parũ refert ſcire,quo tempore ſint ablactandi pueri:nam ſi ante tempus id fiat, maxima naſcũtur incõmoda;ſi vltra tempus differatur,maiora.Naſcuntur verò vtraque ex eadem cauſa:ea videlicet,qua datur lac infantibus.ea eſt, quia humiditas illa infantilis,quam ex vtero,& ſuæ generationis principiis contraxerunt,conſeruationem poſtulat, & quia ſecũdum naturã eſt,vt certè quodcunq; temperamentũ ætatis, & præterea,eſt optima,quia nõ ſolũ naturalis,ſed etiã natiua,& ad reliquam vitam, & futurũ incrementum apprimè neceſſaria.Calor enim naturalis tali humiditate ſeruatur;& incrementum,nõ niſi in humida materia fieri poteſt.igitur multis cauſis, eiſque optimis, infantilis humiditas,ſeruari poſtulat.Conſeruatio autem omnis agitur ſimilibus, velut curatio contrariis. Humido autem humiditate natiua,nihil vel excogitari quidẽ poteſt ſimilius lacte, quod ita eſt humidum, ſuccũmq; ex ipſo vbere ſpirituoſum, vt vnica, eaque exigua tranſmutatione factũ ex ipſomet ſanguine, ex quo coagulatus eſt infans.Si igitur ab hoc adeo ſimili cibo ante tẽpus abſtrahatur,eueniet,id temperamentum non conſeruari quandiu poteſt,ſed intempeſtiuè commutari in aridius. Vnde euenient, vnum,vt cibi ante tempus oblati non bene conficiantur, & infans in morbos incidat;alterum, vt caro intempeſtiuè ſicceſcat,& infantilis ætas cõtrahatur,atque cum illa ad proportionem ſequentes ætates,& incrementum minùs ſuccedat ſitq; proinde homo,& minor,& breuioris vitæ,& morboſior.Si autem plus ſatis in vſu lactis perſiſtitur,& hæc eadẽ naſcũtur mala(præter id quod ſpectat ad incrementum)& morib.etiam, ingenio incommodatur.Nam vt infans ætate procedit, ſiccatur naturaliter, & dureſcit. Si igitur eius temperamento altera

Lac ex quo generetur.

alterato, cibus manet idem, fit vt qui ſimilis erat, contrarius iam ſit, atque qui naturalem ſeruabat humiditatem, excrementinam inducat, quare & morboſam. Humidum igitur faciet præter naturam. Sed & frigidum, & caloris naturalis inopem. quia vbi iam eſt tempus ablactandi, infans ſolidiores appetit cibos, quos & poteſt conficere. Si igitur dentur tenuiores, & debiliores quàm pro eius concoctrice facultate, debilior fiet homuncio, & naturali calore minùs abundans (marceſcit enim naturalis calor cibo tenuiori) ac proinde breuioris vitæ. Nam caloris naturalis robore ſeruatur, & producitur vita. In hanc ſententiam dixit Hippocr. Epid. comm. 4. imbecilli victus frigidi, robuſti verò calidi: & rurſum Comm. 5. eiuſdē ſexti, imbecilliora cibaria breuem vitam habent. Sed & quod ad mores attinet, & ingenium, perinde probatur. Si enim Plato recte dicit, humiditatis redundantiam ſtupiditatis infantilis cauſam eſſe, conſtat nimium vſum cibi adeo humidi contrarium eſſe prudentiæ: Quoniã verò calori detrahere naturali indicatum eſt, augebit timiditatem, eritque contrarius fortitudini. Fiet igitur, qui non ablactabitur tempeſtiuè, debilis, mollis, & ſtolidus. Plurimum itaque refert, ſuo tempore infantes ab vberibus abducere. tempus verò legitimum eſſe perfectum biennium, conſtat ex communi medicorum omnium ſententia, & ipſis naturalibus indiciis. Ad id enim tempus in pleriſque dentib. os impletur, & pueros panem auidè euenit arripere, ac plorantes poſcere. natura ſcilicet, & inſtrumentis, neceſſitatem, vt digito, indicante.

Ratio nutriẽdi infantis.

CAP

CAPVT OCTVAGESIMVM QVARTVM.

IN Euangelio Matthæi. Capit. 6. *Lucerna corporis tui, eſt oculus tuus. ſi oculus tuus ſimplex fuerit, totum corpus tuum lucidum erit. Si autem oculus tuus fuerit nequam, totum corpus tuum tenebroſum erit.* his conſonare videtur, quod ab Hippoc. 6. Epid. ſectione 4. dicitur, his verbis, *Oculi vt valent, ita & totum corpus,* eam enim orationem in noſtris commentariis indicauimus, æquè ad medicinam, & phyſiognomoniam, & philoſophiam morum pertinere poſſe, ſiquidem oculi præ aliis omnibus corporis partibus notas præbere poſſunt morborum qui infeſtant, & morum in quos quiſque natura eſt propenſus, & motuum animi, ſiue hilaris eſt, ſiue triſtis, ſiue iratus, ſiue timet, ſiue aliud quiduis patitur. Nimirum librum Prognoſtici inchoat Hipp. à facie & oculis: & phyſiognomici nulla ex parte accipiunt plura ſigna, quàm ex oculis, neque verò tot, vt facilè eſt videre apud Ariſt. in libello de phyſiognomia, & apud Hippocr. libro 2. Epid. ſectionibus quinta, & ſexta, in quibus ſunt multa pertinentia ad hanc philoſophiam, eorum verò pars maxima ſpectat ad oculos. Nimirum, vt ſuper vltimo ca. libri Eccleſiaſtis explicuimus, hominis facies vocatur platea animæ, & oculi vocantur aſpicietes per foramina, quia in facie ſunt omnes ſenſus, quapropter illic videtur anima, vt in foro verſari, ac negociari cũ rebus externis. Senſuum verò perfectiſſimus, atque exactiſſimus eſt viſus. Atque per oculos, quàm per aures, & nares, & os, tantò magis videtur exire ipſa vis animæ

De oculis multa.

animæ ac ſeſe manifeſtè prodere quaſi per feneſtras: vt à Platonicis omnibus atque adeò à Galeno, exiſtimatum ſit, vere ipſam animæ facultatem exire ad videndum atque viſionem longe ab homine agi. Certè conſtat fulgoris illius ſenſifici, qui ſpiritibus animalibus ineſt multò plus abundantiúſque venire ad oculos, quam ad aliud quodpiam ſentiendi inſtrumẽtum, atque per hoc multo magis cum externis communicare animam. Hinc fit, vt quid patiatur, qualíſque ſit, nulla in parte apertius indicet: atque vt veriſſimũ ſit, quod Hipp. loco citato dixit, *vt oculus valet, ita & totum corpus*. Porro nomen oculi propriè dicitur de corporali vidẽdi organo: metaphoricè verò de acie mentis, hoc eſt, intellectu. Quia vt ille videt corporalia, ita hic incorporea. Hac Metaphora, & Philoſophi omnes, & Poëtæ etiam vtuntur. in ſacris verò eſt frequentiſſima. Illud enim Pſalmi duodecimi, *Illumina oculos meos, ne vnquam obdormiam in morte*, & illud vigeſimi quarti, *Oculi mei ſemper ad Dominum*, non de corporalibus his oculis, ſed de mente venit intelligendum. Neque enim optandum eſt ne vnquam obdormiamus corpore, ſed mẽte & in peccatis. Neque refert corporeos oculos intentos ſemper eſſe in Deum, quem illis oculi non videbit homo, & viuet, ſed mentem. Significatur verò hæc nomine oculi. Quam Metaphoram perſequutus optimè eſt Plato. lib. 7. de Rep. ſeu de iuſto, ita de mente differens comparanſque cum corporali oculo. *Præſens autem ratio nobis innuit, primùm vim quæ eſt in animo cuicunque, deinde inſtrumentum quo res diſcere quiſque poteſt, perinde ac ſi oculum impoſſibile eſſet, aliter quàm vnà cum toto corpore ad clarum obiectum ex obſcuro conuertere. Ita tota mente à generatione vſque ad id quod ens dicitur, circumagere oportet, vt quòd clariſ-*

Oculus Metaphoricè quid.

Oculorũ virtus.

ſimum

ſimum eſt, poſſit ſpeculando tranſcendere. Hoc autem ipſum bonum eſſe dicimus. Ad hoc igitur ipſum eruditio competens erit facultas quædam animi dirigendi, vt ipſius oculi, quàm facillimè & efficaciſſimè conuertatur, quæ huic oculo aciem, viſumque non dabit, ſed eum potiùs, cum viſum quidẽ habeat, neque tamen rectè conuerſus ſit, neque quod decet aſpiciat, conuertere omni machinatione contendet. Ecce vt Plato mentis aciem oculum vocet, atque per oculi analogiam definiat. Ergo quod Phyſici, & Phyſiognomici de corporali oculo affirmant, qualis ſcilicet is eſt. tale eſſe & totum corpus, hoc Dominus transfert ad oculum animi, hoc eſt intellectum, dicens, *Lucerna corporis tui eſt oculus tuus, ſi oculus tuus ſimplex fuerit totum corpus lucidum erit.*

Quaſi diceret, vt oculus eſt lucerna corporis ita mens ſeu intellectus, animæ, quæ eſt præcipua hominis pars, ac per quam homo bonus, aut malus dicitur. Velut ergo, vt valet oculus, ita valere agnoſcitur totũ corpus; ita vt valet intellectus, valet anima, ac per eam totus homo, qui nũc ſignificatur nomine corporis. *Si igitur* (inquit) *oculus tuus ſimplex* hoc eſt bonus eſt, *totum corpus* (hoc eſt, totus homo) *lucidum erit. Si autem oculus fuerit nequam, homo totus erit tenebroſus.* Vbi eſt animaduertendum, in ſacris, cum hæc de mẽte, aut de homine enunciantur, idem eſſe ſimplex, ſeu bonum, & lucidum; atque nequam & tenebroſum. Nimirùm radix, ac principium peccati, eſt ignorãtia, & tenebra. Principium autẽ verè virtutis, lux & perſpicacia mentis intuentis primum verum bonum. Vnde à cauſa ad effectum tranſlato nomine malus vocatur tenebroſus. & bonus lucidus, & ipſa bonitas, lux & ſapientia: & malitia tenebra, & ſtultitia. Qua phraſi tota ſcriptura ſacra, maximè verò libri Sapiẽtales referti ſunt

Philoſo

Philoſophis etiam omnibus eſt ſemper in ore illud Ariſt. 3. Ethicorum Cap. 1. *Omnis peccans eſt ignorans*, Cauſam verò nõ omnes aſſequuntur, immo pleríque dubitant quod non videantur peccata ex ignorantia fluere omnia, ſed quædam. Immo verò quæ verè ex ignorantia ea aut omnino nõ eſſe peccata, aut leuiora videantur, ſiquidem & Paulus de ſeipſo dicit in Epiſtola prima ad Timotheum, *Miſericordiam conſequutus ſum, quia ignorans feci in credulitate.* ignorantia igitur non videtur facere, ſed aut tollere, aut imminuere peccatum. Porrò pleríſque hominibus videtur, ſe non ignorare quid faciant, cum quid peccant, ſed velle potiùs ſcientes & volentes, ſequi deteriora. Hæc autem dubitatio nulla ratione melius diluitur, quàm adhibita cauſa, qua dicta aſſeritur theſis, putâ peccatum omne naſci ex ignorantia, & tenebra. eam verò reddit optimè Plato, loco nuperrimè citato ex ſeptimo de Rep. dicens, mentem humanam velut oculum quendam eſſe, eúmque cum conuerſus eſt, ad res & negocia huius ſeculi, auerſum neceſſariò eſſe à veris & æternis bonis, ac proinde non poſſe ea perſpicaciter intueri, ideoque neque videre, niſi tenuiter, neque ab illis pérmoueri, ſed à rebus caducis trahi, vtpotè quas videat exactius: eum verò, cuius mens diuinis rebus ſit intenta, circa humanas cæcutire non aliter ac qui è luce ſplendida repentè ſe trãsfert ad tenebras. Hinc fit, vt filij huius ſeculi (dicitur hoc Cap. 16. Lucæ) hoc eſt qui res huius ſæculi habẽt cariores quàm diuinas, prudẽtiores ſint in generatione ſua, hoc eſt, in tractãdis negociis ſecularibus, quàm filij lucis, qui in his id ſolùm quòd verè bonũ, & verè ens eſt, habent intentos mentis oculos. Iidem verò, qui in his rebus ſunt perſpicaciores, circa diuinas cœcutientes, & ſtulti facti pec

De ignorantia.

Filij huius ſæculi perſpicaces.

cti peccant: quia vera bona tenuiter vident, vtpote à quibus habēt oculos auerſos. itaque vtrique ſunt per ſpicaces circa quæ habent oculos intentos, & cæcutientes circa contraria, vnde & illud Pauli prima ad Corinthios Cap. 3. etiam intellgitur facilè. *Si quis videtur inter vos ſapiens eſſe in hoc ſeculo, ſtultus fiat, vt ſit ſapiens. Sapientia enim huius mundi ſtultitia eſt apud Deum.* Ignotātia itaque eius qui peccat, eſt in auerſione oculorum mentis à Deo. Proinde monet ibidē Plato, eius oculos diſciplina, & meditatione ad vera bona ſenſim cōuerti. quia ſi quis repente velit, diu occupatū in rebus caducis ad vera bona trāsferre, nihil proficiet, quia excæcabitur repētino lucis intuitu, vt qui diu moratus ſit in tenebris. paulatim verò meditatione, & exhortationibus trāsfertur mētis oculus ad veri boni contemplationem facilem, vnde & reſipiſcet. Quanquā nonnulli etiā repente tranſlati ſunt, atque iis quidem ſolet repētinus fulgor multas excutere lachrymas; quorū multi quaſi dolore perterriti retrocedunt, nōnulli verò quibus Deus maximè fauet, etiā perſeuerant. Cōſtat itaque vt vera virtus ex vera mentis oculorum luce; nequitia verò naſcatur ex tenebris. *Vera virtus vnde.* Nam & ſi vtrique, & boni inquam & mali, in ſuis quique rebus ſint perſpicaces, tamē quātò res diuinæ humanis ſunt illuſtriores, ac meliores, tantò etiā præſtat bonorum ſapientia malorum ſagacitati (nimirùm ſcientia ex obiectis accipit dignitatem) quare hæc ad illam tenebra eſt, illa verò lux. Prouer. 4. *Via impiorum tenebroſa, neſciunt vbi corruant: iuſtorum ſemita quaſi lux ſplendida procedit, & creſcit vſque ad perfectam diem.* Meritò igitur in tenebris verſari dicuntur impij, boni verò ambulare in luce, atque adeò, quod probum lucidum, quód nequam tenebroſum. Quod verò eo-

eorum qui peccant,plerique nihil ſe ſentiant ignorare, nihil obſtat dictis, quinpotiùs hoc ipſo ſunt inſipientiores,hoc ipſum adiicientes ſuæ inſipiētiæ,quod ſe putant ſcire,quæ ignorant.Nimirū teſte Ariſt.ca.3. ſeptimi Ethicorū,ſunt velut furentes, & ebrij, qui de quacunq; re interrogētur,reſpondent nonnunquàm, ita,vt videantur ſapere,& eligunt,faciúntque contraria. Duodecimo etiam cap. Prouer. legimus. *Via ſtulti recta in oculis eius*. Quod verò obiiciebatur de ignorātia,quæ peccatum minuere,potiuſquàm augere videtur explicemus.Dicta ignorantia,quæ auerſio intellectus à vero bono eſt,non poteſt abeſſe ab eo qui peccat,illam enim facit perturbatio mentis qua tenetur; & qui in illud bonum habet mentem intētam, vidétque illud perſpicaciter, fieri non poteſt vt mala eligat præ illo.naturaliter enim ferimur in bonum,atq; hoc ipſum in ratione boni eſt. Quare qui deteriora eligit, meliora non ſatis vidit, & ea quidem ignorantia non minuit,ſed auget peccatum, quia ea ipſa maxima improbitas eſt. Habere inquam mētem auerſam à Deo, cum poſſis cōuertere, aut ſtudere,vt cōuertas.Quidā verò præter hanc, quæ communis omnibus qui peccant eſt, ignorantiam, habent aliam peculiarem circa propriam materiam peccati, vt qui ignorans diem feſtum eſſe, rei ſacræ non interfuit, aut ignorans eſſe alienum, quidpiam abſtulit. ea quidem ignorantia culpam ſemper minuit, niſi ſit ſtudio procurata. grauius enim eſſet,ſine vlla excuſatione, ſciētem ac conſiderantem diem eſſe feſtum,& rem alienam,peccare; ſi verò nulla negligentia in cauſa fuit vt ignoraret, etiam tollit omnino peccatum,quia(vt Ariſtot Capi. citato ex tertio Ethicorum dicit) cum tali ignorantia non eſt electio, ſine qua eſſe peccatum non poteſt.

An ignorantia peccatum minuat an augeat.

Nihilo

Nihilominus eſt ſemper peccatis adiuncta ignorantia ea, quæ in oculi mentis auerſione conſiſtit, vt omnis vera bonitas ab eius oculi in Deú cōuerſione, procedit. Quapropter vt habet is oculus, ita & totus homo. Atque ſi oculus is fuerit ſimplex, totú corpus erit lucidum; ſi nequam, tenebroſum. vt explicatum eſt.

CAPVT OCTVAGESIMVM QVINTVM.

CAP. 16. Matthæi, ait dominus. *Veſpere facto dicitis ſerenum erit, rubicundum eſt enim cælum: & mane, hodie tempeſtas, rutilat enim triſte cælum.* Quæ verba haud dubiè non ſunt dicta à Domino, vt doceremur tempeſtatis, aut ſerenitatis præſagia, ſed vt arguerentur illi ad quos ea verba habita ſunt, ex ſuo ipſorum ſermone. Nam addit, *faciem ergo cæli diiudicare noſtis, ſigna autem temporum non poteſtis?* Verum quia non vulgi ſolùm, ſed Philoſophorum etiam, & agricolarum, & nautarum eſt ea aſſertio, quibus, vtpotè talibus obſeruationibus deditiſſimis, fides non debet denegari, huius quoque ſi fieri poteſt, reddenda hoc loco cauſa eſt. Ea verò mihi eſſe videtur, quòd nubes denſæ tactæ Sole obliquo, qualis eſt qui iam occidit, nigriciem præ ſe ferunt. Quæ ergo rubicundæ, ſunt, non ſunt adeo opacæ, & denſæ, ſed penetrantur lumine, quapropter in diem poſterum nullum indicant tempeſtatis apparatum; ſerenitaté ergo promittunt. Cum verò oriente Sole, triſte hinc inde, & nubiloſum ſe exhibet cœlum, plerunque ſolent ad primum orientis Solis occurſum diſpergi nubes. Quæ tamen ſi denſæ ſunt, quales cùm triſte cœlum, non diſſipantur *Serenitatis præſagium.*

ſed excepti per eas radij Solis videntur rutilare. Poſtremò verò, veſperi,cùm Sol, cum quo toto die ſunt colluctatæ,langueſcit, concurrunt, denſantur, fiúntque imbres.

CAPVT OCTVAGESIMVM SEXTVM.

CAP.etiam 12.Lucæ, eodẽ modo arguẽs hypocritas, ait Dominus, *cum videritis nubem orientem ab occaſu, ſtatim dicitis nimbus venit, & ita fit: & cum Auſtrum flantem, dicitis, quia æſtus erit & fit.* Horum verborum multò magis rationem reddi oportet, quàm priorum. Quia non ſolùm quaſi vulgi ſermonem protulit,ſed adiecit *& ita eſt.* Quaſi in eo iudicio ferendo de imminente tempeſtate, nõ deciperentur. Sanè vt incipiam ab vltimis, Auſtro ſuccedere æſtum, & experimento eſt compertiſſimum, & rationi valdè conſentaneum, cum Auſtrum calidum ventũ eſſe, & oppoſitum illi Aquilonem frigidum, omnes qui de ventorum agunt naturis,vno ore confiteantur,neque ſolum ſecundum hanc qualitatum primarum oppoſitionem, ſed ſecundum alteram etiam contratios eſſe putant illos flatus, Auſtrum ſcilicet humidum, Aquilonem ſiccum,vel hoc argumento, quòd tempeſtates Auſtrinæ plerunque ſunt etiam pluuioſæ, ac ſemper blandæ; Aquilonares plerũque ſerenæ ac ſemper arẽtes : atque adeo,quòd flante Auſtro facile res putreſcunt,vtpotè calidi, & humidi flatus contractu alteratæ,Aquilo à putredine liberat,ſiccans, & refrigerans. Huc pertinent illa verba Iob. Cap.37. *Nonne veſtimẽta tua calida ſunt cum perflata fuerit terra Auſtro?* Verum cur Auſter talis ſit,memini me antea dixiſſe. Nimirùm

De ventorũ naturis

mirùm quia flat à meridie verſus Septentrionē: meridiana verò mūdi pars abūdat igne prę mūdi lateribus, hunc ergo allicit Auſter. Aquilo contrariā ob cauſam frigidus eſt, quia ſcilicet, aduerſus ignē latus, illū abigit. Sed dices, oportere vt eadē cauſa Auſter ſiccus, & Aquilo humidus ſit, quia ignis nō ſolùm calidus, ſed ſiccus etiā eſt. Cæterū, vt hæc illis inſint, alia cauſa eſt. Nimirùm qui venit à frigidiori mūdi parte, à frigidiori cœlo repulſus, nō effertur in ſublime, ſed decurrit iuxta terram, ac proinde humiditati aëris ſublimioris minus admiſcetur, contra, qui venit à parte mūdi calidiori effertur in regionē mediā aëris, vbi a vaporibus quibus cū miſcetur, multā recipit humiditatē. Cur ergo flāti Auſtro ſuccedat æſtus, hæc eſt cauſa. Cur verò nimbus aſcēndente nube ab occaſu, oporcet ſcrutemur. Certè Elias cū futurā copioſam pluuiā, poſt tam longam ariditatē Regi Achab prophetauit. 3. Regum ca. 18. dicitur vidiſſe nubē aſcendētem à mari. Dicitur enim *Ecce nubecula parua, quaſi veſtigiū hominis aſcendebat à mari.* Conſtat autem aſcendiſſe ab occaſu Solis. Nam Palæſtina ad occaſum habet mare. Cenſebatur ergo, vt exiſtimo, in illa regione pluuiæ ſignū, nubes ex occaſu aſcendens, quia cum ad occaſum haberent mare, inde aſcendebant, erátque id ſignum illi regioni proprium. Nobis verò quibus mare æquè ad occaſum, & meridiem, & Septētrionem eſt, æquè ex his omnibus partibus aſcendunt nubes nimborum nūtiæ, Britannis aſcendunt vndique, vt qui mari, vndiq; cinguntur.

Cur Auſter ſit calidus.

Nubium eleuatarū ſignum.

CAPVT OCTVAGESIMVM SEPTIMVM.

CAP. 10. Lucæ ait Dominus. *Et appropians alligauit vulnera eius, infundens oleum & vinum.* Quibus verbis per inſinuationē, videtur cō-

mẽdare ad vulnera oleum & vinum, quod Græcis vecatur οἰνέλαιον. Videtur verò ad id alia quidem ex parte medicinæ placitis conſonũ, ex alia autem diſſonũ.

Vinum vlceribus aptum.

Nam de vino Hippoc. libello de Vlceribus ita inquit, *Vlcera vniuerſa, niſi vino, humectari non oportet, niſi in articulo fuerit vlcus.* His verbis Hipp. commendat vinum ad lauanda vlcera: Vituperat verò omnem aliam humectationem, quantò magis eam quæ agatur oleo. De quo paulò infra idem Hip. dicit, *At oleum, & quæcunque mollia, aut oleoſa ſunt medicamenta, talibus vlceribus non conducunt, ſi non valde iam ad ſanitatem tendant.* Neque vlceribus exercenti vulnere oleum conducit, neque mollientia, neque adipoſa medicamenta, tum aliàs, tum quòd vlcus ampliore purgatione opus habet, Gale. quoque tertio libro meth. commendat vinum, & vituperat oleum ad curanda vlcera. Nam cap. 4. ita inquit, *vinum igitur omnis vlceris, quà vlcus eſt, optimum eſt medicamentum*, cap. autem 2. eiuſdem libri inquit, *Oleum namque cauo vlceri infuſum, ad veriſſimum omnium medicamentorum eſt, cum ſi ita mederi voles, ipſo vſu intelliges ſordidum ac male olens vlcus fieri.* Videtur ergo id medicamen, quò in parabola dicitur vſus Samaritanus, partim fuiſſe vtile, partim verò etiam noxium. Neque ſanè (vt hoc obiter dictum ſit) & ſi id medicamen fuiſſe ineptiſſimum quis exiſtimet, quidquã detrahitur ſacræ lectionis autoritati. Nã in illo loco hominis charitas, non medicinæ peritia commendatur. Nihilominus mihi etiam ſonat, velut medicaminis ad eam rem idonei, facta mentio. Quia autẽ vino & oleo vteretur, duplex ratio eſt, aut enim ſeorſum aut admiſtis. Seorsũ quidẽ, interius, & in ipſo vlcere: vino exterius verò, & ſuper circũſitis partibus, oleo haud dubiè vtiliſſimè vteretur, niſi eſſent vlcera in articulis, aut pene-

Oleum quomodo noceat aut proſit vlceribus.

penetrantia in capite. Nā vinum mūdat, confortat, & ſiccat vlceratam partem; oleum verò ſanat circum circa exiſtentes fouet, & ſi quæ eſt in illis doloris cauſa, mitigat. At verò, an infuſum Oinelæum, quod vino & oleo conſtat, vtile eſſe poteſt, difficiliorem habet inquiſitionem. Certè vlcus ſimplex, & quod prima, vt dicunt intentione curandū ſit, non indiget oleo, quia tale ſiccationem ſolùm, & agglutinationem deſiderat, quorum neutrum præſtare poteſt oleū. Non læditur autem oleo magnopere, niſi quod ſordidū eſt, & putredini valdè opportunū, quia oleum hæc magnopere auget, eſt nihilominus aliquod vlcus quod vſu olei multum iuuatur: in quo ſcilicet pus moueri eſt opus, vt quod cum cōtuſione cōſiſtit. Sunt ergo quædam vlcera, quæ oleū amāt non ſolùm partibus ſanis quæ circunſtant, ad motum, ſed infuſum etiam intro. Atqui neque ea quæ oleū ſolùm purumq; reſpuunt, vt quæ caua & ſordida, ſtatim etiam læduntur omnibus, quæ partem aliquam eius recipiunt: nam cerato ex oleo cera & ærugine æris expurgantur, replentur carne, & ſaneſcunt. Cum igitur ſint vlcera, quæ ſolo oleo gaudent, & recētia omnia quę in carne conſiſtūt: vino ſolo plurimùm iuuentur, & ea etiam quæ ſolo oleo lędūntur, commiſtum cum aliis amicè recipiant, plus aut minus, vt res exigit, ſint etiam haud dubie quibus miſtura ex oleo, & vino ſit accōmodatiſſima, quibus, ſcilicet, vlcus ſit crudiuſculum in carne (nam nerui neque vinum, neque oleum ſimplex amant) & aſperū, & phlegmonis aliquid per partes habens. Ea enim ſolum oleum fecerit ſordida, ſolùm vinum irritauerit, & exaſperauerit, oinelæum verò mitigauerit (anodinum.n.eſt) emollierit, ſimúlq; roborauerit particulam (conſtat verò id modicè calidum debere in-

fundi) fuerint verò talia haud dubiè vlcera eius qui à latronibus percuſſus, ſemiuiuus relictus eſt. Siue enim fuſtibus ictus ſit,quod plagarum nomen ſonat, ſiue enſe vulneratus,oleo neceſſario indigebat.Namſi contuſione erant inflicta vulnera,nihil potiùs:ſin autem ſola inciſione, tamen deſtituto ſine alligatione tandiu ſub dio,ab aëre haud dubie eſſent exaſperatæ, & refrigeratæ partes,cui malo nulla re melius ſuccurreretur,quàm calente oinelæo.

Itaque bonus ille Samaritanus, non piè ſolùm, ſed prudenter etiam videtur ſuccurriſſe. Idem etiam medicamentum vtile ſit ad partes verberibus contuſas, ſimul,& dilaceratas.Quod innuitur etiam illis verbis Iſaiæ Capit. primo. ***Vulnus, & liuor, & plaga tumens, non eſt circumligata, neque curata medicamine, neque fota oleo.***

CAPVT OCTVAGESIMVM OCTAVVM.

CAPITE vigeſimo, Actuum Apoſtolorum ſcriptum eſt, Ieſum Seruatorem noſtrum, ſuo ore dixiſſe. ***Beatius eſt magis dare, quàm accipere.*** Quæ aſſertio etſi nullum deſideret argumentum, vtpotè diuina autoritate confirmata, phyſicam etiã habet monſtrationem,ſolo eo poſito,quòd beatitudo in bonorum abundantia ſit, miſeria in priuatione, aut contrario;quod ex ipſis nominum notionibus,manifeſtum eſt.Cum igitur dãdi principium ſit, ipſum habere,recipiendi verò in vacuitate,quia nihil poteſt dare id quo caret,neque recipere id quod habet,conſtat beatius quiddã eſſe ipſum dare,quàm recipere.Obii-

Dare an beatius quàm accipere.

ciet

ciet autem quiſpiam recipiendi cupidus,quia beatius eſt habere quàm carere, beatius eſſe recipere quàm ſpoliari,quandoquidem ex fine debent æſtimari omnia,finis vero recipiẽdi eſt habere, dandi verò carere. Coniunctis ergo vtriſque rationibus conſtat fieri,vt illud ſit longè beatiſſimum,dare ſemper,& abundanter,& nihil amittere,quod primæ, ac ſummæ,& beatiſſimę cauſę neceſſe eſt tribui,cui ex ſeſe eſt ſufficientia ſumma.Cauſis quoque naturalib.quæ ſcilicet,ſine deliberatione operantur, euenit dare nihil amittendo ex ſuo, hæque tunc dare poſſunt magis, cum habent meliùs. Ignis enim cum actu eſt, ignis formam tribuit,quod verò eſt potẽtia ignis,& adhuc caret,recipere poteſt.Itaque in mere naturalibus,haud dubie, dare eſt meliùs habentis,& per eam largitionem nihil amittitur, eius quod inerat largienti. Verum quoniam de talibus nomen beatitudinis non dicitur, niſi fortè æquiuoce,neceſſe eſt videre,an de humanis largitionibus, quæ nõ ſine aliqua bonorum expenſa fieri poſſunt,dicatur illud verè. Conſtat autem quandoquidem hoc ad mores hominum ſpectat,Ethicam deſiderare monſtrationem. Quam nõ aliunde poſſimus meliùs petere,quàm ex Ariſtot.Cap.7.libri 9.Ethicorum:ea pendet ex bonorum differentia.Nimirum bona omnia,& hominib.expetibilia, ſunt in triplici genere:nã aut honeſta,aut vtilia,aut voluptuoſa. Horũ, quiuis homo bonus(penes tales enim oportet eſſe iudicium)cõcedat, præſtãtiſſima eſſe quæ honeſta:poſthæc quæ vtilia:omnium vtiliſſima tantum voluptuoſa.Dico autem tantum voluptuoſa.quæ nihil aliud afferunt quàm voluptatem. Nam voluptas quæ accedit ex honeſtate,aut vtilitate, aut etiam ex eo quod aſſequutus ſit ea quę voluptuoſa,& animum ſuum exple-

Triplex genus bonorum.

uerit,ea non eſt differentia bonorum,ſed perfectio & finis,ac ſummum cuiuſque generis. Velut ſummum virtutis eſt, cum iá quis cum delectatione bene agit. Summum etiá artis quæſtuoſæ,cum quis negotiatione delectatur.Summum turpitudinis, cum quis gaudet expreſſe ſe voluptatibus. Has enim pœnitentiam ſubſequi oportet,nó gaudium. Ita cum ſic ſe habeant bona, & fœlicitas in fruitione bonorum optimorum præcipuè,plurimorũ,& maximorum: & largiri ſit res honeſtior,accipere vtilior,conſtat, tanto beatius eſſe dare quàm recipere,quanto præſtat honeſtas vtilitati.Præſtat autem,tum ex ſeſe, quia ita videtur omnib. hominibus,qui nó ſunt animo ægro:tum etiam Quia honeſtas diuturnior eſt, quàm vtilitas. Quin etiá honeſtas per ſeſe æterna eſt, vtilitates verò paucæ non breues.Ná vtilitas accipiendi perit,ſimul ac conſumptum eſt quod donatur,quia inde ſolum eſt, honeſtas verò dandi eſt æterna,quia non eſt ex re donata,ſed ex ipſo dediſſe. Fieri autem non poteſt vt qui dedit non dederit, per accidens quidem perire poteſt honeſtas dandi pereunte memoria, ex ſeſe autem æterna eſt. Quapropter ſi quę eſt in reb.memoria,quę in nullam vnquam obliuionem poſſit incidere(vt certè eſt)conſtat nullá vnquàm honeſtaté, nihil quod rectè actum ſit,penitus perire poſſe,ſed æternum eſſe. Contra verò in eo qui accipit,cóſumpto dono perit vtilitas,manet verò illa inhoneſtas,& illiberalitatis nota,quæ eſt in recipiendo.Præterea,beatitudo(autore Ariſtot.qui maximè ſequitur communem hominum bonorum ſenſum) conſiſtit in operatione ſecundum virtutem, cum omnium bonorum ſufficientia.Largiri autem eſt liberalitatis, virtutis quidem honeſtiſſimæ: accipere verò ad nullam virtutem ſpectat, niſi fortè rarò ad

Beatitudo in quo ſita.

amici

amicitiam.Eſſe autem ita,vel inde conſtat, quòd dare difficilius eſt,vtpotè in quo virtus verſatur, accipere verò facilè, vt quod plerumque ex vitio eſt, aut indigentia.Igitur haud dubie eſt beatius dare, quàm recipere.Conſtat verò ex dictis, nõ vtcunque neque vbicunque eſſe beatius, ſed cum agitur ſecundum virtutem(ea enim dicebatur eſſe ſumma beatitudinis cauſa)cùm oportet,ſcilicet,& vt oportet. Hæc enim virtutes omnes comitantur, ſiquidem cum prudentia coniunctæ neceſſariò ſunt. Talis autem largitio alios ſanè augebit bonis,largitorem autem ipſum non ſpoliabit,neque miſerum reddet. Rationem enim habet proprium bonorum liberalitas. Igitur liberalis largitionis extremum, non eſt bonorum vacuitas, ſed adiectio potiorum,putà honeſtatis,& honoris.Neque recipiendi extremum eſt abundantia bonorum, ſed quorundam abundantia,cum quadã nota potiorum, putà cum quadam illiberalitate. Quapropter ij, qui bene de reb.ſentiunt,beatiores iudicant eos, qui largiuntur,quàm qui recipiũt.Atque hac ipſa cauſa cenſet Ariſt.plus amare eos qui beneficia cõferunt,quàm in quos ſint collata, vtpotè maius inde bonum conſequuti.Ita etiam à parentib. ámari filios, pluſquam redament. Contra qui receperint, citius recedere ab amicis,quàm qui largiti ſint,quòd ſcilicet amiſſa vtilitate,nihil illis reſtet in amicitia præter illiberalitatis memoriam:his verò reſtet ſemper ſuauis recordatio benefactorum. At dices non ergo omnis largitio commendarur præ receptione,ſed ea tantum quæ liberalis eſt.Multæ autẽ largitiones ſunt peſſimæ quæque in ſummã miſeriã ipſos largitores adigunt. Certe laudari,dicique beata nõ poteſt,niſi ea quę ſit ſtudioſa largitio. Neque dubium eſt,honeſtius eſſe recipere ab ami

Largitio liberalis.

ab amicis,ne illis videaris intractabilis, & ex arte honeſta mercedem,vt familiam nutrias,quam dando ſicatiis, aut meretricibus, patrimonium perdere. Sed oportet vt aliis omnibus in rebus,æqualitatem comparationum ſeruare, conferréque ſtudioſa cum ſtudioſis, & praua cum prauis, eritque ita generatim atque omnino, beatiùs dare quàm recipere. Nam & liberalis qui largitur,beatior eſt multo,eo qui recipit mercedem iuſtam;& prodigus eſt minùs malus,quam auarus,vt idem Ariſt.multis argumentis probat Cap. 1. quarti Ethicorum ad Nicomachum. Quorum hæc ſunt præcipua.quòd prodigalitas prodeſt multis,auaritia nulli:quod curari facilius poteſt;idque multis de cauſis,& quia propinquior eſt liberalitati, cũ habeat communem cum ea voluptatẽ dandi, & dolorem recipiendi,& quia ipſa ſeipſam curat,cõſumens ſuas facultates,ſine quibus largitio ceſſat. Auaritia verò pecunias cumulans,ſeipſam auget, curatur etiam ætate prodigalitas;auaritia creſcit ſenectute.Itaq; prodigalitas his cauſis minùs mala eſſe probatur,quàm auaritia.Quod quidem vt exactè conſideretur aliqua indiget animaduerſione.Non enim omnino, neque ſemper ita habet.Nam ſunt vtriuſque vitij multi gradus. Eſt ſiquidem prodigus,qui ſua omnia, ſibíque neceſſaria diſtribuit, etſi nõ omnino indignis:deterior adhuc qui talibus largitur ſua & aliena,aliena ſcilicet rapiens,vt det quibuſuis:omnium peſſimus,qui cõſumptis iam propriis,rapit aliena, tribuítque indigniſſimis.Porrò auarus eſt,qui non largitur ex ſuo pro modo ſuarum facultatum:multò autem magis, qui penitus largitur nihil:magis adhuc,qui retinet ſua & aliena:omnium peſſimus,qui ſibi etiam denegat neceſſaria ad victum,& aliena quacunque ratione arripit,atque

Prodigalitatis & auaritiæ comparatio.

que omnia congerit. His ita poſitis, conſtat quoſdam prodigos deteriores eſſe quibuſdam auaris. Si tamen pares paribus gradus cóponas, ſtant adhuc argumenta quibus efficiebatur, prodigum minus malum eſſe, quàm auarum, atque adeo beatius eſſe dare quàm accipere, quia in bonis melius, in malis minus malum eſt. Euenit autem mox dubitare ex dictis: ſi liberalitas rationem habere debet ſuarum facultatum, atque ea cura depoſita vitioſa largitio ſit, quo pacto conſultum eſſe poſſit cuipiam, vt vendat omnia quæ habet, & det pauperibus, quod tamen ſcimus dominũ conſuluiſſe cuidam (Marci 10. & Lucæ 18.) atque adeo in initio naſcentis Eccleſiæ ab omnib. ſolitum fieri Hyeroſolimis? tametſi enim hi conferebant in indigentes, & dignos, tamen ſuarum facultatum rationẽ non habebant, cum darent omnia. Quod tamen neceſſarium eſſe ad veram liberalitatem indicauimus. Multò melius ad hæc intuenti, videri poſſit conſilium Tobiæ, qui Capit. 4. ad filium dixit, *ex ſubſtantia tua fac eleemoſinam, & noli faciem tuam auertere ab illo paupere, ita enim fiet, vt neque à te auertatur facies domini. Quomodo potueris, ita eſto miſericors. Si multum tibi fuerit abundanter tribue, ſi exiguum tibi fuerit, etiam exiguum libenter impartiri ſtude.* Hîc conſiderare oportet conditiones ſimpliciter liberalis largitionis, aut commutationis. Qui largitur enim primam rationem habere debet ſui, ſecundam eius cui tribuit. Sibi quidem cauere, ne auferat neceſſaria; alteri proſpicere, vt tribuat vtilia. Ratio igitur quam ſuarum facultatum habere debet liberalis, eò redigitur tota, quàm ſibi ſint neceſſaria, quæ largitur. Cui ergo nulla bona neceſſaria ſunt, omnia poteſt largiri ſine vlla prodigalitate, modo recte collata ſint. Porrò qui commutat, id ſolum videre debet,

Liberalitas beatiſſima.

debet,quid pro quo det.Dans enim quod minus, pro eo quod magis eligibile,vel ſimpliciter, vel ſaltem ſibi, errare non poteſt : immo quantò exceſſus maior, tantò prudentiùs aget.Tobias igitur ſapienter conſulebat filio, ne omnia , ſed pro modo ſuarum facultatum largiretur,vtpotè patri familias futuro,vxoríque ac proli neceſſariò proſpecturo:ſapientiùs autē multò Dominus adoleſcenti,qui ad celibatum , & ſtatum nullis indigentem vocabatur,vt ſe ab omnibus expediret, & primum perfectæ virtutis faceret gradum, pauperibus tribuendo.Eorum etiam qui in initio naſcentis Eccleſiæ , prædiorum prætia ponebant ad pedes Apoſtolorum,eſt eadē ratio. Nam etſi vxores habebant,& filios,transferebant tamen ad aliam viuendi formam , ad communionem ſcilicet bonorum , in qua nulla eſſe poterat indigentia, vt nunc etiam qui cœnobia ingrediūtur.Porrò vtrique,& hi,inquam, & qui relictis retibus ſequuti ſunt dominum , commutabant bona hæc viliſſima, & maximè caduca pro optimis & æternis.quæ veriſſima ſapientia eſt,& beatiſſima liberalitas.

CAPVT OCTVAGESIMVM NONVM.

De mūdi fine egregia.

CAPITE 2.Epiſtolæ ſecundæ Petri,ita ſcriptum eſt, *Adueniet autem dies Domini vt fur, in quo cæli magno impetu tranſibunt, Elementa verò calore ſoluentur, terra autem,& quæ in ipſa ſunt opera, exurētur.* (paucis interpoſitis) *properantes in aduentum domini,per quem cœli ardentes ſoluentur, & elementa ignis ardore tabeſcent nouos verò cœlos, & nouam terram, & pro*

& promiſſa ipſius expectamus. Hoc idem videtur eſſe quod Ioanni reuelatum eſt vigeſimo primo Apocalypſis, vbi inquit. *Et vidi cælum nouum, & terram nouam. Primum enim cælum, & prima terra abiit. & mare iam non eſt.* Quod idem reuelatum antea erat per Iſaiam Capite ſeptuageſimoquinto, his verbis. *Ecce enim ego creo cælos nouos, & terram nouam, & non erunt in memoria priora.* Dauid quoque in Pſalmo centeſimo primo dixit. *Opera manuum tuarum ſunt cæli, ipſi peribunt, tu autem permanes, & omnes ſicut veſtimentum veteraſcēt, & ſicut opertorium mutabis eos, & mutabuntur, tu autem idem ipſe es, & anni tui non deficient.* Dominus quoque in Euangelio dicit. *Cælum & terra tranſibunt, verba autem mea non tranſibunt.* Multa alia ſunt oracula, quæ nobis indicant, mundum hūc, quem cōſpicimus, mutandū eſſe, atque formam aliam longè præſtantiorem ſubiturum, tunc ſcilicet, cum ceſſabunt ortus, & interitus rerū, ceſſantibus motu, & tempore. Plerique nolunt intelligere, mutandas eſſe naturas, & formas corporū cœleſtium, & elementarium, ſed motum cum quiete commutandum, & tempus cum æternitate, manentibus tamen eiſdem formis, & eſſentiis, atque ob has tam inſignes mutationes quas ſubibunt, dici mutanda faciendáque noua. Itaque permāſura in illa æternitate, Solem, Lunam, & Aſtra, & hos ipſos in quibus nunc ſunt orbes, nullas autem circumuolutiones eorum futuras. Veniunt autem in hanc ſententiam, primùm quidem, quoniam non videtur eſſe neceſſarium, hos cælos, & hæc elementa delere, vt creentur alia denuò, ſed ſi quam maximè oporteret, ſatius eſſe, hæc reddi ſpecioſiora, adiicíque illis decorem manente ſubſtātia. Cum præcipue dictum ſit ab Eccleſiaſte Cap. 3. (quod cum Platonico dogmate maxime conſonare antea indicauimus)

uimus) *Didici. quod omnia opera, quæ fecit Deus perſeuerent in perpetuum.* Cum ergo cœlum, & elementa ab initio facta ſint ab ipſo Deo ſine vlla cauſa ſecunda, videtur oportere, vt perſeuerent in æternum. Deinde Petrus dicit cœlos ardore eſſe ſoluendos, terram autem, & quæ in ea ſunt exurenda. Cœlorũ autem ſubſtantia non eſt vſtionis, neque verò alterius alterationis capax. Alioqui quid prohiberet multò iam antea exarciſſe ſi eorum cauitas plena eſt igne, & illi adeo rapide mouentur, & Solis fulgor eum vndecunque attrahit? multò minus intelligi poſſit cœlũ præ ardore diſſipandum, ſiquis ponat cum Ambroſio, Iſidoro, & Baſilio, cœleſtia corpora ignea eſſe, ne autem ardore ſoluantur prohibere aquas, quæ ſupra cœlos ſunt. Nam ſi ardore ſoluenda ſunt illa corpora, nihil ſunt minus, quàm ignea. Ardor igni non poteſt eſſe alienus, neque corruptiuus magis quàm aquę frigus. Perinde ergo ſit dicere, ignea corpora calore ſoluenda, ac ſi diceres aquam frigore abſumendam. Quinpotius oporteret corpora illa pertinere ad aquam, & frigore eſſe concreta modo. nam quæ concreta ſunt frigore ſoluuntur calore, quæ calore humore. Non videtur ergo conſentaneum, cœleſtia corpora calore, neque vlla alia virtute elementari corrumpi poſſe, ſed vt Ariſtot. ſenſit, ac nunc omnes conſentiunt eſſe incorruptibilia, & inalterabilia, ac proinde ſiquis ortuum & interituum rerum futurus finis eſt, ſiſtenda priuandáque motu, ea figura qua deprehenſa ſint, in æternum permanſura, non tamen mutanda ſecundum ſubſtantiam, & naturam. Nihilominus maius aliquid mihi ſonant illa oraculorum præſcriptorum verba, mutandos cœlos, vt opertorium ipſos perituros, ſoluendos, nouos creandos. Quapropter ſi quæ

Cœli quomodo igne ſoluendi.

ratio inueniri poſſit, quam propoſitis argumentis pari probabilitate obuciamus, in ea certe acquieſcere ęquum eſt. Videtur autem ex hypotheſi probabiliſſimum eſſe, mundum hunc corporalem quem conſpicimus, periturum aliquando eſſe, ac pro illo alium lōge præſtantiorem denuò creandum. Si ſcilicet, hęc ſeries ortuum, & interituum in æternum duratura non eſt, ſed ceſſatura aliquando, ceſſurúſque motus quieti, & tempus æternitati. Alienum enim omnino à ratione eſt, corpora natura mobilia, quæq; naturali impetu feruntur, vt cœleſtes orbes, in æterna violētia contineri. Nihil enim philoſophis certius quàm nullum violentum eſſe æternum. Cœlum autem cum naturaliter feratur circulo, præter naturam, & violenter detineretur. Neque minor inferretur violentia elementorum naturæ, ſi ea quoque quali nūc ſunt natura durarét. Etſi enim, corporibus ſuis ordine diſpoſitis, naturalis ſuccederet quies, eſſet tamen neceſſe, ſtatim & illum ordinem, & quietem intertubari actione mutua virtutum elementarium, niſi eſſent actiua paſſiuis proxima ſine vlla actione: quod nihilominus rationi repugnat. Quid enim poſſet eas illis inducias firmare, niſi à maiori virtute illata violentia? neq; enim ſatis ſit (vt quiſpiā fortaſſe putet) ſublatā eſſe lationē, vtpotè motum primum vt tolleretur alteratio. Eſt enim latio prior alteratione, nulla cauſa, quàm ob admotionē efficientis & recipientis. Si autem eſſent ordine poſita, non ſolùm propè eſſent, ſed & cōtigua. Eſſent itaque omnia violenter detenta, & actione orbata, quo nihil abſurdius, in illo præcipuè fœliciſſimo æuo, in quo oporteret omnia eſſe pulcherrima, & propriam perfectionem cōſequuta. Veriſimilius ergo multò eſt, corpora hæc cœleſtia, & elementaria, quæ ad hanc velut

T

rerũ geneſim optimè cõparata nunc ſunt, exacto toto tẽpore, & eleuatis ſucceſſiuis mutationib. quaſi toto iã negocio peracto, velut defuncta munere ſuo, finiri, atq; alia pro illis longè pulchriora, & æternam illã requiem naturaliter expetentia, & ſecundum ſe tota inalterabilia, creari denuò, quæ immutabilibus, & æternis ſubſeruiant, vt priora hæc naſcentibus, & intereũtibus deſeruiũt modò. Videtur itaque inuenta optima ratio, qua quæ nunc ſunt deleantur, & illis eleuatis, creentur pro eis alia, vt ſcilicet, ad tam diuerſos ſtatus res etiam diuerſæ accommodentur. Neque obſtat eſſe hæc corpora à Deo creata, vt deleri poſſint. Nõ enim ab vlla naturali cauſa, ſed ab ipſomet Deo qui creauit, delenda dicimus: neque ſanè in nihilum (nõ enim hoc dignum cenſent Dei bonitate) ſed in alia eſſentialiter perfectiora, in quibus horum ipſorum perfectiones maneant eminenter demptis mobilitate cœleſtium, & corruptibilitate elemẽtariũ, quæ imperfectionis ſunt. Velut autem mutatio naturalis formæ in aliam perfectiorem, non vocatur interitus, ſed ortus, vt cũ ex embrione fit animal, ita neq; mutatio quę diuina virtute fit in ſubſtantiam præſtantiorem, vocari debet annihilatio, ſed creatio. alioqui limum ex quo Adam creatus eſt, annihilauit Deus, & coſtam Adæ ex qua Eua. Ita igitur diſſoluere quæ fecerat, nõ eſt à bonitate diuina alienum, mutando ſcilicet in potiora, in quibus priorum perfectiones maneãt eminẽter. Alioqui neceſſe eſſet in æterno illo, & fælici æuo, Equos eſſe, & Leones, & Vrſos, ac reliqua animantia, quorũ ſpecies æternæ ſunt; etſi ortu, & interitu ſingulorum ſeruantur, ſed omnia huiuſmodi habẽt firmam æternitatem præcipuè in exemplari, deinde & in aliis rebus perfectioribus, inquibus ſunt, vt trigonus in tetragono.

Cœleſtia corpora hu pulchriora futura.

Ita

Ita ergo animantia reliqua erunt in homine,& priora hæc corpora in illis poſterioribus, omnia autẽ in exemplari diuino. Hoc eſt quod mihi ſonant illa verba Pauli ad Romanos, *omnis creatura parturit vſque ad huc,* hoc eſt in potentia eſt ad aliam perfectiorem naturam. Quod non ſolùm ſoluendos eſſe cœlos, ſed ardore ſoluendos Petrus dicit, aliquantò videtur difficilius,& ob eas obiectiones quas antea ſcripſimus,& ob eã quã tetigimus modò. Nimirũ quæ à Deo ipſo per ſe,ac ſine cauſa ſecũda compacta ſint,nõ poſſe ab alia cauſa ſolui, ſed ſolũ ab eo ipſo à quo ſint coagmẽtata. Quæ igitur Deus ipſe compoſuit,vt cœleſtia corpora, haud quaquã diſſoluet ignis,neq; alia cauſa ipſo Deo minor. Certè ita eſt,virtutem diuinam apponi neceſſe eſt,vt deleatur quod Deus ipſe fecit. nõ igitur ignis delere, aut diſſoluere cœlos poterit ſua vi, ſed diuina, quam Deus illi tunc,ad id miniſterium exequendum appoſuerit. Velut damnatorũ corpora torquebit non corrumpens,ac multò magis,vt nunc torquet animas damnatorum. Nimirùm corpore hoc natura violẽtiſſimo vtitur Deus ad actiones, quæ omnes naturæ vires exceſſerũt, aut igitur hoc modo ignis diſſoluet cęlos,aut orbis mutationẽ inchoabit, totã hanc corruptibiliũ corporũ molem exurẽs, interímque Deus ſua virtute demolietur cœlos,vt videatur tota mundi machina conflagrare. Dicetúrque ita verè, per ſynecdochem,totus mundus igne perire, quia vrendis omnibus combuſtibilibus,mutationẽ recipiet. Complebitúrque tunc quod Pſalmo quadrageſimo nono cecinit Dauid dicens, *Deus manifeſte veniet, Deus noſter non ſilebit. Ignis in conſpectu eius exardeſcet, & in circuitu eius tempeſtas valida.* Solùm igitur ſupereſt, de hypotheſi, ex qua fluunt hæc, probabilitate dicere.

Opera Dei niſi vt diuina ſolui non poſſunt.

An ſcilicet, futurus aliquis ortuum, & interituum finis ſit. Futurum autem eſſe, videtur facile ex indicatis antea colligi poſſe. Indicatum enim eſt, mundum húc æternum non eſſe, ſed incepiſſe aliquando, cum antea non extitiſſet. Indicatum quoque eum eſſe vnicũ, totum, pulchrum, & perfectum, ferríque totum in ſummum bonum, à quo creatus eſt. Creati verò mundi velut apicem, & per quem in Deum ferũtur omnia, eſſe hominem. Hunc enim eſſe propter Deum, & propter ipſum reliqua, atque animos hominum eſſe immortales. Ex his fit quod quærimus. Si enim mundus pulcher, ac perfectus eſt, neceſſe eſt omnia in illo eſſe, mẽſura, numero, & põdere, certis effecta. Nam neque magnitudo, neque multitudo actu infinita eſſe, neque intelligi poteſt. Quod autem infinitum potentia, deforme, & imperfectum eſt. Nam eſt id cui ſemper aliquid deeſt, conſtátque ea infinitas, ex nunquàm finiẽda adiectione, quæ perfectioni eſt contraria. Nã perfectò, quà tale, nihil deeſt, nihil adiici poteſt. Cũ igitur humani animi à mundi exortu continenter creentur in corporibus, atque ſeparati permaneant. ſi generatio hominum nunquam eſſet ceſſatura, illorum eſſet futura multitudo potentia infinita, quo nihil imperfectius, neque magis incõcinnum. Cum præcipuè ſit mundi pars, earum quæ cum corporibus habent aliquid cõmertij, præſtantiſſima. Ad pulchritudinẽ ergo & perfectionem mũdi ſpectat, eſſe certum numerum creandarum animarum, qui vbi perfectus erit, neceſſe eſt, aut eaſdem rurſus redire ad corpora per palyngineſiam Pythagoricam, aut generationum naturalium eſſe finem: ſi autẽ generationũ, & motus, & temporis. Quantum igitur habet improbabilitatis naturalis illa Palyngineſia, tantum probabilitatis habebit, finẽ habituram

Generationes finiendæ.

bituram hanc rerum geneſim. Sed ex ipſa humanæ animæ natura colligitur hæc ipſa aſſertio. Indicatum enim animá hominis id habere præcipuũ præ formis corporũ,quod eſt ſeparabilis, ídq; ſingulare præ omnibus ſubſtátiis incorporeis, quod eſt etiã actus corporis. Itaq; eſt pariter ſubſtátia incorporea, ſine corpore potens exiſtere, vt Angelus Dei,& actus corporis,vt forma alia quęuis.Igitur & cũ eſt in corpore poteſt ſeparari,& cũ ſeparata, expetet vniri. nõ ſunt igitur ſine corporibus in æternũ victuræ. Alioqui quod corporibus cœleſtibus,& elementaribus timebamus, eueniret animabus, vt ſcilicet, æterna priuatione rei naturaliter expetitæ tenerentur. Quod tantò longius à ratione abeſt quantò vacuitas cũ ſenſu miſerabilior eſt,quàm ſine illo.Veriſimilimũ ergo eſt,illas ſua corpora aliquádo reſumpturas.Si ergo naturalis palyngineſia impoſſibilis eſt,ſupereſt,vt ſit alia lõgè ſuperior quæ diuina virtute peragatur.Non autem vt naturalis virtus, proferet aliam poſt aliam regenerationé quaſi generationem priſtinam ordine repetens (ſucceſſio enim hæc impotentię naturalis eſt)ſed vnã totámque omniũ ſimul efficiet palyngineſiam,tunc ſcilicet,cum perfectus earum erit is numerus,quem ratio proportionis ad alias intelligentes ſubſtátias exiget.Si quando igitur animi omnes ſunt ſua corpora reſumpturi, certe poſtquá ſeparati ſint omnes. Separati autem eſſe omnes non poterunt, antequam finis ſit naſcendi. Neceſſe eſt igitur,naſcendi finis aliquando futurus ſit atque ideo & mouendi, & tẽporis. Hinc aũt fiebat, vt & cœli,& elementa eſſent in alia corpora præſtátiora abitura. Verè igitur tota hęc mũdi moles peritura eſt: ac pro ea alia longè pulchrior creáda, nullis mutationibus idonea,ſed domus æternitatis futura.Quapro-

Anima in æternum victura.

Mundus nouus.

propter omnia oracula quæ æternitatem corporum, quæ,nunc ſunt videntur aſſerere,& immutabilitatem vſque ad mundi huius finẽ intelligi debent.Quale eſt illud Pſalmi centeſimi quadrageſimi octaui. *Quia ipſe dixit & facta ſunt, ipſe mandauit & creata ſunt.Statuit ea in æternum,& in ſæculum ſæculi,præceptum poſuit & nõ præteribit*,Et illud Pſalmi nonageſimi ſecundi, *Etenim firmauit orbem terræ, qui non commouebitur.* Nimirùm Eccleſia Catholica ſemper proclamat: Dies illa in qua cœli mouendi ſunt,& terra.Itaque vſque ad mundi finem ſtabunt hæc qualia nunc ſunt,nullam ſentientia mutationem naturalem, tunc autem deleta, mutabuntur in alia noua,& pulchriora.

CAPVT NONAGESIMVM.

APocal. cap. 3. *Vtinam frigidus aut calidus eſſes, ſed quia tepidus, neque calidus, neque frigidus, incipiam te euomere ex ore meo.* Res eſt medicis omnib. notiſſima, & confirmatiſſima experimento, tepida omnia ventriculum ſubuertere, frigida verò aut calida retineri multò melius.Vſq; adeo,vt ſola aqua quæ per ſeſe nullam vim vomitoriam habet ea ſolùm cauſa,quòd tepida bibatur,vomitum moueat,non omnino ſegniter. Huius rei cauſa eſt,quod tepidarũ rerum tactus,blãdus,placidus,ac laxans eſt. Quod apertè indicant medicamenta, propriè anodina, à ſoluẽdo dolore vocata, quæ tepidi caloris ſunt, quia immoderatius frigida,& calida vtraque mordent,frigida quidẽ, quia contrahendo exaſperant, calida quia pũgunt, & ad vtrorumque tactum contrahuntur partes;ad tepidum autem, blandũ & ſuauem,laxantur,atque extendun

Aqua tepida vomitum initat.

duntur, non aliter atque animalia affixa, aut cruſta tecta, quæ videmus quæcunque cauſa doloris accedat, ſiue mordens ſiue pungens, ſeſe cõtrahere, perfuſa verò tepida, ſeu ad ſolis moderatum calorem, diſtẽdi. Ita faciunt ſpontè naturæ vẽtriculi partes. Cũ verò primo occurſu cum quadam voluptate id accidat partibus mox ea tactus vertitur in triſtitiam, & anxietatem, ob quã accidit abominatio, & vomitus. Nã ventriculus bene conſtrictus, atque corrugatus circa cibum, aut potum, continet illum ſine moleſtia, & nullam offenſam ab eo ſentit. Si verò laxatur, demittit, qui dimiſſus ponderi eſt ac moleſtiæ. Nõ aliter ac manus laxata euertitur ab eodem põdere, quod firmiter cõſtricta facile ſuſtentaret. Itaque eandem paſſionem afferunt vẽtriculo tepida, & ſi alioqui vomitoria non ſint facultate, quàm quæ ſunt per ſeſe, & propria potentia talia, Horum enim quædam, quia ſunt laxantia, & emollientia, ſunt etiam vomitoria, vt oleum & omnia quæ ſine ſale ſunt pinguia: quædam ſunt malignitate quadam abominabilia, vt Agaricus Turpetum, & Eleborus, & ſuccus Raphani. Vtraque verò & ſi longè diuerſa ratione, faciunt ventriculi in quẽ ingeruntur laxitatem, ſaltem ſecundum fibras obliquas, quæ ſubſeruiunt retentioni. Tranſuerſæ enim & quæ ſeruiunt expulſioni, conſtringuntur, inſurgente virtute partis in id quod moleſtum ei eſt. Similem huic etiam paſſionem facit tactus rerum tepidarum. Fibras obliquas laxat per ſe ob blandum ſenſum, tranſuerſas per accidens facit conſtringi ad explendũ quod quia male continetur, grauat. Vt ergo famẽ nõ mouet ſola penuria & ſuccus ab habitu corporis excitatus, ſed quęcunq; ſimilẽ faciũt in ore vẽtriculi corrugationem vt acida: ita abominationẽ, cõtrariã ei appetitui in quo

Agarici malignitas.

famem ponimus, efficiunt non ſolùm quæ abominabilia per ſe ſunt, ſed & quæ quacunque ratione laxari illud faciunt, in quibus ſunt quæ accipiuntur tepida, præcipuè verò quæ liquida. His enim accedit fluctuatio, quæ non parum facit ad vomitionem. Ex hac calidorum frigidorum, & tepidorum proprietate, accepit Spiritus Sanctus allegoriam transferens ad hominum mores, diſcénſque, *vtinam frigidus aut calidus eſſes, ſed quia tepidus es, & neque frigidus, neque calidus, incipiam te euomere.* Quæ verba ſunt Dei ad hominem improbum, poſſintq; Theologicos ſenſus recipere, mei verò muneris ſolùm ſit, ea Ethicè interpretari vt id vnde allegoria accipitur ſum interpretatus phyſicè. Cõſtat nomine frigidi & calidi non intelligi contrarios affectus inter quos ſit tepiditas, vt mediocritas quædam, nihil admittens nimium. Nam vt in ſecundo libro Ethicorum Ariſt. mõſtrat, virtus quæcũque, atque adeo virtus omninò, in mediocritate conſiſtit, inter exceſſum, & defectum cõſtituta: vitia verò conſiſtũt in extremo. Si igitur calidi, & frigidi nomina extremos affectus ſignificarent, & tepiditas eorum mediocritatem, videretur virtus præ contrariis vitiis vituperari, quod conſentaneum nõ eſt. Ob hanc obiectionem plerique, calidorum, & frigidorum hominum nomine, intelligi putãt optimos, & peſſimos: tepidos verò vocari remiſſæ cuiuſdam, & imperfectæ virtutis homines, hóſque vituperari plus aliis, non quod vtriſque ſint deteriores, ſed quòd ſua mediocritate decepti, minus ſoleãt reſipiſcere, & ad perfectam virtutem aſpirare. Placet hoc non paucis: mihi verò non ſatis. Nam pręterquàm quod manifeſtum, meliorem eſſe conditionem hominum, qui etſi perfecta virtute non ſint neque vendiderunt omnia quę haberẽt,

Virtus in mediocritate perſiſtit.

vt pauperibus largirentur, ſequuntur tamen temperatum quoddam,& mediocre viuendi genus,ſeruántque mandata,quàm eorũ qui ſunt manifeſtè improbi: ſed & ad proficiendum,ac ad reſipiſcendum à peccatis,ſunt illi quàm hi paratiores. Nã ſi naturales ipſorum vires conſideres,conſtant tantò cuique eſſe difficilius bene agere, quantò plus criminibus aſſueuit. Quandoquidem habitus omnis facilitatem parit,ita operandi,& contrarij difficultatem: habitus quidem virtutis facilitatem bene operandi, & ſecundum rationem;vitioſus verò difficultatem, & quantò maior, tantò maiorem.Sin autem conſideres auxilium quod diuinitus accedit,id quoque conſtat tantò deſiderari maius, quantò homo plurib. maioribúſque peccatis eſt implicatus,vel hoc ſolùm argumento,quòd ea auxilia morborum animi medicamina ſunt, morbi autem maiores maioribus indigent.Tametſi ergo peſſimi, & iniquiſſimi hominis iuſtificatio meritò ſit Deo glorioſiſſima,& cœlitib. iucundiſſima vt ſcilicet medico & eius amicis reuocatio deplorati,eius tamẽ ſtatus nulli exoptandus,neque imprecandus eſt, vtpotè periculoſiſſimus, & ex quo perpauci euadunt. Hæc igitur cum ita ſe habeãt,& Dominus particula exhortandi vtatur dicens, *vtinam frigidus aut calidus eſſes*, neceſſe eſt nomine tepiditatis,ſignificari diſpoſitionem quampiam animæ,quæ mediocritatis, & tranquilitatis cuiuſdam ſpeciem præ ſe ferat,re vera autem ſit vitioſiſſima, dicatúrque tepiditas ob apparentem pacem, vituperetur autem omnium maximè,ob veriſſima,& maximè latentia vitia. Quæ autẽ ſit hæc diſpoſitio,optimè mihi videtur Ariſtote.explicaſſe 7. Ethicorum ad Nicomachum, continentis ac incontinentis,& temperantis, ac intemperantis rationes expe-

nens atque differentiam: Nimirum dicit intemperantiam, & incontinentiam (eadem eſt contrariorum ratio) circa eadem verſari. Nam ſpeciatim ac propriè acceptis his nominibus, verſantur circa voluptates tactus, & guſtus, neque quidem circa omnes tactiles, ſed ſolùm circa venereas: itaque circa ingluuiem, & venerem: tranſlatitiè verò & latius patentibus nominibus, verſantur circa omnem dolorem, & voluptatē, atque vt eſt incontinens cibi, & potus, & laſciuiæ, eſt etiam incontinens iræ, & cupiditatis diuitiarum, & honorum. In quocunque horum generum eſt perturbatio animi, & ipſum peccatum, & vitium per quod peccatur. Velut eſt ira, & vltio, & ipſum vitium animi per quod homo ſpontè ſua deliberat vlciſci. Non eſſe autem idem, iram & illud vitium, conſtat quia multi etſi iraſcantur abſtinent à vindicta, quia ſunt probi. Eſt igitur virtus quæ obſiſtit iræ. Cum ergo ira & virtus illa non ſint in eodē genere proximo, quia virtus eſt affectus in anima permanens, habitus ſcilicet; ira autem paſſio, conſtat præter iram eſſe vitium quoddam, illi virtuti contrarium, in eo qui iraſcitur, & cum deliberatione, & ſpontè vlciſcitur, aut vlciſci vult.

Continētis & incōtinentis ratio.

Cum tamen ſint hæc tria, ira vindicta, & illud vitium, conſtat malignitatem per ſe non eſſe niſi in illo vitio. Nā vindicta poteſt eſſe bona, vt vindicauit Moſes in fratres ſuos. Ira quoque, nam in ſatellitium rectæ rationis data eſt hominibus à Deo. Vitium verò nunquam poteſt eſſe bonum, quia eſt per ſe malum. Dicit ergo Ariſt. temperantiam & intemperantiam verſari circa actiones bonas, aut malas; continentiam & incontinentiam potius circa ipſas paſſiones, & perturbationes ſiue animi, ſiue corporis.

Tēperantia & intemperātia circa quæ.

Animi dico, vt circa iram gaudium, & cupiditates diuitia

diuitiarum,aut honoris.corporis,vt circa carnis laſciuiam,ſeu pruritū, & cupiditates cibi aut potus.Temperans enim eſt, qui & ſi irritetur commoueatúrque temperat à crimine: intemperans qui non temperat, vtcunque habeat circa irritationem. Incōtinens verò aut continens, potius propter perturbationes dicitur.Eſt enim incontinens, qui leuiter,& ob quæcunque irritamenta perturbatur,vt qui de quauis leuicula cauſa iraſcitur, aut prurit, aut concupiſcit. Itaque qui conſpecta muliercula non ſe videtur poſſe continere,ſed citra deliberationem mox irruit, ita verò aut iraſcitur,aut vtcunque aliter patitur, incontinens eſt. Continens contra,qui talis eſt,vt minus etiam quàm homines ſolent perturbetur, quæcunque occurrant irritamenta.Ex his definitionibus conſtat; continentiam,& incontinentiam, quodammodo non eſſe virtutem,neque vitium, quia per ſe non verſantur circa actiones bonas,aut malas, ſed circa paſſiones, quæ natura indifferentes ſunt.Præterea incontinentia, & contrarium,naſcūtur ſæpè ex cuiuſque hominis temperamento,aut compoſitione, denique ex natura,ob quam neque laude,neque vituperio dignus eſt homo, ob ea autem quæ ſunt vera vitia aut virtutes, merito vituperatur quis aut laudatur.

Continēs & incontinēs qui.

Verbi gratia, culpa non eſt in ira, ſed in vindicta. Ira verò fugiēda eſt,quia eſt animæ perturbatio, cum qua perdifficile eſt,à vindicta velle abſtinere. Per ſeſe autem culpa eſt,in vindictæ cupiditate ſpontanea, & cum deliberatione.Dixi verò incontinentiam quodammodo non eſſe vitium, neque continentiam virtutem,quia quodammodo etiam ſunt. Sæpè enim illi naturali,ſiue impotentiæ,ſiue potentiæ,admiſcetur aliquid voluntarij.Vt qui facile iraſcitur, non tamen omninò

omninò pœnitet leuiter admiſſæ iræ. Is enim iam nõ meram habet incontinentiam, ſed intemperantiæ etiam aliquid & vitij, quatenus vult, & delectatur. Ita etiam continentia quæ nõ venit ex natura, ſed hac repugnante, vſu comparata eſt, timore Dei aut amore, ea maxima temperãtia, & eximia virtus eſt. Itaque ſignum incontinẽtiæ meræ, & quæ nihil habuit culpæ, eſt, mox à ſedata perturbatione pœnitentia vera conceptæ perturbationis. Contra ſi quis incontinenter eſt iratus, poſtea vero illum perturbationis nõ pœnitet, ac multo magis, ſi quẽ iratus læſit, euidenti argumento eſt, aliquid ibi fuiſſe vitioſæ voluntatis, & culpæ. Cum igitur quiſpiam iratus eſt, quãtumuis vehementer nullũ tamen læſit, aut non ſpontè, & cum deliberatione, & illum cito incõtinentiæ illius pœnitet, in nulla culpa eſt. Quod apertè ſatis inſinuãt illa verba Pſalmi quarti. *Iraſcimini & nolite peccare, quæ dicitis in cordibus veſtris, & in cubilibus veſtris compungimini.* Quaſi dicat, cùm iraſcimini (id quod natura hominibus ineſt) nolite peccare, id eſt, opere exequi, aut cum deliberatione velle, ea quæ in cordib. veſtris dicitis cum eſtis irati, quæ ſcilicet, comminamini, ſed ab iniuriis temperantes poſtea in veſtris cubilibus, vbi ſedari conſueuit hominum animus, compũgimini, & pœnitentiam agite conceptæ iræ. Ita enim ob naturalem quidem debilitatem egeritis incontinenter, non eritis autem in culpa. Ex his quæ dicta ſunt, conſtat, temperantium, & intemperantium poſſe eſſe quatuor modos. Nam poteſt eſſe quis temperans ſimul, & continens qui ſcilicet, minus perturbatur quàm homines ſolent, ſimúlque à peccatis abſtinet. Poteſt etiam eſſe incontinens, ſed temperans, qui etſi ob naturale vitium, aut inueteratam conſuetudinem, eorum quibus cum

Quatuor modi tẽperãtium & intẽperantium.

cum vixit, vt domus, aut vrbis, aut gentis facile irritatur, à committendis peccatis abſtinet, cùm locum deliberationi paſſio concedit. Intemperantium quoque ſunt duo modi. Nam poteſt eſſe quis ſimul incontinens, & intemperans, qui quacunque occaſione perturbetur, & quiduis opere exequatur, non primo ſolum impetu, ſed etiam poſtquam deliberandi tempus aliquod nactus eſt, neque eum facti pœnitet; poteſt etiam eſſe intemperans, etſi non ſit incontinens, qui ſcilicet, non admodum permoueatur, neque irritatur in occaſionib. imperturbatus vero, & citra irritationem, nihilominus committit peccata. Horũ quatuor, duos quidem conſtat ſtudioſos eſſe, temperantes ſcilicet ſiue continentes etiam ſint, ſiue ſecus. Atqui & ſi multitudini videntur eſſe meliores longè, qui continentes ſimul ſunt & temperantes, reuera tamen non ſemper ita eſt, ſed tunc ſolùm, cùm continentia meditatione virtutis comparata eſt, aut incõtinentia culpa eſt contracta. Si enim tam continẽtia, quàm incontinẽtia naturalis eſt; aut gentilis, melior multo eſt temperatus incontinens, quia longè maioris difficultatis eſt, cum ea incontinentia temperare; difficultas vero nulla ſua culpa orta eſt. Duos alios conſtat eſſe vitioſos, & prauos intemperantes, ſcilicet quorum, ij qui ſimul ſunt, & incontinentes, vulgo videntur eſſe deteriores, reuera autem ſunt tollerabiliores: Reliqui enim qui ſcilicet ſine incontinẽtia ſunt intemperantes, omnium ſunt peſſimi, idque multis de cauſis. Primum quidem, quia quo quis cum minori perturbatione, eo peccat cum maiori libertate, & deliberatione. Paſſio enim libertati detrahit, adeo vt nonnunquã in ipſo primo impetu omnino tollat. Cum igitur malignitas in libertate operandi conſiſtat, malignior ſit *Intemperantium vitia.*

is;qui ſine perturbationibus, tranſgreditur nihilominus rectæ rationis fines. Atque vt dicitur Eccleſiaſtici decimonono, *Melior eſt homo qui minuitur ſapientia, & deficiens ſenſu in timore domini, quàm qui abundat ſenſu, & tranſgreditur legem altiſſimi.* Is certè eſt de quo dicitur Prouerb. decimo. *Quaſi per riſum ſtultus committit ſcelus.* Deinde, & quia eſt inſanabilior, idque etiam multis de cauſis. Primum quia peccatorum medela, vt idem Ariſtot. loco citato apertè dicit, pœnitentia eſt, hunc verò rarò facti pœnitet, qui cum peccauerit imperturbatus, in eadem voluntate perſiſtit. Deinde, quia hic non agnoſcit propriam culpam, ſed eadem cauſa, qua vulgo videtur minus malus quàm incontinens, ſibi videtur etiam eſſe bonus. Adeo vt dicat Ariſt. 2. Magnorum moralium capit. 6. in talibus corruptum eſſe principium, hoc eſt, rationem & mentem, eóque in prauis rationem aliquam magni boni coniectare, velut Dionyſius, Phalaris, & Clearchus, haud dubie immaniter peccantes, illuſtria facinora coniectabant. Neque enim per iram ea ſemper patrabant, ſed plerunque per errorem talem; multi etiam mulieribus abutuntur non per amorem, neque verò admodum per pruritum, ſed per licētiam, & corruptionem principij, quapropter neque peccata ſua ſatis agnoſcunt. Nam perturbationes, vt ira, & lentigo, & reliquæ cupiditates manifeſtæ admodum paſſiones ſunt, & ei qui patitur, & intuentibus. Peccata vero ſine perturbationibus latent, quia nullam per ſeſe ſenſibilem notam præſtant, cum præcipuè non finiuntur in externa opera. Hinc naſcitur tanta illa difficultas agnoſcendi peccata, quæ Dauidem in illa verba fecit prorumpere. *Delicta quis intelligit? ab occultis meis munda me domine.* In hos igitur quos omnium eſſe peſſimos dicit

Peccatorū medela.

Peccatorum cognitio.

dicit Ariſt. optime quadrant illa verba capitis duodecimi Prouerb. *Via ſtulti recta in oculis eius.* Quomodo igitur curationem quæret, qui ſe putat bene valere? eſt itaque hic peſſimus, & quia re ipſa malignior, & quia incurabilior, deinde & quia inexcuſabilis; non enim habet perturbationes quas cauſetur, ſed ob ſolum legis & virtutis contemptum, quaſi nihil interſit ita aut aliter agere imperturbatè, ac proinde inemendabiliter peccat. In hoc genere ſunt ſimulatores, & callidi, parati ſcilicet, ad proditiones fratrum, vrbium, & regnorum, qui (vt dicitur Iob 16.) prouocant iram Dei. Nam vt dicitur Prouerb. 12. *Qui ſtatim indicat iram ſuam fatuus eſt* (nimirum, vt Ariſtotel. indicat cap. decimo ſeptimi Ethicorum,) *incontinens non poteſt eſſe prudens qui vero diſſimulat iniuriam* (vt ſcilicet vlciſcatur melius) *callidus eſt.* In hoc etiam genere ſunt hypocritæ, qui ſpeciem virtutis præ ſe ferentes, alios primùm, deinde & ſeipſos aliquãdo ſeducunt. hos vocat Sanctus Spiritus tepidos, quia neque boni ſunt, neque conſpicuè mali, cum reuera ſint omnium peſſimi. hos euomit Deus, atque à ſe reiicit, & indurat, traditque non rarò in reprobum ſenſum. Ergo inquit, *vtinam calidus, aut frigidus eſſes*, hoc eſt, bonus, aut apertè malus, & perturbationibus plenus, vt iis ſedatis ageres pœnitentiam, ac reſipiſceres, *ſed quia tepidus es*, hoc eſt ſub ſpecie boni iniquus & impœnitens, & legis contemptor, *incipiam te euomere*, velut qui tepida deglutierunt iuſcula. Tu autem domine miſerere noſtri.

Peſſimi qui.

Hypocritæ peſſimi.

CAP

CAPVT NONAGESIMVM PRIMVM.

Deus principium & finis.

CAP. 21. Apocalypſis. *Ego ſum α, & ω, initium, & finis*, quæ eadem verba repetuntur Cap. vltimo. Additis his duabus voculis, *Primus & Nouiſſimus*, quæ ad Philoſophiam non videntur pertinere, ſed grandius aliquod continere arcanum fidei, quæ eſt Domini noſtri IESV Chriſti. Priora illa à Deo prolata, rationem mihi videntur habere naturalem & conſonare cum illis decimi ſexti capitis Prouerb. *Vniuerſa propter ſemetipſum operatus eſt Dominus*. Itaque eſt Deus vniuerſorum principiũ & finis, quia ab ipſo & propter ipſum facta ſunt. Ab ipſo quidem facta eſſe omnia ſuper caput primũ Geneſeos, quod huius operis eſt primum, firmiſſimis, vt mihi videtur, argumentis eſt indicatũ. Supereſt vt qui in principio, principiũ eſſe rerum oſtẽdimus, iam nunc in fine, finem eſſe indicemus. Erunt autem nobis hîc poſitiones, quæ illic ſunt indicatæ nimirum mundum hunc vniuerſum factum eſſe, neque ab æterno extitiſſe, factũmque ab vno quodam principio quod æternũ, vnicum, ſimpliciſſimum, idémque potentiſſimum, ſapientiſſimum, & optimum, pulcherrimúmque, His poſitis, fit, illum mundi opificem ſui ipſius gratia feciſſe vniuerſa, eſſeque & principiũ à quo omnia, & finem, cuius gratia effecta ſunt. Nam aut fecit mundum alicuius gratia, aut temerè. Operari autem temere non cadit in ſapientem, fecit ergo alicuius gratia. Id verò cuius gratia aliquid fit, melius eſſe debet quam ipſum quod fit, vt ſanitas quam medicina, & habitatio quàm domus. Boni enim gratia fiunt, quæcunque alicuius gratia fiunt,

tia fiunt,à cauſa non errante,& ipſa ratio finis, eſt ratio boni. Igitur id cuius gratia Deus fecit vniuerſa, melius eſt vniuerſis quæ facta ſunt, nō factum autem nihil eſt præter ipſum Deum. Ipſemet igitur eſt finis, qui & principium. Dices fortaſſe,Deum cum ſit ſummum infinitúmque bonum, eſſe etiam ſibi ſufficientiſſimum, atque nullam boni acceſſionem poſſe recipere, ac proinde nullius gratia operari, cuius enim gratia operetur, qui nulla re indiget? atque ſi quam maximè alicuius gratia,certe non ſui ipſius,cum nihil poſſit ſibi comparare, ſed gratia aliorum, vt forte rerum ipſarum quæ fiunt,vt ſcilicet, ſint, quia res ipſas eſſe, quàm non eſſe, melius eſt illis. Itaque ſit finis finiendi ipſum eſſe,ſicut rei cuiuſque generatio finitur in eius formam.Ita eſt profectò:res factæ ſunt vt ſint, ſed hinc rurſus efficitur, quod aſſerimus. Nam cur Deus voluit eas eſſe? an non quia melius erat, quàm non eſſe?igitur vt illis benefaceret. Sed cur voluit benefacere? an non quoniam bonus. Igitur poſtremus rerum faciendarum finis, vt effector benefaceret, ſecundum quod bonus eſt. Is autem finis eſt in ipſo principio,ſua gloria.Deus igitur ipſe eſt finis vltimus rerum omnium.Dico vltimus quia ſingularum rerum ſunt ſinguli fines proximi,nam res ipſę ſunt aliæ propter alias, poſtremò verò omnia deuoluuntur ad vnum finem. Porro eiſdem argumentis quibus effectum eſt, vnicum eſſe rerum omnium principium, omniáque ab vno fluere efficitur vnicum etiam eſſe finem: nimirum ex vnitate & perfectione vniuerſi: multo enim magis diſſoluit vnitatem & perfectionem multitudo finium vltimorum & qui non ordine feruntur in vnicum, quàm principiorum. Eſſe enim & perfectio rei ex fine magis pendet, quàm ex vlla alia

Cur res a Deo facta ſint.

cauſarum. Neceſſe eſt igitur, ſiquidem mundus eſt vnus, pulcher, ornatus (vnde & nomen accepit) & perfectus, vnicum eſſe rerum vniuerſarum finem. Vnicus autem, omnium non poteſt eſſe vlla rerum effectarum. Nam aut ipſius eſſet alius finis, aut nullus. Si nullus, ea res eſſet facta temerè, quod non minus eſt abſurdum, quàm ita eſſe facta omnia. Sin eſſet alius, is alius eſſet vltimus finis omnium. Si enim eſt finis proximus eius, quod eſt finis aliorum omniũ, eſt ſimpliciter vltimus omnium. Ille igitur, aut eſſet res creata, aut ipſe Deus; ſi creata, redit eadem dubitatio, & in infinitum ibitur. Neceſſe eſt igitur ſtare in fine increato, qui eſt ipſe Deus. Si igiru alia omnia facta ſunt propter hominem, ipſum hominem neceſſe eſt factum eſſe propter Deum, atque ordine quodam extitiſſe alia propter alia, poſtremo verò omnia propter Deum, vt prata irrigua propter pabula, hæc propter pecora, hæc propter hominem, hominẽ propter Deum. Igitur ſi mundum oportet eſſe perfectum, & vnum, oportet etiam ab vno principio fluere, & in vnum finem ferri. Non poteſt autem differre ille finis, ab illo principio. Nam cum indicatum ſit ſeorſum, neque principium, neque finem poſſe eſſe creatum; fieret vt eſſent duo æterna. Indicatum autem eſt anteà, quod & nunc ponitur, quod æternum, eſſe vnicum & ſimpliciſſimum: neceſſe ergo eſt idem, eſſe vniuerſorum principium & finem. Sed & ipſa forma aſpectabilis mundi. ob ipſam rerum neceſſariam concinnitatem, hoc idem indicat. Velut enim ipſum mundi corpus, quod conſpicimus, perfectiſſima figura, hoc eſt circulari, eſt, & inceſſanter circumuoluitur, ita neceſſe eſt ipſam rerum ſeriem, non in rectum ferri, ſine fine, vt quæ imperfecta ſunt, ſed circulum

Homo propter Deum factus.

lum imitari,finirique vnde cœpit. Nam quòd huiuſmodi, eſt perfectum & infinitum. Perfectùm quidem,quia finitum ſuo ipſius principio, infinitum verò,quia nullibi interciſum, & pendens, vt quòd recta producitur. Indicatum verò antea eſt multis argumentis, Caput quod de Philoſophia Pythagorea inſcripſimus, in hac vniuerſitate rerum,quæ ab æterno fluxit exemplari, quod penes Deum eſt ipſe Deus, concinnitatem habere perfectam, & ad ſe ſingula, & inter ſe, Arithmetica, Geometrica,Phyſica, & Metaphyſica entia, ex eaque concinnitate naſci mirabilem quandam perfectionem, quæ eſt ipſa forma & ratio vniuerſitatis. Eloquamur igitur iam, vt in libri calce decet, aperte principia & cauſas totius vniuerſitatis, & rerum ſingularum. Cum ſint generatim quinque cauſarum genera, efficiens, materia, forma, finis, & exemplar:vniuerſitatis totius creandæ materia, nulla fuit ex qua, ſiquidem ex nihilo eſt facta, nunc autem immanens materia ſint eius partes: efficiens verò, & finis,& exemplar, eſt ipſe Deus. Forma quidem eius non eſt Deus (etſi aliquibus veterum id quoque viſum eſt) forma enim, eſſentia,& quod quid erat eſſe rei, eſt, mundus verò non eſt Deus. Neque verò eſt anima mundi, quam Plato inuexit, cenſens mundum animal quoddam eſſe perfectiſſimum, & ſapientiſſimum. Nam ne animal quidem eſt, vt Ariſt. multis firmiſſimíſque argumentis oſtendit, & omnium iam philoſophorum communis ſententia eſt. Sed illa aptiſſima omnium ad omnia coaptatio,& ordinatiſſima concinnitas,quæ facit ipſam verè vnã ac perfectã, ipſa illius forma eſt. Eſt verò non accidentalis, vt lignorum, & lapidum diſpoſitio talis eſt forma domus, ſed ſubſtantialis. ſiquidem vniuerſitas vna ſub-

Quinque cauſarum genera.

ſtãtia perfecta eſt,vocaríque poteſt illa,vniuerſalis natura,quæ adeo eſt ipſum mundi eſſe,vt quin mundus deficiat,deficere illa vnitas, & coordinationis appetitus non poſſit. Hinc fluunt omnes motus, & quietes, ac denique omnes naturales actiones, & paſſiones quæ communes æque omnibus rebus ſunt. Moueri ſcilicet,& quieſcere,vtcunque expedit ad retinendam continuitatem, & rerum ordinem : velut quæ cuique rei ſunt propriæ, fluunt ex cuiuſque rei peculiari natura,velut calefacere,aut calefieri,refrigerare, aut refrigerari,durare,aut durari, mollire, aut emolliri, trahere,aut trahi,repellere,aut repelli, aut quiduis aliud eiuſmodi facere,aut pati. Itaque vniuerſitatis totius hæ ſunt cauſæ. Singulæ autem res ab vniuerſitate diſcrepant: primùm quidem, quod eorum plurima habent materiam ex qua fiunt, non immanentem, quod vniuerſitati repugnat. Nam cum vniuerſitas conſtet ex omnibus rebus creatis,nihil potuit eſſe ante ipſam quod in eius creationem inſumeretur, alioqui fiens deſineret eſſe vniuerſitas. Quare vel ipſa ratio vniuerſitatis exigit,vt facta ſit ex nihilo. Aliarum verò rerum,artificiales quidem omnes, ſiue homogeneæ, ſiue heterogeneæ, fiunt ex materia immanente, & nulla(niſi per accidens,vt ſi fit ex arca menſa) deſinente,hac in parte quodammodo ſimiles vniuerſitati, vt lectus ex cedro,menſa ex nuce,arca ex pinu, ſtatua ex ære,domus lateribus,lignis, tegulis & calce : nauis ex tabulis,trabibus, & ferramentis. Naturales verò, omnes quæ heterogeneæ,habent materiam vtranque aliam ex qua deſinentem, vt animal fit ex ſemine aut ouo deſinentibus, & ex carne, oſſe, neruo, medulla & pelle,manentibus,arbor ex nucleo deſinente,radice,cortice,ligno,fibríſque,manentibus. Ipſe verò homoge

Materiæ immanẽtiæ & deſinentiæ.

mogeueæ, quæ ſumme tales ſunt, actu immanentem nullam materiam habent, niſi fortè potentia: fiunt verò aliæ ex aliis deſinentibus, vt ex arena lapis, ex lapide rurſum arena, accedẽte, & recedẽte humore. Diſcrepant etiam vniuerſitas & res ſingulæ, efficiente & fine. Quòd vniuerſitatis ſolùs Deus eſt effector primus & proximus, & finis vltimus & proximus, quia inter Deum & vniuerſitatẽ nihil poteſt intereſſe. Cum vniuerſitas ſit omnia præter Deum. Singulorum verò ſunt aliæ cauſæ effectrices, & aliæ finales proximæ; niſi fortè hominis, qui hac ratione videtur conuenire cum vniuerſitate, (ipſe non alia ratione potius microcoſmus nuncupatus) quòd propter ſolum Deum effectus eſt. Dico autem ſecundum ſpeciem. Nam in ſingulari cuiuſque generatione fuit proximus finis, ſpeciei productio. Itaque Deus eſt prima & vltima cauſa omnium, proximus verò effector vniuerſitatis, finis tamen & vltimus ſimul & proximus vniuerſitatis, & ſolius hominis ſecundum ſpeciem. Quod ad formam attinet nullum eſt diſcrimen. Nam & vniuerſitatis, & rei cuiuſque forma eſt ſua ratio; & ipſum rei eſſe. Exemplaris cauſa eadem eſt vniuerſitatis & rerum omnium ſecundum ſpeciem, vt hominis, equi, & bouis putâ Deus: ſingularum verò generationum non eſt cauſa vlla exẽplaris. Neque enim α. ignis fecit β. ignem ad exemplar, ſed naturaliter in nihil intuens. Homo quoque ab homine fit ſine exemplari, ſed naturaliter. Nam tametſi intuitus rei cuiuſpiam, faciat id quod gignitur ſimile, vt de virgis Iacob differentes recipimus, cauſa non eſt in imitatione, vt cum tranſcribitur aliquid ab exemplari, ſed in ſimilitudine quam cogitantis anima induit, vt illo loco explicauimus. En finis totius Philoſophiæ naturæ, cognitio ſcilicet

cauſarum quæ omnes cum ad ipſum ſummum Deum deuoluantur, ipſo exiſtente, totius vniuerſitatis & rerum in ea omnium α. à quo primo fluunt, vt à princicio & exemplari, & ω in quem finem feruntur, conſtat, quam recta via tendat, immo quam proxime accedat naturalis contemplatio in Dei Optim. Maxim. contemplationem. Qui, vt eſt mundi totius, fuerit mihi huius operis principium: ſitque.

FINIS.

INDEX

INDEX TOTIVS OPERIS.

A

ABlactationis tempus fol.634. & ſeq.
Abortus quando fiant 165
Abyſſus 482
Aceti in nitro ſoluti vis 469
Accipitrum natura 444
Achores 186
Adamas 373
Adami ſtatua lutea 91
Adamus ſine morbo creatus 29
Adulteræ maledictio 145
Aëris motus circularis 474
In aëre nihil gignitur 59
Aëris materia proxima 60
Aër pro cælo 39
Aëris temperies 59. & ſeq.
Aequalitas 517
Aequalitas arythmetica & geometrica ibid.
Aequibilitas 611
Aeſtus conſideratio 419 & ſeq.
Aeſtus noxa 334
Aeſtiui calores vnde 210
Aeternitas quid 44
Aeterna quæ Platoni 62
Aeternum vnum ſolum 52
Aeternum pro longo 115
Agarici malignitas 663
Albugo 331
Alfonſi regis tabulæ 436
Alexipharmaca 611
Alopecia 187
Alteratio duplex 112
Amyli vtilitas 312
Anacreontis mors 334
Angelica ſalutatio 74
Angeli quid ſint 323
Angelorum apparentia 97
Angelorum curſus 290
Angelorum motus & locus 322.& ſeq.
Angeli creatores Platoni 500 & ſeq.
Animalium cognitio 425
Animalium differentia 169
Animales motus 338

Animalium morbi 331
Actiones & paſſiones animalium 197
Animalium gradus 622
Animalia perfecta ſanguinea 17
Animalium nullum immortale 618
Animalia ex excrementis 28
Animalia ante ſemina 50
Anima an ex Dei ſubſtantia 66
Animarum tranſmigratio 85
Animæ motus in morbis 87
Anima immortalis 89. *ex quo* 90. *quid* 136. *quorum principium* 91. 92. 97. *Natura gemina* 95. *inorganica* 96. *omnia quodammodò* 136. *quando imperfecta* 98. *antiquior corpore* 100. *an ſanguis* 101. *quomodo in ſanguine* 105. *vis* 16
Anima quomodo cauſa vitæ 94
Animæ duæ Philoni 102
Animæ aſſiſtentis refutatio 98
Animam quæ formæ præcedant 135
Animæ hominis & brutorum differentia 202
Anni climaterici. 117
Anni partes 141 *earum cum diei partibus comparatio. ibid.*
Anni decretorij 626
Annorum ſupputatio. 436
Annus magnus 288
Antipathia naturalis. 610
Antipodæ 28
Appetitus peccati 338
Apis taurus 139
Apologus de lignis regem petentibus 83
Apoplectici 335
Apolophones Philoſophus 257
Aqua principium frigidorum 33
Aqua generationis mater 33 *duplex* 41 *Congregatio aquarum ibid.*
Aqua maior terra 39
Aquarum dulcedo 150 *differentia* 480
Aqua cur fluxilis 34 35 *Fæcunda ibid.*
Aquæ motus 35
Aquæ ſalſæ nocumenta 305
Aquæ ſale iniecto curatæ 306
Aqua ſalſa fœcũdiſſima 306
Aquæ ſupra firmamentum 40. 41

Aquæ frigidæ potus 470. & ſeq.
Aquæ, & terræ globus 42
Aquæ creatio ibid.
Aquila 444
Aquilarum genera 445
Aquilo 194. & 356
Arborum ortus 352
Ardea 441
Ariſtotelis laus 18
Aron 441
Ars naturam imitatur 31
Arcturus 382
Artis & naturæ progreſſus 31
Aſclepiadis mors 334
Aſtra ignea 41 *in ſigna facta* 43
Aſtrorum creatio 43 *vis* 276 *diſtantia* 281
An aſtrorum ſubſtantia ſit tenuior cœlo 396
Aſtris nihil cũ fortuna 284
Aſtra non neceſſitant 285
De aſtris præclara 395. & ſeq.
Aſtrologia diuinatrix quid 275
Aſtrologiæ iudiciariæ reprehenſio 274. & ſeq.
Aſtrologia agricolarũ nautorum & medicorum 286
Atheorum argumenta & eorum ſolutio 459 & ſeq.
Atheorum reprehenſio 461
Athlanticum mare 408
Auctoris edita volumina 6
Auctoris proteſtatio 7
Auaritiæ contraria
Augurij exemplum in ſacris 246
Auriferæ prouinciæ 377
Aurium conſideratio 456
Aures purgantia 469
Aues in qua aëris parte volent 60
Auium temperamẽtum ibid.
Siccitas 58
Aues igneæ ibid.
Aues rapaces 444
Aues infauſtæ 445
Auſter 194. & 356
Auſter cur calidus 644

B

Balnea quibus interdicta 23
Baptiſmus abortiuorum 622
Baſiliſcus 529
Beatitudo in quo ſita 650
Bezaar lapis 610
Binarium rerum principium 615
Binarij imperfectio 173

Bonum 68
Bonus non inuidet 23
Boreas 386
Brutorum anima 102
Brutorum opera 136
Bruta cur præſentiant 269
Bruta libertate carent 338
Bruta quomodo rationabilia 339
Bruta quomodo intelligant 427. *& ſequ.* & 429. & *ſequ. quo à noſtra ratione differant* 431

C

Cabaliſtæ 73 *eorum reprehenſio* 74
Cadmia lapis 376
Cebetis de anima ſententia 93
Cœlum quid 39 *quando factum* 40
De cœlo multa 395. *& ſeq.*
Cœlum incorruptibile 398
Cœli interitus 399.634
Cœli motus 276
Cœli regularitas 44
Cœli & aſtri differentia 43
Cœli innouatio 497
Cœlum chriſtallinum 41
Ceruorum induſtria 441
Callyonimi piſcis natura 332 *& ſequent.*
Eius forma 332
Caligines quæ 363
Calidum efluuium 232
Calidi metaphoricè qui 643
Calor duplex 234 *effectrix cauſa* 33. *Vis* 234 *differentia* 236 *auxilia ibid.*
Calor Solis quid 37.38.234
Calor cœleſtis 278. *& ſeq.*
Caloris cauſæ tres 210
Caluities 186. *& ſeq.*
Caluitiei non obnoxij 187
Caniciei cauſa 513
Duobus modis homo fit caluus 188
Capparis virtus 513 *Ortus ibidem*
Caracteres nihil inferũt morbo nec ſanitati 79
Caricarum vires 316 *cataplaſma* 317
Carmina Phrygia 238
Caſtor 82 *Aſtutia ibid.*
Caſtori qui ſimiles ibid.
Cauſarũ genera quinque 675
Cauſarũ externarũ vis 114
Cauſæ primæ fœcunditas 20
Cauſæ procathartic æ 575
Cauſonis generatio 471
Catacumbæ Nili 446
Cathocus 224
De centro 466
Colore rubeo cur ſanguis mouetur 639
Conturnicum natura 451

Cothurni

Coturnicum nocumenta 452
Coturnicum cibus ibid.
Coturnices Hierogliphicè quid ibid.
Chaos 32.413
Chaldæorum reprehēſio 283. 412
Chile 386
Chimiſtæ 374
Chimicus ortus 373
De Chyromantia 248
Chiromantiæ examen 291 & *ſequent.*
Chiromantici aſtrologis vaniores 292
Sine cibo quouſque vita duret 163
Ciborum differētiæ 108.113
Cicatrix de pilis 184 *rubet* 185
De circulari motu 472 & *ſeq.*
Circunciſio 162
Cynocephalus cur ſacrificij nota 162
Colochintidos natura 311.& *ſequent.*
Cogitationis principium 97
Cognoſcentis & cogniti ſimilitudo 137
Cometa 457 *Cometa anni* 46
Cóceptio qua die perfect. 163
Concoctio à quo 33
Concupiſcentia non eſt peccatum 344
Copernici reprehēſ. 436.475
Congreſſus matutinus 140
Contagia 190
Continui diuiſibilitas 12
Continentis & incontinentis ratio 666 & *ſeq.*
Cōtinēs & incōtinēs qui 667
Contrariis ſublatis generatio tollitur 26 & *ſeq.*
Contagia 190.& *ſeq.*
Contrariis ſublatis generatio tollitur 26
Contraria quæ 607
Contrarietas omnis ad vnam reducitur 697.& *ſeq.*
Conſeruatio rerum 79
Cordis motus 47
Cor vitæ radix 353
Cor primo gignitur 49
Coriza quid 809
Corpora cæleſtia quorſum 27
Corporis partes trinæ 612
Corporis frigus 232
Corporis exſiccatio 112
Corruptibilia non æterna 12
Corruptibilium cōmunis natura 159
Corruſcationes 319
Corui nidificatio, & de eius pullis multa præclara 438 & *ſeq.*
Creata ſex diebus 30

Creata an crũt æterna 499. & ſeq.
Creata in ſuis principiis quæ 30
Creata duplicia 613
Creare quid 22
Creare duplex ibid.
Cucurbita deſerti 311
Culturæ vis 312
Cutis vita 175
Cauſæ 176.& ſeq.

D

Dæmones cur dicantur filij Dei 121 An mulieres ament & congrediantur 121.& ſeq.
Dæmones an ſint corporei 154
Dæmones an generare poſſint 123
Dæmones nulla voluptate corporali fruuntur 124
Dæmones quos inuadãt 231 quibus illudant ibid.
Dæmones Dei Simiæ 252
Dæmonum reſponſa 252
Dæmones religantur 323 includuntur 329
Dæmones non ſentiunt 155
Dæmones quas res fugiant 229
Dæmones quibus alliciantur 157
Dæmones quibus fugentur 159
De dæmonibus 122.& ſeq.
De congreſſu dæmonum cum mulieribus 120
Quale ſemen dæmonum 127
Dare an beatius quam accipere 649 & ſeq.
Deus principium & fin. 672 & ſeq.
Deum eſſe probatur 453
De Deo opiniones ibid.
Dei thronus 67
Deus inalterabilis 67. potentia infinitus 19. Quibus delectari dicatur 157
Deus liberrimè agens 502
Deus quid ante mundum faceret 21
Dei nomina 146
Deus cauſa libera 45
Deus indefinibilis 146. Omnipotens 460
Deus omnia eminenter continet 455.& ſeq.
Dij gentium 122
Deleteriorũ diverſitas 627
Dentes cur nobiſcum non naſcantur 150
Deriuatiua 79
Dextri definitio 57 perfectio

ctio 313
Diaphanum quid 417
De Dieta multa 574 & ſeq. & 578. & ſeq.
Diei naturalis partes 141
Dies decretorij 118
Dies clymaterici 117
Diſtillandi ratio 349
Diarrhea maligna 320
Dyoniſius Areopagita 257
Diſciplinarum adiumenta ex ſacris literis 6
Diſciplinæ quæ principes 604. quæ miniſtræ ibid.
Diuinantiũ diſpoſitiones 267
Diuinatio non eſt merè naturalis 250
De diuinatione opiniones 239
Diuinationum genera ibid.
Diuinatio populo Dei interdicitur 245
De diuinatione per ſomnia 241
De diuinatione multa 239 & ſeq.
Dolores cur die tertia grauiſſimi 143
Draco diruptus 627
Dualitatis natura 614. & ſequen.

E

Ebrietatis ex antiquis commendatio 218
Efficiens cauſarum prima 54
Efficiens æternum 52
Elegiaci qui 514
Elementorum confuſio 32
Elementa quando creata 39
Elementa actu nullibi 32.33
Elementorum impuritas 31. 347
Elemẽtorum nomina 32. motus 33. diuerſitas 350. formæ 32
De Elementis 346. & ſeq. & 473
Elementis ſublatis tollitur mixtio 26
Elephantia 186. & ſeq.
Elephas cur viſo colore ſanguineo irritetur 628. & ſequen.
Ens & vnũ conuertibilia 16
Entis analogia 148
Ente quæ priora 147
Epidimiæ cauſa 198
Epilepſia 222. ſigna 224. manifeſtatio 230
Epileptici quando magis afficiantur 573
Epoches 491
Equi natura 443
Eſſe pulchrum ac perfectũ 18
Eſſe ex quibus 58
Eſſentia rerũ indiuidua 339

Eſt du

Eſt dupliciter dicitur 146
Eſthiomenum 353
Eunuchi 204
Excrementa quando eſſe debeant copioſa 182 *quid ſint* 362
Exercitatio poſt ſatietatem mala 584
Exercitationis vtilitas 581
Exemplar mundi æternum 52.67
Exemplar hominis 65
Exiſtẽtia ſine eſſẽtia nulla 19
Exorciſtæ 86 *eorũ vis* 153. 224
Expiationum inuentio 228
Expurgatio à partu 162 167
Extaſis 269 *exempla* ibid.

F

Fabularum vtilitas 82
Fabulæ mortales 83
Fabula ſerpentis & incantatoris 83
Facies platea corporis 511
Facta ſimul omnia 28 *valde bona* 23
Facta neceſſario in principio 26.27
Facultatum ſedes 135 *Simpathia* ibid.
Fieri ex nihilo, nihil à finito poteſt 21
Farinæ triticeæ vis 312
Faſcinatio 521.*& ſeq.*
Fatum 261
Fatuorum diuinationes 268
Febris 197
Fellis vires 232
Fel terræ 211
Fermentum 158
Ferri natatio 213
Feſtum Purificationis 171
Ficuum vires 317
Finis omnium Deus 53
Firmamentũ quid ſit 30.32
De fluminibus 479
Flumina aurifera 372
Fluuialium aquarũ vis 314
Fluxus & refluxus maris conſideratio 406 *& ſeq.*
Fontium generatio 480. *& ſequen.*
Fontium æſtus 486
Formæ nomina 539
Formæ plures in vno 90 *earũ eſſe ibid. actu aut potentia ſemper* 28
Forma & finis & efficiens idem 54
Fœtus variatio 135 *& ſeq. ſimilitudo* 137.139 *exẽpla ibid.*
Fœtus formationis tempus 166

Frigore

Frigore ſublato calor tollitur 26
Frigidi metaphoricè qui 665
Fulmina 380
Fulgur 35
De fundamentis terræ 401
Furor diuinus 272 *amatorius* 537
Fuſilium nulla mẽtio in creatione 28
Futura nunquam 110
Futurorum cognitor ſolus Deus 252

G

GAgates lapis 524
Galenus deluſus 87 *de incantatione ibid.*
Galli gallinacei natura 435 *& ſeq.*
Ganges aurifer 373
Gaudio mortui 575
Gelu 383
Gemmarum nulla mentio in creatione 28
De gemmis 372
[G]eneratio in quo 22.213
Generatio à ſimili & diſſimili 24 *quæ ad materiam referantur ibid.*
Generationis animalium triplex modus 24
Generationis pater & mater 33
Genita non neceſſe eſt interire 19
Generationis tempus 131
materia 132
Efficiens ibid.& 139
Generatio ad fœmora refertur 145
Generationem antecedit corruptio 542
Generationes finiendæ 660
Genealogia Chriſti 561. *& ſequen.*
Generum per oppoſitum diuiſio 615
Geomantia 299
Gigantum ortus 122
Gigantes cur peſſimi 127
Glaciei conſideratio 421. *& ſequent.*
Grandinis generatio 380
De grandine 421. *& ſeq.*
De grauitate & leuitate 367 *& ſequent.*

H

HArmonia cæleſtis 281 437
De cæleſti harmonia contra Pythagoram 446. *& ſeq.*
Habitus & naturæ differentia 341

Hæbraica

Hæbraicarum vocum vſus in ſacris 72
Hebdomadarum principium 45.200
Hemitriteicuratio 72
Hepatis egeſtio 321
Herodius 441
Heroes 122
Hiena, & ex ea remedia 332
Hieroſolymorũ excidiũ 255. 566
Hirundinis ſtercus 330. & ſequent.
Hydromantia 299
Hypericon 153.230
Hypocritæ peſſimi 671
Homo ex terra 22
Homo ex elementis ibid. cur vltimo creatus 49. an ſola anima 65.339. cur natura iners 76
Hominis ortus quid imitetur 163
Hominis & Dei contrarietas & ſimilitudo 335.& ſeq.
Hominis differentia propria 339
Homo ex quo primum 351
Hominum communis ortus ibidem
Homogeneorum forma in homine 91
Honoris gradus in Rep. 603
Horologia artificiata 44
Humeditas materialis cauſa 33
Humores quomodo nutriant 122
Humoris chriſtallini agitatio viſum impedit 227

I

IBi cum natura 440
Ideæ 62
Idiomatum origo 77
Iecur cuius rei ſymbolũ 159
Ieſu nominis efficacia 86
Ignis an ſit & quando creatus 30
Ignis an ſit elementum 235
Ignis motus 33.36
Ignis anima mundi 33 generationis pater ibid. per omnia fuſus 34
Ignis eſt ſpiritus ille incubans aquis 34.& ſeq.
Ignis neceſſitas 35.natura inſenſibilis 35.36
Ignis vſus quãdo cœperit 36
Ignis nullibi ſeparatus ibid. & ſeq. Solem ſequitur 38. 474. quomodo nutriat & vrat ibid.
Ignis diuini amoris ſymbolum 39. duplex 41.233

In igne

In igne animal non gignitur 59
Ignis ſemper calidus 94
æternus 110
Ignis vſus in ſacris 160 *im-putribilis* 198
Ignobiliora primo creata 31
Ignorantia 640 *& ſeq.*
Imaginationis vis ad morbos tollendos 87 *ad formandum fœtum* 135
Imbres æſtate largiores quàm hyeme 381
Immortalitatis argumen. 433.505.114
Immunditiei vitandæ præcepta 174
Impij cur proſperentur 462
Inanimatorum motus 361
Incantationes 70 *& ſeq.*
Incubi 122
Incorruptibilia non ab æterno 12.14.*&* 15
Indiuiſibilitatis perfectio 354
Indiuiduatio 543
Infans ſine doctore quo idiomate loquuturus 76
Infinitũ in multitudine quomodo 12.13 *actu impoſſibile ibid. in ſucceſſione* 12
Infinito nihil maius 13
Inflãmationũ malignitas 319
Influentiæ cæleſtes 280
Initia rerum tria 29
Inſomnia 260 *& ſeq.*
Inſuflationis vtilitas 329
Intelligendi modus 225
Intemperantes 124 *eorum vitia* 669
Inteſtini ieiuni concretio ex inedia 163
Inteſtinum cæcum 612
Ira cur data 666
Iris ſemen 26
De iride multa 128 *& ſeq. &* 620
Quomodo Iris generetur 129
An iris ante diluuium fuerit 128
Tres Iridis colores quomodo fiant 129
Iubilei conſideratio 199 *& ſeq.*
Iudæorũ opinio de ſapiẽtia 66
Iuriſprudentiæ & medicinæ comparatio 601 *& ſeq.*
De iuſtitia eiuſque partibus 516
Iuſtitiæ partes tres 516
Iuſtus nimis quis 516

L

Lac ex quo & quomodo generetur 351.*&* 614

Lac ſugere quandiu puer debeat 633
Lachrymari quibus læthale ſignum 614
Lamiarum cum Dæmonibus familiaritas 125
Lapis Lazuli 373
Largitio liberalis 651
Laſeris ortus 25
Leguminum noxa 193
Leonis natura 438
Lepra 176 *& ſeq. iudiciũ ibi. exploratio* 180 *veſtiendi & viuendi ratio* 189 *curatio* 315
Lex naturalis quid 435
Lex maris 411
Liberalitatis contrariũ 609
Liberalitas beatiſſima 653
Liberum arbitrium 96. 337
Libri plumbei 378
Ligna cur ſupernatent 36 619
De ligno vitæ diſputatio 17. *& ſeq.*
De ligno à Moſe in aquas miſſo 149
Linguæ vſus 75
Localis motus primus 277
Locorum naturalis ordo 367
Logos quid 433
Loquelæ inuentio 77
Lumen cœleſte an cauſa 277
Luminis conſideratio 414 *& ſequent.*
Luminis definitio 419
Lumen gloriæ 420
De Luna multa 570. *& ſeq.*
Lunæ plenitudo 571
Lunæ lumen ibid.
Lunæ maculæ 47
Luna Hieroglyphicè quid 574
Lunaticorũ conſideratio 569 *& ſeq.*
Lux 418
Lux an omnis à Sole 48
Lux ante Solem 44 47
Lux cauſa vitæ 48
Lucis creatio 40
Lucis definitio 414
Lucis diuiſio ibid.
Lux non eſt ſubſtantia 416
Lux accidens corporale ibid.
Lycanthropia 223
Lymphatici 244

M

Maiz 215
Magi 87 *Marſi* 80
Magorum confutatio 72. 229
Magorum princeps Zoroaſtes 73
Magi cibos quoſdam cur interdicant 230

Mannæ

Mannæ conſideratio 449 *& ſeq.* 589
Mannæ diuerſitas 450
Manus conſideratio 298
Mas perfectior fœmina 54
Mare fœcundiſſimum 34
Maris æſtus 407. *& ſeq.*
Mare cur non creſcat 479 *& ſeq.*
Cur agitetur 482 *motus cauſa* 410 *Termini ibid.* 411
Marè Sodomæ 306
Marcor 353
Materia prima 536
Materia immanentiæ & deſinentiæ 676
Materia mera potentia 19
Materia ſine forma nec eſt, intelligitur 20
Materia æterna Platoni & Pyth. 10
Materia propter formam 8.
Imperfecta ibid.
Mathematici Italia pulſi 282
Mathematicorum vituperatio ibid.
Maturatio 350
Medicinæ pars Ethica 579
De Medicina 585 *& ſeq. &* 319
Medicina eſt neceſſaria 589
Variæ de medicina opiniones 589
Medicinæ & iuriſprudentiæ collatio 601 *& ſeq.*
Medicorum honor 587
Medicinæ ſubiectum & finis 600
Medicorum præmia 587
Melãcholicorum genera 625
Melancholici cur triſtes 218
Melancholiæ remedia 219 *vis* 225. 231 *Ad animi morbos tranſlatio* 343
Mellis vſus. 158. *ortus* 30
Meninx 514
Mens. 88. *cur dicatur oculus* 638
Menſtrua. 131. *quibus ſiſtantur* 132 *fluant* 132. 133. *& ſequenti &* 236 *tẽpus* 133. *malignitas* 528
Menſura quid 547
Mercurius fures facere creditur 285
Metalla quid 370
Metallorum generatio 24
De metallis 370. *& ſeq.*
Metallorum genera ibid.
Metallorum miſtio 375
Metallorum ſol cauſa efficiẽs ibid.
Meteorologicorũ vtilitas 394
Mictu quandiu carere contingat 515

Michael archangeli pictura. 567
Microcoſmus 65
De mineralibus multa 360. *& ſeq.*
Mineraliũ nomina & genera *ibid.*
Miraculorum ratio 305
Miraculoſa curatio 316
Monarchiæ 564 *tranſlatio* 567
Montiũ & collium inæqualitas 469
Monſtra 258
Morborum ætas 118 *circuitus* 143 *Symptomata.* 264. *curandi ratio.* 309. *contagia.* 190.*& ſeq.*
Morborum ſuperſtitioſæ curationes. 71
Morbi patrij. 194
Morbi à dæmonibus quomodo curandi 219.*& ſeq.*
Morbi diuini 320
Morbi ex peccatis naſcuntur. 594
Moribundi prophetant. 263
Mortis neceſſitas. 109
Morum differentia vnde. 296
Motus contrarij inter quæ 26
Motus celeritas non mutat ſpeciem. 29
Motus animaliũ duplex. 105
Motus difficultas & facilitas 112
Mulier propter virum. 49 *non ex ſemine.* 56
Mulier quando concipere deſinat. 131. *& ſequen. excrementoſa,* *ibid.*
Mundi exordium ſcire cur omnes cupiant 10
De mũdi ortu philoſophorum ſententiæ. 10.*& ſeq.*
Mundus ex rudi materia 10
Mundi æterna emanatio. 10
Mundi creatio per reuelationem habita. *ibid.*
Mundus ex nihilo. 11. 18. 20.*an totus inſtanti.* 45. *Aeternus à parte poſt.* 12
Mundi ortus probationes. 11. *& ſeq.*
Mundum eſſe ab æterno contradicit. 14
Mundi partes duplices. 11. 31.47.473
Mundi menſura. 403
Mundi neceſſaria dependentia à quo. 15
Mundi partiũ diuerſitas. 46
Mundi pulchritudo. 402
Mundus iuſſione factus. 20. *eius perfectio. ibid. ætates* 199. *firmitas.* 357. *cur non prius factus.* 21

Mun

Mundus intelligibilis. 66
Mundus æternus & factus 69
Mundus enigma dicitur 488
diſputationi datus 497
De mundi fine egregia 654. *& ſeq.*
Mundus nouus 661
Munditiei vis 194
Muſices vis 220. *eius in ſacris vſus* 272
Mutationis multiplicis cauſæ 281.

N

N*Abuchodonoſoris metamorphoſis* 625
Nabuchodonoſoris morbus tunc 626
Naſcuntur non ſata antiq. opin. 24
Natatilia ex mari orta 60
Natura nihil fruſtra 29
Naturalia in ſcripturis ſacris & miraculis multa. 6. *& toto opere*
Nebula 361. *& ſeq.*
Necromantia. 289
Necromantiæ cōſutatio 301. *& ſeq.*
Necromantiæ exemplum in ſacris 247
Neceſſaria non omnia 568
Nerui cuius inſtrumenta 515
Nimbi præſagia 645
Niuis generatio 380
Nympha virginea 206
Nomina an effectricia 70
Nomina ab Adamo impoſita. 88.
Nominis octauo die imponendi ratio 162
De Nominum ſignificatione 70. *& ſeq.*
Nomina an ſuis rebus reſpondeant. 70
Non ens entis principium 17. 19
Nubes 361
Nubium lumen 39
Nubium eleuatorum ſignum. 645
Nubis & nebulæ differentia 361
de Numeris & menſuris 548
Nutritio quorū ſit 103. 111
Nutritionis neceſſitas 107 *& ſeq.*
Nutritio quid 107. 108. 111.

O

O*Culi natura* 278
Oculis medentia 331

Oculorum fabrica. 457
de Oculis multa 637
Oculus metaphoricè quid 638
Oculorum vires ad mala inferenda 531
Oculis medentiam 331
Oineles ortus 30
Oliuarum vbertas prædicta 288.
Oleum quomodo noceat aut proſit vlceribus 646
Operatio à natura & eſſe 115
Ophyaſis 187
Ophthalmiæ contagium 531
Orbis regiones 203
Orbis totus habitabilis 210
Orchis herba 526
Ordinis reſolutiui vtilitas 10
Organorum conſideratio 295 & ſeq.
Orphei cythara 85
Orus Apollo 162

P

Pallij nigri vſus interdictus 230
Palingeneſia 340
Panis 215.& ſeq.
Paralyſi obnoxij 515
Parſimoniæ vtilitas 580 & ſeq.
Partum iuuantia 441
Partus multiplicitas 632. & ſeq.
Paſſiones corporum duplices 174
Pediculorum generatio 195
Peccatum 640 & ſeq.
Peccatorum medela 670. cognitio ibid.
Pelei & Thetidis connubium 351
Perfectũ imperfecto prius 53
Peſtis prænunciationes 194. 259
Peſſimi qui 677
Phantaſmata 225
Phlegmon 197
Philoſophiæ naturale deſiderium 489
Philoſophorũ de mundi exordio opiniones 9.& ſeq.
Philoſophorum ſectæ 480
Philonis de hominis creatione ſententia 65
Phyſiognomiæ ars 294
Phyſiognomiæ cõſideratio 293.& ſeq.
Phyſica cur ignorentur 495
Phyſicorum vtilitas 496
Phrenitis 433
Phthiſis duplex 321
Pilorum temperamẽtum 61. materia 626
Piſcium temperamentum 60

Piſces an ſub terra 203
Platonis & veritatis de mundi ortu diſcrimen 11
Platonici à dæmonibus deluſi 125
Plantarum generationis modus triplex 24
de Plantarum ſeminibus quæſtio. 23.25.50
Plantis quæ aquę noceāt 308
Plumarum temperamentum 61
Pluuiā quæ prænūcient 263
Pluuiarum conſideratio 358. *& ſeq.*
Poli mundi 383
de mundi Polis 207. *& ſeq. &* 383
Portenta 256. *& ſeq.*
Poſſibile quid 20
Poſſibile & neceſſarium idem in æternis ibid.
Potentia prior actu 100
Potentia ſublata tolluntur omnia 52
Potionum genera 215 *multis*
Potu quæ vtantur 61
Præficæ 54
Prætenſionis ratio 260. *& ſeq.*
Primum, æternum ſimplex, & vnum à quo mundus 17
Principia rerum tria 23.29
Principium rerum quod optimum 52
de libro Problematum Ariſt. authoris iudicium 266
Prodigalitatis contrarium 609
Prodigalitatis & Auaritiæ comparatio 652
Prophetæ 271
Prophetarum ad vaticinandum præparationes 272
de Prouidentia multa 435. *& ſeq.*
Pruinæ generatio 380
Pſitacorum regio 386
Pueri faſcinationi obnoxij 532
Puerperarum vacuatio 171
Puella quinquemeſtris 169
Putei 489
Puteorum æſtus 486
Putredine orta 28
Putreſcentiæ Analogæ 29
Pyrites lapis 377
Pyromantia 299
Pythagorica Symbola 106. 159
Pythagoricorum dogmatum examen. 45. *& ſeq.*
Pythagoricæ harmoniæ confutatio 446
Pythoniſſa 301

Q

Quadragenarij numeri ratio in fœtu 165. *& ſeq.*
Qualitates elementorum formæ 32
Qualitates actiuæ & paſſiuæ 27
Quantitas diſcreta & numerus idem 13
Quaternarij vis 118

R

Rabie quæ animalia patiantur 430
Ratio an breuis 429
Raymundus Lulus 540
Recidiuæ malum 179
Renes minguntur interdum 321
Repletionis mala 581
Reſolutio 348
Reſurrectionis probatio 661
Reſuſcitatus ab Heliſeo 308. *& ſeq.*
Roma auis clamore ſeruata 258
Rubeus color ſanguinem mouet 629 *Feras incitat* 630. *& ſeq.*
Rutæ vis 230. 526

S

Sacri libri cur ſcripti 5
de Sacris libris antiquorũ iudicium ibidem eorũ vtilitas 7
Salicis ſemen 26
Salis vſus in ſacris 152. *& ſequent.*
Sal cur terris aſpergatur 305
Sal Hierogliphyce quid 308
Sal cuius rei Symbolum 157
Salis pactum 158
de Sale copioſè 617. *& ſeq.*
Saliuæ vis contra venenata 530
Salſugo 306
Samuel an vere ſuſcitatus 302
Sanguis non eſt pars viuentis 103
Sanguis alimentum eſt ibid. natura frigidus calorem ſeruat 104
Sanguine abundantia 131
Sanguinis differentiæ 105
Sanguinis & animæ Sympathia 106. *contactus ibid.*
Sanguinis intuitus quibus noceat 629
Sapientia ab æterno 63. *quid* 434 *quis eius capax. ibid.*
Saporum contrarietas 610
Saræ ſterilitas 131

Sarcoſis vteri 206
Satyrion orchis 524
Saulis morbus 231
de Scientia opiniones 494
eius appetitus 496
Scientia naturalium an neceſſaria 5
Scibile quid 20
Scire reminiſci Platoni 12
Scabies 175 *remedia* 178
Scripturæ inuentio 77
Scyphus auguratorius 256
Semen quodammodo omnia 137
Seminis differentiæ ibid. vis 145 *ex quo & quomodo* 351
de Semine quid Pythagoras 51
Seiminalis vis in lachryma plantis 25
Senes calefaciendi ratio 233
Senes cur comprimant labia introrſum 512
Senectutis deſcriptio & eius excellens declaratio 508 *& ſeq.*
Senſus an ſine mente 428 *& ſequent.*
Senſus ad ſtellas accommodatior 124
Senſus eſt præſentium 431
Senſus ſenſilis, & organi cõmunio 505
Senſus cuſtodes corporis 509
Senſus an ſine motu 621 *& ſequent.*
Senſus & motus ab eodem 623
Septenarij ratio in vita 162 199
Sermo quomodo naturalis 76
Sermonis & ſcripturæ comparatio 77
Serenitatis præſagium 643
Serpentis aſtutia 73
Serui peccatores 342
Seſeli herba 440
Sodomæ interitus 566
Socrates 489
Siccitas 58
Siluæ ingentis ortus inuſitatus 25
Simultatum cõtrarietas quomodo ad vnum reuocetur 611
Somniorũ interpretatio 263
Somni vtilitates 140
Somniabundi 270
Sol cur nõ primus creatus 45
Sol an calidus 211
De Sole multa 211. *& ſeq.* 278
Solis lux quouſque pertingat 47
Solis acceſſus & receſſus

210 circuitiones 476. & ſequent.
Sol beatorum 47
Solſtitia 210
Sollicitudo vitanda 577
Sophiſtæ Aegyptij de morte ſententia 161
Sortium conſideratio 259 & ſequent.
Spado 205
Specilli quando vitandi 142
Spiritualis ſubſtantiæ creatio 67
Spiritualium cõſideratio 201 & ſeq.
Spirituum natura 278
Spiritus pro dono 202
Spiritus duplices 630
Sphæra recta & obliqua 385
Spinalis medulla 514
Squammarum temperamentum 61
Stellarũ nomine Angeli 290
Stella nulla de nouo 46
Stella anni ibid.
Stranguria 515
Struthio cameli natura 441
Studij termi 341
Subſtantia quomodo fiat 22
Succi quatuor 286 quomodo nutriant 103
Surdi ex vehementi ſonitu 446
Surdi loqui docti 78
Sus 160
Suum differentia 161
Sybillæ 244
Syncope 303

T

Tabularum plumbearum vſus 378
Tagus aurifer 373
Thaletis prædictio 288
Thimi ſemen 26
Theologiæ & iuriſprudentiæ comparatio 604
Theriaca 610
Thlibæ 204
Tapſia 112.113
Temperantia & intemperantia circa quæ 666 & ſeq.
Temperies quid & quorum cauſa 297
Temperies multiplex 492
Tempeſtas 383
Tempeſtas à meridie oritur 390
Tempus quid 44
Tenarius lapis 493
Tepidorũ natura 662 & ſeq.
Tepidi metaphoricè qui 664
Ternarij perfectio 118
Terræ baſes 404
Terræ magnitudo 529

Terræ

Terræ vacuitas 39 *Globus* 203
Terra caua 42 *Solidior in cẽtro ibid. cur partim latens partim detecta* 365
Submergenda tota 366 *immobilis.* 465. *& ſeq.*
Cur terra à mari non obruitur 405
Terræ & aquæ conſideratio 400. *& ſeq.*
Terremotus prædictus 259
Teſtes 145
Tonitrui conſideratio 378. *& ſequent.*
De tonitrui cauſis 378
Triſtitia 575

V

Vacuũ vulgo quod 357
Vaticinia vnde 226
De vaticiniis multa 238. *& ſequent.*
Vena Azygos 575
Venerei motus vnde 127
Ventorum materia 369
De ventis multa 383. *& ſeq.*
De ventorum naturis 644
De ventorum temperie 387
Verbum omnium Idea 64
Veſica 498 *carentia* 61 *habentia ibid.*
Veſtium infectio 192 *putredo* 195 *vſus* 322
Via lactea 46
Vini ortus 29
De vino multa 215 *& ſeq.*
Vinum cur lætificat 218
Vini natura 217
Vini robur 235
Vinum ſenibus interdicitur 237
Vinum vlceribus aptum 646
Vir ante fœminam quare 50
Vir eſt gloria Dei 56
Viragines 133
Virginis exploranda ratio 205
Virginis aperiẽdæ ratio 206
De Virginitate multa 205 *& ſequent.*
Virtus infinita incommunicabilis creaturæ 68
Vita quomodo in sãguine 103
Vitæ longitudo 308 *productio* 115 118
Vitalis facultas in primo principio generationis à quo 49 *Vbi* 105
Viteligo 175 *à lepra differentia* 186
Vitia duo an vni virtuti contraria 609 *& ſeq.*
Viuentium conſumptio 108
Vlcerum exacerbationis cauſa

& tem

& tempus 143 144 locus 184 malignitas 319
curatio 317
Viſcera quid deſiderent ibid.
an oleo vngenda 646 647
Vlmi ſemen 26
Vmbilici & hepatis prima formatio 49
Vnguium materia 626
Vnitatis perfectio 173 354
Vocum ſignificatio 79
Volatilia aquea 57. & ſeq.
Voluntas duplex 336
Voluntatis libertas ibid.
Vomitus vtilitas 584
Vomitum irritantia 662 & ſequent.
Vrbs intelligibilis Philonis 65 eius reprobatio 67
Vteri geſtationis exacta conſideratio 631. & ſeq.

F I N I S.

690

691

692

SIMILITVDINVM AC PARABOLARVM QVAE IN Bibliis ex Herbis atque Arboribus deſumuntur dilucida explicatio: In qua narratione ſingula loca explanantur, quibus Prophetæ, obſeruata ſtirpium natura, conciones ſuas illuſtrant, diuináque oracula fulciunt.

LEVINO LEMNIO Sacrarum Literarum ſtudioſo auctore.

PASCHASII OENII HEICRVCINI IN AVTHORIS ET operis commendationem Carmen.

VEnturo quotquot Medicus clariſsimus æuo
Sacrauit, Genium conſtat habere libros.
Hic tamen imprimis docti ſuffragia cœtus
Promeritus, nullo fines ſuperſtes erit.
Res magnas, res difficileis, res denique ſacras
Eruit eximium candide lector opus.
Author enim ſyluas inter reptando ſalubres,
Cœleſtis Sophiæ largiter hauſit aquas.
Quando vel arboribus, vel humi ſerpentibus herbis
Acceſsit priſco tempore tantus honos?
Ecquis crediderit ſacri tot myſtica Verbi,
Clauſa ſub extremo cortice ſenſa tegi?
Si non aſsiduo diuinæ Pallados vſu
Lemnius occultas explicuiſſet opes.
Nullos inuoluet poſthac Labyrinthicus error
Flexibus ambiguis, multiplicique via.
Seu per odorato veſtitos gramine colles,
Seu per frondoſum te iuuat ire nemus:
Non ſecus, ac Theſeus Ariadnes fila ſequutus,
Quò te cunque feres, hoc duce tutus eris.
Si iucunda igitur, ſi quæris idonea vitæ,
Hanc propera in ſyluam ferre ſubinde gradum.
Fatidicæ ſtirpes, pleno quaſi Copia cornu,
Paſcendis animis pabula læta dabunt,

EXIMIO SVMMÆQVE VIRTVTIS AC DIGNITAtis viro D. Thomæ Thieldio Diui Bernardi in confiniis Antuerpianis ad Schaldam, Antiſtiti cum primis reuerendo, Leuinus Lemnius Medicus Zirizæus ſacrarum literarum ſtudioſus S. P. D.

QVVM mihi nuper ampliſſimè deprædicaret virtutis tuæ decus, & mentis præſtantiam, Antiſtes ſpectatiſſime, Iacobus Suſius, vir præter antiquæ nobilitatis inſignia, omni diſciplinarum genere excultiſſimus: cœpit ilico animus noſter in tui nominis amorem ac venerationem incitari. Quis enim erga illum non afficiatur, qui in pacificandis optimatum diſſidiis, in dirimendis ſopiendiſque controuerſiis hæreditariis, de fundis ac ſuburbanis prædiis ſingulari pollet dexteritate ac prudentia? Quis non vnicè illum diligat, veneretur, ſuſpiciat, qui inſtitutis erectiſque aliquot palæſtris literariis, artes ingenuas ac liberales diſciplinas fouere nō deſinat? qui rebus tam exulceratis, tantiſque opinionum diſſidiis diſtractis ac diuulſis ſana conſilia adhibere curat, ac propoſitis præmiis doctos quoſque ad concionandi munus exſtimulare, quo famelica ac diſſipata multitudo ſalutaris doctrinæ pabulo

ſaturetur, mentéſque aridæ ac ſiticuloſæ verbi Dei irrigatione reuiuiſcant ac reficiantur. Nullum profectò excogitari poteſt opus, quod plus ſolidæ laudis promereatur, & quod humano generi ſit vtilius, magíſque frugiferum aut ſalutare. Quocirca excogitatum eſt à me argumentum vir præſtantiſſime, tuæ dignitati aptum, tuóque tam ſalutari inſtituto accommodum, quo omnibus innoteſcat laudatiſſimus tuus iſte conatus, ac longe latéque propagetur nominis tui honos, tuoque exemplo complures ad illuſtrandam fouendámque religionem Chriſtianam, ac ſincerum Dei cultum ſtabiliendum exſtimulentur. Eo autem magis gratum acceptúmque Amplitudini tuæ munuſculum hoc literarium fore confido, quod tale quiddam à nullo hactenus tractatum ſit, ipſáque rei narratio non minus habeat vtilitatis quàm oblectamenti. Tametſi non defuturos ominor, qui vbi conſpexerint Medicum tractare argumentum Theologicum, confeſtim exclament, Ne ſutor vltra crepidam, tum id, Quam quiſque norit artẽ, in hac ſe exerceat.

Hora. l. 2. Epiſto. 1. *Quod Medicorum eſt,*
Promittunt medici, tractant fabrilia fabri.

Verùm hæ voces non ſunt tanti, vt ab harum rerum tractatione me deterreant, quum par ſit vt omnes qui Chriſto nomen dederunt, ea conſectentur quæ maximè ſalutaria ſunt, illiúſque doctrinam cumprimis illuſtrent. Quod præter alios ſpectaſſe obſeruo virum illuſtrem Ioachimum Hopperum iuriſconſultum, Hiſpaniarum regi Philippo à conſiliis ſecretioribus, in enarrando Decalogo. Quamobrem non decet id mihi fraudi eſſe, quum ſacroſancta religio à Regibus etiam atque magnatibus (quorum plerique non ſemper res prophanas tractant) exculta ſit ac propagata, diuinóque afflatu in commentarios redacta. Documento ſunt Abrahamus, Iſaac, Iacob, Moſes, Dauid, Solomon, Eſdras, à quibus primùm profluxit ac dimanauit cultus & doctrina cœleſtis, ac cum ſcripto, tum viua voce poſteris per manus tradita. Eo autem minus vellicari

aut

aut arrodi meretur noſtra hæc lucubratio, quod pro dimidia parte ſit profeßionis Medicæ. Siquidem ad Medicum potiſſimè ſpectat herbarum tractatio, etſi quæ ex his ſumitur Metaphora, Similitudo, Exemplum, Comparatio, non alienum eſt ab eius profeßione dilucidè ea explicare. Quum autem profeſſores ſacri minus fere exercitati eſſe ſoleant in herbarum cognitione, ac vix vulgatas paſſimque obuias herbas cognitas, perſpectáſque habeant, fieri nequit vt omnia exactè atque ad amuſſim perſpiciant aut interpretentur, ſuáque dignitate ſingula exornent, deſtituti notitia ſtirpium, aut minùs explorata earum natura. Quocirca boni conſulet æquus rerum æſtimator noſtram hanc qualemcunque induſtriam, cum ea tractem quæ magna ex parte ad Medicum ſpectant, quem naturæ inueſtigatio, cui ſedulo incumbit, ad contemplandas etiam res diuinas erigit, ad Opificis notitiam eiúſque amorem atque admirationem inflammat. Spero autem cãdidum Lectorem minus alienum futurum erga opuſculi huius autorem, vbi eius guſtu ſe expleuerit, ac nonnihil fructus ac commodi ex illius lectione conceperit. Hac enim commendatione Genium conſequi libri ſolent, ac plauſibiles eſſe, ſúmmáque auiditate à ſtudioſis expeti, præſertim vbi viri alicuius excellentis patrocinio in lucem prodeunt. Quę res hoc apud me effecit, Antiſtes cumprimis obſeruande, vt paſſus ſim hoc noſtrum commentariolum tuis auſpiciis, tuique nominis fauore in vulgus efferri, multorúmque iudiciis ac cenſuris ſubiici. quod vnum nonnunquam viros quamlibet eruditos ad lucubrationum ſuarum editionem retardare ſolet ac remorari. Quis eſt enim ea dicendi peritia imbutus, eáque rerum cognitione inſtructus, vt cenſores paſſim tam rigidos Ariſtarchos, tam oculatos non pertimeſcat ac reformidet? aut quis ſua ſcripta omnibus approbare, omníque ex parte calumniam abs ſe depellere poſſe confidat? præſertim in argumento quod detegit vitia, erroréſque hominũ qui ferè ſalutaria monita reſpuunt, eóſque

aut odio proſequuntur, aut vellicant, qui illis ad virtutem, ad decus, ad probitatem, ad ſinceram religionem ſunt incitamento. Quod ipſum nuſquam non deplorant ſacri vates iis locis quæ illuſtranda ſuſcepi, qui in eo toti ſunt, omnémque ſuam operam atque induſtriam conferunt, vt cum omnes, tum illos potiſſimè officii ſui commonefaciant qui Eccleſiaſtico munere funguntur, ac diuinis miniſteriis ſunt addicti, quo ſubditis abſolutum virtutis ac pietatis exemplar exprimant, ſummóque ſtudio enitantur, ac rationem ineant, quæ collapſæ atque inclinatæ Religioni medelam adferre queant, eámque erigere atque inſtaurare. Illorum enim intereſt, ac munus delegatū expoſcit, vt deuias balantéſque ac diſſipatas oues ad Christi ouile dirigant, atque ad ſaluberrima cæleſtis doctrinæ paſcua reducant, vt egenis ac calamitoſis, omnique præſidio deſtitutis ſubueniant, atque illis aliquid ſolatii, nōnihil ſubſidij adferant, vt ingenuos ac bonæ indolis adoleſcentes, in quibus elucet ac ſe profert aliquod viuidæ erectæque ac generoſæ mentis indicium, liberalibus diſciplinis inſtitui curent, quo aliquando Patriæ vſui ſint atque ornamento: vt virgunculis maturis ac coniugio aptis dotem conferant, ne quà pudicitiam expugnari contingat, ac publicè vt mercenarias proſtitui. Hac enim ratione obtinebimus ne paſſim tot exiſtant validi errones ac graſſatores nocturni qui aliena inuadant ac deprædentur, nec tot contaminatæ integritatis puellæ, quæ in luſtris ac fornicibus extra legitimam vitæ ſocietatem, corporis ſui vſum omnibus promiſcuè concedunt. Quod dedecus fœdáque vitæ conſuetudo ne inter Chriſtianos inoleſceret, in fragilem illum ſexum ſua beneficia ac munificentiam liberaliter contulerunt veteres illi Eccleſiæ proceres, qui quod cæteris virtute morúmque integritate præluceret, ac ſubditorum vſibus commodiſque ſedulò proſpicerent, Epiſcopi, præſules, antiſtites vocabantur. atque à paterno pióque affectu ac propenſione in gregem ſuæ fidei ac tutelæ

Paſtoris officium.

ac tutelæ commiſſum, Abbates ac Cœnorbiarchæ; ſic vt dignitati & honori ſolicitudo & cura coniuncta eſſet. Conſopiebant illi tumultus ac diſſidia quæ in magnum Reipublicæ detrimentum erant euaſura, refarſerunt laceratam ac diuulſam ciuium ac popularium concordiam, omniáque reddiderunt tranquilla ac pacata: mitigabant Regum ac Principum irritatos animos, qui ſiniſtris parumque auſpicatis nonnullorum cõſiliis inflammati, grauiora quam pro æquitate, onera ſubditis inferre meditabantur. Quale exemplum editum eſt in Roboam Solomonis 3. Reg. 12. filio, qui cum in paternam hæreditatem ſcitus atque inauguratus imperio, iuuenum potius quam ſenum cõſilio acquieſceret, florentiſſimum regnum abs ſe diuulſum alienauit. His ac pleriſque aliis præclaris virtutibus enituêre veteris Eccleſiæ miniſtri, atque iis ſe potiſſimum exercuerunt in quibus ſitus eſt præcipuus Charitatis fructus, totiúſque pietatis ac religionis ſumma conſiſtit, vt Iacobus Apoſtolus palam teſtatur. Cap. 1. Nam erigere operoſa palatia, magniſque ſumptibus extruere porticus, pauimenta, xyſtos, ambulacra, periſtylia, conuiuari lautius ac magnifico ſplendidóque ferculorum apparatu aut denique exquiſito cultu opes profundere ſubleuandis tenuioribus deſtinatas, alienum prorſus eſſe decet ab illorum conditione, natura, moribus, quorum profeſſio atque inſtitutum frugalitatem ac moderatum rerum vſum exigit, ab omni luxu, pompa, faſtu, ambitione, ſtrepitu, aliáque mundana oſtentatione remotum. Hæc vir humaniſſime libere quidem, at amanter ac ſincero affectu à me amplificata ſunt, quo plerique exſtimulentur, vt Spartam ſuam exornent, ſuámque minam aut talentum auctione conduplicent, illi inquam, qui in clariſſima luce hominum verſantur, ac velut in totius orbis theatro conſtituti omnium ora atque oculos in ſe conuertunt. Sic enim futurum confido, vt qui nunc multorum animos abs ſe habent auerſos atque alienatos, ſibi magna

veneratione ac reuerentia deuotos deuinctóſque experiantur. Eſt enim virtus vitæque integritas fauoris ac beneuolentiæ, totiúſque humanæ ſocietatis conciliatrix. Qua de re cum nuper in amœniſſimo tuo ſeceſſu ſerio ſimus philoſophati, præſente clariſſimo ac Senatorij ordinis viro Nicolao de Voocht Iuriſperitiſſimo, ac multa vltro citróque agitata ſint, non viſum eſt operæpretium diutius huic argumento inhærere. Deus Optim. Maxim. cui, Chriſti fiducia, vota precéſque noſtras deferimus, te diu nobis ſeruet incolumem, ac tuos conatus promoueat, magnáque incrementa ac progreſſus conferat. Ziriʒææ ex Muſæo noſtro

Nonis Maij, Anno

M.D.L XV I.

* * *

Honor virtutis præmium.

AMPLISSIMOS REGES

AC SACRATISSIMOS

vates herbarum cognitione exactè fuiſſe imbutos, deſumptæ ab ijs tot Metaphoræ ac parabolæ declarant: quæ hîc ſpectandæ exhibentur.

CAPVT I.

PRÆSTANTISSIMOS Reges ac magnanimos illuſtréſque Heroas in ipſo etiam armorum ſtrepitu tumultúque bellico, ſtudioſè olim excoluiſſe rem Herbariam, ac ſtirpium cognitione cum primis fuiſſe delęctatos, præter veterum hiſtorias, Bibliorum codices abundè teſtantur. Cum enim harum rerum inueſtigatio amœniſſima varietate exornata ſit, nec minus habeat vtilitatis, quàm oblectamenti, non viſum eſt Regum amplitudini, nec Imperatoriæ maieſtati indecorũ huiuſmodi occupationib. diſtineri, præſertim vbi ab vrgentiſſimis negotiis, ac functionibus publicis reſpirare, atque aliquid ſibi laxamenti impetrare licuit. Hac enim cum animi, tum corporis cultura nõ minùs celebris facta eſt illorum memoria, non minùs illuſtratus nominis ſplendor & magnificentia, quàm rebus aliis præclarè geſtis, aut hoſtib. vel

Reges herbarũ cultores.

ſubactis,vel ad internecionem deletis. Sic Mithridates Ponti atque vndeuiginti regnorum Rex, propter eximiam herbarum notitiam, & ſingulare antidoton contra venena morbóſq; omnes cōtagioſos præſentaneum,illius nomine inſignitum immortale nomen eſt conſequutus. Lyſimachus Eupator, Gentis Illiricorum rex,Artemiſia Mauſoli Cariæ regis vxor, multíque alij,præter belli gloriam, herbarum cognitione illuſtres ſunt. Marcus Curius imperator Romanus poſt deuictum Pyrrhum Epirotarum regem, Lucius Cincinnatus, Marcus Valerius Coruinus plantarum amœnitate allecti procul à ſtrepitu & ambitione ciuili ruri conſenuerunt.

Solomon herbarum ſtudioſus.

Solomon verò regum ampliſſimus, qui præter immenſas opes eam conſecutus eſt à Deo Optim.Maxim.ſapientiam, ac rerum cognitionem,vt nullus regum illi ſit comparandus, in herbarum notitia mirificè excultus, exactéque verſatus legitur, ac diſſeruiſſe non ſolùm de piſcibus, alitibus, quadrupedibus,aſtris,ſed de arboribus etiam & ſtirpibus à cedro Libani vſque ad Hiſſopum qui egreditur è pariete, hoc eſt, à minutiſſima herba ad procerimas,celſiſſimáſque arbores vſque,omnia habuiſſe cognita & explorata. Sunt præter Solomonem proceres aliquot vatéſque Hebræi,qui paſſim vaticiniis ſuis herbarum nomina effectúſque interſerunt, ac comparationes ex iis mutuantur.

3. Reg. 4.

Sapien. 7.

Varij herbarũ effectus.

Cum enim ſtirpes aliæ aliis rebus adhiberi ſoleant,ac nonnullæ alimenti vſum præbeant,aliæ medicamēti,pleræque vtrumque,nonnullæ noxiæ ſint ac naturæ infeſtæ,aliæ ſalutares morbiſque expugnandis accommodæ : ex iis Prophetæ appoſitiſſimas ſimilitudines, ſcitáſque & concinnas comparationes deſumunt,quibus conciones exornant, ac fidem narrationi adſtruunt. Cum

autem

autem multa ſint in humanioribus diſciplinis ac politioribus literis, totáque philoſophia humana quæ hominum animos affatim oblectant, illorúmq; mentes exemplis ac morum integritate imbuūt, tum nulla ad hæc perficienda maiorem vim atque efficaciam obtinēt, quàm ea quæ ſacri vates, quorum nemo non diuinitùs adflatus, concionib. adhibent, adeo vt quiuis vel in naturæ operibus vel diuinis contemplationibus mediocriter exercitatus, facilè perſpexerit, quàm non ſit ſterilis & ieiuna illorum narratio, quàm non prorſus infœcūda illorum doctrina, ſed vtilis, ſalutaris, fructuoſa. Siquidem ſcriptura ſacra à cœleſti patre diuini Spiritus afflatu promanans, mentes hominum ſuauiſſimo pabulo paſtúque ſalutari reficit. Quod ipſum Dauid rex indicat, deſumpta peramœna ſimilitudine à viridante floridóque prato ac ſaluberrimis aquis, quibus armenta maximè pingueſcunt & ſaginantur. *Dominus regit me, nihil mihi deerit in loco paſcuæ vbi me conſtituit, ſuper aquas refectionis.* Sic cum ſibi gratularetur ac plauderet, quòd Dei munere in diuidenda hæreditate, vberrima pecora, ſolúmque ac fundum maximè fœcundum ſortitus eſſet, *Funes*, inquit, *ceciderunt mihi in præclaris.* Solebāt enim olim funibus extentis metiri iugera, ſuóſq; limites cuique aſſignare ac partiri prata: quod apud nos nūc decēpeda perficitur. Huius generis cùm innumera exēpla in veteri nouóque inſtrumento ſe proferāt, non ſolùm in vulgato vitæ vſu & conſuetudine, ſed ex natura rerū quæ nihil non ſuppeditat, deprompta: operæpretiū viſum eſt iſta eruere, atque auido lectori ſpectāda exhibere, quo illi innoteſcat, quantus ſcientiæ ac ſapientiæ theſaurus reconditus ſit in arcanis literis, quæ non tàm dulcia, quàm ſalutaria hominibus proferūt. Nec ſanè quiſ

Dauidis ſelectiſſimæ ſimilitudines.

Pſal. 23.

Pſal. 16.

quiſquam ex vllis Philoſophorũ aut Rhetorum Poëtarúmque ſcriptis tam vberem & copioſam doctrinæ frugem, tam ſalutare animæ mentíſque pabulum eſt percepturus, quàm ex vberrimo atque inexhauſto Diuinitatis fonte, illorúmque oraculis quę diuino adflatu ſunt prodita. Quod ſi cui libeat attentè conſiderare atque intimè excutere diuina eloquia, quantáque vſi ſint ſapientia qui tam ſalutaria documenta nobis prodiderunt, mentémque ac voluntatem Dei mortalibus indicant, dilucidè perſpecturus eſt, quid diuina prophanis præſtent, & quàm ſint res æternæ ac ſolidæ caducis ac momentaneis præſtantiores. Sacros verò vates præter exactam diuinitatis cognitionem in naturæ reb. exquiſitè verſatos, nec vllius diſciplinæ fuiſſe rudes, vel illud argumento eſt, quòd ex intimis atque arcanis naturæ ſimilitudines & cōparationes deſumant, denique ab animantibus, herbis, arboribus, elementis, igni, terra, aquis, aëre, fluminibus, riuulis, fontibus, ciſternis, Oceano, aſtris, gemmis, lapidibus, à fulmine, pluuia, rore, æſtu, frigore, flatibus, grādine, niue, gelu, glacie, à ſatis & ſemente, à ſale, à fermento, à ſagena, verriculo, naſſa, retibus, ab humoribus qui corpori humano ſubſunt, vel ab eo promanant, ſanguine, lacte, ſemine, menſtruis, à pariente & partu, à ſcoria, ferro, auro, argento, aliiſque innumeris Tropos ac figuratas elocutiones, Metaphoras ſeu Tranſlationes, parabolas, collationes, exēpla, Schemata, hoc eſt, ornamenta verborum & Sententiarum, & quæ quaſi aliquo geſtu orationem illuſtrant, narrationibus ſuis accommodant, quib. multum lucis atque intelligentiæ, plurimum dignitatis ac ſplendoris concionib. adferunt, mentéſque ac animos ſocordes atque oſcitantes, ſuíque oblitos ad veritatis cognitionem incitant atque

Sacra prophanis potiora.

Prophetæ omniū rerū cognitione instructi.

atque inflammant: improbos adducta ex iis rebus ſimilitudine, à maleficiis deterrent, atque ad virtutem, ad ſolidam felicitatem, ad Dei metum & fiduciam extimulant, illiſque, omni adhibita induſtria, diuinitatis notitiam infigunt: probos verò & qui vitæ integritatem conſectantur, ſtabiliunt, vtque perſeuerent atque in ſuſcepto negotio perſiſtant, ſedulò exhortantur: obiter, quod & Paulus præcipit, inordinatos, intractabiles, incompoſitos officij ſui commonefaciunt, ac ſalubri placidaque monitione increpát: puſillanimos & mœrentes ſolantur, imbecilles ac labátes fulciunt: collapſos erigunt: lenitate & clementia vtuntur erga omnes, lenti ad iram, ad vindictam ac violentiam tardi, medētur iuxta Eſaiæ ac Chriſti vaticinium contritis fractíſque mentibus atque animis deiectis, mœſtis, afflictis ſalutarem medelam adhibent: prædicant captiuis remiſſionem & indulgentiam, occæcatis viſum: ita vt diuinæ lucis efficiantur capaces, calamitoſis ſolatium, vinctis ac diaboli tyrannide oppreſſis relaxationē ac libertatem: eáq; omnia elegantiſſimis parabolis & collationib. in ſuis paſſim ſcriptis perficiūt. Cum autem nemo non prophetarū, inter quos multi regia maieſtate exiſtunt, harum rerum ſpecimen exhibeat, atque etiā Ieſus Chriſtus quíque eius nomine apoſtolicæ legationis munere funguntur, in eodem doctrinæ genere verſentur: operæpretiū me facturum ſum arbitratus, ſi obiter commóſtrem quanta ſit eruditio, quàm recondita ſapientia, quæ rerum cognitio ac naturæ inueſtigatio, quātus ardor propagādæ religionis atq; expulſa omni ſuperſtitione & idololatria proferendi cultus diuini in iis hominibus qui diuino ſpiritu cœleſtique afflatu imbuti tam ſalutaria nobis prodiderunt, accita ad orationis decus & ornamentum

Deus vi cogit & blandimētis allicit.

1. Theſſ. 5.

Eſaia 61. Luc. 4.

tum vniuerſa rerum natura: quod ipſum patefacere iam meditor.

DE CONDITIONE ET NATVRA Mandragoræ, quam à Lia Sorore eblandita eſt Rachel.

CAPVT II.

INTER herbas virentes ac floridas, quarum innumeras naturæ ac rerum omnium conditor Deus in vſum hominum è terra produxit, Mandragora non infimũ locum obtinet, nec prorſus ignobilis eſt. Cuius cum in ſacris Bibliis extet mentio, atque in deliciis habita ſit, in edendíque vſum expetita: de hac inſtituti argumenti ſumetur exordium. Conſtituuntur huius ſtirpis duæ ſpecies: quarum vna eſt foliis lactucæ æmulis, ſed anguſtioribus, ſaturati vmbroſique viroris. Pomum verò emergit è centro imóque ſtirpis meditullio, quod herbaceo ſtilo incumbit, auellanæ nucis, nonnunquã iuglandis aut caſtaneæ magnitudine. Hæc ſpecies fœminæ nomine inſignitur. Mas verò ſpecioſa magnaq; foliorũ amplitudine ac pompa luxuriat, lacteo virore perpolita. Pomum verò quod ex paſſis patulíſque quaquauerſum foliis è media ſtirpe prodit orbiculatum ac circinatæ rotunditatis, oui gallinacei vitello aut luteo prorſus affine eſt, odore non ſine grauitate quadam ſoporata, iucundo, radice craſſa, piloſaque ac bifida, atque in humanæ coxẽdicis aut cruris formam bifurcata. Qua occaſione circumforanei quidã impoſtores ex huius & brioniæ radice imagunculas confingunt humana ſpecie, atque vtrumque ſexum emoliuntur, ac credulæ turbæ perſuadent ea forma ac ſpecie

Geneſ. 1.

Mandragora duæ ſpecies.

ſpecie à terra enatas. Nonnulli ſerio prædicant vitalem fuiſſe ſubterraneum hunc fœtum, atque ex locis quibuſdam funeſtis eruiſſe, quibus ſupplicio affici ſolent ſontes ac facinoroſi, qua perſuaſione rudi atque imperitæ plebi imponunt, atque huiuſmodi impoſtura argento illos emungunt. Belgæ Mandragoræ poma *Deolappelen* vocāt, quo nominē & radicem deſignant, quod mentem amatorio quodam faſcino in errorem pertrahant, & quodam modo incantent. Huius pomi fuiſſe auidam Rachaëlem, ſummóque eius dedeſirio occupatam ſacri codices referunt. Cum enim triticeæ meſſis tempore Ruben in rus digreſſus, Liæ matri attuliſſet Mandragoras, Rachel ſterilis ac ſororiæ fœcunditatis æmula, eas ſibi concedi offerríque poſtulauit. Lia exaſperata importuna interpellatione, poma illi denegauit: tandem ſopita altercatione hac lege ac conditione res tranſacta eſt, vt Lia ſubſequente nocte mariti concubitu frueretur (nam id alternis vicibus, duabus ſororibus vni marito dedicatis perfici ſolet) Rachel verò potiretur Mandragoris, quas ea mente atque animi intentione à ſorore eblandita creditur, quò amabili ac gratioſo cum patriarcha Iacobo congreſſu, eſu illius pomi, conceptui effici poſſet idonea. Cum enim inuidia in ſororē permota ſterilitatis probrum à ſe depellere atque amoliri cuperet, expoſtulauit cum marito, quòd ſterilis degeret, cùm ſoror numeroſa prole ferax eſſet & fœcunda. Iacobus indignatus ſe perfunctum maritali munere profitetur, ipſúmque nec culpari poſſe, nec ignauiæ argui. cæterùm fœcunditatem ac conceptum Dei donum eſſe, illiúſque arbitrio negotium iſtud perfici. Cæterùm an Mandragora fœtificandi vim mulieribus conferat, atque vtero retinendi ſeminis efficaciam conciliet, in dubium

Pomum Mandragoræ blādimētum amoris. *Gen. 3.*

dubium vocari poſſet. Cum enim ſoporifero effectu prædita ſit, & impensè frigida, hæc qualitas ad tale quiddam præſtandum prorſus inefficax cenſeri ſolet & inidonea. Quod tamen ita dilui poſſe video, vt in frigidis humidiſque regionibus, atque in vtero humecto & algido tale quiddam perficere nequeat, ſed in torrido æſtuátique & exuſto. Sic in Africa, Hiſpania, Iudæa, Mauritania, Numidia, Ægypto, in quibus ferè regionibus mulieres aduſtos arentéſque habent vteros ac feruidos, tum ſquallidos ac ſtrigoſos: non incommodè hoc pomum adhiberi poſſe crediderim. Si quidem eius eſu corpus ad temperiem reduci poſſe exiſtimo: cum poſt amplexum & congreſſum maritalem ſoluto in ſomnum corpore, vterus retinendi vim ſeminis aſciſcat, nec id in fumos ac fuliginem euaneſcat, vt in calido atque æſtuante vtero aſſolet, in quo vtriuſque ſemina minùs coaleſcunt aut vniuntur, ſublata omni poſteritatis ſpe. quod multis vſu veniſſe obſeruaui etiam in Belgica, quæ ob plus ſatis calidam vteri intemperiem effœtæ extiterunt, tametſi mariti ſedulo illis ſuam operam præſtarent, ſuóque officio alacriter fungerentur: quin & viri ex frequenti illorum concubitu aliquando pudẽdarum partium vitia contrahunt à ſalſuginoſa atque acri mordacíq; vligine, quæ genitali virus infert ac cõtagione inficit. Huiuſmodi mulieribus quæ ferè ſunt indomitę libidinis ob ignitos vrentéſque locos, poma Mandragoræ inoffensè, imo magno commodo exhiberi poſſunt, cum pepones, cucumeres, cucurbitæ, melones, portulaca, lactuca, ſolanum, aliáque refrigerantia, quibus intenſus ille feruor ac vitioſa vteri qualitas retunditur, & quò minus concumbẽti deleteria ſit, cohibetur. Scio equidem multa eſſe ſtirpium genera apud Belgas &

Se

& Septentrioni obuerſas regiones quibus cum ſubſit noxia vis & pernitioſa, valetudinem deteriorem efficiunt ac depopulantur, niſi illorum effectus in deſtruenda naturæ temperie coërceatur. Sic omnes herbæ quæ frigida qualitate imbutæ ſunt, pipere, zinziberе, & grano paradiſi, quod nonnulli inter ſpecies cardamomi ſtatuunt, conduntur, quibus refrenatur illarum malitia, & obtunditur hebeſcitque ferocia. Sic fungi, boleti, tubera, aliáque excrementa terræ Italis ac Tranſalpinis innoxia ſunt: Ciſalpinis verò ac Belgis nocentiſſima ac venenata, niſi condimentis calorificis mitigetur venenoſa illorum qualitas. adde quòd in calidis regionibus, quæque Sole affatim illuſtrantur, & incaleſcunt, omnia meliùs matureſcunt. quę vis efficit vt illa fercula vtpote libidinis incitamenta à delicatis ac ganeonibus in deliciis habita, atque in excitandæ tentiginis vſum expetita, minus incommodi corporibus inferant. Cæterum Mandragoram odoris fragrantia ac ſuauitate recreaſſe olim Hebræos, Epithalamium ſiue Canticum Salomonis indicat, ſic vt exiſtimem in Iudæa illam in ratione expetitam, ac manibus contractari ſolitam, quòd ſuaui quodam odore imbuta ſit non ſine vi ſomnifica & ſoporoſa, quæ laſſos & languidos recreat: vt ferè eſſe ſolent qui amoribus dediti ſunt, aut aliquem deperеunt, tanquam amarorio philtro incantati. Mihi verò quid de Mandragora accidit, obiter enarrabo. Cum autem æſtiuis menſibus (nam eo tempore poma Mandragoræ ſe proferunt) ſemel atque iterum in muſeo noſtro amabilem ac ſpecioſum eius ſtirpis fructum negligenter collocaſſem, ita ſomnolentus ſum effectus, vt egrè ſopor excuti poſſit. Cum autem obnixè obluctarer ſomnolentiæ, illámque excuſiſſe conarer, *De Mandragora pomo hiſtoria.*

egrè id obtinui, nec rationem tanti veterni inire potui:tandem cum quaquauerſum dimouiſſem oculo, obtulit ſe à tergo pomum Mandragoræ, quo amotos atque in alium locum tranſlato, factus ſum alacrior, atque torporem depuli, omnémque oſcitantiam diſcuſſi. Cæterùm ab hoc ſuaui oléti miréq; odorato pomo quod gratiam fauorémque geſtâti apud amaſium conciliat, Sponſus captat occaſionem expatiâdi. Cum enim vernis æſtiuíſque menſibus omnia frondeãt ac niteſcant, ac Mandragora ſtirpéſque alię odorem ſuauiter in auras diffundant, Sponſam extra limẽ & conclaue euocat, quò relicta vrbe ruri atque in ſuburbanis prædiis ſe oblectet, ac tot paſſim florentibus herbis & arboribus, nardo, viola, liliis, malo punica, mãdragoris, ipſáque floreſcente vite ſe reficiat. Cum autem ſingula quę è terra emergunt verno tẽpore frondeſcant, ac florum cum amœnitate, tum fragrantia homini blandiantur, tũ ipſa vitis præ cæteris fragrantiſſimum odorem exſpirat, ac naribus ſuaues halitus effundit: profert hæc ſub finem veris floſculũ minutum & ſtellatum feſtucis ramentíſque orbicularis ob ſitum, vt lichen, vulgo vlnea, colore ſubſpiceo aut flaueſcente, eximiæque ſuauitatis, quo in aſteriſci formam deciduo, confeſtim ſpecimen racemorum exhibetur. Odor huius floſculi cerebrum & cor mirificè recreat, ſic vt mihi gratiſſimum ſit floreſcente vite ſub vinea pergulata ac pampinis concamerata fornice ac teſtudine prandium cœnámque abſoluere, aut cum æqualibus eruditis fabulis temporis tædiũ fallere. Huius aùtem floſculi odor, tanti effectus prædicatur, vt venenatas beſtias abigat, adeo vt ſerpentes, colubri, bufones hunc perferre nequeant, ſed remotiſſimè ab eo ſe ſubducant. ergo circa floreſcentem vitem

non

non ſolùm ſalubris eſt & peramœna ambulatio, ſed etiam ſecura & tuta: licet enim in herbido thoro ac viridante gramine decumbere, ac ſub arbore patulis diffuſa ramis opacum frigus captare, atque æſtû propulſare, vel apricatione Solis radiis incaleſcere & illuſtrari, nullo metu aut trepidatione ſerpentum qui aliquando latenter in herba deliteſcût, atque improuiſo obrepunt, hominíque terrorem incutiunt. Cum autem ſponſus (quo nomine Chriſtus à Ioanne Baptiſta deſignatur, qui erga ſuam Sponſam nempe Eccleſiam, cœtúmque illi fidentium vnicè afficitur) nuſquã non ſpeciem, & venuſtatem, decorémque Spôſæ amplificet, atq; è diuerſo Sponſa mutua compẽſione illi paria faciat ac vices rependat, quidquid præclarũ eſt, & admiratione dignum in natura vniuerſi, cœlo, ſideribus, môtibus, ſiluis, nemoribus cãpis, herbis, floſculis ex quibus ſuauis odor emanat, arboribus quæ non minùs ſalubres quàm ſpectabiles & ſpecioſos fructus proferunt, vino generoſo ac ſaporis eximij quod ex lectiſſima vite exprimitur: huc vterque congerit, ac ſimilitudines appoſitiſſimas pro vtriuſque dignitate producit. Sic nardo Sponſus comparatur herbæ cum primis odoratæ, faſciculo mirrhæ, botro aut vuæ Cypriæ ex generoſiſſima vite decerptæ. Sponſus verò amicam lilio comparat ob eximium candorem, atque odorem ſuauiſſimum, adeo vt ſi pediſſequa & quibus ſtipari ſolet, Sponſæ cõferantur, Spinæ ſint nulla ſpecie, nulla formæ dignitate commendabiles, hoc eſt, puellæ quæ illam comitantur velut hybridæ parúmque ingenuæ, nihil habent amabile aut ſpecioſum, nihil ſpectabile aut, vlla gratioſa venuſtate viſendum. Huiuſmodi metaphoris ac figuratis elocutionibus ſcatet non ſolùm hoc canticum, ſed

tota paſſim ſcriptura ſacra,ita vt ampliſſimus ſe campus aperiat,quo ſtudioſus lector poſſit oblectari, tota mente ac cogitatione à naturæ præſtantia,in Opificis admirationem erecta. Sumuntur in hoc Cantico elegentiſſimæ ſimilitudines ab iis rebus,quæ ſyncopi atque animi deliquio collapſos erigunt ac ſpiritus ſopitos labantéſque inſtaurant: vt ſunt vinum odoriferum, faſciculi manueles & olfactoriola ex redolentibus herbis concinnata ac congeſta. Sic ſponſa cum langueſcit ac iam defectura videtur immodico Sponſi amore, puellari cliẽtelę imperat, vt aliquid fomenti adferant, vt odorata quæque naribus admoueant:
Cant. 2. *Fulcite me*, inquit, *malis, ſuſtentate odoribus, ne deficiam.* Sic etiam noſtrates,defectu animi periclitantibus, cinamomum,gariophyllos,acetum ſambucinum,poma citria, & quæ ſub eodem genere comprehenſa limones dicũtur,myrtum,ſaliuncam,aliáque odorifera olfacienda exhibent,quibus paſſim Scriptura vtitur, ac ſalutarem doctrinam deſignat,quæ mentes languidas refocillat ac reficit.

DE MANNA COELITVS DElapſa,tum ea quæ Medicis in vſu eſt.

CAPVT III.

Exod. 16 *Deute. 8* QVOD Hebræi in vaſta illa ac ſiticuloſa ſolitudine Manna paſti ſunt,non prorſus naturali cauſæ adſcribi poteſt, ſed Diuinæ potentiæ, quæ tamen naturæ vſa ſit miniſterio, vti etiam coturnicibus, gre-
Num. 11. gatim in caſtra delatis, aut cum percuſſa petra, re-
Pſal. 77. focillando populo aqua profluerct, lignóque aqua
Exod. 15. amara dulceſceret, tũ etiam cum Euri violentiſſimo
Exod. 17. flatu rubrum mare exiccatum tranſitum Hebræis

pate

pateſaceret,ad internecionem deletis inſequentibus. *Num.20.*
Similis eſt ratio de farina multiplicata & adaucto *Exod.14.*
oleo Heliæ & Helıſæi precibus, de Coruo illi adferẽ- *3.Reg.17.*
te panem & carnes:quod etiam de Antonio & Paulo
Heremita refertur,ſi Eccleſiaſticæ hiſtoriæ habẽda fi-
des:de angelo miniſtrante Heliæ panem ſubcinericeũ
& aquæ poculum, quibus corroboratus quadraginta
dierum ac noctium iter emenſus,peruenit ad mõtem
Dei Horeb,in cuius ſpelunca tutus erat à Ieſabelis ty-
rannide,quæ omnes prophetas in mortem crudeliter
venabatur. Hæc atq; alia admirãda quæ paſſim in ſa-
cro codice memorantur,Deus iuſſu nutuq; ſuo perfi-
cere potuiſſet nulla adhibita materia,ſed tamẽ vti vol-
uit rerum naturalium(quarum ipſe effector eſt & mo-
derator)adminiculo ac velut inſtrumento,eáq; ratio-
ne ſuis proſpicere viſum eſt; atq; afflictis mẽtibus ſo-
latia adferre. Quod etiam in Ezechia moribundo ac *Ezec.38.*
Dei ſententia morti deſtinato obſeruari poteſt, cuius
apoſtema, admoto cataplaſmate ex ficubus contuſis
quæ maturandi facultate pollent,ad ſanitatem perdu-
ctum eſt:quo argumento declaratur,morbis vrgenti-
bus,non reſpuenda medicamẽtorum præſidia, ſed ea,
implorata Dei ope, alacriter adhibenda, quibus vita *Ioann.9.*
in aliquot annos producitur. Eodem vſus eſt medẽdi
modo Chriſtus in diſpellenda cæcitate mendici, con-
fecto collyrio ex luto & ſaliua, eáque abluta exterſá- *Marci.7.*
que in piſcina Siloë. Similiter in diſcutienda ſurdita- *Matth.9.*
te, digitos in aures inſeruit, immiſſóque in linguam *Mar.10.*
ſputo, loquelam, muto reſtituit. Cuius generis mira- *Luca.18.*
culo aliàs ſolo tactu, aut verbo peregit, ab iis tantùm
ſtipulatus impetrandi fiduciam, quam cum inter
alios clamoſus ille cæcus Bartimæus inter turbæ fre-
mitus teſtaretur; confeſtim nullo adhibito viſibili ex-

ternóq; ſigno, viſum recepit. Cum autẽ Deus pro immẽſa erga genus humanũ bonitate ac fauore, multis magniſque rebus munificentiam ſuam declaret, tum præcipuè inauditis ſtupendíſque miraculis mirãdam potentiã patefecit: quod inter innumera Manna demõſtrat, tã affluẽter ex aëre in terrã effuſum, vt numeroſiſſimã multitudinẽ ſatiaret. Dũ enim fremeret conſuſa multitudo ſexcentorũ milliũ, Deóq; ac Moſi ob-
Num. 11. ſtreperet, quòd ex Aegypto in tã vaſtã ſolitudinẽ perducti inedia conficerẽtur. Deus veſpere incredibilem coturnicũ vim & copiã in caſtra coëgit, manè autẽ ros vndique diffuſus eſt per caſtra, ſolique planiciem: cúmque operuiſſet ſuperficiem terræ, apparuit in ſolitudine minutum quiddam, rotundum, tenue, perinde ac ſi pruina eſſet conſtrata humi ſimilitudine ſeminis coriandri, ſpecie bdellij, guſtu ſaporéque ſimilaginis, melle confectæ. Cum autem tam ſubita innouatio, atque inſolita rerum facies admirationi eſſet turbulento populo, ac nõnullis ſtuporem incuteret, pleriſque (vt quidam opinantur) contemptum & irriſionem adferret, *Manhu*, inquiunt quid eſt hoc? Similis eſt
Heaut. illa Chremetis ironia & ſubſannatio in Clitiphonem
ſcena 5. filium perſonatæ atque ementitæ probitatis. Sed ipſe
actu 3. egreditur, quàm ſeuerus: rem cum videas, cenſeas. Cæterùm Mãna, quæ medicis in vſu eſt, calida & humida abſceſſu primo, huic non prorſus diſſimilis eſt, colligitur enim in calidis regionib. aëreum roſſidúmq; mel, quod æſtiuis menſibus, feruesceñte interdiu Sole, nocturno frigore in grumos coit, atque in ramenta conglobatur ex defluxu rotulenti humoris ac madore aëreo, omnibúſque paſſim arboribus, herbis, lapidibus incumbit mellita iſta colore flaueſcente, quæ ſingula agitata zaccari more liqueſcit ac palatũ faucéſque dul-

dulcedine imbuit: quo fit vt gulæ & fauciũ aſperitatẽ leniat. verùm cum illi ſubſit medicamentoſa quædam facultas, zaccaro minùs alit: ventrem autem vt caſſia fiſtularis & Cylindracea emollit, ſed paulò clemẽtius. quocirca tutò impuberib. ſeniculis, prægnãtibus, pueris exhiberi poteſt, vnciæ pondere, obſeruata cuiúſque natura ac corporis conſtitutione. Mannæ autem vel mellis aërei nomine inſignitur, quoniam ex halitu ac vapore terræ, calore ſolis ſublato, ex aëre defluit, atque æſtiuæ noctis frigore concreta plãtis inſidet ea propemodum forma ac ſaporis dulcedine, qua in Bibliis Manna deſcribitur, cuius eſu multis annis paſti ſunt Iſraelitæ, ita vt aſſiduo eius vſu nauſeam illis pareret, ac Dei donum faſtidirent. Exemi ego aliquando vulgare hoc mannæ genus aut roſſidum mel ex plantarum foliis, cum antelucanis horis Academiæ Louanienſis pomœria egreſſus, perquirendis herbis eſſem occupatus, deſinẽte potiſſimùm vere, aëre tranquillo ac placido, nullíſque ventis incitato. Diuẽditur autem adulterinum mel aëreum ex Sena incruſtata, zaccaro confecta: verùm vbi id ore volutum liqueſcit, proditur dolus. Colligunt quidem nonnulli circa aluearia, illáque loca in quibus apes mellificant ac faueum configunt, excrementa quædam flaueſcente colore, ſapore melleo, quæ nonnulli exiſtimãt ex aëreo concretu coaluiſſe: cum nihil aliud ſint, quàm excremẽticeus liquor & ſaliua quæ à veſpis fucis & culicib⁹ prodiit. Siquidẽ inſecta apũ laborib. inſidiãtur, & mel exugũt: quod obſeruãtes apes in illa inſiliũt, ac turmatim cõficiunt: quod indicat Virg. *Adulterina Mãna.*

Prima fauis ponunt fundamina: deinde tenaces *Geor. li. 4.*
Suſpendunt ceras: aliæ ſpem gentis adultos
Educunt fœtus, aliæ puriſſima mella

Aen. li. 1. *Stipant, & liquido diſtendunt nectare cellas.
Aut onera accipiunt venientum, aut agmine facto
Ignauum fucos pecus à præſepibus arcent.*

DE LACTVCA SILVESTRI.

CAPVT IIII.

Exodi 12. Num. 9. CVM Deus pro inexauſta ſua bonitate erga homines afficiatur, omnibus modis illorum commodis proſpicit ac ſaluti inuigilat, ſuámque munificentiam cumulate illis impendit; non aliud pro tam obuia ac benigna promptáque liberalitate ac gratuitis muneribus exigit, quàm ſummum amorem ac venerationem ſolidámque fiduciã, qua illi innitimur, atque indubitatam certámque ſpem cõcipimus de eius promiſſis. Commone facit Deus ſedulo oſcitantes ac ſocordes ſui officij, ſuáque beneficia ſubinde illis in mentẽ reuocat, ne vel excidere contingat, vel obliuione obrui: atque huius rei cauſa certos ritus ac ſtatas ſolenneſque ceremonias inſtituit, non ſolùm in veteri lege, in qua omnia de Chriſto eiúſque regno typis adumbratá ſunt, ſed etiã in Euãgelio in quo promiſſa exhibita ſunt, atque omnia ad vnicum vſque apicem, vt Chriſtus expirans teſtatus eſt, cõſummata peractáque. *Sacramenta in quẽ vſum exhibita.* Sic ſignis quibuſdã, certíſque ſymbolis ac ſacramentis quæ ſub ſenſum cadunt ac ſunt viſibilia, promiſſiones ſuas, atque erga homines gratiam & reconciliationem teſtificatur. *Baptiſmi effectus.* Siquidem Baptiſmus ſignaculum fidei, ac primus in Eccleſiam aditus, Circunciſione ac maris rubri tranſitu adumbratus nos Deo conſecrat, eóque illi inſerimur, impetrata per fidem peccatorum reconciliatione. In agni verò Paſchalis eſum

ſurro

ſurrogata eſt Synaxis, hoc eſt, Corporis & ſanguinis Chriſti communio, quam palam exerceri voluit, atque in cœtu Chriſtianorum publicitus peragi, ne vnquam intermoreretur aut exoleſceret mortis & reſurrectionis eius memoria, ſed continenter in mentem reuocetur inſigne illud beneficiũ, quo genus humanum diaboli mortíſque tyrannide oppreſſum, gratuito ac nullis meritis libertati aſſertum eſt, atque impetrata per IESVM CHRISTVM, pacificatorem omnium ſcelerum remiſſione, ſalutem adeptum. Siquidem *Lex per Moſen promulgata, gratia autem & veritas per Ieſum Chriſtum exorta eſt.* Exhibitum eſt olim huius myſterij, quod in Chriſto expreſſum eſt ſpecimen quoddam atque adumbratio, dum Abrahamus filium vnicum Iſaac victimæ deſtinat, dum Moſes ex Dei præſcripto, agni immaculati ac maſculi eſum inſtituit, eúmque veſcendum cum agreſtibus lactucis quæ inſigni amaritudine ſunt imbutæ, præſcribit, quò aſſiduè in recenti memoria verſaretur miſeranda ſeruitus qua olim ſub Pharaone oppreſſi ſunt: excuſſóque intolerando iugo, in libertatem reſtituti. Quocirca inſtituta ſunt agni Paſchalis anniuerſaria ſacra, vt memoriam ſibi renouarēt eius diei qua olim apud Ægyptios agni ſanguine poſtibus illito à periculo angeli exempti ſunt, qui in primogenita Ægyptiorum graſſabatur, atque incolumes mare rubrum tranſierunt: quem diem cum primis celebrem & ſacroſanctum à tranſitu angeli, qui illos intactus præteriit, denique à mari rubro feliciter magnóque ſucceſſu emenſo appellabant Phaſe, qui nobis dicitur Paſcha, Gallicè *paſſage*; apto appoſitóque ad huius æui decurſum vocabulo. quia nobis in hac mundi impedita ac vaſta ſolitudine, ad immortalitatem ac cœle-

Symbolũ corporis Chriſti in quẽ vſum exhibitũ.

Ioan.1.

Phaſe quare inſtitutum.

ſtem patriam ſedéſque beatas ſit tranſitus. Præcipitur autem edẽdus agnus cum lactucis ſilueſtribus, ſiue herbis amaris. Siquidem in huius ſeculi curriculo omnia amara ſunt, acerba, triſtia, calamitoſa, & quæ plus aloës quàm mellis habeant. Sunt qui lactucæ nomine Seridis ſpecies deſignari credunt, & Intyba, hoc eſt, Cichorium & quæ corrupta voce Scariola dicitur, Belgis à candore *vvitte*, hoc eſt, candida *Endiuia*, ceruleo flore eáque in laſcinias diſſecto ſpectabilis, hanc ſabulo obrutam hybernis menſibus inter acetaria primis menſis inferunt. Hoc ſiquidem artificio tractata amaritudinem exuit, atque eximium candorem adſciſcit, vt ſunt interna braſſicæ capitatæ folia. Cõmodè autem magnóque ſucceſſu adhibentur huiuſmodi herbæ hepatis obſtructionibus: habent enim amaritudinis ratione abſtergendi vim, qua meatus recludunt, atque opilationes expediunt. Tertianas quoque febres expugnant, atque icterum ſeu morbum regium, diſcutiunt. fellis enim atque hepatis intemperiem, cui ferè Iudæos eſſe obnoxios color muſtellinus indicat, mitigant. Sunt autem iſtæ ſtirpes Virgilio decantatæ in Georg. *nec amaris intyba fibris officiunt.*

Cichoriũ hepati ſalubre.

Geor. li. 1.

Rurſus:

Geor. li. 4

Forſitan & pingues hortos quæ cura colendi
Ornaret, canerem, biferique roſaria Pæſti:
Quóque modo potis gauderent intyba riuis,
Et virides apio ripæ tortúſque per herbam
Creſceret in ventrem cucumis.

Lib. 10.

Commendat hæc quoque Columella in hortulo, eáque excolenda præcipit tanquam alteram ſuccidiam (ſic enim prouentum hortenſem nominat Cicero)

De Senec.

Spargite quæque viros acuunt, armántque puellas
Iam breue Cerephilum, & torpenti grata palato
Intyba, iam teneris frondens lactucula fibris.

Congeneres iſtíſque ſunt affines Chondrilla, Sonchos ſiue Cicerbita, & quæ vulgari voce Dens leonis, & roſtrum porcinum vocatur, hieracium, quæ omnia lacteo ſucco madeſcunt, ac flaueſcenti floſculo conſpiciuntur, leporibus cuniculíſque gratiſſimum pabulum. Siquidem earum ſtirpium eſu minus hydrope hæc animalcula turgeſcunt, amaritudine exiccante humiditatem. Quocirca earum nonnullæ quæ nón intentiùs amareſcunt, ineūte vere ibi folia teneſcunt, acetariis immiſcentur, in pratis obuiæ equino generi pabulationem ſuppeditant, aliæ lacte turgeſcunt, inuitis hortorum cultoribus erumpunt atque eruncandæ eruendæque ſunt, ne ſalutares herbas ſtrangulent. Cæterùm lactucam illam ſilueſtrem quæ Endiuiæ nomine inſignita eſt, in edendi agni Paſchalis vſum adhibitam, velut condimenti loco, non facilè mihi perſuaderi poteſt: cum ob inſignem vrentémque amaritudinem quæ linguam vellicat, non ſit eſculenta, niſi cum primùm emergit, nec adhuc ſpinis in dorſo partéque auerſa armata ſit: vincit enim Endiuia vulgaris quæ germana eſt lactuca ſilueſtris, amaritudine reliquas ſtirpes quæ ſucco lacteo madeſcunt. Quocirca medici nouellam ac teneram in vſum medicamenti adhibent, non adultam quæ aculeata eſt ac ſpinulis horret, tum vetuſtate amareſcit. Intybæ verò ſpecies cocto elixóque agniculo condimenti vice adhibitam prorſus crediderim, nempe Cichorium & Seriolam, ex quorum non ſolùm foliis, ſed radicibus etiam acetaria conficere Belgæ didicerunt. Siquidem radix ad ſeſquicubiti ferè longitudinem

Quæ vera lactuca ſilueſtris.

tudinem ſe porrigit,quam autumno enatam in taleolas ac teſſelas diſſecant, vt rubram paſtinacam, quam Carotam vocāt,eámque ex aceto & oleo, inſperſo piperis polline,eſitant,vt etiam cucumeres, crithmum, rapiſtrum,vulgò *Raiponſe*,compluráque alia quæ tempeſtiuè ſuaque anni parte hortus profundit.

DE OLEA, OLEASTRO, *oliua,oleo.*

CAPVT V.

VT palma quæ ponderi non cedit, victoriæ inſigne, ita Olea pacis index: cuius
Apoc.7. rei ſpecimen columba ex arca Noë emiſſa edidit, cum deſinente diluuio deflu-
xíſque ac ſubſidentibus aquis,oliuæ fruticem attulit, mitigatæ iræ Dei argumentum. Foliis autem eſt hæc arbor ſalicis aut liguſtri,ſupernè viridi,
Gen.8. auerſa imáque parte qua terram ſpectat, albeſcente atque incano vt alba populus,floſculo minuto ſed folioſo,colore luteo,non ſine grauitate odorato:fructifera verò eſt fœcundáque numeroſis baccis, oblonga forma atque ouali,quæ vbi matureſcunt,atque nigreſcere incipiunt, oleoſo pinguíque ſucco turgeſcunt, ex quibus oleum exprimitur articulis firmandis, fouendíſque membris, tum mitigandis doloribus accommodum.agilitatem enim vigorémque iis præſtat foris adhibitum potius.quàm in corpus admiſſum:eo ſiquidem corpora perfuſa nō ſolùm niteſcunt, ſed robur etiam concipiunt atque ad obeūdos labores red-
Pſal.103. duntur habiliora: Quod indicaſſe Dauidem obſeruo atque Deum ob huius aliarúmque rerum munificentiam in immenſum extuliſſe, *Ipſe eſt enim qui germinare facit*

facit fœnum & gramina iumentis, herbas in vſum hominum, panem vt vires augeat ac confirmet, vinum vt cor hominis lætificet, oleum vt corpus eo niteat ac vires concipiat. Quò ſpectat illud Plinij: *Duo liquores corporibus humanis ſaluberrimi, intus vini, foris olei.* Quin & Samaritanus quo Chriſtus deſignatur, duo hæc fomenta vulnerato adhibuit: vinũ, quod abſtergit & emundat: oleum, quod lenit, quod dolorem mitigat, quod vulnus ad ſanitatem perducit: quo indicatur Chriſtum ſecus quàm ſacerdotes Leuitáſque officij ſui negligẽtes, ſalubri doctrina afflictis ac ſauciatis mentib. mederi, animíque vulnera obligare, ac cicatrices ita obducere vt nullũ veſtigium appareat, hoc eſt, nihil eorũ quæ antè commiſit, illi imputetur. Oleum autem intus exhibitum, aluum mollit ac lubricum efficit, aſpera quæque mitigat, venena paulò antè hauſta retundit atque hebetat, eáque innoxia facit, ac ventriculum ad vomitum incitat, quo ferè noxia ac pernicioſa quæque excutit, efficítq; lubrica vi, ne venenatæ potiones venas ſubeãt, mortémque inferant; qua facultate hoc etiam adfert commodi, vt præſumptum temulentiæ obſiſtat, & ne quis confeſtim ebrietati ſuccumbat. Præter artis rationem faciunt qui ruptis, laxatis, contuſis, collapſis, ruináque oppreſſis oleum vel butyrum exhibent, vt membra afflicta conſolident atque inſtaurẽt niſi omphaceum oleum, hoc eſt, immaturum quod nondum matureſcente oliua exprimitur. Nam id adſtrictionis eſt particeps, qua vi corporis partes hiantes ac diſſolutæ coaleſcunt atque vniuntur. Butyrũ verò & oleũ maturum inter initia, inciſa primùm vena, ſi ætas patitur, non incommodè exhibentur ad dolorem mitigandum, ac diſſoluendum conglobatũ concretúmque ſanguinem, in quem vſum potionem conficio ex ramentis

Luca 10.

Quomodo ruina oppreſſi tractãdi.

Potio cõſolidans. mentis rubiæ internis ac nuce muſcata: poſtmodum conſolidãtia propinati caro milleſolium, roſas rubras antequam prorſus dehiſcere incipiant, aut folia dilatare, myrti baccas, omnes ſymphiti, hoc eſt, conſolidæ ſpecies, ſuccinum marinum, quòd ſperma Ceti, vocatur gneſiam ac germanam mumiam, rhabarbarum, ac nucem muſcatam totam, eáque omnia decocta in vino rubro ſtiptico ac aſtringentis naturæ: baccæ quæ omni ferè nationi oliuæ dicuntur, ante maturitatem *Oliuarũ vſus.* lectæ, cum adhuc viridéſcunt in muria aſſeruantur ad pellẽda ciborum faſtidia, ac nauſeam, acuunt enim appetentiam, atque vt amigdalæ amaræ, ebrietati obſiſtunt. Sumũtur autem ab huius ſtirpis fructu & floribus à ſcriptoribus ſacris ſimilitudines concinnæ cum primis & elegantes. Sic Iob cum improbo cuique & facinoroſo præmaturum interitum denunciat, *Cap. 15. & 17.* *Antequam*, inquit, *dies eius impleãtur, peribit, & virtus illius areſcet: lædetur quaſi vua floreſcens botrus eius, & velut olea proiiciens florem ſuum:* hoc eſt, ante diem ac properata ſubitáque morte conficietur, nec ad ætatem maturam aut ad ſtatutum legitimúmq; vitæ tempus eſt peruẽturus ſimilitudine deſumpta ab arborib. ac florentibus herbis, quæ ineunte vere ſpectatiſſimè prodeunt, ac floreſcunt: ſed quarũ floſculi vel vredine pereunt, vel ab Aquilone ſeu Borea decutiuntur. Deus enim non ſinit nefarios diuturna proſperitate frui aut optatum ſucceſſum conſequi, adeo vt cum multum vitæ ſupereſſe poſſit, atque illud produci lõgius, præmaturam mortem illis accelerat. Sic legimus in Ge-*Cap. 6.* neſi acceleratiùs oppreſſiſſe homines diluuium, quòd moniti non reſipiſcerent, nec ad frugem ſe conuerterent, ſed in dies in deteriora prolaberentur. Et cum Deus Sacerdotibus & optimatibus Effraim minatur

Similitudines ex olea.

tur

tur atque inopinatum exitium denunciat ob religionis neglectum, in quem propter ebrietatem ac temulentiam erant deuoluti ſic in illos per Eſaiam iram ſuam exacuit ac vaticinium fulminat: *Væ Coronæ ſuperbæ, flori decidenti & defluo, & erit flos deciduus & quaſi temporarius ante maturitatem.* Quo indicat illos cum omni faſtu & arrogantia, vt flores decuſſum iri, vt ficus primas & præcoces quæ confeſtim decerptę deuorari ſolent) & æſtiui fructus qui in hyemem aſſeruari nequeunt. Non diſſimile argumentũ amplificat contra Ægyptios, obita Dei nomine legatione Eſaias: *Ante meſſem totus effloruit Aegypti populus, & prǽmaturæ perfectione germinauit, & præſcidentur ramuſculi eius.* Quo deſignat Ægyptiis tale quiddam obuenturum quale præcocibus fructibus ac primitiuis baccis, ipſiſque ſegetibus & vitibus quæ feſtinantius erumpunt, atque intempeſtiuè ac præter temporis rationem matureſcunt. Citiſſimè enim huiuſmodi fructus corrumpuntur, nec ad conſeruandum vſui ſunt. Quo denunciat illorum felicitatem non fore diuturnam. Per Oleam etiam aliáſque arbores indicãtur piorum ſucceſſus, rerúmque omnium afluẽtia, & præter hæc progreſſus & incrementa virtutum: Quod ipſum omnibus teſtatum eſſe vult Dauid, qui virum pium ac Deo addictum arbori frondoſæ & fœcundæ æquiparat, quæ non otioſa eſt & ſterilis, ſed fructuoſa & fertilis, ſuóſque ramos latè diffundit, & fructus edit ſalutares, quibus non tam ipſa, quàm alij ſe oblectant ac reficiunt. Hieremias quoque idem argumentum amplificat atque improbis qui nulla habita Dei ratione humanis præſidiis innituntur, ac rebus caducis fidunt, omnia aduerſa pollicetur: *Maledictus*, inquit, *qui confidit in homine & à Domino recedit cor eius* erit

Cap. 28. *Cap. 18.* *Pſal. 1.* *Cap. 17.*

erit enim velut mirica quæ in ſiticuloſa ac ieiuna terra poſita, nullum bonum, nihil ſentit commodi ex aëris clementia. Felix & beatus qui confidit in Domino, in eóque omnem ſpem & fiduciam collocat. is arbori ſimilis eſt quæ in irriguis locis conſita eſt, ſuáſque radices ad humorem diffundit, nec æſtum pertimeſcit, quo ferè excreſcere ſolent quæ in arido ſolo ſita ſunt: & erit folium eius viride, frondoſum, & tempore ſiccitatis fructum proferre non deſinet. Commendatur huiuſmodi Metaphoris fiducia in Deum, nec alio deflectendam mentem, alio dirigendum cor, quàm ad illum à quo omne bonum promanat, & qui hominibus nihil non præſtare ſit paratus.

Pſal. 51. Hinc Dauid Deo potius quam rebus fluxis, caducis, momentaneis innixus, ſecus quam impij, *Ego*, inquit, *ſicut oliua fructifera florebo in domo Dei, quoniam confido in miſericordia eius.* Rurſus cum indicat homini minimè otioſo, & qui ſe in Dei eloquiis exercet vberem rerum prouentum, vxori numeroſa prole fœcunditatem,

Pſal. 128. *Beatus*, inquit, *qui timet Dominum, & ambulat, in viis eius, proſperabitur manuum ſuarum labore, felix & beatus ipſe erit. Vxor tua, ſicut vitis fœcunda, in lateribus domus tuæ: Filij tui, ſicut plantulæ oliuarum, in circuitu menſæ tuæ. Ecce ſic beari ac diteſcere ſolet homo qui timet Dominum.*

Cap. 11. Similiter apud Hieremiam Deus illum cui vnicè afficitur, quo ſe oblectat ac reficit oliuam pulchram vocat, vberem ſpecioſam fructiferam, hoc eſt, nomen eius apud illum gratioſum eſt amabile. Huic Oſeas conſonat qui ex eodem fonte oracula ſua hau-

Cap 14. ſit, eodem ſpiritu conciones ſuas perfecit. *Et erit quaſi oliua, gloria eius, & odor eius vt Libani*, Quo deſignat

Simile à rebus odoratis. illos qui Deo indiuulſè adhærent illiuſque placitis ſe oblectant fauorabiles eſſe illique gratos & acceptos. Vt enim ſuauis halitus & fragrantia, ſpiritus

fouet

fouet ac recreat:ita Deum reficit & oblectat odor hominis,qui ſalutarem illius doctrinam amplectitur, ac Diuinæ voluntati ſe præbet obſequentem. Sic Paulus quò oſtẽdat illos apud Deum gratioſos eſſe & fauorabiles, qui eius Euangelium propagant, ac fide alios inſtruunt, *Chriſti*, inquit, *bonus gratúſque odor ſumus in omni loco*, Et Patriarcha *Iſaac*, *Odor filij mei, tanquam odor agri pleni, cui benedixit Dominus*, Denique in Cantico Sponſa,*Curramus in odorem vnguẽtorum ſuorũ*, hoc eſt, id quiſque efficere ſtudeat, vt paſci poſſit ac refici ſalutari illius doctrina,quæ laſſos ac labãtes fulcit ac recreat,non ſecus quàm ſuauiſſimus odòr naribus oblatus collapſos animíque deliquio ſopitos inſtaurat atque erigit.

2.Cor.2.

Gene. 27.

DE RHAMNO ACVLEATO FRVTICE.

CAPVT VI.

RHAMNVS vbi adoleuit,validis robuſtíſque quaquauerſum vallata aculeis, homini ſi manũ incautiùs admoueat, infeſta eſt:adhærent illi racematim exiguo minimóq; petiolo numeroſę baccę colore croceo,orbiculatæ,magnitudine vel myrthi vel iuniperi,ſapore acidiſſimo,quas qui improuiſo decerpere tẽtat,crebro infixo aculeo ac mucronata cuſpide manum vulnerat.baccæ vbi dentibus linguáque atteruntur,vel prementibus digitis cõtrectantur,croceo ſucco manus inficiũt:ſunt enim flaccidæ & vliginoſæ. Cùm autem tres ſint Rhamni ſpecies, iſta Zelandicis ſabuletis,dumoſíſq; colliculis copioſe innaſcitur,Oceani accolæ *Duuen* vocant,quæ vox corrupta an à Dumo ac dumeto deducta ſit,nõ auſim certò ſta-

tuere. Sunt tamen arenoſi iſti, maritimíq; tractus paſſim multis denſíſq; virgultis, viminibus, ſpinoſiſque ac ſenticoſis fruticibus, atq; aculeatis ſtirpibus fœcũdi vt ſunt Rhãnus rubus, Halimus, paliurus, oxyachata carduus ſtellatus, iringiũ, Ononis ſiue reſta bouis, præter inſignes alias herbas, quas affatim ea loca ſuppeditant. Bellonius qui Paleſtinam ac Syriã peragrauit, exiſtimat CHRISTI Seruatoris ſertum, ſeu ſpineã coronã illius capiti implicatam, ex Rhamno fuiſſe cõfectam, quòd in iis regionibus nulla alterius generis ſpina ſe proferat. Deſumit autẽ Dauid ex ſpinoſo hoc frutice appoſitiſſimam ſimilitudinẽ contra faſtum ac tyrannidem, contra factiones & ſæuitiam improborum qui innocentibus inſidiãtur atque infeſti ſunt, damnáque inferre meditantur, quorum conatus & molimina irrita fore prædicat & inualida, *Antequam ſpinæ veſtræ*, inquit, *indureſcunt in Rhamnũ, vllóſque aculeos infigere poſſint. Dominus velut tempeſtate quadam exorta conteret & conficiet vos, infringétque vires veſtras, & robur imminuet*. Quibus verbis incidat illos fraudes impoſturas, technas, ſycophantias, cædes, omniaque hoſtilia comminiſci ac meditari, ſed antequam vires illis ſuppetant ad perficiẽda quæ animo conceperint, conficientur ætate immatura, hoc eſt, priuſquam adoleſcant ac vires ad inferenda incommoda ſint conſequuti. quibus verbis hæc quoque ſententia ſubeſt, vt ex hac vitæ ſtatione, in qua in tenuiores tyrannidẽ exercent, exturbandi ſint, vt ex olla aut lebete eximi ſolent carnes ſemicrudæ, quæ non ſatis elixatę eſui ſunt inidoneæ, cum vix calorem conceperit ab igne qui ex ſpinoſo atq; aculeato ſtridentíque rhamno extruitur. Solẽt enim ſtrues lignorũ aut faſciculi ex paliuro, rhamno, iunipero, rubo, vêpribus, ac ſentibus confe-

Pſal. 57.

Locus Dauidis explicatus.

cti

cti non ſolùm manibus tractantium vulnus infligere, ſed foco immiſſi crepitantibus flãmis ac ſtridore quo dam horrendo aſſidentes territare: ſic vt etiã fauillas ſcintillantes atque ignitas faculas in obuios quóſque eiaculẽtur. Hic itaque ſenſus ex prophetæ verbis erui debet, Quamlibet illi ſæuiant atque innocentes, opprimere tentent: nihil illis ex voto aut animi ſententia ſucceſſurum, ſed inopinato ac repentino illorum interitu inſontes periculo eximẽdos. De Rhamno ac deſumpta ex hac ſtirpe ſimilitudine nonnulla tractata ſunt lib. 4. cap. 9.

DE CVCVRBITA SILVESTRI, vulgò Colloquintida.

CAPVT VIII.

COLOCYNTHIS ſeu agreſtis cucurbita Medicis vſui eſt in expugnãda pituita, & bile tũ flaua tũ atra. quos humores violenter & validè extũdit non ſine virium detrimento, & reſeratis venarũ fibris, ſanguinis eductione, quocirca coërcetur illius ferocia maſtiche, & aliis quæ ventriculo robur conciliant. Fructus huius ſtirpis orbiculatus eſt, vbi maturuit, cãdidus pilæ magnitudine, vel vt malũ Medicũ ſeu citriũ, quod ab auri colore *aurangiũ* vulgò vocant, ſi extima putaminis pars flaueſcẽs cultro adimatur, eximiæ nec prorſus ferẽdæ amaritudinis: quod in dicatur in Regũ hiſtoria. Cũ enim Heliſæi famulus in rus digreſſus herbas colligendo pulmẽto collegiſſet, 4. Reg. 4. inter alias cucurbitam ſiluaticam quam vulgus *Colloquintidam* vocat ignarus quid eſſet, in ollã coquinariã coniecit, illíſque edẽdum appoſuit, vbi deguſtaſſent,

Mors in olla, conclamāt, hoc eſt, venenū nobis exhibitum eſt. Heliſæus nō imperitus rerum naturæ, confeſtim inita ratione qua amaritudo eximi poſſet, farinā ollæ immiſcuit: quo facto pulmentarium eſculentum perfecit, abolito exorico atque alieno ſapore quo erat imbutum. Subeſt huic rei ratio Phyſica habet enim farina polentaria eam vim, vt extraneum atque amarulētum ſaporem diluat atque aboleat, præſertim ordeacea, ex qua polenta conficitur, tum cremor maſſāque polentaria, zythi aut ceruiſiæ materia, maceratis aqua frugibus, auena, ordeo, ac lupi ſalictarij floribus quæ triuiali voce lupus dicitur, quo fit, vt quoniam ceruiſiæ potus ex iſtis ferè conficitur, qui ex hoc liquore vuidi ſunt, ac zytho madidi, quod identidem vſuuenit inferioris Germaniæ populis, lupulo & auena perfuſi. Cæterùm quotidiano experimento comprobatum habemus ſalſam atque amaram aquā dulceſcere admixta polenta ſiue ex ordeo confecto cremore qui ex hac ſtirpe eſt concretus liquor, vt etiam lomentum ex farina fabacea, adeò vt duarum horarum ſpatio miteſcat ac poculenta afficiatur, citráque offenſam in corpus admitti poſſit.

Farina quare cremorē pulmentis eximat.

DE SALICE.

CAPVT VIII.

SALIX nota arbor à ſaliendo nomen ſortita, quòd celeriter aſſiliat ac confeſtim arboreſcat, Belgis à ſimili etymologia *vvillige* dicta, quoniam prompta eſt ac voluntaria in creſcendo. Cum autem huius ſtirpis plures ſint differētiæ, ea Belgæ æſtiuis

uis caloribus cœnacula adornant,atque etiam virenti hac fronde ac pampinis,ægrotãtium lectos velant, quæ Virgilio *glauca* dicitur, quòd ad albedinem vergat:hæc ſiquidem gratum odorem in auras diffundit, atque aëris feruorem æſtúmque mitigat.Ex hac Deus per Eſaiam ſimilitudinem cumprimis elegãtem deſumit,qua pollicetur piis omnibus qui illi fidunt,rerũ omnium affluentiam,vberem annonæ ac rei frumentariæ prouẽtum,proſperum in omnibus negotiis ſucceſſum,nec ſolùm externa bona & quæ corpori inſeruiunt,ſe exhibiturum confirmat ac pollicetur, ſed ſolida & æterna,quæque mentes quamlibet aridas & ſiticuloſas vberrimo Spiritus diuini pabulo foueant,atque inexhauſto Diuinitatis fonte perfundant, qua irrigatione mœrentes arẽtéſque animi in optimã ſpem eriguntur,atque vberrimos fructus amoris & charitatis erga Deum & proximum proferũt. Sic enim concionem ſuam orditur Vates eximius, atque huius ſeriem proſequitur, *Ne timeas aut metu concutiaris ſerue mi Iacob quem elegi: nam effundam aquas ſuper ſitientem & fluenta ſuper aridam, perfundam ſpiritu meo ſemen tuum, & benedictionem ſuper ſtirpem tuam, ita vt graminum more germinent, & quaſi ſalices iuxta profluentes aquas.* Vt enim ſtirpes in locis irriguis conſitæ ſpectatiſſimè frondeſcunt ac foliorum pompa luxuriant:ita animus humanus ſalutari doctrina perfuſus ac Diuini ſpiritus fonte irrigatus,omniũ virtutũ ſplẽdore niteſcit,ac ſolida viuidáq; fide fultus fuſiſſimè ramos diffundit, ac ſolidis Deóq; acceptis operib.exornatur,vt arbor fœcunda fronde & fructibus.quę alios etiã reficit ac fructibus ſatiat.Iudęi abducti in Babyloniã,omni ſolatio deſtituti,ſuſpenderunt in ſalicibus citharas ſuas quib. modulari ſolent diuinos hymnos ac cantilenas gratu-

Cap. 44.

Simile à fructuantibus arboribus.

Pſal. 136.

latorias Deo viuenti, omniáque queruntur in tam triſti exilio,lamentoſa,lugubria, funeſta, amara, luctuoſa, ita vt nulla ratione induci potuerint, quò vllum lætitiæ argumentum proferrent, ſcite tractandis organis. Appoſitè in ſalicibus ſuſpendiſſe deſcribuntur à Pſalmographo inſtrumenta Muſica, cum hæc arbor ſterilis ſit & frugiperda,& quæ vt polluti,ſemé ante maturitatem obiiciat. his accedit quòd amara ſit,nec admodum ſpectabilis & amœna vti platanus, palma,cedrus,cupreſſus,therebinthus,quocirca huic arbori accommoda aptáque exilij cóparatio, & quòd eius ramis cytharæ affixæ ſint. Vt enim ſalix amaritudine imbuta eſt, nec admodum ſpecioſa aut aſpectu grata:ita exilium & tranſmigratio in Chaldæam fuit acerba, triſtis, amara, calamitoſa Iudæis, eóque magis quòd identidem recrudeſceret dolor, & acerbitas renouaretur continenti recordatione Sionis & vrbis Hieroſolymæ, ipſiúſque auguſtiſſimi templi, in quo ſacris carminibus Deum ſoliti ſunt honorare. Tantus ſiquidem mœror illorum animos occupauit ob conculcatam ſacratiſſimam religionem,atque abactos prophetas, vrbémq; dirutam ac ſolo æquatam, *Hierem.* vt nulla oblectamenta, nulla ſolatia admitterent, nec *Threno.* vllis blandimentis perpelli potuerint, vt ſacris Deóque dicatis cantionibus alienas profanáſque aures demulcerent, cum ad irridenda ſacra modulamina eſſent arrecti, qua petulantia victis dolor non ſopiri, ſed recrudeſcere cœpit ac redulcerari. Siquidem *Eccleſ. 2.* vt habet Prouerbium, *Muſica in luctu,importuna narratio.*ſcitè itaque ab iis reſponſum.

Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena, atque inter illos qui noſtræ miſeriæ & calamitati non indoleſcunt, ſed inſultant ac ſubſannant cum cultum

cultum quem exhibere,conſueuimus Deo immortali? itaque fruſtra fatigant nos, vt illos oblectemus citharis noſtris, cum & nos,& Deum Hebræorum deſpiciant, ac de tantis dicteriis exagitent.

DE SALIVNCA.

CAP. IX.

SALIVNCA quam nonnulli Celticam nardum exiſtimant, puſillus eſt frutex non in eam altitudinem aſſurgens, in quam noſtra *Lauendula*. Siquidem ab humo ſe non attollit: quod Virgilius annotauit, ducta comparatione à nonnullis ſtirpibus in commendationem eius qui ſcitè calamum tibiamque inflare nouit, atque æmulo peritiorem pronunciauit.

Lenta ſalix quantum pallenti cedit oliuæ, Eclog. 5.
Puniceis humilis quantam ſaliunca roſetis:
Iudicio noſtro tantum tibi cedit Amyntas.

Digeritur autem Saliuncula in faſciculos manuales & olfactariola, quæ ſubinde naribus admoueri ſolent, vel inſtaurandis fouendiſque cordis viribus, vel abigendis tetris odoribus, ne ſpiritus contagione aliqua inficiantur. Eſt enim eximiæ ſuauitatis, ſic vt veſtibus ac tegeticulis lodicibúſque interpoſita, gratiſſimo illa odore commendet, ac tineas blattáſque abigat: quod etiam Belgæ moliũtur pſeudonardo ſiue *Lauendula*, qua paſſim ſcatẽt excultiq; ſunt apud Belgas horti, ſpicato ceruleóq; aut cæſio flore, caloris tã intẽſi vt caput grauedine inficiat. Non defuerũt noſtra memoria hoſpites & caupones quidam, qui aquam lauẽdulæ è turbine aut meta ſtillatoria, quã *Alẽbicum* vocãt,

ductam vino immiſcerent,quò generoſius videretur, minúſque dilutum, & facilius inebriaret, qua impoſtura id incommodi conſequuti ſunt conuiuæ,vt poſtridie acerrimo capitis dolore ſint affecti, qui vix vllis remediis diſcuti aut mitigari potuit niſi adhibita ſomnifica potione,aut aqua frigida, vel ſero lactis affluenter hauſto. Cæterùm Deus qui ſuis ampliſſima quæque pollicetur & præſtat, ex hoc exili ac minuto

Iſaiæ 55. frutice cõparationes deſumit: *Montes & colles*,inquit, *cantabunt vobis laudes, & omnes arbores plaudent manu*, hoc eſt, omnes gratulabuntur & applaudent veſtræ felicitati, ſinguli vobis honorem deferent, & magnificè laudes veſtras prædicabunt, quòd excuſſo iugo, Dei beneficio ſalutem ſitis conſequuti, atque illius munificentia ad ampliſſimam dignitatem euecti,tantíſque donis ac muneribus exornati, finito tam triſti atque acerbo exilio. *pro ſaliunca aſſurget tibi abies, pro ſpina pinus, & pro vrtica creſcet myrtus*: Quibus verbis deſignat omnia iſtis futura increméto, atque optatos proſperoſq́; ſucceſſus habitura,ita,vt pro minutis abiectiſq́; herbis aut etiam noxiis ſpectatiſſimæ arbores ac fructiferæ ſint emerſuræ. Hæc autem non ſolùm ad externas ac temporalia bona, ſed ad internas dotes, atque animi mentíſque decus & ornamenta referenda ſunt:vt pro ferocia, violentia, ſæuitia,faſtu, ar-

Galat. 5. rogãtia,ſuperbia,atque animi elatione quæ(vt Paulus teſtatur)nõ dubia ſunt carnis opera,ſuccedat clementia,humanitas,manſuetudo,lenitas,comitas, placabilitas,beneuolẽtia,benignitas,ac pleraque alia quę inter fructus ſpiritus ab Apoſtolo referuntur, ſic vt expulſa iniuſtitia,iniquitate,nequitia, æquitas, iuſtitia, probitas eluceſcant:pro luxuria,libidine,prodigalitate,pudicitia,moderatio,frugalitas, temperãtia ſe proferant:

ferant: pro ignauia, deſidia, torpore, ſomnolentia, alacritas, fortitudo, magnanimitas, infimarum rerum contemptus & deſpicientia, præſtantia virtutis ſubſtituantur. Sic inuerſo rerum ordine pro vitioſis ac deprauatis affectibus vel potius perturbationibus quæ mentem à ratione, à naturæ & Dei lege auertunt: pax & tranquillitas quam parit fiducia in Deum, animum placidè ac ſecurè regat ac moderetur.

DE HEBRA BORITH, QVAE MEDICIS veteribus Struthion vocatur, Mauritanis Arabibúſque ſcriptoribus Condiſi, cui affinis recentioribus vocata Saponaria, & herba fullonia, Belgis zeep cruiidt, *quod vt ſmigma eluendis maculis adhiberi ſoleat.*

CAPVT X.

CVM populus Iudaicus paulò ante vrbis excidium inquinatiſſimis eſſet morib. multíſque horrendis flagitiis ac ſceleribus cõtaminatus, ſic vt ad ſummam impietatis nihil eſſet reliqui, Deus eleganti ſimilitudine illos perditos ac profligatos pronunciat, nec vllis quamlibet præſentaneis remediis ad ſaniorem mentem, ad integritatem vitæ, ad decus virtutis poſſe perduci. Cum enim à ſacratiſſima religione, Deíque cultu ad idololatriã defeciſſent, aliunde quàm à Deo viuenti ſalutis præſidia conquirere cœperunt, aliundè reſponſa petere atque oracula ſcitari, cum etiam hoc accederet ad impietatis cumulum, vt inſontes non clancularиis inſidiis conficerent, ſed apertè ac paſſim in triuiis, nulla iuſtitiæ reuerentia, nullo legum metu, adeo vt nihil ſe commiſiſſe haberent perſuaſum, ac ne tantillũ mali perpetraſſe, aut ſiquid

Caput ſecundum Hieremiæ explicatũ.

patratum eſt,ac ſcelus admiſſum, perſuadẽt ſibi à veritate deuij atque errore impediti, facilè abſtergi atque elui poſſe maculas & ſordes contractas cultu quodam alieno ac ſuperuacaneo, qui Deo ingratus eſt & deteſtabilis. Quocirca cum Deus videret illos contempto ſuo præcepto,inanes ſpes fouere,ac fallaces rationes ac modos comminiſci,quò ſe puros præſtare conentur,iiſque ſibi plaudant ac ſedulo perſuadeant omnia ſalutaria conſequutos: Deus,ne illi pereat ſuus honor & magnificẽtia, expoſtulat cum populo ſuo,quod aliò ſe conferat,alias ciſternas ac ſcrobes eruat, quòd aliò properet quàm ad fontem aquæ viuæ,quæ non cœnoſa eſt,non feculenta, non exitioſa,ſed ſuauis & ſalubris.Sic autem inſtituit cum defectoribus expoſtulationem, ita vt ſingulatim quémque illorum appellet:*Ego*, inquit,*te plantaui vitem electam & generoſam, atque lectiſſimo ſemine, præſtantiſſimis malleolis ac ſarmentis conſeui:qui fit vt in prauam.* hoc eſt, *alienam ac degenerem ſpuriámque vitem cõuerſa ſis?* Et quò oſtendat non facilè elui poſſe maculam aut næuum aſperſámque animo labem.*Si laueris te*,inquit,*nitro & multiplicaueris tibi herbam Borith, maculata tamen eris coram me in iniquitate tua:* Quo indicat,tametſi in ſpeciem primáque fronte excuſſiſſe ſordes atque eluiſſe maculas videaris ſuperſtitioſo quodam cultu quam tuipſe tibi fingis, & obſcuras Dei gloriam, fictáque religionis vmbra nunquam tibi perſuadeas Deum tali ratione poſſe placari,aut te priſtinum nitorem conſequi:alia ineunda ratio, alius excogitandus modus, quo poſſes niteſcere, & factori tuo reconciliari. excutienda prorſus ex animo idololatria, hoc eſt, adulterinus, ac fictitius cultus, alteri quam Deo attributus,amplectenda vitæ integritas, extirpanda è mentem

Hier. 2.

tem

tē omnis nequitia,vni Deo firmiter inhærēdū,illique omni fiducia ſtabiliter innitendū alioqui externis rebus cultúq; commenticio ac ſuperſtitioſo quē Deus non exigit nec præſcripſit , ſibi ſalutem atque animi puritatem polliceri, nō ſolùm inane eſt & ſuperuacaneum,ſed etiā damnoſum & Dei maieſtati iniurium, abſtergit quidem atque emaculat ſordes Schruthion ſiue lanaria quæ laneis veſtib. candorem adfert cutem expoliunt ac lentigines næuóſque abolent ſmegmata,verùm nihil excogitari potēſt tanta abſtergendi vi ac facultate præditum,quod animæ tuæ ſordes poſſet eximere,quod plus ſatis inolitam penitúſque infixam labem poſſit eluere. Qui enim morbum ſuum non agnoſcit ac ſalutarem doctrinam à fido medico oblatam reſpuit,inſanabilis eſt & deſperatus, cui medicinam adhiberi Hippocrates vetat illóq; dignior Chri- *Cap.3.* ſtus deſerēdos præcipit vbi omnem operam ſtudiúmque illis conſeruandis impenſum eſt. Cæterum Deus *Matt.11.* apud Malachiam ſe Angelum miſſurū pollicetur qui *Marc.1.* viam præparet quo vaticinio Ioannem Baptiſtam de- *Luc.7.* ſignari Euangelium teſtatur,ac ſtatim venturum Dominatorem, hoc eſt, Chriſtum qui multa innouabit multámque operam inſumet corrigendis illorum vitiis formandíſque morib. quorum intereſt populum ſalubri ſanáque doctrina imbuere. *Ipſe eſt enim quaſi* *Eſai.40.* *ignis conflans,& quaſi herba fullonum & ſedebit conflans & emundans argentum,& purgabit filios Leui, & colabit illos quaſi aurum & argentum*,hoc eſt, puros reddet, nitidos terſos expolitos adempta omni rubigine & ſcoria vitiorum vt in fornace aut officina argentaria expoliri metalla ſolent, Itaque primum viſum eſt miniſterio, abſterſis ſordibus,ornatum ac nitorem adferre,nequa culpari poſſent tanquam contaminari ſceleribus qui Dei

Dei munia obeunt ſacríſque functionibus deſtinantur.quocirca ſimilitudinem deſumit à rebus externis eámque ad animum transfert.Siquidem fullonia herba ſiue Struthion incredibilem vim obtinet in eluendis maculis, atque imbuendis candore lanis. pollet enim vi abſterſoria adeo vt etiam pituitam è capite eliciat,ac ſternutamentum moueat tanta violentia,vt partum emortuum excutiat.

DE COCCO VERMICVLO, CONCHYlio,Murice,Oſtro.

CAPVT XI.

FRVTEX eſt puſillus exilibus ramis, folio aculeato, cui annaſcitur coccus ſeu granum tinctorium, quod colorem rubrum ac rutilantem exhibet aſpectu gratiſſimum,oculiſq; amabilem: Cuius tinctura aut ſucco imbuta lana aut biſſus, exuberantiſſimè miréque ſplendido rubore illum inficit. Inuenitur etiam in aquifolio vel acrifolio potius, qualis eſt arbor Belgis vulgaris,folio læuore perpolito,quaquauerſum aculeato,perenni virore, vt cui nunquam folia decidant.Ex hoc grano Coccinea veſtis nomen obtinet,cuius in Bibliis ſæpe fit mentio, vermicula, muricata, qualis eſt roſis rubore perfuſus, oſtrina, quiſquiliata quæ purpureo colore flagrat,atque amabili rubore collucet,oculíſq; blanditur,qui color Imperatorum ac regum paludamentis dicatus eſt,ac purpuratorū apud Romanos pallis ac galeris.Sic in Cantico ſponſæ rubicunda labra, vittæ coccineæ comparantur.Sic puellæ Belgicæ venuſtatis ſtudioſæ labella

Cap.4.

coralli

corallina & coccinea moliuntur. Ioſue defuncto Moſe, dux Iudæorum conſtitutus, palliū coccineum geſtaſſe legitur. Sic Christus in ludibrium affectati regni chlamide purpurea indutus deſcribitur. In Apocalypſi verò mulier illa ſcortatrix quæ domum ſuam patefacit omnium cupiditati, inſediſſe deſcribitur beſtię coccineæ, eáque mulier induta erat purpura, coccino, auróque deaurata, & gemmis & margaritis, habēs poculum in manu ſua plenum abominationibus, & immunditia libidinis ſuæ. Et fronti inſcriptum erat myſterium Babylon, Romanæ vrbis typus & figura, vt Hieronymus interpretatur: quibus inſignib. faſtum indicat, ſuperbiam, arrogantiam, mentem ſanguinariam atque innocentem cæde cruentam. Diuitem verò illum epulonem præter ſumptuoſas menſas atque apparatum ferculorum, indutum fuiſſe purpura & biſſo hiſtoria Euangelica teſtatur, nulla humanitate, nullo pietatis in egenos & miſeros affectu. Ex huius ſucci rubicundo colore deſumitur apud Eſaiam comparatio, atque inſtituitur concio contra illos qui innocentum ſanguini inhiāt, atque innoxios opprimere meditantur, eóſque Deus ad ſaniorem mentem reuocare, atque vt reſipiſcant, vt à ſceleribus reſiliant, amanter extimulat. quod ſi obtineri poſſit, pollicetur amneſtiam, hoc eſt, omnium ſcelerum obliuionem, quamlibet horrenda fuerint & enormia, adeò vt culpari ſuſtineat, ac violatæ fidei, ruptiq; fœderis crimen ſubire non recuſet, niſi ſtet promiſſis, ac præſtet quod ſit pollicitus. Sic enim cum illis concionem inſtituit, *Abluite manus veſtras ſanguinolētas, mundos vos præſtate, auferte malum cogitationum veſtrarū ab oculis meis, deſinite agere peruersè, ſtudete æquitati, ſubuenite oppreſſo, pupillos ſubleuate, viduis patrocinamini. Si fuerint peccata veſtra vt coccinum,*

Cap. 1. & 7. Matt. 27. Cap. 17. & 18.

Luc. 16.

Cap. 1.

coccinum, fient niue candidiora, & ſi rubra vt vermiculus,hoc eſt, purpureus & conchyliatus color, qui ex marina concha eximitur, *velut lana alba erunt*. Quò indicat quamlibet ſcelera veſtra cruenta ſint cæde & ſanguine innocentum, facilè expiari poſſe atque elui pœnitentia ac fiducia in Deum, conceptóque emendatioris vitæ propoſito. Cæterùm veſtes coccineas ſeu muricatas ac purpureas, denique & bombicinas, quas Belgæ ob exquiſitiſſimam lini lanæque texturam *Keſpen* vocant & *bombaziin*, & præter hæc ſericas & holoſericas,quæ in Aſiatica Scythia olim cõfici ſolent,in vſu fuiſſe Hebræis, eáſque ad decus & ornamentum corporis, ad honeſtatem, nonnunquam ad luxum & pompam inanémque oſtentationem adhibitas Bibliorum codices paſſim teſtantur. Vnde apud
Cap.4. Hieremiam Iſraël inſultat ac dira minatur, quòd deſerto Deo à quo omnis ſalus dependet, ſe idolis proſtituat tanquam adultera,alienis ſe oculis exponit,ornatúque exotico ſe comit ac polit, vt illos in ſui amorem alliciat.*Cum*(inquit Dominus)*magna ſit vbique ſtrages ac vaſtitas, omnéſque fontes in fugam verſi, ad loca ardua atque hoſtibus inacceſſa ſe conferant: Tu vero perdita & vaſtata quid facies? Etiamſi veſtieris te coccino, & ornata ſis monili aureo, & pinxeris ſtibio ſeu fuco oculos tuos,fruſtra componeris, deſpiciunt enim ac deſpuunt te amatores tui*,nihil prorſus afficiuntur ornamentis politiſque tuis veſtibus,ſed in animam vitámque tuam ſunt intenti. Ezechiel quoq; Dei nomine non minus acerba denunciat Samariæ & Hieruſalem, quos adulterij inſimulat,quo nomine Idololatriàm atque à Deo defectionem deſignat. Vt enim inexpiabile ſcelus eſt & deteſtandum violatum coniugium, hoc eſt, legitima & indiſſolubilis vitæ ſocietas contaminata adulterio: ita

ita etiam execranda res eſt idololatria, qua Deo viuenti ſuus honor, ſuũ decus & gloria adimitur, atque in alium transfertur, eò autem in illos incandeſcit acerbiùs, quòd non ſolùm in lucis vmbroſiſque vallibus gentilium more ſuas aras, ſtatuas, delubra adornarent, magnáque pompa & vitulorum apparatu ſacra ſua peragerent. ita vt legitimus cultus videri poſſit, in eóque ſalutis columen conſiſtere; ſed quòd accitis ac conuocatis etiam exteris in æde Deo dicata nefaria ſacra perficerentur. *Et quò* (inquit) *ſpectatoribus omnia magis auguſta ſanctáque viderentur, in illorum gratiam lauiſti te & depinxiſti ſtibio ſeu fuco oculos tuos, ornatáque mundo muliebri ſediſti in lecto pulcherrimo, inſtructa menſa ante te, ſuper quam thymiama ſiue ſuffimen vnguentúmque meum poſuiſti, adhibito tanquam in ſolenni feſto exultantium ſtrepitu.* Itaque is cultus qui mihi offerri debuit, exhibitus eſt idolis ac dæmonibus aſtante confuſa multitudine ex gentibus conflata, qui eadem qua tu, fruuntur inſania. *Idololatria adulterio comparatur.*

DE PALIVRO ACVLEATA STIRPE, *cui ſanguinarij comparantur atque inſidioſi, quique ad inferenda damna prompti ſunt.*

CAPVT XII.

CVM nuſquam non prophetæ vitia inſectentur, illorúmque rabiem ac ferociam reprimant, qui hominibus infeſti ſunt, atque ad iniuriam damnáque inferenda prompti: horum nonnullos lupis, leonibus, pantheris, colubris, aliiſque infeſtis belluis, denique vulpibus & muſtelis inſidioſis animalculis com

lis componunt:nonnullos aculeatis ac ſenticoſis ſtir-
Cap.7. pibus aſſimulant.Sic Micheas vates deplorat extinctā religionem pietatē proculcatam, cultúmq; diuinum prophanatum, omnes ab integritate collapſos nec aliud,quàm fraudes,ſycophātias,technas, impoſturas inſidias, omniáque hoſtilia meditari. In hunc itaque modum ſcelera illorū amplificat, ac ſingulorum improbitatem exaggerat in immēſum,à ſpinoſis aculeatíſque ſtirpibus deſumpta ſimilitudine: *Periit ex terra ſanctitas.*exultat probitas, *&* *rectus* atq; integer, *inter homines non eſt, omnes ſanguini inhiant & vir fratrem ſuum ad mortem venatur, & malū manuum ſuarum dicunt bonum,* hoc eſt ſuis errorib. blandiuntur. *Princeps poſtulat, & iudex in reddendo eſt.*hoc eſt in omnib.acquieſcit & obſequitur illius poſtulatis, nulláque habita aut obſeruata iuris æquitate, ſinit illum omnia pro arbitrio ac voluntatis imperio agere, vel tenuem plebeculam arrodere atque exactionib.opprimere,vel tyrānidem in tenuiores exercere. *Qui optimus ex eorū numero,eſt quaſi Paliurus,& qui probus & integer tanquam ſpina in ſepimentis.* Quocirca huiuſmodi hominib. in imperio conſtitutis,eum rerum ſtatum futurum indicat,vt delatoribus paſſim inquirētib.in ciuium vitam, mores ac ſtudia,non ſatis tutum ſit cuiquam fidere, aut ſua arcana committere, ne familiari quidem atque intimè noto. Ingruente enim huiuſmodi tumultu, atque habita de ciuium opinionib. quæſtione, exploratíſque illorum ſententiis,labaſcūt multorū animi,atque amicos non ſolum deſerunt,ſed nonnunquā prodūt. quod euen-
Matt.10. Marc.13. turum Chriſtus etiā vaticinatus eſt. Itaq; in tam dubia ac vacillante multorum fide,*Ab ea,*inquit Propheta,*quæ cubat in ſinu tuo, cuſtodi clauſtra oris tui,* hoc eſt, ne vxori quidem mentem tuam patefacias, *quia filius*

con:ume

*contumeliam facit patri,& filia conſurget aduerſus matrem, nurus aduerſus ſocrum ſuam. Et inimici hominis domeſtici eius:*In tanto rerum humanarum æſtu, ac tam turbulento Reipublicæ ſtatu, quo præſidio quiſque ſe fulcire debeat obiter commonſtrat, *Ego autem Dominum reſpiciam, expectabo Deum ſeruatorem meum: Exaudiet me Deus meus*.Propter ſummam fiduciam erga Deum,& quòd totus in illo conquieſcit,ab eo pendet, ſalutem ſibi pollicetur, ac præſentaneum auxilium cótra potentiam,faſtum ac ſuperbiam,contra ſæuitiam ac nocendi rabiem.Cum enim Deus máſuetus ſit,placidus ac mitis:illi rabidi ſunt, feroces, crudeles, inhumani, atque vt ſentes,tribuli, ſpinæ, atque arbores aculeis armatæ,quibus innocétibus damna atque detrimenta inferunt.Quamobrem deſumitur in hac Concione ab arboribus validis firmiſque aculeis vallatis ſimilitudo,quò hominum improborum naturam & conditionem ad amuſſim exprimat.Siquidem paliurus,ſpina alba quæ menſe Maio, candido ac ſuauiter olente floſculo paſſim in dumoſis locis ac ſepibus conſpicitur,ſentes, rub, Creſpinus quæ pharmacopoleis *Berberis* dicitur, folijs, floribus, baccinis vel acinis racemiſque oculis blandiuntur, atque aliquem in eduliis vel medicamentis vſum habét: ſed manibus tractantium noxiæ ſunt, ſi incautius ac parum conſideratè præhendas: ita fucati homines & fallaces in ſpeciem blandi ſunt, amabiles, ſed qui arrepta vel obſeruata leuiſſima occaſione pungant ac vulnus infligant. Eſt autem Paliurus Theophraſto, Virgilio, Plinio, Dioſcoridi,Columellæ decãtata,ſed non omnibus eadem facies exprimitur tametſi omnes fateantur ſepibus muniendis accómodam, quòd minacibus aculeis pecus atque homines qui hortorũ fructibus inſidiantur

Nuſquam tuta fides.

arceat,non prorſus diſſimilis oxyachantæ , ſiue acutæ ſpinæ,quòd menſe Maio ſpectatiſſimè floreat, exiguo quidem & minuto floſculo , cui in medio rubicundæ quædam feſtucæ inſident,ſed quæ candore & ſuauitate eximia commendabilis ſit,adeò vt nemo non apud noſtrates hac fronde ædium veſtibula exornet , ramis in vrceis aſſeruatis,atque aqua indentidē irrigatis:vbi verò arbos hæc defloreſcere incipit , baccas exhibet, primùm virides,oblongas,maturitate rubentes, oſſiculo intus lapidoſo quod ambit menbrana,intus pingui vnctóque ſapore imbuta,quo vtimur in atterendis calculis,ac leniendo veſicæ meatu.

DE GITH QVAE GRAECE MElanthion vulgò à nigrore Nigella dicitur,Belgicè Svvarte, *Nardus ob odoris ſuauitatem,tum aliis ſtirpibus deſumpta Comparatio.*

CAPVT XIII.

ESAIAS quem aliàs teſtati ſumus rerum naturæ peritiſſimum , in illuſtranda ſua concione ac vaticinio, quaſdam ſtirpes, earúmque & flores & ſemina narratio-
Cap.28. ni accommodat, nempe Gith ſiue Melanthion,Cuminum,Triticum,Hordeum,Milium,viceam,ſpeltam vel zeam, quæ vulgo notiſſima ſunt, & cum armentis pabulum , tum hominibus alimentum ſuppeditant, Gith vulgò Nigella paſſim in hortis obuia eſt , frutex cubitali altitudine , aliquando maiore pro ſoli vbertate, vt Zelandicis agris aſſolet, foliis feniculareis, tenuiter diſſectis, flore cæruleo , quo euaneſcente capitulum ſe exhibet in ſummitate papaueraceum

raceum corniculare, oblongum membranarum ſeptis ac loculis diſtinctum, cui ſemina includuntur nigerrima, porri ſeminis non abſimilia, ſed odoris fragrantiſſimi, quod olim panis cruſtæ inſperſum, antequam is furno immitteretur, grato ſapore illum commendabat, verùm is vſus nunc apud Ciſalpinas nationes in diſſuetudinem venit atque exolevit, ipſóque ſemine Medici ad catarrhos diſcutiendos vtuntur, ad enecandos lũbricos ventri admodum infeſtos, ad dẽtium dolores leniendos, ad menſtruá vrinaſque ciendas, ad abolendas lentigines, nævos, maculas, tum fœda vitia quæ extimam cutem deformãt. Cuminum Belgis nomen retinet *Comiin*, vulgo ſemen, vulgatiſſimum, quo plebeij in diſcutiendis flatibus, in ſopiẽdis inteſtinorum doloribus ac torminib. in hernia flatuoſa reprimenda vtũtur, cui ego nigellam & lauri baccas commiſcere ſoleo, & milij farinam, cuius etiam in hoc capite propheta meminit. Hordeum, fruges nota, quinto generi gratiſſimum pabulum, quo etiam in annonæ penuria ac tritici raritate, plebecula vtitur. Medici huius decocti cremore & ptiſana vtuntur in æſtuoſis febribus, ac pulmonis atque vocalis arteriç vitiis, prçſertim cum ex ſalſa pituita, aut flauabile illæ partes vel exaſperatæ vel exhulceratæ ſunt, admixtis violarũ aut bugloſſæ floſculis. Ex huius quoque frugis polẽta aut maza Belgæ ſapidiſſimum liquorem eliciunt, qui iis Ceruiſia dicitur, colore vt Coctori viſum eſt, fuluo, croceo, luteo, flaueſcente, rubicũdo, ſpiceo, præſertim vbi fex & ſpumoſum excremẽtum quo Belgæ in pinſendo pane vtũtur, ſubſederit. Tũc enim gratiſſimum colorẽ adſciſcit, vt vinũ Creticum, vel illud exoticum quod *Baſtardum*, vocant, ac ſaporem vinoſum, qui non ſecus quàm vinum, temulentiam excitat.

Cuminũ.

Hordeũ.

Triticum. Triticum, inter frumentacea præcipuæ nobilitatis, ex cuius farina, ſimilia, ſimilagine multiplices differentiæ panis conficitur, ſyncerus, ſecundarius, nauticus, furfuraceus, & aliquot adhuc genera quæ recenſere ſuperuacuum. *Milium.* Milium frumēti genus, cuius cum plures ſint differentiæ, Sarmaticum, Indicum, Hiſpanicum, omnes apud Zelandos ſpectatiſſimè creſcunt, Saracenicum vel Indicum, grano vel rubro vel flaueſcente, Ex his noſtrates & pultes & panem conficere *Vicia.* didicerunt. Vicia leguminis genus, iumentorum pabulum eſt, vt lens, piſum, faba. Hæc obiter indicare viſum eſt, quò prophetæ mens exactè ac dilucidè poſſit explicari, quæ in hoc verſatur, vt declaret Deum nihil temerè aut fortuitò, nihil inordinatè aut confuſè, ſed omnia diſtinctè aut diſtributè, certáque ratione ac legè perficere, nunc pœnas infligere coërcendis hominum ſceleribus, nunc plagis & vulneribus mederi, afflictiſque mentibus ſolatium adferre, quod aliquando maturiùs nonnunquam ſeriùs peregit, ſic vt vltionem differat, ac lentè ad vindictam progrediatur, quod etiam in præſtanda ſalute euenit: aliquando ſubitò potentiam ſuam vtrobique exerit, vt expedire illi videtur, atque occaſio ſe offert. Quocirca commonefacit vates illos qui Dei iudicia non ſatis pro æquitate interpretantur, vt modeſtè ac reuerenter de illius Maieſtate & prouidentia ſentiant, vt magnificè & ſyncerè de illo loquantur, ne quid culpent, aut calumnientur in eius factis, cum vident ſceleratos rerum omnium proſperitate frui, pios calamitatibus atque ærumnis eſſe expoſitos, cum pro incredibili ſua ſapientia, atque inſcrutabili conſilio res mortalium rectè & legitimè regat ac moderetur: Deſumitur autem in illuſtranda hac concione appoſitiſſima ſimilitu

militudo de agricolarum ſtudio & occupatione, ipſáque arandi ac ſerendi triturandíque ratione. Siquidem colonus tempeſtiua anni parte,ſubacta terra, atque æquata ſoli planicie,certo modo & menſura ſemina ſuis quæque locis, atque agrorum dimenſionibus humo committit,obſeruatóque ordine atque adhibita ratione telluris,aliá agri partem tritico & hordeo deputat, aliá pro frumenti aut leguminum natura nigellæ,lupino,ſpeltæ,milio deſignat. neque enim indiſcretè & permixtè grana ſolo mádat ac ſulcis committit, ſed ſingulis diſcriminata iugera agróſque peculiares accommodat. Peracta autem ſatione, arator non ceſſat nec conquieſcit aut otioſus eſt. ſed poſt ſementem meſſi inhiat. quocirca antequam ad maturitatem deueniant ſegetes, frugéſque Cereales flaueſcere incipiant,aut maturitatem cóſequi, lolium zizania inutiléſque herbas eruũt extirpántque famuli,curat ne ſata ſtrangulent, illíſque alimentum depopulentur,quò tẽpeſtiuè metat,atque annonæ prouẽtum maturè in horrea cóuehat: demeſſa ſegete,eáq; recódita, iam alius illi labor, alia opera peragenda oboritur, Siquidem trituræ atque excutiẽdis granis è loculis,illáq; ex gluma,acere,paleis eximere ac purgatiora efficere meditatur: in quo opere eum delectum habet, vt ſingulatim cum iudicio quæque aggrediatur, nec vlla ratione confundi ſemina ſuſtineat.Itaque alia cura adhibetur minutis puſillíſque ſeminibus,alia robuſtis,alia tritico,ordeo,ſiligini,auenæ,farri, lupinis, phaſeolis,viciæ,lenti,cumino, Gith. Sic cum agricola induſtrius omnibus laborem impendat, omniáque certa ratione & modo pro rei natura exequitur,ſedulo operi inſiſtit,ac rerum ſuarum ſatagit, quo emolumentum vberémque fructum ex ruſticatione per-

cipiat. Ita Deus in hoc mundi theatro, tantáque ac tam confuſa hominum multitudine, omnes ad frugem perducere tentat. Et quemadmodum agricola proſciſſa vomere terra, occationi intentus eſt & confringendis glebis, vt ſerit, vt metit, vt triturat ac fuſtibus ſemina excutit, vt paleas vanni flabello ventilatas à granis ſecernit, vt arbores truncat ferróq; coërcet ne luxurient, ac latiùs, quàm par eſt, ramos diffundant: vt denique inſerit atque ex aliena arbore germen includit, ſolidóque docet inoleſcere libro. Ita Deus homines tractat ac ſuo arbitratu nonnullis damna ac detrimenta infert ſeuerúmque iudicium in illos exercet alios calamitatibus exercet & explorat conſtantiam: nonnunquam malos tolerat ac manum à feriendo ſuſpendit in ſpem emendatioris vitæ. Nec eſt quod quiſquam illi obloquatur aut obmurmuret, cum ſingulari ſua prouidentia omnia moderetur, illíque conſtet conſilij ſui ratio. Quocirca ſi quid aduerſi inciderit, aut infligatur, ſi morbi ingruant, ſi clades, calamitates, peſtes, aliáque vitæ incommoda infeſtent, omnia hæc à Deo inferri cogitemus, quò caſtigati ad illum confugiamus, illius opem ac ſubſidium imploremus, in illo omnem ſpem ac fiduciam conſequendæ ſalutis collocemus. Quòd ſi proſpera obueniant omniáque ex voto atque animi ſententia decurrant, ſi affluant opes, ſi accreſcant latifundia, ſi offerantur honores ac dignitates, ſi res domeſtica bene aucta ſit & ſtabilita, ſi corpus validum ſit & inculpatè conſtitutum, ad eundem omnem ſucceſſum rerum noſtrarum referamus, atque res proſperas & aduerſas ab illo adminiſtrari habeamus perſuaſum, illiúſque ductu & auſpiciis omnia perfici. Quod non ſolum apud Eſaiā Cyro Perſarum regi in mentē reuocat, cui Dei

vir-

virtute, ídque in gratiam ac fauorem gentis Iudaicæ, res feliciter geſtæ, ſubactæque nationes, ſed nulli non mortalium teſtatum eſſe vult, Deum omnium rerum autorem eſſe vult, illíque omnia attribuenda, quam vim & potentiam cum aliâs, tum potiſſimè apud hunc prophetam ipſe aſſerit, cum inquit, *Ego Dominus & nullus præter me, formans lucem & creans tenebras faciens pacem & creans malũ: ego Dominus faciens omnia hæc.* Quo indicat proſperos ſucceſſus illius eſſe muneris: damna verò, detrimenta, aduerſitates, vaſtitatem, peſtem, famem, bellum, in vindictam ſcelerum ab illo inferri. Ipſe enim efficit, vt qui ab illo dependent, illi fidunt atque innituntur, pacatè viuant: è diuerſo vt ij qui ſceleribus ſe contaminant omni calamitatum genere diuexentur. Cæterùm Dominus Hieremiæ quoque agricolæ officiũ aſſignat admotaque manu ori illius. *Ecce ego,* inquit, *dedi verba mea in ore tuo, Ecce conſtitui te hodie ſuper gentes & ſuper regna, vt euellas, deſtruas, perdas & diſſipes, vt plãtes & ædifices.* Quo indicat illum munitum & vallatum potentia verbi ſui, virtutem habiturum ad extirpanda vitia, ad eximendos errores, ad euellendas ex animo enormes cupiditates atque inſerenda ſemina pietatis, ad inſtillandam ſalutarem mentemque inflammandam ſolida fide in amorem ac venerationem Dei viuentis. Simile argumentum tractat *CHRISTVS*, cum deſumpta à vite & palmite ſimilitudine, *Ego ſum,* inquit, *vitis vera, pater meus agricola eſt omnem palmitem in me non ferentem fructum*, hoc eſt qui fidem ſuam nõ declarat per opera Charitatis, *amputat*, atq; vt inutile ſarmentum igni deſtinat, *omnẽ verò ſurculũ ferentẽ fructũ purgat*, amputatis reſectíſq; cupiditatib. *quo plus fructus proferat.* Ab hac non eſt aliena Pauli ſimilitudo de oleaſtri in oleã inſitione auulſis

Eſaia 45.
Ioan 15
Rom. 11.

Pauli locus explicatus. ramis ex natiuo oleæ trunco. Quo indicat alios à felici ſtatu delapſos, atque à ſalute excidiſſe, alios aſcitos eſſe & cooptatos in numerum fidelium, nullo ipſorũ merito, ſed ſingulari Dei fauore & gratuita bonitate, quam niſi agnoſcant, impenſique beneficij ſint memores, ac conſtanter in fide perſiſtant, rurſus excidendos pronunciat, atque ob ingratitudinem à Dei conſortio alienandos, aſſumptis inſertiſque poſtliminio iis qui mutata vitæ cõſuetudine, excuſſáque mentis cæcitate & caligine, ad frugem, ad morum integritatem, ad veritatis cognitionem ſe conferũt, ac Chriſtum à quo deſciuerunt, amplectũtur. Hac autem ratione Deus partim reprimit ferociam faſtúmque hominum atque inſolentiam compeſcit, ne quis inani ſanctimoniæ perſuaſione intumeſcat, ſuíque fiducia ſibi blãdiatur, aut calamitoſis & abiectis inſultet: partim fouet atque alit illorum ſpé qui abalienati à Deo, per fidem rurſus ſunt in natiuam oleam inſerendi, atque in conſortium cœtúmque fidelium aſſumendi.

DE LENTISCO, QVAE GRAECE *Schinos dicitur, & Ilice.*

CAPVT. XIIII.

CVm habita eſſet quæſtio in Senatu adſtante confertiſſima populi multitudine, de proſtituta Suſannæ pudicitia, ac commiſſo adulterio, in quo illam depræhenſam criminati ſunt veteratores duo fraudulenti & mendaces, Daniel prudenti ac diuinitus immiſſo conſilio explorata rei veritate, excuſſáque facti cauſa, inſontem mortis periculo eximit, ac

pate

patefacta calumnia, ſuſpitione criminis illam liberat: Cum enim ad ſupplicium raperetur pudica matrona, Dan. 13. nullius ſibi criminis conſcia, & quæ ad Deum ſuam cauſam referret, Daniel Dei ſpiritu impulſus, elata voce conclamat, nullo ſuo merito illam morti adiudicatam, ac rei cauſam accuratiùs excutiendam. Itaque conuocato ſeniorum conſeſſu & populi frequentia, calumniatores ſemotos aſſeruari iuſſit, ac ſeparatim conſtitui, deinde accito altero eorum, ſciſcitatur ſub qua arbore mœchus cum illa ſit congreſſus: *Sub lentiſco*, inquit: Daniel dira illi comminatus ablegat, atque alterum produci iubet, cui cum ſimilis interrogatio proponitur de inito congreſſu ac perpetrato illegitimo concubitu, *Sub Ilice* inquit: itaque vterque, & mendacij & illatæ calumniæ conuictus, ex lege Moſi Deut. 9. morte ſunt mulctati. Cæterùm vt lentiſci natura obiter explicetur, arbor eſt patula, & ſic ſatis procera, acinis rubentibus, maturitate nigris, quę vt Terebinthus reſinarum ac gummoſum liquorē fundit, quem Medici *maſtichem* vocant, Belgis eodem nomine cognitam, quæ vetuſtate coit in globulos candidos ac ſpiſſatur, catarrhos autem exiccat ac fluxiones ſiſtit, ſuffitu ſincipiti admotū, vel ramentis aliquot ore conuolutis, dentes mobiles ac vacillantes, atque vligine vitiatos firmat, ac gratum oris halitum efficit. Ex hac arbore cuſpides conficiuntur ab Italis, vt apud Belgas ex Iuniperi & lauri ſarmentis, extergendis poliendíſque dentibus accommodæ, Sic vt prouerbiali figura dicantur *Lentiſcum mandere*, qui eius rei curioſi ſunt, ac plus nimiam operam dentib. poliendis adhibent. Noſtrates nunc ardeæ ſtellaris ex auro, argento, ebore, vngue, quam alitem *Putoir* Belgæ vocant, ex paſtinaca marina vulgo *Piilſteert*, ab aculeato telo ſic dicta,

à Galeo piſce Zelandis *Haye*,conficiũt: verùm ex lentiſco cõfecta dentiſcalpia minus gingiuas vulnerant, ſed condenſant potius aſtrictionis ratione. Hunc veteribus in vſu fuiſſe Martialis indicat,

In Apophoretis. *Lentiſco melius, ſed ſi tibi frondea cuſpis*
Defuerit, dentes penna leuare poteſt.

Ilex. Cæterùm alter qui mẽdacij colore calumniam adornare atque obtegere meditatur, ſub pruno, hoc eſt, ilice patratum ſcelus impudenter confingit. Hæc inter glandiferas arbores refertur, foliis perenni virore, nec deciduis, cui fruticulo viſcum innaſcitur, quo medici vtuntur in expurganda epilepſia, morbíſque aliis qui ex turgidis ſpumoſiſque humoribus excitantur. Eſt vna ilicis ſpecies quæ coccum granum præbet, vulgò *Vermilion, Cramezijn, Scaerlaken*, quo infectores vtuntur illuſtranda lana, biſſo, ac bombice exuberantiſſimi ruboris calore. Eximitur non diſſimile granum

Acrifolium. ex acrifolio arbore foliis quaquauerſum aculeatis, læuore perpolitis, quæ cum apud Brabantos circa ſepes & compita proueniat, raro in iuſtam magnitudinem aſſurgit. Vidi tamen in municipio quodam Ziriczeæ contermino magnitudine pruni arboris, cámque cultoris induſtria & crebra ſtolonum amputatione in ſummam proceritatem faſtigiatá, profert autem eunte autumno baccas orbiculatas piſi magnitudine, inſigni rubore perfuſas, quales etiam exhibet ruſcus, quæ noſtratib. *buxus* aculeata vocatur: tum taxus arbor quæ folio eſt laricis aut piceæ vel abietis, vt ſuperioribus annis Londini mihi conſpecta eſt, cuius vmbra apud Britannos non eſt mortifera, nec baccæ letiferæ: in Hiſpania enim illis venenati quiddam ſubeſſe prædicant, nec temere in alimenti vſum aſſumunt indigenę, tametſi gallinas illis ſaginari ac pingueſcere

non

nonnulli experiantur, exuta opinor natiua inſitáque ferocitate.

DE HYACINTHO, VESTEQVE HYAcinthina, vel à violæ colore Ianthina.

CAPVT XV.

VITTAS, tegmina, fimbrias, chlamides, pallas, velamina, operimenta, ſtragula Hyacinthino vel Ianthino, hoc eſt, violaceo colore imbuta, ad decus & ornatum adhibita, ad oblectandos paſcendóſque oculos olim, vt etiam noſtro ſeculo in deliciis habita Bibliorum codices paſſim demonſtrant. *Hier. 10.*
Sic Pontifici Iudaico eius coloris indumenta regali *Exod. 28.*
ſplendore præſcripta ſunt ex auro, Hyacintho, purpura cocco iterato, hoc eſt, bis tincto, biſſo, atq; opere Phrygio, quo cultu ac nitore populus rudis olim officio continebatur, quò eſſet in religionem propenſior: nunc verò, hoc eſt, coruſcante Euangelij luce, interna potius & ſpiritualia ornamenta ſpectanda ſunt, atque erigenda mens ad ea quæ magis ſalutaria ſunt, eámque inflammant in amorem & fiduciam omnipotentis Dei. Siquidem externus ornatus ac veſtium pompa imperitę plebis ſuperſtitionem nonnunquam fouet, atque oculos perſtringit earum rerum admiratione quas Deus aut contemni voluit, aut in moderatum vſum adhiberi, vt ſunt tegmina ac pallæ auro gémmíſque rigentes, ac chlamides Hyacintho ac purpura aliíſque operoſis colorib. picturatæ. Deſumitur autē coloris huius appellatio partim ex Hyacintho ſpectabili gemma, aut Ianthina, hoc eſt violacea tinctura: partim

Hyacinthus herba.
Hyacinthus gemma.

partim ex amabili eius nominis floſculo qui exuberanti ceruleo purpuraſcit, qualis conſpicitur in Amethiſto gemma, in Cirſio ſeu vulgari bugloſſo, aliiſque herbis paſſim obuiis, quarum flores purpureo colore collucent, atque oculis ſuauiter blandiuntur. Inſectatur autem nonnunquam Deus illorũ luxum faſtúmque ac ſuperbiam, qui operoſis ſumptuoſiſque huiuſmodi tegumentis magnificentiam ſuam aliis inani oſtentatione venditant, atque Ianthino purpureóque amictu elati, infimos quoſque deſpicatos habẽt & faſtidiunt. Nonnunquam ex his deſumit concinnas Metaphoras ac ſimilitudines, eáſque ad internas dotes transfert, ad animi decus mentíſq; ornamẽta accommodat. Talibus enim exẽplis homines ſocordes commonefacit ſui officij, & quid Deo præſtare, qualem illi cultum exhibere, & quàm ſolicitè expulſa omni ſuperſtitione & idololatria, in ipſius religione conſiſtere debeant, accuratè demonſtrat. Quod ipſum cum
Cap.16. aliàs, tum diſertè apud Ezechielem in hoc capite exprimitur. Primum enim in mentẽ illis reuocat, quanta, quámque immenſa beneficia in hos contulit, qua vſus ſit erga illos bonitate, quib. illuſtrauit tum animi tum corporis muneribus, quàm ſalutaria pręcepta tradidit, quàm ſacra religione mentes illorum cognitione Diuinitatis imbutas, inſtruxit. Deinde expoſtulat cum deſertoribus atque ingratis, quòd omnibus iſtis in probrum ac dedecus abuſi ſint, atque in profanum vſum, cultúmque alienum ac nefarium tranſtulerunt, ſic vt mentem, rationem, intelligentiam, animi præſtantiam, acumen ingenij, omnéſque vires non in illuſtranda illius maieſtate, non in obſeruãda tuendáque ſacratiſſima ipſius religione: ſed in erigenda ſtabiliendáque idololatria, in ſuperſtitioſis & commenticiis

ticiis

ticiis cultibus inducendis conferrent. Sic enim proſequitur concionem obiurgatoriã ad Hyeroſolimam conuerſo ſermone : *Cùm*, inquit, *nuda eſſes, inops, egena, omnique ſubſidio ac ſolatio deſtituta, velut infans recens in lucem editus, ſordibus & ſanguinolenta illuuie inuolutus cui nondum vmbilicus præciſus eſt, nec materni vteri inquinamenta abluta, ego præteriens, te conſpicatus in ſanguine tuo volutatam, multiplici incremento, tanquam ſtirpem & germen, terreſtre te auxi:* adeo vt cenſim tacitiſque auctibus adoleſcere cœperis atque progredi, vt comi & poliri, mundóque muliebri exornari poſſis, id eſſe tempeſtiuum vbera indicant iam prætumida, & germinantes denſi vndique capilli. Et quanquam in hac ætate eſſes cõſtituta, nuda tamen eras & deiecta, oculíſque ſpectantium (contra quàm illius ſexus pudor aut decus patiebatur) expoſita, quod ego dum hac iter ingredior conſpicatus, obſeruaui te pubeſcere, atque in ea ætate conſtitutam, quæ eſſet amorib. idonea, & à procis atque amaſiis ambiri poſſet, tanquam nubilis maturáque viro, & cui ſponſus deſignari debet. *Ego verò expandi amictũ meum ſuper te,* & velaui quæ parum pudenter & verecundè oculis ſpectantium exhibentur, ac decentiùs obteguntur, ac data fide initóque fœdere te mihi deſponſaui, atque vnitam aſſumptámque in legitimam vitæ ſocietatem oblui à ſordibus, ita vt nulla labes, nihil inquinamenti tibi inhæreret: deinde vnguento delibutam ornaui veſte variegata calceaui hyacintho, torque, armillis, corona capitis illuſtraui te: Tu verò tam inſigniter compta, tam operoſè culta proſtituiſti te alienis, omniáque ornamenta noſtra nulli quam mihi conſecrata in profanos vſus conuertiſti. Quo indicat, vt mulieré impudicã adulterio, ita illam idololatria contaminatã, eumque honorem,

Cap. Ezechi. 16. paraphraſticè euariatum.

rem & cultum, quem Deo impendi par erat, dæmonibus exhibitũ, cum omnes cogitationes, vota, deſideria ſpes & fiducia in Deum eſſent referẽda, à quo vno dependet hominum ſalus. Tunc autem maximè Maieſtas & amplitudo ſupremi numinis imminuitur, ac contumelia ignominiáq; afficitur, cum illi adimitur, atque in alium transfertur, quod nulli præterquam ipſi attribui debet. hac enim ratione debita illum laude, iuſtóque honore fraudamus, & nos deſerto ſincero eius cultu ad perniciosum rapimur magno ſalutis noſtræ detrimento.

DE CARICE, SCIRPO, IVNCO paluſtri, papyro.

CAPVT XVI.

Carex. CAREX Scirpi modo fruticat locis paluſtribus &. vliginoſis, forma triangulari, vtroq; latere ſecãdi vi prædita, qua virenti frõde Belgæ & Britãni triclinia ac cœnacula ædéſq; ſacras æſtiuis menſib. cõſternũt, quò æſtũ propulſent, ac ſuaui gratóq; halitu reficiãtur. *Scirpus.* Scirpus iunco paluſtri affinis frutex eſt læuore perpolitus, orbiculatus, ſtilo enodi, nulliſque geniculis aut internodiis diſtincto: fungoſa intus cãdidáque medulla, quam noſtrates in amẽti aut craſſioris fili modũ exemptam in multos vſus accommodant. Siquidem in nuptiali pompa ex hac ornamenta & ſupellectilem fictam & commentitiam confingunt, nempe calathos, vrceos, diſcos, pectines, ſcopas, ſedilia, crumenas amentatas, quales mulierib. vſui, ceſtos, ſeu cingula, zonáſq; virgineas: multáque alia miro artificio ac concinno contextu elaborata conficiunt, quibus in gratiam ſponſæ laquearia adornant, peractíſque nuptiis pro apopho

pho

phoretis ac ſtrenis ſingulis diſtribuunt. Quoniam autem huic ſtirpi culmus eſt læuis ac minimè geniculatus aut nodoſus, prouerbio locum fecit, *In ſcirpo nodum quærere.* Quod in hos quadrat qui plus nimio anxij ſunt & ſcrupuloſi, quíque fruſtra ac nullo fructu ſe fatigant. Belgæ fruticẽ hunc qui aliquando in mediocrem altitudinem aſſurgit, *Bieſen* vocant, ex quo ſtoreas noſtrates contexunt, ſtragula, naſſas, quallos, fiſcellas, quoniam viminoſus eſt flexilis, naturáq; tam ſe quaci, vt quiduis ex hoc elaborari poſſit. Sunt paſſim obuij in ſabuletis Zelandicis ac colliculis arenoſis, Iunci nõ admodum proceri, cacumine aculeato, ita vt in ambulantiũ ſuris infeſti ſint, ac puncturas infigant, cuius fruticis frequens eſt apud nos plantatio in eum vſum excogitata, vt arenam & pulucrulenta quæque æſtu quodam ventoſo agitata remoretur, ne agros & noualia ſemẽti deſtinata obruant, quocirca noſtrates *Helm* vocant, quòd vt galea caput, ita iſte fruticulus agros muniat ac tueatur ab arenæ impulſu. Ex iũci forma ac ſpecie adoleſcentulæ quę gratioſæ videri affectant, ac teneritate cõmendari, iunceæ apud Terentium dicuntur, quod etiam noſtratibus vſu venit, quæ vt gracili corpore ſpectabiles ſint, ſe arctius preſſiúſq; aſtringunt ac ſalem liguriũt. Hac enim ratione ſe reddunt iunceas, ne ſiqua paulò ſit habilior, magíſque opima aut obeſa, athleta cẽſeatur. Sic Chærea Terentianus cum mirò affectu eſſet erga amicam, cui erat decora oris figura, color verus nec aſcititius, corpus ſolidum ac ſucci plenum, in ipſóq; flore ætatis conſtitutum, illudit aliis quæ ſtudent operoſa cura gracileſcere. itaque Parmenoni mentẽ ſuã aperit, atque indicat in quam oculos coniecerit, & qua potiri cupiat, cum præ hac omnes quotidianæ formæ illi vileſcant ac ſint

Prouerbium.

Iunci marittimi.

Eunuch. Act.2. Scena 3. ac ſint deſpicatæ, Siquidem, vt is ait.

Haud ſimilis virgo eſt virginum noſtrarum quas matres ſtudent
Demiſſis humeris eſſe, vincto pectore, vt graciles ſint.
Si qua habilior paulò, pugilem eſſe aiunt: deducunt cibum.
Tametſi bona eſt natura, reddunt curatura iunceas.
Itaque ergo amantur.

Papyrus frutex. Vt autem apud nos Scirpus, iuncus, arundo, typha paluſtris, ita in paludoſis Nili aquis papyrus naſcitur, ex hac olim in tenuiſſimas membranas diſſecta chartæ confici ſolent, vt nũc in Europa ex linteolis minutatim contuſis, atque aqua maceratis quæ cum eundem cum veterum papyro vſum & commoditatem obtineant, vetus nomen reſeruant. Aſſurgit autem papyri frutex nonnunquam in octo aut decem cubitorum altitudinem, vt arundo in Hiſpania, internodiis diſtincta, forma triangulari ea craſſitudine quæ manum complicatam impleat, ex quibus vbi inareſcunt, *Scipiones ex papyro.* ſcipiones conficiunt læuore perpolitos colore ſpadicio, qualis eſt caſtanearũ extimus cortex. iis enim Patricij ingraueſcente atque inclinata ætate, ſe fulciunt, ac greſſum labantem firmant. Exibet ſe hac ſtirpe eſculenti quiddã, vt in noſtræ arundinis radice candida & geniculata, ſapore mellito, ſed expreſſo tantũ ſucco dentibus reiecto cortice. Ex papyro olim lembos, ſcaphas, cymbas, aliáque nauigia pice oblita conſtru- *Lib.13.c.11.* xiſſe Ægyptios præter Plinium Eſaias vates indicat, *Cap.18.* qui minatur terræ quæ trans flumina Æthiopiæ ſita eſt, hoc eſt, Nili accolis qui per mare legatos mittunt in vaſis papyri, hoc eſt iunceis ac ſcirpeis nauib. vt inito fœdere ac coniunctis copiis cum aliis nationib. Iſraëlitas opprimant. Cæterùm vt argumentum ſuſceptum proſequar, deſumũtur in Biblиs à iam commemoratis

moratis ſtirpibus concinnæ ſimilitudines & Metaphoræ. Sic cum Iob diſceptaret cum Satrapis aliquot,quibus viſum eſt officij cauſa, atque humanitatis impulſu illum adire,quò tam afflicti hominis calamitati condoleſcerent, tantámque cladem commiſeratione dignam deplorarent,multa inter hos vltro citróque agitata,atque in controuerſiam vocata,de humanæ vitæ curſu,de Dei erga homines prouidētia, de afflictione hominum, quæ bonis non minus, quàm malis impendet,de proſperitate & ſucceſſu rerū, quibus æquè mali ac boni fruuntur,vnus adſtantiū nempe Bildad Suites qui ſolitis rationibus ex natura rerum petitis argumenta ſua fulcire nititur,conuincere tentat impios,infames,nefarios, facinoroſos, improbos,calumniatores,hypocritas,quique ficta & ſimulata religionis ſpecie hominibus imponunt, ac Deo fucum faciunt, non diu ſubſiſtere, illos quidem ad tempus ſpectatiſſimè florere,verùm qui ingruente Dei iudicio citiſſimè exareſcant & conterantur, vt Carices, vt ſcirpi,vt iunci, vt gramina virētéſque herbæ aquarum irrigatione deſtitutæ. Impij enim in afflictionibus,periculis,calamitatibus imminente morte, deſtituti fiducia ac ſolatio Dei labaſcūt, nec habent quo ſe fulciant, ſed in deſperationem ac diffidentiam deuoluuntur. Non diſſimile eſt Eſaiæ vaticiniū contra Aegyptios,quos ad egeſtatem redigendos pronunciat,ac primùm mentem atque animum, deinde omnia illis adimenda, quorum vſu & comoditate negotiatio, piſcatura,aliáque opificia ſubſiſtebant, atque vberrimum quæſtum præbere conſueuerunt. *Areſcent*, inquit, *aquæ à mari, & fluuius exiccabitur, exhaurientur & ſiccabuntur riui, calamus ſiue arundo, papyrus & iuncus inareſcent,& omnes virentes herbæ circa fluuios, aut riui ri-*

Iob.8.

Iobi locus explicatus

Cap.19.

Eſaiæ locus explicatus.

pam peribunt. Quo maximam ſterilitatem fore denunciat, ac nullam piſcatorum frequentiam, nullos commeatus, nullum ementium concurſum. Nonnunquam Deus ſucceſſum piorum hominum, progreſſus & incrementa pietatis, omnem rerum ſalutarium affluentiam ſaliētibus aquis & fluminibus, denique virentibus herbis, floridiſq; pratis & viridariis cōparat. Atque Eſaias fœcunditatem pollicetur ſquallidis, incultis, ſiticuloſis agris, eóſque irrigandos ſaluberrimis ac ſcaturiendis aquis pronunciat, multíſque ſpecioſis herbis decorandos. Quo indicat aridas atque ieiunas mētes irrigādas verbo Dei, ac ſalutari eius doctrina. eiúſq; ſpiritu perfundēdas. Sic autē eius rei vaticiniū proſequitur. *Lætabitur deſerta & inuia, & exultabit ſolitudo, & florebit quaſi lilium, vertetur locus aridus in ſtagnum, & ſcaturient ſiticuloſa aquis, in cubilibus in quibus prius dracones habitabāt, orietur viror calami & iunci,* Hoc eſt, Expulſis profligatíſque vitiorum monſtris, proferent ſe virtutes ac pietatis ſemina, emerget Amor & Charitas erga Deum & homines, erigetur in animis hominum Spes & Fiducia conſequendæ ſalutis, ſic vt mentes ante ſteriles, fotæ atque irrigatæ verbi Dei ſcaturigine, ac fidei robore fultæ vberrimos fructus proferre incipiant non ſecus, quàm ager benè cultus lætas ſegetes ac ſpectabiles herbas profundit.

Cap. 35. Metaphora Eſaiæ explicata.

DE ABSYNTHIO.

CAP. XVII.

TRes ſpectātur apud Belgas maritimos Abſynthij ſpecies Ponticum vulgo Romanum, quod in hortis colitur, non inſuaui odore: Marinum in Oceani crepedine paſſim obuium: Vulgare inſign-

am..

amaritudine, expugnandis vermibus cum primis efficax & præſentaneum, quod tamen in hortos tranſlatum miteſcit adeo, vt nõ ſolùm ſapor, ſed foliis etiam color immutetur. Ex incanis enim & cinericeis virorem adſciſcunt, nec odorem prorſus ingratum aut faſtidioſum. Ex hoc amariſſimo frutice Scriptores ſacri paſſim ſimilitudines deſumunt, eáſque impiis accommodant. Sic cum Deus apud Hieremiam improbis tristia, acerba, amarulenta minitatur, accalamitates denunciat, *Ecce ego*, inquit, *cibabo populum iſtum abſynthio, & propinabo aquam fellis, & diſpergam eos in gentes ignotas, & gladio illos perſequar.* Rurſus ad prophetas mendaces qui Dei verbo abutuntur, & adulterant verbum eius, *Ecce ego*, inquit, *ſaturabo illos abſynthio, & potabo eos felle, quoniam à Prophetis Hieruſalem progreſſa eſt impietas, & pollutio diffuſa eſt in totam regionem.* Amos autem vates cum inuehitur in pſeudoprophetas qui in ſpeciem blanda magis, quam ſalutaria proferunt, ac prætextu religionis, ſincerum Dei cultum ſuperſtitionibus contaminant, deinde quòd proceres & optimates, quorum intereſt æquitati ſtudere, atque adminiſtrare iuſtitiam, *Conuertam*, inquit, *iudicium in amaritudinem, & fructum iuſtitiæ in abſynthium*, hoc eſt, deflectent ſe ab æquitate, nec rectè perfungentur iudicis officio, quod prorſus amarulentum eſt & acerbum homini innocẽti, qui ab iniuria vindicari cupit, ac ſubleuari, in æqua cauſa nõ opprimi. Inſectatur autem Eſaias pluribus locis huiuſcemodi iudices corruptos, qui dicunt bonum malũ, & malũ bonum, qui ponunt lucẽ tenebras, & tenebras lucem, ponẽtes amarum in dulce, & dulce in amarum. Rurſus alio loco illos exagitat qui muneribus obcæcati opprimunt innocẽtes, quorum

Cap. 9.

Hieremiæ loca explicata.

Cap. 23.

Cap. 5. & 6.

Cap. 5.

cauſam tueri deberent,illíſque ſuum ius eripiunt. Sic
Cap. 10. Eſai. 22. enim inſurgit aduerſus huiuſmodi nomophylaces, hoc eſt,legum conditores, *Væ qui condunt leges iniquas, & ſcribentes iniuſtitiam ſcripſerunt, vt opprimerent in iudicio pauperes, & vim facerent cauſæ humilium populi mei,vt eſſent viduæ illis prædæ,& pupillos diriperent.* Apud Hie-
Cap.5. remiam non minus acerbè in illos incandeſcit, *Inueniuntur,*inquit,*in populo meo impij inſidiantes quaſi aucupes ponentes laqueos ac pedicas ad capiendos homines ſicuti decipula & cauea plena auibus, ſic domus eorum referta dolo & fraudibus, cauſam viduæ non iudicant, pupillis non patrocinantur,& iudicium pauperibus eripiunt.*Cæterum vbicunque in Scriptura Abſynthij fit mentio, maximam atque acerbiſſimam calamitatem, animíque tormẽtum
Cap.3. ſubeſſe indicat.Sic in clade illa funeſtóque ac luctuoſo Hieroſolymæ excidio Hieremias ciuium ſuorum perſonam ſuſtinens queritur ſe felle circumfuſum, & oppletum amaritudine, & Abſynthio inebriatum. Quo indicat ad ſummum luctum atque angorem animi nihil eſſe reliqui,nec quid amplius poſſe adiici.
Pſal. 49. Non diſſimilis eſt deploratio ac querimonia Dauidis cum in dubio belli euentu conſtitutus eſſet, ac illi ab
Dauidis locus illuſtratus. hoſtibus periculum immineret.Sic enim ad Deum ſua vota dirigit,*Deus repuliſti nos,& deſtruxiſti nos,& miſertus es nobis:commouiſti terram,& conturbaſti eam, obieciſti populo tuo dira potaſti nos vino compunctionis*, hoc eſt, ea ſpectacula oculis noſtris obieciſti,quibus non ſumus exhilerati, ſed in mœrorem & mœſtitiam in anxietatem & mortis horrorem deiecti,vt ii quibus mortifero aliquo poculo, aut venenato lethalíque potione
Cap.51. vitalia perfuſa obſtupeſcũt. Eadem vſi ſunt Metapho-
Cap.21. ra Eſaias, Hieremias, Ezechiel, qui propinatum vini
Cap.25. furioſi calicem deſcribunt cùm regibus,tũ promiſcuæ plebi,

plebi,quo guſtato in rabiem atque inſaniã ſtuporémque acti ſunt,prorſúſque orbati mẽte,ratione,iudicio, rerúmque gerendarum prudentia & concilio. Nec prorſus clemẽtiùs tractatur qui meretricum conſortio aſſueſcit,illarúmque blanditiis,fallaciis,illecebris, lenociniis capi ſe ac deliniri patitur. Quod cum à Salomone ſit obſeruatum , ſtudioſè commonefacit filium ineuntis ætatis inſcitiæ , vt longè ab alienis ſe ſubducat,nec vlla ratione earum blanditiis mentem incantari ſuſtineat. *Fauus enim*(vt inquit) *diſtillans labia meretricis*,hoc eſt, ſermo blandus & mellitus, eiúſque fauces & guttur nitidius molliúſque oleo : *nouiſſima verò ac rei exitus amarus vt Abſynthium , & lingua eius acuta vt gladius anceps.* Siquidem omnia agit inſidioſè,ſimulatè,fraudulenter , atque incredibili aſtutia,venationi & aucupio intenta, omnes ingenij vires ad emungendum confert. Cæterùm cum fellis & Abſynthij nomine triſtia quæque,noxia, amara , tetra calamitoſa denunciari ſolcant , tum tale quiddam etiam in Apocalypſi deſignatur. Si quidem clangente tuba Angelo, cecidit de cœlo magna ſtella , facis in morem ardens, qua ira Dei accenſa in impios denotatur (erat autem ſtellæ nomen Abſynthiũ)eáque ſelapſa in terram,fluuiorum partem,& aquarum fontes:conuerſa eſt tertia pars in abſynthium, multíque hominum in aquis interierũt, quòd amaritudine imbutæ eſſent. Vt autem naturalis ſiderum concurſus , aſpectúſque, & (vt vocant) conſtellatio aſtrorum feralis aliquando eſt & noxia magnámque ſtragem hominibus & brutis animãtibus,ſatíſque ac ſementi infert:ita vis iſta cœleſtis exitialis fuit humano generi, magnáque detrimenta intulit,vindicta Dei in reprobos inflammata,

Prou.5. & 7.

Cap.8.

DE CARDVIS, SPINIS, VEPRIbus, Tribulis, Rubis, Lappis, Sentibus, & quibus hæ ſtirpes in Scriptura accommodari ſolent, & quid deſignent.

CAPVT XVIII.

STIRPES iſtæ quæ ſpontè ferè atque inuitis colonis nuſquam non erumpunt, nihil propemodum commodi hominibus adferunt, ſed aculeis infeſtæ ſunt ac ſementi officiunt. Quocirca cùm Deus maledictionem Adamo tranſgreſſori, atque ærumnas vitámque laborioſam inpendere denunciat, *Maledicta terra*, inquit, *in opere tuo*, in laboribus comedes ex ea, Geneſ. 3. *in ſudore vultus tui veſcêris pane tuo, ſpinas & tribules, ſentes & carduos germinabit tibi, & comedes herbas terræ.* Sic Deus accenſus furore in populum Iſraëliticum, qui Cap. 5. nulla grati animi argumenta erga ipſum proferebat, ſub vineæ nomine dira illi minatur, quòd poſt tantam culturam, pro ſapidis vuis labruſcas produxerit: *Oſtendam*, inquit, *vobis quid facturus ſim Vineæ meæ: auferam ſepem eius, & erit in cireptionem, diruam maceriem eius, & erit in conculcationem, & ponam eam deſertam, nõ putabitur, nec fodietur, & aſcendent opprimẽntque eam ſentes, vepres, & ſpinæ.*

Oſea. 10. Qua figurata loquutione indicat ſe extremam impendiſſe operam fouendis erudiendíſque Iſraëlitis ſalubri doctrina, mentéſque illorum verbo ſuo contiEſaia & Oſea & locus explicatus. nenter irrigaſſe, nec quidquam prætermiſiſſe eorum quæ ad animorum cultum ſpectant, ſed fruſtra inſumpſiſſe laborem, nec quidquam ſe profeciſſe deplorat: quapropter illos pro deſertis habet, ac patitur ruere in om

in omne probrum ac dedecus in cupiditates ignominioſas, & fœdas, in mores improbos & vitioſos, ſic vt mens illorum inculta, nulliſque ornata virtutibus, vitiis vndique ſcateat vt ſolum neglectum & cultura deſtitutum, herbis noxiis. Rurſus alio loco ſterilitatem illis denunciat; ac rerum penuriam, nulláſque futuras fruges aut annuos prouentus, ſic vt terra maledictioni obnoxia, humus ſitu & ſquallore obſita non aliud quàm ſpinas, vepres, ac tribulos profundat. Sic vt quocunque loco fuerint, mille vites æſtimatæ mille argenteis ibi in vepres & ſpinas locáque ſenticoſa vertentur, adeo vt in vniuerſá terra nullus ager victum ſuppeditet, ſed tota regio in ſolitudinem eamque vaſtitatem ſit redigenda, vt fruges vt alimenta, vt cibaria defutura ſint, omniáque in agris horrida ſe proferant, ſquallida, ſiticuloſa, inculta, omni nitore atque amabili viriditate deſtituta. Paulo autem inferius atrociora magiſque horrenda impiis obuentura denunciat. Sic enim contra Idumæos, hoc eſt, Dei & Eccleſiæ hoſtes vaticinium inſtituit: *Conuertentur eius flumina & torrentes in picē, & humus eius in ſulfur, & erit terra in picem ardentem nec extinguetur in ſempiternum & deſolabitur in perpetuū nullo per eam tránſeunte. vlula, ericius noctua, ibis & coruus*, quæ alites & animantia hominum conſortia fugiunt. *Nobiles eius erunt abſque regno, & principes ad nihilum redigentur*, hoc eſt, nullus erit Reipublicæ ſtatus, nulla politia nullus principi honor aut dignitas, nulla imperij maieſtas, nullus ordo vel conſularis vel ſenatorius, ſed mera inter plebem & optimates confuſio oppreſſis legibus, ac iuris æquitate ſublata: cum hoc etiam accedat ad malorum cumulum, ac miſerandam rerum faciem, vt Regum palatia ſolo ſint æquanda

Eſa. 5.

Cap. 32.

Eſa. 34.

Eſaia locus interpretatus.

omnéſque ædes ſplendidæ atque operoſius ædificatæ diruendæ ſint, atque ad nihilum redigendæ, ſic vt hominum frequentia vacuæ, feris & alitibus luſtra & latibula præbeant. Sic enim hæc cùm iſto, tum aliis locis amplificat, ac regionis vaſtitatem exaggerat in immenſum: *Et orientur in domibus eius ſpinæ, vrticæ, ſentes, cardui, vepres: & paliurus in muntionibus eius*, vt fere conſpici ſolet in ruinoſis palatiis, bellóque dirutis arcibus. Et erit inibi latibulum draconum, & ſtruthionum ſtatio, & occurrent in deſertis iis locis inter ſe dæmonia, onocentaurus, Syluani, piloſique Fauni & Satyri, nocturnæque Striges ac Lemures. In iis etiam habitaculis reſidebit Lamia, nidulabitur bubo, vultures & rapaces milui. Quarum rerum cõmemoratione horrendã vaſtitatem ac ſolitudinem, ruináſque celebrium locorum oculis obiicit, eóque funeſto ſpectaculo acriùs percellit hominum animos, quòd nulla in florentiſſima regione ſpectabitur negotiatorum frequentia, nullus populi concurſus, nulla commeantium turba, nulla nundinatio aut mercatura, ſed tantum monſtra, harpyiæ, & Chimæræ ſe oculis ſpectantium offerent, immanéſque belluæ & nocentes feræ, quarum aſpectus vel fortiſſimo cuique terrorem ac trepidationem incutit. In has deformes horrendáſque beſtias ſe nonnunquam dæmones & mali Genij trãſformant, variiſque, ſpectris ac præſtigiis pauidas mentes territant, præſertim illas quæ cognitione Dei non admodum imbutæ ſunt, illiúſque verbo fultæ. Huiuſmodi etiam imagines mõſtroſas, ac ſimulachra inaudita animo mentéque concipiunt melancholici, maniaci, phrenetici, deliri, ebrij, febricitãtes, aut qui conſcientia ſcelerum furiis agitantur. Iſtis enim variæ rerum ſpecies, & abſurda phãtaſmata animo obuerſantur

Eſaiæ 13. *Sopho. 2.*

Dæmon ſe in monſtra tranſformat.

tur affecto cerebro,ac ſpiritu animali tetris denſiſque vaporibus offuſcato:ſic vt illis ex vitioſa capitis affectione mentem,rationem,iudicium,memoriam eripi contingat,ac perturbata imaginatione confusè de rebus obuiis iudicare.

DE FICV, CARICA, GROSSO.

CAPVT XIX.

FICVS apud Belgarum etiam extremos atque oceani accolas aliquando bifera, hoc eſt,bis in anno fructifera, quæ æſtate feruida fructus prorſus maturos profert:Sic anno redempti orbis 1540. deſinente menſe Iulio cum imperator Carolus eius nominis quintus peragrata Belgica Selandiam, tractuſque maritimos perluſtraret, ac Zirizeam inuiſeret, oblatæ ſunt illi melones inuſitatæ magnitudinis, miréque ſapidi & ſucculenti, ac ficus turgidæ adeò maturæ, vt Cæſar rei nouitate delectatus(quod tale quiddam in frigida regione non ſperaret)aſſereret ne in Hiſpania quidem meliùs potuiſſe matureſcere. verùm id nobis non eſt perpetuum,quòd aliquãdo æſtiuis menſibus calor languidus ſit, & remiſſior, quàm vt poſſit huiuſmodi fructus ad maturitaté producere.Fici arboris fructus duplicis eſt differentiæ. Nam Caricæ ficus ſunt tépeſtiuæ, quæ ab arbore eximuntur antequam prorſus ſicceſcant, deinde exiccatæ in fiſcellas ab Hiſpanis recondũtur. Groſſi primitiuæ ficus ſuccoſæ,præcoces,& intempeſtiuæ,quæ non matureſcunt, vel ſeriùs maturitatem aſſequuntur, vnde ſerotinæ dictæ. Cum autem ficus flore deſtituta ſit cæteris floreſcentibus arboribus, iſta groſſos pro-

Ficus fructus dupli ces profert.

Caricæ.

Groſſi.

ducit. Sumuntur autem ex hac ſtirpe eiuſque fructu ſimilitudines & exempla in arcanis literis cũ primis elegantia. Sic cùm Chriſtus vaticinatur Iudæis obuenturas calamitates,& deuaſtandam Hyeroſolimam ne quem dies Domini inopinato opprimat multis exemplis ad excubias ac vigilantiã omnes extimulat, ſumptáque ſimilitudine à germinante ficu,quib.indiciis aduentus Domini obſeruari poſſit,commonſtrat. Vt enim cum huius arboris rami tenereſcunt ac frondeſcere incipiunt,ſuóſque groſſos parturiunt, inſtare æſtatem indicant:ita proditiones,peſtes,bella, fames, terræ motus initia ſunt dolorum atque in forib. eſſe iudicij diem teſtantur. Cæterùm ficus maturandi ac leniendi facultate pollere Eſaias etiam commonſtrauit.Siquidem cataplaſma illum confeciſſe legimus ex contuſis ficubus, atque Ezechiæ regis apoſtemati admouiſſe eóque præſidio illum ſanitati reſtitutum, ſic vt Deus ſingulari ſuo beneficio,quo Regi vita in quindecim annos prorogata eſt externã medicinam adhibuit,quæ illius munere corporib. humanis efficax eſt & præſentanea.Naum propheta cum omnia humana præſidia inualida pronunciat atque infirma, nec vllas munitiones,turres,propugnacula cõtra Dei vim ſubſiſtere, ficubus maturis illa comparat, quæ leuiſſimo motu atq; agitatione arboris dicidunt. Itaq; Aſſyriorum gẽti ſic inſultat,*Omnes munitiones tuæ ſunt ficus cum groſſis ſuis,ſi concuſſæ fuerint,cadunt in os comedentis.* Quo indicat omnes illorum vires, robur, potentiam corruere atque ad nihilum redigi extenta exporrectáque manu ſua.Deus autem per Oſeã ex ſuauiſſimis huiuſmodi fructib.ſumpta ſimilitudine expoſtulat cũ populo Iſraëlitico, quòd à tam amabili propéſóq; Domino deſciuerit,atque idololatria ſe contaminarit.Sic enim

Matt.24. Marc.13. — *Cap.38.* — *Simile à matura ficu.* — *Naum.3.* — *Cap.9.*

fauorem

fauorem erga ipſum, animíque propenſionem exprimit: *Tanquam vuas in deſerto inueni Iſraël, & quaſi prima ficulneæ poma*, Quo deſignat non ſecus ſe affici erga Iſraelem, quam viator laſſus ac ſiticuloſus afficitur erga ſapidam & ſucculétam vuam quæ ex inſperato ſe obtulit in vaſta aliqua ſolitudine ac loco ſterili, aut præmaturo ac præcoci ficus fructu, quo nihil illi ad reficiendas vires obtingere potuit gratius magíſque acceptum. Atqui cum tanto illum amore complectatur, eóque ſe oblectet vt fructu aliquo delectabili, ipſe non reſpondet amore mutuo, ſed ad *Baalphegor*, hoc eſt, Priapi idolum rapitur, illiúſque abominando cultu ſe contaminat. Sumuntur autem ex ficu eiúſque foliis & fructu innumeræ paſſim apud Prophetas ſimilitudines, quibus nonnunquam vbertatem rerúmque omnium affluentiam deſignant, priorúmque ſucceſſum & incrementa: nõnunquam ſterilitatem, rerúmque neceſſariarum inopiam atque improborum interitum. Sic Chriſtus execratus eſt ficum frondoſam quidem, ſed minimè fructiferam: qua denotauit fucatam quandam ſpeciem & oſtentationem religionis operibus ſolidis fructúque fidei deſtitutam. Similiter Micheas vates ſumpta metaphora à terra horrida & inculta atque ab arboribus ſpoliatis ſuis fructibus, vt finita meſſe, peractáque vindemia aſſolet, in hũc modum deplorat præſentis ſæculi ſtatum, in eáque ſe incidiſſe tempora quæritur, quæ nullos probos aut integros exhibeant: *Væ mihi qui factus ſum ſicut qui colligit in autumno racemos vindemiæ, non eſt botrus ad comedendum: præcoquas & maturas ficus deſiderauit anima mea periit ſanctus de terra, & rectus in hominibus non eſt.* Quo deſignat profligatam eſſe iuſtitiam & æquitatem, exulare pietatem, extinctam religionem, cultúmque Dei,

Oſeæ locus explicatus.

Matt. 21. Marc. 11.

Dei,inundaſſe, impietatem, omnia paſſim plena eſſe
Ioelis 1. crudelitatis & nequitię.Sunt autē huius generis mul-
Eſai.34. *Hier. 5.* ta in ſacris literis obuia,quæ hic congeri poſſent, ſed
& 8. non viſum eſt lectorem iis excutiendis defatigare.
Amos 4.

DE PALMA ARBORE EIVSQVE FRVctu,& quid in ſcriptura ſacra illis deſignetur.

CAPVT XX.

PALMA arbor eſt trunco valido ac procero,folio arundinaceo, gladiolo affini fructus fert ſapore dulci, Græci *dactylos*, vocant à digiti forma, Latini *palmulas*, quibus medici vires inſtaurāt exhauſtis & extenuatis.Humórem enim nutricium quem *radicalem* vulgo vocāt,fouent, ac corpori arido alimētum conferunt. Cæterùm cùm hæc arbor oneri renitatur,
Palma victoriæ index. nec prementib.vrgētibúſq; cedat, hoc inſigne in certaminibus victori decerni ſolet,quòd inuictum animi robur palmæ naturam referat,ac ſit rei fortiter atque
Apoc.7. animosè geſtum ſymbolum ac trophæum.Sic martyres qui inuicto infractóq; animo aduerſus Tyrannorum ſæuitiam ſubſtiterunt, amicti ſtolis albis palmis manib.geſtaſſe leguntur in victoriæ argumentum.Similiter qui iuſtitiam colūt & æquitatem,qui Dei hoſtibus ſe intrepidè opponunt,palmæ aliíſq; ſpecioſiſ-
Pſal.91. ſimis arborib.ſunt ſimiles.Vnde Dauid, *Iuſtus vt palma florebit, vt cedrus in Libano,multiplicabitur.* Cùm enim impij,vt herba,confeſtim areſcāt,tum pietatis cultores,vt palma,diutiſſimè vigent & ſubſiſtūt, ac fructus ſuaues proferunt: denique vt Cedrus celſa arbor & odorata, nullóque æuo putredini aut cariei obnoxia,

gratiſſi

gratiſſimam vmbram miniſtrat. Hoc ipſum deſignat Iob,cùm rectè adminiſtratæ iuſtitiæ ſibi cõſcius, confidenter pronunciat, *In nidulo meo moriar, & ſicut palma multiplicabo dies*: quib. verbis pollicetur ſibi vitæ diuturnitatem,annóſque florentes ac ſenectam viridem magna cum animi tranquillitate. In Cantico verò Sponſi comæ & cæſaries palmæ elatæ aſſimulãtur,quę comparatio deſumitur à tenello termite ac cauliculo, ipſóque germine quod è palma producit, vel ab ipſo inuolucro atque integumento ex quo fructus emergit,qui *Phœnicobalanus, Coriota, palmula* vel *dactylus* dicitur,qui color phœnicus,hoc eſt,ſpadicus ſubeſt, ſic vt deſignet illum rutilanti eſſe capillo, eóque firmo nec deciduo,cum palmæ folia nõ defluant.Huiuſmodi autem coloris crines ſpectantur in Pannoniis, hoc eſt, Hungaris & Auſtriacis, quorum capillitium ferè fulueſcit atque aureo colore perfuſum eſt. Cæterùm cùm Deus indignãter ferat populũ ſuum vitiis occæcatum & obſtupefactum obſurdeſcere ad omnia ſalutaria monita,ac nullis afflictionibus, nullis calamitatibus expergiſci ac reſipiſcere, nec vllis plagis induci poſſe,vt à Deo inferri has plagas agnoſcat, ſed in res fortuitas eas reiiciat,atque in ordinarium naturę curſum referat,longè acerbiora magíſq; atrocia illis obuentura denunciat,ita vt præter bruchũ, & locuſtam, erucam,rubiginem,quæ fruges vitiant ac depopulantur,vineas per Iohelem excindendas pronunciet,omnéſque ſpectabiles ac fructiferas arbores extirpãdas, ita vt nuſquam alimenta ſuppetant,nuſquam vlla frugum ſpes affulgeat, quibus fames poſſet ſedari. Sic enim prodigioſam ſterilitaté,terræque vaſtitatem adeſſe indicat, atque ingruẽte præſentanea clade, ſomno vinóque ſopitos excitat, *Expergiſcimini ebrÿ, flete & vlu*

Cap.19.

Cap.5. *Palma elata quid.*

Cap.1.

& vlulate omnes qui bibitis vinum in dulcedine, quia periit in ore veſtro. Poſuit vineam in deſolationem, ficum decorticauit (ablato enim cortice arbores emoriuntur) *vitis exaruit, & ficus elanguit, malogranatum, palma, & malus, omnéſque arbores exaruerunt.*

DE HEBENO, ET ALIIS QVIBVSDAM exoticis quorum in ſcriptura fit mentio.

CAPVT XXI.

QVANTA olim fuerit in Tyro totius Aſiæ emporio celeberrimo negotiatio, quæ hominum frequentia, qui mercium apparatus, præter illuſtres Hiſtoricos
Cap.27. Ezechiel vates ampliſſime deſcribit. recenſet enim ſingulatim multorum regnorum ac prouinciarum mercimonia rara & exquiſita, quibus explere ſolent negotiatores hanc vrbem, quòd omnibus facilem aditum, acceſſúmque commodum præberet, nulla natio hunc locum nõ frequentabat, erátque commeantium incredibilis concurſus, antequam ab Alexandro Macedonum rege in ruinam eſſet redacta, quod futurum hoc capite Ezechiel vaticinatus eſt. Inter innumeras autem merces quas hic recenſet vates, Hebenum, ebur, reſinã, ſtactem, calamum, balſamum, corallum, criſtallũ, & præter precioſiſſima aro-
Hebenus. mata, aurum, variáſque gemmas commemorat. Hebenus lignum eſt nigerrimi coloris adeo ponderoſum, vt etiam in tenuiſſimas laminas diſſectum in aqua demergatur nec fluitet. Quia autẽ duæ ſint huius arboris ſpecies, vna Indica, altera Æthiopica: ex poſtrema elaboratam vidi fiſtulam incuruam ſeſquicubiti longitudine,

gitudine,elegante nitore expolitam , vt ferè conſpici ſolet Gagates , duritie lapidoſa ac pluſquam buxea: vbi contrectaui , non ſatis diſcernere potui , an in lignum aut ſaxum,an etiam duriſſimum cornu referri deberet.Eſt huic affine exoticum lignum gentili nomine *Gaiacum* appellatum,quòd in ſcobem ac ramenta limæ attritu redactum,atque in aqua ad tertias decoctum ſalubriter exhibetur morbidis ficoſiſque corporibus,& qui labe venerea ſunt contaminati. Vſus ſum autem magno ſucceſſu aqua fœniculi in qua huius tritura macerata eſt,ad diſcutiẽdas oculorum caligines ac glaucomata ſiue ſuffuſiones.Ad ſudores verè prouocandos huius decoctum exhibeo cum fumaria, Calthæ floribus,melyſſa,ficubus,atque ad exigendos variolos , ac puerorum exanthemata in extimam cutem euocanda.Ebur adſtringendi ſpiſſandíque eſt natura : quocirca pectines qui ex hoc conficiuntur capillorum defluuium prohibent & caput confortant. Quoniam autem eximij ſit candoris , præſertim vbi dentes primum ex elephantis mãdibulis eximuntur, ideo Sponſa in deſcribendo Sponſi corpore, ventrem illi eburneum attribuit, propter candorem & puritatem,ſaphiris diſtinctum.Quo caſtitatem deſignat : ea enim gemma caſtos commendat.Sponſæ verò collum turri eburneæ aſſimilatur,quòd candidum ſit,firmum , & erectum , nec obſtipo capite progrediatur. Hieremias autem Nazaræos Deo conſecratos ebori componit,quod vetuſtate rubeſcit.Sic enim deplorat illos ita deformatos , vt agnoſci nequirent : *Candidiores Nazaræi eius niue , nitidiores lacte , rubicundiores ebore antiquo,Saphiro pulchriores,denigrata eſt ſuper carbones facies eorum.*Ex quo coniice in quam calamitatem erant deiecti. Myrrha quæ ex arbore deſtillat Terebintho

Eboris natura.

Cant.5.

Threno.4.

Myrrha.

Stacte. tho altiſſimi,corpora à putredine aſſeruat, Stacte liquor reſinoſus & ſtillicidium mirrhæ eiusq; pingue-
Styrax. do quæ vulgo Styrax liquida creditur,cùm Medicis
Thus. etiam in vſu ſtyrax calamita.Thus Deo dicatum ſuffi-
Gutta. men a fumãti vapore vbi igni iniicitur.Gutta thimiama ammoniacum ex arbore in arenam defluit, vnde nomen ſortitũ Cyrenaicus vel Syriacus, hoc eſt,concretus ſuccus,quem *Benzoi* vocant,ad ſuffitus & odoramenta præcipui effectus & olfactariola in peſte, vt zibetum ambra,ſeu ſuccinum Orientale,muſcus,Caſia cinamomo affinis,effectúque par,quæ cor recreat, animíque'deliquio oppreſſos erigit,vulgo *Caneel*.

Aloe. Aloë concretus liquor ex arbore ſmaragdini coloris,quam noſtrates ex Hiſpaniis allatam laquearibus affigunt,ac biennio amabili virore abſque vlla aquæ irrigatione conſeruant. Expreſſus ab hoc frutice ſuccus putredini obſiſtit,ac vermes enecat, morbóſque
Lignum aloes. contagioſos impugnat.Lignũ quoq; aloës quod *Agalochum* vocant aſphaleto nõ diſſimile, Hebræis etiã in vſu fuiſſe conſtat, quoniam halitus ſuauitatem commendat,vt lignum Rhodium. His omnibus iam memoratis,vt etiã balſami nobili lachryma,ſcriptura decus & virtutis præſtãtiam deſignat, ac ſuauẽ gratúmque halitũ ſalutaris doctrinæ, qua mẽs hominis affa-
Pſal. 44. tim perfunditur, Sic cùm Dauid Salomonis nomine Chriſti ſplendorẽ,amplitudinem, magnificentiã maieſtatem amplificat,*Myrrha*,inquit,*gutta,& Caſia in veſtimentis tuis à domibus eburneis*. Quo indicat gratiſſimum eſſe odorem & fragrantiãm quæ ab ipſo promanat,ac longè latéque ſe diffundere,ita vt omnes mor-
Can. 5. 3. 4. tales reficiat ac recreet.Tale quiddã obuiũ eſt in Cantico.Sic Sponſa mirificè delectata ſuauiſſimo Sponſi colloquio *Labia eius*, inquit,*lilia diſtillantia myrrham primam*

primam & electam. Quo deſignat ſermones eius & eloquia plena eſſe gratia & veritate, quæq; pios fulciant atque ab omni vitiorum corruptela conſeruent, impios verò amaritudine imbuant, atque illos vel conficiant vel ad pœnitentiam impellant, metaphora ſumpta à myrrha, quæ tametſi mirè odorata ſit, inſigniter tamen eſt amara. *Ioan.1.*

DE TEREBINTHO.

CAPVT XXII.

TEREBINTHVS ARBOR IN SYRIA ac Palæſtina ſpectabilis & amœna, folio ferè lauri, flore oleæ, coloris punicei, baccis primum herbaceis, mox rubris, maturitate nigris. fundit hæc arbor æſtiuis caloribus Terebinthinam, reſinarum præſtantiſſimam, mirè odoratam, adeo pellucidã, vt fundũ poculi in quo aſſeruatur, conſpici queat. medetur hæc vulneribus, ac dolores mitigat. intus verò humorum collectiones diſcutit, ac calculos atterit, meatúſque vrinarios peruios præſtat, ac ſaniem omnéſque purulentas concretiones in ſtillicidio vlceroſo, cui ferè ficoſi obnoxij ſunt, expurgat, atque vrinæ liberum trãſitum, atque expeditum facilémq; decurſum perficit. Sumuntur ex hac arbore ac pleriſque aliis inſignes cõparationes & ſimilia. Sic Eſaias poſt illatam cladem Iſraëlitis aliquid conſolationis afflictis mentibus adfert illóſque in ſpem emergendi erigit, qui à calamitate ſunt reſidui, *Multiplicabitur*, inquit, *quæ derelicta erat in medio terræ, & adhuc in ea decimatio, & conuertetur, & erit in oſtentationem vt Terebinthus & quercus quæ expandit ramos ſuos, ſemẽ ſanctum erit id quod ſteterit in ea.* Quo *Terebinthi natura.* *Eſa.6.* *Eſaiæ locus explicatus.*

indicat tale quiddã obuenturũ populo Iudaico quale arboribus quibus Aquilonio hibernóq; frigore folia decidunt,aut ictæ fulmine,vel turbine cõuulſæ extinctioni videntur proximæ, tanquam omni vitali ſucco deſtitutæ, cũ tamen aliquis vigor non nihil inſiti humoris illis ſubſit, quo ineunte vere ac recurrentis anni amœnitate reuireſcunt ac poſtliminio frondeſcere incipiunt. Itaque denũciat Iſraelitis excidiũ ac vaſtitatem,qua vix decimus quiſq; ſuperfuturus ſit,ſic tamen vt non omnia penitus in nihil ſint redigẽda aut extirpãda funditus, ſed futuræ ſint aliquæ reliquiæ,atque homines aliquot à clade reſidui, qui tametſi viſi ſunt internecioni dari,ſublata omni emergẽdi ſpe,reuiuiſcunt tamen, ac verbi Dei ſemine fulti in priſtinũ ſtatũ ac dignitatẽ reducentur,non ſecus quàm ſtirpes aliquot ſpecioſę vt tilia & terebinthus, quæ brumali frigore concuſſæ exaruiſſæ viſæ ſunt,rurſus nouo vere repubeſcunt ac pullulare incipiunt, fecundáque ſtirpe ſpectatiſſimę ſe propagant. Cęterũ æterni patris ſapientia Chriſtus Terebintho multíſque aliis ſpecioſiſſimis ſtirpibus ſe cõparat:& quã auide quiſq; illius doctrinam amplecti debeat, obiter commonſtrat. Sic enim Sapientia ſui commendatrix omnibus quibus
Eccl. 24. propria ſalus curæ eſt, ſe approbat. *Ego ex ore altiſſimi prodij primogenita ante omnem creaturam. ego feci vt in cælo oriretur lumen indeficiens: quaſi cedrus exaltata ſum in Libano, & vt Cupreſſus in Sion, quaſi palma in Cades, vt plantatio roſæ in Hiericho, vt platanus expandi ramos iuxta aquas in plateis vt cinamomum & balſamum odorem diffudi,quaſi myrrha electa, quaſi ſtorax, galbanum, onyx*, hoc eſt, blattæ Bizantinæ, ſeu onyx & ſtacte, *ſuauem odorem expiraui, Ego quaſi Terebinthus expandi ramos meos, & rami mei honoris & gratiæ.* His omnibus

nibus & ſi quid ampliùs huc congeri poſſet, ampliſſimè commendatur Dei patris Sapientia Chriſtus, quò certatim omnes eò ſe conferant,atque ab hoc vberrimo fonte aquam viuam,hoc eſt, ſalutarem doctrinam depromant, nec aliò diuertant, aut ad ciſternas diſſipatas ſe conferant,hoc eſt,aquas turbidas & cœnoſas quæ arida corda non refocillant aut reficiunt,ſed potius veneno imbuunt, vt teſtatur apud Hieremiam Dominus. Cæterùm de Cedri & Cupreſſi natura & viribus ſuperuacuum eſt multa hic referre, cùm apud Dioſcoridem & Plinium, complurésque alios copioſè earum natura & vires explicentur, hoc tantum indicaſſe ſufficiat multiplices deſumi ſimilitudines in arcanis literis ex harum arborum radicibus, trunco, ramis,foliis,floribus, ſemine,ab earum ſpecie & decoro aſpectu,ab odore & fragrantia, à durabili æternáque ligni materia, ab vmbra ſalubri quam viatoribus laſſis præbent, à ſuauiſſimis fructibus quos in hominum vſus proferunt, quibus paſſim deſignatur decus & virtutis præſtantia dignitas & excellentia piorum hominū mentiſque integritas & mores inculpati, qui proſunt omnib.nocent nemini: Nonnunquā indicant faſtum improborum & ſuperbiam, animi elationem, arrogantiam, rumorem, ferociam. Sunt enim celſiſſimę arbores,ſummæque proceritatis,atque in immenſum faſtigiatæ, quarū pleræq; humilibus infirmíſque arbuſtis detrimēta inferūt,vt opulenti tenuioribus. Vt autē Deus cōcitata aëris intēperie altiſſimos mōtes & proceriſſimas arbores fulmine deiicit,vt iuxta Dauid, *confringit, cedros, quercus, ilices, robora*: ita ſuperbos & elatos,faſtúq; turgidos qui ſe aduerſus Deum erigūt, atq; hominib.ſunt infeſti conuellit,deiicit, cōminuit. Quò ſpectat illud Eſaiæ. *Dies domini exercituum ſuper* Cap.2.

omnem ſuperbum & excelſum & arrogantem, quem humiliabit, ſuper omnes cedros Libani ſublimes & erectas, & ſuper omnes quercus Baſan: quò declarat Deum minimo negotio fortiſſimas quaſque munitiones & propugnacula deiicere, opes & potentiam elatorum hominum comminuere, nec quidquã tam validum eſſe ac firmum, quod cõtra illius vim poſſit ſubſiſtere. Quod ipſum etiam Zacharias populo ſuo inculcatũ eſſe voluit, ne temere fidant humanis præſidiis, cùm nullæ munitiones quantumuis vallatæ illi poſſint obſiſtere, ſed confeſtim exporrecta eius manu cedant ac collabantur. Quocirca in hunc modum tanquã per fecialem (*Arault* noſtri vocãt qui Principis ſui nomine vel

Cap. 11. pacem vel bellum denunciat) figuratè Iſraelem alloquitur: illique dira minatur. *Aperi Libane portas tuas, & abſumet ignis cedros tuas, Vlula abies* (quo deſignat potentiæ inferioris proceres) *quia cecidit cedrus*, quoniam magnifici vaſtati ſunt. *Vlulate quercus Baſan* (quo denotat duros & intractabiles) *quoniam ſuccisus eſt ſal-*

Cap. 34. *tus munitus.* Simili cladi ſubiicit paſtores qui ſuperbia elati imperabant plebeculæ cum auſteritate & potentia, quod Ezechiel aliàs deplorat, denique perfectos & optimates populi, qui tanquã leones ſeuitiam ac tyrannidem exercuerunt in ſubditos.

DE MYRICA SIVE TAMARICE ET *erica quæ vulgo à ſolitudine & loco arido* Heyde *vocatur, ex qua Belgæ extergendis pauimentis ſcopas conficiunt.* CAPVT XXIII.

Bucol. Eglog. 4. MYRICA quę Tamarice, humilis eſt puſilluſque apud nos frutex, quod Virgilius etiam obſeruauit, folio ſcabro, ſcabinæ nõ abſimili, flore purpureo, cõcretu muſcoſo,

quo

quo apes impenſe delectantur, Huic affinis Erica, ſed improcerior, floſculo ex candore purpuraſcente, quo paſſim ſcatent ſolitudines Brabanticæ, à quibus, quoniam nihil precioſi profundunt, herba hæc nomé ſortita eſt. Belgæ ſiquidem loca ſquallida, ſtrigoſa ſenta, atque ſitu horrentia, nullis conſita arboribus, nullis frequentata hominibus, raris ac prope nullis culta ædificiis, aut exornata villis, *Heÿde* vocant, quaſi dicas ſolitudinem & deſertum, ſolique vaſtitatem. ingruente enim aëris tempeſtate, exortáq; pluuia, tonitru, fulmine, coruſcatione, ne minima quidem domicilia aut gurguſtia ſe offerunt, in quibus poſſis diuerti ac deliteſcere. nihil autem in iis locis ſpectatu viſúque dignum, quaquauerſum dirigis oculos, niſi humiles abiectíque frutices & ſqualore obducti. à quibus Prophetæ paſſim ſimilitudines deſumunt, ſi quando hominibus calamitates & triſtia quæque obuentura denunciant. Sic Hieremias, *Maledictus qui confidit in homine, & ponit carnem brachium ſuum, & à Domino recedit cor eius*. Quibus verbis deteſtatur illũ qui in re corporea ac fragili ſpem & fiduciam ſuam collocat, & in periculis aliunde potius, quàm à Deo ſubſidium ac ſalutis præſidia conquirit *hic enim myricæ erit ſimilis in deſerto* quæ ex aëris temperie & clementia nihil boni aut cõmodi conſequitur, ſed in terra horrida, ieiuna, ſiticuloſa, ſalſa conſtituta, non diu ſubſiſtit, *Benedictus verò & felix qui confidit in Domino*, erit enim vt arbor circa riuos aquarum plantata, quæ continenter humore irrigata, radices & ramos longè latéque diffundit, ſic vt folium eius ſemper exiſtat viride, & tempore ſiccitatis fructum ferre non deſinat. Rurſus cùm Deus excidium imminere denunciat Moabitis qui ex Iudæis oriundi, nempe Loth Abraham fratre, infeſtiſſimi il-

Erica Heyde.

Cap. 17.

Hier. locus explicatus.

Pſalm. 1.

Hier. 47.

lis hoſtes erant. *Fugite*, inquit, *& ſaluate animas veſtras. eritis enim quaſi myricæ in deſerto.* Quo illos commonefacit, vt maturè ſe ex ſuis ſtationibus ſubducant vt ſaluti ſuæ proſpiciant, vt celeri fuga vitæ ſuæ conſulant. quoniam eorum ciuitates deuaſtandæ ſint, ac futuræ deſertæ, nullóſque habituræ incolas, tum ciues ſpoliandos omni honore ac dignitate, nulliúſque futuros exiſtimationis aut nominis, ſic vt non pluris æſtimandi ſint, quàm Myricæ in vaſta ſolitudine.

DE RESINA, *Belgicè* Hers.

CAP. XXIIII.

Reſina quid. RESINA eſt omnis illa Oleagina pinguedo & gummoſa concretio, quæ incaleſcẽte Sole, ex pino, picea, abiete, larice, lentiſco, Terebintho profluit, apud noſtrates etiam Ceraſus & prunus mellei coloris reſinã profundunt atterendis calculis idoneam, populus quoq; alba, quæ vulgò *Abeel boom* vocatur ſuccini modo gummoſum liquorem ex hiante cortice exhibet. Terebinthina ex omnibus principatũ obtinet, proximum locum ſortitur Lentiſtina, hoc eſt, *maſtiche*, cui ſuccedit pinea & abiegna, picea, ſtroblina verò & Colophonia poſtremum locum occupant. *Reſinæ multæ ſpecies.* Eſt autem Reſina duplicis differentiæ, vt & pix, liquida & ſicca quæ ad nos ex Noruegia aduehitur: illam *Hers* noſtri vocant, Hiſpani *Herpens*, alteram nempe concretam à ſpeculi nitore, quoniam pellucida eſt & ſplendeſcit, *Spieghelaere*, Harum vis effectúſque eſt dolores mitigare, vulnera aſtringendi glutinandíque vi cicatrices obducere, præſertim reſina Terebinthina,

cuius

cuius vires & effectus Hieremias Metaphoricos ad animi vulnera transfert, quæ verbi Dei lenimento ſaneſcunt ac ſanitatem conſequuntur. Itaque in hunc modum expoſtulat cum Iſraëlitis: *Nunquid Dominus non eſt in Sion, aut rex eius non eſt in ea? Nunquid reſina non eſt in Galaad aut medicus non eſt ibi? Quare igitur non eſt obducta cicatrix populi mei? & cur valetudo eius tam ſegniter procedit?* quaſi diceret, Obuia eſt hæc paratáque medela quæ menté animumque lacerum ſanet, ſed filia populi mei, ſalutis ſuæ oblita, non adhibet remedia vulneribus ſuis ſordidis & purulentis, nõ admittit ſalutaria verbi Dei fomenta & cataplaſmata ſed putreſcit in vitiorũ ſuorũ ſordidus, nec vomicas ſuas exercitato expertóque Medico nempe Deo detegit, aut curandas offert, penes quem præſentanea ſunt remedia medendis exhulceratis mentibus, adhibito vino & oleo conſolationis & miſericordiæ, vt Chriſti parabola indicat de Samaritano, cuius ipſe typum gerebat & viatore ſaucio ac vulneribus confecto, quo deſignatur genus humanum aſtu & malitia Satanæ, integritatis & innocentiæ integumentis ſpoliatum omni vitiorum genere afflictum & deſperationi proximum, Cùm autem Deus in ſcelerum vindictam vulnera nobis infligat, hoc eſt, inedias calamitates, clades, infortunia nobis immittat, vult vt ab eodem inſtaurandæ valetudinis præſidia petamus. Qua de re extat ſuauis cum primis & conſolatoria apud Hieremiam concio, in qua Deus indignè ac dolenter fert quòd homines aliunde quàm ab ipſo ſalutis ac ſanitatis præſidia conquirant & venentur, quòd idololatriæ, ſuperſtitioni, ac ridiculis vaníſque cultibus dediti, deſerto tam liberali ac munifico Domino, tyranno fallaci inſidioſo, noxio ſe dedant.

Hier. locus explicatus.

Luc. 10.

Cap. 2.

Quocirca non ſine cauſa ad hunc modum cum ſuo populo expoſtulat, *Nunquid ſolitudo factus ſum Iſraeli, aut terra ſerotina, quæ vel nihil prorſus vel malignè aliquid profundit? Cur ergo populus meus à me deficit, & ſe reuerſurum negat?* Similitudine deſumpta à ſolo ſterili & infœcundo, ab agris ieiunis aridis, ſiticuloſis, ſqualidis, qui ſementi inidonei ſunt, nec vllas fruges aut fructus in vſum aliquem effundunt cùm longè abſit hæc ſterilitas à cœleſti patre rerum opifice, apud quem eſt omnium quæ excogitari aut mente concipi poſſunt, copia & abundantia, ſumma vbertas & affluẽtia, nulli non obuia & expoſita ſic vt liceat ſi viſum eſt, amplè & inculpatè illius munificentia frui illius exornari muneribus, ita vt omnibus modis culpandi ſint, qui à tam munifico Domino deſciſcunt, cùm nulla ſubſit legitima defectionis cauſa, nec quidquam in eo poſſit deſiderari. Quocirca rei indignitate permotus, adducto alio exemplo, ſcelus exaggerare pergit. *Nunquid*, inquit, *obliuiſcitur, virgo ornamenti ſui, aut ſponſa faſciæ pectoralis ſuæ*? qua redditur oculis ſpectantium commendatior? nulla certè ratione tam erit ſui negligens, vt tale quiddam in animum induxerit, *At populus meus* nulla habita dignitatis ſuæque ſalutis ratione, *oblitus eſt mei diebus innumeris*. Cæterùm cùm Deus ſaluberrima ac maximè ſalutaria remedia afflictis mentibus adhiberi velit, inſultat Aegypti populo, quod ſiniſtra parúmque appoſita medicamenta vulneribus applicat, quibus exaſperatur potius malum, quàm miteſcit: Proinde commonſtrat vnde petenda ſanitas, à quo ſalus expetenda: *Aſcende*, inquit, *in Galaad, & tolle reſinam virgo filia Aegypti fruſtra multiplicas medicamina, ſanitas non erit tibi.* Erat autem Galaad vna ex ſex oppidis, in quam vt in aſy

Hier. locus explicatus.

Galaad Leuitarũ ſtatio, & homicidarũ aſylũ.

in aſylum & perfugium ſe recipiunt qui fortuitò atque imprudenter, nulla deſtinata malitia alicui vitam eripuerant, eáque ciuitas Leuitis & Sacerdotibus aſſignata erat, apud quos vigebat lex & verbi Dei miniſterium. Siquidem vt Malachias ait, *Labia ſacerdotis cuſtodiunt ſcientiam, & legem ex ore illius requirent, quoniam ſit angelus Domini exercituum,* hoc eſt, Dei legatus & interpres cui incumbit docendi munus & doctrinæ ſtudium. Quocirca propheta huc afflictum conuocat, atque à Deo eiúſque miniſtris petendum auxilium demonſtrat, alioqui non ſolùm irrita fore remedia aliunde conquiſita, ſed etiam damnoſa, quod iis vſuuenit qui in alium, quàm in Deum defigunt oculos, aut conualeſcendi ſpem & fiduciam collocant. Sic idem Vates contritæ & conquaſſatæ conuulſæque Babyloni quæ eſt velut ſcelerum quædam officina, reſinam adhibēdam conclamat, ſi forte ſanetur. Sed cum ſalutaria monita reſpuat atque auerſetur, cum ad Dei verbum eiúſque monita & vellicationes obſurdeſcat, vt inſanabilem ac morbo deplorato implicitum omnes certatim deſerunt, atque aliò ſe conferūt. Qua metaphora indicat Hieremias Concionatores ſacros ac Dei miniſtros nulla nō remedia adhibuiſſe ſanādis eius vulneribus, medendis animi vitiis, atque extremam impendiſſe operam eximendis menti erroribus: ſed non ſucceſſiſſe curationem, omnémque medendi operam fruſtra inſumptā. Quocirca viſum eſt illam relinquere ſuæ cæcitati, & ſubiicere Dei iudicio, à quo illi miſeranda clades & acerba calamitas, concitatis in illam hoſtib. ferociſſimis, imminet, qūod Chriſtus etiam Iudæis euenturum denunciat, qui tot prouocati beneficiis, in Prophetas ac Seruatorem, eiúſque aſſectatores immaniter ſæuierūt.

Num. 35. *Deut. 19.* *Ioſ. 20.* *Cap. 2.*

Hier. 50.

Mat. 19.

DE VITE SEV VINEA, CVIVS PARTES atque appendices, ſarmenta, palmites, malleoli, pampini, clauiculi vel capreoli, vua, racemus, botrus, acinus vinaceus, ſeu acinorum granum: Et quàm appoſitè horum pleraque Concionibus ac vaticiniis adhibentur.

CAPVT XXV.

CVM multæ paſſim in ſacris Bibliis adſtabiliendam veritatem, ac rei dubiæ vel obſcuræ faciendam fidem Parabolæ, hoc eſt, rerum notiſſimarum ſimilitudines narrationibus adhibentur, tum nullæ magis vel vaticinia, vel conciones illuſtrant, quàm quæ ex vite eiuſque ſobole deſumuntur. Primum

Gen.49. enim ſe offert inſigne illud vaticinium Iacob Patriarchæ de Meſſia, qui ex Iudæ ſemine oriundus ſalutem & reconciliationem, reditúmque in Dei fauorem & gratiam mortalibus attulit. *Non auferetur ſceptrum de Iuda, nec dux de femore eius*, hoc eſt, non deſinet nec abolebitur imperium, *donec veniat qui mittendus eſt*,

Prophetia de Chriſto. nempe Soſpitator ac ſalutis autor *IESVS CHRISTVS*, *Et ipſe erit expectatio gentium*, hoc eſt, ad illum gentes ſe conferent, illius doctrinam amplectentur, illi fident atque innitentur, illius imitabuntur vitam, mores, & ſtudia, *Ligans ad vineam pullum ſuum, & ad palmitem vitis aſinam ſuam, Lauabit in vino ſtolam ſeu indumentum ſuum, & in ſanguine vuæ pallium ſuum.* Quo crucis & effuſi ſanguinis myſterium exprimitur, cuius virtute expiati ſumus, atque à diaboli mortíſque tyrannide per reſurrectionis efficaciam in libertatem

Cap.11 aſſerti. Tale quid deſignat Eſaias, cùm inquit, *Erit in illa die radix Ieſſe, Qui ſtat in ſignum populorum, ipſum*

gentes

gentes conquirent & deprecabuntur. Alluſit ad erectum vexillum aut ſignum aliquod quod eminus conſpici poſſit, quale nautæ *Baken* vocant, in quod velificantes interdiu continenter oculos defigunt, vt noctu in Cynoſuram aut polum arcticum, quò curſum inoffenſè dirigant, nec vſpiam impingant, aut diuerſi rapiantur. Cæterùm cùm vitis aſpectu ſit amœna, pampinorum ac foliorum pompa, clauiculorum amplexu, vuarum turgeſcentium vbertate, in ſtatu connubiali vxor numeroſa prole fœcunda huic ſtirpi comparatur, cùm Dauid inquit, *Vxor tua ſicut vitis abundans*, quæ longè latéque palmites diffundit, *in lateribus domus tuæ*. Sapientia verò ſui commendatrix. Ego, inquit, *quaſi vitis fructifera, gratiſſimum vndique odorem diffundo*, hoc eſt, ſuauiſſima eloquia & ſalutarem doctrinam omnib. profero, quo refici poſſint, tanquam ſucculenta ac ſapida vua. Quiſquis enim huius ſermones amplectitur, proſperos ſucceſſus eſt habiturus, magnáque in virtute progreſſus & incremẽta. Quam felicitatem Deus per Oſeam præclaris aliquot metaphoris Iſraeli & quiſquis in gratiam cum Deo redierit, pollicetur: *Sanabo*, inquiens, *contritiones eorum & diligam illos ſpontaneè*, quo indicat liberalem, & ſpontaneam, gratuitámque peccatorum veniam, *Quia auerſus eſt furor meus ab eis, Ero quaſi ros Iſraeli, & germinabit quaſi lilium aut roſa, & erumpet radix eius vt arbores Libani, & propagabunt ſe rami eius, & erit quaſi oliua gloria & decor eius, & odor vt libani. Et germinabunt quaſi vinea, & augeſcent vt triticum*, quo etiam affluenter fruentur. Horum commemoratione omnium rerum affluentiam ac proſperitatem indicat, ac florentiſſimum fore Reipublicæ ſtatum, nec quidquam etiam defuturum eorũ, quæ ad internum animi de

Simile à vexillo erecto.

Pſal. 127.

Eccl. 24.

Oſeæ 14.

mi decus, mentíſque ornamentum ſpectant: iis verò qui munificentiæ diuinæ immemores, deliciis ac voluptatib. dediti ſunt, ac luxuria diffluunt, contraria
Cap. 24. omnia euentura Eſaias denūciat, nempe vineas extirpandas, nullam fore vindemiam, defuturū vinum iis qui ſe inter pocula cantilenis, ac Muſicis inſtrumētis oblectare ſolent, ac plus nimio laſciuire atque inſoleſcere, illam denique ſubſequuturā cladem & vaſtitatem, vt populus quo ciuitates maximè illuſtrari ſolent, ad nihilum ferè ſit redigendus, ſic vt pauci futuri ſint reſidui. Nam tale quid illi euenturum prædicit, quale decuſſis Oliuis aſſolet ex olea, & racemis peracta vindemia. Vt enim in huiuſmodi ſtirpibus non ita omnia decerpuntur, quin aliquid reſtet: ita ex ingenti clade quam perpeſſi ſunt, exiguus aliquis numerus
Hier. 8. erit reliquus, In eodem argumento verſatur per Hie-
Cap. 48. remiam Dominus qui impiobos non ſolum vaſtandos, pronūciat, ſed etiam fame ac rerum omnium inopia opprimendos adeo, vt deſint vuæ vitibus, & non ſint ficus in ficulnea, ſic, vt decidentib. foliis, nihil ex
Hieremiæ locus explicatus. his ſperari poſſit. Quo deſignat nulla fore ſedandæ famis ſolatia, quib. corpus poſſit ſubſiſtere, nulla afflictæ mentis fomenta, quib. poſſit fulciri: denique illos ad vnum omnes, ſicut ficus & vuas colligēdos vt nullæ reſtent reliquiæ: quemadmodum ſi finita meſſe aut peracta vindemia nihil ſuperſit ſpicilegij nulla racematio. Vt autē matureſcentes vuæ ſapidæ ſunt & ſucculentæ palatúmque & fauces ſapore grato reficiunt: Sic doctrina ſana & ſalubris, ſermo gratioſus & ſuauis
Deut. 32. mentes hominum fouet ac refocillat. Quocirca Moſes doctrinam pernicioſam & noxiam improborum hominum commercia eorúmque vitam mores & ſtudia vuis venenatis comparat quæ animos hominum noxio ac

xio ac prauo ſucco imbuunt, mentéſque bene inſtitutas, à Dei cultu & religione auertunt: *De vite*, inquit, *Sodomorum vinea eorum, & ſuburbanis Gomorræ: vua eorum vua fellis & botrus amariſſimus, Fel & virus draconum vinum eorum, & venenum Aſpidum inſanabile:* hoc eſt, ſermo illorum tam peſtilens & venenatus eſt, vt confeſtim inficiat & perimat. Quò ſpectat illa apud Oſeam ſubſannatio in hos qui ſuperſtitioſa doctrina imbuti, ac cultu pernicioſo dementati, reſpectant ad Deos alienos, vt ebrioſi ad vini pocula & lagenas, *ipſi*, inquit, *reſpiciunt ad Deos extraneos, & diligunt vinacea vuarum.* Comparat enim illorũ veſaniam qua rapiuntur ad idololatriam, temulentorum conditioni, qui ſemper ad calices & pateras viníque nidorem oculos ac nares habent intentas, ac conſpectis poculis, vel temulentorum ſodalitio exultant ac geſtiunt. Cæterùm cum in vineæ mentionem incidimus, illud obiter indicandum, Prophetas vitis vuarúmq; & aliarum ſtirpium nomine, nunc rerum abundantiam ac fertilitatem, nunc inopiam & penuriam, nónnunquam populi raritatem vel interitum, aliquando frequentiam, & qui ex paucis in numeroſam ſtirpem ſunt propagandi. Sic Deus apud Hieremiam eleganti Metaphora Idumæos ita ſpoliandos pronũciat, vt nihil ex illis ſit reliqui, adeo, vt hoſtes futuri ſint illis paulò clementiores, quàm ipſe: *Si te*, inquit, *vindemiatores aggreſſi fuiſſent, reliquiſſent forte racemum*, hoc eſt, non prorſus te expoliaſſent, aut omnibus tuis bonis exuiſſent. *Et ſi fures* nocturníque oppreſſores *ædes tuas inuaſiſſent, rapuiſſent quod viſum illis fuiſſet ſatis*, non tamen omnia forte conuaſtaſſent, ſed paſſi fuiſſent aliquid ſupereſſe: *At ego*, ait Dominus, *ita ſpoliaui Eſau*, ita abdita quæque detexi, *vt excuſſis omnibus angulis, nihil celari potuerit*, nec

Moſi locus explicatus.

Cap. 5.

Oſea loc. explicatus

Eſai. 17.

Cap. 49.

Hier. locus explicatus.

nec vlla ſupellex ſit relicta, Cùm autem prorſus odioſa ſit & deteſtabilis Deo ſuperbia & faſtus ex rerum affluētia ac proſperitate ortus, qua dulci fortuna ebrij inſoleſcunt ac ferociunt, illam tamen acriter contundit ac reprimit, & tales quamlibet multos proſternendos pronunciat, vt ſegetes quas meſſores plenis vlnis

Eſaia 7. exporrectiſque brachiis vellunt, atque in manipulos

Eſaia metaphora expl. complicant, ſic vt etiam ij qui ex paucis futuri ſunt reliqui, colligendi ſint, vt ſpicæ finita meſſe. interim pleróſque ſuperfuturos pollicetur, allata alia ſimilitudine, vt vuæ in vitibus, & oliuæ in olea. Quemadmodum enim nuſquam tam exactè perficitur vindemia, quin aliqua ſuperſit racematio, nec tam diligens oliuarum excuſſio, quin vel ſub foliis aliquid deliteſcat, vel in cacumine aliquid ſe proferat: ita à clade & vaſtitate aliqui ſuperfuturi ſunt qui in ſpem miſericordiæ ſunt reſeruandi, *In die illa*, inquit, *attenuabitur Gloria Iacob, & pinguedo carnis eius emarceſſet. Et erit ſicut congregans in meſſe quod reſtiterit*, (vt in ſpicilegio aſſolet omnibus manipulis ſublatis) *& brachium eius ſpicas leget*. Interim *relinquetur in eo velut racematio, & ſicut excuſſio oleæ vel duarum vel trium oliuarum in ſummitate rami, & ſicut quatuor aut quinque in cacumine arboris.* Quo indicat opulentos atque optimates faſtu & arrogantia turgidos deiiciendos: ex tenui verò plebecula nonnullos ſuperfuturos, quemadmodum exacta vindemia aliquot botri aut acini, quibus tenuiores ſe fouent ac recreant.

DE

DE HYSOPO.

CAPVT XXVI.

HYSOPVS hortenſis herba eodem etiam nomine Belgis cognita condimenti vice iuri innatat, quod eximij ſit odoris, ac ſapore nõ ingrato, ſic vt elixa quæque non minus ſalubria efficiat, quàm ſapida nam pectus & pulmonem expurgat, capitíſque pituitam extergit. quocirca in expugnando pleureſi ac morbo quouis laterari ſingularem effectum obtinet. Qua ratione viſum eſt Deo herbam hãc ſolenni ſacrificio adhibere, cùm vel leproſi luſtrandi ſunt, aut ſcelus aliquod piaculare expiandum, intincto Hyſopi faſciculo in ſanguine paſſerculorũ vel vitulorũ. Quocirca Dauid adulterij atque homicidij ſcelere contaminatus, aſpergi expiaríque hyſopo cupit, quò abſterſa omni macula, animi mentíſq; puritate niteſcat, reſpexit is ad veteris teſtamẽti ritus & ſacrificia. quæcunq; enim purificabantur iuxta præſcriptum legis Moſaicæ, ſanguine cum lana coccina & hyſopo aſperſa, puritatem ſunt cõſequuta. Quæ omnia vmbram quandã & figuram exhibebãt, vt Paulus ad Hebræos teſtatur, Chriſti cuius ſanguine omnia noſtra ſcelera expiata ſunt, ac fidei acceſſu obliuioni data. Cæterùm cùm Hyſopi mentio incidat in libris Regũ, ac Solomon diſſeruiſſe memoretur de arborib. à Cedro Libani vſq; ad Hyſopum quæ erũpit è pariete: nõ videtur mihi noſtra deſignari, quę nõ eſt exilis & minuta herba, ſed aliquãdo ſpicato purpureóq; floſculo in ſeſquipedalẽ magnitudinem aſſurgit. Quocirca Adiãtum ſiue capillũ veneris illum intellexiſſe interpretor, cirratis criſpíſq; foliis, quæ

Hyſopi effectus. *Leuit. 14.* *Num. 19.* *Pſal. 50.* *Exod. 24.* *Cap. 9.* *3. Reg 4.*

liis,quæ niſi murorũ aſpergines perſequitur. & quoniam rutæ foliis affinis eſt , hanc Belgæ *Steenruyte* vocant,hoc eſt,murariam rutam. Huic *Trichomanes* affinis iiſdem ſemper locis proueniens , quæ recto ſtilo eóque iunceo aſſurgit medij digiti longitudine , foliis minutis, vtroque latere diſtincta ſerie concinnoque ordine digeſtis,virore perenne,vtraq; herba eoſdem habet effectus , atque vt Hyſopus tuſſiculoſis & anhelantibus,pulmoniſque vitiis medetur. Vocantur autem nunc polytrichi nomine nũc callitrichi, ab effectu quo capillum cõfirmant,& nigredine imbuunt, illúmque criſpum & denſum perficiunt. Quoniam itaque exiguus eſt humiliſque fruticulus,vix palmari altitudine,atque è parietinis erumpit, hũc pro Hyſopo deſignari arbitror. Nam hic illius dicti ſenſus eſt, A celſiſſima quauis arbore ad minutiſſimam herbam quæ parietinis innaſcitur , omnia illum exactiſſime habuiſſe explorata.

DE ARVNDINE QVAE GRAECIS CAlamus,Belgicè Riet *vocatur,eiúſque differentiis , de lino, ſtipula, quiſquiliis & pleriſque aliis ex quibus ſimilitudines deſumuntur.*

CAPVT XXVII.

ARVNDINIS plures ſunt differentiæ. vna ſpecies eſt leuore perpolita, enodis, nulliſque diſtincta geniculis aut internodiis , quæ Typha paluſtris vocatur, qualis Chriſto pro ſceptro regali in manum tradita , in affectati regni ludibrium. Eſt huic ſtirpi ſceptri regalis aut imperatorij forma cuius

Matt.27. Typha paluſtris quid.

cacu

men duarum ferè palmarũ altitudine, ac craſſitudine pollicari, denſa compactáque lanugine ſtipatur, quam ſi manu aut digitis demulceas, holoſericum aut villoſam quandam congeriem contrectare te credas, quæ tamen poſt dies aliquot diſſoluitur in pappos, atque in diffuſam lanuginẽ euaneſcit. Alia in locis humectis atque irriguis paſſim conſpicitur, quæ *Canna paluſtris* aut *Donax* vocatur, culmo geniculato, terete, fiſtuloſo, lanuginoſa in cacumine congerie, eáq; diffuſa non cõpacta. Scatent hac paſſim vrbanæ foſſæ quæ mœnia ambitu muniunt, & in pomeriis paludoſa loca ac ſtagnãtia. Plebecula apud nos æſtiuis menſibus radicem huius ſtirpis certatim eruit, quòd habeat eſculenti quiddam non ſine nauſeoſa quadam dulcedine, quæ qualitas efficit vt apoſtemata ad ſuppurationem perducat, ac ſpicula ſpinaſque atque aculeos corpori infixos extrahat. Quoniam autem arundo nutanti eſt cacumine, auráque leuiſſima hinc inde impellitur, ob id illi aſſimulantur inconſtantes, mobiles, lubrici, vacillantes, volubiles, & qui in dictis factiſque, atque in omni vitæ actione non ſatis ſibi conſtant, aut in ſententia firmiter perſiſtunt, nempe arundine magis volubiles. A quo vitio cum Ioannes Baptiſta eſſet alieniſſimus, Chriſtus in laudem eius conſtantiæ, & quòd illius doctrina ac de Meſſia teſtimoniũ veritati forent conſentanea, prolixam cõcionem habuit, qua perſuaſum eſſe voluit promiſcuæ multitudini, illum arundini vẽto agitatæ prorſus diſſimilem, vt qui nuſquã vacillet, aut aliud ſtans aliud ſedens loquatur, vel leui momẽto à paulò ante probata ſententia dimoueatur. ſed conſtantem eſſe, ſtabilem, veracem, & cuius verbis nulla ſubſit vel leuitatis vel incõſtantiæ ſuſpicio. quocirca æquum eſſe, vt quiuis magnificè de tanto præ-

Canna paluſtris.

Arũdinis radix eſculenta.

Luc. 7. *Chriſti de Ioanne præconiũ.*

cone ſentiat ac loquatur, illúmque nō ex vulgata hominū opinione,ſed ex rei veritate æſtimet. Cæterùm vt reliqua perſequar, ex Arundinis conditione deſumitur Prouerbium, *Scipioni vel baculo arundineo inniti*, de eo qui ſpem ſuam ac fiduciá collocat in illo qui non ſolùm nō fulcit aut præſidio eſt,ſed etiam nocet:

Cap.36. ac detrimenta infert. Eadem vtitur Metaphora Eſaia teſte Rapſaces in obſidione Hieroſolymæ, qua inui-

4.Reg.18. ctum Deóque fidentem Ezechiæ regis animum labefactare vtitur, omnibúſque machinis ac minis ad de-

Cap. 29. ditionem ſolicitare. Apud Ezechielem quoque Dominus eadem vſus ſimilitudine inſultat regi Aegypti, illíque internecionem minatur. Cum enim Iſraelitas illius præſidio innixos fulcire ſtuduit, *ipſe velut baculus arundineus confractus*, & ſibi vulnus inflixit.& illos fœdè lacerauit, lateribus humeríſque vndique diſſolutis ac perforatis. Quo indicat omnes illorum vires attritas & collapſas eſſe, omnéque belli robur cōuul-

Pſal. 67. ſum & diſſipatum. Sic enim Deus, vt Dauid teſtatur, increpat feras arūdines,hoc eſt haſtatos ac lanceis armatos milites conuellit,labefactat,proſternit ac deiicit,Metaphora deſumpta à longis firmíſque arundinibus,quales etiá brachij craſſitudine ſpectamus, quas in acie vibrare ſolent, atque eminus cuſpidem hoſti obiicere:quod nunc Turcas in Paleſtina factitare audio ab iis qui ea loca religionis ergo frequentant. Similem cladem Deus ſtirpi Hieroboam intulit, atque

3 Reg.14. Iſraelitas idolorum cultui deditos concuſſit more nutantis in aqua arundinis, eóſque euulſit è terra vbere & fœcūda quam à progenitoribus Dei munere erant conſequuti. Quo deſignat illos ad nihilum redactos, atque opibus, potentia, honore, dignitate ſpoliatos. Vt autem Deus deſumpta ab arundine ſimilitudine,

ne, inani fiducia inflatos, & qui rebus caducis & momentaneis innituntur, nonnunquam conuellit & deiicit: Sic ediuerſo fragiles, imbecilles, puſillaminos, vacillantes, mœſtos erigit, cōſolatur, fulcit, animúmque ægrotum ac labantem ſalubri doctrina fouet; inſtaurat, reficit. Quo referri debet inſigne illud vaticinium apud Eſaiam de Chriſti lenitate & māſuetudine, quæ, afflictas quaſque mentes in ſpem ſalutis erit. *Ecce ſeruus meus quem elegi, dilectus meus in quo ſibi complacuit anima mea. Ponam ſpiritum meum ſuper illum, & iudicium gentibus annunciabit, non contendet neque clamabit, neque audiet quiſquam in plateis vocem eius, arundinem comminutam non confringet, & linum fumigans non extinguet, non erit triſtis nec turbulentus, & in nomine illius gentes ſperabunt.* Duabus hiſce metaphoris nempe Arundinis conquaſſatæ ſeu confracti Calami, & lini fumigantis declarat, quanta Chriſtus erga contritas afflictáſque mentes manſuetudine & clementia, quàm ſalubri doctrina in ruinam inclinatos erigat, labentes fulciat mœrentes ſoletur, imbecilles & vacillantes in fide inſtauret, & ſi quid aliunde acceſſerit damni atque incommodi reſarciat, adeo vt plagas menti illatas leniter tractet & placidè, nihil agat vi, minis, terrore, ſæuitia vt nonnulli feroci & turbulento ingenio, qui lapſos ſublata omni reſipiſcentiæ ſpe, ſæuiùs tractant, quàm manſuetudo Chriſtiana exigat. Similiter nec linum fumigans extinguet.

Eſaia 42. Luca. 4. Cap. 42. Mat. 21.

Eſaia 61.

Eſaiæ locus explicatus. 51

Quæ ſimilitudo deſumitur à lychno penſili, ſiue elychnio, vel ſtupa, vulgo *Lement*, quod oleo imbutum flammam alit nonnunquam ſubobſcuram & fumidam minuſque luminoſam, vbi vel pinguedo deſit, vel parciùs illa fouetur: itaque hac comparatione deſignat fidem modicam, debilem, vacillantē,

inclinatam, quæ tamen non prorſus extincta ſopitaque eſt, licet aliquando ſit extinctioni proxima. quam Chriſtus, & quiſquis eius miniſterio fungitur, nec extinguit, nec opprimit, ſed tantiſper dum aliqua pietatis ſcintilla emicet, & ſubſit mēti vel exiguus igniculus, nutrit, fouet, exuſcitat, atque animū Spiritus ſancti flabello accendit & illuſtrat, vt diſcuſſa omni caligine, lumen fidei & pietatis perſpicue eluceat ac longe lateque in vſum proximi ſe diffundat. Ita autem Deus doctrinam ſuam quæ eſt velut fomentum animæ, mentiſque pabulum, temperat & moderatur, ne quis nimia ſeueritate poſſit ab inſtituta profeſſione reſilire, atque ab Eccleſia alienari, nec etiam lenitate & manſuetudine nimia, tanquā molli educatione corrumpi, ac ſecuritate quadam oſcitante ac ſupina ad omnem virtutem obtorpeſcere. Siquidem iudicij ſeueritate in officio continentur impij, imbecilles lenitate & manſuetudine. Sic in Euangelio quo cuique ſalus denunciatur. *Dulcia permixta amaris*, hoc eſt, conſolationes minis, & amara dulcibus, hoc eſt, minæ cōſolatione mitigatæ. Per fumum, & vaporem nebulas: per fœnum Feſtucas, paleas, ſtipulas, fauillas, pulueres, quiſquilias, aliáque reiectamenta deſignantur in Bibliis cum homines, tum res viles, leues, inanes, futiles, minutæ, nihili, nauci, nulliúſque momenti vel pretij, & quæ plus detrimenti, quàm commodi adferunt. Ex his variæ & multiplices ſimilitudines a ſacris ſcriptoribus ſumuntur, quibus narrationes ſuas exornāt. Sic Deus impios vt paleas diſſipādos pronunciat, exurendos vt ſtipulas, vt puluerulēta quæque diſcutiendos, vt quiſquilias aliáque ventiludibria diſpellendos. Quò ſpectat illa apud Iob ſententia. *Lucerna impiorum extinguetur*, hoc eſt ſplendor eorum, gloria, honor, decus,

Doctrina Christi quid mētu præſtet.

Quiſquilia quid deſignēt.

Pſalm. 1.
*Cap.*21.
*Eſaia.*17.

cus,

cus, magnificentia obſcurabitur & exoleſcet. *Et erunt improbi velut paleæ ante faciem venti, & ſicut fauilla quam turbo diſpergit*, hoc eſt, repentino funditus commi- Cap.25.
nuentur. Sic Eſaias triturandos pronunciat Moabitas, & quicunque Dei verbo obſiſtunt, vt teri ſolent paleæ in plauſtro, & non minore negotio abſu- Cap.5.
mentur, quàm ignis deürit ſtipulam aridam. Non minus atrocia minatur iis quibus conſuetudo peccandi in naturam abiit, & vitiis ſuis iam domeſticis atque aſſuetis occaluerunt. *Si mutare poteſt Aethiops pellem ſuā & pardus varietates ſuas*, hoc eſt, tegmen maculoſum Hier.13.
illi natiuum, *& vos poteritis benefacere cum malis eſtis aſſueti. Quocirca ego vos diſſipabo tanquam ſtipulam quæ vento rapitur in deſerto.* Similí clade perituros denun- Cap.1.
ciat apud Eſaiam illos qui cultus adulterinos ſtabilinnt, & omne præſidium ac fiduciam in idolis conſtituunt: *Eritis*, inquit, *ſicut quircus defluentibus folijs, & ſicut hortus abſque aqua. Et erit fortitudo veſtra*, hoc eſt, Deus ille ficulneus, cui innixi eſtis, *vt fauilla ſtupæ, & opus veſtrum quaſi ſcintilla, & ſuccendetur vtrumque ſimul, nec erit qui extinguat*, hoc eſt, Omnis illa pompa ac ſpectaculum fictæ religionis abolebitur incēdio, vt purgamenta lini & ſtupea congeries accenſa face deflagrant. Cæterùm vt reliqua perſequar, Amos prophe- Cap.8.
ta acriter inſectatur negociatores frumentarios, quód cum granaria habeant onuſta frugibus, in annonæ penuria famelicam turbam deglubunt, ac præter ſtateras doloſas, trutinámque acciſam ac parum æquā qua populares defraudant, tenui plebeculæ pro ſincero tritico quiſquilias, paleas, glumam, acus, hoc eſt, peripſemata ſeu purgamenta furfuribus deteriora obtrudunt, ac cariùs diuendunt ac fallaci aſtu, inopia reddunt ſibi oberatos atque obnoxios, vt non

diuerti,etiamſi merces viliùs proſtent. Quoniam nemo debitorum Græca fide, hoc eſt,prompta numerataque pecunia emptioné cum creditoribus tranſigit. Quod ſi cui libeat hanc prophetæ Satyram excutere, quam contra hos inſtruit, qui plus nimio quæſtui inhiant,magnóque inopum detrimento precia rerū intendunt dilucide perſpecturus eſt,quàm graphice atque ad viuum noſtræ ætatis homines ſuis coloribus depingat,& quid Deus illis minetur,qui pauperes abſorbent, atque egeſtate oppreſſis victum vitæque ſubſidia ſubtrahunt.Verùm iis miſſis , ſermonem referamus ad Metaphoras, quæ ex inutili ac volatili hac cōgerie deſumuntur ad illuſtrandas res veras ac ſolidas. Deus cum apud Hieremiam verbum ac doctrinam ſuam cum primis ſalutarem,efficaciſſimam in erigendis paſcendiſque famelicis mentibus prædicens tritico illam comparat, quod ſolidum alimentum corpori præſtat,vt illa animę,doctrinam verò inanem ſuperſtitioſam,adulterinam,fucatam,inſtabilem, fallacem,

2.Cap. 6. noxiam infrugiferam ſomno ac paleis,*Quid tritico,* inquit,*cum ſtramentis & paleis,* hoc eſt,quid vanitati cum veritate? quid ſomno inani ac fallaci cum re vera, certa & indubitata?quid denſiſſimis tenebris cum clariſſima Euangelij luce?Paleæ etiam metaphora Ioannes

Matt.3. Chriſti præco vtitur cum acriter inſtigat ſocordes

Simile à tritico & paleis. ad amplectendam ſalutem. adeſſe enim Meſſiam *qui* accepto in manu ventilabro, *expurgabit aream ſuam, & congregabit triticum ſuum in horreum : paleas verò exuret igni extinguibili.* Quibus verbis indicat pios recipiendos in æterna tabernacula poſt exactos huius æui labores:impios verò æternis incendiis deſtinandos. Vt autem Ioannes magna ſeueritate commonefacit populum officij ſui , & hortatur ad reſipiſcentiam adhibitis

hibitis parabolis de ſecuri arbori admota mox excindendæ de ſecernendo tritico à paleis : ita Chriſtus *Matt.7.* cui ſemper fuit odioſa ac deteſtabilis hypocriſis , hoc eſt ſimulata ſanctimoniç ſpecies,fictáque pietatis vmbra,adducta trabis & feſtucæ ſimilitudine, acriter caſtigat illos qui plus nimio ſunt oculati in alienis vitiis ac minutiſſimos errores curioſiùs obſeruãt, eóſq; exaggerant in immenſum,cùm vitiis ſuis maximè blãdiantur,eáque ita extenuent,vt in nihilũ recidere patiãtur.Quò autem huiuſmodi vitioſi affectus & complures alij,nẽpe philautia,hoc eſt cæcus amor,ſuíque fiducia & faſtus arrogantia animi elatio, proximi deſpectus odium,ira, vindictæ cupiditas hominum animis eximãtur,ſacri vates ac ſapiẽtiæ profeſſores mentes illorũ ad modeſtiam ſuíque cognitionem ac naturæ notitiam reuocant,vt obſeruare cõdiſcant æui huius breuitatem,& quam ſit inanis,fugax,fragilis , cadnca,euanida vita mortalium:& cum innumeris malis expoſita,tum anguſtis arctíſque finibus terminata, breuiſſimis ſpaciis circumſcripta, ſic vt ab iis appoſitè ſpiritus ipſaque vita qua homo ſubſiſtit , ſomnium cenſeatur fumus,vapor,halitus qui confeſtim euaneſcit,atque in aëra diffunditur, vmbra, bulla fœnum & *Iacob.* 4. herba cito areſcens, flos & folium mox deciduum & *Pſalm.*36. 67. 101. vt Iob ait,ventus qui per aëra voluitur.Quibus meta- 103. phoris deſignant ſacri vates gloriam,decus, magnifi- *Iob.*8.14. centiam,& quidquid eſt humanæ ſapientiç,quidquid 13.7. fortitudinis & prudẽtiæ,vanum eſſe, fluxũ caducum, *Eſa.*9.45. ruinoſum, niſi ſtabili atque æterno Dei verbo fulcia- *Oſea.*13. tur , niſi cœleſti virtute ſuſtentetur. Hæc omnia ſcri- *Eſa.* 40. *Iacob.*1. pturæ teſtimoniis abunde ſtabiliri poſſent , ſed opus *1.Pet.*1. in immenſum creſceret. Quocirca quædam in mar- *Eccle.*14. gine deſignaſſe ſufficiat , quæ ſtudioſo auidóque le-

ctori,ſi perquirere velit, omnium ſpecimen ſunt exhibitura.

DE CVCVMERE ET PLERISQVE *aliis herbis quarum in Biblijs fit mentio.*

CAPVT XXVIII.

Cvcvmis vel cucumer notior eſt quàm vt deſcribi debeat. Hunc autem & pleráſque alias herbas Hebræis atque Aegyptiis fuiſſe vſui Bibliorum hiſtoria commonſtrat. Cum enim Moſes vexaretur à populo Iſraelitico, ac vulgus promiſcuum flagraret deſiderio carnium: *Quis*, inquiunt, *dabit nobis carnes ad edendum?* recordamur piſcium quos in Aegypto comedimus. In mentem venerunt cucumeres, pepones, porri, cæpæ, & allia. Iſtis autem non ſolùm plebeij vtuntur, ſed etiam patritij partim in obſoniis & condimentis, partim in acetariis cum oleo, aceto & pipere ad acuendam cibi auiditatem. Erexerunt olim in vinetis & cucumerariis caſas & tuguriola, quod etiam hodie Galli & Belgæ factitant, in quibus cuſtodes excubabant, ne quis alienos prouētus inuaderet. peracta autem vindemia, ac ſublatis cucumerũ aceruis, ſubducebant ſe excubitores, ac gurguſtia deſeruerũt, nulláque amplius conſpecta hominum frequentia. Ab hac ſolitudine deſumit ſimilitudinem Eſaias contra Hieruſalem, quam pronunciat deſolandam ac redigendam in vaſtitatem, vt vix tenue veſtigium ſuperſit futura ſit velut in deſerto vineto & cucumerario tugurium vacuum. *Et erit*, inquit, *filia Siō, vt vmbraculum in vinea, & ſicut tugurium in cucumerario, & ſicut ciuitas obſeſſa quæ vaſtatur*, Baruch autem ſtatuas, delubra

Exod.11. *Cap.1.*

lubra & ſimulacra idolorum non plus terroris incutere ait, quàm tugurium in cucumerario. *Nam quale eſt*, inquit, *formido aut terriculamentum in cucumerario nihil cuſtodiens: Tales ſunt iſtorum Dij lignei, aurei & argentei, aut qualis eſt in horto Rhamus aut ſpina alba cui auiculæ inſident.* Alludit ad Priapi ſtatuam quæ in hortis collocari ſolet ad abigendos terrendóſque nocturnos fures. Quod huiuſmodi verſibus indicat Horatius qui Baruch verbis prorſus conſonat, ac pari irriſione vulgi ſuperſtitionem exagitat.

Olim truncus eram ficulnus, inutile lignum,
Cum faber incertus, ſcamnum facerétne Priapum
Maluit eſſe Deum: Deus inde ego furum auiumque
Maxima formido, nam fures dextra coërcet,
Obſcænóque rubet porrectus ab inguine palus.
Aſt importunas volucres in vertice arundo
Terret fixa, vetatque nouis conſidere in hortis.

DE IVNIPERO.

CAPVT XXIX.

VT Cucurbita vmbraculum & velut opus topiarium Ionæ præbuit, atque à Solis æſtu liberauit: Sic iuniperus Heliæ ex itinere laſſo ac defatigato vmbram exhibuit. Cum enim vates hic profugus ceſſiſſet furori Ieſabelis, ac loca deſerta peragraret, ſub quadam Iunipero reſedit. Hoc ſiquidem arbuſtum cum denſius frutificetur, ad arcendum ſolis calorem non eſt incommodum. Quocirca mœſto & delaſſato fuit is ſeceſſus moleſti itineris ſolatium, cum autem his paululum reſpirat inædia tædióque conſe-

Cap. 4.
3. Reg 19.

Helias profugus. ctus, finem vitæ ſibi imponi cupit. Cæterùm cum ſomnus (vt ſic cõſtitutis aſſolet) obreperet, ac ille paululum obdormiſceret, ecce aderat genius, & illum ad cibum capiendum inuitauit, oblato pane cinericeo, & aquæ poculo, quo refocillatus rurſus iter ingreſſus prouenit ad montem Oreb in cuius ſpelunca noctem illam ſecurè peregit tutus ab inſidiis illorum qui furibundæ mulieris mãdato Dei prophetas ad mortem rapiebant. Quæ documẽto cuique eſſe debent, Deum in vitæ huius ſtadio miris modis ſuos exercere, verùm non prorſus deſtituere, quos rametſi calamitatibus premi patiatur, nonnunquam tamen illos opprimi ſuſtinet. Iob cum ex tanto opulentiæ & felicitatis gradu in extremas calamitates eſſet deiectus, deplorat ſe irrideri ac ſubſannari à ſordidis infimæque ſortis homuncionibus, qui præ egeſtate atque alimenti inopia
Cap. 30. victum in ſyluis venabantur, ac Iuniperi rubíque baccis, atque herbarum radicib. famem ſedabant, vt conſpicimus hodie validos vagóſq; nebulones quos noſtri à liguriendis ollis (nam encenia feſtáque Genialia paſſim conſectantur) *Pot boeuen* vocant, radices Iringiorum, dauci, paſtinacæ ſylueſtris eruere, atque acinos rubíque mora ex ſentibus & virgultis decerpere.

DE LABRVSCA.

CAPVT XXX.

LABRVSCA vitis eſt ſylueſtris, vuam proferens guſtatu peracerbam, quæ non matureſcit. Hunc fructum quoniam nihil gratum palato proferat, Deus moribus & naturæ hominũ deprauatæ apud Eſaiam

Eſaiam accommodat. Cum enim formandis colendiſque Iudæorum mentibus nihil non operæ, nihil non laboris impendiſſet, omnis labor & induſtria fruſtra inſumpta eſt. Quantumuis enim ſtudioſè atque accuratè vineam ſuam excoluerit, nihil effectum eſt, nec vuas vllas ſapidas produxit, ſed labruſcas, hoc eſt, acerbas & immaturas vuas. expectauit ex tam diligenti cultura iudicium, æquitatem, mores inculpatos, vitæ, integritatem, gratitudinem erga tam ſedulum atque induſtrium cultorem: ſed vice verſa, prolata ſunt acerbiſſima quęque, iniquitas, iniuſtitia, virtutum neglectus, odium, ira, indignatio, ingratitudo erga tam munificum animi mentiſque cultoré. Eandem vocem accommodat impiis quibus Deus in obliuionem & contemptum deuenit, quorum irritum fore conatum indicat, ac fruſtra illos laboré inſumpturos excolendis vineis, Sic in die, inquit, plantationis tuæ labruſca proueniet. plantabis plantationem amœnam, ſed germen alienum conſeres, hoc eſt, tametſi amœna plantaria humo commiſeris ex generoſa vite deſumpta, ſic vt omnia tibi ſpem optimam polliceâtur opimæ vindemiæ, vbi aduentare incipiet maturitatis tempus, pro ſuauiſſimo fructu labruſcas percipies. Similiter in ſegete quæ maturius ad meſſem deueniſſe tibi videbitur, peribit tibi ſperatæ annonæ prouẽtus. eo ſiquidem die quo demetendæ erunt fruges, ac meſſi inſiſtendum, alieni ſubito irruent ac depopulabuntur ſegetem, nec quidquam in horrea côuehes eorum quibus tam ſedulam curam impenderis. De his paulò fuſius ſuperius quædam enarrata ſunt.

Cap.5.

Eſai.17.

DE

DE METHA, RVTA, ANETHO, Cimino, quæ Christus parabolis adhibet in inſectanda Phariſæorum auaritia, & fucata Religionis ſanctimonia.

CAP. XXXI.

HERBÆ iſtę in crebro vſu ſunt apud omnes cum plebeios tum patricios, ac paſſim in compitis & triuiis proſtant venales. Quoniam autem holitores viſi ſunt aliquem quæſtum ex iis conſequi, Phariſæi decimarum exactionib. etiam hæc grauare cœperunt, atque aliquid lucri ex iis corradere. Quocirca cum CHRISTO inuiſa eſſet ſimulata Religionis ſpecies, atque auaritia Scribarum deteſtabilis & odioſa, inſectatur illos acriter & ſeuerè, qui omnia ad compendium ſuum rapiunt, ac minutiſſima quæque conſectantur, cùm illa quæ multum habent momenti ad ſummam pietatem & in quibus conſiſtit columen Religionis, negligãt, nec ad ea magnopere ſint intenti. Sic in extorquendis decimis adeo ſunt ſuperſtitioſi, vt è vulgaribus holeribus mentha & anetho quæ Belgis *Dil* vocatur, decimas exigant, cum pro nihilo dicant iudicium, miſericordiam, fidem, quæ virtutes illos commonefaciant, ne quem afficiant iniuria, vt egenis ſubueniant, ne quem fallant periurio, ſed cuique fidem ſeruét. itaque iis neglectis quæ ſunt in Religione præcipua, ſuum negotium agunt, ſuúmque quæſtum ac commodum plus ſatis ſpectant: in maximis cæcutientes, in minimis mirè oculati.

Matt. 23.
Luca 11.

DE

DE SINAPIS VI ET NATVRA, CVI *fides ac Dei verbum comparantur.*

CAPVT XXXII.

QVo omnibus innoteſcat ac perſuaſum ſit, quàm ſalutaris ſit doctrina Euangelica, quæ mentes hominum, in Deum eiuſque notitiã erigit, ac fide ſolida, imbuit. Christus multis variiſque parabolis ex rebus paſſim obuiis deſumptis nulli non mortalium ad hanc amplectendam autor eſt & inſtigator. Comparat autem regnum cœlorum, hoc eſt, doctrinam Euangelicam quæ fidem alit ac fouet ſemini margaritis, fermento ſagenæ, ſiue fetricudo, grano Sinapis minuto quidem illi & exili, ſed quod vi efficaci & adurente torpentem linguam vellicet ac palato langueſcenti ſaporem gratum excitet: Sic omnes nationes huius ſemine comminuto, attritóque manuaria vel truſatili mola affuſo aceto vel omphacio condimenti vice vtũtur. Quemadmodum autem Sinapis minutiſſimum ſemen ſolo cõmiſſum vbi adoleuit in ſtupendam proceritatẽ aſſurgit, ac longè latéq; ramos diffundit adeo vt alitibus & vmbraculũ & nidulandi commoditatẽ præbeat: ita verbũ Dei & fides minimè otioſa tametſi in ſpeciẽ humilis videtur & exilis, ſe tamen ſenſim propagat, atque vt fructifera frondoſáque arbor, vires, incrementa ſuſcipit. Rurſus vt Sinapiſmus, hoc eſt, cataplaſma ex cõtuſo ſinapis ſemine, membris ſtupidis vel letargo, vertigine, apoplexia paralyſi epilepſia oppreſſis motum ſenſúmque excitat, atque inhulcerata nonnihil cute, ſanitati reſtituit. ita fides Dei verbo fulta ſtupidas torpentéſque mentes, erigit, & inſtaurat, atque ad omnia pietatis officia agiles reddit & expeditas. Quocirca ardor & acrimonia.

Matt. 13. Luc. 13. & 17. Marc. 4.

Par effectus verbo Dei & ſinapi.

Sinapis,

Sinapis,ſapórque feruidus & ignitus, qui nō ſine narium vellicatione lachrymas elicit,ac caput ſternutamento à pituita expurgat, appoſitè verbo Dei aſſimilatur,quod etiā mentes concutit,vrit & inflāmat,atq; animos languidos & oſcitantes ad pietatis ſtudia incitat àtque accendit,& nonnunquam pœnitentiæ lachrymas extundit. Cum ſolicitudinem ac curā rerum terrenarum,qua ferè diſcruciari ſolent anxię mentes,

Matt.6. Chriſtus animis hominum eximit, lilia nos contemplari vult non hortenſia quibus cultus adhiberi ſolet, ſed agreſtia ac ſponte nata.Itaque horum exemplo in munifici patris fiduciam nos excitat,qui nobis de pabulo & commeatu affluenter proſpicit,vt alitibus:de victu,de nitore cultúq; veſtium,vt liliis agri,quæ tam nitidè támque operosè exculta ſunt, vt ne Salomon quidem Regum ampliſſimus cōſpici potuerit vel cultior vel ornatior etiam cum in ſummo ſplendore eſſet conſtitutus.Quamobrem Chriſtus ſummo ſtudio inhiare nos vult doctrinæ Euangelicæ, ac rerum cœleſtium contemplationi inſiſtere, adeo vt nihil nobis defuturum polliceatur earum rerum quæ in hac fragili vita & caduca neceſſariæ ſunt, vt etiam vltro ac ſpontanea Dei liberalitate ſint acceſſuræ.

DE HEDERA QVAE ARBORIBVS AC *parietibus tenaci amplexu adhæret.*

CAPVT XXXIII.

Cap.4. HEDERA quæ Ionæ Prophetæ aduerſus Solis æſtum vmbraculum præbuit (quamquam alij Cucurbitam ſatis appoſitè verterunt)ab hærēdo nomen ſortita eſt : quòd natura ſit ſequaci,omnibuſq; ſe affigat.Hinc Perſius.

Hilio

Heliconidáſque & pallidam Pirenen. *In proœmio.*
Illis relinquo, quorum imagines lambunt
Hederæ ſequáces.

Cum autem hæc arbor Baccho poëtarum præſidi ſit conſecrata, vt olea Mineruæ, ob id poëtæ hac coronari ſolent quemadmodum lauro victores. *Hedera Baccho ſacra.*

Sic Virgilius,

Paſtores hedera creſcentem ornate poëtam.

Et cum Auguſtum orbis domitorem ſuo poëmate celebraret, allegoricos petit, ſuo quoque carmini locum eſſe inter eius triumphos, ac patiatur hederam qua poëtæ exornari ſolent, inter lauros Imperatoribus victorioſis dicatas, nonnullum locum obtinere. *Ecloga 7.* *Laurus Victoriæ ſacra.*

A te principium, tibi deſinet, accipe iuſſis *Ecloga 8.*
Carmina cœpta tuis, atque hanc ſine tempora circum
Inter victrices hederam tibi ſerpere lauros.

Cum autem ſuperſtitioſa gentilitas Bacchi orgia, hoc eſt, ſacra Liberi patris tertio quoque anno (vnde *Trieterica* dicta) ſolenni ritu celebraret, ex hac virēte fronde ſerta & coronas confecit. Sic in libris Machabæorum Antiochus Iudæos coëgiſſe legitur, vt deteſtatis patriis legibus, contemptiſque diuinis inſtitutis, bacchantium more hedera redimiti orgiá celebrarent, & qui id facere recuſaret, morte plecteretur. Quòd autem hæc arbor quæ perpetuo frondet, nec vnquā foliis deſtituta eſt, Baccho ſacra ſit, hinc ortum putō, quòd ebrietati obſiſtat, ac diſcutiendis capitis doloríbus ex temulentia contractis ſit accommoda, foliis etiam aut ramuſculis foris capiti admotis, ſic, vt videri poſſit huius arboris vmbra Ionæ vati non incōmoda, vt quæ capitis grauedinem ex æſtu & laſſitudine contractam *Lib. 2. Cap. 6.* *Hedera cur Baccho ſacra.*

tractam

De re ruſtica. tractam diſcutiat. Mira autem deſcribitur à Catone vis & natura Hederæ. Si enim poculum ex ligno eius conficiatur & vino impleatur, ſi id dilutum ſit atque aquæ miſtum, continuo vinum effluit, atque inferne per lignum diffunditur. Tanta eſt enim inter hæc *antipathia*, hoc eſt, diſcordia, vt alterum alteri admiſceri non ſuſtineat, ſed vaſculum hederaceum vinum reſpuat. *Hedera vino obſiſtit.* Cæterùm an hedera fuerit quæ Ionam ab ardore Solis tutata ſit, & quā indignanter tulit exareſcere, radice à verme eroſa, nonnulli interpretes, tum etiam Auguſtinus ambigit: *Cucurbita.* cum Cucurbita in eum vſum ſit accõmodatior, quam vox Hebræa deſignare videtur, quòd ampliſſima folia proferat, atque clauiculorum amplexu in ſublime nitatur opúſque topitiarium citiſſimè perficiat, ſub quo capturæ opacū frigus atque æſtum, ſolíſq; ardorem propulſare liceat. cū cuius infrigidantis ſit naturæ, feruido cœli ſtatu foris corpus à calore tuetur: intus etiam atque in corpus admiſſa intemperiem ex æſtu contractam mitigat, vt acetaria ex cucumere, milone, pepone, citrullo, lactucis, ſimplice, portulaca confecta, quæ primis menſis inferri ſolent, atque etiam eorum nonnulla naribus admoueri, quo ſpiritus collapſi recreentur.

DE MORO ARBORE ET *fructu eius.*

CAPVT XXXIIII.

MORVS arbor Belgicæ nationi notiſſima æſtiuis menſibus in vſum refrigerandi expetita caudice eſt vel trunco valido, cortice vbi adoleuit, ſcabro, nec vllo læuore perpolito. ligno intus colore buxeo & ſubflauo, foliis in expanſæ manus modum diſſectis,

diſſectis, ficui non abſimilibus, fructu oblongo, ouali granoſo, primum candido, cum pubeſcit, rubro, maturitate nigricante arborum omnium poſtremò floret, nec in folia floréſq; ſe expandit niſi ver ſtabile ſit, quaſi nolit vllam hiemis iniuriã aut aëris inclementiam perpeti, at quæ omnium primò fructum maturum & eſculentum edat. Inficit Morum manus ſanguinolento colore vbi maturit: eluit extergétque maculas ac næuos immaturum, hoc eſt, album ac nondum rubicundo colore perfuſum, ſic vt nihil neceſſe ſit aquam aut quid aliud extergendis manibus adhibere, ſed ſuccum tantùm mororum quæ adhuc vireſcunt. Fructus huius arboris ſalubriter expetitur in refrigerandi vſum æſtiuis præſertim menſibus quibus potiſſimum viget, idque in prima mẽſa atque ante cibum aſſumptus, nã peracto prandio aut cœna in corpus admiſſus putreſcit, ac morbis ex corruptione excitatis ſeminaria miniſtrat, vt Ceraſia, pruna, corna, perſica, vuæ recẽtes, &c. quæ ante cibum refrigerant, ſitimque ſedant, ac calidam hepatis intemperiem mitigant ac reprimunt. nec verò grauatè poſt cibum admittere ſoleo, modò horum fructuum ſuccus deglutiatur non admiſſo in corpus cartilagineo illo ſtamine quod à pediculo cui fructus adhæreſcit per morum ſe porrigit. ſic enim vino exilaratis fumos reprimit, vt poma ſucculenta, punica, arengia, limones, & mala Citrea quæ abſoluto prãdio hoc efficiunt, vt quis minus ebrietati ſuccumbat, & mens illi minus fumo ac vapore vini obnubiletur. Sic enim à naturali ratione non videri poſſit alienum, nec valetudini contrarium quod Horatius cecinit. *Mora quando edendal*

Ille ſalubres
Aetates peragit, qui nigris prandia moris

Finiet.

Alioqui ſi affluentiùs deuorãtur mora, vt à laſciuis ac petulcis puellis aſſolent, ſubſtituẽdum eſt, *Incipiet*. Conficitur ex mori arboribus fructu, tum ex eo qui ex Rubo colligitur medicamentum aut ἔκλειγμα quod *Diamoron* vocatur, reprimendis vuluæ ac tonſillarum fauciúmque tumoribus aptum. Adimi autem aliquãdo hæc ſolatia ac naturæ fomenta improbis qui vel

Pſal. 77. Dei munificentiam nõ agnoſcunt, aut eius donis abutuntur, Dauid paſſim teſtatur, inter hęc alias quoque vitæ delicias complexus. *Conſumpſit*, inquit, *bruchus & locuſta fruges illorum, grando vites, & pruina moros eorum.* Sæpius enim contingit aëris inclementia atque intempeſtiuo gelicidio floreſcẽtes vineas, moros, ſegetem, oleas ita confici, vt nullus prouentus ex illis percipiatur. Cæterùm cùm in Mori mentionem incidimus, obiter enarrandum quod in Machabæorum hiſtoria ſcriptum eſt. Cùm enim Antiochus Syriæ rex Iudæis eſſet infeſtus, atque omni armorum genere illos oppugnaret, duos & triginta Elephantos, in illorum dorſo turribus ligneis erectis, armatóque milite inſtructis, in aciem produxit, & quò belluæ efferatæ in pugna eſſent ferociores, obiecerunt illis rubicunda velamina mororum atque vuarum rubentium ſucco perfuſa. nam ſanguinolento colore exaſperantur elephantes, atque in hoſtem ſunt atrociores maiorique impetu feruntur.

1. Mac. 6. Hiſtoria ex libro Machab.

Elephanti rubro colore efferantur.

DE

DE SYCOMORO ET CAPRIFICV.

CAP. XXXV.

SYCOMORVS vtriuſque partis nomen exprimit adſcito à ficu & moro non mine, Cuius fructus eſt Sycaminos. Arbor adſcribitur à Dioſcoride & Plinio ampliſſima, ficus ſimilitudine, foliis moro proximis; quæ fructus edit ignaui guſtus, inſipidos & immaturos, quos non ramis vt ficus, ſed caudice ipſe gerit, caprificis ſimiles, & qui non matureſcunt, dulciores tamen præmaturis ficubus quas *Croſſulos* vocant, nulla intus granorum congerie. Præbuit hæc arbor Zachæo qui Chriſti videndi erat auidus, ſuggeſtum. cùm enim ſtatura puſillus eſſet, in Sycomorum ſe ſubduxit, velut procul à ſordidis ac caducis rebus, vt illi Ieſus eſſet conſpicuus, ſic vt in Zachæo typus ſit expreſſus gentium, quibus factus eſt aditus in cœtum conſeſſúmque fidelium per fidem in Chriſtum, cuius quanta ſit vis & efficacitas, ficus arefactæ portentoſum oſtentum declarat, cuius exemplo Chriſtus exſtimulat Apoſtolos, vt illam in mentibus ſuis foueant, eáque pollicetur tantum acceſſurum roboris & potentiæ, vt ſi Sycomoro imperent vt eradicetur, & in mare ſe transferat, illorum iuſſis obſequuturam: tum etiam, ſi viſum ſit, montem loco dimouere, atque id exigat profectus Euangelij, confeſtim atque abſque mora perficiet quod facere iuſſus eſt, modo adſit id Deum fides minimè vacillans, eámque vim habeat quam granum Sinapis: quod tametſi minutum ſit, tamen attritum exerit acrimoniam ſuam, ac nares vellicat, totúmque corpus excitato ſternutamento concutit: itaque appoſite fides & doctrina Euãgelica huic gra-

Sycomori deſcriptio

Luc. 19.

Matt. 21.

Luca 17.

Matt. 17.
Marc. 11.

no comparatur, quòd mentem hominis inflammet, atque in Dei amorem ac venerationem rapiat, qua de re ſuperiùs. Cæterùm vt ad Sicomorum oratio recurrat, Eſaias acriter inſurgit in populum Ephraim & Samariæ incolas, quòd ſuperbo atque elato animo Deo inſultarent atque illuderent. Cùm enim illos cladib. ac calamitatibus afficeret quò ad reſipiſcentiam reuocaret, contemptui illis fuit Dei manus, & pro ludibrio habita: ſic vt nihilo facti ſint emendatiores, vt pueri inſolentiores qui à parente flagris cæſi, obſtinate perſiſtunt ac ſe deteriora facturos pollicentur. Cùm autem plagæ illos ad ſaniorem mentem reuocare deberent, facti ſunt obſtinatiores, magiſque præfracti, calcitroſi, refractarij. Sic enim allegoricôs ac figurata locutione ludibrio habent illatas clades incēdia, ruinas ædibus ſuis immiſſas: *Lateres ceciderunt & collapſi ſunt quadrato lapide eòque expolito ædificabimus. Sycomori ſuccisæ ſunt, Cedros ſubſtituemus.* quaſi dicerent, Exiguum eſt, nulliúſque momenti damnum ác detrimentum quod perpeſſi ſumus minimo negotio paruiſq; ſumptibus reſarcietur: imo omnia magnificentiùs inſtaurabuntur ac ſpectabiliùs. pro latericiis marmoreas ædes erigemus. pro Sycomoro hoc eſt, vulgari paſsique obuio ligno Cedrina laquearia erigemus, omniaque operoſiùs perfici curabimus. Quamobrē cum obſurdeſcerent ad Dei vellicationem ac monita, omniáque illis eſſent non ſine irriſione deſpicata, Deus irritatus ſcelerum continuatione, extenta manu atrociora illis inferre meditatur, quod moniti atq; acerbe caſtigati non referrent pedē, atque ad percuſſorē confugerent. Huius arboris mentio etiam fit apud prophetā Amos qui cùm neque propheta eſſet, nec ex propheta oriūdus, nullíſq; artibus liberalibus inſtitutus, ſed ruſticanis

Cap.9. *Eſaiæ locus explicatus.* *Cap.7.*

nis

nis negotiis ac paſtorali vitæ aſſuetus, adſcitus eſt à Deo in prophetici muneris functionem, illique mandatum eſt, vt contra Hieroboam Regem & Amaſiam Sacerdotem horrendum vaticinium fulminaret. cuius conatibus cùm obſiſteret Amaſias, Amos primùm excuſatione ſe purgat, quò cogatur hanc functionem obire, tametſi nec propheta ſit, nec propheticis inſtitutis ab incunabulis imbutus. Quocirca cùm hoc onus illi à Deo ſit impoſitum, illi potius quàm Regi & Sacerdoti obſequendum. Amaſias inſtat & ſuadet, ne pergat vaticinium in Regẽ proferre, ſed in Iudęam ſe ſubducat extra Iſraëliticos limites, ſuæque vitæ fuga conſulat, ne illum ad vincula, mox ad ſupplicia rapi contingat. Amos exertè ac palam vocationem ſuam tuetur, nec in animo ſibi eſſe teſtatur vt eam deſerat, aut ab imperata legatione ſit diſceſſurus. Itaq; Amos ingenuè fatetur ſe non eſſe prophetam, nec prophetæ filium, ſed armẽtarium ſeu bubulcum aut pecuarium qui Sycomoros vellicet, hoc eſt, Caprificos decerpat & colligat. *Verùm abduxit me* (inquit) *Dominus Deus* (quemadmodum etiam Dauid de poſt fœtante ad regni ſolium euectus *cùm ſequerer gregem, & dixit ad me: Vade propheta ad populum meum Iſraeliticum.* Itaque neglecto Regis & Amaſiæ Sacerdotis mandato vaticinium ſuum liberè exequitur, atq; vtrique internecionem denunciat. Qua fiducia etiam vſi ſunt Apoſtoli, cùm interdictum illis eſſet à Phariſæis, additis minis ne omnino loquerentur neque docerent de nomine IESV. Petrus enim & Ioannes confidenter, ſed citra contumeliam reſponderunt, An iuſtum ſit in conſpectu Dei veſtris potius iuſſis obtemperare, quàm Dei, vos qui legis præcepta tenetis, iudicate. nõ enim poſſumus quæ vidimus & audiuimus, non loqui.

Amoſi locus explicatus.

Pſal. 77.

DE MALO PVNICO, VVLGO Granaet appelen.

CAPVT XXXVI.

MALVS Punica à Punica Carthaginenſi religione,& à corticis colore nomen obtinet *Granata*,quòd mala rubentibus granis ſcateant. In illa Hiſpaniæ parte quæ *Betica* dicitur, nunc *Granata* a Mauritanis auorum noſtrorum memoria occupata,(nam illos Ferdinandus Arragonum rex expulit) frequentiſſima.

Arboris mali punici deſcriptio. Arbor eſt non admodum procera, folio anguſto nitidi læuioris expolitíque viroris, flore qui Citinus puniceo,ſilueſtri qui Balauſtium dicitur,rubicundo,pomo quod duro cortice ſeu tegmine aut putamine coriaceo integitur, *Sydion* Græci, *malicorium* Latini vocant, perficiendis coriis idonea aſtrictionis ratione, & quod atro colore illa inficiat,granis intus exuberātiſſimi ruboris,ſucculentis,& anguloſis numeroſa cōgerie arctiſſimè in ſe compactis, aut velut ſeptis aut loculis, tenuíque ac flaueſcenti intus membrana diſtinctis,ſapore aliquando dulci,mitigādæ ſiti idoneo, aliquando acido ac vinoſo hepati refrigerando accōmodo, & cùm aſtrictionis ſit particeps, cohibendis,

Granata acida dyſſenteriæ apta. cruentis ac diſſentericis fluxionibus.Siſtunt enim acida poma omnium profluuia, ac partem affectam corroborant. Mali Punici in ſacris Biblîis frequens mentio, eóque deſignatur decus & ornamentum virtutis, vitæque integritas,tum etiam dulcia,puráque ac caſta eloquia.Sic Sponſus conuocās ſponſam ſuā, ac blādi-

Cant.8. mētis verborúmq; lenociniis alliciēs,***Dabo tibi***,inquit, ***poculum ex vino condito***, hoc eſt, aromatibus confecto, quale noſtrū *Hypocraticū muſtum*, hoc eſt,ſuccū ſuauem

mali

mali Punici recenter expreſſum quo nihil palato gratius: hoc eſt, refocillabo te ſuauiſſimo meo colloquio, reficiam te ſalubri doctrina, & ſpiritali cõpotatione te exhilarabo. Rurſus alio capite. Cùm Spõſus incredibili amore ſponſam amplectatur, hoc eſt, mirè afficiatur erga Eccleſiã ſuã Chriſtus, cui Sponſæ aſpectus, oculi, genæ, palpebrę ſint viſu gratiſſimæ; *Vt fragmen* inquit, *mali Punici, ita & genæ tuæ*, hoc eſt, Sicut dimidiatus cortex mali granati cõfracti aut diſſecti, qui fragrãtiſſimi ruboris grana ſpectãda exhibet, ſic malæ tuę quæ nõ enormiter extumeſcũt, aut ſunt inflatę aut indecoræ protuberãt, ſed decenter cõſtitutæ, amabili ac gratioſo rubore perfuſæ. Quo caſtitas deſignatur, modeſtia, pudor, probitas, quibus rubicundus color attribuitur. Deinde paulò inferius, *Emiſſiones tuæ* ſiue propagines, *aut plantaria tua, paradiſus malorum Punicorum, cum pomorum fructibus*, aliiſque fragrantiſſimis herbis quæ quòd proximè aſſiſtant, omnia efficiunt ſuauiora, magiſq; odorata. Quibus deſignat gratiſſima quæque omniaque mentis ſolatia, ac fomenta quæ nũquam ſatiant, & quibus animus maximè reficitur. Cùm autem in hoc Cantico Sponſus & Sponſa ſingulis ferè momentis vltro citróq; ſuauiſſimo colloquio ſe reficiant, quo languorem qui amori ineſſe ſolet, excutiant, alter alteram identidem ad inuiſendos hortos inuitat, quò ſpectent an vineæ floreſcant, an mala Punica germinare incipiant; an aliqua ex floribus oblectamenta poſſint concipere: non enim patitur alter ab alterius amplexu ſe diuelli, ſed indiuulsè ſibi mutuò adhærere cupiunt, atque alter alterius ſuauiſſimo colloquio ac conſuetudine frui. Quoniam autem mala Punica ſeu *granata* miris modis oculis blandiuntur, ac guſtum ſaporémque ſuauiſſimum, ſalubris, ſucci exhibent,

Cap.4.

Cap.6.5.

Exod.28.39.

3. *Reg.7.* ideo Deus præcipit ad horum ſimilitudinem confici
4.*Reg.25.* orbiculata poma, ac tintinabula foraminoſa in for-
2.*Para* 3. *Hiere.* 52. mam mali Punici, in quibus ſe ſpectandum exhibet
Agg.2. rubicundum illud granorum blandimentum, quò in
Ioelis. 1. mentem reuocaret obliuioſis Iudæis durum legis corticem, ſed poſtmodum coruſcante Euangelij luce ſubſequuturum ſuauiſſimum Euangelicæ doctrinæ ſuccum.

DE CITREO AC MALO MEDICO, Limonibus & Aurangijs; vulgo Aranciin appelant.

CAPVT XXXVII.

Malum Medicum NON defuit etiam genti Hebreæ cùm in oblectamentum, tum condimenti vſum malum Medicum ſeu pomum citreum, cuius generis ſunt vocati *limones* & *aurangia*, aureo croceóque colore, quorum pleraque orbiculata ſunt nonnulla oblonga atque
Citrea mala. ouali forma, præſertim citrea & quæ *limonis* nomine paſſim innoteſcunt, eximij odoris, & quæ cor mire recreant. ex horum corticibus in laminas aut taleolas diſſectis, ac melle conditis aut etiam zaccaro incruſtatis conficiuntur tragemata ac bellaria, quę non ſolum palato grata ſunt, ſed cor etiam reficiunt ac vires inſtaurant. in quem vſum etiam huius arboris flores melle condiuntur, antequam prorſus dehiſcũt aut ſe in folliculos expandũt. Spiritus enim extenuatos erigunt, ac tabidis aridíſque corporibus fomenta miniſtrant. Eſt alia ab hac arbore *Citrus* etiam vocata, ſed quæ huiuſmodi mala aurea non proferat, ſiluestri Cupreſſo aut Cedro non abſimilis, ſic vt nonnulli exiſti-

ment ipſiſſimam eſſe arborem quam lignum *Sethim* Biblia vocant, ex quo confici præcipit Deus trabes, menſas, contignationes, tabulata, laquearia, tigna. Eſt enim lignum à carie ac teredine vermiculiſque alienum, nec vllo æuo corruptioni obnoxium. Vbi autem aſcia perpolitum eſt ac dedolatum, criſpanti venarum diſcurſu picturatum conſpicitur, vt apud nos veſtes polianthicæ ac variegatæ, ſiue polimiticæ, hoc eſt, vario & verſicolore filo contextæ quod in vulgari cameloto, atque etiam in byſſina, ſericáque textura perſpicimus, quæ *Damaſcena* vulgo appellantur. Spectantur apud nos ex hoc ligno elaboratæ menſæ ductiles ac verſatiles, tum vt nunc paſſim conficiuntur in hoſpitum inopinatum aduentum emiſſitiæ & extractiles, quo plures accumbant, ſpectabili ac peramœna colorum varietate, læuore perpolitæ, quorum nihil non natiuum eſt & genuinum, nec vllo pictoris pigmento fucatum. Quocirca exiſtimo Deum ex hoc ſplendido atque incorruptibili ligno voluiſſe conſtrui ea quæ vſui erant Sacerdotibus in templo, ſic vt arca fœderis & quidquid in ſacris Hebræorum ſpectabile erat, ex Cedro & Citreo ligno confectum fuerit. Cùm enim rebus externis afficerentur Iudæi ſecus quàm Chriſtiani, omnia in illorum ſacris ſplendida eſſe voluit ſumptuoſa, magnifica, atque operoſius elaborata, quò omnia eſſent auguſtiora, maiórque religionis cultúſque diuini veneratio, ac populus meliùs in officio contineretur.

Citrus lignum Sethim. *Exod.* 35.

Exod. 35. 37. & 38.

DE CROCO.

CAP. XXXVIII.

CRocvs radice bubosa ac cepicea in capillamenti exilitatẽ ſpargit folia iuncis multo tenuiora è quibus floſculus emergit, tametſi is aliquando ante folia conſpiciatur, cerulei coloris, in cuius medio velut crocea ſtamina ac filamenta ſe proferunt fragrantiſſimi odoris, adeóque intenſi, vt cerebro vi ſoporoſa officiat. Cor verò Crocus ira recreat vt digito annulari ſiniſtræ manus aſtrictus confeſtim ad Cor penetrèt. tanta eſt illi cum corde ſocietas, vt vel foris vel intus adhibitus abſque mora per arterias illuc perferatur. quo fit vt corpori venuſtatem adferat, & colorem floridum conciliet, modò ne ſit immodi-

Dioſcori. lib.1. cus eius vſus. nam immoderatus riſum perpetuum homini excitat, & (vt tradunt medici) nimio gaudio hominem conficit, ſi trium drachmarum pondere exhibeatur. Cùm itaque tantopere Croco hominis cor reficiatur, non ſine ratione Sponſæ hortulo ac viri-

Cant.4. daris Crocus odoratiſſimis aliis herbis interſeritur, vt ſic fragrantiam ſuam tanquam in vnum faſciculum coactæ inter ſe conferant Cyprus, nardus, crocus, calamus, & cynamomum cum præſtantiſſimis *Libani* arboribus herbíſque cum primis odoratis. Quibus deſignatur decur atque omnium virtutum ornatus, oratio quoque Eccleſię & piorum hominum qui ſuauiſſimum odorem Dei naribus offundunt, ſic vt ora-

Pſal. 40. tio ad Deum feratur, iuxta Dauidem, *tanquam incen-*

Eccl. 45. *ſum & ſacrificium in odorem ſuauitatis.* Cæterùm cùm Crocus ſuccos, liquores, lintea, veſtes, lanã, colore vel luteo

luteo vel flauo vel fuluo imbuat, aut ſi exuberantius affuſus eſt, rutilanti, rubentiq; ac rubicundo, fit vt iſti colores rebus in quibus apparent, atque ſe proferunt, ex Croco nomen ſortiátur. Sic Medici in æſtuoſis febribus & feruida hepatis intéperie lotium obſeruant croceum, vel luteum, vel flauum, vel crocatum: quòd feſtucas & filamenta Croci referant quæ ad rubedinem deuergunt, ac rubenti colore perfuſa ſunt, ita intenſior eſt color crocatus & croceus qui crocum ipſum æmulatur, quàm flauus aut luteus, aut quem à Citreo pomo Citreum vocant, nam iſti colores dilutiores ſunt. Sic Caltha vulgo *Calendula* ab auri fulgore luteo & ſubcroceo colore ſpectatur. ſic viola lutea & muraria quæ Mauris *Chieri* dicitur. Sic vnguentum quod Croci colorem æmulatur & eum recepit, Crocomagina vocatur & Crocinum. Sic Oxycroceum à croco & aceto nomen obtinet. Quod verò ad veſtes attinet croceo colore, tum coccineo ac purpureo imbutas: multa eius generis in ſacris literis obuia ſunt, quemadmodum etiam apud alios Scriptores paludamentum Imperatorium coccineum legitur, Hyanthinum & veſtis Crocatula crocei coloris, Belgæ *Rovvaens* vocant à Rothomago Galliæ ciuitate, vbi lana eo colore inficitur. Sic etiam Hieremias lamentatur redactam eſſe in nihilum Hieruſalem, omne decus & ornamentum ciuitatis ſublatum, nec in ea quidquam eſſe ſpectabile, aut viſenda ſpecie, ſed omnia deformata: inductam extremã calamitatem, ſordes, miſeriam, inopiam. *Qui*, inquit, *delicatè ac voluptuoſe veſcebantur, atque deliciis affluebant, in via conculcati ſunt, Qui nutriebantur in croceis*, hoc eſt, crocei coloris velamentis vel rubenti coccino, *amplexati ſunt ſtercora.*

Ex Croceo colorũ nomina.

Caltha flos luteus.

Thren. 4.

DE

DE MYRTO QVAE APVD OMNES NAtiones nomen retinet. & de Myrto ſylueſtri.

CAPVT XXXIX.

Myrti deſcriptio. MYRTVS arbuſcula, aut potius apud nos
frutex & virgultum perpetuò virens, Ve-
neri dicata eſt, ac ſacrata coniugio in quo
exigitur caſtitas & cōcordia. folia profert
oleæ aut liguſtro anguſtiora ſaturati viroris, baccas
nigras Iunipero affines ſapore vinoſo ex quib. vt etiā
ex molliſſimis eius foliis oleū exprimitur: quo Heſter
Cap.2. delibuta Regi Aſſuero in matrimonium aſſumpta eſt.
Heſter oleo myrtino vſa. Conficitur etiam ex baccis vinū myrtites quod pol-
let vi aſtrictoria, ac ſtomachum diſſolutū confortat. id
etiam ruptis atque ex alto delapſis cōmode exhibe-
tur. Huius arbuſti ramis Hebræos adornaſſe ædes ſuas
ac veſtibula in Encæniis, hoc eſt, ſolennitate feſtorum
3.Eſdr.4. quæ celebrari ſolent ob templum poſt Perſarum exi-
7. Mach. 10. lium inſtauratum: in *Scenopegiæ* hoc eſt tabernaculo-
Ioan.7. rum feſto à fingēdis tabernaculis nomen ſortito Scri-
2.Eſdr.8. ptura paſſim teſtatur. Sic Neemias vrbis ac templi le-
giſque inſtaurator pręcepit populo reduci ex captiui-
tate atque exilio in Hieruſalē, vt velut in publica læ-
titia ac triumpho conferant ſe in montes ac ſyluas, at-
que ex nemorib. adferant Oliuæ, Cupreſſi, Citri pal-
marum ac Myrti ramos, quo conficerent ex virenti
fronde vmbracula, paſſimque inter ſe exhilareſcerent
atque eſſent Geniales. Hic mos etiā Belgis vulgaris, eſt
ſiquando ſolēnis aliqua annuaque pompa exhibetur,
aut Regem vel Principem inaugurari contingit, aut
parta ex hoſtibus victoria, longáq; obſidione libera-
ta Ciuitate triumphus per vicos ac compita agitur. Id
etiam Troianos factitaſſe abſoluta longa vrbis obſi-
dione

dione, pulſiſque (vt iis perſuaſum erat) Græcis Virgilius teſtatur,

Nos delubra Deum miſeri quibus vltimus eſſet
Ille dies, feſta velamus fronde per vrbem. *Aeneі* 2.

Cæterùm Eſaias (quem alias teſtati ſumus in illuſtrandis vaticiniis ſtirpes, herbáſque ſuis narrationibus accommodaſſe) illos pronunciat felices fore, omniáque illis ad proſperitatem ac ſucceſſum optabilem futura adiumento, qui Deo fidunt, eiúſque bonitati & clementiæ innituntur, ita vt nihil incómodi ſit acceſſurum, adeo vt quæ nocitura videbantur, rebus mutatis, fructum non exiguum ſint allatura, quod ſic indicat, *Pro ſaliunca aſſurget abies* à proceritate dicta & quòd in ſublime abeat. *pro vrtica* mordaci & contempta herba, vulgo *Netel. Myrtus*, ſuauis, ſpecioſus & odoratus frutex. Quo deſignat pro noxiis infeſtíſque fruticibus fœcundos, amabiles, ſalutares, frugiferos ſubſtituendos, hoc eſt, pro vitiis virtutes, pro ſeruitute libertatem, pro exilio reditum regreſſúmq, in cœleſtem patriam. Rurſus cùm oſtendit ſe non defuturum afflictis ac deſperationi proximis, ſed in extrema calamitate, clade, anguſtiis ſubuenturum, *Irrigabo*, inquit, *ſcaturigine aquarum terram aridam*, ac ſiticuloſam. *ponam in deſerto abietem, vlmum, cedrum, myrtum, cupreſſum ponam in locis incultis* ac ſquallidis *pinum & buxum* arbores quæ perenni ſunt virore, & quibus folia non defluunt. Quo Deus indicat ſe præter naturæ ordinem, præter ſpem atque hominum opinionem, rebuſque deploratis adfuturum populo ſuo, ſic vt in regione deſerta ſpecioſiſſimæ arbores ſe proferant, hoc eſt, hominum mentes ieiunæ ac ſiticuloſę florentiſſima virtutum germina ſint allaturæ. Paulò inferiùs idem argumentum proſequitur, ac pollicetur conſolationem

Cap. 55. *Eſai.* 41. *Eſai.* 60.

lationem ac mentis tranquillitatem, futurum enim eſſe vt inſtauretur Eccleſia ac cœtus diſperſus ſit colligendus, ac priſtino cultu ac nitore poſtliminio illuſtrandus, quod hoc tropo confirmat: *Gloria Libani ad te veniet, abies, pinus, buxus ſimul ad decus & ornatum ſanctificationis tuæ.* Quibus verbis indicat non ſolùm Eccleſiam ædificandam eximiis arboribus quas ſylua Libani ſuppeditat, ſed quidquid in hominum ſocietate excellens, magnificum, heroicum eſt, huc allatum iri, non ſolùm plebeios atque infimæ ſortis homines quos minus deſpicit Chriſtus, quàm ſublimes, ſed Reges & principes, ſatrapas atque heroas in hanc ſocietatem conuocandos. Cæterum cùm myrteti apud Zachariam Prophetam mentio incidat oblatáque inter hæc Prophetæ viſio, de illo pauca diſſeram, Nam omnia adamuſſim exequi nimis quam operoſum, & ingenij noſtri captum ſuperat. Sortiuntur ab herbis atque arboribus nomina Syluæ ac nemora quòd huiuſmodi ſtirpibus conſita ſint, ab arundine Arundinetum. Vnde in libro Sapientiæ, *Fulgebunt iuſti, & tanquam ſcintillæ in arundineto diſcurrent:* hoc eſt, Sanctorum fulgor & claritas impios, vt ſtipulas crepitantibus flammis deüret. Palmeta quæ palmis ſcatet, Myrteta loca myrto & vrbano & ſylueſtri fœcundiſſima. In hoc autẽ vireto exhibita eſt Zachariæ viſio quam populo indicat, quò prophetia viſioni coniuncta maioris apud illos ſit auctoritatis ac põderis atque acrius oſcitantes ſocordéſque mentes ſtimulet. *Vidi*, inquit, *noctu, & ecce vir inſidens equo rufo,* hoc eſt, ſpadiceo colore, vulgo *Caſtaenne bryn*, *& ipſe ſtabat inter myrteta in profondo, & poſt eum equi, rubro, varij, & albi: & dixi, qui ſunt hi? & reſpondit vir qui ſtabat inter myrteta* quo Chriſtum deſignari puto qui Eccleſiam obſcuratam

Cap. 1. Myrtetũ & ex eo Allegoria.

Cap. 3.

Zachariæ viſio quid deſignet.

tam ac deformatam vitiis emendatam cupit) *iſti ſunt quos miſit Dominus vt perambulent terram*, Quib. verbis commonſtrat in valle huius mundi vmbroſa atque opaca, in qua mali bonis permiſti ſunt Deum ſingulari ſua prouidentia curare res humanas, atque hominum commodis conſulere ac proſpicere, ipſámq; Eccleſiam per Chriſtum & Apoſtolos alióſque verbi Dei miniſtros, qui in tanta ac tam confuſa hominum multitudine ac diuerſitate, ſuis quiq; officii; funguntur, vt illis partitus eſt Deus, erigere, demandata illis prouincia, vt tacitè explorent quid rerum geratur in terris, in quo ſtatu conſiſtant res mortalium, ſic vt ea cura paſtorib. incumbat ac munus delegatū ſit vt ſalubri exhortatione, (quod Paulus Timotheo præcipit) additis minis extimulét homines quò reſipiſcant atque ad Deum vnde profugerunt, ſe conferant, quod ipſum ſi obtineri poſſit deſituras afflictiones, nec futuras diuturnas nec perpetuas. itaque Propheta obiecta populo ſua hac viſione ad reſipiſcétiā ipſum prouocat, ſic enim futurum vt Deus illi factus placatior, pœnas atque vindictas remittat, omniáque in priſtinum ſtatū reſtituat. Hæc de myrto amabili atq; odorato arbuſto ſufficiant. Eſt huic affinis myrtus memoralis, cuius baccis turdi, *liisters* vulgo & merulæ *meerlen* impensè delectantur, ita vt earum caro ſaporem baccarum referat odoratum. ſic ficedulæ vnde nomen adeptæ vulgo *Sneppe* ficub. ſaginantur. Huic ſylueſtri myrto affinis eſt frutex aut virgultum Pſeudomyrtus odore non ſine grauitate iucundo, cuius folia, & frutices exiccatos veſtibus interſerunt quo grato odore perfundantur. Refertur etiam inter ſylueſtres myrtos Ruſcus foliis quidem myrti, ſed latiorib. mucronata cuſpide munitis, ſic vt incautiùs attrectata digitis acu leum

Myrtus ſylueſtris.

Pſeudomyrtus.

Ruſcus.

leum infigat vt veſpæ. inhærēt folijs nullo petioli appendice baccæ piſi magnitudine, myrteis minores, corallino rubentíque colore perfuſæ, cuius radice vtimur in ciendo lotio, & atterendis calculis.

DE PINO.

CAPVT XL.

PINVS arbor etiam Belgico ſolo aſſueſcit, ſed non aſſurgit in vllam proceritatem, folio exiſtit tenui, rotundo, aculeato. Fructum ſeu nucem nihil neceſſe eſt deſcribere, cùm paſſim obuia ſit, ac nucleus in alimenti & medicamenti vſum omni nationi veniat. *Pomum* Belgæ vocant, cùm nux ſit, ſed quæ in hoſtem emiſſa ac capiti illiſa illum proſternat. Vnde extat apud Macrobium iocus vrbanus Caſellij Iuriſconſulti, Lapidatus à populo Romano Vatinius cum gladiatorium munus ederet, obtinuit vt Ædiles edicerent, ac proclamari per præconem iuberent, ne quis in arenam niſi pomum mitteret: forte iis diebus Caſellius conſultus à quodam an nux pinea pomum eſſet, reſpondit, *ſi in Vatinium miſſurus es, pomum eſt.* Tanto ac tam acerbo odio flagrabat populus in perniciosum ciuem, vt illum extinctum potius quam ſaluum cuperet. Cæterùm Prophetas pinum atque alias memorabiles herbas concionibus accommodare, alias demonſtraui. Eſaias enim in deteſtandis illatus Ethnicorum atque idolorum ſimulachris miro artificio pleraſque arbores narrationi accommodat, ac commonſtrat quanta cura ac ſolicitudine ea ſtudeāt effingere atque elaborare fabri quæ nulli vſui ſunt, nec vllam ſalutem conferunt, adeo intenti illi rei, vt lima, malleo,

Li. Satur. cap. 6.

Eſai. 44.

malleo , calenti foco iis efformandis ad laſſitudinem ſe exerceant , ac ſiticuloſi efficiantur antequam opus perficiant. Artifices verò lignarios(vt concionem proſequitur)normam,& perpendiculũ, amuſſim adhibere,ſecurim,ſerram ſeu runcinam , circinum & ſi qua alia ſunt inſtrumenta tornandis poliendíſque lignis idonea,ſic vt pars eorũ ſuccidat Cedros, ilicem,quercum,pinum, ex quarum aſſulis ſegmentíſque ac ſcandalis ſerra diſſectis ignem excitet coquendis panibus atque eduliis , aut vt iis incaleſcat : ex reliqua arboris parte ſculpit Deum,& incuruatus adorat illum. Hæc Propheta Eſaias toto hoc Capite prolixe enarrat , ac ſemel atque iterũ repetit , quo homines meminerint, vnde petenda auxilia,cui incuruanda genua,ad quem manus,oculi,corda erigenda,nempe ad Deum cui ſoli honor & gloria , & qui per Chriſtum ſeruatorem noſtrum Spiritu ſuo abundè nos imbuit , & contra omnia aduerſa reddit inuictos.

DE BVXO, ERRORE VVLGARI Palma dicta.

CAP. XLI.

MIRIS modis hallucinari contingit pleroſque in herbarum & arborum cognitione. Sic ſunt qui Anethum vulgo *Dille,* *Matt.* 23. quam Chriſtus concioni adhibet , *Anys* credant , cùm *Aniſum* ſui generis ſit , & Belgis nomen retineat,ſempérque proferat diſcutiendis flatibus aptiſſimum,ſic vt Anethi foliis vtamur in condimentis,in oleraceis,in carnium elixarum liquamine , verùm non illius ſemine:at Aniſi ſemen & feniculi in condiendo inſtaurandóque liquore Ceruiſario,in placentis,in bellariis,in pomis aſſis ſalubrem

Abietis deſcriptio. vſum obtinet. Sic Abies arbos celſa ac procera, ita vt hinc nomen ſortiatur, quòd abeat atq; aſſurgat in immenſum, non eſt populus alba vulgo *Abeel* dicta, vt nigra populus *popelier*, ſed arbor Prophetis ſæpiùs in concionibus ad populum erudiendũ adhibita, ſi quãdo faſtum deprimunt, ac ſuperbiam elatóſque ac ſublimes deprimendos prædicant, ac etiam deiectos erigendos. Abies perpetuò vireſcit, foliis pinnatis pectinum modo reſectis, flore croceo, ſpecioſo atque amabili. Huic picea, vt larix, pino, prorſus aſſimilis, ex qua mali nauium & antemnæ eriguntur. Cóſpicitur huius generis arbor in immenſum faſtigata in Cœnobio Anachoritarum quos *Carthuſianos* vocant, Ziriceę con termino quæ fructum profert pino non abſimilẽ turbinata ſpecie, ſed qui nucleum exhibeat non eſculentum. Cæterùm vt ad Buxum deueniam, in magno errore verſantur qui buxum palmam eſſe exiſtimant, cũ ab hac per omnia diſſideat, niſi quòd vtraque perpetuò viret, nec foliis ſpoliatur. Hunc errorem ex eo exortum opinor, quòd noſtrates hac fronde vtantur die ante Paſchæ ſolennitatem octauo, qui Dominica Palmarum dicitur: nam eo temporę apud Belgas reliquæ frondoſæ arbores deſiderantur. Spectatur hæc arbor in ſingulis ferè apud nos hortis folio myrti exiguo, concauo, ſubrotundo, lęuore perpolito, perenni virore, flore, herbaceo, odore graui, & quem non ſolum animãtes, ſed etiã homines auerſentur, ligno autẽ duro ac ponderoſo ita vt in aqua demergatur, calore pallido ad flauũ inclinato, ſic vt ij qui colore muſtellino ſunt ac giluo, minúſque amabili, buxeo vultu eſſe dicantur. Non deſunt qui huius arboris ſcabem ramenta lima attrita morbidis corporibus exhibeant, & *Color buxeus.* luem Veneream ſeu morbum Gallicum iis expugnare

re tentent, eáque pari effectu cenſeant cum ebeno ſeu Guaiaco ac ligno Indico, qui mihi toto cœlo errare videntur. Lignum enim Indicum odoratum eſt, ſucco oleoſo ac reſinato imbutum, ſapore non ingrato. at Buxus arida eſt, exucca, tetro viroſóque odore, ſapore inſuaui, & qui venenoſę qualitatis ſit particeps, ſi modo guſtare libeat. Conficiũtur autem ex tornatili hoc ligno ac raſili materia pectines, pugillares, manubria, foratiles fiſtulæ, capuli, pyxides, trochi: in quem vſum quàm in medicamẽti accommodatior. Noui enim ſacrificum quendam apud nos, ſed non admodum firmi cerebri aut mẽtis ſanæ, qui cineres buxi deuſtæ atque in Palmarum conſecratæ, quem ritũ Romana Eccleſia dominica Palmarum obſeruat, cuidam adoleſcentulo ebibendos propinaret aqua luſtrali immerſos adhibito inani ac ridiculo quodam exorciſmo, ad diſpellendas, vt adſtãtibus perſuaſit, febres, & vermes exigendos: non ita multò poſt febris quidem depulſa, ſed adoleſcẽs morte ſopitus eſt, ſic vt autor fuerim meis ciuibus, ne quis tale quiddam iterum attentaret, cùm buxeæ frondes deletoriæ ſint & exitiales, corporíque humano noxiæ ac pernicioſæ, quod odor grauis etiam & viroſus indicat, & ſapor abominabilis atque amarulentus, quem palatum reſpuit atque auerſatur.

Buxi natura.

Ao geſta narratio.

Iam verò vt ſuſceptum argumentũ proſequar, hoc eſt, deſumptas à Prophetis ſimilitudines explicẽ, cõmonſtrabo obiter Buxum etiam adhibitam concionibus, eámque arborem ſcitè atque appoſitè ſuis narrationibus Prophetas accommodaſſe. Cum enim huius arboris lignum cornea ſit ferreáque duricie, ſic vt ſi quid illi inſculpatur, non facile obliteretur aut exoleſcat. Dominus præcipit Eſaiæ vt peccatum Iudæo- *Cap. 3.*

rum qui Ægyptiis fidebant, amplificet atque exaggeret in immenſum, omnibuſq; palam faciat, quàm fœde à Deo deſciuerint, & aliunde potius, quàm ab ipſo ſalutem ſint venati: obiter hoc illi dat in mandatis vt ita deſcribantur eorum ſcelera atque aſſeruentur in monumentis publicis, vt ne vnquam in obliuionem poſſint deuenire. Sic enim velut irritatus ſceleris indignatione. *Nunc ergo*, inquit, *vade & ſcribe hanc prophetiam ſuper buxum* vel in tabula aut pugillari buxeo diligenter & accuratè exaratam, *vt ſit in diem vſque nouiſſimum in teſtimonium & vſque in æternum*, hoc eſt, iſtud effice vt tam accuratè hoc ſcelus obſignetur, vt ſit indelebile, nec vlla vetuſtate contingat obliterari aut exoleſcere, ſic vt & illorum oculis poſſit cótinenter obiici, & aliis in memoriam reuocari elapſis iam aliquot ſeculis, omnibúſque teſtatum eſſe illos deteſtabiles eſſe ob patratum ſcelus, edito exemplo atque exhibito ſpecimine, ne alios quoque eo impietatis deuolui contingat. Hieremias quoque ſimili vtitur Metaphora, & proclamat, *Peccatum Iuda ſcriptum eſſe ſtilo ferreo, vngue adamantino exaratum in tabula cordis eorum, & in cornibus ararum ſeu altarium eorum, quibus continenter adſtant, & in quibus ipſi & filij eorum ſacrificia peragunt.* Stilo ferreo & cuſpide adamantina ſcribitur, (nihil enim adamãte durius, ſic vt acutiſſima inſtrumenta exigat, quo perpoliri poſſit) quod indelebile eſſe vult, nec annorũ decurſu interire, ſed perpetuò ſubſiſtere, nec vllo æuo obſcurari. In Cornibus ararum, tanquam in veſtibulo primoque aditu & ingreſſu templi, vt ſemper habeant in recenti memoria, vt continenter verſetur ob oculos. Sic Dauid, *Et peccatum meum contra me eſt ſemper*, hoc eſt, oculis iugiter obſeruatur, mẽtique aſſiduè incumbit, ſic vt nunquam

Eſaia locus explicatus.

Cap. 17.

Hierem. locus explicatus.

Pſal. 50.

quam

quam has furias & ærumnas, has animi carnificinas ex cutere poſſim,niſi ſcelus pœnitentia expiatum ſit, ac Dei miſericordia expunctum ac deletum,Iob etiam tot calamitatibus preſſus,tantáque mole ærumnarum obrutus,concepta emergẽdi fiducia,ab huiuſmodi rebus deſumpta ſimilitudine,cupit id quod dicturus eſt in omne æuum perdurare,eſſe enim indubitatum certúmque ac fixum, nec ſe quidquam ambigere aut deſperare,quin felicem atque optatum ſucceſſum res ſit habitura. *Quis*, inquit, *mihi tribuet, vt ſcribantur ſermones mei? Quis mihi det, vt exarentur in libro ſtylo ferreo & plumbi lamina, vel celte ſculpantur in* ſaxo vel *ſilice*? Quo perpetuò extent, omniúmque animis poſſint infigi, omniúmque oculis obiici. *Scio enim quod Redemptor meus viuit*, certóque perſuaſum habeo *me in nouiſſimo die de terra ſurrecturum, & in carne mea viſurum Deum Seruatorem meum, quem viſurus ſum ego ipſe, & non alius, repoſita eſt hæc Spes* & fiducia *in ſinu meo.* Cap. 19.

Quibus verbis præter veram corporis reſurrectionem(quæ vt in Chriſto peracta, ita in nobis, hoc eſt, eius mẽbris perficienda eſt) hoc agit apud amicos qui illi plus attulerunt moleſtiæ quàm ſolatij,vt omnibus teſtatũ ſit ſe aliquando ex iis malis ac miſeriis emerſurum.tametſi enim à Deo adflictus ſit atque in nihilum redactus,tamen certam ſe habere ſpem,eam concipere fiduciam, vt vindex & inſtaurator ſuus Deus hanc cladem ac calamitatẽ in quã deiectus eſt,à ſe auferat, & erecturus ſit ex ſterquilinio in quo voluitur in priſtinam dignitatẽ, ſic vt res ex luctuoſo ac funeſto initio lætam Cataſtrophen ſeu exitum ſit habitura non ſine numeroſæ prolis acceſſu, ac rei familiaris amplisſimo prouentu.Quæ res indicat Iobi hiſtoriam *Iobi locus explicatus* *Iobi.42.*

non eſſe commentitiam aut fabuloſam, ſed veracem & cui fides derogari non debeat, ſic vt ex re geſta pro ponatur nobis patientia ac malorum tolerantia, vt teſtatur Iacobus Apoſtolus & illo prior Ezechiel.

Cap 5. *Cap.14.*

DE NVCE.

CAPVT XXXII.

CVM Sponſa (quo nomine & Eccleſia & pij cuiuſque anima quæ Chriſto inſita eſt, deſignatur) omnes conſectetur & captet odorum ſuauitates quæ è ſpecioſiſſimis fructibus emanant, hoc eſt, nulla nõ requirat oblectamenta virtutum quibus reficiat: *deſcendit in hortum nucum, vt longè latéque proſpectet* atque *inſpiciat, an vineæ floreſcant, an mala Punica germinent, an ſe poma proferant in conuallibus*. Quibus Metaphoris indicatur, omnium virtutum chorus. Intelligi autem hic debet non nux auellana vulgo *Haeze note*, ex Corylo, ſed iuglans, quæ eſt arbor, procera & ramoſa, foliis non ſine grauitate quadam odoratis, latis & oblongis, fructu multis inuolucris ac tegumẽtis munito, calloſo foris atque herbaceo cortice vt Plinius eleganter deſcribit intus compactilicarum loculo, Sunt enim huic nuci bifidæ putamini catinæ, nucleis verò quadripartita diſtinctio, lignea interuireſcente membrana. Nux autẽ hæc *Baſilica* vocatur, hoc eſt, regalis, quòd à Regibus è Perſide in Europã tranſlata ſit, communi nomine *Iuglans*, quaſi Iouis glandẽ dixeris, quòd eam primus hominibus Iupiter commonſtrarit. Eduntur hæ nuces ſalubriùs, minoríque

Cant.6.

Nucis arboris deſcriptio.

Lib.15. c. 22.

Nucis Etymologia

que incommodo recentes & ſucculentæ, quam aridæ. Nam rauſceſcunt vetuſtate & capiti grauedinem inferunt, vnde Græcis nux *καρύον* dicitur, quòd capiti noxam inferat. Ex hac Medicamen Diacaryon Medicis in vſu eſt, quod è nucibus confectum faucium vitiis adminiculatur repriméntis ratione. Virides autem decerptæ antequam putamina obdureſcunt, melle & Zaccaro condiuntur, diúque aſſeruari poſſunt, roborando ſtomacho vtiles, atque ori palatóque nō ingratæ, ſic vt menſis inferri poſſint, etiam inter bellaria vt cortices Citri aliáq; tragemata hoc eſt, delicata quæque edulia quæ ſecundis menſis atque alio cibo ſaturatis apponi ſolent. Elicitur etiam ex nucib. virentibus necdum interno cortice induratis in turbine ac meta diſtillatoria aqua ad multos vſus efficax nempe ad peſtis cōtagia, ad faucium ac palati hulcera ac puſtularum eruptiones ad eluendas maculas, neuos, lentigines in facie: quod etiam præſtat aqua quæ ex vitis ſarmentis verno menſe inciſis profluit, qua de re nullum veterum mentionem feciſſe memini. Cæterùm cùm nux Regia foris ligneo ſit duróque cortice, atque intus ſuauem ſapidúmque nucleum contineat, appoſite nec incommodè illi accomdari vita humana vel potius Chriſtiana poteſt. atque Eccleſiæ decurſus. In hac enim nubila ſerenis, dura mollibus, aſpera lenibus, acerba mitibus, dulcia amaris, ſolatia caſtigationibus immiſta ſunt. Durum aliquando eſt & operoſum Nucem frangere quod ipſum ſi dentibus tentes, periculum imminet ne, ſi imbecilles ſint, illos frangas. Quo ſpectar illud Plauti, *Qui è nuce nucleū eſſe vult, frangat nucē.* Quo denotat, illi qui dulcia deguſtare velit, amara deguſtanda, qui aliquid commodi ſectetur aut aliquod malorum ſolamen conquirat, ne laborem

Virtus aquæ nucum.

Nux aduerſitatis & proſperitatis ſymbolū

Gurgul.

fugiat, nihil non faciat ac patiatur, quo ſalubria aſſequi poſſet.

DE POMIS IN GENERE E QVIBVS *Sacri vates ſimilitudines deſumunt.*

CAPVT XLIII.

Præcoria poma quæ. *Serotina poma quæ.*

POMORVM differentiæ & ſpecies apud Belgas innumeræ ſunt, ſic vt ſuperiorem, noſtra ætas vincat. nam inſitio & inoculatio plurima genera peperit. Inter hæc ſunt præcocia quæ præmaturè maturefcunt, ſed fugacia, vt omnes fructus verni & æſtiui qui aſſeruari nequeunt. Hiberna verò & Autumnalia in multam hiemem, imo in ver inſequens illæſa intactáque ſeruantur. Horum alia dulcia, alia acida, acerba, auſtera, vinoſa, mitia, dilura, aquoſa, alia varij miſtíque ſaporis. Præbent autem hi fructus amabiles nulli non hominũ oblectamenta, atque oculis, palato, naribus blandiuntur, vt etiam pirorum infinitæ differentiæ, ſic vt ſi quis vllius generis mala cõſpiciat, contrectet, odoretur, deguſtet, mirè hoc blandimento afficiatur, ſic vt etiam eo conſpecto in mentem veniat Dei munificentia, qui tãta rerum varietate nos cumulatiſſimè inſtruxit. Inter poma referuntur quæ orbiculata ſunt, nam pira ferè oblonga ſunt & turbinata forma. Horum differentias enumerare non eſt huius inſtituti, cùm omiſſis Cotoneis, meſpilis, Citriis, aurangiis, Perſicis, & volemis ſic dictis quòd manus volam impleant, Punicis, Armeniis, &c. hoc tantum admonere viſum eſt, Deum has delicias homini indulgere partim in alimenti vſum, partim in ſanitatis conſeruan-

ſeruandæ tutelam, eúmque nonnunquam adimere hæc vitæ ſolatia, ſi quando erga illius munificentiam ſunt ingrati. Deſumitur apud Amos prophetam elegans Metaphora ex pomis æſtiuis quæ cito quidem matureſcunt, & vt res nouæ, homines afficiunt, ſed quæ confeſtim putreſcũt, nec aſſeruari poſſunt. *Oſtendit*, inquit, *mihi Dominus Deus vicinum*, hoc eſt. corbem ſeu caniſtrum *pomorum æſtiuorum, & dixit, Quid tu vides Amos? & dixit, caniſtrum pomorum*, (quibus deſignat fructus præcoces & primitiuos.) *Et dixit Dominus ad me, Finis ſuper populum meum.* Hac Metaphora pomorum quæ non poſſunt diu ſubſiſtere, indicat imminere populo interitum, inſtare corruptionem vt pomis maturis, quæ ſi diu aſſeruantur, putreſcunt, vt ſunt pruna, ceraſa, perſica, corna quæ perennare non poſſunt, aut in hyemem perdurare, ſic vt appoſitiſſima ſimilitudine pronunciet, maturos eſſe vt cõſumantur, atque intereant, aut proximos eſſe internecioni: eò enim perueniſſe illorum nequitiam, atque vt æſtiuos fructus maturuiſſe, vel deſituri ſint, nec amplius poſſint ſubſiſtere. Idipſum vrget Apocalypſis, ac Babyloniæ hoc eſt, qui Eccleſiam contaminant, extrema minatur, atque auferendas pronunciat omnes eius delicias, decus, magnificentiam, ſplendorem. Inter alia autem *Receſſerunt* inquit, *animo tuo deſiderata poma, & præclara quæque & omnia pinguia perierũt à te, nec amplius illa inuenies.* Quo indicat omnia quibus oblectare ſe ſolet, & palatum reficere, ablata eſſe, pompam, ſtrepitum, ferculorum apparatus, bellaria, ac mellita repotia, in quibus ſuauiſſimi fructus menſis inferri ſolent, vt poma ſapida ac ſucculenta, pruna, Perſica, aliáque ſecundæ menſæ deliciæ.

Cap. 8.

Amos ſi locus explicatus.

Cap. 8.

Apocal. locus explicatus.

DE QVERCV, ET ALIIS GLANdiferis arboribus,

CAPVT XLIIII.

MVLTA ſunt in ſacro Codice ſtirpium genera quæ ſeriatim recenſere immenſi eſſet operis atq; infiniti laboris. Quocirca boni conſulet æquus lector, ſi non omnia ad amuſſim ſum exequutus. Cum autem Prophetæ arbores concionibus adhibent, non modò ſatiuas quibus hortus excolitur, ſed etiam ſylueſtres quæ fere vrbanis ſunt proceriores, earũ nonnullas obiter attingam. Sunt etiam noſtris regionibus cognitæ fagus vulgus vlmus, Quercus. Robur, Ilex, Acer, Suber, cuius cortice ſuffulta ſandalia & calceamenta frigus & aquam arcent, aliæque glandiferæ arbores, quæ olim ante inuentas fruges alimentum ho-
1.*Eſa*.1.4 minibus ſuppeditabant. Vnde prouerbium, *Stultum eſt inuentis frugibus glande veſci*. Prophetæ per has arbores, validos & robuſtos deſignant, qui inopes oppri-
Pſal.103. munt, ac tenuioribus ſunt infeſti, quos tamen Deus
Pſal.28. minimo negotio conuellit ac deiicit. *Ipſe* enim *tanget montes, & fumigant, ipſe Cedros* in immenſum faſtigiatas *proſternit* & confringit, ſic vt vix tenue veſtigium
Cap.2. tanti faſtus appareat. Sic Deus apud Amos, *Ego exterminaui à facie eorum Amorrhæum, cuius altitudo vt altitudo ac ſublimitas Cedrorum*. Quo deſignat & denotat faſtum, ſuperbiam, arrogantiam ac Dei contemptum.
Cap.11. Similiter Zacharias mentem eripit faſtuoſis, & tanquam rebus deſperatis ad lamenta, eiulatus ac fletus prouocans, *Vlulate*, inquit, *quercus Baſan, quia ſucciſus eſt ſaltus munitus, ac magnificentia vaſtata eſt*, hoc eſt,

abla

ablatum eſt omne robur, omnis vis & potentia, omnis munitio qua ſubſtiterũt. appoſitè illis quernis arboribus comparat. Vt enim maxima duritia robori & quercui eſt, ita vt eorum nonnulla vix findi queant, vel cuneis, vel ſecuri, vel ſerra diſſecari: ita vt iſti muniti ac vallati opibus ac numeroſa clientela, ad eas opes ac dignitates honoréſque, vt ſublimes arbores, eucti ſunt, vt nunquam deprimi potuiſſe viderentur. verùm Dei potentiæ nihil obſtat. Superiùs fuſiùs de iis tractauimus.

DE ROSA, ET EX ILLA DESVMptis *Metaphoris.*

CAPVT XLV.

ROSA apud omnes nationes flos ſpectatiſſimus, miréque odoratus Cor & Cerebrum odoris ſuauitate recreat. Intus verò adhibita, affectarum partium dolores mitigat, & confortat aſtrictionis ratione. Succus tamen aut earum delutũ clementer ac placidè aluum proluit, flauam bilem expurgat, iecoris obſtructioni auxiliatur, in quem vſum conficitur apud nos *Rhodopharmacum*, hoc eſt, Syrupus roſaceus ſolutiuus qui citra noxam aluum deiicit, & bilioſa excrementa quæ febres tertianas excitant, expurgat. Huius amabilis floris multæ ſpectantur differentiæ. Vulgatiſſimæ ſunt quæ albeſcunt, quibus ſuccedunt rubentes & muricatæ, hoc eſt: quę purpureo colore collucent, inter quas flagrantiſſimi ruboris *Mileſiæ*. Sunt etiam apud nos Puniceæ quæ prænestinæ dicuntur, vulgo *Prouinciales*, colore qui Belgis *incarnaet* dicitur

Roſa vires.

Rhodopharmacum.

Roſarum differẽtia.

dicitur,quòd viuæ carnis colorem referant,ac ſubflo-ridum aut rutilantem. Sunt etiam Damaſcenæ, ſunt muſculatæ minutiore floſculo cādido, odoris eximij, vt Cynorhodus vrbanus & ſatiuus vulgò *Negelentier*, quæ Plinio videtur Roſa Græca & *Lychnus*,alia à Coronaria, flore roſeo vel ſubrutilo, minuto, odorato, quæ dos etiam foliis aculeatis ineſt ſecus quàm vulgaribus roſis quarum folia inodorata ſunt, Cum autē Roſa nihil ſit fugacius, nec quod citius marceſcat, aptiſſimè huic vita humana fragilis, caduca & momentanea cōparari poteſt,tum omnis ſplendor eius, gloria,decus,magnificentia,faſtus ſuperbia, quæ omnia vt floſculi citiſſimè euaneſcunt. Notantur autem in ſcriptura ſacra qui luxum fouent & odoratis rebus abutuntur.Sic enim compellant ſe laſciui homines ac delicioſi,qui à morte nihil hominis ſupereſſe ſibi per ſuadent, *Cum ætas noſtra imbecilla ſit æui breuis, & vt fumus & vmbra euaneſcat; agite, fruamur bonis præſentibus,& vtamur rebus naturæ: dum iuuentus adeſt. Vino precioſo & vnguentis nos impleamus, & non ſinamus elabi florem temporis*, hoc eſt, non fruſtra patiamur prælerire amœniſſimam æui partem nempe adoleſcentiam, quæ Genialiter nullóque nubilo eſt tranſigenda. *Coronemus roſis antequam marceſcant, nullum pratum aut viridarium ſit quod non pertranſeat luxuria noſtra*,vbique relinquamus ſigna lætitiæ,nemo veſtrum exors ſit inſolentiæ noſtræ,*quoniam hæc eſt pars, hæc eſt ſors & conditio noſtra.Hæc*,inquit ſapiens *cogitauerunt & errauerunt, Excæcauit enim illos malitia ſua, nec Dei arcana cognouerunt*, itaque illorum conceptum improbat, quòd non vſum rei ſpectent, ſed luxum & prodigalitatem rerum naturæ, nulla habita Opificis ratione. Cæterùm apud Eccleſiaſticum comparatur animæ

Lib.2. Cap.4. *Cynorhodus odoratus.*

Sap.2.

Sapientiæ locus exp.

Eccleſiaſtic. locus explicatus.

mæ puritas,candor,integritas,decus, & virtutis præſtantia Roſis aliiſque odoratis ſtirpibus. Sic Sapientia æterni patris,ſui commendatrix,*Ego*,inquit, *quaſi Cedrus exaltata ſum,quaſi palma in Cades, & quaſi plantatio Roſæ in Hiericho*.In iis enim locis erant præſtantiſſimę. Rurſum cum ad amplexandam Sapientiam exhortatur,*Audite me diuini fructus*,hoc eſt, Pij filij *& quaſi roſa plantata ſuper riuos aquarum fructificare, fructificate, vt lilium flores emittite*.Paulò inferiùs cum Simeonis Pontificis laudes proſequitur, eáſq; amplificat in immenſum comparatione deſumpta à naturæ rebus, *Ipſe eſt*, inquit,*quaſi ſtella matutina in medio nebulæ,quaſi luna plena cum ſuis diebus lucet*, hoc eſt, vel tota, vel media ſui parte à Sole illuſtrata:*quaſi flos roſarum vernis diebus,& quaſi lilia apud aquæ riuos, &c.* Ex iis coniicito ſtudioſe lector,quàm illi frigeant Metaphoræ aut collationes qui ignorat herbæ aut fruticis naturam,ex qua ſimilitudo deſumitur, atque ad ornandam concionem adhibetur.Cæterùm cum inter ſcribendum id Horatij in mentem mihi veniſſet, *Eccl.29.* *Eccl.39.* *Eccl.50.*

Omne tulit punctum,qui miſcuit vtile dulci, *In ar.Poe.*

Lectorem delectando,paritérque docendo, viſum eſt vulgare quiddam de Roſa adiicere,quò iucunda ſeriis miſta minus ſatient. Inoleuit apud Belgas ac pleraſque alias nationes conſuetudo, vt ſi quãdo lepidi ſodales inter ſe conuiuia agitant aſcitis inter hæc præſtantioris formæ aliquot puellis ſtipulentur peracto ſympoſio ſilentij fidem,*ne fidos inter amicos ſit qui dicta foras eliminet*, eáque de cauſa, vt id ratum habeatur, *ſub Roſa hæc peracta* dictitant. Vnde paſſim in cœnaculis Roſa lacunaribus ſupra menſæ verticem affixa conſpicitur,quo quiſque ſit ſecreti tenax, ne quid temerè effutiat, ſed omnia reticenda meminerit. Ita ſi *Horat. li. 1. Epiſt.* *Roſa cur menſa affigatur.*

quid

quid licentiùs, parúmque verecundè aut reuerenter dictum vel actum ſit, aut ſi in Geniali accubitu inter ſe cantillent, luſitent, ac figant oſcula, laſciuient, titillent, inſoleſcant, ante digreſſum *omnia ſub roſa tranſacta* conteſtantur interpoſita ſtipulatione ſilentij ac pactione reticentiæ impetrata, ne quis diſſeminare audeat vel mininum eorum quæ in hoc ſodalitio peracta, Quo ſpectat Prouerbium, *Odi memorem compotorem*, in eos qui liberiùs dicta, poſtridiè in mentem reuocant atque effutiunt, cùm vino ſint inſcribenda atque obliuioni danda quæ in conuiuiis incautiùs exciderunt. Ita Lacedæmonij ex Lycurgi præſcripto in foribus primóque aditu atque ædium veſtibulo inſcripſerunt, *HAC NON EGREDITVR SERMO.* Vnde autem hic mos receptus ſit, vt Roſa in cœnaculis erecta ſilenda imperaret, quæ inibi agitari ſolent, Carmen iſtud graphicè exprimit.

Proverbium ſutiles.

Lacedæmoniorũ inſtitutũ.

Eſt roſa flos Veneris, cuius quo furta laterent,
Harpocrati matris dona dicauit Amor.
Inde roſam menſis hoſpes ſuſpendit amicis,
Conuiuæ vt ſub ea dicta tacenda ſciant.

Eſt autem myrtus & roſa Veneri dicata. his enim herbis odoratis exornari debet Coniugium ac totus Genialis, in quo, excluſo tumultu ac diſſidio, omnia decet eſſe placida, quieta, ſedata, & ſi quid inciderit, ſilẽtio inuoluendum. ob id Cupido Veneris filius Roſam Harpocrati ſilentij Deo qui digito labellũ compeſcit, conſecratam eſſe voluit, eóque munere illum decorauit, quo exhiberetur hominibus loquacibus Roſa velut ſilentij ſymbolum. Vt autem Harpocrates apud Græcos, ita Angerona Dea apud Romanos ſilentio præfecta eſt.

Roſa ſilẽtij ſymbolum.

DE

DE ZIZANIA, ET LOLIO ALIISQVE *herbis frugibus inimicis.*

CAPVT XLVI.

Zizaniorum nomine deſignatur omnis inutilis vitioſa, noxia fruticatio quę ſementi ac frugum incremento officit quæque ſalta ſtrangulat ac necat, ſuccúmque quo nutriuntur depopulatur, ſic vt ſegetes aliæque herbæ ſalutares aut malignę emergant, aut prorſus ſuffocentu. Cùm autem lolium tritico infeſtum ſit, ac noxam inferat inter Zizania, hoc eſt ea quæ extirpanda ſunt, principatum obtinet. Conſpicitur autem in ſegetibus folio anguſto, pingui, oleoſo, hiſpido, ſemine in ſpica exili, floſculo purpuraſcente vt phœnix cuius meminit Dioſcorides, huic prorſus affinis, quæ loliũ ſylueſtre vel murinum vocatur quod à murib. erodatur, eſt autem ſpuria atque adulterina tritici ſpecies, quæ aliquando à puro diſcerni nequit. Huic ferè ſociari ſolet inter ſegetes Githago vel pſeudomelanthiũ ſiue nigellaſtrum, foliis porri prælongo culmo, flore purpureo, ſemine in loculo papaueraceo, nigro, ſubrotundo, inodoro, farina intus candida ſi dentib. atteratur. Lolium autem Theophraſtus prouenire teſtatur ex tritici ac ordei corruptis vligine ſeminib. aut iis gelido imbre dilutis. Semen eius panib. admiſtum, capiti dolorem, oculis caliginẽ adfert, quòd vaporoſos humores in cerebrum deferat. Vnde manauit Prouerbium in cæcutientes quique ſunt caligantib. oculis, *Lolio victitare.* Sic Plautus.

Quid zizaniorum nomine deſignetur. *Loliũ frugibus noxium.* *Phœnix herba. Lib. 4.* *Melãthiũ adulteriũ.* *Lolio victita prouerb.* *In Milite.*

Mirum eſt lolio te victitare tam vili tritico.
Quidnam? quia luſcioſus. Verbero Aedipol, tu quidem cæcus,

cæcus, non luſciosus.

Cæterùm cùm zizaniorum nomine nullæ peculiares herbæ deſignentur, ſed omnes illæ frugum & herbarum peſtes quæ extirpandæ ſunt, ne frugiferas herbas opprimant, Belgæ communi nomine hanc inutilium herbarum congeriem *vviet* vocant, & *vvien* eruncare atque eruere, fundúmq; à noxiis fruticibus purgatum reddere. Quocirca ineunte vere antequam ſata adoleſcant, maturè ac tempeſtiuè euellenda curant omnia frugum detrimenta. Virgilius autem obiter complectitur quæcunque Zizaniorum nomine comprehenſa ſint & ſatis noceant.

Geor.li.1. *Prima Ceres ferro mortales vertere terram*
Inſtituit, cùm iam glandes atque arbuta ſacræ
Deficerent ſyluæ, & victum Dodona negaret.
Mox & frumentis labor additus, vt mala culmos
Eſſet rubigo, ſegniſque horreret in aruis
Carduus, intereunt ſegetes, ſubit aſpera ſylua,
Lappæque, tribulique, interque nitentia culta
Infelix lolium, & ſteriles dominantur auenæ.

Ouidius quoque agros & noualia culta præſtari vult.

Li.1.Faſt. *Vt careant loliis oculos vitiantibus, agri,*
Nec ſterilis culto fugat auena ſolo.

Matt.13. Hinc appoſitè Chriſtus per Zizania, hoc eſt, agrorum peſtes & vitia, doctrinam noxiam, pernicioſam, inſinceram deſignat, denique improbos & pernicioſos doctores qui hæreſi peſtifera mentes hominũ imbuunt, ac peruerſa ſubdoláque interpretatione, inſtigante diabolo, cœleſtem ac ſalutarem Euangelij doctrinam deprimunt, ac falſa veris, vitioſa ſinceris, dubia certis immiſcentes Verbum Dei ac pabulum animæ inficere ſtudent & cõtaminare, quos tolerari quidem vult Deus in ſpem emendationis, & quò moniti reſipiſcant

piſcant, non tamē prohibet, vt Chryſoſtomus ait, hæreticorum conciliabula diſſipare, ora obſtruere loquēdi, audaciam concidere. Quo ſpectat illud Pauli ad Titum, *Hæreticum hominem*, hoc eſt, qui pertinaciter inhæret prauæ opinioni ac deſtinata malitia pergit tueri falſa, *poſt vnam aut alteram monitionem, velut inſanabilem deploratto fugito*, ſciens quòd euerſus eſt, quoniam ipſe ſuo iudicio damnatus eſt ſuâque culpa perit, quod monitus in errore perſiſtat. Et quanquam Zizania extirpanda nolit Chriſtus, factioſos tamen & qui Reipublicæ tranquillitatem excitatis tumultibus perturbant, Magiſtratus imperio ſubiicit.

Cap. 13. in Matt.

Cap. 3.

Rom. 13.

DE LIBANOTIDE CORONARIA *quæ vulgo Roſmarinus dicitur.*

CAPVT XLVII.

CVM Bibliorum interpretes non ſemper exacta herbarum cognitione ſint imbuti, viri alioqui linguarum peritia ad miraculum inſtructi, fit nonnunquā vt ſtirpium aliam pro alia ſubſtituant, ambiguitate vocis Hebrææ decepti. Sic non deſunt (inter quos eſt Franciſcus Georgius Venetus reconditæ eruditionis vir) qui Libanotida, hoc eſt, noſtratē Roſmarinum Coronariam pro Hiſſopo vertendam cenſeant, quæ vox à thuris odore nomen ſortita eſt, quem fruticem aut virgultū Iudæi in faſciculos manuales coactum ac complicatū, ſcoparum more, conſpergendis luſtrādiſque hoſtiis immolaticiis accommodabant. Nominis autē vicinitate decepti (nam Latinam vocem refert Eſop) Hiſſopum tranſtulerunt.

Lib. 7. ca. 27. de Ha. mūdi.

cum vt iſti cenſent, Roſmarinum fuerit interpretandum. Cum etiam Iudæi noſtra hac ætate (vt audio) fruticis huius faſciculo vtũtur, vbi ſacrificia ſua peragunt, ac cæſis hoſtiis peccata expianda ſunt, imbuto in tinctóque hoc fruticulo animãtium ſanguini, quo adſtantes conſpergunt, Quod ipſum olim Ethnici factitabant (mutuato à Iudæis expiandi ritu) vt Iuuen. Perſius, Horatius paſſim teſtantur ramuſculo Oliuæ, cuius rei exſtat luculentiſſimum exemplum apud Virgilium, qui pompam funebrem deſcribit, qua Miſenus

Aeneid. 6. Aolides generoſi hominis more effertur. Sic enim rem proſequitur.

Poſtquam collapſi cineres, & flamma quieuit,
Reliquias vino, & bibulam lauere fauillam,
Oſſaque lecta cado. texit Chorinæus aheno.
Idem ter ſocios pura circumtulit vnda,
Spargens rore leui, dixitque nouiſſima verba.

Hoc eſt manibus eius optimaquæque precatus eſt, quo officio etiã noſtrates mortuos proſequuntur, vbi

Aqua cõſecrata aut luſtralis origo. ſepulchro inferri contingit. Noſtri autem ſacrifici ex veteri inſtituto in hunc vſum manipulo vtutur ex certis confecto, atque aqua ſacrata adſtantes conſpergũt, nulla quidem, vt mihi perſuadeo, ſuperſtitione gentili ſed vt Dominicis diebus hoc ſymbolo baptiſmus in menté reuocetur, quo is ritus ac ceremonia ſit inſtauratio ac velut repræſentatio eius Sacramenti quod ſemel adhibitum, nunquam iterari debet: cæterum vt

Aqua Roſmarini vis. ad Roſmarinum referatur oratio, ſcatent paſſim omnium horti viuaci hac fronde, folio tenui, crebro, oblongo, craſſiuſculo, colore intus candido, ſuperne viridi, ſuauiter odorato, flore ceruleo, oleoſo, ita vt ſi in vaſculo diſtillatorio ex hoc aqua eliciatur, oleum innatare videas, Quod ego paralyticis & apoplectis

ſalu

ſalubritet admouere ſoleo, ceruicè ac nuca illo inuncto. Odor fruticis animum reficit. præſentaneam autem vim obtinet in expugnando morbo Regio qui vulgo Ictericus appellatur, perfuſa extima cute flauo felleóque colore: ſic vt hæc vis etiam ad animũ transferatur vitiorum neuis ac maculis deformatum. Rurſum morbum comitialem qui menti vim infert, impugnat. ſic omnibus autor ſum vt in elixarũ carnium liquamine crebro eius vſum admittant. Odor accenſi fruticis peſtis contagia fugat, atque ædes ſuauis odoris fumigio à vitioſo halitu tutas præſtat. Conficitur ex eius floribus medicamentum, quod quoniam diu ſubſiſtit, *Conſeruam* triuiales Pharmacopolæ vocãt, cuius vis cerebrum mire confortat, ſi nimio humore oppreſſum eſt, memoriã collapſam erigit, & ne quis morbo caduco, apoplexia, paralyſi, ſpaſmo corripiatur, aut caligantibus oculis efficiatur, ſingulari vi ac efficacia inſtructa eſt, Cum autem thuris odor ac ſuffimẽtum Deo offerri ſolet, eóque homines illi litare, non alienum à ratione eſt Iudæos thurificis fruticum odorib. eſſe vſos, ac Roſmarini minſterio (quæ ſingulari vipollet in expugnandis cerebri morbis, vbi mentis ſedes eſt & herba grato odore imbuta eſt) ſua ſacra per egiſſe: vt nunc Chriſtiani viuida ac feruenti per fidem in Chriſtum oratione ſe Deo reconciliant, qui cultus illi omni thure ac ſuffimento eſt gratior magiſque acceptus: quanquam nihil vetat Baſilicas atque ædes ſacras odoribus perfundere ac virente frõde, herbíſque redolentibus vel ſuffitu, odoratas præſtare, modò abſit ſuperſtitio, nec columen pietatis in iis vt pleriſque aliis conſtituatur.

Morbi Regÿ remedium.

Oratio ſacrificium Chriſtianum.

Adhibentur enim huiuſcemodi adiaphora, hoc eſt, indifferentia ad decus & ornatum religionis,

atque vt habeat populus aliqua honeſta oblectamenta quibus reficiatur. Sic paſſus eſt Chriſtus ſibi deferri hoc honoris, vt impuberes ac promiſcua multitudo fauſtis acclamationibus ſe proſequerentur, ſibique congratulantes Palmarum aliarúmque arborum ramos paſſim per vias ac compita proſternerent.

Ioan.12. Matt.21.

DE AMYGDALO ARBORE, CVIVS *paſſim in ſacris Bibliis fit mentio, & de qua deſumitur inſignis Metaphora ſeu collatio à Salomone Eccleſiaſt. Cap. 12.*

CAPVT XLVIII.

AMYGDALVS arbor caudice procero aſſurgit multis ramis quaquauerſum, vt noſtras perſica, brachiata, foliis ſalici proximis aut liguſtro, aut vt ea quæ Belgis *Perſica* & volema profert, floſculo candido, foliis diſtincto, quæ tametſi menſe Ianuario aut paulò ſerius ſtatu cœli adhuc rigido floreſcat, apud Zirizæos tamen fructus qui nobis *Amandel* dicitur, præcoci partu matureſcit. Vidi enim ante ſeſquiannum in nuptiali pompa generoſi viri *Brunonis vviingaerds*, in quem Socer *Hieronymus à Seroskerka* Zelandiæ Orientalis eis Scaldem Quæſtoriam dignitatẽ tranſtulit, Amygdala ex arbore recẽs decerpta ea maturitate vt cum Italicis vel Hiſpanicis certare poſſent ſic vt effracto lignoſo putamine nucleum intus exhiberent candidiſſimum, denique ſucculentum, miréque ſapidum adeo vt Proceres aliquot Batauí qui illuc acciti erant, obſtupeſcerent atque incredibili admiratione afficerentur cum ſpectarẽt in tam deſpica-

Amygdala Zelandis non denegata.

ta maritimi tractus regione tam ſpecioſos fructus enaſci. Muniti autem erant fructus amygdalini gemino tegumento atque inuolucro puluinari primum cabycis, mox lignei putaminis, cui ſuberat nucleus mēbrana obductus, qui in aqua egelida aut tepeſcenti maceratus, mēbranam totam exuit, & ſe edendū zaccaro inſperſo exhibuit. Amygdalus nō prorſus noſtrati Perſicæ abſimilis, niſi quòd huic folia maiuſcula ſint & flos puniceus, illi candidus, fructus Perſicæ orbiculatus, carnoſus, ſucculentus, ſapidus, vinoſus, foris languinoſus, dura intus ac ſcabra nuce, amygdalis prorſus affinis, niſi quòd maiori læuore ſit nux amygdalina, nec ita foraminoſa: fructus amygdalini cortex nihil habet quod edi poſſit, ſed tantùm nucem ambit membranoſum tegmen puluini forma, intus verò exhibet nucleū nunc amarū, nunc dulcem, quorū prior ebrietatē arcet præſumpta, exiccādi ratione, nam humiditatem vini ac vaporem conſumit, eúmque prohibet ad cerebrum efferri. cæterùm amaritudinis ratione, & quòd incidendi extenuandíque vi pollet viſcerùm internorū obſtructiones amolitur, hoc eſt, hepar, lienē, renes à craſſis humoribus expurgat, vrinam prouocat, calculū atterit, vt etiam nuclei Perſicorum. næuos, lentigines, maculas in facie cutéque extima eluit abſtergendi efficacia. Cum autem vulpes calidis & ſiccis tabeſcant, vſu amygdalorum amarorum emoriuntur, niſi aquam confeſtim lambant, atque amaritudinem quæ vitalem ſuccum illis depopulatur, mitigent ac diluant. Dulcia amygdala (quo commeatu Iacob patriarca filios inſtruxit, cum famis tempore in Aegypto illos amandaret) corpus alunt ac ſaginant, pectus expurgant, tabidis conferunt, ſomnum placidum conciliant, delatis ad cerebrum ſuauibus ac ſo-

Amara Amygdala quid præſtent.

Amara amygdala vulpi noxia.

Geneſ. 43.

poriferis vaporibus:gummi verò eáque reſinoſa concretio, quam fiſſo per æſtatem, hiantéque cortice arbor exudat,aſtringit atque inſpiſſat humores tenues, ac ſanguinolentas excretiones cohibet. Ex hac ſpecioſa atque fructifera arbore quæ præmature floret, atque albeſcente floſculo ſpectabilis eſt, deſumit Salomó inſignem Metaphoram in Eccleſiaſte capite vltimo,adiectis aliis quibuſdam verbis tranſlaticiis tam obſcuris & intricatis, vt non cuiuis ſint explicabilia, & quæ Oedipo opus habeant coniectore, quibus tamen pro virili atque ingenij noſtri tenuitate aliquid lucis adferre conabor. Toto autē hoc Capite deſumpta ex rebus nouiſſimis, paſſimque obuiis collatione conmonefacit hominem officij ſui,vtque in ætate iuuenili ſaluti ſuæ inuigilet,cohortatur,antequam ætas ingraueſcat,& corpus ſenectutis incommodis opprimatur.Itaque Deum ante oculos conſtitui vult atque in eum mentem continenter defixam, nec vllo more committendum, vt in vireſcente ille in obliuionem deueniat, ſed viget ætas atque adhuc in flore æui cōſiſtit omniáque membra ſuis officiis fungûtnr, Deum vitæ integritate ac moribus inculpatis demereri ſtudeat, Eleganti autem periphraſi indicat, quo modo homo in ætate florida conſtitutus ſenſim deflore ſcat, atque vt Iob teſtatur, conteratur, & velut vmbra aut fumus euaneſcat, ſic vt ſingulis momentis detrimēta concipiat,atque in deterius rapiatur, omniúmq; mēbrorū vſu & functione priuetur.Acceſſu enim annorū (nā ſingula mēbra Salomō perſequitur)caligant oculi,aures obſurdeſcunt, lingua titubat & efficitur impedita,nares odorandi facultate deſtituuntur,tremūt manus,labaſcunt pedes, dorſum incurueſcit, totaque corporis compages pedetentim diſſoluitur. In hunc

Gummi amygdalinum. *Cap. 12.* *Cap. 14.*

antem

autem modum (vt autoris verba enarrem) concionem ſuam proſequitur. *Memento Creatoris tui in diebus iuuentutis tuæ, antequam veniat tempus afflictionis*: hoc eſt, antequam te circumuallent ſenij incommoda & morbi, de quibus dices, *non mihi placent, antequam tenebreſcant Sol & lumen & ſtellæ & Luna, reuertantur nubes poſt pluuiam*, hoc eſt, caligo & nebula oculorum cum lachrymoſa lippitudine, *quando commorabuntur cuſtodes domus*, hoc eſt, coſtarum propugnaculum quod interna viſcera munit ac tuetur, *& nutabunt* ſeu vacillabunt *viri fortiſſimi*, hoc eſt, pedes qui corpus librant ac fulciunt. *& otioſi erunt molentes in minuto numero*, hoc eſt, cum edentulus eris, cibúmque ægrè conficies mandibula: *& tenebreſcent videntes*, hoc eſt, oculi, *& claudentur oſtia in platea*, hoc eſt, via & meatus quo cibus in ſtomachum defertur in humilitate vocis molentes. *& conſurgent ad vocem volucris. Et obſurdeſcent omnes filiæ carminis*, hoc eſt, aures quæ ſonorum modulatione affici ſolent. *Excelſa quoque timebunt & formidabunt.* hoc eſt, cùm pedes labant editiora loca non conſcendent, vel aliquid ex alto delapſurum metuant *In via florebit Amygdalus, & impinguabitur locuſta*, hoc eſt, pedes intumeſcent ob debilem concoctionem: nam locuſtæ exporrectis pedibus ſaliunt, quod ſenibus eſt denegatum. *Et diſſipabitur Capparis, Antequam rumpatur funiculus argenteus, & vita aurea recurrat, & conteratur hydria ſuper fontem & confringatur rota ſuper ciſternam & reuertetur puluis in terram vnde venit, & Spiritus redeat ad Deum qui dedit illum.* Hæc partim Allegoria qua Salomon aliud dicit, aliud intelligit, partim Metaphora (qua verba commoditatis gratia transfert per ſimilitudinem à propria ſignificatione ad alienam extimulat hominem

Locus Salomonis Allegoricus.

Caput Eccleſiaſtæ 12. explicatum.

oſcitātem ſuæque ſalutis negligentem, vt Opificis ac Creatoris ſui memor ſit, illumq; identidē ob oculos conſtituat, nec vnquā in obliuionem deuenire patiatur: atque id præcipuè in adoleſcētia atque ætate iuuenili quæ minùs prouida, ſegniter ſaluti propriæ inuigilat, ſuíſque commodis proſpicit. quod ipſum eò magis amplificat, q̄ ſucceſſura ſint deteriora, quibus id perfici non poſſit. Quocirca acriter ſtimulat mētes ignauas & ſocordes, vt ab ineunte ætate in Deū mentem habeant erectam, antequam ſenium ingraueſcat, & accelerari cōtingat dies malos ac tēpora, annoſque plenos incommoditatis, moleſtiæ afflictionis. Nam ſilicernio ac capulari ſeni omnia ſordeſcūt vitæ oblectamenta, voluptates, deliciæ, tripudia, cantilenæ, riſus, ioci, lepores, omniaq; faſtidiūtur edulia, cupediæ, condimenta, bellaria, nec vllis rebus quamlibet ſuauibus afficiuntur, quibus fere iuuentus occupari ac detineri ſolet. Hanc autem occaſionē redimēdæ ſalutis eò magis arripiendam prædicat, quòd in ætate decrepita & inclinata animus vnà cum corpore flacceſcat, mens obnubiletur, memoria, ratio, intellectus, omneſq; animæ facultates extinguātur, extincta luce, inſitoq; naturæ lumine ſopito. Etenim (vt ordine ac continuata ſerie Salomonis caput illuſtrē) ſenio confectis oculi cæcutiunt, ac præter caliginem lippitudine vitiantur, vt Sol & Luna illis vix conſpici poſſint. Tunc manus quatū in perficiēdo opere vtimur agilitate ac miniſterio tremulæ efficiūtur, atque ad opera manuaria inutiles. Tūc pectus anheloſum eſt, ac ſpiritus propter coſtas ſubſidētes ægrè ducitur. Tūc pedes qui corpus vt baſis ac columnæ fulciunt, labant ac incurueſcunt ſic vt in ingreſſu ſcipionis adminiculo indigeāt. Tunc dentes qui cibum molūt ac cōficiunt,

opera

operáque mandibularum alimenta conterunt, imminuti officio ſuo perfunguntur, vt edentulis aſſolet. Tunc viſus imminuitur, atque oculi qui velut ex cauernulis atque animi feneſtris proſpectant, deficiunt & obſcurantur, aut conniuẽtibus ac collapſis parpebris earúmque muſculis minutim ac velut per nebulam vident, vt ij qui vix in platea obuium diſcernunt. Tunc fauces ægrè cibum deglutiunt, occluſo ob ſiccitatem gulæ meatu ac tramite per quem alimenta in ſtomachum deferuntur, dentib. etiam inualidis, exeſis, infirmis qui cibo elaborando atterendóque non gnauiter inſiſtit. Tunc ſomnus tenuis eſt & exilis ob cerebri ſiccitatẽ, vt ſenex ad auiculæ ſonitum expergiſcatur. Tunc offuſcatur vox, & ſtridet ariditate exaſperante vocalem arteriam, prorſúſque ad cantillandum eſt inidonea. Tunc ad leuiſſimum ſtrepitum expaueſcit, totúſque meticuloſus ac pauidus ſemper aliquid ſibi imminere, ac è ſublimi delapſurum metuit, ſic vt non temere per compita, & plateas ingrediatur, niſi ſubinde reſpectet. Tũc floreſcit *AMYGDALVS*, hoc eſt, Caput albeſcit canicie ſic, vt eminus conſpici queat, quemadmodum Amygdalus arbor quæ candidos in ſummitate flores producit, ac lõgiſſimè ſe ſpectandam exhibet. Tunc vox exilis erit, imminuta, ac ſtridula. Tunc læuiſſima quæque illi erunt oneri ita, vt ne muſcam quidem perferat. Tunc peribit appetitus qui ferè Capparis condimẽto irritari ſolet, totúmque rerum carnalium deſiderium abolebitur. Hæc aliáque incommoda homini obuẽtura commemorat Salomon, ingraueſcente ætate ac deuexa, antequam mutua animi cõcordia ac cõfœderatio, qua hæc conglutinata ſunt, diſſoluetur, & priuſquam ex hoc corpore animum emigrare contingat in ſedes illi deſti-

Amygdali Metaphora.

natas. Quocirca homini has ærumnas in mentem reuocat, quò in ætate florida ac virenti in Deum defixos habeat oculos,illíque ſuam vitam,mores, ac ſtudia approbare ſtudeat. *Antequam* (vt concionem proſequitur) *rumpitur funiculus argenteus*: quo deſignat Spinalis dorſi medullam, quæ ex Cerebri ſubſtantia argenteo ſplendidóque colore producta (vt etiam in brutis animantibus conſpicitur) à baſi occipitis, hoc eſt,capitis parte poſtica vno productu per quatuor & triginta vertebras (qui & ſpondyli dicuntur) ad os caudæ quod ad anum deſinit,porrigitur. Cum autem iſtæ ſpinæ ſeu dorſi contextus cui coſtæ velut curuatæ trabes adhæreſcunt.atque affixæ ſunt,ſit velut Carina,(nautæ *kiel* vocant) cui totius nauigij moles incumbit,tota vis,robur, fortitudo, munimentum humani opificij ac ſtructuræ in ſpina eiúſque medulla conſiſtit,ſic vt ſcitè Salomon homini imminere interitum pronunciet, quando illam conuelli vel rumpi, vel diſſolui contingat,ſub confracti argentei funiculi Metaphora,quod inſtante morte euenit. Cæterum quod ſequitur, *Frangitur aut quaſſatur fons aureus*, ea figurata loquutione Cor vitæ fontem deſignat,à quo arteriarum riui (vt ab hepate venarum propagines) producuntur, qui & ſpiritus vitales, & rubicundum ſanguinem ſecum deuehunt, membráque fouent & irrigant.Per Hydriam autem vel quæ conteritur iuxta fontem vel ſcaturiginem Renes intelligit & veſicam meatúſque vrinarios, qui fere in ſenibus collapſi & in anguſtum contracti non præſtant officium ſuum,ſic vt accelerati interitus cauſam præbeant. Sequitur, *Et confringatur rota ſuper Ciſternam, vel conquaſſatur & corruet currus fractis rotis in foueam.* Quibus verbis denotat Caput quod fere moribundis in

Spina dorſi carinæ nauis aſſimilis.

dis inclinari ſolet & in humeros deuolui. Eſt autem caput rotundum & globoſum,quod vt rota verſatilis quaquauerſum mouetur dextrorſum, ſiniſtrorſum, nunc in pronam, nunc in ſupinam partem, cui mouendi & ſentiendi facultas attributa, ex eóque ſpiritus animales orti per corpus diffunduntur,ac motum ſenſúmque neruis impertiunt: imminente autem morte Caput primum ferè labeſcit ac corruit (vt in oculis perſpici poteſt qui omnium primò moriuntur, aut mortis indicia proferunt) ac totũ corpus in præceps rapit,fractíſque omnibus membris, vt axe currus aut vehiculi,omnem corporis ſtructuram in foueam deiicit.Hunc itaque ſubeſſe ſenſum Salomonis verbis,teſtantur ſubſequentia.*Nam tunc*, inquit,*puluis in terram ex qua deſumptus eſt, & Spiritus ad Deum qui dedit illum,reuertetur.* Cæterùm vt ad Amygdalam regrediar,Iacob Patriarcha, cui poſt à videndo Deo Iſraëli nomen inditum eſt,à ſocero Laban parum ciuiliter aut pro æquitate rei tractatus, miro vſus eſt aſtu ac ſtratagemate,ſubdolo quidem ac fraudulento, niſi induſtriam interpreteris atque ingenij dexteritatem, qua mercedem auaritiæ prætextu denegatam: atque hæreditatem fraude retentam ad ſe deriuaret, ratione Phyſica ad id perficiendum vſus:accepit enim virgas ex Amygdalo,Corylo, populo, caſtanea, eaſque decorticatas in alueo ac canali poſuit ante ouiũ oculos, vt cùm potum venirent,in earum conſpectu conciperent,cum autem omnibus animantibus atque etiam fœminis formæ ac ſpecies rerum imaginatarum concipiuntur ex rebus obiectis, illæque fœtibus imprimuntur, factum eſt vt pedes fœtus ederent verſicolores ac variegatos, maculíſque diſtinctos, ſic vt Iacobus non pœnitendam ſortem ſit conſequutus.

Gen.30.

Imaginatio conceptũ fugit.

ſequutus. Cæterum extat in Bibliis inſigne miraculum de virga Aaronis Amygdali in morem ſpectabili florum ac fructuum amœnitate germinante, qua Deus perfracto populo voluntatem ſuam teſtatam eſſe voluit, & palam facere omnibus, quem præfici velit diuinis miniſteriis ac ſacerdotis munere fungi: Abſorptis itaque terræ hiatu, ſolóque dehiſcente Dathan & Abyron vna cum primariis aliquot conſpirationi contra Moſem & Aronem conſociatis, qui ſe diuinis rebus ingerere tentabant nullo Dei mandato aut vocatione, cæſis interim ex promiſcua plebe ac gregaria multitudine quatuordecim millibus & ſeptingentis, demandauit Deus Moſi vt acciperet duodecim virgas inſcriptis ſingulis virgis Principum nominibus inter quas erat Aaronis Leuiticæ tribus. Et poſuit ſingulas Moſes in tabernaculo teſtimonij: poſtridie ingreſſus Moſes tabernaculum oraculi, vnde à Deo reſponſa peti ſolebant, inuenit germinaſſe fruticis in morem virgam Aaronis Leuiticæ familiæ, ac turgentibus gemmis flores emerſiſſe, qui foliis dilatatis Amygdala protulerunt. proferens autem Moſes virgas omnes de conſpectu Domini, ſpectandas illas exhibuit vniuerſis filiis Iſraël, qua re viſa, acceperunt ſuam quiſque virgam. Aaronis autem in ſignum rebellionis in tabernaculum relata eſt: quo ſedato ſopitóque murmure ac fremitu inconditæ multitudinis, ea virga exemplo ſit, ne amplius contra Deum eiúſque miniſtros inſurgant. Hiſtoria hæc illuſtre documentum omnibus exhibet, nempe vt nemo ſibi vſurpet aut vendicet vllam functionem, aut vltro ſe illi ingerat, niſi Dei iuſſu & vocatione accitus vel etiam cõmuni conſenſu ac ſuffragio eorum quibus ea res per Dei Spiritum demandata eſt. quemadmodum Paulus

Num. 16. & 17.

Documẽtũ ex hiſtoria Aaronis.

Cap. 5.

Paulus ad Hebræos teſtatur Chriſtum non ſibi arrogaſſe eum honorem ac dignitatem, vt conſtitueretur Pontifex qui peccata abolet effuſo ſuo ſanguine, ſed hac perfunctum legatione iuſſu Patris qui illum conſtituit perpetuum Sacerdotem ſecundum ordinem Melchiſedech. Cui itaque virga, hoc eſt, regendi docendíque munus commiſſum eſt, ac delegata functio propagandi Euangelij, ille ſe alacriter operi deſtinato accingat, ſuæque vocationi gnauiter inſiſtat. Atqui vt Aaronis virga priùs arida, virtute diuina vireſcere incepit, ac præterea fructum ſalubrem proferre: ita quoque par eſt vt miniſtri verbi Dei germina virtutum proferant, ac ſalutari doctrina illos, quorum cura iis demandata eſt, imbuant, vt fructus bonorum operum per fidem in ipſis conſpiciantur. Quod Chriſtus ſedulo inculcauit Petro ter ab illo ſtipulatus amoris confeſſionem, & paſcendi gregis diligentiam. Videtur autem mihi admodum appoſitè ac conuenienter Nux Amygdalina poſſe ſtatui vitæ Chriſtianæ ſymbolum, in qua vt ſuperiùs de Iuglande diximus, aſpera mitibus, amara dulcibus, dura mollibus ac ſuauibus miſta ſunt, nam per ligneum durúmque putamen aduerſitates, labores, ærumnæ, incommoda deſignantur: per nucleum dulcedine imbutum ſuauitas & ſolatium, dolorúmque fomentum & mitigatio.

Amigdalina nux vitæ Chriſtianæ ſymbolum.

DE

DE PLATANO EIVSQVE NATVRA, *à qua ſimilitudinem deſumunt ſacri ſcriptores.*

CAP. XLIX.

Lib. 12. 6. 1. PLATANVS arbor eſt externa atque aduentitia, vmbrarum gratia ex Aſia in Europam aducta, ſic vt Plinius teſtatur ad Morinos vſque Belgarū olim extremos Romani imperij tributarios eſſe delatam. Diffundit hæc arbor ampliſſimè ramos, cortice craſſo, folio vitis aut Ricimi, hoc eſt, eius ſtirpis quæ vulgò *Palma Christi* dicitur, ob folia in expanſæ manus effigiē articulata, Catapotiæ maioris etiā nomine cognita, quòd ſemen cui ineſt vis purgatrix, pilulis quæ Græcis *Catapotia* dicuntur, ab orbiculari forma, ſit incluſum. verùm Platano, quàm huic frutici folia paulò minora ſunt, lōgo pendiculo, hoc eſt, petiolo quo foliū aut fructus dependet, rubicundo, floſculo paruo ac pallido, baccis rotundis atq; orbiculatis, ſcabris ac lanuginoſis. Præbet hæc arbos, quòd patulis ſit diffuſa ramis, ac quaquauerſum exporrectis, ſcenas & vmbracula, vt apud Belgas fagus, vulgo *Buecken*, laxatis ac deflexis expanſiſque in omnē partem cultoris induſtria ramis, eaque elegantius Tilia ſeu Philyra Belgis *Linden*, cuius apud Brabantos ramoſa illa arboris propago, & natura & arte exculta vmbrā exhibet & excluſio Solis æſtu opacum frigus adfert ſic, vt ſubſidētes mirè afficiat frondoſa concameratio, ac laſſos lāguidoſque ſuauiter reficiat. Nō deſunt qui cum Tiliā hæc præbere commoda videant, ac ſalubri vmbra aſtantes recreare, Platanum exiſtiment, Alij fagum, quòd Virgilius cecinerit.

Palma Christi ſiue Ricinus herba.

Fagus.

Tilia.

Eclog. 1.

Tityre tu patulæ recubans ſub tegmine fagi
Silueſtrem tenui Muſam meditaris auena.

Verùm

Verùm magno errori inuoluti ſunt, cùm illis nulla in foliis cum Platano ſit affinitas. Arcent quidem illæ arbores, vt Platanus, Solis ardorem, ac caput ob denſam foliorum pompam ab æſtu tuentur, ſed non conſpicitur ea ſpecies & forma foliorum in noſtratibus arboribus, non emanat ex fronde ea ſuauitas & expiratio quæ ſalubri halitu proximos afficiat. Eſt enim Platanus ea vi imbuta, vt venenata quæque arceat, ac Serpentes longe abigat adeo vt veſpertilionibus hæc arbor aduerſetur, nec facile ſub ea nidulentur, eiúſque vmbram ferre ſuſtineant. *Platani vis & natura.*

Quocirca ſacri ſcriptores hanc etiam narrationibus ſuis accommodant, ex eáque ſimilitudines deſumunt. Sic Sapientia ſui commendatrix, atque in enarrandis propriis encomiis occupata, cõmemoratione excellentium arborũ, indicat ſe omni virtutum genere exornatam, ita, vt ſibi adſit decus, honor, dignitas, amplitudo, ſublimitas, fauor, gratia, venuſtas, quibus dotibus ſuos ſectatores etiã illuſtrat. fatetur ſe frondeſcere ac fruticare, vt Platanum arborem ſpecioſam, quæ irrigata aquarum affluẽtia augeſcit, atque incrementa ſuſcipit. Arbor enim hæc impensè humore delectatur, ac ſitibunda eſt adeo, vt vini irrigationẽ non reſpuat, quod ipſum factitaſſe Hortenſiũ Macrobius refert, quò viuacior eſſet ac magis ſpectabilis. Vt autẽ Platanus ramos ac propagines longe latéque diffundit, ac tam gratã vmbrã exhibet, vt Xerxes Perſarum rex totos dies illa ſe oblectaret: Ita ſapientia quæ ab Altiſſimo promanat, oẽs qui eò cõfluunt, ac ſub eius vmbra ſe recondũt, ſuauiſſimo Diuinitatis afflatu fouet ac recreat, illorũ curam ac tutelã ſuſcipit, illóſque ab omni iniuria atque incommodo defendit. Sic orat Dauid, *Sub vmbra alarum tuarum protege me.* Et Hieremias

Eccl. 24. *Li. Sat. 3.* *Xer: es plat. ni vmbra delectatus.* *Pſal. 16.*

remias plorabundus quæritur ſe hoc ſolatio deſtitu-
Thren. 4. tum populi Iudaici perſonam ſuſtinens. *Spiritus oris noſtri Chriſtus Dominus captus eſt in peccatis noſtris, cui diximus, in vmbra tua viuemus in gentibus*, hoc eſt, illius præſidio fulti ſubſiſtemus & tuti erimus ab omni inſultu. Cæterùm cum ſint in Paleſtina ac Syria totóque illo felicis Arabiæ tractu amœniſſimæ ſummæque proceritatis arbores ob ſoli vbertatem atque aëris temperiem, Propheta ex rebus obuiis ducta ſimilitudine Regum atque Imperatorum magnatúmque ſplendorem, magnificentiam, ſublimitatem potentiam, maieſtatē celſiſſimis arborib. vt Cedris comparant. Et ſi qui aliis ſunt paulò inferioris notæ Principes vel Satrapæ quorum non tanta eſt potentia, vt cum ſummis certare poſſint, aut cum illis paria facere: ſed tamen in aliquo numero cēſeri poſſint, & quibus obtigit non pœnitenda dominatio, non Cedro ſublimi atque immenſæ altitudinis arbori ſed Abieti vel Platano aliiſque minus proceris aut ſpecioſis arboribus comparantur. Itaque Deus apud Ezechielem amœniſſima vtitur Metaphora in deſcribenda amplitudine ac ſublimitate Pharaonis quātóque vtatur ſucceſſu ac proſperitate quid incrementi floren-tiſſimo Regno acceſſerit, quos progreſſus acceperit, ſic vt pronunciet nullum Regē illi parem, nec quemquam illius magnificentiam, adæquare: illum tamen ex tanto faſtigio ac gloria minimo negocio deiectum iri, quemadmodum celſiſſimæ arbores ſecuri deiici ſolent ac conuelli. Sic enim propheta narrationem proſequitur, qua Deus ſuperbo elatóque Regi, cui vt nunquam Deus in mentem venit, ita eius populo fuit

Magnates celſis arboribus cōparantur.

Ezec. 13. infeſtus exitium minatur: *Factum eſt*, inquit Ezechiel, *verbum Domini ad me: Fili hominis dic Pharaoni Aegyptiorum*

ptyorum Regi & populo eius, Cui nam aſſimulatus es in magnificentia tua? Ecce Aſſyrius Cedro ſimilis eſt in Libano, pulcher ramis, flondibus vmbroſus, tanta proceritate & altitudine vt inter condenſas frondes ſit cacumen eius. *aquæ nutriuerunt eam.* Abyſſus ſeu terræ profunditas qua radices aluntur, in altum illam euexerunt, quúmque extendiſſet ramos ſuos, hoc eſt, vires & potentiam aſſequutus eſſet Pharaonis dominatus, in ramis eius fecerunt nidos omnia volatilia cœli & ſub frondibus eius genuerunt omnes beſtiæ ſaltuum, & ſub vmbraculo illius habitabant plurimarum gentium cœtus. Qua Metaphora indicat Pharaonis imperio multas nationes eſſe ſubditas, illíque tributarias ac vectigales. Erátque pulcherrimus in magnitudine ſua, in dilatione arbuſtorum ſuorũ, hoc eſt, propagando imperio, ac dilatandis proferendíſque finibus. Erat autem eius radix iuxta aquas multas, quæ affluenter illam irrigabant. Quibus verbis deſignat opes illi accreuiſſe in immenſum ob negotiatorum frequẽtiam, atque vltrò citróque commeantium turbam. Cedri non fuerunt altiores in paradiſo Dei, Abietes non adæquauerunt ſummitates eius, & Platani non ſunt æquatæ illius frondibus. Quo indicat nullam prouinciam ei parem, nec Iudæam quæ ſanctiſſima religione exornata eſt, nec vllas alias nationes quæ Dei cultum amplectuntur illi conferri poſſe. Ob tãtam autem inquit, pulchritudinem & eminentiam æmulata ſunt eam omnia ligna voluptatis quæ ſunt in paradiſo Dei, hoc eſt, inuidia quadam & æmulatione moti ſunt finitimi qui Deum colunt & venerantur. Vrit enim aliquando pios felicitas & ſucceſſus impiorum, ita, vt improborum proſperitas illos propemodum vacillare faciat, atque à ſtudio recti di-

Locus Ezechielis explicatus.

Succeſſus impiorum pios aliquando vrit.

moueri. Quod ipſum teſtatur Dauid, cum inquit, Mei autem pene moti ſunt pedes, pene effuſi ſunt greſſus mei, qui zelaui ſuper iniquos, pacē peccatorum vidēs.

Cap.12. Huius quoq; rei indignatione motus Hieremias cum Deo diſceptat, & quodammodo cum illo expoſtulat, quòd via impiorum proſperetur, & benè ſit omnibus qui præuaricãtur & iniquè agunt. In eodē argumento

Cap.1. verſatur Abacuc, & cū Deo propemodū rixatur, *Quare reſpicis contemptores & taces, conculcante impio iuſtiorem ſe?* quaſi diceret, Cur conniues? cur diſſimulas, & quodãmodo muſſas ad ſcelera & iniquitates improborū?

Cap.21. Iob quoq; indignatur impios in tantā felicitatē euectos, vt reliquos habeant contēptui. *Quare*, inquit, *viuunt impij, ſubleuati ſunt & confortati diuitiis? Domus eorum ſecuræ & pacatæ, & non eſt virga Dei ſuper illos*, &c. Hæc autem tametſi in ſpeciē inter felicitates referenda videntur adeo vt piorum animos fatigēt, & velut in lubrico conſtitutos ad ruinã propemodū impellãt exitus tamen declarat, quã ſint fallacia, incerta, momentanea, caduca, fluxa temporaria quibus illi fruuntur, cum Deus ſubito & repēte omnia euertat, ac in nihilum redigat, vt ne veſtigium quidē tanti faſtus & potētiæ appareat. quod etiam alio loco indicat Dauid,

Pſal.36. *Adhuc puſillum, & non erit peccator, & quæres locum eius, & non inuenies.* Et paulò inferius, *Vidi impium ſuperexaltatum & eleuatū ſicut Cedros Libani, & tranſiui, & ecce non erat: quæſiui & non eſt inuentus.* Quo denotat improbos in maximam ſublimitatem attolli, ſed ex florenti rerum ſtatu, ex quieta poſſeſſione deturbari, illorúmque pompam ac ſtrepitum euaneſcere vt fumum, ſic, vt ne poſteritas quidem in vllam regni partem aut hæreditariam poſſeſſionem admittatur, ſed euertatur florentiſſima familia, & aboleantur ædes & palatia ſplendida, à

Dauidis locus explicatus.

da, à quibus ferè Reges & magnates nomen ſortiuntur. Exempla quotidie ſuppeditant Belgarum aliquot proceres geſtamine Regio decorati, quorum opes, decus, magnificentia defluxerunt, & nominis celebritas extincta eſt, quòd in tanto ſplendore in quo erant conſtituti, nulla habita ſit Dei ratio, nec ſuam felicitatem Supremo numini acceptam referre ſtuduerint. Quò ſpectat hæc Ezechielis Metaphora, qua Deus Regi ampliſſimo interitū minatur, eò quod Cor eius elatum eſſet contra Deum ſic vt aliis prædæ ſit futurus, atque ad internecionem delendus, ipſis etiam cōfœderatis in eandem calamitatis ſortem deiectis, quibus accedunt multa alia detrimēta quæ Ezechiel hoc Capite multis Metaphoris amplificat. Huic prorſus affinis eſt illa apud Eſaiam Dei comminatio cōtra faſtum, ſuperbiam, tyrannidem, crudelitatem, ſæuitiam Regis Babylonis, ſuper cuius interitu etiā lætatæ ſunt Abietes & Cedri Libani, vt propheta diſſerit. Qua Metaphora indicat Duces ac Satrapas, omnéſque illius iugo oppreſſos exultare atque exhilareſcere ruina atque interitu Tyranni ſuauiſſimi. Comparatur ille ob magnificentiam ac ſplendorem Regni, Lucifero ſideri argentei ac clariſſimi ſplēdoris, qui Planeta nocturnis horis atq; inclinata iam die, Solē ſubſequutus, Veſperugo & Heſperus dicitur, Belgis *Auont ſterre*, de quo Virg. *Ite domum ſaturæ, venit Heſperus, ite capellæ.* Matutinis autem atque antelucanis horis, primóque diluculo Solem præcedens Lucifer vocatur Phoſphorus, denique ab amabili venuſtate ac ſplendore, lucidóque colore Venus, à qua & dies nomen ſortitur. Cui rei hæc ſubeſt ratio, quòd veneris ſtella ratione epicycli moram ac retardationem faciat in ſignorum ſpatiis: quo fit vt tardius progreſſa, poſt occaſum So-

Eſaiæ locus expl.

Eclog. 1.

lis appareat,velut itineris eius comes, mox tamē maturans iter, ocyore ambitu vtitur, ac tranſiliendo ſe eripit à neceſſitate moræ, iuſtúmque curſum perficit, ac Solem matutino tempore præcedens radiāti ſplendore cœlum illuſtrat. Huic ſyderi cum Rex Babylonius memoratur aſſimilis, ſucceſſu rerum magnarum elatus, ſuæque fragilitatis oblitus diuinos honores ſibi deferri paſſus eſt, oppreſſáque Dei religione, ac profligatis eius cultoribus pro numine coli voluit, cuius inſolentiam ac ſuperbiam, læſæque Maieſtatis crimen indignè ferens Deus,illum ex ſublimi imperij ſolio deturbauit, omníque gloria ac decoreſpoliauit (quemadmodum angelum Satanæ qui Diuinitatem affectabat, Deóque proximas ſedes ambiebat) & ea ignominia affecit, vt etiam ſepulturæ honor illi ſit denegatus, illata etiamnum memorabili clade regno Babylonico,eiúſque incolis, atque indigenis vndiq; proſtratis. quæ ruina ac tam magnifici Regis interitus paſſim prouocauit populares & finitimos, qui eius pompam ac ſtrepitū vel inuiti ſpectare ac venerari ſoliti ſint,ad dicacitates,ſcommata,dicteria ſic,vt mortuo cadaueri inſultarent, quòd opulentiſſimus Rex qui ſolo nutu omnes territabat,ex tanta ſublimitate ac faſtu in tam acerbā ac ſeruilem conditionē ſit præcipitatus adeo,vt non ſit inferēdus ſepulchro more Regio, ſed (vt Hieremias Ioachimo Regi Iudaico minatur) ſepultura aſini ſit humandus. Quo indicat
Cap.22. corpus,vt aſini & equi,feris & alitibus palàm obiiciē-
Eſaia 19. dum.Quo ſpectat illa Eſaiæ Ironia & inſultatio.*Omnes principes nationum dicent, Detracta eſt ad inferos ſuperbia*
Eſaia locus explicatus. *tua*,hoc eſt,faſtus,ſtrepitus,magnificentia voluptates, deliciæ deſierunt: *concidit cadauer tuum. Subter te ſternetur tinea,& operimentum tuum erunt vermes*,hoc eſt, cor-

pus

pus demortui nullo erit oblitum vnguento aut aromate, vt Regibus aſſolet, quò à putredine corpus conſeruetur: ſed à lumbricis ac vermiculis arrodetur, vt infimo cuique cerdonum contingit. *Quomodo de cælo cecidiſti Lucifer qui oriebaris mane ante coruſcantem Auroram? Corruiſti in terram qui vulnerabas gentes, qui dicebas in corde tuo, In cælum conſcendam; ſupra aſtra Dei exaltabo ſedem meam, & ſedebo in mõte teſtimonij in lateribus Aquilonis, Tu verò in ſepulchrum detractus es in profundum lacus.* *Ambitiõ ruina obnoxia.*

Quo denotat eum vita, opibus; potentia exutum, & morte abſorptum, qui humanæ cõditionis oblitus, ſe efferre ſupra humanam conditionem ſtuduit. Deíque honorem ſibi vindicare. Quæ rerum vices documento ſunt Regibus ac mortalium cuíque, vt ſe contineant intra limites, ac meminerint eas eſſe vices rerum humanarũ, vt minimo mométo ſummã in imum aliquando deuoluantur, eóque magis ſi homo faſtu ac ſuperbia intumeſcat contra homines, & criſtas erigat aduerſus Deum. Sic Paulus infelicem ac funeſtum exitum denunciat homini illi ſceleroſo ac perdito qui effertur ſupra ſolium Dei; & ſe extollit ſuprà omne quod dicitur Deus aut numen religioſe colendum, & à quo cuiuſque ſalus & incolumitas dependet, adeo vt in templo Dei ſedeat oſtentans ſeipſum pro Deo, & exercés palam ſæuitiam ac tyrannidem in ſanctos qui volũt piè viuere in Chriſto Ieſu: quem Deus ſuo tempore conficiet potenti ſpiritu oris ſui, atque ementitã falſáque Diuinitatis ſpecie iactanté abolebit claritate aduentus ſui, quod detegetur omnis impoſtura, & euaneſcet (multis obſtupeſcentibus, qui eius fraudulentis prodigiis & portentis dementati erant) vt fumus eius doctrina, & fucata fictáque religionis ac pietatis ſpecies. *2. Theſ. 2.*

Ll 3

EX FRVTICE, VIRGVLTO, SVRCVLO, *termite, malleolo, palmite, germine, gemma qui & oculus in arboribus ac pleriſque aliis, deſumptæ ſimilitudines quibus Prophetæ vaticinia illuſtrant.* CAP. L.

Frutex. FRVTEX appellatur quidquid ab radice multiplici caudice ac ramoſum ſe profert, ſed quod ad iuſtam arboris proceritatem non aſſurgit. Virgultũ. Virgultum eſt e terra emergens fruticoſa virgularum congeries, quę cõpluribus ramulis ac lignoſis ſurculis cõſtat, nec vt herba emoritur. Hæc aliquando excolitur vt arboreſcat. Surculus eſt germẽ quod ex ramis ſim-

Surculus. plex & indiuiduum oritur. qualis nobis in ramuſculorum ſummitate ad inſitionis vſum accommodatur, *Inte* Belgæ vocant, quo efficitur, vt

Virg. Geor. 2.

Aliena ex arbore germen

Includas: vdoque doces inoleſcere libro.

Eſt autem Surculus in arbore, velut ſuccreſcens ſoboles & propago, vt in familia nepotum & agnatorum ſucceſſio. Vnde *Surculare*, hoc eſt, adnaſcentes arbo-

Malleoli Palmites. ribus ſurculos adimere. Malleoli & palmites à ſarmẽtis, hoc eſt, prælongis vitis virgulis porriguntur, nouellæ ſunt vineę germinationes, inter quas ſunt pampinarij, qui nihil aliud quàm pampinis ac foliorum pompis luxuriant. quibus nihil ſperes quam oſtenta-

Ioan. 5. menta ſtirpis: vt ficus Euangelica Chriſto deteſtata. Sunt enim ſtolones & inutilis fruticatio reſecãda ferro, igníquè deſtinanda. Qua Metaphora Chriſtus impios atque improbos deſignat. Alij palmites fructuarij ſunt, à quibus inſequente æſtate fructus ſperatur. nam ineunte vere palmites concepto humore, velut animati, protuberare incipiunt, ac velut parituri extumeſcere,

cere ſic vt gemmæ in iis ſe proferre incipiant, Quod Cicero indicat,In vitibus primo vere exiſtit tanquam ad articulos ſarmentorũ ea quę gẽma dicitur vel oculos, quod extumeſcat. Vnde *Gemmare* vites dicuntur ac turgeſcere in ſpem futuri fructus, Indicauit id etiam Virgilius, *Gemma in vite quid.*

Iam venit æſtas *Eclog. 7.*

Torrida,iam læto turgent in palmite gemmæ.

Germen eſt id quod ex ipſis arborum ſurculis primo vere exit,ex quo mox folium producitur. Sic vere nouo germinare dicuntur arbores & pubeſcere. Ex qua re poſt ver aduentare æſtatẽ coniicimus: vt etiam indicat Chriſtus ſumpta ſimilitudine à ficu germinãte ac proferẽte groſſos ſuos,quæ Metaphora ſuperiùs explicata eſt de ficu.Termes auulſus eſt ex arbore ramus foliis veſtitus & fructibus onuſtus, præſertim ex Palma & Olea, de qua Paulus Apoſtolus ſimilitudinẽ deſumit cõtra illos qui faſtu tumidi ac ſanctimoniæ ſpecie inflati alios deſpiciunt,ac concipiunt de ſe opinionẽ quàm pro humana fragilitate maiorẽ. Hæc præfari viſum eſt Lector cãdide,quo plus lucis adferret plantarũ cognitio ex quibus concinnę ſimilitudines & Metaphoræ deſumuntur.neque enim ſolùm ex arboribus,herbis & fruticib. ſacra hiſtoria Similitudines mutuatur, ſed etiã ex earũ partibus & appendicibus,radice qua alimentũ alliciũt, trũco per quẽ diffundunt,cortice quo muniuntur ramis,fronde, foliis, flore quibus exornantur: fructu,ſemine quibus propagantur,Sic Eſaias, vt rem aggrediar, cum de Chriſto, eiúſque miniſterio vaticinatur, atque illum oculis hominum ſpectandum exhibet,deſcribit tam ſalutarem ſummi patris legatum nulla ſpecie, nulla formæ dignitate fuiſſe, ſed abiectum deſpicatum, ita, vt *Germen.* *Mat. 24.* *Termes.* *Rom.11.* *Cap.53.* *Ioan. 16.* *Rom. 10.*

nullus propemodum illo afficiatur, aut illum vt gratioſum hominem ac fauorabilem complectatur, Similem dicit Chriſtum virgulto aut ſurculo qui emergit ex terra arida, ieiuna, ſquallentíque ac ſiticuloſa ſic, vt nullam ſpem pollicere poſſe videatur hominibus (nam coram Deo nihil illo ſublimius) vt in vllam ſublimitatem poſſit euehi, ſuámque propagare doctrinam, aut vlla ratione efficere vt aliquam ſpem de eo quiſquam concipiat inſtaurādæ ſalutis, vel aliquid magni ab illo ſperare, adeo vt cum multi abiecti hominis ſpecie offenderentur, eò res deuētura videatur, vt vix decimus quiſque fidem ſit habiturus tam magnificis promiſſis eorum qui illum prædicant, ac teſtatum orbi volunt Chiſtum eſſe Seruatorem, ſalutíſque humanæ vindicem, & aſſertorem. Cum enim in eo nihil fuerit ſpectabile aut viſenda ſpecie (niſi deuicta morte, exhibito reſurrectionis triumpho, ac conſummato ſalutis humanæ myſterio) profecto non mirum cuiquam aut abſurdum videbitur tam paucos amplecti eius profeſſionem eiúſque doctrinam arripere: cum vix dignum deputent in quem defigant oculos, ac ſpectare ſuſtineant: & abiectior ſit quàm vt eius conſuetudine ac familiaritate vti cupiant. Longum autem eſſet omnia perſequi quæ in hoc Capite Eſaias commemorat de propagatione regni Chriſti, propterea lectorem ad huius Prophetæ interpretes relego Hieronymum Rupertum Tuicēſem, Adamum Saſboudum recentiorem, & ſi qui alij in illuſtrandis Eſaiæ vaticiniis fuerunt occupati. Omnium autem Chriſtianorum intereſt locum huius Prophetæ accuratè eruere, in eóque identidem immorari, ac ſingula meditando excutere: quoniam in eo nobis proponuntur quibus maximè illuſtratur Chryſti & humilitas & gloria, & quid

Eſaiæ locus expli.

quid nobis contulerit, quantáque paſſus ſit, vt excuſſa ſeruitute ac tyrannide diaboli, in libertatem damnatos aſſereret. Reuocat nos ad Chriſti exemplum Paulus Apoſtolus rigidus Chriſtianæ religionis aſſertor & propugnator, atque hortatur, vt ita ſimus affecti, ſic animati, vt Chriſtus Ieſus, *qui cum eſſet in forma Dei, non ſe rapinam arbitratus eſt, vt eſſet æqualis Deo, ſed ſeipſum exinaniuit, vt aſſumpta ſerui forma, factus ſit homini ſimilis, & in forma repertus vt homo, factus obediens vſque ad mortem Crucis* ignominioſam, *quapropter Deus illum extulit in ſummam ſublimitatem & donauit illi nomen quod eſt ſupra omne nomen, vt in nomine Ieſu ſe flectat omne genu, cœleſtium, terreſtrium, & inferorum*, hoc eſt, nulla vis, nulla poteſtas tanta quæ non ſubmittat ſe illius imperio. Sic Paulus vt etiam Eſaias duplicem Chriſti naturam complexus eſt, humanam qua obnoxius fuit & expoſitus calamitatib. & miſeriis hominum: & diuinam ob conſequutum imperium, quo deuicta morte & diaboli tyrannide, extinctóque peccato, mortales omnes in libertatem aſſeruit, ſic vt nemo non illi aſſurgat, nemo non caput inclinet, nemo nō genua incuruet, vbi tam ſacroſanctum Ieſu nomen vel proferri vel inclamari audit. Cæterùm vt in argumento ſuſcepto progrediar, cum Eſaias nuſquam non Chriſti gloriam illuſtret, atque illius regnum, hoc eſt, Euangelicam profeſſionem ptopagandā prædicet, Conſolatur afflictos & mœrentes qui ſe deſtitutos omni præſidio exiſtimant, vt concepta ſpe & fiducia in Deum mētem erigant. Futurum enim indicat (aſſumpta Metaphora ſurculi vel fruticis) inſtauratum iri ſpiritale Dauidis regnum per Chriſtum, omnéſque pios qui ſe deſertos credunt, propugnatorem habituros & vindicem, ex-

Philip. 2.

Pauli locus illuſtratus.

Matt. vi.

Cap. 11.

cuſſóque tyranni iugo, libertatem aſſequuturos, quod hoc vaticinio confirmat: *Egredietur*, inquit, *virga* ſeu virgultum vel ſurculus *ex radice Ieſſe & flos ſubſequente fructu ex caudice eius. Et requieſcet ſuper eum Spiritus Domini, Spiritus ſapientiæ & intellectus, Spiritus conſily & fortitudinis, Spiritus ſcientiæ & pietatis, & replebit eum ſpiritus timoris Domini.* Quo indicat Chriſtum omnibus donis cumulatiſſimum, quibus ſuos inſtruit ac locupletat. Eandem ſimilitudinem, paulo poſt repetit *In die illa radix Ieſſe*, quæ inclinatis rebus Iudaicis propemodum extincta videbatur, vt aridus truncus *inſtaurabitur & erigetur* ita vt omnes nationes tanquam in ſcopum oculos habituræ ſint defixos in Chriſtum, qui ſtat erectúſque eſt in ſignum ac velut vexillum populi, atque illum requirent. eò ſe conferent, illum certatim gentes deprecabuntur. Cæterùm ex radice quæ humorem è terra elicit, ac vitalem ſuccum per ramos vndique diffundit, ſumuntur in Bibliis ſimilitudines perelegantes, quas partim rebus proſperis ac ſecundis prophetæ accommodant, atque vbi ſucceſſum pollicetur Deus, vel etiam incrementa virtutum: partim rebus deploratis applicant, cum ſcilicet improbis extinctionem atque interitum denunciant. Sic Iob cum floreret opibus & potentia, ac frueretur rerum omnium affluentia, omnéſque proceres illum paſſim honore proſequerentur, *Radix mea*, inquit, *erat humore perfuſa*. Metaphora ſumpta ab arboribus aqua ſalubri irrigatis, quæ non areſcunt, ſed florum & frondium pompa ſpectabiles ſunt. *Et ros morabitur in meſſione mea.* Quo denotat omnia feliciſſime ſucceſſiſſe, nec quid detrimenti aut iacturæ acceſſiſſe rebus ſuis. Cum autem

Eſaia locus illuſtratus.

Ex radice ſtirpiū deſumpta ſimilitudines.

Cap. 29.

autem radix fundamentum ſit quo arbores fulciuntur & alimentum percipiunt, Deus apud Oſeam pollicetur reſipiſcentibus atque iis qui illi fidunt, vberrima quæque, opéſque ſtabiles & diuturnas, *Ero*, inquit, *quaſi ros Iſraëli, & germinabit ſicut roſa aut lilium & erumpet*, hoc eſt, dilatabit, diffundétque ſe *radix eius, & propagabunt ſe rami illius*. Quo deſignat non facilè morituram illorum felicitatem, ſed vt validas arbores, ſtabilem fore & diuturnam. Salomon autem cùm inanem atque euanidam impiorum ſpem indicat, qua fruſtrandi ſunt votis ſuis, nec ſunt conſequuturi ea quæ animo conceperunt, *Deſiderium*, inquit, *impij, monumentum eſt peſſimorum*, hoc eſt, ea cogitant ac meditantur quæ interitum adferunt; *Radix autem iuſtorum proficiet*, hoc eſt, pullulabit fructúmque ſalutarem proferet. Vnde Sapientia radicatam ſe dicit, ſeu firmas defixiſſe radices, ac propagatam in populo honorifico, ſic vt aſſurgat in immenſum, vt Cedrus & Cupreſſus, hoc eſt, longè latéque diffundat virtutes ſuas, quibus ſui ſtudioſos obumbrat, ac ſaluberrimo halitu fouet ac recreat. E diuerſo cum Deus interitum minatur improbis, ac confirmat non fore ſtabilem aut diuturnam illorum potentiam, quantumuis illa vallata ſit & munita, Radicem illorum eruendam pronunciat. Quo ſpectat illud Iobi, *Ego vidi ſtultum firma radice, & maledixi ac deteſtatus ſum pulchritudinem eius*. Cui & illud conſonat, *Cunctis diebus ſuis ſuperbit impius, & numerus annorum & tyrannidis illius incertus eſt, Non ditabitur nec perſeuerabit ſubſtantia eius, nec mittet in terram radicem ſuam*, hoc eſt, non erit diuturnus: *ramos eius arefaciet flamma, & auferetur ſpiritus oris eius ab eo*. Hæc omnia indicant omnem faſtum,

Cap. 14.
Prou. 12.
Eccl. 24.
Cap. 5.
Iob 15.

faſtum, ſtrepitum, ſuperbiam ad nihilum redigenda. Non mitiora denunciat Dauid homini ſcelerato ac neſario qui rebus fluxis ac caducis fiſus, innocentes
Pſal. 51. opprimit. *Deſtruet te*, inquit, *Deus in æternum, & euellet de tabernaculo, & radicem de terra viuentium*: Quo indicat illum radicitus extirpandum, ac funditus eruendum, ſublata omni ſpe propagandæ familiæ. nam extincta radice nulla amplius eſt poſteritatis ſpes. Ea-
Matt. 15. dem Metaphora Chriſtus vſus eſt, cum os obturat Phariſæis, & diſcipulos libertate dicēdi offenſos pla-
Ioan. 15. cat, *Omnis plantatio quam non plantauit pater meus cœleſtis, eradicabitur.* Quo indicat, Omnem doctrinam
1. *Cor.* 3. aut inſtitutionem vitæ quæ non innititur Chriſti ſolido fundamento; & quæ plus habet ſuperſtitionis, quàm veræ pietatis extirpandam. Solent ferè in nihilum redigi & aboleri quæ humanis cõciliis, nec adhibito Deo ſtatuuntur, omniáque diſſipari atque obſoleſcere, quæ non Scripturæ immobili autoritate fulciuntur, vel ad oſtentationem & quæſtum excogitata
Spruyte. ſunt. De Germine, hoc eſt, rudimento floreſcentis plantulæ ineunte vere, par eſt ratio. nam ex eo deſumuntur ſimilitudines vel in bonam, vel in deteriorem
Eſa. 5. partem. *Sic vinea Domini exercituum Iſraël eſt*, vt Eſaias teſtatur, *Et viri Iudæ germen eius delectabile.* Rurſus eodem Capite in deteriorem partem, *Radix impiorum ſicut fauilla erit, & germen eorum vt puluis aſcendet*, hoc eſt, improbi perdentur, nec in vllam magnitudinem
Cap. 4. aſſurgent. Rurſus cum idem propheta conſolatur populum & pollicetur gratiam Seruatoris non defuturam, *In illa die*, inquit, *erit germen Domini in magnificentia & gloria, & fructus terræ ſublimis* ſeu honorificus. Quo oſtendit plurimum ornatus ac dignitatis acceſſurum iis qui in fide perſiſtunt ac ſalutem Chri-

ſti fauore & munificentia conſequuturos. Quò ſpe- *Eſa.61.*
ctat illa exultatio qua ſibi tacitè ac velut in ſinu plaudit ac gratulatur homo pius, quod tot tantíſque donis ſit cumulatus. Sic enim omnia ſua dona ac munera quibus affatim ornatus eſt, ad Deum cum gratiarum actione referens, *Gaudens*, inquit, *gaudebo in Domino, & exultabit anima mea in Deo meo quia induit me veſtimentis ſalutis, & indumento iuſtitiæ circundedit me, quaſi ſponſam ornatam monilibus ſuis.* Sicut enim terra profert germen ſuum, & ſicut ortus ſemen ſuum germinat: ſic Dominus Deus germinare facit iuſtitiam & laudem coram vniuerſis gentibus. Quibus verbis indicat ſe omni virtutum genere excultum, atque id Dei beneficio, cui vni debetur laus & gloria. Vt enim ter- *Hier.33.*
ra fertilis & fœcunda virentibus herbis exornata teſtatur Dei erga inferiora hæc munificentiam: ita iuſtitia, pax, tranquillitas, ac cæteræ virtutes quibus mentes humanæ exornatæ ſunt, declarant ſummam Dei erga homines beneficentiam & amorem, ſic vt meritò hæc Dei munera nos ad gratitudinem prouocare debeant.

Palmites vitis qui ſe longè latéque diffundunt, explicant, dilatant, atque vmbracula contra Solis æſtum præbent, felicitatem, honorem, dignitatem, magnificentiam, decus amplitudinem, ſucceſſum in Scriptura deſignant. Sic Dauid eleganti allegoria vitis & palmi- *Palmites quid deſignent.* *Pſal.79.*
tis, Hebræorum res ſecundas commemorat, quas, calamitates poſtmodum ſunt ſubſequutæ. Sic enim cum Deo ſermocinatur, *Vineam de Aegypto tranſtuliſti,* Quo deſignat populum Iudaicum, *eieciſti gentes, & plantaſti eam*, hoc eſt, curam adhibuiſti illis excolendis & inſtituendis. *Quæ* vitis *extendit palmites vſque ad mare, vſque ad flumina propagines ſuas*, hoc eſt, ex-

porrexit

porrexit imperij terminos. *Vt quid diripuiſti ſepem eius, & vindemiant eam omnes qui hac iter faciunt?* hoc eſt, diripiunt, conuellunt, lacerant, dilaniant potentiam populi Iudaici, quòd deſtituti ſint protectione tua,
Cap.5. tuóque præſidio orbati. Idem argumentum tractat Eſaias, à vinea ac palmitibus deſumpta ſimilitudine. Extat autem inſignis locus apud Ezechielem exhibi-
Cap.17. ta parabola Ænigmatica, qua declarat Deus producta in concionem Aquila prægrandi ac rapaci, qua Regem Babyloniæ regno Iſraëlitico inhiãtem deſignat, cui talia inſignia attribui ſolent, ac vinea frondoſa, multíſque palmitibus exporrecta, nihil ſtabile eſſe aut diuturnum nec temere hominum potentiæ fidendum, eſſe enim Regum ac Principum fœdera, amicitias, pacta, ſocietates infidas, florentiſſima regna ruinæ obnoxia. illa enim Deum diſſipare & excindere, vt vineam foliorum ac frondium pompa luxuriantem: erigere autem humilia, abiecta, deſpicata, Quod ipſum in poſtrema Capitis parte his verbis indicat, *Et ſcient omnia ligna* vel arbores *regionis*, hoc eſt, ſuperbi, elati, ſublimes, Reges, *quia ego Dominus humilio lignum ſublime, & exalto lignum humile, & ſiccum fecique exareſcere lignum viride* & ſucculentum, *ac frondere* vt virentem arborem, *lignum aridum. Ego Dominus loquutus ſum & faciam.* Quo indicat erigere ſe humiles & deſpicabiles, atque è ſublimi deturbare arrogantes.
Luc.1. Quod ipſum agnouit Diua Virgo, & cantico illuſtri teſtatum voluit omnibus, Deum clementia vti erga illos qui eum reuerentur: deiicere autem illos & profligare qui animi faſtu contra Deum & homines inſoleſcunt, diuites famelicos pati, eſurientes autem aſ-
Cap.19. fatim ſaturare & implere bonis. Paulo poſt idem ar-
Ezech.21. gumentum proſequitur Ezechiel vaticinio fulminato

nato contra Ioatam, Eliachim, & Sedechiam periurium & fœdifragum. Sic enim primò illos ſuis depingit coloribus, & indolem illorum exprimit, *mali ſcilicet corui*, vt habet prouerbium, *malum ouum*, *Quare mater tua leæna inter leones cubauit? in medio leunculorum nutriuit catulos ſuos, & eduxit vnum de leunculis, & leo factus eſt, didicit prædam capere, homines deuorare, eo capto è gentibus non abſque vulneribus, nec ſine ſanguine, ita vt victoria non fuerit incruenta. Mater fruſtrata ſua expectatione & ſpe ſumpſit alterum è leunculis ſuis* Ioachimum ſcilicet, *& leonem*, hoc eſt, tyrannum *conſtituit eum, qui incedebat inter leones, & factus eſt leo, ac didicit prædam capere, atque homines deuorare, didicit viduas facere, ciuitates depopulari, atque in deſertum redigere, qui etiam vinctus catenis abauctus eſt ad Regem Babylonis*. Quò autem magis exaggeret rei atrocitatem, atque amplificet Regis crudelitatem, quæ etiam illi ab vtero materno adfuit, repetit Capitis initium, vſus Metaphora Phyſica in hunc modum, *Mater tua quaſi vinea in ſanguine tuo ſuper aquas plantata eſt.* Quam Metaphoram & quæ ſubſequuntur, nemo niſi Phyſicus & qui in re Medica ſit exercitatus rectè interpretari poterit. Alludit enim ad infantis geſtationem in vtero. nam rubicundo ac ſanguinolento ſanguine fœtus alitur, ac ſenſim incrementa capeſſit. itaque indicat matrem à qua crudelitatem ſuxit, mirè fœcundam eſſe, & ſanguine in quo fœtus voluitur, redundantem, vt vineam fertilem in locis irriguis: eóque euenit vt materno ſanguine affluenter paſtus & ſaginatus vires validas & robuſtas conceperit. Quod indicat, cum inquit: *Fructus eius & frondes eius creuerunt in aquis multis*, hoc eſt, humorum in vtero abundantia. *Et factæ ſunt illi virgæ ſolidæ in ſceptro dominantium.* Quo deſignat

Prouerb. in improbos.

Tyranni deſcriptio.

Locus Ezechielis Phyſicus.

deſignat imperatoriam dignitatem & regalem pompam ac ſtrepitum. *Et vidit altitudinem ſuam in multitudine palmitum ſuorum.* Quo indicat illius potentiam ac magnitudinem longè exporrectam, & exaltatam ſtaturam eius inter comantes frondes. Quo deſignat illum longe ſuperaſſe magnificentia ſua vicinos reges & Satrapas, ac latiùs propagaſſe ditionis terminos.

4. Reg. 23 Hiere. 52. & 59. *Cum autem in tanto regni faſtu* ac ſtrepitu *conſtitutus cœpiſſet alienari à Domino Deo ſuo, ipſe vt ſpecioſa ac diffuſa vitis, auulſus eſt, & emarcuerunt atque* arefactæ ſunt *virgæ arboris illius eáque vinea tranſplantata eſt in deſertum*

Zedechias in Babilonem abductus. *loco arido* & ſiticuloſo. Quo deſignat exilium & captiuitatem, in quam abductus eſt, ac priuatus honore dignitate, dominatione, magnificenita Regia, Quod iis verbis indicat, *Non eſt in ea* (nam perſiſtit in vineæ Metaphora) *virga fortis, nec ſceptrum dominantium*, hoc eſt, nulla eſt imperij maieſtas, nulla magnificentia, nulla autoritas quæ illum extra contemptum poſſint vindicare. Hactenus de palmitibus ac vitis propagine, à quibus Chriſtus etiam ſimilitudinem deſumit, atque homines qui illi per fidem inſiti ſunt, ac bonorum operum fructum proferunt fructuoſis palmitib. aſſimilat. Improbos verò omni ornati deſtitutos, nulloque fidei ac Charitatis ſucco imbutos, aridis & infrugiferis, qui vt inutiles frutices & ſarmenta igni deſtinãtur.

Cap. 15. Qua de re vberiùs in Capite de Vinca, vbi Ioãnis Euangeliſtæ locus explicatur.

Ex Ramis Metaphora. Cæterùm Rami qui multiplices ex caudice atq; arboris trunco, velut erectis brachiis ſe diffundũt, ſimili Metaphora vt palmites concionibus adhibentur, Deſignantur autem hac voce robur, potentia, firmitas, incolumitas, decor, & ornatus familiæ, totiúſque poſteritatis propagatio, ac ſoboles, denique conſanguineorum affinium cognatorum,

torum, nepotúmque ſeries. Sic Sapiens cum illi felicitatem ac florentes annos pollicetur qui Sapientiam amplectitur, *Radix ſapientiæ*, inquit, *timere Deum, & rami eius longæui*, hoc eſt, in multos annos illi vita prorogabitur, & longum habiturus eſt æui decurſum. Extat autem inſignis apud Paulum Concio Metaphorica de ramis auulſis ex olea, & in illorum locum aliis inſitis. in qua ſolidis argumentis ac demonſtrationibus Iudæos non ita exciſos ac diffractos oſtendit ac conuincit, vt ſublata ſit omnis recuperandæ ſalutis ſpes: ſed illos denuo inſerendos, ſi fidem amplectantur. *Si enim primitiæ*, inquit, *ſanctæ, & conſperſio ſancta eſt. Si fermentum ſanctum, oportet & totam maſſam ſtatui ſanctam, quæ fermento vndique imbuta eſt. Si radix ſancta, & rami ſancti erunt.* Si Abraham primus credentium pater fidem amplexus eſt, & illi imputatum eſt ad iuſtitiam: quid vetat & nepotes ac poſteros ſtirpis ſuæ authorem exprimere, ac fidem eandem amplecti, vt ſuperius fuſius à nobis explicatum? Ceterùm, vt comantes ac longiùs exporrecti rami aliquando fœlicitatem denotant, ac rebus lætis ac ſecundis adhiberi ſolent: ita nonnunquam illos reb. aduerſis ſacri Scriptores accommodant, eóque nomine calamitates obuenturas denunciant, nec improbos diuturna proſperitate vſuros quod huiuſmodi verbis indicatur apud Iob, *Cunctis diebus ſuis ſuperbit impius ſed nec ditabitur, nec perſeuerabit ſubſtantia eius, nec mittet in terra radicem ſuam, ramos eius areſaciet flamma*, hoc eſt, omnia cedent in deterius, & abolebuntur, & ſi videantur ad tempus florere improbi, ſuóſque ramos diffundere, omnia tamen ſublapſa confeſtim dilabentur. Idipſum Sapiens obuenturum pronunciat generationi peruerſæ, cum inquit, *Adulterinæ planta-*

Eccl. 1.
Rom. 11.
Pauli locus excuſſus.
Rom. 4.
Gal. 3.
Iacob. 2.
Cap. 15.
Cap. 4.

tiones non dabunt radices altas, nec ſtabile fundamentum collocabunt. Et ſi rami tépeſtiuè ſuóque tépore germinauerint, infirmiter poliτi, à vento cócutientur, ſuíſque ſedibus commouebuntur. *Confringentur enim rami inconſummati,* hoc eſt, imperfecti & qui nondum iuſtum robur ac firmitatem ſunt conſequuti, *& fructus illorum inutiles, & acerbi ad manducãdum,* nec ad vllum vſum idonei. Quo indicat, vt ex orationis ſerie intelligi poteſt, nec progenitores, nec filios, nec nepotes vſui eſſe Reipublicæ, nec aliquid cõmoditatis aut ſubſidij adferre rebus humanis: quandoquidé vt concionem proſequitur, *Ex iniquis* & nefariis *progenitoribus prognati*

Eccle. 23. *filij, teſtes ſunt nequitiæ aduerſus parentes.* In Eccleſiaſtico ſeu concionatore prorſus idem argumétum tractatur, quod inſtituitur contra adulteram quæ alteri quàm viro legitimo corporis ſui vſum cóceſſit, ſeſéque mœcho ſubiecit, ac præbuit (vt Plautus ait) vſurariã. Quod crimen ita exaggerat vt primùm declaret illã publicitùs infamia notandam, & proles quas putat hæredes poſſe conſtitui, patri putatiuo, nullo honore, nulláque

Ex adulterio prognati infauſti.

dignitate habendas. quibus etiam hoc incommodi atque infelicitatis acceſſurum pronũciat, vt huiuſmodi proles non figant radices, nec rami earũ fructum proferant, hoc eſt, non propagabitur vlla poſteritatis, nec erit illis vlla ſobolis ſpes. Cui ſententiæ iſta eius autoris conſonet. *Nepotes impiorum non multiplicabunt ramos,*

Eccl. 40. Matt. 13. Mar. 5.

& radices immũdæ ſuper cacumen petræ, ſiue in ſumma rupe *ſe extendent.* Quibus verbis indicat (vt Chriſtus de ſemine concionatur quod incidit in loca aſpera ac petricoſa) illos impuros non poſſe radices figere, nec in vllam ſpé poſteritatis emergere, ſed mox vbi quid ex eorum ſtirpe exortũ ſit, emarceſcere atque in nihi-

Cap. 8. lũ redigi. Tale quiddã etiam Eſaias exprimit, cum inquit,

quit, *Ante meſſē totus effloruit,& immatura perfectio germinauit. Et præſcindētur ramuſculi eius falcibus,& quæ relicta fuerint, abſcindētur.* Qua Metaphora declarat impiis, omnia proſperè ſuccedere ad tempus aliquod, accelerari iis annonam, meſſem præmaturè adeſſe; fructus properè matureſcere: verùm cum iam omnia maturuiſſe viſa ſunt, ac fructu fruituri videntur, ſegetes, rami, ſarmēta, palmites, propagines excindūtur, hoc eſt, tota felicitas, ſucceſſus, proſperitas corruit, ac vana ſpe illuſi ſperata vindemia, meſsíſque deſiderio, atque auidè expectata iam flaueſcēte ſegete fruſtrantur. Flos ex quo fructus ſperatur, gaudium eſt & amœnitas ſeu blandimentū arborū, quod vernis menſib. oculos hominū oblectat, ac ſuaui odore nates reficit. Herbæ autem aliæ aliis tēporibus floreſcūt, nūc vere, nūc æſtate, nūc autūno: nonnullę etiā hyeme, vbi cælū clementius eſt, nec omnia gelu rigeſcūt. Indicatur non ſolùm in ſacris literis, ſed etiam apud alios ſcriptores, floris nomine quidquid præſtanti excellentíque ſpecie eſt. Sic prima indoles, adoleſcētia, iuuētus, ætas florida & pubeſcēs, floris nomine deſignatur, tum etiā decor & ſpecies, venuſtas, pulchritudo, blandicies, ac pleraque alia ſagacia in homine, & quæ cito euaneſcūt, nec ſtabilia ſunt aut diuturna, licèt ad tēpus ſpectatu grata ac peramœna. In eodē ſignificatu adhibētur concionib. foliū, herba, omníſque nitor & herbeſcens viriditas, tum fœnum, ſtipula, ac pleraque alia quę citò langueſcunt, nec diu ſubſiſtūt. Sic Paulus doctrinam inanem, fucatam, adulterinam, infrugiferam, ſuperſtitioſam, noxiam, damnoſam, ligno, fœno & ſtipulis comparat. Qui enim huiuſmodi doctrina minus ſalutari imbuti ſunt, nec ſolido fundamento innituntur, primum omnium ingruente tentationum procella la-

Metaphora ex flore.

1. Cor. 3. Pauli locus explicatus.

baſcunt ac corruunt, nec prorſus in aduerſitate ſubſiſtunt, vt nec arida nutriméta ac fomites cōtra ignis vim. Cæterum floris nitor ſpectabilis in Scriptura paſſim accommodatur reb.caducis,fragilib.mométaneis, ruinoſis. Sic Iob, *Homo natus de muliere repletur*
Cap.14. *multis miſeriis qui quaſi flos egreditur*,hoc eſt, ſe expādit, ſe dilatat,ſed conteritur,*& fugit velut vmbra*.Cui illud
Pſal.102. Dauidis affine eſt,*Homo ſicut fœnū, dies eius ſicut flos agri ſic efflorebit*. Quibus verbis indicat rem mox perituraā quālibet ſpecioſa ſit, aſpectúque amabili & gratioſa. Quo autem ſua cuique fragilitas idētidem ob oculos verſetur, atque ex aduerſo verbi Dei vis & efficacia,
Cap.40. Eſaiæ elata voce exclamandum præcipitur,*Omnis caro fœnum,& omnis gloria eius quaſi flos agri.Exiccatum eſt fœ-*
Eccle.14. *num, & cecidit flos,quia Spiritus Dei ſufflauit in eo.* Vere fœnum eſt populus, exiccatum eſt fœnum, & cecidit flos. *Verbum Domini manet in æternum.* Quo palam facit omnem pompam, faſtum, ſtrepitum, ſplendorem,magnificentiā,denique quidquid in homine excellens eſt,& magnificum,ſeu externa ſeu interna ſpectes,ſcilicet, prudentiam, ac ſcientiæ coniunctam ſapientiam, & ſi quid aliud humanæ menti inſitum eſt, flatu Dei euaneſcere. Quapropter nemo rebus tā caducis & momentaneis initi debet,aut illis fidere, ſibíque inaniter harum rerum poſſeſſione blandiri,ſed fulcire ſe verbo Dei quod ſtabile eſt,firmum, diuturnum, & mentes hominum ſolida ac ſalutari doctrina imbuit. Reuocant nos ad æternas has opes Petrus &
1.Pet.1. Iacobus Apoſtoli, ac ſectanda præcipiunt non fluxa,
Iacob.1. non temporaria, non euanida, quæ tanquam floſculi ad Aquilonis flatum, aut Solis ardorem emoriuntur:
Solida ſpectanda. ſed cœleſtia ad quæ,Chriſto duce, eiuſque verbo perduci nos cōtingit. Plures ſunt eius generis apud Prophe

phetas Metaphoræ, atque ex foliis floribúſque deſumptæ ſimilitudines, quarum commemoratione ob oculos ponit mortalium res fragiles & caducas, prorſúſque inſtabiles, quibus tantoperè intumeſcunt homines. Sic Eſaias faſtum ac ſuperbiam Ephraim, quorum nomine deſignat omnes iiſdem vitiis obnoxios, foliis ac floribus mox euaneſcentibus, ac defluis comparat. Sic enim illis interitum minatur: *Væ coronæ ſuperbiæ, ebriis Ephraim & flori decidenti: Pedibus conculcatur corona ſuperbiæ ebriorum Ephraim, & erit flos deciduus exultationis eius, Et ſicut fructus temporaneus & præcox.* Vt enim nec fructus nec præcocia poma diu ſubſiſtunt. ita nec illorum fœlicitas diuturnam proſperitatem eſt habitura. Naum quoque propheta declarat eadẽ ſimilitudine nihil tam ſpecioſum ac ſpectabile, nihil tam blandũ & amabile, quod Deus non concutiat ac cõterat, vbi exarſerit in nefarios atque improbos ira illius, ſic vt flores & germina elatorum hominum diſcutiantur, hoc eſt, omnis illorum pompa, & ſplendor ad nihilum redigatur. quod iis verbis indicatur, *Infirmatus eſt Baſan & Carmelus, & flos Libani elanguit.* hoc eſt, virtus, robur, potentia ruinoſa eſt, omnis nitor, decor, ſpecies, venuſtas defloreſcit ac deformata eſt. Floribus ſuccedũt fructus & ſemina, de quibus quoniam ſimilitudines deſumũtur, hoc obiter indicandum. Semen duobus modis vt & fructum, vſurpatum in ſacris literis, pro tribu atque illuſtri familia vel proſapia, pro ſobole ac totius poſteritatis propagine, pro ſucceſſione hæreditaria, pro ſtirpe, genere, cognatione, quæ omnia pollicetur Deus in humanæ vitæ decurſu optatum felicémque ſucceſſum habitura, vbi qui mandatis eius obſequitur, atque morum integritati inſiſtit. Quod indicat Dauid in Pſalmis,

Cap.28. *Cap.1.* *Semen in Biblijs quid deſignet.* *Pſalm.36.*

cum inquit, *Iunior fui, etenim ſenui, & non vidi iuſtum derelictum, nec ſemen eius quærens panem. Semen illius in benedictione erit, & iuſti hæreditabunt terram. Semen verò* ſeu generatio *impiorum peribit*. Sic Elephas vnus diſceptantium cum Iob commendat Dei caſtigationem, eáque ſic erudiri hominem pronũciat, vt totum ſe committat eius arbitrio, eiúſque voluntati ſe ſubiiciat, quod ſciat ſe caſtigari vel ad emendationem, vel vt exploretur illius conſtantia, qua ratione conſequitur homo, vt omnia illi proſperè ſuccedant, & accedat opima

Cap. 5. benedictio, *Spectabis*, inquit, *multiplex ſemen tuum & progeniem tuam*, hoc eſt, proles, nepotes, & poſteros, *& herbam terræ numeroſam. Ingredieris in abundantia ſepulchrum, ſicut infertur aceruus tritici in tempore ſuo*, hoc eſt, generoſi hominis more & magnificè te efferri contingat comitante magna procerum multitudine. Rurſus quoniã ſemen herbis ac arboribus ineſt, atque id ſimilem ſpeciem producit, ſeſéque ex alia in aliam ſtirpem propagabat, Prophetæ quoque & iſto in concio-

Semen ſtirpium. nibus illuſtrandis vtuntur. Deſignat autem Semen ſucceſſum, vberem prouentum, annonã fructiferam, benedictionem, beneficentiam, vberrimos fructus. Ita cum Deus apud Eſaiam pollicetur fœlicitatem ac rerum omnium affluentiam iis qui illi fidunt, illiúſque

Cap. 30. *Eſaiæ locus excuſſus.* mandatis inſiſtunt, *Dabitur*, inquit, *pluuia ſemini tuo vbicunque ſeminaueris in terra, & panis frugum terræ erit vberrimus & pinguis. Paſcetur in poſſeſſione tua agnus ſpatioſè, & tauri tui & pulli aſinorum qui operantur vel colunt terram, commiſtum ſmigma*, hoc eſt, ordeum purúmque pabulum *comedent, ſicut in area ventilatum eſt*, hoc eſt, ventilabro vanóque accuratè expurgatum à paleis. Quibus verbis deſignat rem familiarem ampliſſimè augendam, omniáque ex voto atque animi ſentẽtia ſucceſ

ceſſura. De Fructu par eſt ratio. nam & herbarũ arborúmq; fructus in Bibliis deſignat vbertatem rerum, abundantiam, fertilitatem, beatitudinem, proſperum ſucceſſum, opera bona & mala, inopiã, annonæ caritatẽ & penuriam, iuſtitiã, vitęque integritatẽ, impietatẽ, nequitiã, mores improbos: quę etiã frumenti ac frugum nomine deſignantur. Sic Oſeas cum ad optimã frugẽ, ad decus, probitatẽ, iuſtitiã exhortetur homines ſuæ ſalutis oblitos, qui rebus improbis aſſueſcere cœperunt, *Seminate vobis*, inquit, *iuſtitiã, & metite in ore miſericordiæ*, hoc eſt, Miſericordia, clementia, bonitas vobis cordi ſit, & in ore verſetur, *innouate vobis nouale, dum tempus inquirendi Dominum.* Quo ſuadet immutandum vitæ inſtitutum, quo poſſint vitam, mores, ſtudium approbare Domino Deo. *Etenim hactenus*, vt Propheta inquit, *araſtis impietatem, iniquitatem meſſuiſtis, comediſtis frugem mendacij.* Qua Metaphora indicat nihil illos aliud quàm fraudes, ſycophantias, perfidiã, impoſturas, dolos machinari, quibus innocẽtes opprimũt. Quocirca monet vt excuſſis atque extirpatis vitioſis fruticibus ac Zizaniis in exculto nouali puræ mentis, probitatẽ, manſuetudinẽ, iuſtitiã, humanitatem inſerant. Quod etiam apud Hieremiam accuratè Dominus præcipit, *Nouate vobis nouale, & nolite ſerere ſuper ſpinas*, hoc eſt, reddite corda veſtra exculta optima ſemente integritatis, iuſtitiæ, innocentiæ, bonitatis, extirpatis ſpinis ac ſentib. nequitiæ. Hac enim ratione omnia proſperrimè homini ſuccedunt. Quod Deus apud Eſaiam palam teſtatur inſigni conſolatione: qua pij hominis mentem in ſpem ac fiduciam erigit conſequendæ ſalutis. Sic enim ſecuritatem rebus afflictis ac deſperatis denunciat, *Dicite iuſto, quoniam bene illi erit, quoniam fructum ad inuentionum ſeu manuum*

Fructus ſtirpium quid deſignet.

Cap. 10.

Cap 4

Cap. 3.

ſuarum comedet. Quo illũ cõmonefacit vt ſecuro ſit animo, bene ſperet, optimam ſpem concipiat: quoniam ingruente calamitate & afflictione famis aut belli, fruetur ſecurè rebus quas ſua manu, ſuóque labore à Deo Optimo maximo ſit conſequutus. *Impio verò*, vt idem ait, *malè erit, quoniam ſecundum opera manuum eius rependetur illi.* Cæterùm Fructus pro ſobole etiam & poſteritate ſumitur ac liberorum propagine. Quod munus Dauid Deo acceptum refert, cum inquit, *Ecce hæreditas Domini filij merces fructus ventris.* Quo indicat prolium propagationem Dei donum eſſe. Rurſus cum Deus ſub Dauidis nomine Chriſti regnum fore ſempiternum pollicetur, *Iurauit Dominus Dauid veritatem, & non fruſtrabitur eum, de fructu ventris tui ponam ſuper ſedem tuam. Illuc producam* & germinare faciam *cornu Dauid: paraui lucernam Chriſto meo. Inimicos eius induam confuſione. Super ipſum autem efflorebit ſanctificatio mea*, vel diadema meum. Quibus verbis amplificat fortitudinem, decus, magnificentiam imperij, quod longè latéque ſit propagandum, & ſub Dauidis typo Chriſti Seruatoris regnum ſpirituale, eiúſque Eccleſiam, hoc eſt, cœtum fidelium, nunquam extinctum aut oppreſſum iri, nec vlla vnquam vetuſtate, vlla temporum iniuria abolendum: quamlibet ſæuiant inimici, quantumuis doctrinæ Euangelicæ inſultent, illámque lucem extinctam cupiant, atque omnes machinas ad illam opprimendam admoueant. Quò ſpectat illud Chriſti de incõcuſſa fide, & inexpugnabili ſolidáque profeſſione nominis eius, *Et portæ inferi non præualebunt aduerſus eam.*

Fructus pro hærede. *Pſal. 126.* *Pſal. 131.* *Matt. 16.*

Quiſquis enim tam immobili ac tam firmo fundamẽto nititur, non eſt quòd metuat ſe ab illo poſſe dimoueri aut diuelli. Quod Chriſtus etiã alias teſtatus eſt,

Matt. 17.

eſt, ſimilitudine adducta ex viro prudente ac ſagaci, qui ædificium ſuum conſtruit non in fluida arena aut fundo paluſtri & vliginoſo, ſed in ſolido ſaxo, aut firma rupe, ne ingruẽtes tempeſtates, fulmina, tonitrua, imbres, venti, flumina & concurſus aquarum totam molem conuulſam diſſipent ac diſcutiant. Qua ſimilitudine deſignat illum qui fidem ſolidam ac viuidam, non vmbratilem amplexus eſt, eámque factis exprimit, inconcuſſo infractóque animo ſubſiſtere aduerſus imminentes tempeſtates quæ nullis non momentis homini Chriſtiano impendent. Quam ſecuritatem Dauid etiam illi pollicetur qui Deo confidit, illiúſque præſidio totum ſe committit, atque omnem ſuam ſpem ac fiduciam in Dei miſericordia per fidem collocat. Hac enim ratione fit vt ab omni quatumuis exitioſa peſte & periculis tutus ſit, & ſecurè ſubſiſtat, ſeu illa noctu, hoc eſt, tacitè & latenter ingru ant, vel interdiu, hoc eſt, palàm & aperto Marte graſſentur. Quòd Altiſſimus, cui fidit, vmbra alarum ſuarum illum muniat, ſuáque protectione tutum præſtet.

Fiducia in Deum.

Pſal. 91.

* * *

FINIS.

CAPITVM HVIVS OPERIS INDEX.

Cap.1. AMPLISSIMOS *reges ac ſacratiſſimos vates herbarum cognitione exactè fuiſſe imbutos, deſumptæ ab iis tot Metaphoræ ac parabolæ declarant, quæ his ſpectandæ exhibentur* fol. 9

2 *De conditione & natura Mandragoræ, quam à Lya ſorore eblandita eſt Rachel.* 14

3 *De Manna cœlitùs delapſa, tum ea quæ Medicis in vſu eſt.* 20

4 *De Lactuca ſylueſtri.* 24

5 *De Olea, Oleaſtro, Oliua, oleo.* 28

6 *De Rhamno, aculeato frutice.* 33

7 *De Cucurbita ſylueſtri vulgo Colloquintida.* 35

8 *De Salice.* 36

9 *De Saliunca.* 37

10 *De herba Borith, quæ Medicis veteribus Struthion vocatur, Mauritanis, Arabibúſque ſcriptoribus Condiſi, cui affinis recentioribus vocata Saponaria, & herba fullonia, quòd vt ſmigma eluendis maculis adhiberi ſoleat.* 39

11 *De Cocco vermiculo Conchylio, Murice, Oſtro, ac colore purpureo.* 42

12 *De Paliuro aculeata ſtirpe, cui ſanguinarij comparantur atque inſidioſi, quique ad inferenda damna prompti ſunt.* 47

13 *De Gith quæ Græcè Melanthion, vulgo à nigrore Nigella dicitur, Nardus ob odoris ſuauitatem, tum aliis ſtirpibus deſumpta comparatio.* 50

14 *De Lentiſco, quæ Græcè Schinos dicitur, & Ilice.* 56

15 *De*

15 *De Hyacintho, veſtéque hyacinthina, vel à violæ colore Ianthina.* 59
16 *De Carice, ſcirpo, iunco paluſtri, papyro.* 62
17 *De Abſynthio.* 66
18 *De Carduis, Spinis, Vepribus, Tribulis, Rubis, Lappis, Sentibus, & quibus hæ ſtirpes in Scriptura accommodari ſolent, & quid deſignent.* 70
19 *De Ficu, Carica, groſſo.* 73
20 *De palma arbore eiúſque fructu, & quid in ſcriptura ſacra illis deſignetur.* 76
21 *De Hebeno & aliis quibuſdam exoticis quorum in ſcriptura ſit mentio.* 78
22 *De Terebintho.* 81
23 *De Myrica ſiue Tamarice, & Erice quæ vulgo à ſolitudine & loco arido Heyde vocatur, ex qua Belgæ extergendis pauimentis ſcopas conficiunt.* 84
24 *De Reſina.* 86
25 *De vite ſeu vinea, cuius partes atque appendices, ſarmenta, palmites, malleoli, pampini, clauiculi, vel capreoli, vua, racemus, botrus, acinus vinaceus, ſeu acinorum granum: Et quàm appoſitè horum pleraque Concionibus ac vaticiniis adhibentur.* 90
26 *De Hyſopo.* 95
27 *De Arundine, quæ Græcis Calamus, eiúſque differentiis: de lino, ſtipula, quiſquiliis, & pleriſque aliis, ex quibus Similitudines deſumuntur.* 96
28 *De Cucumere & pleriſque aliis herbis quarum in Bibliis ſit mentio.* 104
29 *De Iunipero.* 105
30 *De Labruſca.* 106
31 *De Mentha, Ruta, Anetho, Cumino, quæ Chriſtus parabolis adhibet in inſectanda Phariſæorum auaritia, & fucata religionis ſanctimonia.* 108

32 De

32 *De Sinapis vi & natura, cui fides & Dei verbum comparantur.* 109
33 *De hedera, quæ arboribus ac parietibus tenaci amplexu adhæret.* 110
34 *De Moro arbore & fructu eius.* 112
35 *De Sycomoro & caprificu.* 115
36 *De malo punico.* 118
37 *De citreo ac malo medico, limonibus & Aurangiis.* 120
38 *De Croco.* 122
39 *De Myrtho quæ apud omnes nationes nomẽ retinet, & de Myrtho ſylueſtri.* 124
40 *De Pino.* 128
41 *De Buxo errore vulgari Palma dicta.* 129
42 *De Nuce.* 134
43 *De Pomis in genere, è quibus ſacri vates ſimilitudines deſumunt.* 136
44 *De Quercu, & aliis glandiferis arboribus.* 138
45 *De roſa & ex illa deſumptis Metaphoris.* 139
46 *De zizania & Lolio, aliiſque herbis frugibus inimicis.* 143
47 *De Libanotide Coronaria, quæ vulgo Roſmarinus dicitur.* 145
48 *De Amygdalo arbore, cuius paßim in ſacris Bibliis fit mentio, & de qua deſumitur inſignis Metaphora ſeu collatio à Solomone Eccl. Cap. 12.* 148
49 *De Platano eiúſque natura, à qua Similitudinem deſumunt ſacri ſcriptores.* 158
50 *Ex frutice, virgulto, ſurculo, termite, malleolo, palmite germine, gemma, qui & oculus in arboribus, ac pleriſque aliis deſumptæ ſimilitudines, quibus prophetæ vaticinia illuſtrant.* 166

RERVM ET MATERIARVM HVIVS OPERIS Index.

A

Ex AARONIS Hiſtoria documentum 156
Abietis deſcriptio 130
ex Abſynthio ſimile 64
Acrifolium 58
Adulterio cōparatur idololatria 47
ex adulterio prognati infauſti 151
Allegoria ex Myrtheto 126
Aloe 80
Aloe lignum ibid.
Amarorem pulmentis qua ratione farina eximat 35
Ambitio ruinæ obnoxia 165
Amygdala amara vulpi noxia & quare 149
Amygdala amara quid præſtent ibid.
Amygdala zelandis non denegata 148
Amygdali metaphora 153
Amygdalina nux vitæ Chriſtianæ ſymbolum 157
Amygdalinum gummi 150
Amos locus, verum abduxit me Dominus Deus, &c. explicatus 117
Amos locus, Oſtendit mihi Dominus Deus vncinum pomorum æſtiuorum, &c. explicatus 137
Apocalypſeos locus, Receſſerunt animo tuo deſiderata poma, &c. explicatus ibid.
Apoſtemata maturat arundinis radix 97
Aqua nucum qua virtute 135
Aquæ Luſtralis origo 146
Aqua roſmarini vis ibid.
Arboris mali Punici deſcriptio 118
A rebus odoratis ſimile 32
Arundine mobilior prouerbium 98
Arundinis radix eſculenta 97
Aſylum homicidarum Galaad 63

B

BAccho hedera ſacra, & cur 111
Baptiſmi effectus 25
in Belgas vuidos prouerbium 36
Buxeus color 130
Buxi natura 111
de Buxo rei geſtæ narratio ibid.

C

CAltha flos luteus 123
Canna paluſtris 97
Carex graminoſa fruticatio 62
Carne 73
Cerebrum vitiatæ imaginationis cauſa 72

Chriſti doctrina quid menti præſtet 100
Chriſti de Ioanne præconium 97
de Chriſto prophetia 90
Cichorium hepati ſalubre 26
Citrus lignum Sethim 121
Cynorhodus odoratus 130
Color Buxeus 140
Colorum nomina ex Croco 123
Conceptum fingit imaginatio 155
Chriſti Corporis ſymbolum in quem vſum exhibitum 25
ex Croco colorum nomina 123
Cucurbita 112
Cumini vires & natura 51

D

D*Auidis locus, Adhuc puſillum & non erit peccator, &c. explicatus* 162
Dauidis ſelectiſſima ſimilitudines de ſalutari hominum pabulo 11
Dauidis locus, Deus repuliſti nos, &c. illuſtratus 68
Dauidis locus, antequam ſpinæ veſtræ, &c. explicatus 34
Damon ſe in monſtra transformat. 72
Deſcriptio arboris mali punici 118
Deus vi cogit, & blandimentis allicit 13
Diſcrimen inter verbum Dei, & nugas hominum 102
Diſſenteriæ granata acida apta 118
Doctrina Chriſti quid menti præſtet 100

E

E*Boris natura & ex eo ſimile* 79
Eccleſiaſtici cap. 12. explicatum 151
Eccleſiaſtici locus, Ego quaſi cedrus exaltata ſum, &c. explicatus 141
Effectus par verbo Dei & ſinapi 109
Effectus Baptiſmi 24
Effectus herbarum varij 10
Elephanti rubro colore efferuntur 114
Eryca, heyde 85
Eſaiæ locus, Areſcent aquæ à mari, &c. explicatus 65
Eſaiæ locus, Ecce ſeruus meus quem elegi, explicatus 92
Eſaiæ locus, Nobiles eius erunt abſque regno, &c. explicatus 71
Eſaiæ locus, Lateres ceciderunt, & collapſi ſunt, &c. explicatus 116
Eſaiæ & Oſeæ locus., Oſtendam vobis quid facturus ſim vineæ meæ, &c. explicatus 71
Eſaiæ metaphora, Lætabitur deſerta & inuia, explicata 66
Eſaiæ locus, Nunc ergo vade, ſcribe hanc prophetiam ſuper Buxum, &c. explicatus 170
Eſaiæ locus, Egredietur virga de radice Ieſſe, &c. explicatus 170
Eſaiæ metaphora de regis Babylonis ſauitia, explicata 163
Eſaiæ locus, Omnes principes nationum dicent, explicatus 164
Eſaiæ metaphora, de meſſe, explicata 94
Eſaiæ locus, Multiplicabitur quæ derelicta erat, &c. explicatus 81
Eſaiæ locus, De Virgulto aut ſurculo explicatus 168
Ezechielis caput 16. paraphraſtice enar-

enarratum 61
Ezechielis locus, Factum eſt verbum Domini ad me, &c. explicatus 160
Ezechielis locus, Mater tua quaſi vinea, &c. phyſicus 175

F

Ficus fructus duplices profert 73
Ficus inuſitatæ magnitudinis oblata Carolo quinto, Cæſari in zelandia 73
Fiducia in Deū quo deſignetur 158
ex Flore metaphora 152
Fructus pro hærede ſumitur 157
Fructus ſtirpium quid deſignet 155
Frutex quid 166
in Futiles prouerbium 142

G

Galaad Leuitarum ſtatio & homicidarum Aſylum 88
Gemma in vite quid 167
Gemmare quid ibid.
Germen quid ibid.
Groſſi 73
Gummi Amygdalium 150
Gutta 80

H

Harpocrates ſilentij Deus 142
Hebenus 78
Hedera vino obſiſtit 112
Hedera Baccho ſacra & cur 111
Hederæ natura 110
Heide, erica 85
Helias profugus 106
Herbarum effectus varij 10
Herbarum cultores olim fuerunt etiam reges, & qui 1
Heſter oleo Myrthino vſa 124
Hyacinthus gemma 29
Hyacinthus herba ibid.
Hieremiæ locus, Peccatū Iudæ ſcriptum, &c. explicatus 132
Hieremiæ locus, Maledictus qui confidit in homine, &c. explicatus 85
Hieremiæ locus, Nunquid ſolitudo factus ſum Iſraeli, &c. explicatus 88
Hieremiæ locus, Nunquid Dominus non eſt in Sion, explicatus 87
Hieremiæ locus, & ſi fures ædes tuas inuaſiſſent, explicatus 93
Hieremiæ loca diuerſa explicantur 67
Hieremiæ cap. 8. & 48. explicatum 92
Hieremiæ caput ſecundum explicatum 36
Hyſopi effectus 95
Hordei natura & vires 51
Hortatio vt quiſque ſuum miniſterium exequitur 157

I

Idololatria adulterio comparatur 47
Imaginatio conceptum fingit 155
Impiorum ſucceſſus pios aliquando vrit 161
in Improbos prouerbium 175
Iobi locus capite octauo de humana vita curſu, &c. explicatus 65
Iobi locus, Scio enim quòd redemptor, &c. explicatus 133
Iunci maritimi 63

Iunco ſcirpus affinis 62

L

Lacedamoniorũ inſtitutum de ſilentio 142
Lachrima ex vitis ſarmentis 135
Lactuca Hebræis in vſu & quæ 26
Lactuca ſilueſtris vera qua 27
Laurus Victoriæ ſacra 111
Leuitarum ſtatio Galaad 88
Lignum Aloes 80
Loca diuerſa Eſaiæ explicata 65
Locus ſapiẽtiæ, Cũ ætas noſtra, &c. explicatus 140
Locus Pauli de fœno & ſtipulis explicatus 152
Locus Ezechielis, Factum eſt verbum Domini ad me, &c. explicatus 160
Locus Pauli, Si enim primitiæ, &c. explicatus 150
Locus Solomonis, Memento Creatoris tui, &c. allegoricus explicatus 151
Locus Moſi de vite Sodomorũ, &c. explicatus 93
Locus Pauli, De Oleaſtri in Oleam inſitione explicatus 56
Locus Pauli. Qui cum eſſet in forma Dei, &c. explicatus. 169
Lolio victitare prouerbium 143
Lolium frugibus noxium ibid.

M

ex Machabeorum libris Hiſtoria 114
Magnates celſis arboribus comparantur 160
Mala Citrea 120
Malleoli & palmites quid 166
Malum medicum 120
Mandragoræ duæ ſpecies & quæ 14
de Mandragoræ pomo Hiſtoria 17
Mandragoræ pomum blandimentum amoris 17
Manna adulterina quæ 23
a Matura ficu ſimile 74
Melanthium adulterinum 143
Metaphora ex ramis 149
Metaphora ex flore. 152
Milij natura & vires 52
Myrrha 79
de Myrtheto Zachariæ viſio quid deſignet 126
Myrthetum & ex eo allegoria 126
Myrthi deſcriptio 124
Myrthus Syluestris 127
Mora quando edenda 113
Morbi regij remedium 143

N

Natura & vires Cumini Hordei, tritici, milij & vicerũ 51. 52
Natura Terebinthi 81
Nuces virides conditæ 145
Nucis etymologia 134
Nucis arboris deſcriptio ibid.
Nucum aqua qua virtute 135
Nuſquam tuta fides 49
Nux amygdalina vitæ Chriſtianæ ſymbolum 157
Nux aduerſitatis & proſperitatis ſymbolum 135

O

ex Olea ſimilitudines 50
Oliuarum vſus ibid.
Oratio ſacrificiũ Chriſtianum 147

Crigo

Origo aquæ conſecratæ. 146
Oſeæ locus, Ipſi reſpuerunt ad deos extraneos,&c. explicatus. 93
Oſeæ locus, Tanquam vuas in deſerto,&c. explicatus. 75

P

Palma elata quid. 75
Palma victoriæ index. 76
Palma Chriſti herba. 158
Palmites & malleoli quid. 166
Palmites quid deſignent. 172
ex Papyro ſcipiones. 64
Papyrus frutex. 64
Phaſe quare inſtitutum. 25
Phœnix herba. 143
Platani vis & natura. 159
Platani vmbra delectatus Xerxes. ibid.
Poma præcocia quæ. 156
Poma ſerotina quæ. ibid.
Potio conſolidans ruina oppreſſos. 30
Prophetæ omnium rerum cognitione fuerunt inſtructi. 12
Prouerbium in impios. 148
Prouerbium Plauti de Nuce. 135
Prouerbium in ſcirpo nodum quærere. 63
Pſeudomyrtus. 127

Q

Quiſquiliæ & alia reiectamenta quid ſignificent. 100

R

ex Radice ſtirpium deſumptæ ſimilitudines 170
ex Ramis Metaphora 149
Reges olim fuerunt herbarum cultores,& qui. 9
Reſina quid. 89
Reſina terebinthina. 81
Reſinæ multæ ſpecies. 86
Ricinus herbā 158
Rodopharmacum 139
Roſa cur menſæ affigatur. 141
Roſa ſilentij ſymbolum 142
Roſarum differentia 139
Roſæ vires 139
Ruina oppreſſi quomodo tractandi 29
Ruſcus 127

S

Sacramenta in quem vſum exhibita 24
Sacra prophanis potiora 12
Semen ſtirpium quid deſignet 155
Semen in Bibliis quid deſignet 154
Sycomori deſcriptio 115
Simile à vexillo erecto 91
Simile à fructuantibus arboribus. 35
Simile à ſinapis cataplaſmate 109
Simile à ſinapis vi ignita 110
Simile à tritico & paleis 102
Solida ſpectanda 153
Solomon Herbarum fuit ſtudioſus 10
Spectra qui ſibi obuerſari fingunt 72
Spina dorſi carinæ nauis aſſimilis. 154
Spruyte 172
Stacte 80
Styrax ibid.
Surculare quid. 166
Surculus quid 166

T

TErmes quid 166
Typha paluſtris quid 96
Thus 80
Tritici natura & vires 52
Tyranni deſcriptio. 148 & 175

V

VErbo Dei & ſinapi par effectus. 109
Vitiorum natura & vires. 52
Victoria Laurus ſacra 111
Virgultum quid 166

X

XErxes delectatus vmbra Platani 159

Z

ZAchariæ viſio quid deſignet 126
Zedechias in Babylonem abductus 146
Zizaniorum nomine quid deſignetur. 143

FINIS.

DE GEMMIS ALIQVOT, IIS PRÆSERTIM QVARVM DIVVS Ioannes Apoſtolus in ſua Apocalypſi meminit: De aliis quoque, quarum vſus hoc æui apud omnes percrebuit, Libri duo: Theologis non minùs vtiles quàm Philoſophis, & omnino felicioribus ingeniis periucundi, è non vulgaribus vtriuſque philoſophiæ adytis deprompti.

AVTHORE FRANCISCO Rueo, Doctore Medico Inſulano.

AVTHORES IN HIS *libris citati.*

Aëtius
Albertus Magnus
Antonius Lodoicus
Apuleius
Ariſtoteles
Arnoldus à Villa noua
Auerróis
D. Auguſtinus
Aulus Gellius
Carolus Bouillus.
C. Plinius
Dioſcorides
Galenus
Georgius Pictorius Villingenſis
Halyabbas
Hermolaus
Hieronymus Hungeſtus
Iamblichus
Ioannes Manardus
Marbodeus poeta Gallus
Marſilius Ficinus
Nicolaus Florentinus
Numenius
Paulus Æginеta
Petrus Aponenſis
Petrus Crinitus
Plato
Plotinus
Raſes
Solinus
Theodoretus Cyrenſis epiſcopus
Theophraſtus
Thomas Aquinas
Vincentius in Speculo naturalis hiſtoriæ.

LIBRI PRIMI CAPITA.

1. *Lapidum & Gemmarũ generationis cauſſæ.*
2. *Quid ſint, & vnde vim ſortiantur.*
Gemmarum proprietates occultæ.
3. *De ratione & cauſis virium in Gemmis.*

LIBRI SECVNDI PARS prima, De Gemmis XIII. in D.Ioan. Apocalypſi memoratis.

1. *De Iaſpidis differentijs & viribus.*
2. *De Sapphiro.*
3. *De Carchedonio.*
4. *De Smaragdo.*
5. *De Sardonyche.*
6. *De Sardio.*
7. *De Chryſolitho.*
8. *De Beryllo.*
9. *De Topazio.*
10. *De Chryſopraſo.*
11. *De Amethyſto.*
12. *De Hyacintho.*
13. *De Margaritis.*

PARS II. DE CÆTERIS aliquot Gemmis & lapidibus.

14. *De Carbunculis.*
15. *De Adamante.*
16. *De Achate.*
17. *De Alectorio.*
18. *De Torcoide.*
19. *De Corallio.*
20. *De Corneolo.*
21. *De Cyaneo.*

22. *De Chelidonio.*
23. *De Aetite.*
24. *De Magnete.*
25. *De Hæmatite.*
26. *De Succino.*
27. *De fictitiarum à veris Gemmis differentia.*

His ſubiicitur.

PASCHASII BALDVINI CANONICI Phalempinenſis ad Franc. Rueum Epiſtola erudita: qua ſuper his duobus Ruei libris iudicium continetur primùm: deinde de Hebraicis Gemmarum nominibus, déque earum admiratione, vſu, abuſu & viribus tractatur.

DE

DE GEMMARVM ORTV, LIBER PRIMVS.

De lapidum & Gemmarum generationis cauſis diuerſis.

CAPVT I.

VNVMQVENQVE lapidem ex altero maximè duorũ elementorum,terra ſcilicet vel aqua,conflari apud omnes rerum naturalium peritos, tam in confeſſo eſt atque naturali rationi peruium , vt nullus,ni vel leberide cæcior,addubitarit.Porrò qui lapides non perſpicui ſunt,ex terrea craſſioréque quadam ſubſtãtia,humido tenaci perſuaſa, generationis materiã mutuati ſunt. Qui verò pellucidi viſuntur,ex aqua præſertim conſiſtunt, cui ſubtilis quædam terrea nec obſcura materies immixta eſt, vt & in cryſtallo ac beryllo glaciei ſpeciem planè referentibus videre eſt. Quanquã & hæc intelligi velim,nõ quòd duo reliqua rerum principia,ignem dico ac aërẽ, ab illorũ mixtura ſeparem. Apud principes nanq; philoſophos complures conuenit, Omne mixtum ex quatuor elementis conſtare.Verũ enimuerò ita quę diximus accipienda ſunt,vt alterum illorum,terram nimirũ vel aquam, in quouis lapide pręcellere intelligas,etiãſi aliter Plotinus ſentire videri poſſit,de quo alibi fuſiùs egimus.

Non perſpicuorum lapillorũ cauſſa.

Pellucidarum Gemmarũ cauſa.

Lapillorũ cauſa efficiens duplex.

Quòd autem ad effectricem vocatã cauſam attinet,

duplicẽ eam vtriuſque philoſophiæ principes numerarunt: altera namque ſuprema, altera verò inferior. Deus. Princeps cauſa eſt Deus ipſe Optimus Maximus, rerum omnium creator & ſeruator, in quo, cum quo, & per quem ſunt omnia, & ſine quo (diuo Ioanne Apoſtolo teſte) nihil factum eſt. Quem & Ariſtoteles Ens entium, ſupremámque vocabat intelligentiam, aſſerens omne opus naturæ, opus eſſe intelligentiæ. Illum itaque Deum, vt omnium rerum creatorẽ, ita ſingulorum primariam & ſimpliciter neceſſariã cauſam, vt etiam lapillorum gemmarúmque, Chriſtiani omnes norunt. *Simul creata omnia, quomodo.* Quandoquidem ſapientis eſt oraculum: *Qui viuit in æternum, creauit omnia ſimul*: quod equidem bifariam interpretatum inuenio: Quibuſdam quod dicitur ſimul, non ad creationis inſtans referentibus, verùm ad inſtans propoſiti diuini, vt ſcilicet ſit ſenſus, quòd Dominus Deus decreuit ab æterno omnia creare.

Ita enim librum Diuo Auguſtino relatum, qui de mirabilibus ſacræ ſcripturæ inſcribitur, habere reperio. Simul itaque Deus vniuerſos lapides ſingulaſque Gemmas creauit, dum videlicet vnica ſoláque ſua voluntate multiformem quarumuis ſpecierum ac indiuiduorum diuerſitatem fieri voluit: in qua voluntate vnica ſimpliciſſimáque ſingula ſimul fecit, quæ ab eorum ortus principio per tempus diſpẽſare nõ deſiſtit. Quãuis & hîc accedere poſſit germanior forſan intellectus, cui philoſophi complures & non obſcuri, ipſa quoque ratio ſubſcribunt: ſcilicet quòd Deus omnia ſimul creauit, dum omnium formarum ac rerum futurarum rudimentum, principium ac ſeminarium quoddam materiæ primæ, ante generum, ſpecierum atque indiuiduorum diſcretionem, infudit. Illa ſiquidem

dem materies, diuiſionis adhuc & productionis expers moles erat quædam informis, omnium tamen formarum ſeminio ab ipſo creatore perfuſa: vnde tandem aliquando, & iis mediis quibus ſupremus opifex ab æterno præſcit & vult, perfecta rerum productio & fœtura extimularetur. Ideóque & hi admittunt omnia quidem ſimul eſſe creata, non autem ſimul eſſe facta. Confirmat & id ſententiæ diuus ille Auguſtinus ſuper Geneſim, adſerens, quod quæ à natura generantur, ſecundum rationes ſeminales in materia conſiſtentes, producũtur: quod & multo copioſius diſſeruit tertio de Trinitate ca. 9. vt ſcilicet inaudias materiam in ſe habere, & quaſi fouere cũctarum formarum rationes ſeminales ſibi à primæua conſtitutione ingenitas inſitáſve: ex quibus tandem, agentis actionem, pro modo, expertis, educantur extimulentúrque formæ naturales, elementorum commixtionem eſſentialiter conſequentes, vt & hinc quæ in potentia materiæ tantummodo inerant verè, & (vt dicunt) in actum ab agentis actione producantur. Verùm de his alibi fuſius. Nunc verò hæc de principe illa cauſſa & Gemmarum plaſmatore ſufficiant. Quæ tametſi cunctis ſat eſſe queant: quia tamen pulchrum, decorum atque vtile eſt homini haud vſquequaque indocto, noſſe quibus ſecundis mediiſque cauſſis, vnde cuncta de quibus diſceptatur, originem capeſſunt, non pigebit hoc loci aliarũ quoque inferiorum cauſarum commeminiſſe. hoc namque pacto fiet vt abſolutior de his noſtra ſit traditio. Quamquam enim Deus omnium ſit cauſſa immediata, quædam tamen ſolus, & citra alicuius coagentis admiſſionem, efficit: ideóque (vt aiunt Theologi) eorum cauſſa eſt tota. Nonnunquam, ſua liberaliſſima bonitate, cooperan- *Cauſa inferiores ſecunda, vel media.*

tes alias ſecum adſciſcit affouétque cauſſas, & hoc propter connexionem vniuerſi:ita tamen vt nulla alteri aduerſetur. *Proinde* (vt inquit Bonauentura libro ſecundo, quæſtione ſecunda, circa finem) *quia diuina voluntas non cognoſcitur, nec ipſa ab actione excludit operationem cauſſæ creatæ:nec etiam ab earum cognitione humanam capacitatem arcet. Ideóque bonum & perutile eſt, ſeſe exercere in cognitione cauſarum creatarum.* Ante hunc item multis ſeculis Pindarus aſſeruit, quòd quicquid intra ſe terra occultat, & vltra cœlum poſitum eſt, homo contemplatur. Nec id infructuoſum putes: quoniam, diuo Paulo autore, inuiſibilia Dei à creatura mundi per ea quę facta ſunt, intellecta conſpiciuntur, ſempiterna quoque eius virtus & diuinitas. Verum vnde digreſſi ſumus, pedem referre libet. Prætermiſſis itaque nunc ſuperioribus cauſſis, in ſequentium duorum capitum gratiam, non vulgarium philoſophorum placita narraturi dicimus, quòd à primario illo omnium principio, inferior humiliórque Gemmarum cauſſa dici poteſt, facultas cœleſtis orbis moti, ab ipſo Deo transfuſa, pro ipſius orbis diuerſarum partium varia poſitione, quam aſtrorū periti aſpectum appellant. Porrò quid ſit cœli orbium, planetarum, ſyderúmve aſpectus, ſitus ſiue configuratio, nō eſt huius inſtituti: quamobrem Mathematices peritis relinquo. Hoc vnū præfatus quòd pro variorum aſpectuum ratione & materiei multiiuga præparatione diuerſas in ſubiecta hæc corpora cœlum creditur transfundere virtutes. Qua de re philoſophi illi propinquiores ſenſibiléſque cauſas ſcrutati, cœlo ipſi extenſo vim illam mineralem lapidificam tribuēdam cenſuerunt, mediatè vel immediatè, vt dicunt, hoc eſt intercurrente alia cauſſa vel non. Mediatè quidem, quòd

quòd tametſi corpora cœlica loca non rarò mutent, apparet tamen ſedes eas lapidificas facultatem illam, ſemel ac efficaciſſimo cœli conatu conceptam tam contumaciter retinere, vt lapides per multum æuum gignendo, iam dictæ potentiæ fidem propalàm teſtentur.

Hinc fieri arbitror quiddam mirabile & ſilētio minimè premendum. Relatum mihi iampridem eſt à domina quadam fide digna, quòd Domina Heuerenſis è Luxemburgorum illuſtri genere oriunda, duos habeat ſeruétq; hæreditarios Adamantes, qui alios crebrò, tanto naturæ miraculo, producāt, vt eos quicunque ſtatis temporibus intueantur, συγγενῆ, id eſt congenerem ſibi prolem eniti, palàm iudicēt. cuius cauſſam, ſi quidem in naturę tam raro opere nobis philoſophari licebit, putauerim eſſe, quòd vis illa cœleſtis parentibus tenaciter inſinuata (quam adamantificam quis nominauerit) aërem circumfuſum in aquam primum, congruámque ſubſtantiā, demùm in Adamantem gemmam durauerit transformaueritque. Quod ne iuſtò plus admiretur quiſpiā, autor eſt Theophraſtus eſſe lapides qui pariant: nimirum quòd virtus illa cœleſtis tenaci materiæ, vti præſtruximus, ſemel transfuſa ſubiectæ contumaciùs cohæret ſubſtantiæ: quæ videlicet quò vehementiorem cœli actionem experta eſt, eò pertinacius hanc retinere intelligitur.

Adamātes ſibi ſimiles parere.

Vicina autem & coniuncta ſeu inſtrumentalis lapidum cauſſa duplex annumeratur. Vel enim calidum quoddam eſt, (ſi ex elementis corpora ſubſtantialiter fieri ſtatuamus:) aut caliditas, (ſi ſolas in mixtis qualitates aſſeruari ſentiamus) in materia terrea perſiſtens, & hu

Inſtrumētalis Gēmarum cauſa.

& humidũ tenax per terreæ molis tenuiſſimas quaſque partes diducens, digerénſque: hac ratione ſingulorum elementorum, terræ præſertim & aquæ portiones tam aptè & ad amuſſim cõfundens atque conglutinans, ſed & ab omni excrementoſa fæce deſpumans, vt pro lapidis Gemmæve forma producenda materiam ipſam rectè præparet. Aut demum ea cauſa frigidum quoddam eſt, ſiue frigiditas, in aquea ſubſtantia terreſtris & ſiccæ materiæ actionem perpetua conſiſtens, ſua conſtrictione (frigidi namque eſt conſtringere) omnem ſuperabundantem humorem adeò exprimens, vt etiam impendiò induret, adeóque tantum eius relinquat, quantum ad decentem partium connexionem ſit neceſſarium, vt & hinc inuitandæ formæ materia diſponatur excolatúrque. Qua de re non diffitentur philoſophi illi, quòd quamuis lapilli hi à frigido coaluerint, à calido tamen, citra alterius humoris appulſum, liquari contumaciter recuſant: quod videlicet tanta in illis humidi ſiccíque naturalis commixtio, germanitas & neceſſitudo, vt ſuo omni ex parte contrario affici renuant: necnon, niſi familiaris qualitatis illicio affecti, ad externæ qualitatis actionem conniueant. Quanquam non deeſſe compertum habeamus qui duo tantùm elementa recipiant: ac frigidum vt à natura, ita ab omni actione ſecludant, qui debile calidum Gemmarum cauſam conſtituunt: de quibus aliàs.

Quid

Quid ſint, & vnde vim ſortiantur, Gemmarum proprietates occultæ.

CAPVT II.

AVTOR eſt Galenus non ſimplicium pharmacorum libro, quòd Gemmæ vires habeant partim ſecundum ſubſtantiæ totius proprietatem, partim ſecundum qualitates effectrices, hoc eſt manifeſtas: quas cum potentiis hic emanantibus ea medicinæ pars, quam Græci φαρμακευτικὴν, Latini medicatiuam appellant, in primis contemplatur. cuius conſiderationem præſens inſtitutum non amplectitur. Porrò ſubſtantiæ totius proprietatem philoſophi vocant occultam, quòd ſubſtantia virium, quibus ſtupenda illa munia abſoluuntur, humanæ rationis fugiat captum: vt ne ſummis quidem viris illarum aliquam penitius aſſequi contigerit aliter quàm multo vſu. Nimirum quòd omnis proprietatis vera ex methodo cognitio colligenda ſit, ab eius cauſis proximis euidentibúſque quæ bifariam diſcriminãtur: vel enim ex mixtionis modo, vel ab ipſius formæ ſpecificæ ratione. Porrò commixtionis modus miſcibilium, mixtura & conglutinatione perficitur, quæ exactè peruestigari humana diligentia nequeat, vel eo maxime nomine quòd infinita ſit illorum commiſcẽdorum proportio. Eius verò quæ ſpeciẽ adfert formæ rationem, vel ideo imperſcrutabilem intelligere eſt, quòd ipſam prodire autumant, partim quidem (vti præſtruximus) ex potentia materiæ, formarum rudimentis ſeu ſeminiis à primæua conſtitutione perfuſæ, partim autem (vt ma

Cur virtus occulta dicatur.

Duæ proprietatis cauſſæ.

(vt magnæ philoſophorum illuſtrium turbæ placet) ab ideis in mente diuina cõſiſtentib. (quas diuus Auguſtinus primordiales vocat)id eſt,ab ipſo Deo, hinc ab anima mundi(ſi Platonicis cõſentimus) & aliis inferioris ordinis cælicis corporibus, in elementa primum influentibus:deinde & per ea media ad formam iampridem inſeminatam & ceu inchoatam(tanquam ſcilicet mentis alicuius & volũtatis diuinæ miniſtris) diſponentibus:Cuius præparationis abſolutam conſiderationem,humana etiam quantumuis diligẽs aut ſublimis ſagacitas nõ aſſequatur. Cum itaque reconditarum illarum facultatum cauſæ humano ſenſu nequeant prehendi,nemini dubium eſſe ſuſpicor, quin omnibus peruium,quòd nulla illarum proprietatum rationabili, hoc eſt, per rationem humanam deducto inuentóque experimento,ſed caſuali duntaxat euentu comperta exploratáque dici poſſit:vel omnino aliquo reuelationis modo,vti per ſomnia nonnunquam legimus contigiſſe. Quo modo ſcitum eſt ſyluestris roſæ radicẽ aduerſus canis rabidi morſum, aquæ pauorem omníſq; potus metum & graue faſtidium adferentem,præſtare.Matre ſcilicet,cuius filius in Lacetania Hiſpaniæ finitima belligerans,morſus periclitabatur, per ſomnum (viſa in fruteto illius radice ſibi ſuauiter applaudẽte)præmonita:quam & deinde qua potuit diligentia filio miſit,ex lacte potandam,filium obſecrãs vt religioni parens matri obſecũdaret biberétq;.Quo vnico ſimplicíq; remedio,miles ille præter omnem expectationẽ ſeruatus, occaſionem præbuit cognoſcendæ eius radicis occultæ contra illum affectum facultatis.Eſt igitur mixti latens occultáve proprietas,facultas quædam per ea,vnde ipſum eſſentialiter cõſiſtit,inſita:pérq; priuatas operationes, multo

Quid mixti recondita proprietas.

vſu

vſu periculóve ſolo, vel aliqua reuelatione, citra rationem cognita. Quòd demum mixtionis ac conglutinationis meminimus, illud obiter lucidioris doctrinæ gratia his quoque cōnectere libet (forſitan enim tantæ diuerſitatis occaſionem ſciſciteris ac libenter audias) quòd tam diſcrepatis mixturæ & coaptationis cauſſam philoſophi ſunt arbitrati eſſe, vim quandam cœleſtem ſubiectæ materię partes, varias licet, pro ſua virtute permiſcentem: adeóque vel vario huius permixtionis tenore, eam materiam ad nouam formam decenter apparētem, in quam tandem ad amuſſim diſpoſitam & excultā mirificæ illæ transfunduntur virtutes, formas conſequentes ſpecificas. Porrò hac dicendi conſequutione eò tandē deuenimus, vnde earum quæ in Gemmis ſunt proprietatum facultatúmque recōditarum cauſæ, quas antè præſtruximus, nobis ſeſe vltro ac præter expectationem diligētiùs perſcrutandæ, ac in conſpectū reuocandæ, inſinuent. Celebris eſt itaq; philoſophorum ſententia, quòd omnis cauſarum turba ab vna eadémq; principe pendet, ducitur atque conſeruatur: ad quā & propter quam, ceu ad communem omnium finem, cauſę omnes ſua munia tanquam communi quodam & inſito conſenſu dirigunt: Deinde & omnia fieri deſuper à ſummo bono, hóc eſt, Deo ipſo: eadémque eſſe & optima & ordinatiſſima. Proinde nō irent inficias, Gemmas & earum virtutes à Domino Deo eſſe, cúmque etiam ſolum cunctorum cauſam dici poſſe veram, alias autem cauſſas impropriè & ceu per analogiam nominari non diffiterētur. Verumtamen quanquàm philoſophis illis cognitum id & optimè perſpectum eſſet, nihilo tamen magis conquieuit mira infatigabiliſq; illorū auiditas diſcēdi, & in ſuis operib. creatorē admirandi

Omnium Cauſarū vnica princeps.

randi

randi contemplandíque deſiderium. Quinimò inſito quodam cœleſti ardore vigoréque ad propinquiores rerum cauſſas ceu videlicet primæ illi ac veræ vtcunque inſtrumentarias animorum ſuorũ pene diuinam atque perſpicaciſſimam ſublimitatem intenderunt. Hinc itaque, cum bono, mentem, hoc eſt, primam ſapientiam, quam & boni verbum illorum quidam nominant: & cum mente, intellectum, totum vtrumque mundum (intelligibilem dico & ſenſibilem) ſtatuere ſunt opinati. Quum verò bonum ipſum, mentem & intellectum vnum quid eſſe, ac vnica ſimpliciſſimaque ſubſtãtia perſiſtere adſtruunt, vnicum eſſe rerum omnium & ſingularum principium profitentur, ſemper omnibus adſtans, cuncta fouens, viuificans, excitans, complens & roborans, De quo ſacer ille Orpheus ita cecinit:

Cuncta fouens atque ipſe ferens ſuper omnia ſeſe.

Hinc & diuinus ipſe Plato diuino Sole colluſtratus ita in Sophiſta ait: *Animalia cuncta mortalia plantaque & quæcunque terra ex ſeminibus radicibus ve naſcuntur & quæcunque inanimata in terra conſiſtunt, ſiue liqueſieri poſſint ſiue non, nunquid ab alio quodam opifice fabricata quàm à Deo facta eſſe, cum prius non fuiſſent, dicimus? An multorum doctrinam ſermonéſque ſectabimur dicentium illa, natura ipſa, gigni à cauſſa quadam fortuita ſine mente hac agente: vel cum ratione potius ſcientiáque diuina, quæ ab ipſo Deo ſit orta?* Nos enimuero Chriſtiana fide ac veritate edocti, primum hoc rerum omnium principium, ſingulari ſubſtantia, & tribus perſonis, conformi, ſimpliciſſimáque voluntate, vnitate, maieſtate, æqualitate, ac omnipotentia comprehendimus & veneramur, Patrémque vocamus, quem illi bonum ſimpliciter: Filium & verbũ patris, nos mentẽ, primámq; ſapientiam

tiam, illi. Spiritum quoque ſanctum nos appellamus, quem illorum diuiniores boni intellectū & amorem nuncupāt, vel animam cuncta viuificantē & animantem alij. De quo Plotinus libro de intellectu cap. 2. ita infit : *Quiſnam eſt potiſſimum qui tradit, animo ſapientiam? hic profectò neceſſario eſt intellectus* (inquam) *qui non aliâs quidem intellectus ſit, aliâs verò expers intelligentiæ : ſed verus potiùs intellectus, qui hanc ob cauſam ſeipſo ſit pulcher. Sed nunquid hoc velut primo, nobis eſt quieſcendum, an potiùs ſuper mentem quoque progrediendum? nempe mens ipſa nobis in altum progredientibus prior occurrit quam principium omnium primum, quaſi in ipſius boni veſtibulo conſtituta, omnia in ſeipſo nuncians & ſignificans, velut quædam ipſius boni figura.* Deinde & eiuſdem libri cap. 3. *Eadem quoque* (inquit) *transferens ad vniuerſum, in eo ſimiliter perueniet ad intellectum, cognoſcens eum effectorem reuera totiuſque artificem.* hactenus Plotinus.

Egregia de Deo Plotini ſententia.

Porrò in intellectu mundum quēdam intelligibilem haberi voluerunt, hoc eſt omnium rerum, idearum plenitudinem, ſed & in mente omnium iuxta & ſingularum creandarum, gignendarum ac producendarum, id eſt, futurarum rerum ideas, æterna, ſimplici congeneáque ſubſtantia, ſolis relatiuis rationibus ab inuicem diſpeſcitas, perſiſtere, intellexerunt, Eaſdémque ideas principes eſſe rerum omnium cauſſas arbitrati ſunt, ab eiſque ceu quoſdam actus, pendere & eſſe animas omnes intellectuales, intelligentias, corpora, cœleſtia, & quicquid in inferiori hoc mundo eſt vſpiam. Proinde proximam creati mundi cauſſam, item & cunctarum proprietatum, mēti & intellectui, hoc eſt verbo Dei & ſpiritui ſancto detulerunt : quanquam ne ipſum quidem bonum ab hac creatione ſepararint, vt ex locis iamiam

Oo

citatis & aliis non raris philoſophorum authoritatibus patere liquidò poteſt: quemadmodũ ſacras etiam literas legere eſt Deo patri per verbum & in ſpiritu ſancto, tanquam vni principio mundi creationem tribuere. *Qui feciſti* (inquit Sapientia) *omnia verbo tuo*: & Pſaltes, *Verbo Domini cæli firmati ſunt, & ſpiritu oris eius omnis virtus eorum.* Verum enimuero omnibus exploratum velim, Ideas illas in mente diuina nihil eſſe ab ipſa Dei ſubſtantia & præſcientia, id eſt, omnium præcognitione & voluntate æterna, diſcretum. Quẽ, inquam, Deum certum eſt non tantum ſingulorũ generum, verumetiam ſpecierum ac indiuiduorum omnium exactiſſimam propriiſſimamque & conſtituere & ab æterno præſcire ſubſtantiam, compoſitionem, formam ac vires tum proprias tum communes, & ſi quid præterea illis inſit. Vt & hinc accipias diuinas illas Ideas cuiuſuis ſpeciei ac indiuidui principes eſſe cauſſas: non modò quod ſint, verumetiam cuiuſque earum poteſtatis tam cõmunis quàm propriæ. Cui & id mihi pulchrè arridere videtur quod pleriſque philoſophis placere inuenio: Nẽpe quòd virtutibus certis, id eſt, certam ſtabilémque rationem habentibus, non fortuitis, ſed efficacibus, potentibus, indeficientibus, nihil fruſtra invanúmque ex ſeſe mouentibus, moueantur vires in rerum omnium natura conſiſtentes, ſed de his in alio noſtro opere fuſiùs ac ſyncerius diis fauentibus diſſeremus. Porrò à mente ipſa & intellectu illorum plurimi volunt effuſam creatamve animam vnam intellectualem, vniuerſo orbi communem, quam idcirco mundi animã vocant. Eandemque ſub mente illa mundi regina rectricéve, toti mundo præeſſe, atque per eum totum diffundi: vt ſcilicet tanquam primæ illa cauſæ miniſtrans, cuncta per eam & ſub

Idea quid ſint.

Diuina Idea, id eſt, Deus ipſe omnium rerũ cauſſa princeps.

De anima mundi ſecundum philoſophos pleroſque.

ſub eius imperio moueret, cogeret, foueret, moderaret, efficeret, primariæ illius cauſæ, Dei videlicet ipſius, præcepto parés obſecundánſque. Quapropter & in animam illam mentem impreſſiſſe ſenſerunt rerum omnium primarias principéſqua rationes ſeminales, tantum ab Ideis diuinis nobilitate diſſitas, quantum ignobiliori ſubiecto ad obſequiũ infuſæ hærent. Quas forſitan intellexerit quiſpiam rationem eſſe omnium producendarum rerum, ac mediorum, quibus Deus ipſe eas producere ac proferre voluerit conſtituerítque cum facultate qua media illa promouere ipſa poſſit anima: ſi tamen ſimilis quædam anima pio alioqui Chriſtiano admitti debeat. Verùm philoſophorum quorundam placita narramus, nõ approbamus. Illam præterea animam ſentiunt per omnia in omnibus diffundi: & omnia menti obedientem, eíque miniſtranté promouere ac vegetare, vt & hinc non abs re dici poſſit inſtrumentum primum eorum quæ Deus ordinato communíque euentu, hoc eſt, ſecundum naturam efficit: qua de re hanc animá à mente & intellectu primam vitam nuncuparunt. Cui quoque mentem ſubſtantiam ac rationem: intellectum verò vt eſſet intellectualis, impertiuiſſe in literis fecerũt. Eam denique per omnia flatum ſpirare vitalem ſpiritalémque prodiderunt, dum ſuo ſcilicet ſpiritu per omnia penetrás omnia videt, tangit ſentítque: & id quidé modo quodam ſuo, noſtris ſenſibus longè impari, incognito & multis nominibus deſcriminato. quo denique vnico flatu ſpiritúque actu lucido, vi calido & omnis generationis fomite; ceu ſcilicet interioris vitæ quadam propagine, atque veriùs tanquam diuinæ virtutis vehiculo ſemper vbique pullulare animam illam vniuerſalem mundi exiſtimarunt: cum & forſitan in-

Spiritus mundi philoſophis.

tellexerunt ſub Deo ipſo, principium eſſe intrinſecum,quo formarum in materia rationes ſeminales ad ſui ſcaturiginem promotionémque moueantur ac emergant.Sed hæc miſſa fiant. Diſcaueo nanque longiùs me fortaſſis euagatũ vela ventis præmature concedere.Iam itaque quæ diximus paucis perſtringentes addamus,Deum Opti.* Maxi.* omnipotentem,ſummum denique bonum, ac liberaliſſima ſua bonitate, rebus cunctis pro ſola ſua voluntate, harmoniã, concentũ ordinémque & à ſe & ad ſeſe præſtituiſſe:quem ſtabilem ac inconcuſſum eatenus eſſe vult, quatenus aliter non diſponere decreuit.Harmonico præterea illo conſenſu, ſibi omnium creatori miniſtrare voluit: primum quidem (quòd ad hunc materialem inferiorémque mundum ſpectat) ſecundum philoſophos illos,ipſam mũdi animam ac eius ſpiritum:deinde cœlum ipſum extenſum orbibus,figuris, aſtris maximis, planetis, ſtellis & luminibus conſiſtens. Illam itaque animam,hoc quoque cœlum,principij cauſſæque ſub cœlo formatarum generatarúmque rerum & transfuſarum proprietatum rationem quandam iniiſſe, ideo philoſophi illi putarunt,quòd ad mundi diſpenſationem,tametſi non ex neceſſitate, vberrima tamen Dei bonitate, quadantenus admittuntur. Quod & Auicenna ipſe in ſuis Metaphyſicis ſenſiſſe videtur:*Quæcunque* (inquit) *hîc fiunt, oportet præexiſtere in motibus & conceptionibus ſtellarum & orbium. Ab iis enim ipſa etiam elementa,nonnunquam & artes quædam, ſimiliter & res artificioſæ accidentalis ſaltem vel externæ cauſſæ quandam ſibi denominationem vendicant.* Placet itaque philoſophis illis formam & ex ea vim occultam omnis mixtis eſſe,primũ quidem ab Ideis illis diuinis, id eſt, à Deo ipſo omnium creatore & plaſmatore, miniſtran

Cũcta & à Deo & ad Deum ex ordine conſtituta ſunt.

** Sapientiſſimum.*

** Clementia plurima.*

niſtrantibus ei anima mundi (ſi Platonicis conſentimus adferimúſve) deinde & ipſis orbibus cœlicíſque corporibus, planetis, ſyderibus, figuris, luminibus, & ſi quid præterea cœlo extenſo ſimilis rationis inſit: poſt hæc & elementorum temperaturis cœlicis influxibus affectis, cauſſis inquam preparantibus, & materiã ad nouam formã coaptantibus. Habẽt itaque (iuxta philoſophorum illorũ ſenſum) virtutes illæ reconditæ ſuam originem ab expreſſis ſpecificis determinatíſque formis, à cœlo tamen materiali per vires præparatorias, in archetipo per Ideas ac formas exemplares quæ omnes cauſſæ ad cuiuſuis rei generationem abſolutam (quòd ad communem ordinatámque Dei conſtitutionem pertinet) conuenire illis videntur. Vnde tandem id eſſe verum commonſtretur, quod iamiam dicebamus, quòd Deus ſcilicet rebus omnibus pro libera ſua volũtate, altiſſima ac præſtabiliſſima bonitate, harmoniam, concentum & ordinem à ſe & ad ſeſe quendam inſtituit, indéque rerum omnium cum prima cauſſa, Deo ipſo, ſympathia, connexio, correſpondentia conſenſúſvè, Diuinum de ſingulis decretum natura ſequens, non ineptè ſtatuatur: hoc eſt, vt omnes vires creaturis rebúſque artificioſis inſitas, à Deo ipſo (qui omniũ eſt actus primus, & actionis omnis principium creaturis impermiſcibile) miniſtrantibus eis iam dictis cauſſis, quæ ideo ſecundæ vocantur, pendere ac eſſe intelligas. Quo tamẽ pro libera & omnipotenti ſua voluntate (omiſſis quãdoque iis quorũ meminimus mediis ac miniſtris) immediatè ex ſeipſo ea facit quæ vult, quibus quoque miraculis nomen eſt. Cæterùm ex his luce meridiana clariùs patere mihi perſuaſi, diuerſos in rebus effectus pendere non ſolùm à materiæ varia alteratione ſeu preparatio-

Proprietatũ occultarũ cauſa vnde ſint.

Effectuũ varietas eſt partim ex materie prępa ratione, partim à cælo.

ne,ſed à diuerſo cœli afflatu, maximè autẽ à diſcriminatisformis:diſcrimine,inquã,non ſolùm ſpeciẽ conſequẽte,ſed & cuiuis indiuiduo proprio. Tametſi materiæ apparatum rebus gignendis ac perficiendis non obſcuri eſſe momenti certum ſit. Qua ratione videre eſt indiuidua eiuſdem etiam ſpeciei, alia aliis etiã eſſe clariora,vel viribus ignobiliora,pro videlicet ſymmetria, puritate vel cõfuſione eorũ ſubſtãtiæ. Nemini nãque rerum naturalium gnaro dubiũ eſſe ſuſpicor, cœlicoſ influxus impediri poſſe vel omnino minui propter ineptitudinem materierum in quas ſuas exercerent potentias.Cui & illud ſubſcribit Virgilianum:

Igneus eſt ollis vigor & cœleſtis origo,
Seminibus quantum non noxia corpora tardant.

Democriti egregia ſententia. Cui etiã pulchrè & id Platonicũ adſtipulatur,ſecũdùm merita materię infundũtur vires cœleſtes.Proinde ex cũctis his diuinioribus meditatis, multis nominibus claret Democriti illius extollẽda multũ ſententia,qua diis,id eſt diuinis virtutibus omnia eſſe plena, conſtanter aſſeuerabat.Is quidẽ cœleſtium vires cũ inferioris huius mundi generum, ſpecierum ac indiuiduorum naturis ac proprietatibus conferens, ſed & eorum cum ſuperioribus,maximè verò cũ bono ipſo, connexionem perpendens,à ſummo ipſo bono ſingula & eſſe, & propriorum muniorum exercendorum poteſtatem adipiſci doctus,in iis ipſis Dei vires adeóque Deum ipſum clarere cernebat.Quas virtutes non nulli diuinas illices vel idcircò appellarũt, quòd contemplantium animos ad Deum alliciãt tam inſignem opificem, vel quòd potentiæ illæ diuinæ omnem in omnibus promoueant functionem, quod & Ouid. præſenſiſſe videtur hoc carmine.

Eſt

Eſt Deus in nobis agitante caleſcimus illo,
Impetus hic ſacræ ſemina mentis habet.

Porrò, neſcio quo tandem ſuggerente Mercurio, à propoſito ſcopo dilapſus quodammodo forſitan videbor: præſtat itaque eò recurrere vnde diſceſſi. Inchoatam tamen iam dudum hanc diſputationem in medium communéque theatrum adductam prius libet abſoluere. Quædã enim digitulo tantũ tetigimus quæ dilucidiori enodatione egere fortaſſis videbuntur, quã ſic accipias velim. Vulgata multum eſt Ariſtotelis ſententia quod neceſſe ſit mundum hunc contiguum eſſe ſuperioribus lationibus, hoc eſt cœlo extenſo, vt inde vis omnis illius gubernetur, vt & hinc plurimis creditum conſpiciam quòd cœlum omnium gignendorum ſit cauſa effectiua. Quapropter vt pro philoſophorum celeberrimorum tantum nõ diuinis meditatis rem hãc omnẽ explicemus operæ precium facturus videbor, ſi his quoque adiiciã duplex philoſophis ſublimioribus eſſe cœlum, primarium videlicet & princeps, cœlum cœlorum, quod & ſpirituale à quibuſdam nũcupatur: idemque illis eſſe intelligitur atque anima illa mundi, quæ aſcita ſibi quadam ſimplici plurimũ, ſed congenea conſentaneáve ſubſtãtia, ſpiritus euadit per omnia diffuſibilis, omnium poſt Deum ipſum & ab eo functionum primarium miniſterium. Neque deſunt qui ſynceriùs exiſtimant cœlum illud eſſe in mente diuina ceu omniũ rerum prototypum: quanquam & intelligentias quaſdam eſſe creatas cœlo extenſo mouendo atque dirigendo non inficiétur. Quod & diuus ille Auguſtinus ſentire videtur ſuper Geneſim dicens, quòd Deus ſic mundum ordinauit, vt ſpiritum omni creaturæ præficeret. *Cælũ duplex.*

Cui etiam ſubſcribere videtur Bonauentura lib. 2.

Sent. diſtinct. 14. 2, Art. 3. his verbis: *Sicut congruum eſt angelos deputari ad miniſterium hominum, ſic etiam congruum eſt ipſos deputari ad motum & regimen cœlorum, cum in hoc miniſtrent homini viator & diuinæ ſubſeruiant maieſtati. Et hæc poſitio eſt magiſtrorum tam in theologia quàm in philoſophia: quia concors pietati & fidei rationi plurimum eſſe videtur.* Hæc ille. Alterum cœlum velut prioris vmbram quandam & inſtrumentum ſtatuunt, & in eo ſphæras ſitu diſponi pro earum excellentia naturis & viribus ſenſerunt. Quas omnes & viciſſim ſingulas ad primam communémque mundi illam animam, veriùs autem ad ſpiritualem illam intelligentiam: & hinc ad Deum ipſum, ineffabili quodam ac obſequentiſſimo conſenſu conſpirare ſunt arbitrati. Item ſigna planetas, ſydera, & quicquid præterea in cœlo hoc extenſo conſtitutum eſt, vti ſuperioribus ſeruire, ita inferioribus & ſubmiſſis potentias ſuas transfundere, vt & hinc ſub terra quædam quaſi cœlica gigni cernere ſit: dum videlicet corpora illa cœleſtia propriis lumine radiis ac viribus, id eſt afflatibus, materiam formarum auidiſſimam diſpumant contemperántque, in ea ſeminariam introducendæ formæ rationem ad ſui propagationem extimulant, atque ad formæ ſuſceptionem pſalmatori ritè præparant. Sicuti nanque hæc illa, virtute præcellunt, nobilitate ac ſitu: ita & in inferiora vires ſuas, ipſa transfundere ſuperiora præſtabilioráque vniuerſi ordo poſcere videtur, & benignitas creatoris voluiſſe perſpicitur. Nimirum vt qua ratione eſt moués aliquod non mobile, ſimiliter & alterans ſit quoddam non alterabile, iiſdem dico qualitatibus. Neque enim quòd varios afflant influxus, eſt (vt plerique putarunt) quod qualitatis diuerſæ participes ſint

Cœlũ alterum.

ſint,ſed quod illa viribus à creatore donata ſint multi iugis. Cum namque inſtituta ſint incorruptibilia illa cœleſtia vt vrgerent,regant, & ſub creatore tueantur adſerántque infima hæc, multimodæ tranſmutationi obnoxia,æquum fuit vt multiformes eis impartirentur virtutes,quib. ſcilicet iuuent extimuléntque ſubiectæ naturæ vim:nõ profectò vt ſibi ſimile quicquam producant,ſed vt Deo pareant atque ſubminiſtrent. Quod reuera præſtare cœlica corpora philoſophari putarunt cùm vi luminis, tum virtutibus propriis ſpeciem totam conſequentibus, per radios lumémque in inferiora hæc demiſſis. Deum ſcilicet cœlicorum corporum radij ad terram(quę ſeu punctũ ac centrum ad cœli ambitum & capacitatem exiſtimatur)tranſmiſſi, aſſumpta etiamnum forſitan quadam tenuiori & ſibi conſentanea elementorũ, per quæ penetrant,ſubſtantia, arctantur: proindéque denſiores effecti & potentiores,materiam ritè & ad portionem æquant coaptántque, & præinfuſas in eam ſeminales rationes ad actum inuitant,donec ad formam tandem materia illa ad amuſſim,hoc eſt pro diuinę ideę ratione,diſponatur,vt & hinc non paucis ſenſualibus philoſophis(vti prę̨ſcripſimus)viſum ſit atque receptum, cœlum illud extenſum cunctorũ quæ hoc in inferiori mundo generantur cauſam eſſe effectricem: quod tam rationi profectò alienum eſt,quàm ſi inſtrumentum non autem artificis intelligentiam, operis alicuius formam artificialem efficere putarent. Quamobrẽ vt cælica illa corpora miniſtratoriæ, vel ſi mauis inſtrumentariæ,cauſſæ ſpeciem quandam à Deo iniiſſe eorum quæ ſtata naturæ conſuetndine producuntur,primoribus illis & ferè diuinis philoſophis iudicentur, nunquam tamen veræ, hoc eſt creatricis aut

plaſmatricis cauſæ rationem illis conceſſerint.

Cæterùm pro Chriſtiana noſtra veráque philoſophia hoc loci non pigebit ſubnectere verba diui illius Auguſtini, ſummi profectò & diuini philoſophi & doctoris nomen meriti, quibus Deum formarum omnium ſpecificarum & proprietatum ſingularum autorem eſſe & cauſam veram principémque propalàm teſtatur. *Inuiſibilium* (inquit) *ſeminum creator, ipſe creator eſt omnium rerum, quoniam quæcunque naſcendo ad oculos noſtros exeunt, ex occultis ſeminibus accipiunt progrediendi primordia: & incremēta debitæ magnitudinis, diſtinctionémque formarum ab originalibus tanquam regulis ſumunt.* Et mox ſubdit: *itaque Apoſtolus Paulus diſcernens interiùs Deum creantem atque formantem, ab operibus creaturæ quæ admouentur extrinſecus, & de agricultura ſimilitudinem aſſumens, ait: Ego plantaui, Apollo rigauit, ſed Deus incrementum dedit.* Hactenus Auguſtinus. Atqui pro huius capitis ſuprema manu ſubnectendum duximus, quòd proprietatis effectus bifariã diſcriminatur: aut namque vtilis eſt, aut nocuus. Vtilis cenſetur quo homini quippiam inuitatur adfertúrve emolumenti, vt verbi gratia) eius functiones aut vires cõſeruet, vegetet, roboret, reparet, abſoluat, & ab internecione vindicet: Vel etiam ad meliorem faciliorémq; vitam quicquam adferat vtilitatis. Nocuus autē huic ex diametro contrarius iudicatur. Deinde vtilis inutiliſve dicitur proprietas vel toti corpori, vel priuatim cuidã parti. Toti ſiquidem corpori venenato, ſingulis item ſigillatim eius particulis, theriaca ex vſu eſt. ſpeciatim verò Hyacinthus, Granatus, Margaritæ, Aurum, cor ſedeſque virtutum: Corallium autem & Achates ſtomachum & ventrem ſolantur, & à noxiis cauſſis aſſerunt. Simili modo Napelli vis deleteria toti iuxta ac ſingulis quibuſ

Proprietatis vtilis effectus.

quibúſque partibus inimica cognoſcitur. Cæterùm proprietatum quæ ab aduerſis defendunt, quædam hoc moliuntur noxium, ad ſe primum quidem conuellendo, deinde immutando. Qua ratione Amethyſtus vmbilico admotus vini vaporem cum primis allicit, & Scammoniũ bilem reuellit. Alia verò quod flagitioſum eſt deturbant, ac tandem propellunt, veluti iam dictæ theriacæ cum aliis medicamentis aduerſus venena valentiſſimis contingit, quod & Smaragdo, lapidi Cyaneo & aliis nonnullis familiare eſſe perpetuo euentu conſpicitur. Alia denique præſentem eſſe vel imminuere cauſam aduerſam certo indicio commonſtrant, vti Electro atque Adamanti coram toxico madere contingit & Torchois vel findi vel omnino ruinam aut maculam quandam efferre dicitur appetente periculo. Eorum rurſus quæ virib. occultis nituntur, quædam ad actionem corporis extimulatione egent, quemadmodum pleraque pharmaca in actum (vt phyſicis vulgatum ſermonem vſurpemus) reduci neceſſum eſt, priuſquã ad opus proprium emergant. Alia verò citra omnẽ à corpore immutationem propria munia exercent quibus exercendis ſola debita applicatione opus eſt, quòd ſcilicet vires ſuas actu, vel habitu ſaltem ſolam accidẽtalem potentiam conſtituente nacta ſunt: ideóque ſola egent conuenienti ad obiectum admotione. Vtque impediens nullum adſit Qua de cauſa Corallium etiamſi ſtomacho diutius adhæreat, nihil à corpore detrimenti admittit: pariter nec Sapphirus anthracem ſanando vires vel tantillo perdit, quanquàm & id ei quidam falsò adſcribant.

De ratione & cauſſis virium in Gemmis.

CAPVT III.

COGNATIONEM certè non obſcuram ea quæ huic capiti inſerenda ſunt, cum iis quæ nouiſſimè diſſeruimus habere videntur. vtriuſque enim capitis idem ferè obiectum, eadem penè ratio, idem propemodum argumentum, vt & hîc quoque bonam eorum quæ præſtruximus partem adiectam intelligi velim: quam & adiecissem profectò niſi prolixitatis nimiæ καὶ ταυτολογίας, id eſt, repetitionis accerſi metus fuiſſet. Inſtitutum itaque adgreſſi dicimus præclaras multum in Gemmis excellere virtutes. Ideóque & in magna illas antiquitus fuiſſe maieſtate tam conſpicuum eſt, vt eum nihilo conſultius facturum exiſtimem, qui illarum dignitatem multis encomiis commẽdare niteretur, quàm qui ſolis lumẽ leuiculo quopiam fulgore clarius efficere, aut luxuriantibus aliquot (longè tamen imparibus) pictorum more coloribus illud aſſequi conetur. Sed enim tantarum virtutum támque verè ſtupendorum muniorum cauſas perſequi non omnibus ex æquo facilè fuerit. Qua de re, paucis libet de illarum potentiarum ratione quædam recenſere, non floccipendẽda. fuerunt enim qui Gemmas viuere, & à ſua anima ſpeciales adeóque ferè diuinas functiones exercere crediderunt, quorum iudicium receptum hactenus non eſt. Aliter Alexander ille Græcus ſenſit. namque quod illarum proprietates elementis vnde conſtituuntur referuntur acceptæ, nimirum quòd hæ in mixto alia edant opera quàm extra ipſum, in quo qualitatem elementalem, id eſt, innatum temperamẽtum, tanquam inſtrumentum

Alexandri Græci opinio.

tum

rum ad opus moueri ratus eſt. Cuius ſententia, etiam ſi pleriſque placeat, multis tamen non mediocribus philoſophis vel ideo abſurditatis expoſtulatur, quòd inſtrumẽtariæ tantùm cauſæ recordatus, effectricem, quæ princeps eſt, prætermiſiſſe videri poteſt, quam perueſtigare præſentis eſt negocij. Hermes autem ille Triſmegiſtus Cœlum Gemmis occultas proprietates transfundere perhibet: è quo gignendorum ſeu producẽdorum omnium facultates tam ſingulares quam vulgares in hæc inferiora tranſmitti nõ dubitauit aſſeuerare, duplici (vt inquit) modo. Aut videlicet nobiliter & ex amuſſi, quoties materia in quã cœlum vim ſuam exercet, eius orbis ac luminis quandam ſpeciem ſeu cognationem refert: ad quam ſcilicet quo propiùs acceſſerit gignẽdus lapillus, in hunc feliciùs ac abundantiùs propter materię ſymmetriam, connexionem, atque conſenſum, cœlum fuiſſe operatum intelligatur. Sed & ideo multa admiratione dignas Gemmis eſſe proprietates inditas aſſerit, quòd lumine & perſpicuitate cœlo quadantenus patentiores demonſtratæ, eius actionem perfectiùs admiſerũt conceperũtque. Vnde ſcilicet tandẽ hominis ſpiritus effecti ſpecificis pateant Gemmarum proprietatibus, qua ratione Topazium, Carbunculum, Adamantem, occultis gratiarum proprietatibus præditas eſſe cõfirmant viri non pauci nec incelebres, vt non deuoratis tantùm, ſed & etiã geſtatis ſuas ederere liceat cœlicas potentias: primum quidem in hominis ſpiritus, demum in humores & ſolidiores eius partes, quibus à peſte ac venenis defendatur. Sed enim à cęlo hoc ipſum, quicquid recondita vi poſſunt, Gemmas accepiſſe, vel hoc argumento confirmãt, quod magnos parua mole mirificóſque promant effectus. Nulli namque elemento

Hermetis de Gẽmarũ viribus ſenſus.

conceſſum

conceſſum volunt paruo corpore plurimum ſubito præſtare, vti nec ignem puſillum magnam vnico impetu lignorum congeriem vrere, vel aquæ pauxillum terræ plurimum perfundere. Quæ verò cœlica vi nituntur, ex haud multa materia(ſeu ſcilicet vim eam in non magnoperè reluctantia obiecta, facili opera, diffundant) admiratione etiamnum dignas ſuas functiones abſoluunt. Nimirum quòd contrariis aduerſantibúſve cauſis nō agunt, & à validiſſima cœleſti potentia in actionem extimulantur. Quo modo(vt phyſiologis quibuſdam non vulgaribus placet) Corallium, Carchedonius, Chryſolythúſque Gemmæ, ab Ioue præſertim ac Venere id ſunt indeptæ virtutis quo ab atræ bilis melancholiæ ve ſymptomatis vel ferentem adſerere valeant. Deinde & Mercurio Achaten ſacram perhibent, ideóque & facundiam inuitare, & homini contra venena amuletum eſſe teſtantur. Aduerſus quę etiam è Creta collectam dictamnum à Phœbo (qui Pythonem transfixiſſe fingitur) id eſt, à Sole omnis vitæ & propaginis fomite mutuatam eſſe profitentur facultatem. Sed & herba Pentaphyllon cœlica vi palàm prædita creditur non venenatis modò auxiliari potens, ſed vnico folio diariā febrē, ſi bis in dies ſingulos ſumatur: ternis, tertio quoque recurrentē: quatuor autē foliis quartanam febrem pellere atque conficere poſſe laudata. Nec iniuria profectò, cum nempe febres hæ variis pugnent tum naturis tum intemperantiis, haud facile fuerit(ſi me non omnia fallant) explicare quam ob cauſam naturalem, vnico ſimpliciſſimóque hoc remedio, Pētaphyllo ſcilicet, tam diſſimilis rationis affectus abigi queant, ſi non virtutem hanc cœlum ipſum illi impēdiſſe cauſeris. Quid præterea Phœbo ſacræ Pæoniæ, à comitiali morbo vel

Remedia in febrim.

portan

portantem vindicare poſſe præter cœlum, conceſſerit naturalis ſenſualiſque philoſophus? Neque enim pauca reperias medicamenta quæ ſimilis caliditatis, ſiccitatis ac modicæ adſtrictionis conformes promant qualitates, quarum ratione tametſi germanas edant operationes manifeſtas, aduerſus tamen illum affectum tam præſtabilia eſſe minimè experiaris. Sed hæc quorſum? nempe vt mirum non ſit, quòd philoſophi illi arbitrati ſint, cœlum Gemmis occultas profundere potentias: cùm præſertim ſimiles poteſtates in obſcurioris ſubſtantiæ herbas palam ſit illud inſinuate creditum. Quid præterea? Nónne à veteribus obſeruatum eſt quarundam arborum, Oleæ inquam, Populi albæ, & Salicis folia ſolſtitiali tempore conuerti: fieri etiam vt ipſo brumali die frondes quædam reuireſcant? Vt & hæc Marcus Varro ſtupenda diſcrimina nominarit, quib. videlicet anni tempus diſcernatur, & ex foliorum verſura ſolſtitium, ex recens autem erumpente quarundam herbarum virore brumalis dies internoſcatur. Quæ ne iuſtè quis miretur, non pigebit & hîc quoque contexere quæ M. Cicero ex Stoicorum placitis refert. *Probatum eſt* (inquit) *à Stoicis in ipſa bruma muſculorum iecuſcula augeri, pulegium aridum florere brumali die, item inflatas rumpi veſiculas, & ſemina malorum quæ in iis mediis incluſa ſunt, in contrarias partes ſe vertere: Oſtreis & conchyliis contingere vt cum Luna pariter creſcant & decreſcant.* Vnde manifeſtum eſſe puto (vti etiam præſtruximus) quod & philoſophis diligenter probatum receptúmque inuenio, quòd rebus ſupernis vis quædam inſita eſt vehemens, quæ maxima ex parte cum inferioribus conuenit: indéque ſympathia quædam & ceu conſenſus emergit, *Concluſio.*

mergit,quo animantium motus tacitíque concentus cœlicis corporibus (in rebus quæ ſtata natura fiunt) concordare videntur:Quo nomine hæc quoque inferiora cœlicis ſuis numinibus adſcripta reperio,Apollini namque Aries,Leo,Gallus,Crocodilus, Cantharus,à Chæremone Porphyrióque tribuuntur. Ex arboribus verò Palma,Lotus , Laurus Soli feruntur acceptæ. Nimirum quòd coram intuearis. Loti folia prius quàm ſol emergat contrahi,& eo exorto ſenſim explicari.Mitto quæ de Heliotropio,& aliis non raris herbis , vt literis proditum eſt , ita re ipſa quiuis non negligens explorator proprio obtutu cernere poteſt.

Lotus hæc herba Nili eſt, non arbor.

Porrò de lapidibus multa nec tamen diſſimilia à Philoſophis Ægyptiis ac Magis perhibétur,qui quoſdam lapillos ſyderum imagines planè repræſentare adſtruunt , quos & ideò ab iis virtutes in ſeſe concepiſſe crediderunt,& experimento comprobaſſe teſtati ſunt. Quid namque philoſopho naturali mirum exiſtimare ſimilitudinem Gemmarúmque cum cœlo cognationem maiorem, efficere vt eius virib. obnoxius pateant atque hinc valentiores emergant , cum maximè ſimilitudo & extimulata tandē germanitas materiei aptam præparationem,& cœlo obnoxium conſenſum non obſcurè ſubindicet. A cunctis ſiquidem phiſiologis receptum eſt quòd agentium actus fiunt in patiente diſpoſito(libet enim eorū vulgatam multum ſententiam ad verbum referre)quódque ſingulæ ſimilitudines ſeſe natiuo quodam affectu appetunt. Verùm ne hæc quidem abſurda iudicauerit , qui monimentorum magicorum aſtrologicorúmque non inuitus meminerit. hi quippe in rebus ſimilitudinem non mediocre ad effectus naturales habere robur certa veluti hypotheſi ſtatuere. Sed vt magica omittamus,

mus,quibus vel ſolo nomine multi terrētur , aſtrologicum aliquod adferemus exemplum. Inter omnes aſtrorum peritiores conuenit (quibus etiam medicorum non vulgarium bona pars facto periculo ſubſcribit)Leonis imaginem aduerſus calculum amulentum eſſe:ſi tamen ſtato tempore, hoc eſt, Sole Leonis primum gradum occupante in auro ſculpta,à collo portetur.Cuius rationem nemo, crediderim, aliam facilè attulerit ſaltem naturalem, quàm conſenſum appetitúmque quendam rerum cœleſtium cum congenea figuratione, in conueniēti materia ab iſta ſaltem harmonia inuitatum procuratúmque.Propter quem virtus illa cœli,quæ conſtituto illius configurationis tēpore pollebat,à iam dicta parilitate,& materiæ, id eſt auri,ad menſuram præparatione , in aurum iam dicta imagine figuratum allicitur,transfunditur:commeat: quæ proximum,geſtantis ſcilicet,corpus ſua vi afficit, qua à calculo ipſum tueantur.Veruntamen nolim intelligas,philoſophos illos,vel etiam me ſentire virtutem hac eſſe imagini , ſed auro tali effigie figurato & efformato transfuſam , vt ſcilicet ſubaudias illos exiſtimare quòd præparatio , qua per ſculpturam dictæ imagini fabricandæ neceſſariam,aurum cœlicis radiis & influxibus concipiendis abunde diſponitur, efficit vt materia hæc patentior reddatur cœlicis afflatibus admittendis,&(vt ait M.Vitruuius lib.1.de Architect. ca.6.)de latentibus cœli rationibus,artificioſis rerum inuētionibus, diuinitatis exprimere veritatem rerum peritus vir poſſe credatur.De quibus fuſius ſuprà diſſeruimus.Sed enim ne philoſophorum illorum placita abſurdiora putes, quàm vt humanam apparentémque ſaltem aliquam non habeant rationem : Maximè autem quo feliciora , ſublimioráque ingenia oblecte-

Mundum eſſe animal vnũ ſenſit Plato. mus(non vero quòd ita eſſe ſtatuamus) annotanda in primis & hîc nobis videtur Platonis illius celeberrimi, & multorũ non mediocriũ philoſophorum celebrata vulgatáque ſententia, quòd ſcilicet mundus eſt animal vnum,vna quadam anima intellectuali (ea eſt de qua paulò antè diſceptauimus)ſub mente principe omnium creatrice vita donatũ, quæ (menti obſecundans)congeneo ſuo ſpiritu per omnia diffuſo vniuerſum orbem alit,fouet,moderatur. Cui & id Maronis egregij illius non minus philoſophi quam poetę ſubſcribit: *Omnia.*

Spiritus intus alit,totámque infuſa per artus,
Mens agitat molem.

Vna in omnibus vita, omnia inuicẽ conſpirare & cõpaßione quadã cõmunicare. Quibus non obſcurè oſtendit naturam hanc trãſmutationi obnoxiam à natura ſtabili ordinatricéque regi:ſingula etiam artus & particulas eſſe quaſdã mundani illius ac magni animalis,eadémque ſaltem communi vita viuere,adde & communi quodã ſpiritu in propria munia extimulari. Ideóque & illorũ eſt conſilium,vnam in omnibus vitam ſub mente hac vigere, quæ cuncti eius vi & imperio peragat.Ita & tamen vt ad ſuas functiones obeundas tũ cœlicis,tum nõnunquam etiam rudioribus inſtrumẽtis vtatur. Quapropter & in hac communi omnium vita ſentiunt ſingulas formas cùm inuicem,tum per animam illam vniuerſalem ad omnium vltimum finem , hoc eſt ſupremum ipſum bonum , tandem conſpirare , vt & quæcunque fiant mundi opera , ſigillatim mundi partes

Pythagoræ de Trinitate per numeros cõpendioſa ſententia. ſint vel ad eas ſpectẽt,vt & ad totũ.Quod & ipſe Pythagoras ſuis numeris demonſtrare cõtendebat, dum vnitatem omnem numerum conſtituere,dualem primum , atque ex vnitate & binario ternatium , (id eſt Trinitatem quandam)comprehẽdi,deinde & in ſimplicem

plicem vnitatem alium omnem numerum reſolui, multa ingenij dexteritate diſſerebat. Verùm vnde digreſſus eſt noſter tandem redeat ſermo. Senſerunt item & philoſophi illi, quòd citra ſubſtantialem proximàmque cauſſam non poſſit in hoc inferiori mundo naturaliter produci ſubſtantia, nec ſine viuente cauſſa viuens quippiam generari: deinde & duce quodam communi diuerſa quæque conciliari. Proinde & per ſubſtantialem illum mũdanæ animæ vbiquæpræſentem ſpiritum, omnia conſenſum, cuius nunc commeminimus, participare volunt. Adde, quod & inter philoſophos conuenit, quòd lumen intelligentiæ eſt actus: intelligentias quæ & ſuperiora lumine & ſpiritu non modò communi, ſed & proprio agere. Quid igitur illis arduum fuit opinari ſpiritum illum vniuerſalem, cœli vim materiæ ad eam ritè paratæ admouere, vnde rationis eius ſeminalis virtus ad opus pridem à creatore inſeminatum exſuſcitetur. Præſtat tamen Chimericam illam animam, Chriſtianis incognitam, philoſophis in hanc perſuaſionem ductis relinquere, & attẽdere iis quæ ratio diuinis oraculis ſubnixa ſuadet, & quotidiana naturæ conſuetudo commonſtrat. Naturam autem ſic operari videmus vt cœli lumen non deſit, & rationum ſeminalium elementis, id eſt, in ipſa materia, latentium per id excitetur fœcunditas. Quemadmodum quippe prudens agricola terram ſementémque, ſic ſua arte ac diligentia præparat quò ſpeciem rei cuius in ſemine rudimentum aliquod à natura deliteſcere ſcit, cœlum omnibus numeris feliciùs abſoluat: Ita & ſolertiſſimam prouidiſſimámque naturam, vel hominem artificioſum aurum lapillúmve ſic aptare poſſe putant, vt quæ in iis per creationem cœpta eſt vir-

tus,vel inſita,per naturam,vel artem eius quamproximè æmulam, ad perfectionem tandem extimuletur. Proindéque nulli iam mirum ſit, quòd philoſophi illi ſenſerunt, cœlum & artem ſeſe inuicem non rarò iuuare cœlicis concipiendis viribus, & materiis decenter adparandis,cœleſtium motiones & ſitus obſeruare docuerint,vel ideo ſaltem, quòd hæc ad materiam pertineant, aliter vel aliter aptandam. Nempe quòd elementa pro illorum motu,poſitione,propinquitate aut diſtantia qualitates euariant,quas non pauci rerũ naturalium proximas effectricéſve cauſſas exiſtimãt, vel ſaltem in hoc ſuperioribus miniſtrare quòd pro eorum mixtura & temperamento formam quandam ædãt quæ ad ſpecificam quàmplurimum diſponat: Vt & id ſit euidens,quod ſuperiore capite prætexuimus, Deum ordinem quendam conſtituiſſe omnium rerum & à ſe ad ſe. Quem Deum credi non ab re poteſt, ſupra ea quæ ab vniuerſali rerum naturalium confluxu quæque ſpecies & quoduis indiuiduum recepit,proprietatem quandam humano captui,non ratione,ſed ſolo experimento peruiam,ad hominis vſum, liberaliſſima ſua pietate infudiſſe atque impartiuiſſe. Vt & vtilitatem inde homo capeſſeret, & tanti tamque reconditi operis admiratione illectus, ad Dei & Domini ſui omnium creatoris contemplationem amoremque raperetur conuolaretque. Hic nanque ordo vniuerſi, & hæc rerum proprietatúmque admiranda varietas,dum ab intellectu diligentius auidiuſque introſpicitur,illuminatis tãdem mentis oculis, principium ſuum,quod eſt bonum ipſum,id eſt Deum, refert, incomprehenſam ſublimitatem, ac maieſtatem ſimpliciſſimam,ſapientiſſimam,potentiſſimam, benigniſſimámque virtutem atque bonitatem eſſe. Sed inſtitutum

Quódque pro.

Cur proprietates occultæ rebus à Deo inditæ ſunt.

tutum tandem abſoluamus. forſitan enim longius palati diſceſſimus. Itaque tametſi Triſmegiſtus ille non abſurdè videri poſſit ſenſiſſe, quòd cœlum lapillis vires abditas impertiatur, proximæ tamen earum cauſſæ non meminit, quam inter philoſophos conuenit in materia conſiſtere, & inde ſuas promere functiones. Qua ratione patet, cœlum ipſum materiale ac extenſum non eſſe principem proximámque, vel ſi mauis, coniunctam cauſſam earum quæ in Gemmis latent potentiarum. Quamobrē cum ſuperiùs oſtēderimus, reconditarum virium cauſſas à nulla fieri complexionali qualitate: ſed nec ab aliquo elemento aut forma elementorum temperiem primariè atque eſſentialiter conſequente, voluit Albertus ille Magnus cum numeroſa non mediocris literaturæ ac iudicij virorum turba, quòd ſpecies ſeu ſubſtantialis Gemmarum forma ſit deliteſcentium, quæ ex iis experimur, facultatum cauſſa effectrix atque immediata. Quanquam nec illi fortè negarint ſubſtantiali illi formæ vim aliquam adiici cœleſtem, quæ vel ſeipſa, nonnunquam autem Gemmarum adiuta temperaturis elementalibus, præcipuæ illi cauſæ ſuffragetur. His autem non de nihilo ſubtexendum videtur, quòd quæ Hemmæ natura puriſſimæ naſcuntur, & ab omni ſorde defecatæ, nullam artis præparationem ambiunt, niſi vt ritè corpori admoueantur & nihil obſtet. Quæ verò terra aut cruſta obductæ, precioſum intrò condunt theſaurum & gratam pulchritudinem, mangonum officio, abiecta cruſta, & virtutibus & illecebris diffundēdis idoneæ redduntur, Neque etiam tibi perſuaſum velim Gemmas æqualiter ſuis functionibus corpora quæuis etiā humana efficere. Quandoquidem pro corporum cum cœlicis orbibus & afflatibus, vnde vim lapilli mutuati

Alberti Magni de proprietatum eſſentiali cauſa ſenſus.

Nos in quæuis corpora Gemmas æqualiter operari.

ſunt non modicam, maiori vel minori conſenſu, aut eorum corporum conueniente vel aduerſante temperamento & innata proprietate, efficaciùs aut ſegnius Gemmas operari contingit.

PRIMI LIBRI FINIS.

DE GEMMIS XIII. QVARVM Diuus Ioannes in Apocalypſi meminit.

LIBER SECVNDVS.

ARGVMENTVM.

IACTIS inſtituti noſtri fundamentis, ab ipſo ſecundi huius libri limine prætexendum videtur, quòd diuus ille Ioãnes Apoſtolus Ἀποκαλύψεως, id eſt, Reuelationis libri capite penultimo, dum ciuitatis ſanctæ Hieruſalem de cœlo deſcendētis, ac Dei claritate illuſtris ſtructuram deſcriberet, tredecim Gemmarum non ſine magno ſacramento (quod ne in aliena meſſe metamus in præſentiarum prętermittimus) commeminit. Quas non pigebit, ex ordine eo loci ſeruato, hîc quoque recenſere. Neque enim video qua meliori ratione, Dominus omnium Deus nobis commõſtrauerit, diuinas quaſdã Gemmis ineſſe naturas & proprietates, quàm iis ipſis cœli muros, hoc eſt, eius virtutes, vel (ſi mauis) Chriſti Ieſu cũ duodecim eius Apoſtolis, Eccleſiæ videlicet capitis & columnarũ amplitudinem, maieſtatem, cumulatam denique nobilitatem & inuincibilem virtutem per Gemmas deſignando. Sunt itaque omnes eæ: Iaſpis, Sapphirus, Carchedonius, Sma

Smaragdus,Sardonyx, Sardius, Chryſolithus, Beryllus, Topazius, Chryſopraſus, Hyacinthus, Amethyſtus:nouiſſimas verò fecit Margaritas. De ſingulis autem his hoc libro primū ex ordine diſſerere cōſilij eſt.

De Iaſpidis ſpeciebus & viribus.

CAPVT I.

IASPIDIS plura ab autoribus enumerantur faſtigia.Ea tamen quæ apud Indos nata Grammatias, aliis Polygrammos vocata eſt: quæque virens, Smaragdo quadamtenus ſimilis pellucet(vt & hinc ſola ſubſtantiæ craſſitie ab hoc deſciſcere ferè videri poſſit) ſupremam obtinuit maieſtatem. Ab hac verò diuerſa multum Cypria viſitur,colore glauco,ſubſtantia pingui, Gallis Iaſpis alba dicta. Perſica æri ſimilis, Aerizuſa nominata,conſpicitur.Thermodontiaca autem Iaſpis,cærulearum optima eſt. Cappadox ex purpureo cœruleum refert in materia opaca,ideóque non fulget. Phrygia ruboris non nihil admiſit, Thracica Indicæ æmula, Chalcidica turbulenta ac variæ multum ſubſtantiæ, omnium minimè iucunda. Cunctarum vulgò præſtantiſſima eſt,quę purpuræ quippiam complectitur. Secundum habet locum quæ roſeum quiddam nacta eſt. Tertiam obtinet dignitatem, quæ Smaragdum: quartam, quæ Autumnale matutinum ſerenúmque cœlum imitatur.Eſt & quædā Iaſpiachates ceu Iaſpidem & Achaten quoque complexa,vires vtrarúmque perſtringere credita. Sunt & aliæ (autore Vincentio) peregrinæ Iaſpidis ſpecies ex Thetel enumeratæ. *Thetel.* *Nam inuenitur* (ait) *in Iaſpide ſcutum habens in collo, & cuſpidem in manu, & ſub pedibus ſerpentem, qui ha-*

beat contra omnes inimicos virtutem. Item & alius in quo ſit homo habẽs faſciculum herbæ in collo, cuius virtus ſit omnes diſcernendi morbos ac ſanguinẽ reſtringendi: quẽ Galenum in digito geſtaſſe referunt. Deinde & cruce ſignatum viridem reperire eſt, ne quis ſubmergatur efficacem. Hactenus ille. Hic itaque ferè indigitauimus optimam principémque Iaſpidem. virentem illam & Indam quæ (quod præ cæteris amuletum eſſe credatur) Polygrammos nuncupata exiſtimatur, quæ tamen celeberrima aſſeritur, ſi ex viridi purpureum quiddam complexa, alba præcingatur. linea. Vnciis vndecim magnam vidiſſe Plinius teſtatur, indéque arte conſculpatam Neronis thoracatam effigiem. Porrò quòd ad vires attinet, omnes pro ſingulari aduerſus pernicioſiſſima quæque venena amuleto toto Oriente deferri, idem Plinius in ſcriptis reliquit. Verũ enimuerò eam quæ Grammatias dicitur, alba inſignem linea præferunt, quæ ſi geminata candidam efferat crucem à nonnullis firmiter prædicatur ferentem adeò contra aquæ iniurias adſerere, vt & hunc à ſubmerſione vindicare, Gal. medicinæ vſui illas eſſe confirmat, quòd ſuo adhæſu ſtomachũ firment, quem ventriculi os eſſe idem autor dixit, illiúſque rei ſe periculum feciſſe profitetur totque videlicet ex Iaſpide à collo ita ſuſpenſo vt ſtomacho è directo reſponderet. Affirmátque ſibi coram exploratum eſſe ſculpturæ expertes nihilominus prodeſſe, quàm ſi dracone radiato figuratæ fuiſſent: quales Nechepſus rex in ſculpi inſtituit, vt idem Gal. refert. Adde quòd Iaſpis mulieribus menſes cohibet drachmæ pondere deuoratus ſanguinem ſudorémque compeſcit, hydropem & febres arcet, oculorum aciem ſuo virore reficit, Venereorum petulantem appetentiam retundit: partum proprietate qua

Iaſpis quæ optima.

Iaſpidis vires.

te qua

te quadam occultiori moderari creditur. Sunt qui ab aduerſis caſibus geſtantem liberare, phantaſma pellere, conceptioni aduerſari, & oculos ab omni ſorde purgare Iaſpidem dicant.

De Sapphiro. CAP. II.

EQVI Phœbóque antiquitus ſacram ſapphirum in duo partiuntur præcipua diſcrimina. Sunt namque quæ Orientales ſeu Indæ, ſunt & quæ Podiæ, à loco ſcilicet ſuæ generationis, appellantur. Inuenio quoque illam & Syrtitem, ab inuentionis loco, vocari. Quamquam non eam putauerim eſſe, cuius Plinius meminit libro 37. hiſt. natural. cap. 10. his verbis: *Syrtitæ* (inquit) *in littore Syrtium, iam quidem & in Lucania inueniuntur, è melleo colore refulgentes, intus autem ſtellas continent languidas.* Tametſi namque nomine & originis loco conuenire videantur, color tamen huius ſyrtitis, è melleo croco refulgens, maniſeſtiùs reclamat quàm vt à quoquam ſuſpicari deceat hanc ſyrtitem eſſe ſapphirum. Sapphiri namque cœleſti colore conſpicui ſunt. Porrò earum quæ apud Medos reperiuntur, ſupremam ſibi maieſtatem vendicarunt, quæ ſereniſſimi vernique cœli colorem efferentes, cæruleæ conſpiciũtur, & ceu transfuſas nubeculas (immixta etiamnum leui quadam purpura) repræſentant: vt videlicet ſulphuris primum accẽſi colorem referant, aureis inſuper punctis colluceãt ſcintilléntque, ita tamen vt viſus aciem materiei craſſitie retundant, vt & admotarum rerum imaginem ſpeculi inſtar minimè reddant. ſunt itaq; hæ optimę ſapphiri. Multæ tamen aliæ viſuntur quæ quo magis ab his vel ſubſtãtia vel colore deſciuerint, eo viliores cenſebun-

Sapphiri differẽtiæ & nomina.

Syrtites.

Sapphiri deſcriptio.

tur. Inter quas tanquam ſubcandicantes quaſdam nubeculas oſtentant,præferuntur, vt ab optimis primum ſibi locum occupauerint. Supremam olim Sapphirum autoritatem habuiſſe, vt apud diuos gratiam ipſa perhibet antiquitas. Tam quippe diis, Phœbo maximè, gratam hanc Gemmã cauſantur, vt cum præcipuè ſua huic ſacra placuiſſe creditum ſit, cum inter hæc ſapphirum (tanquam videlicet concordiæ ſignaculum) etiamſi non citra faſtum ſuperſtitionemque, oſtentarent. Qua de cauſſa Pontificibus in primis, deinde etiam regibus, ſummis denique viris, præ cæteris dignam, ob propemodũ diuinas illius facultates philoſophi iudicarũt. Venereos compeſcere affectus creditur, ideóque caſtis præcipuo vſui eſſe perhibetur: deinde animi in Deum propenſionem, deuotionem, pietatem, conſtantiam, pacis ambitionem, deorũ munera opimáque (quod ad hanc vitam ſpectat) beneficia inuitare conciliaréque fertur: vt vel hinc eccleſiaſticis præſulibus omnium maximè dignã rude etiam vulgus profiteatur. Addunt & contra iracundiam, & inuidiam, fraudes & triſtitiam pollere. Adeò ſcilicet contra effrenes animi mores efficax eſt credita. Verùm hæc ad animam pertinent.

Sapphiri vires.

Superſtitioſè credita.

Corporis præterea incrementũ moliri, ſolidas principéſque fouere & aſſeruare partes, cordis oculorumque vires reficere, horum excreſcẽtias & puſtulas inhibere: ruptas quoque membranas cogere Galenus & Dioſcorides autores ſunt. Addũt & aduerſus ſcorpionũ ictus & inteſtinas exulcerationes bibi, venenis etiã peſtiferis reſiſtere, & cõtra veneficia omnia, adde etiã & incantamẽta præſidio eſſe, febriẽtes cordis venis pulſantib. admota iuuare, ſudorẽ arcere, ſanguinẽ continere carbũculis abſceſſibúſque calidis, peſtiferis

præſet

præſertim, mirum in modum aduerſari tradũt. Commentitium puto quod à pleriſque dicitur Sapphirum Carbunculo extincto viribus deſtitui. Sunt & qui falsò iactent ſenſiſſe Dioſcoridem quòd Sapphirus araneam in pyxide repoſitam occidat, ſi diutius ſupra animantem pendula admoueatur.

Mitto præterea quæ de hoc lapillo ſuperſtitioſorum Magorum præſtigioſa vanitas nugatur.

De Carchedonio.

CAPVT III.

CARCHEDONIVM è Carbunculorum eſſe generibus Plinius inter Latinos Philoſophos locupletiſſimus teſtatur. Quanquam & hìc præmonitum te velim, ferè omnia tam Græca quàm Latina Apocalypſis exemplaria Calcedonium habere: cùm tamen de hoc nomine vocato lapide nihil apud autores claſſicos inuenerim: de Carchedonio autem multa. Vt & hinc non ab re putem ſcriptorum incuria vtraque exemplaria iã olim vitiata eſſe, quæ præſtruere viſum eſt ne ſacri textus veritatem ac dignitatem neglexiſſe videremur. Porrò Carchedonios putant imbre diuino generari. Luna plena maximè reperitur. In Naſamoniis montibus naſcitur, deinde & apud Thebas in Ægypto: verum quàm prædicti obſcuriores ac magis fragiles, venoſi & morientis carbonis haud abſimiles. Neque etiam deſunt viri non incelebres qui iuxta Baſileam Argentinámque claras multum & inſignes Germaniæ ciuitates quoſdam Carchedonios reperiri adſtruãt. Præterea autor eſt Symphonianus Campegius *Carchedonij generatio.*

in Lo

in Lotharingia quoq; Carchedonios oriri miræ magnitudinis,& ſi ferro percutiantur ſonoros,quos & vi præditos ſcribit aduerſus raucedinem:vocémque clarificare, Ego verò abſolutiſſimo Carchedonio cum Lotharingo collato; hunc non putauerim (tanti vir pace dictum ſit)eſſe verum Carchedoniũ. Quãdoquidem optimus colore conſpicitur medio inter Beryllum & Hyachintum, accedente etiam leuicula quadam & ſubardente purpura, vt & proinde facilis ſit ſuſpicio coiiſſe,Beryllum cũ Hyacintho. Ideóq; Carbunculis pallidior & ſuboſcurior viſitur, quamquam & Sole vel igne acrior excitetur. Dicunt etiam Carchedonios vmbra purpureos oſtendere, ſub dio verò flammeos videri,& ſoli expoſitos ſcintillare. Qui autem à Lotharingis paſſim circunferũtur rubri ſemper æqualiter conſpiciuntur, tantùm abeſt vt prædictos gratia & proprietatib. adſequãtur. Quamobrem ſpurium potius Lotharingum Carchedonium eſſe iudicauerim, vel omnino ignobiliorem eius quandam ſpeciem. Præterea commune omnibus Carchedoniis inuenio,quòd ceram ſignandam ſuo contactu ita quidem liquefaciant, vt eius adhærentem partem conuellant Carchedonij(vt in omni Gemmarum genere)Maſculi acriùs,fœminæ languidius fulgẽt. Scalpturæ cõtumaces eſſe Carchedonios inuenio. Cæterùm facultates eis tribuunt non obſcuras contra Cacodæmonas,& atræ bilis ſymptomata, hoc eſt triſtitiam timorémque. Neque deſunt qui victoriam ei promittere audeant qui illum ſecum geſtauerit. Fertur & feſtucas calfactus trahere. Præcipuæ autem dignitatis ſunt mares qui ſtellas intus ardenteis oſtentant, vel cœleſti hoc ſchemate diuinas ferè eius vires atteſtante.

Carchedonij deſcriptio.

Mas & fœmina.

Carchedonij vires.

De

De Smaragdo. CAP. IIII.

VIRIDIVM Gemmarum iucundiſſima primáq; habita Smaragdus. Nullus namque color oculis æquè placuit, quòd horum acies virore maximè demulceatur, vt & ea propter viridaria viſus & animi recreandorum gratia petantur. Ideóq; fit vt nullis lumina noſtra lapillis quã Smaragdis plus oblectamenti conſequãtur. Nihil quippe cum herbis de viriditate meliori ratione certauerit, cum etiam quarundam virorem non rarò Smaragdus ſuperet. Porrò optima *Smaragdi* apud Scythas in altiſſimis montib. ac in metallis au- *geneſis.* reis naſcitur, vnde non ſine magno diſcrimine ac negocio ſolet adipiſci: Gryphis alitibus ferociſſimis in iis auro nidificantibus, & illas tutantib. ab Arimaſpis *Arima-* vnico in frõte media oculo inſignitis, viris armatis eò *ſpi.* auri & Smaragdorum cupiditate nimia conſuetis accedere. Cæterùm quantum reliquas virẽtes Gemmas Smaragdi ſuperant, Scythicæ cum ſubſtantiæ puritate tum viriditatis illecebra reliquas ſui generis ſpecies antecellunt, Secundam verò ſibi dignitatem Bactrianæ vendicant. Ab his autem Ægyptiæ. Quanquam & in Britannia maiore (quam nunc Angliam vocant) reperiri non ignobiles, autor eſt Albertus Magnus. Poſt generoſiſſimas itaq; quæque pro ſui puritate & viroris conſtãti pertinacia, ſuperior aut inferior æſtimanda fuerit. Porrò præclariſſima Smaragdus virenti iu- *Optima* cunditate amœniſſima prata proximè repræſentat, ſo- *probatio.* láque præ omnib. aliis intuitum vbertim explet, & multo labore hebetatã oculorum aciem reficit: vt vel hinc apud ſcalptores maximã inierit gratiam. Quinetiam è longinquo ſeſe efferunt Smaragdi quòd vicinum

num circumfuſúmve aërem ſuo inficiant tinctu. Tametſi verò duodecim eius enumerantur omnia faſtigia, principis tamen & abſolutiſſimę deſcriptionẽ hic adnotaſſe ſat nobis fuerit. ea ſiquidẽ cognita reliquas pro ſuis meritis metiri ac æſtimare haud difficile fuerit. Selectiſſima itaque Smaragdus ea eſt quę viridiſſima lucidiſſima ac puriſſima exiſtens, ſuo quidẽ virore oculos conſtanter explet, ſatiátve: ita vicinum aërem proprio tinctu inficiens, vt neque ſoli neque vmbris ſeu lucernis cedat: quin potiùs perpetuo contumacique virenti fulgore ſemper irradiat, ſui ſemper prębet conſpectum, ſubſtantia pertinaci ac duriſſima. Porrò Smaragdorũ quæ planæ ac læues ſunt, ſpeculi ſpeciem referunt, & imagines rerum admotarũ ſupinæ repræſentant. Ideóque in ſcriptis eſt. Neronem gladiatorum certamina Smaragdo conſpexiſſe. Vires huic adſcribunt præſtãtiſſimas aduerſus venena omnia: vt & hinc octo granorum hordei pondere in polline deuorata, venenatos à morte vindicare potens iampridem explorata ſit. Affirmãt etiam ſerpentis oculos diffluere, ſi optimam Smaragdum diutius intueãtur. Comitiali prǽterea morbo vel à collo pendulam vel annulo geſtatam, ceu amuletum generoſum prodeſſe, Hemitritæúmque ſanare, cõfirmant. Iam verò apud omnes conuenit lapidem hunc rerum Venerearũ impatientem eſſe. Vt etiã Albertus ille Magnus adſeuerare non dubitarit, regi Hungariæ cum vxore rem habenti, Smaragdum quam annulo portabat, in tres diuulſum fuiſſe parteis. Proinde palàm eſſe creditum comperio, ad caſtitatem non mediocrem hunc lapillum habere proprietatem, Addunt denique & ipſum memoriam fouere, viſum recreare, opes augere. Mitto quæ de lapillo hoc ſuperſtitioſorum magorum nugaciſſi

Smaragdi vires.

gaciſſima impoſtura mentitur. Porrò qui non vſque adeò virent,vino & oleo abluti (autore Plinio) emendantur.

De Sardonyche. CAP. V.

SARDONYCHAS olim Romanis in magno fuiſſe precio autor eſt Demóſtratus. Porrò numeroſa ſpecie viſuntur: quarum India parens eſt, celeberrimæ habentur, Poſt has Arabicis laudem detulerunt,circuli præclaro candore, nec tamē nimis gracili,verùm in vmbonibus nitido.Optimæ autem iudicantur quæ colore conſtant veluti carnibus humanis vngue interfuſo (qualem audio vulgus incarnatū vocare)vtroque nihilo ſecius colore vtcunq; pellucido atque languido,ceu ſcilicet quis rubricā viſum tranſmittere intelligat affuſo etiamnum colore vtcunque glauco.Itaque Indicæ præſtāt. Colorum quoque varietate ſuam oſtentāt dignitatem, vt vix in alia Gemma depingenda naturæ diuina ſagacitas magis reluceat.Ex his namque generoſiores, radice tanquam à baſi quadam nigricante(quam quis non iniuria, è nigro ad cœruleum deciſcere crediderit) Onychas primum quadantenus repræſentant: hinc imitante Sardium ſubrubente zona præcingūtur, à qua deinde linea alba in gyri modum ambiuntur: Tandē verò lata atque diuerſa intercapedine in ampliorem,nec minùs artificioſum ac candidum circulum meant. Poſtrema omnib.iis zonis,veluti baſis quædā altera ſubſternitur:quæ vt Arabib. nigerrima eſt, ita Indis cerea vel cornea conſpicitur:quaſi videlicet in candido pingui vnguis humanus tranfundi, accedente etiam ſubobſcu

Optima delineatio.

ſubobſcura quadam nubecula, exiſtimetur. Ideóque nemini mirũ eſſe debeat. ſi quis Sardonychas ex Sardij, Sardæ & Onychis coitu fieri ſuſpicetur, cum Sardonychas palàm ſit trium illarum Gemmarum referre colores ac ſubſtantias. Præferuntur quibus candidæ vel purpureę zonæ ſeſe ex ordine, citra alterius rei

Probatio. intermixtionẽ, recipiunt, & albicantes circuli, immixta leui purpura, cœleſtis arcus anhelationẽ quandam referunt. Melleæ verò & fœculẽtæ reiiciuntur, cum iis etiam quibus circulus aliquis ſeſe quidem diffundit,

Potentia. Onychũ. non autem recipit. Aduerſus venerea pollere, & animi faſtum item nocuos effectus arcere creditur.

De Sardio. CAPVT VI.

SARDIVM à Plinio Sardam vocari inuenio. tametſi non deſint viri non incelebres qui ab hac Sardium multum diſcriminari iudicent, quòd videlicet hic ruber, illa verò alba viſitur. Forſitã vocum vicinitas Plinio impoſuit, fuit autem Sardius apud antiquos nõ infimi nominis: nunc autem nullus aut minimus eius vſus. Porrò co-

Sardij delineatio. lore conſpicitur rubro, verùm ſubobſcuro, vt ſi quis imaginetur terrã rubicam pellucere quidem, ſed ſubobſcura offundi nubecula. Adeoq; is ſui generis optimus cenſetur, & quò latius ab hac perfectione reliqui

Probatio. ab ibunt, hoc minus nobiles iudicabuntur. Timorem pellere, audaciam præſtare, à veneficiis maleficiiſque

Virtutes. geſtantem adſerere, ſanguinẽ e narib. fluentem compeſcere, animo lætitiã, ingenio quoq; acumen inuita-

Onychũ. re, perhibetur. prætereà retũdere iniurias creditur: vt vel hinc Sardonychas innocuas eſſe confirmẽt, quòd Sardium complectuntur. Sardij item mares acrius fulgent

gem, ideóque præſtantiores habentur, quod & aliis fere Gemmis commune eſt.

De Chryſolitho. CAP. VII.

CHRYSOLITHOS multiplici diſcrimine partiuntur, quarum ignobiliores Arabicæ dicuntur, quòd vario colore ac turbulẽto cõſpectu ſunt. Reperio etiam & Chryſolithos in Germania naſci, in iugis ſcilicet Myſinacis & locis conterminis, ſplendore tamen ad candidum languido, quàm aliæ magis fragiles. Selectiſſimarum India nutrix, quæ quadantenus cœruleæ ſunt, marinæ aquæ virorem ita præ ſe ferentes, vt aurum in collatione quadam veluti argenti facie cogant albicare. Porrò partibus reſpirationis adeóque aſthmaticis Chryſolithum conferre tradunt. Aduerſus puſillanimitatem, & contra melancholicos metus ſtultitiámque pro amuleto defert. Dæmonas prauos pellere, ſapientiam, animi quoque conſtãtiam promouere creditur. Nocturnis itẽ pauoribus, & moleſtiis interſomniis aduerſari crebrò ſum expertus. Addit & Thetel Iudæus philoſophus Chryſolithos reperiri inſignitas fœmina, vna manu auem, altera verò piſcem continente: mercatoribus vtiles quòd ſtultitiam pellant, inuitent autem ſolertiam, qua illi ſuis nogociis bene abſoluendis maximè egent. Quãquam & id ſuam abundè redoleat vanitatem.

Chryſolithi ſpecies & geneſis.

Optima deſcriptio.

Facultates.

De Beryllo. CAP. VIII.

BERYLLORVM India parens eſt, ita vt rarò alibi oriantur. Eſt autem Beryllus vna ex virentibus lucidíſque Gẽmis. Probatiſſimæ ſunt quæ limpidi maris virorem proximè referunt. Ab his Chryſoberylli paulò languidiores, fulgore in aurum vergen-

Berylli probatio.

te,laudátur.Sculpuntur ſingulæ forma ſexágula, quò color alioqui hebes & languidus angulorum excitetur repercuſſu:vix nánque aliter politæ fulgent.Porro quamuis decẽ eius faciant genera, ſat tamẽ nobis eſſe putamus principem indicaſſe , vel hoc præſertim nomine quòd hac cognita , facile cuiuis fuerit reliquas ſpecies ad iam indigitatæ Berylli faciẽ metiri. Oculis humentibus,ructibus,ſuſpiriis,iocineris quoque ma-
Vires. lis,illius ex qua dilutũ (infuſionem noſtri Seplaſiarij vocãt)nõ mediocriter auxiliatur.Inuenio & hãc Gemmam aduerſus hoſtiũ iniurias,& cõtra ſegnitiẽ pollere,ingenio prodeſſe & coniugatos inuicem cõciliare.

De Topazio. CAP. IX.

QVÆ de Topazij inuentione varia adferuntur, tãquam à noſtro inſtituto aliena (quod & in ſingulis ferè capitibus obſeruare adnitimur)omittimus.Porrò Topazium Gemmarum ampliſſimam tradit Plinius,vt etiã Arſinoæ Philadelphi vxori ſtatuã præbuerit quatuor cubitorum in delubro aureo ſacram.
Duplex Topazij genus. Duplex eius differentia eſt,priorem Praſoiden, id eſt, porraceam , alteram autem Chryſopteron : rectius autem Chryſopterin(hoc eſt ad filicis herbæ virorem inclinantem) nuncupant. Neque enim à voce Græca πτερον Latinis alam ſignificante aut pennam , verum à voce πτερις filicem herbam indicante , Chryſopterin deriuari putauerim:eſt nanque filicis viror quam porri dilutior. Vt ſit Chryſopteros, vel ſi mauis Chryſopteris Topazius aureo colore, transfuſa inſuper blanda quadam viriditate ad glaucum accedente.Qualem Topazium mihi æſtate ſuperiore commonſtratã fuiſſe

remi

reminiſcor, ſubſtantia quidem non mediocriter tenui, multú autem pellucida, colore tamé ex flauo in pallidam languido, immixto etiamnú aqueo quodá virore adeóque filicis foliorum viriditaté repræſentante. Sólæ autem hæ præcellentium Gemmarú limam admittunt vſúque atteruntur. Topazij laus non vulgaris profectò: quandoquidem vires ei aduerſus ſanguinis eruptiones tribuuntur: ideóque vulneri ad mota ſanguinem è veſtigio compeſcere: iracundiam præterea ac venerea cohibere creditur. Nec deſunt qui facto periculo audeát affirmare, quòd manus Topaziú habens, ab aqua bulliente citra iacturam eripi poſſit: vt quæ aquæ feruorem vſque adeò téperet vt ab ea omnem bullam mox pellat & calorem nocuum. Mirú verò quòd vires pro Lunæ augmento aut decremento euariet: vt & hinc lunaticos iuuare perhibeatur. Sunt qui hunc lapillum ſtultitiam pellere, delirium auertere, à momentanea morte ferentem vindicare, & phreniticis obnoxiis amulentum eſſe prodant. *Facultates.*

De Chryſopraſo. CAP. X.

CHRYSOPRASVM & Chryſopraſium Plinius ſcribere videtur. nam libr. 37. cap. 8. Topazij genera diſcriminatim narraturus in hunc modum ſcribit: *Duo eius genera faciunt Praſoiden atque Chryſopteron ſimilem Chryſopraſio.* Nec ita multo pòſt ſubdit: *Vilioris turbæ eſt Praſius, cuius alterum genus ſanguineis punctis obhorret. Tertium virgulis tribus diſtinctum eſt candidum.* Præfertur his Chryſopraſius porri ſuccum & ipſa referente, ſed hęc paululú declinans à Topaſio in aurú. Eiuſdem vero l. c. 5. Beryllorú diſcrimina deſcri-

pturus *Vicinum*(infit)*genus huic eſt pallidius, & à quibuſdam proprij generis exiſtimatur, vocatúrque Chryſopraſus.* Item & eius libri cap. 11.*Colos*(inquit) *appellauit Chryſolithum aureus,Chryſopraſum herbaceus.* Puto tamen vel ſcriptorum vel typographorum oſcitantia Chryſopraſio,pro Chryſopraſo,& *praſius* pro *praſus* ſubſtitutum eſſe, vel hac ratione quòd vtranque aſſerit porri ſuccum referre, cui Chryſopraſi & praſi voces longe melius reſpondẽt:ſicuti & ibidem his pro is,& Chryſopterin pro Chryſopteron reponendum cenſeo, vt ſcilicet in hunc modum Pliniana lectio caſtigetur. Et duo eius genera faciunt Praſoidem atque Chryſopterin ſimilem Chryſopraſo,& demum vilioris turbæ eſt praſus (niſi tamen praſius vocem adiectiuum quoddam eſſe cenſeas) cuius alterũ genus ſanguineis punctis obhorret. Tertium virgulis tribus diſtinctum eſt candidum. Præfertur his Chryſopraſus porri ſuccum & ipſa referente. Palàm enim eſt Pliniũ eò loci Chryſopraſum tribus Praſi generibus cõferre, eundémque præſtanciorem haberi velle.Sed hæc miſſa.

Emendatur Pliniana lectio li. 37.c.8.

Deſcriptio.

Chryſopraſus itaque lapis porri viriditate ad aurum inclinante conſpicitur:ideóque herbaceum colorem imitatur. Optimus itaque eſt qui aureis guttis conſpergitur. Mirum quòd lumini tam importunum ſcribunt quidã, vt genuinũ decorẽ per ſolas tenebras oſtentet. Vires ei tribuũt cõtra ſacrã auri ſitim. Cordis vires reficere,& oculorũ imbecillitatẽ finire creditur.

Virtutes.

De Amethyſto. CAP. XI.

PRAECIPVA inter violaceas Gẽmas Amethyſto laus & autoritas:eius autẽ plura enumerantur faſtigia. Porrò Indicæ ſupremam ſibi

ſibi vendicarũt maieſtatẽ:Poſt has verò Arabicæ, Armeniacæ, Aegyptiæ & quæ in Galatia reperiuntur. Infimæ omnium quæ in Thaſo aut Cypro gignuntur. Singulæ tamen violas vtcunque referunt, fulgent quoque, ſcalpturæ vt ſi quæ aliæ faciles. Abſolutiſſimam purpuram Indicæ repræſentãt:inter quas eæ quidem præcellunt quæ veluti ex carbũculo irradiãtis in murice roſei cuiuſdam nitoris iucundam anhelationem effundunt. Quarum, quæ blando quodã aſpectu tanquam ignitã eiaculantur ſcintillam generoſiſſimæ atque efficaciſſimæ putantur. Neque etiam hîc adnotare pigebit quòd accedunt quidem Amethyſti omnes ad vini ruborem, verùm eo non adepto in violaceum finiuntur, vt purpuræ videlicet fulgor vſque adeò igneus non ſit:ſed vt vini colorem euariet. Quãquam inueniam & Amethyſtos quoſdã ad Hiacynthos deficere, alios verò ad vinum magis:nullæ tamen vinoſi coloris expertes omnino laudantur. Quæ verò ad cryſtallum ceu ſubalbida quadam ac leui purpura deſciſcunt, cunctis ignobiliores habẽtur. Veneris gemmam coloris luxus & illecebrá vocari fecit. Ariſtoteles autor eſt amethyſtum vmbilico admotum vini vaporem primum ad ſe trahere, deinde eum diſcutere:proindéque à crapula & ebrietate ferentem vindicare. homini præterea contra topica amuletum eſſe comperio. Addunt & alij malas illum arcere cogitationes, & præcox fœlíxque ingenium efficere. Ad hæc vigilantem & principibus gratum reddere eum à quo portetur. Sunt qui grandinem auertere & omnia proſpera inuitare illum tradant. Mitto hîc quæ de hoc lapillo ſuperſtitioſi impoſtores credulis nimium auribus inſuſurrãt, tanquam videlicet Chriſtiano inſtituto indigna, qualia ferè ſunt etiam quædam ex iis, quæ par

Delineatio. *Probatio.* *Potentia.*

tim paulò antè,partim etiam & in aliis huius libri capitibus,è certis tamen autoribus,retudimus, cuius te vel deo monitum cupimus,ne qua egregio illi cenſori,aut alij ſimilis farraginis homini calumniandi anſa relicta videatur:quæ ea venia à nobis prodi poſſe iudicauimus, qua ab aliis prodita fuiſſe vidimus, quanquam ea omnino prætergreſſi ſimus quæ præſtigioſam illam Magiam plus redolere cernebantur, quàm Chriſtianam eruditionem deceret admittere.

De Hyacintho. CAP. XII.

HYACINTHVS à ſui nominis flore nomen habet: eius nãque colorem quam
Delineatio. proximè repræſentat. Eſt itaq; Hyacinthus colore quidẽ fuluo, ab Amethyſto (Plinio teſte)differens quod quæ in hoc emicat viola,in illo dilutior cõſpicitur,vt quis ſcilicet ab Amethyſto ad aurum immixta etiam leui quadam ſed ſubobſcura purpura, deſciſcere dixerit Hyacin-
Genera. thum. Triplicem eius inuenio differentiam. eſt enim qui ad rubrum plus inclinat,ignique purpuraſcit magis,cui nonnulli primam adiudicarunt autoritatem. Eſt & alius, è fuluo croceum repræſentans, quique igne obſcurior redditur. Tertiũ è fuluo ad cœruleum non ingratam præ ſe fert anhelationem, inde ſapphirini nomen habet, cui alij ſupremam maieſtatem adiudicant,vel hoc nomine quòd Hyacinthi, Sapphirique naturas cõplecti, ex vtriuſque tinctura videatur. Hic prę omnibus aliis aëra ſentire perhibetur, ſereno ſcilicet cœlo ceu gratulabundus,impenſiùs ſuperbiẽs nubilo aũt aut omnino obſcuro iniucũdior,humior-
Probatio. que apparẽs. Probantur qui nec obſcuriores nec clariores ſunt, quique igni admoti vtcũque purpuraſcũt.

Mirum

Mirũ quod temporũ cõſtitutionibus quáque affici videantur vt cœlo placido pelluceant:ingrato verò tanquam eius iniurias ægre ferentes , triſti aſpectu compareant , vt vel hinc cœleſtis illũ eſſe naturæ,non abs re quis aſſeueret.Probatiſſimus quiſque frigidiſſimus ore ſentitur,& ſcalpturę contumax vix tandem cedit. Porrò quod ad facultates ſpectat , pertinaci frigidita- *Proprietas* te corpora denſare atque reficere , ſomnum conciliare,virtutes (cordis præſertim)tueri , à populatim ſæuiente peſte,cùm manifeſta ſua qualitate,tum recondita quadam proprietate geſtãtem adſerere, creditur. Ideóque pro amuleto collo ſuſpẽditur è regione cordis,vt cutem contingat.Nec deſunt qui Hyacinthum confirment,diuitias augere,& animi alacritatem efficere;prætereà & à fulguribus portantem defendere.

De Margaritis. CAP. XIII.

OMNIBVS certè notiores ſunt Margaritæ,quàm vt earum delineatione opus eſſe ſuſpicer. Porrò quòd ad earum ori- *Geneſis* ginem attinet, varia eſt autorum ſentẽ- *margaritarum.* tia , cuius tamen diuerſitatem diſſimili earum geneſi acceptam tulerim , non autem illorum aut ignauiæ aut oſcitantiæ. nec enim oſcitantiæ , nec enim video cur cuiquam mirum videri debeat, ſi pro diuerſa cœli conſtitutione illarum generatio variet. Quid namque prohibet aliter naſci eas quæ ab Erythręo mari,quęque à Taprobane & Toidis,vel etiam ab Arabiæ petũtur littoribus?ſecus autẽ quę à Paria viciníſque Auſtrinis vel etiã Occiduis Septtẽrionalibúſque Oceanis ab edoctis vrinariis ſolertiſſima petuntur arte.Proinde Plinium rerum naturalium peritiſſi-

nium nullius inſcitiæ aut negligentiæ inſimulandum cenſeo, quòd de Margaritarũ natalitiis aliter ſcripſerit quàm Auſtrinatũ, Occiduarúmque nuper inuentarum regionum luſtratores literis prodidere, quorum monimẽta prætereo ne prolixior fiam. Sat namque nobis in præſentiarum fuerit apud omnes conuenire, Conchas pro ſua ætate ac magnitudine maiores, pro rotis verò (appetente genitali tempore) concepti puritate vel obſcuritate generoſiores vel ignobiliores eniti. Qua ratione vberiorem has cum cœlica natura, quàm cum æquorea conſenſum & cognationem obtinuiſſe manifeſtum puto. Flaueſcere deinde has vel igne, vel omnino ſenecta, atque etiam craſſeſcere, læuorémque ſenſim deponere omnibus in confeſſo eſt. Inuenio præterea & concham præuiſa manu apprehenſuta, ſeſe continuò comprimere, vtpote ſuas operturam diuitias, gnatam ſcilicet quòd harum cauſa impetatur, inimicam quoque manum ſi fortè comprehenderit, amputare: iuſtiſſima (vel Plinio autore) tantę temeritatis, luxus & auaritiæ pœna. Eſt & præterea apud Vogeſum in Lotharingia mõtem amnis Margaritarum ferax: verùm non vſqueadeò ſplendidæ ſunt: Mirum tamen quòd quæ per geneſim gratia in eis deſideratur, per columbas reſarcitur: quæ ſcilicet deuoratas puriores tandem eas cum fecibus reddunt reſtituúntque. Præferuntur quæ candidiſſimę, lucidiſſimę, rotundiſſimæ, leuiſſimæ & minimi ponderis ſunt, maximè autem ſi natura perforatæ ſint. Porrò præcipua margaritis laus eſt, quòd ſiccitate innata corporis redundantias abſumunt: vt vel hinc vites, ſpiritus, cor & principes corporis partes recreent. Ideóque contra cardiacos & melancholicos affectus plurimùm celebrantur, magnóque vſu commendantur. Adde quòd

à vul-

à vulgaribus peſtiferíſque morbis defendunt,& diarrhœis magnoperè conferunt, hac tamen ratione, vt vel in polline vel alio quouis modo inſumātur. Oculorum præterea abundantem humorem finire, ideóque & viſui prodeſſe,oculis ſcilicet quàm tenuiſſimo earum puluere immiſſo,traduntur. Neque enim ſolo geſtatu quippiam illas poſſe reperio,quàm inexplebili humano luxui arridere.

De Carbunculis. CAP. XIIII.

POSTEAQVAM de tredecim illis,quarum ſacra Apocalypſis meminit, Gemmis, ſermoni coronidem impoſuimus, pro noſtri abſolutione inſtituti, de aliis qui nunc paſſim in vſu ſunt lapillis operæpretium fuerit diſſerere,à precioſiſſimíſq; Carbunculis ordiri. Carbunculos itaque (ab igniti carbonis colore ita vocatos)inter ardentes igneáſque Gemmas ſupremam ſibi vindicaſſe maieſtatem, apud omnes conuenit. Porrò in numeroſas diuaricantur ſpecies: ſunt námque qui Garamātici,Indici, Æthiopici,Alabandici nominantur, ſinguli ſcilicet à ſuæ generationis loco. Perſuaſum autē habeo præſenti huic noſtro argumento abundè facturum me ſatis, ſi Carbunculorum quatuor genera explicauero. Itaque veriſſimo generoſiſſimóque, imò & imperatoribus digniſſimo propriè vocato Carbunculo,Balagium, Rubinum,ac Granatum Gemmas vulgatiſſimas annumerabimus: hæ ſiquidem inter ardentes ignem à certiſſimo Carbunculo propriùs repræſentant. Porrò ſelectiſſimorum carbunculorum multiplicem inuenio differentiam.Quidam enim colore vehementer igneo in mo-

dum ardentis prunæ tranſlucent, ita tamen vt extremus earum igniculus in Amethyſti violam deſinere videatur: ſed & per tenebras lumen diffundunt non iniucundum: ſunt & alij qui pinnato fulgore pellucēt. Alij alba præcincti venula, qui coloris præſtantia atque illecebra nullis aliis cedant, quibus etiam familiare eſſe perhibent inter ignitas prunas ceu mortuos languidóſque comparere: ſuperefuſa autē aqua, carbonibus extinctis, è veſtigio priori gratia ceu rediuiuo colore gloriabūdos reſplendere: tanto naturæ miraculo, vt hinc Carbunculi genus hoc præcipuum nonnulli reputent. Hunc Carbunculum Apyrotum nuncupari comperio, quòd ignem non videatur ſentire. Demum & hunc ſequitur qui ſandraſtos quibuſdam, aliis Garamantites vocatus eſt. Hic ex India vel Arabia, qua meridiem ſpectat, petitus ſuperiorum ſplendore atque igneo colore nobilis, aureas inſuper guttas continet veluti ſtellantes: intro quidem ſemper, nunquam tamen in facie conſpectas, hoc etiam ordine diſſeminatas, vt Hyades cum guttarum numero tum ſerie iudicari valeāt. Ideóque & hoc Carbunculi genus viri quidam non incelebres cæteros albis (quod aiunt) equis præire confirmant, quòd præ aliis longè vberiùs cœleſtes complectatur virtutes, ſyderúmque concepiſſe ſimilitudinem videatur. Qua de re & Chaldæis ſacrum quibuſdam æſtimatum eſt. Gemmarum omnium cariſſimæ ſunt Carbūculi, vt eadem ſit earum cum reliquis comparatio quæ auri ad metalla quæuis analogia. Iucundiores tamen exiſtimantur quæ Amethyſtizontes dicuntur: quarum ſcilicet extremus igniculus in violā deſinit ac pupuræ quandam effert anhelationem. Porrò in omni carbunculorum genere, mares fœminis excitatiùs fulgent, fœmi-

Apyrotus.

fœminæ autem ceu pinguiores craſſiùs nitent. Quòd autem ad vires attinet, Carbunculi ſingulis quibus Gemmæ omnes aliæ præditæ ſunt virtutibus commendantur, vt vel hinc omnium nobiliſſimi ſint habiti. Soli ſiquidem eiaculato igne fulgorémve rutilo ſolem imitari vel hoc ſchemate palàm conſpiciuntur. Vt & hinc præ cæteris Phœbo dicari creditum ſit, quem cunctis ſyderibus tanquam regem præeſſe adſtruunt philoſophi. Ideóque & ſolum hunc lapillum ſuam in reliquos poſſe figurã imprimere, cum tamen alius nullus in idẽ præſtando ſit, Ariſtoteles autor eſt. *Carbunculi vires.*

Cæterùm Carbunculis proximam ſibi gratiam dignitatémque Balagius coloris iucunditate & illecebra fecit: Lapis quidem colore rubro & prælucido, ſed qui ſuperaffuſo ſublanguido quodam fulgore cramesinum vulgò dictum colorem quadantenus referat. Sequitur deinde Rubinus lapis ita vocatus, laudatus maximè ſi per tenebras in ſpeciem blandæ cuiuſdã ſcintillæ micare videatur & ſimpliciſſima conſiſtat ſubſtantia. Illis denique Granati ſuccedunt longè obſcuriore ac minus grato colore, tanquam videlicet opaca quadam vmbra vel nubecula Rubinum offundi iudices. Lapis certè non rarus, proinde & hoc æui in minimo precio habitus. Porrò harũ Gemmarum vt quæque magis minúsve ad verum carbunculum accedit, ita commendatior aut ignobilior & clarioribus aut obſcuriorib. proprietatibus donata cenſetur. Balagio itaque ſimiles ac Carbunculo facultates, ſed imbecilliores tribuũt. Rubinum aduerſus peſtilentem aërem pro inſigni amuleto portant & cõtra terrentia ſomnia. Granatum præterea melancholiæ aduerſari & cor reficere credunt. Adulterantur autem omnes vitro rubore infecto: ſed & elanguidos *Balagij delineatio.* *Rubini deſcriptio.* *Granati delineatio.* *Probatio.* *Balagij vires.* *Rubini vis.* *Granati vis.*

foliis

foliis bracteiſque quibuſdam rubicūdiſſimis ſubſtratis excitatiores reddunt, vt non ſit facile à ſpurus veras ſecernere. Scalpturæ veriſſimæ contumaces ſunt; Adulteratæ cote deprehenduntur. quòd fragiliore ac molliore ſint compareántque materia, ſed & centroſa ſcobe dignoſcunt, ut nonnunquam etiam puſtulis argenteis intus nitentibus.

De Adamante.

CAPVT XV.

MAXIMAM in rebus humanis ſibi gloriam aſciuit Adamas, multo quidem æuo ſolis regibus & iis paucis agnitus. Nunc autem tam creber vt omnibus penè in deliciis ſit & luxu. Eſt autem generoſiſſimus Adamas colore ferro candenti haud abſimilis. Fatiſcit hircino ſanguine, maximè ſi aliquot ante dies hircus petroſelino, ſilere montano & vino ſit educatus: plumbo item diſſolui reperio.

Adamãtis deſcriptio & genera.

Porrò in ſex Adamantem partiuntur genera. Indicus non in auro naſcitur, ſed quadam cum Cryſtallo cognatione, candore placido tranſlucet. Huic proximus eſt Arabicus, minor tantùm, nec alibi quàm in ſynceriſſimo auro generatus. Incudibus & ferreis malleis vterque deprehenditur: ita nanque iis vterque reſiſtit vt indomitus citra omnem iacturam, à ferro & incude ſeſe explicet. Quinimò puſilla tametſi mole, ignib. etiam vaſtiſſimis iniectus medius pertinax atque illæſus ita permanet, vt nullam prorſus ignis actionem admiſiſſe (etiamſi multos dies ibi perſeueret)

Probatio.

ſeueret) palàm oſtendat, vnde & indomitam antiquis vocari Gemmam inuenire eſt. Eſt & alius Adamas Cenchros nominatus, milio magnitudine reſpondens. Alius deinde Macedonicus cucumeris ſemen æquans. Hunc ſequitur Cyprius in ſulphureum deſciſcens, qui licet à prioribus fulgoris languore deficiat, præcipui tamẽ in medicina vſus eſt Plinio. Poſtremus verò Siderites ferreo fulget nitore. Hunc ab antiqua petitum minera paſſim dici audio, atq; ideo ab inerti vulgo reliquis præferri. Sic vulgus ignauum ſuo ducitur ſenſu, vt crebrò vtiliſſima quæque pro optimis reponat. Hîc namq; ſiderites ictibus cedit & malleis, adeò videlicet ab adamantis natura palàm degenerans, vt vel hinc ſolâ apud eos nominis gratiam vſurpaſſe credatur, qui rebus externis contenti ad omnem veritatem oſcitare conſueuere. Neque pigebit etiam ſecundò recenſere, non ſine magno naturæ miraculo fieri, vt vis illa Adamantis indomita, qua ſcilicet ſuarum partium integram contra ferri igniſque iniurias connexionẽ pertinaciter tuetur, ab hirci ſanguine calido quidẽ & recenti ita afficiatur, vt tandem cõniueat & atteri patiatur. Indéq; ſepoſito omni ſuperbo, quo antea gloriabatur, faſtu, malleis & incudibus cedat, vt ſeſe in minimas etiã partes frangi, mangonum vſui, permittat, qui iis poſtea fragmentis nullam duritiem non ſuperant. Porrò maxima Adamantis quantitas auellanæ nucis magnitudinem & formam æquare perhibetur. Generoſiſſimus itaq; & ſelectiſſimus iudicabitur Adamas, qui iam narrata deſcriptáq; inuicta natura prçditus, cryſtallo paulo obſcurior, ferrum candens nitore refert, cœruleóq; quodam interfuſo ſplendore, ita quidem refulget, vt flammeum ſolarémque quendam radium tranſmittere videatur:

Mira Adamantis ad hirci ſanguinis vim diſſenſio.

Probatio.

deatur:quaſi ſcilicet vario tranſlucentique ſuo fulgore quandam cœleſtis arcus anhelationem repræſentet.Porrò vires Adamati ferè diuinas tribuut philoſophi,efficaciores tamẽ in auro, quanquam quibuſdam placere inueniam ferream quandam tenuiſſimã bracteam ſubſterni debere.Cõtra venena & incantamenta amuletum eſſe præſentaneum teſtantur, qui Adamantem præſente toxico madere cõfirmant.Ideòque peſtiferis cauſis reſiſtere creditur: negantque ferentem faſcinari poſſe,adeò ſcilicet cacodæmonib. inuiſus eſſe perhibetur.Inſaniam,metus quoque vanos,ac terrentia inter ſomnia arcere fertur. Gẽma recõciliationis prędicatur quòd hoſtilem demulceat furorem, & viri cum vxore neceſſitudinẽ foueat. Ab incubis & ſuccubis eum adſerunt qui adamantẽ portat. Vanum omnino & præſtigij quandã præ ſe ferens imaginem eorum nugamentũ puto,qui adamantẽ dicunt vxoris inſciæ ac dormientis capiti ſuppoſitũ ſtatim prodere ſit pudica, nécne. Vel hac ratione quòd ipſa a mariti conſortio quaſi fugibunda ſtatim excidat, ſi quidem fideli toro iniuriam impudica fecerit: Adamante ſcilicet marito caſtóque toro indignam mulierculã hoc ſchemate palam oſtendente. Huic lapillo natura rerum omnium parens tale cum Magnete diſſidium ingenuit,vt illo præſente omnem vim tractricem à magnete direptam planè cõſpicias. Quin magis tractum ab hoc ferrum feroci quadã vi ab admoto Adamante reuelli cernere eſt: Vt & hinc multis viſum eſſe ſuſpicer Adamantem aliis Gemmis iunctum ipſarum ad ſe virtutem omnem trahere, quod non crediderim.Cæterùm num recõditas illas veréque admirandas proprietates ad dæmonum impoſturas demandabimus, quòd earum cauſam naturalem nemo (vt puto)

Proprietates.

Diſsidiũ.

puto) adferat exactam, vti cenſori noſtro ac ſimilibus viris parum circumſpectis, nihilque ſuæ ignorantiæ concedere volentib. forſitan videtur? abſit nō ab hoc tantū vno, ſed & à quouis alio verè docto & piè Chriſtiano. Quinimò ea propter in Dei & Domini noſtri omnium creatoris propenſiorem admirationem feramur, eiúſque magnificentiam ardentiori ſtudio ac neceſſitudine efferamus.

De Achate. CAP. XVI.

MAXIMAM tempus autoritatem ademit Achatæ, non quòd viribus minùs quàm antiquitùs polleat, ſed quòd copioſior ſit: qua enim occaſione ſolet in rebus humanis elationem faſtúmque raritas adferre: eadem etiam multitudo, & crebrior familiaritas contemptum parere conſueuit. Plinius autor eſt Pyrrhum Epirotarum regem Achaten habuiſſe, nouē Muſis cum Apolline citharam manu tenente inſignem: nulla arte, ſed ſola naturæ ſolertia ac virtute, ſponte maculis ita diſcurrentibus, vt Muſis quoque ſingulis ſua redderentur inſignia.

Porrò tam eſt vulgaris Achates vt delineationem eius & genera ſcribere omnino ſuperuacaneum arbitrer. Probatiſſimæ verò ſunt perſpicuæ, quæque leoninæ pelli ſimiles ſunt, vel etiā nigræ albis interſectæ lineis. Mercurio ſacram Achaten rudis nimirùm antiquitas credidit, eam præſertim quæ apud Indos nata eſt, vbi vario colore, guttis etiam phœniceis conſperſa viſitur. Cæterùm omnem Achatem venenis peſtiferis, araneorum atque ſcorpionum ictibus, aduerſari, prudentiam ac facundiam præſtare, ab aduerſa fortuna

Probatio. *Virtutes.*

tuna

tuna tutari,viſum fouere,cor recreare, ſitim ore contentam arcere adſtruũt. Nec deſunt qui tum maximè efficacem ſcribunt,cum ſetis leoninis inuoluta defertur,quod quàm à vanitate quoque abſit,iudex eſto.

De Alectorio. CAPVT XVII.

Geneſis & delineatio. ALECTORIVS lapis in ventriculo capi reperitur, obſcuri cryſtalli ſimilis & colore & ſubſtãtia,niſi quòd paulo craſſior apparet, non excedens fabæ magnitudinem. *Probatio.* Probatur quæ intus velut ſtagnantem ingeſti cibi micam,modicam nec vſque adeo obſcuram oſtentat. Sunt quoque qui audeant affirmare caponẽ in quo Alectorius ſit abſolutus, bibere nunquam: ideoque ſtrenuis militibus ex vſu eſſe creditur. Proinde Milonem Crotonienſem eius Gemmæ in ore contentæ præſidio,nullo vnquam certamine ſuperatum prædicant. *Virtutes.* Porrò Alectorio vires tribuunt non incelebres cõtra pericula quæuis. Præterea Venerem ciere,homini conſtantiam, mulieribus virorum gratiam conciliare, ferenti quoque facundiam præſtare, potens creditur. Sed & ſitim ac cordis æſtum arcere ore incluſa experimento non raro conſtat.

De Torcoide. CAP. XVIII.

TORCOIDEM tam in magno precio eſſe ferè apud omnes conſpicuum eſt,vt multi ſuo tunc demum luxui aliqua ex parte ſatisfactum putent, cum præclaram quandam nacti fuerint.

Genera & delineatio. Duo itaque ſunt eius faſtigia,à ſuæ ſcilicet propagationis

gationis loco nuncupata. Inferior ſiquidem Hiſpanica: Altera Indica ſeu Orientalis nuncupatur. Vtraque tamen conſimili, craſſa & minimè perſpicua ſubſtantia. Porrò Hiſpanica colore vtcunque virente, ſubobſcuro adeóque ingrato conſpicitur: ideóque reſpuitur ceu viliſſima. Indica autem ex herbaceo, cyaneo quodam lacteſcente nitore gratiam init non vulgarē. Colorem igitur præbet ceu in cœruleum ex viridi, lacteū quiddam perfuſum imagineris: Rarò citra rimam venulámve reperta. Probatiſſima tamen eſt quæ ſimpliciſſima, & perſimili ſubſtantia, puriſſimóque & citra omnem labem colore ſuam cōmendat iucunditatem. *Probatio.* Mirum quod de diuinis eius virtutibus cauſſantur. Noui reuera virum quēdam inſulanum, mihi quidem multa neceſſitudine deuinctum, qui dum viueret Torcoiden in deliciis habebat annulóque aureo perpetuò geſtabat. Is cum fortè, ex ſæua ægritudine in fata concederet eundem quoque retinuerat. Túmque naturæ quodam veluti miraculo contigit, vt Torcois illa, quę ſuperſtite etiamnum ſuo domino cum numeroſis ſui generis myriadibus de pulchritudine ac integra puritate certare potuiſſet, tanquam heri ſui necē lugens, longè tum obſcurior adpareret, adeóque continuò rimam per medium porraceam efferret, vt & hinc tum maximam ſuæ maieſtatis partem depoſuiſſe videretur. Proinde de ea mihi aliquando comparanda auiditatem abegi. Ego nanque cum ob periucundas lapilli illecebras, tum ob ingentes vires quibus idem vir, facto periculo, Gemmam eam pollere conſtanter aſſeuerare ſolebat: eam ſi quādo liceret, quauis etiam ratione comparare conſtitueram. Sed enim meus me fefellerit error, nam dum in auctione venui expoſitam, eandem illam litura & viciis conſperſam con-

temno,hanc alter ciuis vili coemptam è veſtigio mihi oſtendit. At cum illam ego priſtina, ceu poſtliminio rediuina ſynceritate & maieſtate (renouato domino) perſpicio, occœpi mecum vehementer mirari, inopinatum naturæ ac admiratione digniſſimum portentum, deinde & è re nata, meam damnare infelicitatem. Vel hoc euentu coràm edoctus diuina quadam lapillum illum facultate donatum eſſe. Porrò oſtendendis prodigiis illuſtris plurimum eſt Torcois, vt & vix credibili virtute ferẽtem ab imminenti periculo (tanquam videlicet innato contra aduerſa quæque quodam amuleto medicamentóque) fortiter vindicare celebretur. Adde quòd cor & oculos recreare, & hilaritatem proſperitatémque adſciſcere creditur.

Vires.

De Corallio.

CAP. XIX

Geneſis.

CORALLIVM & Lithodendrum appellari inuenio, quòd arboreus lapis adpareat. In mari mollius primum creſcit, inde verò duratur. Cúmque ſub aqua quidem vireat, ſtatim atque hanc ſuperarit, rubeſcit. Adſtruunt candidas illud intra aquam proferre baccas, quæ extra eam in ſanguineas degenerent: eáſque & forma & magnitudine ad hæc, & colore corna ſatiua repræſentare. Mirum quòd tactum lapideſcit ſi viuit, proinde reſtibus primum reuellunt, aut ferramento acri præcidũt: qua de re Curallium Theophraſtus, à radendo, Græcæ voci alludẽs, illud appellauit. Porrò arboreum eſſe Corallium vel

vel ipſius rami palam oſtenderint. Diuerſam præterea à ferro ignito naturam Coralliũ exhibet: illud nanque vt aqua, ita & hoc molliore aëre illico duratur. Commendatiſſimum eſt quod rubicundiſſimum, vel albiſſimum, æquabili vſquequaque concremento, forma fruticis, ac terenti facilè cedens. Quod autem in lapidis exactam duriciem coiit, ſcrupuloſum, inane, lacunoſúmque eſt, damnatur. In magna antiquitùs, apud Indos præſertim, fuiſſe autoritate Corallium in literis comperio. Hi nanque pro eo ſuos olim conſueuiſſe Vniones permutare traduntur. Nunc autem quòd crebrius eſt, in magno adeò non eſt precio. Dæmonas infenſos arcere perhibetur. Vt & hinc ſuſpicandum ſit prudentem vetuſtatem, Corallio per diuerſas formas (non ſine licet faſtu quodam aut illecebra nunc vſurpetur) effigiato, & ex ordine infilato, preces Marianas docuiſſe numerare. Magnus illius in medicina vſus percrebruit. Quãdoquidem refrigerat ſiccátque mediocriter: Ideóque ſanguinis reiectionibus & eruptionibus prodeſt. Album verò corallium à collo ſuſpenſum vt ſtomachum vel pectus contingat, è naribus conſuetum fluere ſanguinem raró compeſcuiſſe vidimus. Cor præterea & ventriculum, vel ingeſtum, vel extra, vt adhæreat admotum, roborat. Surculos eius pro amuletis infantulorum collis appendunt: fulminibus & marinis æſtibus tempeſtatibúſque reſiſtere æſtimatur. Proinde Ioui Phœbóque ſacrum putatum eſt. Religioſum præterea geſtamen eſſe amoliendis periculis comperio, vt decore ac religione gaudeat. Adhæc & contra veſicæ tormina & calculi mala, in puluere vſtos ſurculos & ex aqua potos auxiliari fertur: item & lienem abſumi, ſi id medica-

Probatio.

Vires.

mentem ſæpius potetur. Oculis deinde prodeſſe, vlcerum caua explere,cicatrices tenuare,denique & ſurculos ex vino potos vel ex aqua(ſi febris vrgeat)ſomnum conciliare Plinius autor eſt. Nec deſunt qui affirment illius pollinem eroſis dentibus infartum, ægros dentes radicitus eruere,demum & gingiuas firmare. Commentitium omnino puto quòd Coralli puluere fruges euadant vberiores.Quanquam & Coralli puluerem inueniã amaras aquas dulces efficere.

De Corneolo. CAP. XX.

Delineatio. CORNEOLVS Gemma eſt vulgaris minij colore,ſublanguido tamen , ceu videlicet in humanam carnem perſpicuitas perfuſa ſit. Rheno frequentiſſima eſt. Probatur quæ puriſſima iuxta ac nitidiſſima conſiſtit ſubſtantia,colore carneo tranſlucido. *Probatio. Vires.* Sanguinem propalàm cohibet , liuentes dentes ſuo polline emendat omnem ab eis detergens ſordem.Iracundum animum placare creditur.

De Cyaneo Græcis,Cæruleo Latinis, vulgaribus autem Lazuli vocato lapide. CAP. XXI.

MAGNAM profectò autoribus pepetit obſcuritatem , legẽtibus verò perplexionem, cœrulei ſeu cyanei nominis diuerſa ſignificatio : aliis ſcilicet ſub hac voce cœruleam arenam cum cyanea Gemma confundentibus : aliis autem ſolam eadem dictione metallicam arenam complectentibus. Plinius nanque naturalis Hiſtoriæ,lib. 33. capite vltimo ita infit:

Cæru

Cæruleum arena eſt, huius tria genera fuere antiquitùs: Aegyptium quod maximè probatur: Scythicum, hoc diluitur facilè, cúmque teritur in quatuor colores mutatur candidiorem, nigriorem, craſſiorem, tenuiorémve. Præfertur huic etiamnum Cyprium. Acceſſit his Puteólanum & Hiſpanienſe, arena ibi confici cœpta. Dioſcorides item libro 5. cap. 97. ſic habet ad verbum, *Cærulei origo ex ærariis metallis eſt. In Cypro copioſus ex arena litorali, ſecundum quoſdam ſub cauatos ſpecus maris inuenitur, quod & magis probatur.* Galenus verò Simplicium pharmacorum libro nono, inter metalla Cœruleum reponit. Deinde Paulus Aegineta de cœruleo, Dioſcoridis ſententiam penè ad verbum refert: quam etiam Plinius, eo quo diximus capite, imitatus palàm oſtendit non de Gemma ſermonem ſe facere, ſed de metallico cœruleo: quod ærosa quadam ſubſtantia, non tamen lapidea, conſiſtere ad oculum videre eſt: vt vel hinc in confeſſo eſſe debeat, iis locis autores illos Dioſcoridem, Galenũ, Paulúmque (dico) non de Cœruleo, lapide Cyaneáve Gemma diſſeruiſſe, verùm de metallico illo Cœruleo quo ad generoſas imagines pictores vti conſueuere, Galli azurum vocant. Sedenim Plinius idem ille lib. 37. quem Gemmis dicauit ita habet. *Reddetur & per ſe Cyanos accommodato paulo antè Iaſpidis nomine colore cæruleo. Optima Scythica, dein Cypria, poſtremò Aegyptia. Adulteratur maximè tinctura, idque in gloria regis Aegypti: aſcribitur, qui primus eam tinxit. Diuiditur autem hæc in mares fœmináſque. Ineſt aliquando & aureus puluis, non qualis in Sapphirinis: Sapphirus enim & aureis & punctis collucet, Cæruleæ & Sapphiri raróque cum purpura. Optimæ apud Medos, nuſquam tamen pellucidæ.* Quibus verbis ſtatim ab ipſo limine videtur Plinius vtrunque confundere, Cœruleum ſcilicet metallicum Gemma cœrulea. Pri-

mum quidem vel hoc maximè, quod Scythicæ, Cypriæ & Aegyptiæ rationem habuerit, quemadmodum etiam ſuperiore lib. 33. de arenoſo Cyaneo ſingulariter agens Cyanei Aegyptij, Scythici & Cyprij meminit. Hinc reuera non mediocrem hos locos video impoſuiſſe difficultatem viris etiam doctiſſimis; aliis videlicet de vtriſq; confusè Plinium intelligentibus, aliis de ſolo arenoſo cœruleo hos torquentibus ſermones, autorem inſimulantibus damnantibuſque tanquam hanc inter Gemmas arenam male collocarit. Inter quos Hermolaus ille Barbarus, vir alioqui peritiſſimus ac de re medica & Plinio optime meritus (pace tanti viri, pro veritate tamen, dixerim) neſcio qua iudicij adumbratione perculſus, non veretur Plinium negligentiæ calumniari. Mihi verò (abſit omnis arrogantia) Pliniana lectio rectius conſultiuſque hoc loco, id eſt, lib. 37. cap. 9. caſtiganda videtur, & in hunc modum ſuo autori reponenda. Reddetur & per ſe Cyanos nomine, accommodato paulò ante Iaſpidi colore cœruleo. Vt his ſcilicet verbis & Iaſpidis & Cyaneæ Gemmæ ſubſtantias conuenire quidem, ſed colore alterum ab altero diſcriminari declaret oſtendátque, vt & quis ex Iaſpide Cyaneum lapillum ementiri poſſe intelligat ſi illi colorem cœruleum addat. Cui & id optimè adſtipulatur quod mox ſubtexuit: *Adulteratur* (inquit) *maximè tinctura.* Quòd demum hoc loci Plinius non de cœrulea arena diſſerat manifeſtant hæc eius ſubiecta verba: *Ineſt aliquando & aureus puluis, cum iis quæ ſequuntur quæque ſuprà retulimus.* Nam & ea non arroſæ illi arenæ, ſed Cyaneæ (vulgato nomine Lazuli vocatæ) Gemmæ ita ad amuſſim conſentanea eſſe conſtat, vt nemini dubium (meo tamen iudicio) eſſe debeat, Plinium

Caſtigatur Pliniana lectio li. 37. cap. 9.

hoc loci de ſola Cyanea gemma agere: neque etiam facilè credendum fuerit tā celebrem autorem, ac rerum naturaliū tam indefeſſum, acrem ac peritū indagatorem ſcriptorémque, vulgatiſſimā hanc gemmam latuiſſe. Neque etiā vel leuiter ſuſpicādum puto quòd agnitæ nuſquàm meminerit, cùm præſertim diligentiſſimum ſeſe naturæ mirabilium perſcrutatorē, præconem, promulgatorémq; ſemper exhibuerit. Sed neque huic noſtræ opinioni refragatur quòd iam citatis locis Aegyptij, Scythici, Cypriúque Cœrulei meminerit. Quid namque impedit vtramque, cœruleā arenam dico ac Gemmam Cyaneam, tribus iam indigetatis locis oriri? Sedenim libri 33. cap. vltimo Aegyptium maximè probari ſcribit, ſecundo loco Cypriū, nouiſſimo verò Scythicū reponit: quibus acceſſiſſe adnotauit & Puteolanum & Hiſpanienſe. Vbi verò de Cyanea gemma (quæ ei Cyanos per ſe vocatur) hoc eſt libri 37, ca. 9. ſcribit, omnibus Scythicam præferri dicit. Dein Cypriam commēdat, nouiſſimam autem Aegyptiam æſtimat. Ecce quam hîc vltimam facit, illic primam effert: Vt & hinc non de iiſdem Plinium diuerſis his locis ſcribētem intelligere debeas. Quinimò Sapphiram hunc capite cum Cyaneo lapillo poſtea complexus, ita infit: *Cærulea & Sapphiri rarò* (vbi etiam coniunctionem que ſemouendam puto) *cum purpura, &c.* His ego certè rationibus eò ſum adductus, vt Plinium illis locis non de arena Cyanea aut Gemma tantum, ſed libro trigeſimotertio de arenoſo Cœruleo, libro autē trigeſimoſeptimo de Cyanea Gemma capiendum exiſtimē. Quis enim (obſecro) tam inerti, aut in Plinium alioqui grauiſſimum autorem tam infenſo ingenio fuerit, vt ea quæ Cyaneæ Gemmæ (emendata licet lectione) Plinius propalàm tribuit ar-

roſæ illi arenæ quadrare inaudiat: quam nemo lapidea ſubſtantia vel puluere aureo gloriari rectè quidem dixerit? Potiùs itaque Lazuli vulgò nuncupatæ Gemmæ conſentire hæc profectò videbuntur: cùm ea ſubſtantia ſit lapidea, Iaſpidi ſcilicet germana, aureúmque puluerem coràm oſtentet. Qua de re ſubinde vehementer mirari ſubiit, hoc loco Plinij ſenſum tot tàmque celeberrimos authores Plinianæ lectionis etiam ſtudioſiſſimos hactenus (quod legerim) ita fugiſſe, vt vtrumque confuderint, magno humanæ conditionis detrimento: dū nēpe apud omnes ferè ſeplaſiarios arena pro Gemma in medicandis corporibus quàmineptiſſimè vſurpatur. Sed hæc quorſum? eò nempe vt melioris doctrinę gratia omnem de medio tolleremus implicationem, & aliquam Pliniano ſenſui adferremus reſtitueremúſue lucem. Eſt itaque Cyanos Cœruleáue Gemma lapillus ſubſtantia quidem Iaſpidi haud abſimilis, colore Cœruleo. Probatur aureo puluere conſperſa. Vnde & ſtellatum lapidem dici inuenio, quòd ſtellis ſimiliter lumini expoſitus aureo puluere ſcintillet. Præfertur quæ Cœruleum ſui nominis præſtantiſſimum (quem noſtri Azurum vocant) colorem aſſequitur, conſimili vndequaque ſubſtantia & concremento. Lapis eſt ſculpturæ non vſque adeò contumax. Vidi ego ex eo Cantharidem tam affabrè tāque graphicè conflatam, vt eminus veram iudicarem: puluere nimirum aureo tā appoſitè, quod in animante fuluum natura fecit, imitante, vt eum lapillum ad id muneris procreatum quiuis ſanæ mentis non immeritò iudicaſſet.

Deſcriptio. *Probatio.*

Proprietates. Porrò quod ad vires attinet. Aduerſus melancholicos affectus eius pollen toties ablutus dum eius dilutum peregrinū nullum præ ſe ferat saporē efficaciſſimè

ciſſimè ingeri, literis & experientia confirmatur. Melancholicum enim humorem per inferna deponit. non lotus verò, cum infernis ſuperiora, non citra magnum laborem, commouet. Nec deſunt qui pueris à collo geſtatum nocturnos arcere pauores teſtentur. Oculorum aciem reficit atque demulcet. Collo appenſus prægnantes ab aborſu adſerere perhibetur. Volunt autem appetente partu ſemoueri.

De Chelidonio.

CAPVT XXII.

CHELIDONIVS vel Chelidonia (vtroque enim genere dicitur) lapillus eſt paruus, perſpicuus minimè: è iuuencularum Hirũdinum ventre exectus. Menſe Auguſto, Luna creſcẽte, reperiuntur optimi, magnáque ex parte bini, aliquãdo autem ſinguli, in earum ſcilicet vẽtriculis aut iecuſculis. Dicuntur námq; (autore Plinio) matres excluſis pullis hunc dare lapillum deuorãdum. Inuenio & hîc quoque ſolertiſſimæ naturæ nõ ſupprimendum miraculum: nempe quòd illarum pulli per coniuncta roſtra in ſeſe reconditas has gemmas prodant. Dicunt etiam & has debere erui priuſquam primigenius pullus terram contingat. Quanquam ne hoc quidẽ ſua vanitate carere putem. Hãc bifariam diſcriminari tradit Plinius: aut enim eſt rufa, aut nigra, vel potiùs ex pullo nigricans, hirundinum vel pauonum colore, miniméque pellucet, ſed aſpectu ingrata viſitur. ſunt & earum aliquæ, parte quidem vna nigricantes, altera verò purpuraſcentes, nigris intercurrentibus maculis. Proba-

Generationis locus.

Differentia.

Probatio.

tiſſimas eſſe comperio quæ ſubſtantia puriſſima ac
Vires. ſimpliciſſima,& aureis guttis inſigniuntur.Porrò ſingulæ
tametſi incultæ ſint & puſillæ,magnis tamen
virtutibus præditæ adſtruuntur,vt & de ipſis rectè id
occini poſſit:

Regnat in exiguo præcellens corpore virtus.

Rufam ſiquidem ſub ala ſiniſtra geſtatam lunaticos,hoc eſt,comitiales , inſanos , & languidos ſanare perhibent.Præterea & facundiam , & apud homines gratiam,promouere confirmāt. Nigricantem verò ſimiliter portatam teſtantur reges & principes conciliare , & cœpta negocia pro animi ſententia abſoluere , omniúmque gratiam inuitare. Eius verò ex aqua dilutum,oculorum aciem reficere dicunt. Neque ſuperſtitione vacare putem quòd rufam in panno lineo mundo,nigram autem in croceo tantū inuolutas ſuis præſtare poteſtatib.nugantur , cui & id accedit quòd parentibus præſentibus erutis vires effluant.

Contra Amſlelre danum. Hîc magna mihi profectò inceſſit admiratio de viri cuiuſdam de literis alioqui bene meriti , non leui oſcitantia,qui in ſcholiis ſuis in Marbodeum vbi agit de Chelidonia autorem citaturus quò Chelidoniam Gemmam oculis oſtenderet proficere,Plinium adduxit libri 8.cap.27.& libri 25.cap.8.& 12.quibus in locis non de Gemma ſed de eius nominis herba palam eſt Plinium diſſeruiſſe:Siquidem,vt rem per capita ex ordine recenſeamus,ita habet dicti iam capitis 27. titulus : *Quæ animantia quas herbas oſtenderint cerui, Lacerti,&c.* Demum in contextu de Chelidonia agens ita infit : *Chelidoniam viſui ſaluberrimam hirundines monſtrauere, vexatis pullorum oculis illa medentes.* Deinde libro vigeſimoquinto vbi conſtat Plinium de herbarum viribus diſceptationem ex profeſſo inſtituiſſe,

capite

capite octauo ſic habet: *Animalia quoque inuenere herbas, inprimis Chelidoniam: hac enim hirundines oculis pullorum in nido reſtituunt viſum, vt quidam volunt. erutis etiam oculis.* Capite denique eiuſdem libr. 12. poſteaquam Centaurium vtranque, maiorem ſcilicet & minorem oculos iuuare tradidit, ita ſubnectit: *Iam Chelidonia ſupradictis omnibus mirè prodeſt.* Ex quibus luce meridiana clarius eſſe conſtat Plinij locos hos ab Amſtelredamo noſtro citatos nō poſſe ad Chelidoniam Gemmam torqueri, verùm de ſimilis nomenclaturæ herba tantum debere intelligi. Quæ ideo annotauimus ne quis eius autoritate falſus, in ſimilem errorem impingat.

De Actite. CAP. XXIII.

AETITÆ quatuor genera refert Plinius, vulgato tamen nomine ſinguli, Aquilæ lapides vocantur. Vidi ego cinereo colore Ætiten, alterum albo, tertium pullo. Sonitu dignoſcuntur ſi quatiantur: tum enim in ſeſe cōceptum lapillum manifeſtè produnt. Lapis eſt cortice duro, ſcabro & minimè læui. Sunt qui aquilam in nido marem & fœminam habere adſtruunt, negántque illam ſine eis oua parere: idcóque ſolis iis quæ è nidis eius alitis erutæ fuerint vim medicam concedunt. Nihil igne hic lapis deperdere creditur. Porrò Actites grauidis, quæ ob vteri imbecillitatem fœtum ægrè continent, brachio ſiniſtro alligatur magno earum vſui, parturientibus autem brachio admoueri debet: fœminis item alligata citra dolorem (notatu dignum) fœtū dicitur extrahere. Nec deſunt qui hāc velint ſtatim à partu auferri, *Genera.* *Probatio.* *Delineatio.* *Virtutes.*

ne vte

ne vterus ſequax partum vitiet. Mirum quòd furem prodere fertur ſi quis in pane côditum offerat:neque enim manſum, vel etiam cum ea decoctû quicquam, furem deuorare poſſe confirmant. Tritum & cerato exceptum comitiales ſtrenuè iuuare comperio. Mitto quæ de hoc lapide præſtigioſi illi ac toto cœlo aberrantes magi nugantur:neque enim vxorum furta deprehendere, vel futura præſagire hunc citra incantamenta poſſe crediderim. Quò ego quæ de furis proditione prænotaui, referrem, ſi non autorum ridicula & non digna fide grauitas & fides reclamaret.

De Magnete. CAP. XXIIII.

NATVRA, vt ſaxis vocem homini obloquentem, immò & Echo reſonâtem dediſſe videri poteſt: ita & Magneti ſenſum manúſque tribuiſſe quodâmodo nô ineptè exiſtimetur. Ferri namque indomita propemodum pugnaciſſimáque natura trahenti illi extêplo cedit, vtque propius acceſſit ab eo continetur & quodam veluti complexu cohæret. Sunt qui
Nomina. ab inuentore, ita vocato in India paſtore, nomenclaturæ illius rationê adferant: quibuſdam autem Siderites, aliis Herculeus nominatur. Hic tametſi in Ida primùm repertus ſit, paſſim tamen apud Hiſpanos &
Geneſis. in aliis quoque locis naſcitur. Qui verò à Troade petitur, qui & albus pumici haud abſimilis côparet, fœmineus eſt, & non vſque adeò efficacis potêtiæ, ideóque reſpuitur. Æthiopicis laus & præcipua cômendatio, iis præſertim qui ad cœruleû magis inclinât, quales maximè in Æthiopia Zimiri regione arenoſa reperiri inuenio. Æthiopici argumentum eſt, quòd Magne

gnetem quoque alium trahit. In metallis ferreis oritur. Hunc Germani atque Itali habent, ferrugineo tamen ſeu pullo magis colore: qui qua parte cœruleum propinquiùs refert, acriùs trahit. Autor eſt tamē Diogenianus, probatiſſimum Magnetem argenti adeò ſimilem eſſe, vt incautos facilè fallat, quem & ad maleficia præſtantiorem eſſe teſtatur. Porrò omnibus præfertur qui maximè trahit, & qui vſtus Hæmatiten ferè repræſentat. *Probatio.* Quòd autem ad vires attinet; Potus triobolorū pondere ex ſucco fœniculi hydropicis aquam detrahit: ferro item intoxicato vulneratis præſenti remedio ſubuenit, oculorum medicamentis imponitur, præterea & ad epiphoras: adusta verò crematus tritúſque ſanat. *Virtutes.* Commētitium puto quod de Magnete quidam nugantur: Nempe quòd in ſomnis ignorantis fœminæ capiti ſubditus, adulteram lecto deturbat: fidelem verò probámque vxorem ad mariti amplexus, etiam dormientem, prolectet. Vanum inſuper nec è re publica eſſe iudico, quod quidam Magnetem furibus ſuo fumo atque nidore vſui eſſe narrāt: quaſi ſcilicet ad furta lapis natus ſit. Hîc ſubit vehementer mirari, admiratione nō vulgari dignam huius lapidis tractricem virtutem, qua videlicet ferrum non ſolum quod contingit coram trahere, verū etiam & ſuo contactu ſimiles in id transferre vires trahētes. vnde & aliud quodcunque congeneum ferrum conuellere poſſit, vt viderim non rarò plures acus hac ratione ſeſe ſuſpendere, tanquā ſcilicet mutuis ſeſe ma nibus inuicem comprehendiſſent. Quinimo non deſunt qui facto periculo affirmare audeant, ferrum à Magnete in libra poſito tractum nihil Magneti ponderis adiicere, ceu nempe ferri grauitas vi lapidis abſorbeatur. Porro tractricem hāc virtutem ab vrſa cœleſti

leſti Magnetem mutuatum eſſe coniectant, argumento quòd acus hoc affricta liberè in ſolaribus horologiis pendens ad Vrſam ſaltem minorem fere moueatur, Magnetis potentiis acum ſequacem trahentibus: vrſa verò vtrumque acum & lapilli in ea virtutem, ceu ſibi affinem congeneamve, conuellẽte atque alliciente, eadémque vi ſidus hoc appetente. Quod ſi ita eſt, facultas illa Magneti cum ab initio perfuſa eſt, tum perpetuo Vrſæ radiis & influxu vegetatur. Proinde ſi quis eorum quæ de lapilli huius trahente poteſtate diximus, rationem expetat, nõ inſcitè reſponderi poſſit virtutis eius cauſam eſſe cum lapilli ſpecificam formam, tum eius germanitatẽ cum ferri natura, & eorum quidem vtriuſque conſenſum cum Vrſa illa cœleſti, cui & obnoxior ſit lapillus ipſo ferro. Quibus & id adſtipulari video, quòd ſolum ferrum Magnetis viribus patere palàm conſpiciatur, eaſque contumaciùs retinere perpendatur: Ad hæc, quòd (autore Plinio) vulnera aſperiora fiunt ferro Magnete contacto. Porrò huic lapidi cõtrariam inuenio Theamedem Gemmam, omne à ſe ferrum reſpuẽtem profligantémque. Eſt & Plinio genus aliquod Magnetis, vitri liquorem alliciens. Lapillo item illi cum allio diſcordia eſt non obſcura: is ſiquidem allio illitus tractricem omnem facultatem perdere fertur. Diſſidet etiam cum Adamante, qui & iuxta poſitus illum trahere non ſinit, quinimò conuulſum iam ferrum admotus illico reuellit. An autem vires hæ occultæ mirificæque Cacodæmonum impoſturis adſcribi debeant: an potiùs inde auidiùs admirandus atque laudandus Dominus omnium creator Deus, ac per ea quæ in hoc lapide facta ſunt, ſempiterna eius virtus & diuinitas magis cognoſcenda, & in mirabi-

Theamedes lapis.

Diſcordia.

bus

bus ſuis operibus benedicenda, tuum eſto iudicium Lector.

De Hæmatite. CAP. XXV.

QVANDO ſuperiore capite Hæmatitis meminimus, non abs re quædam & hîc de eo recenſere operæprecium videtur. Duo itaque Hæmatitis genera Plinius facit: Alterum à Magnete cognominatum, ſanguineo exterius colore, ideóque tritus is ſanguinem refert, ferrum tamen Magnetis modo minimè trahit. Hunc pro vero Magnete à non paucis pharmacopolis damnoſo errore venundari vidimus. Alterũ autem Hæmatiten dicit idem Plinius venis rubẽtib. diſcerni, hoc eſt ab optimo deſciuiſſe iudicari: ita enim Plinium intelligo. Hic ſiquidem Dioſcoridi probatiſſimus eſt, non qui intermiſtas habet venas rubentes, ſed qui puro colore (vt eius verbis vtar) niger eſt, durus, in ſe æqualis, & nulla infectus ſorde nullóque zonarum excurſu. Itaque duæ nobis præcipuę hæmatitis ſpecies relinquuntur: Altera exterius rubens, interius autem nigricans, vt Magnetis colorem quadantenus imitari videatur: altera verò omni ex parte nigra. Quanquam nec me fugiat alia etiam à Plinio numerari illius faſtigia, verùm duo hæc noſtro inſtituto ſuffecerint. Neque enim de ſingulis Gemmis, ſed de ſelectiſſimis vulgatiſſimíſque diſſerendum ſuſcepimus. Porrò quod ad vires attinet: oculis cruore ſuffuſis mirè prodeſt, muliebre profluuium ſiſtit, & cum mali punici ſucco iis qui ſanguinẽ reiiciunt confert. Veſicæ præterea vtilis eſt, & ſerpentium ictib. Ex lacte oculos à lachrymis vindicat. Imò & ipſos procidentes ingenita vi cõtinet cohibétque.

Genera. *Probatio.* *Virtutes.*

Cal

Calfactoriæ & extenuatoriæ eſt facultatis.

De Succino. CAP. XXVI.

Geneſis. *Plin. lib. 37. cap. 3.* VARIÆ multum de Succini ortu autorum ſententiæ ſunt. Prætermiſſis tamen de eius origine & natura opinionib. diuerſis, ſed & de eo ridiculis Poëtarũ fabulis, in India atque Germania Plinius tradit naſci defluente medulla arboris è pinearũ genere: quemadmodũ è Ceraſo, gummi, & ex Picea, reſina redditur. Erumpere námque humoris abundantia, ſuccoſúmque primum eſſe, dein vero vel rigore vel tempore autumni denſari atque durari confirmant, & intumeſcentibus tandem marinis æſtibus rapi, ac in litora nonnunquam tranſportari aduerſa. Indéque ſuccino nomen, quod pini arboris ſuccus eſſe credatur, argumento quod attritum pineum refert odorem, accenſúmque tedæ modo nidore flagret. At liquidum primo ſtillare indicio quidem ſunt quędam intus tranſlucentia. *Genera.* Porro ſuccinorum tria eſſe præcipua genera literis proditum eſt. Primum, quod melleo colore conſpicitur: ſecundum, quod Phalernum vinum: tertium, quod candidum refert, quod & odore præſtantiſſimum eſt. *Probatio.* Præferũt quidam Phalernum, fuluum ſcilicet ac tranſlucens conſimili vndequaque ſubſtantia & concremento, ea tamen lege vt non nimio ardore flagret, ſed leuem tantum ignis oſtentet anhelationem, nõ autem igneum fulgorem adſequatur. Apud multos autẽ album odoris illecebra commendat. Rude quidem primum & auſterum legitur, tandem vero adipe lactentis ſuis incoquitur, deinde expolitur. *Vires.* Porro quod ad ſuccini virtutes ſpectat, infanti

ſantibus pro amuleto ligari, lymphationibus prodeſſe, ac lotij difficultatibus, inuenio. Præterea in polline exhibitum albos mẽſes, ſtomachi fluxiones, vẽtriſque profluuia ſiſtere, crebro didicimus experimento. Cor & cerebrum vel odoris præſtantia propalàm recreat. Ex melle teritur ad oculorum finiendas humiditates. Attritum & calfactum feſtucas, quiſquilias & leuiſſima quæque allicit & trahit, præter Ocimi tamen ſurculos, quos, autore Plutarcho, reiicit repellítque, vnà etiam cum iis quæcunque oleo perfuſa fuerint. Succinum ſeplaſiariorũ officinis *charabe* barbara Arabum voce dicitur. Hoc genere & Lynguriũ vel (vt aliis placet) Lyncuriũ cõtineri, coloris, ſubſtãtiæ & proprietatum congenea germanitas, multis perſuaſit: forſitan enim fuerit ſecũdi generis, hoc eſt, Phalerni ruborem referentis, ſpecies quædam ardentior. Fabuloſum omnino eſſe ſuſpicio eſt, quod pleriſque Gemmarũ perſcrutatoribus videtur, Lyncurium ex Lyncis animalis vrina arena mox à deiectu contecta, Solis deinde ardore concreta ac durata conſiſtere. *Lyngurius.*

De fictitiarum à veris Gemmis differentia & dignoſcẽdi ratione. CAP. XXVII. *& vltimum.*

NON mediocrem fidei ac maieſtatis partem Gemmis ademit de republica peſſimè meritorum hominũ pertinax auaritia & luxus. Quandoquidem inde factum eſt, vt tam ſubtili dolo ferè omnis generis Gemmæ adulterentur, vt à fictis veras dignoſcere vix ſit aliquis modus. Sunt quippe qui ex veris, at vilioribus, alterius generis lapillos ementiuntur: vti iam vſus percrebruit multo contumacíque igne

Sapphiro Adamantem fingere, & tanta arte imitari, vt multis hic fucus non rarò impoſturam faciat: vocántque album Sapphirũ. Quibus longè perniciofiores ſunt, qui nitro vitro, ac aliis viliſſimis materiis, adiecto coloris mendacio, optimas ita æmulãtur, vt ſua nequitia naturæ opus, ſagaciſſimámque & inuincibilem artem, tantùm non aſſequantur, qui vtinam à republica amandarentur: ſuis nanque id genus fallaciis tam huic quàm autoribus, qui ſolerti ſtudio & diligentia de veterum Gemmarum natura & viribus doctiſſimè diſſeruerunt, ita quidem imponunt, vt dum qui ementitas decepti, pro Germanis emerunt, eaſque iis non eſſe præditas facultatibus deprehendunt, quibus philoſophi naturales donatas eſſe confirmarunt, & Gemmas & de ipſis definientes autores vel vilitatis vel mendacij atque temeritatis damnẽt, vel etiam plerunque malè audiant qui certiſſimas abſolutiſſimáſque commendant. Vt itaque impoſtorum vitari queant ſceleſtiſſimi fuci, paucis Gemmarum probandarum rationem perſequi libet, vbi primum te monuerimus & has multo æuo ſeneſcere, proindéque & gratiam & vires ſenſim multis ſeculis deponere. Pellucentes igitur lapilli ſereno ac matutino cœlo: omnino autem in horam quartam probari debenr. Re nanque compertum eſt iis horis ac aëris conſtitutione penitiùs longè introſpici poſſe quicquid vitij habeant. Porrò & pondere internoſci comperio, quanquam & hîc diuerſas multum authorum eſſe ſententias animaduertam. nonnullis enim placet generoſas grauiores eſſe: aliis contrà ſentientibus, eas ſcilicet leuiſſimas minimíque põderis eſſe, quod & facto periculo deprehendi. nec id citra rationem fuerit. vel hoc præſertim nomine, quòd fictitias cum ab ignobi

Gemmas tãdem ſeneſcere.

Hora probandis Gemmis opportuna.

Pondus.

ignobiliori adeóque & minùs efficaci gente, tum ex longè obſcuriori ac magis terreſtri ſubſtantia fieri palàm ſit, quibus etiam Plinius adſtipulatur libr. 37. c. vlti. *Experimenta* (inquit) *pluribus modis conſtant. Primum pondere grauiores ſentiuntur. Poſt hæc corpore: fictitiis puſtulæ in profundo apparent, ſcabritia in cute & capillamento, fulgoris inconſtantia*, &c. Quibus coram oſtendere videntur, quòd à falſis intelligat veras pōdere ſuperari. Cui & id ſuffragatur, quoque Margaritas præfert, quæ minus graues ſunt. Examinantur denique & corpore. Ementitis quippe bullæ in profundo comparent, quas & ſcabra cute & capillamentis, ſtaminū tenuiſſimorum inſtar intercuſantibus, conſpicias: fulgore item inconſtante atque iniucundò, nitore videlicet priuſquā aciem complectatur elāguido. Certiſſimarum ſiquidem ſplendor colórve non in facie tantùm (vt in adulterinis) ſed & per omne corpus, quibuſuis etiam forma & ſitu gratiſſimæ iucundiſſimæque viſuntur, ceu ſcilicet ad ſui decoris ſpectaculum blanda quadam oculos alliciant comitate. quò nāque diutius inſpiciūtur, hoc magis delectant, ac gratiæ non inefficaci illico obtutus explēt. Laudatæ item limam non capiunt: vt vel hoc ſolo veras à falſis diſpeſcere mangonum magna pars norit. Sunt tamen qui Smaragdū & Topazium excipiant. Deinde & ignibus propinquæ non ſpuriæ, illæſæ euadunt: excepto tamen Chryſolectro ignium rapaciſſimo. Adhæc duriores maximè commendantur, nimirum quòd lapidi propria ſit durities. Quòd autem ad optimarum delectum pertinet, æqualibus cauas vel exturbātes poſtponunt. Oblongas quadratis prætulit antiquitas: verùm nunc anteponunt quadratas, vt quibus angulosis minima olim fuerit autoritas, nunc verſa vice clarior ſit gratia.

Generoſæ minoris ponderis.

Bullæ ementitas oſtendunt.

Fulgoris inconſtātia.

Argumentum à lima.

Experimentū ab igne.

Laudatorū electio.

Illas ſequũtur quę lenticulæ forma, deinde quæ triangulæ. Omnium verò nouiſſimæ æſtimantur rotundæ, quamuis forſitan omnibus præferri deberent, ſi figuræ rationem ſpectes.

Epilogus. Noſtris verò his lucubratiunculis ad vmbilicum tandem perductis, poſtremò te quoque beneuole lector admonere viſum eſt, nil tibi mirum eſſe debere, quòd Gemmas quandoque maſculino, aliquando autem fœminino genere ſcripſerim, nimirum cùm vtroque genere ac promiſcuè illas collocari apud claſſicos autores crebrò legere ſit. Cuius quidem rei vel vnicus mihi teſtis & autor eſt idoneus Galenus ille Medicorum ab Hippocrate abundè princeps libro 9. ſimplicium pharmacorum.

***

FINIS.

CLA

CLARISSIMO AC ERVDITISSIMO VIRO FRANCISCO RVEO MEDICO, Inſulis artem Apollineam profitenti, frater Paſchaſius Balduinus Canonicus Phalempinenſis S. P. D.

Hac Epiſtola ſuper his duobus Ruei libris iudicium continetur primùm: deinde de Hebraicis Gemmarum nominibus; déque earum admiratione, vſu, abuſu, & viribus tractatur.

PERLECTO libello, quem de viribus ac natura Gemmarum nuper elaboraſti, non potui tibi non gratulari optime Frãciſce, hoc à te argumenti genus eſſe tractatũ ac illuſtratum, tum quòd tuam profeſſionem nòn dedeceret eiuſmodi ſtudiorũ inquiſitio, tum quòd nos quibus potiſſimũ ſacris operã nauare opus eſt; permoleſta animi anxietudine atque labore leuaueris. Ea enim nonnihil ad ſacra pertinere nullus, reor, inficias ibit, cum tam ſedulò ac ſeriò illis interſerantur; ac ordine diſponantur. Atque penitius iſtã exquirere; quia per varia prophanorum ſcripta diſperguntur; atque ea mente ab eis explanantur vt ad temporale commodum proficiant; per ocium nobis non conceditur. Sed & pontificiis decretis plus nimio eiſdem incumbere vetamur, cogimur quoque præſcriptis diuinis ſacras euoluere literas. *Scrutamini ſcripturas*, inquit ipſe ſacroſanctorum oraculorum conditor, *quia vos putatis in ipſis vitam æternam habere*, &c. Quòd verò Ioannis Ἀποκαλύψεως locum tibi potiſſimum delegeris, ibíque traditum ordinem tenueris;

ac deinceps cæterarum Gemmarum quæ celebriores habentur,non omiſeris elucidationem, maximè probo. Certiſſimum enim ac ſolidiſſimum locum qui in diuinis literis habetur, & qui tuo congrueret inſtituto ſelegiſti, vtpote cuius interpres & autor idem eſſet de quo ambigere nepharium ſit. Illa autem nomenclatio quæ in Exodi libro digeritur capi. 28.incertior ob variam interpretum trãſlationem, & diuerſas ſcriptorũ opiniones habetur. Si voces Hebraicæ perinde compertæ eſſent atque Græcæ , nulla fuiſſet eligendi ratio,niſi fortè quia hæ ad ſacerdotalium ornamentorum ſplendorem , illæ autem ad ciuitatis diuinæ cultum & ornatum pertinent.Nunc quia Hebraicus ſermo pauciſſimis fuit agnitus qui externarum linguarum habuere peritiam , tum ob vetuſtatem , tum ob ſolitariam Hebræorum vitam qui ab aliis gentibus ſegregati,earum commerciis rarius vterentur.Grçcus autem tam nobis familiaris vt in quotidianum vſum noſtrum trãſierit, meritò quod ſic vſitatum habetur, præ altero tibi in explanationis materiam ſumpſiſti, ne ambiguis fundamẽtis iactis totũ quod ſuperſtrueretur,vacillaret.Hebræi ſiquidem maximè huius ætatis ,tanta caligine in horum notitia cæcutiũt, vt pluſquàm talpas exoculatos credere fas ſit:niſi fortè quorundam lapillorum Hebraica vox in çxternam linguam deriuata antiquæ veritatis veſtigia etiam cæteris nationibus reliquerit, ac inde à primis auis ad nos vſque permanarit illorum incolumis nomenclatura. Quorum præter Sapphirũ qui ipſis vniuocè quoque dicitur, & Iaſpidem iaſpeh nominatum , nullum crediderim hac ratione cognitum : tametſi etiam in Iaſpide aliud interpretes nonnulli ſentiant, eundem in Beryllum vertentes , cæterorum nomina ad linguam

Hebraica nomina Gemmarum.

Sapphirus. Iaſpis.

guam noſtram tranſlata variant, aliis alia ſuſpicantibus. Vnde non ſatis compertnm habetur an idem diuus Ioannes ſacris illis gemmis antiquitus per Moſen proditis alludere vel conuenire voluerit,quandoquidem in nominum deſcriptione cum interpretibus antiquis non plurimum diſſentit, hoc eſt rantum in carbunculo,achate, Ligurio & Onychino, quarũ vice Chalcedoniuṁ ſiue Carchedonium, Sardonychen, Hyacinthum & Chryſopraſum, conſtituit, vt non ſatis liquidum ſit de interpretum fide, cùm iam omnis illorum verſio in dubium à nonnullis vocata ſit. Arbitror tamen illum nõ eoſdem lapillos adiicere voluiſſe cum onychis,qui apud Moſen inter duodecim Gemmas memoratur nullam mentionem fecerit, quẽ plerique omnes in eo nomine ab Hebraica voce ſcoham tralatum vocitant: niſi fortè Sardonychen idem Ioannes pro illo ſtatuerit quod Ioſephus facere videtur. Cuius onychyni lapilli in tuo opuſculo vix recordatus es, cùm tamen præ cæteris in veteri inſtrumento eius mentio frequentius repetatur. Arbitror id conſultò tibi accidiſſe, quòd malignioris ſit naturæ, nec inter celebriores Gemmas ſupputetur, neque tantæ ſit dignitatis & vſus vt curæ tibi fuerit illum enucleatiùs explicare. Quod idem in Lyncurio, quem noſtrates Theologi aut phyſiologi Ligurium appellitant,efficere viſus es, niſi quòd ſuccini naturã demonſtrans eius aliquantulum memineris. Porrò cæterorum qui ſacris libris continentur, quos tamẽ Apocalypſis non habet,gaudeo te non fuiſſe oblitum,quatenus nõ minus è re Theologica fuerit, hos noſcere quàm illos. Carbunculum & Achaten Exodus liber cap.28.atque Ezechiel nobis exhibent, adamas quoque ab eodem Ezechiele cap. 3. & à Zacharia vſurpatur, quãuis hoc *Probatio.*

potius interpreti Latino quàm veritati tribuerim. Neque enim Hebraicus ſermo ibi permittit Gemmam omnium nobiliſſimam intelligi: cùm durities indidem tantum, non præ ſignis eminentia petatur, vt etiam ſit è ſilice illic memorato. Intellexerim itaque pro illo aliquod ſaxi genus: quod etiamnū Græcus interpres oſtēdit, in petram eam vocē vertendo. Sūt qui in Exodo ac Ezechiele loco Iaſpidis adamantem collocent, tanta eſt Hebræorū oculis offuſa caligo. Necnon ſunt alij qui pro vitro, quod Iob cap. 28. ab interprete poſitum eſt, vocē Hebraicam Zecucith, in adamantem vertendam autument. Idipſum penè in omnibus Gemmis reliquis vſuuenit Hebræis vt ſubinde nouam vel aliam pro alia excogitēt: ſic ſunt cæci errorum magiſtri, quibus illæ diræ à ſacro Pſalte profuſæ imputantur. *Obſcurentur*, inquit, *oculi eorum ne videant.* Eſt quoque eodem cap. Iob vocabulum, quod in corallium trahunt cùm nuſquam in ſacris habeatur: id autem eſt pro quo, excelſa, traduxit interpres Latinus, minus cōſideratè vocem Hebraicam pro altera ſumens. Inuenimus quoque alteram vocē, in eminentia, in eodem capite verſam, quam etiam volūt eſſe cuiuſdam Gemmæ ſymbolū, Gabis ea dictio ſcribitur. Hæc autem dixerim vt tuum conſilium approbem, qui diui Ioannis Gemmis explanādis, reliquas etiam vſu & dignitate celebriores nō omittendas cenſueris, in queis eas quæ ſparſim in diuinis literis legūtur, tametſi clarum nō ſit quæ ſint, veriſſimile fuerit cōtineri. Non abnuerim tamen illud primū ſeculū, quo ſacræ conditæ ſunt ſcripturæ, hoc eſt, Moſis ætate, non vſque adeò fuiſſe edoctū vt omniū Gēmarum pernouerit naturas & vires, cū inficiari non queamus illud tūc primū omnē ruditatē exuiſſe, & perſpicuum ſit ab

Virtutes.

Gabis.

ætate

ætate Plinij nō parum immutatam eſſe earum Gemmarum æſtimationem, & quibuſdam nō parum precij acceſſiſſe, cum eo tempore primum vel ſecundum dignitatis locum obtinerent vniones, nunc autem vix quartum ſortiantur, H-s, id eſt, ſeſtertium centies vna Cleopatræ Ægypti reginæ Margarita: quæ ſumma nō minus æſtimatur ducētis & triginta quatuor milibus trecentis quoque & ſeptuaginta quinque ducatis. Potuerunt itaque eo rudi ſeculo Adamantes & nonnulli alij lapilli primæ nunc indicaturæ fuiſſe ignoti: & qui maximè tunc dignitatis fuere, temporis acceſſione, nobiliorib. cedere cœperunt. Ecce quò me protraxit tuus de Gemmis & lapillis operoſus labor. Cernis quis tandem Epiſtolæ finis erit, ſi cuncta examuſſatim pergam edicere quæ fœcundum hoc tuum argumentum parere poſſit, ſi myſticas à ſingulis Gēmis ſignificationes eruere parem: ſi duodecim fundamenta his lapillis ornata, portaſq; ſingulis Margaritis extructas, Theologorum more, ad morum fabricā & ſacramentorum expreſſionem trahere velim. Quem hæc contemplatio, atque tam decori habitaculi adumbratio, ad vitæ purioris ſplendorem non pertrahat? quis prauos mores ad rectitudinis lineam huius ciuitatis tam ſpecioſæ deſiderio nō corrigat? quis tam obeſæ mentis & hebetis ingenij, qui non ex his perpendat, quanta mundicie præpollere debeant ciuitatem tantis ornatam miraculis ingredi cupientes, cùm nihil coinquinatum, vt palam diuus ipſe Ioānes aſſerit, in illam recipiendum ſit? Iam pauliſper non pigebit animum attendere in eos qui horum lapillorum geſtaminibus gaudent onerari, vel vt ſe ad exercitia ſpiritalia inde promoueant, quod in illis mirificis veſtib. quas ſacerdoti magno apparatas legimus, factū credimus: vel vt

Gēmarū admiratio.

Gēmarū precium.

Cōtra luxū in gēmis geſtādis.

eorum fulgoribus ſeſe venditent apud vulgus ignobile gloriolam quampiam ex his captantes, & quiddam diuinum ſibi arrogantes, quod Tyrio regi impingit propheta Ezechiel, quem in medio ignitorum lapidum ambulaſſe ſuggillat: de quo paulo antè dixerat, *Eò quòd eleuatum cor tuum quaſi cor Dei*. Et pòſt, *Omnis lapis precioſus operimentum tuum*. Eiuſmodi homines quis non fateatur degeneris eſſe animi, qui propriis ornatibus priuati, hoc eſt, virtutibus denudati, exoticos & externos cultus aſciſcunt, tiaras, digitalia, cingulos, & quid nõ, frequentiſſimis lapillis infarciunt? perinde ac ſi in illos vertendi eſſent, animi natiua ornamenta faſtidientes. His hominib. ſi vel mentis mica ineſſet, cura diuerſa, ea nimirũ quæ omne factitium & commentitium aſpernatur, in primis appeteretur, qua honeſtos mores illis ipſis lapillis deſignatos induere ſatagerent. Excellens quidem naturæ opus & non exiguum miraculum eſt Gemmarum natura & vis, ſi ſpectetur materiæ temperamentum & quædam lucis cum elemẽtari craſſitie copulatio, & eo præcellentius quo durabilius: & tam eſt mirabile, vt ipſa natura ſuam totam vim in earum opificium collegiſſe ac effudiſſe videatur. Quamobrẽ has geſtaturis, quia ſummopere intuentium oculos alliciunt, expedit, vt in cuiuſdam inſignioris operis ſymbolũ aut ſignum adſumantur, quo mens haud in paucis naturæ gradibus illas antecellens vegetior, & ad ſuæ operationis promptitudinem accommodatior reddatur: & ad æternam beatitatem, ad quam benignus conditor illam deſtinauit, compendioſius perueniat. Hoc præcipuum horum lapillorum munus crediderim, quod ſi defuerit, indignum prorſus celſitudini humanæ geſtamen poterit iudicari, ne vnde corpus quod

Admiratio earum rurſus, & geſtatio licita quæ.

cor

corrumpitur ornatum aucupatur, inde maius diſpendium animus cœleſtibus natus incurrat, & ne nimiò lapillorum fulgetris addictus, lapideus etiam ipſe animus euadat, ac proinde à ſua conditione decidat: nec ab iis honoris ſubſidium quærat, quibus ipſe opinionem honoris elargitur. Hac ratione agnoſcant reges & pontifices, & quicunque horum geſtiunt adiacenti luce glorioſiores apparere, eorundem vires, illáſque ad animi vegetationem transferant, vt in Sapphiro ſit caſtitas & cœleſtium amor, in Carbunculo ardens charitas, in Adamante iuſtitiæ conſtantia, in Smaragdo facilis humanitas, & in cæteris ſimile aliquid quod mēti virtutem tribuat: ne quiddam ſimiaticum referant, hoc eſt, ne ſicut ſimia in purpura faſtum quendam oſtentent & ſe ridēdos præbeant. Nolim tamen ſalubres Gemmarum vires attenuare, corporibus humanis oppidò quàm profuturas, ſi commodè illis applicentur. Quas vires & proprietates vt reliquarum rerum, corpori humano cōducibiles, fuerit phyſicorum veſtigare: illa verò ſigna quæ mentem moueant, Theologorum: vt in eadem re tractent medica phyſici, & diuina Theologi, atque ſic vnūquodque membrum in myſtico Chriſti corpore, ſuo munere dignè perfungatur. Vides optime Franciſce, tui libelli lectione me non parum fuiſſe delectatum, qui tot verbis gaudium teſtatum reliquerim, & affectus hos velut œſtro percitus vel potiùs numine afflatus ediderim, ne prorſus perditum laborem tuum autumes. Nam ſi eiuſmodi fructus neutiquam ſequantur, fruſtra fuerat à ſacris tuum argumētum petiſſe. quandoquidem luce clarius eſt in his Gemmas eſſe memoratas non vt corpori decorando ſeruirent, ſed animi virtutib. vel conquirendis vel conſeruandis proficerent.

Vires naturales.

rent.ſed neque alioqui plurimum decuiſſet eundem libellum cuiuis ἱερουργούντων dicare, quibus ſacra tractare ſemper incumbit: ſed neque me cenſorem ſtatui oportuiſſet, cuius vires tantæ rei expediendæ impares ſunt. Non pauca etenim è philoſophorum adytis, nonnulla è Theologorum placitis in medium deduxiſti, de quibus certum ferre iudicium difficile fuerit, quando nec ſummus philoſophus poſſit omnibus his ſufficere, & Theologus interdum cõniuebit, nonnunquam diſſimulabit, modò nihil ſit oraculis cœleſtibus ac eccleſiaſticis dogmatibus repugnans. Eiuſmodi ſentimentorum nonnunquam narratorem non aſſertorem ſuſpicio, quòd habeas nõ infimos autores quibus acceptum feras quod expromis & quibus te tuearis, cùm liberum ſit in pleriſque vtramque partem fouere. De quibus nunc eſſet longius quicquam diſſerere, præſertim cùm probè calleas quid intus habeam. Relinquo ſua Aſtrologis apoteleſmata, Theologorum turbam non modò refragantem, ſed manib. pedibúſque illò adrepentem interim diſſimulo, de quibus nihil mihi libet nunc ſcribere, quando prolixior ipſe fuerim quàm putaueram, præſertim tibi occupatiſſimo, cuius ſeria interpellare, piaculi quiddam refert. Vale.

FINIS.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

ALARDVS RVEVS ETIAMNVM PVER, PATRIS OBSERVANDISSIMI libellum Lectori commendat hoc Elegiaco.

Qui legis inuiſi conuiuia cruda Thyeſtæ,
Diſcerptúmque vagis curribus Hippolytum.
Oedipodémque oculis captum:ſtructámque venenis
Medeam,regum belláque ficta legis:
Qui legis Harpyias,Centauros,Gorgonas,Hydram,
Quid niſi monſtra,precor,prodigioſa vides?
Talia quæ cruciant animum malè ſana faceſſant,
Quæque virum ſapiant perlege ſcripta Patris:
Hic vim gemmarum tractat,quæ cognita longè
Illarum vincit commoditate decus.

Eiuſdem ad patrem integerrimum, Epigramma.

Ecce pater volitant totum tua ſcripta per orbem,
Docta per æternos ſcripta legenda dies:
Nempe tuo exemplo me noſtrum nomen in auras
Spargere vis:tutum nunc mihi pandis iter.

286

PANDIMIGLIO
21 DIC. 1970
[redacted] ROMA